

OBČINA ČRNOMELJ

20
25

STRATEGIJA
RAZVOJA

Naročnik: Občina Črnomelj
Trg svobode 3
8340 Črnomelj

Telefon: +386 (0)7 306 11 00
E-pošta: obcina.crnatelj@siol.net
Splet: www.crnatelj.si

Predmet: STRATEGIJA RAZVOJA OBČINE ČRNOMELJ
ZA OBDOBJE 2018–2025

Izdelovalec: ČAROVNIJA ČRK, kvalitativno
raziskovanje na področju družboslovja,
mag. Maja Pucelj s. p.
Glavarjeva ulica 8, 1000 Ljubljana
Telefon: +386 (0)40 701 185
E-pošta: pucelj:majaj@gmail.com

Sodelujoči pri pripravi strategije:
Dr. Petra Štrekelj
Mag. Bojan Mažgon

Grafična podoba:
Valentina Metež, Avocado8 Bragency

Datum: 31. 7. 2018

SEZNAM UPORABLJENIH KRATIC IN POJMOV

AC – avtocesta
AGLO – aglomeracija
AH – avtohiša
Ajpes – Agencija Republike Slovenije za javnopravne evidence in storitve
APZ – aktivna politika zaposlovanja
Arhitekturne strokovne podlage za sanacijo suburbanih objektov – Arhitekturne strokovne podlage za sanacije suburbanih objektov na arhitekturno tipološko značilnih območjih Občine Črnomelj in za pomožne in gospodarske objekte na območjih občine s tradicionalno tipologijo gradnje.
Ark – (v prevodu barka, skrinja); mednarodno uveljavljen izraz, ki se v povezavi s kmetijstvom nanaša na rejo avtohtonih pasem domačih živali .
ARSKTRP – Agencije Republike Slovenije za kmetijske trge in razvoj podeželja
ARSO – Agencija Republike Slovenije za okolje
As – arzen
B2B – (*business-to-business*); elektronsko poslovanje med podjetji
BDP – Bruto domači proizvod
CARL – (*Current Annual Real Losses*); celotne letne izgube na vodovodnem sistemu
CČN – centralna čistilna naprava
Cd – kamidij
CeROD – Regijski center za ravnanje z odpadki Dolenjske
CGP – celostna grafična podoba
CLLD – lokalni razvoj, ki ga vodi skupnost
CNC – (*Computer Numerically Controlled*); računalniško numerično krmiljenje
CO₂ – ogljikov dioksid
Coworking – sodoben način dela, ki omogoča ljudem različnih poklicev, da si občasno ali stalno delijo prostor, kjer delajo.
CPS – Celostna prometna strategija
Cr – krom
CRRI – Center razvoja, raziskav in inovacij
CSD – Center za socialno delo
CŠOD – Center šolskih in obšolskih dejavnosti
CZ – civilna zaščita
ČN – čistilna naprava
D – delavnice
d.d. – delniška družba
d. o. o. – družba z omejeno odgovornostjo
DD – dopolnilna dejavnost
DDV – davek na dodano vrednost
DIF – Fakulteta za šport
DMMO – (destinacijska management in marketing organizacija); organizacija za management in promocijo destinacije
DO – druga območja
DRSI – Direkcija Republike Slovenije za infrastrukturo
DSO – dom starejših občanov
DUO certifikat – certifikat domače in umetnostne obrti
DV – daljnovid
DŽ – dobrobit živali
EDEN – (*European Destinations of Excellence*); Evropska destinacija odličnosti
EGP – evropski gospodarski prostor
EK – Evropska komisija
EKSRP – Evropski kmetijski sklad za razvoj podeželja

ESPN – Operativni program medregionalnega sodelovanja
ESPR – Evropski sklad za pomorstvo in ribištvo
ESRR – Evropski sklad za regionalni razvoj
EU – Evropska unija
EUR – evro
FFS – fitofarmacevtska sredstva, str. 71
FIDES – Sindikat zdravnikov in zobozdravnikov Slovenije
FIŠ – Fakulteta za informacijske študije
FS – folklorna skupina
FTTH – (*Fiber to the Home*); Optično omrežje – optika do doma
GB – gigabajt
GD – gradbeno dovoljenje
GSM – (*Global System for Mobile Communication*); globalni sistem mobilne komunikacije
GŠ – glasbena šola
GVC – gasilsko vozilo s cisterno
GVŽ – glav velike živine
GZ – Gasilska zveza
GZS – Gasilska zveza Slovenije
ha – hektar
HACCP – (*Hazard Analysis Critical Control Point*); Analiza tveganja kritičnih kontrolnih točk; je sistem, ki omogoča prepoznavanje, oceno, ukrepanje in nadzor nad morebitno prisotnimi škodljivimi dejavniki v živilih ali stanjih, ki lahko ogrožajo zdravje človeka. HACCP sistem ugotavlja, vrednoti in nadzira tveganja, ki so pomembna za varnost končnega živilskega proizvoda, da je higiensko ustrezen in neoporečen.
HC – hitra cesta
HE – hidroelektrarna
Hg – živo srebro
HGO – hribovska in gorska območja
IEC – (*International Electrotechnical Commission*); Mednarodna komisija za elektrotehniko
IKT – Informacijsko-komunikacijska tehnologija
ILI faktor – (*Infraction Leakage Index* oz. Infrastrukturni indeks puščanja); faktor, ki opredeljuje dopustno raven vodnih izgub.
INOX – nerjavno jeklo
IPA – instrumenta za predpristopno pomoč
IS – interesne skupnosti
IWA – (*International Water Association*); Mednarodno vodno združenje
JP – javno podjetje
JSKD – Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti
JV – Jugovzhodna
k.o. – katastrska občina
KBŠ – Klub belokranjskih študentov
KC – kulturni center
KČN – komunalna čistilna naprava
KD – Kulturni dom
KE – krajevna enota
KGZS – Kmetijsko gospodarska zbornica Republike Slovenije
KMG – kmetijsko gospodarstvo
KOPOP – Kmetijsko okoljsko podnebna plačila, str. 102
KP – Krajinski park
KS – Krajevna skupnost
KUD – Kulturno umetniško društvo
kV – kilovolt
kW – Kilovat

Kwh – Kilovatna ura
KZ – Kmetijska zadruga
KZU – kmetijska zemljišča v uporabi
LAS – lokalna akcijska skupina
LAS DBK – Lokalna akcijska skupina Dolenjska in Bela krajina
LC – lokalna cesta
LEADER – (*Liaison Entre Actions de Développement de l'Économie Rurale*, angl. *Links between the rural economy and development actions*); pristop od spodaj navzgor
LED – (*light-emitting diode*); svetleča dioda
LEK – Lokalni energetske koncept
LJ – Ljubljana
LWARB – (*London Waste and Recycling Board*); Londonski svet za recikliranje in upravljanje odpadkov
MC – Mladinski center
MČN – mala čistilna naprava
MDDSZ – Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve
MF – Ministrstvo za finance
MG – malo gospodarstvo
MGRT – Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo
MHE – mala hidroelektrarna
MID (KMG – MID) – je neponovljiva identifikacijska številka kmetijskega gospodarstva, ki je osnova za vodenje registra kmetijskih gospodarstev in za povezovanje z drugimi zbirkami podatkov.
MIZŠ – Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport
MJU – Ministrstvo za javno upravo
MK – Ministrstvo za kulturo
MKČN – mala komunalna čistilna naprava
MKGP – Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano
MKK – Mladinski kulturni klub
MMP – mednarodni mejni prehod
MOP – Ministrstvo za okolje in prostor
MORS – Ministrstvo za obrambo Republike Slovenije
MW – megavat
MZ – Ministrstvo za zdravje
Natura 2000 – je evropsko omrežje posebnih varstvenih območij, razglašeni v državah članicah Evropske unije z osnovnim ciljem ohraniti biotsko raznovrstnost.
NIJZ – Nacionalni inštitut za javno zdravje
NM – Novo mesto
NMP – nujna medicinska pomoč
NO3 – nitrat
NOB – Narodnoosvobodilni boj
NPK – Nacionalna poklicna kvalifikacija
NRP – Načrt razvojnih programov
NUTS – Skupna klasifikacija statističnih teritorialnih enot. Klasifikacija NUTS je hierarhična, ker deli vsako državo članico na tri ravni: NUTS 1, NUTS 2 in NUTS 3. Druga in tretja raven sta podrazdelitvi prve oziroma druge ravni. Države članice se lahko odločijo za dodatne hierarhične ravni z delitvijo ravni NUTS 3.
OE – območna enota
OKS – Olimpijski komite Slovenije
OMD – območja z omejenimi možnostmi kmetovanja
OP – operativni program
OPN – Občinski prostorski načrt
OPPN – Občinski podrobni prostorski načrt

ORC – (organski Rankinov cikel); delovni krožni proces za pretvorbo nizko temperaturne toplote v mehansko delo
ORP Pokolpje – Območno razvojno partnerstvo Pokolpje
OŠ – osnovna šola
OŠMJ – Osnovna šola Mirana Jarca
OVE – obnovljivi viri energije
Park & Ride – »je mednarodna oznaka za parkirišča oziroma sistem prestopanja z osebnega vozila na javni potniški promet. Je okrajšava za angleško frazo »*Park and Ride*«, ki jo v slovenščino prevajamo kot »Parkiraj in prestopi«. Parkiraj in prestopi je sistem vozlišč, ki prostorsko, organizacijsko in pogosto tudi cenovno združujejo parkirišča s postajališči oziroma sistemom JPP-ja. Namenjena so parkiranju osebnih avtomobilov na robu mesta ali čim bližje izvoru in prestopanju na sredstva JPP-ja (avtobus oziroma vlak), ki potnike odpeljejo v mesto oziroma do mestnega vozlišča« (IPOP, 2014).
Pb – svinec
PC – Poslovna cona
PCB – Poliklorirani bifenili; so umetne organske spojine iz skupine kloriranih cikličnih ogljikovodikov.
PCRO – Podcenter za ravnanje z odpadki
PDM – polnovredna delovna moč
PE – poslovna enota
PEČN – (PE – populacijska enota); število oseb, priključenih na čistilno napravo
PGD – projekt za pridobitev gradbenega dovoljenja
PGD Črnomelj – Prostovoljno gasilsko društvo Črnomelj
PISO – Prostorski informacijski sistem občin
PM – parkirno mesto
PM10 in PM2,5 – (PM – *Particulate Matter*); trdni delec premera 10 in 2,5 µm
PO – območja s posebnimi omejitvami
POO – posebno ohranitveno območje
POV – posebno območje varstva
PRP – Program za razvoj podeželja
PS – Partnerski sporazum
PU – Policijska uprava
PV modul – fotovoltaični modul
PZI – Projekt za izvedbo
RC – razvojni center
Reanimobil – je reševalno vozilo za nujne intervencije z zdravnikom
RIC – Razvojno-informacijski center
RK – Rdeči križ
RN – Romsko naselje
RRP – Regionalni razvojni program
RS – Republika Slovenija
RTP – razdelilna transformatorska postaja
RTV – Radiotelevizija
RZC – Romski zaposlitveni center
s. p. – samostojni podjetnik
SA – spletna anketa
SAZU – Slovenska akademija znanosti in umetnosti
SD OPN – spremembe in dopolnitve občinskega prostorskega načrta, str. 78
SDG – Slovenski državni gozdovi
Skate park – poligon za rolkanje
SKD dejavnosti – Standardna klasifikacija dejavnost
SNOS – Slovenski narodnoosvobodilni svet
so.p. – socialno podjetje

SO₂ – žveplov dioksid
SOPS – Sporazum o obmejnem sodelovanju
SPIRIT (Slovenija) – Javna agencija Republike Slovenije za spodbujanje podjetništva, internacionalizacije, tujih investicij in tehnologije
SŠ – srednja šola, str. 119
Start-up – (Zagonsko podjetje) je novoustanovljeno podjetje z inovativno poslovno idejo in/ali inovativnim produktom, z dobro zasnovano poslovno strategijo in upanjem na visok zaslužek.
SURSTAT – Statistični urad Republike Slovenije
SWOT analiza – (*Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats*); Analiza prednosti, slabosti, priložnosti in tveganj
ŠD – športno društvo
ŠTD – športno turistično društvo
ŠZ – Športna zveza
TD – turistično društvo
TGP – toplogredni plini
TIC – Turistični informacijski center
TRIS Kanižarica – Tehnološko razvojno industrijsko središče Kanižarica
TRV – tehnično reševalno vozilo
tsd. – tisoč
UARL – (*Unavoidable Annual Real Losses*); neizogibne letne izgube
UE – upravna enota
UMAR – Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj
URE – učinkovita raba energije
VDC – Varstveno delovni center
VH – vodohran
VIS – vizija in strategija
VO – varstveno območje
VTC – Vinska turistična cesta
VVO – vodovarstvena območja
Wi-Fi – (*Wireless Local Aerial Network*); kratica za lokalno brezžično omrežje, v katerega se lahko povezujejo prenosni računalniki, tablični računalniki ali mobilni telefoni.
ZD – zdravstveni dom
ZDA – Združene države Amerike
Zero waste event – prireditev brez odpadkov
ZFO – Zakon o financiranju občin
ZGS – Zavod za gozdove Slovenije
ZIK Črnomelj – Zavod za izobraževanje in kulturo Črnomelj
ZK – zemljiška knjiga
Zn – cink
ZRSZ – Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje
ZSGŠ – Zveza slovenskih glasbenih šol
ZUP – Zakon o splošnem upravnem postopku
ZVKD – Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije
ZZZS – Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije

KAZALO

<u>KAZALO</u>	<u>I</u>
<u>NAGOVOR ŽUPANJE</u>	<u>0</u>
<u>UVOD V STRATEGIJO RAZVOJA OBČINE ČRNOMELJ 2018–2025</u>	<u>1</u>
NAMEN IN CILJI PRIPRAVE TER ZNAČILNOSTI STRATEGIJE RAZVOJA OBČINE ČRNOMELJ	3
METODOLOGIJA IN PROCES PRIPRAVE STRATEGIJE RAZVOJA OBČINE ČRNOMELJ 2018–2025	5
POSTOPEK PRIPRAVE STRATEGIJE RAZVOJA OBČINE ČRNOMELJ IN UPORABLJENA METODOLOGIJA	5
OPIS IZVEDBE DELAVNIC	7
USMERITEV STRATEGIJE RAZVOJA OBČINE ČRNOMELJ 2018–2025	8
<u>SPLOŠNI PODATKI O OBČINI ČRNOMELJ</u>	<u>9</u>
DEMOGRAFSKE ZNAČILNOSTI IN POSELITEV	12
PRIORITETA 1: GOSPODARSTVO	24
<i>STANJE NA PODROČJU GOSPODARSTVA</i>	28
PRIORITETA 2: PROMETNA INFRASTRUKTURA	51
<i>STANJE NA PODROČJU PROMETNE INFRASTRUKTURE</i>	53
PRIORITETA 3: KMETIJSTVO IN GOZDARSTVO	59
<i>STANJE NA PODROČJU KMETIJSTVA IN GOZDARSTVA</i>	66
PRIORITETA 4: KAKOVOST ŽIVLJENJA	100
<i>STANJE NA PODROČJU DRUŽBENIH DEJAVNOSTI</i>	102
PRIORITETA 5: OKOLJE IN PROSTOR	144
<i>STANJE NA PODROČJU OKOLJA</i>	146
PRIORITETA 6: KOMUNALA, ENERGETIKA IN TELEKOMUNIKACIJSKA INFRASTRUKTURA	167
<i>STANJE NA PODROČJU KOMUNALE, ENERGETIKE IN TELEKOMUNIKACIJSKE INFRASTRUKTURE</i>	169
PRIORITETA 7: TURIZEM	185
<u>PARTICIPACIJA OBČANOV</u>	<u>191</u>
<u>STRATEGIJA RAZVOJA OBČINE ČRNOMELJ MED LETI 2018–2025: OBČINA Z VISOKO KVALITETO BIVANJA</u>	<u>210</u>
RAZVOJNA PRIORITETA 1: INOVATIVNO IN KONKURENČNO GOSPODARSTVO, USMERJENO V RAZVOJ, POVEZOVANJE IN VIŠANJE DODANE VREDNOSTI Z UPOŠTEVANJEM OBČUTLJIVEGA KRAŠKEGA OKOLJA	213
RAZVOJNA PRIORITETA 2: KAKOVOSTNA PROMETNA INFRASTRUKTURA, DOBRA PROMETNA VARNOST IN TRAJNOSTNA MOBILNOST	222
RAZVOJNA PRIORITETA 3: SONARAVNO USMERJENO KMETIJSTVO IN GOZDARSTVO S POVIŠANO STOPNJO SAMOOSKRBE	228

RAZVOJNA PRIORITETA 4: VISOKA KVALITETA ŽIVLJENJA Z DOBRO PONUDBO JAVNIH STORITEV, VISOKO STOPNJO VKLJUČENOSTI IN MEDSEBOJNE POVEZANOSTI	239
RAZVOJNA PRIORITETA 5: ČISTO IN UREJENO OKOLJE	254
RAZVOJNA PRIORITETA 6: UREJENA KOMUNALNA IN ENERGETSKA INFRASTRUKTURA TER DOBRA TELEKOMUNIKACIJSKA POKRITOST	259
RAZVOJNA PRIORITETA 7: OBČINA ČRNOMELJ KOT DEL OBMOČJA BELE KRAJINE POSTANE VODILNA DESTINACIJA ZAHTEVNEGA GOSTA, KI IŠČE IN CENI BUTIČNA IN AVTENTIČNA DOŽIVETJA V NEOKRNJENI NARAVI	264

<u>VPELJAVA KAZALNIKOV ZA SPREMLJANJE IZVAJANJA STRATEGIJE RAZVOJA OBČINE ČRNOMELJ</u>	<u>301</u>
--	------------

<u>LITERATURA IN VIRI</u>	<u>308</u>
---------------------------	------------

<u>PRILOGE</u>	<u>1</u>
----------------	----------

PRILOGA 1: GOSPODARSKE DRUŽBE V OBČINI ČRNOMELJ NA DAN 15.12.2017	1
PRILOGA 2: GOSPODARSKE DRUŽBE V OBČINI ČRNOMELJ, KI SO V STEČAJU, VNDAR ŠE AKTIVNE/DELUJOČE/VPISANE V AJPES KOT AKTIVNE DRUŽBE NA DAN 15.12.2017	13
PRILOGA 3: SAMOSTOJNI PODJETNIKI V OBČINI ČRNOMELJ NA DAN 15.12.2017	16
PRILOGA 4: SAMOSTOJNI PODJETNIKI V OBČINI ČRNOMELJ, KI SO V STEČAJU, VNDAR ŠE AKTIVNI/DELUJOČI/VPISANI V AJPES KOT AKTIVNE ENOTE NA DAN 15. 12. 2017	35
PRILOGA 5: PODRUŽNICE, POSLOVNI OBRATI IN POSLOVNE ENOTE V OBČINI ČRNOMELJ NA DAN 22. 12. 2017	35
PRILOGA 6: POSLOVNE CONE V OBČINI ČRNOMELJ	40
PRILOGA 7: IZVOZNA PODJETJA V OBČINI ČRNOMELJ NA DAN 22. 12. 2017	48
PRILOGA 8: SEZNAM DRUŠTEV IN ZVEZ DRUŠTEV V OBČINI ČRNOMELJ	50
PRILOGA 9: ZAVODI V OBČINI ČRNOMELJ	55
PRILOGA 10: STRATEŠKE USMERITVE NA RAZLIČNIH PODROČJIH	56
PRILOGA 11: DOPOLNILNE DEJAVNOSTI V OBČINI ČRNOMELJ	68
PRILOGA 12: KAZALNIKI RAZVOJA OBČINE ČRNOMELJ	80
PRILOGA 13: OPREMLJENOST S KANALIZACIJO IN ČISTILNIMI NAPRAVAMI PO NASELJIH V OBČINI ČRNOMELJ(PODATKI NA DAN 14. 3. 2018)	86
PRILOGA 14: ZAPISNIKI SESTANKOV	91
<i>ZAPISNIKI INTERESNIH SKUPNOSTI</i>	<i>204</i>
<i>ZAPISNIKI KRAJEVNIH SKUPNOSTI</i>	<i>305</i>
<i>ZAPISNIKI INTERVJUJEV</i>	<i>349</i>
PRILOGA 15: DOPISI	385

KAZALO TABEL

<i>Tabela 1: Intervjuji, opravljeni v sklopu priprave pričujoče strategije razvoja Občine Črnomelj</i>	<i>6</i>
<i>Tabela 2: Podatki o izvedenih delavnicah z IS</i>	<i>7</i>
<i>Tabela 3: Podatki o izvedenih delavnicah s KS</i>	<i>8</i>
<i>Tabela 4: Število prostorskih in statističnih okolišev, hišnih števil in število prebivalcev na hišno številko v Občini Črnomelj od leta 2009 dalje</i>	<i>11</i>
<i>Tabela 5: Demografski kazalniki za Občino Črnomelj</i>	<i>14</i>

<i>Tabela 6: Gostota naseljenosti po naseljih v Občini Črnomelj v letu 2017 (izpostavljena naselja, ki imajo gostoto naselja več kot 100 prebivalcev/km²)</i>	15
<i>Tabela 7: Skupni selitveni prirast na 1.000 prebivalcev v Občini Črnomelj od leta 2010 dalje</i>	17
<i>Tabela 8: Število odseljenih oseb po naseljih v Občini Črnomelj (več kot 10 oseb) – primerjava med leti 2011 in 2017</i>	18
<i>Tabela 9: Občina Črnomelj – skupaj odseljeni in priseljeni od leta 2011 dalje</i>	18
<i>Tabela 10: Občina Črnomelj – Priseljeni iz tujine in odseljeni v tujino od leta 2011 dalje</i>	19
<i>Tabela 11: Občina Črnomelj – priseljeni po državah</i>	19
<i>Tabela 12: Občina Črnomelj – odseljeni po državah</i>	20
<i>Tabela 13: Ocena demografskega trenda Občine Črnomelj v tabeli in sliki</i>	20
<i>Tabela 14: Primerjava splošnih kazalnikov različnih primerljivih občin</i>	23
<i>Tabela 15: Gospodarstvo v proračunu Občine Črnomelj</i>	29
<i>Tabela 16: Informacija o višini dodeljenih sredstev od leta 2015 dalje za pospeševanje razvoja gospodarstva v Občini Črnomelj</i>	30
<i>Tabela 17: Število podjetij (gospodarskih družb in samostojnih podjetnikov s sedežem v Občini Črnomelj) in prihodki, ki jih ustvarijo, ter zaposleni, ki delajo v le-teh</i>	30
<i>Tabela 18: Izbrani finančni kazalniki za gospodarske družbe in samostojne podjetnike s sedežem v Občini Črnomelj za leto 2016</i>	32
<i>Tabela 19: Najvišje število zaposlenih po posamičnih gospodarskih družbah in samostojnih podjetnikih s sedežem v Občini Črnomelj v letu 2016</i>	35
<i>Tabela 20: Najvišje vrednosti celotnih prihodkov po posamičnih gospodarskih družbah in samostojnih podjetnikih s sedežem v Občini Črnomelj v letu 2016</i>	36
<i>Tabela 21: Dodana vrednost, ki so jo ustvarile gospodarske družbe v JV regiji v letu 2016</i>	37
<i>Tabela 22: Dodana vrednost, ki so jo ustvarili samostojni podjetniki v JV regiji v letu 2016</i>	37
<i>Tabela 23: Napovedi rasti in zaposlovanja s strani večjih zaposlovalcev v Občini Črnomelj</i>	39
<i>Tabela 24: Delovno aktivno prebivalstvo in delovne migracije v in izven Občine Črnomelj (v letu 2016)</i>	40
<i>Tabela 25: Občina Črnomelj – projekt Pokolpje do vključno 5. javnega razpisa</i>	41
<i>Tabela 26: Stopnja registrirane brezposelnosti od leta 2009 dalje v Občini Črnomelj</i>	43
<i>Tabela 27: Občine s slabšo stopnjo brezposelnosti kot Občina Črnomelj, po podatkih iz decembra 2017</i>	43
<i>Tabela 28: Registrirane brezposelne osebe po ravneh izobrazbe 2013–2017 v Občini Črnomelj, primerjalno gledano z JV regijo in s Slovenijo</i>	44
<i>Tabela 29: Registrirane brezposelne osebe po starosti 2013–2017 v Občini Črnomelj, primerjalno gledano z JV regijo in s Slovenijo</i>	44
<i>Tabela 30: Registrirane brezposelne osebe po trajanju brezposelnosti 2013–2017 v Občini Črnomelj, primerjalno gledano z JV regijo in s Slovenijo</i>	45
<i>Tabela 31: Registrirane brezposelne osebe po spolu 2013–2017 v Občini Črnomelj, primerjalno gledano z JV regijo in s Slovenijo</i>	45
<i>Tabela 32: Aktivno prebivalstvo, registrirane brezposelne osebe in stopnja registrirane brezposelnosti 2009–2017 v Občini Črnomelj</i>	45
<i>Tabela 33: Podatki o povprečni bruto plači v decembru 2017 v Občini Črnomelj</i>	46
<i>Tabela 34: Bruto/neto mesečne plače od leta 2015 dalje v Občini Črnomelj in v Sloveniji</i>	47
<i>Tabela 35: Število prenehanj poslovanja družb zaradi stečaja v Občini Črnomelj od leta 2011 dalje</i>	48
<i>Tabela 36: Socialna podjetja v Občini Črnomelj</i>	49
<i>Tabela 37: Privabljanje investitorjev s strani RIC Bela krajina v obdobju november 2016–december 2017</i>	50
<i>Tabela 38: Promet in prometna infrastruktura v proračunu Občine Črnomelj</i>	53
<i>Tabela 39: Parkirišča v lasti Občine Črnomelj (brez tistih pred bloki ali pa šolami, vrtci)</i>	57
<i>Tabela 40: Kmetijstvo in gozdarstvo v proračunu Občine Črnomelj</i>	65
<i>Tabela 41: Ukrepi pomoči Občine Črnomelj</i>	68
<i>Tabela 42: Izvedene komasacije na območju Občine Črnomelj</i>	71
<i>Tabela 43: Izvedene agromelioracije na območju Občine Črnomelj</i>	72
<i>Tabela 44: Poraba različnih živil na število prebivalcev v Občini Črnomelj (potencial samooskrbe in povečanja lokalne potrošnje)</i>	75
<i>Tabela 45: KMG v Občini Črnomelj in Sloveniji leta 2000 in 2010</i>	77
<i>Tabela 46: Poraščenost v Občini Črnomelj</i>	78
<i>Tabela 47: Število KMG v Občini Črnomelj v letu 2010</i>	79
<i>Tabela 48: Število KMG v Občini Črnomelj v letu 2017</i>	79

<i>Tabela 49: Raba kmetijskih zemljišč v Občini Črnomelj in Sloveniji leta 2000 in 2010</i>	81
<i>Tabela 50: Občina Črnomelj – Zbirne vloge 2016 in 2017</i>	81
<i>Tabela 51: Tipi kmetovanja v Občini Črnomelj in Sloveniji v letu 2010</i>	83
<i>Tabela 52: Velikosti kmetij (po KZU) po površini in številu kmetij v razredu v Občini Črnomelj in Sloveniji leta 2010</i>	83
<i>Tabela 53: GVŽ na KMG v Občini Črnomelj in Sloveniji</i>	84
<i>Tabela 54: Podatki o staležih rejenih živali v Občini Črnomelj od leta 2015 dalje</i>	84
<i>Tabela 55: Podatki o staležih rejenih živali v Sloveniji od leta 2015 dalje</i>	85
<i>Tabela 56: Živali na KMG v Občini Črnomelj, po podatkih iz januarja 2018</i>	85
<i>Tabela 57: Vrsta rabe tal in posamezni deleži površine v Občini Črnomelj (v ha in %)</i>	87
<i>Tabela 58: Obseg površin, primernih za namakanje v vodnih telesih v Občini Črnomelj</i>	89
<i>Tabela 59: Odobrena in izplačana sredstva po ukrepih PRP – stanje na dan 31. 12. 2017</i>	90
<i>Tabela 60: Število čebeljih družin na KMG</i>	91
<i>Tabela 61: Dopolnilne dejavnosti na kmetijah v Občini Črnomelj</i>	92
<i>Tabela 62: Število registriranih dejavnosti po posameznih krajih v Občini Črnomelj</i>	92
<i>Tabela 63: Registrirane dopolnilne dejavnosti, povezane s tradicionalnimi znanji na kmetijah v Občini Črnomelj v letu 2018</i>	93
<i>Tabela 64: Kmetije z registrirano dopolnilno dejavnostjo, vezano na turistično ponudbo v Občini Črnomelj v letu 2018</i>	94
<i>Tabela 65: Lesna zaloga v Občini Črnomelj po podatkih iz februarja 2018</i>	98
<i>Tabela 66: Družbene dejavnosti v proračunu Občine Črnomelj (v EUR)</i>	101
<i>Tabela 67: Živorojeni otroci v Občini Črnomelj od leta 2002 dalje</i>	102
<i>Tabela 68: Vpis v primarne in sekundarne izobraževalne institucije v Občini Črnomelj</i>	103
<i>Tabela 69: Prebivalci Občine Črnomelj po izobrazbeni strukturi</i>	105
<i>Tabela 70: Občina Črnomelj – študenti terciarnega izobraževanja</i>	106
<i>Tabela 71: Občina Črnomelj – študentje višjega strokovnega in visokošolskega izobraževanja</i>	107
<i>Tabela 72: Število izplačane denarne socialne pomoči in izredne denarne socialne pomoči v Občini Črnomelj od leta 2013 v mesecu decembru</i>	108
<i>Tabela 73: Denarna socialna pomoč Občine Črnomelj od leta 2012 dalje</i>	108
<i>Tabela 74: Število upravičencev pomoči na domu v Občini Črnomelj od leta 2013 po podatkih za mesec december</i>	108
<i>Tabela 75: Število upravičencev pomoči na domu v Občini Črnomelj od leta 2013 po podatkih za mesec december</i>	109
<i>Tabela 76: Pregled števila zaposlenih in števila uporabnikov v VDC Črnomelj v letih od 2011 do 2017</i>	110
<i>Tabela 77: Prebivalstvo v Občini Črnomelj v starosti od 15 do 29 let</i>	110
<i>Tabela 78: Člani inkubatorja in co-workinga</i>	114
<i>Tabela 79: Prireditve, ki jih je v letu 2016 in 2017 izvedel JSKD v Občini Črnomelj</i>	116
<i>Tabela 80: Občina Črnomelj – Ključni podatki o poslovanju knjižnice</i>	116
<i>Tabela 81: Samozaposleni v kulturi na območju Občine Črnomelj</i>	118
<i>Tabela 82: Občina Črnomelj – kulturne prireditve v Občini Črnomelj 2012–2015</i>	119
<i>Tabela 83: Gostovanja folklornih skupin izven EU na Jurjevanju od leta 2005 dalje</i>	121
<i>Tabela 84: Občina Črnomelj – vrsta kulturne prireditve</i>	121
<i>Tabela 85: Pregled finančnih sredstev in odobrenih vlog za sofinanciranje športa v Občini Črnomelj od leta 2015 dalje</i>	123
<i>Tabela 86: ŠD, vključena v SZ Črnomelj</i>	123
<i>Tabela 88: Število Romov v posameznem romskem naselju v Občini Črnomelj</i>	125
<i>Tabela 89: Obvezno zdravstveno zavarovanje za brezposelne osebe, plačano s strani Občine Črnomelj od leta 2012 dalje</i>	131
<i>Tabela 90: Koncesije na področju Občine Črnomelj</i>	134
<i>Tabela 91: Naseljena stanovanja po tipu lastništva v Občini Črnomelj</i>	134
<i>Tabela 92: (Ne)naseljenost po vrsti stavbe v Občini Črnomelj</i>	135
<i>Tabela 93: Degradirani objekti v Občini Črnomelj, JV regiji in Sloveniji, na dan 22. 3. 2018</i>	137
<i>Tabela 94: Starost gasilskih vozil v Občini Črnomelj</i>	141
<i>Tabela 95: Stopnja ogroženosti glede na posamezne nesreče v Občini Črnomelj</i>	143
<i>Tabela 96: Varovanje okolja in prostorsko urejanje v proračunu Občine Črnomelj</i>	146
<i>Tabela 97: Komunalna, energetika in telekomunikacijska infrastruktura v proračunu Občine Črnomelj</i>	168
<i>Tabela 98: Prodana, načrpana in neprodana voda za leta 2015, 2016 in 2017</i>	171

<i>Tabela 99: Načrti za kanalizacijski sistem v Občini Črnomelj</i>	173
<i>Tabela 100: Količine nastalih, zbranih in odloženih komunalnih odpadkov v Občini Črnomelj</i>	175
<i>Tabela 101: Stanje priključkov v Črnomlju na dan 2. 11. 2017</i>	177
<i>Tabela 102: Občina Črnomelj – Projekt Rune (načrtovano opremljanje po naseljih)</i>	178
<i>Tabela 103: Spodnja tabela prikazuje posnetek stanja sončnih elektrarn v Občini Črnomelj v letu 2012</i>	181
<i>Tabela 104: Primerjava razvojnih stebrov Občine Črnomelj s ključnimi strateškimi dokumenti</i>	212
<i>Tabela 105: Pričakovane letne vrednosti vseh kazalnikov (2018 – 2025)</i>	307

NAGOVOR ŽUPANJE

Vsako prihodnost, še posebno skupnosti kot je občina je potrebno načrtovati skrbno, odločno in odgovorno, korak za korakom oblikovati smeje vmesne cilje, ki bodo skupaj tkali celoto razvite, napredne, prepoznavne in življenju prijazne Občine Črnomelj.

Da pa bi vse to lahko uresničili s konkretnimi dejanji, smo pristopili k pripravi tega temeljnega in obsežnega dokumenta – Strategija razvoja Občine Črnomelj do leta 2025. Tako smo storili pomemben korak k dogovoru o načrtovanju prihodnosti občine. Strategija zajema smernice nadaljnega razvoja na glavnih področjih delovanja občine, ki so gospodarstvo, okolje, promet, šolstvo, šport idr. Sledila bo dogovorjenim prioritetam in tako služila kot podlaga ali izhodišče občinskemu svetu ter občinski upravi pri oblikovanju proračunov in s tem smeri razvoja občine v prihodnjih letih.

Občino sestavljamo ljudje. Zato smo v nastajanje strategije vključili tudi občanke in občane. Mogoče na prvi pogled zelo preprosto vprašanje, kakšno občino si želimo oz. v kakšni skupnosti želimo so-bivati v prihodnje, a se na koncu izkaže, da za marsikoga le ni tako preprosto oblikovati jasne in uresničljive rešitve za izzive prihodnjih osem let. Pridobili smo dragocene povratne informacije, mnenja ter predloge občank in občanov, na osnovi katerih se je soustvaril konsenz, dogovor o viziji razvoja lokalne skupnosti, ki temelji na vrednotah ljudi. Bistveno je, da skupaj gradimo načrte za prihodnost. Le tako bomo ustvarili zdrave in trdne temelje za gradnjo boljše ter višje kakovosti življenja nas vseh v Občini Črnomelj.

Verjamem, da smo v strategiji zajeli večino potrebnih nalog za nadaljnji razvoj naše občine. Poleg tega ta strateški dokument zajema še številke podatke in kazalnike, ki nam bodo prav tako zelo koristili pri nadaljnjem delu na poti k realizaciji zastavljenih nalog. Zelo pomemben vidik izdaje Strategije razvoja občine Črnomelj do leta 2025 je tudi dejstvo, da bo dokument služil tudi kot podlaga za pridobivanje dodatnih finančnih sredstev preko razpisov, ki so nam prepotrebna za večje investicije.

Strategija ne predstavlja zbirke želja, pač pa nabor uresničljivih projektov in jasne smernice delovanja v prihodnje. Zavedamo se bogate tradicije in naravne, kulturne, zgodovinske ter tudi kulinarčne dediščine Občine Črnomelj, zato je naša obveza tudi prihodnjim generacijam omogočiti pogoje za nadaljnjo rast in razvoj. Po letu 2025 bomo lahko sodili realizaciji tega dokumenta, a tudi takrat se strategija ne bo zares končala, pač pa bo rastla, se razvijala in širila skladno z napredkom občine.

Kot županja Občine Črnomelj si želim, da bi našo občino tvorile in hkrati povezovala pozitivne vrednote ljudi. Smo odprti, prijazni in skupaj močnejši. V objemu bogastva neokrnjene narave premoremo tudi neprecenljive naravne danosti. Ponovno lahko rečem, da je Občina Črnomelj zakladnica doživetij, tradicije in kulture. Zato si zasluži ambiciozne korake v smeri snovanja vizije prihodnosti, a še odločnejše na poti uresničevanja zastavljenih ciljev.

Županja
Mojca Čemas Stjepanovič

VIZIJA OBČINE ČRNOMELJ 2025

»Občina Črnomelj bo privlačno in varno bivalno okolje z visoko kvaliteto bivanja, kjer lahko vsak doseže in izkoristi svoj potencial ter nadgradi svoj talent v pozitivnem okolju.

Povezano, inovativno in konkurenčno gospodarstvo bo usmerjeno v razvoj in ustvarjanje delovnih mest z visoko dodano vrednostjo ob upoštevanju občutljivega kraškega okolja.

Občina Črnomelj bo znanju, branju, kulturi in športu prijazna občina, ki omogoča mladim, da se v čistem in ustvarjalnem okolju, v katerem živijo, izoblikujejo v kompetentno osebo.

Nosilci prepoznavnosti Občine Črnomelj bodo načela sonaravnosti, visoki okoljski in infrastrukturni standardi, inovativna turistična ponudba ter vključenost in povezanost celotnega območja občine.«

UVOD V STRATEGIJO RAZVOJA OBČINE ČRNOMELJ 2018– 2025¹

Čas, v katerem živimo, prinaša ogromno sprememb, tako na področju tehnologije, umetne inteligence, transporta, okolja, samooskrbe s hrano in z energijo, varnosti in še bi lahko naštevali. Te spremembe se odražajo v različnih izzivih, ki jih moramo reševati in urejati tako nadnacionalno, nacionalno, regionalno, lokalno in nenazadnje tudi kot posamezniki, vpeti v določeno družbeno okolje. Kot ugotavlja Strategija razvoja Slovenije 2014–2020 (2013) je eden izmed problemov, s katerimi se bomo soočali v prihodnje, problem podnebnih sprememb in drugi naraščajoči pritiski na okolje ter naravne in druge nesreče, kot tudi spremembe v demografski strukturi (staranje prebivalstva in vzporedno zmanjševanje deleža delovno aktivnih prebivalcev) in s tem povezane spremembe pri zagotavljanju določenih pravic. UMAR (2017) ugotavlja, da mora biti razvoj Slovenije (kar nedvomno lahko apliciramo tudi na Občino Črnomelj) usmerjen v prihodnost ob zavedanju izboljševanja blaginje prebivalstva v naslednja področja ukrepanja: 1) Dvig produktivnosti z učinkovito uporabo tehnološkega napredka in znanj. 2) Celovite prilagoditve spremenjeni demografski strukturi prebivalstva, zlasti na področju trga dela in migracijske politike, sistemov socialne zaščite, izobraževanja in usposabljanja, prilagajanja delovnih procesov, spodbujanja zdravega načina življenja ter bivalnih razmer in prometne ureditve. 3) Hitrejši prehod v zeleno in krožno gospodarstvo s spremembo današnjih modelov proizvodnje in potrošnje v bolj trajnostne oblike. 4) Povečanje učinkovitosti države in njenih institucij za podporo in spodbujanje razvoja.

V prihodnje se bomo torej tako na nacionalni kot tudi na lokalni ravni soočali s številnimi razvojnimi izzivi. Eden ključnih razvojnih izzivov v prihodnje bo nedvomno demografska slika Slovenije, kjer bo prevladovala starajoča se družba, saj bomo, skladno s projekcijami trendov v pričakovanem trajanju življenja in rodnosti, že do leta 2030 pričali izrazitemu upadu deleža prebivalstva delovno aktivnih prebivalcev², kot sočasnemu povečanju deleža starejših od 65 let. Skladno s tem bo potrebno v prihodnje naslavljati različne izzive – od pomanjkanja delovne sile, zagotavljanja vse višjih izdatkov za socialno skrb in zdravstvo ter kako zagotoviti ustrezno prilagajanje takim spremenjenim razmeram med različnimi generacijami. Če k temu dodamo še radikalne spremembe na področju dosedanjih načinov dela in ustvarjanja s spremembami, ki jih uvaja industrijska revolucija 4.0 z digitalizacijo in umetno inteligenco ter posledično uvedbo novih delovnih mest, ki do sedaj še niso poznana, postane hitro jasno, da bodo takšne spremembe od nas zahtevale različne tako tehnološko kot tudi družbeno spremenjene načine razmišljanja in delovanja. Temu je seveda potrebno prilagajati infrastrukturo, izobraževanje tako novih kot obstoječih generacij ter velik del časa in denarja v prihodnje (in seveda že sedaj) nameniti raziskavam in razvoju, ki zagotavljata, da ne bomo vedno le sledili razvoju, ampak ga nekje celo prehiteli. Omenjena dejstva je

---

¹ Slike v pričujoči Strategiji razvoja Občine Črnomelj 2018–2025 so delo Tomislava Urha, Anite Jamšek, Jana Kocjana in Maje Pucelj (razen, če je kje izrecno naveden drug avtor). Avtorji pričujoče strategije razvoja imajo dovoljenje avtorjev za uporabo pričujočih slik.

² Delovno aktivno prebivalstvo, po definiciji Statističnega urada Republike Slovenije, predstavljajo osebe, ki so v zadnjem tednu (od ponedeljka do nedelje) pred izvajanjem raziskovanja opravile kakršno koli delo za plačilo (denarno ali nedenarno), dobiček ali za družinsko blaginjo. Med delovno aktivno prebivalstvo sodijo tudi vse tiste zaposlene ali samozaposlene osebe, ki jih v zadnjem tednu pred izvajanjem raziskovanja ni bilo na delo. Kot delovno aktivne obravnavamo tudi zaposlene osebe, ki so začasni ali trajni presežki, in sicer do prenehanja delovnega razmerja, osebe na porodniškem dopustu in pomagajoče družinske člane (SURSTAT, Metodološko pojasnilo Aktivno in neaktivno prebivalstvo, 2017, str. 2/7).

potrebno ustrezno upoštevati pri izdelavi pričujoče razvojne strategije. Zato se bo pričujoča razvojna strategija ob zavedanju pomembnosti okoljske problematike, zahtev trajnostnega razvoja in krožnega gospodarstva, problematike staranja prebivalstva, sorazmerno visoke stopnje dolgotrajne brezposelnosti, ki vlada v Občini Črnomelj, neustrezne prometne ureditve in »bega možganov«, do katerega prihaja zaradi nezmožnosti zaposlovanja specifično izobraženega kadra, lotila perečih vprašanj, kako v turbulentnih časih, ki smo jim priča, zastaviti realno izvedljive cilje in občino popeljati v prosperiteto skozi zagotovitev blaginje za prebivalstvo. Bi pa poudarili dejstvo, da se je Občina Črnomelj od leta 2009 do 2015 prioritarno posvečala zagotavljanju vodooskrbe prebivalstva občine kot osnovne dobrine. Glede na to, da se je v večji meri projekt vodooskrbe v Občini Črnomelj dokončal (ostala so še določena parcialna območja, kjer je potrebna še dogradnja in jih bo predstavilo v nadaljevanju), pa sedaj v občini sledijo tudi druge infrastrukturne zadeve za potrebe razvoja občine, kamor nedvomno spada tudi prilagajanje in spreminjanje razmer v gospodarstvu za prilagoditev industrijski revoluciji 4.0, seveda v okviru pristoynosti, ki jo ima Občina Črnomelj na tem področju.

Ena izmed temeljnih nalog lokalne samouprave je ta, da skrbi za lokalni trajnostni razvoj. Pričujoča strategija razvoja Občine Črnomelj je zastavljena kot srednjeročni razvojni dokument (saj se nanaša na obdobje od leta 2018 do 2025), ki predstavlja osnovo za gospodarski, prostorski in družbeni razvoj le-te. Njen namen je večplasten:

- ✓ služi občini kot vsakoletni opomnik, kakšen je časovni in vsebinski načrt izvedbe projektov skozi omenjeno obdobje,
- ✓ skladno s tem načrtom lahko občinska uprava nato pripravi vsakoletno proračunsko financiranje oziroma pripravi ustrezno finančno konstrukcijo določenega projekta,
- ✓ na podlagi le-te lahko podjetja in organizacije še dodatno nadgradijo svoje poslovne načrte,
- ✓ strategija je lahko v pomoč tudi pri pridobivanju dodatnih finančnih sredstev, saj je iz le-te razvidno, kaj si želi občina doseči v obdobju do konca leta 2025.

Preden pa nadaljujemo z namenom in s cilji priprave ter z značilnostmi strategije razvoja Občine Črnomelj, bi radi izpostavili, da je pričujoči, sorazmerno obsežen, posnetek stanja v Občini Črnomelj narejen namensko, saj občina do sedaj še ni razpolagala s podobnim srednjeročnim razvojnimi dokumentom, ki bi se mu lahko sledilo in je bilo zato potrebno vsebinsko podrobneje predstaviti dogajanje v Občini Črnomelj skozi zadnjih nekaj let ter cilje tudi vsebinsko umestiti v širši nacionalni kot tudi evropski kontekst.

NAMEN IN CILJI PRIPRAVE TER ZNAČILNOSTI STRATEGIJE RAZVOJA OBČINE ČRNOMELJ

Pri pripravi strategije smo sledili primarnemu ključnemu cilju, in sicer, da naredimo kvaliteten, optimistično naravnani, vendar sočasno realno izvedljiv razvojni dokument, pri pripravi katerega bodo sodelovali tako različni strokovnjaki lokalne javnosti, zaposleni na Občini Črnomelj, čim večje število interesnih skupin, kakor tudi čim večje število občanov in občank ter ostalih deležnikov. Osnovni namen ključnega cilja je, da lahko narejeno strategijo uresničimo tudi v praksi in da služi svojemu prvotnemu namenu – torej, da dejansko zagotovi razvoj Občine Črnomelj skozi dvig blaginje njenega prebivalstva, hkrati pa tudi naslovi čim večje število potreb lokalnega okolja.

Osnovni namen strategije razvoja je poleg že zgoraj navedenih razlogov tudi ta, da v enem dokumentu zajamemo smernice za nadaljnji razvoj občine na področjih delovanja

občine, kot je denimo gospodarstvo, okolje in prostor in tako dalje, ob sočasnem upoštevanju predvsem potreb prebivalcev občine, kakor seveda tudi ostalih deležnikov. Razvojni dokument Občine Črnomelj je nastajal na podlagi razvojnih dokumentov na širših razvojnih ravneh, kakor tudi na podlagi različnih zakonskih podlag. Če izpostavimo nekatere izmed njih:

- Strategija razvoja Slovenije 2014–2020 in Strategija razvoja Slovenije 2030, ki vključuje tudi uresničevanje globalnega razvojnega načrta Agende Organizacije združenih narodov za trajnostni razvoj do leta 2030,
- Vizija Slovenije 2050,
- Strategija lokalnega razvoja za lokalno akcijsko skupino Dolenjska in Bela krajina (LAS DBK) 2014–2020,
- Operativni program za izvajanje kohezijske politike 2014–2020,
- Program razvoja podeželja Republike Slovenije (RS) 2014–2020,
- Regionalni razvojni program (RRP) za obdobje 2014–2020 v razvojni regiji Jugovzhodna (JV) Slovenija,
- Scenariji gospodarskega razvoja Slovenije do leta 2030,
- različne zakonske podlage, kot denimo: *Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja* (Ur. l. RS, št. 20/11, 57/12 in 46/16), *Zakon o lokalni samoupravi* (Ur. l. RS, št. 94/07 – uradno prečiščeno besedilo, 76/08, 79/09, 51/10, 40/12 – ZUJF, 14/15 – ZUUJFO in 76/16 – odl. US), *Zakon o prostorskem načrtovanju* (Ur. l. RS, št. 33/07, 70/08 – ZVO-1B, 108/09, 80/10 – ZUPUDPP, 43/11 – ZKZ-C, 57/12, 57/12 – ZUPUDPP-A, 109/12, 76/14 – odl. US in 14/15 – ZUUJFO), *Zakon o javnih financah* (Ur. l. RS, št. 11/11 – uradno prečiščeno besedilo, 14/13 – popr., 101/13, 55/15 – ZFisP in 96/15 – ZIPRS1617) ...

V vsebino pričujoče strategije smo skušali vključiti čim več razvojnih idej za obdobje 2018–2025, ki bi občini omogočile napredek v razvoju, vendar pa strategija omogoča in hkrati vzpodbuja dodatne pobude (s strani občanov, lokalnih strokovnjakov ali ostalih deležnikov), ki v le-tej niso zajete in ki omogočajo prosperiteto občine ter napredek le-te v razvoju brez sočasnega negativnega vpliva na okolje. Sočasno opozarjamo, da so področja, ki smo jih izpostavili znotraj strategije, v realnem življenju izredno prepletena in je bila omenjena ločitev znotraj strategije namenjena izključno lažjemu pregledu razvojnih področij in posameznih projektov v občini. Poleg tega opozarjamo še na en aspekt strategije – ker se zavedamo, da se okoliščine tako v svetu kot v državi nenehno spreminjajo, se Občina Črnomelj zavezuje, da bo lastno razvojno vizijo in zastavljene cilje nenehno spremljala in le-te po potrebi tudi dopolnila z namenom zagotavljanja ustreznega razvoja občine ter zagotavljanja blaginje za njene prebivalce.

Gradivo je strukturirano v štiri osnovne sklope:

a) V uvodnem delu smo predstavili namen in cilje priprave ter značilnosti Strategije razvoja Občine Črnomelj, sledila je predstavitev uporabljene metodologije in procesa priprave Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025, uvodno poglavje pa je zaključeno z opisom izvedbe, bila je pripravljena analiza stanja skozi pregled stanja v Občini Črnomelj v obdobju od leta 2009 do leta 2017. Osredotočili smo se na zadnji dve leti, torej 2016 in 2017, kjer smo predstavili splošne podatke o občini, lega in položaj le-te v regiji, demografske značilnosti in poselitev, zaposlovanje in izobrazbeno strukturo, gospodarske razmere, ki vladajo v občini, in urejenost področij kmetijstva, gozdarstva ter družbenih dejavnosti. Predstavili smo tudi stanje na področju prometne infrastrukture, komunale, energetike in telekomunikacijske infrastrukture ter okolja in prostora.

b) Osrednji del pričujoče strategije je vezan na razvojno strategijo, planirano med leti 2018 in 2025, na naslednjih področjih: gospodarstvo, prometna infrastruktura,

kmetijstvo in gozdarstvo, družbene dejavnosti (izobraževanje, zdravstvene in socialne storitve, kulturna dejavnost, športne dejavnosti, romska tematika, mladi, stanovanjska tematika, varnostno vprašanje in gasilstvo kot največja prostovoljna organizacija), komunala, energetika in telekomunikacijska infrastruktura ter okolje in prostor. Znotraj posamičnih omenjenih področij bo v ospredju analiza stanja, na prednosti, slabosti, priložnosti in nevarnosti, zastavili bomo prioritete in ključne cilje razvoja, pripravili predloge ukrepov za realizacijo ciljev, predstavili kazalnike razvoja ter razmislili o možnostih dodatnega razvoja občine na tem področju.

c) V zaključnem delu strategije bomo predstavili usmeritve in cilje občine, vizijo občine za obdobje 2018–2025, cilje razvoja občine, ki jih razdelimo na temeljne cilje in cilje po posameznih področjih, izpostavimo prioritete občine v pregledanem obdobju ter predstavimo razvojne izzive in priložnosti občine.

METODOLOGIJA IN PROCES PRIPRAVE STRATEGIJE RAZVOJA OBČINE ČRNOMELJ 2018–2025

Priprava Strategije razvoja Občine Črnomelj med leti 2018 in 2025 je smiselna le v primeru, da je uporabna in zastavljena z realno dosegljivimi cilji – tako v konceptu časa kot vsebine zastavljenih ciljev. Namenjena je tako občinskim organom, kakor tudi interesnim skupnostim in občanom, da vedo, kakšni so nadaljnji razvojni načrti občine do leta 2025, tako na področju gospodarstva, kmetijstva in gozdarstva, kakovosti življenja, prometne infrastrukture, kot tudi komunale, energetike in telekomunikacij, okolja in prostora. Čim bolj kvalitetne razvojne smernice zastavimo, tem boljša je možnost nadaljnjega uspešnega razvoja občine. Izvajanje ukrepov in aktivnosti pri posamezni razvojni prioriteti pa je potrebno preveriti v smislu sinergij z ostalimi razvojnimi prioritetami.

POSTOPEK PRIPRAVE STRATEGIJE RAZVOJA OBČINE ČRNOMELJ IN UPORABLJENA METODOLOGIJA

Ker se zavedamo, da je strategija za razvoj Občine Črnomelj izredno pomemben dokument, na katerem bo temeljil nadaljnji razvoj občine skozi naslednjih 7 let, smo k izdelavi pristopili izredno odgovorno z vključitvijo čim večjega števila posameznikov, ki lahko konstruktivno pripomorejo k temu, da bo lahko omenjen razvojni dokument dosegel konkretno zastavljene cilje v obdobju od leta 2018 do leta 2025. Dokument, ki je nastajal od oktobra 2017 do maja 2018, je projekt, ki je nastajal skozi več faz, in sicer:

- najprej smo formirali krovno projektno skupino, pri kateri so sodelovali: nosilka projekta mag. Maja Pucelj, dr. Petra Štrekelj, mag. Bojan Mažgon in z občinske strani direktorica občinske uprave Tamara Potočar. Za grafično podobo dokumenta je poskrbelo podjetje Avocado8 BRagency, pod vodstvom Valentine Metež. Celoten projekt je potekal pod nadzorom županje gospe Mojce Čemas Stjepanovič. Pri njegovi izdelavi so z namenom vključitve čim večjega kroga prebivalcev Občine Črnomelj pri pripravi pričujoče strategije sodelovale strokovne službe Občine Črnomelj, strokovne skupine in posvetovalna telesa, člani občinskega sveta, člani odborov pri občinskem svetu, predstavniki gospodarstva in različnih skupin civilne družbe ter občani;
- sledil je pregled obstoječih dokumentov, tako na občinski, regionalni, nacionalni in evropski ravni, ki se dotikajo področja priprave razvojne strategije. S pomočjo analitičnega dela smo pripravili analizo stanja po posameznih vsebinskih sklopih pričujočega razvojnega dokumenta, le-tega pa smo se poslužili tudi pri izvajanju delavnic, kjer smo pripravili SWOT analizo, prioritete oziroma cilje, kakor tudi vizijo razvoja, opravili smo analizo projektov v fazi izvajanja;

- izvedli smo tudi strateško participatorno načrtovanje skozi razvojne delavnice s fokusnimi skupinami: 13 delavnic je bilo opravljenih po različnih krajevnih skupnostih, ki se nahajajo v Občini Črnomelj, medtem ko je bilo 13 sestankov opravljenih z različnimi interesnimi skupinami (navedene v nadaljevanju), na katerih je aktivno sodelovalo 522 udeležencev, opravljenih pa je bilo tudi 11 poglobljenih intervjujev, in sicer:

Tabela 1: Intervjuji, opravljeni v sklopu priprave pričujoče strategije razvoja Občine Črnomelj

DATUM SESTANKA	S KOM JE POTEKAL SESTANEK?	RAZLOG SESTANKA
30. 1. 2018 ob 10. uri	Monika Bračička	Podjetnica razvija blagovno znamko Krabati na področju Bele krajine, že uveljavljeno na področju Nemčije, in išče nove povezave, produkte in storitve, ki bi jih lahko predstavila v Nemčiji – zanimivo skozi več različnih aspektov pričujoče strategije.
31. 1. 2018 ob 09.30	Rajko Štefanič	Predsednik Zveze lastnikov gozdov, ki je bil na predstavitvi interesni skupnosti s področja kmetijstva in gozdarstva upravičeno odsoten.
6. 2. 2018 ob 10.30	Tomaž Kordiš	Direktor Gospodarske zbornice Dolenjske in Bele krajine, ki je bil na delavnici, posvečeni gospodarski tematiki upravičeno odsoten.
16. 2. 2018 ob 8. uri	Eva Čemas	Direktorica ZD Črnomelj, s katero smo opravili razgovor glede ciljev na področju zdravstva, saj posebne delavnice za to področje nismo organizirali.
19. 2. 2018 ob 9. uri	Samo Kavčič	Direktor Komunale Črnomelj d. o. o., ki je bil na delavnici, posvečeni komunalni tematiki upravičeno odsoten.
23. 2. 2018 ob 13. uri	Ignacij Strmec in Uroš Vranešič	Ignacij Strmec, Vodja Krajevne enote Črnomelj, in Uroš Vranešič, Vodja Krajevne enote Semič–Metlika, s katerima smo se bolj podrobno pogovorili na temo gozdarstva v Občini Črnomelj.
1. 3. 2018 ob 11. uri	Dušan Milinkovič	Predsednik čebelarkega društva Črnomelj, s katerim smo se bolj podrobno pogovorili glede ciljev na področju čebelarstva na območju Občine Črnomelj.
13. 3. 2018 ob 13. uri	Zdenka Vrlinič	Direktorica VDC z namenom ugotavljanja prostorske stiske in situacije na Majerju.
15. 3. 2018 ob 09.30	Silvester Mihelčič	Direktor Glasbene šole Črnomelj z namenom ugotavljanja in nadgrajevanja posnetka stanja ter pogovora glede problema omejevanja števila učencev glasbene šole s strani države.
21. 3. 2018 ob 9. uri	Jože Cajnar	Direktor KZ Metlika glede morebitnega sodelovanja s kmeti iz Občine Črnomelj (glede na takojšnjo točko izvršitve s sestanka s kmeti: povezovanje s KZ Metlika in oblikovanje lastne skupne blagovne znamke).
15. 5. 2018 ob 15.30 uri	Sebastjan Tekavec	Direktor Belokranjske veterinarske službe Črnomelj d. o. o.

Vir: Lasten, 2018

V nadaljevanju predstavljamo postopek priprave strategije razvoja občine in uporabna metodologija, kakor tudi opis izvedbe delavnic, na spodnji sliki pa lahko vidimo potek izdelave strategije.

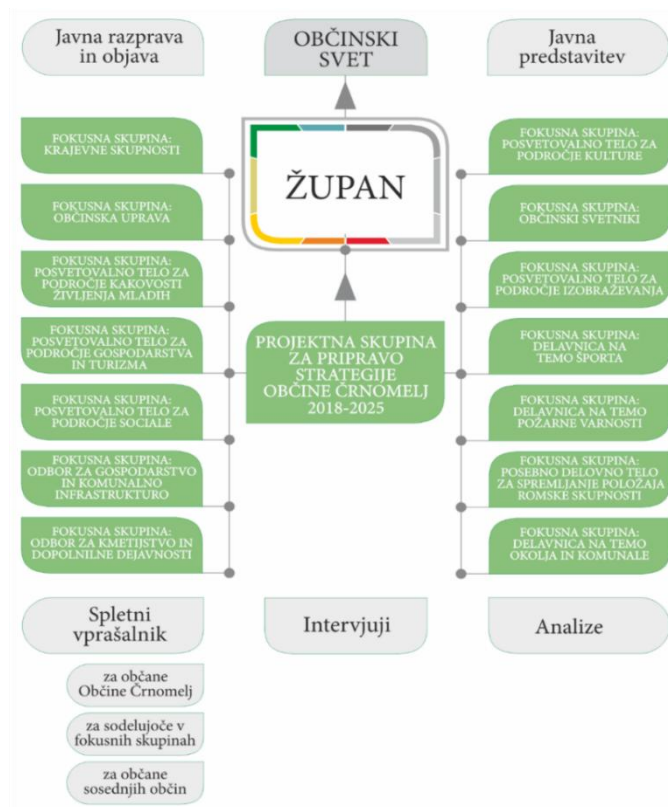
Slika 1: Prikaz poteka izdelave Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025

Vir: Lasten, 2018

Organizacijska struktura priprave Strategije razvoja občine Črnomelj 2018–2025 je razvidna s spodnjega prikaza.

Slika 2: Organizacijska struktura priprave Strategije razvoja občine Črnomelj 2018–2025³

Vir: Lasten, 2018

OPIS IZVEDBE DELAVNIC

V sklopu izvedbe delavnic je bilo izvajano delo v skupinah z uporabo različnih metod skupinskega dela po različnih prioriteten razvojnih sklopih. Od januarja do konca marca 2018 smo izvedli 26 delavnic z različnimi krajevnimi skupnostmi (KS) in interesnimi skupnostmi (IS), in sicer:

Tabela 2: Podatki o izvedenih delavnicah z IS

Št. delavnice	Interesna skupnost	Datum izvedbe	Število udeležencev
1.	Občinska uprava	8. 1. 2018	17
2.	Posvetovalno telo za področje kakovosti življenja mladih	11. 1. 2018	6
3.	Posvetovalno telo za področje gospodarstva in turizma	19. 1. 2018	4
4.	Posvetovalno telo za področje socialne	22. 1. 2018	3
5.	Odbor za gospodarstvo in	22. 1. 2018	10

³ Župan je naveden kot nevtralen spol, torej je v njem lahko zajet tako pojem župana ali županje.

	komunalno infrastrukturo ter Odbor za turizem in varstvo okolja		
	Odbor za kmetijstvo in dopolnilne dejavnosti ter kmetje in predstavniki društev, ki delujejo na področju kmetijstva oz. podeželja	24. 1. 2018	31
6.	Posvetovalno telo za področje kulture	25. 1. 2018	4
7.	Občinski svetniki	30. 1. 2018	13
8.	Posvetovalno telo za področje izobraževanja	2. 2. 2018	3
9.	Posebno delovno telo za spremljanje položaja romske skupnosti	14. 2. 2018	9
10.	Delavnica na temo športa	21. 2. 2018	7
11.	Delavnica na temo požarne varnosti	25. 2. 2018	39
12.	Delavnica na temo okolja in komunale	7. 3. 2018	9
13.			

Vir: Lasten, 2018

Tabela 3: Podatki o izvedenih delavnicah s KS

Št. delavnice	Krajevna skupnost	Datum izvedbe	Število udeleženi
1.	KS Dobliče	25. 1. 2018	41
2.	KS Kanižarica	27. 2. 2018	26
3.	KS Petrova vas	2. 3. 2018	16
4.	KS Adlešiči	5. 3. 2018	35
5.	KS Tribuče	15. 3. 2018	21
6.	KS Stari trg	16. 3. 2018	28
7.	KS Butoraj	17. 3. 2018	26
8.	KS Griblje	21. 3. 2018	21
9.	KS Črnomelj	22. 3. 2018	42
10.	KS Talčji vrh	23. 3. 2018	25
11.	KS Vinica	24. 3. 2018	43
12.	KS Dragatuš	26. 3. 2018	27
13.	KS Sinji vrh	27. 3. 2018	25

Vir: Lasten, 2018

Na delavnicah je bil predstavljen posnetek obstoječega stanja, sledil pa je pogovor o ciljnih in viziji na posameznih razvojnih področjih. Na podlagi teh delavnic so bili pripravljene zapisniki, ki se nahajajo v Prilogi 14.

USMERITEV STRATEGIJE RAZVOJA OBČINE ČRNOMELJ 2018–2025

Za strateški razvoj potrebujejo lokalne skupnosti nove perspektive, sanje, znanje, kreativnost in motivacijo. Načrtovati za prihodnost pomeni, da se sedanje vire uporabi na učinkovit način. Uspešen »strateško razvojni načrt« vključuje več pomembnih elementov in predstavlja učinkovito rabo premoženja ter virov. Upošteva pričakovanja prebivalcev in ga je mogoče izvajati takrat, ko obstaja entuziazem in sodelovanje s strani prebivalcev občine. Če občani niso navdušeni nad neko pobudo ali projektom mesta, oziroma jim je vseeno, bo projekt in predviden rezultat gotovo manj učinkovit. Strategija ne sme biti sprejeta z namenom ohraniti gospodarsko učinkovitost na ravni drugih konkurenčnih okolij, temveč z namenom povečati konkurenčnost v primerjavi z drugimi.

Učinkovit strateško razvojni načrt je sestavljen vsaj iz petih komponent:

1) pregled prednosti urbanega prostora in slabosti v odnosu do drugih tekmecev,

- 2) sodelovanje javnosti in vseh glavnih subjektov v skupnosti, v poskusu, ki bo jasno izražal dejanska pričakovanja in skrbi lokalnih prebivalcev ter organizacij,
- 3) oblikovanje strateškega gospodarskega načrta in vizije, ki realizira predhodno ugotovljena realna pričakovanja in skrbi,⁴
- 4) mobilizacija lokalnih človeških virov z jasno določenimi odgovornostmi in linijami avtoritete ter razumevanjem, kdo ali katera ustanova je odgovorna za proces in
- 5) redno spremljanje in ocenjevanje napredka ter doseženih rezultatov.

Zelo pomembno je vzpostaviti primerno komunikacijo in marketing teh strateških komponent in vpletenih ciljev, saj drugače, v času povečane konkurenčnosti mest, mesto ne bo moglo izstopati iz konkurence in zato ne bo sposobno spodbujati privlačnosti za ustanavljanje novih podjetij in nastanka delovnih mest z visoko dodano vrednostjo.

Vodenje in komunikacija jasne vizije

V času na znanju temelječega gospodarstva so glavne prednosti ljudje in njihovo znanje. Sodobne lokalne skupnosti je treba upravljati s sodobnimi voditelji, ki bodo vodili zastavljene procese in projekte, z željo, da bi v največji možni meri dosegali uspeh in trajnostni razvoj. Pomembno je, da so le-ti odprti za dialog, sposobni ustvariti odnose in omrežja, zgrajena na zaupanju in empatiji, sposobni ustvariti prostor, kjer lahko različne zainteresirane strani izmenjujejo svoje ideje in imajo sposobnost motivirati druge ljudi. Zato je za Občino Črnomelj zelo priporočljivo, da spodbuja vzpostavitev realnih ali virtualnih mest, kjer se lahko ljudje med seboj družijo in dejavno spodbujajo interakcijo ter sodelovanje s prebivalci, da se združijo moči za povečanje konkurenčnosti mesta.

SPLOŠNI PODATKI O OBČINI ČRNOMELJ

Zgodovina Črnomla sega tisočletja nazaj

Črnomelj zaznamujejo, po do sedaj znanih podatkih, (vsaj) tri tisočletja človeškega bivanja. Najstarejše naselje je nastalo že v času pozne bronaste dobe (13.–8. stoletje pr. n. št.). Črnomelj je prvič omenjen leta 1228, ko je bila v njem ustanovljena belokranjska pražupnija. Leta 1408 je bil Črnomelj prvič omenjen kot mesto in v istem letu so se pred njegovim obzidjem pojavili Turki, ki pa ga niso nikoli zavzeli. Zavzeli pa so ga protestanti, katerih pridigarji so v drugi polovici 16. stoletja uspešno razširili novo vero in vzpostavili protestantsko šolo. Turki niso nikoli opustošili mesta, večkrat pa so ga prizadeli močni požari. Najstarejši znan požar je izbruhnil leta 1586, sledil pa mu je še požar leta 1744. Črnomelj se je v 19. stoletju ponovno pričel razvijati v regionalno središče s pripadajočimi uradi sodišča in uprave. Ob izbruhu 2. svetovne vojne so ga okupirali Italijani in ga držali vse do kapitulacije. Tedaj je postal Črnomelj središče osvobojenega ozemlja, središče svobodne Slovenije, v katerem so bili postavljeni temelji slovenske države. V povojnem času se je Črnomelj razvil v kulturno, gospodarsko in upravno središče Bele krajine (Občina Črnomelj, Zgodovina mesta Črnomelj).

---

⁴ Strateški gospodarski načrt in vizija predstavljata načrt učinkovite rabe premoženja in virov (ki morajo prinašati dodano vrednost, ne pa predstavljati bremena ...) in upoštevati realna pričakovanja (in skrbi) prebivalcev. Tak gospodarski načrt v EU sprejemajo večja mesta, medtem ko občina v velikosti Črnomla ne sprejema gospodarskega načrta v navedeni obliki, saj ne razpolaga s strokovno znanstveno sfero – lahko pa smiselno sledi temu primeru. Osnovna teorija namreč predvideva spodbujanje vzpostavitve mrež med gospodarstvom občine in izobraževalno-znanstveno sfero, da bi ustvarjeno oz. pridobljeno znanje preoblikovali v poslovne rešitve, ki uživajo veliko podporo prebivalcev. Ker pa je potrebno omenjeno vprašanje kljub temu ustrezno nasloviti, bodo ključni segmenti takšnih načrtov in vizije zastavljeni v poglavju »Participacije« pričujoče strategije razvoja s kazalnikom VIS, kjer bomo v stebru »gospodarstvo« opredelili kvantificirane cilje in pričakovanja prebivalcev.

Občina Črnomelj središče subregionalnega pomena

Občina Črnomelj ima svoj grb, zastavo in praznik, katerih oblika, vsebina in uporaba je določena z odlokom. Praznik občine je 19. februar kot spomin na dogodek iz zgodovine slovenskega naroda, zasedanja SNOS, leta 1944 v Črnomlju (Statut Občine Črnomelj, 2011, 6. člen). Glede na vlogo in funkcijo v omrežju naselij, ki temelji na številu in strukturi prebivalcev, razmestitvi družbenih in storitvenih dejavnosti ter drugih funkcij javnega značaja, se naselja razvrščajo v kategorije lokalnih središč:

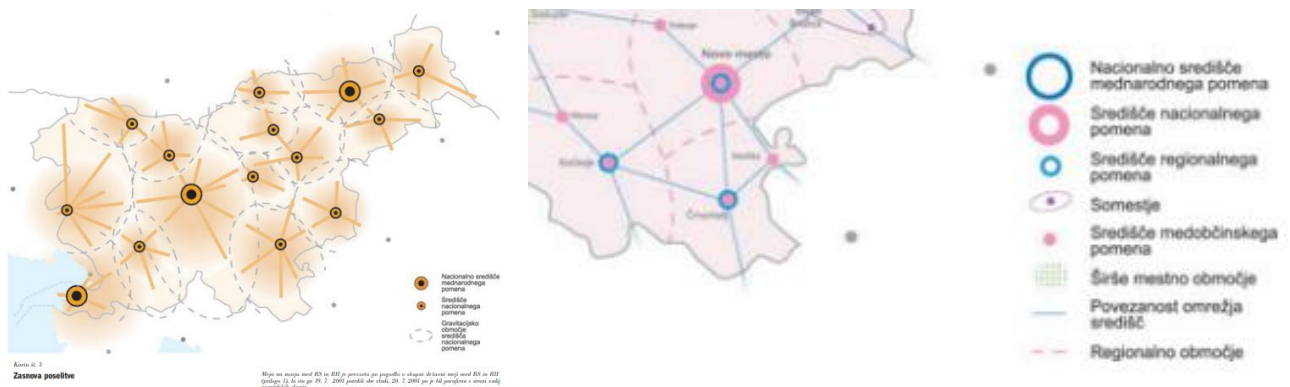
- občinsko središče in središče subregionalnega pomena: Črnomelj;
- pomembnejša lokalna središča širšega pomena: Vinica (z Drenovcem), Stari trg ob Kolpi (z Deskovo vasjo), Adlešiči, Dragatuš in Kanižarica;
- lokalna središča: Butoraj, Dobljče, Griblje, Lokve, Sinji Vrh in Tribučje;
- manjši oskrbní centri in zaposlitvena središča: Zilje, Preloka, Lokve, Ručetna vas, Petrova vas, Radenci, ob načrtovanem razvoju gospodarske cone na nekdanjem vojaškem območju tudi Otovec.

Sorazmerno ugoden strateško-geografski položaj

Občina Črnomelj je ena izmed občin v Republiki Sloveniji, ki se nahaja v Beli krajini. Bela krajina je pokrajina, ki se razteza med Gorjanci, Kočevskim rogom in Kolpo, pokrajina pa ima tudi tri večje kraje in občine, to so Črnomelj, Metlika in Semič. Občina Črnomelj ima sorazmerno ugoden strateško-geografski položaj, saj v dobri uri dosežemo tako Ljubljano kakor tudi Zagreb in hrvaško morsko obalo (denimo pristanišče v Reki), v kolikor je to potrebno. Občina Črnomelj je tudi sestavni del statistične regije jugovzhodna Slovenija. Občine regije JV Slovenije sestavljajo: Mestna občina Novo mesto, Občina Dolenjske Toplice, Občina Mirna Peč, Občina Šentjernej, Občina Šmarješke Toplice, Občina Škocjan, Občina Straža, Občina Žužemberk, Občina Trebnje, Občina Mokronog–Trebelno, Občina Šentrupert, Občina Črnomelj, Občina Semič, Občina Metlika, Občina Kočevje, Občina Kostel, Občina Osilnica, Občina Ribnica, Občina Sodražica in Občina Loški Potok. Ta regija, ki je po površini največja slovenska regija in povezuje v enoto štiri pokrajine: deželo suhe robe, deželo kočevskega medveda, deželo cvička in deželo Zelenega Jurija, je pomembna predvsem skozi dejstvo, da se za le-to pripravlja regionalno voden razvoj, ki je predstavljen v Regionalnem razvojnem programu za obdobje 2014–2020 v razvojni regiji JV Slovenija, kjer se v povezavi z ostalimi občinami iz te regije tudi Občina Črnomelj vključuje v projekte za izvedbo Regionalnega razvojnega programa in skozi le-te dosega svoj razvoj (denimo Pokolpje in tako dalje).

Strategija prostorskega razvoja Slovenije (2004) umešča Občino Črnomelj v gravitacijsko območje središča nacionalnega pomena, pri čemer kot središče nacionalnega pomena prepoznava Novo mesto, kar je razvidno s spodnje slike, medtem ko Črnomelj prepoznava kot središče regionalnega pomena in središče medobčinskega pomena, kar je razvidno s spodnjih slik. Glavne povezave omrežja središč, ki jih ima Občina Črnomelj, so s Kočevjem, z Metliko in Novim mestom.

Slika 3: Zasnova poselitve

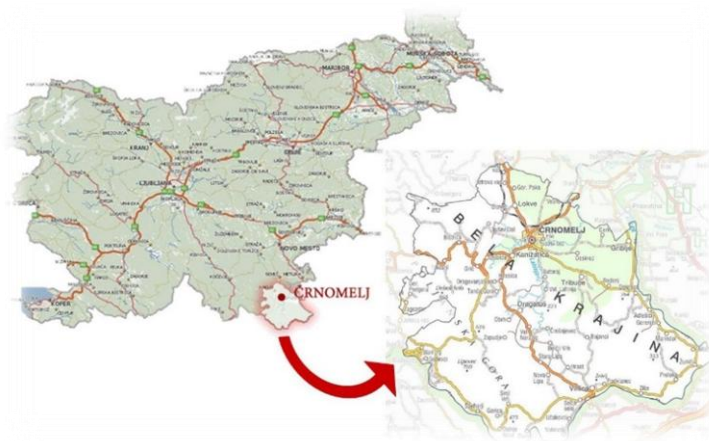

Vir: Strategija prostorskega razvoja Slovenije, 2004

Če pobližje pogledamo spodnjo sliko, ki jo je pripravil ESPON, je z nje moč videti, da je mesto Črnomelj funkcionalno tesno povezano z velikimi središči, vendar bolj na vzajemen in povezovalen način kot viri za Novo mesto ali Ljubljano.

Slika 4 (desno): Vrste »mikro urbanih središč« po prostorski razporeditvi (samostojni, povezani, aglomeracije) v Sloveniji, 2011 (Vir: ESPON, Skriti potencial majhnih in srednje velikih mest)

Občina Črnomelj se nahaja na skrajnem jugovzhodu Slovenije z najjužnejšo točko države v vasi Kot v KS Sinji vrh. Meji na občine Kočevje, Semič in Metlika, medtem ko na reki Kolpi meji na Republiko Hrvaško. Občina Črnomelj je s svojim obsegom 339,7 km² največja belokranjska občina. Po površini se med slovenskimi občinami uvršča na 5. mesto (SURs, Občina Črnomelj).

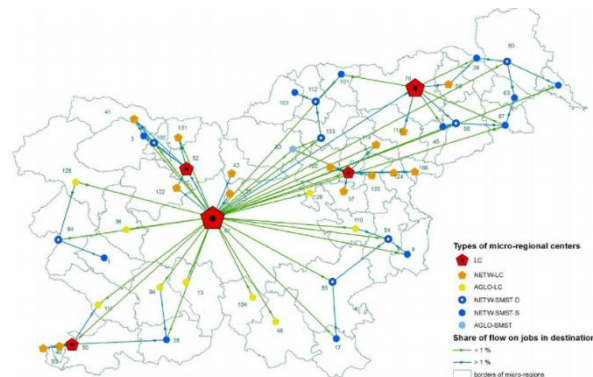

Njena površina predstavlja preko 50 % vse površine Bele krajine in 1,68 % površine slovenskega ozemlja. Sestavljena je iz 122 naselij, ki se nahajajo v 13 KS, ki so podrobno opredeljene v poglavju »Razvojne prioritete po posameznih krajevnih skupnostih v Občini Črnomelj«. V Občini Črnomelj je bilo v letu 2017, po podatkih Statističnega urada Republike Slovenije (SURs), 66 ulic. Povprečna površina naselij v Občini Črnomelj znaša 2,8 km². V mestu Črnomelj leži upravno-administrativno in

izobrazbeno središče Bele krajine. Območje mesta Črnomelj leži na povprečni nadmorski višini 154 metrov in zavzema strateško lego na okljuku reke Lahinje in pritoku reke Dobljčice, preko katerega vodijo poti iz Metlike in Semiča proti Adlešičem, Staremu trgu ob Kolpi, Vinici in meji s Hrvaško. Območje Črnomlja ima kraški teren. Njeno podnebje pa je zmerno celinsko. V zadnjih letih smo na območju Občine Črnomelj pričali povečevanju prostorskih in statističnih okolišev, številu hišnih števil, medtem ko se število prebivalcev na hišno številko zmanjšuje, kar je razvidno iz spodnje Tabele 4.

Tabela 4: Število prostorskih in statističnih okolišev, hišnih števil in število prebivalcev na hišno številko v Občini Črnomelj od leta 2009 dalje

LETO	Število prostorskih okolišev v ⁵	Število statističnih okolišev v ⁶	Število hišnih števil	Število prebivalcev na hišno številko

⁵ Prostorski okoliš je osnovna in najmanjša nedeljena prostorska enota, ki je ne sekajo druge prostorske enote in ima opredeljeno pripadnost višjim prostorskim enotam. Z združevanjem prostorskih (nadaljevanje sprotne opombe)

	0			
2009	169	129	4.622	3,2
2010	170	129	4.636	3,2
2011	170	129	4.630	3,2
2012	170	129	4.659	3,2
2013	171	129	4.697	3,1
2014	171	129	4.735	3,1
2015	175	129	4.792	3
2016	180	133	4.834	3
2017	180	133	4.863	3

Vir: SURS, 2018

DEMOGRAFSKE ZNAČILNOSTI IN POSELITEV

Kot ugotavlja Strategija razvoja Slovenije 2030, se Slovenija sooča z demografskimi spremembami, ki bodo imele velik vpliv na prihodnji razvoj družbe in kakovost življenja. Zato bo eden ključnih razvojnih izzivov demografska slika, tako Slovenije kot tudi Občine Črnomelj, in s tem povezana starajoča se družba. Zaznan je trend povečevanja (ki bi se naj skozi leta še dodatno pospešil) števila starejših od 65 let in zmanjševanja prebivalstva v starostni skupini 20–64 let, kar predstavlja sedanjo definicijo delovno sposobnega prebivalstva. Kot še dodaja Strategija razvoja Slovenije 2030, vodijo demografske spremembe v relativno hitro zmanjševanje potenciala aktivnega prebivalstva, kar lahko zaradi pomanjkanja ustrezne delovne sile tudi pomembno zmanjša sposobnost za hitrejši gospodarski napredek, ki je pogoj za nadaljnje izboljšanje življenjskega standarda prebivalstva. »Demografska gibanja se tudi različno zrcalijo v prostoru. V bližini mest se število zlasti mlajšega prebivalstva povečuje, zmanjšuje pa se prebivalstvo v oddaljenih in obmejnih območjih. Pričakovati je, da se bo ta trend še nadaljeval, kar bo vplivalo tudi na zmanjševanje delovne sile v odmaknjenih območjih, opuščanje kmetijstva in povečano zaraščanje, vprašanje varnosti, v mestih pa tudi večje potrebe po stanovanjih in prilagoditvah storitvenih mrež« (Strategija razvoja Slovenije 2030, 2017). Zato si je potrebno pričeti zastavljati vprašanja, kako zaustaviti ta trend, saj Črnomelj, skladno s svojo geografsko lego, spada med odmaknjena območja; kako zaustaviti načrtovan trend zmanjševanja delovne sile, opuščanja kmetijstva in povečane zaraščanja ..., kar bo poskušano ustrezno nasloviti tudi v pričujoči strategiji razvoja.

Po statističnih podatkih je na dan 31. 12. 2017 v Občini Črnomelj živelo 14.310 prebivalcev (7.251 moških in 7.059 žensk), kar predstavlja 0,69 % prebivalcev Slovenije, od tega je v mestu Črnomelj živelo 5.576 prebivalcev (2.752 moških in 2.824 žensk). Če poglobljeno pogledamo število prebivalcev po posameznih naseljih v Občini Črnomelj v letu 2017, ugotovimo, da ima (če upoštevamo le naselja, ki imajo več kot 150 prebivalcev) Občina Črnomelj največ prebivalcev v mestu Črnomelj (5.576), sledi Kanižarica (592), Lokve (520)⁷, Griblje (348), Tribučje (320), Dragatuš (237), Vinica (236), Tanča Gora

okolice dobimo območja osnovnih in nekaterih dodatnih enot (Metodološko pojasnilo SURS, Teritorialne enote in hišne številke, 2017).

⁶ Statistični okoliš je osnovna prostorska enota, ki se spreminja v skladu s spremembami mej naselij (Metodološko pojasnilo SURS, Teritorialne enote in hišne številke, 2017).

⁷ V naselju Lokve velik del prebivalstva predstavlja romska populacija, vendar ker štetje romskih posameznikov ni dovoljeno, točno število romskega prebivalstva ni znano.

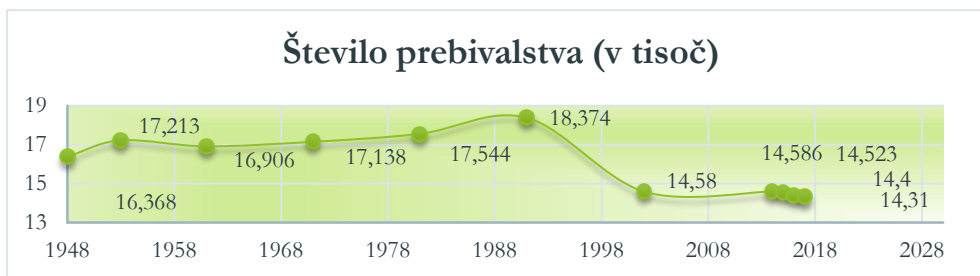
(214), Dobliče (176), Stražnji Vrh (161), Ručetna vas (154), Hrast pri Vinici (153) in Blatnik pri Črnomlju (152) (SURS, 2018).

Upadanje števila prebivalcev v občini

Kot lahko vidimo s spodaj navedenega grafa, je število prebivalstva v obdobju, ki je sledilo drugi svetovni vojni (izjemo predstavlja le obdobje med leti 1953 in 1961) vztrajno naraščalo. Razlog za največji upad števila prebivalstva na grafu med leti 1991 in 2002 je posledica odcepitve Občine Semič, do katere je prišlo leta 1995. Kot je razvidno s spodnjega grafa, prebivalstvo v Občini Črnomelj vztrajno stagnira, oziroma zadnja leta celo upada.

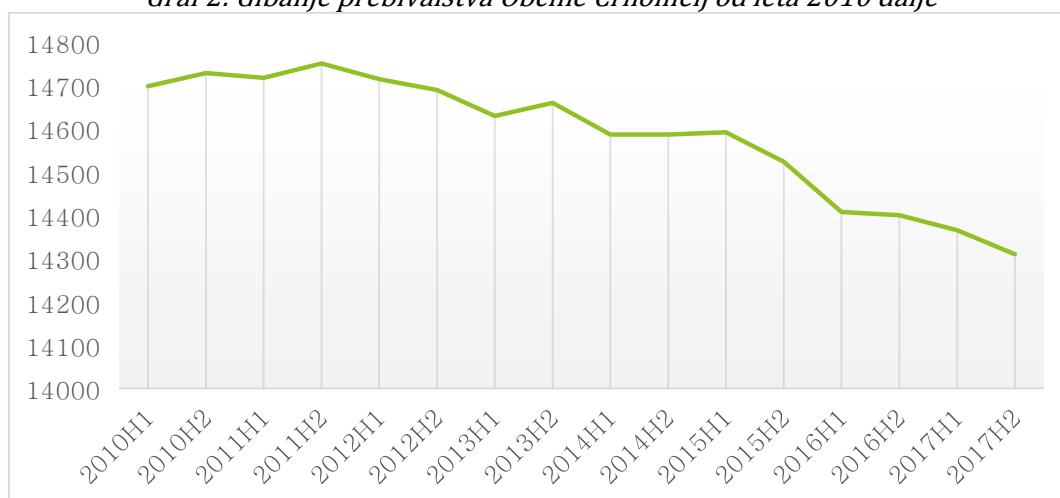
Graf 1: Število prebivalstva v Občini Črnomelj od leta 1948 dalje

Vir: SURS, 2018

Padec gibanja prebivalstva je še bolj razviden, če pogledamo podrobnejše obdobje od leta 2010 dalje.

Graf 2: Gibanje prebivalstva Občine Črnomelj od leta 2010 dalje

Vir: SURS, 2018⁸

Višja povprečna starost in negativen naravni prirast

Sodeč po podatkih SURS je na dan 31. 12. 2017 povprečna starost prebivalcev znašala 44,1 let in je tako višja od povprečne starosti prebivalcev Slovenije (43,1). Indeks staranja prebivalstva Občine Črnomelj znaša 137,7, kar pomeni, da je na 100 oseb, mlajših od 15 let, v občini prebivalo 137,7 oseb, starih 65 ali več let, oziroma da je število najstarejših prebivalcev večje od števila najmlajših prebivalcev in je višje kot od Slovenije, ki znaša 127,8. Če pogledamo razporeditev deležev prebivalstva po starostnih strukturah, so deleži starostnih struktur primerljivi s podatki Slovenije, bistvenih odstopanj ni moč zaznati. Če pogledamo primerjalno število Slovenije glede koeficientov starostne odvisnosti, lahko sicer ugotovimo, da je v Občini Črnomelj več otrok in starejših prebivalcev, odvisnih od 100 delovno sposobnih kot v Sloveniji, kar posledično vpliva tudi na naslednja dva kazalnika, vendar pa to odstopanje ni izrazito.

Tabela 5: Demografski kazalniki za Občino Črnomelj

⁸ H1 pomeni stanje na dan 1. 1., H2 pa pomeni stanje na dan 1. 7. v posameznem pregledanem letu.

KAZALNIKI (PODATKI ZA 31. 12. 2017)	OBČINA ČRNOMELJ	SLOVENIJA
Povprečna starost (leta)	44,1	43,1
Indeks staranja	137,7	127,8
Delež prebivalcev, starih 0–14 let (%)	14,5	15,0
Delež prebivalcev, starih 15–64 let (%)	65,6	65,9
Delež prebivalcev, starih 65 let ali več (%)	19,9	19,1
Delež prebivalcev, starih 80 let ali več (%)	6,0	5,2
Koeficient starostne odvisnosti ⁹	52,4	51,8
Koeficient starostne odvisnosti mladih ¹⁰	22,0	22,8
Koeficient starostne odvisnosti starih ¹¹	30,3	29,1

Vir: SURS, 2018

V letu 2016 je bil naravni prirast na 1.000 prebivalcev v občini negativen, znašal je -2,0 (v Sloveniji 0,3). Naravni prirast na 1.000 prebivalcev je bil pozitiven le v letu 2009 (0,7) in v letu 2010 (1,0), medtem ko od leta 2011 (-0,5) dalje ostaja negativen. Negativen naravni prirast je posledica tega, da je število umrlih preseglo število otrok. V letu 2016 je tako umrlo skupaj 172 oseb (od tega 86 moških in prav toliko žensk), medtem ko se je rodilo le 143 otrok (od tega 58 moških in 85 žensk). Kljub temu da je med letoma 2009 in 2010 število rojenih otrok presegalo število umrlih, pa je gledano celotno obdobje 2009–2016 moč zaznati višje število umrlih oseb (1.265, od tega 622 moških in 643 oseb) kot število živorojenih otrok (1.151, od tega 599 moških in 552 žensk). Tudi skupni selitveni prirast na 1.000 prebivalcev je bil negativen (-1,0), kar pomeni, da je število izseljenih iz občine višje od števila priseljenih.

Nižja gostota naseljenosti

Gostota naseljenosti je bila decembra 2017 42,1 prebivalca na km², medtem ko je le-ta v Sloveniji v povprečju znašala 101,9 prebivalca na km², kar uvršča Občino Črnomelj med redkeje naseljena območja. Najbolj gosto so naseljena naselja ob osrednji prometnici, ki se vije proti južni meji s Hrvaško na Vinici, kar je razvidno tudi s slike spodaj¹², in sicer Vinica, Črnomelj in Kanižarica, kar je razvidno iz spodaj navedene tabele.

Tabela 6: Gostota naseljenosti po naseljih v Občini Črnomelj v letu 2017 (izpostavljena naselja, ki imajo gostoto naselja več kot 100 prebivalcev/km²)

⁹ Koeficient starostne odvisnosti pove, koliko otrok in starejših prebivalcev je odvisnih od 100 delovno sposobnih (SURS, Prebivalstvo – izbrani kazalniki, kohezijski regiji, Slovenija, polletno).

¹⁰ Koeficient starostne odvisnosti mladih je razmerje med številom otrok (od 0 do 14 let) in številom delovno sposobnih prebivalcev, torej prebivalcev, starih od 15 do 64 let, pomnoženo s 100. Koeficient starostne odvisnosti mladih pove, koliko otrok je odvisnih od 100 delovno sposobnih prebivalcev (SURS, Prebivalstvo – izbrani kazalniki, kohezijski regiji, Slovenija, polletno).

¹¹ Koeficient starostne odvisnosti starih je razmerje med številom starejših (65 let ali več) in številom delovno sposobnih prebivalcev, torej prebivalcev, starih od 15 do 64 let, pomnoženo s 100. Koeficient starostne odvisnosti starih pove, koliko starejših je odvisnih od 100 delovno sposobnih prebivalcev (SURS, Prebivalstvo – izbrani kazalniki, kohezijski regiji, Slovenija, polletno).

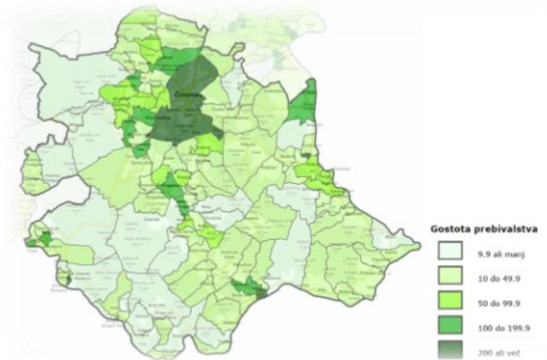
¹² Vir slike: Demografska študija za Občino Črnomelj, 2015, str. 3.

NASELJE	GOSTOTA NASELJENOSTI (PREB/KM ²)	NASELJE	GOSTOTA NASELJENOSTI (PREB/KM ²)
Vinica	626,6	Dobliče	165,2
Črnomelj	433,0	Dragatuš	155,4
Kanižarica	349,6	Drenovec	134,4
Vojna vas	224,2	Dragovanja vas	131,5
Srednji Radenci	222,7	Blatnik pri Črnomlju	120,7
Stari trg ob Kolpi	189,4	Tušev Dol	115,3
Lokve	176,1	Veliki Nerajec	102,6
Rim	173,8	Griblje	102,4
Ogulin	170,1		

Vir: SURS, 2018

V Občini Črnomelj je 64 naselij, ki imajo manj kot 50 prebivalcev, in 58 naselij, ki imajo 51 ali več prebivalcev. Podatki za leto 2017, ki so bili pridobljeni na dan 24. februar 2018, kažejo, da so najredkeje poseljena naselja v Občini Črnomelj Miklarji (0,0 gostota naseljenosti¹³), Močile (1,0), Črešnjevec pri Dragatušu (1,1), Dolenja Podgora (1,4), Bistrica (2,3), Selce pri Špeharjih (3,0), Rožič Vrh (3,1), Dolenji Radenci (3,4), Breg pri Sinjem Vrhu (3,4), Kovačji Grad (3,9), Zastava (4,0), Gorica (4,3), Velika sela (4,7), Dragoši (5,0), Kot ob Kolpi (5,1), Miliči (5,3), Zapudje (5,5), Dečina (7,0), Grič pri Dobličah (8,0), Sinji Vrh (8,3), Zorenci (8,7), Gornji Suhor pri Vinici (9,0), Podklanec (9,1), Damelj (9,1), Daljne Njive (9,6) in Gornja Paka (10,0) (SURS, 2018).

Visok indeks staranja

Če pogledamo posamezna naselja znotraj Občine Črnomelj, lahko ugotovimo naslednje zanimive podatke:

- najvišjo povprečno starost ima naselje Ogulin z 52,4 leta in najnižjo naselje Čudno selo z 29,2 leta;
- indeks staranja (ki predstavlja razmerje med starim prebivalstvom (starim 65 let in več) in mladim prebivalstvom (starim od 0 do 14 let)) je najvišji v Preloki, kar 550,0, kar pomeni, da če bi v naselju prebivalo 100 oseb, mlajših od 15 let, bi v le-tem prebivalo kar 550 oseb, starih 65 ali več let, medtem ko je najmanjši 7,1 v Čudnem selu, kjer je očitno najmanjši razkorak med mlajšimi in starejšimi med naselji v Občini Črnomelj;
- delež prebivalstva med 0 in 14 let je najvišji v Čudnem selu, saj znaša 30,4 %, medtem ko je najnižji v Bednju, kjer znaša 5,1 %;
- delež prebivalstva med 15 in 64 let je najvišji v Velikem Nerajcu, kjer znaša kar 81,5 %, medtem ko je najnižji v Marindolu, kjer znaša 52,1 %;
- delež prebivalstva od 64 let in več je najvišji v Ogulinu, kjer znaša 35,7 %, ter najnižji v Čudnem selu, kjer znaša le 2,2 %.

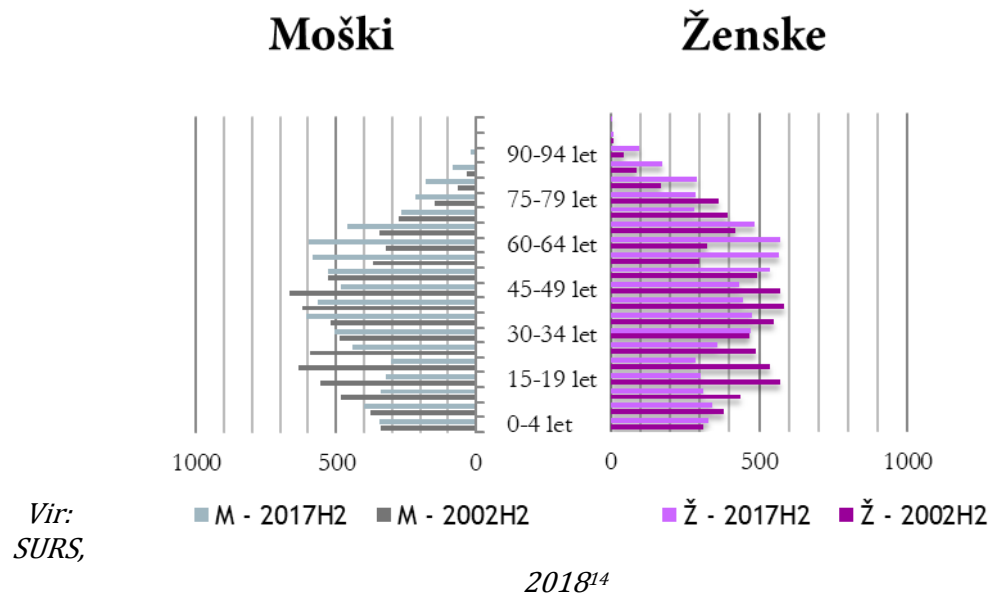
¹³ Gostota naseljenosti pove, kakšno je število prebivalcev na km².

Vzpodbudno – število najmlajših otrok v letu 2017 presega število leta 2002

S spodnjega grafa lahko vidimo, da se starostna struktura leta 2017 primerjalno gledano z letom 2002, ko je prišlo do popisa prebivalstva, nagiba v smeri staranja prebivalstva, saj je odraslih in starejših več, kot je otrok in mladih. Je pa vzpodbudna ugotovitev, da je generacija najmlajših otrok v letu 2017 številnejša od leta 2002, saj je bilo leta 2002 otrok starih med 0 in 4 leti 644, medtem ko je ta številka v letu 2017 narasla na 686.

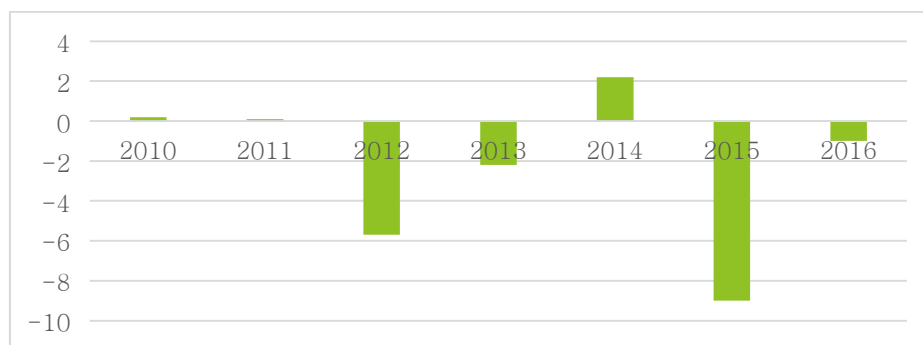
Graf 3: Starostna in spolna struktura prebivalstva v Občini Črnomelj v letu 2002 in 2017

Problem odseljevanja

S spodnje tabele vidimo, da se Občina Črnomelj srečuje od vključno leta 2012 dalje z negativnim skupnim selitvenim prirastom na 1.000 prebivalcev (z izjemo leta 2014).

Tabela 7: Skupni selitveni prirast na 1.000 prebivalcev v Občini Črnomelj od leta 2010 dalje

Vir: SURS, 2018

Spodnja tabela prikazuje, da se je med leti 2011 in 2017 iz občine odselilo 352 oseb, pri tem največ iz Črnomlja, sledijo Zilje, Drenovec, Dragatuš in tako dalje. Izseljevanje iz občine je med ostalim tudi posledica »bega možganov« in nezmožnosti pridobitve

¹⁴ Kratica H2 pri letnici pomeni, da gre za podatke, pridobljene 1. julija primerjanega leta.

ustrezne zaposlitve. Med razloge za upad prebivalstva pa lahko prištejemo tudi staranje prebivalstva, slabše urejene infrastrukturne povezave, kar otežuje dostop do večjih mest, kjer je višja oz. boljša zaposljivost, kakor tudi problematiko delovnih mest za prebivalstvo v občini. Najvišje število odseljenih oseb po naseljih, primerjalno med leti 2011 in 2017, je moč zaznati v Črnomlju (-200), v Ziljah (-18) in Drenovcu (-16), kar je razvidno iz spodnje tabele.

Tabela 8: Število odseljenih oseb po naseljih v Občini Črnomelj (več kot 10 oseb) – primerjava med leti 2011 in 2017

NASELJE	ŠTEVILO ODESELJENIH OSEB	NASELJE	ŠTEVILO ODESELJENIH OSEB
Občina Črnomelj	-352	Golek pri Vinici	-13
Črnomelj	-200	Golek	-12
Zilje	-18	Preloka	-12
Drenovec	-16	Cerkvišče	-12
Dragatuš	-14	Mihelja vas	-11
Adlešiči	-13	Rožanec	-11
Balkovci	-13	Dobliče	-10

Vir: SURS, 2018

Kljub temu pa lahko v nekaterih naseljih primerjalno med leti 2011 in 2017 zasledimo trend priseljevanja, kot je denimo v Mavrlenu (+14), Dolenji vasi pri Črnomlju (+13), Hrastu pri Vinici (+12), Obrhu pri Dragatušu (+12), Kanižarici (+9), na Belčjem vrhu (+8), Desincu (+8) in v Ručetni vasi (+8).

Spodnja tabela prikazuje število odseljenih in priseljenih v Občino Črnomelj od leta 2011 dalje. Kot lahko opazimo, je imela občina le v letih 2011 in 2014 več priseljenih kot odseljenih, ostala leta je precej višji trend odseljevanja kot priseljevanja (izrazit poskok je bil viden v letu 2015, ki ga po vsej verjetnosti lahko pripišemo tudi posledici finančne krize, ki se je v občini najbolj reflektirala v letu 2015 in 2016). V letu 2016 pa lahko opazimo postopno umirjanje izseljevanja, kar sovпада z dejstvom upadanja števila brezposelnih in ponovne rasti zaposlovanja, tako v občini kot tudi na splošno v Sloveniji. Največje število oseb se je priseljevalo in odseljevalo iz drugih regij in v druge regije.

Tabela 9: Občina Črnomelj – skupaj odseljeni in priseljeni od leta 2011 dalje

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Priseljeni/odseljeni SKUPAJ
Priseljeni iz drugih občin v regiji	180	201	172	176	178	184	1.091
Priseljeni iz drugih regij	246	228	291	305	289	292	1.651
Priseljeni iz tujine	89	87	77	85	61	77	476
SKUPAJ PRISELJENI	515	516	540	566	528	553	3.218
Odseljeni v druge občine v regiji	169	194	174	165	208	183	1.093
Odseljeni v druge regije	260	316	324	302	358	307	1.867
Odseljeni v tujino	85	90	74	67	92	77	485
SKUPAJ ODESELJENI	514	600	572	534	658	567	3.445
Več odseljenih kot priseljenih	-1	84	32	-32	130	14	227

Vir: Interni viri SURS, 2018

Če pogledamo podatke za Občino Črnomelj glede priseljevanja in odseljevanja iz tujine, lahko opazimo, da priseljevanje in odseljevanje iz tujine glede na različna leta variira, da smo bili leta 2014 in 2016 priča večjemu številu priseljevanja oseb iz tujine, medtem ko smo bili leta 2012 in 2015 priča večjemu odseljevanju oseb v tujino. Največji odstotek tako priseljenih iz tujine kot odseljenih v tujino predstavljajo osebe s srednješolsko izobrazbo.

Tabela 10: Občina Črnomelj – Priseljeni iz tujine in odseljeni v tujino od leta 2011 dalje

Leto	Izobrazba	Priseljeni iz tujine	Odseljeni v tujino
2011	Izobrazba – skupaj	77	77
	Osnovnošolska ali manj	17	18
	Srednješolska	55	54
	Višješolska, visokošolska	5	5
2012	Izobrazba – skupaj	75	87
	Osnovnošolska ali manj	25	29
	Srednješolska	48	48
	Višješolska, visokošolska	2	10
2013	Izobrazba – skupaj	67	66
	Osnovnošolska ali manj	12	16
	Srednješolska	53	41
	Višješolska, visokošolska	2	9
2014	Izobrazba – skupaj	81	59
	Osnovnošolska ali manj	20	19
	Srednješolska	58	36
	Višješolska, visokošolska	3	4
2015	Izobrazba – skupaj	50	84
	Osnovnošolska ali manj	8	25
	Srednješolska	37	47
	Višješolska, visokošolska	5	12
2016	Izobrazba – skupaj	71	64
	Osnovnošolska ali manj	15	10
	Srednješolska	48	38
	Višješolska, visokošolska	8	16

Vir: Interni viri SURS, 2018

Med leti 2011 in 2016 se je v Občino Črnomelj priselilo največ oseb iz Bosne in Hercegovine ter Hrvaške, kar je razvidno iz spodnje tabele.

Tabela 11: Občina Črnomelj – priseljeni po državah

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Skupaj
	Priseljeni iz tujine						
Skupaj	89	87	77	85	61	77	476
Bosna in Hercegovina	23	26	26	20	24	17	136
Hrvaška	21	21	25	17	14	17	115
Slovenija	17	13	13	17	9	15	84

Srbija	11	10	6	14	8	15	64
Ostale države	17	17	7	17	6	13	77

Vir: Interni viri SURS, 2018

Zanimivo pa je, da se je med leti 2011 in 2016 iz Občine Črnomelj odselilo največ oseb v isti državi, torej v Bosno in Hercegovino ter Hrvaško, kar je razvidno iz spodnje tabele. Po podatkih SURS-a je imela na dan 31. 12. 2017 Občina Črnomelj le 4,1 % oz. 584 prebivalcev s tujim državljanstvom.

Tabela 12: Občina Črnomelj – odseljeni po državah

	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	Odseljeni v tujino					
Skupaj	89	90	74	67	92	77
Bosna in Hercegovina	23	46	41	44	59	60
Hrvaška	21	11	12	7	10	7
Slovenija	17	9	8	7	6	4
Srbija	11	8	4	4	5	3
ostale države	17	16	9	5	12	3

Vir: Interni viri SURS, 2018

Gospodinjstva v Občini Črnomelj

V Občini Črnomelj kot tudi v Sloveniji je približno ena tretjina gospodinjstev le enočlanskih. Za razliko od Slovenije je v Občini Črnomelj nekoliko manjši delež 1-, 2- in 3-članskih gospodinjstev ter nekoliko večji delež 4-, 5-, 6- in veččlanskih gospodinjstev v primerjavi s slovenskim povprečjem, kar pomeni, da imajo v tej občini gospodinjstva v povprečju več članov kot v Sloveniji (Demografska študija za Občino Črnomelj, 2015, str. 10).

Večina naselij je v Občini Črnomelj opredeljenih kot demografsko relativno ali celo absolutno ogroženih naselij

V omenjeni Demografski študiji (2015, str. 12) lahko zasledimo tudi oceno demografskega trenda za vsako posamezno naselje v Občini Črnomelj, ki je določena glede na rast števila prebivalstva, delež mladih in delež starejših prebivalcev. Iz le-te lahko razberemo, da so le 4 naselja označena kot tip A¹⁵, kar pomeni, da imajo zelo ugodne razmere, da postanejo demografsko močno razvijajoča se naselja, in sicer: Dragoši, Lokve, Ručetna vas in Stražnji vrh. Medtem ko jih ima največ neugodne razmere: demografsko relativno ogrožena naselja (kar 50) ali pa kritične razmere: demografsko absolutno ogrožena naselja (kar 33), kar je razvidno tudi iz spodnje tabele.

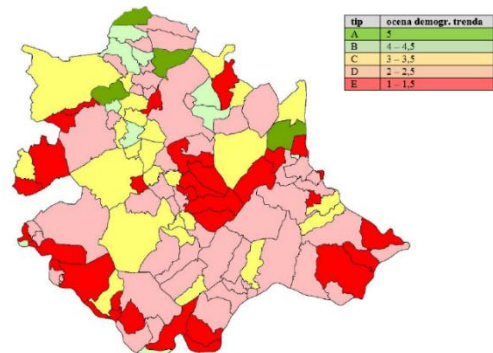
Tabela 13: Ocena demografskega trenda Občine Črnomelj v tabeli in sliki

Glede na oceno demografskega trenda so naselja razvrščena v 5 tipov (A, B, C, D, E):

Tip naselja	Naselja
A	4 naselja: Stražnji Vrh, Ručetna vas, Lokve, Dragoši
B	10 naselij: Rodine, Prelesje, Čudno selo, Petrova vas, Dolenja vas pri Črnomlju, Kot pri Damlju, Jermeja vas, Rim, Mavren, Sela pri Otovcu
C	25 naselij: Mala Lahinja, Jelševnik, Gorenja Podgora, Vranoviči, Tanča Gora, Tušev Dol, Tribučje, Drežnik, Blatnik pri Črnomlju, Zapudje, Dragovanja vas, Hrib, Dobljče, Gorenjci pri Adlešičih, Podlog, Vrhovci, Sela pri Dragatušu, Golek pri Vinici, Griblje, Mali Nerajec, Dolenji Suhor pri Vinici, Pavičiči, Rožič Vrh, Kanizarica, Kvasica
D	50 naselij: Velika sela, Ogulin, Gorenji Radenci, Adlešiči, Naklo, Gornji Suhor pri Vinici, Srednji Radenci, Dolnja Paka, Marindol, Dobljčka Gora, Draga pri Sinjem Vrhu, Stari trg ob Kolpi, Podklaneč, Butoraj, Veliki Nerajec, Sečje selo, Bojanci, Stara Lipa, Otovec, Pusti Gradec, Obrh pri Dragatušu, Cerkvišče, Talčji Vrh, Purga, Gornja Paka, Zilje, Dolenjci, Desinee, Belčji Vrh, Perudina, Deskova vas, Žuniči, Nova Lipa, Sinji Vrh, Zajčji Vrh, Učakovci, Močile, Dalnje Njive, Grič pri Dobljčah, Vinica, Črnomelj, Dragatuš, Hrast pri Vinici, Rožaneč, Vojna vas, Drenovec, Mihejla vas, Balkovec, Golek, Jankoviči
E	33 naselij: Miklarji, Dečina, Kovača vas, Pobrežje, Breznik, Gorica, Miliči, Mala sela, Špeharji, Kovačji Grad, Kot ob Kolpi, Bistrica, Zastava, Selce pri Špeharjih, Breg pri Sinjem Vrhu, Sodeveci, Zorenci, Svibnik, Brdarci, Bedenj, Fučkovci, Zagozdac, Paunoviči, Vukovci, Knežina, Dolenji Radenci, Velika Lahinja, Preloka, Šipek, Črešnjavec pri Dragatušu, Pribinci, Danelj, Dolenja Podgora

na iz

ocena trenda
5
4 – 4,5
3 – 3,5
2 – 2,5
1 – 1,5

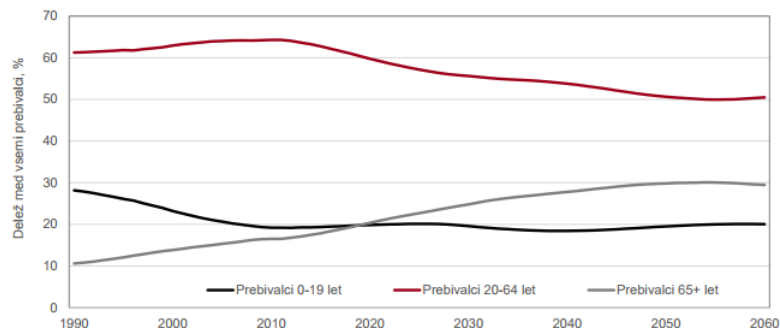
Vir: Demografska študija za Občino Črnomelj, 2015, str. 18

Kot še ugotavlja študija, ima med lokalnimi središči prav tako večina neugodne demografske razmere, tudi občinsko središče Črnomelj, medtem ko imajo ugodne ali primerne razmere le Petrova vas, Tribuče, Dobljče, Griblje in Kanižarica.

Pričakovan nadaljnji trend upadanja števila prebivalstva in negativen migracijski saldo ter sprememba starostne strukture

Skladno z ugotovitvami Demografske študije za Občino Črnomelj (2015, str. 19–20) kažejo rezultati projekcij po naravni rasti, da se bo trend upadanja števila prebivalstva v Občini Črnomelj nadaljeval oziroma naj bi bil ta trend celo pospešen, saj, kot ugotavljajo, je oz. bo deklic, ki vstopajo (bodo vstopale) v rodno dobo, vedno manj. Če se temu doda tudi trend negativnega migracijskega salda v zadnjih nekaj letih, postanejo projekcije še slabše, kar pa je potrebno vzeti z rezervo, kolikor so leta napovedi bolj oddaljena, saj na spremembo demografskega razvoja vpliva več dejavnikov, kot denimo migracije, izgradnja 3. razvojne osi, ki bi potencialno lahko pripeljala tudi nove investitorje, zaposlovalce in tako dalje (povz. po Demografska študija za Občino Črnomelj, 2015, str. 19–20). Ob tem je potrebno dodati še spremembo starostne strukture, ki smo ji priča že sedaj, kjer smo priča zmanjševanju delovno sposobnih in povečevanju števila starejših. Po podatkih SURS (2017) je Občina Črnomelj med občinami v Sloveniji med tistimi občinami, ki imajo indeks staranja med višjimi. Glede na demografske projekcije EUROPOP2013 bo v Sloveniji proces staranja prebivalstva, s katerim se že soočamo, intenzivnejši kot v drugih državah EU, saj bodo starejši leta 2060 predstavljali že skoraj tretjino prebivalcev¹⁶ (UMAR, 2017, str. 3–4).

Slika 5: Pričakovana demografska slika – osnovni scenarij projekcij EUROPOP2013

Vir: UMAR, 2017, str. 4

Primerjava splošnih kazalnikov

Za primerjavo splošnih kazalnikov smo za primerjavo z Občino Črnomelj izbrali sosednje občine, ki imajo primerljivo geografsko lego in bližino, poleg tega pa se srečujejo s podobnimi razvojnimi problemi, in sicer: Semič in Metlika ter Kočevje. Po izbranih kazalnikih lahko ugotovimo, da je Semič po kriterijih Ministrstva za finance

¹⁶ Osnovni scenarij projekcij predvideva, da naj bi leta 2060 v Sloveniji živelo 2,041 mio prebivalcev, kar je podobno kot leta 2013, ki predstavlja izhodiščno leto projekcije, vendar ob bistveno spremenjeni starostni strukturi. Ob manjših generacijah, ki vstopajo v skupino delovno sposobnih (20–64 let), večjih generacijah starejših in podaljševanju trajanja življenja, se bo koeficient starostne odvisnosti povečal s 57,1, leta 2013 na 98,0, leta 2060. Takšen osnoven scenarij z vidika skromnih migracijskih tokov v zadnjih letih predpostavlja relativno visok selitveni prirast v prihodnje, predpostavlja pa tudi stopnje rodnosti, ki so ob koncu obdobja projekcij višje kot v povprečju zadnjih 30 let (UMAR, 2017, str. 4).

(MF) najrazvitejša občina med pregledanimi občinami, pri čemer le-ta izstopa v osnovi za dohodnino na prebivalca občine, bruto dodani vrednosti gospodarskih družb na zaposlenega, stopnji delovne aktivnosti na območju občine. Občina Črnomelj se poleg Občine Kočevje uvrša med najslabše razvite občine med pregledanimi, katerim naj bi koeficient razvitosti med letoma 2018–2019 še upadel in posledično bosta edini občini med pregledanimi, ki bosta ohranili 100 % obseg sofinanciranja iz državnega proračuna. Menimo, da je to eksplicitni pokazatelj, da mora država v prihodnje ohraniti razpise, kot je denimo Pokolpje, ki bo omogočalo razvoj tudi manj razvitim območjem.

Tabela 14: Primerjava splošnih kazalnikov različnih primerljivih občin

OBČINA	Število prebivalcev v občini	Osnova za dohodnino na prebivalca občine – v evrih	Število delovnih mest na število delovno aktivnega prebivalstva – indeks	Bruto dodana vrednost gospodarskih družb na zaposlenega – v evrih	Indeks staranja prebivalstva občine – indeks	Stopnja registrirane brezposelnosti na območju občine – v %	Stopnja delovne aktivnosti na območju občine – v %	Delež območij Natura 2000 v občini	Oskrbljenost z dobrinami in s storitvami javnih komunalnih služb (delež prebivalcev, ki imajo priključek na javno kanalizacijo)
		Povprečje 2012–2015	Povprečje 2013–2016	Povprečje 2013–2016	Povprečje 2014–2017	Povprečje 2013–2016	Povprečje 2013–2016		Povprečje 2012–2015
Črnomelj	14.310	7.114	73,1	28.135	125,7	20,3	54,4	48,5	36,6
Kočevje	15.822	6.984	72,3	32.545	127,8	22,9	50,6	85,8	55,1
Metlika	8.355	6.957	85,5	28.030	126,5	16,1	56,2	20,1	44,6
Semič	3.786	7.130	85,4	32.632	125,2	15,7	57,8	61,6	15,1

OBČINA	Koeficient razvitosti MF 2016–2017	Koeficient razvitosti MF 2018–2019	Obseg sofinanciranja investicij iz državnega proračuna (24. a člen ZFO-1) 2016–2017	Obseg sofinanciranja investicij iz državnega proračuna (24. a člen ZFO-1) 2018–2019	Poseljenost občine – v km ² na prebivalca	Kulturni spomeniki in enote javne kulturne infrastrukture na prebivalca in na km ² – povprečje
	Povprečje 2014–2017		Standardizirana vrednost kazalnika			
Črnomelj	0,88 ¹⁷	0,87	100	100	0,023	0,163
Kočevje	0,83	0,82	100	100	0,034	0,015
Metlika	1,00	1,00	80	80	0,013	0,131
Semič	0,89	0,90	90	90	0,037	0,043

Vir: SURS, 2018 (podatki za leto 2016); Ministrstvo za finance, 2018

¹⁷ Le 38 občin ima slabši koeficient razvitosti MF od Občine Črnomelj za leto 2016–2017, medtem ko bo takšnih občin po napovedih za leto 2018–2019 le še 32.

1

PRIORITETA

GOSPODARSTVO

Gospodarstvo je osnova za prosperiteto nekega območja skozi zaposlovanje ljudi, ki posledično ne zapuščajo nekega območja, ampak v njem ostanejo, z njim rastejo in nenazadnje tudi omogočijo demografsko rast z osnovanjem družin, preprečijo pa tudi zaraščanje pokrajine. Poleg tega je gospodarstvo tudi osnova za obstoj socialne države in vseh socialnih transferjev, nenazadnje pa omogoča tudi obstoj in delovanje javne uprave.

Vendar pa se družba zaradi tehnološkega napredka v zadnjih letih močno spreminja. Tehnološki napredek, po mnenju Svetovnega ekonomskega foruma, vodi v 4. industrijsko revolucijo, ki naj bi močno spremenila segment trga, saj se pojavljajo celo ugibanja, da bi lahko do leta 2020 neto izgubili celo do pet milijonov delovnih mest v 15 glavnih svetovnih ekonomijah, med drugim v Avstraliji, na Kitajskem, v Franciji, Nemčiji, Indiji, Italiji, na Japonskem, v Veliki Britaniji in ZDA. Izguba naj bi bila posledica novih tehnologij, kot so denimo roboti, umetna inteligenca, biotehnologija, avtomatizacija, kakor tudi denimo robotska kirurgija in 3D tisk ... Nedvomno je to potrebno imeti pred očmi tudi pri pisanju pričujoče strategije, v prihodnosti bo izreden pomen dan tudi na tehnološko pismenost, torej gre za znanje, ki ga je nujno potrebno predati našim otrokom, če hočemo ostati konkurenčni v kapitalistično orientiranem svetu in vzpodbujati njihov miselni razvoj v tej smeri. S spodnje slike je razvidno, kako je industrijski razvoj napredoval od konca 18. stoletja dalje in kakšna je tudi pričakovana prihodnost na področju industrializacije.

Slika 6: Razvoj industrializacije in prihodnost razvoja le-te

Vir: Perme, 2017

Razvojna vizija regije JV Slovenija za leto 2020 (znotraj katere se nahaja tudi Občina Črnomelj) je zastavljena kot: **»Trajnostno izvozno usmerjeno gospodarstvo v zeleni regiji«**. Gospodarstvo torej predstavlja temelj razvoja in prosperitete nekega območja, je ključen segment razvojne vizije regije, v kateri se nahaja Občina Črnomelj, in mora biti zato eden ključnih segmentov, ki se mu je potrebno posvetiti ob razmišljanju razvoja na področju Občine Črnomelj. Potrebno je poudariti, da tako Občina Črnomelj kot tudi Bela krajina močno zaostajata za gospodarskimi kazalniki JV Slovenije kot tudi Slovenije na splošno. Ob tem pa je treba opozoriti na dvojno vlogo tako Bele krajine kot tudi Občine Črnomelj v regiji JV Slovenija, in sicer:

- biti sodelujoč partner pri omogočanju kakovostnega okolja prebivalcem, ki tu živijo in se dnevno vozijo na delo v izvozno nadpovprečno močno regijsko središče Novo mesto, tudi zaradi nižjih cen stanovanj in zemljišč privabiti zaposlene v regijskem središču, da za svoje bivanje izberejo območje Občine Črnomelj (s tem preko dohodnine od njihovih plač povečamo tudi prihodke Občine Črnomelj);
- pri sodelovanju z regijskim središčem aktivno nadaljevati aktivnosti za izvedbo boljše cestne povezave z Novim mestom in posledično tudi navezavo na avtocestno povezavo, ki bi omogočila boljši razvoj podjetjem, lociranim v Občini Črnomelj (kot tudi na splošno v Beli krajini).

Ključne razvojne strategije na področju gospodarstva v smeri trajnostne rasti, mobilnosti delovne sile ter posvečanju raziskavam, razvoju in inovacijam

Cilji strateških razvojnih dokumentov se na področju gospodarstva nagibajo k spodbujanju (ki so bolj detajlno opredeljeni v Prilogi 10 in neposredno ali posredno zadevajo tudi Občino Črnomelj):

- trajnostnega in kakovostnega zaposlovanja (dvigu kompetenc zaposlenih) in mobilnosti delovne sile,
- trajnostne, vključujoče gospodarske rasti,
- doseganja dostojnega dela za vse (kar ni v neposredni pristojnosti občine) – poudarek na vključevanju mladih na trg dela,
- prioritnemu posvečanju raziskavam, razvoju in inovacijam ter poviševanju sredstev za te namene,

Vizija Občine Črnomelj kot jo je predvidela Študija razvoja gospodarstva in turizma Občine Črnomelj 2015–2020 (2015), opredeljuje:

»Občina Črnomelj mora postati prepoznavna v širšem prostoru kot gospodarsko zanimiva občina, tako za vlagatelje iz Slovenije kot zunaj slovenskih meja. Gospodarski razvoj mora temeljiti na razvoju srednjih in malih podjetij, ob ohranjanju tradicionalnih rokodelskih obrti.

Ob tem pa mora biti gospodarski razvoj uravnotežen s trajnostnim okoljskim razvojem občine, kar je pogoj za razvoj zelenega turizma ob upoštevanju visokih ekoloških standardov, in prilagojen zahtevam sodobnega turista«.

»Beg možganov« in »beg rok«

V zadnjih letih smo priča usihanju večjih podjetij v občini, ki so zaposlovala precejšnje število občanov in občank Občine Črnomelj. S propadom le-teh smo bili priča odhoda večjega števila posameznikov in družin, z njimi pa smo izgubili prepotraben razvojni in inovativni potencial, ki so ga imeli ti zaposleni. Le-to se sedaj manifestira tudi skozi nezmožnost pridobitve ustreznega (predvsem tehničnega) kadra, na kar opozarjajo številna podjetja v občini (kot denimo Akrapovič d.d., PE Črnomelj, ki ne more zagotoviti ustreznega števila varilcev, kot tudi družba Livar d.d., PC Črnomelj, Adria dom d. o. o., Polycom d. o. o., podružnica Črnomelj in še veliko ostalih). Pričujoča situacija je posledica tudi »bega možganov«, ki smo mu priča v zadnjih nekaj desetletjih, kar pa je v veliki meri posledica predvsem neustrezne politike izobraževanja in o(ne)mogočanja pogojev za razvoj podjetij ter posledično (ne)zaposlovanja, ki jo je vodila država. Le-ta je dajala premajhen poudarek ustreznemu usmerjanju izobraževanja posameznikov, skladno s potrebami gospodarstva, ampak je omogočala in vzpodbujala vse smeri študija, od katerih pa jih je kar nekaj nezaposljivih zaradi nezadostne uporabnosti njihovega pridobljenega znanja v gospodarstvu. Poleg usihanja večjih družb, »bega možganov« in odhoda delovno aktivnega prebivalstva, pa smo bili v zadnjih letih priča porastu števila manjših podjetij in samozaposlenih. Takšen trend bi bilo potrebno nadaljevati tudi v prihodnje, s čimer se strinja tudi dr. Daniela Ribeiro v svoji doktorski disertaciji (2017), saj, kot ugotavlja, gospodarstvo Bele krajine (torej tudi Občine Črnomelj) ne more biti grajeno zgolj na turizmu in naravnih lepotah oziroma kmetijstvu, ampak se mora osredotočati tudi na razvoj malih podjetij, saj je občutljivost kraškega okolja omejevalni faktor za razvoj tiste industrije, ki je okoljsko agresivna. Poudarek na področju podjetništva bi torej moral biti predvsem na trajnostnem sonaravnem podjetništvu, ki bi ustvarjalo zelena delovna mesta, s čimer se strinja tudi dr. Dušan Plut v prispevku *Belokranjska razvojna razpotja* za časopis *Belokranjec*, decembra 2017.

Prihodnost v izdelavi in prodaji produktov z visoko dodano (predvsem intelektualno) vrednostjo

Pozitiven premik na področju vzpodbujanja podjetništva se je zgodil z vzpostavitvijo Podjetniškega inkubatorja Bela krajina, ki vzpodbuja tako nastanek podjetništva, nudi podporo v predinkubacijski in inkubacijski dobi podjetja – torej v najbolj občutljivih razvojnih fazah vzpostavitve mladega podjetja, skrbijo pa tudi za različna izobraževanja, s čimer si želijo dvigniti podjetniško zavest. Ker podjetja v Občini Črnomelj, kot tudi na splošno v Sloveniji, ne morejo konkurirati nizkocenovnim izdelkom splošne potrošnje, kot jih denimo ustvarja Kitajska, se morajo podjetja v občini posvetiti svojim konkurenčnim prednostim: predani in marljivi delavci, s čimer se strinja tudi Nina Prešeren (2013), saj ugotavlja, da le-ti svoje delo opravljajo vestno in kakovostno. Ti delavci poleg tega predstavljajo tudi cenejšo delovno silo kot zaposleni v (večini) drugih evropskih držav, kar nas po eni strani postavlja v konkurenčni položaj ob bok razvitejšim zahodnim državam, a sočasno postavlja tudi v pozicijo slabše možnosti pogajanja za dvig cen naših storitev. Občina Črnomelj se mora na segmentu gospodarstva usmeriti predvsem v izdelavo in prodajo produktov ter storitev z visoko dodano (predvsem intelektualno) vrednostjo (kakršen je denimo primer podjetje Active chair, ki razvija svojo idejo zdravega in aktivnega sedenja na revolucionaren način s pomočjo Podjetniškega inkubatorja Bela krajina). Gospodarske družbe kot tudi samostojni podjetniki se bodo morali zavedati, da je potrebno skrbno načrtovati svoj nadaljnji razvoj, kakor tudi vlagati v raziskave in razvoj, kar konec koncev vzpodbuja tudi država z razvojnimi finančnimi projekti (z omenjenim se strinja tudi Marina Veselič v svoji diplomski nalogi, 2009).

Občina Črnomelj sodeluje pri zagonu projekta Center razvoja, raziskav in inovacij JV Slovenije (CRRI) in zagotavlja dogovorjena sredstva za planirane aktivnosti, s čimer planira nadaljevati tudi v prihodnje.

Pomembnost nadaljnjega vzpodbujanja območja s programi, kot je denimo Program spodbujanja konkurenčnosti in ukrepov razvojne podpore Pokolpju

Zaradi propada večjih podjetij je bila Občina Črnomelj (zelo podobna situacija je vladala tudi na področju celotne Bele krajine, kakor tudi Kočevja) soočena tudi s sorazmerno visokim odstotkom brezposelnosti, zaradi česar je Vlada RS leta 2011 sprejela poseben program spodbujanja konkurenčnosti in ukrepe razvojne podpore Pokolpju. Vendar pa je Vmesno vrednotenje Programa spodbujanja konkurenčnosti in ukrepi razvojne podpore Pokolpju v obdobju 2011–2016 (MK Projekt d. o. o., 2014) navedlo, da je Program Pokolpje 2016 kot celota primer neustreznega pristopa k reševanju problemov razvojno ogroženih območij v Sloveniji. Kljub temu pa menimo, da so se razmere od takrat spremenile in da se je kljub temu Program Pokolpje izkazal kot uspešen projekt, ki je omogočil razvoj in napredek (vsaj do določene mere) krajev, ki jih je skušal nasloviti v svoji primarni želji ob vzpostavitvi Programa Pokolpje. Dr. Daniela Ribeiro (2017) v svoji doktorski disertaciji ugotavlja, da so razvojni projekti, kot je denimo Program Pokolje, izredno pomembni za promoviranje poslovnih priložnosti in koristi za investicije in zaposlovanje. Z omenjenim se strinjamo tudi sami, saj je potrebno uravnavati razlike v razvitosti med posameznimi regijami. Posledično bo potrebno v nadaljnjih letih subregijam, kot je denimo Bela krajina in posledično tudi Občina Črnomelj, namenjati več vzpodbud za razvoj, saj, kot je ugotovil dr. Dušan Plut v prispevku *Belokranjska razvojna razpotja* za časopis *Belokranjec*, decembra 2017, bo potrebno počasi dojeti, da »državna in evropska pomoč ni miloščina »prijaznim« Belokranjcem, temveč potreben in zakonsko opredeljen dodaten vzvod za zmanjševanje vse večjih medregionalnih razlik«. Kot eno izmed morebitnih rešitev vidimo predvsem privabljanje potencialnih investorjev. Skladno s tem bi bilo potrebno razmisliti o promocijskem materialu za potencialne investitorje o prednostih Občine Črnomelj (ali

pa morebiti le-to predstaviti v sklopu predstavitve Bele krajine, Pokolpja oziroma JV regije), ki bi jih bilo potrebno privabljati na različnih sejmih v tujini (tako v Evropi kot po ostalih predelih sveta). Poleg tega bo potrebno v prihodnje več energije vlagati v medsebojno sodelovanje, saj, kot ugotavlja dr. Daniela Ribeiro v svoji doktorski disertaciji (2017), se kaže zaskrbljujoče splošno pomanjkanje komunikacije in občutek nezaupanja med različnimi lokalnimi deležniki, od kmetov do okoljevarstvenikov, podjetnikov, občinskih vodstev itd. na področju celotne Bele krajine.

Nenazadnje pa bo potrebno razmisliti tudi o reševanju problemov, ki so povezani z neustrezno urejeno cestno in zastarelo železniško infrastrukturo, pomanjkljivo optično internetno povezavo in tako dalje. Vendar več o tem v nadaljevanju, najprej pa sledi posnetek stanja v Občini Črnomelj na področju gospodarstva.

STANJE NA PODROČJU GOSPODARSTVA

Počasno okrevanje gospodarstva

Gospodarstvo Slovenije, kakor tudi Bele krajine in s tem tudi Črnomlja, v zadnjih dveh desetletjih doživlja skorajda turbulentne spremembe. Po prehodu iz tržno planskega sistema gospodarjenja v skupni državi Jugoslaviji, je prišlo do izgube številnih (predvsem balkanskih) tržišč, kar je bil vzrok tako odcepitve države od Jugoslavije kot tudi vojno stanje na Balkanu. Sledilo je obdobje izredne ekspanzije in rasti številnih podjetij kot tudi samostojnih podjetnikov. Leto 2007 je prineslo propad četrte največje ameriške banke, investicijske banke Lehman Brothers, kot posledico kolapsa ameriškega nepremičninskega trga. Le-to se je leta 2008 reflektiralo tudi v padcu medsebojnega zaupanja na finančnem trgu, kar nas je nato vodilo v obdobje »finančne krize«, ki se je manifestirala praktično po celotnem (predvsem zahodnem) svetu. Sledilo je dalj časa trajajoče obdobje okrevanja, ki je rezultiralo tako v višji brezposelnosti, zapiranju podjetij in končevanju poslovne poti za marsikatero podjetje ali samostojnega podjetnika. Vendar pa je v zadnjih letih moč zaznati ponovno okrevanje trga, ki sicer zaradi politike »zategovanja pasu«, ki ga vodi Evropa in se reflektira tudi v Sloveniji, še ne dosega takšne rasti BDP (ki je še vedno sorazmerno podkapacitetna) kot bi lahko, vendar pa je moč zaznati opazno gospodarsko rast. Kot ugotavlja UMAR (2017), sta ključna razloga letošnje pospešitve rasti visoka rast izvoza in vpliv dinamike državnih investicij. V prihodnjih letih bodo na gospodarsko rast postopoma vedno bolj vplivali demografski dejavniki, ki se bodo odrazili predvsem v nižji rasti zaposlenosti in posledično razpoložljivega dohodka ter zasebne potrošnje (UMAR, 2017). Strategija razvoja Slovenije 2030 (2017, str. 5) ugotavlja, da se soočamo »z grožnjo strukturnega upočasnjevanja globalne gospodarske rasti, zato je nujen pospešek rasti produktivnosti, ki mora biti dosežena trajnostno. Gospodarski razvoj bi v prihodnje lahko pomembno zaznamovali tudi zastoj v mednarodnih trgovinskih dogovorih, pomanjkanje investicij, ranljivi finančni trgi ter vrzeli med veščinami in tehnologijami. Četrta industrijska revolucija, ki jo zaznamujejo digitalno gospodarstvo, razvoj senzorjev, robotike in umetne inteligence, vzpostavlja nove modele poslovanja, dela in delovnih mest, kar zahteva razvoj novih znanj in veščin ter prilagoditve na številnih področjih gospodarskega, družbenega in okoljskega razvoja«.

Proračun Občine Črnomelj, namenjen gospodarstvu

Če približno pogledamo proračun Občine Črnomelj skozi aspekt gospodarstva, lahko iz spodnje tabele razberemo, da znesek, ki ga občina namenja za gospodarstvo skozi zadnja leta, narašča (tako nominalno kot tudi relativno gledano glede na celotne odhodke). Le v letu 2015 zaznamo manjšo višino sredstev za promocijo Slovenije in razvoj turizma in gostinstva, saj se je višji delež sredstev namenil za pospeševanje in

podporo gospodarski dejavnosti. Izrazit poskok v sredstvih, namenjenih gospodarstvu, je moč videti v letu 2016, ko je prišlo do vzpostavitve podjetniškega inkubatorja in izdelave načrtov ter druge projektne dokumentacije v TRIS Kanižarica in PC Majer, kakor tudi do izgradnje infrastrukture v TRIS Kanižarica. Trend porasta odhodkov za gospodarstvo se je nadaljeval tudi v letu 2017, ko je prišlo do 1. dela izgradnje ekonomsko-poslovne infrastrukture v poslovni coni TRIS Kanižarica in prenove ekonomsko-poslovne infrastrukture v poslovni coni Majer. V letu 2018 je planiran 2. del izgradnje ekonomsko-poslovne infrastrukture v poslovni coni TRIS Kanižarica, pri čemer je potrebno izpostaviti, da so sedaj poslovne cone (TRIS Kanižarica in PC Majer) urejene do te mere, da je v njih omogočen nadaljnji razvoj dejavnosti. Sredstva, namenjena za gospodarstvo, bodo zato posledično v letu 2018 predstavljala nižjo postavko kot v letu 2017, vendar bodo kljub temu ta precej višja kot v obdobju 2014–2016.

Tabela 15: Gospodarstvo v proračunu Občine Črnomelj

	2014	2015	2016	2017	2018 (načrt.)
Pospeševanje in podpora gospodarski dejavnosti	204.596,96	244.158,69	422.339,88	1.042.586,87	745.297
Promocija Slovenije, razvoj turizma in gostinstva	76.108,53	54.740,95	84.630,52	76.629,68	159.102
SKUPAJ GOSPODARSTVO	280.705,49	298.899,64	506.970,40	1.119.216,55	904.399
CELOTNI ODHODKI	11.554.016,75	12.175.960,32	10.811.875,09	12.182.734,12	20.140.278
% ODHODKOV ZA GOSPODARSTVO V CELOTNIH ODHODKIH	2,43 %	2,45 %	4,69 %	9,19 %	4,49 %

Vir: Lasten, na podlagi proračunov Občine Črnomelj 2014–2018

Je pa pri omenjanju sredstev potrebno le-ta primerjati z ostalimi občinami v Sloveniji, da je Občina Črnomelj med 20. občinami z največjimi odhodki v letu 2016 (slika spodaj), katerih skupni znesek za spodbujanje razvoja malega gospodarstva je v letu 2016 znašal 7,8 milijonov evrov ali 62,0 % celotnih odhodkov. Te občine so v letu 2017 namenile za 9,7 milijonov evrov spodbud, kar znaša skoraj 44 % vseh spodbud za razvoj malega gospodarstva v letu 2017.

Občina Črnomelj je bila uvrščena tudi med 20 občin z največjim deležem sredstev za razvoj malega gospodarstva, ki je izkazovalo podjetniško aktivnost.

Slika 7:
Proračunska sredstva za pospeševanje podjetništva – 20 občin z največjim zneskom za pospeševanje malega gospodarstva (MG) v letu 2016 (konto 14029001 – Spodbujanje razvoja MG)

Ime občine	Odhodki 2016 - Spodbujanje MG 2016 konto 1402	Proračun 2017 - Spodbujanje MG 2017 konto 1402	Proračun 2017 - Promocija SLO, razvoj turizma in gostinstva-konto 1403	Podpora gospodarstvu 2017- skupaj konto 14	Skupaj subjektih*	Spodbude gospodarstvu 2017 glede na število subjektov	Prebivalstvo 31.12.2016	Spodbude gospodarstvu 2017 na prebivalca
1	2	3	4	5=3+4	6	7=5/6	8	9=5/6
Ajdovščina	1.017.428	1.761.464	816.540	2.578.004	1.079	2.389	19.093	135
Brežice	836.752	735.555	332.772	1.068.327	1.237	864	24.204	44
Sloveni Gradec	735.599	290.177	256.659	546.836	999	547	16.621	33
Trzin	521.592	505.000	659.800	1.164.800	749	1.555	14.870	78
Destričnik	503.395	9.500	7.000	16.500	81	204	2.544	6
Maribor	497.289	525.400	1.978.000	2.503.400	7.209	347	111.079	23
Nova Gorica	476.751	613.216	363.600	976.816	2.277	429	31.825	31
Črnomelj	422.340	1.090.423	150.672	1.241.095	634	1.958	14.365	86
Kočevo	418.060	130.000	406.760	536.760	574	935	15.881	34
Celje	337.829	345.000	209.000	554.000	3.673	151	49.380	11
Krško	280.030	130.000	31.000	161.000	1.262	128	25.853	6
Slovenska Bistrica	231.299	512.750	137.000	649.750	1.390	467	25.468	26
Postojna	230.146	230.000	596.553	826.553	874	946	16.176	51
Jesenice	229.243	216.348	204.574	420.922	759	555	20.754	20
Šempeter - Vrtojba	202.923	752.507	40.000	792.507	536	1.479	6.244	127
Metlika	196.123	1.037.231	193.463	1.230.694	349	3.526	8.325	148
Žalec	181.441	228.000	313.560	541.560	1.328	408	21.261	25
Ravne na Koroškem	179.953	217.521	70.082	287.603	517	556	11.302	25
Kranj	171.459	149.300	664.481	813.781	3.383	241	56.081	15
Velike Lašče	167.720	240.000	5.000	245.000	228	1.075	4.303	57
Skupaj 20 občin	7.837.371	9.719.393	7.436.515	17.155.908	29.138	589	495.629	35
Delež v SLO	62,0%	43,9%	17,0%	26,1%	23,5%			24,0%
Skupaj 212 občin	12.630.867	22.143.562	43.650.360	65.793.922	124.058	530	2.065.895	32

Vir: SPIRIT, 2017

Občina Črnomelj letno objavlja javni razpis za pospeševanje razvoja gospodarstva v Občini Črnomelj. Gre za nepovratna sredstva za sofinanciranje različnih ukrepov v obliki subvencij in donacij. Leta 2015, 2016 in 2017 je Občina Črnomelj neposredno za pospeševanje razvoja gospodarstva namenila spodaj navedena sredstva.

Tabela 16: Informacija o višini dodeljenih sredstev od leta 2015 dalje za pospeševanje razvoja gospodarstva v Občini Črnomelj

Ukrep	2015 (v EUR)	2016 (v EUR)	2017 (v EUR)
Subvencioniranje obrestne mere za dodeljevanje posojil	11.575,00	10.000,00	8.295,00
Subvencioniranje najemnin poslovnih prostorov v mestu Črnomelj	5.000,00	4.899,06	6.705,00
Sofinanciranje stroškov investicijske in razpisne dokumentacije	8.425,00	10.000,00	6.454,85
Odmera komunalnega prispevka	39.208,06 ¹⁸	24.114,86	0 ¹⁹
SKUPAJ	64.208,06	49.013,92	21.454,85

Vir: Interni viri Občine Črnomelj, 2018

Občina enkrat letno organizira srečanja gospodarstvenikov, kjer ugotavljajo potrebe gospodarstva, po potrebi pa se oblikujejo tudi posamezni odbori, in sicer: Posvetovalno telo za področje gospodarstva in turizma ter Odbor za gospodarstvo in komunalno infrastrukturo.

Gospodarstvo v Občini Črnomelj počasi okreva

V letu 2016 so v Občini Črnomelj registrirana podjetja (1.044²⁰) s 3.214 zaposlenimi ustvarila prihodek 208,5 mio EUR. Seznam gospodarskih družb v Občini Črnomelj na dan 22. 12. 2017 je na voljo v Prilogi 1 – Tabela 7. V občini se je število registriranih podjetij od leta 2009 (začetek finančne krize) do leta 2011 zmanjšalo, in sicer iz 909 na 897. Ustvarjen prihodek je od leta 2009 uspel iz trenda padanja porasti le dvakrat, in sicer leta 2010 in leta 2016. Kljub temu da se število registriranih podjetij od leta 2011 viša, se število zaposlenih v podjetju od leta 2009 do leta 2015 niža (z izjemo leta 2010 in 2011, ko je število zaposlenih v podjetjih glede na leto 2009 naraslo, kljub zmanjšanju števila podjetij) – ponoven porast zaposlenih se kaže v letu 2016, predvsem zaradi številčnejšega zaposlovanja v različnih družbah v Občini Črnomelj (predvsem v podjetju Akrapovič d.d., PE Črnomelj). Število oseb, ki delajo v podjetjih v Občini Črnomelj, je od leta 2009 konstantno padalo, le v letu 2016 je zaznan rahel porast, kar je razvidno iz spodnje tabele.

Tabela 17: Število podjetij (gospodarskih družb in samostojnih podjetnikov s sedežem v Občini Črnomelj) in prihodki, ki jih ustvarijo, ter zaposleni, ki delajo v le-teh

¹⁸ V letu 2015 je največji del odmere komunalnega prispevka predstavljal zahtevek družbe Akrapovič d.d., PE Črnomelj.

¹⁹ V letu 2017 občina ni prejela nobenega zahtevka za delno znižanje komunalnega prispevka z namenom pospeševanja razvoja gospodarstva.

²⁰ SURS uporablja drugačno metodologijo zajetja družb, kot jo uporablja denimo Ajpes in podobne družbe, zato bomo pri nadaljnji obdelavi podatkov izhajali iz podatkov, ki smo jih pridobili preko spletne aplikacije ebonitete.si družbe Prve bonitetne agencije d. o. o.

Leto	Število podjetij	Število oseb, ki delajo	Prihodek (1000 EUR)	Število oseb, ki delajo na podjetje v občini
2009	909	3.764	289.144	4,1
2010	898	3.992	321.239	4,4
2011	897	3.986	283.384	4,4
2012	919	3.372	253.657	3,7
2013	977	3.273	229.448	3,4
2014	1.007	3.194	202.254	3,2
2015	1.016	3.082	193.849	3,0
2016	1.044	3.214	208.552	3,1

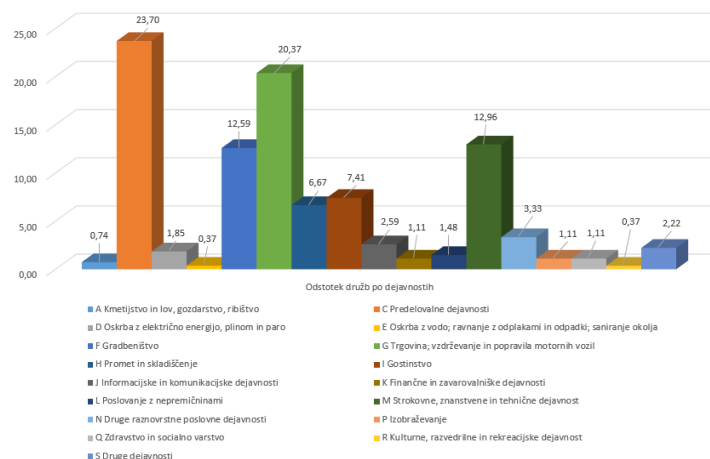
Vir: SURS, 2018

Največ gospodarskih družb in samostojnih podjetnikov se ukvarja s predelovalno dejavnostjo

V Občini Črnomelj je na dan 15. 12. 2017 poslovalo 270 gospodarskih družb²¹ in 519 samostojnih podjetnikov²² (od le-teh smo izločili 33 gospodarskih družb²³ in 2 samostojna podjetnika²⁴, ki so sicer v stečaju, vendar so še vedno prikazani kot aktivne družbe, ki smo jih nato prikazali v ločenem seznamu).

Kot lahko razberemo z Grafa 3 in iz Tabele 1 v Prilogi 1 se največ gospodarskih družb ukvarja s predelovalno dejavnostjo (kar 64 oz. 23,70 %), nato s trgovino in vzdrževanjem ter s popravilom motornih vozil (55 oz. 20,37 %), s strokovnimi, z znanstvenimi in s tehničnimi dejavnostmi (35 oz. 12,9 %), z gradbeništvom (34 oz. 12,5 %), z gostinstvom (20 oz. 7,4 %) ter s prometom in skladiščenjem (18 oz. 6,6 %). Ostale našete dejavnosti so zastopane v manjših odstotkih.

Graf 4: Odstotek gospodarskih družb s sedežem v Občini Črnomelj po SKD dejavnosti (v %)

Vir: Lasten, na podlagi podatkov Ebonitete.si, 2017

Kot lahko razberemo s spodnjega Grafa 4 in iz Tabele 2 v Prilogi 1 se tudi največ samostojnih podjetnikov ukvarja s predelovalno dejavnostjo (kar 91 oz. 17,50 %), nato z gradbeništvom (90 oz. 17,31 %), sledi trgovina in vzdrževanje ter popravila motornih

²¹ Bolj natančen seznam gospodarskih družb v Občini Črnomelj se nahaja v Prilogi 1.

²² Seznam samostojnih podjetnikov je natančno razdelan v Prilogi 3.

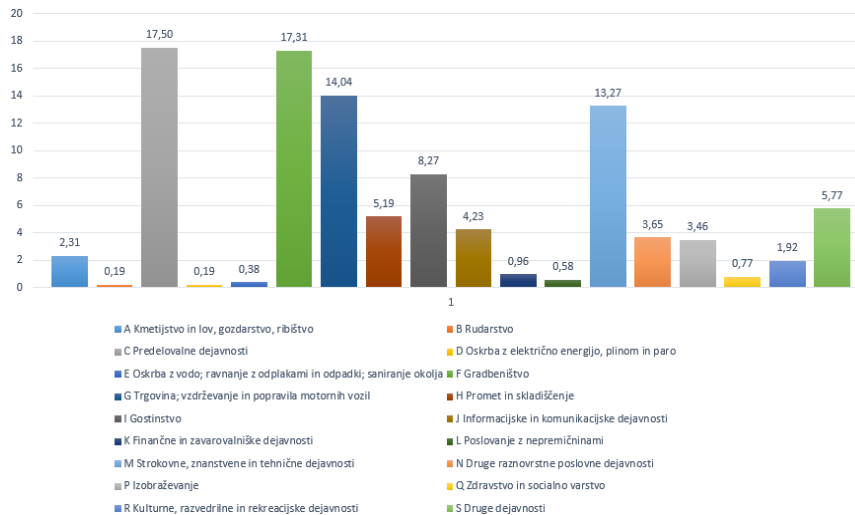
²³ Seznam se nahaja v Prilogi 2.

²⁴ Seznam se nahaja v Prilogi 2.

vozil (73 oz. 14,04 %), strokovne in tehnične dejavnosti (69 oz. 13,27 %), gostinstvo (43 oz. 8,27 %). Ostale naštetje dejavnosti so zastopane v manjših odstotkih.

Graf 5: Odstotek samostojnih podjetnikov s sedežem v Občini Črnomelj po SKD dejavnosti (v %)

Vir: Lasten, na podlagi podatkov Ebonitete.si, 2017

Solidno poslovanje gospodarskih družb in samostojnih podjetnikov v Občini Črnomelj, problem nizkega neto čistega dobička

V Občini Črnomelj je v letu 2016 270 gospodarskih družb imelo 118.933.777 EUR sredstev, 51.283.819 EUR kapitala, 1.443 zaposlenih, ustvarile pa so 6.902.256 EUR čistega poslovnega izida in 148.133.404 EUR celotnih prihodkov.

Tabela 18: Izbrani finančni kazalniki za gospodarske družbe in samostojne podjetnike s sedežem v Občini Črnomelj za leto 2016

FINANČNI KAZALNIKI ZA LETO 2016	GOSPODARSKE DRUŽBE	SAMOSTOJNI PODJETNIKI
Sredstva (v EUR)	118.933.777	24.068.813
Kapital (v EUR)	51.283.819	13.551.107
Čisti poslovni izid (v EUR)	6.902.256	2.844.884
Zaposleni	1.443	300,77
Celotni prihodki (v EUR)	148.133.404	38.325.318

Vir: Lasten, na podlagi podatkov iz Ebonitete.si, 2017

Na dan 31. 12. 2016 so v Občini Črnomelj največ sredstev izkazale gospodarske družbe s področja predelovanih dejavnosti (24.609.884 EUR), področja prometa in skladiščenja (10.734.991 EUR), trgovine in vzdrževanja in s popravili motornih vozil (9.264.826 EUR), oskrbe z vodo, ravnanjem z odpadki in odpadki ter s saniranjem okolja (3.413.280 EUR) ter s področja drugih dejavnosti (2.390.128 EUR). Medtem ko so na dan 31. 12. 2016 samostojni podjetniki v Občini Črnomelj izkazovali največ sredstev s področja gradbeništva (2.257.225 EUR), prometa in skladiščenja (1.742.088 EUR), kmetijstva in lova, gozdarstva, ribištva (1.186.068 EUR), na področju trgovine in vzdrževanja ter popravil motornih vozil (908.844 EUR), gostinstva (663.252 EUR), strokovnih, znanstvenih in tehničnih dejavnosti (628.409 EUR) ter predelovalnih dejavnosti (471.908 EUR). V Tabeli 3 v Prilogi 1 vidimo, katere gospodarske družbe in

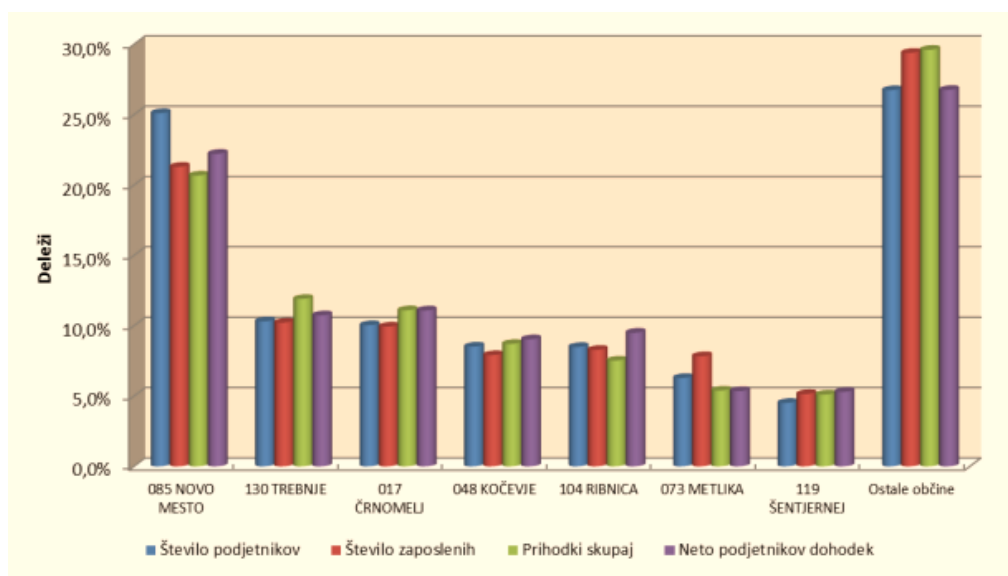

samostojni podjetniki so izkazovali največ sredstev v letu 2016 (Adria dom d. o. o., Esol d. o. o., A-Sprint d. o. o. in tako dalje).

Na dan 31. 12. 2016 so v Občini Črnomelj največ kapitala izkazale gospodarske družbe s področja predelovalnih dejavnosti (11.366.392 EUR), prometa in skladiščenja (3.903.525 EUR), gradbeništva (1.974.003 EUR), trgovine in vzdrževanja ter popravil motornih vozil (3.131.874 EUR), drugih dejavnosti (1.608.423 EUR) ter poslovanja z nepremičninami (1.318.526 EUR). Medtem ko so na dan 31. 12. 2016 samostojni podjetniki izkazovali največ kapitala v Občini Črnomelj s področja prometa in skladiščenja (1.629.037 EUR), trgovine in vzdrževanja in popravil motornih vozil (769.183 EUR), gradbeništva (1.184.665 EUR), kmetijstva in lova, gozdarstva, ribištva (522.931), predelovalnih dejavnosti (795.403 EUR) in gostinstva (260.178 EUR). V Tabeli 4 v Prilogi 1 vidimo, katere gospodarske družbe in samostojni podjetniki so izkazovali največ kapitala v letu 2016 (Adria dom d. o. o., Esol d. o. o., West transport d. o. o. in tako dalje).

Če pogledamo spodnjo strukturo pomembnejših podatkov podjetnikov, upoštevaje njihov sedež, pa s spodnjega grafa lahko razberemo, da je Občina Črnomelj na tretjem mestu med izpostavljenimi mesti v JV regiji po štirih segmentih, in sicer številu podjetnikov, številu zaposlenih, skupnih prihodkih in neto podjetniškem dohodku (ki je višji kot v Trebnjem).

Slika 8: Podjetniki v JV regiji

Vir: Ajpes, 2017

Na dan 31. 12. 2016 so v Občini Črnomelj najvišje vrednosti čistega poslovnega izida izkazale gospodarske družbe s področja predelovalnih dejavnosti (3.149.344 EUR), prometa in skladiščenja (836.172 EUR), gradbeništva (417.846 EUR), gostinstva (227.852 EUR), drugih dejavnosti (214.864 EUR) ter trgovine, vzdrževanja in popravil motornih vozil (210.354 EUR). Medtem ko so na dan 31. 12. 2016 samostojni podjetniki v Občini Črnomelj izkazovali najvišje vrednosti čistega poslovnega izida s področja predelovalnih dejavnosti (284.640 EUR), gradbeništva (222.888 EUR), kmetijstva in lova, gozdarstva, ribištva (61.900 EUR) ter prometa in skladiščenja (105.103 EUR). V Tabeli 5 v Prilogi 1 vidimo, katere gospodarske družbe in samostojni podjetniki so izkazovali najvišje vrednosti čistega poslovnega izida v letu 2016 (Adria dom d. o. o., Esol d. o. o., A-Sprint d. o. o. in tako dalje).

Na dan 31. 12. 2016 so v Občini Črnomelj najvišje število zaposlenih izkazale gospodarske družbe s področja predelovalnih dejavnosti (441,03), oskrbe z vodo, ravnanjem z odpadki in odpadki ter saniranja okolja (59,06), kakor tudi trgovine in vzdrževanja in popravil motornih vozil (78,11) ter prometa in skladiščenja (88,2). Medtem ko so na dan 31. 12. 2016 v Občini Črnomelj izkazovali najvišje število zaposlenih samostojni podjetniki s področja gradbeništva (51,9), strokovnih, znanstvenih in tehničnih dejavnosti (9,94), gostinstva (8,75), predelovalnih dejavnosti (8,52), prometa in skladiščenja (7,69) ter trgovine in vzdrževanja ter popravil motornih vozil (6,51). V spodnji tabeli vidimo, katere gospodarske družbe in samostojni podjetniki so izkazovali najvišje število zaposlenih v letu 2016 (Adria dom d. o. o., Esol d. o.o., JP Komunala Črnomelj d. o. o. in tako dalje). **Poleg tega so eni izmed največjih zaposlovalcev tudi družbe, ki imajo v Občini Črnomelj poslovne enote/podružnice, in sicer Akrapovič d.d., Livar d.d. in Polycom d. o. o., ki pa jih v spodnji tabeli zaradi dejstva, da imajo sedež družbe izven Občine Črnomelj, ne navajamo.**

Tabela 19: Najvišje število zaposlenih po posamičnih gospodarskih družbah in samostojnih podjetnikih s sedežem v Občini Črnomelj v letu 2016

FINANČNI KAZALNIKI ZA LETO 2016	GOSPODARSKE DRUŽBE	ŠTEVILO ZAPOSLENIH	SAMOSTOJNI PODJETNIKI	ŠTEVILO ZAPOSLENIH
ZAPOSLENI ²⁵	ADRIA DOM d. o. o.	225	ELMERS JOŽE VRŠČAJ S. P.	15,34
	ESOL d. o. o.	160,83	GRADBENIŠTVO EMIR DEDIČ S. P.	11,09
	JP KOMUNALA ČRNOMELJ d. o. o.	59,06	KING NIKO NINIČ S. P.	10,8
	TGH, d. o. o.	52	LANEA ALEŠ KOLIČ S. P.	9,94
	MPOV d. o. o. Vinica	34,59	MARTIN PANJAN S.P.	8,87
	WEST TRANSPORT d. o. o.	28,32	GOSTILNA MÜLLER TINA MÜLLER STAREŠINIČ S. P.	8,75
	VISTEAM Črnomelj d. o. o.	27,88	MARJAN ŽUPANČIČ S. P.	8,52
	ANA d. o. o.	27,32	AVTOPREVOZNIK GELTAR JERNEJ S. P.	7,69
	CVA d. o. o.	26,11	ALBIN LOVRIN S. P.	6,51
	A-SPRINT d. o. o.	25,29	GRADBENIŠTVO ALOJZIJ ŽOKVIČ S. P.	5,8
ODSTOTEK V VREDNOSTI VSEH ZAPOSLENIH DRUŽB		47,87 %		31,02 %

Vir: Lasten, na podlagi podatkov iz Ebonitete.si, 2017

Na dan 31.12.2016 so v Občini Črnomelj najvišje vrednosti celotnih prihodkov izkazale gospodarske družbe s področja predelovalnih dejavnosti (39.749.097 EUR), trgovine, vzdrževanja in popravil motornih vozil (24.471.959 EUR), prometa in skladiščenja (11.072.594 EUR) ter oskrbe z vodo, ravnanja z odpadki in odpadki ter saniranja okolja (6.123.371 EUR).

Medtem ko so najvišje vrednosti celotnih prihodkov na dan 31. 12. 2016 samostojni podjetniki v Občini Črnomelj izkazovali na področju kmetijstva in lova, gozdarstva, ribištva (4.763.624 EUR), prometa in skladiščenja (2.070.526 EUR), strokovne, znanstvene in tehnične dejavnosti (1.942.898 EUR), gradbeništva (1.846.625 EUR), trgovine in vzdrževanja ter popravila motornih vozil (1.790.201 EUR) ter predelovanih dejavnosti (938.496 EUR). Spodaj v tabeli vidimo, katere gospodarske družbe in samostojni podjetniki so izkazovali najvišje vrednosti celotnih prihodkov v letu 2016.

²⁵ Podatki o zaposlenih v večjih gospodarskih družbah, ki nimajo sedeža v Občini Črnomelj, sledijo v nadaljevanju pričujoče strategije.

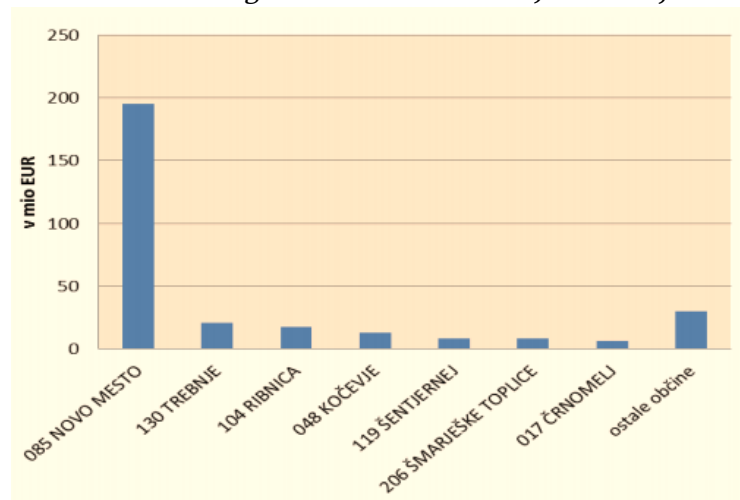
Tabela 20: Najvišje vrednosti celotnih prihodkov po posamičnih gospodarskih družbah in samostojnih podjetnikih s sedežem v Občini Črnomelj v letu 2016

FINANČNI KAZALNIKI ZA LETO 2016	GOSPODARSKE DRUŽBE	VREDNOST CELOTNIH PRIHODKOV	SAMOSTOJNI PODJETNIKI	VREDNOST CELOTNIH PRIHODKOV
CELOTNI PRIHODKI	ADRIA DOM d. o. o.	27.158.295	GOZDAR STAŠA ŠOLAR S. P.	3.235.546
	TGH, d. o. o.	9.523.680	LANEA ALEŠ KOLIČ S. P.	1.942.898
	ESOL d. o. o.	9.280.247	LAMLES ALOJZ LAMUT S. P.	1.528.078
	A-SPRINT d. o. o.	7.468.143	AVTOPREVOZNIK GELTAR JERNEJ S. P.	1.192.211
	CVA d. o. o.	7.245.089	MARTIN PANJAN S.P.	1.185.383
	JP KOMUNALA ČRNOMELJ d. o. o.	6.123.371	ALBIN LOVRIN S. P.	1.140.709
	AVTOHIŠA VRTIN d. o. o.	4.624.328	MARJAN ŽUPANČIČ S. P.	938.496
	WEST TRANSPORT d. o. o.	3.604.451	PREVOZI LESA IGOR HANOV S. P.	878.315
	X - ADENA d. o. o.	3.310.555	ELMERS JOŽE VRŠČAJ S. P.	661.242
	KURE d. o. o.	3.078.862	JOH BOJAN S. P.	649.492
ODSTOTEK V VREDNOSTI CELOTNIH PRIHODKOV DRUŽB		56,65 %		34,84 %

Vir: Lasten, na podlagi podatkov iz Ebonitete.si, 2017

Če pogledamo podatke o neto čistem dobičku glede na sedež družb, je razvidno, da Občina Črnomelj po podatkih Ajpesa izkazuje najnižjo stopnjo le-tega med ostalimi izpostavljenimi občinami v JV regiji.

Slika 9: Neto čisti dobiček glede na sedež družb v JV Sloveniji v letu 2016

Vir: Ajpes, 2017

Poleg tega je potrebno izpostaviti sorazmerno nizko dodano vrednost, ki jo ustvarjajo gospodarske družbe v občini, sploh če primerjalno gledamo Kočevje, Ribnico in Trebnje, ki ustvarijo višjo dodano vrednost z manjšim številom družb. Sorazmerno nizka dodana vrednost je še bolj opazna, če dodano vrednost delimo glede na število zaposlenih v posameznih občinah, saj le 6 občin v JV regiji (vse s precej manjšim številom gospodarskih družb) ustvari nižjo dodano vrednost kot gospodarske družbe v Občini

Črnomelj, kar nas nedvomno vzpodbudi k razmisleku in pogledu v prihodnost, da je potrebno v prihodnosti razmišljati, kako pridobiti nova podjetja (in tudi, kako pri obstoječih podjetjih vzpodbuditi nove programe/produkte) z namenom ustvarjanja višje dodane vrednosti.

Tabela 21: Dodana vrednost, ki so jo ustvarile gospodarske družbe v JV regiji v letu 2016

OBČINE (zneski v tisoč EUR)	DODANA VREDNOST ²⁶ ZA LETO 2016				DODANA VREDNOST GLEDE NA ŠTEVILO ZAPOSLENIH ²⁷
	Število družb	Znesek	Delež	Zaposleni	
Črnomelj	226 ²⁸	45.300	3,4 %	1.431	31,65
Kočevje	223	66.854	5,0 %	1.866	35,82
Loški Potok	13	4.171	0,3 %	115	36,26
Metlika	99	38.168	2,8 %	1.317	28,98
Novo mesto	755	851.811	63,2 %	14.530	58,62
Osilnica	2	347	0,0 %	17	20,41
Ribnica	144	76.454	5,7 %	1.925	39,71
Semič	49	18.189	1,4 %	549	33,13
Šentjernej	90	47.822	3,6 %	1.129	42,35
Škocjan	28	4.752	0,4 %	145	32,77
Trebnje	220	93.666	7,0 %	2.105	44,49
Dolenjske Toplice	38	4.466	0,3 %	152	29,38
Kostel	14	1.149	0,1%	44	26,11
Mirna Peč	17	4.456	0,3 %	66	67,51
Sodražica	22	3.682	0,3 %	100	36,82
Žužemberk	42	15.093	1,1 %	480	31,44
Mokronog – Trebelno	25	8.020	0,6 %	258	31,08
Straža	58	13.154	1,0 %	332	39,62
Šmarješke Toplice	31	12.941	1,0 %	259	49,96
Šentrupert	40	17.677	1,3 %	360	49,10
Mirna	37	18.844	1,4 %	437	43,12

Vir: Ajpes, 2017

Situacija je na področju poslovanja samostojnih podjetnikov nekoliko boljša, saj kumulativno višjo dodano vrednost ustvarjata le dve občini, in sicer Novo mesto in Trebnje, ki imata tudi višje število samostojnih podjetnikov. Če pa pogledamo podatke dodane vrednosti glede na število samostojnih podjetnikov, pa postane situacija rahlo drugačna, saj višjo dodano vrednost glede na število samostojnih podjetnikov v občini dosega kar 12 občin v JV regiji. Kar seveda pomeni, da bo potrebno v prihodnje naslavljati tudi segment rasti dodane vrednosti, tako skozi segment gospodarskih družb kot tudi samostojnih podjetnikov.

Tabela 22: Dodana vrednost, ki so jo ustvarili samostojni podjetniki v JV regiji v letu 2016

²⁶ Dodana vrednost je kosmati donos od poslovanja, zmanjšan za stroške blaga, materiala in storitev ter druge poslovne odhodke. Predstavlja novo ustvarjene vrednosti in izraža predvsem gospodarsko aktivnost družb (Ajpes, 2017).

²⁷ Torej dodano vrednost delimo s povprečnim številom zaposlenih na podlagi delovnih ur.

²⁸ Ajpes zajema le tiste družbe, ki izdelujejo letna poročila, vendar menimo, da omenjeni podatki prikazujejo realno sliko stanja gospodarskih družb v Občini Črnomelj, saj menimo, da se zaradi manjšega obsega poslovanja 44 izzetih gospodarskih družb (ki niso zavezana k izdelavi letnih poročil) gospodarska slika, ki je predstavljena zgoraj, ne bi bistveno spremenila tudi v primeru vključitve le-teh. Poleg tega smo lahko le na takšen način (torej z izpustitvijo 44 družb, ki še poslujejo v Občini Črnomelj, vendar niso zavezane k izdelavi letnih poročil) dosegli primerjavo med ostalimi občinami.

OBČINE (zneski v tisoč EUR)	DODANA VREDNOST ²⁹ ZA LETO 2016			DODANA VREDNOST GLEDE NA ŠTEVILO SAMOSTOJNIH PODJETNIKOV ³⁰
	Število samostojnih podjetnikov	Znesek	Delež	
Črnomelj	331 ³¹	9.294	9,7 %	28,07
Kočevje	272	8.114	8,5 %	29,83
Loški Potok	39	950	1,0 %	24,35
Metlika	206	6.780	7,1 %	32,91
Novo mesto	830	20.445	21,3 %	24,63
Osilnica	6	143	0,1 %	23,83
Ribnica	288	8.267	8,6 %	28,70
Semič	67	3.039	3,2 %	45,35
Šentjernej	145	4.882	5,1 %	33,66
Škocjan	79	2.584	2,7 %	32,70
Trebnje	344	10.229	10,7 %	29,73
Dolenjske Toplice	82	2.285	2,4 %	27,86
Kostel	11	254	0,3 %	23,09
Mirna Peč	39	1.800	1,9 %	46,15
Sodražica	67	1.777	1,9 %	26,52
Žužemberk	89	2.055	2,1 %	23,08
Mokronog – Trebelno	81	1.772	1,8 %	21,87
Straža	91	3.076	3,2 %	33,80
Šmarješke Toplice	84	3.434	3,6 %	40,88
Šentrupert	67	2.152	2,2 %	32,11
Mirna	73	2.605	2,7 %	35,68

Vir: Ajpes, 2017

Občina Črnomelj je imela na dan 22. 12. 2017 tudi 98 poslovnih enot, podružnic ali obratov družb, katerih sedež ni bil registriran v Črnomlju, kar je razvidno iz Priloge 5. Med le-timi so tudi trije večji zaposlovalci, podjetje Akrapovič d.d., s sedežem v Ivančni Gorici, Livar d.d., s sedežem prav tako v Ivančni Gorici, in Polycom Škofja Loka d. o. o.

Spodaj predstavljeni podatki veljajo samo za podjetje oziroma podružnico/poslovno enoto v Črnomlju, dodan pa je tudi največji zaposlovalec v Občini Črnomelj s sedežem v tej občini, in sicer Adria dom d. o. o.

²⁹ Dodana vrednost je kosmati donos od poslovanja, zmanjšan za stroške blaga, materiala in storitev ter druge poslovne odhodke. Predstavlja novo ustvarjene vrednosti in izraža predvsem gospodarsko aktivnost družb (Ajpes, 2017).

³⁰ Torej dodano vrednost delimo s številom samostojnih podjetnikov, da okvirno vidimo, kakšno (povprečno) dodano vrednost ustvarja posamezen samostojni podjetnik, kar lahko nato primerjamo po posameznih občinah.

³¹ Ajpes zajema le tiste samostojne podjetnike, ki izdelujejo letna poročila, vendar menimo, da omenjeni podatki prikazujejo realno sliko stanja samostojnih podjetnikov v Občini Črnomelj, saj menimo, da se zaradi manjšega obsega poslovanja 189 izvzetih samostojnih podjetnikov (ki niso zavezani k izdelavi letnih poročil) gospodarska slika, ki je predstavljena zgoraj, ne bi bistveno spremenila tudi v primeru vključitve letnih. Poleg tega smo lahko le na takšen način (torej z izpustitvijo 189 samostojnih podjetnikov, ki še poslujejo v Občini Črnomelj, vendar niso zavezani k izdelavi letnih poročil) dosegli primerjavo med ostalimi občinami.

Tabela 23: Napovedi rasti in zaposlovanja s strani večjih zaposlovalcev v Občini Črnomelj³²

KAZALNIKI	ADRIA DOM D. O. O. ³³	AKRAPOVIČ D.D., PE ČRNOMELJ ³⁴	POLYCOM ŠKOFJA LOKA D. O. O., PODRUŽNICA ČRNOMELJ	LIVAR D.D., PC ČRNOMELJ ³⁵
Število zaposlenih	31. 12. 2017: 217	31. 12. 2016 = 671; 31. 12. 2017 = 795	31. 12. 2016 = 47	31. 12. 2016 = 275; 31. 12. 2016 = 332
Načrtovano število zaposlenih v letu 2025	Družba ni posredovala podatka	Družba ni posredovala podatka	158	Družba ne načrtuje povečanja števila zaposlenih Družba ni
Prihodki v letu 2016 (v EUR)	Ocena 2017: 26.688 tsd	92.519.505	6.235.161	posredovala podatka za PC Črnomelj
Načrtovani prihodki v letu 2025 (v EUR)	Letna rast prihodkov na letni ravni = 5%	Družba ni posredovala podatka	21.046.500	Družba ni posredovala podatka
Dobiček v letu 2017 (v EUR)	Ocena 2017: 1.882 tsd	12.090.411	497.914	Družba ni posredovala podatka
Načrtovani dobiček v letu 2025 (v EUR)	Družba ni posredovala podatka; je le napovedala pričakovano rast dobička v prihodnje	Družba ni posredovala podatka	1.856.728	Družba ni posredovala podatka
Kapital v letu 2017 (v EUR)	Ocena 2017: 7.505 tsd	41.906.727	2.384.600	Družba ni posredovala podatka
Načrtovani kapital v letu 2025 (v EUR)	Družba ni posredovala podatka	Družba ni posredovala podatka	11.190.600	Družba ni posredovala podatka
Dodana vrednost na zaposlenega (leta 2016; v EUR)	Ocena 2017: 41.858	56.464	Družba ni posredovala podatka	Družba ni posredovala podatka

³² Opravili smo tudi razgovor z enim večjih zaposlovalcev v Občini Črnomelj, tj. s Komunalno Črnomelj d. o. o., ki pa je javno podjetje in ima zato nekoliko drugačen položaj, zato ga ne predstavljamo tabelarično kot ostale gospodarske družbe. Komunalna Črnomelj d. o. o. namerava do leta 2025 okvirno zaposliti še 10 ljudi znotraj segmenta tržnih dejavnosti (zimski služba, halo hišnik, pogrebna dejavnost, in house naročila, geodetske storitve, reševanje problemov na hišnih napeljavah).

³³ Adria dom d.o.o. je kot ključne dosežke v letu 2017 izpostavil, da so postali Dolenjsko-Posavska gazela 2017, da so v letu 2017 prejeli srebrno nagrado za inovativnost za mLine - GZDBK in nagrado Naj glamping 2017 - partnerstvo Glamping Olimia Adria Village, kar nedvomno kaže na to, da ima Občina Črnomelj perspektivna gospodarska podjetja.

³⁴ Akrapovič d.d. je kot ključne dosežke za PE v Črnomelju v letu 2016 in 2017 izpostavil: »V začetku leta 2016 je bila selitev v celoti zaključena, z njo pa vzpostavljeni proizvodni procesi. Med letom se je veliko delalo na optimizacijah in učinkovitosti proizvodnje glede na rast prodaje in pričetek uvajanja velikoserijskih linij. Leto 2017 je bilo za proizvodnjo ponovno prelomno obdobje zaradi velikega povpraševanja po produktih. Posledica velikega povpraševanja je bilo dodatno zaposlovanje kadra vseh profilov ter vlaganje v stroje in nove tehnologije. Drugo polovico leta pa se je že začela kazati prostorska stiska in potreba po dodatnem prostoru. To smo začeli reševati z malo serijsko izdelavo produktov na lokaciji Ivančna Gorica, v Črnomelju pa smo začeli aktivnosti s postavitvijo šotora, ki bo služil za odpremno cono in skladišče.«

³⁵ Ključni dosežki Livar d.d. za leti 2016 in 2017 so: »2016: projekt proizvodne odličnosti prva faza, prva strateška konferenca družbe - nujnost enakega razumevanja prihodnosti, nova Livarjeva podoba, vzpostavitev odprtega in preglednega dialoga z zaposlenimi, organizacijska transformacija družbe; 2017: projekt proizvodne odličnosti za MO - druga faza, druga strateška konferenca - usmerjenost k industrializaciji in digitalizaciji, implementacija poslovne vitkosti, razvojno financiranje - pričetek investicijskega cikla.

Vir: Prejeta elektronska sporočila iz posamičnih podjetij, 2018³⁶

Delovno aktivno prebivalstvo in dnevne migracije

Sodeč po spodaj navedenih podatkih je bilo v letu 2016 v Občini Črnomelj delovno aktivnega prebivalstva (brez kmetov) po občini prebivališča 5.314. Delovno aktivno prebivalstvo, ki prebiva v Občini Črnomelj in tu tudi dela, predstavlja 2.731 posameznikov, medtem ko izven občine dela 2.583 prebivalcev Občine Črnomelj, torej kar 48,6 %, kar po mnenju *Priročnika za ozelenjevanje občinskega proračuna (2017)* sovпада s slovenskim povprečjem, saj ima »približno polovica (!) Slovencev delovno mesto zunaj občine prebivališča«. Največ posameznikov, s prebivališčem v Občini Črnomelj, je glede na podatke Statističnega urada iz leta 2016:

- največ posameznikov delalo v naslednjih mestih: Novo mesto (663), Metlika (499), Ljubljana (483), Semič (420), Ivančna Gorica (211), Maribor (50),
- nekaj manj v: Kočevje (21), Dolenjske Toplice (19), Koper/Capodistria (15), Trzin (15), Brežice (9), Gorenja vas – Poljane (8), Trebnje (8), Grosuplje (7), Komenda (7), Ptuj (7), Celje (6), Krško (6), Nova Gorica (6), Cerklje na Gorenjskem (5), Idrija (5), Kranj (5), Mirna (5), Ribnica (5), Škofja Loka (5), Škofljica (5), Zreče (5),
- in najmanj v naslednjih mestih: Medvode (4), Šentjernej (4), Žužemberk (4), Domžale (3), Izola/Isola (3), Radovljica (3), Kostanjevica na Krki (3), Sevnica (3), Sežana (3), Šentjur (3), Velenje (3), Žalec (3), Kamnik (2), Bled (2), Ig (2), Markovci (2), Mirna Peč (2), Šmarješke Toplice (2), Šentrupert (2), Rogaška Slatina (2), Brezovica (1), Cerknica (1), Dobrova – Polhov Gradec (1), Dol pri Ljubljani (1), Kostel (1), Lenart (1), Litija (1), Log – Dragomer (1), Lukovica (1), Podčetrtek (1), Postojna (1), Selnica ob Dravi (1), Slovenj Gradec (1), Slovenska Bistrica (1), Starše (1), Straža (4), Šempeter – Vrtojba (1), Škocjan (1), Šmartno pri Litiji (1), Štore (1), Trbovlje (1), Velike Lašče (1), Vipava (1), Vodice (1), Vojnik (1). Tudi indeks delovne migracije upada, kar pomeni, da Občina Črnomelj postaja vse bolj »bivalna« občina in se oddaljuje od tega, da bi postala »izrazito delovna« občina.

Tabela 24: Delovno aktivno prebivalstvo in delovne migracije v in izven Občine Črnomelj (v letu 2016)

Leto	Delovno aktivno prebivalstvo (brez kmetov) po občini prebivališča	Delovno aktivno prebivalstvo (brez kmetov) po občini delovnega mesta	Delovno aktivno prebivalstvo (brez kmetov), katerih delovno mesto je v občini prebivališča	Medobčinski delovni migranti po občini prebivališča	Medobčinski delovni migranti po občini delovnega mesta	Delež delovno aktivnega prebivalstva (brez kmetov), katerih delovno mesto je v občini prebivališča	Indeks delovne migracije ³⁷
2010	5.598	4.317	3.356	2.242	961	59,9	77,1
2011	5.373	4.244	3.249	2.124	995	60,5	79
2012	4.935	3.671	2.807	2.128	864	56,9	74,4
2013	4.986	3.762	2.862	2.124	900	57,4	75,5
2014	5.005	3.543	2.630	2.375	913	52,5	70,8
2015	4.993	3.513	2.608	2.385	905	52,2	70,4

³⁶ Dopisi, ki smo jim jih posredovali tem družbam, se nahajajo v Prilogi 15.

³⁷ Indeks delovne migracije prikazuje razmerje med številom delovno aktivnih prebivalcev v občini delovnega mesta (oz. v občini zaposlitve) in številom delovno aktivnih prebivalcev v občini prebivališča pomnoženo s 100. Med t. i. »bivalne« občine razvrščamo občine z indeksom delovne migracije pod 95,9.

2016

5.314

3.668

2.731

2.583

937

51,4

69

Vir: SURS, 2018

Občina Črnomelj sorazmerno uspešna pri črpanju sredstev iz naslova Programa spodbujanja konkurenčnosti in ukrepi razvojne podpore Pokolpje

Glede na posebne razvojne težave, povezane z demografskimi problemi, s sorazmerno visoko brezposelnostjo, problematiko dostopnosti preko neustreznih cestnih in železniških povezav ter z obsežnimi območji Natura 2000, kakor tudi premalo izkoriščenih naravnih danosti, so Občine Metlika, Črnomelj, Semič, Kostel, Kočevje, Osilnica in Loški Potok vzpostavile Območno razvojno partnerstvo Pokolpje (ORP Pokolpje), v katerem se izvajajo posebni ukrepi razvojne podpore (povz. po RRP za obdobje 2014–2020 v razvojni regiji JV Slovenija, 2015, str. 6–7). Problem tega območja so izrazito odstopanje gospodarskih kazalcev od regije JV Slovenije, slaba infrastruktura, visoka stopnja brezposelnosti, slabšanje demografskega stanja in t. i. »beg možganov«. Kot ugotavlja Strategija lokalnega razvoja za LAS DBK-2014–2020 (2016, str. 7) je Vlada RS 7. aprila 2011 na podlagi 25., 27. in 28. člena *Zakona o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja* (Ur. l. RS, št. 20/11, 57/12, 16/13) ter 11. in 12. člena *Uredbe o izvajanju ukrepov endogene regionalne politike* (Ur. l. RS, št. 24/11, 16/13, 78/15) sprejela *Sklep o dodatnih začasnih ukrepih razvojne podpore za problemsko območje z visoko brezposelnostjo Pokolpje* (Ur. l. RS, št. 26/11) in 19. maja 2016 *Sklep o dodatnih začasnih ukrepih razvojne podpore za problemsko območje z visoko brezposelnostjo* (Ur. l. RS, št. 36/16), s končnim ciljem zmanjšanja razvojnih ovir in spodbujanja gospodarskih dejavnikov k izkoriščanju razvojnih priložnosti.

Kot lahko vidimo iz spodnje tabele, je bilo podjetjem v Občini Črnomelj v sklopu projekta Pokolpje do vključno 5. javnega razpisa odobrenih 39 projektov v skupni vrednosti 3.008.724,51 EUR, od tega je bilo do dne 31. 12. 2016 izčrpanih 2.549.405,66 EUR sredstev. Na 6. javnem razpisu Pokolpja je bilo odobrenih 7 projektov na območju Občine Črnomelj v skupni višini 318.490,02 EUR sredstev.

Tabela 25: Občina Črnomelj – občina investicije – projekt Pokolpje do vključno 5. javnega razpisa

občina investicije	SKUPAJ		
	št. projektov	odobreno	izplačano
SKUPAJ	131	13.005.304,66	8.220.126,50
Kočevsko	39	4.028.567,83	1.989.838,88
Črnomelj	39	3.008.724,51	2.549.405,66
Metlika	32	3.150.709,30	2.322.869,87
Semič	21	2.817.303,02	1.319.249,09

Vir: Interni viri RIC Bela

krajina, 2018

Število podjetij, ob oseb, ki delajo v občini,

Število registriranih podjetij od leta 2009 dalje narašča, medtem ko se zmanjšuje število oseb, ki delajo v le-teh. Prihodek (v 1.000 EUR) podjetij od leta 2009 dalje narašča, pri čemer je leta 2010 narasel, nato pa je viden trend upadanja le-tega, kar je nedvomno povezano tudi s finančno krizo, ki je prizadela številna podjetja tako po Sloveniji kot po svetu, vendar je kljub temu zaskrbljujoč podatek, da smo leta 2009 in 2010, torej na začetku finančne krize, ko še nismo tako čutili posledic le-te v Sloveniji, imeli manjše število

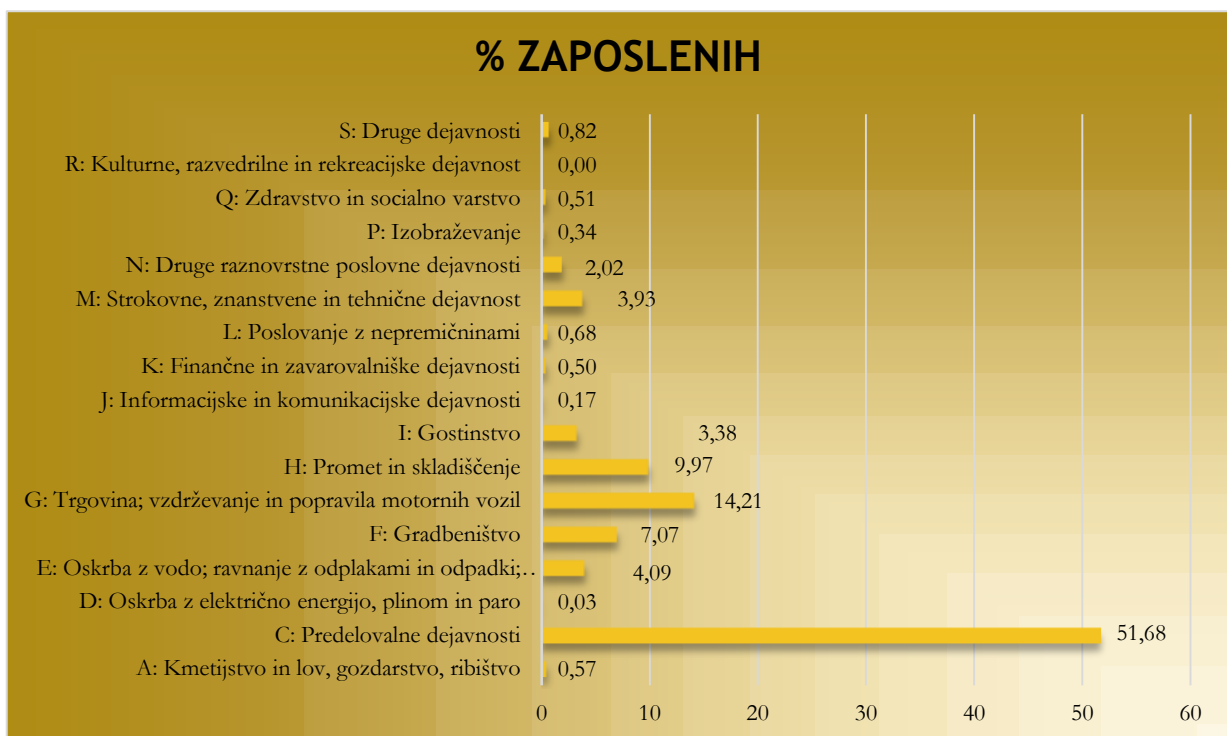
sočasnem padcu števila narašča

podjetij ter z njimi ustvarili več prihodkov, je pa nedvomno res, da smo imeli precej višje število oseb, ki so delale. Leta 2016 je bilo v občini 3.904 delovno aktivnih prebivalcev, od tega 3.276 zaposlenih oseb in 628 samozaposlenih oseb (365 samozaposlenih oseb brez kmetov in 263 samozaposlenih kmetov). Decembra 2017 je bilo število registriranih brezposelnih prebivalcev 874, stopnja registrirane brezposelnosti je bila 12,7 % (Slovenija 9,0 %).

Na območju Občine Črnomelj so v letu 2016 največ oseb zaposlovale družbe iz predelovalnih dejavnosti, in sicer je 64 družb iz predelovalne dejavnosti zaposlovalo skupno skorajda 746 oseb, kar predstavlja 57,1 % zaposlenih v vseh gospodarskih družbah Občine Črnomelj. Na drugem mestu po številu gospodarskih družb in številu zaposlenih so družbe, ki delujejo na področju trgovine, vzdrževanja in popravil motornih vozil, in sicer je 55 gospodarskih družb zaposlovalo skupno 205 oseb oz. 14,2 % vseh zaposlenih v občini. 18 družb s področja prometa in skladiščenja, ki so po številu gospodarskih družb v občini na šestem mestu, je zaposlovalo skorajda 144 oseb oz. 9,97 % vseh zaposlenih v občini. Na četrtem mestu po številu zaposlenih v Občini Črnomelj pa so družbe s področja gradbeništva, kjer je 34 družb v letu 2016 zaposlovalo 102 oseb oz. 7,07 % vseh zaposlenih v občini. Veliko oseb so zaposlovale še družbe s področja oskrbe z vodo, ravnanja z odplakami in odpadki ter s saniranjem okolja (59 oseb oziroma 4,09 % vseh zaposlenih v občini) in družbe, ki se ukvarjajo s strokovnimi, z znanstvenimi in s tehničnimi dejavnostmi (skorajda 57 zaposlenih oziroma 3,39 % vseh zaposlenih), ostale dejavnosti pa zaposlujejo manjše število ljudi (skorajda 82 ljudi oziroma 9,02 %), kar je razvidno iz Tabele 6, Priloge 1 in z Grafa 5.

Graf 6: Odstotek zaposlenih v gospodarskih družbah s sedežem v Občini Črnomelj po SKD dejavnosti

Vir: Lasten, na podlagi podatkov Ebonitete.si, 2017

Stopnja brezposelnosti upada

Stopnje registrirane brezposelnosti so bile najvišje v Občini Črnomelj, gledano od leta 2009 dalje, med letoma 2013 in 2015, od takrat dalje pa je vidno ponovno padanje stopnje registrirane brezposelnosti, ki se približuje vrednostim iz leta 2009, ko so se pričele v Sloveniji poznati posledice finančne krize tudi skozi gibanja na trgu dela.

Tabela 26: Stopnja registrirane brezposelnosti od leta 2009 dalje v Občini Črnomelj

Leto/mesec	jan.	feb.	mar.	apr.	maj	jun.	jul.	avg.	sep.	okt.	nov.	dec.
2009	10,6	11,6	11,7	12,3	12,7	12,9	13,2	13,0	12,9	12,7	12,9	13,3
2010	13,5	13,3	13,3	13,3	12,9	12,4	12,3	12,1	12,0	12,2	12,3	13,1
2011	14,3	14,4	14,5	15,0	14,9	15,4	15,7	15,5	15,4	16,0	16,0	16,4
2012	17,8	18,0	17,7	17,9	17,8	17,7	18,9	19,0	19,2	19,9	19,8	20,6
2013	20,5	20,6	20,4	20,2	19,7	20,0	20,6	20,4	20,5	20,9	20,8	21,1
2014	21,7	21,3	20,9	21,4	21,3	21,9	22,0	22,2	22,0	21,4	20,9	21,3
2015	21,5	21,2	21,2	21,3	21,1	20,7	20,7	20,3	20,1	20,3	20,7	21,2
2016	21,0	20,5	19,7	19,0	18,7	18,1	17,9	17,8	17,0	17,0	16,6	16,2
2017	15,9	14,8	14,0	13,5	13,0	12,5	13,0	13,2	12,7	12,6	12,6	12,7

Vir: SURS, 2018

Sodeč po primerjanih podatkih z ostalimi občinami po Sloveniji za mesec december 2017 lahko ugotovimo, da ima višje stopnje registrirane brezposelnosti le 26 občin, medtem ko ima kar 186 občin nižje, torej boljše, kazalnike brezposelnosti.

Tabela 27: Občine s slabšo stopnjo brezposelnosti kot Občina Črnomelj, po podatkih iz decembra 2017

Občina	Stopnja brezposelnosti december 2017	Občina	Stopnja brezposelnosti december 2017
Radenci	12,8	Osilnica	15,4
Moravske Toplice	12,9	Murska Sobota	15,5
Ljutomer	13,2	Beltinci	15,7
Sveti Jurij ob Ščavnici	13,4	Hodoš/Hodos	15,8
Gornja Radgona	13,5	Turnišče	15,9
Maribor	13,5	Apače	17,0
Šalovci	13,7	Kuzma	17,9
Trbovlje	14,0	Kočevje	17,9
Gornji Petrovci	14,5	Črenšovci	18,1
Grad	14,6	Lendava/Lendva	18,1
Tišina	15,2	Cankova	18,4
Puonci	15,3	Dobrovnik	21,7
Kobilje	15,3	Rogašovci	21,9

Vir: SURS, 2018

Kot je razvidno iz spodnje tabele, število registriranih brezposelnih oseb od leta 2013 dalje pada. Sodeč po spodaj navedenih podatkih, je bilo v Občini Črnomelj največ brezposelnih oseb z osnovno šolo ali manj od te, sledi srednje poklicno izobraževanje, strokovno, splošne izobraževanje in visokošolsko izobraževanje, katerih je med brezposelnimi najmanj. Isti trend je razviden tudi v JV regiji kot tudi v Sloveniji.

Tabela 28: Registrirane brezposelne osebe po ravneh izobrazbe 2013–2017 v Občini Črnomelj, primerjalno gledano z JV regijo in s Slovenijo

LETO	1+2	3+4 – NIŽJE,	5 – SREDNJE TEHNIŠKO,	6+7+8 – VISOKOŠOLSKO	SKUPAJ
	OŠ ALI MANJ	SREDNJE POKLICNO IZOBRAŽEVANJE	STROKOVNO, SPLOŠNO IZOBRAŽEVANJE	IZOBRAŽEVANJE PRVE, DRUGE, TRETJE STOPNJE	
2013	689	334	318	142	1.483
2014	563	470	314	135	1.482
2015	554	429	307	148	1.438
2016	492	281	197	110	1.080
DECEMBER 2017	423	224	143	84	874
JV REGIJA – DECEMBER 2017	2.644	1.492	1.122	776	6.034
SLOVENIJA – DECEMBER 2017	26.399	22.275	21.574	14.812	85.060

Vir: ZRSZ, 2018

Spodnja tabela nam prikazuje registrirano brezposelnost po starosti, pri čemer lahko ugotovimo, da je tako v Občini Črnomelj kot v JV regiji in Sloveniji podobna razporeditev, saj največji delež registriranih brezposelnih oseb v zadnjih dveh letih predstavljajo starejši od 55 let. Sledi populacija med 30. in 39. letom, nato pa še populacija med 40. in 49. letom. Najmanjši odstotek pa predstavlja populacija med 25. in 29. letom, kar pa ni v sosledju z JV regijo in s Slovenijo, kjer se najmanjši odstotek registriranih brezposelnih oseb nahaja v populaciji, stari med 15 in 24 let. Med letoma 2013 in 2015 pa je največji delež brezposelnih oseb predstavljala populacija v starosti med 30 in 39 oziroma od 40 do 49 let.

Tabela 29: Registrirane brezposelne osebe po starosti 2013–2017 v Občini Črnomelj, primerjalno gledano z JV regijo in s Slovenijo

Leto	Od 15 do 24 let	Od 25 do 29 let	Od 30 do 39 let	Od 40 do 49 let	Od 50 do 54 let	55 let ali več	Skupaj
2013	184	210	345	300	414	30 ³⁸	1.483
2014	159	193	319	320	223	268	1.482
2015	156	191	303	278	214	296	1.438
2016	117	115	219	196	151	282	1.080
DECEMBER 2017	102	80	167	146	125	254	874
JV REGIJA – DECEMBER 2017	700	748	1.308	1.084	714	1.480	6.034
SLOVENIJA – DECEMBER 2017	7.097	9.871	18.517	16.346	10.730	22.499	85.060

Vir: ZRSZ, 2018

Ob pogledu na spodnjo tabelo, ki predstavlja registrirane brezposelne osebe po trajanju brezposelnosti, lahko ugotovimo, da je bilo sicer leta 2013 skorajda enako število brezposelnih oseb razporejenih med dva razreda, in sicer med 12 in 23 mesecev (375 oseb) in med 36 mesecev in več (372 oseb), nadaljnja leta, torej od leta 2014 dalje, pa je največje število brezposelnih oseb po trajanju zaposlitve v razredu 36 mesecev ali več, tako v Občini Črnomelj kot tudi v JV regiji in Sloveniji.

³⁸ V letu 2013 je bila razporeditev drugačna, saj sta bila oblikovana dva razreda, in sicer prvi razred v razponu od 50 do 59 let in drugi razred v razponu od 60 let in več.

Tabela 30: Registrirane brezposelne osebe po trajanju brezposelnosti 2013–2017 v Občini Črnomelj, primerjalno gledano z JV regijo in s Slovenijo

Leto	Do 2 mesecev	Od 3 do 5 mesecev	Od 6 do 8 mesecev	Od 9 do 11 mesecev	Od 12 do 23 mesecev	Od 24 do 35 mesecev	36 mesecev ali več	Skupaj
2013	216	143	105	81	375	191	372	1.483
2014	201	170	121	83	239	204	464	1.482
2015	212	109	83	100	276	133	525	1.438
2016	126	87	60	55	162	120	470	1.080
DECEMBER 2017	133	81	48	32	115	65	400	874
JV REGIJA – DECEMBER 2017	1.163	589	370	366	860	498	2.188	6.034
SLOVENIJA – DECEMBER 2017	20.352	9.342	5.593	6.444	13.867	7.005	22.457	85.060

Vir: ZRSZ, 2018

Spodnja tabela prikazuje registrirane brezposelne osebe po spolu, kjer je razvidno, da so bile ženske v ugodnejšem položaju le leta 2013, ko je število brezposelnih moških presegalo število žensk, od leta 2014 dalje pa je število brezposelnih žensk presegalo število moških. Takšno razmerje je leta 2017 vidno tudi v JV regiji in v Sloveniji. Zadnja leta je v porastu potreba predvsem po tehničnih poklicih, kjer so lažje zaposljivi moški, kar ob dejstvu, da so ženske postavljene tudi pred izbiro preferenc med kariero ali družino, logično pojasni spodaj navedene številke. Kljub temu pa je potrebno dodati, da sta se številki registriranih brezposelnih oseb za oba spola izredno približala leta 2017, saj je med njima resnično majhna razlika, kar je nedvomno pozitiven trend primerjalno gledano z zadnjimi leti, kar se opazi tako na ravni JV regije kot tudi Slovenije.

Tabela 31: Registrirane brezposelne osebe po spolu 2013–2017 v Občini Črnomelj, primerjalno gledano z JV regijo in s Slovenijo

Leto	Moški	Ženske	Skupaj
2013	744	739	1.483
2014	727	755	1.482
2015	688	750	1.438
2016	486	594	1080
DECEMBER 2017	438	436	874
JV REGIJA – DECEMBER 2017	2.963	3.071	6.034
SLOVENIJA – DECEMBER 2017	42.575	42.485	85.060

Vir: ZRSZ, 2018

Iz spodnje tabele lahko razberemo, da je med leti 2009 in 2015 število delovno aktivnega prebivalstva po prebivališču padalo, rahel porast pa je viden šele v letu 2016. Število registriranih brezposelnih oseb in stopnja registrirane brezposelnosti sta med leti 2009 in 2014 naraščali in dosegli svoj vrhunec v letu 2014, od takrat pa je viden upad tako števila registriranih brezposelnih oseb kot konsekvntno tudi stopnje registrirane brezposelnosti. Podatki za december 2017 kažejo, da je bilo v občini tega meseca skupaj 4.202 delovno aktivnih oseb, od tega 3.542 oseb zaposlenih, in skupaj 660 samozaposlenih oseb, od tega 375 samozaposlenih oseb brez kmetov in 285 samozaposlenih oseb – kmetov.

Tabela 32: Aktivno prebivalstvo, registrirane brezposelne osebe in stopnja registrirane brezposelnosti 2009–2017 v Občini Črnomelj

LETO	Delovno aktivno prebivalstvo po prebivališču – SKUPAJ	Registrirane brezposelne osebe	Stopnja registrirane brezposelnosti
2009	6.227	889	12,5
2010	6.085	887	12,7
2011	5.962	1.076	15,3
2012	5.658	1.301	18,7
2013	5.529	1.423	20,5
2014	5.504	1.509	21,5
2015	5.429	1.432	20,9
2016	5.513	1.236	18,3
2017	4.202	874	12,7

Vir: ZRSZ, 2018

Nižja bruto plača v primerjavi z JV regijo in s Slovenijo, vendar opazen trend rasti le-teh

Sodeč po podatkih SURS (2017) je bila povprečna bruto plača v mesecu decembru 2017 v Občini Črnomelj 1.467 EUR, medtem ko je bila le-ta v JV Sloveniji 1.702,9 EUR in v Sloveniji 1.723,13 EUR, kar pomeni, da je imela Občina Črnomelj precej nižjo povprečno bruto plačo kot je povprečje v regiji, v kateri se nahaja, oziroma v Sloveniji na splošno. Primerjalno gledano z JV Slovenijo in s Slovenijo, je bruto plača nižja v praktično vseh SKD dejavnostih (najbolj izrazito izstopajo finančne in zavarovalniške dejavnosti, poslovanje z nepremičninami, strokovne, znanstvene in tehnične dejavnosti ter druge raznovrstne poslovne dejavnosti), medtem ko na področju izobraževanja povprečna bruto plača v občini presega le-to v JV Sloveniji, povprečna bruto plača s področja kulturnih, razvedrilnih in rekreacijskih dejavnosti pa presega tako povprečje JV Slovenije kot povprečje celotne Slovenije.

Tabela 33: Podatki o povprečni bruto plači v decembru 2017 v Občini Črnomelj

Bruto plača			
Plača za mesec [EUR]			
SKD dejavnosti	Slovenija	JV Slovenija	Občina Črnomelj
Povprečna bruto plača	1.723,13	1.702,9	1.467,00
A KMETIJSTVO IN LOV, GOZDARSTVO, RIBIŠTVO	1.374,24	1.837,44	n.p.
B RUDARSTVO	2.033,33	2.126,03	n.p.
C PREDELOVALNE DEJAVNOSTI	1.737,54	1.888,2	1.578,75
D OSKRBA Z ELEKTRIČNO ENERGIJO, PLINOM IN PARO	2.844,55	2.408,89	n.p.
E OSKRBA Z VODO, RAVNANJE Z ODPLAKAMI IN ODPADKI, SANIRANJE OKOLJA	1.679,71	1.695,16	n.p.
F GRADBENIŠTVO	1.291,69	1.319,85	1.074,06
G TRGOVINA, VZDRŽEVANJE IN POPRAVILA MOTORNIH VOZIL	1.584,71	1.326,95	1.273,52
H PROMET IN SKLADIŠČENJE	1.619,47	1.258,98	1.233,48
I GOSTINSTVO	1.152,96	1.239,38	969,29
J INFORMACIJSKE IN KOMUNIKACIJSKE DEJAVNOSTI	2.356,68	2.078,56	2.004,83
K FINANČNE IN ZAVAROVALNIŠKE DEJAVNOSTI	2.436,73	1.967,39	1.567,98

L POSLOVANJE Z NEPREMIČNINAMI	1.660,24	1.428,7	1.035,28
M STROKOVNE, ZNANSTVENE IN TEHNIČNE DEJAVNOSTI	1.939,65	2.173,89	1.511,36
N DRUGE RAZNOVRSTNE POSLOVNE DEJAVNOSTI	1.135,61	1.143,22	591,82
O DEJAVNOST JAVNE UPRAVE IN OBRAMBE, DEJAVNOST OBVEZNE SOCIALNE VARNOSTI	1.969,27	1.855,7	1.704,33
P IZOBRAŽEVANJE	1.728,56	1.613,92	1.616,88
Q ZDRAVSTVO IN SOCIALNO VARSTVO	1.917,52	1.903,57	1.846,2
R KULTURNE, RAZVEDRILNE IN REKREACIJSKE DEJAVNOSTI	1.733,17	1.505,41	1.777,65
S DRUGE DEJAVNOSTI	1.390,54	1.294,85	1.144,47

Vir: SURS, 2018

Je pa potrebno izpostaviti, da se je v letu 2017 mesečna bruto plača (kot posledično tudi neto plača) dvignila v primerjavi z letoma 2015 ali 2016, enak trend pa lahko zasledimo tudi v Sloveniji.

Tabela 34: Bruto/neto mesečne plače od leta 2015 dalje v Občini Črnomelj in v Sloveniji

	Obdobje	Bruto plača	Neto plača
SLOVENIJA	2015M12	1.594,93	1.035,58
	2016M12	1.653,67	1.074,27
	2017M12	1.723,13	1.129,76
Občina Črnomelj	2015M12	1.395,84	934,06
	2016M12	1.394,83	932,06
	2017M12	1.467	991,98

Vir: SURS, 2018

Sorazmerno majhen delež izvoznih družb s sedežem na območju Občine Črnomelj

Priloga – Tabela 7 prikazuje podatke o izvoznih družbah na področju Črnomlja, iz katere se da razbrati, da na območju Občine Črnomelj svoje izdelke oziroma storitve izvaža 20 podjetij. Za nekatere je izvoz le dodatni vir prihodkov (kot denimo za podjetja, kot so Servis Vako, servis in montaža hladilne tehnike, d. o. o., Okna Vranešič, Blaž Vranešič s. p., Vrlinič d. o. o., X – Adena d. o. o. ali Žaga – Zora d. o. o.), saj delež izvoza v prihodku podjetij ne preseže 8 %, medtem ko je za podjetja, kot so denimo Labor As d. o. o., Sun Roller Adriatica, načrtovanje in proizvodnja mobilnih domov d. o. o. ali pa Vinolia East, Ltd. izvoz predstavlja glavni vir prihodkov, saj predstavlja delež izvoza v skupnih prihodkih podjetja vsaj 85 % oziroma več. Sodeč po podatkih Ajpesa (2017) je 265 gospodarskih družb v letu 2016 s 1.431 zaposlenimi ustvarilo 148.276 tsd EUR prihodkov, od tega 141.827 tsd EUR kot čisti prihodek od prodaje na slovenskem trgu in 51.508 tsd EUR kot čisti prihodek od prodaje na tujem trgu (kar je predstavljalo 1,5 % prodaje na tujem trgu v JV regiji leta 2016).

Stečajni družbe

Sodeč po podatkih Poslovnega registra Slovenije je število prenehanj poslovanja družb zaradi stečaja v Občini Črnomelj po letih, gledano ločeno za gospodarske družbe, samostojne podjetnike, posameznike in zadruge, v zadnjih letih naraščalo, kar prikazujemo tudi v spodnji tabeli. Glede na to, da je bila v občini najvišja stopnja brezposelnosti leta 2014, lahko domnevamo, da je šlo za čim daljše podaljšanje delovanja svojih družb in je posledično pri podjetjih z zamikom prišlo do posledic

finančne krize, ki se je manifestirala skozi številčnejše stečaje od leta 2015 dalje, ko smo že priča upadanju brezposelnosti v občini.

Tabela 35: Število prenehanj poslovanja družb zaradi stečaja v Občini Črnomelj od leta 2011 dalje

Leto	Gospodarske družbe	Samostojni podjetniki	Zadruga	SKUPAJ
2011	2	0	0	2
2012	2	0	0	2
2013	1	0	0	1
2014	1	0	0	1
2015	6	1	0	7
2016	6	0	0	6
2017	5	2	0	7
2018 (do vključno 6.3.2018)	3	0	0	3

Vir: Interni viri Poslovnega registra Slovenije, 2018

Socialno podjetništvo perspektivno, vendar nerazvito

Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo (MGRT) pojasnjuje termin socialnega podjetništva, in sicer le-ta predstavlja inovativno obliko podjetništva z velikim čutom odgovornosti za družbo in ljudi. Motiv poslovanja te alternativne oblike podjetništva je predvsem v razreševanju socialnih, gospodarskih, okoljskih in drugih problemov družbe na inovativen način. Socialno podjetje ustvarja nova delovna mesta za ranljive skupine oseb, opravlja družbeno koristne dejavnosti, za razliko od klasičnih podjetij pa pri nastopu na trgu dela dobička praviloma ne delijo, ampak ga vračajo nazaj v podjetje. Deluje predvsem povezovalno, saj spodbuja sodelovanje ljudi in prostovoljsko delo ter na takšen način krepi solidarnost v družbi (po MGRT, Socialno podjetništvo).

Kot ugotavlja Študija razvoja gospodarstva in turizma Občine Črnomelj 2015–2020 (2015, str. 17), demografski podatki Občine Črnomelj kažejo, da je potreba po ukrepih za zaposlovanje ranljivih skupin velika, saj je odstotek starejših ljudi, ljudi z nizkimi dohodki, etničnih skupin in migrantov v občinah glede na ostale regije v Sloveniji visok. Omenjene ranljive skupine imajo zaradi svojih lastnosti, oviranosti, načina življenja, življenjskih okoliščin in/ali pripisane stigme oteženo odzivanje na hitre in dinamične spremembe, ki se vsakodnevno dogajajo v občini; posledično so le-te na trgu delovne sile manj konkurenčne, odrinjene na družbeno obrobje, kjer so ogrožene s socialno izključenostjo (Študija razvoja gospodarstva in turizma Občine Črnomelj 2015–2020, 2015, str. 17). Socialno podjetništvo bi lahko naslavljalo omenjene probleme in jih reševalo z dobrimi poslovnimi priložnostmi. Študija razvoja gospodarstva in turizma Občine Črnomelj 2015–2020 (2015, str. 17) ugotavlja, da se z ranljivimi ciljnim skupinami v Občini Črnomelj ukvarjata Zavod za izobraževanje in kulturo Črnomelj (ZIK Črnomelj) ter Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje (ZRSZ) za področji Bele krajine in Kočevskega z Loškim Potokom, ki razvijata v ta namen programe in projekte. **Študija razvoja gospodarstva in turizma Občine Črnomelj 2015–2020 (2015, str. 17) zaznava potrebo po delavnicah za osveščanje o socialnem podjetništvu, ustreznem podpornem okolju ter spodbujanju ustanavljanja socialnih podjetij, ki bodo reševala socialne in družbene problematike z dobrimi poslovnimi priložnostmi.**

Na področju naziv so.p. imata v Občini Črnomelj zgolj 2 gospodarska subjekta, ki sta navedena v spodnji tabeli³⁹:

³⁹ V preteklosti sta imeli naziv socialnega podjetja v Občini Črnomelj še dve podjetji, ki pa sta ta status izgubili.

Tabela 36: Socialna podjetja v Občini Črnomelj

Zap. št.	Socialno podjetje	Sedež	Pravno-organizacijska oblika	Registrski organ/številka in datum vpisa	Glavna dejavnost
1.	Zavod Mladinski center BIT, so.p.	Trg svobode 1, 8340 Črnomelj	Zavod	Okrožno sodišče v Novem mestu, Srg. št. 2016/25391 z dne 16. 6. 2016	85.590 – Drugje nerazvrščeno izobraževanje, izpopolnjevanje in usposabljanje
2.	ABC turizem, zavod za promocijo turizma, so.p.	Rim 2, 8341 Adlešiči	Zavod	Okrožno sodišče Novo mesto, Srg. št. 2016/27059 z dne 30. 6. 2016	79.120 (Dej. organizatorjev potovanj)

Vir: Evidenca socialnih podjetij, 2017

Na področju socialnega podjetništva se, po informacijah MGRT, odpirajo nove priložnosti tudi za pobude s področja socialnega podjetništva, ki se izvajajo za območje cele države. V okviru evropske kohezijske politike pa se v tem programskem obdobju v okviru javnih razpisov MGRT, odpirajo nove možnosti za sofinanciranje, in sicer nepovratna sredstva za socialna podjetja, nepovratna sredstva za nastajanje podjetij in mladinskih zadrug, mentorske sheme za ranljive skupine, zaposlene v socialnih podjetjih, vzpostavitev regijskih podpornih mrež in nacionalne podporne mreže za mlade na področju socialnega podjetništva (Vlada RS, 2016).

Industrijske cone v Občini Črnomelj, sicer v fazi razvoja, vendar problem težje dostopnosti do območja Občine Črnomelj zaradi neustrezno urejene cestne in železniške povezave

Občina Črnomelj razpolaga z naslednjimi industrijskimi conami v občini⁴⁰:

- Cona Adlešiči,
- Cona Stari trg ob Kolpi,
- Cona Vinica,
- Gospodarska cona Danfoss-Belt,
- Gospodarska cona Otovec,
- Industrijska cona pri Vražjem kamnu,
- Poslovna cona ob Belokranjski cesti,
- Poslovna cona Ručetna vas,
- Poslovno storitvena cona Majer in
- Tehnološko-razvojno industrijsko središče Kanižarica (TRIS Kanižarica).

V zadnjih letih sicer vlada posveča določeno zanimanje za zemljišča v gospodarskih conah, vendar pa predvsem večje investitorje odvrne težka dostopnost območja Občine Črnomelj, neustrezno urejena cestna in zastarela železniška infrastruktura, pomanjkljiva optika ali celo omejitve na mostu čez Kolpo v Vinici, kjer velja omejitev, da je iz Slovenije na Hrvaško dovoljeno peljati tovornjakom do nosilnosti 7,5 ton, medtem ko je v nasprotno smer nosilnost neomejena. Občina je v zadnjih letih pri obnovi con dajala prednost TRIS Kanižarica, PC Majer in Gospodarski coni Danfoss-Belt, kjer je bil izkazan največji interes potencialnih oziroma dejanskih investitorjev oziroma kupcev.

⁴⁰ Posnetek stanja glede lastništva, velikosti, zasedenosti cone in namenskosti rabe, kakor opremljenosti le-te se nahaja v Prilogi 6.

Opremljenost gospodarskih con je razvidna iz Priloge 6. Od RIC Bela krajina smo izvedeli, da so na področju privabljanja investicij v obdobju november 2016– december 2017 zbirali podatke za naslednje potencialne investitorje za novogradnje.

Tabela 37: Privabljanje investitorjev s strani RIC Bela krajina v obdobju november 2016–december 2017

Države, iz katere prihaja potencialni investitor	Predmet interesa	Število povpraševanj
Evropske države (EU)	Predelovalne in turistične dejavnosti	2
Izven EU	Predelovalne dejavnosti	2
Slovenija	Predelovalne in turistične dejavnosti	2

Vir: Interni viri RIC Bela krajina, 2018

Iz navedenega lahko sklepamo, da bo potrebno v prihodnje posvetiti več pozornosti privabljanju novih investitorjev z višjo dodano vrednostjo, katerih dejavnost bo primerna za umestitev v občutljivo kraško okolje kot ga ima Občina Črnomelj. Poleg tega bo tudi v prihodnje potrebno usmerjati težnjo razvoja v nadaljnje opremljanje industrijskih con, kjer bo zaznано največje povpraševanje (trenutno TRIS Kanižarica in PC Majer).

2

PRIORITETA

PROMETNA INFRASTRUKTURA

mobilitnosti ter spodbujanje trajnostnega prometa

Promet je glede na geostrateški položaj Slovenije pomemben dejavnik gospodarskega razvoja. Za učinkovito delovanje notranjega trga in uveljavitev Slovenije na svetovnem trgu sta nujni kakovost in učinkovitost prometnega sistema (Partnerski sporazum med Slovenijo in Evropsko komisijo za obdobje 2014–2020, 2014). Za vsako občino sta promet in mobilnost ključnega pomena, saj z vplivom na učinkovito mobilnost ljudi ter dobrin sooblikujeta prostor, v katerem živimo, in s tem vplivata na kakovost življenja cele občine (Celostna prometna strategija (CPS) Občine Črnomelj, 2017). Kot ugotavlja Operativni program (OP) za izvajanje evropske kohezijske politike v obdobju 2014–2020 (2014) ima v JV Sloveniji (NUTS 3) Bela krajina eno najslabših prometnih povezav, kar se v zadnjih desetih letih kaže v stagnaciji gospodarstva, saj je v Beli krajini zaradi večjih stroškov poslovanja in nezanesljivih povezav prenehalo delovati več podjetij. Obstoječa državna cesta poteka po zelo zahtevnem terenu, kjer njeni geometrijski elementi niso primerni za funkcijo in kategorijo ceste ter tako ne zagotavlja ustrezne ravni prometnih storitev. Poleg tega pa pomenijo visoko tveganje za varnost prometa. Obstoječa cesta Novo mesto–Črnomelj je razmeroma obremenjena, saj ima visoko povprečje dnevnega prometa (nad 10.000 vozil/dan) (OP za izvajanje evropske kohezijske politike v obdobju 2014–2020, 2014). Na problem slabše prometne povezanosti oziroma oddaljenost od glavnih prometnih poti opozarjajo tako Marina Veselič (2009) v svoji diplomski nalogi *Gospodarstvo Bele Krajine*, Nina Prešern (2013) v svoji diplomski nalogi »Vrednotenje lokacijskih dejavnikov za razvoj gospodarstva v Beli Krajini«, dr. Daniela Ribeiro (2017) v svoji doktorski disertaciji »Vpliv pokrajinskih prvin na rabo zemljišč in regionalni razvoj kraških območij: Na primeru Bele krajine«, kot tudi dr. Dušan Plut v prispevku »Belokranjska razvojna razpotja (Belokranjec,

december 2017). Izboljšana prometna povezava bi nedvomno pozitivno vplivala na več aspektov, tako na pospešen gospodarski in turistični razvoj, pozitiven vpliv bi bil po vsej verjetnosti tudi na povečanje demografije in preprečevanje zaraščanja okolja. Če bi bile urejene prometne povezave, bi se po vsej verjetnosti več ljudi lažje odločilo, da si tukaj ustvarijo družino in pričnejo z obdelavo vrtničkov ali njiv, saj tudi, če bi se morali voziti v oddaljena industrijska središča, bi bil dostop do le-teh zaradi urejenosti prometnih povezav veliko lažji.

Eden glavnih virov izpustov toplogrednih plinov v Sloveniji je področje prometa. Razlog za to se nahaja v skorajda popolni odvisnosti motoriziranega prometa od fosilnih goriv tudi zaradi neurejenosti železniških povezav in nezadostne uporabe drugih načinov trajnostne mobilnosti. Promet znotraj občine kot tudi znotraj JV regije torej temelji predvsem na uporabi osebnih vozil, saj je javni potniški železniški promet razvit sorazmerno slabo, saj je časovno zamuden in sorazmerno slabo organiziran ter nujno potrebuje celovito prenovo, saj je v 21. stoletju nesprijemljivo, da za vožnjo od Metlike do Ljubljane potrebujemo skorajda 3 ure vožnje (oziroma iz Črnomlja približno 2 uri in 30 minut). Ker promet posledično uvrščamo med največje povzročitelje podnebnih sprememb, se bo v prihodnje potrebno intenzivno posvečati spodbujanju, promoviranju in razširjanju dobrih praks na področju trajnostne mobilnosti, ki zaenkrat precej zaostaja za razvitejšimi državami Zahodne Evrope. Potrebo po posvečanju področju trajnostne mobilnosti potrjujeta tudi Regionalni razvojni program za obdobje 2014–2020 v razvojni regiji JV Slovenija (2015) kot tudi CPS Občine Črnomelj (2017), ki spodbuja razvoj vseh načinov transporta, tako pešačenja in kolesarjenja kot javnega potniškega prometa ter osebnega motornega vozila, vendar pa se močno nagiba k bolj trajnostnim načinom mobilnosti, ki prispevajo k zdravemu načinu življenja in sočasno zmanjšujejo okoljsko onesnaževanje.

Cilji ključnih razvojnih strategij na področju prometne infrastrukture se usmerjajo v (le-ti so bolj podrobno navedeni v Prilogi 10 in neposredno ali posredno zadevajo tudi Občino Črnomelj):

- spodbujanje trajnostnega prometa oziroma mobilnosti (spodbujanje hoje in uporabe kolesa ter oblikovanje privlačnega javnega potniškega prometa),
- odpravo ozkih grl v ključnih omrežnih infrastrukturah,
- izboljšanje prometne varnosti,
- zmanjšanje okoljskih obremenitev, ki jih prinaša promet, kakor tudi v
- izboljšanje parkirnih razmer,
- zmanjšanje potovalnega časa,
- odpravo slabše pretočnosti oziroma zastojev,
- zagotavljanje infrastrukture za alternativna goriva in tako dalje.

Načrtovano povišanje izdatkov na področju prometne infrastrukture v proračunu občine

Občina Črnomelj je, sodeč po podatkih iz proračuna občine v letu 2015, izdatke za cestni promet in infrastrukturo zmanjšala, nato pa ponovno povišala v letu 2016, vendar znesek še vedno ne dosega zneska vlaganj iz leta 2014. V letu 2018 občina načrtuje izrazito povišanje vlaganj v cestni promet in infrastrukturo, saj bi se naj takrat izvedli dve večji investiciji, in sicer preusmeritev državne ceste R1-218 Metlika–Črnomelj–Vinica, tako da ne bo več potekala čez mestno jedro oziroma med semaforjema, kakor tudi semaforizacija pod podvozom pod železnico v mestu Črnomelj (večji del v letu 2019), v letu 2018 pa je za normalen transport do industrijske cone na Belokranjski cesti načrtovana poglobitev lokalne ceste proti ESOL-u in sanacija 1,2 km lokalne ceste proti Radencem. Poleg tega namerava Občina Črnomelj v letu 2019 nameniti več denarja tudi vzdrževanju obstoječe prometne infrastrukture v občini.

Tabela 38: Promet in prometna infrastruktura v proračunu Občine Črnomelj

	2014	2015	2016	2017	2018 (načrt.)
Cestni promet in infrastruktura	846.188,28	663.502,49	670.760,43	854.624,38	1.936.872
SKUPAJ PROMET, PROMETNA INFRASTRUKTURA IN KOMUNIKACIJE	846.188,28	663.502,49	670.760,43	854.624,38	1.936.872
CELOTNI ODHODKI	11.554.016,75	12.175.960,32	10.811.875,09	12.182.734,12	20.140.278
% PROMETA, PROMETNE INFRASTRUKTURE IN KOMUNIKACIJ V CELOTNIH ODHODKIH	7,32 %	5,45 %	6,20 %	7,01 %	9,62 %

Vir: Lasten, na podlagi proračunov občine od leta 2014 do 2018

STANJE NA PODROČJU PROMETNE INFRASTRUKTURE

Črnomelj kot središče subregionalnega pomena

V policentričnem urbanem sistemu Slovenije, ki ga tvori dvostopenjsko strukturirano omrežje središč nacionalnega in subregionalnega pomena, se Črnomelj razvija kot središče subregionalnega pomena. Črnomelj se s primerno delitvijo funkcij in z medsebojnimi prometnimi povezavami navezuje na omrežje drugih središč nacionalnega in regionalnega pomena. V omrežju urbanih naselij Črnomelj krepi povezanost z Metliko in Novim mestom, pa tudi s Kočevjem in Karlovcem v Republiki Hrvaški (Odlok o OPN Občine Črnomelj, 2011, 7. člen). Preko Občine Črnomelj poteka načrtovana 3. razvojna os⁴¹ kot glavni prometni koridor, ki bo zagotavljal medsebojno povezanost središč mednarodnega, nacionalnega in regionalnega pomena v širšem območju Slovenije. Nova prometna povezava čezmejnega pomena Črnomelj poveže z mejnima prehodoma Vinica in Metlika, Novim mestom in s slovenskim avtocestnim križem ter s Štajersko in Koroško (Odlok o OPN Občine Črnomelj, 2011). Dne 11. 12. 2017 je Vlada RS izdala Uredbo o državnem prostorskem načrtu za državno cesto od

⁴¹ 3. razvojna os je cesta visoke kakovosti, ki pomeni sekundarno prečno povezavo med sredozemskim in baltsko-jadranskim koridorjem. Omogoča medsebojno povezavo središč nacionalnega pomena ter zagotavlja primerno dostopnost in povezanost z mednarodnimi tokovi. Iz smeri avstrijske Koroške prek Slovenj Gradca in Velenja se navezuje na avtocesto A1 Šentilj–Koper ter se nadaljuje proti Novemu mestu, kjer se naveže na avtocesto A2 Karavanke–Obrežje ter se nato mimo Metlike in Črnomlja nadaljuje v smeri proti avtocesti Zagreb–Reka (Dubrovnik). Projekt povezuje regionalna središča v Avstriji, Sloveniji in Hrvaški ter s tem omogoča navezovanje tovornega in osebnega cestnega prometa vseh regij na glavne evropske prometne smeri (Operativni program za izvajanje evropske kohezijske politike v obdobju 2014–2020, 2014).

priključka Maline do mednarodnega mejnega prehoda Metlika in priključka Črnomelj jug (Ur. l. RS, št. 70/17), kjer je natančno določeno, kje bo potekala omenjena cestna povezava.

Izgradnja 3. razvojne osi premaknjena v naslednje finančno obdobje

Študija razvoja gospodarstva in turizma Občine Črnomelj 2015–2020 ugotavlja, da je evropska razvojna politika v obdobju 2014–2020 zelo nenaklonjena vlaganjem v infrastrukturo. Izgradnja 3. razvojne osi je premaknjena v naslednje finančno obdobje (Študija razvoja gospodarstva in turizma Občine Črnomelj 2015–2020, 2015). V oktobru 2017 je bil izveden podpis Protokola o poteku izgradnje državnih cest južnega dela 3. razvojne osi. S tem protokolom so Mestna občina Novo mesto, Občina Metlika, Občina Semič in Občina Črnomelj sklenile partnerski dogovor z Ministrstvom za infrastrukturo o izgradnji hitre ceste na odseku AC–A2 (Mačkovec)–Osredok–Poganci–Maline, kakor tudi o prostorski umestitvi in nadaljnjih aktivnostih na novi cestni povezavi Maline–Metlika–Črnomelj (jug) ter cestni povezavi Črnomelj (jug)–Vinica. Trenutno potekajo aktivnosti za pridobitev projektne dokumentacije, sprejet pa je bil Državni prostorski načrt za državno cesto od priključka Maline do mednarodnega mejnega prehoda Metlika in do priključka Črnomelj – jug, druga faza za namen umestitve te trase. Predvideno je, da se za omenjeni del do Malin pridobi gradbeno dovoljenje do leta 2019, do leta 2022 pa naj bi bila prva faza razvojne osi, tj. tunel Maline, dokončana, sledi pa povezava do Črnomlja – jug in nato še do Vinice, ko se uspe najti ustrezno stično točko na Hrvaškem.

121,10 km državnih cest, od tega 84,4 km regionalnih cest, 36,8 km regionalnih turističnih cest, 239,6 km občinskih cest, 67,8 km lokalnih cest, 9,5 km krajevskih lokalnih cest in 162,3 km javnih poti v Občini Črnomelj

Občino Črnomelj pesti dotrajana in še neurejena neurejena cestna infrastruktura (3. razvojna os) in zastarel železniški (tako potniški kot tudi tovorni) promet, ki ovira njen gospodarski razvoj. Dobra dostopnost občine in izboljšanje njenih notranjih cestnih povezav je eden od pomembnih dejavnikov policentričnega razvoja, ki prispeva h krepitvi gospodarskega razvoja občine ter s tem k socialni, ekonomski in prostorski koheziji. Občina Črnomelj potrebuje sodoben, trajnostno urejen promet, ki je osredotočen na človeka in na zagotavljanje njegove varnosti ter dostopnosti do ključnih destinacij in storitev. Sodobno urejena prometna infrastruktura bo spodbudila prebivalce k zmanjšani uporabi avtomobila ter spodbujala hojo, kolesarjenje in uporabo javnega potniškega prometa, urejene obvoznice pa bodo zmanjšale tranzit motornega in tovornega prometa skozi občutljive dele naselij.

Velik odstotek občinskih cest je trenutno v sorazmerno slabem stanju, vendar pa se pri želji po obnovi oziroma rekonstrukciji le-teh pojavi finančen problem, saj občina z lastnimi sredstvi ne uspe zapreti finančne konstrukcije obnove, državnih sredstev za takšne obnove pa primanjkuje. Poleg tega je potrebno opozoriti tudi na dejstvo, da Občina Črnomelj ne razpolaga s posodobljenim posnetkom obstoječega stanja glede dejanskega stanja cest na območju občine. **Občina Črnomelj zato prioritarno izdelava tako posnetek obstoječega stanja cest na njenem območju kot tudi prioritarni načrt obnove le-teh, katerega nato ustrezno pokomentira tudi s svojimi občani, da bodo le-ti vedeli, kdaj se načrtuje obnova določenih cest v KS, kjer živijo.**

»Prioritetno bo potrebno reševati obstoječe cestno omrežje z razširitvijo in rekonstrukcijo državnih in lokalnih cest, na katerih se bo lahko izvajal tovorni promet in izredni prevozi, poglobitev podvozov, sanacija mostov – osnovne obremenitve, odprtje mednarodnega prometa na Vinici – enakost s prevozniki iz smeri Hrvaške, dokončen prenos lastništva infrastrukture v poslovnih conah Otovec in TRIS Kanižarica, kjer je

zaradi negospodarnega odnosa države do lastnega premoženja zgrajena infrastruktura propada, uničuje se premoženje tako podjetnikov kot tudi države. Občina z lastnimi sredstvi tega ne bo mogla izvesti, zato bo nujno potrebna državna pomoč» (Študija razvoja gospodarstva in turizma Občine Črnomelj 2015–2020, 2015).

Omejitev tovornega prometa preko mejnega prehoda Vinica

Omeniti je potrebno tudi neustrezno ureditev tovornega prometa preko mejnega prehoda Vinica, kjer poteka samo potniški promet do ureditve ustreznega platoja za tovorna vozila in dodatnega voznega pasu za tovorna vozila 200 m pred mejnim prehodom. Problem tovornega prometa pri prehajanju mejnega prehoda Vinica in tamkajšnjega mostu je v omejitvi dovoljene skupne mase vozila na 7,5 ton, kar naj bi rešili z dodatnim voznim pasom za težja tovorna vozila (stanje mostu dopušča prevoz vozil s skupno maso vsaj 30 ton). Izdelana je projektna dokumentacija, dela pa naj bi bila zaključena v začetku leta 2018, potrebna bo še sprememba uredbe o določitvi mejnih prehodov. Omejitev nosilnosti pa je bila označena le na slovenski strani, medtem ko hrvaška stran te omejitve nima niti sedaj.

Ključni izzivi Občine Črnomelj na področju prometne infrastrukture

1. Pomanjkanje varnih poti za pešce in učence, saj je mestno jedro še vedno močno obremenjeno z motornim prometom, najbolj prometno obremenjene pa so Kolodvorska cesta in Ulica Staneta Rozmana, ob katerih na obeh straneh ceste potekajo pločniki za pešce; problemi so denimo tudi ozka grla (Ajdovo zrno, Ulica Staneta Rozmana, Grajska cesta) za starše z otroškimi vozički, osebe z gibalnimi ovirami in otroke, stanje tlaka v večjem delu mestnega jedra, pomanjkanje mestne drevnine, klopi in tako dalje (CPS Občine Črnomelj, 2017); potrebno bi bilo premisliti o smotrnosti uvedbe osvetlitve prehodov z LED talno osvetlitvijo. Nujno potrebno je urediti nezadostno osvetljene pešceve površine (primer: odsek Kolodvorske ceste pod Osnovno šolo Mirana Jarca). Problem z varnostjo pešcev se pojavlja tudi izven mesta Črnomelj, in sicer predvsem v Vinici, kjer so ožje ceste in posledično ni možno umestiti pločnika, potrebno pa bo poskrbeti tudi za večjo prometno varnost šolarjev v Vinici in Dragatušu, ker zaradi odsotnosti pločnikov otroci hodijo ob ali neposredno po cestišču. Poleg tega pogrešamo tudi jasno razvidno označitev prisotnosti OŠ v smislu zagotavljanj varnih poti učencem. **Pri tem bi se lahko poslužili primera dobre prakse, ki smo ga zaznali v Krškem, in ga prilagamo na desni strani besedila.**

2. Neizkoriščen potencial kolesarjenja, ki je na splošno slabo razvit, kar je povezano s pomanjkljivo in z neprimerno prometno infrastrukturo, saj si kolesarji večinoma delijo cestišče z motornim prometom; boljša urejenost in večja varnost infrastrukture za kolesarje bi pripomogla k večji uporabi koles s strani občanov, kot tudi na povečanje prihoda rekreacijskih kolesarjev, kar bi nedvomno pozitivno vplivalo tudi na turistično ponudbo v regiji (CPS Občine Črnomelj, 2017). V sklopu le-tega je potrebno omeniti tudi obstoječe **nezdrave potovalne navade**, saj občani večji delež poti opravijo z avtom ali drugim motornim vozilom, tudi takrat, ko bi lahko opravke opravili peš ali s kolesom; med trajnostnimi načini mobilnosti je najbolj priljubljena hoja, zelo majhen odstotek občanov pa uporablja kolo; problem je tudi odsotnost javnega potniškega prometa; takšne navade zmanjšujejo telesno aktivnost prebivalcev, ki je že tako nizka zaradi

prevladujočega sedečega načina bivanja, da pri tem seveda ne omenjamo onesnaževanja zraka z emisijami plinov iz vozil ter vpliv le-teh na zdravje ljudi. Trenutno je na obvoznici v Črnomlju 2.460 m dvosmerne enostranske kolesarske steze. Na priključnih cestah na Čardaku (270 m) in v Loki (230 m) ter na lokalni cesti Ulici heroja Starihe (265 m) je še 765 m dvostranske (dvosmerne) kolesarske steze. Lani je Občina Črnomelj zgradila še 330 m enostranske kolesarske steze od obvoznice do podvoza pod železnico na Ulici 21. Oktobra, torej je skupaj zgrajeno 3.555 m. Letos namerava Občina Črnomelj dograditi še 206 m dvostranske kolesarske steze ob »stari« obvoznici. V nabor projektov regije JV Slovenija je Občina Črnomelj prijavila še Regionalno kolesarsko povezavo Črnomelj–Kanižarica, ki predvideva podaljšanje obeh kolesarskih stez ob LC od Polycoma do Livarja (371,5 m), podaljšanje enostranske dvosmerne steze od AH renault Vrtin do Kanižarice (635,5 m), dvostransko kolesarsko stezo do odcepa za TRIS (480 m) in na cesti proti Blatniku (95 m). Planirana je torej postavitve še 1.788 m kolesarske steze. Tako občina planira, da bo do konca leta 2022 imela vsaj dobrih 5 km kolesarskih stez. Poleg vzpostavitve novih kolesarskih stez/povezav in novih parkirnih mest za kolesa, kot tudi merjenju deleža potovanja po mestu, ki se opravijo s kolesom, bo potrebno razmisliti o smotrnosti vzpostavitve **systema izposoje koles**, ki se pojavlja po drugih mestih v Sloveniji.

3. Slaba ponudba javnega potniškega prometa, »tako za Občino Črnomelj kot tudi širšo JV Slovenijo, ki je zaradi slabe infrastrukturne opremljenosti in gospodarske razvitosti v preteklosti doživela intenzivne procese odseljavanja« (CPS Občine Črnomelj, 2017)⁴². Kot ugotavljamo (in kar potrjuje tudi CPS Občine Črnomelj, 2017) je javni promet v Občini Črnomelj slabo organiziran in v primerjavi s preteklostjo zanemarljiv. Javni potniški promet je boljše organiziran le za šolarje, tako da so uporabniki avtobusnih prevozov, kakor tudi železniškega prevoza, večinoma šolo obvezni otroci. Kljub temu pa se pojavljajo zahteve in predlogi za oblikovanje javnega prometa, ki se navezujejo predvsem na manjša električna vozila, ki bi vozila v mestu Črnomelj in povezovala najbolj obiskane dele mesta (CPS Občine Črnomelj, 2017). Potrebno je izpostaviti, da ima MPOV Vinica sicer organizirano taksi službo, vendar pa povpraševanja po takšnih uslugah v Črnomlju ni – kljub temu da so določeni starejši občani oziroma občanke izrazili povpraševanje po takšnih uslugah, do dejanske uporabe le-teh ni prišlo. Sicer je potrebno opozoriti, da je želja občine, da se javni prevoz razširi, saj bi se s tem delno razrešil tudi problem s prezasedenimi parkirnimi mesti, vendar si ljudje želijo lastno neodvisnost, kar posledično, dokler ne pride do spremembe mentalitete pri uporabi takšnih storitev (v smislu, da jih potrebujemo/želimo), organizacija javnega prevoza v takšni obliki načeloma ni najbolj smotrna. Če temu dodamo še dejstvo razpršenosti Občine Črnomelj in zaposlitve občanov na različnih koncih tako Občine Črnomelj kot tudi izven le-te (in posledično tudi različnih delovnih časov), se zastavlja vprašanje tudi dejanske možnosti vzpostavitve učinkovitega javnega potniškega prometa. Kljub temu pa se strinjamo z ugotovitvijo CPS Občine Črnomelj (2017), da je potrebno izvesti študijo preučitve dejanskih potreb po javnem potniškem prometu, ki bo pokazala, ali je izvedba le-tega smotrna ali ne.

4. Nižanje kakovosti bivanja zaradi cestnega prometa v mestnem jedru Črnomlja zaradi tovarnega tranzita – najbolj obremenjene prometnice so Kolodvorska cesta, Ulica Staneta Rozmana in Viniška cesta. Z načrtovano preusmeritvijo državne ceste R1-218

⁴² Pri tem bi dodali lasten pomislek, da menimo, da bi se Občina Črnomelj morala usmeriti v drugačno obliko mobilnosti, kot so denimo javni prometni prevozi, ki jih poznamo v večjih mestih. Razlog se nahaja v tem, da Občina Črnomelj zaradi razdrobljenosti svojih krajevnih skupnosti in naselij ne more vzpostaviti tipičnega sistema javnega prevoza. Predlagamo vzpostavitev alternativnega sistema javnega prevoza, in sicer t. i. »zasebni« javni prevoz, ki bi se opravljal s kombijem na klic in bi bil lahko za starejše občane sofinanciran iz sredstev občine. Seveda je potrebno ugotoviti finančno smotrnost takšne odločitve.

Metlika–Črnomelj–Vinica, tako da ne bo več potekala čez mestno jedro oziroma med semaforjema, bo prometno obremenjeno središče mesta delno razbremenjeno. Problem pa se nahaja tudi v **nezadostnem številu parkirnih mest (PM)** in **neurejenosti parkiranja** (prezasedene parkirne površine in zastoji zaradi začasnega parkiranja v bližini šol in vrtcev). Največji problem s parkirišči je v starem mestnem jedru Črnomlja. Situacija se bo še poslabšala letos, ko se prične obnavljati Ulica Mirana Jarca. Zato ima občina v izdelavi načrt za postavitev 65 PM v PC Majer (pred bivšo »vojašnico«). Ob Kidričevi ulici je občina naredila 12 PM (vzdolžno ob cesti), predvsem za namen dostave otrok v vrtec. Letos je tudi predvidena ukinitvev 50 začasnih PM na »stari« obvoznici, kjer se cesta preuredi in se zgradi avtobusni postajališči. Za stanovalce naselja Čardak se uredi makadamsko parkirišče do Kotlovnice, 15 + 9 PM (že zgrajeno). Preostala potrebna parkirišča si gradijo občani sami na funkcionalnih zemljiških blokov. Problem s parkirišči je moč opaziti še na parkirišču ob Zdravstvenem domu, ob Kolodvorski cesti, pred »Belo hišo« in Kulturnim domom, na Ulici Otona Župančiča, Pod lipo, poleg tega pa se ob večjih prireditvah ali denimo roditeljskih sestankih, pogrebih, ostalih dogodkih ... pojavijo problemi s parkiranjem še izven navedenih območij. Spodaj izpostavljamo število parkirišč v lasti Občine Črnomelj po različnih krajih v občini.

Tabela 39: Parkirišča v lasti Občine Črnomelj (brez tistih pred bloki ali pa šolami, vrtci)

KRAJ	Število 2016	Število 2017
Črnomelj	166	194
Med gradom in Ul. Na utrdbah	32	32
Med banko in cerkvijo	10	10
Pri kiosku	13	13
Ul. Otona Župančiča	12	12
Pod Gričkom	7	7
Pri železniški postaji Črnomelj	3	3
Izza gostilne na Suhem mostu	16	16
Pri Črnomaljski kavarni	10	10
Pri Müllerju	28	28
Pri Kolbeznovi gostilni	5	5
Kolodvorska cesta (pri Beli hiši)	10	10
Kolodvorska cesta (pri stari samopostrežni)	20	20
Na Majerju	0	28
Vojna vas – pri pokopališču	116	116
Dragatuš – pri pokopališču	14	14
Adlešiči – pri pokopališču	10	15
Vinica – na trgu	4	4
SKUPAJ	310	343

Vir: Interni viri Občine Črnomelj, 2018

Občina mora zato izvesti celovito ureditev mestnega središča (izboljšava parkirišč pri javnih ustanovah, povezav, pešpoti, vpadnic, čim manj prometa v mestu, obnova ulic, izboljšana povezava z Majerjem) ter izgraditi most med Ulico Mirana Jarca in Majerjem na višinskem nivoju omenjene ulice.

6. Odsotnost celostnega načrtovanja prometa, kar se je/bo izboljšalo z vzpostavitvijo CPS Črnomelj in z vzpostavitvijo pričujoče Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025,

kot tudi prioriteten izdelanem tako posnetku obstoječega stanja cest na območju občine kot tudi prioriteten načrtu obnove le-teh.

Občina Črnomelj namerava v letu 2018 vsa tri krožišča opremiti z razpoznavnimi znaki občine, in sicer v prvem krožišču, ki pelje v smeri Čardaka s simbolom Zelenega Jurija, v drugem krožišču, ki pelje v smeri centra Črnomlja, z logotipom družbe Livar d.d., in tretje, južno krožišče, v smeri Loke, pa se prestavi iz trenutno drugega krožišča, obnovljen grb Občine Črnomelj. **Kljub temu se predlaga tudi postavitve vsaj enega panoja ali table, ki bi bil namenjen prepoznavnosti Občine Črnomelj in bi sočasno tudi usmerjal potencialne turiste v Občino Črnomelj z razpoznavnimi značilnostmi le-tega.**

7. Ureditev pluženja po KS v Občini Črnomelj. Občina Črnomelj za zimsko in letno vzdrževanje lokalnih cest objavlja večletne javne razpise za vzdrževanje, javne poti pa (razen v mestu Črnomelj) so glede pluženja v pristojnosti posameznih KS. Ker pa se na področju pluženja predvsem pri višinskih KS izkazujejo problemi s pridobitvijo ustreznih izvajalcev le-tega, bo potrebno v prihodnje razmisliti o sistemski rešitvi pluženja na nivoju občine.

3

PRIORITETA

KMETIJSTVO IN GOZDARSTVO

Tako na območju občine Črnomelj kot tudi na območju celotne Bele krajine lahko zaznamo trend opuščanja kmetijskih zemljišč v uporabi, v porastu pa so površine trajnega travinja. Zaradi globalne potrošniške tendence nakupovanja hrane v večjih trgovinah, kjer trgovci nabavljajo hrano predvsem od tujih dobaviteljev, ki pa so finančno precej ugodnejši kot lokalni kmetje, je v Beli krajini in tudi v Občini Črnomelj moč zaznati dva izrazito negativna aspekta v povezavi s kmetijstvom, in sicer: večina hrane, ki jo zaužijejo prebivalci Bele krajine in Občine Črnomelj, je predelane izven teh krajev, poleg tega pa so lokalni kmetje nekonkurenčni, če gledamo hrano le skozi aspekt konkurenčnosti in ne skozi zavest o višji kakovosti lokalne prehrane s poznavanjem porekla.

Naravni pogoji so zaradi ugodnih klimatskih pogojev optimalni za pridelavo zelenjave in sadja (predvsem jagodičevja). V prihodnje bo potrebno poudarjati zavest o prednostih lokalno pridelane hrane skozi že zaznane zahteve potrošnika po hrani višje kakovosti (ki bodo skozi leta še naraščale) in po hrani z natančno znanim poreklom, kar bi seveda omogočilo, da bi s čim krajšo verigo proizvajalcev/dobaviteljev prešli od pridelave do prodaje. Vendar pa se seveda ob tej želji ne sme pozabiti na nujnost usmerjanja v sonaravno pridelavo, ki bo omogočala ohranjanje čistega okolja, v katerem živimo, kakor tudi raznolikih biotskih vrst, s katerimi si delimo naš prostor.

Kmetijstvo v razvojni smeri samooskrbe in uživanja sonaravno pridelane domače hrane ter razvoja pametnih vasi

Kmetijstvo je skupaj s povezanimi sektorji neposredno odvisno od razpoložljivosti in kakovosti naravnih virov, hkrati pa zaradi svoje dejavnosti neposredno povratno vpliva

na stanje ohranjenosti naravnih virov. Zaradi razmeroma neugodnih naravnih razmer v Sloveniji prevladuje večinoma manj intenzivno kmetijstvo. Kljub vsemu pa čezmeren vnos hranil in fitofarmaceutskih sredstev (FFS) na ravninskih območjih z intenzivnim kmetijstvom ogroža naravne vire, zlasti kakovost podtalnice (Partnerski sporazum (PS) med Slovenijo in Evropsko komisijo (EK) za obdobje 2014–2020, 2014). Kmetijstvo je prav tako izredno pomemben dejavnik oblikovanja prostora skozi aspekt obdelanosti površin in mozaičnosti krajine, poleg tega pa je izredno pomembna gospodarska panoga.

Kakor gospodarstvo tudi kmetijstvo doživlja različne faze razvoja. Kmetijstvo 4.0 nadgrajuje dosednji tehnološki razvoj s pridobivanjem in povezovanjem podatkov ter z uporabo naprednih orodij za interpretacijo le-teh, kar je razvidno tudi s slike desno, ki prikazuje razvoj kmetijstva (Indigo consulting d. o. o., 2018).

Kmetijstvo 4.0 nadgrajuje dosednji tehnološki razvoj s pridobivanjem in povezovanjem podatkov ter uporabo naprednih orodij za interpretacijo le-teh

Strategija za izvajanje Resolucije o strateških usmeritvah razvoja slovenskega kmetijstva in živilstva do leta 2020 (2014) ugotavlja, da je bilo po zadnje dostopnih podatkih iz leta 2010 moč v Sloveniji opaziti zmanjšanje skupnih kmetijskih zemljišč v uporabi praktično pri vseh vrstah rabe zemljišč, z izjemo njiv, ki je v primerjavi z letom 2000 ostala skoraj nespremenjena. Zmanjšale so se tudi površine sadovnjakov, travnikov in pašnikov ter površine pod vinogradi. V strukturi kmetijskih zemljišč v uporabi trajni travniki in pašniki še vedno predstavljajo več kot polovico (58 %), sledijo njive in vrtovi s 36 % ter trajni nasadi s slabimi 6 %. Slovenija je neto uvoznica agroživilskih proizvodov. Pokritost uvoza z izvozom je manj kot 50-odstotna, kar pomeni, da Slovenija z domačo pridelavo ne pokriva svojih potreb po agroživilskih proizvodih. Stopnja samooskrbe v Sloveniji je za živalske proizvode precej višja kot za rastlinske proizvode. V Sloveniji je nizka tudi samooskrba s sonaravno pridelanimi živili. Kmetijstvo predstavlja pomemben sektor tudi v okviru usmeritve EU in Slovenije za prehod v zeleno gospodarstvo (Strategija za izvajanje Resolucije o strateških usmeritvah razvoja slovenskega kmetijstva in živilstva do leta 2020, 2014). Zato so bili oblikovani trije strateški dokumenti, ki usmerjajo razvoj kmetijstva oziroma podeželja, skladno z zahtevami EU, v smeri izboljšanja tega razvojnega segmenta, ki postaja, predvsem gledano iz smeri želje po samooskrbi in uživanju sonaravno pridelane domače hrane, kakor tudi izziva zagotavljanja globalne prehranske varnosti, vse bolj ključen za kvaliteto življenja (in tudi zdravja) posameznika. Cilj kmetijske politike v EU je predvsem ohranjanje malih kmetij.

Ker smo skozi koncept »Pametnih mest« (tako na ravni EU kot po svetu), v okviru hitrega razvoja digitalizacije, novih tehnologij in novih ekonomskih konceptov (kot denimo delitvena ekonomija), priča razvojnemu napredku, je pričela EU razmišljati, kako omogočiti sočasen razvoj podeželja. Zato bo za razvoj podeželja v Sloveniji v prihodnje zanimiv razvoj koncepta »Pametnih vasi«, katerega primarni namen je, da se

na podeželju s pomočjo novih tehnologij obdrži delovna mesta ali pa z novimi delovnimi mesti nadomesti tista, ki zaradi napredka ugašajo, s čimer bi se doseglo zmanjševanje razvojnih razlik med mestom in podeželjem (kot denimo povezovanje kmetijske dejavnosti s pomočjo tehnoloških platform na področju trženja in prodaje, uporabi modernih tehnoloških rešitev v kmetovanju, povečanju mobilnosti na podeželju z razvojem storitvene dejavnosti na tem področju (aktivacija zasebnih in javnih vozil, ki večino časa niso v uporabi), določene nove tehnološke rešitve pa lahko pomagajo tudi k bolj kakovostnemu položaju na področju sociale in skrbi za starejše, zdravstva in turizma). Če se bo program izkazal za uspešnega, se lahko zgodi, da ga bo EK podprla tudi z bistveno višjo vsoto v sklopu programa razvoja podeželja, regionalne politike in financiranja raziskovalnih dejavnosti EU v finančni perspektivi 2021–2027 (po Bogovič, 2017).

Če pogledamo razpredelnico, ki jo je Indigo Consulting d. o. o. pripravil za Agrobiznis konferenco, februarja 2018, lahko vidimo, da se bo v prihodnosti tudi kmetijstvo prilagajalo novim trendom, tako družbenim kot tehnološkim. Trendi razvoja kmetijstva v prihodnje se manifestirajo skozi spremenjene demografske trende, biotehnoške trende, socio-politične trende, spremenjeno strukturo kmetijstva in uvajanje novih praks ter tehnologij.

Slika 10: Trendi razvoja kmetijstva v prihodnje

1	Demografski trendi	<ul style="list-style-type: none"> • Rast prebivalstva • Urbanizacija • Rast srednjega razreda 	<ul style="list-style-type: none"> • Spremembe v mobilnosti • ...
2	Biotehnoški trendi	<ul style="list-style-type: none"> • Nova bio-molekularna orodja • Večja izraba dušika, koristni mikrobi, mikrobiološka struktura prsti 	<ul style="list-style-type: none"> • Novi kemični procesi • Mikro-emulzije • ...
3	Socio-politični trendi	<ul style="list-style-type: none"> • Zaščita okolja in poslovna etika • Regulacija trgovine, prepovedi • Subvencije • Ekološka pridelava 	<ul style="list-style-type: none"> • Fokus na zdravju • Sledljivost hrane • Brez GSO
4	Struktura kmetijstva	<ul style="list-style-type: none"> • Korporacije • Konsolidacija površin • Manjša potreba po fizičnem delu 	<ul style="list-style-type: none"> • Globalno segrevanje • Integracija vrednostne verige • Novi poslovni modeli
5	Nove prakse in tehnologije	<ul style="list-style-type: none"> • Avtomatizacija • Novi načini obdelave prsti (strip-tillage) 	<ul style="list-style-type: none"> • Avtonomni stroji (droni, IoT, odstranjevalci plevela,...) • Pametni namakalni sistemi

Vir: Indigo Consulting d. o. o., 2018

Če pogledamo ključne trende, ki bodo vplivali na spremembe v kmetijstvu do leta 2030, so to optimalno kmetovanje, avtomatizacija, konsolidacija, profesionalnost in problem primanjčevanja delovne sile. »Kmetovalci v Franciji, Nemčiji, Veliki Britaniji in na Poljskem so kot najpomembnejša vpliva opredelili Optimalno kmetovanje in Avtomatizacijo. Oba trenda, Optimalno kmetovanje in Avtomatizacija, temeljita na digitizaciji in digitalizaciji, brez digitizacije pa digitalizacija ni izvedljiva⁴³« (Indigo

⁴³ Če izpostavimo par primerov digitalnih rešitev v kmetijstvu:

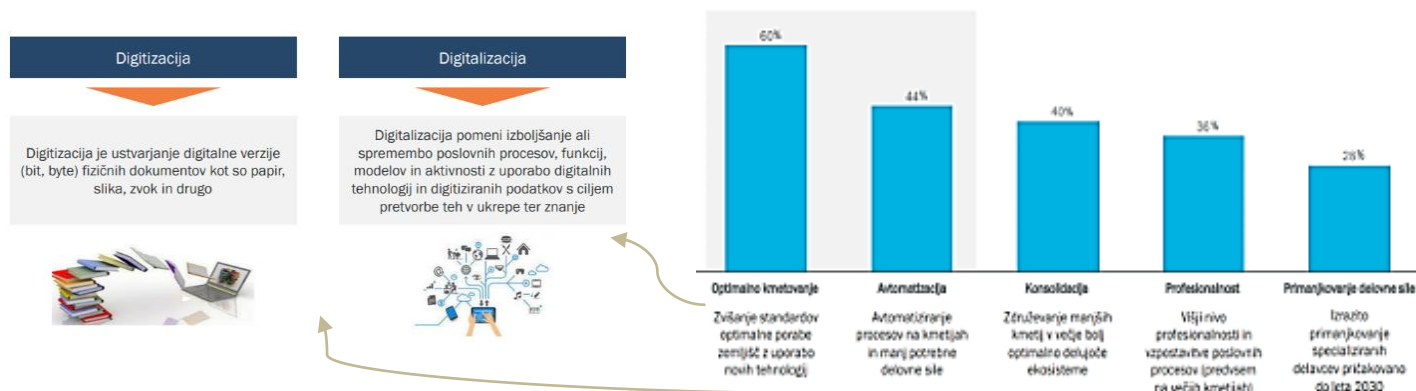
»1. Bayer je pod blagovno znamko Xarvio lansiral digitalne storitve, namenjene upravljanju kmetijskih zemljišč in zmanjšanju potencialne škode na poljščinah – SCOUTING mobilna aplikacija se uporablja za določanje vrste plevela, štetje in klasifikacijo škodljivcev, prepoznave bolezni ter škode na listih in potreb po dušiku;

(nadaljevanje sprotne opombe)

Consulting d. o. o., 2018).

Slika 11: Ključni trendi, ki bodo vplivali na spremembe v kmetijstvu do leta 2030

Vir: Indigo Consulting d. o. o., 2018

Cilji ključnih strateških dokumentov na področju kmetijstva in gozdarstva (ki so podrobneje predstavljeni v Prilogi 10 in neposredno ali posredno zadevajo tudi občino Črnomelj) se osredotočajo na:

1. KMETIJSTVO:

– zagotavljanje prehranske varnosti s stabilno pridelavo varne, kakovostne in potrošniku dostopne hrane, učinkovitejše tržno organiziranje kmetijstva, krepitev agroživilskih verig in večja prepoznavnost domačih proizvodov, odpravljanje lakote in spodbujanje trajnostnega kmetijstva;

– povečanje konkurenčne sposobnosti kmetijstva in živilstva ter zagotavljanje stabilnih proizvodnih in ekonomskih razmer za kmetijstvo, vzpostavitev inovativnih, kratkih dobavnih verig za lokalno, še posebej tudi za ekološko, pridelana živila z zagotovljeno in s prepoznano sledljivostjo od polja do mize. V povezavi s tem je nujna sprememba Zakona o javnem naročanju v prid lokalnim ponudnikom hrane, ki so pred leti že oskrbovali javne zavode na območju Bele krajine z lokalno predelano hrano;

– zagotavljanje skladnega in socialno vzdržnega razvoja podeželja, ki temelji na razvoju endogenih potencialov lokalnega okolja;

– povečevanje samooskrbe;

2. DunavNet je razvil platformo agroNET za digitalno upravljanje procesov v kmetijstvu, ki temelji na IT oblaku, uporabi senzorjev in integriranem znanju strokovnjakov;

3. Bosch ima cilj s pomočjo robotike in digitalizacije izboljšati kvaliteto in povečati obseg kmetijskih pridelkov ter trajnostno poskrbeti za varstvo okolja – Deepfield robotika (Nadzor v oblaku in Vpeljava robotike v kmetijstvo);

4. razvoj cenovno dostopnih avtonomnih dronov in senzorike danes omogoča tudi manjšim kmetom nakup sodobne opreme za spremljanje stanja polj;

5. Naïo Technologies tradicionalno kmetijstvo nadgrajujejo z uporabo inovativnega pristopa. Eden od projektov so roboti, ki bodo kmetovalcu izboljšali delovne pogoje;

6. cilj podjetja John Deere je povezati dejavnosti od načrtovanja do spravila ter sinhronizirati deležnike, opremo in vpogled za dosežen čim boljši izkoristek kmetijskih zemljišč;

7. Bovcontrol je razvil orodje za biranje in analizo podatkov, ki služi izboljšanju učinkovitosti proizvodnje mesa, mleka in zaznavanju genetskih pomanjkljivosti;

8. cilj FoodLogiQ je zmanjšati stroške s sledenjem dobavni verigi od kmetije pa do krožnika, s čimer se zagotovi odpoklic neustreznih živil še preden ta pridejo na končni trg;

9. programska oprema podjetja Mavrx omogoča kmetovalcem, da v trenutku vizualizirajo celotna kmetijska zemljišča, pri čemer program poudari področja, na katera je potrebno usmeriti dodatne vire« (Indigo consulting d. o. o., 2018).

2. GOZDARSTVO:

- izkoriščanje obnovljivih virov (najpomembnejši še neizkoriščen obnovljivi vir energije v državi je lesna biomasa, sledijo pa še hidro, sončna energija, bioplin in geotermalna energija);
- trajnostno izkoriščanje gozdov in povečanje dodane vrednosti lesa z boljšim tržnim povezovanjem na področju gozdarstva in vzdolž gozdno-lesne verige ter s povečanjem konkurenčnosti na področju gozdarstva in neindustrijske predelave lesa, medpanožno povezovanje in integracija lesne verige v zasnovano doma in delovnega okolja prihodnosti, trajnostni razvoj ribištva ter trajnostni razvoj gozda kot ekosistema v smislu njegovih ekoloških, gospodarskih in socialnih funkcij.

Za področje Dolenjske in Bele krajine značilno krajinsko raznolikost ogroža opuščanje kmetijske rabe in tako povečevanje deleža zaraščanja oz. gozdnatosti (kraške košenice in pašniki) ter tudi intenzifikacija kmetijske proizvodnje (LAS DBK, 2016, str. 6). Polovico Bele krajine pokrivajo gozdovi. Za pobočja Kočevskega Roga je značilen avtohton buk-jelov gozd, v nižinah pa prevladuje bazofilna združba hrasta in belega gabra. Za Belo krajino so značilni steljniki, združbe belih brez in orlove praproti, ki dajejo pokrajini značilno svetlo podobo (Občina Črnomelj, Osnovni podatki). V Beli krajini so zelo ohranjeni in količinsko bogati gozdni ekosistemi, ki pokrivajo več kot 60 % belokranjskega ozemlja. Le-ti so izredno pomembni tako skozi aspekt opravljanja za življenje nezamenljivih ekosistemskih storitev, kot tudi skozi aspekt uporabe le-tega kot surovine za proizvodnjo toplotne in električne energije ali pa kot surovine v industriji oziroma obrti. Smotno je tudi razmisliti o vzpostavitvi skupnega sistema rabe lesa v celotnem zgornjem Pokolpju. Obdelovalne zemlje je malo, največ na ravninah ob rekah. Na prisojnih obronkih se razprostirajo obsežni vinogradi (Občina Črnomelj, Osnovni podatki). Občina Črnomelj se trudi ohraniti površine za nadaljnji razvoj živinoreje, vzpodbuja pa tudi razvoj poljedelstva in sadjarstva ter vinogradništva.

Kmetijstvo in podeželje z naravnimi danostmi predstavljata pomemben del razvojnih potencialov regije. Kmetijstvo v povezavi z gozdarstvom je skupaj z dopolnilnimi dejavnostmi ter naravno in kulturno dediščino pomembno zlasti za Trajnostni razvoj podeželja (Strategija lokalnega razvoja za LAS DBK 2014–2020, 2016, str. 9). Vendar pa postajata kmetijstvo in gozdarstvo vse bolj dopolnilni dejavnosti, ki ju opravljajo posamezniki izven primarnih dejavnosti. Zmanjšuje se obseg živine na kmetijah, posamezniki se posvečajo predvsem le pridelavi zelenjave ali sadja za osebne prehranjevalne namene, povečuje pa se ekonomska odvisnost tako od zaposlitvenega statusa kot tudi od izdelkov iz nakupovalnih središč, medtem ko se odstotek samooskrbe zmanjšuje. Posledično smo zaradi opuščanja kmetovanja priča vse številčnejšemu zaraščanju kmetijskih zemljišč. Ob takšnem tempu v prihodnje brez učinkovitih ekonomskih ukrepov lahko pričakujemo nadaljnje zaraščanje kmetijskih

površin. Negativna posledica zmanjšanja obsega agrarne dejavnosti na kmetijah pa vodi tudi do zapuščanja kmetij s strani mladih in prisotnosti vse starejše populacije. To posledično pomeni tudi spreminjanje podeželskih naselij, saj se povečuje število zapuščenih hiš, ki po smrti lastnikov ne dobijo ustreznih naslednikov. Omenjeno je posledica predvsem dejstva, da se v zadnjih letih pojavlja tendenca po centralizaciji, ki spodbuja selitve mladih v večje kraje, kjer dobijo možnost zaposlitve. Zaradi oddaljenosti podeželskih naselij in slabih prometnih povezav od zaposlitvenih središč pa mladi ne vidijo prihodnosti življenja v le-teh.

PS med Slovenijo in EK za obdobje 2014–2020 (2014) še ugotavlja, da so inovacije horizontalnega pomena in posegajo v vse prednostne naloge politike razvoja podeželja. Šibek prenos znanja in inovacij v prakso je eden izmed dejavnikov, ki močno ovirajo razvoj slovenskega kmetijstva, gozdarstva in živilstva. Učinkovitejši prenos znanja in inovacij je mogoč le s tesnejšim, z interaktivnim sodelovanjem med raziskavami in končnimi uporabniki znanja na navedenih področjih. Iz analize stanja izhaja, da je to sodelovanje šibko, zato so novosti in novo tehnološko znanje premalo preizkušeni v praksi, ponudba aplikativnega znanja je v Slovenji omejena, prenos do prakse pa preslabo utečen (PS med Slovenijo in EK za obdobje 2014–2020, 2014). O načinu prenosa znanj in inovacij ter povečevanju le-tega v kmetijstvo in gozdarstvo ter živilstvo bo morala razmisliti tudi Občina Črnomelj v tesnem sodelovanju s Kmetijsko-gozdarskim zavodom Novo mesto, Izpostava Črnomelj, in z Zavodom za gozdove Slovenije (ZGS), KE Črnomelj, ob upoštevanju ukrepov kmetijske politike Slovenije in EU.

Ob tem bi radi opozorili še na dejstvo, da je leta 2017 Slovenija za pomoč kmetijstvu namenila nekaj manj kot 270 milijonov evrov. Večina denarja, od tega kar 230 milijonov, je bila izplačana iz evropskih skladov, zaradi česar lahko rečemo, da je Slovenija ena izmed najučinkovitejših držav pri črpanju evropskih sredstev na tem področju. Kljub temu da je večino podpore še vedno namenjene konvencionalni pridelavi oziroma intenzivnemu kmetijstvu, pa samooskrba s kmetijskimi izdelki pada, med le-temi je tudi absolutno premalo ekoloških izdelkov, saj je povpraševanje na trgu v Sloveniji že nekaj časa večje od ponudbe. Ukrepov, ki bi spodbujali preusmeritev konvencionalnega v ekološko kmetijstvo, pa v Sloveniji skorajda ni. Od 270 milijonov evrov subvencij v letu 2017 je bilo sicer 8,8 milijona evrov neposredno namenjenih ekološki pridelavi, so pa lahko ekološke kmetije črpale sredstva za pomoč tudi iz drugih virov. Samooskrba kljub izdatnim subvencijam v Sloveniji še vedno upada, uvoz kmetijskih izdelkov pa narašča, saj smo denimo v letu 2016 imeli po podatkih SURS-a za 800 milijonov evrov več uvoza kmetijskih izdelkov kot izvoza. Gorazd Marinček, član upravnega odbora Združenja za ekološko kmetovanje Dolenjske, Posavja in Bele krajine, izpostavlja problem, da kmetijske subvencije v Sloveniji ne prispevajo k večji prehranski samooskrbnosti, saj leta dokazano pada v vsem obdobju dodeljevanja. Razloge vidi v premalo ciljno naravnanih ukrepih in tudi v slabostih javnega naročanja, zlasti v javnih zavodih, ki za hrano porabijo okoli 500 milijonov evrov, od tega zgolj tretjino za hrano, pridelano v Sloveniji. Kot še ugotavlja, bi organizirano povpraševanje po hrani s čim manjšim ogljičnim odtisom, ki je torej ekološke pridelave, in dostavljena na kratke razdalje, povečalo tudi zaposlovanje mladih v kmetijstvu, saj vsak odstotek večje samooskrbe pomeni 800 delovnih mest. Slovenija je sedaj približno 50 odstotkov samooskrbna, ob osamosvojitvi pa je bila kar 85 odstotkov (povz. po RTVSLO, 2018). Martina Bavec s Fakultete za kmetijstvo in biosistemske vede v Hočah opozarja, da v Sloveniji kar 85 % površin spada v območja z omejenimi dejavniki za kmetijsko dejavnost, 37 % površin spada v zaščiteno območje Nature 2000, vodovarstvena območja pokrivajo približno 17 % ozemlja Slovenije, 10 % odstotkov vodovarstvenega območja zavzemajo njive. Ekološko kmetijstvo je zato lahko najprimernejši odgovor na izzive, ki jih predstavljajo

slovenske obdelovalne površine. Trenutno je v Sloveniji 3.500 ekoloških kmetij, to je 20 % vseh kmetij, ki pa pokrivajo le 10 % kmetijskih obdelovalnih površin. Bavec še opozarja, da Slovenija nima ustrezne strategije, ki bi npr. intenzivne kmetovalce, ki imajo poleg kmetije še drugo zaposlitev in tako niso finančno odvisni od kmetovanja, preusmerila v ekološko pridelavo (povz. po RTVSLO, 2018). Če ob tem dejstvu dodamo še dodatno občutljivost kraškega okolja, ki se nahaja v Občini Črnomelj, bo potrebno resno razmisliti o postopni preusmeritvi kmetijstva v sonaravno obliko kmetovanja.

Proračun Občine Črnomelj izkazuje izrazit porast odhodkov na področju kmetijstva in gozdarstva v letu 2015, ko se je intenzivno izvajala komasacija in agromelioracija zemljišč na območju Občine Črnomelj. V letu 2016 so vidni manjši odhodki za postavko kmetijstva in gozdarstva v proračunu, kar je posledica tega, da je občina s projektom komasacije in agromelioracije zemljišč zaključila večinoma v letu 2015, ko je le-ta predstavljal izrazito velik strošek. Odhodki za kmetijstvo in gozdarstvo so v letu 2017 skupno gledano še nekoliko upadli, namerava pa Občina Črnomelj v letu 2018 ponovno pričeti poviševati sredstva, namenjena kmetijstvu in gozdarstvu.

Tabela 40: Kmetijstvo in gozdarstvo v proračunu Občine Črnomelj

	2014	2015	2016	2017	2018 (načrt.)
Program reforme kmetijstva in živilstva	267.767,18	657.288,76	128.330,75	111.981,14	314.845
Splošne storitve v kmetijstvu	8.046,50	6.624,24	7.999,25	11.603,69	12.530
Gozdarstvo	93.751,30	81.824,25	64.957,89	54.321,02	66.026
Ribištvo	3.000	3.000	3.000	3.000	3.000
SKUPAJ KMETIJSTVO IN GOZDARSTVO	372.564,98	748.737,25	204.287,89	180.905,85	396.401,00
CELOTNI ODHODKI	11.554.016,75	12.175.960,32	10.811.875,09	12.182.734,12	20.140.278
% KMETIJSTVA IN GOZDARSTVA V CELOTNIH ODHODKIH	3,22	6,15	1,89	1,48	1,97

Vir: Lasten, na podlagi proračunov občine 2014–2018

Prihodnji razvoj kmetijstva v Občini Črnomelj, kot ga ocenjuje dokument »Strokovne podlage za razvoj kmetijstva v okviru izdelave sprememb in dopolnitev občinskega prostorskega načrta Občine Črnomelj – končno poročilo«

Razvoj kmetijstva v Občini Črnomelj naj bi po besedah Strokovne podlage za razvoj kmetijstva v okviru izdelave Spremembe in dopolnitve občinskega prostorskega načrta (SD OPN) Občine Črnomelj – končno poročilo (2015, str. 66):

– po eni strani sledil **strateškim usmeritvam razvoja kmetijstva v Sloveniji in razmeram na trgu,**

– po drugi strani pa **sledil pretežno dosedanji tradiciji kmetovanja.** 90 % kmetij namerava v programskem obdobju (2014–2020) kmetovati v nespremenjenem obsegu. 0,4 % vprašanih razmišlja o opustitvi kmetovanja, 10 % ima namen povečati obseg in intenzivirati kmetijsko proizvodnjo. Investicije načrtujejo vse kmetije, ki so večje od 50 ha, medtem ko tudi 59 % kmetij velikostnega razreda od 20 do 50 ha predvideva investicije. V nižjih velikostnih razredih investicije načrtuje manjši delež kmetij. Največ načrtovanih investicij se nanaša na posodobitev opreme in strojev na kmetiji. Sledi delež načrtovanih naložb v novogradnje (dobrih 23 % kmetij, ki nameravajo v prihodnje na kmetiji investirati), predvsem gospodarska poslopja in druge na kmetiji potrebne enostavne objekte. Tovrstne naložbe so odvisne od prostorskih pogojev in zahtev, zato je potrebno tem kmetijam v prostorskem načrtu še posebej posvetiti pozornost. 11 % kmetij namerava v prihodnje investirati v dodano vrednost kmetijskim proizvodom. Tudi te kmetije bodo verjetno potrebovale neke prostore, predvsem, če gre za

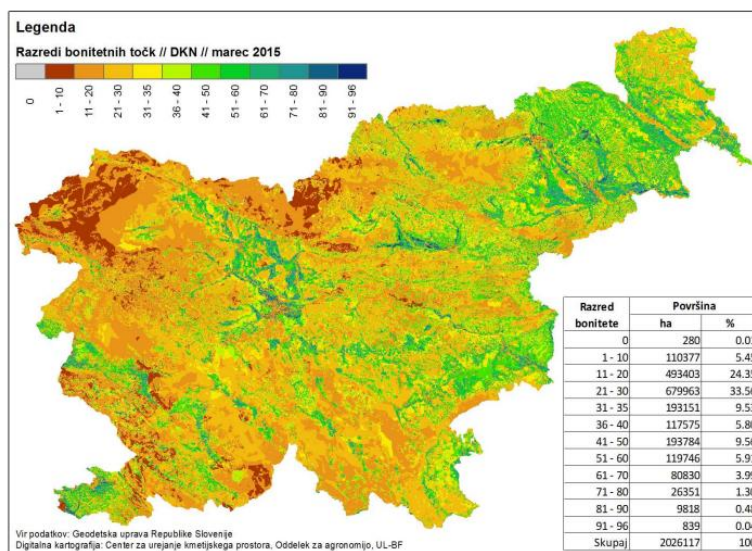
načrtovano predelavo proizvodov. Infrastrukturne naložbe predvideva slabih 6 % kmetij, 5 % kmetij predvideva naložbe v trajne nasade, najmanj (2 %) kmetij pa predvideva naložbe za prilagajanje podnebnim spremembam. Za načrtovane naložbe se je za kandidiranje za sredstva novega Programa razvoja podeželja (PRP) 2014–2020 opredelilo slabih 30 % vprašanih kmetij, ki bodo investirale. Dobrih 30 % kmetij se o kandidiranju še ni odločilo, največji delež kmetij (40, 4 %) kmetij pa je navedlo, za na sredstva PRP na bodo kandidirali (Strokovne podlage za razvoj kmetijstva v okviru izdelave SD OPN Občine Črnomelj – končno poročilo, 2015, str. 65).

STANJE NA PODROČJU KMETIJSTVA IN GOZDARSTVA

Kot ugotavlja Odlok o OPN Občine Črnomelj (2011), se intenzivna kmetijska pridelava (predvsem poljedelstvo in zelenjadarstvo) omeji predvsem na območja ravnin, na Dragatuško polje, območje Gribelj, Cerkvišč in Lokev, pridelava grozdja in vinogradništva pa na vinogradniška območja. Za uspešno kmetovanje na ravninskih kmetijah bodo v prihodnje potrebne tehnološke posodobitve in investicije, specializacija oziroma osredotočenje na proizvodne usmeritve (npr. pridelava zelenjave, različnih vrst sadja, tudi industrijske rastline, ki so tu imele že tradicijo (npr. lan, industrijska konoplja, oljnice)). S tega vidika je potrebno tem kmetijam omogočiti gradnjo potrebnih prostorov za rejo živali, spravilo strojev, morebitno predelavo na kmetiji ali v primeru dopolnilnih dejavnosti potrebnih prostorov za izvajanje le-teh in predvideti možnost urejanja kmetijskih zemljišč, s katerimi bi bilo mogoče, pa tudi nujno, pridelovalne pogoje še izboljšati (agromelioracije, komasacije, namakanje, gradnja zadrževalnikov ipd.). Za uspešnost kmetovanja pa bo ključnega pomena povezovanje pridelovalcev in njihov organiziran nastop na trgu (z vidika zagotavljanja zadostnih količin pridelkov, boljših pogajalskih pozicij, doseganja boljših cen kot tudi ugodnejših nakupov repromateriala) (Strokovne podlage za razvoj kmetijstva v okviru izdelave sprememb in dopolnitev občinskega prostorskega načrta (SD OPN) Občine Črnomelj – končno poročilo, 2015, str. 66).

Na preostalih predelih občine se uveljavljajo različne ekstenzivne oblike kmetovanja, predvsem živinoreja s pašništvom, lahko pa tudi intenzivnejše oblike, ki bi se glede na povpraševanje na trgu lahko razvile kot alternativne oblike kmetijske pridelave. Spodbuja se sadjarstvo s prenovo travniških sadovnjakov, tudi z namenom ohranjanja genskega sklada starih sort, turizem na kmetiji in druge dopolnilne dejavnosti na kmetiji ter različne dejavnosti v povezavi kmetijstva s turizmom, z gozdarstvom in varstvom in ohranjanjem dediščine. Na območjih opuščeni naselij se vzdržujejo obstoječi travniški sadovnjaki in drugo sadno drevje ter travinje. Na preostalih območjih, zlasti na tistih, na katerih je velik delež naravnih vrednot in kulturne dediščine, se spodbuja povečanje deleža ekološkega ter integriranega kmetovanja (Odlok o OPN Občine Črnomelj, 2011).

Če pogledamo spodnjo sliko lahko vidimo, da Občina Črnomelj na svojem območju razpolaga z dovolj globokimi tlemi za rast rastlin za pridelavo hrane in krme (10–30 cm <) (povz. po Pintar in Glavan, 2015). Torej je potencial za kmetijstvo za namen pridelave hrane in krme ali vrtničkarstvo v Občini Črnomelj prisoten, potrebno ga je le ustrezno izkoristiti.

*Slika 12: Globina tal v Sloveniji
Vir: Pintar in Glavan, 2015*

Vodovarstvena območja

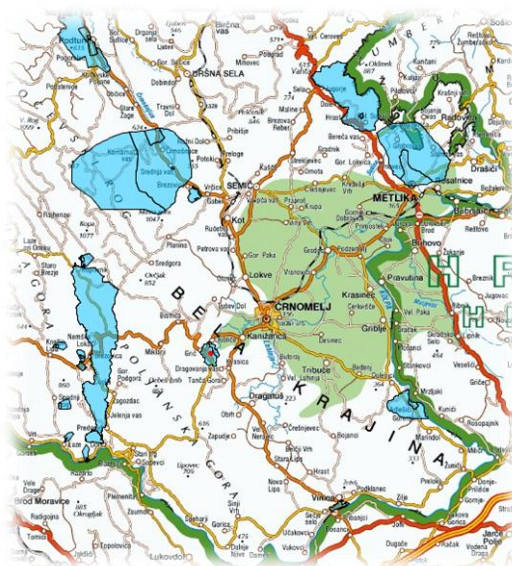
Vodovarstvena območja na območju Občine Črnomelj so izredno pomembna (lahko rečemo celo ključna) za ohranitev čiste pitne vode, ki predstavlja osnovno človeško dobrino. Z namenom zavarovanja vodovarstvenega območja za vodna telesa vodonosnikov za območja Občin Črnomelj, Metlika in Semič, ki se uporablja za oskrbo prebivalstva s pitno vodo in se nahaja na območju Občin Črnomelj, Kočevje, Metlika ter Semič je bila leta 2016 sprejeta Uredba o vodovarstvenem območju za vodna telesa vodonosnikov za območje Občin Črnomelj, Metlika, Semič (Uradni list RS, 53/2016). **Skladno z omenjeno uredbo bo potrebno v prihodnje preučiti ustrezne možnosti za uvajanje kmetovanja, ki bodo skladne z le-to.** Za kmetovanje vodovarstvena območja sicer predstavljajo določene omejitve, predvsem na področju gnojenja. Za kmetijstvo predstavlja določeno omejitev 2. odstavek 5. člena, kjer je navedeno: »Na območju zajetja je prepovedano opravljanje dejavnosti in ravnanj, ki bi lahko vplivale na spremembo lastnosti ali skladnost in zdravstveno ustreznost pitne vode ali na delovanje sistema oskrbe s pitno vodo, ki so naslednje:

- /.../ uporaba FFS,
- uporaba gnojil /.../«.⁴⁴

Vendar pa poleg omejitev v uredbi obstajajo tudi ukrepi, ki jih lahko kmetovalci koristijo na teh območjih, in sicer predvsem v povezavi z dovoljeno gradnjo nestanovanjskih stavb, če gre za izvajanje kmetijske ali dopolnilne dejavnosti v kmetijstvu v okviru obstoječih kmetijskih gospodarstev ali njihovih pravnih naslednikov (pri čemer je potrebno izpostaviti, da je skladno s prvim odstavkom 5. člena te uredbe na območju zajetja »prepovedana gradnja, določena v skladu s predpisom, ki ureja graditev objektov, razen gradnje, ki je namenjena za javno oskrbo prebivalcev s pitno vodo in je zanjo pridobljeno vodno soglasje« (Uredba o vodovarstvenem območju za vodna telesa vodonosnikov za območje Občin Črnomelj, Metlika, Semič, 2016).

Finančne pomoči kmetijstvu v Občini Črnomelj

Poleg sredstev, ki bodo za investicije in izboljševanje pridelovalnih pogojev na razpolago na nacionalni ravni, je ukrepe za spodbujanje razvoja kmetijstva in podeželja v obdobju 2015–2020 opredelila tudi Občina Črnomelj v Pravilniku o spodbujanju razvoja

⁴⁴ Na sliki desno vidimo opredeljena vodovarstvena območja v Občini Črnomelj (vir slike: Geopedia.si Lite, Vodovarstvena območja).

kmetijstva in podeželja v Občini Črnomelj za obdobje 2015–2020 (Ur. l. RS, št. 51, z dne 14. 7. 2015). Predvidenih je 15 ukrepov, med njimi tudi pomoč za posodabljanje kmetijskih gospodarstev in urejanje kmetijskih zemljišč.

Tabela 41: Ukrepi pomoči Občine Črnomelj

Vrste pomoči	Ukrepi
Državne pomoči po skupinskih izjemah v kmetijstvu (na podlagi Uredbe Komisije (EU) št. 702/2014)	Ukrep 1: Pomoč za naložbe v opredmetena ali neopredmetena sredstva na kmetijskih gospodarstvih v zvezi s primarno kmetijsko proizvodnjo (14. člen Uredbe komisije (EU) št. 702/2014);
	Ukrep 2: Pomoč za zaokrožitev kmetijskih zemljišč (15. člen in Uredbe komisije (EU) št. 702/2014);
	Ukrep 3: Pomoč za naložbe v zvezi s premestitvijo kmetijskih poslopij (16. člen Uredbe komisije (EU) št. 702/2014);
	Ukrep 4: Pomoč za dejavnosti prenosa znanja in informiranja (21. člen Uredbe komisije (EU) št. 702/2014);
	Ukrep 5: Pomoč za spodbujevalne ukrepe za kmetijske proizvode (24. člen Uredbe komisije (EU) št. 702/2014);
	Ukrep 6: Pomoč za plačilo zavarovalnih premij (28. člen Uredbe komisije (EU) št. 702/2014);
	Ukrep 7: Pomoč za naložbe za ohranjanje kulturne in naravne dediščine na kmetijskih gospodarstvih (29. člen Uredbe komisije (EU) št. 702/2014).
	Ukrep 8: Pomoč za naložbe v predelavo in trženje kmetijskih in živilskih proizvodov ter naložbe v nekmetijsko dejavnost na kmetiji – <i>de minimis</i> ;
	Ukrep 9: Pomoč za izobraževanje in usposabljanje na področju nekmetijskih dejavnosti na kmetiji ter predelave in trženja;
	Ukrep 10: Pokrivanje operativnih stroškov transporta iz odročnih krajev;
	Ukrep 11: Sofinanciranje izgradnje gozdnih vlakov;
	Ukrep 12: Sofinanciranje nakupa gozdarske mehanizacije;
	Ukrep 13: Pomoč za zagotavljanje tehnične podpore.
	Ukrep 14: Sofinanciranje šolanja bodočih prevzemnikov kmetij;
	Ukrep 15: Podpora delovanju društev s področja kmetijstva in razvoja podeželja.
De minimis pomoči (na podlagi Uredbe Komisije (EU) št. 1407/2013)	
Ostali ukrepi občine (na podlagi veljavne zakonodaje s področja javnih financ)	

Vir: Pravilnik o spodbujanju razvoja kmetijstva in podeželja v Občini Črnomelj za obdobje 2015–2020 (2015)

Iz spodnje tabele za koledarsko leto 2017 lahko vidimo izpis prejemnikov kmetijskih subvencij z naslovom v Občini Črnomelj⁴⁵.

Ukrepi	EU	SLO	SKUPAJ	ŠT. UPRAVIČENCEV
DŽ	44.422,19	14.807,46	59.229,65	39
EK	98.502,99	32.835,03	131.338,02	49
INVESTICIJE	144.167,08	42.987,72	187.154,80	14
KOPOP	210.361,71	70.162,87	280.524,58	63
NP	1.410.710,40	-1.207,40	1.409.503,00	775
OMD	631.785,46	210.623,05	842.408,51	762
OSTALO	4.388,99	3.926,96	8.315,95	12
SKUPAJ	2.544.338,82	374.135,69	2.918.474,51	

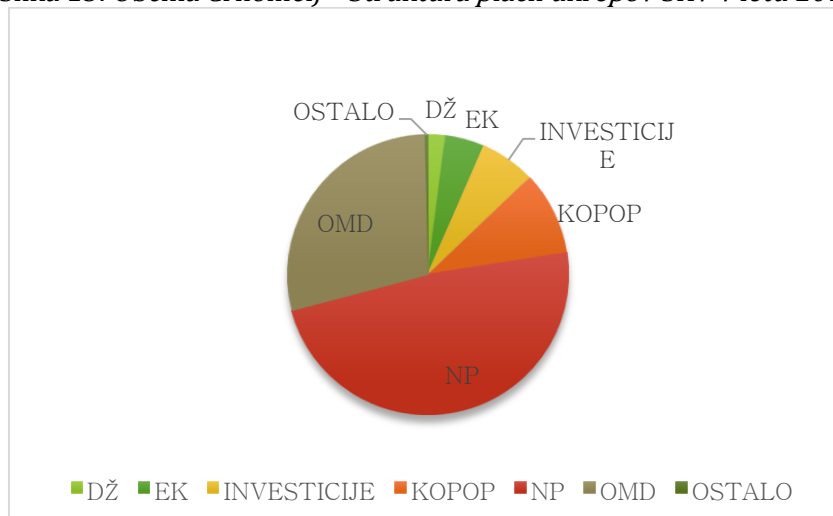
Torej v letu 2017 je bilo 1714 upravičencem na območju Občine Črnomelj izplačanih 2.918.474,51 EUR plačil, ki so povezana z izplačili po hektarju, in plačil za živali. V

⁴⁵ **Legenda:** DŽ – dobrobit živali, EK – ekološko kmetovanje, INVESTICIJE – investicijski ukrepi iz PRP 2014–2020 (ukrep 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 16, 19), KOPOP – kmetijsko-okoljsko-podnebna plačila, NP – neposredna plačila, OMD – plačila območjem z naravnimi ali drugimi posebnimi omejitvami, OSTALO – ukrepi kmetijskih trgov (naravne nesreče, čebelarski ukrepi, podpora za prestrukturiranje vinogradov, ukrepi promocije ...) (Vir: Interni viri Agencije RS za kmetijske trge in razvoj podeželja, 2018).

prihodnjih letih pa se bo višina sredstev postopoma zniževala zaradi znižanja nacionalne ovojnice za neposredna plačila.

Slika 13: Občina Črnomelj – Struktura plačil ukrepov SKV v letu 2017

Vir: Lasten, na podlagi podatkov MKGP, 2018⁴⁶

Program Leader – LAS Dolenjska in Bela krajina ter LAS po poteh dediščine od Idrije do Kolpe

Podeželje predstavlja večino območja JV Slovenije. Celovit razvoj podeželja se je v prejšnjih obdobjih izvajal s pomočjo različnih programov, najaktivnejši program je bil *Po poteh dediščine*. V programskem obdobju 2007–2013 se je v Sloveniji pričel izvajati program LEADER, ki sta ga v regiji JV Slovenija izvajali dve lokalni akcijski skupini – LAS DBK in LAS po poteh dediščine od Idrije do Kolpe, ki je s svojim delovanjem posegla tudi na območje drugih regij⁴⁷. LAS DBK je v tem programskem obdobju (2007–2013) izvedla 6 javnih pozivov in s sredstvi LEADER podprla 50 projektov. Na območju Bele krajine so bili zaključeni projekti: (1) Pospeševanje investicij v obnovljive vire energije, (2) Od kmeta, kmetič do podjetnika, podjetnice, (3) Pilotni projekt testiranja čistosti avtohtone pasme »*Apis mellifera carnica*« oziroma kranjske sivke, (4) Blagovna znamka Bele krajine – Moderni etno dom, (5) Povezovanje in usposabljanje rokodelcev, (6) Lokalna oskrba v Beli krajini, (7) Revitalizacija belokranjskih steljnikov⁴⁸, (8) Z revitalizacijo mlinov do zelene energije, (9) Ekološko-etnološka doživetja ob Kolpi, (10) Genska banka stare sadne sorte in (11) Ovce lepo urejajo krajino.

⁴⁶ Razlaga pojmov se nahaja v prejšnji opombi.

⁴⁷ Strateški cilji LAS v obdobju 2007–2013 so bili strnjeni v naslednjih tematskih sklopih (Regionalni razvojni program za obdobje 2014–2020 v razvojni regiji Jugovzhodna Slovenija, 2015, str. 11). 1.

Ohranjanje in ustvarjanje novih delovnih ter izboljšava obstoječih delovnih mest; 2. Povečanje vključevanja prebivalcev LAS v vseživljenjske oblike izobraževanja; 3. Razvoj in popestritev turistične ponudbe in infrastrukture; 4. Izboljšanje kvalitete življenja na podeželju; 5. Ohranjanje okolja s poudarkom na ohranjanju naravne in kulturne dediščine.

⁴⁸ Cilj projekta je bil zagotoviti ohranitev in vzdrževanje ključnih območij steljnatih površin in s tem ohraniti svojevrstno biotsko pestrost območja in kulturno krajino, značilno le za Belo krajino. Rezultati projekta so bili uspešni, saj je bilo urejenih več kot 20 hektarjev steljnikov, podrobno je bil popisani rastlinski svet (skoraj 300 vrst), najdenih je bilo 100 vrst samoniklih gliv, kot tudi več kot 200 vrst metuljev (med katerimi je bila večina nočnih), najdenih je bilo tudi okrog 50 vrst ptic, poleg tega pa je bila na predavanjih in delavnicah ponovno obujena tudi možnost dodatne uporabe pridelkov in izdelkov iz steljnikov, veliko izdelkov pa je bilo razvitih tudi za sedanje potrebe življenja.

V novem programskem obdobju (2014–2020) je Strategija lokalnega razvoja LAS DBK nastala v sodelovanju širše javnosti po pristopu »od spodaj navzgor«. Novo programsko obdobje namesto LEADER programa uvaja pristop CLLD ali »Lokalni razvoj, ki ga vodi skupnost«. Projekt vključuje širše teritorialno območje (urbana območja). Pristop »od spodaj navzgor« omogoča lokalnemu prebivalstvu, da z oblikovanjem lokalnih partnerstev, tako imenovanih lokalnih akcijskih skupin (LAS), aktivno odloča o prioritetah in razvojnih ciljih lokalnega območja, vključno z viri financiranja za doseganje ciljev lokalnega območja. CLLD na območju LAS DBK nudi reševanje razvojnih izzivov s pomočjo multiplikativnih učinkov pri povezovanju ukrepov in sredstev iz dveh strukturnih skladov hkrati: Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja (EKSRP) in Evropskega sklada za regionalni razvoj (ESRR) (Lokalni razvoj, ki ga vodi skupnost CLLD 2014–2020 na območju LAS DBK, Osnovne informacije o ukrepih, pristopu in izvajanju, str. 3). Vizija programskega območja vsebuje štiri tematska področja ukrepanja: ustvarjanje novih delovnih mest, osnovne storitve na podeželju, varstvo okolja in ohranjanje narave, večja vključenost mladih, žensk in drugih ranljivih skupin. LAS DBK je v začetku leta 2018 potrdil odobrene projekte na prvem javnem pozivu LAS DBK, sofinanciranih iz sredstev CLLD 2014–2020, od tega so bili na področju Občine Črnomelj potrjeni naslednji projekti: (1) Interpretacija naravne in kulturne dediščine v Krajinskem parku (KP) Lahinja, (2) Predstavitev in varstvo človeške ribice, na primeru črne človeške ribice v Beli krajini, in preko KP Kolpa v (3) »Kolpa e-bike«, Alternativna mobilnost ob reki Kolpi.

Sezonska usmeritev kmetijstva in ostali dejavniki, ki vplivajo na razvoj kmetijstva v Občini Črnomelj

Občina Črnomelj se sooča z naslednjimi dejavniki:

- »z raznoliko krajino, ki je pogojena z naravnimi danostmi (reliefna razgibanost, gozdnatost, kraški svet, vodotoki) in pod vplivom negativnih vplivov intenzivnih oblik kmetovanja (kot denimo prekomerno gnojenje z gnojevko in prekomerna uporaba FFS) ter preusmerjanja kmetijstva v druge panoge na eni strani in z opuščanjem kmetijske rabe, ki povečuje delež zaraščanja oz. gozdnatost in zmanjšuje obseg kmetijskih zemljišč in spreminja kulturno krajino na drugi strani« (po Strategija lokalnega razvoja za LAS DBK 2014–2020, 2016⁴⁹);
- kmetijske in ostale dejavnosti, ki temeljijo na večjih posegih v prostor, so (do neke mere) omejene s strani Nature 2000, zato bo potrebno iskati (in najti) ustrezen kompromis med priznanimi omejitvami in interesi posameznikov;
- **kmetijska zemljišča v Občini Črnomelj z omejenimi dejavniki za pridelavo** so nedvomno največji omejitveni dejavnik z vidika konkurenčnosti kmetijske pridelave na trgu EU, kar potrjuje tudi Strategija lokalnega razvoja za LAS DBK 2014–2020 (2016), ki še dodaja: »Zato prav vizija razvoja t. i. *zelenega gospodarstva* in vloga kmetijstva pri varovanju naravnih virov in varstva narave, preko razumevanja procesov proizvodnje hrane, pomeni realno možnost vzdržnega *trajnostnega razvoja* in pridobivanja novih delovnih mest v kmetijstvu, pa tudi v nekaterih spremljajočih gospodarskih dejavnosti, zlasti turizma«;
- **sezonska** usmeritev kmetijstva, katero bi lahko (vsaj delno) omilili z vzpostavitvijo rastlinjakov in namakanja, s čimer bi dosegli, da pridelava hrane ne bi bila tako izključno sezonsko orientirana. Smiselno bi bilo doseči povezovanje med ponudniki kmetijskih izdelkov – ali v skupine, zadruga oziroma druge oblike povezave, ki bi omogočale diverzifikacijo ponudbe in sočasno olajšale nastop posameznikov na izredno zahtevnem

⁴⁹ V okviru tematskega področja ustvarjanja delovnih mest so v Strategiji lokalnega razvoja za lokalno akcijsko skupino Dolenjske in Bele krajine 2014–2020 med drugim določena ukrepa (2016, str. 57, 58): Ukrep 1.B: Povečati samooskrbnost na prehranskih in ostalih področjih ter Ukrep 1.C: Organizirati skupine ponudnikov in ustvariti pogoje za skupen nastop na trgu.

konkurenčnem trgu. Pri pomisleku glede vzpostavitve zadrug in posledično velikega nezaupanja v le-te zaradi preteklih izkušenj, je potrebno vzpostaviti dober primer prakse (kot ga denimo predstavljamo nadalje), oziroma se povezati z obstoječo Kmetijsko zadrugo (KZ) Metlika, kar je bila kot želja izražena na delavnicah, ki smo jih opravili v sklopu priprave te strategije, svojo pripravljenost za sodelovanje pa je izrazil tudi g. Jože Cajnar, direktor Kmetijske zadruge Metlika (kar lahko razberemo iz intervjuja, ki smo ga opravili z njim za potrebe pričujoče strategije razvoja občine in se nahaja v Prilogi 14);

– nadaljevanje s **komasacijami ter z agromelioracijami**. Spodaj je natančen prikaz izvedenih komasacij in agromelioracij na območju Občine Črnomelj od leta 1982 dalje. Na območju Podturnščice je leta 1986 izvedena na 99 ha tudi hidromelioracija, vendar pa hidromelioracijski sistem ni bil ustrezno vzdrževan.

Kot lahko vidimo, so bile komasacije v Občini Črnomelj v največjem obsegu izvedene v obdobju od leta 1986 in 1990 na območju Dragatuša.

Tabela 42: Izvedene komasacije na območju Občine Črnomelj

Naziv agrooperacije	Površina v HA	Izvedene v obdobju
GRIBLJE	161	1982
CERKVIŠČE	55	1982
DRAGATUŠ	427	1986–1990
GRIBLJE – CERKVIŠČE	260,8	2012–2015
DRAGATUŠKO POLJE	237,1	2012–2015

Vir: Interni viri Občine Črnomelj, 2018

Agromelioracije na območju Občine Črnomelj so bile v največjem obsegu izvedene na območju med Hrastom in Lipo med letoma 1992 in 1994. Tako s komasacijami kot z agromelioracijami je Občina Črnomelj pričela leta 1982.

Tabela 43: Izvedene agromelioracije na območju Občine Črnomelj

Naziv agrooperacije	Površina v HA	Izvedene v obdobju
GRIBLJE	161	1982
CERKVIŠČE	55	1982
LOKVE – zemljišča Kmetijske zadruga Črnomelj	108	1984
DRAGATUŠ – zemljišča Kmetijske zadruga Črnomelj	76	1983
DRAGATUŠ	427	1987
LOKVE 1	248	1987
LOKVE 2	89	1988
TRIBUČE	255	1989
NERAJEC	199	1990
DOBLIČE – JERNEJA VAS	280	1991
HRAST – LIPA (Belčji vrh, N. in S. Lipa, Mala Lahinja, Knežina, D. in G. Suhor, Hrast, Perudina, del Drenovca)	678	1992–1994
ČRNOMELJ 1 (Čudno Selo, Desinec, Talčji vrh, Dolenja vas, Vranoviči)	295	1994–1995
GRIBLJE – CERKVIŠČE	170,9	2014–2015
DRAGATUŠKO POLJE	134,7	2014–2015

Vir: Interni viri Občine Črnomelj, 2018

- zaradi izrazite sezonske usmerjenosti pridelovalcev, ki ne morejo zagotavljati celoletne ponudbe določenih pridelkov, so možnosti, ki jih ponujajo **zeleni javni naročila** (šolski sistemi in ostali javni zavodi) premalo izkoriščena. Seveda je pri tem potrebno omeniti tudi probleme, ki se pri takšnem sodelovanju pojavijo – potreba po izstavitvi e-računa, potreba po zagotavljanju širokega spektra ponudbe, da bi zadovoljili zakonskim potrebam po ustreznem jedilniku otrok. Tu je kot prednost in praktično tudi nujnost izpostavljena možnost povezave med posameznimi kmetovalci in posledično tudi diverzifikacije le-teh, ki bi s skupno ponudbo lahko uspeli pri takšnih javnih naročilih, saj, kot je bilo ugotovljeno na delavnici na temo kmetijstva za namen priprave te strategije razvoja, je v sistemu zelenih javnih naročil kot posameznik zelo težko uspeli kot potencialni dobavitelj. Tu bi radi opozorili še na to, da bi bilo potrebno pri nabavi hrane preko zelenih javnih naročil upoštevati to sezonskost priprave hrane in posledično temu prilagoditi tudi načrtovanje takšnega načina prehranjevanja, ki je nedvomno tudi bolj zdrav za človekovo zdravje (denimo, da se ne pričakuje svežih jagod ali paradižnika pozimi, ko je čas za prehranjevanje z zeljem, s kislom repo in tako dalje);
- izpostavljena je želja po **preusmeritvi v ekološko kmetijstvo**, kjer pa zaradi visokih stroškov pridobivanja potrebnih certifikatov, zanimanje za le-to ni v takšnem obsegu, kot bi si želeli, zato je, kot ugotavljajo udeleženci na delavnici na temo kmetijstva, nujna podpora ekološkemu kmetovanju in povečevanju obsega le-tega – trenutno je na podlagi lanskih zbirnih vlog 53 kmetij vključenih v kontrolo ekološkega kmetovanja oz. 7 % vseh kmetij v Občini Črnomelj, oziroma povedano drugače, le 13,6 % vseh površin v Občini Črnomelj je pod ekološkim nadzorom;
- izpostavlja se tudi potreba po povečanju obsega **lokalne samooskrbe ob sočasni krepitvi zavesti potrošnikov o pomembnosti in kakovosti lokalno pridelane hrane**. Ob tem bi bilo priporočljivo tudi razmisliti o vzpostavitvi namakalnih sistemov ali rastlinjakov, da bi se lahko sveža lokalno pridelana hrana zagotavljala dlje časa. Vendar pa se mora najprej zgoditi določen premik v glavah potrošnikov na tem območju v smislu prepoznavanja prednosti lokalno pridelane hrane. Kot ugotavlja Strategija lokalnega razvoja za LAS DBK 2014–2020 (2016), bo potrebno »potrošnike osvestiti, da bodo raje kot po cenovno ugodni, vendar s prevoženimi kilometri obremenjeni zelenjavi v nakupovalnih centrih, posegali po lokalno pridelani hrani. Tu seveda naletimo na problem cenovno ugodne hrane v trgovinah, ki jo omogoča kmetijska politika EU, ki več kot 50 % EU proračuna nameni subvencijam za kmetijstvo in predelavo hrane. Posledično takšna pomoč postavi kmeta v nekonkurenčen položaj hrani v trgovini, saj predstavlja cena hrane v trgovini le delček celotnih stroškov pridelave te hrane, ostali

del pa velikim pridelovalcem in predelovalcem pokrije EU s subvencijami in sredstvi iz razpisov kmetijskega ministrstva (podobna situacija je tudi v Sloveniji)«. Poleg tega je pri tem potrebno izpostaviti tudi problem nizke kupne moči lokalnega prebivalstva, zato je prodaja kmetijskih pridelkov odvisna od iznajdljivosti vsakega posameznika. Velik napredek tako za Belo krajino kot tudi neposredno za Občino Črnomelj bi bil, če bi prišlo do povečanja stopnje lastne samooskrbe z lastnim vrtnarjenjem (torej z lastno pridelavo hrane), kar bi rezultiralo pri dvigu zavedanja o pomembnosti poznavanja izvora hrane in prednostih uživanja domače pridelane hrane (nedvomno tudi boljši kvaliteti pridelane hrane in posledično dvigu zdravja ljudi), gibanju na svežem zraku, prenosu znanja na otroke, obdelovanju kulturne krajine, preprečevanje zaraščanja, kot tudi v primeru preusmeritve pri prodaji v pridelke, z višjo dodano vrednostjo (kot je denimo jagodičevje ...).

Potrebno je tudi izpostaviti obstoječ problem, ki je bil zaznan tekom priprave pričujoče strategije, in sicer da je v Občini Črnomelj kmetijstvo večinoma samooskrbno in da pridelovalci praktično vse, kar pridelajo, prodajo neposredno »doma«, na lastnem »dvorišču«, »dvoriščih kmetijah«, zaradi česar se zastavlja vprašanje, ali Občina Črnomelj sploh razpolaga z viški pridelave in zato je potrebno narediti analizo potencialnih viškov, v smislu zaznave, kje sploh je potreba po nadaljnjih aktivnostih v smislu povezovanja s KZ Metlika, kar je bilo kot prioriteten cilj s takojšnjo realizacijo izpostavljeno na delavnici kmetijstva v sklopu priprave te strategije razvoja. V sklopu priprave pričujoče strategije in opravljenih razgovorih s kmeti, pa menimo, da večina kmetij ne prideluje večjih tržnih viškov. Je bil pa na tej delavnici izkazan interes, da si večina želi imeti pokrito tržnico in/ali večjega/organiziranega odkupovalca – torej, želja je, da kmetje pridelujejo za znanega kupca. V primeru slednjega oziroma večjega odvzema bi bili pripravljene povečati svojo pridelavo. Nujno se nam zdi tudi okrepiti povezave med posameznimi kmetijskimi pridelovalci in doseči čim večjo diverzifikacijo, s čimer lahko le-ti preko povezovanja naslovijo čim širši krog potreb kupcev.

Potencial samooskrbe skozi porabo gospodinjstev

Z namenom ugotovitve potenciala samooskrbe smo primerjalno pogledali porabo gospodinjstev v Občini Črnomelj. Če pogledamo podatke SURS-a glede porabe gospodinjstev in le-te prenesemo na gospodinjstva v Občini Črnomelj⁵⁰, ugotovimo, da je bila poraba v Občini Črnomelj (po zadnje dostopnih podatkih iz leta 2015) takšna:

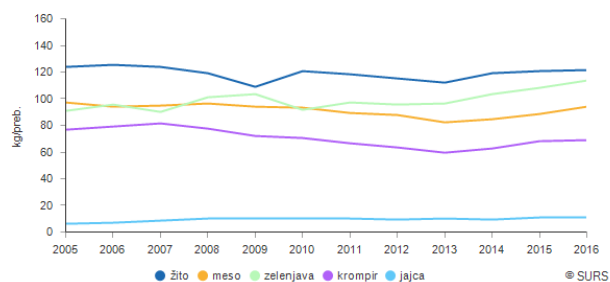
- 96.290.370 EUR so znašala porabljena denarna sredstva za življenjske potrebščine (17.334 EUR/gospodinjstvo x 5.555 gospodinjstev v tistem letu),
- 14.837.405 EUR so znašala porabljena denarna sredstva za hrano in brezalkoholne pijače (2.671 EUR/gospodinjstvo x 5.555 gospodinjstev v tistem letu),
- 14.209.690 EUR so znašala porabljena sredstva za stanovanje, vodo, elektriko, plin in drugo gorivo (2.558 EUR/gospodinjstvo x 5.555 gospodinjstev v tistem letu),
- medtem ko so znašala porabljena denarna sredstva za transport 20.003.555 EUR (3.601 EUR/gospodinjstvo x 5.555 gospodinjstev v tistem letu).

Sodeč po podatkih s spodnjega grafa je zadnja leta viden porast povpraševanja po zelenjavi in mesu, največ povpraševanja je po žitu, ki pa je zadnja leta skorajda nespremenjeno, nespremenjeno pa je tudi povpraševanje po krompirju in jajcih.

Slika 14: Potrošnja na prebivalca, koledarsko leto, Slovenija

⁵⁰ Zadnji dosegljivi podatki so na voljo za leto 2015.

Vir: SURS,

2018

Stopnja samooskrbe za območje Slovenije za leto 2016 je sodeč po podatkih iz leta 2016 najnižja pri zelenjavi, sledi sveže sadje in krompir, sledijo pa žita ter meso. Ob tem opozarjamo, da predstavljeni podatki zajemajo porabo živil in samooskrbo, ki je pridobljena iz uradnih virov za celotno Slovenijo in s katerimi razpolaga SURS, v kateri pa niso zajeti podatki o živilih z vrtov in njiv za lastno pridelavo, saj le-ti uradno niso znani.

Slika 15: Stopnja samooskrbe v Sloveniji v letu 2016

	Proizvodnja	Potrošnja	Stopnja samooskrbe	Potrošnja na prebivalca
	1.000 t		%	kg/preb.
Žita	638,1	863,2	73,9	121,6
Meso	148,4	193,6	76,7	93,8
Zelenjava	105,5	253,0	41,7	113,4
Krompir	84,9	154,9	54,8	68,7
Sveže sadje	91,0	206,6	44,0	71,8

Vir: SURS, 2018

Iz spodnje tabele je razvidna poraba določenih živil na letni ravni, ki jo je pripravil SURS za leto 2015 za območje Slovenije. Podatke o letni porabi le-teh smo nato ekstrapolirali na število prebivalcev v Občini Črnomelj.

Kot je razvidno s spodnjih podatkov, je potencial kupne moči v Občini Črnomelj precejšen, kar posledično pomeni, da je manevrskega prostora za povečevanje stopnje samooskrbe, kot tudi možnosti preusmerjanja potrošnje v lokalno proizvedeno hrano, kar bi omogočilo prosperiteto lokalnih kmetov, še precejšnje.

Tabela 44: Poraba različnih živil na število prebivalcev v Občini Črnomelj (potencial samooskrbe in povečanja lokalne potrošnje)

Živilo	Letna poraba na osebo	Poraba na število prebivalstva v letu 2015 (14.523 prebivalcev v Občini Črnomelj)	Živilo	Letna poraba na osebo	Poraba na število prebivalstva v letu 2015 (14.523 prebivalcev v Občini Črnomelj)
Kruh in drugi pekovski izdelki [kg]	27,5	399.382,5	Pivo (tudi brezalkoholno) [liter]	26,4	383.407,2
Moka vseh vrst, kosmiči in zdrob [kg]	11,9	172.823,7	Slive [kg]	0,9	13.070,7
Goveje meso (sveže in zamrznjeno) [kg]	5	72.615	Marelice in breskve [kg]	2,5	36.307,5
Svinjsko (sveže in zamrznjeno) [kg]	8,5	123.445,5	Grozdje [kg]	2,7	39.212,1
Perutnina (sveža in zamrznjena) [kg]	9,7	140.873,1	Zelena solata [kg]	7,4	107.470,2
Delikatese (posušeno, soljeno, dimljeno meso) [kg]	12,6	182.989,8	Zelje in ohrovt [kg]	5,3	76.971,9
Mleko, polmastno in lahko [liter]	46,8	679.676,4	Paprika [kg]	3,7	53.735,1
Jogurt [kg]	12,4	180.085,2	Korenje [kg]	3,5	50.830,5
Sir in skuta [kg]	8,5	123.445,5	Česen in čebula [kg]	6,5	94.399,5
Smetana (sladka in kislja) [kg]	4,3	62.448,9	Fižol, suh grah, bob in leča [kg]	1,3	18.879,9
Drugi mlečni izdelki (mlečne sladice, mlečni napitki, puding ...) [kg]	3,9	56.639,7	Konzervirana in predelana zelenjava [kg]	8,5	123.445,5
Jajca [kos]	80,2	1.164.744,6	Krompir [kg]	21,3	309.339,9
Maslo [kg]	1,4	20.332,2	Marmelada in džem [kg]	0,6	8.713,8
Margarina in druge rastlinske maščobe [kg]	1,1	15.975,3	Sadni sokovi [liter]	13,2	191.703,6
Druge jedilne živalske maščobe [kg]	0,7	10.166,1	Sadni sirup [liter]	2,2	31.950,6
Jabolka [kg]	13,6	197.512,8	Žgane pijače (viski, liker, konjak, vodka, rum ...) [liter]	0,9	13.070,7
Hruške [kg]	2,4	34.855,2	Vino [liter]	7,8	113.279,4

Vir: Lasten, na podlagi podatkov SURS, 2018

Radi bi še poudarili, da sicer ne razpolagamo s podatki o stopnji samooskrbe v Občini Črnomelj (saj takšna raziskava do sedaj, po nam znanih podatkih, še ni bila opravljena), vendar pa na podlagi pregledanih podatkov, menimo, da kljub, po vsej verjetnosti višjim, stopnjam samooskrbe z zelenjavo in mesnimi proizvodi na tem območju, kot je povprečje Slovenije, je v Občini Črnomelj na področju samooskrbe še ogromno manevrskega prostora za različne kmetijske proizvajalce. Bi pa ob tem opozorili na nujnost popisa morebitnih presežkov, ki jih KMG potencialno ustvarjajo, saj se lahko le tako pridobi vpogled v realno situacijo in razmišlja o morebitnih nadaljnjih dodatnih ukrepih pomoči kmetom pri prodaji le-teh. Absolutno nujno pa se nam zdi doseči povezovanje med ponudniki, kot tudi diverzifikacija ponudbe med lokalnimi ponudniki, da lahko medsebojno dopolnjujejo ponudbo in tako postanejo zanimivejši tudi za zelena javna naročila.

- V Občini Črnomelj bi bilo potrebno vzpostaviti nadkrito tržnico in/ali lokalno trgovino s pridelki lokalnih pridelovalcev. Kot pozitiven korak v to smer se ocenjuje dosedanje tržnico, ki se odvija vsako soboto v mestu Črnomelj, kjer domači predelovalci ponujajo lastne pridelke in izdelke; primer predloga nastanka takšne tržnice pa najdemo tudi v *Belokranjcu*, decembra 2017, kjer študentje Fakultete za arhitekturo (Nika Lakovič, Miha Šetina in Nuša Jerič) predlagajo ustanovitev pokrite tržnice v Lokvah, kjer bi se prodajalo vino, med, mlečne izdelke, pivo in ostale lokalno pridelane izdelke⁵¹. Poleg tega so udeleženci na delavnici na temo kmetijstva v sklopu priprave pričujoče strategije razvoja predlagali postavitev stojnic ob prometno bolj obremenjenih cestnih povezavah v Občini Črnomelj v poletnih časih, kar bi bilo izvedljivo z manjšimi stroški pred vzpostavitvijo nadkrite tržnice in/ali lokalne trgovine;
- zaznan je tudi **izziv usklajevanja terminske vezave za naročila in posledično za odkupe**, saj se denimo večji odkupovalci ne želijo terminsko vezati z naročili, kar predstavlja kmetom problem zaradi potrebnega vnaprejšnjega načrtovanja procesa pridelave kmetijskih pridelkov, težave pa se pojavljajo tudi pri plačilih zaradi izredno dolgih rokov plačil, predvsem s strani KZ Krka;
- tendenca kmetov na področju Občine Črnomelj je, da bi se vsak kmet hotel ukvarjati s čim širšim razponom kmetijskih pridelkov, kar pa ni mogoče in zato bi bilo potrebno doseči **diverzifikacijo** le-tega; s tem namenom bi se izdelal načrt, točno kdo kaj dela, posledično bi prišlo do specializiranosti in možnosti povezave med posameznimi ponudniki, zaradi česar bi se vedelo, kdo kaj prideluje in če bi kdo kaj potreboval, bi takoj vedel, na koga se lahko obrne, sedaj pa takšnega pregleda nad tem, kdo kaj ponuja iz razloga prevelike razpršenosti ponudbe, ni;
- poleg zahtevne zakonodaje, ki odvrne marsikaterega kmeta ali čebelarja od prodaje njegovih izdelkov, delo kmetov v smislu umeščanja kmetijskih objektov v prostor, spremembe namembnosti, pridobivanja gradbenih dovoljenj, ovira tudi **prepočasno odzivanje pristojnih institucij, oseb** za potrebe kmetijstva (na delavnici na temo kmetijstva je bil izpostavljen problem gradnje hleva, ki traja že 10 let);
- zaznan je tudi **primanjkljaj povezovanja med posamezniki**, saj bi bilo potrebno doseči povezovanje v obliki medsebojne prodaje izdelkov (torej drug od drugega), kot tudi potreba po večji povezavi kmetijstva s turizmom – podan je bil predlog, da se na večjih prireditvah v Občini Črnomelj prodaja pridelke lokalnih proizvajalcev, občina pa pomaga tudi pri označevanju in promociji turističnih kmetij, poleg tega pa naj vzpodbuja, da se objekti in prostori s potencialom za razvoj turizma prodajo ljudjem, ki jih mislijo za namene turizma tudi dejansko uporabiti;
- na delavnicah na temo kmetijstva je bil izpostavljen tudi pomislek, da vasi postajajo spalna naselja, medtem ko za kmetijske dejavnosti zmanjkuje prostora. Posledično se je izpostavila potreba po **ustreznem prostorskem umeščanju kmetij** (torej v kakšnem

⁵¹ Študentje Fakultete za arhitekturo, Univerze v Ljubljani, so izdelali projekt idejne vizije revitalizacije vasi Lokve, ki bi ponudil celostni proces pridelave, obdelave in distribucije lokalno vzgojenih pridelkov, s ciljem združevanja in aktivnega sodelovanja lokalnih pridelovalcev ter z zagotovitvijo novih delovnih mest. Območje severno od nekdanjega vojaškega objekta, danes Policijske postaje Črnomelj, bi opremili z okolju prijaznimi in s trajnostnimi objekti. Namembnost posameznih objektov bi bila zbirna, izobraževalna (objekt z interaktivnimi učilnicami), na tem območju bi bila tudi pokrita tržnica s prodajalno vina, medu, mlečnih izdelkov, piva in ostalih lokalno pridelanih izdelkov. Na severni strani obravnavanega območja bi se nahajali vrtovi in dodatne obdelovalne površine za namene distribucije in izobraževanja. Drugi večji objekt na območju bi bil postavljen nasproti policijske postaje, služil pa bi kot garaža za traktorje in drugo kmetijsko mehanizacijo, kjer bi okoliški kmetje iz radija 10 km na varnem lahko shranjevali potrebno mehanizacijo. Pri zasnovi projekta je ključnega pomena bližina železnice ob južnem in zahodnem robu vasi in poslovna cona v nastajanju južno od vasi Otovec, kjer že stojijo pomožni nakladalni tiri ter ploščadi, ki bi jih z obnovo in dograditvijo distribucijskega centra, kjer bi se izvajal proces čiščenja, sortiranja in pakiranja izdelkov, izkoristili za transport izdelkov naprej v trgovine in tržnice večjih mest (*Belokranjec*, december 2017, str. 43).

obsegu bodo kmetije obstajale v prihodnje, v kakšnih gabaritih in kam je potrebno postavljati in umeščati hleve ...);

– na območju Občine Črnomelj je veliko **rokodelskega** znanja, ki ga je možno izkoristiti za podjetniške priložnosti. Kot ugotavlja Strategija lokalnega razvoja za LAS DBK 2014–2020 (2016), je »Interes za prenos rokodelstva med mladimi prisoten, predvsem v smislu razvoja novih kreativnih idej, prenos starih vzorcev (izdelkov) v nove, sodobne oblike. Tudi zaradi neorganiziranega pristopa k trženju je rokodelsko znanje v zamiranju. Obstajajo že različne, neformalne oblike, povezav med mladimi, ki jih je v nadaljevanju smiselno nadgraditi. Belokranjski rokodelci imajo možnost razstave svojih izdelkov v prostorih RIC Bela krajina, v Primožičevi hiši in prostorih Podjetniškega inkubatorja Bele krajine (prostori nekdanje lekarne na Kolodvorski 23)⁵². Ustvarjena partnerstva lahko ob ustreznih pogojih (poslovni prostori za delo (*coworking*), skupni razvoj novih produktov (uporaba naravnih materialov), skupno trženje (postavitev prodajnih polic oz. oblikovanje prodajnih mest znotraj drugih urbanih območij) v nadaljevanju prerastejo v podjetništvo«.

Glavni poudarek v Občini Črnomelj na področju rokodelstva bo doseči ustrezno povezovanje med rokodelci v smislu tako sodelovanja kot uspešnega (tudi skupnega) prodora na tržišče. Poleg tega bi bilo priporočljivo ustanoviti rokodelski center oziroma celo rokodelsko akademijo, kjer bi lahko dosegli tako prenos znanj, ki jih imajo rokodelci, kot tudi omogočili širšemu krogu ljudi, da Občino Črnomelj prepoznajo kot kraj z bogatim rokodelskim znanjem.

Povečevanje števila kmetijskih gospodarstev (KMG)

Eden pomembnejših dokumentov na področju kmetijstva v Občini Črnomelj v zadnjih letih je bil izdelan leta 2015, in sicer gre za **Strokovne podlage za razvoj kmetijstva v okviru izdelave SD OPN Občine Črnomelj – končno poročilo**. Pričujoča strategija je nadgradnja ugotovitev, do katerih je le-ta prišla ob zadnjem popisu KMG v Občini Črnomelj leta 2010.⁵³

Stanje KMG v Občini Črnomelj se je med leti 2000 in 2010 poslabšalo. Največje razlike se kažejo pri obsegu kmetijskih zemljišč v uporabi (KZU), ki so se v tem obdobju v Občini Črnomelj zmanjšale za 15 %, v slovenskem povprečju pa le za 2,4 %. Posledica zmanjšanja KZU je tudi zmanjšanje števila glav velike živine (GVŽ), ki je precej večje od slovenskega povprečja. Do zmanjšanja KZU je verjetno v veliki meri prišlo na račun zaraščanja kmetijskih zemljišč, kar pa je tudi posledica opuščanja živinoreje na območju, predvsem za intenzivno kmetijstvo, manj ustreznih območjih.⁵⁴ Iz spodnje tabele je razvidno, kakšno je stanje KMG v Črnomlju, primerjalno gledano s Slovenijo.

Tabela 45: KMG v Občini Črnomelj in Sloveniji leta 2000 in 2010

⁵² Samo na območju Krajinskega parka Kolpa je 20 rokodelcev – prejemnikov certifikatov DUO, za več kot 70 različnih izdelkov domače obrti (LAS, Povezovanje in usposabljanje rokodelcev ter razvoj centrov rokodelcev).

⁵³ Popisi se izvajajo vsakih 10 let, zato bodo določeni podatki, ki jih zaradi odsotnosti novejših uradnih podatkov nismo mogli posodobiti, povzeti iz ugotovitev omenjenih Strokovnih podlag.

⁵⁴ V letu 2013 je subvencijsko vlogo, po podatkih agencije RS za kmetijske trge in razvoj podeželja, oddalo 745 kmetij iz Občine Črnomelj, kar je okrog 70 % vseh kmetijskih gospodarstev, ki jih je evidentiral Popis kmetijstva v letu 2010. Število kmetijskih gospodarstev je večje ob robu površin z najugodnejšimi pridelovalnimi pogoji v občini oziroma ob glavni prometnici ter ob toku reke Kolpe. V območjih, ki so opredeljena kot hribovsko-gorska in bolj proizvodno omejevana, pa je njihovo število manjše (Strokovne podlage za razvoj kmetijstva v okviru izdelave sprememb in dopolnitev občinskega prostorskega načrta Občine Črnomelj – končno poročilo, 2015, str. 34–35).

	2000		2010		2017		Sprememba 2010–2017 %	
	Občina Črnomelj	Slovenija	Občina Črnomelj	Slovenija	Občina Črnomelj	Slovenija	Občina Črnomelj	Slovenija
Število KMG	1.290	86.467	1.060	74.646	Ni primerljivih podatkov ⁵⁵	69.902	Ni primerljivih podatkov	-6,36 %
KZU	6.784	485.879	5.773	474.432	5.293,53	479.589	-8,3 %	+1,01 %
GVŽ	4.230	470.498	3.448	421.553	Ni primerljivih podatkov	418.684	Ni primerljivih podatkov	-0,68%
GVŽ/hektar KZU	0,62	0,97	0,6	0,89	Ni primerljivih podatkov	0,87	Ni primerljivih podatkov	-2,25 %

Vir: Podatki za leto 2000 in 2010, povzeti po: Strokovne podlage za razvoj kmetijstva v okviru izdelave SD OPN Občine Črnomelj – končno poročilo, 2015; za leto 2017 podatki, pridobljeni od MKGP, 2018

Glede na podatke dejanske rabe lahko empirično ocenimo, da so trendi zaraščanja na območju Občine Črnomelj, naslednji:

Tabela 46: Poraščенost v Občini Črnomelj

	Stanje dejanske rabe 2002:	Stanje dejanske rabe 2018:	Razlika
poraščенost	242.407.020 m ²	256.353.763 m ²	+5,7 % poraščенosti v
neporaščенost	97.067.721 m ²	83.120.978 m ²	letu 2018 glede na leto
SKUPAJ	339.474.741 m²	339.474.741 m²	2002

Vir: Interni viri Občine Črnomelj, 2018

Iz zgoraj določenih podatkov izhaja, da se je poraščенost v obdobju od leta 2002 do leta 2018 povečala za cca. 5,7 %, glede na poraščенost v letu 2002⁵⁶, kar pomeni, da povečanje zaraščенosti sicer v Občini Črnomelj ne predstavlja izrazitejšega problema v Občini Črnomelj, je pa nedvomno nadaljevanje takšnega zaraščanja potrebno preprečiti, saj je preprečevanje zaraščanja kmetijskih zemljišč tudi MKGP uvrstilo med prednostne

⁵⁵ Po podatkih MKGP (2018) je bilo v letu 2017 1.475 kmetijskih gospodarstev, od tega jih 307 ni izkazovalo nobene aktivnosti. Ker pa podatki MKGP (2018) niso primerljivi s podatki, ki jih navajajo Strokovne podlage za razvoj kmetijstva v okviru izdelave SD OPN Občine Črnomelj – končno poročilo (2015), ki izhajajo iz 10-letnih popisov kmetijstva in so na voljo na SURS-u, zaradi različne metodologije podatki niso primerljivi in zato posledično takšnih primerjav ni mogoče izvajati. Podatki niso primerljivi tudi za število glav živine in GVŽ/hektar KZU, saj je za podatek o GVŽ potreben izračun iz podatkov o rejenih živalih, ki pa ga v času priprave strategije nismo uspeli pridobiti.

⁵⁶ Podatki, ki so bili uporabljeni so naslednji:

– Stanje dejanske rabe 2002 in za leto 2018: Grafična sloja podatkov o stanju dejanske rabe, ki jih vodi Ministrstvo za kmetijstvo, uporabljeni s spletne strani Ministrstva, dne 29. 3. 2018. V metodologiji smo kot podatke o poraščенosti terena uporabili naslednje šifrate: dejanske rabe, ki jih vodi Ministrstvo za kmetijstvo:

– v skupno površino o NEPORAŠČENOSTI terena so bile zajete naslednje dejanske rabe: 1100 (njiva oziroma vrt), 1190 (rastlinjak), 1211 (vinograd), 1221 (intenzivni sadovnjak), 1222 (ekstenzivni oziroma travniški sadovnjak), 1240 (ostali trajni nasadi), 1300 (Trajni travnik), 3000 (pozidano in sorodno zemljišče), 4220 (ostalo zamočvirjeno zemljišče), 7000 (voda);

– v skupno površino o PORAŠČENOSTI terena so bile zajete naslednje dejanske rabe: 1410 (kmetijsko zemljišče v zaraščanju), 1420 (plantaža gozdnega drevja), 1500 (drevesa in grmičevje), 1600 (neobdelano kmetijsko zemljišče), 1800 (kmetijsko zemljišče, poraslo z gozdnim drevjem), 2000 (gozd) (Vir: Interni viri Občine Črnomelj, 2018).

programske usmeritve v resoluciji o strateških usmeritvah razvoja slovenskega kmetijstva in živilstva do leta 2020. Vendar pa je omenjen podatek rahlo zaskrbljujoč, če ga postavimo ob bok zmanjševanju KZU, če na kmetijska zemljišča gledamo kot nenadomestljiv vir za zagotavljanje prehranske varnosti prebivalcev v občini, zato bo posledično potrebno razmisliti, s kakšnimi ukrepi preprečevati nadaljnje zaraščanje kmetijskih površin v občini.

Iz spodnje tabele je razvidno, da je imela Občina Črnomelj v letu 2010 skupaj 1.431 KMG, od tega je bilo največ gospodarstev v Črnomlju, nato v Vinici in Dragatušu ter Adlešičih, najmanj pa v Gribljah in Starem trgu. Razporeditev je razvidna iz spodnje tabele. KMG imajo najvišje število članov na posamezno KMG v Vinici, kjer živi ena družina s 14 člani, in v Starem trgu, kjer živi ena družina z 12 člani, sledi pa Črnomelj, kjer živita dve družini z 11 člani. Največ kmetijskih gospodarstev ima tri člane, sledijo 4 člani, 5 članov in 2 člana, manj pa jih enočlanskih oziroma več kot 5 članov na posamezno KMG.

Tabela 47: Število KMG v Občini Črnomelj v letu 2010

Število članov na KMG/Število KMG po različnih krajih v Občini Črnomelj	ADLEŠIČI	ČRNOMELJ	DRAGATUŠ	GRIBLJE	STARI TRG	VINICA	SKUPAJ
1	61	204	95	31	24	123	538
2	36	134	49	11	18	58	306
3	38	140	40	14	8	56	296
4	21	88	25	13	7	35	189
5	13	23	14	1	2	17	70
6		14	7	1	2	4	28
7		2				1	3
8		1					1
Skupaj število KMG	169	606	230	71	61	294	1.431

Vir: MKGP, 2018

Iz spodnje tabele lahko razberemo, da je imela Občina Črnomelj v letu 2017 (v primerjavi z letom 2010) porast KMG za 44 le-teh (torej v letu 2017 jih je bilo skupaj 1475). Od tega je bilo največ KMG v Črnomlju, nato v Vinici in Dragatušu ter Adlešičih, najmanj pa v Gribljah in Starem trgu. Razporeditev je razvidna iz spodnje tabele. Opazimo lahko tudi, da je število enočlanskih KMG v upadanju, medtem ko so v porastu KMG z večjim številom članov. V letu 2010 je bilo na KMG največ 8 članov in še to sta bila samo dva KMG s takšnim številom, v letu 2017 pa lahko zasledimo tudi KMG, ki ima kar 14 članov, in sicer na Vinici in v Starem trgu, kjer se nahaja KMG z 12 člani, sledi pa Črnomelj, kjer živita dve družini z 11 člani. Največ KMG ima tri člane, sledijo 4 člani, 5 članov in 2 člana, manj pa je enočlanskih oziroma več kot 5 članov na posamezno kmetijsko gospodarstvo.

Tabela 48: Število KMG v Občini Črnomelj v letu 2017

Število članov na KMG/Število KMG po različnih krajih v Občini Črnomelj	ADLEŠIČI	ČRNOMELJ	DRAGATUŠ	GRIBLJE	STARI TRG	VINICA	SKUPAJ
1	18	77	32	11	11	42	191
2	40	109	53	13	21	54	290
3	31	156	51	16	11	84	349

4	43	158	44	17	8	63	333
5	19	94	30	9	7	35	194
6	15	42	13	4	6	14	94
7		2	2	1	1	3	9
8		3	3	1		1	8
9		1				1	2
10		1					1
11		2					2
12					1		1
14						1	1
Skupaj št. KMG	166	645	228	72	66	298	1.475

Vir: Register KMG, MKGP, 2018

Upad KZU, a sočasen porast trajnih travnikov

Povprečna površina KZU na KMG se je tako na ravni občine kot tudi države rahlo povišala (rahlo večji porast je opazen na ravni države). Delež KZU glede na celotno površino občine je v Občini Črnomelj manjši od slovenskega povprečja in se je od leta 2000 do 2010 še zmanjšal. Delež površine njiv glede na KZU se je v desetletnem obdobju nekoliko zmanjšal, vendar še vedno ostaja višji od slovenskega povprečja. Delež površine trajnih pašnikov in travnikov glede na KZU se je nekoliko povišal, vendar še vedno ostaja nižji od slovenskega povprečja. Delež površine trajnih nasadov glede na KZU je nižji od slovenskega povprečja, delež pa se še zmanjšuje; trend upada pa se lahko zazna tudi na ravni Slovenije. Površina KZU, preračunana na 1000 prebivalcev, je skoraj enkrat višja od slovenskega povprečja, prav tako površina njiv na 1000 prebivalcev, kar je nedvomno vzpodbuden podatek. Površina njiv na 1000 prebivalcev se je v obdobju 2000–2010 sicer zmanjšala za 37 ha, medtem ko se je slovensko povprečje zmanjšalo za 3 ha. Površina, posejana z žiti na 1000 prebivalcev, je precej višja od slovenskega povprečja, pod povprečjem pa je delež kmetijskih gospodarstev, ki imajo 10 ali več hektarjev KZU. Za razliko od slovenskega povprečja, kjer se delež takih kmetij povečuje, se v Občini Črnomelj kaže trend zmanjševanja.

Tabela 49: Raba kmetijskih zemljišč v Občini Črnomelj in Sloveniji leta 2000 in 2010⁵⁷

	2000		2010	
	Črnomelj	Slovenija	Črnomelj	Slovenija
Površina KZU na KMG (v ha)	5,3	5,6	5,4	6,4
Delež KZU glede na celotno površino občine (v %)	20	24	17	23,4
Delež površine njiv glede na KZU (v %)	46,8	35,1	44,6	35,9
Delež površine trajnih travnikov in pašnikov glede na KZU (v %)	48,2	58,7	51	58,5
Delež površine trajnih nasadov glede na KZU (v %)	5	6,2	4,4	5,6
Površina KZU na 1000 prebivalcev (v ha)	452	244	392	232
Površina njiv na 1000 prebivalcev (v ha)	212	86	175	83
Površina žit na 1000 prebivalcev (v ha)	82	51	76	46
Delež KZU z 10 ali več hektarov KMG v uporabi (v %)	10,4	12,7	10,1	15,3

Vir: Strokovne podlage za razvoj kmetijstva v okviru izdelave SD OPN Občine Črnomelj – končno poročilo, 2015

Zbirne vloge je v letu 2017 prijavilo 53,97 % vseh KMG. Če primerjalno pogledamo zbirne vloge agencije, so KMG v letu 2016 in 2017 v subvencijskih vlogah prijavila površine, razvidne iz spodnje tabele. Sodeč po podatkih iz zbirnih vlog, lahko opazimo trend naraščanja deleža trajnih travnikov, medtem ko se površina njiv zmanjšuje, narašča pa površina tako ekstenzivnih kot intenzivnih travnikov, medtem ko površina vinogradov upada. Narašča pa tudi število KMG, ki prijavljajo zbirne vloge. Prav tako je moč opaziti naraščanje števila živali v zbirnih vlogah (trend upadanja se zazna le pri kopitarjih).

Tabela 50: Občina Črnomelj – Zbirne vloge 2016 in 2017

	2016	2017
Število KMG	766	788
Trajni travniki (ha)	2.496,68	2.639,48
<hr/>		
	2016	2017
Število KMG	780	760
Njive (ha)	2.473,13	2.369,42
<hr/>		
	2016	2017
Število KMG	385	395
Ekstenzivni oziroma travniški sadovnjaki (ha)	136,02	138,4544
<hr/>		
	2016	2017

⁵⁷ Ker se popisi vršijo vsakih 10 let, novejših podatkov (od leta 2010) nismo uspeli pridobiti.

Število KMG	27	29
Intenzivni sadovnjaki (ha)	7,73	8,38

	2016	2017
Število KMG	363	354
Vinogradi (ha)	52,8	49,59

	2016	2017
Skupno število KMG	780	796
Skupna prijavljena površina v zbirnih vlogah za OMD (ha)	5.197,15	5.248,23

	2016	2017
Govedo	1.991,6	2.013,75
Ovce	696,45	727,35
Koze	43,65	46,5
Prašiči	341,44	344,45
Kopitarji	181,5	178,5
Divjad v obori	11,63	11,63
SKUPAJ	3.266,27	3.322,18

Vir: Interni viri Agencije RS za kmetijske trge in razvoj podeželja, 2018

Tipi kmetovanja v Občini Črnomelj

Ker za potrebe pričujoče strategije nismo uspeli pridobiti novejših podatkov, izhajamo iz podatkov Strokovnih podlag za razvoj kmetijstva v okviru izdelave SD OPN Občine Črnomelj – končno poročilo (2015), kjer ugotavljajo: »da v Občini Črnomelj **prevladujejo rejci pašne živine, sledi jim mešana rastlinska pridelava in živinoreja**. Podoben trend se kaže tudi na ravni Slovenije. Ostale proizvodne usmeritve kmetij v Občini Črnomelj so med seboj primerljive, nekoliko manj je mešane živinoreje, ki pa je nad slovenskim povprečjem. Na slovenski ravni navzgor nekoliko odstopa delež specializiranih pridelovalcev poljščin. Število specializiranih vrtnarjev in specializiranih prašičerejcev in perutninarjev v Občini Črnomelj statistika vodi zaupno, na slovenski ravni pa gre za zelo majhne deleže. Občina Črnomelj ima deleže kmetij, ki se ukvarjajo z mešano rastlinsko, mešano živinorejsko ali mešano rastlinsko-živinorejsko proizvodnjo nad slovenskim povprečjem«, kar je razvidno iz spodnje tabele:

Tabela 51: Tipi kmetovanja v Občini Črnomelj in Sloveniji v letu 2010

Tip kmetovanja	Občina Črnomelj		Slovenija	
	število	% *	število	%
Specializirani pridelovalec poljščin	123	11,6	12.778	17,1
Specializirani vrtnar	z	z	523	0,7
Specializirani gojitelj trajnih nasadov	112	10,6	8.688	11,6
Specializirani rejec pašne živine	339	32,1	29.885	40,0
Specializirani prašičerejci in perutninarji	z	z	914	1,2
Mešana rastlinska pridelava	146	13,8	5.513	7,4
Mešana živinoreja	95	9,0	4.929	6,6
Mešana rastlinska pridelava - živinoreja	241	22,8	11.416	15,3
SKUPAJ	1056	100,0	74.646	100,0

* odstotki so izračunani brez upoštevanja zaupnih podatkov

Vir: Strokovne podlage za razvoj kmetijstva v okviru izdelave SD OPN Občine Črnomelj – končno poročilo, 2015

Velikostni razredi KMG

»Največje število KMG v Občini Črnomelj sodi v velikostni razred od 2 do 5 ha KZU, sledijo jim KMG v velikostnem razredu do 2 ha in gospodarstva v velikostnem razredu od 5 do 10 ha KZU. Teh gospodarstev je v Občini Črnomelj tudi najmanj. Primerjalno s celotno Slovenijo je v Občini Črnomelj delež kmetij velikosti od 2 do 5 ha večji za 1,8 % in delež kmetij velikosti od 5 do 10 ha večji za 3,2 %. Delež kmetij, večjih od 10 ha, je manjši od slovenskega povprečja za 5,2 %« (Strokovne podlage za razvoj kmetijstva v okviru izdelave SD OPN Občine Črnomelj – končno poročilo, 2015, str. 38). Največ kmetij (skupaj 16), ki so večje od 20 ha, najdemo na območju Dragatuškega polja, Dragovanje vasi in Nerajca. 5 takih kmetij najdemo na območju Črnomlja, Dolenje vasi in Čudnega sela. V Gribljah so 3 kmetije, večje od 20 ha, 2 kmetiji najdemo v k. o. Petrova vas, Cerkvišče, na območju Tuševega dola in Zajčjega vrha. 1 kmetija se nahaja v Lokvah, Dobljčah in Fučkovcih, Velikih oz. Malih Selih, Preloki in Marindolu oz. Vrhovcih. Kmetije, ki so večje od 50 ha: ena se nahaja na območju Črnomlja, 4 na Dragatuškem polju in ena na območju Nerajca.

Tabela 52: Velikosti kmetij (po KZU) po površini in številu kmetij v razredu v Občini Črnomelj in Sloveniji leta 2010⁵⁸

Velikostni razred KZU	Občina Črnomelj			Slovenija		
	Površina (ha)	Št. KMG	%	Površina (ha)	Št. KMG	%
Več kot 0 do pod 2 ha	253	292	27,6	22.050	20.402	27,4
2 ha do pod 5 ha	1328	377	35,6	83.112	25.135	33,8
5 ha do pod 10 ha	1940	283	26,7	122.842	17.530	23,5
10 ha ali več	2252	107	10,1	246.428	11.388	15,3

Vir: Strokovne podlage za razvoj kmetijstva v okviru izdelave SD OPN Občine Črnomelj – končno poročilo, 2015

Živina na KMG

Živina je bila po popisu kmetijstva v letu 2010 zabeležena na 867 KMG (to je na 81,8 % kmetij od 1060 vseh). Po številu GVŽ prevladujejo KMG s pašno živino (od tega se največ kmetijskih gospodarstev ukvarja z drobnico, sledi ji reja goveda). Podatki o številu KMG, ki redijo prašiče in perutnino, so po evropski zakonodaji zaupni. Primerjalni podatki v spodnji tabeli kažejo, da je intenzivnost in koncentracija reje živine v Občini Črnomelj precej nižja kot v slovenskem povprečju. Nad slovenskim povprečjem je po intenzivnosti

⁵⁸ Novejših podatkov nismo uspeli pridobiti zaradi dejstva, da se izvajajo popisi enkrat na 10 let (nazadnje so se izvedli leta 2010).

na kmetijo le reja drobnice, ki je za to območje bolj tradicionalna, ter reja konj in prašičev.

Tabela 53: GVŽ na KMG v Občini Črnomelj in Sloveniji

GVŽ/Območje in leto	Število KMG		Število GVŽ		Povpr. GVŽ/KMG	
	Občina Črnomelj 2010	Slovenija 2010	Občina Črnomelj 2010	Slovenija 2010	Občina Črnomelj 2010	Slovenija 2010
GVŽ skupaj	867	58.648	3.448	2010	4,0	7,2
GVŽ pašna živina – skupaj	645	43.673	2.877	421.553	4,5	8,2
GVŽ govedo	314	36.119	1.792	358.666	5,7	8,9
GVŽ drobnica	378	8.963	824	320.580	2,2	2,0
GVŽ konji	66	5.947	261	17.884	4,0	3,4
GVŽ prašiči	233	26.441	508	20.202	2,2	1,7
GVŽ drugo	684	38.264	63	44.455	0,1	0,5

Vir: Strokovne podlage za razvoj kmetijstva v okviru izdelave SD OPN Občine Črnomelj – končno poročilo, 2015

Ker preračunanih podatkov o GVŽ do zaključka priprave pričujoče strategije razvoja nismo uspeli pridobiti, smo pridobili podatke o staležih rejenih živali na ravni Občine Črnomelj. Iz le-teh lahko ugotovimo, da se število govedu v letu 2017 povečuje, število prašičev, kuncev in drobnice je upadlo v letu 2016, vendar v letu 2017 ponovno narašča, medtem ko je bilo leta 2016 moč zaznati porast kopitarjev, ki pa v letu 2017 ponovno upada. Skupno število rejenih živali je sicer v letu 2017 ponovno poraslo po padcu v letu 2016, vendar še ni doseglo števila le-teh iz leta 2015. Največji odstotek rejenih živali predstavlja perutnina, sledita pa mu drobnica in govedo ter prašiči, ostale živali so zastopane v manjših odstotkih.

Tabela 54: Podatki o staležih rejenih živali v Občini Črnomelj od leta 2015 dalje⁵⁹

Vrsta rejenih živali/Leto	2015	2016	2017	Odstotek v 2017
Govedo	3.172	3.353	3.497	14,54
Prašiči	2.857	2.566	2.637	10,96
Drobnica	7.933	7.668	7.982	33,18
Kopitarji	292	314	275	1,14
Perutnina	10.057	9.561	9.070	37,70
Kunci	585	530	595	2,47
SKUPAJ	24.896	23.992	24.056	100 %

Vir: Register KMG, MKGP, 2018

Tudi na ravni Slovenije smo bili v letu 2016 priča upadu rejenih živali, so pa podatki o le-teh iz leta 2017 presegli podatke iz leta 2015, največji porast je viden na področju števila perutnine, medtem ko se denimo število prašičev in kopitarjev nenehno zmanjšuje.

⁵⁹ Po Pravilniku o Evidenci imetnikov rejenih živali in Evidenci rejenih živali (Ur. l. RS, št. 87/14 in 15/16), morajo imetniki rejenih živali enkrat letno v evidenco živali sporočiti podatke o staležu živali po vrstah in kategorijah. Datum popisa staleža živali je 1. februar tekočega leta.

Bi pa pri tem opozorili, da ti podatki adekvatno ne ustrezajo zgoraj navedenim podatkom, saj je za podatek o GVŽ potreben izračun iz podatkov o rejenih živali, ki pa ga v času priprave strategije nismo uspeli pridobiti. Kljub temu ocenjujemo, da se lahko zazna trend, kako se razvija reja živali v Občini Črnomelj.

Tabela 55: Podatki o staležih rejenih živali v Sloveniji od leta 2015 dalje

Vrsta rejnih živali/Leto	2015	2016	2017
Govedo	467.178	481.553	477.847
Prašiči	241.397	227.427	222.789
Drobnica	140.557	143.840	151.028
Kopitarji	19.829	19.854	18.002
Perutnina	5.047.078	4.823.277	5.915.438
Kunci	34.811	36.504	33.302
SKUPAJ	5.950.850	5.732.455	6.818.406

Vir: Register KMG, MKGP, 2018

Iz spodnje tabele je razvidno, na koliko KMG se nahajajo živali v posameznem naselju v Občini Črnomelj. Največ gospodarstev goji perutnino, nato prašiče in drobnico ter govedo, najmanj pa druge živali.

Tabela 56: Živali na KMG v Občini Črnomelj, po podatkih iz januarja 2018

	ADLEŠIČI	ČRNOMELJ	DRAGATUŠ	GRIBLJE	STARI TRG	VINICA	SKUPAJ
število kmetijskih gospodarstev	166	645	228	72	66	298	1475
govedo	25	115	49	24	10	59	282
drobnica	73	125	63	10	7	87	365
prašiči	24	161	71	25	17	91	389
perutnina	76	222	111	34	19	147	609
kopitarji	8	33	13	2	2	11	69
kunci	18	42	18	2	2	21	103
čebele	19	88	21	1	9	29	167
divjad v obori		1	1			3	5
druge živali					1		1
sadjarstvo				1			1
zelenjadarstvo		1					1
seme				1		2	3
EKO	3	12	12	3		15	45
RPGV - zavezanci za vpis v register pridelovalcev grozdja in vina	68	403	109	19	10	56	665

Vir: Register KMG, MKGP, 2018

V Občini Črnomelj ima 729 kmetij 0 živali, 357 kmetij do 5 živali, 182 kmetij od 5 do 10 živali, 190 kmetij od 10 do 50 živali, 20 kmetij od 50 do 100 živali in 12 kmetij več kot 100 živali (MKGP, 2018). V Občini Črnomelj smo imeli januarja 2018 3.108 čebeljih družin na 139 KMG.

Nasledniki in število polnovrednih delovnih moči

Podatki popisa kmetijstva iz leta 2010 kažejo, da ima skoraj 60 % kmetij zagotovljenega naslednika, kar je več od slovenskega povprečja. Število polnovrednih delovnih moči (PDM)⁶⁰ na KMG je v Občini Črnomelj nižje kot v slovenskem povprečju, primerjalno med leti 2000 in 2010 pa se je razpoložljiva delovna sila v obeh primerih zmanjšala. Število PDM na hektar KZU je v obeh primerih podobno in se je v opazovanem 10-letnem obdobju še zmanjšalo, medtem ko je število PDM na število GVŽ, ki jih kmetije redijo v Občini Črnomelj, višje kot to velja za slovensko povprečje. Razlog je tudi v tem, da v občini vse manj kmetij redi tudi živino. Sami podatki o številu PDM na KMG po

⁶⁰ Razpoložljiva delovna sila na kmetiji je pomemben dejavnik pri odločanju. Izražamo jo običajno s polnovrednimi delovnimi močmi (PDM), kar pomeni ekvivalent zaposlenemu v industriji, ki dela dnevno po 8 ur vse dni v letu, razen dopusta in praznikov. Ekvivalent znaša 1800 ur letno. Eno PDM ima torej lahko oseba, ki dela samo na kmetiji, za različne družinske člane so ti koeficienti glede na vloženo delo na kmetiji različni (Strokovne podlage za razvoj kmetijstva v okviru izdelave sprememb in dopolnitev občinskega prostorskega načrta Občine Črnomelj – končno poročilo, 2015, str. 41).

drugi strani kažejo, da delovna sila na kmetijah ni podobremenjena in nima veliko prostih kapacitet, predvsem ne v ravnem obdobju. Po drugi strani to pomeni tudi manjšo možnost uvajanja dopolnilnih dejavnosti na kmetijah⁶¹.

Kmetijstvo in urejeno krajino podeželja ustvarjajo ljudje

Nedvomno pa je v pričujoči strategiji potrebno poudariti, da so poleg narave, ki krajino oblikuje skozi dolgo trajajoče procese, ravno ljudje tisti, ki s svojo navzočnostjo vzdržujejo in oblikujejo (ter ga tako tudi hitreje spreminjajo) podeželski življenjski prostor, tako v smislu ohranjanja urejene krajine kot tudi v smislu ohranjanja socialnega življenja v tem prostoru. Opuščanje krajine s strani ljudi je vidno v obliki zaraščanja kmetijskih zemljišč, zato se je potrebno zavedati, da so glavni oblikovalci urejene kulturne krajine dejansko ljudje (predvsem kmetje). Ker je območje Občine Črnomelj sorazmerno hribovito, je priča manjšemu obremenjevanju okolja zaradi intenzivnega kmetovanja, je pa posledično potrebno večjo pozornost namenjati ustreznemu ohranjanju urejene krajine. Za zagotovitev ustreznega ohranjanja urejene krajine pa je potrebno poskrbeti tako za dobro ekonomsko stanje v kmetijstvu, poseljenost pokrajine, zagotovljenost nasledstva, kot tudi za dobro počutje in občutek povezanosti med ljudmi, ki živijo na tem območju, da si le-tega ne želijo zapuščati. V ta namen se na podeželskem prostoru nahaja kar nekaj aktivnih društev, ki sooblikujejo ta prostor in prispevajo k aktivnemu življenju na podeželju, tako na področju športa, druženja, kot tudi na področju ohranjanja tako živali kot nenazadnje tudi obrti, kulture in navad na podeželju ..., kot so denimo Društvo kmečkih žena, Društvo podeželske mladine, Društvo rejcev drobnice, Društvo vinogradnikov, Govedorejsko društvo, Klub oračev, Društvo za ohranjanje podeželske dediščine in tako dalje (seznam vseh društev je na voljo v Prilogi 8). Poleg tega pa so medgeneracijskemu druženju med ljudmi namenjeni tudi gasilski domovi na podeželju, ki poleg svoje primarne funkcije opravljajo tudi funkcijo večnamenskih domov z namenom vzpodbuditev druženja med ljudmi na podeželju.

Sestava tal in območja z omejenimi možnostmi kmetovanja

Po podatkih baze pedološke karte MKGP RS v Občini Črnomelj prevladujejo izprana tla (luvisoli), manj je rjavih karbonatnih in obrečnih – evtričnih globoko oglejenih tal. Glede na naravne pogoje za kmetijstvo so v Evropi in Sloveniji opredeljena tudi območja, ki imajo omejene možnosti kmetovanja (OMD območja) in se jim za izravnavo večjih pridelovalnih stroškov v sklopu kmetijske politike namenja posebna »OMD plačila«. Do teh plačil so upravičena tako imenovana hribovska in gorska območja (HGO), območja s posebnimi omejitvami (PO) in druga območja (DO). Občina Črnomelj v celoti spada med območja z omejenimi dejavniki, kar pomeni, da so vse kmetije v občini upravičene do OMD plačil zaradi omejevanosti in višjih stroškov kmetijske proizvodnje, v primerjavi z neomejevanimi območji, vendar v prihodnje ni povsem gotovo, da bodo »druga OMD območja« v občini tak status ohranila tudi v prihodnje. Na zahtevo EK bi morala Slovenija namreč najkasneje do konca leta 2017 OMD območja, ki niso opredeljena kot gorska, ponovno določiti v skladu z veljavnimi kriteriji (8 biofizikalnih kriterijev). V kolikor dosedanja »druga OMD« ne bodo ohranila statusa OMD, se za njih predvideva zmanjšanje OMD plačil v naslednjih letih (v letu 2018 naj bi se izplačalo 80 % sedaj upravičene vrednosti, v letu 2019 50 % in v letu 2020 le še 20 % vrednosti), po tem pa do plačil ne bi bila več upravičena. To bo nedvomno še zmanjšalo interes lastnikov kmetijskih zemljišč, da obdelajo kmetijska zemljišča.

⁶¹ Povz. po Strokovne podlage za razvoj kmetijstva v okviru izdelave SD OPN Občine Črnomelj – končno poročilo (2015).

V Občini Črnomelj je po podatkih iz leta 2010 prevladoval gozd, ki je pokrival 71,4 % površine občine oziroma 24.245,42 ha, medtem ko se je le-ta v letu 2017 znižal na 70,72 % oz. 24.039,01 ha. Tako v letu 2010 kot v letu 2017 sledi trajno travinje s 4.255,33 ha (12,5 % površine občine), pri čemer lahko zaznamo porast le-tega na 4.589,39 ha oz. 13,5 % površine občine v letu 2017. Porast trajnega travinja sovпада s podatki o porastu goveda in drobnice na področju Občine Črnomelj. Njivske površine obsegajo skupaj 2.515,65 ha ali 7,4 % površine občine v letu 2010, kar se je v letu 2017 zmanjšalo na 2.325,62 ha oziroma 6,84 %. Vinogradniške površine so v pregledanem obdobju v upadanju. Ostali podatki so razvidni iz spodnje tabele.

Tabela 57: Vrsta rabe tal in posamezni deleži površine v Občini Črnomelj (v ha in %)

Šifra rabe	Vrsta rabe	Površina (ha) – 2010	Delež % (2010)	Površina (ha) – 2017	Delež % (2017)
1100, 1131, 1180, 1190	Njivske površine	2.515,65	7,4	2.325,62	6,84
1221	Sadovnjaki	Ni podatka – drugačna struktura		7,96	0,02
1211	Vinogradniške površine	176,67	0,5	171,89	0,5
1222, 1300, 1321, 1800	Trajno travinje	4.255,33 ⁶²	12,5	4.589,39	13,5
1410, 1420, 1500, 1600	Druge kmetijske površine	1.512,1	4,4	1.562,60	4,6
2000	Gozd	24.245,42	71,4	24.039,01	70,72 ⁶³
3000, 4220, 5000, 7000	Ni kmetijsko ali gozd	1.260,45	3,6	1.251,02	3,6
	SKUPAJ	33.979,73	100,0	33.947,47	99,87

Vir: Strokovne podlage za razvoj kmetijstva v okviru izdelave SD OPN Občine Črnomelj – končno poročilo, 2015; Register KMG, MKGP, 2018 (za leto 2017)

Po podatkih ARSKTRP⁶⁴ v letu 2017 so KMG iz Občine Črnomelj prijavila za uveljavljanje subvencij sledeče površine posameznih kultur: trajno travinje na 2.653,58 ha, koruza za zrnje na 491,36 ha, trave na 452,79 ha, ozimni ječmen na 242,88 ha, ozimna tritikala na 216,61 ha in koruza za silažo na 177,39 ha (ostale kulture so bile zasajene na manjših površinah).

Ekološko kmetijstvo

⁶² Ker podatkov za leto 2017 nismo mogli pridobiti v obliki, kot je bila zastavljena leta 2010, smo določene podatke sumarno združili po skupnih postavkah in sešteli njihovo vsoto, da smo dobili primerljive podatke.

⁶³ Podatki se ne ujemajo natančno s podatki, ki smo jih pridobili od Zavoda za gozdove, zaradi različne metodologije, ki ga le-ta uporablja v primerjavi z MKGP.

⁶⁴ Podatki izhajajo iz zbirnih vlog 2017, kar pomeni, da niso upoštevani podatki za tista kmetijska gospodarstva, ki zbirne vloge v letu 2017 niso oddali vlog, saj Agencija RS za kmetijske trge in razvoj podeželja razpolaga le s podatki, ki jih pridobi iz oddanih vlog.

Skladno s sprejetim Programom razvoja podeželja 2014–2020 (PRP) so s Kmetijsko okoljskim in podnebnim programom (KOPOP) prvič vključeni tudi cilji preprečevanja podnebnih sprememb, ki jih povzročata kmetijstvo, kot tudi prilagajanje kmetijstva na podnebne spremembe. V omenjenem PRP je ekološko kmetijstvo postalo samostojen ukrep, s čimer se mu je »priznalo«, da ima le-ta velik prispevek k varovanju okolja in podnebja. Ekološko kmetijstvo pripomore k zmanjšani obdelavi in posledično prispeva k zmanjševanju izpustov toplogrednih plinov, kot tudi k izboljšanju ekonomije kmetij. Še dodatno izboljšanje na področju pozitivnih okoljskih učinkov pa prinaša tržno sodelovanje med ekološkimi pridelovalci. Ekološko kmetijstvo pozitivno vpliva na razvoj podeželskih območij, tudi skozi razvoj delovnih mest (predvsem v pridelavi), kot tudi skozi razvoj dopolnilnih dejavnosti na kmetiji (predelava živil, trženje, turizem ...). Ekološko kmetijstvo postaja vse bolj zanimivo, tako v Sloveniji kot povsod po svetu (predvsem v gospodarsko razvitih državah), saj pripomore h krajšanju preskrbovalnih verig s hrano, poleg tega pa pripomore k poudarjanju pomena kakovosti lokalno pridelane hrane. Če izpostavimo tri primere dobrih praks za področje ekološkega kmetovanja, lahko izpostavimo Zadrugo Ajdna, Vila Natura in Zadruga Dobrina (več v poglavju Razvojna prioriteta Sonaravno usmerjeno kmetijstvo s povečano stopnjo samooskrbe in sonaravno gospodarjenje z gozdovi).

Potenciali za razvoj vrtičkarstva in pridelavo zelenjave

Vrtičkarstvo je samooskrbna prostočasna dejavnost prebivalstva urbanega okolja (pridelki praviloma niso namenjeni prodaji), ki si zaradi utesnjenosti v večstanovanjskih objektih ali individualnih stanovanjskih hišah na zelo majhnih parcelah ne more urediti vrtička. Poleg pridelovanja zelenjave in sadja si vrtičkarji urejajo tudi okrasne vrtove z rožami, okrasnimi grmovnicami in negovano travo. Vrtičkarska dejavnost v Občini Črnomelj ni imela formalnih temeljev in je bila tako rekoč nelegalna, vendar je bila prisotna že vrsto let in je nekoliko večji razmah doživela z izgradnjo večstanovanjskih (blokovskih) naselij v šestdesetih letih prejšnjega stoletja. V Črnomlju so obstoječi vrtički vizualno nekvalitetno urejeni in so posledica slabih prostorskih ureditev in nadzora (lokacije so težje dostopne in brez ustreznih dovoznih poti ali po slabše vzdrževanih poljskih poteh, parkirišča niso urejena; vrtno ute se po obliki, načinu izvedbe, velikosti in uporabljenem gradbenem materialu, pa tudi poznejšemu vzdrževanju, med seboj močno razlikujejo; vrtičkarji se na obstoječih lokacijah oskrbujejo z vodo predvsem z zbiranjem kapnice in s prinašanjem vode; za opremljenost s komunalno infrastrukturo na obstoječih lokacijah ni poskrbljeno).

Strokovne podlage za občinski prostorski načrt območja vrtičkarstva v Občini Črnomelj opredeljujejo, da so:

– obstoječe lokacije vrtičkov v Občini Črnomelj so: (1) **Kanižarica–Blatnik** (skupna površina cca. 6.800 m², z možnostjo ureditve dostopa po javni poti in parkirišča; zasebna last); (2) **Kočevje–Gadina** (skupna površina cca. 4.150 m², z možnostjo ureditve dostopa po javni poti in parkirišča; ena parcela v lasti Občine Črnomelj, ostale pa v zasebni lasti); (3) **Svibnik** (skupna površina cca. 15.000 m², zemljišča so v zasebni lasti); (4) **Starihov hrib** (skupna površina cca. 9.500 m², zemljišča so v zasebni lasti); (5) **Ulica 21. oktobra–trgovina Mercator** (skupna površina 4.132 m²; ena parcela v lasti Občine Črnomelj, ostali dve pa v zasebni lasti); (6) **Železničarski bloki** (skupna površina 2.168 m², parcela v zasebni lasti); (7) **Esol ob železnici** (skupna površina cca. 3.000 m², zemljišča so v zasebni lasti in lasti Slovenskih železnic); (8) **Beltovski bloki** (skupna površina cca. 6.500 m², zemljišča so v lasti gospodarske družbe Belt, ki ne obstaja več). Lokacije vrtičkov Ulica 21. oktobra – nasproti trgovine Mercator, Esol ob železnici in Starihov hrib so zaradi dolgoročnih potreb razvoja mesta opredeljene kot začasne rabe za vrtičkarsko dejavnost, tako da se na teh lokacijah podrobna namenska raba za

vrtičkarstvo ne vzpostavlja, kar se opredeli s posebnimi prostorsko-izvedbenimi pogoji za na novo vzpostavljene enote urejanja prostora;

- največje tveganje za podzemne vode predstavljajo vrtniki na najožjem vodovarstvenem območju VVO in VVO I in ožjem vodovarstvenem območju VVO IIA, kjer bi lahko ogrozili vir pitne vode, zato vrtičkarstvo na ta območja ne spada. Naštete obstoječe lokacije vrtnikov so locirane izven vodovarstvenih območij;
- za prihodnjo mogočo preusmeritev v določene bolj intenzivne proizvodnje (pridelava zelenjave) je za potrebe razvoja namakanja potrebna analiza vodnih potencialov. Namakanje je po obstoječih analizah možno iz:

- **vodotokov:** leta 2010 je bila narejena študija Pintarjeve s sodelavci, kjer so ti ugotovili, da se je moč opredeliti kot območja namakanja neposredno iz vodotokov tista območja, ki so od vodotoka oddaljena do 3 km in do 100 m nadmorske višine nad vodotokom. Obseg površin, primernih za namakanje, kjer je voda na voljo za namakanje iz vodotokov in je neposredni odvzem vode mogoč in dovoljen, je razviden iz spodnje preglednice.

Tabela 58: Obseg površin, primernih za namakanje v vodnih telesih v Občini Črnomelj

Ime VT	Voda za rabo, namakanje (m ³ /s)	Površine primerne za namakanje na območju (ha)	Hidromodul (l/s/ha) pri 18 urnem namakanju	Voda potrebna za namakanje vseh površin na območju (m ³ /s)	Obseg površin na območju, ki jih lahko namakamo (%)	Obseg površin na območju, ki jih lahko namakamo (ha)
VT Kolpa Petrina-Primostek	4,679	1347,4	0,64	0,862	100	1347,4
VT Lahinja	0,069	1581,9	0,64	1,012	6	107,4

Vir: Pintar in drugi, 2010

- in iz **podzemne vode**. Le-ta je v Sloveniji za potrebe namakanja še relativno malo uporabljena. Kot vodno telo je v tem primeru opredeljen Dolenjski kras (1011), za katerega je ocenjeno, da je bilo v obdobju 1990–2006 porabljeno 7 % razpoložljivih količin podzemne vode, s strani ARSO pa podeljenih od 0 do 25 % razpoložljivih podeljenih pravic (Strokovne podlage za razvoj kmetijstva v okviru izdelave SD OPN Občine Črnomelj – končno poročilo, 2015, str. 55).

Promocija z željo povečanja obsega vrtičkarstva bo skladno z usmeritvijo v sonaravno kmetijstvo s povečano stopnjo samooskrbe eden izmed ukrepov/aktivnosti, ki jih bo Občina Črnomelj izvajala (vsaj) do leta 2025.

Pregled uspešnosti izvedenih ukrepov za pomoč kmetijstvu

Spodaj predstavljamo podatke o številu kmetij, vključenih v določene ukrepe Programa razvoja podeželja 2014–2020:

1. Kmetijsko okoljsko podnebna plačila (KOPOP)

KOPOP ukrepi – vključenih 64 kmetij.

Po površinah prevladuje operacija poljedelstvo s skupno površino 804,11 ha.

2. Ekološko kmetovanje

Ekološko kmetovalni ukrepi – vključenih 53 kmetij s površino 712,48 ha.

3. Ostali ukrepi:

- ukrep Dobrobit živali (DŽ) prašiči, 3 kmetije,
- ukrep Dobrobit živali (DŽ) govedo, 42 kmetij – vključenih 646 živali,
- ukrep Dobrobit živali (DŽ) drobnica, 14 kmetij – vključenih 503 živali.

4. Podukrep 6. 1 – zagon dejavnosti prevzemnikov kmetij:

- v letu 2017 ni bilo vlog,
- v letu 2016 = 2 kmetiji,
- v letu 2015 = 1 vloga za mlade prevzemnike in

– leta 2014 = 4 vloge.

Obrazložitev: KGZS Novo mesto ne zaznava bistveno večjega interesa za prenose kmetij na mlade prevzemnike, število vlog na leto niha od 0 do 5. Problem se pojavi, da so ene kmetije prevelike za ta ukrep, druge premajhne, eni ne izpolnjujejo pogojev razpisa, eni pa se enostavno ne odločijo zaradi številnih obveznosti, ki so povezane s tem ukrepom.

5. Podukrep 4.1 – naložbe v KMG:

– v letu 2017 so se v naložbe KMG prijavile 4 kmetije,

– v letu 2016 se je v naložbe KMG prijavilo 5 skupin kmetov in 8 kmetij individualno⁶⁵.

Spodaj vidimo tudi podatke, koliko sredstev je bilo izčrpanih do 31. 12. 2017 na ravni Slovenije v sklopu ukrepov PRP RS za obdobje 2014–2020 in kje so ostale možnosti za črpanje sredstev tudi v prihodnjih letih.

Tabela 59: Odobrena in izplačana sredstva po ukrepih PRP – stanje na dan 31. 12. 2017

ukrep	št. javnih razpisov	odobrena sredstva (€)	izplačana sredstva (€)
Ukrep M1 - Prenos znanja in dejavnosti informiranja	javna naročila	cca. 1,3 mio	cca. 700.000
Ukrep M2 - Službe za svetovanje, službe za pomoč pri upravljanju kmetij in službe za zagotavljanje nadomeščanja na kmetijah	javna naročila	cca. 1,4 mio	cca. 640.000
Ukrep M3 - Sheme kakovosti za kmetijske proizvode in živila	2	cca. 1,9 mio	cca. 166.000
Ukrep M4 - Naložbe v osnovna sredstva			
M4.1 Podpora za naložbe v kmetijska gospodarstva	8	61 mio	4,7 mio
M4.2 Podpora za naložbe v predelavo/žrtve infaili razvoj kmetijskih proizvodov	3	13 mio	1,4 mio
M4.3 Podpora za naložbe v infrastrukturo, povezano z razvojem, posodabljanjem ali prilagoditvijo kmetijstva in gozdarstva	5	11,8 mio	419.600
Ukrep M6 - Razvoj kmetij in podjetij			
M6.1 Pomoč za zagon dejavnosti za mlade kmete	3	30,7 mio	14,8 mio
M6.3 Pomoč za zagon dejavnosti, namenjene razvoju majhnih kmetij	1	/	/
M6.4 Podpora za naložbe v vzpostavitev in razvoj nekmetskih dejavnosti	še ni bilo objave	/	/
Ukrep M7 - Osnovne storitve in obnova vasi na podeželskih območjih	še ni bilo objave	/	/
Ukrep M8 - Naložbe v razvoj gozdnih območij in izboljšanje sposobnosti gozdom za preživetje			
M8.4 Podpora za odpravo škode v gozdnih zaradi gozdnih požarov ter naravnih nesreč in katastrofičnih dogodkov	2	750.000	623.000
M8.6 Podpora za naložbe v gozdarske tehnologije ter predelavo, mobilizacijo in trženje gozdnih proizvodov	4	13,7 mio	2,2 mio
Ukrep M9 - Ustanovitev skupin in organizacij proizvajalcev	še ni bilo objave	/	/
Ukrep M10 - Kmetijsko-okoljska-podnebna plačila	zbirna vloga	84.698.906	53.198.906,05
Ukrep M11 - Ekološko kmetovanje	zbirna vloga	26 mio	16,3 mio
Ukrep M13 - Plačila območjem z naravnimi ali drugimi posebnimi omejitvami	zbirna vloga	163 mio	120,4 mio
Ukrep M14 - Dobrobiti živali	Zbirna vloga	15.134.882	8.234.881,81
Ukrep M16 - Sodelovanje	2	/	/
Ukrep M19 - Podpora za lokalni razvoj v okviru pobude LEADER (lokalni razvoj, ki ga vodi skupnost)	/	15 mio	678.600
SKUPAJ		505.863.160	291.496.710

Vir: Kvas, Majer, 2018

Čebelarstvo

Za čebelarstvo v Občini Črnomelj skrbijo tako Čebelarsko društvo Črnomelj in Čebelarsko društvo ob Kolpi in Lahinji kot tudi Čebelarska zveza Bele krajine v Črnomlju. Menimo, da je čebelarstvo v črnomaljski občini za enkrat dovolj razširjeno, vendar bi bilo potrebno to dejavnost še bolj približati mladini, da se bo ohranjala tudi v prihodnje. Čebelarstvo samo po sebi lahko predstavlja tudi dodatni ali celo, v primeru brezposelnosti, izključni vir dohodka, kar bi bilo lahko za marsikoga tudi perspektivno. Za razliko od drugih slovenskih regij, ki intenzivno delajo na razvoju čebelarskega turizma in apiterapije, pa je razvoj v Beli krajini, kot tudi v Občini Črnomelj (razen par posameznih čebelarjev), na tem področju zaenkrat še okrnjen, nedvomno pa perspektiven. Samo okolje s Kolpo kot že obstoječo turistično atrakcijo nam zagotovo ponuja več možnosti razvoja tudi čebelarskega turizma. Se pa je potrebno zavedati, da temu botruje več težav, kot denimo sorazmerno slaba cestna povezava, omejene kapacitete nočitev, odsotnost celovite čebelarske turistične ponudbe, slabo povezovanje med čebelarji, kot tudi vprašanje same zainteresiranosti med čebelarji za takšne oblike. Trenutno je za veliko večino čebelarstvo le ljubiteljska dejavnost, seveda pa se ne izključuje možnost, da bo za nekoga nekoč lahko postalo gospodarska dejavnost tudi v Beli krajini. Vendar bo za kaj takšnega potreben tako interes čebelarjev kot tudi

⁶⁵ Vir podatkov: Interni viri Oddelka za kmetijsko svetovanje, KGZS – Zavod Novo mesto, 2018.

Sifra ukrepa	Naziv razpisa	Datum objave	Rok za prejem vlog	Razpisana sredstva €
Podukrep 16.5	Javni razpis za podukrep 16.5: Podpora za skupno ukrepanje za blažitev podnebnih sprememb ali prilagajanje ranljive ter za skupne pristope k okoljskim projektom in stalnim okoljskim praksam	2.2.2018	25.5.2018	3 mio €
Podukrep 16.2	Javni razpis za podukrep 16.2: Podpora za pilotne projekte ter za razvoj novih proizvodov, praks, procesov in tehnologij	2.2.2018	25.5.2018	5 mio €
Podukrep 19.3	Priprava in izvajanje dejavnosti sodelovanja lokalne akcijske skupine	29.12.2017	2.4.2018	1,5 mio €
Podukrep 8.6	Naložbe v pred industrijsko predelavo lesa za leto 2017	22.12.2017	16.4.2018	6 mio €
Podukrep 4.3	Izvedba agromelioracij na komasacijskih območjih	24.11.2017	9.3.2018	2 mio €
Podukrep 4.3	Ureditve gozdne infrastrukture	29.9.2017	28.2.2018	3 mio €
Podukrep 8.4	Delo za odpravo škode in obnovo gozda (po žedu)	1.7.2016	28.2.2018	700.000 €
Podukrep 8.4	Ureditve gozdnih viak, potrebnih za zvedbo sanacije gozdom (po žedu)	29.4.2016	28.2.2018	3 mio €

turističnih društev in dodatna finančna sredstva, ki jih bo potrebno pridobivati iz nacionalnih ali evropskih razpisov.

Tabela 60: Število čebeljih družin na KMG

Število čebeljih družin na KMG	Število KMG	Število čebeljih družin na KMG	Število KMG
1	10	26–30	10
2	9	31–35	6
3	14	36–40	6
4	8	41–45	4
5	11	46–50	2
6	3	51–55	2
7	3	62	1
8	9	74	1
9	5	76	1
10	7	82	2
11	3	88	1
12	6	96	1
13	3	120	1
14	4	175	1
15	5		
Število čebeljih družin na vseh KMG = 3.108		Število KMG = 139	

Vir: MKGP, 2018

Belokranjska čebelarstva učna pot je bila odprta leta 2008 na območju KP Kolpa v vasi Žuniči v Občini Črnomelj, nasproti Šokčevega dvora, ki je zavarovan kot kulturni spomenik, v dolžini slabih 300 m, z namenom, da se tako mladim kot tudi starejšim pokažejo zanimivosti in pomen čebel in čebelarstva, s čimer se pripomore k ohranjanju in razvoju te dejavnosti v Sloveniji in širše. S tablami je bila opremljena v okviru projekta Vallis Colapis iz Programa EU Interreg III A Slovenija–Madžarska–Hrvaška, v letu 2009 in 2010 pa v okviru projekta z naslovom »Čebele kot nosilec biotske raznovrstnosti«, financiranega s strani programa Finančnega mehanizma EGP in norveškega finančnega mehanizma, Sklada za nevladnega in neprofitne organizacije, še dodatno opremljena in razširjena s sadnim drevjem (Apiturizem, Belokranjska čebelarstva učna pot). Leta 2012 je bil na Selih pri Otovcu v črnomaljski občini odprt čebelarstva dom, ki predstavlja prvi takšen objekt v Beli krajini, čebelarji pa ga uporabljajo tako v izobraževalne kot tudi v druge namene.

Vzpodbujanje razvoja dopolnilnih dejavnosti na kmetijah

Večja možnost ustvarjanja novih delovnih mest ali dodatnih virov prihodkov kot v primarni kmetijski pridelavi (razen v primeru širjenja obsega delovno intenzivnih kmetijskih panog v smer vrtnarstva ali sadjarstva ali učinkovitejšemu organiziranju v sistemu pridelava–predelava–trženje) na območju Občine Črnomelj, je v registraciji dopolnilnih dejavnosti na kmetijah oziroma v vključevanju kmetijskih dejavnosti v turistično ponudbo občine. Na kmetijah se po trenutno veljavni uredbi (Uredba o dopolnilnih dejavnostih na kmetiji (Ur. l. RS, št. 57/15)) lahko opravljajo naslednje dopolnilne dejavnosti:

1. predelava primarnih kmetijskih pridelkov;

2. predelava gozdnih lesnih sortimentov;
3. prodaja kmetijskih pridelkov in izdelkov s kmetij;
4. vzreja in predelava vodnih organizmov;
5. turizem na kmetiji;
6. dejavnost, povezana s tradicionalnimi znanji na kmetiji, storitvami oziroma izdelki;
7. predelava rastlinskih odpadkov ter proizvodnja in prodaja energije iz obnovljivih virov;
8. storitve s kmetijsko in z gozdarsko mehanizacijo in opremo ter ročna dela;
9. svetovanje in usposabljanje v zvezi s kmetijsko, z gozdarsko in dopolnilno dejavnostjo;
10. socialno-varstvene storitve.

Določene omejitve, ki veljajo za kmetovanje na območjih z manj naravnimi pogoji ali varstvenimi režimi, lahko kmetje izkoristijo v svoj prid (ekološko pridelana hrana, možnost rekreacije v naravnem okolju, naravna in kulturna dediščina v parkih). Razvoj dopolnilnih dejavnosti na kmetiji lahko pripomore k boljši socialni sliki območja, ki se srečuje z visoko brezposelnostjo in ukinjanjem delovnih mest v industriji (Strokovne podlage za razvoj kmetijstva v okviru izdelave SD OPN Občine Črnomelj – končno poročilo, 2015, str. 72).

Strokovne podlage za razvoj kmetijstva v okviru izdelave SD OPN Občine Črnomelj (2015, str. 78) poročilo zaključujejo z naslednjim priporočilom: »**Z vidika kmetijstva naj se torej v prostorskih dokumentih omogoči razvoj kmetijske in drugih z njim povezanih dejavnosti in razvoj kmetij, tehnološke posodobitve in alternativne usmeritve uvajanja dopolnilnih dejavnosti na kmetijah, izvajanje različnih zemljiških operacij ter drugih pogojev, ki bodo kmetijstvu na območju Občine Črnomelj omogočili obstanek in čim bolj nemoten nadaljnji razvoj, prav tako razvoju podeželja na območju. V ta namen bo do leta 2020 mogoče izkoristiti tudi finančne mehanizme evropskih politik (npr. Program razvoja podeželja 2014–2020) in tudi ukrepe, ki jih bo za spodbujanje razvoja kmetijstva in podeželja namenjala Občina Črnomelj (Pravilnik o ohranjanju in spodbujanju razvoja kmetijstva in podeželja v Občini Črnomelj za programsko obdobje 2015–2020, 2015)**«. Tej ugotovitvi sledi tudi pričujoča strategija razvoja Občine Črnomelj, nadaljnji razvoj kmetijstva pa predstavljamo v razvojni prioriteti 3: Sonaravno usmerjeno kmetijstvo in gozdarstvo s povišano stopnjo samooskrbe. Decembra 2017 je bilo v Občini Črnomelj registriranih 55 kmetij, kjer se je opravljalo različne dopolnilne dejavnosti, nekatere tudi več različnih, kar je razvidno iz spodnje tabele. Največ kmetij se je ukvarjalo s pridelavo rastlinskega izvora.

Tabela 61: Dopolnilne dejavnosti na kmetijah v Občini Črnomelj

Število kmetij	Vrste dopolnilnih dejavnosti					
	Predelava rastlinskega izvora	Predelava živalskega izvora	Predelava gozdnih lesnih sortimentov	Turizem na kmetiji	Proizvodnja energije iz obnovljivih virov	Storitve s kmetijsko in z gozdarsko mehanizacijo
55	35	12	9	10	1	29

Vir: Interni viri Kmetijsko gozdarskega zavoda Novo mesto, 2018

V Občini Črnomelj ima 55 kmetij registriranih skupaj 319 dopolnilnih dejavnosti, kar je razvidno iz spodnje tabele.

Tabela 62: Število registriranih dejavnosti po posameznih krajih v Občini Črnomelj

Število kmetij/število registriranih	ADLEŠIČI	ČRNOMELJ	DRAGATUŠ	GRIBLJE	STARI TRG	VINICA

dopolnilnih dejavnosti na kmetiji						
1 DD	1	1	1			3
2 DD	1	3	2		2	4
3 DD			1		1	1
4 DD		1	1	1		
5 DD		5		1		1
6 DD		3		1		
7 DD	2				1	
8 DD	1		1			1
9 DD		1				1
10 DD		2	1			1
11 DD			1			
12 DD		1				
13 DD				1		
15 DD		1				
16 DD						1
18 DD						1
20 DD						1
SKUPAJ št. kmetij z registrirano dopolnilno dejavnostjo	5	18	8	4	5	15
SKUPAJ št. registriranih dopolnilnih dejavnosti na vseh kmetijah	25	110	41	28	15	100

Vir: Register KMG, MKGP, 2018

V Prilogi 11 – Tabeli 34 smo razdelili dopolnilne dejavnosti po posameznih skupinah, v Prilogi 11 – Tabeli 35 pa smo označili tiste skupine dopolnilnih dejavnosti, ki jih je smotrno uvesti ali nadgraditi v že obstoječe dopolnilne dejavnosti na kmetijskih gospodarstvih zaradi njihove nadaljnje perspektivnosti.

Bi pa pri tem izpostavili še tiste kmetije, kjer so registrirane dopolnilne dejavnosti, povezane s tradicionalnimi znanji na kmetiji. Kot lahko vidimo iz spodnje tabele, ima 6 različnih kmetij registriranih 16 različnih takšnih dopolnilnih dejavnosti, kar pomeni, da je možnosti razvoja na tem področju nedvomno še precej.

Tabela 63: Registrirane dopolnilne dejavnosti, povezane s tradicionalnimi znanji na kmetijah v Občini Črnomelj v letu 2018

NOSILEC_DOPDEJ	DD_LOKACIJA		DD_SKD	DD_OPIS
BROZOVIČ METKA	SEČJE SELO 22	8344 VINICA	1833	ročno poslikavanje najrazličnejših predmetov – replike skrinj
BROZOVIČ METKA	SEČJE SELO 22	8344 VINICA	1834	dekorativno oblikovanje iz naravnih in umetnih materialov
BROZOVIČ METKA	SEČJE SELO 22	8344 VINICA	1835	ročno izdelane igrače in lutke
BROZOVIČ METKA	SEČJE SELO 22	8344 VINICA	1842	aranžiranje
BROZOVIČ METKA	SEČJE SELO 22	8344 VINICA	1843	peka kruha in potic na tradicionalen način
BROZOVIČ METKA	SEČJE SELO 22	8344 VINICA	1844	proizvodnja testenin na tradicionalen način
BROZOVIČ METKA	SEČJE SELO 22	8344 VINICA	1845	peka peciva in slaščic na tradicionalen način
BROZOVIČ METKA	SEČJE SELO 22	8344 VINICA	1848	izdelava mila na tradicionalen način
ŽAGAR ZVONKO	DAMELJ 11	8344 VINICA	1843	peka kruha in potic na tradicionalen način

ŽAGAR ZVONKO	DAMELJ 11	8344 VINICA	1844	proizvodnja testenin na tradicionalen način
ŽAGAR ZVONKO	DAMELJ 11	8344 VINICA	1845	peka peciva in slaščic na tradicionalen način
BAHOR ZDRAVKO	DRAGOVANJA VAS 15	8343 DRAGATUŠ	1843	peka kruha in potic na tradicionalen način
FORŠČEK IGOR	STARI TRG OB KOLPI 35A	8342 STARI TRG OB KOLPI	1847	predelava zelišč in dišavnic na tradicionalen način
FORŠČEK IGOR	STARI TRG OB KOLPI 35A	8342 STARI TRG OB KOLPI	1848	izdelava mila na tradicionalen način
ROŽIČ BOGDAN	MAJER 1	8340 ČRNOMELJ	1815	domače mizarstvo
MILINKOVIĆ DUŠAN	SELA PRI OTOVCU 25	8340 ČRNOMELJ	1810	svečarstvo

Vir: Register KMG, MKGP, 2018

Turistične kmetije

Iz spodnje tabele je razvidno, da je bilo januarja 2018 v Občini Črnomelj registriranih 11 različnih kmetij, ki imajo registrirane dopolnilne dejavnosti, vezane na turistično ponudbo. Le-te so imele skupno (vključno s turistično kmetijo) registriranih 19 različnih dopolnilnih dejavnosti.

Tabela 64: Kmetije z registrirano dopolnilno dejavnostjo, vezano na turistično ponudbo v Občini Črnomelj v letu 2018

NOSILEC_DOPDEJ	DD_LOKACIJA	DD_SKD	DD_OPIS
BUTALA BOJAN	PETROVA VAS 18A	8340 ČRNOMELJ	1402 izletniška kmetija
STARIHA JOŽE	PARTIZANSKA POT 4B	8340 ČRNOMELJ	1701 prevoz potnikov z vprežnimi vozili in s traktorji
STARIHA JOŽE	PARTIZANSKA POT 4B	8340 ČRNOMELJ	1702 ježa živali
STARIHA JOŽE	PARTIZANSKA POT 4B	8340 ČRNOMELJ	1703 oddajanje površin za piknike
BAHOR NATAŠA	ZORENCI 4A	8340 ČRNOMELJ	1401 turistična kmetija z nastanitvijo
BAHOR NATAŠA	ZORENCI 4A	8340 ČRNOMELJ	1402 izletniška kmetija
FILAK ANTON	GRIBLJE 11A	8332 GRADAC	1402 izletniška kmetija
RAZTRESEN PETER	RIM 5	8341 ADLEŠIČI	1401 turistična kmetija z nastanitvijo
RAZTRESEN PETER	RIM 5	8341 ADLEŠIČI	1402 izletniška kmetija
RAZTRESEN PETER	RIM 5	8341 ADLEŠIČI	1703 oddajanje površin za piknike
ŽAGAR ZVONKO	DAMELJ 11	8344 VINICA	1401 turistična kmetija z nastanitvijo
ŽAGAR ZVONKO	DAMELJ 11	8344 VINICA	1701 prevoz potnikov z vprežnimi vozili in s traktorji
ŽAGAR ZVONKO	DAMELJ 11	8344 VINICA	1703 oddajanje površin za piknike
LINDIČ MARTIN	SREDNJI RADENCI 2	8342 STARI TRG OB KOLPI	1401 turistična kmetija z nastanitvijo
LINDIČ MARTIN	SREDNJI RADENCI 2	8342 STARI TRG OB KOLPI	1703 oddajanje površin za piknike
GRABRIJAN VINKO	ADLEŠIČI 5	8341 ADLEŠIČI	1401 turistična kmetija z nastanitvijo
BAHOR ZDRAVKO	DRAGOVANJA	8343 DRAGATUŠ	1402 izletniška kmetija

	VAS 15			
ŠUSTER JURIJ	STARI TRG OB KOLPI 44	8342 STARI TRG OB KOLPI	1401	turistična kmetija z nastanitvijo
HORVAT IRENA	KOT PRI DAMLJU 8	8344 VINICA	1703	oddajanje površin za piknike

Vir: Register KMG, MKGP, 2018

Na območju Črnomlja kot perspektivno obliko na področju turističnih kmetij zaznavamo oblikovanje ekoloških kmetij, kjer je moč doseči pristen stik z naravo, preživeti čas v zdravem okolju in se prehranjevati z ekološko pridelano hrano z razširjanjem dejavnosti tudi na izkustvena doživetja na podeželju (denimo prikaz del na kmetiji, ježa živali, spanje na senu ...).

Razmislek o razvoju tehnologij, kot so denimo bionika in akvaponika ter o razvoju agroparkov in ark kmetij ter ark središč na področju Občine Črnomelj v prihodnje

V Sloveniji sta uveljavljeni dve sodobni tehnologiji za gojenje vrtnin (ki ne nasprotujeta ključni strateški usmeritvi Občine Črnomelj, ki bo postopno usmerjanje v sonaravno kmetovanje), in sicer:

- bionika, ki predstavlja uporabo izkušenj iz narave za reševanje kompleksnih problemov v tehničnih in socialnih sistemih, s katero v Prekmurju gojijo paradižnik Lušt in v Prlekiji živo solato v PanOrganicu ter
- akvaponika, ki predstavlja kombinacijo gojenja rib in rastlin hkrati, je kombinacija akvakulture in hidroponike, kjer s pomočjo bakterij ustvarjamo zaprt tok hranil, tako med ribogojnim kot tudi zelenjavnim delom sistema, kar nam omogoča učinkovito gojenje rib in zelenjave v zaprtem sistemu. Z njeno pomočjo v Ponnodu hkrati gojijo zelišča in ribe.

Ena izmed možnih usmeritev kmetijstva v prihodnje bi lahko bil tudi agropark z rastlinjaki, ki si jih lahko predstavljamo kot industrijske cone, so namenjeni revitalizaciji degradiranih območij, kjer tla niso primerna za klasično kmetovanje v zemlji. Vendar če na njih postavimo rastlinjake s hidroponsko tehnologijo pridelave. Blaž Germšek s kmetijskega inštituta ugotavlja: »Z naprednimi tehnologijami pridelave, kot je hidroponika, lahko konkuriramo velikim kmetijam na Nizozemskem in v Italiji, od koder uvažamo dosti zelenjave. Glavna prednost hidroponike je, da poteka v zaprtem prostoru, v konstantnih in optimalnih razmerah ob majhni porabi vode, zato omogoča intenzivno pridelavo vse dni v letu« (Agrobiznis, 2016).

»Ark park in Ark središča⁶⁶ so prve kmetije v slovenskem prostoru, ki pod skupnimi pravili ohranjajo slovenske avtohtone pasme domačih živali v živem in so obenem odprte za širšo javnost. Ark kmetije so namenjene uporabi avtohtonih pasem domačih živali za namen kmetovanja (na primer vzreja plemenskih živali). Kmetije lahko redijo tudi druge pasme domačih živali, vendar morajo biti slovenske avtohtone pasme najmanj polovica staleža. Ark središča redijo slovenske avtohtone pasme domačih živali predvsem zaradi izobraževanja ter za ozaveščanje javnosti, promocijo in turizem« (Javna služba nalog genske banke v živinoreji, 2017). Ark kmetija ima naziv kmetija v

⁶⁶ »Pri obeh oblikah je zaželeno trženje živalskih izdelkov in usmeritev v ekološko kmetovanje. Na kmetijah in v središčih mora biti v reji najmanj po ena pasma iz več skupin domačih živali, ki so bodisi vključene v pripadajoč rejski program bodisi izvirajo iz kontroliranih rej, ki se nahajajo v izvornem okolju posamezne pasme« (Javna služba nalog genske banke v živinoreji, 2017).

lasti Totter Cirila iz Gribelj, medtem ko ima Ark središče naziv Ekološka kmetija Tekavec Valentina iz Starega trga, kar je razvidno iz spodnje slike. »Podeljena statusa pomenita priznanje pasemske pripadnosti oziroma izvora domačih živali, predvsem pa priznanje posebne vloge njihove reje pri ohranjanju biotske raznovrstnosti v slovenski živinoreji« (Javna služba nalog genske banke v živinoreji, 2017). Nedvomno ima Bela krajina še veliko možnosti razvoja na področju razvoja tako Ark kmetij kot tudi Ark središč.

Slika 16: Ark kmetije in Ark središča po Sloveniji

Vir: Javna služba nalog genske banke v živinoreji, 2017

Gozdarstvo z velikim potencialom nadaljnega razvoja

Gozd predstavlja pomemben obnovljiv surovinski vir, ki omogoča tako pomemben vir gospodarske dejavnosti, poleg tega pa opravlja za življenje nezamenljive ekosistemske storitve. Dr. Dušan Plut ugotavlja, da so »hkrati z razmeroma visokim lesnim prirastkom na hektar obnovljiv naravni vir, ki omogoča bistveno večjo, sonaravno rabo lesa (industrija, obrt) in ob primerni tehnologiji kurjenja bogat in trajen, lokalno dostopen energetski vir za proizvodnjo toplote in električne energije (prednost sočasne proizvodnje) (Belokranjec, december 2017, str. 33). Pomen predelave lesa in rabe lesnih izdelkov je za zagotavljanje nege in stabilnosti gozdov, kakor tudi za povečevanje materialne in energetske učinkovitosti izredno velik. Predelava lesa in uporaba izdelkov oz. objektov iz lesa (v primerjavi z ostalimi energetsko potratnimi materiali) edina zagotavlja prehod v nizkoogljično družbo. V preteklosti je lesna industrija že imela pomembno vlogo v razvoju regije. Les je bil gospodarsko in izvozno pomembna surovina, ki je v regiji omogočila predelavo lesa in proizvodnjo pohištva, zato je razvojna usmeritev regije, da oživi lesne centre, ki bodo izkoriščali domačo surovino in znanje za potrebe domačih in tujih trgov, kjer je veliko povpraševanje, pomembna usmeritev na področju gospodarskega in regionalnega razvoja. Z vzpostavitvijo gozdno-lesne predelovalne verige v regiji, se bo zmanjšal izvoz manj obdelanega lesa, povečal se bo izvoz lesnih izdelkov z višjo dodano vrednostjo, hkrati pa se bodo ustvarila zelena delovna mesta. Podjetja bodo uspešna in konkurenčna na trgu le v primeru, da se bodo povezovala (Regionalni razvojni program (RRP) za obdobje 2014–2020 v razvojni regiji JV Slovenija, 2015). Dr. Dušan Plut izpostavlja, da je glede na dejstvo, da je Kočevska na državni ravni izbrana za eno od dveh ključnih središč sonaravne rabe lesa, nujna vzpostavitev skupnega sistema rabe lesa v celotnem Zgornjem Pokolpju (Belokranjec, december 2017).

Največji možni posek v Občini Črnomelj je po podatkih ZGS 79.358 m³/leto, realizacija največjega možnega poseka pa 46.397 m³/leto, zato imamo še kar nekaj neizkoriščenega potenciala. Poleg enotnega nastopa na trgu pa je pomemben tudi razvoj novih tehnologij, dizajna, inovacij in ustrezno izobražen kader, zato bo potrebno programe izobraževalnih institucij prilagoditi potrebam na trgu (RRP za obdobje 2014–2020 v razvojni regiji JV Slovenija, 2015).

Junija 2012 je Vlada RS sprejela Akcijski načrt za povečanje konkurenčnosti gozdno-lesne verige do leta 2020. Le-ta kot cilje zastavlja ustvarjanje trga za lesne proizvode in storitve, povečanje poseka in negovanosti gozdov, povečanje količine in predelave lesa z novimi tehnologijami, kot tudi ustvarjanje novih delovnih mest in rast dodane vrednosti na zaposlenega v lesno-predelovalni panogi. Strategija razvoja Slovenije je spodbujanje rabe obnovljivih virov energije za proizvodnjo toplote v okviru daljinskih sistemov ogrevanja na lesno biomaso. Lesni odpadki, ki ostajajo med predelavo lesa, predstavljajo potencial obnovljivega vira energije. Podprta bodo vlaganja v izgradnjo novih in rekonstrukcijo obstoječih sistemov za ogrevanje ter spodbude za priklop novih uporabnikov na že obstoječe kapacitete, kotli na lesno biomaso v javnem sektorju, storitvenih dejavnostih in industriji (RRP za obdobje 2014–2020 v razvojni regiji JV Slovenija, 2015, str. 126).

Skupne kotlovnice in daljinski sistemi ogrevanja, ob pogoju, da so dobro vzdrževani, predstavljajo okoljsko bolj sprejemljivo oskrbo s toplotno energijo v primerjavi z individualnimi kurišči (večji nadzor nad kuriščem). V Občini Črnomelj se z lesom ogreva 71 % individualnih stanovanj, in sicer 58 % z individualnimi kurilnimi napravami, 512 stanovanj pa preko skupne kotlovnice na lesno biomaso Čardak (s toplotno močjo 2,3 MW). Skupna dolžina trase toplovoda Kotlovnice Čardak je 1840 metrov in toploto dovaja na 16 priključnih točk. Skupna ogrevana površina znaša cca. 29.000 m². Kotlovnico upravlja družba Energetika Črnomelj d. o. o.⁶⁷, letna proizvodnja toplote znaša cca. 2.589 MWh. Na lokaciji lesno predelovalnega obrata ESOL deluje nova kotlovnica na lesno biomaso z nazivno močjo 5 MW in soproizvodnjo električne energije s sistemom ORC z nazivno močjo približno 1 MW_e. Njihova glavna dejavnost je izdelava lepljenih elementov iz lesa listavcev, poleg tega pa iz suhih lesnih odpadkov proizvajajo brikete za kurjavo. Kotlovnica podjetja Esol s toploto že oskrbuje sosednji podjetji Visteam in Žaga – Zora. V okolici Esola se nahajajo večji porabniki toplote (trgovine, poslovne stavbe), ki bi potencialno lahko zagotavljale donosno prodajo toplote. V sodelovanju z Občino Črnomelj je bila izdelana predinvesticijska študija za gradnjo omrežja za daljinsko ogrevanje, ki bi pokrilo severovzhodni del mesta. Po študijah ekonomske upravičenosti izgradnje toplovodnega omrežja v industrijski coni in v povezavi z ostalimi toplotnimi porabniki v okolici, je zmogljivost kotlovnice zadostna, predmet investicije je le izdelava toplovodnega omrežja (Lokalni energetske koncept Občine Črnomelj – končno poročilo, 2012, str. 33, 72, 84, 85).

V Sloveniji se pojavlja kar nekaj dobrih praks za prednostno področje Trajnostno gospodarjenje z gozdovi, predelava lesa v obrti in industriji, les kot gradbeni material in oskrba z lesnimi gorivi, ki jih lahko Občina Črnomelj uporabi pri načrtovanju na omenjenih območjih, in sicer: 1) Pahernikovi gozdovi, 2) Strojni krožek Bled, 3) Mreža predelave lesa v Poljanski dolini in Biomasa Luče (podrobnejši opisi so na voljo v: Slovenija znižuje CO₂: dobre prakse, Katalog 2015).

⁶⁷ Družba Petrol d.d., Ljubljana, je v januarju 2015 od družbe Sava d.d. odkupila 50,7-odstotni poslovni delež družbe Energetika Črnomelj d. o. o., vendar pa po besedah družbe Petrol d.d., Ljubljana, z dne 12. 3. 2018 naziv družbe ostaja družba nespremenjen (torej Energetika Črnomelj d. o. o.).

Gozdarstvo na območju Občine Črnomelj

Površina gozdov v Občini Črnomelj znaša 23.223 ha, od tega je 19.429 ha ali 84 % zasebnih gozdov, 2.785 ha ali 12 % je državnih gozdov in 1.009 ha ali 4 % je gozdov v lasti lokalnih skupnosti. Gozd pokriva 68 % celotne površine Občine Črnomelj (v Sloveniji 59 %). Gozdovi so v lasti 13.400 gozdnih posestnikov. Gozdna posest je zelo razdrobljena, saj posest, manjšo od 1 ha, poseduje 66 % gozdnih posestnikov, posest velikosti med 1 in 5 ha 26 % posestnikov, med 5 in 10 ha 6 % posestnikov in posest velikosti 10 do 30 ha poseduje 2 % gozdnih posestnikov.

Tabela 65: Lesna zaloga v Občini Črnomelj po podatkih iz februarja 2018

	Črnomelj	OE Novo mesto	Slovenija
Lesna zaloga	5.897.022 m ³ ali 254 m ³ /ha	30 ² m ³ /ha	296 m ³ /ha
Iglavcev	1.156.217 ali 50 m ³ /ha (20 %)	28 %	45 %
Listavcev	4.740.805 m ³ ali 204 m ³ /ha (80 %)	72 %	55 %

Vir: Podatki, pridobljeni na podlagi intervjuja, opravljenega z Ignacem Strmecem iz ZGS, OE Novo mesto, KE Črnomelj, februar 2018 za namen priprave pričujoče Strategije razvoja Občine Črnomelj

V strukturi lesne zaloge zavzemajo največji delež bukev (25 %) in trdi listavci – beli gaber, črni gaber, cer (25 %), sledijo hrasti (18 %), smreka (13 %), plemeniti listavci – javorji, jeseni, divja češnja, brest (5 %), mehki listavci – breza, trepetlika, vrbe, topoli (5 %), bori – rdeči bor, črni bor (4 %), jelka (4 %) in ostali iglavci – zeleni bor, duglazija, macesni 1 %. V Sloveniji je največ bukve (32 %), sledijo smreka (30 %), trdi listavci (9 %), jelka (8 %), hrasti (7 %), bori (6 %) plemeniti listavci (5 %), mehki listavci 2 % in ostali iglavci 1 %.

Letni prirastek znaša 8,50 m³/ha; pri iglavcih je prirastek 2,08 m³/ha in pri listavcih 6,42 m³/ha. V OE Novo mesto znaša prirastek 9,13 m³/ha (iglavci 2,89 m³/ha in listavci 6,24 m³/ha). V Sloveniji je letni prirastek 7,33 m³/ha (iglavci 3,17 m³/ha in listavci 4,16 m³/ha). Najvišji možni letni posek za občino, ki je določen z gozdnogospodarskimi načrti, znaša 129.861 m³ ali 5,59 m³/ha. V letu 2017 je bilo posekanih 90.076 m³ ali 69 % glede na načrtovani posek. V OE Novo mesto znaša najvišji možni letni posek 628.327 m³, v Sloveniji pa 6.457.375 m³.

Med razvojnimi fazami je največ debeljakov (35 %), sledijo drogovnjaki (21 %), pionirski gozdovi (18 %), sestoji v obnovi (11 %), raznomerni sestoji (10 %), mladovja (2 %), dvoslojni sestoji (1 %), panjevci (1 %) in grmičavi gozdovi (1 %). Razmerje razvojnih faz je porušeno, saj je mladovij le za vzorec, največ je sestojev v fazah drogovnjakov in debeljakov, kjer je močno priraščanje. Odstopanje od naravne sestave predstavlja velik delež smreke, ki ima visoke prirastke. Med rastiščnogojitvenimi razredi dosegajo največji delež hrastova gabrovja (51 %), sledijo podgorska bukovja (30 %), pionirski gozdovi (12 %), gorska bukovja (5 %), jelovja s praprotmi (1 %), dinarska jelova bukovja (1 %), varovalni gozdovi (pod 1 %) in gozdni rezervati (pod 1 %).

V občini je 180 km gozdnih cest (v Sloveniji 12.166 km gozdnih cest), proizvodnih javnih cest je 285 km. Povprečna gostota proizvodnih prometnic je 12,27 m/ha gozda, kar pomeni, da je odprtost gozdov slaba. Povprečna pravilna razdalja je ocenjena na 450 m.

Temeljni problemi pri gospodarjenju z gozdovi, kot jih zaznava Zavod za gozdove Slovenije, Območna enota Novo mesto, Krajevna enota Črnomelj, so:

- neustrezno razmerje razvojnih faz (premalo mladovij);
- slaba realizacija gojitvenih del v zasebnih gozdovih, predvsem nege v naravnem mladovju ter redčenj v letvenjakih in drogovnjakih;
- v zasebnih gozdovih je pomanjkljiva odprtost s primernimi gozdnimi vlakami, ustreznimi za sodobno tehnologijo pri spravilu lesa;
- problemi z režimom izvoza lesa skozi naselja;
- velika lastniška razdrobljenost;
- neugodna socioekonomska struktura lastnikov gozdov (starost, solastništva).

Glavne usmeritve pri gospodarjenju z gozdovi, kot jih zaznava ZGS, OE Novo mesto, KE Črnomelj, so:

- z gozdovi gospodariti sonaravno v skladu z optimalnim zadovoljevanjem vseh funkcij gozda (ekološke, socialne in proizvodne funkcije);
- v zasebnih gozdovih povečati količino poseka in s tem doseči večji izkoristek načrtovane sečnje;
- v zasebnih gozdovih povečati obseg nege, predvsem nege naravnih mladovij, letvenjakov in drogovnjakov;
- ohraniti negozdne površine v gozdni krajini, da se ne zarastejo;
- ohraniti raznodobno zgradbo na vseh rastiščih;
- v čistih smrekovih sestojih pospeševati posamezne listavce ne glede na kvaliteto;
- ohraniti naravno in prostorsko raznolikost gozdov;
- nadaljevati s prizadevanji ZGS ob sodelovanju Društva lastnikov gozdov ob Kolpi in Lahinji pri izobraževanju lastnikov gozdov za varno delo v gozdu in za izvajanje del na področju nege in varstva gozdov v svojem gozdu;
- povečati odprtost gozdov z gozdnimi prometnicami (z gozdnimi vlakami in gozdnimi cestami).

4

PRIORITETA

KAKOVOST ŽIVLJENJA

Družbene dejavnosti v Občini Črnomelj zajemajo širok spekter dejavnosti, in sicer izobraževanje, socialno varnost, mladi, kultura, šport, romska skupnost kot ranljiva skupina ljudi, ki prebiva na območju Občine Črnomelj, in zdravstvo. Glavni poudarek pri segmentu družbenih dejavnosti je ohranjanje odprtosti in prijaznosti prebivalcev Občine Črnomelj, po katerih le-ti slovijo, s prioritetenim delovanjem na povezovanju le-teh med seboj na različne načine z namenom medsebojnega sodelovanja in čim večjega prenosa znanj. Le kot družba, povezana v homogeno in delujočo skupnost, lahko pričakujemo napredek in uspeh na različnih področjih. Ob upoštevanju dejstva, da so prav prebivalci občine najpomembnejši segment bogastva, s katerim razpolaga občina, če želi doseči prosperiteto na svojem območju, saj s povečevanjem kakovosti življenja prebivalcev zaustavljamo izseljevanje le-teh ob sočasnem ustvarjanju privlačnega okolja tudi za priseljevanje kot tudi za širjenje gospodarske dejavnosti, postane kmalu jasno, da so družbene dejavnosti kumulativno najpomembnejša postavka v odhodkih proračuna občine, saj obsegajo okvirno kar 40 oziroma celo 50 % proračuna občine. Ob upoštevanju trenda staranja prebivalstva, ki mu bomo priča v prihodnje in (pre)potrebni skrbi za ranljive skupine prebivalstva, bo ta proračunska postavka v naslednjih letih še naprej rastla.

Leta 2015 je v Proračunu Občine Črnomelj viden višji skok v odhodkih za družbene dejavnosti za namen ohranjanja kulturne dediščine, saj je prišlo do obnove spominske hiše Otona Župančiča v Vinici. V letu 2018 pa je pričakovan izrazit porast sredstev, namenjenih družbenim dejavnostim, saj bo moč zaznati izrazit porast sredstev, namenjenih nepremični kulturni dediščini (ureditvam v mestnem jedru in obnovi gradu

v Črnomlju), energetske sanacije Knjižnice – bivši dijaški dom, planirana je 2. faza projektne dokumentacije za Vrtec Črnomelj in 2. faza gradnje Vrtca Črnomelj.

Tabela 66: Družbene dejavnosti v proračunu Občine Črnomelj (v EUR)

	2014	2015	2016	2017	2018 (načrt.)
KULTURA					
Ohranjanje kulturne dediščine	130.588,00	711.486,71	207.030,13	168.431,17	780.248,00
Programi v kulturi	471.144,91	481.617,79	486.530,80	603.488,39	765.188,00
Podpore posebnim skupinam	5.000,00	5.000,00	5.000,00	5.000,00	5.000,00
ŠPORT					
Šport in prostočasne aktivnosti	221.745,45	180.597,55	379.637,22	237.135,83	255.100,00
IZOBRAŽEVANJE					
Varstvo in vzgoja predšolskih otrok	1.847.800,51	1.772.667,56	1.921.505,37	1.852.202,94	2.995.250,00
Primarno in sekundarno izobraževanje	1.316.756,15	821.174,13	867.929,89	999.932,15	2.127.870,00
Drugi izobraževalni programi	38.498,47	27.176,56	58.893,46	49.744,94	176.285,00
Pomoči šolajočim	519.497,38	516.881,34	533.907,50	481.051,07	434.000,00
SOCIALNO VARSTVO					
Varstvo otrok in družine	10.800,00	10.600,00	11.400,00	11.300,00	13.000,00
Izvajanje programov socialnega varstva	641.347,08	558.229,42	632.036,72	589.852,81	659.240,00
ZDRAVSTVENO VARSTVO					
Primarno zdravstvo	126.616,56	18.836,95	11.081,19	18.674,80	342.194,00
Drugi programi na področju zdravstva (nujno zdravstveno varstvo itd.)	208.312,33	203.467,00	194.283,38	180.530,25	182.000,00
SKUPAJ DRUŽBENE DEJAVNOSTI	5.538.106,84	5.307.735,01	5.309.235,66	5.197.344,35	8.735.375,00
CELOTNI ODHODKI	11.554.016,75	12.175.960,32	10.811.875,09	12.182.734,12	20.140.278,00
% DRUŽBENIH DEJAVNOSTI V CELOTNIH ODHODKIH	47,93 %	43,59 %	49,11 %	42,66%	43,37 %

Vir: Lasten, na podlagi proračunov občine med leti 2014–2018

V Prilogi 8 in 9 so navedeni vsi zavodi in društva, ki delujejo na področju družbenih dejavnosti.

Ciljne ključne strategije na področju družbenih dejavnosti, ki neposredno ali posredno zadevajo tudi Občino Črnomelj, se usmerjajo v:

- zviševanje stopnje izobrazbe, vlaganje v izobraževanje, usposabljanje in poklicno usposabljanje za spretnosti ter vseživljenjsko učenje, kakor tudi zmanjševanju stopnje osipa na področju izobraževanja;
- pomemben poudarek dajejo tudi **zmanjševanju revščine**;
- spodbujanje **socialnega vključevanja**, boja proti kakršni koli obliki diskriminacije, doseganju enakopravnosti spolov in opolnomočenju žensk oziroma deklic, oblikovati miroljubno in vključujočo družbo za trajnostni razvoj, omogočanje dostopa do pravnega varstva ter oblikovanje učinkovite, odgovorne in odprte ustanove na vseh ravneh;

STANJE NA PODROČJU DRUŽBENIH DEJAVNOSTI

IZOBRAŽEVANJE

Vlaganje v izobraževanje v prihodnosti je zelo pomembno

Pravica do izobraževanja je ena temeljnih človekovih in otrokovih pravic, zapisanih v številnih mednarodnih in domačih dokumentih. Brezposelnost je bila eden od največjih izzivov za EU v zadnjih letih, zato so vlaganja v izobraževanje izredno pomembna, saj je v EU stopnja brezposelnosti trikrat nižja za osebe z visokošolsko izobrazbo.

Študija razvoja gospodarstva in turizma Občine Črnomelj 2015–2020 (2015) ugotavlja, da je izobrazbena raven delovno aktivnega prebivalstva pomemben indikator kvalitete človeškega kapitala. Strategija razvoja Slovenije 2030 ugotavlja, da je v luči demografskih sprememb, ki bodo med drugim zahtevale povečevanje delovne aktivnosti starejših, pa tudi z vidika odzivanja družbe na globalne trende, treba krepiti učenje za in skozi življenje. Neustrezna izobrazbena struktura zaposlenih, skupaj s skromnim sodelovanjem med podjetji in raziskovalnim sektorjem, neugodno vpliva na inovacijsko aktivnost podjetij (Strategija razvoja Slovenije 2030, 2017). Ob upoštevanju aktivnosti v sklopu industrije 4.0, torej četrte revolucije v industriji, bo pridobivanje tako formalnega kot neformalnega znanja postajalo vse bolj pomembno, da bomo lahko uspešno sledili vsem izzivom, ki jih le-ta prinaša v prihodnosti.

Strategija razvoja Slovenije 2030 še ugotavlja, da ostajajo številna neskladja med ponudbo in povpraševanjem po znanju in spretnostih na trgu dela. Omenjeno se kaže tudi v Občini Črnomelj, saj številni delodajalci v Občini Črnomelj ne uspejo pridobiti ustreznega kadra. Največji primanjkljaj takšnega kadra se kaže pri tehničnih poklicih in poklicih na področju gostinstva. V prihodnosti bo potrebno pozornost nameniti tudi uskladitvi potreb po izobraževanju s potrebami gospodarstva, tako na nacionalni kot na regionalni ali lokalni ravni (Strategija razvoja Slovenije 2030, 2017).

Porast živorojenih otrok kot tudi vpisa v srednješolsko izobraževanje

Slovenija sicer sodi med države z eno najnižjih stopenj rodnosti v Evropi, demografska slika prihodne rodnosti pa ostaja tudi v prihodnje neobetavna prav tako na nivoju drugih evropskih držav (kljub temu pa ostajajo tudi v prihodnje vrednosti celotne rodnosti višje po drugih evropskih državah kot tudi pri nas). Vendar pa, če pogledamo spodnjo tabelo, lahko vidimo, da je število otrok v zadnjih letih sicer upadlo, najnižje je bilo leta 2003 in nato leta 2015, v letu 2016 pa je ponovno moč zaznati trend porasta števila otrok, ki se približuje številu otrok v obdobju pred finančno krizo. To pomeni, da bomo morali segmentu otrok in ustrezni namestiti le-teh v ustrezne enote vrtcev in šol posvečati dodatno pozornost.

Tabela 67: Živorojeni otroci v Občini Črnomelj od leta 2002 dalje

2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------

Živorojeni – SKUPAJ	115	107	122	147	117	158	154	157	150	148	147	146	134	126	143
Živorojeni – dečki	63	49	62	86	55	87	91	83	89	75	78	78	71	67	58
Živorojeni – dekllice	52	58	60	61	62	71	63	74	61	73	69	68	63	59	85

Vir: SURS, 2018

Sodeč po spodnjih podatkih so imeli vrtci v Občini Črnomelj najbolj številčen vpis od leta 2010 v šolskem letu 2012/2013, osnovne šole (OŠ) najbolj številčen vpis v šolsko leto 2015/2016, medtem ko je bila najbolj številčna generacija dijakov v srednješolskem izobraževanju v Občini Črnomelj v šolskem letu 2010/2011. V šolskem letu 2016/2017 smo bili priča manjšemu vpisu otrok v vrtec, kot tudi manjšemu vpisu otrok v OŠ, medtem ko je porastlo število vpisanih dijakov v srednješolsko izobraževanje. Omenjeni podatki za vrtec in osnovno šolo korelirajo s številom živorojenih otrok v občini, medtem ko bi podatke o vpisanih dijakih lahko implicirali tudi na to, da si dijaki (znova) želijo izobraževanja v lokalnih, kvalitetnih srednjih šolah, saj denimo Srednja šola (SŠ) Črnomelj – gimnazija dosega dobre rezultate pri maturi. Sodeč po podatkih Alma Mater Europaea – Evropski center, Maribor, ki je leta 2014 zbirala podatke o uspešnosti dijakov pri maturi, je le-ta na 9. mestu med vsemi srednjimi šolami, ki izvajajo program mature v Sloveniji (Najuspešnejše srednje šole pri maturi, 2014).

Tabela 68: Vpis v primarne in sekundarne izobraževalne institucije v Občini Črnomelj

Izobraževalna institucija	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17
Vrtci	484	496	528	505	484	520	489
Osnovne šole	1.111	1.118	1.108	1.151	1.181	1.217	1.212
Srednješolsko izobraževanje – dijaki	590	578	536	466	456	446	478

Vir: SURS, 2018

Pester izobraževalni program predvsem v segmentu primarnega izobraževanja in izobraževanja za odrasle, po drugi strani pa izguba programa na segmentu srednješolskega programa

Institucije, ki skrbijo za področje izobraževanje v Občini Črnomelj, so:

– **Zavod za izobraževanje in kulturo Črnomelj (ZIK Črnomelj)**, ki izvaja osnovnošolski program za odrasle, različne programe usposabljanja (kot so turistični vodnik, keramik, sadjar, socialni oskrbovalec, tekstilec, mlekar, zeliščar, računovodja, smer podjetništvo, ekološki kmetovalec, družabnik), jezikovne tečaje, računalniške tečaje, tečaje življenjske uspešnosti in tako dalje. Na podlagi Letnega poročila ZIK Črnomelj (2017) je imel le-ta v šolskem letu 2016/2017 3.306 udeležencev, ki so obiskovali 18 programskih področij, ki so vključevala tudi podporo pri učenju (svetovanje, učna pomoč in središče za samostojno učenje). V tem številu udeležencev niso vključeni tisti (840 udeležencev), ki so se udeležili promocijskih dejavnosti (Teden vseživljenjskega učenja, Parada učenja in strokovni dogodek na področju podjetništva)⁶⁸ (Interni viri ZIK Črnomelj, 2018). ZIK Črnomelj je v letu 2017 izvedel 17 različnih prireditev, ki jih je obiskalo 2527 obiskovalcev in

⁶⁸ Za šolsko leto 2017/2018 ZIK Črnomelj ni mogel posredovati podatka o številu udeležencev, ker imajo na podlagi Zakona o izobraževanju odraslih udeleženci pravico do vpisa v različne izobraževalne programe za odrasle skozi celotno šolsko leto, kar je bistvena razlika od izobraževanja mladine.

225 filmskih predstav, ki jih je obiskalo 6.757 gledalcev (Interni viri ZIK Črnomelj, 2018).

– **Glasbena šola Črnomelj** je imela v šolskem letu 2016/2017 skupaj 286 učencev (od tega jih je 189 v Črnomlju, 29 v Semiču in 68 v Metliki), v šolskem letu 2017/2018 pa jih je 288. Največ otrok se na individualnem pouku uči igrati na klavir, na kitaro, violino in flavto; probleme, s katerimi se srečuje Glasbena šola Črnomelj (predvsem v povezavi z omejitvijo vpisa, izpostavljamo v Prilogi 14, kjer se nahaja zapisnik intervjuja, ki smo ga opravili z ravnateljem Glasbene šole Črnomelj, g. Silvestrom Mihelčičem).

– **Vrtci in osnovne šole:** 1 vrtec s 3 enotama in 3 vrtci kot enote pri OŠ so imeli na dan 1. 3. 2018 485 otrok in 6 osnovnih šol ima skupaj 1269 učencev. Tako ima Občina Črnomelj OŠ Komandanta Staneta Dragatuš (118 učencev) z enoto vrtca (50 otrok), OŠ Loka Črnomelj (536 učencev), od tega podružnična OŠ Griblje 19 otrok in podružnična OŠ Adlešiči 33 otrok, OŠ Milke Šobar-Nataše Črnomelj (ki je šola s prilagojenim programom in ima 58 učencev), OŠ Mirana Jarca Črnomelj (376 učencev), OŠ Stari trg ob Kolpi (35 učencev), z enoto vrtca (22 otrok), OŠ Vinica (146 učencev), z enoto vrtca (61 otrok) in Vrtec Otona Župančiča Črnomelj (352 otrok). V sestavo vrtca Otona Župančiča Črnomelj sodijo: Enota loka, Enota Čardak in Enota Majer. Vrtec Črnomelj v Gribljah izvaja tudi tako imenovane »Cicibanove urice«. Vrtec Otona Župančiča Črnomelj je bil leta 2011 dograjen v enoti na Čardaku, načrtovana pa je izgradnja novega vrtca v Loki, ki naj bi bil zgrajen v šolskem letu 2019/2020, od jeseni 2016 pa potekajo priprave na pridobitev ustrezne dokumentacije za gradnjo le-tega; poleg tega je bilo zaradi dotrajanosti starega dela OŠ Loka Črnomelj v začetku leta 2018 pridobljeno gradbeno dovoljenje za rekonstrukcijo in nadomestno gradnjo starega dela šole. V pripravi je še projektna dokumentacija za izvedbo investicije (PZI).

– **Srednja šola Črnomelj** (275 dijakov) z naslednjimi programi izobraževanja: gimnazija, strojni tehnik, oblikovalec kovin. Po tem, ko so v Metliki zaprli Srednjo vzgojiteljsko šolo in leta 2014 v SŠ Črnomelj zaradi premajhnega vpisa ukinili program Ekonomski tehnik, ostaja SŠ Črnomelj edina srednja šola na področju Bele krajine, ki pa se sooča s problemom zagotavljanja ustreznega števila dijakov. Omenjeno ukinjanje programov je pripeljalo tudi do tega, da se vse več učencev odloča za vpis v srednje šole, locirane izven občine (predvsem se vršijo vpisi v Novem mestu ali Ljubljani zaradi raznovrstnosti možnosti vpisa) – če pogledamo statistične podatke, je bilo v šolskem letu 2016/2017 od 478 vseh dijakov, ki so imeli prebivališče v Občini Črnomelj, v omenjeni občini vpisanih le 169 dijakov (torej le 35,355 %). Primanjkuje program, s katerim bi se lahko zadržalo predvsem dekleta. Gospodarstvo v Občini Črnomelj, kot tudi na področju celotne Bele krajine, pa sedaj izkazuje interes po vzpostavitvi novega srednješolskega izobraževalnega programa, in sicer povezave znanj s področja kemije in tekstila, vendar pa bo za razmislek o takšnemu programu potrebno pridobiti soglasje Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport (MIZŠ).

– Poleg tega je v Občini Črnomelj tudi Svetovalnica za starše in otroke na OŠ Milke Šobar-Nataše, v prostorih Ulice Otona Župančiča 7 (bivši dijaški dom), ki so jo odprli januarja 2016, kjer sodelujejo različni strokovnjaki (kot so logoped, kineziolog, socialni pedagogi in specialni pedagogi). Svetovalnica aktivno sodeluje tudi s psihologinjo iz ZD Črnomelj, ki nudi nasvete in individualno pomoč otrokom.

Postopen dvig ravni izobrazbe

Strategija razvoja Slovenije 2030 (2017) ugotavlja, da se je raven izobrazbe prebivalstva precej izboljšala, kar potrjuje tudi Študija razvoja gospodarstva in turizma Občine Črnomelj 2015–2020 (2015), ki ugotavlja, da se izobrazbena struktura prebivalstva v Občini Črnomelj izboljšuje, saj se število občanov brez izobrazbe oziroma z nepopolno osnovnošolsko izobrazbo v obdobju 2011–2013 zmanjšuje. Največ delovno aktivnega prebivalstva ima srednješolsko izobrazbo. Zaposlene ženske imajo v povprečju višjo

izobrazbo od zaposlenih moških, 805 žensk ima višješolsko izobrazbo in le 537 moških. Moških s srednješolsko izobrazbo je v Občini Črnomelj skoraj 2-krat več kot žensk s tovrstno izobrazbo, gre predvsem za kvalificirane delavce. Glede na JV Slovenijo so podatki v obdobju od 2011 do 2013 primerljivi, saj se zmanjšuje število posameznikov z le osnovnošolsko izobrazbo. Na tej točki je potrebno omeniti, da v Občini Črnomelj vplivajo na nižjo povprečno izobrazbeno strukturo tudi ranljive skupine (Romi, invalidi itd.).

V predšolsko vzgojo je bilo leta 2013 vključenih 499 otrok, glede na leto 2012 se je število otrok zmanjšalo za 24 otrok. Vsi otroci so obiskovali dnevni program. Od leta 2000 do leta 2013 se je število otrok v osnovnih šolah zmanjšalo za 25 %. Število učencev se je vsako leto zmanjševalo do leta 2012. Hkrati se znižuje tudi število študentov terciarnega izobraževanja iz občine. Leta 2010 se je na terciarno izobraževanje vpisalo 766 občanov, do leta 2013 je število vpisanih upadlo že na 631 (Študija razvoja gospodarstva in turizma Občine Črnomelj 2015–2020, 2015). V Občini Črnomelj je bilo v letu 2016 največ prebivalcev s srednješolsko izobrazbo (6.428), od tega 3.275 z nižjo poklicno srednjo šolo in 3.153 s srednjo strokovno srednjo šolo. Na drugem mestu je osnovnošolska izobrazba ali manj (3.811 prebivalcev), od tega je 805 prebivalcev brez izobrazbe ali z nepopolno osnovno šolo in 3.006 prebivalcev z osnovnošolsko izobrazbo. Prebivalcev z višješolsko ali visokošolsko izobrazbo je 2.067, od tega 1.181 z visokošolsko 1. stopnje, 819 z visokošolsko 2. stopnje in 67 z visokošolsko 3. stopnje izobrazbe. V zadnjih letih je moč zaznati trend upadanja števila prebivalcev, ki imajo srednješolsko izobrazbo ali nižjo od le-te, povečuje pa se število izobražene populacije, saj narašča število oseb z višje- ali visokošolsko izobrazbo, kar je vidno iz tabele spodaj. Omenjen trend je prisoten tako pri moški kot tudi pri ženski populaciji, medtem ko je pri moški populaciji opaziti tudi porast pri dokončani srednji strokovni oziroma srednji splošni šoli.

Tabela 69: Prebivalci Občine Črnomelj po izobrazbeni strukturi

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
Spol – skupaj	Osnovnošolska ali manj – Skupaj	4.541	4.358	4.212	4.087	3.961	3.811
	Brez izobrazbe, nepopolna osnovnošolska	1.087	1.008	937	884	845	805
	Osnovnošolska	3.454	3.350	3.275	3.203	3.116	3.006
	Srednješolska – Skupaj	6.472	6.503	6.511	6.454	6.507	6.428
	Nižja poklicna, srednja poklicna	3.345	3.339	3.331	33.44	3.339	3.275
	Srednja strokovna, srednja splošna	3.127	3.164	3.180	3.110	3.168	3.153
	Višješolska, visokošolska – Skupaj	1.673	1.811	1.848	1.942	2.019	2.067
	Visokošolska 1. stopnje ipd.	996	964	1.003	1.098	1.152	1.181
	Visokošolska 2. stopnje ipd.	635	790	792	782	806	819
	Visokošolska 3. stopnje ipd.	42	57	53	62	61	67

Vir: SURS, 2018

Največ prebivalcev z osnovnošolsko izobrazbo ali manj imajo naslednja naselja: Črnomelj (1.169), Lokve (245), Kanižarica (216) in Griblje (87), Tribučje (76) in Tanča Gora (61). Največ prebivalcev s srednješolsko izobrazbo se nahaja v Črnomlju (2.630), Kanižarici (214), Gribljah (151), Tribučah (139), Dragatušu (127), Vinici (119) in Lokvah (105). Največ oseb z višje- ali visokošolsko izobrazbo pa se nahaja v Črnomlju (1.053), Kanižarici (61), Tribučah (48), v Gribljah (42) ter v Dragatušu in Vojni vasi (35).

Upad števila študentov terciarnega izobraževanja

V Občini Črnomelj smo od študijskega leta 2013/2014 dalje priča upadu študentov terciarnega izobraževanja, ki se manifestira praktično na vseh stopnjah izobraževanja. Sicer je večje odstopanje vidno pri vpisu na višje strokovno izobraževanje in na visokošolsko strokovno (1. bolonjsko stopnjo), manjše pa pri magistrskem (2. bolonjski stopnji) in doktorskem (3. bolonjski stopnji) izobraževanju.

Tabela 70: Občina Črnomelj – Študenti terciarnega izobraževanja

	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17
Vrsta izobraževanja – SKUPAJ	645	556	531	488
Višje strokovno	107	70	77	72
Visokošolsko strokovno (prejšnje)	1	-	-	-
Visokošolsko strokovno (1. bolonjska stopnja)	184	161	138	116
Visokošolsko univerzitetno (1. bolonjska stopnja)	179	169	158	150
Visokošolsko univerzitetno (prejšnje)	16	3	-	-
Magistrsko (2. bolonjska stopnja) – enovito magistrsko	35	39	38	37
Magistrsko (2. bolonjska stopnja) – po končani 1. bolonjski stopnji	115	109	113	108
Specialistično	-	-	-	-
Magistrsko (prejšnje)	-	-	-	-
Doktorsko (prejšnje)	-	-	-	-
Doktorsko (3. bolonjska stopnja)	8	5	7	5

Vir: SURS, 2018

Posledično smo seveda priča tudi upadu števila študentov na 1.000 prebivalcev znotraj segmenta višjega strokovnega in visokošolskega izobraževanja, število študentk na 100 moških študentov pa je v letu 2015/16 narastlo, nato pa v letu 2016/17 ponovno upadlo. To je posledica tudi manjštevilknejših generacij otrok v občini.

Tabela 71: Občina Črnomelj – Študentje višjega strokovnega in visokošolskega izobraževanja

Študijsko leto	Število študentov na 1.000 prebivalcev	Število študentk na 100 študentov (moški)
2013/14	44	139
2014/15	38	146
2015/16	37	153
2016/17	34	137

Vir: SURS, 2018

Smernice razvoja aktiva ravnateljic in ravnateljev osnovnih šol in glasbene šole v Občini Črnomelj

Strategija razvoja občine za področje izobraževanja – videnje šolstva, šol v občini prihodnjih pet let, ki jo je dne 30. januarja 2018 sestavil aktiv ravnateljic in ravnateljev osnovnih šol in glasbene šole v Občini Črnomelj, predvideva naslednjo vizijo/cilj: imeti v občini šole, ki so v vsem primerljive s šolami drugod po državi. Kot ugotavljajo, je Občina Črnomelj kot ustanoviteljica šol soodgovorna za stanje na področju izobraževanja, za znanje in omiko učencev, za strokovno rast zaposlenih, za zagotavljanje pogojev ... Dodajajo še, da se je potrebno zavedati, da je odlično šolstvo eden od temeljev za odlično kvaliteto življenja občanov nasploh.

Upoštevajoč zgornji kontekst, menijo, da naj občina v prihajajočem obdobju:

1. Zagotovi primerne prostorske pogoje vsem šolam, ki tega še nimajo ustrezno rešenega.
2. Zagotovi sofinancerski delež sredstev za posodobitev izobraževalno-komunikacijske tehnologije in druge opreme šol.
3. Zagotovi sredstva za realizacijo razširjenega programa šole, ki daje dodano vrednost življenju in delu šol.
4. Se pojavlja kot aktivna sogovornica, podpornica šol pri dogovarjanju z MIZŠ za uveljavitev lokalnih interesov (npr. sprostitev vpisa v glasbeno šolo, reševanje romske tematike v smislu pomena omike že v predšolskem obdobju, socialnih razmer ...).
5. Poskrbi za zaščito šolskega/občinskega premoženja.
6. Občina naj z izvajanjem strategije, vizije razvoja šolstva deluje razvojno, aktivno sodeluje pri njihovi modernizaciji ... V izhodišču naj se temeljito seznanijo s stanjem in konkretnimi potrebami posameznih šol. Naj prednjači v izvedbah in se le izjemoma zateče k zagotavljanju minimalnih standardov, odpravljanju pomanjkljivosti kot posledici zahtev raznih inšpektoratov.
7. Občina naj izpričuje pozitiven odnos do šolstva, znanja in zaposlenih v vzgojno-izobraževalnem delu.

SOCIALA

V občini viden trend upada prejemnikov denarne socialne pomoči

Strategija razvoja Slovenije 2030 ugotavlja, da demografske spremembe povečujejo tudi pritiske na finančno vzdržnost sistemov socialne zaščite. Obstoječa ureditev obveznih socialnih zavarovanj že sedaj ne pokriva vseh potreb, saj je za financiranje sistemov socialne zaščite potrebno dodatno financiranje iz državnega proračuna. Ob spreminjanju starostne strukture prebivalstva, naraščanju izdatkov za pokojnine, zdravja in dolgotrajne oskrbe ter ob naraščajočem obsegu negotovih oblik zaposlitev bo te potrebe še težje zadovoljiti in jih brez spremembe sedanje ureditve ne bo mogoče vzdržno financirati. Dolgotrajna oskrba v Sloveniji še ni urejena v enovit sistem, razdrobljenost v

financiranju pa povzroča nepreglednost in neučinkovito izrabo virov (Strategija razvoja Slovenije 2030, 2017).

V Občini Črnomelj je viden trend upada denarne socialne pomoči od leta 2015 dalje, kar se pripisuje zaposlovanju prejemnikov le-te (po mnenju CSD je do tega prišlo zaradi povečanega obsega zaposlovanja prejemnikov socialne pomoči), medtem ko je število izrednih denarnih socialnih pomoči izredno poskočilo (zaradi večjega števila podanih vlog) v letu 2016, v letu 2017 pa ostaja skorajda na enakem nivoju (-1).

Tabela 72: Število izplačane denarne socialne pomoči in izredne denarne socialne pomoči v Občini Črnomelj od leta 2013 v mesecu decembru

	12/2013	12/2014	12/2015	12/2016	12/2017
Denarna socialna pomoč	555	520	550	521	463
Izredna denarna socialna pomoč	17	16	11	31	30

Vir: Interni viri CSD, 2018

Sodeč po spodaj navedenih podatkih je število prejetih vlog za denarno socialno pomoč Občine Črnomelj do leta 2015 naraščalo, od takrat pa je viden ponoven trend upada le-te, kar sovпада tudi s stanjem v Občini Črnomelj, saj so bile najhujše »posledice finančne krize« v Občini Črnomelj opazne od leta 2012 do leta 2016, sodeč tudi po stopnjah brezposelnosti v občini.

Tabela 73: Denarna socialna pomoč Občine Črnomelj od leta 2012 dalje

Leto	Število prejetih vlog
2012	5
2013	24
2014	47
2015	60
2016	46
2017	34

Vir: Interni viri Občine Črnomelj, 2018

Za pomoč socialno ogroženim občanom Občine Črnomelj skrbijo:

- **Center za socialno delo Črnomelj** (CSD Črnomelj), ki skrbi za razne socialne transferje (denarne pomoči, subvencije in različna plačila); v sklopu pomoči na domu, ki jo izvaja CSD Črnomelj, je bilo, sodeč po podatkih, ki jih je zagotovila Občina Črnomelj, decembra 2017 v občini 48 oseb, ki jih je prejemale tovrstno pomoč (kar je razvidno iz spodnje tabele);

Tabela 74: Število upravičencev pomoči na domu v Občini Črnomelj od leta 2013 po podatkih za mesec december

	12/2013	12/2014	12/2015	12/2016	12/2017
Št. upravičencev pomoči na domu – CSD	48	50	46	46	48

Vir: Interni viri CSD, 2018

Na CSD Črnomelj opažajo veliko potrebo po namestitvah odraslih oseb, ki so zaradi različnih razlogov izgubili stalno prebivališče in trenutno bivajo v neustreznih bivalnih razmerah (potreba po zavetišču, kriznih namestitvah, samskih domovih). Tudi pri ostalih ranljivih skupinah opažajo potrebo po različnih oblikah namestitve

(stanovanjske skupine za osebe s težavami v duševnem zdravju, stanovanjska skupina za otroke in mladostnike);

- **Območno združenje Rdečega križa Slovenije Črnomelj** in
- **Župnijski Karitas Črnomelj**, humanitarni organizaciji, ki pomagata socialno ogroženim osebam z različnimi aktivnostmi (z zbiranjem denarja skozi humanitarne koncerte, oskrbovanje s hrano, z oblačili in tako dalje), kjer občina letno zagotavlja sredstva po pogodbi za redno delovanje organizacije in za letovanje socialno in zdravstveno ogroženih otrok.

Poleg tega v Občini Črnomelj na področju socialne varnosti deluje tudi:

- **Dom starejših občanov Črnomelj** (DSO Črnomelj), ki je bil ustanovljen z namenom zagotavljanja socialnovarstvenih in zdravstvenih storitev, ki so namenjene starejšim ljudem in mlajšim osebam, ki niso sposobne samostojnega življenja in potrebujejo pomoč pri opravljanju življenjskih funkcij. Iz letnega poročila DSO Črnomelj (2018, str. 11–12) lahko razberemo, da je bilo v letu 2016 v dom na novo sprejetih 76 stanovalcev, kar je za 21 stanovalcev manj kot leta 2015. Dom je imel v letu 2016 116 prebivalcev iz Občine Črnomelj oziroma 59 % celotnih prebivalcev (2017, str. 13). Se pa DSO Črnomelj sooča še z enim problemom, in sicer je tu nekoliko bolj posebna situacija, kot denimo v bolj urbanih okoljih, saj v Občini Črnomelj prevladuje predvsem socialno šibka kmečka struktura prebivalstva, ki se za odhod v dom odloči šele, ko so druge možnosti že izčrpane, velikokrat pa je to odvisno tudi od finančnega stanja posameznika – predvsem se problem pojavi pri upokojencih, katerih pokojnine so nižje, na primer zato, ker so se predčasno invalidsko upokojili (Marn, 2017). Za starostnike v Občini Črnomelj skrbijo tudi s pomočjo specializirane mobilne službe za pomoč na domu, ki jo nudijo 24 ur na dan, vse dni v letu. Namenjena je vsem, ki potrebujejo kakršno koli pomoč, ki jo je možno zagotoviti doma.

Tabela 75: Število upravičencev pomoči na domu v Občini Črnomelj od leta 2013 po podatkih za mesec december

	12/2013	12/2014	12/2015	12/2016	12/2017
Št. upravičencev mobilne pomoči na domu – DSO ⁶⁹	11	10	9	11	18

Vir: Interni viri DSO, 2018

Pomoč pa se nudi tudi preko inštituta Družinski pomočnik, ki ima pomembno vlogo predvsem pri ohranjanju kakovostne starosti invalidnih oseb. Namenjen je predvsem tistim invalidnim osebam, ki menijo, da jim institucije ne nudijo zadostne intimnosti, individualnosti, solidarnosti, osebne komunikacije, domačnosti in topline (MDDSZ, Družinski pomočnik). Podatki iz decembra 2017 kažejo, da je na območju Občine Črnomelj delujočih 9 družinskih pomočnikov, od tega je ena oseba zaposlena za 1/2 delovnega časa (torej občina plačuje za 8,5 osebe), kakor tudi

- **Varstveno delovni center Črnomelj** (VDC Črnomelj) s sedežem v Črnomlju in z enotami dnevnega varstva v Črnomlju in Vinici ter Bivalno enoto v Črnomlju, kjer se izvajajo socialno-varstvene storitve za odrasle osebe z motnjo v duševnem in telesnem razvoju (in sicer varstvo, vodenje in zaposlitev pod posebnimi pogoji, kakor tudi institucionalno varstvo). Sodeč po letnem poročilu v letu 2016 je center skrbel za 12 upravičencev (Letno poročilo VDC Črnomelj, 2016, str. 24). Tudi VDC se srečuje s prostorsko stisko, saj je na čakanju več oseb, kot je razvidno iz spodnje tabele (težave podrobno

⁶⁹ Gre za uporabnike, ki bi po *Zakonu o socialnem varstvu* in *Pravilniku o standardih in normativih socialnovarstvenih storitev* bili upravičenci do izvajanja storitev pomoči na domu; predvsem gre za uporabnike, ki potrebujejo izvajanje te storitve večkrat na dan vse dni v tednu, česar pa CSD ne izvaja.

predstavlja gospa Zdenka Vrlinič, direktorica VDC Črnomelj, v intervjuju, ki smo ga opravili za namen pričujoče strategije, in se nahaja v Prilogi 14);

Tabela 76: Pregled števila zaposlenih in števila uporabnikov v VDC Črnomelj v letih od 2011 do 2017

	Število zaposlenih 31.12.	Število uporabnikov 31.12.	Število prošenj 31.12.
2011	17+ 2 pripravnici	46	2
2012	17	47	2
2013	17	47	3
2014	17	48	2
2015	17	48	3
2016	17 + 1 pripravnica	51	6
2017	18	52	5

Vir: Interni viri VDC, 2018

– **Slovenska filantropija – Hiša Sadeži družbe Črnomelj**, ki je medgeneracijski skupnostni center, katerega programi so usmerjeni v dvig kvalitete bivanja v skupnosti in v zagovorništvo socialno šibkejših

– in **različna društva**: Društvo Sožitje – društvo za pomoč osebam z motnjami v duševnem razvoju Bela krajina, Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih Novo mesto, Terapevtska skupnost Tav pri Sveti Družini – Župnija Stari trg ob Kolpi, Društvo tvoj telefon, POLŽEK – društvo za otroke s posebnimi potrebami, Društvo za zdrave srca in ožilja, Združenje multiple skleroze Slovenije, Društvo gluhih in naglušnih Dolenjske in Bele krajine, Društvo SOŽITJE Bela krajina, Ozara Slovenije, Ustanova mali vitez, Društvo invalidov Črnomelj, Društvo Projekt Človek, Društvo paraplegikov Dolenjske, Bele krajine in Posavja, Društvo življenja brez nasilja, Društvo upokojencev Črnomelj in Združenje Slovenskih katoliških skavtinj in skavtov.

V Občini Črnomelj deluje tudi Unicefova varna točka, kjer otrokom nudijo zaščito, pomoč ali zgolj nasvet v tiski, in sicer na Belokranjski cesti 24, v samem mestu Črnomelj, kar predstavlja javni prostor (trgovino Hofer).

MLADI NA PODROČJU OBČINE ČRNOMELJ

Kot vidimo iz spodnje tabele, odstotek mladih⁷⁰ v Občini Črnomelj od leta 2014 dalje upada, kar je posledica predvsem težje pridobitve ustrezne zaposlitve za mlad, predvsem visoko izobražen kader. V sklopu opravljenih delavnic za namen priprave pričujoče strategije so občani izredno poudarjali pomen ustrezne naslovitve načina, kako zadržati mlade v občini, saj, kot smo videli, je Občina Črnomelj zadnja leta priča tako »begu možganov« kot tudi »begu rok«, kar ob pričakovanih demografskih spremembah implicira na potencialno možnost še hitrejšega staranja družbe v Občini Črnomelj (od že pričakovanega glede na demografske trende Slovenije in Evrope).

Tabela 77: Prebivalstvo v Občini Črnomelj v starosti od 15 do 29 let

Leto	Starost	Spol skupaj	Moški	Ženske	% prebivalcev
2014 H2	Starost – SKUPAJ	14.586	7.421	7.165	100

⁷⁰ »Mladi« so mladostniki in mlade odrasle osebe obeh spolov, stari od 15. do dopolnjenega 29. leta, ki živijo, delajo ali se izobražujejo v občini.

	15–19 let	645	326	319	4,42
	20–24 let	609	332	277	4,18
	25–29 let	1.011	521	490	6,93
	Mladi skupaj	2.265	1.179	1.086	15,53
	Starost – SKUPAJ	14.523	7.380	7.143	100
2015 H2	15–19 let	635	328	307	4,37
	20–24 let	598	316	282	4,12
	25–29 let	969	510	459	6,67
	Mladi skupaj	2.202	1.154	1.048	15,16
	Starost – SKUPAJ	14.400	7.307	7.093	100
2016 H2	15–19 let	632	325	307	4,39
	20–24 let	588	326	262	4,08
	25–29 let	891	468	423	6,19
	Mladi skupaj	2.111	1.119	992	14,66
	Starost – SKUPAJ	14.310	7.251	7.059	100
2017 H2	15–19 let	625	320	305	4,37
	20–24 let	591	304	287	4,13
	25–29 let	803	443	360	5,61
	Mladi skupaj	2.019	1.067	952	14,11
	Starost – SKUPAJ	14.310	7.251	7.059	100

Vir: SURS, 2018

Družbeni položaj mladih se je v obdobju finančne krize izrazito poslabšal, stopnja brezposelnosti mladih v Občini Črnomelj ostaja druga najvišja (najvišjo imajo še zmeraj starejši od 55 let). Vse več mladih se seli v večja mesta z namenom zaposlitve ali celo zapušča Slovenijo z željo po boljši prihodnosti. Sorazmerno visoka stopnja brezposelnosti med mladimi, izseljevanje le-teh s podeželja, pogostejše nestalne, atipične ter manj kakovostne oblike zaposlovanja, velikokrat privedejo do večje finančne odvisnosti mladih od staršev, kasnejša osamosvojitve v smislu oblikovanja lastne družine in/ali selitve od doma se negativno reflektirajo tako na mladem kot tudi posledično na družbi, zaradi česar je nujen korak do izboljšanja položaja mladih v družbi zagotavljanje mladim prijaznejšega okolja. Nenehno je potrebno imeti pred očmi, da obstoječi primeri dobrih praks sodelovanja lokalnih oblasti z mladimi v lokalnem okolju v soustvarjanju družbe dokazujejo, da lahko takšen način izredno okrepi kakovost življenja v določeni lokalni skupnosti, medtem ko slabo vključevanje le-teh oz. celo izključevanje privede do zapuščanja lokalnih okolij, kar pomeni skorajda nenadomestljivo škodo, saj se z njimi izgubi ključen človeški vir, ki pripomore k uspešnemu razvoju lokalne skupnosti. Občina Črnomelj lasten prispevek k izboljšanju stanja na področju mladih zaznava v zagotavljanju čistega in ustvarjalnega okolja, v katerem se lahko le-ti izoblikujejo v kompetentno osebo, razvijajo svoje veščine ter dosežajo svoje cilje, pri čemer aktivno sooblikujejo skupnost, v kateri bo kakovost bivanja uživalo celotno lokalno prebivalstvo.

Za vprašanje mladih je bilo na podlagi *Zakona o javnem interesu v mladinskem sektorju* (Ur. l. RS, št. 42/2010) ustanovljeno Posvetovalno telo za področje kakovosti življenja mladih. Poleg tega za področje razvoja mladih v Občini Črnomelj skrbijo predvsem **Klub belokranjskih študentov (KBS)**, **Mladinski kulturni klub (MKK) Bele krajine**, **Mladinski center (MC) BIT** in **Steg Črnomelj 1**, ki združuje skavte iz Bele krajine. Mladi imajo na

voljo več prostorov v Občini Črnomelj, kjer se lahko družijo in delujejo, in sicer v omenjenem Dijaškem domu, v gradu mesta Črnomelj, v prostorih MKK Bele krajine, kot tudi v prostorih KBŠ na Kolodvorski ulici 34, t. i. Bele hiše.

Leta 2018 je bil MC BIT v sklopu razpisa za sofinanciranje mladinskih organizacij v kategoriji mladinskih centrov med 64 mladinskimi centri uvrščen na 7. mesto, predvsem zato, ker program temelji na aktivni udeležbi mladih v projektih (tudi izven Slovenije). **Na boljša mesta so bili uvrščeni le mladinski centri iz večjih občin, kar nedvomno implicira na prepoznano kakovost MC BIT Črnomelj.** MC BIT Črnomelj izvaja tudi koordinacijske aktivnosti za Lokalno akcijsko skupino (LAS) za preprečevanje zasvojenosti Občine Črnomelj. Glavni namen koncepta delovanja LAS je, da obravnavanje problematike zasvojenosti iz različnih zornih kotov (mladinske organizacije, šole, policije, centra za socialno delo, zdravstvenega doma in zainteresirane posameznike). Člane na podlagi predlogov organizacij, ki se srečujejo s problematiko drog in političnih strank, imenuje Občinski svet Občine Črnomelj. LAS je v preteklosti finančno podprl že več kot 10 projektov mladinskega centra (Športno Poletje, Šola za starše – preprečimo zasvojenost, Organiziranje neorganizirane mladine, 24 ur športa, izobraževanja mladinskih delavcev ...), predvsem z namenom spodbujanja kvalitetnega preživljanja prostega časa v Občini Črnomelj.

Mladi si želijo ustrežnejša delovna mesta za visoko izobražen kader in izkazujejo interes po samozaposlitvi

Strategija razvoja Slovenije 2030 (2017) ugotavlja, da se je od začetka krize močno povečala segmentacija trga dela, ki pogosto prizadene predvsem mlade. Mladi se velikokrat srečujejo s prekarnimi, z atipičnimi, nestandardnimi, s fleksibilnimi ali z negotovimi oblikami dela, le-ti so večinoma zaposleni za določen čas, zato si težko poiščejo lastna stanovanja, ustvarijo lastno družino in so nemalokrat prisiljeni v selitev v drugo občino ali celo državo z namenom zaposlitve.

Leta 2012 je bila v Črnomlju med mladimi opravljena anketa, kjer so ti največkrat navajali, da pogrešajo urejena športna igrišča (predvsem v Črnomlju in na Vinici), bazen, rekreativne športne dogodke, kreativne delavnice, večjo ponudbo mladim privlačnih kulturnih dogodkov in da si želijo več mladinskih dogodkov na podeželju. Samo 10 % jih meni, da so bili mladi do sedaj ustrezno vključeni v razvoj. Več kot polovica mladih se je pripravljena na kakršen koli način (podajanje predlogov in idej, s pisanjem projektov, z načrtnim vključevanjem v gospodarstvo) vključiti v razvoj občine, kar kaže, da si mladi želijo sodelovati pri kreiranju svoje prihodnosti (MC Bit, Mladi v Občini Črnomelj: Rezultati ankete, 2012). Z mladimi je bila tudi v sklopu Študije razvoja gospodarstva in turizma Občine Črnomelj 2015–2020 opravljena delavnica, dne 12. 2. 2015, kjer so izpostavili predvsem problem pomanjkanja delovnih mest za izobražen kader (višja, visoka in univerzitetna izobrazba). Po končanem šolanju se jih tako veliko odloči in ostane v mestu študija (Ljubljana, Maribor) ali kakšnem drugem večjem zaposlitvenem središču (Novo mesto), ki ponuja priložnost zaposlitve za njihov profil izobrazbe. Posebej je bila izpostavljena problematika mladih, ki ostajajo v Črnomlju, nimajo pa ustreznega prostora za druženje z vrstniki, izmenjavo idej in s tem tudi možnosti za začetek svojega posla. Interes za samozaposlitev je med mladimi velik. Izpostavljeni problem na delavnici je bil podkrepjen tudi z rezultati ankete, narejene med mladimi. Iz anket je razvidna želja po podjetništvu med mladimi, od 52 anketiranih je 19 takih, ki se svoje poslovne poti ne bojijo in nameravajo odpreti lastno podjetje. Veliko (20) je tudi takih, ki tej možnosti puščajo odprto pot. Večina anketirancev (54 %) izpostavlja potrebo po poslovnih površinah (do 25 m²), 27 % je takšnih, ki bi potrebovali od 25 do 50 m² površin, 12 % pa od 50 do 100 m². Kar 83 % mladih si je pripravljeno pisarno

deliti z drugimi posamezniki oz. s podjetji. Večini mladim so možnosti za zaposlovanje v tujini delno znane (26 %), več kot polovici (63 %) je poznan koncept Start-up podjetništva (Študija razvoja gospodarstva in turizma Občine Črnomelj 2015–2020, 2015). **Na delavnici v sklopu pričujoče strategije razvoja občine je bilo izpostavljeno, da se kot cilj navede ponovna izvedba te ankete (iz leta 2012), z namenom, da se ugotovi, kaj mladi pogrešajo in si želijo v Občini Črnomelj.**

Kar precej teh pomislekov je razrešila vzpostavitev podjetniškega inkubatorja, saj so s tem mladi dobili prostor za možnost za začetek svoje samostojne poslovne poti in pomoč pri razvoju lastnih idej. Podjetniški inkubator Bela krajina je inkubiral prva podjetja dne 1. 5. 2016. Nastal je s pomočjo sredstev z razpisa Pokolpja in s sredstvi treh belokranjskih občin, pri čemer je 3/6 sredstev prispevala Občina Črnomelj, 2/6 Metlika in 1/6 Semič. Podjetniški inkubator nudi:

- **možnost coworkinga**, torej najem prostora, kjer lahko mladi podjetniki začnejo svojo poslovno pot;
- **mentorstvo oziroma svetovanje**, kjer lahko mladi podjetniki dobijo mentorstvo oz. svetovanje s strani treh oseb, in sicer (1) podjetnika Borisa Pfeiferja, ki pomaga od faze prototipa do faze industrializacije (izdelki, ki so nastali pod njegovim mentorstvom v tem inkubatorju so denimo Active Chair, ki predstavlja zdravo in aktivno sedenje na revolucionaren način, *Sofia House Of Wisdom*, ki predstavlja notranjo leseno otroško didaktično hiško, in tako dalje); (2) Petra Ambrožiča, ki nudi svetovanje na področju financ in računovodstva, organizacije poslovanja ter malo serijskih proizvodenj, skladiščnega poslovanja in tako dalje ter (3) 3D mentorja Dušana Vukčevića, ki se nahaja med 100 najvplivnejšimi 3D umetniki na svetu. Mentorski program nameravajo še razširiti, da bo pokrival čim večji spekter potreb mladih podjetnikov;
- **najem oz. izposoja opreme** (3D tiskalnik, skener, lasersko gravirni stroj, avdio in video oprema in tako dalje);
- **predavanja in delavnice** skozi leto za namen pridobivanja različnih znanj. Nekatere so namenjene izključno inkubirancem, večina pa jih je namenjena splošni javnosti, ker želijo dvigniti podjetniško zavest oziroma pridobiti nove člane;
- pomoč pri **pridobivanju nepovratnih sredstev**, prepoznavanje inovativnih tržno zanimivih podjetniških zamisli, kakor tudi širjenje in promoviranje podjetniške miselnosti v regiji.

Podjetniški inkubator ima tri enote, in sicer:

Enota	Naslov	Izgled
STRATUS ..., kjer se nahajajo pisarne, co-working prostor in prostor naprednih tehnologij	Ulica heroja Stariha 19, Črnomelj,	<i>Slika 17: Enota podjetniškega inkubatorja Stratus</i> <i>Vir: Interni vir Podjetniškega inkubatorja, 2017</i>
STARA LEKARNA ..., kjer svoj prostor najdejo kreativci, rokodelci, v njej se nahaja tudi co-working prostor	Kolodvorska 23A, Črnomelj	<i>Slika 18: Enota podjetniškega inkubatorja Stara lekarna</i> <i>Vir: Interni vir Podjetniškega inkubatorja, 2017</i>
TRIS KANIŽARICA	Se šele vzpostavlja.	<i>Slika 19: Enota podjetniškega inkubatorja Tris Kanižarica</i> <i>Vir: Interni vir Podjetniškega inkubatorja, 2017</i>

Podjetniški inkubator ima:

- 7 članov co-workinga (podjetnik, ki trži najeto inovacijo, šivilja, fotograf in snemalec, socialna delavka, strokovnjakinja za marketing, izdelovalka nakita, prevajalka) in
- 12 članov inkubatorja, od katerega sta dva člana zavedena kot izredna člana (torej podjetji, starejši od 5 let), ki so navedeni v spodnji tabeli.

Tabela 78: Člani inkubatorja in co-workinga

Člani inkubatorja	Člani co-workinga
PROMIGRA, informacijske tehnologije d. o. o.	STARKMAT, Sebastjan Štarkel s. p.
SKLADKO CO., finančne storitve d. o. o.	Jan Kocjan
IT Trading d. o. o.	Marijeta Kobetič
Konsolvo poslovne rešitve Nevenka Adlešič s. p.	Traduko, Petra Vrščaj s.o.
Expres servis Stipo Vardič s. p.	Ana Heij Primc
MAYA'S Kreativni šiviljski atelje Maja Ivanič Kocuvan s. p.	Ivan Umolac
Arhitektura in oblikovanje Špela Kočeva s.o.	INGISA d. o. o. (Nika Lovrin)
COFFERS EUROPE, mednarodna trgovina in storitve d. o. o.	

Arhitektura in računalništvo, Jan Šavli s. p.

Svetovanje in vodenje projektov Jasmina
Grabrijan s. p.

8 shadows Martina Simonič Adamič s. p.

Roman Šuštaršič Kozan s. p.

Vir: Interni vir Podjetniškega inkubatorja, 2017

Podjetniški inkubator Bela krajina namerava svoj fokus v prihodnje usmerjati v digitalne medije in napredne tehnologije, kot so denimo navidezna in obogatena resničnost, 3D tehnologije. Želijo postati podjetniški inkubator, ki pomaga, da start-up razvije svojo idejo od prototipa do industrializacije s pomočjo mentorja Borisa Pfeiferja, poudarek pa nameravajo dati pridobivanju zahtevnih projektov, ki jih drugi podjetniški inkubatorji ne zmorejo podpreti.

KULTURA

Kulturno bogata občina z zastarelo infrastrukturo Kulturnega doma Črnomelj

V Občini Črnomelj so na področju kulture aktivni:

- I. Belokranjski muzej Metlika, znotraj katerega je aktivna stalna razstava v Spominski hiši Otona Župančiča Vinica.

Spominska hiša Otona Župančiča Vinica je bila leta 2015 kompletno prenovljena. V le-tej lahko zasledimo 3 različne vsebinske razstave, in sicer:

- Župančič – mojster besede: razstava o enem najpomembnejših slovenskih pesnikov in prevajalcev vodi obiskovalca skozi tri tematske sklope: Otroška poezija in Bela krajina, Župančičev salon ter Življenje in delo;
- Vinica – stoletja ob reki Kolpi: od prvih sledi mlajše kamene dobe, skozi železnodobne Japode, antične Rimljane pa vse do srednjega veka in naprej je Vinica spoznala raznolike kulture in civilizacije ter bila vedno njihov del, tam na bregu reke Kolpe in
- Zaslužni Belokranjci – umetniki in znanstveniki: kjer je predstavljenih devetintrideset zaslužnih Belokranjcev v štirih sobah prvega nadstropja: v zeleni literate, v modri

znanstvenike, v rumeni likovnike, glasbenike, gledališčne, v rdeči pa Viničane⁷¹. V letu 2018 bodo v Spominski hiši Otona Župančiča Vinica potekali tudi različni pedagoški in andragoški programi.

Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti (JSKD), Območna izpostava Črnomelj, ki pokriva Občini Črnomelj in Semič. V območni izpostavi deluje okoli 40 kulturnih društev oz. preko 70 skupin (tudi v okviru upokojenskih društev, župnij, invalidskih društev). Skupno število članov vseh kulturnih društev je preko 1000, v letu 2017 pa so izvedli okoli 65 lastnih oz. samostojnih produkcij (koncert, celovečerni nastopi, razstave, akademije, proslave ...). Kulturna društva so imela več kot 300 nastopov po Beli krajini, Sloveniji in tudi v tujini, od tega si je njihove nastope in produkcije ogledalo okoli 24.000 obiskovalcev (Poročilo o delu območne izpostave JSKD Črnomelj za leto 2017, 2018, str. 4).

Tabela 79: Prireditve, ki jih je v letu 2016 in 2017 izvedel JSKD v Občini Črnomelj

Dejavnost	2016	2017
GLEDALIŠČE/LUTKE	14	14
VOKALNA GLASBA	10	11
INSTRUMENTALNA GLASBA	15	15
FOLKLORA	8	6
LIKOVNA DEJAVNOST	7	7
LITERARNA DEJAVNOST	5	5
VEČZVRSTNI DOGODKI	11	22
SKUPAJ	70	80

Vir: Interni viri JSKD, 2018

Izpostava JSKD v Črnomlju upravlja s cerkvijo sv. Duha v Črnomlju, v kateri so v letu 2017 izvedli 2 razstavi, 8 koncertov in 1 literarni večer (Poročilo o delu območne izpostave JSKD Črnomelj za leto 2017, 2018, str. 9). Prav tako JSKD upravlja z muzejsko zbirko Rudnika rjavega premoga, ki jo predstavlja skupinam in posameznikom, pri čemer sodelujejo z upokojenimi rudarji, predvsem z Jankom Škarjakom in s Stanetom Starešiničem (v letu 2017 je muzejsko zbirko obiskalo 359 oseb). V decembru so z manjšo prireditvijo obeležili 160 let od začetkov delovanja omenjenega rudnika (Poročilo o delu območne izpostave JSKD Črnomelj za leto 2017, 2018, str. 10).

II. Knjižnica Črnomelj

Knjižnica Črnomelj je imela v letu 2017 porast števila aktivnih članov, zaznati pa je moč tudi porast v zalogi knjižničnega gradiva in števila izposoje, medtem ko je število prireditev oz. dogodkov v letu 2017 v primerjavi z letom 2016 upadlo, kar je razvidno iz spodnje tabele.

Tabela 80: Občina Črnomelj – Ključni podatki o poslovanju knjižnice

	2015	2016	2017
Število aktivnih članov	2.499	2.441	2.869
Zaloga knjižničnega gradiva (enot)	81.774	82.122	82.542
Število izposoje	138.322	170.006	176.029
Število prireditev,	207	294	219

⁷¹ Vir slike in besedila je spletna stran Belokranjskega muzeja (Spominska hiša Otona Župančiča Vinica).

III. Mestna muzejska zbirka Črnomelj

»Mestna muzejska zbirka Črnomelj domuje v rojstni hiši pisatelja Mirana Jarca. Pozidana je bila leta 1844 na parceli nekdanje mestne hiše in kar pet desetletij služila kot prva črnomaljska šola. Okoli leta 1897 so poslopje razširili in okrasili z bogato poslikavo v obliki raznolikih cvetličnih in geometrijskih motivov. Od leta 2013 gosti mestno muzejsko zbirko. Stalna muzejska razstava se osredotoča na zgodovino mesta in njegove bližnje okolice ter na njegove ljudi. Govori skozi arheološki material in arhivske vire, upodobi preteklost z bogatimi grafikami, s fotografijami in z rekonstrukcijami ter besedo in s sliko oriše preteklost mesta v osrčju Bele krajine, dežele na meji. Spoznajte zgodbo Črnomlja na stalni razstavi Črnomelj na prepihu tisočletij« (Belakrajina.si, Mestna muzejska zbirka Črnomelj⁷²).

IV. Zavod za izobraževanje in kulturo Črnomelj (Kulturni dom Črnomelj)

19. in 20. februarja 1944 je v prostorih nekdanjega sokolskega doma, v katerem se sedaj nahaja Kulturni dom (KD) Črnomelj, potekalo zasedanje Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta (SNOS). Kar nedvomno predstavlja enega ključnih mejnikov v razvoju slovenskega narodnega in osvobodilnega gibanja. Z imenom so poudarili njegovo parlamentarnost in najvišjo stopnjo slovenske ljudske oblasti, ki se je tudi formalno izenačila z antifašističnimi sveti v drugih jugoslovanskih pokrajinah. Prvo zasedanje SNOS-a je razpravljalo predvsem o graditvi narodne oblasti in slovenske državnosti v okviru federativne Jugoslavije, kakor tudi o graditvi naše ljudske demokracije, o različnih gospodarskih vprašanjih, nenazadnje pa tudi o prosvetnih in kulturnih problemih. S tem so se v Črnomlju postavili temelji za razvoj nove slovenske države in družbe, saj je le-ta tako postal prvo mesto, ki je pričelo funkcionalno delovati po zakonih in pravilih novega družbenega reda. Istega leta je bilo prav tam ustanovljeno tudi Slovensko narodno gledališče. Zunanost doma je prepoznavna po reliefu na pročelju stavbe, ki je nastal kot delo kiparja Jakoba Savinška.

Problem KD v Črnomlju je neustrezna finančna podpora Ministrstva za kulturo (MK), ki je uraden lastnik tega doma, saj je le-ta kulturni spomenik državnega pomena. Novembra 2017 so občinski svetniki soglašali s sklenitvijo pogodbe za prenos upravljanja KD Črnomelj ZIK-u Črnomelj. S podpisom pogodbe se je MK zavezalo, da bo do konca leta 2018 za KD Črnomelj izdelan projekt celovite prenove, ki ga bo naročilo ministrstvo in bo zanj zagotovilo tudi potrebna sredstva.

Do nedavnega je bil v črnomaljskem KD dejaven Zavod za izobraževanje in kulturo (ZIK) Črnomelj z dvema organizacijskima enotama, in sicer kot kulturni dom in kot ljudska

⁷² Le-ta predstavlja tudi vir za sliko.

univerza. Od leta 2017 pa je prišlo do spremembe, in sicer ostaja v KD sedež zavoda z vsemi kulturnimi vsebinami, ljudska univerza pa se je preselila na Kolodvorsko cesto 32c, kjer je bila nekdanja policijska postaja. Problem KD v Črnomlju je neustrezna finančna podpora Ministrstva za kulturo (MK), ki je uraden lastnik tega doma, saj je le-ta kulturni spomenik državnega pomena. Novembra 2017 so občinski svetniki soglašali s sklenitvijo pogodbe za prenos upravljanja KD Črnomelj ZIK-u Črnomelj. S podpisom pogodbe se je MK zavezalo, da bo do konca leta 2018 za KD Črnomelj izdelan projekt celovite prenove, ki ga bo naročilo ministrstvo in bo zanj zagotovilo tudi potrebna sredstva.

Dejavna civilna družba in bogata kulturna dediščina v Občini Črnomelj

Občina Črnomelj predstavlja tudi ustvarjalni prostor številnih ljubiteljskih kulturnih organizacij oziroma društev, ki so zajeti v Prilogi 8 in 9, iz katere je sicer razviden seznam vseh društev in zavodov, ki delujejo na območju Občine Črnomelj. Spodaj izpostavljamo tiste, ki delujejo kot samozaposleni na kulturnem področju.

Tabela 81: Samozaposleni v kulturi na območju Občine Črnomelj

Št.	Oseba	Naslov	Kraj	SKD
1.	JONI ZAKONJŠEK – SLIKARKA	Velika sela 82	ADLEŠIČI	R90.030
2.	BOŠTJAN KAVČIČ – KIPAR	Rodine 4c	ČRNOMELJ	R90.030
3.	SLIKAR – LOZAR ROBERT	Butoraj 2a	ČRNOMELJ	R90.030
4.	POLONCA PAVLIN – SAMOZAPOSELENA V KULTURI	Vojinska cesta 18	ČRNOMELJ	R90.030
5.	ŠKAFAR VLADO – REŠISER IN SCENARIST	Velika sela 8a	ADLEŠIČI	R90.030

Vir: Ebonitete.si, 2017

Na območju Občine Črnomelj se po podatkih registra kulturne dediščine na MK, na dan 8. 11. 2017, nahaja 70 spomenikov (od tega je 66 spomenikov lokalnega pomena in 4 spomeniki državnega pomena⁷³), 139 enot dediščine in dediščine priporočilno, 58 arheoloških najdišč, 73 vplivnih območij in 4 vplivna območja spomenikov. V pripravi je tudi nov predlog za razglasitev kulturnih spomenikov lokalnega pomena na območju Občine Črnomelj, kjer se predvideva enoten akt za razglasitev za celotno območje Občine Črnomelj, razen mestnega jedra Črnomlja, ki je že ustrezno zavarovano.

Iz segmenta kulturne dediščine gradov lahko na območju Občine Črnomelj izpostavimo štiri gradove, in sicer Grad Vinica, ki je bil nedavno obnovljen, Grad Pobrežje, Dvorec Turn in grad v mestnem jedru Črnomlja, kjer se nahaja tudi sedež občine. Najštevilnejši tip dediščine v območju regije in v državi nasploh je stavbna profana dediščina; v pretežno podeželski regiji v tej zvrsti dediščine prevladujejo domačije, gospodarska poslopja in stare kmečke hiše (LAS DBK, 2016, str. 9). Občina Črnomelj pa razpolaga tudi s stavbno sakralno dediščino, z nekaj območji opuščanih kočevskih vasi⁷⁴, enot memorialne dediščine in dediščino kulturne krajine.

⁷³ Spomeniki državnega pomena so: Spominska hiša Otona Župančiča v Vinici, Spomenik NOB na Gričku v Črnomlju (na zgornji sliki), Kulturni dom v Črnomlju in Antični mitrej v Rožancu.

⁷⁴ Kot odloča Odlok o OPN Občine Črnomelj (2011), se izmed Kočevskih naselij spodbuja revitalizacija in naselitev v Miklarjih, v Bistrici pa se uredijo površine za prireditve. Kočevska stavbna dediščina, ki je (nadaljevanje sprotne opombe)

Objekti iz registra nepremičnin kulturne dediščine po Občini Črnomelj do sedaj še niso v celoti ustrezno označeni z lamelnim sistemom, kar bo nadaljnja aktivnost občine tudi v prihodnjih letih. Občina letno pripravlja elaborate in postavitve lamelnega sistema ob državnih cestah, in sicer za lokacije kulturne in naravne dediščine ter še ostalo, zaradi omejenih proračunskih sredstev občine, pa se je le-ta odločila za postopno označevanje le-teh. Do sedaj so označitve postavljene v naslednjih krajevnih skupnostih: KS Črnomelj, KS Vinica, KS Stari trg, KS Adlešiči, KS Griblje. V letu 2018 se bodo lamele postavile v KS Kanižarica, KS Dobliče in KS Dragatuš. V letu 2019 pa še v preostalih krajevnih skupnostih (to so KS Sinji vrh, KS Petrova vas, KS Tribuče in dokončanje KS Črnomelj). Poleg tega je potrebno izpostaviti, da je bil leta 2014 izdelan tudi Idejni projekt sprehajalne poti v mestnem jedru Črnomlja, kakor tudi Načrt upravljanja mestnega jedra Črnomelj februar 2014–februar 2018, ki predstavljata izvedbeni dokument za ohranjanje kulturne dediščine v Občini Črnomelj.

Večji kulturni dogodki

..., ki se odvijajo na področju Občine Črnomelj, so:

- **Jurjevanje**, ki je najstarejši folklorni festival v Sloveniji in se odvija v juniju, je kot prva slovenska prireditev pridobil naziv »prireditev z manj odpadki«, kar po mnenju Strategije razvoja turizma v destinaciji Bela krajina 2018–2022 (2017) ustvarja pozitiven imidž in utrjuje zavezo Bele krajine k razvoju trajnostnega turizma⁷⁵;
- **Črnfest** je festival dobre glasbe, gledališča, smeha in otroškega rajanja, ki se vsako leto junija odvija v črnomaljskem grajskem atriju in v starem mestnem jedru Črnomlja v organizaciji mladinskih organizacij KBS, MKK Bele krajine in MC Bit;
- **Poletje v Vinici** je prireditev, ki je zasnovana na kulturnih, športnih in zabavnih vsebinah ter se odvija julija vsako leto, kakor tudi
- **Martinovanje**, kulturno enološka prireditev, na kateri se v novembru ocenjujejo mlada vina in podeljujejo priznanja najboljšim vinogradnikom v Občini Črnomelj.

Število prireditev je, sodeč po podatkih SURS-a, v letu 2015, ponovno rahlo narastlo. Prireditve so bile predvsem lastne produkcije. Gostovanja na prireditvah pa so bila predvsem iz Slovenije. Število obiskovalcev je bilo med opazovanimi leti najvišje leta 2012, je pa v letu 2015 ponovno zaznan porast obiskovalcev na splošno, predvsem je viden porast pri otrocih in mladini, kar je vidno iz spodnje tabele.

Tabela 82: Občina Črnomelj – kulturne prireditve v Občini Črnomelj 2012–2015

	2012	2013	2014	2015
Vse prireditve – SKUPAJ	217	253	224	249
Prireditve lastne produkcije	19	24	23	22
Domača večinska koprodukcija	19	11	16	0
Koprodukcija s tujimi producenti	0	13	7	0
Gostovanja iz Slovenije	47	51	82	85
Gostovanja iz držav EU	0	0	0	1
Število obiskovalcev – SKUPAJ	18.219	17.923	17.410	17.878

ostala v razvalinah, se ohranja v razvalinah in se ustrezno prezentira. Kot zanimivost lahko omenimo, da v Občini Črnomelj deluje tudi Zveza kočevskih organizacij (Bistrica 1).

⁷⁵ Na sliki prizor iz Jurjevanja. Vir slike: Arhiv RIC Bela krajina/Foto: Jan Kocjan

Število obiskovalcev (otroci in mladina)	10.353	7.847	4.013	10.749
--	--------	-------	-------	--------

Vir: SURS, 2018

Leto	Folklorne skupine izven EU
2005	FS Pančevo, Srbija
2006	FS Stanko Paunović, Srbija
2007	FS Bitola, Makedonija FS Aluminijum, Črna gora
2008	FS Bucim Radoš, Makedonija FS Veselin Masleša, BIH FS Kosta Abrašević, Srbija
2011	FS Befad, Turčija
2012	FS Estampas De Mexico, Mehika FS Stanko Paunović, Srbija
2013	FS Kosta Abrašević, Srbija FS Carmen Lopez, Kolumbija
2014	FS Bafolse, Argentina
2015	FS Iskorka, Rusija
2016	FS Piskavica, BIH FS Zaito, Kolumbija
2017	FS Ballet Folklorico Sabor Boricua, Puerto Rico FS Đido, Srbija

Tabela 83: Gostovanja folklornih skupin izven EU na Jurjevanju od leta 2005 dalje

Tabela levo prikazuje gostovanja folklornih skupin izven EU na Jurjevanju od leta 2005 dalje.

Kot vidimo, je največ folklornih skupin gostovalo iz Srbije (6), Makedonije (2), Bosne in Hercegovine (2) in Kolumbije (2), le enkrat pa so Jurjevanje obiskale Argentina, Črna gora, Mehika, Puerto Rico, Rusija in Turčija.

Vir: Interni viri RIC, 2018

Sodeč po spodaj navedenih podatkih je bilo v letu 2015 največje število prireditev iz filmske oz. video produkcije, sledijo predavanja in posveti ter akademije in proslave, ostale prireditve pa so zastopane v manjšem številu. Največ obiskovalcev je obiskalo prireditve iz filmske oz. video produkcije, akademije in proslave ter predavanja in posvete. Največ otrok in mladine so pritegnile prireditve iz filmske oz. video produkcije ter predavanja in posveti. Struktura kulturnih prireditev in število obiskovalcev je razvidno spodaj.

Tabela 84: Občina Črnomelj – vrsta kulturne prireditve

		2012	2013	2014	2015
Instrumentalni koncerti	Vse prireditve – SKUPAJ	1	0	1	3
	Število obiskovalcev – SKUPAJ	363	0	88	308
	Število obiskovalcev (otroci in mladina)	85	0	18	121
Zborovski koncerti	Vse prireditve – SKUPAJ	9	6	3	5
	Število obiskovalcev – SKUPAJ	2.852	1.846	559	1.130
	Število obiskovalcev (otroci in mladina)	1378	303	144	678
Rock koncerti, plesi	Vse prireditve – SKUPAJ	3	5	1	1
	Število obiskovalcev – SKUPAJ	822	779	244	311
	Število obiskovalcev (otroci in mladina)	656	631	219	122
Gledališke predstave	Vse prireditve – SKUPAJ	9	4	7	8
	Število obiskovalcev – SKUPAJ	1.892	876	781	1.792
	Število obiskovalcev (otroci in mladina)	1.033	149	412	717
Lutkovne predstave	Vse prireditve – SKUPAJ	4	5	5	2
	Število obiskovalcev – SKUPAJ	400	565	756	154
	Število obiskovalcev (otroci in mladina)	336	384	525	98
Folklorni nastopi	Vse prireditve – SKUPAJ	4	6	4	2
	Število obiskovalcev – SKUPAJ	593	1.800	1.304	446
	Število obiskovalcev (otroci in mladina)	175	496	339	179
Filmske, video produkcije	Vse prireditve – SKUPAJ	160	202	139	170
	Število obiskovalcev – SKUPAJ	6.207	5.973	5.287	6.224
	Število obiskovalcev (otroci in mladina)	5.181	4.406	345	4.668
Plesni nastopi	Vse prireditve – SKUPAJ	3	0	0	0
	Število obiskovalcev – SKUPAJ	335	0	0	0
	Število obiskovalcev (otroci in mladina)	236	0	0	0
Likovne razstave	Vse prireditve – SKUPAJ	5	1	1	1
	Število obiskovalcev – SKUPAJ	442	231	123	97
	Število obiskovalcev (otroci in mladina)	156	164	86	18
Literarni večeri, večeri poezije	Vse prireditve – SKUPAJ	-	2	4	1
	Število obiskovalcev – SKUPAJ	-	396	141	36
	Število obiskovalcev (otroci in mladina)	-	100	78	19

Muzejske razstave	Vse prireditve – SKUPAJ	1	1	1	3
	Število obiskovalcev – SKUPAJ	123	150	71	254
	Število obiskovalcev (otroci in mladina)	20	57	17	180
Predavanja in posveti	Vse prireditve – SKUPAJ	8	1	2	27
	Število obiskovalcev – SKUPAJ	289	387	94	2.231
	Število obiskovalcev (otroci in mladina)	41	32	12	1.954
Akademije, proslave	Vse prireditve – SKUPAJ	4	2	10	15
	Število obiskovalcev – SKUPAJ	1.051	568	1.734	2.549
	Število obiskovalcev (otroci in mladina)	24	53	230	892
Jazz	Vse prireditve – SKUPAJ	0	1	0	0
	Število obiskovalcev – SKUPAJ	0	396	0	0
	Število obiskovalcev (otroci in mladina)	0	77	0	0
Glasbe sveta, sodobne glasbene zvrsti	Vse prireditve – SKUPAJ	4	4	1	1
	Število obiskovalcev – SKUPAJ	708	853	233	331
	Število obiskovalcev (otroci in mladina)	477	644	163	195
Drugo	Vse prireditve – SKUPAJ	4	12	44	9
	Število obiskovalcev – SKUPAJ	2.141	3.102	5.995	2.016
	Število obiskovalcev (otroci in mladina)	553	351	1.425	907

Vir: SURS, 2018

ŠPORT

V Športno zvezo (ŠZ) Črnomelj je včlanjenih 26 društev, kar je razvidno iz spodnje tabele. V Prilogi 8 in 9 je razvidno, da obstaja še kar nekaj društev in zavodov, ki sicer niso člani ŠZ Črnomelj, se pa ukvarjajo s športno dejavnostjo. Članstvo v ŠZ ostaja več ali manj isto skozi zadnja leta, v zadnjih letih so se priključila 4 nova društva, in sicer Namiznoteniški klub Bela krajina, Atletski klub Bela krajina in Športno društvo (ŠD) Ti si si fit (vsa tri društva so bila že prej aktivna, vendar niso bila vključena v ŠZ) ter nazadnje ustanovljeno društvo Judo klub Bela krajina.

ŠZ razporeja s sredstvi, ki jih vsako leto razpiše Občina Črnomelj za vrednotenje športnih programov. Tako so sredstva za šport s strani občine od leta 2009 dalje znašala 95.000 EUR, lani (torej leta 2016) pa so se le-ta povečala na 98.000 EUR. Je pa pri tem potrebno omeniti, da občina namenja letno določeno število sredstev za obratovalne stroške društvom, za vzdrževanje objektov, različne investicije v le-te in tako dalje, kar je razvidno iz spodnje tabele.

Občina Črnomelj je leta 2017 prvič izvedla tudi Javni razpis za dodeljevanje sredstev za prireditve in druge aktivnosti, ki pospešujejo kulturni, športni, turistični in humanitarni razvoj ter promocijo Občine Črnomelj za leto 2017, kamor so lahko kandidirala tudi ŠD za dodatna sredstva. Sredstva so bila podeljena 49 društvom.

Tabela 85: Pregled finančnih sredstev in odobrenih vlog za sofinanciranje športa v Občini Črnomelj od leta 2015 dalje

Leto/Finančna sredstva, Odobritve financiranja	Finančna sredstva Občine Črnomelj za športne programe na letni ravni (v EUR)	Javni razpis za sofinanciranje športa v Občini Črnomelj (prijave društev)	Finančna sredstva, vložena v športno infrastrukturo (v EUR)	Finančna sredstva, namenjena obratovalnim stroškom v dvoranah za društva (v EUR)
2015	95.000	- 23 društev prijavljenih - 22 društev prejelo sredstva	21.767	47.235
2016	98.000	-19 društev prijavljenih - 15 društev prejelo sredstva	174.948	48.865
2017	98.000	- 20 društev prijavljenih - 17 društev prejelo sredstva	35.680	59.190

Vir: Interni viri Občine Črnomelj, 2018

Iz spodnje tabele lahko vidimo seznam ŠD, ki so vključena v SZ Črnomelj. Zadnja leta je v Občini Črnomelj moč zaznati porast števila individualnih športov (kot je denimo lokostrelstvo, borilne veščine ipd.).

Tabela 86: ŠD, vključena v SZ Črnomelj

	KLUB ALI DRUŠTVO		KLUB ALI DRUŠTVO
1	Rokometni klub Črnomelj	14	Športno društvo Tribuče
2	Nogometni klub Bela krajina	15	Športno društvo Dragovanja vas
3	Košarkarski klub Črnomelj	16	Planinsko društvo Črnomelj
4	Kegljaški klub Rudar Črnomelj	17	Teniški klub Dragatuš
5	Ženski košarkarski klub Črnomelj	18	Windsurfing klub, Črnomelj
6	Šahovski klub Stari trg ob Kolpi	19	Športno društvo Ninja Črnomelj
7	Ženski odbojkarški klub Črnomelj	20	Športno društvo Kolpa Stari trg
8	Ribiška družina Črnomelj	21	Športno društvo Petrova vas
9	Športno društvo Butoraj	22	Šahovski klub Caissa
10	Športno društvo Vinica	23	Namiznoteniški klub Bela krajina
11	Športno društvo Griblje	24	Atletski klub Bela krajina
12	Športno društvo Dragatuš	25	ŠD Ti si fit
13	Športno društvo Partizan Črnomelj	26	Judo klub Bela krajina

Vir: Interno gradivo SZ Črnomelj, 2017

Občina Črnomelj razpolaga s 3 telovadnicami pri OŠ, in sicer s telovadnico Dragatuš, telovadnico OŠ Stari trg, telovadnico OŠ Mirana Jarca ter telovadnico Vinica. Občina Črnomelj razpolaga tudi z večjim številom igrišč na svojem območju, in sicer z igrišči pri OŠ (Igrišče pri OŠ Vinica (veliko in malo), igrišče pri OŠ Dragatuš ter igrišče pri OŠ Mirana Jarca), z večjimi igrišči (stadion ŠRC Loka, nogometno igrišče Vražji kamen in igrišče za košarko Čardak), asfaltiranimi »vaškimi« igrišči (igrišče v Črnomlju pri DM, igrišče v Črnomlju na Majerju, igrišče na Dragah, igrišče v Adlešičih, igrišče Kanižarica, igrišče Petrova vas, igrišče Mihelja vas, igrišče Rodine, igrišče Rožič vrh, igrišče Mavrlen, igrišče v Tribučah, igrišče v Gribljah, igrišče na Vranovičih, igrišče na Sinjem vrhu, igrišče v Starem trgu ob Kolpi ter igrišče na Griču pri Dobličah).

Občina Črnomelj s svojim razgibanim terenom omogoča tako pohodništvo kot tudi kolesarstvo, poleti pa je na Kolpi omogočeno tudi

KAKOVOST ŽI

čolnarjenje oziroma rafting. Občina Črnomelj razpolaga tudi s Trim stezo Črnomelj, ki se nahaja pri Vražjem kamnu in je dolga 1800 m ter ima 8 vadbenih postaj. Le-ta v večini poteka po gozdu. Na sliki lahko vidimo zemljevid trim steze Vražji kamen–Črnomelj⁷⁶.

V Občini Črnomelj lahko pohodniki izbirajo med enostavnejšimi pohodi po nizkem kraškem svetu ali med zahtevnejšimi pohodi na katerega izmed vršičev. Občina Črnomelj nudi različne pohodniške poti, kot so denimo:

- Župančičeva pot od Dragatuša do Vinice,
- Grajska gozdna učna pot Obrh,
- Najjužnejša slovenska pešpot od Radencev do Damlja,
- Mlinarska pot od Damlja do Vinice,
- Sejemska pešpot od Vinice do Žuničev,
- Trška pešpot,
- Rudarska pešpot,
- Belokranjska čebelarska učna pot,
- Obkolpska grajska pešpot,
- Jožefov pohod – potepanje ob reki Lahinji,
- Učna pot Grički kal–Grdanji skedenj (povz. po RIC Bela krajina, Pohodniške poti Bele krajine).

Na sliki levo⁷⁷ lahko vidimo Karto pohodniških poti – Bela krajina, ki jo je leta 2015 pripravil RIC Bela krajina, kamor je zajeta tudi Občina Črnomelj. Občina Črnomelj razpolaga tudi s številnimi kolesarskimi potmi, ki so razvidne iz spodnje slike, kjer lahko vidimo karto kolesarskih poti – Bela krajina, ki jo je leta 2015 pripravil RIC Bela krajina, kamor je zajeta tudi Občina Črnomelj⁷⁸.

V Občini Črnomelj lahko pohodniki izbirajo med različnimi kolesarskimi potmi, kot so denimo:

- Kolesarska pot Damelj,
- Kolesarska pot Mirna gora–Črnomelj,
- Kolesarska pot VTC–Črnomelj,
- Poljanska kolesarska pot,
- Župančičeva kolesarska pot.

Pri omenjanju športne infrastrukture pa je potrebno omeniti še urejena vstopno/izstopna mesta za čolnarje (ki se jih največ povezuje le s turizmom), ki jih podrobneje predstavljamo v poglavju »Stanje na področju okolja«.

ROMSKA TEMATIKA

⁷⁶ Vir: Spletna stran Trim steza Črnomelj.

⁷⁷ Vir slike: RIC Bela krajina, Pohodniške poti Bele krajine.

⁷⁸ Vir slike: RIC Bela krajina, Kolesarske poti Bele krajine.

Sorazmerno številčna romska populacija, ki se srečuje s težavami na področju bivalnih razmer, izobraževanja, zaposlovanja in zdravstvenega varstva

»Na evropski in na nacionalni ravni je romska skupnost obravnavana kot etnična skupina, manjšina, ki se sooča z največjimi eksistencialnimi težavami in ima prav na podlagi teh dejstev poseben status. Poseben status ji daje tudi dejstvo, da gre za manjšino, ki nima svoje države, ki bi skrbela zanjo, kot je to na primer v primeru italijanske in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji ali Slovencev v zamejstvu« (Vlada RS, 2010, str. 5).

»Ena največjih in najbolj prikrajšanih skupin ljudi v Evropi je romska skupnost, kateri pripada približno 10–12 milijonov ljudi. Kar 80 % Romov ogroža revščina. Več kot 70 % Romov nima dokončane osnovne šole: ne samo, da zaradi tega nimajo dostopa do delovnih mest, temveč to ustvarja tudi negativno dojemanje njihove zaposljivosti, kar jih še bolj izključuje. EU v strategiji Evropa 2020 obravnava vse najpomembnejše izzive, s katerimi se srečujejo Romi: slabo izobrazbo, brezposelnost, slabe stanovanjske razmere, družbeno izključenost in diskriminacijo. EU je vzpostavila okvir za vključevanje Romov, ki združuje nacionalne politike vseh držav članic, vključuje pa tudi regionalne in lokalne organe ter nevladne organizacije, vključno z romskimi nevladnimi organizacijami« (Politike Evropske Unije, 2015).

Danes so Romi v RS priznani kot avtohtona etnična skupnost. Njihov položaj urejajo tako ustava kot tudi področni zakoni. 65. člen Ustave RS določa, da položaj in posebne pravice romske skupnosti, ki živi v Sloveniji, ureja zakon. Krovni *Zakon o romski skupnosti v RS* (ZRomS-1) je bil sprejet 30. marca 2007, poleg le-tega pa položaj Romov v Sloveniji ureja še 14 področnih zakonov, in sicer: *Zakon o lokalni samoupravi*, *Zakon o lokalnih volitvah*, *Zakon o evidenci volilne pravice*, *Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo*, *Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja*, *Zakon o vrtcih*, *Zakon o osnovni šoli*, *Zakon o medijih*, *Zakon o knjižničarstvu*, *Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja*, *Zakon o RTV Slovenija*, *Zakon o financiranju občin*, *Zakon o varstvu kulturne dediščine* in *Kazenski zakonik RS*. Po zadnjem statističnem popisu iz leta 2002 se je za Rome opredelilo 3.246 ljudi, od tega jih je bilo največ na Dolenjskem.

V Občini Črnomelj lahko najdemo Rome v štirih strnjenih naseljih, in sicer na Lokvah (kjer jih prebiva največ), Drenovcu, v Kanižarici in Čudnem selu – poleg tega pa še v Črnomlju z okolico, Hrastu pri Vinici in v nelegalnem naselju Pretlje pri Ručetni vasi. Študija razvoja gospodarstva in turizma Občine Črnomelj 2015–2020 (2015, str. 17) ugotavlja, da je v Občini Črnomelj, po podatkih CSD Črnomelj iz leta 2011, 3,5 % odstotka prebivalstva Romov in Rominj (po neuradnih podatkih bi se naj odstotek sedaj dvignil na 5 %), neuradni podatki pa se gibljejo med 500 in 730. Program ukrepov za Rome v Občini Črnomelj za obdobje 2017–2021 navaja naslednje podatke o številu Romov in Rominj po romskih naseljih v Občini Črnomelj, ki so razvidni iz spodnje tabele.

Tabela 87: Število Romov v posameznem romskem naselju v Občini Črnomelj

Neuradni podatki o številu prebivalcev po naseljih (oktober 2015):

Črnomelj in okolica	108 oseb
RN Lokve	356 oseb
RN Kanižarica	163 oseb
RN Čudno selo	34 oseb
RN Vinica - Drenovec	39 oseb
Ručetna vas - Pretlje	28 oseb
Hrast pri Vinici	12 oseb

Vir: Program ukrepov za Rome v Občini Črnomelj za obdobje 2017–2021 (2017)

Za romsko skupnost v Občini Črnomelj skrbijo naslednji posamezniki in društva:

- romski občinski svetnik,
- posebno delovno telo za spremljanje položaja romske skupnosti in
- predstavniki zvez in društev, kot so Romsko društvo Mavrica, Romsko društvo Rom Črnomelj, Romsko športno društvo Kanižarica, Zveza Romske skupnosti v Sloveniji - Bele Krajine, Dolenjske, Romsko kulturno umetniško društvo Romano Gav ter Zveza za razvoj romske skupnosti, ki so razvidni tudi iz Priloge – Tabele 8.

Romska naselja (RN) se soočajo z neurejenostjo, saj, kot ugotavlja Bocina Črnomelj (2004), so ceste, vodovod in kanalizacija v romskih naseljih še vedno problematični, kar potrjuje tudi Vlada RS v odgovoru na odziv *Amnesty International Slovenija* (2016). Naselja niso legalizirana, največji problem predstavlja gradnja na črno (Bocina Črnomelj, 2004; Vlada RS, 2016). Situacija se sicer skozi zadnja leta izboljšuje, kar lahko razberemo iz Programa ukrepov za Rome v Občini Črnomelj za obdobje 2017–2021 (2017), vendar največji problem še vedno predstavlja gradnja na črno. Legalizacija sicer ne bo predstavljala takšnega problema, saj večina postavljenih objektov stoji na občinski zemlji, vendar pa bi morali pripravljenost za odkup pokazati tudi Romi.

V vseh 4 legalnih RN je urejen dostop do pitne vode in dostop do elektrike. RN Kanižarica ima urejeno tudi kanalizacijsko omrežje. Nelegalno naselje Pretlje ima urejen dostop do elektrike, in sicer do edinega objekta, ki je legalno postavljen (Program ukrepov za Rome v Občini Črnomelj za obdobje 2017–2021, 2017).

Romi se srečujejo tudi s sorazmerno nizkim izobrazbenim statusom, še zlasti pri odraslih pa je opazen vse večji upad motivacije za izobraževanje. S težavami pa se Romi, poleg neurejenih bivanjskih razmer kot tudi primanjkljaja ustreznega izobrazbenega statusa ter nenazadnje tudi socialne izključenosti, srečujejo tudi na področju zaposlovanja, saj so večinoma prejemniki socialnih pomoči, se zaposlujejo kot samostojni podjetniki ali pa se jih nekaj zaposli preko javnih del. Le redki se uspejo uspešno in polnopravno vključiti na trg dela. Omenjeno potrjuje tudi Vlada RS (2010, str. 6), ki ugotavlja, da se na podlagi izraženih potreb romske skupnosti in poznavanja razmer na terenu ocenjuje, da se pripadniki romske skupnosti srečujejo z največjimi težavami na področju bivalnih razmer, izobraževanja, zaposlovanja in zdravstvenega varstva. Razlog temu lahko pripisujemo tako na strani delodajalcev (skozi predsodke in diskriminacijo) kot tudi na strani Romov, ki v manjši meri razmišljajo tudi o svojih obveznostih in dolžnostih, v večji meri pa le o svojih pravicah, predvsem socialnih. V nadaljnjih letih bo potrebno pričeti počasi spreminjati percepcijo odnosa večinskega prebivalstva do romske skupnosti, a hkrati obratno, torej tudi percepcijo Romov do večinskega prebivalstva.

Pri tem pa je potrebno izpostaviti ugotovitve, ki so bile zapisane v Strategiji reševanja romske tematike v mestni občini Novo mesto (2013, str. 33), in jih je moč ekstrapolirati na vse kraje po Sloveniji, ki se srečujejo z romskim vprašanjem, in sicer:

- »Pomanjkljiva **izobrazba** – vse več Romov se prijavlja v evidenco brezposelnih oseb z nedokončano osnovno šolo. Kljub prizadevanjem zavoda, da bi nadoknadili manjkajočo izobrazbo z obiskovanjem osnovne šole za odrasle in nadaljevali v programih za pridobitev poklica (vsaj skrajšani program), ni zaslediti uspeha. Čeprav delodajalci kar v 33 % iščejo delavce brez poklica (recimo v gradbeništvu) in bi bili kot iskalci pri tem lahko tudi uspešni, to niso, ker za delo in s tem povezano »nizko« plačilo, niso zainteresirani. Romi se v nobenem sektorju, ne v javnem ne zasebnem, praktično ne zaposlujejo, ker delodajalci niso zainteresirani za njihovo vključevanje zaradi nizke stopnje izobrazbe, odsotnosti delovnih navad in pomanjkljive socializacije.
- **Nemotiviranost za delo** – za delo niso motivirani, ker ga ne dojemajo kot potrebno za preživetje. V delu ne vidijo nobene vrednote, ne potrebe. Nasploh so s svojim položajem (glej raziskavo v okviru projekta RZC Equal, ZIK Črnomelj, Nada Žagar), zadovoljni. Ekonomske razmere jih v delo ne silijo; poznani so primeri, ko so pustili dobro plačano delo (v Revozu) in prešli nazaj na socialne prejemke. Ti prejemki z naslova socialnih transferjev (posamezniki, družina) v kombinaciji s prihodki iz sive in črne ekonomije glede na stil življenja in dnevne potrebe zadoščajo za življenje. Tudi delodajalci niso motivirani za zaposlovanje ranljivih skupin, v katero kategorijo spadajo tudi Romi, saj država ne priznava oz. ne daje nobenih spodbud v obliki subvencij oz. drugih finančnih olajšav.
- **Slabo razvite delovne navade** – delovne navade se razvijajo v obdobjih primarne in sekundarne socializacije. Vse pomanjkljivosti teh obdobj se odražajo pri odraslih osebah.
- **Problematične higijenske navade** – problem je vezan na življenjske razmere in navade v družini.
- **Visoka raven medsebojne konfliktnosti** – zaradi dolgoletnih družinskih sporov in vse večje konfliktnosti med prebivalci, bodisi različnih naselij bodisi družin (tudi znotraj družin), je neredko nemogoče napotiti Rome na javna dela ali izobraževalne oblike. Izjavljajo, da »imajo grožnjo«, kar je lahko upoštevanja vreden ali pa tudi le priročen izgovor za odklonitev.
- **Nezanesljivost** – čeprav delodajalci danes nimajo veliko izkušenj pri delu z Romi, se o morebitnem zaposlovanju nekateri sploh ne želijo pogovarjati. Izkušnje preteklih neuspešnih poskusov in razširjenost stereotipov o romski nemotiviranosti za delo in nezanesljivosti deloma potrjuje tudi razmeroma visok absentizem na javnih delih.
- **Pomanjkljivosti javnih del** – sistem javnih del ne omogoča takega vključevanja pripadnikov romske skupnosti v programe, da bi se zagotavljala kontinuiteta vključevanja in prehodi v redne zaposlitve«.

Pri pripravi ciljev pričujoče Strategije razvoja občine Črnomelj 2018–2025 bomo na področju romske tematike izhajali predvsem iz Nacionalnega programa ukrepov vlade RS za Rome za obdobje 2017–2021 in Programa ukrepov za Rome v Občini Črnomelj za obdobje 2017–2021, ki jih je pripravila Občina Črnomelj. Tako Nacionalni program ukrepov Vlade RS za Rome za obdobje 2017–2021 kot tudi Program ukrepov za Rome v Občini Črnomelj za obdobje 2017–2021, ki ju je pripravila Občina Črnomelj, predvidevata naslednje osnovne strateške cilje za omenjeno obdobje:

1. izboljšati izobrazbeno strukturo Romov in izboljšati udeležbo romskih otrok v programih predšolske vzgoje in šoloobveznih romskih otrok v rednem izobraževanju ter povečati vključenost mladih in odraslih v nadaljevanju izobraževalnega procesa v skladu z načelom vseživljenjskega učenja;

2. povečati zaposlenost in zmanjšati brezposelnost Romov s poudarkom na zaposlitveni aktivaciji dolgotrajno brezposelnih in odpravljanju ovir pri (ponovnem) vstopu na trg dela;
3. za preprečevanje in odpravljanje izključenosti Romov, še posebej žensk, otrok in mladih, spodbujati razne programe socialnega varstva, in sicer informacijske, svetovalne programe, delo na terenu, dnevne centre, programe pomoči in samopomoči ter krepiti seznanjenost Romov o tovrstnih programih;
4. izboljšati storitve zdravstvenega varstva in jih približati Romom ter povečati njihovo ozaveščenost o vprašanih v zvezi z zdravjem in zdravstvenim varstvom, predvsem s poudarkom na zdravju žensk in otrok;
5. izboljšati bivanjske razmere Romov, pospeševati ureditev naselij, kjer večinsko živi romsko prebivalstvo, v skladu z nacionalnimi zakonskimi zahtevami zagotoviti dostop do javnih dobrin, kot sta dostopa do vode in električne energije, in spodbujati odpravo dejanskega prostorskega ločevanja, ki je rezultat zgodovinskega naseljevanja Romov in dolgoletne izključenosti iz družbenega življenja;
6. spodbujati ohranjanje in razvoj kulturne, informativne in založniške dejavnosti romske skupnosti ter si prizadevati za ohranjanje in razvoj (različnih oblik) romskega jezika kot manjšinskega jezika;
7. povečati ozaveščenost pripadnikov romske skupnosti in večinskega prebivalstva o pozitivnih učinkih vključevanja Romov v družbo in bogastva, ki ga romske kulture prinašajo v slovensko družbo, in o pomenu nediskriminacije ter okrepiti boj proti protiromski retoriki, sovražnem govoru ter stereotipom in predsodkom;
8. krepiti dialog in sodelovanje z lokalnimi skupnostmi, kjer živijo Romi, ter vzpodbuditi aktivno partnerstvo med lokalno in državno ravno ter romsko skupnostjo (Program ukrepov za Rome v Občini Črnomelj za obdobje 2017–2021, 2017, str. 2).

Skladno z Okvirjem EU za nacionalne strategije vključevanja Romov do leta 2020 bo pozornost še naprej veljala dvigu izobrazbenega povprečja Romov, izboljšanju bivalnih razmer, kakor tudi izboljšanju stanja na področju zaposlovanja, prav tako tudi zdravstvenega varstva. Socializacija in integracija Romov je projekt, ki je eden izmed prioriteten uvrščenih na seznam za Dogovor za razvoj regije. Na javni razpis za sofinanciranje osnovne infrastrukture za naselja, kjer živi romska skupnost, je na ravni regije kandidiralo 7 občin z 9 projekti, od tega sta bila v letu 2016 uspešna le dva projekta iz dveh občin, to sta Črnomelj (za sofinanciranje pločnika Lokve) in Metlika⁷⁹.

---

⁷⁹ Občina Črnomelj se je od leta 2012 do leta 2016 prijavila na razne javne razpise, in sicer:

– v letu 2012 na Javni razpis za sofinanciranje projektov osnovne komunalne infrastrukture v RN in uspešno izvedla rekonstrukcijo fekalne kanalizacije Kanižarica in rekonstrukcijo vodovoda Lokve – smer žaga Župančič;

– v letu 2013 je bila Občina Črnomelj uspešna pri prijavi na tri javne razpise za sofinanciranje projektov osnovne komunalne infrastrukture v RN: odkup zemljišča v naselju Kanižarica ob cesti, s katerim bi se naselje uredilo in zaokrožilo, izgradnja vodovoda v naselju Drenovec, v smeri Klanfar in ureditev avtobusnega postajališča Čudno selo.

Občina je uspešno izvedla naslednje projekte:

– leta 2012: (1) rekonstrukcija vodovodnega omrežja v dolžini 1.050 m v RN Kanižarica (ob glavni cesti) in v RN Lokve (žaga); (2) RN Kanižarica zgrajena kanalizacija v okvirni dolžini 535 m gravitacijskega voda in 85 m tlačnega voda; (3) v naselju Drenovec obnovljen vodovod v dolžini 520 m; (4) rekonstrukcija fekalne kanalizacije Kanižarica; (5) rekonstrukcija vodovoda Lokve – smer žaga Župančič; (6) RN Kanižarica odkupljena zemljišča;

– leta 2013: (1) odkup zemljišča v naselju Kanižarica ob cesti; (2) izgradnja vodovoda v naselju Drenovec, v smeri Klanfar; (3) ureditev avtobusnega postajališča Čudno selo;

– leta 2014: v naselju Lokve zgrajeno 120 m vodovoda;

– leta 2015: (1) priprava dokumentacije za kanalizacijo do RN; (2) Drenovec/reševanje služnosti in ostalih premoženjsko pravnih zadev na predvideni trasi; (3) dokumentacija za ureditev območja ob glavni cesti Črnomelj–Vinica v Kanižarici;

(nadaljevanje sprotne opombe)

Poleg tega je CSD Črnomelj leta 2017 uspešno kandidiral na javnem razpisu za sofinanciranje projektov MDDSZ v okviru »Javnega razpisa za vzpostavitev večnamenskih romskih centrov«. S tem se je na Župančičevi ulici v Črnomlju odprl večnamenski romski center, kjer se bodo odvijale aktivnosti različnih institucij iz lokalnega okolja z namenom zmanjševanja tveganja revščine, dviga socialnih kompetenc, opolnomočenja, kakor tudi približevanje Romov trgu dela in aktivno vključevanje Romov v družbo.

ZDRAVSTVO

Zadovoljivo urejeno področje zdravstva s problemom pomanjkanja ustreznega števila zdravnikov in premajhnih prostorskih površin v zdravstvenem domu

Strategija razvoja Slovenije 2030 ugotavlja, da se zdravstveni sistem sooča s potrebo po korenitejši prenovi. Slovenija je glede na zdrava leta življenja v vseh starostnih skupinah pri obeh spolih pod povprečjem EU. Kazalniki zdravja so se sicer v zadnjih letih izboljševali, poslabšali pa so se nekateri kazalniki življenjskega sloga, ki se zrcalijo v stopnji prezgodnje umrljivosti in stopnji izostajanja od dela (Strategija razvoja Slovenije 2030, 2017).

Občina Črnomelj sicer ne razpolaga z bolnišnico – le-ta se nahaja v regijskem središču, torej v Novem mestu, se pa v mestu Črnomelj nahaja Zdravstveni dom (ZD) Črnomelj, ki ima zdravstveno postajo tudi v Semiču in na Vinici, katerega ustanoviteljica je Občina Črnomelj. Sredstva za delo in razvoj pridobiva zavod tudi od ustanoviteljice. ZD Črnomelj (skupaj z zasebniki s koncesijo) zagotavlja zdravstveno varstvo za približno 18.700 prebivalcev Občine Črnomelj in Občine Semič na primarni ravni v okviru mreže javne zdravstvene službe (ZD Črnomelj, Strateški načrt ZD Črnomelj 2014–2018). Le-ta zajema splošne ambulante Črnomelj (kamor je zajeta tudi urgentna ambulanta), referenčne ambulante, splošno/referenčno ambulanto Semič, splošno/referenčno ambulanto Vinica, splošno ambulanto v DSO, ambulanto za otroke, ambulanto za šolarje in mladostnike, antikoagulantno ambulanto, zobozdravstveno ambulanto za otroke Črnomelj, zobozdravstveno ambulanto za odrasle Črnomelj, zobozdravstveno ambulanto za otroke in odrasle Semič, zobozdravstvo ambulanto za otroke in odrasle Vinica, zobozdravstveno ambulanto – ortodont, zobozdravstveno preventivo, kakor tudi medicinski laboratorij, fizioterapijo, patronažno službo, dispanzerja za mentalno zdravje, reševalno službo, medicinski laboratorij, zdravstveno vzgojo ter ambulanto za medicino dela, prometa in športa. Eden glavnih problemov, s katerimi se srečuje ZD Črnomelj, je preobremenjenost obstoječih zdravnikov.

ZD Črnomelj je pripravil Strateški načrt ZD Črnomelj 2014–2018, kamor je zapisal temeljne strateške usmeritve in cilje zavoda v obdobju 2014–2018, ki so naslednje⁸⁰:

»1. zagotoviti dostopnost čim širšega nabora zdravstvenih storitev vsem prebivalcem Občine

– leta 2016: (1) nadaljevanje urejanja pravno premoženjskih zadev na območju katastrskega območja 10 RN Drenovec; (2) oddaja vloge za GD za ureditev infrastrukture za območje 10 RN Vinica v Kanižarici; (3) odkup zemljišč za potrebe pločnika in javne razsvetljave na območju 10 RN Vinica v letu 2016, izplačila v letu 2017; (4) pričetek izgradnje hodnika za pešce in kolesarje z javno razsvetljavo na območju 10 RN Vinica in odcepa za obvoznico v smeri Črnomlja.

⁸⁰ V pripravi je tudi nov Strateški načrt ZD Črnomelj, ki pa ne bo bistveno odstopal od že zastavljenih strateških ciljev.

- Črnomelj in Občine Semič; razvoj in širitev vseh obstoječih dejavnosti in prizadevanje, v skladu s potrebami prebivalcev, za uveljavitev novih dejavnosti (pridobitev novih programov) v okviru finančnih zmožnosti;
2. kakovost: a) zagotoviti čim bolj kakovostno zdravstveno in zobozdravstveno oskrbo v primeru bolezni in poškodb, b) dodatno izboljšati kakovost dela, zlasti pri odnosih s pacienti, c) pridobitev standarda kakovosti;
  3. zagotavljanje in podpiranje strokovni, kadrovske in organizacijskega razvoja zavoda. Tu velja poseben poudarek na ustrezni kadrovske zasledbi delovnih mest;
  4. stremeti je treba k čim boljšemu poslovnemu rezultatu in uresničevanju načrtovanega oz. dogovorjenega programa zdravstvenih storitev in na področjih, kjer je to povečevanje deleža tržne dejavnosti;
  5. pridobivanje finančnih sredstev iz državnih razpisov, razpisov EU in s strani ustanovitelja, kar bo izboljšalo delovanje zavoda;
  6. ustvarjanje pogojev za izvajanje potrebnih investicij in nabavo potrebne opreme;
  7. doseganje najvišje možne ravni zadovoljstva uporabnikov in zaposlenih;
  8. sodelovanje z ustanoviteljico, Ministrstvom za zdravje (MZ) in ZZSZ;
  9. sodelovanje s koncesionarji;
  10. izvajati je potrebno revizije poslovanja in notranje strokovne nadzore;
  11. aktivno sodelovanje zavoda z deležniki lokalnega okolja.

Kljub temu da se slovensko zdravstvo zadnja leta sooča z drastičnim zmanjševanjem sredstev za izvajanje zdravstvene dejavnosti in da se le-to do določene mere manifestira tudi na poslovanju ZD Črnomelj, pa je uspel ZD v letu 2016 ustvariti presežek prihodkov nad odhodki. Poleg tega so v letu 2016 izvedli za 286.290,00 EUR investicij, kar je za 50.000,00 EUR več kot je bilo prvotno načrtovano in kar za 108.000,00 EUR več kot v letu 2015.

Po trenutno zastavljenih merilih v zdravstvu je področje zdravstva v Občini Črnomelj trenutno zadostno preskrbljeno s programi splošne in otroške ter šolske ambulante. Če pa se bo sledilo zavezi MZ, ki ga je le-ta dal sindikatu FIDES, to je 1.500 opredeljenih zavarovanih oseb na zdravnika, pa bo ZD Črnomelj moral vsekakor dobiti dodatne programe (financiranje s strani ZZSZ) in za te programe zaposliti zdravnike (ponovno izpostavljen problem kadrovskega primanjkljaja zdravnikov).

ZD Črnomelj ima v svoji strategiji navedeno, da mora s svojo dejavnostjo odgovarjati na zdravstvene potrebe skupnosti, zato bo le-ta poleg zagotavljanja osnovnega zdravstvenega varstva na primarni ravni, oblikovan kot preventivni center za promocijo zdravja in se aktivno vključil v snovanje politike zdravega življenja in lastne skrbi za zdravje v širšem družbenem prostoru. V prihodnjih letih je načrtovana izvedba dograditve ZD, saj se le-ta srečuje s premajhnimi površinami, kakor tudi s premajhno kapaciteto laboratorija glede na potrebe le-tega, zaradi česar je »ZD Črnomelj v letu 2017 pripravil dokumentacijo in vsebine za prijavo na Javni razpis »Nadgradnja in razvoj preventivnih programov ter njihovo izvajanje v primarnem zdravstvenem varstvu in lokalnih skupnostih – sklop 1« bil uspešen na razpisu in pridobil sredstva v vrednosti 438.746,00 € za izvedbo teh vsebin. Uspešna prijava na sklop 1 tega razpisa je pogoj za odobritev sredstev iz sklopa 2 razpisa, na katerega se je, kot ustanoviteljica prijavila Občina Črnomelj in pridobila investicijska sredstva v vrednosti 200.000,00€ za gradnjo Centra za krepitev zdravja⁸¹. Iz proračunskih sredstev občine se bodo dogradili

⁸¹ »MZ ima v Resoluciji o nacionalnem planu zdravstvenega varstva 2016–2025 »Skupaj za družbo zdravja«, med drugim navedeno, da bodo širili referenčne ambulante in uvajali nove preventivne pristope v vseh ambulantah na primarni ravni in v lekarnah ter tako zagotovili enako dostopnost do preventivnih programov za vse, s posebnim poudarkom na dostopnosti programov za ranljive skupine. Zato bo izvajanje (nadaljevanje sprotne opombe)

servisni prostori. Na predlog ZD Črnomelj in z danimi utemeljitvami (neprimerni prostori) bo ustanoviteljica izvedla in financirala investicijo izgradnje novih prostorov urgence⁸² in laboratorija« (elektronska komunikacija z gospo Evo Čemas, z dne 11. 4. 2018). Po besedah direktorice ZD Črnomelj, Eve Čemas (Intervju za potrebe pričujoče Strategije razvoja, 2018 – Priloga 14), »ekonomske, socialne, demografske značilnosti Bele krajine in podatki o zdravju na tem področju kažejo na izrazito potrebo po uveljaviti integriranega pristopa k preventivni dejavnosti in uporabo nadgrajenih preventivnih programov. Projekt bo omogočil vzpostavitev nadgradnje in razvoja preventivnih programov ter njihovo izvajanje v primarnem zdravstvenem varstvu in lokalni skupnosti na področju Bele krajine. S tem se bo izboljšala kakovost skupnostne oskrbe storitev. Z izvedbo pripravljenega projekta se bo krepila javnozdravstvena vloga ZD Črnomelj, implementirale se bodo predvidene nadgradnje preventivnih pregledov za otroke in mladostnike, izvajale se bodo preventivne obravnave za ogrožene otroke in mladostnike ter integrirana preventiva kroničnih bolezni, v preventivno zdravstveno varstvo se bodo vključevale ranljive osebe in uveden bo model skupnostnega pristopa za krepitev zdravja in zmanjševanja neenakosti v zdravju v lokalni skupnosti na področju Bele krajine«. Poleg tega se v letu 2018 načrtuje tudi nabava reanimobila za potrebe ZD Črnomelj.

Občina Črnomelj ima tudi dve lekarni, ki sta stacionirani v mestu Črnomelj, in sicer Dolenjske lekarne Novo mesto, Lekarna Črnomelj in Lekarna Vrščaj, Bor Vrščaj, mag. farm., slednji pa ima tudi Podružnično lekarno v naselju Vinica, v pritličnih prostorih Zdravstvene postaje Vinica.

Potrebno je izpostaviti tudi dejstvo, da brezposelna oseba, s stalnim prebivališčem v RS, ki ni prejemnik denarnega nadomestila in nima lastnih dohodkov ali oseb, ki so jo dolžne preživljati, uveljavi pravico do ureditve obveznega zdravstvenega zavarovanja zase in za svoje družinske člane pri občini, v kateri živi. Občina tako skladno z določbami 21. točke prvega odstavka 15. člena *Zakona o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju* (1992), ki ga predpiše Ministrstvo za finance za vsako leto posebej, namenja od leta 2012 naslednja sredstva za ta namen:

Tabela 88: Obvezno zdravstveno zavarovanje za brezposelne osebe, plačano s strani Občine Črnomelj od leta 2012 dalje

Leto	Število zavarovancev	Skupaj sredstva (v EUR)	Prispevek na osebo (v EUR)
2012	334	10.392,24	30,21
2013	488	14.796,16	30,32
2014	494	15.076,88	30,52
2015	521	16.083,27	30,87
2016	479	14.757,99	30,81

preventivnih aktivnosti, ki bodo prispevale k ozaveščanju lokalnega prebivalstva o pomembnosti skrbi za lastno zdravje, v zdravstvenem domu nadgrajeno in razširjeno. Ker za ta namen nimajo na razpolago ustreznih prostorov, se v letu 2018 in 2019 načrtuje izgradnja Centra za krepitev zdravja. Pričakujemo, da bo investicija sofinancirana s strani MZ ter poleg naše občine tudi v ustreznem deležu Občine Semič« (Gradivo za novinarsko konferenco Občine Črnomelj, 2018).

⁸² V ZD Črnomelj je zato predvidena izgradnja Satelitskega urgentnega centra. »Po zagotovilih ZD Črnomelj je vhod v obstoječo urgentno ambulanto ZD Črnomelj neprimeren, saj je del glavnega vhoda v ZD, kar povzroča težave – mešanje nujnih pacientov in ostalih pacientov, dovoz reševalnih avtomobilov ovira vhod v ZD ... Zato je v srednjeročnem obdobju potrebno dograditi nove prostore, ki bi bili locirani poleg garaž. S tem bi zagotovili povsem ločen vhod v urgenco. Nova lokacija bi omogočala hitrejše izvoze (vsi avtomobili poleg prostorov urgence, cesta za izvoz dostopnejša). V prostorih nad urgenco bi se naj uredil laboratorij, ker so obstoječi prostori premajhni in imajo slabo prezračevanje. Investicija se načrtuje v letih 2019 in 2020« (Gradivo za novinarsko konferenco Občine Črnomelj, 2018).

2017	425	13.328,00	31,36
------	-----	-----------	-------

Vir: Interni viri Občine Črnomelj, 2018

Kot vidimo, število zavarovancev upada, posledično se zmanjšujejo tudi sredstva, ki so namenjena za ta namen, medtem ko prispevek na osebo na letni ravni narašča (izjema je le leto 2016).

Skrb za živali

V Občini Črnomelj za področje živali skrbita Belokranjska veterinarska služba Črnomelj d. o. o. ter Veterinarska ambulatna Črnomelj d. o. o.. V Občini deluje tudi Društvo za zaščito živali Bela krajina, ki pa po mnenju direktorja Belokranjska veterinarska služba Črnomelj d. o. o. Sebastjana Tekavca, s katerim smo za namen pričujoče strategije opravili intervju, ki se nahaja v Prilogi 14, ne deluje v obsegu, kot bi si želeli. Le-ta je tudi izpostavil potrebo po vzpostavitvi lastnega zavetišča za živali, ki bi sočasno omogočal tudi druge storitve/ponudbo (kot je denimo hotel za živali, frizerstvo, živalski vrt). Izpostavljena je bila tudi potreba po večji proaktivnosti občine (kot tudi represivnih organov) glede osveščanja ljudi/občanov glede nujnosti ustrezne skrbi za živali.

Zdravje v občini po podatkih Nacionalnega inštituta za javno zdravje

Sodeč po zbranih podatkih glede zdravja po posameznih občinah po Sloveniji, lahko vidimo, da je stanje v Občini Črnomelj naslednje:

- bolniška odsotnost delovno aktivnih prebivalcev je trajala povprečno 14,7 koledarskih dni na leto, v Sloveniji pa 14,4 dni;
- delež oseb, ki prejemajo zdravila zaradi povišanega krvnega tlaka, je bil nižji od slovenskega povprečja, za sladkorno bolezen prav tako;
- stopnja bolnišničnih obravnav zaradi srčne kapi je bila 1,6 na 1.000 prebivalcev, starih od 35 do 74 let, v Sloveniji pa 2,1;
- pri starejših prebivalcih občine je bila stopnja bolnišničnih obravnav zaradi zlomov kolka 7,1 na 1.000, v Sloveniji pa 6,2;
- delež uporabnikov pomoči na domu je bil nižji od slovenskega povprečja;
- stopnja umrljivosti zaradi samomora je bila 35 na 100.000 prebivalcev, v Sloveniji pa 20;
- telesni fitnes otrok je bil blizu slovenskemu povprečju;
- občina je statistično značilno slabša od povprečja preostale Slovenije na področju prekomerne prehranjenosti otrok;
- delež poškodovanih v transportnih nezgodah in delež prometnih nezgod z alkoholiziranimi povzročitelji je bil višji od slovenskega povprečja;
- odzivnost v Program Svit – presejanju za raka debelega črevesa in danke, je bila 69,1 %, v Sloveniji pa 64,3 %;
- presejanost v Programu Zora – presejanju za raka materničnega vratu, je bila 74,7 %, v Sloveniji pa 71,8 %;
- občina pa ima tudi višjo stopnjo splošne umrljivosti od slovenskega povprečja.

Slika 20: Zdravstveno stanje v Občini Črnomelj

Kazalnik	Občina	UE	Regija	SLO	Enota	Manj od povprečja	Več od povprečja
Prebivalci in skladnost							
11 Razvitost občine	0,9	/	/	1,0	Indeksa		
12 Prirast prebivalstva	-3,0	-1,4	1,0	0,8	%e		
13 Starejše prebivalstvo (nad 80 let)	5,9	5,6	5,0	5,0	%		
14 Osnovno izobraženi odrasli (OŠ ali manj)	20,5	21,5	18,5	16,1	%		
15 Stopnja delovne aktivnosti	57,7	58,2	61,3	59,5	%		
16 Delovne migracije	69	86	74	100	Indeksa		
Dejavniki tveganja							
2.1 Telesni fitnes otrok	49,8	50,1	49,9	50,1	Indeksa		
2.2 Prekomerna prehranjenost otrok	28,8	29,9	27,7	24,8	%		
2.5 Poškodovani v transportnih nezgodah	2,0	2,0	1,6	1,6	sss/1000		
2.6 Prometne nezgode z alkoholiziranimi povzročitelji	15,6	14,1	10,2	9,0	%		
2.8 Umivanje zob	56 ^m	49	55	64	%		
Preventiva							
3.1 Odzivnost v Program Svit	68,9	70,2	67,6	64,3	%		
3.2 Presejanost v Programu Zora	76,3	75,6	71,7	71,8	%		
3.3 Mikrobiološka kakovost pitne vode	97	/	/	91	%		
Zdravstveno stanje							
4.2 Bolniška odsotnost	12,8	13,9	16,0	14,4	dnovi		
4.3 Astma pri otrocih in mladostnikih (0-19 let)	0,8	0,8	0,6	1,2	sss/1000		
4.4 Bolezni, neposredno pripisljive alkoholu (15 let in več)	1,5	1,5	2,1	2,0	sss/1000		
4.5 Prejemniki zdravil zaradi sladkorne bolezni	5,4	5,5	5,3	5,1	sss/100		
4.6 Prejemniki zdravil zaradi poviš. krvnega tlaka	26,1	26,1	25,7	23,4	sss/100		
4.7 Prejemniki zdravil proti strjevanju krvi	11,9	12,2	12,1	11,8	sss/100		
4.8 Srčna kap (35-74 let)	2,2	2,1	2,0	2,1	sss/1000		
4.9 Možganska kap (35-84 let)	3,0	3,2	2,5	2,6	sss/1000		
4.10 Novi primeri raka	542	557	591	559	sss/100.000		
4.15 Novi primeri raka debelega črevesa in danke	75	81	85	77	sss/100.000		
4.16 Novi primeri raka pljuč	67	71	68	64	sss/100.000		
4.17 Novi primeri raka dojke	97	99	123	118	sss/100.000		
4.11 Zlomni kolka pri starejših prebivalcih (65 let in več)	6,6	6,2	7,0	6,2	sss/1000		
4.12 Prejemniki zdravil zaradi duševnih motenj	15,8	16,3	15,8	15,1	sss/100		
4.13 Pomoč na domu	1,2	1,5	1,9	1,7	%		
4.14 Klopni meningoencefalitis	0	0	9	10	sss/100.000		
Umrjivost							
5.1 Splošna umrjivost	1062	1021	1008	943	sss/100.000		
5.2 Umrjivost zaradi bolezni srca in ožilja (0-74 let)	94	88	90	83	sss/100.000		
5.3 Umrjivost zaradi vseh vrst raka (0-74 let)	187	178	175	165	sss/100.000		
5.7 Umrjivost zaradi samomora	11	10	17	20	sss/100.000		

Kazalniki zdravja v občini: Črnomelj

Prikazane so izbrane vrednosti kazalnikov zdravja za občino v primerjavi z upravno enoto, statistično regijo in Slovenijo. Graf kaže primerjavo kazalnikov na ravni občine z državnim povprečjem. Kazalniki so testirani na statistično značilnost. V majhnih občinah zaradi majhnega števila dogodkov lahko pričakujemo večja nihanja vrednosti kazalnikov med posameznimi leti. Definicije, dodatni podatki in grafični prikazi so dostopni na NIJZ spletni strani ▶.

● ▲ ▼ Položaj občine glede na povprečje Slovenije (□) in glede na razpon vrednosti po občinah od najnižje do najvišje (■). Pri kazalnikih, kjer ni oznake, v opazovanem časovnem obdobju ni bilo pojava (*).

Barve in oblike oznak pomenijo:

- ▲ Zelena – občina je statistično značilno boljša od povprečja preostale Slovenije.
- Modra – občina je statistično značilno različna od povprečja preostale Slovenije, zelenega gibanja kazalnika ni mogoče enoznačno določiti.
- ▼ Rdeča – občina je statistično značilno slabša od povprečja preostale Slovenije.
- Rumena – občina se statistično značilno ne razlikuje od povprečja preostale Slovenije.
- Bela – vrednost izbranega kazalnika zaradi majhnosti opazovane populacije (majhnega števila primerov) ni zanesljiva.

Vir: NIJZ, 2018

PODELJENE KONCESIJE NA PODROČJU OBČINE ČRNOMELJ

Koncesije

Sorazmerno pomemben del javnih služb in storitev se v Občini Črnomelj izvaja preko podeljenih koncesij, ki so razvidne iz spodnje tabele.

Tabela 89: Koncesije na področju Občine Črnomelj

Št.	Področje koncesije	Koncesionar	Leto podelitve	Leto zaključka
1	Posodobitev, upravljanje in vzdrževanje javne razsvetljave in svetlobne prometne signalizacije v občini	Petrol d.d.	6. 10. 2016	1. 1. 2029
2	Zobozdravstvo	ZOBOZDRAVSTVO MUC d. o. o., dr. stom. Anton MUC, Šolska ulica 2, Metlika	13. 6. 2000	/
3	Zobozdravstvo	dr. stom. Andreja PALIČ, Ul. Otona Župančiča 3, Črnomelj	3. 8. 1995	/
4	Splošna medicina	Suzana Milenković, dr. med., spec. druž. med., Gregorčičeva ulica 1, 8250 Brežice	1. 4. 2017	31. 3. 2037
5	Opravljanje nenujnih prevozov na in z dialize	Jože GOSEAR, Blatnik pri Črnomlju 6, Črnomelj	12.09.2002	/
6	Lekarniška dejavnost	Bor VRŠČAJ, mag. farm., Ul. Mirana Jarca 15, 98340 Črnomelj	1. 1. 2016	31. 12. 2030
7	Patronaža in nega na domu	Mirjana CAR, Bevkova ul. 2, Črnomelj	7. 8. 1997	/
8	Splošna medicina	Miro Vukovič, dr. med., spec. druž. med., Gradac 118, 8332 Gradac	1. 9. 2017	31. 8. 2037
9	Ginekologija in porodništvo	asist. Dr. Bojan Grulović, dr. med., spec ginekologije in porodništva, Volčje 34, 8256 Sromlje	1. 1. 2017	31. 12. 2036
10	Distribucija toplote na območju občine Črnomelj – območje Čardak	ENERGETIKA ČRNOMELJ, družba za proizvodnjo in distribucijo energije, d. o. o.	3. 10. 2006	3. 10. 2036

Vir: Interni viri Občine Črnomelj, 2018

STANOVANJSKA TEMATIKA

4.378 stanovanj s 5.399 gospodinjstvi, problem pomanjkanja neprofitnih stanovanj in namestitve za delavce (samski dom), kakor tudi najemniških stanovanj

V Občini Črnomelj je bilo, po podatkih SURS-a, leta 2015 skupno naseljenih 4.378 stanovanj, v katerih je bivalo 5.399 gospodinjstev, prevladovala pa so lastniška stanovanja, kar je razvidno iz spodnje tabele.

Tabela 90: Naseljena stanovanja po tipu lastništva v Občini Črnomelj

Naseljena stanovanja po: OBČINE, TIP LASTNIŠTVA, LETO, MERITVE		
		2015
		Število stanovanj
		Število prebivalcev

Črnomelj	Tip lastništva – SKUPAJ	4.378	14.137
	Lastniška stanovanja	3.758	12.633
	Najeta stanovanja	170	468
	Stanovanja z drugimi tipi lastništva	450	1.036

Vir: SURS, 2018

Največjo gostoto naseljenosti so imela stanovanja z 20 m² ali manj kot 30 m², največ prebivalcev (1.202) je prebivalo v stanovanjski enoti z 2 (1.123) ali s 3 (1.202) sobami z uporabno površino 100 m² ali več. V Občini Črnomelj je bilo skupaj 1.529 nenaseljenih stanovanj (od tega je bilo 1.263 stanovanj praznih), največ občanov pa je živelo v enostanovanjskih stavbah, torej hišah, kar je vidno iz spodnje tabele.

Tabela 91: (Ne)naseljenost po vrsti stavbe v Občini Črnomelj

Stanovanja po: OBČINE, VRSTA STAVBE, LETO, MERITVE , NASELJENOST						
Vrsta stavbe –SKUPAJ	2015					
	Število stanovanj					
	Naseljenost – SKUPAJ	1 Naseljena stanovanja	2 Nenaseljena stanovanja	2.1 Stanovanja za sezonsko ali sekundarno rabo	2.2 Prazna stanovanja	1 Naseljena stanovanja (štev. prebivalcev)
Vrsta stavbe –SKUPAJ	5.907	4.378	1.529	266	1.263	14.137
1 Stanovanja v stanovanjskih stavbah	5.797	4.317	1.480	260	1.220	13.930
1.1 Stanovanja v enostanovanjskih stavbah	4.577	3.299	1.278	248	1.030	11.345
1.2 Stanovanja v dvostanovanjskih stavbah	232	181	51	6	45	531
1.3 Stanovanja v tro- ali več stanovanjskih stavbah	988	837	151	6	145	2.054
2 Stanovanja v nestanovanjskih stavbah	110	61	49	6	43	207

Vir: SURS, 2018

Največ občanov je leta 2015 živelo v stavbah z letom izgradnje med leti 1971 in 1980 (970) in letom izgradnje 1981 in 1990 (932). Največ praznih stanovanj pa je bilo izgrajenih pred letom 1919 (246) in med leti 1981 in 1990 (217). Večina naseljenih stanovanj uporablja centralno ogrevanje, medtem ko 415 stanovanj v Občini Črnomelj nima ogrevanja (od tega 106 naseljenih stanovanj, 51 stanovanj za sezonsko ali sekundarno uporabo in 258 praznih stanovanj).

Če pogledamo opremljenost stanovanj v Občini Črnomelj, ugotovimo, da je:

- 218 naseljenih (s 546 prebivalci) in 396 nenaseljenih stanovanj v občini brez kopalnice,
- da je 164 naseljenih (s 443 prebivalci) in z 287 nenaseljenih stanovanj brez notranjega stranišča,
- da je 53 naseljenih (s 138 prebivalci) in 106 nenaseljenih stanovanj brez kuhinje,
- da je 152 naseljenih stanovanj (s 406 prebivalci) in z 272 nenaseljenih stanovanj brez kopalnice in brez notranjega stranišča,

– da je 66 naseljenih stanovanj (s 140 prebivalci) in 124 nenaseljenih stanovanj brez kopalnice, imajo na notranje stranišče ter da je 12 naseljenih (s 37 prebivalci) in 15 nenaseljenih stanovanj brez notranjega stranišča, medtem ko pa imajo kopalnico.

Občina Črnomelj je lastnica 89 stanovanj, od tega:

- 69 neprofitnih in
- 20 službenih.

Neprofitna stanovanja se dodeljujejo na podlagi Pravilnika o dodeljevanju neprofitnih stanovanj v najem (Ur. l. RS, št. 14/04, 34/04, 62/06, 11/09, 81/11 in 47/14). Trenutno so vsa zasedena. Na prednostni listi za dodelitev stanovanj 2017 je 13 prosilcev. Tako predmet javnega razpisa za leto 2017 niso bila stanovanja, ki bi bila že vseljiva, pač pa stanovanja, za katera je ocenjeno, da bodo postala vseljiva v letu 2018. Letno občina dodeli od 1 do 4 neprofitna stanovanja. Prošnje za neprofitna stanovanja se zavrnejo v primeru neizpolnjevanja pogojev iz javnega razpisa in Pravilnika o dodeljevanju neprofitnih stanovanj v najem (Ur. l. RS, št. 14/04, 34/04, 62/06, 11/09, 81/11 in 47/14) – tako so bile v letu 2017 zavrnjene 3 vloge. Primanjkljaj neprofitnih stanovanj je torej očitien.

Prav tako ima občina sposojena 3 neprofitna stanovanja od Nepremičninskega sklada pokojninskega in invalidskega zavarovanja, d. o. o. Občina razpolaga tudi s službenimi stanovanji. Službena stanovanja se dodeljujejo na podlagi Pravilnika o oddaji službenih stanovanj Občine Črnomelj v najem (Ur. l. RS 3/12). Trenutno občina razpolaga z 8 prostimi službenimi stanovanji. Občina Črnomelj je v letu 2017 izplačala 44 upravičencem 31.035,26 EUR subvencij najemnin, od tega 22.748,30 EUR subvencij za neprofitna stanovanja in 8.286,96 EUR za tržna stanovanja.

Na podlagi Odloka o OPN Občine Črnomelj (2011) se območju Črnomlja zagotavljajo stanovanjske površine za različne oblike bivanja (večstanovanjski bloki, vrstne hiše in prostostoječe hiše ipd.), na preostalih delih občine pa predvsem avtohtone oblike stanovanja v stanovanjskih objektih na domačijah in v prostostoječih hišah. Ugotavljamo tudi, da je v Občini Črnomelj z veljavnimi razvojnimi dokumenti zagotovljenih dovolj, in sicer kar 1.601.036 m² oziroma 161,30 ha (stanje julija 2017) prostih površin, namenjenih stanovanjski gradnji na območju občine. Nova poselitev se usmerja predvsem v območja lokalnih središč. Bistven poudarek je na prenovi obstoječih naselij (notranji razvoj naselij) (Odlok o OPN Občine Črnomelj, 2011).

Pri tem pa je treba poudariti, da so zemljišča za gradnjo stavb določena na podlagi Meril in kriterijev za določitev zemljišč za gradnjo stavb v Občini Črnomelj, ki jih je potrdil Občinski svet Občine Črnomelj v letu 2013. Določena so bila za potrebe takrat (kratek čas) veljavnega *Zakona o davku na nepremičnine* (Ur. l. RS, št. 101/13), ki pa je bil v začetku leta 2014 z Odločbo Ustavnega sodišča razveljavljen (Ur. l. RS, št. 22/14). Evidenco pa za svoje potrebe občina enako posodablja še naprej. V spodnjo evidenco so vključena torej samo zemljišča, ki ustrezajo navedenim merilom in kriterijem.

Slika 21: Stavbna (zazidljiva) in nestavbna (nezazidljiva) zemljišča v Občini Črnomelj v letu 2017

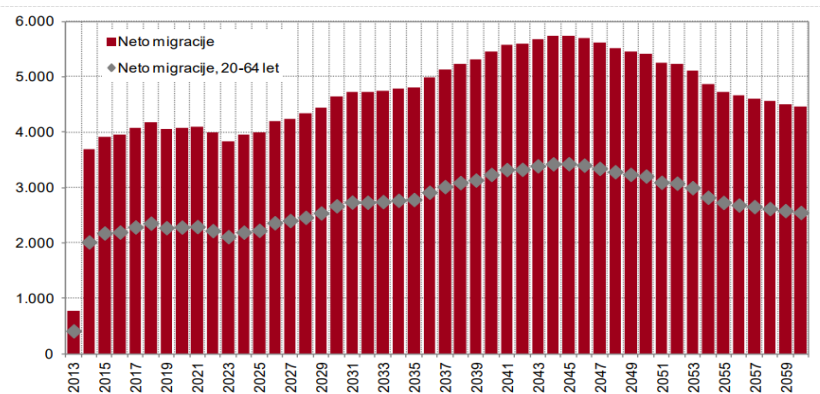
osnovna namenska raba	oznaka podrobnejše namenske rabe	podrobnejša namenska raba	veljavni OPN (ha)
stavbna zemljišča	S	območja stanovanj	849,29
	C	območja centralnih dejavnosti	91,22
	I	območja proizvodnih dejavnosti	132,7
	B	posebna območja	42,52
	Z	območja zelenih površin	192,88
	P	območja prometne infrastrukture	210,99
	E	območja energetske infrastrukture	18,95
	O	območja okoljske infrastrukture	15,28
	A	površine razpršene poselitve	26,67
skupaj stavbna zemljišča (ha)			1.580,49
kmetijska zemljišča	K1	najboljša kmetijska zemljišča	2.530,60
	K2	druga kmetijska zemljišča	8.841,57
gozdna zemljišča	G	gozdna zemljišča	20.701,11
vode	V	površinske vode	288,68
druga zemljišča	LN	območja mineralnih surovin	37,38
skupaj nestavbne rabe (ha)			32.399,35

Vir:

Interni viri Občine Črnomelj, 2018

V Občini Črnomelj primanjkuje tudi samskih domov oziroma ustreznih namestitev za delavce, kakor tudi ustreznih najemniških stanovanj. Po drugi strani pa se ob upoštevanju sprememb demografskega trenda v prihodnje zna zgoditi, da bomo priča zapuščanju domov, predvsem na podeželju (kar se je že dogajalo v času finančne krize), sedaj pa smo v občini ponovno priča oživljanju podeželja. Vendar pa obstaja, ob upoštevanju trenda migracij, ki je viden na spodnjem grafu, v Sloveniji v prihodnje ter ob dejstvu trenda staranja populacije v prihodnje, možnost, da se bo takšen trend nadaljeval v prihodnje, kar bi lahko vplivalo tudi na bolj neurejen videz okolja zaradi zapuščenih hiš. Vendar pa je pri tem potrebno opozoriti, da ima zaradi zasebnega lastništva občina praktično ničel vpliv na večjo izkoriščenost teh hiš, oziroma na možnost vpliva na lastnike zapuščenih hiš, da bi le-te obnovili in oddali v najem.

Slika 22: Neto migracije prebivalcev Slovenije do leta 2059

Vir: Ferk,

2014

Degradirana območja

Iz spodnje tabele je razvidno, da ima v JV Sloveniji le Kočevje višjo površino degradiranih objektov od Črnomlja. Od 121 ha površine degradiranih objektov je 15 ha povsem zapuščenih, 106 ha pa delno zapuščenih.

Tabela 92: Degradirani objekti v Občini Črnomelj, JV regiji in Sloveniji, na dan 22. 3. 2018

OBČINA	ŠTEVILO DEGRADIRANIH OBJEKTOV	POVRŠINA DEGRADIRANIH OBJEKTOV
Žužemberk	1	6
Trebnje	2	2
Šmarješke Toplice	2	3
Šentrupert	5	11
Sodražica	1	1
Ribnica	3	20
Kočevje	12	186
Mokronog-Trebelno	7	19
Kostel	2	1
Novo mesto	21	57
Šentjernej	2	6
Metlika	2	7
Mirna Peč	1	28
Črnomelj	8	121
Škocjan	1	1
Loški Potok	3	6
Straža	3	25
JV Slovenija skupaj	76	500⁸³
Slovenija	1.081	3.423

Vir: Celovita metodologija za popis in analizo degradiranih območij, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, 2018

Degradirana območja v Občini Črnomelj so tako:

- Stanovanjsko trgovska soseska Zeleni gaj, ki obsega 2 ha,
- Območje železniške postaje Črnomelj, ki obsega 1 ha,
- Tovarna drogov v Gornjem Suhorju, ki obsega 1 ha,
- Mestno jedro Črnomlja, ki obsega 7 ha,
- Bivše vojaško območje Naklo, ki obsega 11 ha,
- Gospodarska cona Otovec, ki obsega 10 ha,
- Poslovna cona TRIS Kanižarica, ki obsega 88 ha in
- Bivša vojašnica v poslovni coni Majer, ki obsega 1 ha.

V prihodnjih letih bo potrebno razmisliti o ustrezni revitalizaciji degradiranih območij v Občini Črnomelj, kar je lahko tudi ena izmed rešitev za zmanjševanje pozidave in s tem zmanjševanjem razpoložljivega nepozidanega prostora v Občini Črnomelj, s čimer se omeji tudi pozidava zelenih površin in posledično ohrani kakovost in primarna vloga prsti. Največje površine med degradiranimi območji v Občini Črnomelj zajemajo stara industrijska/vojaška območja, ki so zaradi lokacije in velikosti primerna za udejanjanje trajnostne rabe prostora.

Evidenca nepremičnin

»V okviru storitev PISO ima Občina Črnomelj od 1. 1. 2018 za interno delo na voljo aplikacijo PISO Evidenca nepremičnin. Aplikacija omogoča upravljanje nepremičnin, stalen pregled nad ažurnim stanjem nepremičnega premoženja občine, planiranje prodaje in nakupov ter vodenje postopkov in bremen na nepremičninah. Pripravljena je glede na potrebe občine in na osnovi *Zakona o stvarnem premoženju države in samoupravnih lokalnih skupnosti* (ZSPDSLS, Ur.l. 86/2010 in ZSPDSLS-A Ur.l. 75/2012). Aplikacije PISO Evidenca nepremičnin trenutno še ne morejo uporabljati vsi uporabniki na občinski upravi, saj je občina v fazi vnašanja podatkov iz letnega načrta

⁸³ Sicer je v aplikaciji navedeno, da je degradiranih površin v JV Sloveniji 501 ha, vendar ker posamičen seštevek tega ne pokaže, navajamo številko, ki jo dobimo s posamičnim seštevkom površin po posameznih občinah (tj. 500 ha).

razpolaganja s stvarnim premoženjem v letu 2018 in urejanjem točkovnih zapisnikov za stanovanja. Aplikacija bo na voljo zaposlenim na Občini Črnomelj predvidoma od 1. 6. 2018« (Interni viri Občine Črnomelj, 2018). Aplikacija bo Občini Črnomelj omogočala lažji nadzor nad premoženjskim potencialom občine, ki bo omogočal tudi podroben pregled nad površinami nezazidanih stavbnih zemljišč v lasti občine, površino kmetijskih zemljišč v lasti občine in površino gozdov v lasti občine. Takšna ureditev mora biti ena izmed ciljev občine z namenom lažjega izkoriščanja premoženja, ki ga ima občina v svoji neposredni lasti.

VARNOSTNA TEMATIKA

Policisti Policijske postaje Črnomelj so, sodeč po poročilu, ki so ga pripravili za člane Občinskega sveta Občine Črnomelj za leto 2016, obravnavali:

- 348 (345)⁸⁴ kaznivih dejanj, uspešno so preiskali 58 % kaznivih dejanj (kar je za 9,7 % boljše od povprečja preiskavnosti kaznivih dejanj v RS), hujših kaznivih dejanj zoper življenje in telo niso obravnavali;
- poleg tega so obravnavali več, in sicer 63 (50) kaznivih dejanj s področja gospodarske kriminalitete;
- obravnavali so manj kaznivih dejanj nasilja v družini, in sicer 9 (11), medtem ko so zaznali porast pri številu kaznivih dejanj zanemarjanja mladoletne osebe in surovo ravnanje, saj so obravnavali 9 (5) takšnih kaznivih dejanj;
- upad je moč zaznati tudi pri kaznivih dejanjih zoper premoženje 2018 (228), največ letih je izhajalo iz tatvin, nato pa še velikih tatvin in goljufij;
- množičnih kršitev javnega reda in miru ni bilo, upad je zaznati tudi pri številu kršitev določil *Zakona o varstvu javnega reda in miru* za 5 % glede na leto 2015, v letu 2016 pa je bil opazen porast na področju odkrivanja nedovoljene posesti orožja, saj so obravnavali 19 (5) kršitev, manj učinkoviti pa so bili v boju proti prepovedanim drogam, saj so zaznali le 13 (44) kršitev *Zakona o proizvodnji in prometu s prepovedanimi drogami*;
- prometna varnost je bila dobra, saj so obravnavali za 22 % manj prometnih nesreč in 1 (2) prometno nesrečo s smrtnim izidom, v nesrečah pa se je poškodovalo 30 (39) udeležencev;
- v letu 2016 policisti niso zaznali nobenega ilegalnega prehoda (Varnostne razmere na območju Občine Črnomelj v letu 2016 – Informacija članom Občinskega sveta Občine Črnomelj, z dne 14. 6. 2017, v: 21. redna seja Občinskega sveta Občine Črnomelj, 6. 7. 2017).

Že od jeseni lanskega leta policisti Policijske uprave (PU) Novo mesto na območju Občin Metlika in Črnomelj obravnavajo porast nezakonitih prehodov državne meje. »Policisti so v zadnjih petih mesecih našli štirikrat več ilegalnih prihodov državne meje kot v prvih osmih mesecih lani.« (Rajšek, 2017). Kot navaja spletna stran Policija.si (2018) je na območju Občine Črnomelj »od oktobra 2017 državno mejo na nedovoljen način prestopilo 120 tujcev, od teh 61 med krajema Miliči in Žuniči, 24 pod krajem Doljna Preloka, 16 v bližini naselja Učakovci, drugi pa pri naselju Zilje in Podklanec. Vseh 120 tujcev je zaprosilo za mednarodno zaščito. Tudi na tem območju so prevladovali državljani Alžirije in Maroka, nekaj manj je bilo državljanov Afganistana in Pakistana«. Po podatkih novomeške PU so v lanskih prvih osmih mesecih v Beli krajini zajeli 46 migrantov, od septembra do tega tedna pa so našli že 196 ilegalnih prebežnikov« (Rajšek, 2017). Vendar pa policisti ne zaznavajo večjega varnostnega tveganja z naslova ilegalnih prehodov meje, saj ilegalni pribežniki naj ne bi izvrševali premoženjskih ali

---

⁸⁴ V oklepajih se nahajajo podatki za leto 2015.

drugih kaznivih dejanj, poleg tega, kot poroča Radio Odeon (2018): »Ob zaznanem povečanju nezakonitih prehodov državne meje smo na PU Novo mesto pričeli izvajati številne aktivnosti za preprečevanje in zmanjšanje nezakonitih prehodov. S policisti drugih enot PU Novo mesto smo okrepili število policistov, ki na območju Bele krajine varujejo državno mejo, pri delu policistom pomagajo vodniki službenih psov, policisti Specializirane enote za nadzor državne meje in policisti Postaje konjeniške policije Ljubljana. Območje pregledujemo s pomočjo policijskega helikopterja, v nočnem času pa mejo nadzorujemo z napravami za nočno opazovanje.«

GASILCI

Področje gasilstva urejajo številne nacionalne in evropske usmeritve, če izpostavimo le par pomembnejših, so to denimo: Resolucija o nacionalnem programu varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami v letih od 2016 do 2022 (Ur. l. RS, št. 75/16), Resolucija o strategiji nacionalne varnosti RS (Ur. l. RS, št. 27/10), Sendajski okvir za zmanjšanje tveganja nesreč za obdobje 2015–2030, Sklep št. 1313/2013/EU Evropskega parlamenta in Sveta, z dne 17. decembra 2013 o mehanizmu Unije na področju civilne zaščite ...

Problemi, s katerimi se srečujejo gasilci na nacionalni ravni, so:

- ✓ še vedno neurejen status gasilca. GZS združuje več kot 1.346 prostovoljnih gasilskih društev s kar 163 tisoč člani. Od tega števila je okrog 50 tisoč gasilcev operativnih, to pomeni, da so strokovno usposobljeni za posredovanje pri požarih, naravnih in drugih nesrečah. Če prostovoljnega gasilca zaradi intervencije ni v službo, mu pripada polna plača, njegov delodajalec, ki ga mora pustiti na intervencijo, pa je upravičen do povračila tega dela osebnega dohodka in še do dodatnih 20 odstotkov za izpad dohodka. Torej je zakonsko omenjeno področje dobro urejeno, so pa za to lokalno skupnost in državo lahko veliki stroški, sploh če intervencija traja dalj časa (denimo pri težavah z žledom). Pogosto je v praksi tudi, da teh sredstev ni ne v proračunu lokalne skupnosti ne države, izplačani so iz denarja za redno dejavnost in pogosto z zamudo. Eden izmed predlogov je ta, da se v davčno zakonodajo uvedejo spremembe oziroma olajšave za prostovoljne gasilce (npr. olajšave pri davkih, zdravstvenih zavarovanjih itd.).
- ✓ Pri prostovoljnih operativnih gasilcih so težava tudi zdravniški pregledi, ki niso urejeni za vse, predvsem pa so zelo dragi. Predlog, ki je bil podan, je, da bi osnovni zdravstveni pregled, ki ga mora imeti vsak operativec, opravil splošni zdravnik in ne zdravnik medicine dela, prometa in športa kot doslej. V ta namen je bil pripravljen Pravilnik o zdravstvenih pregledih operativnih gasilcev, vendar se zastavlja vprašanje, kdaj bo sprejet predlog – pričakoval se je sprejem le-tega že jeseni 2017, vendar pa nad tem niso najbolj navdušeni niti splošni zdravniki niti zdravniki medicine dela, prometa in športa.
- ✓ Vadbena poligon za usposabljanje predstavlja sorazmerno velik finančni problem, saj stane v povprečju okrog 600 tisoč evrov – za poligon polovico sredstev v zemljišču in ustrezni infrastrukturi prispevajo lokalne skupnosti, preostali del država in GZS. Želja GZS je, da se le-ti postavijo v vsaki od 17 regij. Prvega so predali namenu leta 2017 v Ormožu, letos so na vrsti Jesenice in Radlje ob Dravi, leta 2019 pa še Žužemberk in Grosuplje. S tem gasilci pridobijo primeren prostor za praktično usposabljanje, za vaje, urjenje, za izvedbo tekmovanja gasilsko-športnih-tekmovalnih disciplin, na le-tem pa se lahko usposablja tudi pripadniki za zaščito in reševanje.

Gasilci v Občini Črnomelj

V Občini Črnomelj je 27 gasilskih društev in Gasilska zveza Črnomelj, kar je razvidno iz Priloge 8. V občini je 390 operativnih gasilcev, razporeditev po posameznih sektorjih je vidna na sliki desno. S kadrovsko podhranjenostjo se gasilci v Občini Črnomelj srečujejo predvsem v Prelesju in Cerkvišču.

V letih 2016–2017 je bila v mestu Črnomelj izvedena korenita obnova gasilskega doma v Črnomlju. V letu 2018 je predvidoma 516.106 EUR namenjenih za obrambo in ukrepe ob izrednih dogodkih (če pogledamo denimo leto 2016 je bilo teh sredstev 399.161,70 EUR, v letu 2017 pa 395.485 EUR) – od tega naj bi bilo okvirno 122.000 EUR pridobljenih na račun projekta Interreg skupaj s Hrvaško za nakup zaščitnih oblek, agregata in za administrativne stroške v letu 2018 in v letu 2019 ter 2020 za ostalo opremo v skladu s projektom.

Problemi, s katerimi se srečujejo gasilci v Občini Črnomelj:

1. Večina gasilskih vozil v Občini Črnomelj je prekorajčila priporočeni normativ starosti, kot ga je priporočila GZS

Za uspešno interveniranje je ključna ustrezna usposobljenost in opremljenost gasilcev, poleg manjših gasilskih vozil, ki so v uporabi v večini prostovoljskih gasilskih društev v Občini Črnomelj, je za uspešno interveniranje ob požarih in večjih nesrečah ključno razpolagati z gasilskimi vozili tipa GVC 16/25 ali GVC 24/50. Trenutno se v Občini Črnomelj nahaja 5 vozil GVC 16/25 in 1 vozilo GVC 24/50. Iz spodnje tabele lahko vidimo, da so praktično vsa vozila presegla normativ starosti po priporočilih Gasilske zveze Slovenije, ki je 25 let (z mlajšimi vozili razpolaga le PGD Črnomelj).

Tabela 93: Starost gasilskih vozil v Občini Črnomelj

GVC 16/25	
PGD Vinica	28 let
PGD Stari trg	31 let
PGD Adlešiči	26 let
PGD Dragatuš	30 let
PGD Črnomelj	17 let

Povprečna starost je torej 26,4 leta
(normativi Gasilske zveze Slovenije = 25 let!)

GVC 24/50	

Vir: Interni viri Gasilske zveze Črnomelj, 2018

Vsakoletno povečevanje števila intervencij in s tem tudi števila tehničnih intervencij izkazujejo potrebo po nabavi vozila TRV-2D. Takšno večje vozilo, ki bi se nabavilo, bi moralo sočasno pokrivati dva tipa nesreč: nesreče z nevarnimi snovmi in s tehničnimi nesrečami v prometu. Obstoječa vozila, ki so služila za prevoz opreme za te naloge do sedaj, pa se predelajo za druge namene. Sočasno je potrebno slediti tudi razvoju opreme za tehnično reševanje in jo postoma nabavljati.

2. Osebna zaščitna oprema za gasilce v Občini Črnomelj je v večji meri prekoračila priporočeni normativ starosti, kot ga je priporočil proizvajalec te opreme

Ustrezna osebna zaščitna oprema za gasilca je nujno potrebna za uporabo sodobnih gasilskih taktičnih nastopov. Življenjska doba osebne zaščitne opreme je določena s strani proizvajalca opreme in se giblje do največ 15 let za zaščitne obleke, medtem ko je za ostalo opremo (čelada, škornji, rokavice) za zaščito opredeljena še za krajše časovno obdobje. Rešitev do tega trenutka še ni dorečena, se pa s proizvajalcem ugotavlja možnost pregleda opreme in v primeru, da oprema še ustreza kriterijem, odobritev podaljšanja veljavnosti s strani proizvajalca.

3. Neustrezne dovozne poti in morebitna dograditev gasilskih domov v primeru novih vozil

V primeru nabave novih (višjih) vozil se bo izkazala potreba po ustrezni ureditvi garaž v sektorskih društvih. Glede na obstoječa stanja v posameznih gasilskih domovih je potrebno ugotoviti, katere rešitve so najbolj ustrezne, nedvomno pa bo potrebno urediti dograditev garaž h gasilskim domovom, urediti potrebne dostopne poti ali izvesti druge potencialne rešitve glede na obstoječe stanje. Poleg tega kar nekaj društev nima urejenih ustreznih dovoznih poti, kar bo potrebno prioritarno urediti.

4. Potreba po izgradnji skupnega Centra sil zaščite, reševanja in pomoči v Občini Črnomelj

K cilju skupnega centra se je pristopilo leta 2011. Takrat so skupne prostore za administrativno delo pridobili Gasilska zveza Črnomelj (v nadaljevanju GZ Črnomelj), štab civilne zaščite Občine Črnomelj (v nadaljevanju štab CZ Črnomelj), Prostovoljno gasilsko društvo Črnomelj (v nadaljevanju: PGD Črnomelj) in predstavniki MORS-a, in sicer v skupnih prostorih na Belokranjskih cesti 10, Črnomelj, GZ Črnomelj in štab CZ Občine Črnomelj pa tudi manjše skladišče. V letih 2016 in 2017 se je nadaljevalo z zagotovitvijo ustreznih pogojev za delovanje sil za zaščito, reševanje in pomoč, saj je bil dograjen gasilski dom PGD Črnomelj, kar je omogočilo ustrezno intervencijsko razporeditev vozil in ustrezno hranjenje opreme, ki jo posreduje PGD Črnomelj. V prihodnje bo potrebno urediti ustrezne skladiščne prostore za CZ in GZ, saj se oprema CZ in GZ nahaja na različnih skladiščnih lokacijah, ki nimajo urejenega prostega dostopa, oziroma imajo otežen dostop. Urediti je potrebno še ustrezne prostore za operativne sestave CZ, kjer bo hranjena posebna oprema za intervencijsko delovanje enot in osebna zaščitna oprema pripadnikov enot CZ, kar bi zagotavljalo hitro in učinkovito vključevanje enot CZ v operativno delovanje. Za potrebe GZ Črnomelj je potrebno zagotoviti tudi ustrezne garažne prostore in zagotoviti neodvisnost objekta od obstoječih fiksnih virov napajanja z električno energijo v primeru izpada električne energije.

5. Usposabljanje in pogoji za usposabljanje ter prostor za začasno nastanitev evakuiranih oseb

Za potrebe temeljnih in permanentnih usposabljanj in izobraževanj enot ter pripadnikov sil za zaščito, reševanje in pomoč se nakazuje potreba po zagotovitvi ustreznih pogojev za praktično usposabljanje. Takšna rešitev bi se lahko ponudila v obliki poligona približnih dimenzij 80 m x 50 m, ki bi omogočal različne vrste usposabljanj – tehnično reševanje, izvajanje gasilskih taktičnih nastopov, posredovanje ob nesreči z nevarno snovjo ... Zato je potrebno preučiti možnost uporabe poligona za potrebe zasilne nastanitve v primeru potresa ali podobnih nesreč in v primeru ustreznosti poligon tudi ustrezno komunalno opremiti.

6. Zaklonišča

Potrebno bo poskrbeti tudi za ustrežno ureditev obstoječih zaklonišč, da bodo le-ta ustrezna za morebitno uporabo in izpolnjevala vse zakonske predpise. Problem, ki se pojavi pri tem, je seveda večinoma privatno lastništvo in vprašanje ustreznega vzdrževanja (trenutna zakonska opredelitev določa, da bi moral vsak lastnik sam skrbeti za urejanje zaklonišča v njegovi lasti).

STOPNJA OGROŽENOSTI

Občina Črnomelj ima izdelano Oceno ogroženosti pred naravnimi in drugimi nesrečami, kot tudi državne ocene ogroženosti za posamezne naravne in druge nesreče.

Glede na posamezne nesreče lahko iz spodnje tabele razberemo, da je najvišja stopnja ogroženosti Občine Črnomelj zaznana pri potresu in posebno nevarnih boleznih živali, najmanjša pa pri poplavih.

Tabela 94: Stopnja ogroženosti glede na posamezne nesreče v Občini Črnomelj

VRSTA OGROŽENOSTI	STOPNJA OGROŽENOSTI	OPIS STOPNJE OGROŽENOSTI
Potres	5	Zelo velika ogroženost
Posebno nevarne bolezni živali	5	Zelo velika ogroženost
Nalezljive bolezni pri ljudeh	3	Srednja ogroženost
Nesreča zrakoplova	3	Srednja ogroženost
Veliki požari v naravnem okolju	2	Majhna ogroženost
Jedrska ali radiološka nesreča	2	Majhna ogroženost
Železniška nesreča	2	Majhna ogroženost
Poplave	1	Zelo majhna ogroženost

Vir: Interni viri Občine Črnomelj, 2018

5

PRIORITETA

OKOLJE IN PROSTOR

Strategija razvoja Slovenije 2030 (2017, str. 5) ugotavlja, da »globalna rast prebivalstva in naraščajoči delež srednjega razreda, predvsem v državah v razvoju, s sedanjim modelom gospodarskega razvoja povečujeta obremenitve okolja. Zmogljivosti planeta smo ponekod že prekoračili, zato se krepi tudi globalno tekmovanje za vire. Pritiski pri usklajevanju interesov na presečnih področjih med posameznimi naravnimi viri (voda – hrana – energija – ekosistemi), kot tudi na področju lastništva in njihove dostopnosti, so vedno večji. Vse to povečuje verjetnost nadaljnjih konfliktov v različnih regijah. V tem pogledu je doseganje ciljev Pariškega podnebne sporazuma zelo pomembno«. Okoljevarstvena prizadevanja se premikajo v smer nizkoogljične družbe, krožnega gospodarstva, odpornih ekosistemov, makroekonomskih trajnostnih modelov razvoja (Poročilo o okolju v RS 2017, 2017).

Cilji ključnih strateških razvojnih dokumentov na področju okolja, ki neposredno ali posredno zadevajo tudi Občino Črnomelj, se osredotočajo na:

- ohranjanje biotske raznovrstnosti,
- uporabo obnovljivih in trajnostnih virov energije,
- prehod na nizkoogljično krožno gospodarstvo,
- povezavo gospodarstva, okolja in človeškega kapitala.

Ključno je, da se gospodarstvo prilagodi omejitvam, ki jih predstavlja občutljiv ekosistem.

Slovenija je ena najbolj biotsko pestrih držav v Evropi, z velikim obsegom območij Natura 2000 in velikim številom naravnih vrednot. Po podatkih SURS-a 30 % tujih turistov v Slovenijo privabi prav ohranjena narava, skrbno upravljanje z naravnimi viri, s krajino in z mesti v povezavi z ohranjeno kulturno dediščino in drugo kulturno

ponudbo, kar v veliki meri vpliva tudi na privlačnost in turistični potencial celotne regije (Strategija razvoja Slovenije 2014–2020, 2013, str. 15). Slovenija ima ugodne naravne danosti, potencial obalnih in morskih virov ter veliko biotsko raznovrstnost, a se zaradi neustrezne rabe naravnih virov (zlasti na področju urbanizacije, kmetijstva in upravljanja z vodami) stanje ohranjenosti vrst in njihovih življenjskih okolij poslabšuje. Prilagajanje podnebnim spremembam, prehod v nizkoogljično in krožno gospodarstvo, ki bi omogočal njegovo konkurenčnost ter kakovost življenja prebivalstva ob dolgoročnem ohranjanju naravnih virov, zahteva spremembe obstoječe proizvodnje in potrošnje v bolj trajnostne oblike (Strategija razvoja Slovenije 2030, 2017, str. 8).

Občina Črnomelj je del Bele krajine, pokrajine, ki leži na sončni strani Gorjancev, z najjužnejšo točko države v naselju Kot pri Vinici, ki se nahaja v Občini Črnomelj. Tako Bela krajina kot tudi Občina Črnomelj je pretežno kraška pokrajina, ki, kot pravi Veseličeva (2009, str. 1), odseva tesno prepletanje dinarskih kraških potez s panonskimi, kar se kaže zlasti v podnebjju, govoric in narodnih običajih. Dražumerič in Hudoklin (v: Veselič, 2009, str. 1) ugotavljata, da se v Beli krajini stikata dinarski visoki in belokranjski plitvi kras, skrivnostno kraško podzemlje pa skriva številne kraške jame z endemnimi živalskimi vrstami; takšna primera sta denimo človeška ribica (*Proteus anguinus*) in nedavno odkrit njen enkratni novi sorodnik – črni močeril, ki po do sedaj znanih podatkih živi le v belokranjskih kraških vodah in nikjer drugje na svetu. Le-ta se nahaja v kraju Jelševnik v Občini Črnomelj.

Bela krajina je s turistično destinacijo ob reki Kolpi **prejemnica naziva Evropske destinacije odličnosti 2010 (EDEN 2010)**, kot tudi **srebrna prejemnica znaka Zelena destinacija Slovenije (*Slovenia Green Destination*)**, medtem ko postaja Jurjevanje najstarejši folklorni festival v Sloveniji **prireditel brez odpadkov (*Zero waste event*)**. Krajinska raznolikost na Dolenjskem in v Beli krajini ter večji del ohranjenih ekstenzivnih oblik kmetovanja (gozdarstva) v preteklosti je omogočila izredno visok nivo ohranjenosti biotske raznovrstnosti (Lokalna razvojna strategija Dolenjske in Bele krajine, 2016, str. 6). Občina Črnomelj je vključena v območje Natura 2000, kar pomeni, da razpolaga z izjemno ohranjeno naravno dediščino – od denimo KP Kolpa, do belokranjskih steljnikov, reke Kolpe, do številnih tako naravnih kot tudi kulturnih spomenikov. Pri okolju se ne sme pozabiti na številne obnovljive vire, s katerimi razpolaga Občina Črnomelj (kot so denimo lesna biomasa, fotovoltaična energija, male hidroelektrarne, morebiti celo geotermalna energija in tako dalje) in ki bi lahko, ob določenih ustreznih tehnoloških izkoristkih, omogočili doseganje energetske samooskrbe, kakor tudi zmanjšali pritiske na okolje. Primere dobrih praks dobrega izkoriščanja obnovljivih virov najdemo po celem svetu (tudi v sosednjih pokrajinah, kot je denimo Vulkandland v Avstriji) in bi jih lahko kot dobro prakso posneli in prenesli v domače okolje.

Kot lahko vidimo iz Proračuna Občine Črnomelj od leta 2014 dalje, se za okolje in prostorsko urejanje na letni ravni nameni okoli 10–11 % odhodkov za urejanje okolja in prostora. V letu 2018 naj bi ta odstotek poskočil na 12,67 % odhodkov, predvsem zaradi višjih izdatkov na račun rekonstrukcije ulice Mirana Jarca in dokončnega poplavlila Kidričeve ulice.

Tabela 95: Varovanje okolja in prostorsko urejanje v proračunu Občine Črnomelj

	2014	2015	2016	2017	2018 (načrt.)
Zmanjševanje onesnaževanja, kontrola in nadzor	776.321,39	1.010.444,94	847.280,45	561.344,15	1.907.960
Prostorsko in podeželsko planiranje in administracija	329.975,61	266.504,55	131.562,02	702.579,40	474.973
Spodbujanje stanovanjske gradnje	103.763,52	158.258,07	110.323,90	123.599,99	168.500
Urejanje in razpolaganje z zemljišči (javno dobro, kmetijska, gozdna in stavbna zemljišča)	57.570,76	83.038,06	138.043,38	71.040,84	283.935
SKUPAJ OKOLJE IN PROSTORSKO UREJANJE	1.267.631,28	1.518.245,62	1.089.166,37	1.387.523,54	2.551.433,00
CELOTNI ODHODKI	11.554.016,75	12.175.960,32	10.811.875,09	12.182.734,12	20.140.278
% OKOLJA IN PROSTORSKEGA UREJANJA V CELOTNIH ODHODKIH	10,97	12,47	10,07	11,39	12,67

Vir: Lasten, na podlagi proračunov občine 2014–2018

V Občini Črnomelj se vzpostavlja vzpostavitev koncepta zelene proračunske reforme, ki predstavlja prilagoditev prihodkov in odhodkov proračuna tako, da ta podpira okoljsko vzdržen razvoj, s tem, da spodbuja zmanjšanje rabe energije in surovin ter rabo obnovljivih virov, po drugi strani »kaznuje« onesnaževanje s škodljivimi izpusti in pretirano rabo naravnih virov. V ta namen se na prihodkovni strani proračuna vzpostavijo okoljske dajatve za onesnaževanje in porabo virov, na odhodkovni strani pa ukinejo okolju škodljive subvencije in vzpostavi sistem podpor za okolju manj škodljive dejavnosti, kot sta zeleno gospodarstvo in sonaravno kmetijstvo. Torej osnoven koncept je viden s spodnje slike, ki ga navaja tudi Priročnik za ozelenjevanje občinskega proračuna (2017):

STANJE NA PODROČJU OKOLJA

Ekosistemi in njihove storitve so bistvenega pomena za naše zdravje in kakovostno življenje. Naravni viri so temelj gospodarskega razvoja, ponujajo možnosti za nove investicije in zaposlovanje ter izboljšujejo življenjski standard in kakovost življenja. V zadnjih 50 letih smo zaradi povečanega povpraševanja po hrani, vodi, lesu, vlakninah, mineralih, zemljiščih in gorivih ekosisteme spreminjali hitreje in bolj obsežno kot v katerem koli primerljivem obdobju človeške zgodovine. Zato je trajnostno varstvo in načrtovanje rabe naravnih virov nujno za dolgoročno ohranjanje količinskega in kakovostnega stanja naših naravnih virov, ki so eden ključnih stebrov za zagotavljanje zdravega življenjskega prostora, pridelavo hrane in izvajanje gospodarskih dejavnosti z

visoko dodano vrednostjo ter zagotavljanje kakovostnih delovnih mest (Strategija razvoja Slovenije 2030, 2017, str. 32). Po podatkih SURS-a so bila sredstva namenjena za investicije v varstvo okolja kot delež regionalnega BDP v celotnem obdobju 2007–2013 v kohezijski regiji vzhodna Slovenija, višja od slovenskega povprečja. Prav tako je bil v tem obdobju, z izjemo leta 2008, delež sredstev, namenjenih za investicije v varstvo okolja, glede na vse investicije v kohezijski regiji vzhodna Slovenija, v tem obdobju precej nad slovenskih povprečjem. Tudi glede na razmerje med skupnimi investicijami v varstvu okolja so bile v tem obdobju v kohezijski regiji vzhodna Slovenija investicije sistematično višje od tistih v kohezijski regiji zahodna Slovenija. Pretekla vlaganja sredstev kohezijskega sklada in ESRR v okoljsko infrastrukturo so bistveno izboljšala stanje na tem področju. Ne glede na to, pa so v obeh regijah potrebe še velike, predvsem v segmentu, ki se nanaša na izpolnjevanje EU predpisov, saj se bo morala v nasprotnem primeru Slovenija soočiti s tožbami zaradi kršitev pravnega reda EU (RRP za obdobje 2014–2020 v razvojni regiji JV Slovenija, 2015, str. 10).

V Strategiji lokalnega razvoja za LAS DBK 2014–2020 poudarjajo (2016, str. 39), da je ohranjena narava močan kapital Dolenjske in Bele krajine ter hkrati velika razvojna priložnost za turizem, rekreacijo in oddih. Poleg tega ohranjena narava zagotavlja celo vrsto ekosistemskih storitev za družbo (izboljšuje kakovost zraka in tal, blaži vplive obilnih padavin in temperaturna nihanja, ščiti vodne vire, nudi surovine). Ohranjena narava ima pomembno vlogo tudi za trajnostni razvoj. Zato je potrebno na območjih varovane narave poiskati ravnovesje med aktivnostmi lokalnega prebivalstva in ohranjanjem življenjskega prostora ogroženih rastlinskih in živalskih vrst ter redkih habitatov (Strategija lokalnega razvoja za LAS DBK 2014–2020, 2016, str. 9). Eden izmed ciljev strategije je v okviru skladov EKSRP (Evropski kmetijski sklad za razvoj podeželja), ESRR, ESPR ohraniti ali izboljšati stanje ogroženih rastlinskih in živalskih vrst in habitatnih tipov v povezavi s kulturno dediščino. »Posebna pozornost bo dana ohranjanju ogroženih živalskih vrst, ki jim brez ustrezne naravovarstvene politike grozi izumrtje. Za izboljšanje stanja ohranjenosti vrst in habitatnih tipov bo potrebno zagotoviti kakovostno interpretacijo naravovarstvenih površin, ki bo po potrebi vključevala tudi manjše investicije v infrastrukturo za obisk, predvsem vzdrževanje že obstoječih objektov oz. manjše posege v naravo (postavitve oglednih in informacijskih točk je potrebno, da se izognemo škodljivim vplivom, ki so lahko posledica nevedenih in nekontroliranih obiskov v naravi). Poudarek bo dan izobraževanju in ozaveščanju o ohranjanju narave, brez negativnih vplivov na doseganja naravovarstvenih ciljev ob zagotavljanju trajnostne mobilnosti prebivalcev« (Strategija lokalnega razvoja za LAS DBK 2014–2020, 2016, str. 48).

Velike naravne površine v občini in obremenitev naravnega okolja z onesnaževanjem

Nizki belokranjski kras je vodno-ekološko izjemno občutljiv. Na zakraselem ravniku prevladuje podzemeljsko odtekanje voda, zato so neurejena kanalizacija, odlagališča odpadkov (urejena in divja), industrija z izpusti škodljivih snovi in odpadnih vod v okolje, kmetijstvo z živalskimi odpadki, gnojili in zaščitnimi sredstvi ter promet (spiranje odpadnih voda s cest) največji onesnaževalci podzemnih voda. Zaradi občutljivosti kraških vodonosnikov je potrebno njihovo primerno in previdno upravljanje. V Beli krajini imamo na eni strani nizko gostoto prebivalstva, na drugi pa razpršeno poselitev in slabšo prometno povezanost, ki povzročata težave pri komunalni opremljenosti in dostopnosti naselij ter težje zagotavljanje ustrezne kontrole nad ustreznim varovanjem okolja (denimo ustrezen nadzor pri nastajanju črnih odlagališč, ustrežna kontrola nad gnojenjem kmetijskih površin z bioplinsko gnojevko in tako dalje). Vodovarstvena območja (VVO) imajo v zaledju vodnega vira določene omejitve

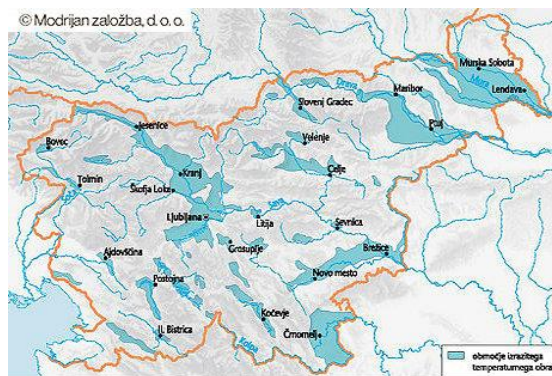

pri razvoju urbanizacije – urejena naj bi bila primerna komunalna ureditev po naseljih, razvijala naj bi se čista obrt in industrija, gnojila in druga sredstva v kmetijstvu bi se naj uporabljala v dovoljenih količinah.

Zaradi povečane potrošnje omejenih surovinskih virov se vrši vse večji pritisk na nosilno sposobnost okolja, zato je potrebno vzpostaviti krožno gospodarstvo, ki se usmerja v ponovno uporabo, popravila in recikliranje obstoječih materialov in izdelkov, pri čemer temelji na uporabi energije iz obnovljivih virov, opušča uporabo nevarnih kemikalij, znižuje porabo surovin in preko skrbne zasnove izdelkov nastajanja odpadkov znižuje proti ničelni stopnji.

Črnomaljskemu kraškemu ravniku dajejo hribovja Veliko Bukovje, Lipnik in Vodeniško hribovje vtis plitke kotline. Predvsem v zimski polovici leta se težji hladen zrak usede na dno zaprtih kotlin, kar pripelje do temperaturnega obrata (inverzije⁸⁵). Na pobočjih in vrhovih nad dolinami je v tem primeru topleje kot v dolini. V brezvetrnih zaprtih kotlinah se temperaturna inverzija odraža v povečani emisiji s trdnimi delci PM₁₀ in PM_{2,5}. K lokalnemu onesnaženju s trdnimi delci v času kurilne sezone največ prispevajo individualna kurišča z zastarelimi kurilnimi napravami, zato skupne kotlovnice in daljinski sistemi ogrevanja večjega števila gospodinjstev, ob pogoju, da so dobro vzdrževani, predstavljajo okoljsko sprejemljivejšo oskrbo s toplotno energijo v primerjavi z individualnimi kurišči. Potrebno bi bilo nadaljevati prizadevanja Občine Črnomelj za izgradnjo omrežja za daljinsko ogrevanje iz kotlovnice podjetja Esol, ki bi pokrilo severovzhodni del mesta in skupne kotlovnice na lesno biomaso Čardak. V manjši meri k onesnaženosti s trdnimi delci prispevajo tudi promet, industrija in ponoven dvig ter lebdenje delcev v ozračju. Povišane koncentracije delcev se povezujejo s porastom bolezni respiratornega in kardiovaskularnega sistema pri ljudeh.

ARSO pripravlja letna poročila o kakovosti zraka v Sloveniji. Najbližje merilno mesto Občini Črnomelj se nahaja v Novem mestu. Poročilo Agencije za leto 2016 ugotavlja, da Mestna občina Novo mesto spada med območja s čezmerno onesnaženostjo zraka z delci PM₁₀, za katere država sprejema program ukrepov za zmanjšanje onesnaženosti, zaradi česar se posledično zastavlja dvom o kakovosti zraka tako v Beli krajini kot posledično v Občini Črnomelj. Menimo, da bi bilo potrebno vzpostaviti novo lokacijo za ugotavljanje kakovosti zraka – Črnomelj bi bil zaradi središčne lege v inverznem območju Bele krajine dobra lokacija za ugotavljanje kakovosti zraka na področju Bele krajine.

ARSO je v januarju in februarju 2000 izvedel prve meritve kakovosti zraka, ko je bilo ugotovljeno, da sicer količina emisij SO₂, dima in prašnih usedlin ustreza Uredbi o mejnih, opozorilnih in kritičnih imisijskih vrednosti snovi v zraku (Ur. l. RS, 73/94), da pa na avtomobilskem laku nastajajo poškodbe zaradi vpliva usedlin kovinskih delcev, zlasti v neposredni bližini tovarne IMP Livar d.d. Meritve je ARSO ponovil še oktobra in novembra 2010, ko so ponovno ugotovili, da so emisije SO₂, dima in prašnih usedlin skladne z omenjeno uredbo, kakor tudi to, da na avtomobilskem laku še vedno nastajajo

⁸⁵ Vir slike: Modrijan založba, *Temperaturni obrat ali inverzija*.

poškodbe zaradi vpliva usedlin kovinskih delcev, zlasti v neposredni bližini tovarne IMP Livar d.d., vendar je poškodovanost lakirnih površin bistveno zmanjšana glede na stanje v mesecih januar–februar 2010. ARSO je nato med 5. novembrom 2009 in 21. januarjem 2010 ponovno izvedel enkratne meritve v Čardaku (pri vrtcu), ki so pokazale, da je bila onesnaženost zraka z delci PM₁₀ takrat med vsemi merilnimi mesti v Sloveniji najvišja prav v Črnomlju – tako po številu prekoračitev urne mejne koncentracije kot tudi po povprečni in po maksimalni urni koncentraciji. Meritve so se izkazale kot slabe tudi zato, ker so bile izvedene pozimi v času inverzije. Predlaganih ponovnih meritev v več letnih časih v mestu Črnomelj nato niso izvedli zaradi finančnih omejitev, s katerimi se je soočala občina v tistem času. Družbo Livar d.d., PC Črnomelj smo na podlagi navedenih ugotovitev zaprosili za informacijo glede izvajanja nadzora nad izpusti prašnih delcev, na kar je družba odgovorila:

»Nadzor pri obremenjevanju okolja z izpusti prašnih delcev zagotavljamo z rednim izvajanjem monitoringov emisij snovi v zrak iz proizvodnje sive in modularne litine na lokaciji Črnomelj, ki se izvaja skladno z določili Okoljevarstvenega dovoljenja št. 35407-298/2006-15 in odločbo št. 35406-35/2013-3, ki ju je izdalo Ministrstvo za okolje in prostor, Agencija RS za okolje, ter Uredbe o emisiji snovi v zrak iz malih in srednjih kurilnih naprav (Ur. l. št. 24/13, 2/15, 50/16, 17, 18) in Uredbe o emisiji snovi v zrak iz srednjih kurilnih naprav, plinskih turbin in nepremičnih motorjev (Ur. l. št. 17/18). Meritve monitoringov emisije snovi v zrak izvaja zunanje podjetje, ki je certificirano za izvajanje takšnih meritev« (Dopis družbe Livar d.d., z dne 30. 6. 2018).

Menimo, da bi bilo nedvomno priporočljivo podjetju ARSO predati v razmislek o vzpostavitvi nove lokacije za ugotavljanje kakovosti zraka na področju Občine Črnomelj. Prav tako bi bilo potrebno narediti oceno stanja kakovosti zraka na področju Občine Črnomelj, kakor tudi oceno stanja drugih prvin okolja, kot so denimo tla, hrup, svetlobno onesnaževanje in elektromagnetno sevanje. Ugotavljamo pa, da je občina uspela zmanjšati svetlobno onesnaženje, ker so bile vse svetilke javne razsvetljave decembra 2016 prilagojene zahtevam Uredbe o mejnih vrednostih svetlobnega onesnaževanja okolja (Ur. l. RS, št. 81/07, 109/07, 62/10 in 46/13).

Največji onesnaževalci v Občini Črnomelj so (vrstni red je naključen):

- **posamezniki** z uporabo prevoznih sredstev, starejših kurilnih naprav na les in nepravilno oskrbovanje le-teh, kakor tudi zaradi nepravilnega ločevanja odpadkov;
- **komunalne čistilne naprave** (le-te odstranjujejo le organski ogljik, hranila zanemarljivo, patogenih in sodobnih onesnaževal pa sploh ne, kar pomeni, da gre vse ostalo v podtalnico);
- kot problematični onesnaževalci (tal ali zraka) pa so bili na delavnicah za namen pričujoče strategije izpostavljeni še: 1) **bioplinska elektrarna Lokve in prašičja farma**⁸⁶ (problematična pretirana uporaba gnojevke/digestata iz bioplinske elektrarne Lokve); 2) družba **Livar d.d.**, kjer nastaja sajast dim pri taljenju železa, katerega v tovarni ulivajo z namenom pridobivanja izdelkov za prodajo. Po dosegljivih podatkih, koncentracije škodljivih plinov in prašnih delcev sicer ne presegajo mejnih vrednosti, vendar pa je velikokrat moč opaziti saje na vozilih v bližnji okolici, zaradi česar se je potrebno vprašati o morebitnih dolgoročnih vplivih emisij plinov na okoliško prebivalstvo; 3)

⁸⁶ Od leta 2009 v Občini Črnomelj obratuje bioplinska elektrarna Lokve in prašičja farma. Njeno obratovanje je med drugim zaradi povečanih neprijetnih vonjav, ki so posledica uporabe gnojevke v poljedelstvu, deležno številnih kritik.

vinogradništvo, ki ni prilagojeno prepustnemu kraškemu terenu (gnojila in fitofarmaceutska sredstva se s površja hitro izpirajo v podzemno vodo).

Potrebno je razmisliti o tem, kako spremeniti onesnaževalce okolja v proizvodnjo energije oziroma toplote na področju Občine Črnomelj, katerih pozitivne vplive bi občutili tudi njeni prebivalci (skozi denimo zmanjšanje položnice za elektriko, ogrevanje ipd.). Denimo proizvodnja elektrike s strani bioplinske elektrarne bi lahko zmanjšala račune električne energije prebivalcem, dim iz Livarja bi se morebiti lahko kako spremenil v moč ogrevanja za občane, sočasno pa bi zmanjšali tudi (ne)posredne obremenitve okolja s strani le-teh.

Na podlagi teh ugotovitev, smo določene večje družbe na območju Občine Črnomelj povprašali, kako skrbijo za varstvo okolja. Prejeli smo naslednje odgovore:

DRUŽBA AKRAPOVIČ D.D.

»Podjetje Akrapovič d.d. odgovornost do naravnega okolja vgrajuje v vsakodnevno poslovno življenje. V letu 2018 smo se odločili, da naš odnos do okolja nadgradimo še z okoljskim certifikatom ISO 14001, s katerim se še dodatno zavezuje k nenehnemu zmanjševanju vseh svojih vplivov na okolje. To pomeni tako zmanjševanje vseh emisij v okolje kot zmanjševanje rabe naravnih virov in energije. Odgovornosti do naravnega okolja smo zapisali v okoljsko politiko, ki je temelj naših okoljskih ciljev. Vseskozi sledimo najboljšim razpoložljivim tehnologijam in smernicam ter upoštevamo zahteve okoljske zakonodaje. Vplive na okolje spremljamo z obširno mrežo okoljskih merjenj in podatkov na področju zraka, voda, hrupa, odpadkov itd. Monitoring izvajajo zunanje pooblaščenice institucije. Okoljske podatke spremljamo skozi daljša časovna obdobja in na ta način ugotavljamo trende«. Glede planov do leta 2025 za obrat Črnomelj v smislu varovanja okolja so v dopisu navedli: »V naslednjih letih smo si kot enega glavnih okoljskih ciljev zastavili zmanjšanje količine industrijskih odpadnih voda, hkrati pa zagotoviti ustrezno končno ravnanje z odpadnimi vodami. V podjetje poleg ročnega pranja uspešno vpeljujemo nove pralne naprave. Odpadno industrijsko vodo prečistimo na novi industrijski čistilni napravi. V porastu je proizvodnja zahtevnejših izdelkov, pri čemer sledimo ciljem, da bomo nadzorovano in racionalno uporabljali nevarne snovi. Planiramo tudi večje investicije v obnovo starejše infrastrukture in nadgradnjo energetskega sistema« (Dopis družbe Akrapovič d.d., 2018).

DRUŽBA PETROL D.D.

Na zastavljeno vprašanje: *»Ali pri oddajanju gnojevke upoštevate dejstvo, da imajo kmetje zemljišča na različnih vodno ekoloških območjih, za katere je po strokovnih ugotovitvah bistveno manjša uporaba ali celo neuporaba le-te?«* je družba odgovorila: *»Za vodenje evidenc in preverjanje parcel so pristojne kmetijske svetovalne službe in drugi državni organi. Na bioplinarni se ne vodijo evidence parcel za razvoz digestata. Vodijo se samo evidence odjemnikov in količine oddanega digestata. Pri uporabi digestata morajo kmetje upoštevati veljavno zakonodajo in pravilnike za vodovarstvena in zaščitena območja, tako kot velja pri drugih gnojilih«. Na naslednje zastavljeno vprašanje: »Katere ukrepe ste s prevzemom bioplinarne podjetja Bioenerg uvedli, da bi se vpliv gnojevke na občutljivo okolje Bele krajine (in posledično tudi Občine Črnomelj) zmanjšal?« je družba odgovorila: »V letu 2017 smo izvedli obnovo in rekonstrukcijo plinskih in tehnoloških inštalacij in tako izboljšali proces delovanja bioplinarne. V načrtu nimamo večjih tehničnih posegov in projektov«. Na vprašanje »Ali zasledujete evidence, kaj se v zadnjih letih dogaja z belokranjskim krasom in s podzemnimi vodami na tem območju (predvsem nas zanima za Občino Črnomelj)?« družba odgovarja: »Vprašanje se ne navezuje na našo dejavnost in so za to pristojne druge državne institucije, zato vam*

na vprašanje na moremo odgovoriti.« V nadaljevanju smo družbi zastavili naslednje vprašanje, in sicer: »Smrad, ki ga povzroča bioplinska gnojevka, je za občane zelo moteč, posledično pa posredno vpliva tudi na lokalni turizem, saj smrad konec koncev občutijo tudi turisti. Katere tehnične izboljšave za zmanjšanje smradu bioplinske gnojevke ste že uvedli in jih nameravate še uvesti do leta 2025 v Bioplinarni Lokve? Ali uporabljate kakšne dodatke, ki zmanjšajo smrad bioplinske gnojevke s hitrejšim razkrojevanjem le-te? Ali razmišljate o preusmeritvi smradu iz okolja v toplotne izkoristke v smislu zmanjšanja intenzitete smradu za občane Črnomlja?« je družba odgovorila: »Uvedenih je bilo več ukrepov za zmanjšanje vonja. Kmetom smo omogočili prevoz digestata na njihove lokacije in s tem razbremenili promet kmetijskih vozil na cesti. Uporabnike digestata obveščamo o spremembah zakonodaje in potrebnih ukrepih. Pri razvoju digestata po površinah se uporabljajo injektorji (cevní sistemi) za zmanjšanje izgub hranil v tla in v zrak ter tako zmanjšanje izpustov v okolico. Dodatke proti smradu smo raziskali in preizkusili, vendar ni bilo učinkov.« Podjetje smo povprašali tudi »Ali ste razmišljali o finančni kompenzaciji, v smislu odvzema zelene električne energije s strani občanov Občine Črnomelj in na ta način zmanjšane računa v porabi električne energije za le-te?«, na kar so le-ti odgovorili: »Dejavnost proizvodnje bioplina je subvencionirana, zato ni možnosti za kompenzacije električne energije« (Dopis družbe Petrol d.d., 2018).

DRUŽBA ADRIA DOM D.O.O.

»Podjetje Adria Dom ima okolju prijazno proizvodnjo. S solarnimi paneli smo energetsko samozadostni. V podjetju Adria Dom spoštujemo okoljsko zakonodajo in delujemo v smeri zmanjševanja vplivov na obremenitev okolja. Imamo sklenjene pogodbe s prevzemniki odpadnih surovin in embalaže ter redno poročamo vse zahtevane statistike in poročila. V podjetju imamo organizirano ločeno zbiranje posameznih vrst odpadkov in predajo le-teh pooblaščenim prevzemnikom. Ciljno delujemo v smeri zmanjševanja količine komunalnih odpadkov kot ostalih ter povečanju deleža recikliranja. Letno težimo k zmanjšanju količine odpadka na proizvedeno enoto -5 %. Tako kupci naših produktov postajajo vedno bolj ekološko ozaveščeni in nam postavljajo vedno višje zahteve po ekološko sprejemljivih materialih, katere je možno v čim večji meri na koncu življenjskega cikla reciklirati. V naslednjih letih bomo delovali v smeri zmanjševanja proizvedenih odpadkov, optimizaciji števila potrebnih prevozov in zmanjševanju drugih vplivov na okolje« (Dopis družbe Adria dom d. o. o., 2018).

DRUŽBA LIVAR D.D.

Na vprašanje: »Ali ima Livar že vzpostavljen sistem kogeneracije oz. ali v prihodnosti načrtuje vzpostavitev le-tega?« je družba odgovorila:

»Sistema kogeneracije Livar nima vzpostavljenega in ga tudi ne načrtuje. V letu 2017 je bila pripravljena idejna zasnova učinkovite rabe energije (URE) v podjetju Livar d.d., PE Črnomelj, ki vključuje sistem rekuperacije toplote kupolne peči kot primarni vir toplote, upošteva morebitne dodatne vire (granulacija žlindre, obtočni sistem hlajenja elektro peči) ter režime ogrevanja oz. ohlajanja prostorov in s tem povezane možnosti obvladovanja potencialnih presežkov toplote in presojo le-te v lokalno okolje«. Medtem pa ko je družba na vprašanje: »Kateri so prednostni cilji na področju zmanjševanja negativnih vplivov na okolje do leta 2025 (obvladovanje porabe energentov, vode, ukrepi za preprečevanje in zmanjševanje negativnih vplivov dejavnosti na okolje ...)?« odgovorila naslednje: »V družbi Livar d.d. smo si postavili osnovno vodilo, da bomo v vsakem trenutku skrbeli za naše življenjsko in delovno okolje. Zavezali smo se, da bodo vplivi kot posledica naše dejavnosti znotraj zakonsko predpisanih zahtev in da se bomo trudili, da te vplive zmanjšujemo na najmanjšo možno raven. Nenehno izboljševanje sistema ravnanja z okoljem ISO 14001 predstavlja eno izmed vodil, s katerim neposredno izboljšujemo okoljske učinke.

Z izvedenim energetske pregledom lokacije Črnomelj v letu 2016 je bilo identificiranih 13 večjih investicijskih ukrepov, ki lahko prinesejo več kot 2.000 MWh/leto prihrankov toplote, 2.000 MWh (letno prihrankov električne energije in 15.000 m³/leto prihrankov vode). Večina investicijskih ukrepov je zajeta v predlogu idejne zasnove učinkovite rabe energije v podjetju Livar d.d., PE Črnomelj.

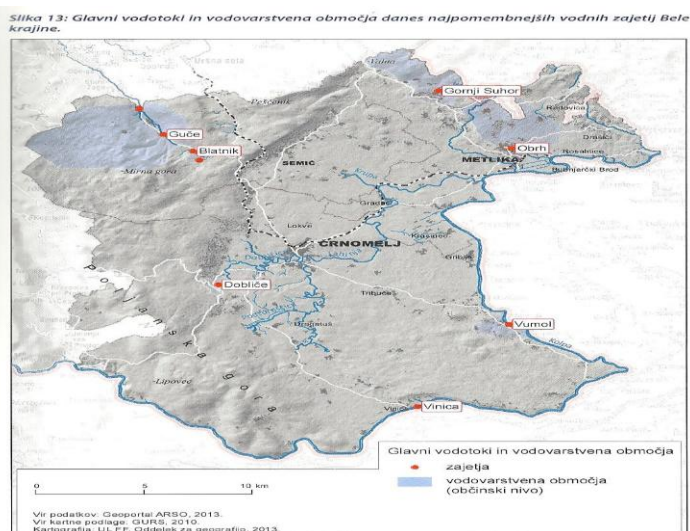
V družbi stalno izboljšujemo sistem upravljanja z energijo in si postavljamo merljive cilje; izkoriščamo posodobljen sistem ciljnega spremljanja rabe energije (energetski monitoring) za optimalno izrabo vseh vrst energentov. Kjer je to mogoče koristno izrabljamo procesno – odpadno toploto (npr. v 2018 na dnevu energetikov nagrajen projekt obnova kompresorske postaje in izkoristek energije za ogrevanje AKZ linije v Črnomlju). Nenehno stremimo k izboljšavam pomembnih energetskih vidikov in jih obravnavamo v okviru razvojnih načrtov in posodobitev. Pomembni elementi kategorije ocene družbene odgovornosti (CSR – Corporate Social Responsibility), ki se spremlja in ocenjuje v sklopu EcoVadis platforme, so tudi spremljanje porabe energentov, surovin, obremenjevanja okolja in varnosti. V letu 2017 je bil družbi Livar dodeljen t. i. Silver Recognition Level.

Na vprašanje glede razvojnih planov v prihodnje na področju okolja in poslovanja na splošno je družba odgovorila: »Razvojni plani sledijo cilju: Postati vodilna evropska nišna livarna z lastnim prodajnim in razvojnim modelom, ki kot razvojni dobavitelj ustvarja celovite rešitve za zahtevne industrijske kupce. Livar je v letu 2017 na lokaciji Črnomelj pričel uresničevati prvi cikel nujnih investicij, za kar obstajajo javni poslovni in ekonomski razlogi, razlogi iz varstva pri delu in razlogi varovanja okolja (npr. zamenjava filtra na kupolni peči s tehnološko dovršenim sistemom, zamenjava kompresorjev za pripravo komprimiranega zraka ter izgradnja ločenega komunalnega sistema na lokaciji, investicije v sodobne in energetske učinkovite obdelovalne stroje). Glede na pripravljeno projekcijo analize občutljivosti in zaključevanje že začelih investicijskih projektov v letu 2018, s katero se predvideva realizacija v letu 2014 zastavljenega poslovnega modela nišne livarne, se bo povečan obseg investiranja začel predvidoma ponovno v letu 2022« (Dopis družbe Livar d.d., 2018).

Vodni viri Bele krajine

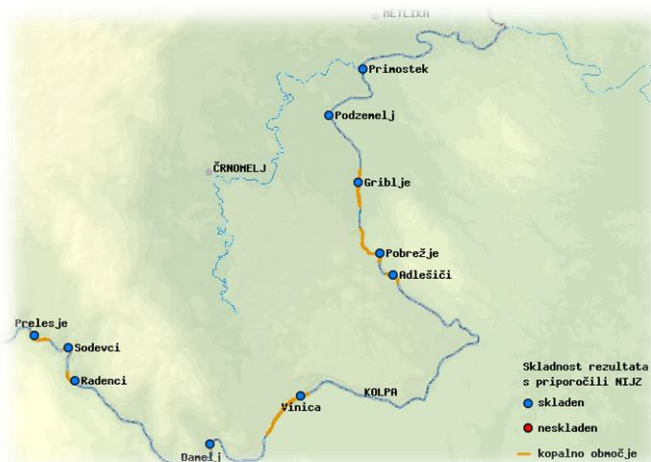
... so zelo raznovrstni, saj lahko na področju Bele krajine zaznamo različne površinske vodne tokove, kraške in drugi izvire (196 popisanih izvirov⁸⁷), kraške podzemne vode (s kraškimi vodnimi jamami – 48), talno vodo (vodnjaki), stoječe vode (t. i. kali), kakor tudi kapnice. Vodni viri v Beli krajini kot tudi v Občini Črnomelj so količinsko izjemno bogati vodni viri, a z veliko sezonsko količinsko spremenljivostjo.

Po navedbah dr. Dušana Pluta (2018) imajo skupni vodni viri (iz celotnega ozemlja Zgornjega Pokolpja) pretoka nad 80.000 m³/prebivalca letno oziroma 5-krat več kot je povprečje Slovenije (16 000); medtem ko imajo interni vodni viri (iz ozemlja Bele krajine) nad 17.000 m³/prebivalca letno oziroma skoraj 2-krat nad povprečjem Slovenije (9400 m³/prebivalca).

⁸⁷ Vir: Filozofska fakulteta, 2011.

Ker na območju tako Bele krajine kot tudi Občine Črnomelj prevladujejo kraške vode, se je potrebno zavedati velike vodno-ekološke občutljivosti vodnih virov zaradi podnebnih sprememb, kar posledično povečuje ranljivost voda. Poleg tega je potrebno opozoriti na zaznavanje trenda zmanjševanja količine pretoka voda na območju Bele krajine v poletnih časih, kar lahko vpliva tako na ustrezno oskrbo z vodo prebivalstva, ki se oskrbuje iz teh virov, kot potencialno tudi na morebitno odločitev o namakanju, saj je kljub sorazmerno velikim povprečnim pretokom skupnih vodnih virov potrebno razmišljati, kako ustrezno nasloviti problem upadanja količine pretoka vode v poletnih, sušnih mesecih, ko je potreba po namakanju najvišja.

Kakovost pitne vode v vseh vodovodnih sistemih v letu 2016 je bila skozi mikrobiološke in fizikalno-kemične analize potrjena kot zdravstveno ustrezna.

Prav tako so kot ustrezne potrjene kopalne vode na območju Občine Črnomelj, kar prikazuje slika ob strani⁸⁸, ki prikazuje tudi kopalna območja v Občini Črnomelj.

Problematika ohranjanja kakovosti pitne vode se kaže predvsem v vodno-ekološko

zelo občutljivih kraških zaledjih vodnih zajetij (zlasti izvira Dobličice), občasni prisotnosti pesticidov (vrtina Hrast), tveganju (prekomerne) rabe digestata bioplinarne, urbana lokacija vodnega zajetja (Obrh) in vodno-ekološko upravičena strategija prehoda v vodno oskrbo z globljimi kraškimi vrtinami. Posledično so nujni konkretni preventivni vodno-ekološki ukrepi, kar za Občino Črnomelj zlasti pomeni:

1. Zmanjšanje dejanskih in potencialnih okoljskih pritiskov v celotnem vodozbirnem zaledju zajetja Dobličice – poostrena kontrola in omejitve v rabi prostora in dejavnostih (denimo vinogradništvo, prevoz nevarnih snovi, prepoved uporabe digestata), odstranitev vseh nedovoljenih odlagališč odpadkov, individualne rastlinske in biološke čistilne naprave gospodinjstev.
2. Okrepljena vodna oskrba s črpanjem vode iz globljih kraških vrtin na dolomitnem (glede na apnenec manj občutljivo območje za onesnaževanje) območju visokega Krasa semiške občine (območje okoli Brezovice in Blatnika).

Celinske vode in posledično podtalnico in vire pitne vode onesnažuje cela vrsta onesnaževalcev (komunalne odplake, gnojevka, detergenti, olja, maščobe, naftni derivati, organske toksične snovi, pesticidi in drugi biocidi, PCB, radionuklidi, hranilne snovi (fosfati, nitrati), težke kovine (Hg, Pb, Cr, Zn, Cd), mutagene in kancerogene snovi (mikrocistini), motilci endokrinega sistema (hormonski motilci), tujerodne vrste). Podzemne vode kraškega območja so zelo občutljive na vse vrste onesnaženja, saj je čistilna sposobnost kraškega podzemlja majhna in omejena le na precejanje in mehanično posedanje. Onesnažilom je izpostavljena jamska favna, ogrožena je podtalnica, ki predstavlja glavni in dragoceni vir pitne vode. Motilci endokrinega sistema (kovine, industrijske kemikalije, produkti za osebno nego, pesticidi, herbicidi, fungicidi, farmacevtski izdelki, sintetični in naravni hormoni), ki so v okolju in pitni vodi, vodijo do reprodukcijskih motenj, feminizacije samcev, mutagenosti in kancerogenosti. Zaskrbljujoče je dejstvo, da komunalne čistilne naprave odstranjujejo le organski ogljik,

⁸⁸ Vir slike: ARSO, *Kakovost kopalnih voda*.

hranila zanemarljivo, patogenih in sodobnih onesnaževal pa sploh ne, kar pomeni, da gre vse ostalo v podtalnico (Toman, 2018).

Občina Črnomelj je v letu 2012 zaključila s projektom *Viri življenja Kali, ribniki in izviri: naša preteklost, naša prihodnost*⁸⁹. Cilj projekta je ohraniti in obnoviti manjše izvire, ki bi služili kot pomembni nadomestni viri pitne vode ter vaške kale in določene ribnike, ki bi prispevali k zagotavljanju ohranjanja naravnega ravnovesja, biotske raznovrstnosti in zagotavljanju ugodnega stanja ogroženih vrst in habitatnih tipov na varovanih območjih s poudarkom na vrstah, ki se na podlagi habitatne direktive prednostno varujejo v območjih Natura 2000, ki so v Sloveniji že razglašeni, na Hrvaškem pa v procesu oblikovanja. V okviru projekta so bili pripravljene naslednji dokumenti:

- Register vodnih virov na projektnem območju – popis vseh vodnih virov na območju. Določitev točne lokacije, lastnikov in okoljskih značilnosti (marec 2012; nosilec naloge: Zavod RS za varstvo narave OE NM, izdelal: Zavod RS za varstvo narave OE NM in Park prirode Žumberak Samoborsko gorje);
- Strategija upravljanja vodnih virov – nadaljnji razvoj vodnih virov (marec 2012; nosilec naloge: Občina Črnomelj, izdelal: Zavod RS za varstvo narave OE NM in Park prirode Žumberak Samoborsko gorje);
- poročila o: izvedeni anketi za pridobitev javnega mnenja o pomenu vodnih virov;
- poročilo o: pregledu arhivskega gradiva o antropološki in kulturni dediščini kalov (februar 2012, Nosilec naloge: Občina Črnomelj);
- poročilo – Inventarizacija vodnih virov na območju občin Bele krajine (februar 2011, nosilec naloge: Zavod RS za varstvo narave OE NM, izdelal: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta);
- poročilo – Inventarizacija flore in favne vodnih virov na območju Občin Črnomelj, Metlika in Semič (september 2011, nosilec naloge: Zavod RS za varstvo narave OE NM, izdelal: Center za kartografijo favne in flore);
- pregled obstoječega gradiva o vodnih virih in pregled izkušenj iz tujine (marec 2012, nosilec naloge: Občina Črnomelj);
- poročilo o analizah kvalitete in kvantitete vode najbolj ključnih vodnih virov (marec 2012, nosilec naloge: Občina Črnomelj);
- ekonomska analiza razvojnega potenciala vodnih virov (identifikacija razvojnega potenciala vodnih virov) (marec 2012, nosilec naloge: Občina Črnomelj, izdelal: AP-BIRO d. o. o. Črnomelj);
- naravovarstvena izhodišča za obnovo vodnih virov na območju izvajanja projekta (marec 2012; nosilec naloge: Zavod RS za varstvo narave OE NM, izdelal: Zavod RS za varstvo narave OE NM in Park prirode Žumberak Samoborsko gorje).

Velik del Občine Črnomelj se nahaja znotraj varovanih oziroma zavarovanih območij narave (predvsem zahodni del občine, osrednji del in območja ob Kolpi)

Površina območja, ki je pokrita z Natur 2000, je 48,51 %, kar znaša 16.476 ha površine občine (Delež območij Natura 2000 po občinah, 2013), **kar nedvomno pomeni sorazmerno veliko omejitev za Občino Črnomelj s strani aspekta načrtovanja gospodarstva in turizma, kakor tudi intenzivnega poljedelstva na tem področju.** Kot ugotavlja Lokalna razvojna strategija Dolenjske in Bele krajine (2016, str. 6), se mora

⁸⁹ Javni razpis, v sklopu katerega je bilo odobreno sofinanciranje projekta je bil 1. javni razpis za izbor projektov v okviru Operativnega programa IPA Slovenija–Hrvaška 2007–2013, objavljenega dne 20. 6. 2008. Operacijo je delno financirala EU iz Instrumenta za predpristopno pomoč. Operacija se je izvajala v okviru OP IPA SI–HR 2007–2013.

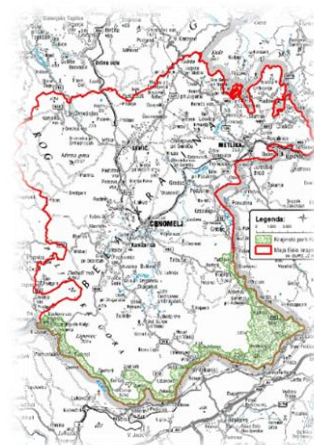

zaradi dejstva teh omejitev regija zavzemati za to, da se te omejitve tudi priznajo in ovrednotijo.

12 območij se nahaja v območju Natura 2000 (11 POO (posebno ohranitveno območje) in en POV (posebno območje varstva), 26 območij je zavarovanih). KP Kolpa in KP Lahinja sta zavarovana z odlokom. Znotraj krajinskih parkov se nahaja 21 naravnih spomenikov, dva naravna rezervata, eno območje pa je zavarovano kot strogi naravni rezervat (Hrastova loza) (Dodatek za presojo sprejemljivosti na varovana območja za SD OPN Občine Črnomelj, 2017). Ohranjanje narave na teh področjih je potrebno zagotoviti s celovitim prostorskim načrtovanjem z umeščanjem ureditev in objektov v prostor na podlagi strokovne prostorske analize in ugotovljene ranljivosti narave ter z izborom primernih tehnologij. Za območja Natura 2000 je bil leta 2016 izdelan Program upravljanja območij Natura 2000 (2015–2020), katerega osnovni namen je opredeliti izpolnjevanje obveznosti varstva posebnih varstvenih območij – območij Natura 2000, ki jih nalagata RS Direktiva o pticah in Direktiva o habitatih, s čimer bo RS dosegala enega od ciljev EU, to je zagotavljanje ugodnega stanja ohranjenosti evropsko pomembnih rastlinskih in živalskih vrst ter habitatnih tipov (2015, str. 5).

Krajinski park Kolpa namenjen ohranitvi naravnih vrednot

KP Kolpa se nahaja na skrajnem JV delu Slovenije ob državni meji z Republiko Hrvaško. Območje ob reki Kolpi med Prelesjem in Dragoši je Občina Črnomelj razglasila za krajinski park leta 1998. Občinski svet je sprejel predlagani Odlok o razglasitvi KP Kolpa (Ur. l. RS, št. 82/98) z namenom ohranjanja in vzdrževanja naravne in kulturne dediščine, ohranitve in raziskovanja geomorfoloških, geoloških in hidroloških znamenitosti, redkih in ogroženih rastlinskih ter živalskih vrst, arheoloških najdišč, etnoloških in arhitekturnih značilnosti ter kulturne krajine in zagotavljanja možnosti za ustrezen razvoj. Leta 2006 je zaradi pomembnosti naravnih vrednot, s sprejemom vladne uredbe, občinski odlok prenehal veljati v delu, ki se nanaša na ohranjanje narave (Uredba o KP Kolpa, Ur. l. RS, št. 85/06), še vedno pa velja v delu, ki se nanaša na kulturno dediščino (KP Kolpa, Program dela in finančni načrt za leto 2017), kar pa se bo s predvidoma letos sprejetim Odlokom o razglasitvi kulturnih spomenikov spremenilo, tako da se občinski odlok nato razveljavil tudi v tem delu.

Osnovni namen ustanovitve KP Kolpa je ohranitev naravnih vrednot, biotske raznovrstnosti in krajinske pestrosti ter izvajanje ukrepov za zagotavljanje ohranitve

območij Natura 2000 in ekološko pomembnih območij. Namen delovanja parka je tudi povezovanje gospodarskega in socialnega razvoja na območju KP Kolpa in čezmejno sodelovanje (Spletna stran KP Kolpa).

Reka Kolpa, ena najbolj čistih tekočih voda v Sloveniji, je osrednja belokranjska odvodnica in osrednja znamenitost parka, ki ima veliko naravovarstveno

KP Kolpa	KS Stari trg	KS Sinji vrh	KS Vinica	KS Adlešiči
Naravni spomeniki	reka Kolpa Dečinska stena Velika stena Radenci Kobiljača	reka Kolpa Fortunova brajda	reka Kolpa Jama v kamnolomu Grajska lipa Zdenec Jarbol Ziljske vrbe	reka Kolpa Marindolska lipa lipa v vasi Marindol Marindolska loza Marindolski stelniki Vrhovske vrtače Dolenjski zdenec Fučkovski zdenec
Kulturni spomeniki	Cerkev sv. Jožefa (Stari trg) Cerkev sv. Andreja (Stari trg) Vaško naselje Stari trg Partizanski grobovi (Stari trg) Kovačnica (Močile) Zidanica pri hiši Prelesje 8 Hiša Dečina 4 Domačija Gorenji Radenci 4 Arheološko najdišče Straža (Gorenji Radenci) Cerkev s. Marija Magdalene (Srednji Radenci) Domačija Srednji Radenci 5 Partizanski grob (Srednji Radenci) Kašča in skedenj pri hiši Dolenji Radenci 3 Domačija Srednji Radenci 5	mlin in jez (Breg pri Sinjem vrhu) Cerkev Presvete Trojice (Špeharji) Cerkev sv. Mihaela (Damelj)	Grad Vinica Cerkev Matere božje (Vinica) Kapelica križevega pota na Željju Arheološko najdišče Sleme Kapelica Žalostne Matere božje (Učakovci) Znamenje (Učakovci) Arheološko najdišče Veliki Zjot Cerkev sv. Jožeta (Podklanec) Cerkev sv. Antona Padovanskega (Zilje) Kapela svete družine (Zilje) Arheološko najdišče Majišče (Zilje) Hiša Zilje 19 Sola Preloka Cerkev Sv. trojice (Preloka) Kapelica (Preloka)	domačija Žuniči 5 domačija Žuniči 2 Kapela sv. Nikolaja (Žuniči) Cerkev sv. Petra in Pavla (Miliči) vrtače (Marindol) stelniki (Marindol) Kapela Žalostne Matere božje (Vrhovci) mlin in žaga (Pobrežje) območje gradu Pobrežje
Naravni rezervat				Hrastova loza

vrednost in nudi življenjske pogoje številnim redkim in ogroženim živalskim vrstam (vidra (*Lutra lutra*) in močvirska sklednica (*Emys orbicularis*)), poleg tega razpolaga tudi z veliko pestrostjo ribjih vrst, naravno ohranjeno strugo, brzicami in s prodišči. Pomembna značilnost parka so tudi steljniki in obdelan vrtačast svet, ki predstavljajo značilno kulturno krajino (KP Kolpa, Program dela in finančni načrt za leto 2017). V KP je 16 naravnih spomenikov in eden strogi naravni spomenik (Dopolnitve dodatka za SD OPN Črnomelj, 2017). V območju KP Kolpa se nahajajo krajevne skupnosti Stari trg ob Kolpi, Sinji Vrh, Vinica in Adlešiči. Znotraj območja parka je lociranih 26 naselij, na obrobju parka pa se jih nahaja še 12. V KP Kolpa živi 1.086 prebivalcev, skupaj z njegovim obrobjem pa šteje 2.025 prebivalcev (KP Kolpa, Program dela in finančni načrt za leto 2017). Iz zgornje tabele lahko vidimo, katere so naravne vrednote v KP Kolpa.

Mlini in žage ter jezovi na reki Kolpi

Na območju parka je nekoč delovalo več mlinov in žag. Danes občasno obratujejo le še trije mlini in dve žagi, medtem ko so ostali v propadanju. Jezovi, za katere je značilna zložna kamnita zgradba, ki so jo v preteklosti vsako leto vzdrževali mlinarji, so danes zaradi pomanjkanja finančnih sredstev za njihovo obnovo v večini razdrti, kar tudi negativno vpliva na vedno nižji vodostaj reke in na živež v njej (Spletna stran KP Kolpa).

Jezovi na reki Kolpi (na območju KP Kolpa je 35 jezov) zaradi plitvin in prodišč predstavljajo primeren habitat za ribja drstišča, ki jih drsenje s čolni, udarci z vesli, brodenje po prodišču lahko fizično poškoduje. Sezona čolnarjenja se začne okoli 1. maja, ko v reki Kolpi še vedno traja drst večine ribjih vrst. Omejitev množičnih spustov v tem obdobju bi pozitivno vplivala na ohranitev ribjih vrst. Navadni kanuji v primerjavi z napihljivimi predstavljajo večjo nevarnost za poškodovanje jezov, zato je v obstoječem OPN že predviden ukrep ročnega prenašanja klasičnih trdnih čolnov čez jezove (Dopolnitve dodatka za SD OPN Črnomelj, 2017).

Jezovi na Kolpi so pomembni zaradi relativno majhnega padca reke (cca. 1m/km). Pretok vode se ob poletnih mesecih še zmanjša, kar vpliva na zmanjšano samočistilno sposobnost. Jezovi so pomembni tudi z vidika prezračevanja vode. Številni jezovi na reki Kolpi se zaradi pomanjkanja finančnih sredstev za njihovo obnovo razpadajo, kar tudi negativno vpliva na vedno nižji vodostaj reke ter na življenje v njej. V preteklosti so za njihovo vzdrževanje skrbeli mlinarji. Pri prenovi bi bilo potrebno vzpostaviti sodelovanje s hrvaško stranjo obrežja reke Kolpe, saj z ureditvijo jezov na slovenski strani obrežja ne naredimo dovolj za njihovo ohranitev.

Občina Črnomelj je v letu 2013 zaključila s projektom *Z revitalizacijo mlinov do zelene energije*⁹⁰. V projekt je bilo vključenih 14 objektov mlinov na belokranjskih vodotokih (8 iz Občine Črnomelj). Namen projekta je zaustavitev propadanja pomembnih objektov kulturne dediščine oziroma mlinov ob belokranjskih vodotokih, med katerimi so nekateri razglašeni za kulturne spomenike. Med glavnimi cilji je tudi krepitev in razvoj obnovljivih virov energije ter ustvarjanje možnosti dopolnilnih dejavnosti na kmetijah. Mlinom bi radi ponovno zagotovili tudi njihov gospodarski pomen. Dolgoročni cilj projekta je ustvarjanje notranjega razvojnega potenciala, ki poudarja značilnosti območja, zagotavlja nova delovna mesta in poseljenost, ob upoštevanju trajnostne rabe naravnih virov ter ohranjanja naravne in kulturne dediščine. V okviru projekta so bili pripravljene Okoljski vidiki in usmeritve za ustrezno revitalizacijo mlinov na

⁹⁰ Gre za projekt, ki ga je delno financirala Evropska unija

belokranjskih vodotokih in umestitev malih hidroelektrarn (v sklopu le-tega pa je bila izdelana projektna dokumentacija za posamezne objekte (geodetski posnetek, arhitekturni posnetek, idejna zasnova), ki je osnova za pridobivanje gradbenega dovoljenja in nadaljnjih postopkov za pridobitev koncesije za rabo vode in izkoriščanje zelene energije (povz. po Spletna stran Občine Črnomelj, *Z revitalizacijo mlinov do zelene energije*).

Na reki Kolpi trenutno še ni delujočih malih hidroelektrarn, na reki Lahinji pa deluje MHE Flekov mlin z močjo 41 KW (Lokalni energetski koncept Občine Črnomelj – končno poročilo, 2012, str. 78).

Vprašanje rešitve mlinov zaradi visokih investicijskih stroškov, ki nastanejo pri obnovi, ostaja pereče vprašanje. Mlini bi torej morali opravljati dodatno funkcijo, ali je to skozi

hidroelektrarno ali pa bi le-ti lahko postali celo turistična destinacija. Vprašanje, kako sočasno obnoviti mline in jih urediti v turistično destinacijo, si je zastavil tudi Jure Vrščaj, v svojem magistrskem delu »*Idejna zasnova manjšega hotela in obnova mlina ob reki Kolpi v vasi Gorenji Radenci*«, kjer poda idejo, kako bi lahko izgledala obnova mlina v turistične namene, pri čemer je upošteval ohranitev zasnove mlina z nadgradnjo sodobnih komponent, ki bi privabljale

turistične goste⁹¹. Na zgornji sliki vidimo zasnovo prenovljenega mlina, na sliki levo pa notranjost sobe v njem.

Krajinski park Lahinja kot širše zavarovano območje narave⁹²

... v povirju reke Lahinje in obsega področje prvih 7 kilometrov njenega toka. Leži v osrčju Bele krajine v bližini Dragatuša. Večji del parka (okoli 120 ha) zavzemajo obdelane kmetijske površine, ostale površine (80 ha) pa so naravno ohranjene kot gozd, močvirja in vlažni travniki. Povirni del Lahinje ima prepoznavno naravovarstveno vrednost in je naravni spomenik. Z reko sta povezani dve mokrišči, Lahinjske in Nerajske luge, ki imata status naravnega rezervata. Enak status ima tudi levi pritok Nerajčice z izviri. V parku se nahaja jama Zjot z izviri vode in s požiralniki, vodna jama Pečina, močvirje Lugi. Lahinja je življenjski prostor vidre (*Lutra lutra*) in vodomca (*Alcedo atthis*), območje je znano tudi kot habitata močvirske sklednice (*Emys orbicularis*) (Dopolnitve dodatka za SD OPN Črnomelj, 2017).

Na območju KP Lahinja so predvidene spremembe za notranji razvoj in zaokrožitev naselij (PUG_1, MAL_1, MNE_1). Gre za manjše spremembe, delež le-teh glede na celotno območje pa je zanemarljiv. Umeščanje novih dejavnosti ni predvidenih (Dopolnitve dodatka za SD OPN Črnomelj, 2017, str. 131). Na območju starega mestnega jedra Črnomelj je bil na reki Lahinji izgrajen most Majer (t. i. akvadukt), ki se prostorsko umešča z OPPN (uradno odprtje je potekalo februarja 2017). Z umestitvijo nove mostne povezave Majerja z mestnim jedrom, se odpirajo nove možnosti nadaljnjega razvoja in

⁹¹ Vir obeh slik: Jure Vrščaj, magistrsko delo.

⁹² Na podlagi 14. člena Odloka o razglasitvi KP Lahinja (Skupščinski Dolenjski list, št. 3/88, spremembe in dopolnitve Uradni list RS, št. 73/98), 130. in 132. člena *Zakona o ohranjanju narave* (ZON – uradno prečiščeno besedilo; Uradni list RS, št. 96/04), 4. člena Odloka o ustanovitvi Razvojno informacijskega centra Bela krajina – uradno prečiščeno besedilo (Uradni list RS, št. 23/04), se je za upravljanje Krajinskega parka Lahinja določilo javni zavod, RIC Bela krajina.

boljšega pretoka prebivalstva (Gradivo za sejo Občinskega sveta Občine Črnomelj v januarju 2017).

Kot ugotavlja Lokalna razvojna strategija Dolenjske in Bele krajine (2016, str. 8), je temeljno poslanstvo parkov poleg varstva narave tudi trajnostni razvoj, ki lahko v povezavi s specifičnimi oblikami turizma za navedena območja predstavlja pomemben razvojni izziv; oba zavarovana belokranjska parka tako zaslužita večjo mero pozornosti pri vzpostavljanju upravljanja.

Območja Natura 2000, ki lahko predstavlja priložnost razvoja

Na območju Občine Črnomelj je sedem območij, ki spadajo v posebno varstveno območje **Nature 2000**, ki je na ozemlju EU pomembno za ohranitev ali doseganje ugodnega stanja vrst ptic (posebna območja varstva) ter drugih živalskih in rastlinskih vrst, njihovih habitatov in habitatnih tipov (posebno ohranitveno območje), katerih ohranjanje je v interesu EU (Uredba o posebnih varstvenih območjih (območjih Natura 2000), Ur. l. RS, št. 49/2004, 110/2004, 59/2007, 43/2008, 8/2012, 33/2013, 35/13, 39/2013, 3/14) (Spletna stran KP Kolpa). V Naturo 2000 spadajo: **posebno območje varstva Kočevsko (SI5000013)**, **posebno ohranitveno območje Petrišina jama (SI3000072)**, **posebno ohranitveno območje in potencialno posebno ohranitveno območje Kolpa (SI3000175)**, **posebno ohranitveno območje in potencialno posebno ohranitveno območje Veliko bukovje (SI3000179)**, **posebno ohranitveno območje in potencialno posebno ohranitveno območje Kočevsko (SI3000263)** ter **potencialno posebno ohranitveno območje Marindol (SI3000296)**. Območje Nature 2000 obsega prepletajoče se nižinske ekstenzivno gojene travnike ter polnaravna suha travišča in grmiščne faze na karbonatnih tleh z rastišči kukavičevk. Strukturirano območje je življenjski prostor tudi metulju velikemu frfotavčku (*Leptidea morsei*). Prvo območje je varovano po Direktivi o pticah, ostala območja pa po Direktivi o habitatih (Uredba o posebnih varstvenih območjih (območjih Natura 2000), Ur. l. RS, št. 49/04, 110/04, 59/07, 43/08, 8/12, 33/13, 35/13, 39/13, 3/14). Poleg tega je za območje Črnomlja pomembno še varstveno območje Bele krajine (SI3000046), Dobličice (SI3000048) in Lahinje (SI3000075).

Intenzivno kmetijska območja večinoma ne sovpadajo z območji Natura 2000, zato se kmetje v večji meri skozi ta območja ne srečujejo z večjimi omejitvami pri kmetovanju, je pa zavarovana območja krajinskih parkov smiselno vzeti kot priložnost razvoja – predvsem v smislu raznolike turistične ponudbe.

Ekološko pomembna in varstvena območja

Poleg območij Nature 2000 KP Kolpa vključuje šest ekološko pomembnih območij, za katera je značilna velika pestrost rastlinskih in živalskih vrst, in sicer: Kolpa (id. št. 64700), Marindol (id. št. 94700), Kočevsko (id. št. 31100), Petrišina jama (id. št. 67900), Veliko bukovje (id. št. 64600), Osrednje območje življenjskega prostora velikih zveri (id. št. 80000). Ekološko pomembno območje je območje habitatnega tipa, dela habitatnega tipa ali večje ekosistemske enote, ki pomembno prispeva k ohranjanju biotske raznovrstnosti (Uredba o ekološko pomembnih območjih, Ur. l. RS, št. 48/04, 33/13, 99/13) (Spletna stran KP Kolpa).

KP Kolpa je razdeljen na tri varstvena območja, za katera veljajo različni varstveni režimi. **Prvo varstveno območje (VO), za katero velja najstrožja stopnja varovanja in je naravovarstveno najbolj pomembno**, obsega aluvialne ravnice ob Kolpi, reko Kolpo, strma in položnejša obrežna pobočja ter območja pomembnejših naravnih vrednot. Obsega 800,23 ha površin parka in predstavlja **18,47%** delež. V **drugem VO, ki je po obsegu največje** (3381,17 ha vseh površin v parku in predstavlja **78,06 %** delež),

prevladujejo kmetijske in gozdne površine. Tukaj se je zaradi tradicionalne rabe ohranilo naravno ravnovesje, izoblikovala se je značilna krajina z mozaično razporejenostjo krajinskih struktur z manjšimi zaselki, s posamičnimi domačijami in sakralnimi objekti ter območja, namenjena rekreaciji in območja naravnih vrednot. **Tretje VO** predstavlja **3,47 %** vseh površin v parku in meri 150,11 ha. Obsega zaključena naselja s senožetnimi sadovnjaki in z območji naravnih vrednot, večje zaselke in nekatera vinogradniška območja (Spletna stran KP Kolpa). Večina zemljišč KP Kolpa je v zasebni lasti (74,64 %). V lasti Občine Črnomelj je 16 % zemljišč, v lasti RS pa 9,36 % zemljišč (od tega je 0,06 % v upravljanju Javnega zavoda KP Kolpa) (Spletna stran KP Kolpa).

Posebno ohranitveno območje Kolpa (SI3000175)⁹³ (Spada v območje Nature 2000)

Posebno ohranitveno območje Kolpa (SI3000175) obsega reko Kolpo s poplavno ravnico od kota pod Starim trgom do Rakovca vzhodno od Metlike (Dopolnitve dodatka za SD OPN Črnomelj). Skupna dolžina Kolpe v Beli krajini je cca. 70 km (v Občini Črnomelj cca. 52 km), od meje z občino Kočevje do prečkanja Kolpe na meji s Hrvaško pri Metliki. Kolpa je največja belokranjska reka, ki ima v slovenskem merilu najbolje ohranjen rečni ekosistem. Pomemben vpliv na Kolpo in njen obvodni prostor predstavlja čolnarjenje. Na Kolpi se na slovenski in hrvaški strani nahaja 54 vstopno/izstopnih mest (od tega se jih 27 nahaja na območju Občine Črnomelj), ki vplivajo na habitate živalskih in rastlinskih vrst. Povečano število obiskovalcev ponekod že presega sprejemljive pritiske, kar se odraža v povečani eroziji na vstopno/izstopnih mestih in poteh ob rekah. Urejena infrastruktura za rekreacijsko rabo reke Kolpe lahko prepreči negativne vplive na okolje (erozijske točke, spremembe toka), poleg tega pa usmerja obiskovalce k uporabi reke na tistih mestih, kjer so vplivi na okolje najmanjši. Urejena infrastruktura ohranja tudi mirne cone, ki so namenjene varovanju narave (Skupen pristop k ureditvi plovnega režima na reki Kolpi – *Curs Colapis*, 2009). Za potrebe oblikovanja ustreznih rešitev so bili v okviru projekta *Curs Colapis*⁹⁴ izvedeni terenski popisi živalskih vrst, ki so značilne za območje in bi ob neustreznem izvajanju rekreacijske rabe lahko ogrozili njihovo ugodno stanje. Za potrebe izvedbe investicijskega dela projekta so bili izdelani kakovostni in tehnični standardi urejanja rekreacijske infrastrukture in izvajanja turistične ponudbe za 7 različnih rab prostora (vstopno/izstopna mesta, naravna kopališča, šotorišča in kampi, parkirišča, počivališča, piknik prostori). Oblikovani so osnutki o rekreacijski rabi reke Kolpe, izdelan je model upravljanja rekreacijske rabe reke Kolpe, ustrezno so urejeni dostopi do vode za potrebe delovanja vstopno/izstopnih

⁹³ Javni zavod KP Kolpa je v okviru javne službe ohranjanja narave zadolžen za opravljanje varstvene, strokovne, nadzorne in upravljalvske naloge na območju parka. Po podatkih je v pripravi upravljalvski načrt, ki bo med drugim vključeval omejitve, povezane s številom vstopno/izstopnih mest, časovne omejitve v zvezi z uporabo reke ter omejitve, povezane s številom obiskovalcev, kar je ključnega pomena v smislu ohranjanja zadovoljivih ekoloških in habitatnih pogojev za kvalifikacijske vrste v reki Kolpi (Dopolnitve dodatka za SD OPN Črnomelj). Naravovarstvene naloge parka v času delovanja začasnih upravljalvskih smernic so med drugim skrb za ohranjanje biodiverzitete, skrb za vzdrževanje, obnavljanje in varovanje naravnih vrednot ter sodelovanje pri aktivnostih, vezanih na rabo naravnih vrednot (Spletna stran Krajinskega parka Kolpa).

⁹⁴ V sklopu projekta *Curs Colapis* so bili izdelani naslednji dokumenti: I) Izdelava strokovnih podlag za celovito upravljanje z rekreacijo na reki Kolpi – Izbrani izvajalec za oba sklopa javnega naročila: Oikos d. o. o., Kamnik; II) Oblikovani osnutki (predlog odlokov) pravnih režimov za ureditev rekreacijske rabe reke Kolpe na lokalni ravni; III) Oblikovan je model upravljanja z rekreacijo na reki Kolpi in vzpostavitev upravljanja – Izbrani izvajalec za oba sklopa javnega naročila: Oikos d. o. o., Kamnik; IV) Izdelane idejne zasnove za ureditev javne rekreacijske infrastrukture v okviru projekta *Curs Colapis* – Izbrani izvajalec: Arha d. o. o., Črnomelj; V) Izdelava geodetskih načrtov: I. faza: izbrani izvajalec: Meja d. o. o., Črnomelj, II. faza: izbrani izvajalec: Geodetska družba d. o. o., Ljubljana; VI) Izdelava PZI – Izbrani izvajalec: Arha d. o. o., Črnomelj; VII) Pripravljena izhodišča za oblikovanje meddržavnega sporazuma o rabi reke Kolpe.

mest. Urejene so dostopne poti z gramozom, rekreacijski in piknik prostori. Vstopno/izstopna mesta so urejena, vendar niso zavezujoča, dokler med Slovenijo in Hrvaško ne bo sklenjen mednarodni sporazum o plovnem režimu na reki Kolpi. V okviru projekta Curs Colapis je Občina Črnomelj pripravljala tudi predlog Odloka o plovi na reki Kolpi, vendar do njegovega sprejema, zaradi do sedaj še nesprejetega dogovora mednarodnega sporazuma med Slovenijo in Hrvaško glede možnosti plovbe na reki Kolpi, ni prišlo.

Osnutek SD OPN Črnomelj je predvideval še več novih vstopno/izstopnih mest na reki Kolpi, vendar so bila po usklajevanjih na podlagi podanih smernic in že ugotovljenih pritiskov (poškodovanje jezov zaradi čolnarjenja, uničevanje jezov za potrebe prehajanja čolnov ...) za posamezna območja predlagana samo postajališča, ki s svojimi ureditvami ne bodo posegala v brežino in dno reke (pri vzpostavitvi počivališč za čolne ni dovoljeno postavljati grajenih struktur, vnašati drugih materialov ter posegati v vodni in obvodni prostor. Privezi za čolne morajo biti urejeni na sonaraven način; Dolenjci – predvidena samo ureditev postajališča s privezom, Paunoviči – predvideno samo postajališče, VRH_3 (Dopolnitve dodatka za SD OPN Črnomelj, 2017).

Po Odloku o režimu na območju ob reki Kolpi (Ur. l. RS, šte. 53/2008) je v času poletne turistične sezone (od 1. maja do 30. septembra) na tem območju dodatno določen režim za področje prometa, parkiranja in druge rabe, zato je ustavljanje in parkiranje z vozili dovoljeno le na za to označenih površinah, ki so za to namenjene po OPN Občine Črnomelj. Na vseh ostalih površinah velja prepoved ustavljanja in parkiranja (Odlok o režimu na območju ob reki Kolpi, 2008)⁹⁵.

Posebno območje varovanja Dobljčica

Obsega reko s poplavno ravnico od izvira do izliva v Lahinjo, pritoka Jelševnik in Obrh ter zaledja kraških izvirov na belokranjskem kraškem ravniku. V kraškem zaledju Dobljčice in pritokov domuje ena največjih slovenskih favnističnih posebnosti – črni močeril, endemična podvrsta človeške ribice. Samo v zgornjem toku Dobljčice nad Kanižarico je zabeleženo tudi edino domovanje bobra v Beli krajini, ki se je tu naselil leta 2002. Ob reki so opazili tudi močvirske sklednice, v Jelševniku pa raka koščaka, ki je na kraškem ravniku sicer redko opažen. Znotraj območja so prisotni tudi fragmenti nižinskih ekstenzivnih travnikov in polnaravnih suhih travišč (Dopolnitve dodatka za SD OPN Črnomelj, 2017, str. 70).

Črna človeška ribica

Na območju Občine Črnomelj se nahaja več zavarovanih in ogroženih živalskih vrst. Črni močeril (*Proteus anguinus* parkelj) je podvrsta človeške ribice (*Proteus anguinus*), svetovno znanega endemita podzemeljskih voda Dinarskega krasa. Leta 1986 je pri preučevanju izvira Dobljčice v Beli krajini prišlo do naključnega odkritja črne človeške ribice v izviru Dobljčice s strani Inštituta za raziskovanje krasa. Le-ta živi samo v podzemnih vodah v ožji okolici Črnomlja, ki pa je tudi vir pitne vode Belokranjcev.

⁹⁵ Leta 2013 je prišlo do Odloka o spremembah in dopolnitvah Odloka o režimu na območju ob reki Kolpi (Ur. l. RS, šte. 47/2013), vendar pa Odlok iz leta 2008 ostaja še vedno v veljavi.

Konec novembra 2017 so jubilej obeležili z odkritjem skulpture (slika zgoraj⁹⁶), postavljene pri odcepu za Jelševnik in izvira Jelševniščice, ki je edina dostopna lokacija, kjer lahko črnega močerila znanstveno preučujemo v naravnem okolju. Namen skulpture je poudariti njeno ogroženost in svetovno enkratnost ter s tem prispevati k večjemu spoštovanju njenega in našega naravnega okolja.

Kmalu po njenem odkritju so ugotovili, da je vsebnost cinka v lokalnih vodnih izviroh zaradi odlaganja livarskega peska (kremenčev pesek) takratne Livarne Belt v kraške kotanje tudi do 10-krat višja v primerjavi z normalnimi koncentracijami, ki so pričakovane na nekontaminiranih predelih. Kremenčev pesek se je z meteorno vodo spiral v podzemlje in prišel v stik s človeško ribico. Po sanaciji odlagališč s pomočjo Zavoda RS za varstvo narave se je stanje znatno izboljšalo. Ugotovili so tudi do 60-krat povišano koncentracijo arzena (As). Domneva se, da je bil vzrok za povišano koncentracijo As v zaščitnih sredstvih (pesticidih), ki so bila v Evropski skupnosti po zakonodaji že prepovedana. V zadnjih letih ugotavljajo povečano koncentracijo nitratov in fosfatov v podzemni vodi, kjer človeška ribica živi, kar pripisujejo intenzivnemu gnojenju kmetijskih površin. Pred poskusnim odprtjem bioplinarne Lokve pri Črnomlju (leta 2009) so bile koncentracije nitratov v mejah normale (Vaš kanal, 2017). Pred sprejetjem nove zakonodaje, ki sledi evropski, je bila mejna vrednost letnega vnosa nitratov 10 mg/l. Po novi zakonodaji je mejna vrednost letnega vnosa 50 mg/l. Po zadnjem poročilu elaborata MOP je toksičen prag za podzemne vode veliko nižji, in sicer do 10 mg/l (Vaš kanal, 2017). Po podatkih iz literature koncentracije nitrata nad 10 mg/l škodljivo vplivajo tako na odrasle kot tudi na larvne osebkke, prav tako povišane vsebnosti pesticidov (Hudoklin, 2011; Geološki zavod Slovenije, 2011).

V letu 2015 je bil na dveh območjih Nature 2000 (Dobličice in Stobe – Breg) izveden raziskovalni monitoring. V raziskovalni monitoring so uvrščena merilna mesta – izviri Jelševnik, Otovški in Pački breg, kjer se pojavlja močeril. Močeril se pojavlja tudi na izviri Dobličica, ki je uvrščen v redni program monitoringa podzemne vode že od leta 1995. Najvišja vsebnosti nitrata je bila v Dobličici izmerjena v letu 2003, in sicer 7,25 mg NO₃/l.

V obdobju 2000–2009 so bile v Jelševniku izmerjene vrednosti nitratov od 1 do 9mg/l. V letih 2010–2011 so bile vsebnosti nitratov občasno višje od 15 mg/l. Dvignile so se tudi vsebnosti fosfata, ki so občasno dosegle 4,5 mg/l. Povišane koncentracije nitratov so bile v teh letih zaznane tudi na bližnji lokaliteti Otovški breg, ki so se v letih 2012–2014 povzpele do 20 mg/l. Koncentracije nitratov in fosfatov v neonesnaženih vodah običajno niso višje od 1 mg/l za nitrat in 0,1 ml/l za fosfat (Toman, 2018). Povišane koncentracije nitrata na obeh merilnih mestih kažejo na obremenjenost prispevnih zaledij z nitrati. Take koncentracije bi lahko škodovali črnemu in belemu močerilu (Hudoklin, 2011; Geološki zavod Slovenije, 2011). V letu 2016 je bilo kemijsko stanje na merilnih mestih Otovški in Pački breg ter Jelševnik in Dobličica ustrezno (MKO Ocena kemijskega stanja podzemne vode za obdobje 2006–2017).

Črna ribica je zaradi specifičnih prilagoditev na jamsko okolje izjemno občutljiva in ranljiva vrsta dvoživk. Polprepustna koža črne človeške ribice in njena kožna mikrobiota je indikator splošnega stanja in zdravja človeške ribice, poleg tega pa je indikator sprememb bakterijske združbe v podzemnih vodotokih. V njeni koži so najdene povišane koncentracije As, Zn, fosfatov in nitratov, kar je zaskrbljujoče dejstvo, glede na to, da je podzemna voda, v kateri živi črna človeška ribica vir pitne vode za Belokranjce

⁹⁶ Slika: Skulptura črne človeške ribice v Jelševniku, vir: Rajšek, 2017.

(črpališče Dobliče). Društvo Proteus si prizadeva za spremembo nitratne uredbe in zavarovanje habitata črne človeške ribice, saj gre na tem območju za celo vrsto dejavnikov, ki onesnažujejo podzemne vode ranljivega plitkega krasa (industrija, neurejena komunalna infrastruktura, vnosi preko gnojenja). Hkrati s prizadevanjem za varovanje črne človeške ribice si prizadevajo za zaščito življenjskega prostora Belokranjcev. Poleg tega predstavlja črna človeška ribica neizkoriščeno priložnost za promocijo Bele krajine in njenih naravnih danosti. Dne 19. 4. 2018 je Svet za varovanje okolja pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti (SAZU) podprl pobudo novomeške območne enote Zavoda za varstvo narave in belokranjskega okoljskega društva Proteus in pozval k strožjemu varovanju črne človeške ribice. »Po mnenju sveta je glede na navedeno v belokranjskem habitatu znatno osiromašena kakovost vodnega telesa, kar po drugi strani pomeni, da »izpolnjeni pogoji za določitev nujnih ukrepov zavarovanja habitata in njegovega zaledja«. Ministrstvu za okolje in prostor so zatorej predlagali, da skupaj s kmetijskim pripravita predlog začasnega zavarovanja belokranjskega habitata črne človeške ribice in po tem še "ključne trajne ukrepe, ki bodo zagotovili pogoje njenega preživetja"« (STAkrog.si, 2018).

V načrtu je izgradnja objekta za prezentacijo črnega močerila (izobraževanje in ozaveščanje šolske populacije, lokalne in širše javnosti) z zunanjo in s komunalno ureditvijo in z izvedbo komunikacijskih aktivnosti za zmanjšanje negativnega vpliva kmetijstva na proteusa. Strateški cilj projekta je ohraniti in izboljšati stanje ogroženih rastlinskih in živalskih vrst ter s tem zagotavljanje kakovostne interpretacije naravne dediščine z naravi prijaznimi ureditvami. Objekt se bo postavil na način brez negativnih vplivov na izvir ter na prehranjevanje močerila, predvidi in izvede se omilitvene ukrepe zaradi pričakovanega povečanega obiska (Program upravljanja območij Natura 2000, Tabela C, 2015). V začetku leta 2018 je bil v 1. javnem pozivu LAS DBK odobren projekt vlagatelja Zupančič Črnomelj d. o. o. z naslovom »*Predstavitev in varstvo človeške ribice, na primeru črne človeške ribice v Beli krajini*«, ki se bo začel izvajati v letu 2018, na osnovi končno prejete pozitivne odločbe za projekt v okviru realizacije strategije LAS DBK. S tem projektom si želi nosilec projekta (skupaj s partnerji, ki so Občina Črnomelj, Zavod RS za varstvo narave, Društvo Proteus okoljsko gibanje Bela krajina, RIC Bela krajina) informirati javnost o fenomenu črne človeške, s poudarkom na črni podvrsti iz Bele krajine, in zmanjšati njeno lokalno ogroženost. »Ob tem bo razvita nova turistična lokaliteta doživljajskega zelenega turizma, s katero bi se povečala prepoznavnost Bele krajine v slovenskem in svetovnem merilu. V prvi fazi je načrtovana izvedba turistične infrastrukture (dostopna pot, opazovalni šotor, ureditve na domačiji Zupančič), priprava strokovnih vsebin za interpretacije človeške ribice v naravi in na domačiji Zupančič, naravoslovni dnevi, osveščanje javnosti ter izobraževanje vodnikov. Stekla bo tudi promocija novega turističnega produkta in izdelava spletne strani. V drugi fazi bo izvedena interpretacija človeške ribice na domačiji Zupančič, sledila bo izvedba naravoslovnih dni za šolarje, predstavitve za javnosti in šolanje vodnikov. Po končanem projektu je zagotovljena trajnost, ustvarjeni so pogoji za nadaljnje izvajanje aktivnosti, možnost ustvarjanja novih delovnih mest in zagotovljeno trženje« (LAS DBK, 2018).

USTREZNA IZBRABA PROSTORA

Po veljavni zakonodaji se v Sloveniji prostorsko načrtovanje izvaja le na državni in lokalni ravni. »Lokalne skupnosti imajo pristojnost za načrtovanje lokalnega prostorskega razvoja, za določanje namenske rabe prostora, za določanje pogojev za umeščanje posegov v prostor ter za določanje izhodišč in ciljev prostorskega razvoja občin. Lokalne skupnosti so dolžne skrbeti za racionalno in vzdržno rabo zemljišč ter upravljanje s prostorom in na ta način izboljševati kakovost življenja ter bivanja,

omogočati pogoje za gospodarski razvoj in delovna mesta, omogočati pogoje za rekreacijo ter skrbeti za zdravo okolje» (Poročilo o prostorskem razvoju, 2016). S tem namenom je bil kot generalni prostorski akt Občine Črnomelj leta 2011 sprejet **Odlok o Občinskem prostorskem načrtu Občine Črnomelj** (Ur. l. RS, št. 82/2011, 49/2016).

Ostali prostorski izvedbeni akti so še: Odlok o OPPN Majer (Ur. l. RS, št. 5/2017), Odlok o OPPN TRIS Kanižarica (Ur. l. RS, št. 52/2010, 51/2016), Odlok o OPPN za gospodarsko cono Otovec (Ur. l. RS, št. 2/2011, 79/2015), Strokovne podlage za naselja v Občini Črnomelj in Arhitekturne strokovne podlage za sanacije suburbanih objektov na arhitekturno tipološko značilnih območjih Občine Črnomelj in za pomožne in gospodarske objekte na območjih občine s tradicionalno tipologijo gradnje (2007).

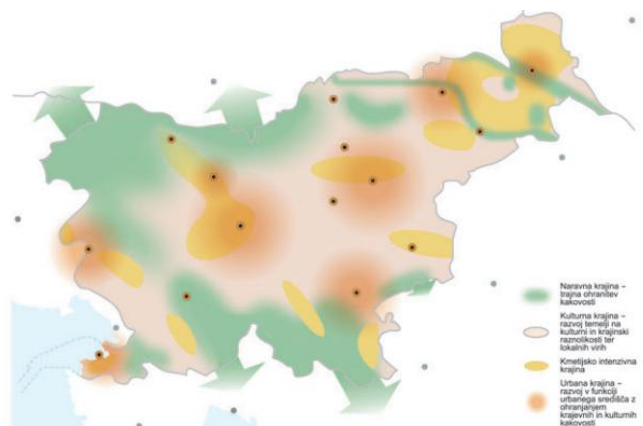
Pri tem pa je potrebno opozoriti, da je potrebno aktivnosti v povezavi z OPPN izvajati tako, da le-ta ne bo predstavljal ovire za razvoj, ampak bo služil kot spodbujevalec le-tega. Na to so opozorili občani s svojimi pripombami, podanimi skozi izvedene delavnice in opravljene ankete, kot tudi raziskava SPIRIT (2017), kjer navajajo, da »občani opozarjajo na omejitve v prostorskih aktih (OPN) za širitev ali zasnovo nove načrtovane dejavnosti (turizem, kmetijstvo ...). Opozorila se tudi nanašajo na urejenost mestnega jedra, kulturnih spomenikov in druge dediščine tako v državni, lokalni in zasebni lasti«.

Iz Arhitekturnih strokovnih podlag za sanacije suburbanih objektov (2017) je razvidno, da je prostor v vseh svojih razsežnostih tako na globalni kot tudi lokalni ravni postaja tista najbolj cenjena kategorija, katere pomen je bil v polpreteklem času spregledan. Danes predstavlja omejeno dobroto, znotraj katere se v neki širši ali ožji skupnosti tako rekoč vse odvija. Prav zato je še toliko bolj pomembno, da se prostoru, njegovemu večplastnemu prepoznavanju, branju in ozaveščanju, posledično pa zaščiti in vzdržnemu razvoju, na vseh ravneh družbe posveti toliko več pozornosti.

Občina Črnomelj ima velik potencial za prostorski razvoj in izrabo zemljišč, na eni strani je veliko odprtega in tudi nepozidanega prostora, na drugi strani pa veliko neizkoriščenega obstoječega stavbnega fonda, kjer zemljišča in kmetije z urejeno komunalno infrastrukturo prodajajo, zato je smotrno spodbujati rabo obstoječega stavbnega fonda.

Bela krajina, s tem pa tudi območje Občine Črnomelj, v slovenskem merilu in v gospodarskem smislu, spada med manj razvite pokrajine. Delno se to izraža tudi iz kulturne krajine ter manjše urbaniziranosti in industrializacije. Paradigme sodobnega in trajnostnega razvoja temeljijo na ohranjenosti naravnega prostora, to pa za območje Bele krajine ter Občine Črnomelj pomeni primerjalno prednost in ne pomanjkljivost. Sonaravna oblika turizma (slednji pa spada med prioritete gospodarske panoge) se lahko razvija in izvaja le v okolju, znotraj katerega se na čim bolj avtentičen način manifestira lokalna identiteta. To pomeni tudi, da se v takem prostoru na čim bolj uravnotežen in hkrati izviren način srečata kulturna in naravna dediščina nekega okolja (povz. po Arhitekturne strokovne podlage za sanacije suburbanih objektov, 2017).

Ob skladnosti razvoja pa je potrebno dajati poudarek predvsem kakovosti in celovitosti prostora, ob tem pa je potrebno zagotoviti celovito vključevanje vseh dejavnosti, programskih vsebin in vključevanje ljudi. Potrebna je ureditev vpadnic v mesto, drevoredov in brežin, čim prejšnja ureditev mestnega jedra, ki postane privlačna slika Občine Črnomelj, ob tem pa je ključno tudi to, da se zagotovi skladen in celovit razvoj

vseh naselij v Občini Črnomelj, ne le mesta Črnomelj. Ključno je tudi izobraževanje o prostoru že v osnovni in srednji šoli, potrebno je pa tudi ustrezno ozaveščanje, izobraževanje in sodelovanje ljudi pri urejanju in razvoju prostora v obdobju pred sprejetjem prostorskega akta o kontinuiteti razvoja prostora, torej, da se upošteva zastavljen razvoj že iz preteklosti in da se le-tega nadgradi v smislu oblikovanja in urejanja okolice ter prostora, ne pa da se preteklost kar odmisli in ne upošteva pri nadaljnjem razvoju.

ARHITEKTURNA KRAJINA

Prostor Bele krajine in s tem tudi Občine Črnomelj lahko prepoznamo po raznoliki kulturni krajini, prostorsko razsežnih raznolikih naravnih sistemih⁹⁷ (o čemer priča tudi dejstvo, da je 48,51 % delež območja opredeljen kot Natura 2000) ter sorazmerno bogati stavbni in naselbinski dediščini. Območje Občine Črnomelj večinoma prekriva naravna krajina, kmetijsko intenzivna krajina pa se nahaja predvsem na ravninskih predelih. Na sliki desno lahko vidimo krajino Slovenije⁹⁸.

Območje Občine Črnomelj spada v Belokranjsko arhitekturno regijo. Z gradnjo in drugimi posegi v prostor se ustvarjata prepoznaven red v prostoru in racionalna organizacija dejavnosti. Prenova in ohranjanje oblikovne prepoznavnosti sta prednostni v naseljih s tradicionalno tipologijo gradnje. Nova poselitev se usmerja predvsem v območja lokalnih središč naselij. Bistven poudarek je na prenovi obstoječih naselij (notranji razvoj naselij) (Odlok o OPN Občine Črnomelj, 2011). »V Občini Črnomelj v splošnem naletimo na dve nasprotujoči si prostorsko-razvojni tendenci: po eni strani se srečujemo z izjemnimi odprtimi prostori skoraj neokrnjene narave (seveda skozi čas v veliki meri tudi kulturno preoblikovane) in vanjo položeno tradicionalno naselbinsko dediščino, po drugi strani pa je preko tega prastarega vzorca položena plast sodobne urbanizacije, ki pa se na izhodišča starega žal le prerediti naveže. Zato v prostoru naletimo na naselja, ki so v zelo različnem stanju, razpon sega od homogenih, kompaktnih in razpoznavnih vaških jeder preko kombinacije starega in novega pa tja do sodobnejših suburbanih predelov (predvsem ob večjih naseljih), ki postajajo vse bolj generični (torej taki, da bi lahko stali kjer koli). Tudi na ravni arhitekture je podobno: naletimo lahko na še povsem avtentične, arhaične tipologije bivanjskih hiš na eni strani in na konfekcijsko brezizrazne novodobne stavbe, ki jih srečujemo tako rekoč kjer koli po Sloveniji (oz. tudi po svetu)« (Arhitekturne strokovne podlage za sanacije suburbanih objektov, 2017).

Bistvena težnja v grajenem prostoru je ohranjanje kontinuitete prostora oz. kjer identiteta prostora ni razpoznavna, torej ima prostor pretežno nekakovostno suburbano tipologijo oblikovanja objektov, je nujno kontinuiteto vzpostavljati in s tem omogočiti prepoznavnost prostora oz. posameznega naselja. Kot ugotavlja Marija Prašin Kolbezen (Tradicionalna arhitekturna tipologija v Beli krajini – območje Občine Črnomelj), so za »območje Bele krajine značilna manjša gručasta naselja in razpršena gradnja predvsem na vinorodnih območjih. V večini naselij je prepoznavnost v smislu arhitekturnih kvalitet že povsem zabrisana. Vplivi suburbane gradnje so preželi vsa naselja, vendar

---

⁹⁷ Občina ima kar 70,72 % pokritost z gozdom, je sorazmerno bogata z vodotoki, ki so v dobrem ekološkem stanju in razpolaga s pestro biotsko raznovrstnostjo. Steljniki (gre za območja, porasla z brezovim gozdom in s podrastjo orlove praproti), ki sodijo med najbolj prepoznavne naravne znamenitosti Bele krajine, zaradi drugačnega načina kmetovanja kot nekoč, počasi zaraščajo (kar se je skušalo vzpodbuditi s projektom *Revitalizacija belokranjskih steljnikov*, s čimer bi bilo potrebno še nadaljevati). Celotno območje Občine Črnomelj se uvršča med območje z omejevalnimi dejavniki za kmetovanje.

⁹⁸ Vir slike: Strategija prostorskega razvoja Slovenije, 2004.

manj v odročnih naseljih s slabšo dostopnostjo, zato je potrebno za taka naselja v prostorskih aktih še posebej pazljivo predpisati določila za poseganje v prostor«. Na območju Občine Črnomelj obstajata dve značilni tipologiji oblikovanja objektov, in sicer kočevarska ter belokranjska tipologija. Značilnost belokranjskega stavbarstva, ki je tudi redkost v slovenskem merilu, pa je zaprt štiristraničen tip domačije, imenovan uskoški dvor, ki je viden na sliki desno zgoraj⁹⁹.

IZZIVI UPRAVLJANJA MESTNEGA JEDRA ČRNOMELJ

Mestno jedro v Črnomlju je bilo zaradi svojih arheoloških, arhitekturnih, etnoloških, umetnostnih, urbanističnih in zgodovinskih lastnosti s Sklepom o razglasitvi mestnega jedra Črnomlja za kulturni spomenik lokalnega pomena razglašeno za zaščiteno območje (Ur. l. RS, št. 74/01 in 97/09). Zaradi gospodarske stagnacije, ki ji je bil priča Črnomelj (predvsem v času gospodarske finančne krize), ter dejstva, da so hiše v mestnem jedru večinoma v privatnem lastništvu, se hiše v mestnem jedru večinoma niso obnavljale, trgovine pa, ki so bile v le-tem odprte, pa so se večinoma preselile ali celo zaprle.

Na nivoju Občine Črnomelj je razvoj mestnega jedra opredeljen v strateškem delu OPN-ja. Kot ugotavlja SPIRIT (2017), bo mestno jedro »spodbudilo gospodarsko rast in delovna mesta, pa tudi razvoj turizma v občini v povezavi s kulturno dediščino«. Vendar pa se je potrebno zavedati, da načrtovana obnova mesta ne bo prinesla želenih rezultatov, če se ne bo sočasno poskrbelo tudi za ustrezno oživitev vsebin v le-tem.

Problem obnove mestnega jedra se manifestira (vsaj) skozi dva aspekta, in sicer:

- za obnovo starih mestnih jeder je potrebno zagotavljati sorazmerno visoke finančne vložke, saj že tako finančno zahtevno obnovo dodatno finančno obremenijo še visoki stroški arheoloških raziskav, ki pa predstavljajo nujno komponento pri obnovi talnih površin, kjer se nahajajo arheološke ostaline;
- drug problem pa je fizično lastništvo stavb v mestnem jedru. Lastniki, ki se nahajajo tudi izven Občine Črnomelj, za obnovo niso zainteresirani ali pa si želijo stavbo prodati, nenazadnje pa je problem tudi socialne šibkosti teh lastnikov, ki ne uspejo financirati obnove stavb, kljub dejstvu, da občina v skladu s Pravilnikom o sofinanciranju prenove fasad, streh in drugih ureditev v starem mestnem jedru Črnomlja sofinancira do 50 % celotne vrednosti vlaganj v obnovo stavb v mestnem jedru.

Ključni dokument oz. ukrep za oživitev mestnega jedra Črnomlja je projekt »kulTura. Tudi dediščina Jaske in Črnomlja je lahko 'cool'«. Bistvo projekta je prenova dela talnih površin in še zadnjega od pomembnejših kulturnih spomenikov na delu mestnega jedra, kjer se odvija glavni kulturni ter turistični utrip mesta. Poleg investicij so v projektu predvidene aktivnosti, ki bodo po realizaciji aktivirale utrip in življenje v mestu (Načrt upravljanja mestnega jedra Črnomelj: februar 2014–februar 2018, str. 5¹⁰⁰). »V mestnem jedru je poleg fizične prenove stavb in talnih ureditev potrebno ustvariti tudi prijetne

⁹⁹ Vir slike: Marija Prašin Kolbezen (Tra Črnomelj).

¹⁰⁰ Le-ta predstavlja tudi vir priložene sli

ambiente za družabno življenje, ki bo privlačno za preživljanja prostega časa. Ugodna »klima« bo pritegnila ljudi, ki cenijo drugačno in kakovostno bivalno ali delovno okolje. S povečanim in stalnim obiskom bo porasel tudi interes po dejavnostih, ki bodo narekemale utrip mestnega središča. Občina Črnomelj se je pridružila skupnim naporom nekaterih ostalih mest Slovenije (Menedžment mestnih središč) za aktiviranje območij mestnih jeder. V ta namen se izvajajo trije letni dogodki, ki v mestno središče privabljajo obiskovalce: marca dogodek »Razvajaj se v mestu«, septembra »Igraj se v mestu« in decembra »Zabavaj se v mestu«. Dosedanje aktivnosti so s strani obiskovalcev ocenjene zelo pozitivno, žal pa še vedno ni posebnega odziva obiskovalcev na ponudbo prodajalcev. V letu 2018 se obeležuje tudi 790 let omembe naselja Črnomelj, zato bodo dogodki delno vezani tudi na praznovanje te obletnice« (Gradivo za novinarsko konferenco Občine Črnomelj, 2018).

Poleg tega se pripravlja razbremenitev preobremenjenega mestnega jedra s tovornim prometom s preusmeritvijo državne ceste R1-218 Metlika–Črnomelj–Vinica, tako da leta ne bi več potekala skozi mestno jedro. Izvedba načrtovane preusmeritve naj bi predvidoma potekala v letu 2018. Do sedaj je bila izdelana projektna dokumentacija, ki je v recenzijem postopku. Z investicijo se preusmeri državna cesta na Ulico 21. oktobra in po priključni cesti mimo kotlovnice na obvoznico, med semaforjema se ukine državna cesta. Uredi se prometna signalizacija, javna razsvetljava, kolesarski stezi in postajališči za avtobuse. Vendar pa, kot ugotavlja SPIRIT (2017), se to, »kljub zgrajeni obvoznici in naporom občine, da bi se država odločila za prekategorizacijo regionalne ceste, ki teče skozi jedro, na lokalni nivo, premika zelo počasi.« Pričujoča strategija se na različne načine spoprijema z izzivom ureditve mestnega jedra (prenova le-tega, umestitev različnih vsebin, izgradnja povezovalnega mostu z Majerjem, ureditev parkirišč, trgovina s produkti lokalnih proizvajalcev ...).

6

PRIORITETA

KOMUNALA, ENERGETIKA IN TELEKOMUNIKACIJSKA INFRASTRUKTURA

tudi izvajanje oskrbe s pitno vodo v RS in posledično tudi v Občini Črnomelj. Evropsko zakonodajo na področju pitne vode tako predstavljata dve direktivi, in sicer *Direktiva Sveta* 98/83/ES (1998), ki ureja kakovost pitne vode in Direktiva 2000/60/ES (2000), ki skuša doseči dobro stanje voda in predstavlja širši zakonodajni okvir kot predhodno omenjena direktiva. Kljub temu da globalni trendi do leta 2025 napovedujejo neenakomerno razporeditev razpoložljivih virov sladke vode, kar se naj posledično manifestiralo tudi v pomanjkanju pitne vode in hrane, ostaja Slovenija med tistimi državami članicami EU, ki imajo nadpovprečno ugodne hidrološke razmere.

Cilji strateških razvojnih dokumentov na področju komunale, energetike in telekomunikacij (ki so podrobneje opredeljeni v Prilogi 10 in neposredno ali posredno zadevajo tudi Občino Črnomelj) zajemajo:

- trajnostno gospodarjenje s površinskimi in podzemnimi vodami kot strateškim virom prihodnosti (Slovenija ima v primerjavi z ostalimi državami članicami EU nadpovprečno ugodne hidrološke razmere);
- izboljšanje opremljenosti z **okoljsko infrastrukturo** (zagotovljen dostop do pitne vode za vse prebivalce, čiščenje in odvajanje odpadnih vod, ravnanje z odpadki, ponovna uporaba odpadkov);
- izboljšanje komunikacijske infrastrukture (dograditev širokopasovnega omrežja in povečanje internetnih priključkov);
- povečanje učinkovitosti rabe energije (energetska gradnja in sanacija, urejanje javne razsvetljave, uvajanje sistema za upravljanje z energijo, izraba obnovljivih virov energije) in

Občina Črnomelj predstavlja vododeficitarno področje¹⁰¹ in razpolaga s sezonsko nihajočimi, vendar količinsko bogatimi vodnimi viri, ki so tako površinski kot tudi podzemni. Ker je »boj« za vodne vire potekal tako v zgodovini, napoveduje pa se, da bi se lahko takšen »boj« odvijal tudi v prihodnosti, je izredno pomembno posvetiti pozornost ohranjanju in izboljševanju kakovosti vode na območju občine, kakor tudi omogočiti dostop do oskrbe s pitno vodo čim večjemu številu prebivalcev občine (seveda ob sočasnem upoštevanju načela smotrnosti oskrbe – denimo za izredno majhno število prebivalcev

ni smotrno izdelovati sorazmerno dragih priključkov vodovodnega omrežja). Leta 2016 je Bela krajina zaključila s projektom izgradnje belokranjskega vodovoda, ki ga je večini financiral Kohezijski sklad EU.

Iz proračuna Občine Črnomelj je razvidno, da je v letu 2015 občina namenila višja sredstva za komunalno dejavnost, saj se je v večjem obsegu izvajala rekonstrukcija vodovodnega omrežja in izgradnja vodovodnih priključkov v občini. Iz istega razloga je moč zaznati porast sredstev tudi v letu 2017. V letu 2018 namerava ta segment odhodkov ponovno porasti zaradi porasta proračunske postavke vzdrževanja mesta in vzdrževanja zelenih površin, saj se bo nadaljevalo z urejanjem površin v odprtem prostoru mestnega jedra Črnomelj.

Tabela 96: Komunalna, energetska in telekomunikacijska infrastruktura v proračunu Občine Črnomelj

	2014	2015	2016	2017	2018 (načrt.)
Telekomunikacije in pošta (invest. vlaganja v telekomunik. omrežje)	-	-	-	-	1.208.000
Komunalna dejavnost	1.146.580,48	1.681.851,22	898.281,74	1.269.904,94	1.645.006
SKUPAJ KOMUNALA, ENERGETIKA IN TELEKOMUNIKACIJSKA INFRASTRUKTURA	1.146.580,48	1.681.851,22	898.281,74	1.269.904,94	2.853.006,00
CELOTNI ODHODKI	11.554.016,75	12.175.960,32	10.811.875,09	12.182.734,12	20.140.278
% KOMUNALE, ENERGETIKE IN TELEKOMUNIKACIJSKE INFRASTRUKTURE V CELOTNIH ODHODKIH	9,92	13,81	8,31	10,42	14,17

Vir: Lasten, na podlagi proračunov občine 2014–2018

¹⁰¹ Vir slike: Strategija prostorskega razvoja Slovenije, 2004.

STANJE NA PODROČJU KOMUNALE, ENERGETIKE IN TELEKOMUNIKACIJSKE INFRASTRUKTURE

Oskrba s pitno vodo

Kot ugotavlja Partnerski sporazum med Slovenijo in EK za obdobje 2014–2020, je zagotavljanje dobre kakovosti vode v skladu z okvirno direktivo o vodah osrednjega pomena. Vode je treba upravljati trajnostno in skupaj zmanjševati onesnaževanje z organskimi, s hranilnimi in z nevarnimi snovmi. Izguba naravnih habitatov ogroža prostoživeče živalske in rastlinske vrste ter vpliva na splošno kakovost okolja. Najbolj ogrožajoči so fragmentacija ekosistemov, intenzivna raba tal in širjenje mestnih območij. Cilji naravovarstvenih območij, kot so območja Natura 2000, se lahko dosežejo le z ustreznim upoštevanjem ekoloških zahtev. Odgovorna in trajnostna raba virov ter ohranjanje biotske raznovrstnosti so torej pogoj za zagotavljanje kakovosti življenja in bivanja ter nadaljnji gospodarski razvoj (PS med Slovenijo in EK za obdobje 2014–2020, 2014).

Vzpostavitev in vzdrževanje centraliziranih sistemov oskrbe z vodo se izkaže kot ekonomsko upravičena le na področjih z ustrezno gostoto prebivalstva. V EU je opazen trend decentralizacije vodooskrbnih sistemov pri manjših gostotah prebivalstva in na oddaljenejših ruralnih območjih (kar je tudi eden izmed izpostavljenih izzivov, ki ga obravnava Zbirno poročilo EK o kakovosti pitne vode v EU v letu 2014). Dolžina vodovodnega omrežja v JV Sloveniji je v letu 2016 znašala 2.271 km, število vodovodnih priključkov je bilo 43.244 in je v primerjavi z letom 2012 višje (1.860 km in 41.545 priključkov).

Pokritost prebivalcev s pitno vodo na območju Občine Črnomelj je 98,54 %. Na kvaliteto pitne vode iz kraških virov zaradi vododeficitarnega območja (skromne količine podzemnih voda) močno vplivajo površinske vode in padavine. Viri podzemne vode so zaradi hidroloških suš prostorsko in časovno variabilni. Po podatkih Zavoda za zdravstveno varstvo Novo mesto je največja pomanjkljivost vodooskrbe neurejenost varstvenih pasov okoli virov pitne vode, oz. neustrezen nadzor nad izvajanjem predpisanih režimov (RRP za obdobje 2014–2020 v razvojni regiji JV Slovenija, 2015). Potrebna je izgradnja ustrezne infrastrukture za vodno oskrbo (hidravlična izboljšava obstoječih in izgradnja novih vodovodnih sistemov, ki bodo omogočali učinkovito, kakovostno in zanesljivo oskrbo s pitno vodo na območjih obstoječih vodovodnih sistemov in na območjih, kjer javni sistem vodooskrbe še ni zgrajen in s tem tudi zagotovila oskrbo z zdravstveno ustrezno pitno vodo v skladu z Direktivo o pitni vodi (98/83/ES) in s Pravilnikom o pitni vodi) (RRP za obdobje 2014–2020 v razvojni regiji JV Slovenija, 2015).

Vodooskrba se za vse prebivalce v občini zagotavlja preko magistralnega sistema vodooskrbe, ki povezuje občinska središča, glavni vodni vir Dobljica in nov vodni vir Blatnik v Občini Semič¹⁰². S projektom Trajnostna oskrba s pitno vodo in varovanje vodnih virov Bele krajine se vsi sistemi povežejo v celovit vodovodni sistem, razen lokalnega vodovoda Sinji Vrh, ki se napaja iz vrtin pri Damlju, in sistema Stari trg, ki se napaja iz vrtin pri Dolu v Občini Kočevje. V sistem se vključijo nove količine pitne vode iz

¹⁰² Na področju Bele krajine beležimo naslednja VVO za zajetja: Obrh, Gornji Suhor, Dobljica, Vumole, Damelj, Brezovica, Blatnik, Bajer in Guče, za katere je sprejeta uredba o VVO za vodna telesa vodonosnikov za območje Občin Črnomelj, Metlika in Semič (Ur. l. RS, št. 53/16), ki opredeljuje VVO za vodna telesa vodonosnikov za območja Občin Črnomelj, Metlika in Semič, ki se uporabljajo za oskrbo prebivalstva s pitno vodo in se nahajajo na območju Občin Črnomelj, Kočevje, Metlika in Semič, in vodovarstveni režim, ki velja na teh območjih.

novih vrtin Blatnik in Brezovica ter s povečanjem črpanja iz Dobljčice. Vodni viri Vumule pod Adlešiči se vzdržuje le kot rezervni vodni vir, kjer je varovanje vodnega vira možno zagotoviti. Na vseh vodovodnih sistemih je vzpostavljen HACCP načrt za zagotavljanje zdravstveno ustrezne pitne vode, v okviru katerega je izvajal interni nadzor nad kakovostjo pitne vode Nacionalni laboratorij za zdravje, okolje in hrano iz Novega mesta (Komunala Črnomelj, Kakovost pitne vode v letu 2016). Črpališče na Vinici je bilo s kohezijskim projektom opuščeno, saj območje Vinice sedaj dobiva vodo iz izvira Dobljčica (preko Belčjega Vrha do Bojancev in naprej). Ker gre dejansko za drenažo v Kolpi, bi bilo varovanje tega vodnega vira neizvedljivo, tudi kvalitete surove pitne vode ni mogoče zagotoviti. Z omenjenim kohezijskim projektom so bil povezani vsi glavni vodni viri v Beli krajini (Dobljčica–Črnomelj, Blatnik–Brezovica–Semič in Obrh–Metlika) in se lahko nadomeščajo. Občina Črnomelj je tako v okviru projekta Trajnostna oskrba prebivalstva s pitno vodo in varovanje vodnih virov Bele krajine zgradila 81 km vodovoda s potrebnimi objekti, obnovljena in razširjena je bila tudi čistilna naprava Črnomelj.

Za oskrbo s pitno vodo v Občini Črnomelj skrbi JP Komunala Črnomelj d. o. o., ki vzdržuje cca. 350 km javnega vodovodnega omrežja in okrog 190 km hišnih vodovodnih priključkov. V letu 2014 je JP Komunala d. o. o. Črnomelj oskrbovalo uporabnike pitne vode iz vodnih virov Dobljčica, Guče pri Srednji vasi, Kolpa na Vinici, Bajer pri Rožnemu dolu, dveh vrtin na Blatniku in vrtine v Damlju (Okoljsko poročilo, 2016). Vodovodni sistem Črnomelj skozi vodni vir Dobljčica oskrbuje kar 13.239 uporabnikov (Komunala Črnomelj, Kakovost pitne vode v letu 2016). Skupna količina načrpane vode je 1.559.075 m³ (Letno poročilo Komunala Črnomelj, 2016). Laboratorijske analize vzorcev pitne vode v okviru internega nadzora v vseh navedenih javnih vodovodih in pri uporabnikih so pokazale, da je bila voda v vseh odvzetih vzorcih skladna s predpisi. Na osnovi rezultatov preskušanj je Nacionalni laboratorij za zdravje, okolje in hrano podal oceno, da je bila voda v vseh vodovodnih sistemih v upravljanju JP Komunala Črnomelj v letu 2016 zdravstveno ustrezna (Komunala Črnomelj, Kakovost pitne vode v letu 2016).

Med letoma 2013 in 2016 je bilo zgrajenega kar nekaj vodovodnega omrežja, predvsem na višinski coni in na območju KS Adlešiči (VH Mala Plešivica in vodovodno omrežje VH Adlešiči–VH Mala Plešivica, Mala sela, izgradnja kanalizacije Griblje, Kočevje). V pripravi je projekt rekonstrukcije dotrajanega vodovodnega omrežja z namenom zmanjšanja vodnih izgub in zmanjšanja stroškov interventnih popravil. V letu 2016 je izvedeno 1.566 m vodovodov v Zapudju, na Stražnjem Vrhu in v Naklem. **Predvidena je še izgradnja vodovoda Pobrežje, kjer je projektna dokumentacija za 1.041 m vodovoda že izdelana, in vodovoda Špeharska dolina (Selce, Špeharji, Hrib) v obsegu 3.250 m ter višinski vodovod Dobljčka gora–Rodine, kjer je potrebno izgraditi še približno 4 km vodovoda. Pridobljeno je tudi GD za vodovod Knežina–Črešnjevca pri Dragatušu, v obsegu 1.583 m, vendar le-ta še ni zgrajen, ker je premajhna poseljenost (samo 4 stalno prijavljeni). Za oskrbo območja KS Sinji Vrh je bil izdelan idejni projekt, ki je pokrival tudi »Špeharsko dolino«. Po izvedbi vodovoda za območje Sinjega Vrha idejni projekt ni več aktualen, ker je prišlo do spremembe načrtovane trase, saj se vodovod nadaljuje iz Gorice naprej v Špeharsko dolino. V idejnem projektu še pred asfaltiranjem ceste je bilo tako načrtovano, da bo šel le-ta od Dalnjih njiv po oz. tik ob cesti do Špeharjev in Hriba, kar pa bi zaradi večje dolžine in gradnje ob državni cesti projekt še dodatno podražilo. V letu 2018 je tako predvidena izdelava projektne dokumentacije za ta vodovod.**

Nadaljevanje z zmanjševanjem vodnih izgub

Skladno s podatki, razvidnimi iz spodnje tabele, lahko vidimo, da odstotek neprodane vode pada, zmanjšuje pa se tudi načrpana voda, saj se skuša slediti trendu dejanskih potreb po vodi, kot jo izkazujejo prebivalci Občine Črnomelj. Odstotek neprodane vode,

ki zajema tako vodne izgube kot nelegalne priključke občanov (ki jih sedaj postopoma uspešno odkrivajo in kaznujejo), ter uporabljeno vodo, ki pa se porabi za različne (neprofitne) namene (denimo za gasilce in tako dalje).

Gledano primerjalno za leto 2016, imajo tako JV Slovenija kot Slovenija precej nižji odstotek izgub vode. Le-to je posledica dejstva, da se največ vode proda (in tudi izgubi) v Novem mestu. Novomeška komunala poroča o izgubah okoli 20 %. Ravno zaradi načina obračuna kot razmerja med prodano in načrpano vodo so Novomeščani v boljšem položaju zaradi svojih velikih porabnikov (Revoz, Krka in ostali), ki jim dvigujejo porabo in s tem (pri istih količinah izgubljene vode) znižujejo relativne izgube. Zato je bolj relevantno računati vodne izgube preko faktorja ILLI, kot je to opisano spodaj. Ker ima Novo mesto zelo majhne relativne izgube in hkrati veliko prodajo, to pomeni, da znižuje povprečje vseh ostalih v JV Sloveniji. Za povprečni rezultat v Sloveniji veljajo enaki principi – večja mesta znižujejo povprečje. Poleg tega pa so področja, kjer vode ni potrebno črpati (sever Slovenije). Njihovi podatki o izgubah vode so še bolj vprašljivi, ker načrpane vode sploh ne merijo in je že osnovni podatek za izračun ocenjen. Kljub vsemu je potrebno opozoriti na dejstvo, da je imela občina leta 2015 v vodnih izgubah oziroma neprodani vodi sorazmerno visok odstotek, ki pa preko let upada. Razlog se nahaja predvsem v pomanjkanju fokusa na vodne izgube v preteklosti. Zaradi izgradnje novih vodovodov, so bila okrnjena sredstva tako v rekonstrukcije (občina) kot tudi v aktivno zniževanje vodnih izgub (Komunala). Ta problem je bil konec 2015 zaznan in na podlagi tega so bile vpeljane tudi sistemske korekcije. Posledično se stanje izboljšuje iz leta v leto. Nemogoče pa je celoten sistem sanirati v enem letu. Zaradi konfiguracije terena, razpršene poseljenosti in odsotnosti velikih porabnikov ocenjujemo, da na dolgi rok pod 35 % kot občina ne bomo prišli, oziroma tudi ekonomično ni več smiselno. Projekt zniževanja vodnih izgub je tako prešel v stalni proces, ki pa ima še vedno prioritarno vlogo. V zadnjih dveh letih je občini uspelo zmanjšati skupne vodne izgube za cca. 400.000 m³ na letni bazi. Ta rezultat je tudi eden od glavnih vzrokov, da se je lahko v letu 2017 kljub izredni suši nemoteno zagotavljalo vodooskrbo vsem uporabnikom.

Tabela 97: Prodana, načrpana in neprodana voda za leta 2015, 2016 in 2017

Leto	2015	2016	2016 JV Slovenija	2016 Slovenija	2017
Prodana voda (m ³)	837.419	796.190	6.782.000	112.102.000	832.526
Načrpana voda (m ³)	1.847.095	1.559.075	9.605.000	161.821.000	1.435.835
Neprodana voda (m ³)	1.009.676	762.885	2.984.000	49.719.000	603.309
Neprodana voda (%)	54,7 %	48,9 %	31,07 %	30,7 %	42,0 %

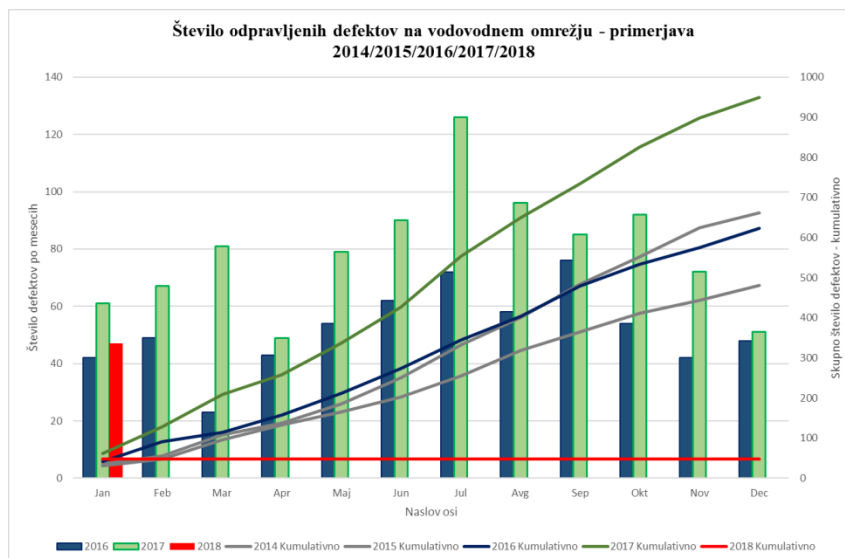
Vir: Interni viri JP Komunala Črnomelj d. o. o., 2018; SURS, 2018

Komunala zadnja leta tudi uspešno samoiniciativno zaznava vse večje število defektov, o čemer priča tudi spodnji graf. Za večje število defektov pa je poleg samoiniciativnosti komunale »odgovorna« tudi sorazmerno stara komunalna infrastruktura, saj se je večina vodovodnih cevi postavljala približno 30 let nazaj z materialom, ki je bil takrat na voljo in je posledično sedaj že sorazmerno dotrajana.

Slika 23: Občina Črnomelj – Število odpravljenih defektov od leta 2014 dalje

Vir: Interni viri JP Komunala, 2018

OP oskrbe s pitno vodo za obdobje od 2015 do 2020 (2015) v 13. poglavju ugotavlja, da »ocenjevanje vodnih izgub samo v odstotni vrednosti med oddano in prodano vodo v vodovodnem sistemu ni najbolj primerno, ker ne upošteva vseh dejavnikov, ki vplivajo na višino izgubljene vode. Celovit indikator obvladanosti vodnih izgub, ki ga priporoča mednarodno vodno združenje IWA – *International Water Association*, je uporaba infrastrukturnega indikatorja izgub ILI (*Infrastructure leakage index*). Če ima vodovodni sistem indikator ILI npr. enak 2, pomeni, da so celotne letne izgube (CARL) 2-krat večje od izračunanih neizogibnih letnih izgub (UARL). Za razvite države se glede na IWA standarde (Liemberger, 2005) za vodovodni sistem z indikatorjem ILI 2–4 smatra, da je to sistem z dobrim stanjem vodnih izgub«. JP Komunala Črnomelj je z izračunom ugotovila, da je v letu 2017 znašala vrednost indikatorja za vodovod v njihovem upravljanju 2,57, kar pomeni, da imamo sistem z dobrim stanjem vodnih izgub. Cilj JP Komunale Črnomelj d. o. o. je, da v naslednjih letih doseže zmanjšanje indikatorja ILI na vrednost 2 in potem vzdržuje to raven, saj nadaljnje zmanjševanje vodnih izgub postane pod to vrednostjo praktično ekonomsko nesmotrno.

Čiščenje in odvajanje komunalne vode

V JV Sloveniji dolžina kanalizacijskega omrežja in število priključkov na kanalizacijo od leta 2012 (592 km in 15.620 priključkov) do leta 2016 (748 km in 19.927 priključkov) narašča. Skladno z naraščanjem števila kanalizacijskih priključkov je viden trend naraščanja odpadnih voda. V letu 2012 je bilo v JV Sloveniji zabeleženo skupno 4.539.000 m³ odpadnih voda, od tega 878.000 m³ iz industrijske dejavnosti, 449.000 m³ iz ostalih dejavnosti, 2.502.000 m³ iz gospodinjstev, 710.000 m³ je bilo ostalih odpadnih voda. V letu 2016 se je količina skupnih odpadnih voda (18.742.000 m³) povečala za štirikrat. Podatka za industrijsko dejavnost v tem letu in letu poprej ni na voljo, iz ostalih dejavnosti je količina odpadnih voda 363.000 m³, iz gospodinjstva 2.533.000 m³, ostalih voda je 15.496.000 m³ (SURS, 2016). Zaradi večanja količine odpadnih voda neustrezni sistemi za odvajanje in čiščenje odpadnih voda, ki ne sledijo potrebam in standardom opremljenosti ter potrebam gospodarskega razvoja, povzročajo onesnaževanje okolja (RRP za obdobje 2014–2020 v razvojni regiji JV Slovenija, 2015).

Glede na zahteve Direktive o čiščenju komunalne odpadne vode (91/271/EGS) mora Slovenija do 31. 12. 2015 zagotoviti ustrezne sisteme odvajanja in čiščenja za komunalno odpadno vodo z vseh območij poselitve s skupno obremenitvijo enako ali

večjo od 2.000 PE_{ČN}, pri čemer je treba v skladu s 3. členom direktive zagotoviti priključenost prebivalcev na javno kanalizacijo, razen v primerih, če ureditev kanalizacijskih sistemov ni upravičena bodisi, ker ne bi bilo ustrezne koristi za okolje bodisi zaradi previsokih stroškov. V teh primerih se lahko v skladu z direktivo uporabijo individualni ali drugi primerni sistemi, ki dosežejo enako raven varstva okolja (RS je z EK v postopku dogovarjanja posebnega dogovora o podaljšanju tega roka) (RRP za obdobje 2014–2020 v razvojni regiji JV Slovenija, 2015). **Na območju Občine Črnomelj se odpadne vode čistijo na čistilnih napravah ČN Vojna vas, ČN Griblje, ČN Kanižarica, ČN Dragatuš, ČN Vinica, ČN Stari trg in ČN Radenci (ARSO, Atlas okolja, 2016).** Občina ima v načrtu dokončanje kanalizacijskega sistema Črnomelj, Vinica, Kanižarica in Radenci. Izdeluje se projektna dokumentacija za fekalno kanalizacijo za strnjeni del naselij Dobljče in Grič pri Dobljčah ter za ČN do 600 PE_{ČN}. Izdeluje se projektna dokumentacija za ureditev odvodnjavanja v strnjem delu naselja Kvasica, kjer bo možna priključitev iztokov in malih komunalnih ČN na meteorno kanalizacijo. V načrtu je izgradnja kanalizacije in čistilne naprave Lokve. Občina intenzivno dela na tem, da prioritarno dogradi kanalizacijsko omrežje v Črnomlju, da zagotovi vsaj 98 % priključenost. Iz spodnje tabele je razvidno, kaj občina načrtuje izvesti na področju izgradnje kanalizacijskega sistema.

Tabela 98: Načrti za kanalizacijski sistem v Občini Črnomelj

Naziv projekta	Zrelost projekta					Do kdaj bo projekt predvidoma dokončan?
	Pravnomočno gradbeno dovoljenje	Gradbeno dovoljenje v pridobivanju	Izdelana projekta dokumentacija	Še ni aktivnosti	Gradbeno dovoljenje ni potrebno	
Kanalizacija mesta Črnomelj – dokončanje	ne	da, za del	da, delno	ne	ne	2021
Kanalizacija in ČN Dobljče	ne	da	da	ne	ne	2020
Kanalizacija in ČN Adlešiči	ne	ne	da	da	ne	2022
Kanalizacijski sistem Vinica – dokončanje	ne	da	da	ne	ne	2020
Kanalizacija Kanižarica – dokončanje	ne	ne	ne	da	ne	2020
Kanalizacija in ČN Lokve	ne	ne	ne	ne	ne	2021
Izgradnja ostalih kanalizacij in ČN v občini	ne	ne	ne	da	ne	2023

Vir: Interni viri Občine Črnomelj, 2017

Upoštevanje vodilnih načel OP 2014–2020 ter meril in pogojev Odbora za spremljanje, pri čemer je ključna velikost aglomeracije **nad 2000 populacijskih enot** v primeru odvajanja in čiščenja voda. Projekti odvajanja in čiščenja voda so zaradi zavez RS nasproti EK obravnavani prednostno pred projekti zagotavljanja čiste pitne vode. Upravičeni bodo projekti kanalizacijskih sistemov, kjer v aglomeracijah nad 2000 PE_{ČN} še ni dosežena 98 % priključenost na javni sistem.

Skladno z zahtevami veljavne zakonodaje Uredba o odvajanju in čiščenju komunalne odpadne vode (Ur. l. RS, št. 98/2015) določa, da morajo lastniki stavb na poseljenih območjih, ki niso opremljena z javno kanalizacijo in se po OP odvajanja in čiščenja odpadne in padavinske vode ne nahajajo na območju, na katerem je do leta 2021

predviden javni kanalizacijski sistem, v skladu z veljavno zakonodajo do konca leta 2021 zagotoviti čiščenje komunalne odpadne vode v mali komunalni čistilni napravi ali izjemoma v nepretočni greznici na svoje stroške. Ker je Občina Črnomelj v fazi pričakovanja uskladitve novelacije OP odvajanja in čiščenja komunalne odpadne vode v RS, ki bo usklajen z novo Uredbo o odvajanju in čiščenju komunalne odpadne vode (Ur. l. RS, št. 98/2015), se aktivnosti, povezane z namestitvami takšnih naprav, še niso začele. Osnutek novih aglomeracij po tej uredbi je prejela občina spomladi, vendar pa od pripomb, podanih maja 2017, občina ni prejela odgovora. Občinski program za odvajanje in čiščenje odplak bo zelo odvisen od tega.

V kolikor bodo sprejete takšne aglomeracije, kot so sedaj predlagane v revidiranem osnutku OP odvajanja in čiščenja komunalne odpadne vode, bo z malimi čistilnimi napravami oskrbljenih 30 % prebivalstva oz. 4.400 prebivalcev, medtem ko bo ostalih 70 % prebivalcev vključenih v javni kanalizacijski sistem. Najprej bo potrebno dograditi kanalizacijske sisteme, ki že imajo čistilne naprave (Črnomelj, Kanižarica, Vinica z Drenovcem, Ogulinom in Sečjim selom), opremljenost pa se bo povečala samo na 52 % (iz trenutnih 47 %). Po izdelavi dveh večjih kanalizacijskih sistemov, kot sta Dobljče in Lokve, se bo odstotek dvignil na slabih 57 %. Občina ugotavlja, da če ji uspe takšen plan do konca leta 2023, kot je rok po uredbi za vse aglomeracije, bo zelo uspešna. Po tem pa občino čaka še 12–15 manjših sistemov, ki jih je potrebno še izgraditi, da se zagotovi 70 % opremljenost, kot naj bi izhajala iz uredbe in novega operativnega programa. Omenjenih investicij, v višini okvirno 23,5 mio EUR, občina zastavljenih zahtev brez večje finančne pomoči s strani EU in RS ne more uresničiti. V Prilogi 13 prikazujemo opremljenost posameznih naselij v Občini Črnomelj s kanalizacijo in čistilnimi napravami.

JP Komunala Črnomelj d. o. o. je sprejela Program izvajanja javne službe odvajanja in čiščenja komunalne in padavinske odpadne vode za Občini Črnomelj in Semič za obdobje 2018–2021, kjer v skladu z novim programom omejujejo črpanje iz nepretočnih greznic oziroma zastrujejo pogoje za dokazovanje nepretočnosti greznice.

Komunalni odpadki

Komunalni odpadki iz Občine Črnomelj in Semič se odvažajo v podcenter za ravnanje z odpadki PCRO Vranoviči, kjer se jih sortira in stisne. Za zbiranje in odvoz komunalnih odpadkov v naseljih skrbi JP Komunala Črnomelj d. o. o. Komunalni odpadki se odvažajo v nadaljnjo predelavo v CeROD (Regijski center za ravnanje z odpadki Dolenjske), Leskovec pri Novem mestu. Leta 2016 je bilo v občini z javnim odvozom zbranih 3.475 ton komunalnih odpadkov, kar pomeni 242 kg odpadkov na prebivalca. Leta 2009 je bilo z javnim odvozom zbranih 4.255 ton komunalnih odpadkov. Količina odpadkov se je do leta 2011 višala (4.698 ton), nato pa je od leta 2012 (3.679 ton) do leta 2015 (3.294 ton) viden trend padanja, **v letu 2016 pa je količina zbranih odpadkov nekoliko narastla (3.475 ton)**. Povečevanju količine komunalnih odpadkov se je potrebno izogniti z njihovo ponovno uporabo in recikliranjem. Se pa v zadnjih letih povečuje število kosovnih odpadkov zaradi odvoza dotrajanega lesenega pohištva iz gospodinjstev¹⁰³.

¹⁰³ Na sliki lahko vidimo neustrezno odložene odpadke (vir slike: Interni viri JP Komunale Črnomelj d. o. o., 2018).

Tabela 99: Količine nastalih, zbranih in odloženih komunalnih odpadkov v Občini Črnomelj

OBČINA ČRNOMELJ	NASTALI KOMUNALNI ODPADKI (TONE)	KOMUNALNI ODPADKI, ZBRANI Z JAVNIM ODVOZOM (TONE)	ODLOŽENI KOMUNALNI ODPADKI (TONE)
2009	-	4.255	-
2010	-	4.502	4.131
2011	-	4.698	2.751
2012	4.193	3.679	2.420
2013	5.006	3.628	2.426
2014	4.944	3.335	1.969
2015	5.261	3.294	1.863
2016	5.329	3.475	-

Vir: SURS, 2018

Krožno gospodarstvo in učinkovita raba virov

Krožno gospodarstvo in učinkovita raba virov sta postala razvojna cilja Evrope do leta 2030 in naprej, kar določata strateška dokumenta *Načrt za Evropo, gospodarno z viri* in *Sedmi okoljski akcijski program EU*. Ker se tako podjetja kot tudi država in hkrati tudi EU zavedajo, da linearni poslovni model¹⁰⁴ dolgoročno ne bo več deloval, je potrebno poiskati inovativne rešitve. Le-te najdemo predvsem na področju krožnega gospodarstva, čeprav konkretnih analiz o potencialu Slovenije v krožnem gospodarstvu še ni narejenih. Kot ugotavlja Viršek (2017) je krožno gospodarstvo koncept, ki je nastal kot odziv na pritisk rastočega gospodarstva in potrošnje na omejene vire in nosilno sposobnost okolja. Le-ta se usmerja v ponovno uporabo, popravila in recikliranje obstoječih materialov in izdelkov, pri čemer temelji na uporabi energije iz obnovljivih virov, opušta uporabo nevarnih kemikalij, znižuje porabo surovin in preko skrbne zasnove izdelkov nastajanje odpadkov znižuje proti ničelni stopnji (Viršek, 2017). Osnovni princip krožnega gospodarstva je razviden s spodnje slike¹⁰⁵.

Cilj EK na področju krožnega gospodarstva in učinkovite rabe virov je, da do leta 2030 produktivnost virov poveča za 30 %, kar bi spodbudilo rast BDP za skoraj 1 %, pri čemer bi nastalo preko 2 milijona delovnih mest. Povečala bi se zanesljivost oskrbe evropskega gospodarstva z naravnimi viri, hkrati pa bi znižali vplive na okolje in emisije toplogrednih plinov. EK načrtuje, da bomo:

- do leta 2030 morali doseči 70 % recikliranja in ponovne uporabe komunalnih odpadkov,
- do leta 2025 morali za 30 % zmanjšati nastale količine odpadne hrane,
- do leta 2020 za 30 % zmanjšati odpadke v morjih,
- do leta 2030 povečali recikliranje in ponovno uporabo embalaže na 80 % ter posamezne materiale do naslednjih ciljev: 90 % papirja in kartona do leta 2025 ter do leta 2030 še 60 % plastike, 80 % lesa, 90 % kovin in aluminija ter 90 % stekla,
- do leta 2025 bomo v Evropi prepovedali odlaganje odpadkov, ki jih je možno reciklirati (po Viršek, 2017).

Krožni potenciali na področju JV regije, kot ga zaznava Kažipot prehoda v krožno gospodarstvo Slovenije, so avtomobilska industrija, lesne verige, komunalni snovni

¹⁰⁴ Linearni model je model »vzemi, naredi, zavrzi«, ki temelji na izkoriščanju naravnih virov, razsipavanju z energijo in proizvodnji odpadkov (Janežič, 2010).

¹⁰⁵ Vir slike: Janežič, Krožno gospodarstvo.

krogi, industrijska simbioza. V Občini Črnomelj avtomobilske industrije ni, ostali segmenti pa omogočajo vključitev podjetij občine kot tudi javnih služb in občine v krožno gospodarstvo. Kažipot kot ključni segment JV regije skozi krožno gospodarstvo zaznava les, za katerega meni, da je poglavitno naravno bogastvo regije, predvsem na Kočevskem. Zаметki novih lesnih verig že obratujejo v Kočevju in okolici, tovrstni ekosistemi, ki delujejo na principu zadružništva, pa lahko imajo tudi močne socialne učinke v obliki novih delovnih mest (Kažipot prehoda v krožno gospodarstvo Slovenije). Tako v JV regiji, Sloveniji kot tudi v tujini lahko najdemo primere dobrih praks na področju krožnega gospodarstva:

- JV regija: Valtex, Melamin, Zadruga Zakladi Kočevske in območno-predelovalni center Kočevski les, kakor tudi FIŠ s Platformo e-Simbioze,
- Slovenija: izpostavljamo Maribor s projektom *Wcycle*, ki obsega 18 razvojnih projektov mariborskih podjetij v večinski javni lasti, ki upoštevajo in izpolnjujejo strategijo krožnega gospodarstva,
- tujina: izpostavimo lahko primer Londona, kjer je bil s podporo vlade razvit nov program za krožno gospodarstvo za mala podjetja, znotraj katerega bodo iskali nove priložnosti poslovanja. »Ustanovili so Londonski svet za recikliranje in upravljanje odpadkov (LWARB), ki se je strateško lotil upravljanja odpadkov. Med leti 2015 in 2020 bo za to področje na voljo 30 milijonov britanskih funtov. Pozornost usmerjajo tudi v promocijo lokalnega gospodarstva, energetske rešitve in zmanjšanje onesnaženosti zraka. S posebnimi kampanjami pozivajo tudi potrošnike k zmanjševanju količine zavržene hrane, z akcijami pa preperečujejo, da bi tekstil končal na smetiščih. Londonski župan si namreč prizadeva, da bo britanska prestolnica zgled krožnega gospodarstva« (Drevenšek, 2017).

Krožno gospodarstvo v Občini Črnomelj bi se lahko razvijalo predvsem v smeri:

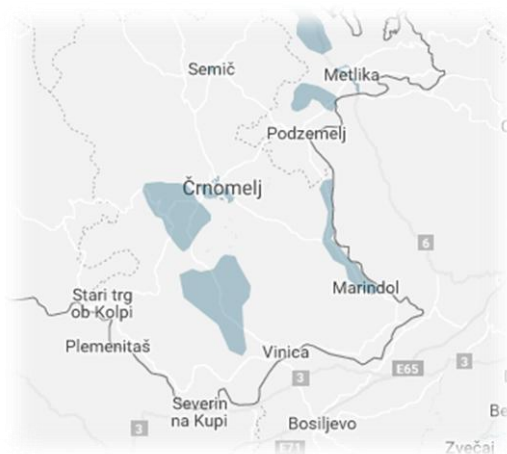
- **novih oblik povezovanja v predelovalni industriji**, kjer se lahko poslužujejo tudi uporabe platforme **E-Simbioza** in
- **oblikovanja lesnih verig za učinkovito in trajnostno koriščenje gozdov ter združevanje v zadruga in oblikovanje skupnih blagovnih znamk po vzoru Območno-predelovalnega centra Kočevski les in zadruga Zakladi Kočevske.**

Telekomunikacijska infrastruktura

Izboljšana dostopnost širokopasovnih omrežij z visoko hitrostjo ter povečanje internetnih priključkov pomembno vpliva na konkurenčnost in gospodarski razvoj občine. EU ima cilj, da bodo do leta 2020 vsi prebivalci imeli dostop do svetovnega spleta.

V Vzhodni Sloveniji je leta 2015 od 390.000 gospodinjstev imelo dostop do širokopasovne internetne povezave 286.007 gospodinjstev. Dostop do računalnika je imelo 283.596 gospodinjstev. Leta 2015 se je število gospodinjstev povečalo na 396.800, dostop do širokopasovnega interneta je imelo 305.836 gospodinjstev in do računalnika 305.863 gospodinjstev.

V mestu Črnomelj je bilo na dan 2. 11. 2017 456 priključkov optičnega omrežja ponudnika Telekoma Slovenije (Tabela), ki je trenutno tudi edini ponudnik optičnega omrežja na tem območju. Področja gradnje in načrtovane gradnje optičnega omrežja v občini so

označene na sliki.¹⁰⁶

Tabela 100: Stanje priključkov v Črnomlju na dan 2. 11. 2017

ULICA	ŠTEVILO PRIKLJUČKOV OPTIČNEGA OMREŽJA	ULICA	ŠTEVILO PRIKLJUČKOV OPTIČNEGA OMREŽJA
Belokranjska cesta	1	Marentičeva ulica	7
Bevkova ulica	17	Na bregu	28
Butorajska cesta	18	Partizanska pot	1
Cankarjeva ulica	5	Prečna ulica	11
Čardak	21	Prešernova ulica	17
Čopova ulica	19	Pri stadionu	1
Delavska pot	2	Semiška cesta	4
Grajska cesta	3	Šolska ulica	2
Gubčeva ulica	10	Ulica 11. avgusta	6
Kajuhova ulica	3	Ulica 21. oktobra	7
Kidričeva ulica	11	Ulica drage	3
Kočevje	53	Ulica Moša Pijade	5
Kolodvorska cesta	4	Ulica ob Lozi	7
Krpanova ulica	11	Ulica Sadež	16
Kurirska steza	1	Viniška cesta	15
Linhartova ulica	2	Vodnikova ulica	14
Ločka cesta	42	Vrtna ulica	28
Majer	32	Zadružna cesta	23
Mala ulica	3	Zelena pot	3

Vir: Telekom Slovenije, Dostopnost optičnega omrežja

V Uradnem listu RS št. 5, z dne 26. 1. 2018, je bil objavljen Javni razpis Ministrstva za javno upravo (MJU) za sofinanciranje gradnje odprtih širokopasovnih omrežij naslednje generacije »GOŠO 3«, vendar se nanj lahko prijavijo samo operaterji, kar pomeni, da bo občina lahko le pozivala posamezne izvajalce k nadaljevanju aktivnosti opravljanja naselij v občini z optiko, neposrednega nadzora nad tem pa ne bo imela.

EK je v okviru Evropskega sklada za strateške naložbe poleti 2014 objavila poziv *Connected Communities Initiative* (CCI), namenjen gradnji širokopasovnih omrežij na območjih, kjer za gradnjo ni tržnega interesa. Iz širšega geografskega območja so bili med drugim prijavljeni tudi projekti v Sloveniji, Furlaniji Julijski krajini (Italija) in v Primorsko Goranski županiji (Hrvaška), ki so združeni v projekt RuNE (*Rural Networks*). Cilj projekta je izgradnja FTTH (optika do doma) omrežja na podeželju, kjer tovrstne infrastrukture še ni in je ne nameravajo zgraditi drugi operaterji. V okviru projekta bo zgrajeno odprto omrežje, upravljavec omrežja pa bo omrežje ponujal vsem ponudnikom vsebin pod enakimi pogoji. Projekt bo v Sloveniji predvidoma pokrival do 215.000 gospodinjstev na podeželju (*Europe Direct Slovenija, Začetek projekta aktivnosti Rune*). Podjetje Rune-SI d. o. o. je objavilo namero o izgradnji dostopovnega optičnega omrežja za prvi sklop občin v okviru projekta Rune, v katerega spada tudi Občina Črnomelj, in sicer je objavilo namero za izgradnjo dostopovnega FTTH omrežja v 64 naseljih in 1.413 gospodinjstvih.

¹⁰⁶ Vir slike: Telekom Slovenije, Gradnja optičnega omrežja.

Tabela 101: Občina Črnomelj – Projekt Rune (načrtovano opremljanje po naseljih)

Naselja	Število gospodinjstev na naselje	Naselja	Število gospodinjstev na naselje
Adlešiči	0	Paunoviči	8
Bojanci	33	Perudina	24
Breznik	13	Petrova vas	10
Butoraj	40	Pobrežje	3
Cerkvišče	33	Podklanec	19
Čudno selo	28	Podlog	22
Desinec	18	Prelesje	1
Deskova vas	13	Preloka	48
Dobliče	0	Rodine	52
Dolenja vas pri Črnomlju	14	Rožič Vrh	20
Dolenji Suhor pri Vinici	0	Ručetna vas	21
Dolnja Paka	10	Sela pri Otovcu	27
Dragatuš	91	Sinji Vrh	0
Drenovec	59	Sodevci	17
Golek	16	Stari trg ob Kolpi	50
Golek pri Vinici	23	Stražnji Vrh	80
Gorenjci pri Adlešičih	0	Svibnik	0
Gorica	0	Talčji Vrh	9
Griblje	0	Tanča Gora	2
Hrast pri Vinici	59	Tribuče	113
Kanižarica	0	Tušev Dol	32
Kot ob Kolpi	3	Učakovci	46
Kovača vas	6	Velika Lahinja	21
Kovačji Grad	6	Velika sela	11
Lokve	138	Veliki Nerajec	0
Mala sela	4	Vojna vas	47
Mavrlen	0	Vranoviči	40
Mihelja vas	0	Vukovci	11
Močile	8	Zajčji Vrh	2
Naklo	16	Zapudje	0
Obrh pri Dragatušu	0	Zorenci	11
Ogulin	16		
Otovec	19		

Vir: RUNE – Rural Networks, 2018

Občina pa se namerava prijaviti na razpis »**PROJEKT WiFi4EU**«, kjer bo EU financirala vzpostavitev brezplačnih brezžičnih dostopovnih točk in s tem ljudem omogočila brezplačen dostop do širokopasovnega interneta na javno dostopnih mestih. V marcu bo možna predprijava projektov (*First Pilot Call*). V aprilu/maju pa bo nato odprt tender, kjer se bo opravila dokončna prijava. Pomembno je, da so občine pripravljene, ker bo sistem deloval po principu »kdor prvi pride, prvi melje«. Občina, ki se bo pravočasno prijavila, bo prejela bon v vrednosti 15.000 € in bo morala izbrati središče

javnega življenja, kjer bodo postavljene Wi-Fi točke. EU bo financirala stroške nakupa in namestitve opreme za brezplačne dostopne točke Wi-Fi, medtem ko bo upravičenec (torej občina v tem primeru) kril stroške povezljivosti (internetno naročnino) in vzdrževanje opreme za najmanj tri leta, vsak upravičenec bo z izvajalcem ali izvajalci po svoji izbiri sklenil pogodbo za postavitev brezžične opreme (po pravilih o javnem naročanju). Podobno bo upravičenec sklenil naročniško razmerje za širokopasovno povezljivost visoke hitrosti za najmanj tri leta, da bo lahko uporabnikom ponudil internet visoke kakovosti, mora upravičenec zagotoviti, da bo v 1,5 leta po podelitvi bona WiFi4EU, namestitev dokončana in se bo delovanje začelo, upravičenci so odgovorni za financiranje povezljivosti (internetne naročnine) in vzdrževanje opreme, da državljanom in obiskovalcem lahko ponujajo najmanj tri leta brezplačno in visokokakovostno brezžično povezavo Wi-Fi, brezžična povezava mora biti na voljo brezplačno in brez diskriminatornih pogojev, zlahka dostopna in zaščitena ter mora uporabljati najnovejšo in najboljšo razpoložljivo opremo, ki uporabnikom omogoča povezljivost visokih hitrosti, upravičenci morajo uporabljati skupno vizualno podobo, ki jo da na razpolago komisija, in povezavo na povezana spletna orodja.

Družbi Telekom d.d. smo v sklopu priprave pričujoče strategije razvoja občine poslali dve vprašanji, in sicer:

– »Kakšen je terminski plan izgradnje odprtega širokopasovnega omrežja elektronskih komunikacij v Občini Črnomelj in kakšna pokritost gospodinjstev v Občini Črnomelj je planirana do leta 2025?«, na katerega je družba odgovorila: »Podatkov o tem, kakšen terminski plan izgradnje širokopasovnega omrežja elektronskih komunikacij ima Telekom Slovenije v Občini Črnomelj in kakšna pokritost gospodinjstev je planirana do leta 2025, vam ne moremo posredovati, saj plan izgradnje Telekom Slovenije sprejema vsako leto, za eno leto v naprej«, medtem ko je na vprašanje:

– »Kateri so (morebitni dodatni) prednostni cilji na področju telekomunikacij v Občini Črnomelj do leta 2025?« podjetje odgovorilo: »Glede prednostnih ciljev Telekoma Slovenije v Občini Črnomelj v obdobju do leta 2025 pa vam sporočamo: v okviru testiranja tržnega interesa, ki ga je izvedlo Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, Direktorat za informacijsko družbo, je Telekom Slovenije na nekaterih območjih Občine Črnomelj izrazil tržni interes. Projektna območja, kjer je Telekom Slovenije izražal tržni interes, so dostopna na spletni strani <http://www.telekom.si/pomoc-in-podpora/teme-pomoci/pokritost-in-dostopnost/gradnja-opticnega-omrezja>« (Dopis družbe Telekom d.d., 2018).

Energetika

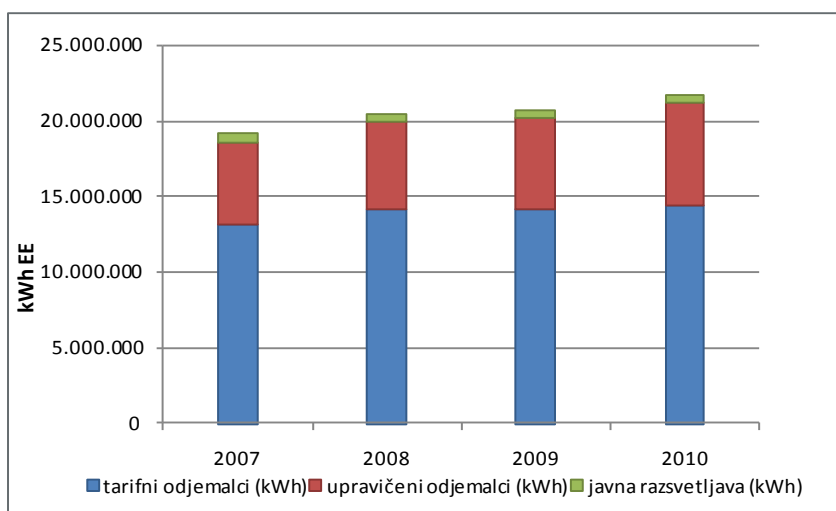
Podjetje Elektro Ljubljana je kot upravljavec distribucijskega omrežja v JV delu Slovenije odgovorno za distribucijo električne energije, zagotavljanje dolgoročne zmogljivosti omrežja in zanesljivosti oskrbe z električno energijo. Na območju Bele krajine sta RTP Črnomelj in RTP Metlika radialno napajani (to pomeni, da v primeru okvar na posameznem delu omrežja ni alternativnih možnosti napajanja iz drugega vira) z dvosistemskim 110 kV vodom iz RTP Gotna vas, tako da celotno območje nima zagotovljenega dvostranskega napajanja, ki ga je možno zagotoviti le iz smeri Kočevja. Povezava z Belo krajino je izvedena le na srednjenapetostnem nivoju, ki ne zadošča kriterijem zanesljivosti oskrbe v primeru dodatnih potreb regije. Izgradnja načrtovanega daljnovoda (DV) 2 x 110 kV RTP Kočevje–RTP Črnomelj bi zadostila predvidenemu porastu električne moči in porabe električne energije, povečala zanesljivost obratovanja elektroenergetskega sistema v Beli krajini, omogočala priključitev novih odjemalcev na omrežje ter omogočala nadaljnji gospodarski in družbeni razvoj regije. Največja ovira pri gradnji novega DV je zahteva civilne iniciative, da se na naseljenih območjih predvideni daljnovod izvede v kablovodu (cca. 4,2 km). Investitor je na pobudo civilne iniciative v letu 2015 proučil tudi možnost poteka

posameznih odsekov daljnovoda kot podzemnega voda. V elaboratu je predstavil tehnično in ekonomsko analizo, ki obravnava primerjavo nadzemnih variant in podzemnih potekov tras na območju belokranjskega ravnika. Iz analize izhaja, da ekonomski razlogi izrazito kažejo v korist nadzemnih tras, poleg tega pa so izpostavljene tudi tehnične slabosti prehodov DV iz nadzemnega voda v podzemni vod ter poteka kablovodov, in sicer predvsem z vidika zmanjšane zanesljivosti obratovanja. Občina je pripravljavcu in investitorju predlagala, da se na poseljenem območju izvede DV v podzemni izvedbi, na kar ne pristajata, ker trdita, da predlagana varianta ustreza vsem predpisom in ni potrebe po »kabliranju«. Ker predlagana severna A trasa DV predvideva prestavitev obstoječega 2 x 110 kV DV RTP Hudo–RTP Črnomelj pri zaselku User v isti koridor, lahko rečemo, da se izmed predlaganih najbolj odmika stanovanjski poselitvi.

V Občini Črnomelj poraba električne energije v obdobju od 2007 do 2010 raste, kar je razvidno s spodnjega grafa. Leta 2010 je bila skupna poraba električne energije glede na leto 2007 višja za 12,67 %

(povprečna letna rast je v obravnavanem obdobju znašala 1,58 %). Rast porabe električne energije je bila največja pri tarifnih odjemalcih (gospodinjstva) (Lokalni energetskega koncept Občine Črnomelj – končno poročilo, 2012). Vizija Nacionalnega energetskega programa do leta 2030 je prehod na nizkoogljično družbo. Zaradi zaostrovanja energetskega razmerja je

potrebna usmeritev k povečanju energijske učinkovitosti v občini (energetska učinkovitost stavb, javne razsvetljave), varčevanju z energijo (večji nadzor nad porabo energije) in spodbujanju k uporabi alternativnih virov energije. Občina Črnomelj se je v začetku januarja 2017 prijavila na Javni razpis za sofinanciranje energetske prenove stavb v lasti in rabi občin, v katero je vključila Bivši dijaški dom Črnomelj s knjižnico, OŠ Mirana Jarca Črnomelj, OŠ Milke Šobar-Nataše Črnomelj, OŠ Dragatuš, Podružnično šolo Adlešiči, Zdravstveno postajo Vinica in črnomaljski grad (zamenjava zunanega stavbnega pohištva in prehod na ogrevanje z biomaso). Zaključen je tudi projekt posodobitve javne razsvetljave v občini, s katerim so poskrbeli za zamenjavo vseh neustreznih in potratnih svetilk z varčnimi svetilkami. Na sliki levo lahko vidimo rast skupne porabe električne energije v Občini Črnomelj za obdobje 2007–2010 (vir: Lokalni energetskega koncept Občine Črnomelj – končno poročilo, 2012).

V Črnomlju je bila leta 2017 izgrajena prva polnilna postaja za polnjenje električnih vozil. Polnilna postaja, model G3, predstavlja samostojno polnilnico z dvema polnilnima mestoma, namenjenima polnjenju električnih vozil, ki je skladna z IEC 61851 standardom in omogoča polnjenje dveh vozil hkrati.

Občina Črnomelj je od leta 2010 dalje izvajala energetske sanacije stavb v njeni lasti, od tega je bil v 3 takšnih sanacijah vzpostavljen

sistem ogrevanja na lesno biomaso – sekance, in sicer pri obnovi kotlovnice v OŠ Vinica (leta 2014) ter pri energetski sanaciji stavbe črnomaljskega gradu, kjer se nahajajo pisarne Občine Črnomelj in stavbe bivšega dijaškega doma Črnomelj s knjižnico Črnomelj, OŠ Mirana Jarca in OŠ Milke Šoba-Nataše (leta 2017).

Potenciali naravnih virov

Bela krajina ima količinsko pomembne in kakovostne obnovljive vire energije:

- **lesna biomasa**, ki je, ob primerni tehnologiji bogat in trajen, lokalno dostopen energetski vir za proizvodnjo toplotne in električne energije (prednost sočasne proizvodnje);
- **sončna energija** (proizvodnja električne energije s fotovoltaike in toplote s sončnimi kolektorji, zlasti na zgradbah), saj se Bela krajina po dolžini trajanja sončevega obsevanja uvršča med najbolj sončne slovenske pokrajine. S spodnje slike je razvidno stanje glede sončnih elektrarn iz leta 2012, po podatkih Elektra d.d. prodaja električne energije s pomočjo sončnih fotocelic ni smotrna, je pa izkoriščanje sončne energije še vedno izredno smotrno za lastno uporabo.

Tabela 102: Spodnja tabela prikazuje posnetek stanja sončnih elektrarn v Občini Črnomelj v letu 2012

	OBJEKT	Parc. št.	Novo stanje, lega objekta, površina .../povzeto po izdanem gradbenem dovoljenju
1	Sončna elektrarna Dobljica	Na zemljišču par. št. 451/1 k.o. Loka	Novo stanje: izgradnja sončne elektrarne s petimi polji PV modulov. Moduli bodo nameščeni na konstrukciji iz jeklenih pocinkanih cevi. Skupna moč elektrarne na pragu znaša 5x992,64 kW = 4,963 MW. Bruto tlorisna površina: 77,114 m ² Število modulov: 21 120 (4224 v enem polju elektrarne)
2	Fotonapetostna elektrarna Eldes II 704kWp v Desincu	Na zemljišču par. št. 890, 891, 892, 893, 895, 896, 901, 902, 903, 905/1, 905/2, 906, 907, 908, 916, 917, 918, 920, 922 vse k.o. Zastava	Novo stanje: izgradnja fotonapetostne elektrarne moči na pragu: 704,00 kW s poljem PV modulov, ki bodo nameščeni na konstrukciji »miz« iz jeklenih pocinkanih cevi. Leg na zemljišču: na omenjenem območju je predvidena izvedba 15 horizontalnih nizov fotovoltaičnih modulov v smeri V-Z. Bruto tlorisna površina: 4688,90 m ² Število modulov: 3200
3	Fotonapetostna elektrarna Zorenci II- 783,2kWp	Na zemljišču par. št. 3522/6 k.o. Butoraj	Novo stanje: izgradnja fotonapetostne elektrarne moči na pragu: 783,2 kW s poljem PV modulov, ki bodo nameščeni na konstrukciji »miz« iz jeklenih pocinkanih cevi. Leg na zemljišču: na omenjenem območju je predvidena izvedba 11 horizontalnih nizov fotovoltaičnih modulov v smeri V-Z. Bruto tlorisna površina: 5168,50 m ² Število modulov: 3560
4	Poslovni objekt s fotovoltaično elektrarno moči 49,35kW	Kritina na JV strešini poslovnega objekta, na zemljišču par. št. 2342/36, 2342/37 k.o. Dobljice	Tloris objekta: 30,44 m 15,51 m Na JV strešini bo strešna kritina iz fotovoltaičnih modulov s pripadajočo opremo. Inštalirana moč elektrarne: 49,35 kW Število modulov: 282
6	Fotonapetostne elektrarne EldesIII 809,6 kWp v Desincu	Na zemljišču par. št. 656, 677, 670, 371/1, 684, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 726, 727, 729, 730/1, 731, 732/1 vse v k.o. Zastava	Novo stanje: izgradnja fotonapetostne elektrarne moči na pragu: 809,6 kW s poljem PV modulov, ki bodo nameščeni na konstrukciji »miz« iz jeklenih pocinkanih cevi. Leg objekta na zemljišču: na omenjenem območju je predvidena izvedba 15

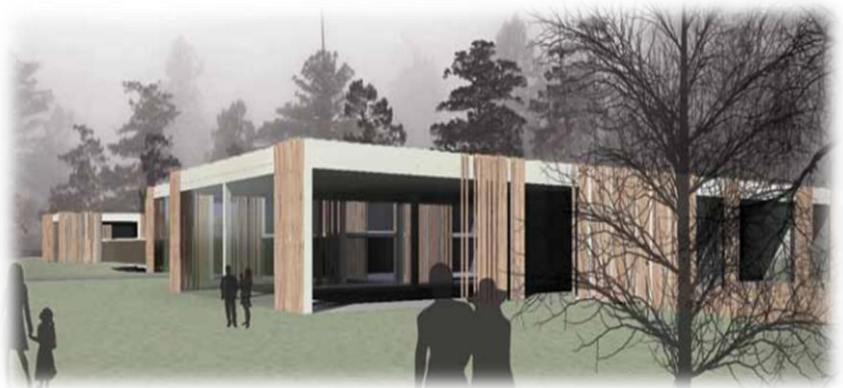
7	Gospodarski objekt za potrebe solarnega parka in kmetijske dejavnosti z integrirano sončno elektrarno v Desincu	Gospodarski objekt za potrebe solarnega parka in kmetijske dejavnosti z integrirano sončno elektrarno, na zemljišču par. št. 895/3 k.o. Zastava	<p>horizontalnih nizov fotovoltaičnih modulov v smeri V-Z.</p> <p>Bruto tlorisna površina: 5339,28 m² (območje celotne elektrarne)</p> <p>Število modulov: 3680</p> <p>Tloris objekta 11,70 m x 27,40 m JZ strešina pa bo krita s fotovoltaičnimi moduli za izrabo sončne energije za proizvodnjo električne energije.</p> <p>Inštalirana moč elektrarne: 49,82 KWp</p> <p>Število modulov: 243</p>
8	Montažna hala za naravno sušenje lesa z integrirano sončno elektrarno na Vinici	Montažna hala za naravno sušenje lesa z integrirano sončno elektrarno, na zemljišču par. št. 126/3, 126/2 k.o. Vinica	<p>Tloris hale je 17,65 x 33,60 m, na JV strešini bo zgrajena fotonapetostna elektrarna.</p> <p>Inštalirana moč elektrarne: 49,98kW</p> <p>Število modulov: 238</p>
9	Sončna elektrarna Desinec tip SE HTZ 880.2S3E00 pri naselju Desinec	Na zemljišču par. št. 686, 684, 691, 694, 698, 701, 706, 712, 715, 723, 718, 726, 725, 724, 730/2, 732/2, 733, 734, 738, 740, 751 vse v k.o. Zastava	<p>Novo stanje: predvidena je izgradnja sončne elektrarne s poljem PV modulov. Ki bodo nameščeni na konstrukciji »miz« iz jeklenih pocinkanih cevi, premera 2 coli. Konstrukcija je predvidena za namestitev treh vrst modulov.</p> <p>Bruto tlorisna površina: 5616 m² (območje celotne elektrarne)</p> <p>Število modulov: 3888</p>
10	Fotonapetostna elektrarna Zorenci I – 558,8 kWp in transformatorske postaje Zorenci (TP FVE Zorenci) z 20 kV kablskim dovodom pri naselju Zorenci	Na zemljišču par. št. 3522/4 k.o. Butoraj	<p>Novo stanje: izgradnja fotonapetostne elektrarne moči na pragu: 558,8 kW s poljem PV modulov, ki bodo nameščeni na konstrukciji »miz«.</p> <p>Bruto tlorisna površina: 3657 m² (območje celotne elektrarne)</p> <p>Število modulov: 2540</p>
11	Gospodarski objekt za potrebe solarnega parka in kmetijske dejavnosti z integrirano sončno elektrarno v Desincu	Gospodarski objekt za potrebe solarnega parka in kmetijske dejavnosti z integrirano sončno elektrarno, na zemljišču par. št. 895/6 k.o. Zastava	<p>Tloris objekta 11,70 m x 27,40 m, JZ strešina pa bo krita s fotovoltaičnimi moduli za izrabo sončne energije za proizvodnjo električne energije.</p> <p>Inštalirana moč elektrarne: 49,82 KWp</p> <p>Število modulov: 243</p>
12	Objekt za lastno elektro polnilno postajo z integrirano sončno elektrarno v Desincu	Objekt za lastno elektro polnilno postajo z integrirano sončno elektrarno v Desincu, na zemljišču parc. št. 911, 895/4, 895/7 in 895/2 k.o. Zastava	<p>Tloris objekta 6,70 m x 12,35 m, JV strešina pa bo krita s fotovoltaičnimi moduli za izrabo sončne energije za proizvodnjo električne energije – fotonapetostni generator bo integriran v streho na posebni montažni konstrukciji in bo v celoti imel funkcijo primarne strešne kritine. Proizvedena energija se bo porabljala sproti, preostanek se bo hranil v akumulatorskih hermetično zaprtih baterijah. Polnilna postaja bo namenjena polnjenju električnih vozil. Predviden priključek je trifazni z možnostjo polnjenja tudi enofaznih porabnikov (električna kolesa).</p>

Vir: Interni viri Občine Črnomelj, 2018

– **Male HE na mestu nekdanjih žag in mlinov** – potrebno bi bilo pospešiti začetne aktivnosti za naravovarstveno in okoljevarstveno skrajno pretehtano gradnjo malih HE na mestu nekdanjih žag in mlinov, vključno s tradicionalno arhitektonsko gradnjo oziroma prenovo; s čimer bi se pospešilo tudi obnavljanje jezov, ki imajo zlasti poleti na nizko pretočni Kolpi zelo pozitivno samočistilno vlogo, vendar se zaradi privatnega lastništva in posledično sorazmerno velikih finančnih investicij, večina lastnikov za takšno investicijo (zaenkrat) ne odloča. Trenutno je v Občini Črnomelj le 1 hidroelektrarna, in sicer Flekov mlin v črnomaljskem mestnem jedru.

– **Geotermalna energija**, kjer bi bilo potrebno opraviti dodatne raziskave o možnostih izrabe le-te, predvsem v namene turistične dejavnosti. Raziskave so bile delno izvedene leta 2010, ko je bila pripravljena Zasnova območja term – turistično rekreativni kompleks, katerih izgled je razviden s slike desno¹⁰⁷. Raziskave na področju izrabe geotermalne energije v Občini Črnomelj potekajo od leta 2003. Izhodišče raziskav so pojavi

subtermalne vode, ki se pojavlja v nekaj izvirih ob reki Lahinji in njenih pritokih pri Malem Nerajcu in Šipku. Temperature vode v teh izvirih je od 17,5 °C do 18,5 °C, kar je občutno več kot v bližnjih kraških izvirih, kjer je temperatura vode od 11 do 14 °C. Te raziskave so se intenzivno izvajale vse do leta 2009. Od leta 2003 do leta 2007 sta bili izvedeni dve manjši raziskovalni vrtini (do 150 m) ter izdelani dve poročili raziskav (I. in II. faza). Leta 2008 je bila izvedena globoka raziskovalno-kaptažna geotermalna vrtina (globina 700 m), leto pozneje pa je bil izveden črpalni poskus z namenom določitve temperature, kapacitete in kvalitete vode na posamezni globini vrtine. Lokacija te vrtine je bila v coni prečno-dinarskega (NW-SW) preloma, v katerem leži subtermalni izvir Toplica pri vasi Pusti Gradac. Rezultati doslej opravljenih raziskav kažejo, da je temperatura vode v izvedeni vrtini med 18 in 20 ° Celzija, da je kapaciteta vode zadostna (pretok cca. 20 l/sek, pričakuje pa se, da bi v primeru ustrezne sanacije te vrtine lahko dosegli pretok tudi do 30-40 l/s) in primerna za izkoriščanje vrtine za termalne namene ob dogrevanju s toplotno črpalko. Geološki zavod Slovenije, ki je bil zadolžen za strokovno spremljanje raziskav, je priporočil vsaj še eno globoko geotermalno vrtino pri vasi Šipek, ki pa, zaradi sorazmerno visokih stroškov takšne investicije, do sedaj še ni bila izvedena, ima pa Občina Črnomelj že pridobljeno vodno dovoljenje za izvedbo še ene raziskovalne vrtine. Njihovi strokovnjaki predvidevajo, da bi bila lahko tam temperatura vode še višja, saj se po raziskavah predvideva, da bi dosegli prelom med plastjo apnenca in dolomita v nižji globini kot pri že izvedeni vrtini.

V sklopu teh raziskav so bila pripravljena spodaj navedena poročila:

- Geološke, hidrogeološke in geotermalne raziskave na območju Krajinskega parka Lahinja v Občini Črnomelj. 1. faza (končno poročilo), izdelana decembra 2004, izdelal Geološki zavod Slovenije.

¹⁰⁷ Slika: Pogled na novi kompleks term (hotelski del). Fasade so zasnovane iz lesenih lamel, z vzorcem rastra okoliških dreves, vir: Fikfak, 2010.

- *Geološke, hidrogeološke in geotermalne raziskave na območju Krajinskega parka Lahinja v Občini Črnomelj. 2. faza (končno poročilo), izdelana decembra 2005, izdelal Geološki zavod Slovenije.*

- *Geološke, hidrogeološke in geotermalne raziskave na območju Krajinskega parka Lahinja v Občini Črnomelj. 3 faza (končno poročilo), izdelana marca 2010, izdelal Geološki zavod Slovenije.*

Končna ugotovitev raziskav je, da v primeru zadostne količine vode, za kar obstaja po dosedanjih rezultatih raziskav precejšnja možnost, se lahko ta voda dodatno ogreva in uporabi za planirane turistične namene. Poleg tega so še ugotovili, da bi se subtermalni izvir Toplica lahko v prihodnosti ob ustreznih izvedenih predhodnih raziskavah, uporabil kot pitna ali tehnološka voda, in sicer na podlagi ustreznih rezultatov črpalnega poskusa in kemičnih analiz.

- **Skromna vetrna energija** (kjer pa v tej fazi zaenkrat še ne vidimo potenciala izrabe, glede na to, da Bela krajina v osnovi ni vetrovna pokrajina in bi zato ta potencial ostal neustrezno izrabljen).

Poleg obnovljivih virov energije ima Bela krajina, kljub določenim kmetijskim naravnim omejitvam in veliki razparceliranosti, potencial za ustrezno izrabo kmetijskih zemljišč (zelo kakovostne vinogradniške, sadjarske površine, intenzivni in ekstenzivni travniki ter pašniki za ovčerejo in drobnico), ki bi lahko zagotavljale samooskrbo s ključnimi kmetijskimi pridelki.

V preteklosti je v Beli krajini delovalo več kamnolomov gradbenega in okrasnega kamna, ki so danes opuščeni. Takšni kamnolomi so bili v Grmu pri Podzemlju, Vranovičih, Želebeju, Nerajcu in Adlešičih. Danes na območju Občine Črnomelj delujejo Kamnolom Suhor pri Vinici (apnenec) in Hrast pri Vinici I in II (dolomit). V kamnolomih se s posegi na površju poruši naravno ravnovesje v okolju (vpliv na biotsko raznovrstnost), ogroža se kraško podzemlje, predvsem kraški vodonosnik, kar lahko privede do onesnaženja pitne vode. Kras je zaradi specifičnih litoloških lastnosti precej občutljiv, zato je smiselno pridobiti smernice, ki bi ga ohranile v čim bolj naravni obliki (Narava Bele krajine, 2013).

7

PRIORITETA

TURIZEM

Občina Črnomelj, tako kot celotna Bela krajina, si ob sočasni želji po ohranjanju neokrnjene narave ne more privoščiti masovnega turizma, ki bi po vsej verjetnosti prinesel več dobička, vendar sočasno povečal stopnjo onesnaženosti in uničenosti naravnega okolja. Zato je, kot ugotavlja Strategija razvoja turizma v destinaciji Bela krajina 2018–2022 (2017), vizija Bele krajine postati vodilna destinacija za zahtevnega gosta, ki išče in ceni butična in avtentična doživetja v neokrnjeni naravi. Strategija razvoja turizma v destinaciji Bela krajina 2018–2022 ugotavlja, da med trenutno najbolj razvite turistične produkte v Beli krajini sodijo čolnarjenje, kopanje in uživanje ter spoznavanje lokalnih vin, sledijo kulturni dogodki in prireditve, pohodništvo ter kolesarjenje, medtem ko največji potencial za razvoj deležniki pripisujejo produktom oddiha in sprostitve v naravi, sledijo uživanje in spoznavanje lokalnih vin, spoznavanje narave, spoznavanje kulture, uživanje lokalne kulinarike in pohodništvo.

Občine Črnomelj, Metlika in Semič so prepoznane kot primer dobre prakse medobčinske turistične destinacije, saj so združene v turistično destinacijo Bela Krajina, ki je vključena v Zeleno shemo slovenskega turizma, in si tako delijo stroške spletne strani in promocije, kar potrjuje tudi Priročnik za ozelenjevanje občinskega proračuna (2017).

Občina Črnomelj razpolaga s številnimi turistično zanimivimi stavbami, kraji, območji kulturne in naravne dediščine in drugimi turistično zanimivimi atraktivnostmi (poleg že omenjenih v besedilu: Kulturni dom v Črnomlju, spomenik NOB na Gričku in spominska hiša Otona Župančiča), kot denimo:

- v mestu Črnomelj se nahaja srednjeveški grad, komenda nemškega viteškega reda ter poslopje nekdanje hranilnice in posojilnice, Ulico Mirana Jarca, poznano kot »ulico kulture«, cerkev Sv. Duha, ki je prizorišče številnih prireditev in različnih razstav, Pastoralni center ter župnijsko cerkev Sv. Petra, staro črnomaljsko hišo – Primožičevo hišo, kjer razstavljajo ustvarjalci domače in umetnostne obrti, glasbena šola, najnovejša pridobitev pa je Mestna muzejska zbirka Črnomelj, locirana v rojstni hiši pesnika in pisatelja Mirana Jarca, po katerem je »ulica kulture« tudi dobila ime;
- nedaleč stran od Črnomlja je eden najbolj privlačnih arheoloških spomenikov v Sloveniji – Mitrej nad Rožancem, ki je spomenik državnega pomena;
- v Kanižarici se nahaja Muzej rudnika rjavega premoga;
- na skrajnem jugovzhodu občine leži Vinica, rojstni kraj enega največjih slovenskih književnikov Otona Župančiča. V njegovi rojstni hiši je urejena Spominska hiša Otona Župančiča;
- v Vinici pa se nahaja tudi nedavno preurejen grad, kjer je sedaj nastal luksuzni turistični objekt;
- v Žuničih je na ogled Šokčev dvor – uskoška domačija;
- Belokranjska čebelarska učna pot;
- na domačiji Cvitkovič v Adlešičih ali domačiji Raztresen v vasi Rim še vedno pridelujejo in predelujejo lan ter pišejo na belokranjske pisanice;
- v Občini Črnomelj sta dva krajinska parka, bogata tako z naravno kot s kulturno dediščino – KP Lahinja in KP Kolpa;
- za Belo krajino so značilni steljniki, porasli z brezovim gozdom in s podrastjo orlove praproti;
- posebnost pa je tudi edinstven, svetovno znan habitat črnega močerila ali črne človeške ribice, jamske dvoživke, ki živi le v podzemnih vodah Bele krajine, poleg le-tega živijo na območju Občine Črnomelj tudi druge redke in izjemne vrste ...;
- vas Kot pri Damlju je najjužnejša slovenska vas, kjer je možen pohod po najjužnejši slovenski pešpoti ob Kolpi od Radencev do Damlja, poleg tega se v Občini Črnomelj nahajajo še druge poti, ki so zanimive za pohodnike, in sicer Mlinarska, Sejemska, Župančičeva in Grajska gozdna učna pot;
- Občina Črnomelj je zaradi razgibanega terena zelo primerna za pohodništvo in kolesarstvo, saj so na izbiro mnoge pohodniške in kolesarske poti. Poleti je zelo priljubljeno čolnarjenje po Kolpi, mesto pa se najde tudi za ribolov, taborjenje in druge aktivnosti v naravi. Potrebno je tudi omeniti, da je Bela krajina z vsemi tremi Občinami Črnomelj, Metlika in Semič del ZELENE SHEME SLOVENSKEGA TURIZMA in je od septembra 2016 ena od zelenih destinacij ter ponosna nosilka srebrnega znaka *SLOVENIA GREEN*¹⁰⁸;
- priložnost v turizmu v nekaterih delih občine so tudi ohranjeni tradicionalni objekti in območja naselij, ki so priložnost za turistične nastanitve, kot npr. razpršeni hotel.

Poleg tega Občina Črnomelj razpolaga tudi z različnimi turističnimi nastanitvami, kot so turistične in izletniške kmetije, apartmaji in tako dalje. V Registru nastanitvenih obratov za leto 2018 so registrirani naslednji nastanitveni Obrati: 1. Bed & Breakfast Zilje, Zilje 30a, izvajalec: BIN d. o. o.; 2. Turistična kmetija Žagar, Damlj 11, izvajalec: Zvonko Žagar, nosilec dopolnilne dejavnosti na kmetiji – kmetija z nastanitvijo; 3. Prenočišča Laterna, Drenovec 8, izvajalec: Elektro in gostilna Laterna, Peter Madronič s. p.; 4. Glamping Malerič, Podlog 3c, izvajalec: Turizem Malerič Tina s. p.; 5. Apartmaji Malerič, Podlog 3c, izvajalec: Turizem Malerič Tina s. p.; 6. Prenočišča Kolpa, Sodevci 8, izvajalec: Turizem na vasi Vesna Rade s. p.; 7. Apartma TIM Mušič, Ulica na utrdbah 10, izvajalec: TIM Mušič in člani d. n. o.; 8. Šotorišče Madronič, Prelesje 10, izvajalec: Madronič d. o. o.;

¹⁰⁸ Opis povzet po Občina Črnomelj, Zakladnica doživetij, tradicije in kulture.

9. Sobe Samarin, Kočevje 10a, izvajalec: Erika Samarin Šterk – sobodajalka; 10. Turistično izobraževalni center MC BIT, Ulica Otona Župančiča 7, izvajalec: MC BIT; 11. Počitniška hiša Weiss, Rodine 7d, izvajalec: Panda – trgovina in bar Weiss Roman s. p.; 12. Šotorišče, Griblje 25d, izvajalec: Pezdirc d. o. o.; 13. ČŠOD Radenci, Radenci 1a, izvajalec: ČŠOD; 14. Gostilna Muller, Ločka cesta 6, izvajalec: Gostilna Muller, gostilna s prenočišči Tina Muller Starešinič s. p.; 15. Jelka Turizem, Vinica 69, izvajalec: JELKA d. o. o.; 16. Hiša Bahor, Zorenci 4, izvajalec: Nataša Bahor – nosilka dopolnilne dejavnosti na kmetiji; 17. Prenočišča Madronič, Prelesje 10, izvajalec: Madronič d. o. o.; 18. Dom Grduni, Balkovci 13, izvajalec: JZ Krajinski park Kolpa; 19. Apartmaji Šuster, Stari trg ob Kolpi 10, izvajalec: Jurij Šuster, nosilec dopolnilne dejavnosti na kmetiji; 20. Zidanica Dražumerič, Mavrilen 6g, izvajalec: Kompas Novo mesto; 21. Krone Kolpa Heaven, Dolenjci 18a, izvajalec: Kompas Novo mesto; 22. Kovačnica sreče, Griblje 65d, izvajalec: Convivas d. o. o.; 23. Stari pod – Kamp Jankovič, Gorenjci pri Adlešičih 15, izvajalec: Kolpas d. o. o.; 24. Župančičev hram, Dragatuš 22, izvajalec: RINA d. o. o.; 25. Sobe Vrtin, Tanča gora 93, izvajalec: Andreja Vrtin Krizmanič – sobodajalka; 26. Turizem na vasi Kapš Grand Kolpa, Prelesje 12, izvajalec: Turizem na vasi Kapš Grand Kolpa, Mario Kapš s. p.; 27. Kamp Damelj, Damelj 30, izvajalec: Turistično društvo Damelj; 28. Mlinarjeva hiša, Vukovci 12e, izvajalec: Društvo za ohranjanje in predstavljanje naravne in kulturne dediščine Lahinja; 29. Hiša nasprot sonca, Majer 2, izvajalec Kvant d. o. o.; 30. Turistična kmetija Vinko Grabrijan, Adlešiči 5, izvajalec: Vinko Grabrijan – nosilec dopolnilne dejavnosti na kmetiji; 31. Hiša Papa, Učakovci 22, izvajalec: Hiša Papa, oddajanje nastanitve Alojzij Papa s. p.; 32. Taborniški center Marindol, Marindol 13, izvajalec: Zveza tabornikov občine Kranj; 33. Kamp Kolpa, Vinica 19a, izvajalec: Kamp Kolpa d. o. o.; 34. Domačija Njivenski/Eko vasica Rinčica/Kanu kamp Radenci ob Kolpi, Srednji Radenci 2, izvajalec: Martin Lindič – nosilec dopolnilne dejavnosti na kmetiji; 35. Turistična kmetija Frankovič, Hrast pri Vinici 31a, izvajalec: Miroslav Frankovič – nosilec dopolnilne dejavnosti na kmetiji. V Registru nastanitvenih obratov za leto 2018 so vpisani tudi: 1. Vinica, Vinica, izvajalec: Ministrstvo za notranje zadeve, Policija; 2. MOL Vinica prikolica 37/7, Vinica 19a, izvajalec: Mestna občina Ljubljana in 3. Vinica, Vinica 19a, izvajalec: Sindikat železničarjev Slovenije, ki izvajajo nastanitve za svoje zaposlene oz. svoje člane. Nekateri pa se prijavljajo sezonsko in v poslovnem registru niso registrirani za opravljanje nastanitvenih dejavnosti, oz. se registrirajo sezonsko, npr. taborni prostor Kuzma s Pobrežja¹⁰⁹.

Segmentu turizma v pričujoči Strategiji razvoja Občine Črnomelj ne bomo posvečali podrobne pozornosti, saj je bila v novembru 2017 izdelana Strategija razvoja turizma v destinaciji Bela krajina 2018–2022, ki je zajela vse aspekte turizma tudi v Občini Črnomelj. V sklopu Strategije razvoja turizma v destinaciji Bela krajina 2018–2022 se je tako opredelilo tudi poslanstvo Bele krajine, ki je:

»Belokranjci odgovorno in zavzeto ohranjamo multietnično kulturno izročilo naših prednikov in edinstveno krajino ter ščitimo kulinarčne posebnosti. Kulturo, naravo in kulinariko prepletamo v gostoljubna in dobrosrčna doživetja za naše prebivalce in obiskovalce«.

VIZIJA BELE KRAJINE 2022+
Bela krajina je vodilna destinacija v Sloveniji za zahtevnega gosta, ki išče in ceni butična in avtentična doživetja v neokrnjeni naravi.

¹⁰⁹ v registru nastanitvenih obratov za leto 2018 nista vpisana: 1. Domačija domačih obrti Rztresen, Rim 5, izvajalec: Peter Rztresen – nosilec dopolnilne dejavnosti na kmetiji ter 2. Kamp Katra, Vinica 33, izvajalec: Katra Vinica d. o. o. Oba sta v poslovnem registru sicer registrirana za opravljanje nastanitvenih dejavnosti. Dejavnost sta v letu 2017 tudi izvajala.

Vizijo Bele krajine 2022 so v omenjeni Strategiji vezali na predlog Vizije Slovenije 2021 na tri močne elemente, ki so razvidni s slike¹¹⁰.

Za doseg cilja, da nastala strategija postane osnova in vodilo za nadaljnji razvoj turizma v Beli krajini, so bila opredeljena 3 strateška področja delovanja (management destinacije, razvoj turistične ponudbe, promocija) in osrednji strateški cilji za vsako od ključnih razvojnih področij.

strateška prioriteta	A. DESTINACIJSKI MANAGEMENT	B. TURISTIČNA PONUDBA	C. PROMOCIJA
strateški cilj	Zagotoviti usklajeno, enotno in centralizirano upravljanje, razvoj in promocijo Bele krajine...	Vzpostaviti model usmerjenega in usklajenega razvoja turistične ponudbe tako na ravni produktov kot na ravni turistične infrastrukture...	Dvigniti prepoznavnost Bele krajine kot edinstvene turistične destinacije...
rezultat	...za bolj učinkovito in konkurenčno delovanje turistične destinacije navznoter in navzven.	...za zmanjšanje sezonskosti, dvig povprečne dobe bivanja in prihodkov od turizma ter za prepoznavanje turizma kot lokalne gospodarske panoge priložnosti in prihodnosti.	... za privabljanje novih skupin gostov z večjo kupno močjo.
operativni cilji	A.1 Vzpostavitev in delovanje destinacijske organizacije za turizem A.2 Koordinacija delovanja deležnikov A.3 Razvoj kadrov in organizacij A.4 Upravljanje s turističnim obiskom A.5 Spremljanje izvajanja strategije	B.1 Usmerjen in usklajen razvoj turistične ponudbe B.2 Turistična infrastruktura B.3 Nadgradnja obstoječih projektov	C.1 Vzpostavitev enotne pojavnosti C.2 Vzpostavitev uspešnega tržnega komuniciranja C.3 Krepitev komuniciranja z notranjimi javnostmi

Destinacijski management

Belo krajino sestavljajo tri občine, kar vpliva na razpršeno in nepovezano ter posledično premalo učinkovito promocijo. Poleg tega so institucije (RIC Bela krajina, v sklopu katerega delujejo TIC Črnomelj, Metlika in Semič) kadrovsko in finančno podhranjene, nobena izmed njih nima statusa turistične agencije. Zato je načrt Strategije razvoja turizma v destinaciji Bela krajina (2017) vzpostavitev enotne organizacije (DMMO – organizacija za management in promocijo destinacije), katere naloge so tako upravljanje kot tudi razvoj in promocija turizma v Beli krajini ter interno in eksterno izobraževanje ter usposabljanje zaposlenih v DMMO, usposabljanja za turistično gospodarstvo, turistične vodnike in drugih deležnikov v turizmu. Za krepitev

trajnosti, konkurenčnosti in kakovosti se bodo izvajale aktivnosti, ki so vezane na **Zeleno shemo slovenskega turizma**, ki spodbujajo in sofinancirajo pridobivanje zelenih in specializiranih znakov za turistične ponudnike, povečevanje deleža lokalno pridelane hrane v turistični verigi, aktivnosti za merjenje in izravnavo ogljičnega odtisa obiskovalcev in spremljanje ekonomskih učinkov turizma. Na ta način lahko vzpostavimo konkurenčno turistično destinacijo. Zaradi točkovne obremenitve turizma, predvsem v poletnih mesecih, se predlaga analiza nosilnih zmogljivosti s poudarkom na reki Kolpi in ukrepi za regulacijo in upravljanje turističnega obiska.

¹¹⁰ Vir slik v segmentu turizma: Strategija razvoja turizma v destinaciji Bela krajina (2017).

Turistična ponudba

Analiza stanja turizma v Beli krajini je pokazala, da med **trenutno najbolj razvite turistične produkte** sodijo čolnarjenje, kopanje, spoznavanje lokalnih vin, sledijo kulturni dogodki in prireditve, pohodništvo in kolesarjenje. **Največji potencial** za razvoj pripisujejo produktom oddiha in sprostitve v naravi, sledijo uživanje in spoznavanje lokalnih vin (trenutno najbolj razvito), spoznavanje narave in kulture, uživanje lokalne kulinarike in pohodništvo. Vsaka od treh občin v Beli krajini organizira eden prepoznavnejši, nosilni dogodek, ki pa se ga udeležujejo večinoma obiskovalci iz bližnje okolice, saj ostajajo nastanitvene kapacitete v tem času nezasedene. **Jurjevanje** je kot prva slovenska prireditev pridobilo naziv »prireditev z manj odpadki«, kar ustvarja pozitivno podobo in usmerja Belo krajino k trajnostnemu razvoju turizma. Črnomaljsko Jurjevanje predstavlja tudi priložnost za razvoj večdnevnega obiska, zato se v ta namen razvija večdnevne pakete.

Ključni motiv obiska	DOŽIVETJA NARAVE IN KULTURE		
	OBČUTENJE NARAVE	AKTIVNO ODKRIVANJE	AVTENTIČNA DOŽIVETJA
produktni sklopi			
nosilni produkt	STIK Z NARAVO IN SEBOJ	AKTIVNOSTI NA REKI KOLPI	KREATIVNO SPOZNAVANJE KULTURNE DEDIŠČINE
podporni produkt	ODDIH IN SPROSTITVE	POHODNIŠTVO, KOLESARJENJE IN DRUGI ŠPORTI	KULINARIČNA DOŽIVETJA
potencial	danes nerazviti ali manj razviti produkti z velikim potencialom	danes že bolj razviti produkti, katerih razvoj pa ni bil strateško voden, zato potrebujejo redefiniranje in vzpostavitev nove, strateško vodene usmeritve	

V Beli krajini so na voljo številni delni turistični produkti, ki so premalo povezani v celovite produkte z jasno razpoznavno zgodbo. Destinacija ponuja številne edinstvene aktivnosti naravnih in kulturnih doživetij, ki pa so premalo izkoriščene. Zato je Strategija razvoja turizma v Beli krajini (2017) razvoj produktov zasnovala na treh produktih stebrih, ki so razvidni s slike.

Z usmerjenim in usklajenim razvojem turistične ponudbe (tako na ravni ponudbe kot na ravni turistične infrastrukture), butičnih in avtentičnih doživetij, se bo zgradila pozicija Bele krajine na domačem in mednarodnih trgih, srednjeročno bo zmanjšana sezonskost, dvignila se bo povprečna doba bivanja in prihodki iz turizma.

K trajnostnemu razvoju turistične mobilnosti postaja vse bolj zaželeno zeleno in okolju prijazno gibanje znotraj destinacije. Bela krajina je bogata z naravno in s kulturno dediščino, po poteh katerih vodijo tri planinske, osem učnih in 19 pohodniških poti, ki med seboj niso celostno povezane. Pri velikem številu pohodniških in tematskih poti je pomembno, da so te smiselno povezane v zaokrožene tematske in geografske celote. Priporočljiva je dvojezičnost interpretativnih tabel. Imamo veliko možnosti in priložnosti za ureditev namenskih tekaških poti. Zaradi razgibanega terena je Bela krajina primerna za razvoj kolesarskega turizma za specifične ciljne skupine. Vseh 12 kolesarskih poti je krožnih, se med seboj prepletajo ter imajo izhodišče in zaključek v belokranjskih TIC-ih. Ob reki Kolpi se vzpostavlja tudi mreža električnih koles.

Belokranjska pogača, ki ima s certifikatom zaščiten geografsko poreklo in nosi status tradicionalne posebnosti, ter tradicionalna **belokranjska vina** predstavljajo velik potencial za razvoj *celovitih turističnih produktov*, ki bodo aktualni vse leto. Za kulinarčno-turistične produkte Bele krajine je pomemben obstoj in nadaljnji razvoj projekta »Okusi Bele krajine«, s katerim se predstavi belokranjsko kulinariko turistom in domačim prebivalcem regije in projekta »*Odprta vrata Bele krajine*«, s katerim se gradi most med lokalnimi ponudniki in lokalnimi obiskovalci. Nenazadnje imamo tudi precejšnje število lokalno in širše prepoznanih in cenjenih lokalnih (nekaterih celo avtohtonih) proizvodov, ki bi jih lahko kot takšne veliko bolj izraziteje tržili, kot so denimo žitna klobasa, gribeljska čebula in tako dalje.

Promocija

Zaradi na trgu premajhnega števila integralnih turističnih produktov, s katerimi bi lahko goste zadržali dalj časa, je povpraševanje trenutno skoncentrirano na enodnevni obisk. Destinacija potrebuje novo, sodobno tržno znamko ter strateško organizirano, celovito, dosledno in učinkovito krovno promocijo. Prodajno priložnost ponuja edinstvenost in neokrnjenost narave (čista voda, visok odstotek območij, ki so zavarovana z Naturo 2000, KP Kolpa in KP Lahinja, črna človeška ribica, belokranjski stelniki), bogata in raznolika kulturna in etnološka dediščina (edinstvena rokodelska zgodovina in tradicija, pisanice), lega ob tranzitnih poteh, dobrosrčnost lokalnega prebivalstva in nenasičenost s turizmom. Ravno zaradi vodno-ekološko občutljivega belokranjskega krasa je potrebno zniževati število sezonskih obiskov v poletnih mesecih, ki povečuje pritisk na okolje v obliki onesnaževanja in uničevanja naravnega okolja.

Po besedah dr. Dušana Pluta lahko le povezovanje vseh turističnih ponudnikov in skupna, trajnostna sonaravna blagovna znamka Bele krajine kot optimalne kombinacije kulturne in naravne dediščine prinese večjo prodornost, zaslužek in dvig zaposlenosti (*Belokranjec*, december 2017).

Izbran CGP Bele krajine

Dne 19. 2. 2018 je bil s strani RIC Bela krajina in partnerskih organizacij (TD Vigred Metlika in KC Semič) izveden »Natečaj za izdelavo CGP turistične destinacije Bela krajina – 1«, kjer je bila izbrana vloga Nea Culpa d. o. o. iz Ljubljane, ki je pravilno interpretirala strategijo, še posebej njeno ključno sporočilo primerjalne prednosti Bele krajine, torej edinstven preplet naravne in kulturne dediščine.

Le-ta je najbolje opredeljevala tri ključne produktne stebre, opredeljene v strategiji, in medsebojno soodvisnost. Zgoraj podajamo izsek iz izbrane CGP¹¹¹.

nadaljevanju predstavljamo analizo opravljenih anket, ki smo jih izvajali v sklopu priprave pričujoče strategije za namen ugotavljanja mnenja občanov glede kakovosti življenja v Občini Črnomelj.

¹¹¹ Vir slik: CGP Bela krajina, 2018.

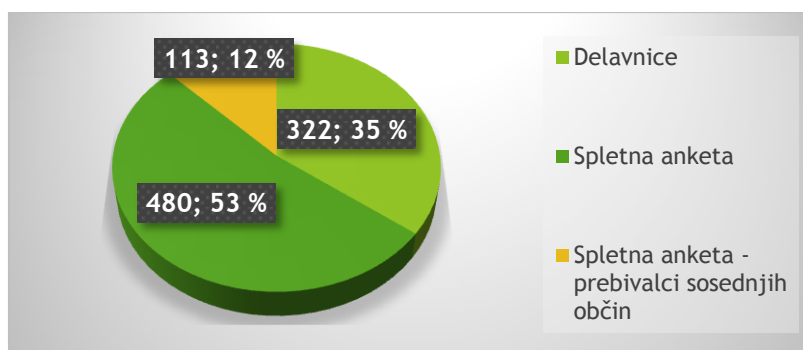
PARTICIPACIJA OBČANOV

ANALIZA MNENJ IN PREDLOGOV PREBIVALCEV OBČINE ČRNOMELJ

Velikost vzorca: D (delavnice): 322 + SA (spletna anketa): 480 = skupaj 802 udeležencev (ženske: 366 oz. 45,64 %; moški: 436 oz. 54,36 %) + 113 udeležencev sosednjih občin (ženske: 60 oz. 53 % in moški: 53 oz. 47 %)

Posnetek stanja v Občini Črnomelj dopolnjujemo še z analizo mnenj prebivalcev, ki so sodelovali na delavnicah ali podali svoje mnenje preko spletne ankete, ki je bila objavljena na spletni strani Občine Črnomelj v času od 12. 1. 2018 do 27. 3. 2018. Pri aktivnostih, ki so se pričele v mesecu januarju 2018, je skupaj sodelovalo 802 občanov Občine Črnomelj – od tega 322 prebivalcev, ki so sodelovali na delavnicah, in 480 prebivalcev, ki so sodelovali pri spletni anketi. Poleg tega je svoje poglede na stanje v Občini Črnomelj podalo še 113 prebivalcev sosednjih občin (kar je razvidno s spodnjega grafa), kar pomeni, da je pri anketi skupno sodelovalo 915 oseb. V analitičnem delu je bilo obdelanih preko 35.000 informacij, komentarjev, ocen in predlogov prebivalcev.

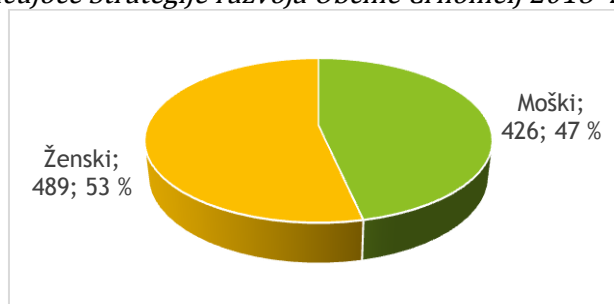
Graf 7: Število udeležencev na delavnicah in pri spletni anketi za namen priprave pričujoče Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025

Vir: Lasten

S spodnjega grafa lahko razberemo, da je pri anketi sodelovalo več žensk kot moških.

Graf 8: Udeleženci na delavnicah in pri spletni anketi po spolu za namen priprave pričujoče Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025

Vir: Lasten

Analizo potrebujemo za pripravo »orodja VIS«, s katerim bo možno letno spremljati realizacijo strategije razvoja Občine Črnomelj. Za občino predstavlja orodje VIS

instrument, s katerim sistematsko spremlja izvajanje strategije razvoja v soglasju s prebivalci, katerih mnenje se upošteva pri kombiniranih kazalnikih. Takšno početje je v ospredju evropskih usmeritev, ki poleg učinkovitosti in etičnega ravnanja javne uprave največjo pozornost posvečajo prav participaciji prebivalcev.

KVALITETA BIVANJA V OBČINI ČRNOMELJ

Odgovor	Vrednote v zvezi s kvaliteto bivanja			Vrednote po starostni strukturi		
	Ž %	M %	Skupaj %	Do 25	25–60	Nad 60
Urejena infrastruktura	60,0	74,1	70,3	63,9	74,2	68,9
Delovna mesta v bližini	41,3	43,5	41,8	49,2	46,5	31,1
Dobre prometne povezave	45,3	36,2	37,5	44,3	36,5	36,7
Dobra zdravstvena oskrba	36,0	36,6	37,2	31,1	35,8	42,2
Občutek varnosti bivanja	41,3	33,6	35,3	34,4	36,5	33,3
Dobri medsosedski odnosi	38,7	33,2	34,7	31,1	34,0	37,8
Dobri pogoji v vzgojno-izobraževalnih ustanovah	18,7	16,4	17,0	19,7	15,1	18,9
Dobra oskrba prebivalcev	9,3	11,6	10,8	6,6	10,7	14,4
Dobre možnosti za šport in rekreacijo	5,3	9,5	8,4	14,8	7,5	5,6
Dobra turistična ponudba	8,0	6,9	7,1	8,2	6,9	6,7
Zagotovljene socialne aktivnosti	8,0	4,3	5,3	1,6	6,9	5,6
Dobra ponudba kulture	4,0	3,9	4,0	8,2	1,9	4,4
Dobra duhovna oskrba	4,0	2,2	2,5	1,6	3,8	1,1

Urejena infrastruktura, delovna mesta v bližini, dobre prometne povezave, dobra zdravstvena oskrba, občutek varnosti bivanja in dobri medsosedski odnosi so najpogosteje omenjene vrednote prebivalcev Občine Črnomelj pri vseh starostnih skupinah in pri obeh spolih. Spremembe so vidne le pri vrstnem redu, kar pa je pričakovano dejstvo.

Občani Občine Črnomelj (predvsem moški in osebe, v starostni skupini 25–60 let) kot prioriteto prepoznajo potrebo po urejeni infrastrukturi. Ena izmed ključnih razvojnih prioritet za Občino Črnomelj v srednjeročnem obdobju 2018–2025 bo nedvomno tudi urejena prometno/komunalna infrastruktura, saj bo velik poudarek na vzdrževanju že obstoječe prometne infrastrukture, vzpostavljanju nove, v kolikor je le-ta potrebna, ter vzpostavljanju kolesarskih in pešpoti. Kot sekundarno prioriteto pa prepoznajo potrebo po delovnih mestih v bližini. Delovna mesta v bližini so seveda pogoj za to, da si ljudje v občini lažje ustvarijo dom oziroma družino, vendar pa ima občina na to sorazmerno omejen vpliv. Nedvomno pa bo zagotavljala potrebno podjetniško infrastrukturo za prihod novih podjetij skozi urejanje poslovnih con in urejanje potrebne preostale infrastrukture za nova podjetja, poleg tega pa bo nudila tudi določene vzpodbude za prihod novih podjetij. Ob tem pa je potrebno opozoriti, da je trenutni problem v Občini Črnomelj ta, da podjetja ne morejo zagotoviti zadostne količine ustrezne delovne sile, ki jo potrebujejo za svoje uspešno delovanje in so zato prisiljena uvažati delavce iz drugih držav, medtem ko se po drugi strani pojavlja problem prenizke ponudbe zaposlitev za višje oziroma visoko izobražen kader družboslovne smeri. Zato, kot razvojno prioriteto, zaznavamo potrebo po uvajanju novih in koristnih sektorjev z visoko dodano vrednostjo. Koncept privabljanja nizko cenovne in neizobražene delovne sile bo potrebno spremeniti v koncept privabljanja odličnih, torej »talentopolis«. Bi pa ob tem opozorili na to, da je občanom v starostni strukturi do 60 let bolj pomembno, da imajo delovna mesta v bližini in dobre prometne povezave, medtem ko je starejšim od 60 let pomembnejše, da imajo dobro zdravstveno oskrbo in dobre medsosedske odnose.

V spletni anketi je 480 prebivalcev podalo ocene in odgovarjalo na sledeča vprašanja:

Kvaliteta bivanja v Občini Črnomelj (SA)	Povprečje ocen
Na splošno sem zelo zadovoljen/na s kvaliteto življenja v občini.	2,74
Menim, da imamo v občini v zadovoljivi meri zagotovljene, naslovljene in dostopne vse potrebne storitve.	3,05
Narava v naši občini je v večji meri čista in nedotaknjena.	3,25
Menim, da je v občini dovolj zaposlitvenih možnosti.	2,19
Menim, da občinska uprava deluje in vodi občino predvsem v interesu občanov.	2,44
Če želim, lahko aktivno soodločam in vplivam na odločitve, ki jih sprejemata tako občina kot občinski svet.	2,28
Menim, da je družabno in društveno življenje v občini dovolj dobro razvito.	2,72

Občani Občine Črnomelj zaznavajo, da v občini ni dovolj zaposlitvenih možnosti, kar ocenjujejo z najnižjo oceno kvalitete bivanja v Občini Črnomelj (2,19). Omenjeno ocenjujemo tudi kot refleksijo dosedanjega problema visoke stopnje brezposelnosti v občini. Menimo pa, da je sedaj večji problem v ponudbi delovnih mest za visoko izobražen kader, saj ga je (po mnenju udeležencev delavnic kot tudi podjetij v občini) za nižje izobražen kader dovolj, oziroma ponudba delovnih mest celo presega povpraševanje po le-teh. Kot slabo ocenjujejo tudi možnost aktivnega soodločanja in vpliva na odločitev, ki jih sprejemata tako občina kot občinski svet (2,28), kakor tudi delovanje in vodenje občine s strani občinske uprave, predvsem v interesu občanov (2,44). Omenjeno bo potrebno nasloviti skozi približevanje dela občine in občinskega sveta občanom skozi izdajo lokalnega obveščevalca, ki bo občane obveščal o delu in razvojnih načrtih občine, kot tudi skozi izboljšanje dostopnosti občine občanom (denimo »modri dežnik« ...). Priporoča se tudi prenova obstoječe spletne strani v smislu večje odprtosti komuniciranja z občani, kot tudi izdelava ustrezne komunikacijske strategije. Smiselno bi bilo povzeti primer dobre prakse uspešnega komuniciranja z občani (Občina Celje), ki zagotavlja odziv na vprašanja občanov v 48 urah (Servis 48). Kot boljše, vendar še ne dovolj dobro, ocenjujejo razvitost družabnega in društvenega življenja v občini (2,72). V sklopu opravljene delavnice na temo kulture smo opazili, da je različnih prireditev v občini dovolj in da je očitno problem v nezadostni obveščenosti občanov o vseh dogodkih, ki se skozi leto odvijajo v občini. Zato predlagamo, da se tudi ta problem naslovi skozi vzpostavitev lokalnega obveščevalca (revije, ki bi denimo izhajala 4-krat letno v vsa gospodinjstva in kjer bi bilo navedeno, katere projekte občina izvaja in katere prireditve se bodo izvajale v naprej, za kar pa bo seveda potrebno načrtovanje tudi s strani določenih društev, ki pa tega do sedaj niso počela). Občani kot rahlo boljše, vendar še vedno kot nezadostno, ocenjujejo kvaliteto življenja v občini (2,74). Na podlagi opravljenih anket in delavnic lahko zaključimo, da se le-to manifestira predvsem v občutku nezadostnega razvoja, gledano primerjalno z občinami, ki izvajajo progresiven napredek, ob sočasnem zavedanju, da je določen razvojni napredek v Občini Črnomelj v zadnjih letih viden (energetske prenove stavb v lasti občine, izvedeni primarni in sekundarni vodovodi, postavitve kanalizacijske infrastrukture ...). Občani ocenjujejo, da imajo v sorazmerno zadovoljivi meri zagotovljene, naslovljene in dostopne vse potrebne storitve (3,05). Z najvišjo oceno (3,25) ocenjujejo mnenje, da je narava v občini v večji meri čista in nedotaknjena. Le-to nedvomno izkazujemo tudi z dejstvom, da je Bela krajina s turistično destinacijo ob reki Kolpi prejemnica naziva Evropske destinacije odličnosti 2010 (EDEN 2010), kot tudi srebrna prejemnica znaka Zelena destinacija Slovenije (*Slovenia Green Destination*), poleg tega pa je kar 48,51 %

oz. 16.476 ha površine Občine Črnomelj pokrite z Naturo 2000, kar pomeni, da razpolaga z izjemno ohranjeno naravno dediščino.

OCENA KVALITETE BIVANJA V OBČINI ČRNOMELJ PO MNENJU PREBIVALCEV SOSEDNIJH OBČIN

	SKUPAJ	Ženske	Moški	Metlika	Semič	Bosiljevo
SPLOŠNA OCENA	2,59	2,90	2,65	2,80	2,78	2,57
OCENA KVALITETE BIVANJA	3,04	3,07	3,00	3,00	3,08	3,00

Prebivalci sosednjih občin ocenjujejo kvaliteto bivanja v Občini Črnomelj bolje kot lokalni prebivalci, s povprečno oceno 3,04. Najraje imajo naše kulturne in ostale dogodke (kot denimo božični koncert (prižig lučk), Črnfest festival ...), trgovsko in gostinsko ponudbo, naravo, možnost zaposlitve, prijaznost ljudi, dobro glasbeno šolo itd. Tako kot naši občani tudi sosedje pri nas pogrešajo boljšo cestno infrastrukturo, več možnosti za športno udejstvovanje, več dogodkov za mlade v centru in boljše urejeno mestno jedro. Največ priložnosti za razvoj v Občini Črnomelj pa sosedje prepoznajo v turizmu, gospodarstvu, kmetijstvu in kulturi.

KAJ JE VŠEČ PREBIVALCEM SOSEDNIJH OBČIN V ČRNOMLJU?	
Božični koncert (prižig lučk), Črnfest festival, kulturni dogodki	Čistoča
Trgovine	Dom starejših občanov
Dobra gostinska ponudba	Pekarna
Obvoznica, dobra dostopnost do trgovin ZD, pošte in uprave	Podjetniški inkubator
Narava – Lahinja, Dobličica, tromostovje	Griček, vražji kamen
Opazen je razvoj – veliko delovnih mest	Industrijska cona Kanižarica
Mestno jedro Črnomlja	Športne dvorane
Prijaznost ljudi	Brezplačna parkirišča
Dobra glasbena šola	Urejenost cest
Jurjevanje	

Večina prebivalcev sosednjih občin pride največkrat v Črnomelj po opravkih, oziroma opraviti raznorazne nakupe, z namenom druženja z družino ali s prijatelji, ali pa sem prihaja v službo ali šolo. Glede na to, da največ prebivalcev sosednjih občin sem prihaja z namenom nabave osnovnih živil, menimo, da je nedvomno velik potencial tudi v postavitvi nadkrite tržnice z lokalno pridelano hrano.

PREDNOSTI, PRILOŽNOSTI, SLABOSTI IN NEVARNOSTI OBČINE ČRNOMELJ (SWOT ANALIZA) – po mnenju občanov (D)

Cilj raziskave je bil ugotoviti, kako prebivalci Občine Črnomelj dojemajo občino in svoj kraj, ali radi živijo v občini, kje vidijo prednosti in slabosti, kaj v svojem kraju pogrešajo. V ta namen smo obdelali skupino področja prednosti, slabosti, priložnosti in nevarnosti z nadpovprečno angažiranimi občani. Področje razvojnih priložnosti pa smo dodatno preverili z anketami naključno izbranih v občini in v nekaterih sosednjih občinah.

PREDNOSTI		SLABOSTI	
Naravne danosti	48,8 %	Slabi razvojni programi	37,0 %
Infrastruktura	12,8 %	Nepovezanost	23,6 %
Angažirani posamezniki	9,3 %	Odnos do okolja	3,4 %
Znanje – talenti prebivalcev	8,0 %	Komunalna in gospodarska infrastruktura	7,9 %
Tradicija	7,3 %	Brezposelnost	23,6 %
Kulturna dediščina	6,9 %	Drugo ¹¹²	4,5 %
Odnos do okolja	4,5 %		
Drugo ¹¹³	2,4 %		
PRILOŽNOSTI		NEVARNOSTI	
Obrt in podjetništvo	34,9 %	Upravni problemi in neenotna politika	36,5 %
Turizem	26,2 %	Gospodarski problemi	28,1 %
Industrija	20,5 %	Demografija – odhajanje mladih	20,1 %
Kmetijstvo	11,4 %	Komunalna infrastruktura	7,4 %
Izobraževanje	4,0 %	Vplivi na okolje	3,0 %
Drugo ¹¹⁴	3,0 %	Drugo ¹¹⁵	5,0 %

PREDNOSTI

Občani Občine Črnomelj kot prednost zaznavajo naravne danosti le-te, kot razvojno priložnost obrt in podjetništvo, kot slabost pa slabe razvojne programe in nepovezanost, kot nevarnost upravne probleme in neenotno politiko. Ob sočasnem upoštevanju občutljivosti in ranljivosti kraškega okolja, kot tudi velike vodno-ekološke občutljivosti vodnih virov zaradi podnebnih sprememb ter trenda zmanjševanja količine pretoka voda na območju Bele krajine v poletnih časih, bo potrebno razmisliti, kako izkoristiti naravne danosti v smislu turistične ponudbe, saj, kot menijo občani sosednjih občin, smo oziroma bi lahko bili ravno v turizmu v Črnomlju najboljši.

PRILOŽNOSTI

Kot razvojno priložnost tako občani Občine Črnomelj kot tudi občani sosednjih občin prepoznava gospodarstvo in turizem. Seveda je ob segmentu gospodarstva potrebno opozoriti, da je potrebno upoštevati omejitve kraškega okolja na tem območju, ki ne

¹¹² Pod drugo so občani navajali: slabe ceste, krajinski park, premalo javnega dogajanja, pasivnost občinske uprave, da bi odrealirali in spremljali razvoj, ki se dogaja po drugih občinah, odsotnost služb za mlade in telekomunikacijsko omrežje, nekateri pa še dodajajo, da so vse zgoraj navedene točke (torej slabi razvojni programi, nepovezanost, odnos do okolja, komunalna in gospodarska infrastruktura ter brezposelnost) slabosti Občine Črnomelj.

¹¹³ Pod drugo so občani navajali predvsem domačo obrt in folkloro.

¹¹⁴ Pod drugo so občani navajali: (ekološko) kmetijstvo in turizem, podpora razvoja izobraževalnih institucij v krajevni skupnosti Stari trg (osnovna šola), izpostavljajo pa tudi, da so razvojne priložnosti ob primerni podpori in vodenju v vsem navedenem.

¹¹⁵ Pod drugo so občani navajali: infrastruktura, politika, predolgi upravni postopki, ki marsikoga odvrnejo, da pride v občino živeti ali delati, neizkoriščanje evropskih sredstev, staranje, medtem ko nekateri občani izpostavljajo, da so to vse povezani problemi, ki ovirajo razvoj občine.

omogočajo vzpostavitev industrije, ki nadpovprečno obremenjuje okolje, je pa potrebno razvoj gospodarstva usmerjati v ustvarjanje delovnih mest z visoko dodano vrednostjo, poleg tega je bila na delavnicah izražena tudi želja, da bi se v Občino Črnomelj pritegnilo podjetje, ki bi ponovno nosilo bazični razvoj, kot ga je denimo do nedavnega Danfoss. Razvoj turizma pa je zastavila že Strategija razvoja turizma v destinaciji Bela krajina 2018–2020, ki je zastavila dobre temelje za to, da postanemo kot del območja Bele krajine vodilna destinacija za zahtevnega gosta, ki išče in ceni butična in avtentična doživetja v neokrnjeni naravi ter posledično postanemo dejansko najboljši na področju turizma, kar zaznavajo tudi občani sosednjih občin.

V ČEM SO (OZ. BI LAHKO BILI) V ČRNOMLJU NAJBOLJŠI Z VIDIKA SOSEDNJIH OBČIN?	
Turizem	Cestna infrastruktura
Gospodarstvo – industrija	Privabljanju mladih
Kulturne in turistične prireditve	Nakupovalni centri
Gostinstvo, obrt in kmetijstvo	Poslovna cona Majer bi lahko bila bolje izkoriščena
Lahko bi bili najboljši v ekoturizmu in samooskrbi	

SLABOSTI

Kot slabosti Občine Črnomelj občani zaznavajo slabe razvojne programe in nepovezanost med ponudniki na področju gospodarstva, kmetijstva .... Mnenje o slabih razvojnih programih, kot jih zaznavajo občani, je delno moč pojasniti z dejstvom, da se je Občina Črnomelj zadnjih nekaj let usmerjala predvsem v opremljanje naselij z vodovodom in s komunalno infrastrukturo (kanalizacije). Se pa Občina Črnomelj lahko pohvali z 98,5 % pokritostjo prebivalcev s pitno vodo. Ravno iz omenjenega razloga pa so bila sredstva za dodaten razvoj sorazmerno omejena in niso ravno dopuščala dodatnih večjih investicij. Na problem nepovezanosti na različnih nivojih občine pa so izpostavili tudi udeleženci na delavnicah, ki smo jih opravljali po občini z različnimi interesnimi skupinami. Nedvomno bo potrebno v prihodnje velik segment pozornosti nameniti tudi vzpodbujanju povezovanja med različnimi deležniki v Občini Črnomelj.

NEVARNOSTI

Kot največjo nevarnost pa občani zaznavajo upravne probleme in neenotno politiko, ki zaradi svoje razdvojenosti in neučinkovitosti lahko povzroči nezadostno zmožnost na razvojne odzive, ki bodo pred le-to postavljeni. Slovenija se srečuje s sorazmerno neučinkovitim in prevelikim birokratskim aparatom, kar postaja vse bolj opazen problem, na katerega se vse bolj tudi opozarja, zato je pomislek seveda na mestu. Menimo, da bi bilo potrebno na nivoju občine ustrezno nasloviti ta problem in postaviti časovne roke tako odgovorov občanom, ki jih le-ti zastavijo v kakršni koli obliki (pisno, ustno ...) – seveda ob pogoju, da le-ti niso anonimni. Gospodarski problemi so bili izpostavljeni kot naslednji segment nevarnosti, s katerimi bi se lahko srečala Občina Črnomelj. Gospodarski problemi so nedvomno lahko velik problem, saj ob tem, da prebivalci izgubijo zaposlitev, postanejo priča upada motivacije, lokalne potrošnje, posledično smo lahko priča tudi zapiranju trgovin in ostale ponudbe storitev, posledično pa se lahko, vsaj za določen čas, zaustavi tudi razvoj občine. Je pa ob tem potrebno poudariti, da občina neposrednega vpliva – razen vzpostavljanja pogojev za vzpostavitev gospodarstva – na ta segment žal nima. Na nevarnost spreminjanja demografije – odhajanja mladih – so opozorili tudi udeleženci na delavnicah v pogovoru za namen priprave pričujoče strategije razvoja. Sicer je trenutno razmerje v KS v občini v prid večjega pozitivnega naravnega prirasta, vendar se bo le-to ob pričakovani spremembi demografije v prid staranja prebivalstva, ki se pričakuje, tako na ravni Evrope kot tudi Slovenije, po vsej verjetnosti počasi spremenilo v negativen naravni prirast. Poleg tega pa, če mladi tukaj ne bodo uspeli najti zaposlitve zase, kot tudi ne bodo imeli izpolnjenih ostalih pogojev za vzpostavitev družine (komunalna in optična infrastruktura, možnost pridobitve stanovanja ...), se bo demografska krivulja sčasoma spremenila in ponovno

zavrila razvoj občine. Zato bomo v pričujoči strategiji razvoja veliko poudarka namenili potrebi po vzpostavljanju okolja v občini, ki omogoča visoko kvaliteto življenja za svoje občane.

INVESTICIJSKE PRIORITETE

Tako občani Občine Črnomelj kot prebivalci sosednjih občin menijo, da bi bilo potrebno izboljšati stanje prometne infrastrukture, kar bo nedvomno ena izmed glavnih prioriteta Občine Črnomelj do leta 2025. Medtem ko občani Občine Črnomelj kot prioriteto glede vlaganja denarja s strani občine zaznavajo skozi vzpodbujanje podjetništva oziroma gospodarstva kot turizma (kar prebivalci sosednjih občin postavljajo na 4. mesto stvari, ki jih pogrešajo v Črnomlju), pa prebivalci sosednjih občin menijo, da bi bilo potrebno v občini postaviti več športnih objektov in vložiti več denarja v športne klube, izpostavljeno je bilo tudi gorsko kolesarstvo, kot tudi boljši kulturni dom in več kulturnih dogodkov. Oba predloga sta bila kot izredno pomembna zaznana tudi na delavnicah na temo kulture in športa, ki smo ju opravili v sklopu delavnic za namen priprave pričujoče strategije razvoja občine.

Občina Črnomelj bi morala več denarja nameniti (SA)	Odstotek	Kaj pogrešajo prebivalci sosednjih občin v Črnomlju (kaj jim ni všeč)?	Frekvenca odgovorov
Cestni infrastrukturi	53,8 %	Boljše ceste – izgradnjo AC	17
Vzpodbujanju podjetništva oziroma gospodarstva	49,0 %	Več športnih objektov in vlaganja v športne klube, gorsko kolesarstvo	11
Turizmu	24,5 %	Boljši kulturni dom in več kulturnih dogodkov	11
Kmetijstvu	14,7 %	Več turistične ponudbe in boljšo označenost turističnih lokacij	10
Športu	14,3 %	Večerno dogajanje, premalo dogajanja v centru	9
Kulturi	13,5 %	Več igrišč za otroke, park	9
Varovanju okolja	13,4 %	Bolje urejeno razpadajoče staro mestno jedro	8
Opremljanju naselij s kanalizacijo	12,4 %	Diskoteko in več dogodkov za mladino	8
Štipendijam	12,1 %	Jurjevanje v Jurjevanski dragi	2
Društvom in zavodom	10,9 %	Kolesarske steze	2
Socialni pomoči	8,7 %	Trgovino z oblačili in obutvijo	2
Javni razsvetljavi	7,6 %	Promet čez center	2
Opremljanju naselij z vodovodom	7,1 %	Več sprehajalnih poti in pločnikov	2
Zagotavljanju občinskih stanovanj	6,9 %	Več delovnih mest	2
Odpadkom	4,5 %	Moteč občasen smrad iz bioplinarne	1
		Obnovo kinodvorane, Mc'Donalds ...	1

Kot predele, ki so najbolj potrebni razvoja v Občini Črnomelj, udeleženci ocenjujejo:

- samo mesto Črnomelj, ker je stari mestni del prazen, kot potrebno izpostavljajo oživitve tržnice in ponudbe v starem mestnem jedru, nujnost ureditve sanitarij in avtobusnih postajališč kot tudi kulturnega doma;
- širši pas obkolpja zaradi odličnih razvojnih priložnosti za kulturni, verski, rekreativni, aktivni turizem, ki ga le-ta ima;
- hribovite dele (Talčji vrh, Stražnji vrh in Rodine, Mavrlen ter Stari trg z okolico), ker imajo sam kamen in nimajo pogojev za kmetovanje, imajo pa potrebo po turizmu, vzpostavitvi kolesarskih stez, športnih poti;
- občani pa so prav tako še izpostavili, da je potrebno skrbeti tudi za naselja ob vodnem zajetju zaradi bližine vodnega vira – črpališča.

OCENE IN KOMENTARJI PREBIVALCEV OBČINE ČRNOMELJ V 5. RAZVOJNIH STEBRIH (D + SA)

2,66	2,56	2,62 ¹¹⁶	GOSPODARSTVO
Ocena SA	Ocena D	KATEGORIJA ocena	KOMENTAR PREBIVALCEV
2,31	2,54	PONUDBA DELOVNIH MEST 2,40	Primanjkuje delovnih mest za visoko izobražen kader in mlade.
			Za slabo plačana delovna mesta je dovolj ponudbe.
			Potrebovali bi bolje plačana delovna mesta.
			Primanjkuje delovnih mest z višjo dodano vrednostjo.
			Slaba ponudba za družboslovce – razpisi v naprej prilagojeni.
			Ponudbe je vse več – kdor želi, lahko dobi delo.
			Pohvala Akrapoviču zaradi ponujene možnosti zaposlovanja.
			Moteče je strankarsko kadrovanje.
			Občina bi morala iskati dolgoročne sistemske rešitve.
			Premalo »zelenih« delovnih mest v kmetijstvu in turizmu.
Premalo samozaposlovanja.			
2,73	2,41	PONUDBA STANOVANJ 2,60	Slaba ponudba/premalo možnosti tako za nakup kot za najem.
			Na občinskih parcelah postaviti tipske – okolju prijazne hiše.
			Cenovno dostopna stanovanja, a premalo ponudbe.
			Spodbuditi obnovo starih hiš v centru mesta.
2,73	2,66	TURISTIČNA PONUDBA 2,70	Premalo dogodkov v mestnem jedru – zvečer prazno.
			Premalo izkoriščen potencial.
			Premalo povezovanja in skupnega nastopa na trgu.
			Bodeča žica uničuje turizem.
			Jurjevanje vrniti v Jurjevansko drago.
			Od turizma živijo le posamezniki.
			Turistov se bojimo, premalo stacionarnih prenočišč.
			Turizem z vizijo – turistična naselja ob Kolpi ali pa Planina pod Mirno goro.
			Premalo kvalitetne penzijske ponudbe.
			Slab marketing in promocija – neprepoznavnost Črnomlja.
Urediti plovnost reke Lahinje.			
2,88	2,64	PONUDBA STORITEV 2,78	V odročnejših krajih smo priča zapiranju pošt in bank, kar ni primerno.
			Premalo pomoči in subvencij.
			Previsoke najemnine v centru.
			Ponudbe storitev je na splošno premalo.

Kot vidimo iz zgornje tabele, sicer naključno izbrani občani Občine Črnomelj slabše ocenjujejo ponudbo delovnih mest kot nadpovprečno angažirani občani, ki so se udeležili delavnic v sklopu priprave te Strategije razvoja Občine Črnomelj, vendar pa je potrebno izpostaviti, da jo obe skupini prepoznavata kot nezadostni. Kot najbolj pereč problem se je tako na delavnicah kot v spletni anketi pojavil primanjkljaj delovnih mest za visoko izobražen kader (predvsem za družboslovce) in mlade, saj ugotavljajo, da je za

¹¹⁶ Povprečna ocena je sestavljena iz povprečne ocene na delavnicah in povprečne ocene spletne ankete, skladno s frekvenco sodelujočih.

slabo plačana delovna mesta ponudbe dovolj. Obe skupini se strinjata, da je sicer trenutna ponudba za nižje plačana delovna mesta zadostna, da pa bi v občini potrebovali boljše plačana delovna mesta oz. delovna mesta z višjo dodano vrednostjo. Kot moteče izpostavljajo strankarsko kadrovanje in potrebo po iskanju dolgoročnih sistemskih rešitev. Obe skupini zaznavata primanjkljaj »zelenih« delovnih mest v kmetijstvu in turizmu ter primanjkljaj izkoriščenosti možnosti samozaposlovanja. Kakor ugotavljamo že v posnetku stanja te strategije razvoja občine, bo potrebno pričeti privabljati delodajalce, ki nudijo delovna mesta z višjo dodano vrednostjo, sočasno pa iščejo kader, ki je visoko izobražen. Možnost samozaposlovanja ostaja še vedno precej nizko izkoriščena, kar je po vsej verjetnosti povezano tudi z dejstvom sorazmerno visokih prispevkov za socialno varnost za samostojne podjetnike.

Kar se tiče ponudbe stanovanj jo nadpovprečno angažirani občani z delavnic ocenjujejo slabše kot naključno izbrani občani preko spletnih anket. Le-ta je sicer po mnenju obeh skupin boljša kot ponudba delovnih mest, vendar še vedno nezadostno urejena. Poudarjeni so bili naslednji ključni problemi: slaba ponudba tako za nakup kot najem in da občina razpolaga s cenovno dostopnimi stanovanji, a ima premalo ponudbe stanovanj na sploh. Občani so podali dva predloga, in sicer, da se na občinskih parcelah postavijo tipske – okolju prijazne hiše in spodbudi obnovo starih hiš v centru mesta. Glede postavitve tipskih – okolju prijaznih hiš menimo, da je o tej ideji nedvomno potrebno razmisliti, glede spodbuditev obnov starih hiš v centru mesta pa občina razpisuje sofinanciranje obnove fasad do 50 % zneska le-te, vendar ustreznega zanimanja s strani lastnikov teh hiš ni. Menimo, da je večja možnost naslavljanja tega problema v izkoriščanju obstoječega fonda stanovanjske infrastrukture, ki je na voljo v občini. Sicer ima občina omejen vpliv na takšno pobudo, vendar menimo, da bi bilo potrebno preko različnih vzpodbud razmisliti, kako ustaviti propadanje zapuščenih hiš in s tem sočasno rešiti stanovanjsko problematiko, ki se pojavlja v občini. Sočasno bi bilo potrebno razmisliti o smotrnosti vzpostavitve samskega doma v Črnomlju, po katerem se izkazuje potreba – mogoče celo razmisliti o preureditvi trenutnega hotela v Črnomlju v takšno ponudbo stanovanj.

Glede turistične ponudbe občani opozarjajo, da je premalo dogodkov v mestnem jedru, ki ostaja ob večerih prazno, da smatrajo turistično ponudbo kot neizkoriščen potencial ter da kot enega kritičnih problemov zaznavajo primanjkljaj povezovanja in skupnega nastopa na trgu. Izražena je bila tudi želja po vrnitvi Jurjevanja v Jurjevansko drago in da potrebujemo turizem z vizijo. Poleg tega bi morali dvigniti prepoznavnost Črnomlja in urediti plovnost reke Lahinje.

Glede ponudbe storitev pa nadpovprečno angažirani občani slabše ocenjujejo ponudbo storitev kot naključno izbrani občani pri spletni anketi. Glavni problemi, ki jih zaznavajo, so predvsem zapiranje pošt in bank v odročnejših krajih, kar ocenjujejo kot neprimerno, pogrešajo večji obseg pomoči in subvencij za izvajanje storitev, opozarjajo na previsoke najemnine v centru, kot tudi, da je na splošno premalo ponudbe storitev. S strani najemnikov poslovnih prostorov v centru mesta pa smo bili opozorjeni tudi na problem neustreznega urejenega parkiranja za le-te. Ker je ena izmed želja, izraženih na delavnicah, ki smo jih opravljali v sklopu priprave pričujoče strategije razvoja občine, pomembna tendenca oživljanju mestnega jedra, pa je vidna tudi skozi proračun občine za leto 2018, menimo, da bo potrebno ob tem razmisliti tudi, kako omogočiti ponovno oživljanje ponudbe storitev v mestnem jedru, mogoče skozi določene subvencije najemnin, ustrezno ureditev parkiranja za najemnike poslovnih prostorov in seveda oživljanje mestnega jedra skozi urejanje zapuščenih stavb in skozi raznorazne dogodke, ki bi se odvijali v mestnem jedru. Tri leta nazaj je bil podan predlog občanov, ki bi zaposlenim v mestnem jedru, najemnikom gostinskih lokalov in trgovin, zaposlenim na

sodišču, banki, Glasbeni šoli Črnomelj, najemnikom in lastnikom poslovnih stavb v mestnem jedru itd. omogočal nakup letne dovolilnice¹¹⁷, ki bi ga bilo sedaj v obdobju do leta 2025 smotrno čim prej implementirati. Posledično bo za takšno ureditev (in ureditev ostalih problemov, povezanih s parkiranjem) potrebno ustrezno prilagoditi/spremeniti Odlok o prometnem režimu v mestu.

2,70	2,40	2,58	PROMET
Ocena SA	Ocena D	KATEGORIJA ocena	KOMENTAR PREBIVALCEV
2,28	2,14	UREJENOST CEST IN ULIC 2,22	<p>Slabo vzdrževanje lokalnih cest –predvsem izven Črnomlja.</p> <p>Nujna ureditev prometne infrastrukture v smeri Novega mesta in Ivančne Gorice.</p> <p>Dotrajanost – potrebna obnova.</p> <p>Urediti zvočno signalizacijo na semaforjih.</p> <p>Ustrezno glede na finančne zmožnosti proračuna.</p> <p>Potrebno je dokončati Ulico Mirana Jarca.</p> <p>Krožišča urediti s prepoznavnostjo mesta.</p> <p>Nevarna cesta na Blatniku – nujna omejitev 70 km/h.</p> <p>Adlešiči–Preloka – slabo stanje ceste.</p> <p>Črnomelj–Stari trg – slabo stanje ceste.</p>
2,54	2,08	UREJENOST PLOČNIKOV 2,36	<p>Neurejeni pločniki pri cerkvi, Trg svobode, Suhi most.</p> <p>V centrih vasi jih ni.</p> <p>Neustrezni za vozičke in invalide.</p> <p>Nekateri so dotrajani – slabo vzdrževanje.</p> <p>Slabo očiščeni pozimi.</p> <p>Zakaj jih ni ob državnih cestah?</p>
2,33	2,23	UREJENOST PARKIRIŠČ 2,29	<p>Kronično pomanjkanje ob javnih ustanovah - predvsem ZD, pošta, UE, vrtec, šola, pokopališče, pred gradom, center mesta.</p> <p>Neustrezen odnos redarjev.</p> <p>Preveč plačljivih parkirnih mest.</p>
2,23	1,80	KOLESARSKE POTI 2,06	<p>Razen ob obvoznici jih ni – velik potencial.</p> <p>Več pozornosti kolesarskim stezam, ki bi morale biti ločene od cest.</p> <p>Slabo označene.</p> <p>Urediti ob Kolpi.</p> <p>Urediti v smeri Črnomelj–Vinica–Adlešiči–Griblje–Črnomelj.</p>
2,57	2,31	SPREHAJALNE IN TEMATSKE POTI 2,47	<p>Neustrezno označene.</p> <p>Urediti ob Lahinji.</p> <p>Jih ni.</p>
3,08	2,86	KAŽIPOTI IN OZNAČBE 2,99	<p>Lahko bi bolje označevali kraje in posebnosti.</p> <p>Posamezniki dobro skrbijo zanje (Mirna gora).</p> <p>Premalo promocijskih označb.</p>
3,11	2,55	JAVNA RAZSVETLJAVA 2,89	<p>Manjka posebej v okoliških naseljih.</p> <p>Ponekod potratna.</p> <p>Center je zelo slabo osvetljen.</p> <p>Osvetliti Zeleno pot.</p> <p>Nadaljevati tam, kjer so kabli že položeni.</p> <p>Slabo v kolodvorski ulici (Stara lekarna) in Moše Pijade.</p> <p>Pokopališče v Vojni vasi.</p> <p>Vinica – slabo.</p>
3,20	3,10	DELOVANJE ZIMSKE SLUŽBE 3,16	<p>Manjši kraji prepozno urejeni.</p> <p>Problem višinskih predelov.</p> <p>Okolica mestnih/vaških središč slabo.</p> <p>Ceste slabo – Vinica–Sinji vrh.</p> <p>Neurejeno pluzenje državne ceste.</p> <p>Preveč soli.</p>

¹¹⁷ Več o tem: Radio Odeon, Parkiranje v mestu Črnomelj: Kočevje 2017.

			Sneg bi morali odvažati.
			Slab dostop do interneta.
			Optika manjka.
			GSM se večkrat preklopi na Hrvaško.
			Počasi se izboljšuje.
			Slab TV signal.
			Premalo prog – ponekod zelo slabo dostopen.
			Slabo poskrbljeno za starejše občane.
			Obstaja, a neuporaben, razen šolskih prevozov.
			Avtobusna postajališča brez vozniških redov.
			V času počitnic ni javnega prevoza.
			Železniške povezave so slabe in počasne.
			Z javnim prevozom do LJ od 3 do 4 ure.
			Adlešiči–Črnomelj je slaba povezava.
			Slaba pokritost.
3,17	2,62	DOSTOPNOST DO TELEKOMUNIKACIJ 2,95	
2,47	2,27	JAVNI PREVOZ 2,39	

Glede prometa kot najslabšo urejeno kategorijo občani ocenjujejo kolesarske poti (kot izrazito slabe jih izpostavljajo nadpovprečni angažirani občani – udeleženci delavnic), pri čemer opozarjajo, da bo potrebno nameniti več pozornosti le-tem, poleg tega pa bi morale biti te ločene od cest, da so slabo označene in da bi jih bilo potrebno urediti na obkolpskem pasu (Črnomelj–Vinica–Adlešiči–Griplje–Črnomelj). V sklopu razvojne prioritete – urejanja prometne infrastrukture – bo potrebno pričeti urejati in graditi tudi kolesarske poti, kar občani smatrajo kot izredno slabo urejen segment prometne infrastrukture. Ob tem bo potrebno urejati tudi sprehajalne in tematske poti, ki so ocenjene kot trenutno sorazmerno urejene s strani občanov, vključenih v anketiranje ali delavnice v sklopu pričujoče strategije razvoja občine.

Pri urejenosti cest in ulic so občani podali slabo oceno (slabšo oceno so podali nadpovprečno angažirani občani – udeleženci delavnic), saj menijo, da so priča slabemu vzdrževanju lokalnih cest, predvsem izven Črnomlja, da je nujna ureditev prometne infrastrukture v smeri Novega mesta in Ivančne Gorice, kamor se prebivalci občine vozijo v službo. Prav tako smatrajo, da so ceste v občini dotrajane in potrebne obnove. Tudi zato bo ena izmed razvojnih prioritiet v prihodnjih letih vzdrževanje obstoječe prometne infrastrukture, kot tudi vzpostavitev nove, v kolikor je le-ta potrebna. Ureditev prometne infrastrukture v smeri Novega mesta in Ivančne Gorice pa je v domeni države, zato lahko občina le vzpodbuja urejanje le-te s podajanjem predlogov na DRSI, neposrednega vpliva na urejanje pa nima. Občina bo morala izdelati prioriteten listo potrebnih obnov cest in ulic ter pričeti, skladno s to listo, izvajati te obnove.

Občani Občine Črnomelj (predvsem pa nadpovprečno angažirani občani – udeleženci delavnic) so podali slabo oceno tudi za (ne)urejenost pločnikov, pri čemer opozarjajo, da so le-ti slabo urejeni predvsem v starem mestnem jedru, da jih ni v centrih vasi, da so le-ti neustrezni za vozičke in invalide, da so dotrajani in slabo vzdrževani kot tudi slabo očiščeni pozimi, občani pa se sprašujejo tudi, zakaj jih ni ob državnih cestah. Eden izmed večjih problemov, na katerega so občani opozarjali tako na delavnicah kot pri spletnih anketah, je poleg urejenosti cest in ulic tudi urejenost parkirišč, kjer občani izpostavljajo problem kroničnega pomanjkanja le-teh v mestu, predvsem se ta problem izkazuje pri javnih ustanovah (npr. ZD, pošta, vrtec ...) – največkrat pa je bil omenjen problem parkiranja pri ZD, kjer pa obstaja prostorski problem omejenih možnosti vzpostavitve ustreznega parkirišča. Delno se bo problem parkirišč v mestu reševal z vzpostavitvijo parkirišč na Majerju, bo pa potrebno najti ustrezno celovito rešitev parkiranja v mestu, ki sedaj predstavlja sorazmerno velik problem. V sklopu razvojne prioritete, in sicer vzdrževanja obstoječe prometne infrastrukture, bo potrebno poskrbeti tudi za boljše vzdrževanje obstoječih pločnikov, kot tudi za postavitev novih, kjer se bo ocenilo, da je to potrebno.

Kot slabo je še ocenjen javni prevoz, saj, kot občani ugotavljajo, ima le-ta premalo linij oziroma je praktično neuporaben – ponekod zelo slabo dostopen, dodajajo, da je slabo poskrbljeno za starejše občane in da je le-ta namenjen izključno šolskim prevozom (kar je problem tudi med šolskimi počitnicami, ko le-tega sploh ni), avtobusna postajališča so brez voznih redov, izpostavljena pa je tudi slaba in počasna železniška povezava. CPS Občine Črnomelj (2017) je predvidela analizo potreb po vzpostavitvi javnega prevoza v občini in morebitne izvedbene ukrepe, v kolikor bi se izkazala potreba. Je pa potrebno izpostaviti, da v Občini Črnomelj izrazito prevladuje uporaba osebnega avtomobila za potrebe mobilnosti in da je bilo tukaj s tega naslova do sedaj zaznati samo opuščanje obstoječega javnega prometa, ki je bil nekoč zaradi službenih potreb večjih podjetij v mestu Črnomelj sorazmerno dobro razvit. V kolikor se ne bo spremenila miselnost ljudi, da potrebujejo javni prevoz, bo vzpostavitev le-tega vprašljiva s stališča smotrnosti vpeljevanja.

Občani so opozorili še na problem javne razsvetljave, ki je primanjkuje v okoliških naseljih in v samem mestu Črnomelj, dostop do telekomunikacij, kjer so bili izpostavljeni kot slabo urejeni: dostop do interneta (kar bi se naj izboljšalo z vzpostavljenimi optično infrastrukturo), dostop do slovenskega GSM signala in slab TV signal. Javna razsvetljava bo nedvomno ena izmed razvojnih tendenc Občine Črnomelj v prihodnjih letih, ostali trije pomisleki/problemi pa so v domeni posameznih ponudnikov in ne v domeni občine. Občina bo na potrebo po urejanju teh izpostavljenih problemov še nadalje opozarjala ponudnike, ki skrbijo za opremljenost s telekomunikacijsko infrastrukturo občanov, vendar pa je možnost vpliva občine na le-te, v smislu pospeševanja izvedbe takšnih priključkov, izredno omejena. Izboljšati bi bilo potrebno tudi kažipote in označevanje, saj, kot ugotavljajo občani, bi se lahko bolje označili določeni kraji in posebnosti občine, poleg tega, da pogrešajo promocijske označbe, je bila pa izpostavljena pohvala posameznikom, ki dobro skrbijo za te označbe na področju Mirne gore. Glede dela zimske službe občani Občine Črnomelj menijo, da je le-ta sorazmerno zadovoljivo urejena, opozarjajo pa na to, da so manjši kraji prepozno urejeni, da so glede pluzenja problem višinski predeli in da so okolice mestnih/vaških središč slabo splužene. Problem pri zimski službi na področju Črnomlja, kot smo ga uspeli zaslediti na delavnicah po krajevnih skupnostih, je predvsem ta, da krajevne skupnosti zaradi določenih preteklih slabših izkušenj (tožb, ki so jih bili deležni izvajalci pluzenja po krajevnih skupnostih in negodovanja glede ustreznosti pluzenja ...) zelo težko dobijo ustrezne izvajalce, ki bi hoteli opravljati to službo, zato se pojavljajo pomisleki o ureditvi le-tega preko občine z izvedbo javnega naročila za celotno območje občine. V prihodnje bo potrebno razmisliti o smotrnosti takšne odločitve oziroma premisliti, kako ustrezno nasloviti problem pluzenja, ki je bil izrazito izpostavljen kot problematičen v višinskih predelih Občine Črnomelj.

3,27	2,94	3,14	OKOLJE
Ocena SA	Ocena D	KATEGORIJA ocena	KOMENTAR PREBIVALCEV
3,16	2,59	UREJENOST JAVNIH POVRŠIN 2,93	Preveč odpadkov in zaraščenost ob glavnih cestah.
			Premalo parkov in otroških igrišč.
			Premalo urbane opreme in zasaditve dreves.
			Neurejen center in razpadajoče hiše.
			Okolica kampov v Vinici – slabo.
			Pohvale Komunalni za urejanje zelenic.
			Neredna košnja na javnih površinah.
3,24	3,04	RAVNANJE Z	Urejenost novih krožišč ni ustrezna.
			Premalo ločevalnih zabožnikov – prenatrpani.

		ODPADKI 3,16	Neurejeni ekološki otoki. Slabo ozaveščeni prebivalci. Slabo ločevanje pri blokkih – ni kontrole. Smetnjaki nasproti sodišča na neustreznem mestu. Nenadzorovan odvoz nevarnih odpadkov. Pohvalno – lahko smo za vzgled drugim. Divja odlagališča.
3,75	3,73	OSKRBA Z VODO 3,74	Ni možnosti priklopa za vse prebivalce. Dobra. Predrago. Občasno preveč klora v vodi.
3,16	2,31	KANALIZACIJA IN ČISTILNA NAPRAVA 2,82	Ni možnosti za vse prebivalce. Dopustiti nakup malih ČN za vasi brez kanalizacije. Razvoj je prepočasen. MČN bi morali oprostiti dajatev. Predrago.
3,30	2,90	ČISTOST POTOKOV IN JEZER 3,14	Odpadki v Dobljčici in neurejene brežine. Slabo vzdrževano »Dobljčko jezero«. Slabo urejene brežine ob Lahinji. Vse slabše ob Kolpi in izvir Jelševniščice.
3,34	3,42	KAKOVOST ZRAKA 3,37	Bioplinarna in prašičereja onesnažujeta zrak. Prepovedati kurjenje listja in odpadkov v naravi. Nobenih analiz (kaj spušča v zrak Livar?).
3,47	3,31	STANJE HRUPA 3,41	Moteče na Sadežu – promet.
3,71	3,52	UREJENOST POKOPALIŠČ 3,63	V Vinici prevečkrat prepoln kontejner za sveče. Slaba osvetljenost. Premalo parkirnih mest.
2,83	2,41	VKLJUČENOST OBČANOV 2,66	Premalo ozaveščanja o pomenu čistega okolja. Premalo vključevanja občanov v urejenost okolja. Vsaj 2-krat letno organizirati čistilne akcije na kritičnih območjih (Pački potok, ob železnici skozi Lokve ...). Občina bi morala v svoje projekte bolj vključevati občane.
2,76	2,16	PROSTORSKI PLAN OBČINE 2,52	OPN se dela za posameznike z vplivom. Nepoznavanje, slaba informiranost – s prostorskim planom je seznanjeno le 29,5 % sodelujočih. OPN je prej ovira kot spodbujevalec razvoja. Neupoštevanje krajanov Dragatuša. Prisluhniti mladim prostorskim načrtovalcem. Planirani posegi v prostor, ki niso primerni. Še ni sprejet, osnutek je v redu. Samovolja in podkupljivost ključnih ljudi v občini za umestitev stavb v prostor.

Okolje je najbolje ocenjena kategorija med občani Občine Črnomelj, kar ocenjujemo kot pozitivno, saj očitno občani prepoznavajo kvaliteto naravnega okolja, v katerem bivajo. Naravno okolje bo potrebno v prihodnje še bolj urejati in z njim skrbno ravnati, da bodo v takšni kvaliteti naravnega okolja lahko živeli tudi naši potomci. Kot najslabša kategorija znotraj okolja je ocenjen prostorski akt Občine Črnomelj. Izpostaviti je potrebno slabo informiranost občanov, saj je s prostorskim planom seznanjenih le 29,5 % sodelujočih v anketah/delavnicah v sklopu priprave pričujoče strategije razvoja občine, kar pomeni, da bo v prihodnje potrebno izboljšati komunikacijo glede urejanja prostora z občani. Občani ocenjujejo, da je sedaj OPN prej ovira kot spodbujevalec razvoja, izraženo pa je bilo tudi, da se občane nezadostno upošteva pri pripravi le-tega, kar ponovno nakazuje na nezadostno komuniciranje z občani, da bi se jim predstavilo, zakaj določene rešitve niso možne za umestitev v prostor. Izpostavljena je bila tudi slaba vključenost občanov (kar kot slabo izpostavljajo predvsem nadpovprečno angažirani občani – udeleženci delavnic) v urejanje okolja, saj, kot ugotavljajo, bi morala občina v svoje projekte bolj vključevati občane, potrebno pa bi bilo vsaj 2-krat letno organizirati

čistilne akcije na kritičnih območjih (Pački potok, ob železnici skozi Lokve ...), pogrešajo pa tudi več ozaveščanja o pomenu čistega okolja. Omenjeno se vse ustrezno lahko naslovi v lokalnem obveščevalcu, v kolikor se bo občina zanj odločila, poleg tega pa lahko svoje aktivnosti glede ozaveščanja občanov o pomenu čistega okolja stopnjuje tudi Komunala Črnomelj d. o. o. Izpostavljeno je bilo tudi, da kanalizacija in čistilna naprava še nista zadovoljivo urejeni, saj, kot ugotavljajo, je razvoj prepočasen. Opremljanje naselij s kanalizacijo in čistilno napravo se bo v Občini Črnomelj odvijalo skladno z novo Uredbo o odvajanju in čiščenju komunalne odpadne vode (Ur. l. RS, št. 98/2015) in z operativnim programom, ki je v pripravi. Prioritetno se bo izvajala dogradnja kanalizacijskih sistemov, ki že imajo čistilne naprave (Črnomelj, Kanižarica, Vinica z Drenovcem, Ogulinom in Sečjim selom), ter izdelava dveh večjih kanalizacijskih sistemov, kot sta Dobljče in Lokve, kar je plan do leta 2023, sledila pa naj bi izgradnja 12–15 manjših sistemov z namenom zagotovitve 70 % opremljenosti, za kar pa se zastavlja vprašanje zagotavljanja ustreznih finančnih sredstev. Glede urejenosti javnih površin je bil izpostavljen problem prevelike količine odpadkov in zaraščenosti ob glavnih cestah (problem odpadkov je bil izpostavljen tudi neposredno na delavnicah, in sicer v kraških jamah po celotni občini kot tudi v Krajinskih parkih na območju občine). Izpostavljeni so bili še pomisleki glede premajhnega števila parkov in otroških igrišč, urbane opreme in zasaditve dreves ter neurejenega centra in razpadajočih hiš v njem. Glede ustrezne naslovitve problema številnih odpadkov je potrebno intenzivirati delo Komunale Črnomelj d. o. o., z namenom bolj ažurnega čiščenja odpadkov, večjo pozornost temu segmentu pa bo morala posvetiti tudi Medobčinska inšpekcija in redarstvo občin Bele krajine. Na delavnicah so občani izpostavili tudi problem pasjih iztrebkov na Gričku. V odgovor na te komentarje je dne 20. 4. 2018 medobčinska inšpekcija in redarstvo obvestilo občane, da bo pričela s poostrenim nadzorom sprehajalcev psov, skladno z Odlokom o urejanju in čiščenju javnih površin na območju Občine Črnomelj. Le-ta predpisuje, da se psi na javnih površinah in na drugih gosto naseljenih območjih občine, ki so namenjena pešcem, lahko vodijo le na povodcih, poleg tega pa še določa, da morajo lastniki in vodniki psov z javnih površin sproti odstranjevati pasje iztrebke in imeti v ta namen pri sebi ustrezno opremo (vrečke); za kršitelje teh določil je predpisana globa v višini 150 €. Poleg kaznovanja pa bo tam potrebno postaviti ustrezne koše za odlaganje pasjih iztrebkov.

Kot zadovoljive kategorije, ki pa imajo še precejšnje možnosti izboljšave, pa občani ocenjujejo še oskrbo z vodo, čistost potokov in jezer, kakovost zraka in stanje hrupa ter urejenost pokopališč. Pri oskrbi vode opozarjamo na potrebno ureditev enakih možnosti dostopa do pitne vode tako za osebe, ki so priključene na vodovod, kot tiste, ki te možnosti zaradi nesmotrnosti priklopa nimajo. Pri čistosti potokov in jezer občani v anketi opozorjajo na prisotnost odpadkov v reki Dobljčici in na neurejene brežine le-te (kot tudi reke Lahinje) ter na slabo vzdrževanje izvira Dobljčice (ki ga občani v anketi poimenujejo: »Dobljčko jezero«), izvira Jelševniščice in reke Kolpa. Občani opozarjajo tudi na onesnaževanja zraka s strani bioplinarne/praiščereje ter potencialno s strani Livarja. Segment odpadkov smo ustrezno naslovili že zgoraj, tu pa je potrebno dodati, da bi bilo potrebno razmisliti o oceni stanja kakovosti zraka, tal, hrupa, svetlobnega onesnaževanja in elektromagnetnega sevanja. Potrebno bo tudi povzeti različne ukrepe za zaščito vodnih virov pred onesnaževanjem s pretiranim gnojenjem in poskrbeti za ustrezno urejenost vodnih virov na področju občine.

3,13	2,80	3,00	IZOBRAŽEVANJE
Ocena SA	Ocena D	KATEGORIJA ocena	KOMENTAR PREBIVALCEV
3,16	3,13	OBJEKTI OSNOVNIH	Dobro vzdrževani, stanje se izboljšuje.

		ŠOL 3,15	OŠ Loka bi lahko obnovili. Pomanjkanje prostora, parkirišč in učnih pripomočkov. Ponekod potrebna obnova.
2,61	2,73	OBJEKTI VRTCEV 2,66	Premalo prostora – potrebno bo znižati standarde. Posodobiti vrtec na Majerju. Potrebne so obnove in razširitve – že načrtovane. Vrtec v Vinici brez sprememb že 30 let. Vrtec Loka nima telovadnice.
3,49	2,92	USTREZNOST VSEBIN 3,26	Preveč balastnih vsebin, premalo življenjsko bistvenih vsebin. Premalo povezanosti z gospodarstvom – manjkajo vsebine glede na povpraševanje na trgu dela. Večji poudarek na pomenu varovanja okolja. Športnih vsebin je dovolj, ostalih premalo. Za vzor vzeti skandinavske države (brez domačih nalog). Svetovalnico v dijaškem domu nadgraditi v izobraževalni center za podporo staršem.
3,26	2,72	VKLJUČENOST V ŽIVLJENJE KRAJA 3,04	Včasih je bilo več proslav, dogodkov. Veliko dogodkov pripravijo, le obiskati jih je treba.
/	2,49	VSEBINE ZA STAREJŠE OBČANE 2,49	Ni vsebin – ni priložnosti.

Glede izobraževanja občani kot najslabše urejeno kategorijo smatrajo vsebine za starejše občane, saj, kot ugotavljajo, ni vsebin/priložnosti. Kot slabo ocenjujejo tudi urejenost vrtcev, saj, kot ugotavljajo, imajo premalo prostora, potrebna je posodobitev vrtca na Majerju, kar se z izgradnjo novega vrtca na Loki že planira – v letu 2018 je tako planirana 2. faza projektne dokumentacije za Vrtec Črnomelj, Enota Loka. Kot solidno urejeno kategorijo pa izpostavljajo vključenost izobraževalnih institucij v življenje kraja (čeprav izpostavljajo, da je bilo včasih več proslav, dogodkov), objekte osnovnih šol (kjer izpostavljajo, da bi lahko obnovili OŠ Loka – v začetku leta 2018 je bilo z namenom prenove OŠ Loka pridobljeno gradbeno dovoljenje za rekonstrukcijo in nadomestno gradnjo starega dela le-te) in ustreznost izobraževalnih vsebin (kjer občani – predvsem nadpovprečno angažirani občani – udeleženci delavnic podajajo kritiko glede dejstva, da v šolah podajajo premalo življenjsko bistvenih vsebin, ki bi bile sočasno povezane tudi z gospodarstvom, saj, kot ugotavljajo, manjkajo vsebine glede na povpraševanje na trgu dela, želijo pa tudi večji poudarek na pomenu varovanja okolja, kar bi se nedvomno lahko ustrezno dogovorilo z izobraževalnimi institucijami na območju Občine Črnomelj in jih skušalo usmeriti tudi v smer večjega ozaveščanja o pomenu varovanja okolja ali celo vključevanja vsebin, pomembnih za vključevanje na trg dela (slednje bi veljalo predvsem za srednješolsko izobraževanje ali izobraževanje za odrasle)).

3,10	2,73	2,95	KVALITETA ŽIVLJENJA
Ocena SA	Ocena D	KATEGORIJA ocena	KOMENTAR PREBIVALCEV
3,17	2,99	ZDRAVSTVENA OSKRBA 3,10	Dobri objekti, premalo zdravnikov. Čakalne dobe so predolge. Premalo parkirnih mest. Slabo vodstvo – zakaj mladi zdravniki nočejo priti v Črnomelj? Spletna stran ni vselej ažurna. Občasno slab odnos (aroganca) zdravstvenega osebja. Želja: stalni zdravnik na Vinici.
2,82	2,77	KULTURA 2,80	Premalo ponudbe kulturnih vsebin. Slaba informiranost.
2,98	2,78	ŠPORT IN REKREACIJA	Premalo gostujočih gledaliških predstav. Premalo športnih površin.

		2,90	Dobre možnosti. Na podeželju premalo. Premalo sredstev za individualne športe. Problem zasedenosti športnih dvoran.
2,97	2,38	SOCIALNE AKTIVNOSTI 2,73	Nekatere družine je sram prositi za pomoč. Neupravičeno dodeljevanje socialne pomoči.
3,33	2,65	OSKRBA PREBIVALCEV 3,06	Zelo dobro, čeprav je vse na enem mestu. Dovolj ponudbe. Oskrba je zadovoljiva.
3,53	2,77	DUHOVNA OSKRBA 3,22	
3,29	2,76	MEDSOSEDSKI ODNOSI 3,08	Preveč »foušije«. Premalo druženj – skupnih dejavnosti in tematskega druženja. Problemi z Romi. Moderne komunikacije so poslabšale odnose in druženje. Organizirati več dogodkov za druženje pred novoletnimi prazniki. Premalo prostorskih kapacitet za druženje.
3,33	3,16	VARNOST BIVANJA 3,26	Slaba v romskih in blokovskih naseljih. Premalo kontrole prehitrih voženj. Občinsko redarstvo: premalo moči za ukrepanje. Preveč incidentov. Pojav drog in alkohola pri mladih.
2,44	2,32	ZAUPANJE V OBČINO 2,39	

Kot najslabše ocenjeno kategorijo občani izpostavljajo zaupanje v občino, ki bo podrobneje komentirana pod tabelo, sledijo socialne aktivnosti, kjer občani izpostavljajo problem stiske nekaterih družin, ki jih je sram prositi za pomoč, in nepravilno dodeljevanje socialne pomoči ter kultura, kjer občani navajajo premajhen obseg ponudbe kulturnih vsebin in slabo informiranost ter dejstvo, da je premalo gostujočih gledaliških proslav. Občina na različne načine pomaga socialno ogroženim družinam skupaj s CSD-jem, vendar pa morajo te družine izpostaviti potrebo po pomoči, v kolikor iz uradnih evidenc občine in CSD ni razvidno, da imajo kakršne koli probleme. Problem slabe informiranosti glede obsega ponudbe kulturnih vsebin smo zaznali že iz delavnic, kar bo potrebno ustrezno nasloviti z izbiro ustreznega načina izboljšanja komunikacije z občani (ali vzpostavitev lokalnega obveščevalca ali pa z vzpostavitev panoja na ustreznem mestu v občini, ki bo predstavljal vse načrtovane kulturne prireditve v občini ali mogoče še kakšno dodatno obliko, ki bi se zaznala skozi potrebe občanov). Glede športa in rekreacije je bilo na delavnici na temo športa, ki smo jo izvedli v sklopu priprave pričujoče strategije razvoja občine, izpostavljeno, da ima občina premalo športnih površin, da se namenja premalo sredstev individualnim športom in da opažajo izreden problem zasedenosti športnih dvoran. Menimo, da je z namenom ustrezne naslovitve izpostavljenih problemov nujna prenova Pravilnika o sofinanciranju športa v Občini Črnomelj in razmislek o možnostih povišanja sredstev za šport na letni ravni. Možnosti za izboljšave so pri organizaciji uporabe telovadnic in izgradnji športnih objektov na novih lokacijah. Poleg tega bi bilo potrebno razporediti termine, namenjene športni dejavnosti, tudi v druge športne objekte, torej OŠ Loka (s čimer občani mislijo na telovadnico pri Srednji šoli Črnomelj), Dragatuš, Vinica itd.. Kot zadovoljivo pa občani ocenjujejo oskrbo prebivalcev (izpostavljajo le, da je vse na enem mestu, kar pa občani sosednjih občin vidijo kot prednost Občine Črnomelj), medsosedske odnose, kjer pogrešajo več druženj in dogodkov, izpostavljajo pa tudi problem premajhnega števila prostorskih kapacitet za druženje, duhovno oskrbo, kot najbolj urejeno kategorijo znotraj kvalitete življenja pa smatrajo varnost bivanja, kjer pa so izpostavljeni problemi v romskih in blokovskih naseljih, predvsem zaradi kraj, ki se pojavljajo.

Kot najslabše ocenjeno kategorijo pa občani izpostavljajo zaupanje v občino. Najnižjo stopnjo zaupanja izkazujejo nadpovprečno angažirani občani – udeleženci delavnic, ki so mlajši od 25 let in moški, kar je vidno iz spodnje tabele.

Stopnja zaupanja v občino

	Do 25 let	25–60	Nad 60	Ženske	Moški	SKUPAJ
Delavnice	2,21	2,34	2,35	2,42	2,29	2,32
Splet. anketa	2,78	2,35	2,60	2,43	2,30	2,44
SKUPAJ	2,55	2,35	2,50	2,43	2,30	2,36

Slaba stopnja zaupanja občanov je lahko posledica neustrezne komunikacije z občani z namenom predstavitve, kaj je bilo že narejeno in kaj se še namerava narediti v občini. Občani izpostavljajo dosedanje slabe izkušnje, saj, kar naj bi občina obljubljala, ni naredila. Se pa občani zavedajo, da je premajhen proračun in sočasno preveč želja, moti pa jih, da se pojavljajo strankarska nasprotja, ki zavirajo razvoj, pogrešajo pa povezovanje in sodelovanje, opozarjajo pa na slabo koriščenje EU sredstev. Tisti, ki pa zaupajo občini, da bo storila, kar je zastavljeno, pa to verjamejo zaradi dobrih dosedanjih izkušenj, zaradi dobrega, razumnega občinskega vodstva, ki se trudi in zna prisluhniti občanom, dodajajo pa še, da v kolikor dobro predstavijo, kaj si želijo, se zadeve premaknejo.

Elementi zaupanja

Elementi dvoma

Komentar – ZAKAJ ZAUPAM?	Komentar – ZAKAJ NE ZAUPAM?
Dobre dosedanje izkušnje, zato zaupam.	Slabe dosedanje izkušnje.
Dobro razumno občinsko vodstvo, ki se trudi in zna prisluhniti občanom.	Premajhen proračun, preveč želja.
Če dobro predstaviš, kaj želiš, se zadeve premaknejo.	Strankarska nasprotja zavirajo razvoj.
Ker sodelujejo na razgovorih.	Ker je premalo povezovanja in sodelovanja.
Verjamem v program županje.	Slabo koriščenje EU sredstev.
Ker bo vsem lepše in boljše.	Preveč osebnih interesov, klientelizma in lobijev.
Ker bomo tudi občani lahko sodelovali.	Ker se ne upošteva mnenj občanov.
Ker so cilji poenoteni.	Slaba komunikacija (informiranje) z občani.
Ker je to naloga in dolžnost občine.	Ker ima občina omejen vpliv.
Ker lepa beseda lepo mesto najde, če pričakovanja niso prevelika.	Ker se preferira KS Črnomelj.
	Ker občani živimo v omejenem krajinskem parku.
	Neučinkovita občinska uprava in občinski svet.
	Nesposobno vodstvo KS Vinica.

VREDNOTE, KI BODO POMEMBNE ZA RAZVOJ V PRIHODNOSTI

Vrednote, ki bodo pomembne za prihodnost	Skupaj %	Ž	M
Tehnološki razvoj	57,2	39,1	62,8
Inovativnost, podjetnost	48,6	52,2	47,5
Pritegovanje talentiranih posameznikov v občino	35,3	42,0	33,2
Okoljska osveščenost	24,0	33,3	21,1
Povezanost znotraj občine (socialni kapital)	23,6	29,0	22,0
Pripadnost skupnosti	22,6	23,2	22,4
Povezanost občine navzven (sosodje in tujina)	21,9	24,6	21,1
Tolerantnost prebivalstva	12,7	13,0	12,6
Zaposljivost generacije nad 65 let	4,8	1,4	5,8

Občani kot vrednote, ki bodo pomembne za prihodnost, ocenjujejo tehnološki razvoj (kar izpostavljajo predvsem moški) ter inovativnost in podjetnost (kar izpostavljajo predvsem ženske). Kot pomembno smatrajo tudi pritegovanje talentiranih posameznikov v občini (predvsem ženske) in okoljsko osveščenost, nenazadnje pa tudi povezanost znotraj in izven občine ter pripadnost skupnosti. Kot manj pomembno pa ocenjujejo tolerantnost prebivalstva in zaposljivost generacije nad 65 let. Kar predstavlja zanimiv paradoks, glede na to, da postajata oba problema, tako na slovenski kot evropski in svetovni ravni, vse večja in izziv prihodnosti, vendar očitno oba problema še nista zaznana kot pereča. Vendar pa bo pričakovana diverzifikacija prebivalcev občine (predvsem v smislu multikulturalnosti) v prihodnje predstavljala vse večji izziv za Občino Črnomelj, zato menimo, da bo potrebno v prihodnje ustrezno naslavljanje potrebo po medsebojni tolerantnosti prebivalstva (skozi predavanja, povzemanje primerov dobrih praks multikulturalnosti ...) Poleg tega bo zaradi pričakovanega upada natalitete in staranja družbe potrebno razmišljati o ukrepih, kako zagotoviti zaposljivost generacije nad 65 let.

SKUPNA OCENA PREBIVALCEV OBČINE ČRNOMELJ PO RAZVOJNIH STEBRIH

Skupna ocena po razvojnih stebrih	D	SA	Skupaj
GOSPODARSTVO	2,56	2,66	2,62
PROMET	2,40	2,70	2,58
OKOLJE	2,94	3,27	3,14
IZOBRAŽEVANJE	2,80	3,13	3,00
KVALITETA ŽIVLJENJA	2,73	3,10	2,95
ČRNOMELJ – OCENA SKUPAJ	2,69	2,97	2,86

Najslabšo oceno po razvojnih stebrih so občani Občine Črnomelj podali prometu in gospodarstvu ter kvaliteti življenja, kot zadovoljivo pa ocenjujejo izobraževanje in okolje. Kot lahko vidimo iz zgornje tabele, so veliko bolj kritično ocenjevali nadpovprečno angažirani prebivalci – udeleženci na delavnicah, morebiti tudi zato, ker zaradi svoje angažiranosti razpolagajo z več znanja glede trenutnega dogajanja v občini in zaradi svoje osredotočenosti na določene probleme izgubijo pregled nad celotno sliko (tudi pozitivnega) dogajanja (in razvoja) v Občini Črnomelj.

Primerjava ocen prebivalcev v 20 slovenskih občinah

Če naredimo primerjavo ocen prebivalcev v 20 slovenskih občinah, kjer so prebivalci po enaki metodi ocenjevali stanje v svoji občini, lahko opazimo, da imajo le 3 slovenske občine od pregledanih slabšo skupno oceno (in sicer Šentrupert, Mokronog in Kungota), kar pomeni, da je priložnosti razvoja ogromno. Kot najslabše ocenjena med vsemi občinami pa je kvaliteta življenja, kar pomeni, da je to prioriteten segment razvoja, ki ga je nujno potrebno nasloviti in izboljšati, zaradi tega zastavljamo kot **osrednji cilj Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025 zagotovitev visoke kakovosti bivanja v občini do leta 2025.**

OBČINA	Ocena Skupaj	GOSP.	PROMET	OKOLJE	IZOBR.	KVALITETA ŽIVLJENJA
Sv. Ana	2,98	2,96	2,57	3,29	2,74	3,33
Kungota	2,85	2,36	2,95	3,95	1,60	3,37
Dravograd	3,08	2,44	3,07	3,12	3,48	3,29

Velenje	3,33	2,87	3,37	3,44	3,55	3,50
Laško	3,08	2,92	2,51	3,14	3,55	3,30
Kr. Gora	3,21	2,52	3,19	3,41	3,50	3,45
Medvode	3,07	2,68	2,87	3,16	3,28	3,34
Kočevje	3,13	2,37	2,95	3,52	3,43	3,40
Mengeš	2,96	2,40	2,82	3,12	3,20	3,27
Oplotnica	3,27	2,69	3,02	3,37	3,73	3,54
Radlje	2,97	2,43	2,64	3,12	3,35	3,31
Šentrupert	2,66	2,42	2,26	2,91	2,74	2,97
Mokronog	2,78	2,31	2,17	3,12	3,26	3,04
Poljčane	3,13	2,63	2,97	3,28	3,43	3,35
Zreče	3,32	3,17	3,08	3,25	3,61	3,48
Kidričevo	3,15	2,80	2,85	3,14	3,50	3,44
Žiri	3,38	2,96	3,26	3,69	3,67	3,34
Majšperk	3,35	2,72	3,17	3,49	3,62	3,76
Prebold	3,46	3,16	3,36	3,64	3,58	3,58
ČRNOMELJ	2,86	2,62	2,58	3,14	3,00	2,95

STRATEGIJA RAZVOJA OBČINE ČRNOMELJ MED LETI 2018–2025: OBČINA Z VISOKO KVALITETO BIVANJA

V nadaljevanju bodo po posameznih razvojnih prioritetah in področjih razvoja definirani cilji, ki jih želi občina doseči do leta 2025. Pri pripravi le-teh bodo upoštevane vse pomembnejše regionalne, nacionalne in evropske strategije razvoja, ki so bile opredeljene pri posameznih razvojnih prioritetah.

OSREDNJI CILJ STRATEGIJE RAZVOJA OBČINE ČRNOMELJ 2018–2025

Osrednji cilj Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025 je **zagotoviti visoko kakovost bivanja v občini**, kar je razvidno s slike spodaj. Omenjen cilj je neposredno kompatibilen z razvojnim ciljem Strategije razvoja Slovenije 2030 (2017), ki je »Slovenija, država kakovostnega življenja za vse«, kot tudi posredno z Agendo 2030 za trajnostni razvoj (2015) in Regionalnim razvojnim programom za obdobje 2014–2020 v razvojni regiji JV Slovenija (2015). Omenjen cilj bo možno doseči s sočasno uravnoveženim razvojem na vseh ključnih področjih, torej z uravnoveženim in inovativnim družbenim, ekonomskim in okoljskim razvojem, ki upošteva omejitve občutljivega kraškega okolja in tako omogoča ustvarjanje pogojev za zdravo in varno kvalitetno bivanje tudi za prihodnje rodove. Posameznik zazna kakovostno življenje skozi dobre priložnosti za delo/zaposlitev, ki je na voljo tudi za visoko izobražen kader, ima dobre možnosti za pridobitev tako formalnega kot neformalnega znanja, ima varno, zdravo in aktivno življenje, živi v čistem in urejenem okolju ter se počuti aktivno vključenega v soustvarjanje prihodnosti z občino.

Strateške prioritete Občine Črnomelj za doseganje visoke kakovosti bivanja so:

- **Inovativno in konkurenčno gospodarstvo, usmerjeno v razvoj, povezovanje in višanje dodane vrednosti z upoštevanjem občutljivega kraškega okolja.**
- **Kakovostna prometna infrastruktura, dobra prometna varnost in trajnostna mobilnost.**
- **Sonaravno usmerjeno kmetijstvo in gozdarstvo s povišano stopnjo samooskrbe.**
- **Visoka kvaliteta življenja z dobro ponudbo javnih storitev, visoko stopnjo vključenosti in medsebojne povezanosti.**
- **Čisto in urejeno okolje.**
- **Urejena komunalna in energetska infrastruktura ter dobra telekomunikacijska pokritost.**

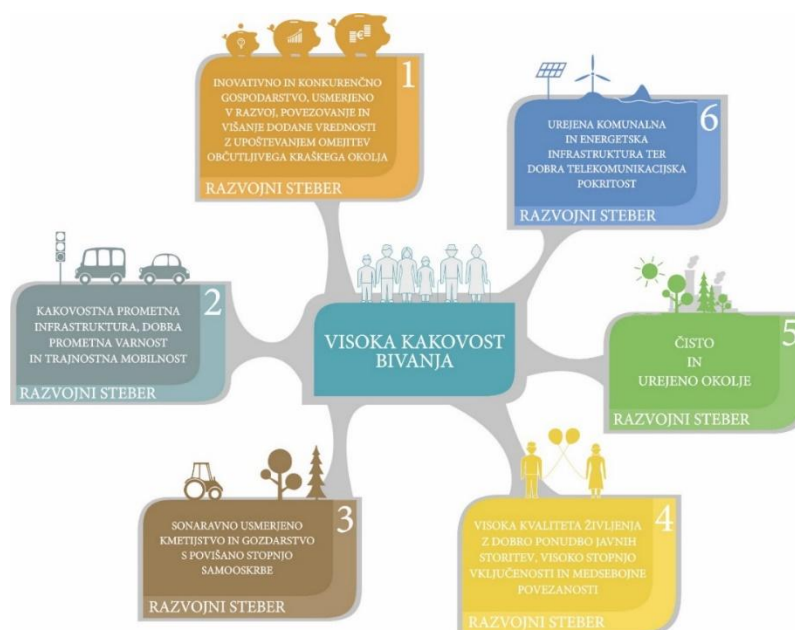
Na spodnji sliki lahko vidimo shematični prikaz strateških prioritet Občine Črnomelj v obdobju med leti 2018 in 2025.

Slika 24: Strateške prioritete Občine Črnomelj 2018–2025¹¹⁸

---

¹¹⁸ Razvojne prioritete turizma v pričujoči shemi ne prikazujemo, saj razvoj turizma v Občini Črnomelj usmerja Strategija razvoja turizma v destinaciji Bela krajina 2018–2022 (2017).

Vir: Lasten, 2018

VIZIJA OBČINE ČRNOMELJ

Vizija opisuje želeno oziroma idealno stanje, ki ga kot občina želimo doseči do leta 2025. Vizija mora biti realno, a sočasno motivacijsko zastavljena, da spodbudi vodstvo občine, občinske ustanove in vse zaposlene k proaktivnosti in prevzemu odgovornosti za izvedbo nalog, ki iz pričujoče strategije izhajajo. Strategija je bila narejena na podlagi ugotovitev delavnic, ki smo jih opravljali za ta namen, kot tudi analiz anket, ki smo jih opravljali z občani Občine Črnomelj in prebivalci sosednjih občin, zato upamo, da se bodo občani uspeli poistovetiti s pričujočo vizijo in s svojimi močmi prispevali k uresničitvi le-te.

»Občina Črnomelj bo privlačno in varno bivalno okolje z visoko kvaliteto bivanja, kjer lahko vsak doseže in izkoristi svoj potencial ter nadgradi svoj talent v pozitivnem okolju. Povezano, inovativno in konkurenčno gospodarstvo bo usmerjeno v razvoj in ustvarjanje delovnih mest z visoko dodano vrednostjo ob upoštevanju občutljivega kraškega okolja. Občina Črnomelj bo znanju, branju, kulturi in športu prijazna občina, ki omogoča mladim, da se v čistem in ustvarjalnem okolju, v katerem živijo, izoblikujejo v kompetentno osebo.

Nosilci prepoznavnosti Občine Črnomelj bodo načela sonaravnosti, visoki okoljski in infrastrukturni standardi, inovativna turistična ponudba ter vključenost in povezanost celotnega območja občine.«

Razvojna vizija, ki se uresničuje skozi spodaj navedene stebre, je bila primerjana s cilji ključnih strategij, in sicer z Agendo 2030 za trajnostni razvoj, s Strategijo razvoja Slovenije 2030 in z RRP za obdobje 2014–2020 v razvojni regiji JV Slovenija.

Tabela 103: Primerjava razvojnih stebrov Občine Črnomelj s ključnimi strateškimi dokumenti (Vir: Lasten, na podlagi omenjenih strategij, 2018)

	RAZVOJNI STEBER 1 Inovativno in konkurenčno gospodarstvo, usmerjeno v razvoj, povezovanje in višanje dodane vrednosti z upoštevanjem občutljivega kraškega okolja	RAZVOJNI STEBER 2 Kakovostna prometna infrastruktura, dobra prometna varnost in trajnostna mobilnost	RAZVOJNI STEBER 3 Sonaravno usmerjeno kmetijstvo in gozdarstvo s povišano stopnjo samooskrbe	RAZVOJNI STEBER 4 Visoka kvaliteta življenja z dobro ponudbo javnih storitev, visoko stopnjo vključenosti in medsebojne povezanosti	RAZVOJNI STEBER 5 Čisto in urejeno okolje	RAZVOJNI STEBER 6 Urejena komunalna in energetska infrastruktura ter dobra telekomunikacijska pokritost
AGENDA 2030 ZA TRAJNOSTNI RAZVOJ – CILJI TRAJNOSTNEGA RAZVOJA						
STRATEGIJA RAZVOJA SLOVENIJE 2030	Cilj 5: Gospodarska stabilnost Cilj 6: Konkurenčen in družbeno odgovoren podjetniški in raziskovalni sektor Cilj 7: Vključujoč trg dela in kakovostna delovna mesta Cilj 8: Nizkoogljično krožno gospodarstvo	Cilj 1: Zdravo in aktivno življenje Cilj 8: Nizkoogljično krožno gospodarstvo Cilj 11: Varna in globalno odgovorna Slovenija	Cilj 8: Nizkoogljično krožno gospodarstvo Cilj 9: Trajnostno upravljanje naravnih virov	Cilj 1: Zdravo in aktivno življenje Cilj 2: Znanje in spretnosti za kakovostno življenje in delo Cilj 3: Dostojno življenje za vse Cilj 4: Kultura in jezik kot temeljna dejavnika nacionalne identitete Cilj 10: Zaupanja vreden pravni sistem Cilj 11: Varna in globalno odgovorna Slovenija Cilj 12: Učinkovito upravljanje in kakovostne javne storitve	Cilj 8: Nizkoogljično krožno gospodarstvo Cilj 9: Trajnostno upravljanje naravnih virov	Cilj 6: Konkurenčen in družbeno odgovoren podjetniški in raziskovalni sektor Cilj 11: Varna in globalno odgovorna Slovenija
REGIONALNI RAZVOJNI PROGRAM ZA OBDOBJE 2014–2020 V RAZVOJNI REGIJI JUGOVZHODNA SLOVENIJA	Cilj 2: Povezana regija Cilj 3: Izvozna regija Cilj 4: Regija s prepoznavno identiteto Cilj 5: Regija znanja Cilj 6: Regija odprtih ljudi	Cilj 2: Povezana regija	Cilj 1: Zdrava regija Cilj 7: Energetska učinkovita regija	Cilj 1: Zdrava regija Cilj 4: Regija s prepoznavno identiteto Cilj 6: Regija odprtih ljudi	Cilj 1: Zdrava regija Cilj 4: Regija s prepoznavno identiteto Cilj 6: Regija odprtih ljudi Cilj 7: Energetska učinkovita regija	Cilj 1: Zdrava regija Cilj 2: Povezana regija Cilj 6: Regija odprtih ljudi Cilj 7: Energetska učinkovita regija

1

PRIORITETA

INOVATIVNO IN KONKURENČNO GOSPODARSTVO, USMERJENO V RAZVOJ, POVEZOVANJE IN VIŠANJE DODANE VREDNOSTI Z UPOŠTEVANJEM

Ključni problemi na področju gospodarstva v Občini Črnomelj

... so slaba prometna povezanost, demografski trendi, trenutno premajhen obseg ustreznega kadra za potrebe gospodarstva, ki posledično kader pridobiva izven občine, kar je zanimiv paradoks dejstvu, da se je občina do nedavnega soočala z visoko stopnjo brezposelnosti. Sorazmerno velik odstotek brezposelnih predstavljajo težje zaposljive in ranljive skupine. Pojavlja se problem »bega« intelektualno perspektivnega kadra kot tudi inovativnega operativnega kadra, kar je posledica premajhne potrebe po zahtevnejših delovnih mestih ali delovnih mestih, ki zahtevajo višjo izobrazbo. Problem pa so prav tako delovna mesta z nizko dodano vrednostjo in nižje povprečne mesečne plače, gledano primerjalno z JV regijo ali s Slovenijo.

Zaključki delavnic na temo gospodarstva (želje in interesi)

Na podlagi izvedenih delavnic na temo gospodarstva v sklopu nastajanja pričujoče strategije razvoja so udeleženci izpostavili naslednje probleme/izzive:

- sprememba miselnosti lokalnega prebivalstva s poudarkom na prepoznavanju kvalitete bivalnega okolja;
- sodelovanje z RIC Bela krajina, ta mora jasno določiti cilje na področju gospodarstva;
- povezanost vseh treh belokranjskih občin;
- poudarek na podjetnikih oz. maksimalno na srednje velikih podjetjih;
- občina zagotovi prijazno okolje v zvezi s prispevki;

- privabiti podjetja z višjo dodano vrednostjo na zaposlenega;
- spodbujati ekološko neoporečno gospodarstvo in kmetijstvo;
- izboljšati komunikacijo občine pri predstavitvi razvojnih planov;
- podpirati optimizacijo in racionalizacijo proizvodnih procesov ter izobraževanje zaposlenih;
- oblikovati center za nadarjene;
- probleme pri pridobivanju sredstev za projekte bi lahko rešili tudi tako, da bi občina organizirala lastne projekte na lokalni ravni;
- opredeliti nosilca bazičnega razvoja;
- povezovanje poslovnih con z namenom večje konkurenčnosti na trgu;
- spodbujati povezovanje med malimi podjetji v smislu skupnega nastopa na trgu in boljša informiranja;
- promocija socialnega podjetništva;
- nadgradnja podjetniškega inkubatorja za spodbujanje inovativnosti in razvoja;
- ustanovitev sklada za letna tekmovanja in minimalne nagrade za vzpodbujanje inovativnosti;
- spodbujati tehnološka »start-up« podjetja;
- ohranjati kontakt in srečanja z odseljenimi prebivalci Občine Črnomelj;
- obuditev kariernih sejmov;
- letno srečanje za manjše družbe in samostojne podjetnike, ki niso del Obrtne zbornice;
- promocija mladih podjetij in obrtnikov na ustreznih sejmih;
- organiziranje B2B srečanj;
- letno srečanje za manjše družbe in samostojne podjetnike, ki niso del Obrtne zbornice;
- zagotovitev popolne komunalne ureditve zemljišč poslovnih con ter spremljajoče telekomunikacijske in energetske infrastrukture;
- povezovanje šolstva in gospodarstva ter skupna srečanja gospodarstva in izobraževalnih institucij;
- štipendije za najbolj perspektivne dijake z namenom vrnitve v Občino Črnomelj;
- nadaljevanje s projektom **CRRRI Robotika širitev centra** (približanje robotike najmlajšim);
- izpostavljeno je bilo, da se kratkoročne cilje, ki jih lahko hitro pokažejo in nato promovirajo, realizira v krajšem časovnem obdobju – torej v naslednjih par letih (npr. popis in srečanja tistih, ki so šli po svetu, in srečanja malih podjetij, ki lahko nudijo storitve večjim delodajalcem v lokalnem okolju ...).

Težnja prihodnosti– vizija Občine Črnomelj na področju gospodarstva

Gospodarstvo Občine Črnomelj bo v prihodnosti usmerjeno v ekološko neoporečne dejavnosti. Z namenom ozelenitve občinskih subvencij za gospodarstvo bo Občina Črnomelj zagotovila subvencijske mehanizme, ki bodo po eni strani privabljali tista podjetja, katerih dejavnost je okoljsko vzdržni in prinašali koristi lokalni skupnosti, po drugi strani pa podjetja (tudi javna) spodbujali k bolj trajnostno naravnani dejavnosti. V razpisih za subvencioniranje gospodarstva bo vključila kriterije, ki bodo prednost dali podjetjem, usmerjenim v »zelene dejavnosti«, skladno z usmeritvam *Priročnika za ozelenjevanje občinskega proračuna* (2017).

Produktivnost gospodarstva je absoluten predpogoj za zagotavljanje konkurenčnosti tako na domačem kot evropskem in globalnem trgu. Produktivnosti ni smiselno omejevati na obstoječe (ali celo izzvenevajoče panoge in sektorje), temveč je potrebno staviti na uvajanje novih in koristnih sektorjev z visoko dodano vrednostjo. Za umeščanje gospodarstva v svetovne tokove je nujno oblikovati podpirne mehanizme, ki bodo spodbujali ustvarjalnost, inovativnost in gradili na osi odličnosti managementa,

procesov in produktov. Obstoječim tehnologijam je potrebno dodajati razvoj novih tehnologij, predvsem z uporabo znanj, ki so v občini na voljo (in/ali s pritegnitvijo novih znanj). Koncept privabljanja nizko cenovne in neizobražene delovne sile je potrebno spremeniti v koncept privabljanja odličnih, torej »talentopolis«. Mreže in grozde je potrebno graditi z mislijo na obstoječe zmožnosti lokalnega okolja, ob tem pa upoštevati, da je smiselno uporabiti zamisel o komponentah delovanja v produkcijskem krogu (denimo odpadne surovine v podjetju X postanejo vhodna surovina podjetja Y). Šele na tak način bo gospodarstvo lahko prispevalo k trajnostnemu razvoju.

Občina se bo usmerjala tudi v pridobivanje kakovostne delovne sile, predvsem z vlaganji v kvalitetno izobraževanje¹¹⁹, z ustrezno stanovanjsko infrastrukturo in z zagotavljanjem kakovostnega bivalnega okolja. Občina s podpiranjem podjetništva in samozaposlovanja (tudi skozi segment dela na domu), s finančnimi vzpodbudami gospodarstvu, z izgradnjo načrtovanega daljnovoda 2 x 110 kV RTP Kočevje–RTP Črnomelj ter izgradnjo optične povezave za čim večje število gospodinjstev v občini prispeva k razvoju novih delovnih mest in sočasno zmanjšuje število dnevnih migrantov, ki se pričnejo zaposlovati v Občini Črnomelj. Tako izgradnja daljnovoda kot izgradnja optike (kljub temu da nista v neposredni pristojnosti Občine Črnomelj, pa je potrebno akterje, ki so zadolženi za izgradnjo obeh, nenehno vzpodbujati in preverjati, kaj je že narejeno) predstavljata nujno prioriteto, v kolikor hočemo zagotoviti kvalitetne pogoje, tako za obstoječe gospodarske subjekte, kakor tudi za potencialno nove gospodarske subjekte, ki bi prišli v to občino.

Izobrazba, veščine in talenti postajajo vse bolj, kot seveda tudi že so, ključnega pomena za razvoj na znanju temelječega gospodarstva in posledično delovnih mest z višjo dodano vrednostjo. Izobraževalne institucije so zato pozvane k večji fleksibilnosti in njihovi prilagodljivosti na trenutne (ne vedno dolgoročne) potrebe gospodarstva, pri čemer fleksibilnost ni merjena zgolj s prilagodljivostjo programov, temveč tudi s sposobnostjo pritegnitve in mreženjem vrhunskih domačih in tujih strokovnjakov, z vstopanjem v obstoječe mreže ter aplikativnostjo novega in koristnega za gospodarstvo. Občina bo zato nudila podporo sodelovanju med izobraževalnimi institucijami v občini in gospodarstvu, z namenom zagotavljanja ustreznega kadra. Z namenom nadaljnega dobrega medsebojnega sodelovanja z gospodarstvom bo občina skupaj s Srednjo šolo Črnomelj nadaljevala z organiziranjem srečanj z večjimi zaposlovalci v občini, z namenom ugotavljanja trenda nadaljnega razvoja in načrtovanega zaposlovanja ter potreb po segmentiranem izobraževanju.

Da bi Občina Črnomelj lahko tekmovala z močnimi mestnimi tekmeci, mora spodbujati partnerstva in sodelovanje z drugimi okolji. Takšna partnerstva oblikujejo idealno mrežo manjših mest, ki so dovolj močna za boj proti konkurenci. Črnomelj mora okrepiti sodelovanje z okoliškimi občinami in regijo, z namenom souporabe virov in združitve sil v boju proti skupnim gospodarskim in socialnim težavam, ki jih Občina Črnomelj ne bi mogla reševati sama. Priporočljivo je, da Črnomelj vzpostavi bolj aktivno sodelovanje tudi z mednarodnimi mesti, ki so podobne velikosti. Poleg tega so tako tesna mednarodna partnerstva z drugimi mesti koristna, saj povečujejo motivacijo predstavnikov, da se dejavno vključijo v mednarodno konkurenco, prav tako je tudi dobra priložnost, da se dobi boljši, kontinuiran pregled strateškega, tehnološkega in gospodarskega razvoja v drugih mestih.

---

¹¹⁹ V segmentu, ki je v njeni pristojnosti (torej vzpodbujanje neformalnega izobraževanja, nagrade za inovativnost ...).

Znanje, ki ga imajo posamezniki v gospodarstvu, mora biti ustrezno cenjeno, inovativen kader pa deležen različnih spodbud, ki jim bodo v podporo pri razvoju novih inovativnih rešitev. Zagotovi se tudi ustrezen prenos znanj, ki poteka v obliki »start-up« vikendov, poletnih šol, lokalnih tekmovanj na različnih strokovnih področjih ... Oblikuje se center za nadarjene in vzpostavi sistem vzpodbujanja inovativnosti. Tovrstne aktivnosti bodo omogočile spoznavanje Občine Črnomelj in njenih gospodarskih subjektov z zunanjimi strokovnjaki, kot tudi možnost za podjetja, da najdejo morebitne nove sodelavce. S takšnimi oblikami se lahko poveže tudi turistična ponudba v smislu prenočitev, ponudbe družabnih srečanj ... Pri tem bi lahko veliko vlogo odigrale mladinske organizacije v občini.

Zaradi omejenih možnosti občine za korenitejši poseg v področje gospodarstva bo le-ta zagotavljala primerne infrastrukturne rešitve, predvsem v smislu ustreznega opremljanja industrijskih in poslovnih con, in zagotavljala podporno okolje, ki bo vzpodbujalo vlaganja v lokalno gospodarstvo ter sočasno krepilo tudi njegovo konkurenčnost. Razpoložljive industrijske in poslovne cone občina namenja predvsem visokotehnološkemu in občutljivemu kraškemu okolju prijaznim proizvodnim dejavnostim. Občina vzpodbuja delovanje podjetniškega inkubatorja, kot tudi oblikovanje grozdov iz različnih perspektivnih gospodarskih dejavnosti, prisotnih v občini. Cilj občine je dolgoročna ozelenitev tako gospodarstva kot tudi kmetijstva. Občina bo spodbujala doregistracijo društev v socialna podjetja in na ta način reševanje problemov na podjetniški način.

Občina bo spodbujala gospodarstvo tudi na področju povezovanja lokalnega gospodarstva v obliki organiziranja letnih srečanj tudi za gospodarske družbe oziroma samostojne podjetnike, ki niso vključeni v območno Obrtno-Podjetniško zbornico Črnomelj. Občina bo spodbujala javno-zasebna partnerstva pri razvoju posameznih infrastrukturnih rešitev z namenom izboljšanja infrastrukturne opremljenosti. Občina bo z različnimi natečaji spodbujala inovativne ideje, usmerjene v razvoj občine oziroma gospodarstva, veliko skrb pa bo občina namenjala spodbujanju ciljno naravnanih izobraževanj in usposabljanj, potrebnih za razvoj gospodarstva in podjetništva, kakor tudi za razvoj ključnih razvojnih usmeritev občine – kmetijstvo, turizem, zelena energija ... Občina bo spodbujala razvoj socialnih podjetij, s čimer bo naslavljala potrebo po ukrepih za zaposlovanje ranljivih skupin (glede na dejstvo, da je odstotek starejših ljudi, ljudi z nizkimi dohodki, etničnih/ranljivih skupin v občinah glede na ostale regije v Sloveniji sorazmerno visok). **Črnomelj bo postal okolje, kjer lahko vsak izkoristi svoj potencial!**

Pričakovani rezultati – cilji

- Izboljšani pogoji za ustvarjanje delovnih mest z višjo dodano vrednostjo kot tudi delovnih mest, ki zahtevajo visoko izobražen kader.
- Medsebojno povezovanje, mreženje in združevanje med gospodarskimi subjekti v občini.
- Povečana ustvarjalnost in inovativnost na področju Občine Črnomelj.
- Urejena prometna in komunalna infrastruktura.
- Sonaravno konkurenčno izvozno usmerjeno gospodarstvo z mednarodno prepoznavnostjo.
- Nizkoogljično gospodarstvo.
- Povečano investiranje v raziskave in razvoj.
- Pametna specializacija.
- Razvoj socialnega podjetništva in zaposlovanja ranljivih ciljnih skupin.
- Uspešnejše izkoriščanje regionalnih, nacionalnih in evropskih vzpodbud/sredstev za razvoj gospodarstva.

Projekti, ukrepi in aktivnosti za dosego ciljev

1. NOVE PROSTORSKE MOŽNOSTI:

- Komunalno opremljanje zemljišč in objektov za obrt in podjetništvo.
- Ureditev IKT infrastrukture, ustvarjanje pogojev za delo na domu oziroma za samozaposlitev.

2. SPODBUJANJE USTVARJALNOSTI IN INOVATIVNOSTI:

- Nadaljnje sodelovanje pri regionalnem projektu CRR1 robotika.
- Izboljšanje komunikacije in povečanje stopnje zaupanja med lokalnimi deležniki.
- Promocija podjetništva kot zanimiv in dinamičen način življenja.
- Opredelitev področij odličnosti v občini (torej, na katerem področju/področjih smo najboljši in najbolj prepoznavni).
- Vzpostavitev Centra za nadarjene.
- Oblikovanje sklada za štipendije za najbolj nadarjene, ki bi se po študiju vrnil v Črnomelj.
- Vzpostavitev Razvojno-raziskovalnega centra z namenom razvoja inovacij v gospodarstvu.
- Vzpodbujanje samozaposlovanja in izkoriščanja pridobljenih kompetenc.
- Formiranje sklada za razvoj in inovacije.
- Srečanje podjetnikov, ki niso vključeni v območno Obrtno-Podjetniško zbornico Črnomelj z namenom mreženja.
- Nagrada Občine Črnomelj (letna) za najboljše (najinovativnejše) produkte s področja obrti, storitev, industrije ...
- Obuditev kariernih sejmov.
- Prisotnost predstavnikov občine in gospodarstva na sejmih in mednarodnih dogodkih, kjer opozorijo na kvaliteto poslovne lokacije občine.
- Spodbujanje projekta »Družini prijazna delovna mesta«.
- Nadgradnja inkubatorja za spodbujanje inovativnosti in razvoja.
- Privabiti podjetja in investitorje za proizvodnjo oz. storitve z večjo dodano vrednostjo.
- Ugodnosti za mlada tehnološka start-up podjetja.
- Nadaljnje vključevanje ranljivih skupin ljudi v javna dela.
- Posvetiti se trajnostnemu sonaravnemu podjetništvu, ki bo ustvarjalo zelena delovna mesta.
- Skupaj z gospodarstvom izdelovati večletne plane, ki se predstavijo tudi izobraževalnim institucijam z namenom načrtovanja potrebnega kadra.
- Razmisliti o možnostih vzpostavitve baze podatkov delavno aktivnih posameznikov, ki iščejo zaposlitev.

3. FINANČNE SPODBUDE:

- Olajšave za deficitarne storitve – opredelitev prioritet.
- Subvencije za ponovno oživitev starih opuščanih obrti.
- 0,1 % proračuna za inovativnost (fond za nagrade, spodbude ali subvencije).
- Participativni proračun občine¹²⁰ (ki lahko poleg gospodarstva pokriva vse spodaj navedene razvojne prioritete).

¹²⁰ »Participativni (tudi participatorni) proračun je mehanizem za demokratizacijo odločanja o razporeditvi javnih sredstev ter izboljšanje stika med lokalno oblastjo in občani. Občine z uvedbo participativnega proračuna odločanje o delu občinskega proračuna prenesejo na občane. Namen tega je, da se investicije, ki jih izvaja občina, približajo resničnim potrebam prebivalcev. Ti predlagajo in nato izberejo projekte, ki se bodo financirali iz javnega denarja, in se s tem vključijo v procese upravljanja občine. Namenjanje dela občinskega proračuna za projekte po izboru lokalnih skupnosti ima v številnih tujih občinah že dolgo (nadaljevanje sprotne opombe)

- Nagrade za raziskovalna dela na tematiko, ki koristi gospodarskemu razvoju občine.
- Izvedba zelene proračunske reforme (ob tem slediti usmeritvam *Priročnika za ozelenjevanje občinskega proračuna*).

4. MREŽENJE, GROZDENJE, PARTNERSTVA:

- Povezovanje ponudbe obrti in podjetništva (skupna blagovna znamka).
- Organizacija B2B srečanj.
- Opredelitev bazičnega razvoja v občini.
- Sistem obveščanja in komunikacije.
- Obravnavanje in ogledi primerov dobrih praks doma in v tujini.
- Skupni izobraževalni programi in delavnice.
- Ustvarjanje verig proizvodov in storitev z večjo dodano vrednostjo na lokalni in regionalni ravni, delovanje v produkcijskem krogu.
- Povezovanje s primerljivimi občinami v Sloveniji in EU.
- Spodbujanje programa internacionalizacije.
- Spodbujanje socialnega podjetništva.
- Srečanje podjetnikov, ki niso vključeni v območno Obrtno-podjetniško zbornico Črnomelj z namenom mreženja.
- Katalog možnih investicij v Občini Črnomelj za potencialne investitorje (v več jezikih ...).
- Po potrebi vzpostavitev podjetniškega kluba ali celo oblikovanje kreditnega sklada.
- Povezovanje s perspektivnim kadrom v in izven območja Občine Črnomelj – v sklopu le-tega razmisliti o možnostih vzpostavitev seznama posameznikov, ki so odšli iz Občine Črnomelj (predvsem v tujino) in organizacija letnega srečanja z njimi.
- Večja promocija razvojnih planov različnim podjetjem.
- Intenzivnejše mednarodno povezovanje občine s preostalimi evropskimi državami.
- Spodbujanje aktivnosti, ki prispevajo k prepoznavnosti koristi združništva in socialne ekonomije (denimo s predstavljanjem dobrih praks in pravno podporo ustanoviteljem).¹²¹

5. SPODBUJANJE ENDOGENIH POTENCIALOV:

- Obrtni sejem – 1 ali 2-krat letno (drobna obrt, storitvene dejavnosti, domača umetnostna obrt ...).
- Trgovina z lokalnimi produkti in lokalno kulinariko.
- Projekt za spodbujanje medsebojnega trgovanja v občini in regiji.

Primeri dobre prakse, ki bi lahko bili primerni za uporabo v Občini Črnomelj

Projekt »Klub prihodnosti«	Vsebina primera dobre prakse	Kje lahko le-to zasledimo?
	Klub organizira dogodke in sestanke, kjer se zberejo predstavniki industrije, obrti, kmetijstva	Če podamo primer dobre prakse iz sosednje države: Univerza praktičnih znanosti

tradicijo, ledino pa kot prve slovenske občine orjejo Mestna občina Maribor, Občina Ajdovščina in Občina Komen. Občina Ajdovščina bo v letih 2017 in 2018 za investicije, ki so na glasovanju v projektu »Moja pobuda« dobile največ podpore, v občinskem proračunu namenili 360.000 EUR. To predstavlja 5 % investicijskega dela proračuna (*Priročnik za ozelenjevanje občinskega proračuna, 2017*)«.

¹²¹ Ustanavljanje in delovanje zadrug oz. drugih skupnostnih oblik organiziranja lahko občina aktivno spodbuja tudi pri drugih razpisih – denimo na področju stanovanj, turizma, energetike, gozdarstva in kmetijstva.

	<p>in potrošnikov, da bi prepoznali sinergijske učinke gospodarske povezanosti in povečali vrednost poslovne lokacije občine ter vzpostavili izmenjavo informacij z lokalnimi in regijskimi podjetji in občinami, zaradi boljšega razumevanja kratko, srednje in dolgoročnih poslovnih načrtov in napovedi podjetij. Klub prihodnosti organizira dogodke in sestanke, kjer se zberejo predstavniki obeh strani, da bi razpravljali in pripravili načrte za pridobivanje čim večje koristi od ustvarjenega znanja in s tem povečali poslovno lokacijo mesta.</p>	<p>»Joaneum« v Avstriji se pred vsakim novim šolskim letom sestane z županom mesta in skupaj opredelijo teme diplomskih, magistrskih in doktorskih nalog, ki bi lahko koristile mestu.</p>
<p>Projekt ustvarjanja lokalne zavesti¹²²</p>	<p>Cilj: večja poraba lokalnih produktov in storitev.</p> <p>Potrebne aktivnosti:</p> <ul style="list-style-type: none"> • regionalni časopisi z visokim nivojem zaupanja, • regionalne prireditve in dogodki – kot »meeting places« za prebivalce s ponudbo regionalnih producentov, • direktno informiranje prebivalcev preko brošur, uporabe oglaševalskih metod v vseh sferah, • skupni internetni portal s kvalitetno vsebino, • individualne aktivnosti oseb javnega življenja, • natečaji, igre, nagrade, projekti v šolah ... 	<p>Eden najboljših primerov oblikovanja lokalne in regionalne zavesti ter uspešnega razvoja podeželja najdemo v »Štajerski vulkanski deželi« v jugovzhodni Avstriji (Program LEADER plus).</p>
<p>Zelene delavnice¹²³</p>	<p>Omenjene delavnice služijo obnovi dotrajanih predmetov v centru ponovne uporabe. V Sloveniji deluje že 9 centrov ponovne uporabe s ciljem boljšega zaposlovanja težje zaposljivih oseb in njihove integracije v družbeno okolje ter na trg dela. Eden dobrih primerov vključevanja težje zaposljivih oseb v Občini Črnomelj je Varstveno delovni center Črnomelj, ki pa ne obnavlja dotrajanih predmetov, ampak izdeluje nove. Zakonodajni okvir za delovanje Centrov ponovne uporabe: Direktiva 2008/98/ES Evropskega parlamenta in sveta, z dne 19. 11. 2008, o odpadkih določa obvezno izvajanje ponovne uporabe odpadkov kot virov, pri čemer je ponovna uporaba na drugem mestu petstopenjske lestvice ravnanja z odpadki, takoj za preprečevanjem nastajanja odpadkov.</p>	<p>Primeri dobre prakse se nahajajo na spletni strani www.cpu-reuse.com.</p>
<p>Uvedba lokalne valute¹²⁴</p>	<p>Zelo pogost pojav v Avstriji in Nemčiji, kjer na tak način pospešujejo lokalno porabo in lokalno priпадnost.</p>	<p>V Sloveniji je lokalno valuto »Sternthal« kot prva uvedla Občina Kidričevo, leta 2017. Kidričevo se je tako pridružilo Trbovljam in Ilirski Bistrici oziroma trboveljski lipi ter ilirskobistriškimi beličem in fičnikom, vendar pa za razliko od prejšnjih valut, ki so bile v domeni numizmatikov, je ta zastavljena veliko bolj optimistično in je prva, ki je nastala na pobudo same občine.</p>
<p>Projekt »Družini prijazna občina«</p>	<p>Z zavzetostjo mesta ali regije za prijaznost družini se običajno skriva nova dolgoročna strateška usmeritev. Zaradi zaveznitve postane občina in regija strateško sposobna in na povsem nov način zmožna ukrepanja, saj skozi konsenz, ki presega družbene skupine, razvija potencial sodelovanja – dobiček je večplasten, ne le v gospodarskem smislu, za upravo in</p>	<p>Če izpostavimo dobre primere mest, ki so se vpeljale ta projekt:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Mesto Leipzig v Nemčiji je prepoznalo to priložnost in v okviru svoje dolgoročne strateške naravnosti občinske politike postavilo tematiko prebivalstva, družine in mladine v center svoje pozornosti. To je bilo doseženo z Zavezništvom: »Lokalno

¹²² Spletna stran: <http://www.vulkanland.at/de/steirisches-vulkanland/>.

¹²³ Spletna stran: <http://www.cpu-reuse.com/>.

¹²⁴ Spletna stran: <http://www.kidricevo.si/za-obcane/bon-sterthal/>.

Primeri dobrih
praks po
občinah¹²⁵

regionalno gospodarstvo. Občine, ki so pridobile certifikat »Družini prijazna občina«, so doživele mnoge pozitivne učinke:

- postale so atraktivno okolje za priseljevanje mladih družin,
- pritegnile so pozornost, kar je ugodno vplivalo na razvoj turizma in gospodarstva,
- postale so prepoznavna okolja, kjer se pogoji kvalitete življenja nenehno izboljšujejo,
- dobro izkoriščen socialni kapital občine,
- izboljšana klima in medsebojni odnosi,
- zmanjšanje političnih nesoglasij itd.

Zavezništvo DRUŽINSKO MESTO LEIPZIG« združuje 38 partnerjev iz gospodarstva, kulture, socialnega sektorja, izobraževanja, starševstva, uprave in politike, pri čemer so še posebej močno zastopana podjetja.

Zavezništvo uspešno deluje v delovnih skupinah in je s tem že ustvarilo instrumente, ki bi jih sicer moralo mesto uvesti z veliko truda.

Delovna skupina »Družini prijazno osebno delo« tako razvija otrokom in družini prijazne modelne projekte v tesnem sodelovanju z gospodarstvom, delovna skupina »Odnosi z javnostjo/Javno delo« trži prijaznost družini kot lokacijsko prednost Leipziga, delovna skupina »Družini prijazno mesto« pa spodbuja in oblikuje pobude v mestu Leipzig, kot npr. Leipziški festival izobraževanja (*Leipziger Bildungsfest*).

- Avstrija – Baden bei Wien: Baden se je kot prva avstrijska občina odločil za uvedbo t. i. družinskih miz. Te so zasnovane kot odprt forum za vse generacije in so na voljo v različnih delih mesta z namenom pridobivanja informacij o potrebah prebivalcev v njihovi neposredni okolici.

Rezultati uvedbe družinskih miz še podkrepijo prepričanje, da izgradnja družini prijazne mreže generira ogromno pozitivne energije, od katere imajo v končni fazi koristi vsi udeleženci.

OBČINA AJDOVIŠČINA: ima ves čas posluh za podjetnike in je uspela vzpostaviti izrazito pozitivno podjetniško klimo v kraju. V Ajdovščini deluje tudi Center odličnosti za biosenzoriko, instrumentacijo

in procesno kontrolo, ki je nastal na obrobju podjetja Bia Separations, drugega slovenskega primera vrhunškega podjetništva.

CERKNO: izstopa kot potencialni primer dobre prakse na področju komunikacije med podjetniki in občino. Klub podjetnikov v občini deluje že 20 let. Spomladi 2017 oblikovan Gospodarsko razvojni svet naj bi sodelovanje med gospodarstvom in občino dvignil na še višjo raven. Za Cerknjo je značilno tudi, da brezposelnosti skorajda ne poznajo, kar je veljalo tudi v času največje krize.

IVANČNA GORICA: sodi med razvojno zelo prodorne občine s številnimi dobrimi praksami. Med temi lahko omenimo oblikovanje Medobčinskega razvojnega centra skupaj s sosednjima krajema Grosuplje in Trebnje.

SEMIČ: je občina z največ hitro rastočimi podjetji na 1.000 prebivalcev. Da ne gre za naključje, kažejo sistematične aktivnosti za spodbujanje podjetniškega razvoja. V Semiču letos namenjajo za gospodarstvo 170.130 €, od tega kar 164.280 € za subvencije. Po vrednosti podjetniških subvencij

na prebivalca (43,25 €) je Semič prva občina v Sloveniji! Del subvencij je namenjenih tudi za spodbujanje inovacij. Kot dobro prakso lahko omenimo še, da v občini sofinancirajo delovanje podjetniškega krožka v osnovni šoli.

Izpostavljeni so še druga mesta v Sloveniji, opisi dobrih praks pa so na voljo tukaj:

https://www.podjetniski-portal.si/resources/files/doc/Analiza_ukrepov_za_spodbujanje_podjetnistva_2017.PDF.

Vir: Lasten, 2018

Kazalniki

¹²⁵ Opisi povz. po SPIRIT, 2017.

Kazalniki, ki bi bili smiselni za uporabo spremljanja področja gospodarstva v Občina Črnomelj, so: promocijski materiali za potencialne investitorje, razvoj kazalnika za spremljanje inovacij, število podjetnikov, število delovno aktivnih prebivalcev, število podeljenih nagrad za inovativnost, število brezposelnih oseb, število udeležencev na izobraževalnih programih, število modelov socialnega podjetništva, število podjetij na internetu, število on-line ponudnikov, število blagovnih znamk, število članov poslovnih združenj, število organiziranih mednarodnih srečanj, število delovnih mest na domu, število razpisanih delovnih mest za visoko izobražen kader na letni ravni, število samozaposlenih oseb, povprečna neto plača, dodana vrednost na zaposlenega, opremljenost poslovnih, obrtnih in industrijskih con ter število socialnih podjetij. Kazalnike, ki bodo uporabljeni za merjenje področja gospodarstva v pričujoči strategiji razvoja, navajamo v poglavju Vpeljava kazalnikov za spremljanje izvajanja strategije razvoja Občine Črnomelj (program VIS).

V zadnjem poglavju bomo kazalnike dopolnili še s stanjem zadovoljstva prebivalcev. Z orodjem »VIS« bo tako mogoče spremljati doseganje kvantificiranih ciljev in njihov vpliv na zadovoljstvo občanov.

2

PRIORITETA

KAKOVOST IN UČINKOVITOST OPREMLJENOSTI PROMETNE INFRASTRUKTURE, KI SE USMERA TUDI V IZBOLJŠANJE PROMETNE VARNOSTI IN TRAJNOSTNE MOBILNOSTI

Ključni problemi na področju prometne infrastrukture v občini Črnomelj Občino Črnomelj pesti dotrajana in še neurejena neurejena cestna infrastruktura (3. razvojna os) in zastarel železniški (tako potniški kot tudi tovorni) promet, ki ovira njen gospodarski razvoj. V smislu prometne infrastrukture občine so evidentni problemi še v pomanjkanju varnih poti za pešce, v neizkoriščenem potencialu kolesarjenja, v slabi ponudbi javnega potniškega prometa, v nezadostnem številu parkirnih mest ter neurejenosti parkiranja in v nezdravih potovalnih navadah ljudi. Eden izmed ključnih problemov je tudi nezadostna razvejanost javne razsvetljave po KS v Občini Črnomelj. V nekaterih KS se je izpostavil tudi problem plujenja javnih poti.

Zaključki delavnic na temo prometne infrastrukture (želje in interesi posameznikov/skupin)

Na podlagi izvedenih delavnic na temo prometne infrastrukture v sklopu nastajanja pričujoče strategije razvoja so udeleženci izpostavili naslednje probleme/izzive:

CESTE IN ULICE:

- izgradnja 3. razvojne osi;
- vzdrževanje obstoječe prometne infrastrukture, ki mora biti ena izmed glavnih razvojnih prioritet do leta 2025; **prioritetna izvedba popisa vseh potreb glede vzdrževanja javnih poti in pločnikov na ravni celotne občine in sprejem ustrezne odločitve s strani občine, kako bo potekalo vzdrževanje le-teh v prihodnje;**

- celovita ureditev mestnega središča (izboljšava parkirišč, povezav, pešpoti, vpadnic, čim manj prometa v mestu, obnova ulic, izboljšana povezava z Majerjem), parkirišča na Majerju, ki se ga nato z brvjo za pešce in kolesarje poveže z mestnim jedrom (na nivoju trga);
- obvoznica Čardak z dvema avtobusnima postajališčema in javno razsvetljava;
- ureditev statusa državne ceste skozi mestno jedro, kar bi bila podlaga za ureditev kolesarskih in pešpoti;
- tretji pas in obračališče za tovorna vozila pred mejnim preходом Vinica (pristojnost države);
- ureditev ustreznega dostopa iz gasilskih domov na javne poti za vse gasilske domove v Občini Črnomelj;
- sanacije mostov in okolice le-teh v Občini Črnomelj, ki takšno sanacijo po strokovni oceni potrebujejo;
- dosledni nadzor nad izvajalci javnih naročil (neustrezne sanacije cest s strani izvajalcev po izkopu kanalizacije ali vodovoda);
- postavitve prometne signalizacije na kritičnih prehodih čez železniško progo;
- prekategorizacija cest v skladu s potrebami;
- ureditev prometne in neprometne signalizacije, kjer je to potrebno;
- sprememba obratovalnega časa maloobmejnega prehoda Žuniči in prenova mostu.

KOLESARSKE IN PEŠPOTI:

- izgradnja in označitev kolesarskih poti¹²⁶;
- vzpostavitev sistema izposoje koles;
- vzpostavitev mreže pešpoti in postavitve urbane opreme.

JAVNI POTNIŠKI PROMET:

- vzpostavitev mestnega in medkrajevnega javnega potniškega prometa;
- vzpostavitev sistema na klic;
- ureditev avtobusnih postajališč;
- uvedba hitrega vlaka Črnomelj–Novo mesto–Ljubljana in posodobitev železniške infrastrukture.

PARKIRIŠČA IN PLOČNIKI:

- ureditev javnega parkirišča za dnevne migracije v bližini železniške in avtobusnega postajališča pri hotelu (sistem »*park and ride*«);

---

¹²⁶ Udeleženci so izpostavili, da je bil v okviru projekta CPS, ki se nanaša na mesto Črnomelj, prijavljen projekt nadaljevanja kolesarske steze, kjer je točno predpisana njena trasa. Tem predpisom se mora dosledno slediti. Težavo pri izvedbi predstavlja tudi dejstvo, da se obstoječa kolesarska steza nahaja ob državni cesti, ki pa ima svoje specifične. Podan je bil predlog, da bi se pripravil projekt širšega povezovanja s kolesarskimi potmi med občinami in tudi sosednjo Hrvaško, s katerim bi lahko kandidirali za evropska sredstva, v obliki krožnih kolesarskih pasov po Beli krajini (izpostavljen primer dobre urejenosti le-teh v Prekmurju). Udeleženci izpostavljajo dejstvo, da bi bila to zanimiva dodatna turistična ponudba. Krajinski park Lahinja je v sodelovanju s hotelom Metlika že naredil korak v tej smeri s projektom nakupa 25 električnih koles in postavil 5 polnilnih postaj, ki bodo razporejene na petih mestih od Starega trga do Metlike. To bo zametek kolesarskega prometa ob Kolpi, ki pa bi se lahko v prihodnosti razširil tudi v notranjost občin. S tem projektom želijo spremeniti način potovanja v tem okolju in vzpostaviti sistem, ki ga bo mogoče nadgrajevati.

RIC Bela krajina pripravlja in ureja kolesarske poti ter pripravlja projekt tekaških poti v obliki digitalnih poti, kjer bo tekač ob poti spoznaval tudi lepote Bele krajine. V povezavi s tem udeleženci izpostavljajo, da bi se nato mogoče pojavila zahteva s strani občanov po nabavi električnih koles ob Kolpi. Vendar pa se je izpostavila kritika, da je takšna obnova nezadostna (izvedene naj bi bile le 4 obnove kolesarskih poti), poleg tega se je izpostavilo, da kolesarske poti niso vrisane nikamor, saj denimo Kolesarsko združenje Slovenije nima niti ene uporabne belokranjske poti vrisane na svoj zemljevid (kljub temu da jih je 15) – problemi lastništva.

- povečanje števila parkirišč pri javnih ustanovah (ZD, vrtci, šole, pošta ...) ter izgradnja mostu med Ulico Mirana Jarca in Majerjem na višinskem nivoju ulice;
- ureditev vseh pločnikov ob glavni cesti, tam, kjer je naselje;
- ureditev parkirišč pred conami prepovedi prometa (izpostavljeno v kontekstu *Odloka o prometnem režimu ob reki Kolpi*) in oceniti smotrnost vzpostavitve tabel, ki bi označevale prepoved vožnje (z izjemo lastnikov parcel), skladno s tem odlokom.

PLUŽENJE:

- poenotena ureditev sistema izvajanja pluzenja po celotni občini;
- ureditve pluzenja izvozov iz garaž gasilskih domov.

JAVNA RAZSVETLJAVA:

- ureditev javne razsvetljave na območju Občine Črnomelj, tam, kjer je to potrebno (tudi pri gasilskih domovih).

Težnja prihodnosti – vizija Občine Črnomelj na področju prometne infrastrukture

Dobra dostopnost občine in izboljšanje njenih notranjih cestnih povezav je eden od pomembnih dejavnikov policentričnega razvoja, ki prispeva h krepitvi gospodarskega razvoja občine ter s tem k socialni, ekonomski in prostorski koheziji. Občina Črnomelj potrebuje sodoben, trajnostno urejen promet, ki je osredotočen na človeka in na zagotavljanje njegove varnosti ter dostopnosti do ključnih destinacij in storitev. Sodobno urejena prometna infrastruktura bo spodbudila prebivalce k zmanjšani uporabi avtomobila ter spodbujala hojo, kolesarjenje in uporabo javnega potniškega prometa, urejene obvoznice pa bodo zmanjšale tranzit motornega in tovornega prometa skozi občutljive dele naselij.

Občina si bo prizadevala v pogovorih z državo čim prej zagotoviti začetek gradnje prvega dela 3. razvojne osi oziroma 3. in 4. etape ter projektno dokumentacijo za traso od Malin do Mednarodnega mejnega prehoda Metlika–Črnomelj – jug in obnovo ter nadgradnjo obstoječih cest v državni pristojnosti. Občina Črnomelj bo obnavljala in nadgrajevala lokalne ceste, z namenom, da bodo te zagotavljale visoko kakovost in varnost lokalnih cest, predvsem tistih, ki povezujejo podeželska naselja z občinskim središčem. Urejene bodo varne poti za pešce, odstranjena »ozka grla«, poleg tega pa bo mestno jedro razbremenjeno tranzitnega prometa z uspešno prekategoriizacijo regionalne ceste v lokalno od križišča pri Kolodvorski 32 do križišča smer Adlešiči. »Prometno načrtovanje bo osredotočeno na človeka in na zagotavljanje njegove varnosti, zdravja ter dostopnosti do posameznih območij in storitev« (CPS Občine Črnomelj, 2017). Občina Črnomelj bo vzpodbujala trajnejše oblike mobilnosti z ustrezno ponudbo urejenih kolesarskih poti, pešpoti in prilagojenega javnega prevoza. Z analizo mirujočega prometa bo pristopila k zagotovitvi zadostnega števila parkirnih mest. Z državo bo občina nadaljevala dialog v smeri izboljšave železniške infrastrukture. S tem namenom je maja 2018 občina podpisala dogovor o sodelovanju na področju revitalizacije čezmejne železniške infrastrukture Ljubljana–Grosuplje–Trebnje–Novo mesto–Metlika–Karlovec–Zagreb. Poleg naložb v infrastrukturo bo občina k okolju manj škodljivemu delovanju spodbudila tudi svoja javna podjetja in zavode, ti pa svoje uporabnike (denimo uporaba koles s strani mestnega redarstva, policije, javnih uslužbencev v Občini Črnomelj ...). Občina bo vzpostavila enotno ureditev pluzenja do leta 2025 po celotni Občini Črnomelj za vse občinske kategorizirane ceste.

Pričakovani rezultati – cilji

- Izgradnja prvega dela 3. razvojne osi oziroma 3. in 4. etape ter zagotovitev projektne dokumentacije za traso od Malin do Mednarodnega mejnega prehoda Metlika–Črnomelj – jug (izboljšana oskrba in konkurenčnost gospodarstva), kot tudi ustrezno umeščanje trase v prostor od Črnomelj-jug do MMP Vinica.
- Nadaljevanje obnov državnih cest in mostov po prioritetah glede dotrajanosti in pomembnosti.
- Obnova in modernizacija železniške infrastrukture.
- Izgradnja in obnova cest in pločnikov.
- Celostna prometna ureditev v skladu s CPS Občine Črnomelj (2017).
  - Ukrepi za izboljšanje trajnostne mobilnosti (varne poti za pešce, izkoriščeni potenciali kolesarjenja, polnilnice za elektrovozila, prilagojen, privlačen javni potniški promet).
- Povečanje števila javnih parkirnih mest in vzpostavljen (izboljšan) režim mirujočega prometa.
- Zmanjšanje okoljskih obremenitev.
- Sistemska ureditev vzdrževanja vseh občinskih cest (tudi izven mesta Črnomelj).

Projekti, ukrepi in aktivnosti za doseg ciljev

a) Državne ceste

- Nadaljevanje z aktivnostmi glede izgradnje prvega dela 3. razvojne osi oziroma 3. in 4. etape ter zagotovitev projektne dokumentacije za traso od Malin do Mednarodnega mejnega prehoda Metlika–Črnomelj – jug.
- Postavitev različnih skulptur na treh krožiščih v mestu Črnomelj.
- Program izvedbe prometnih ureditev v naseljih (pločniki, prehodi za pešce, javna razsvetljava, avtobusna postajališča, umirjanje prometa).
- Ustrezna ureditev prevoza tovornega prometa preko mejnega prehoda Vinica (nov dodatni vozni pas).
- Prekategorizacija dela Ulice 21. oktobra in ceste do krožnega križišča za Čardakom v državno cesto in preureditev križišča Ulice 21. Oktobra–Čardak–Ul. Pod smreko (Pri Lidlu) v krožno križišče.

b) Občinske ceste

- Prilagoditev NRP prioritetam, zadovoljstvu občanov in viziji razvoja občine.
- Dolgoročni program rekonstrukcij cest, ulic in mostov.
- Ureditev lastništva na občinskih cestah.
- Program urejanja odvodnjavanja in bankin na občinskih cestah.
- Projekti za umiritev prometa.
- Vzpostavitev partnerstev, pozornost na možnosti sofinanciranja iz državnih in EU virov.
- Urejanje krožišč, vzpostavitev tabel za boljšo prepoznavnost in poudarjanje prednosti občine.
- Poglobitev lokalne ceste pod podvozom pod železnico na Belokranjski cesti (proti ESOL-u).

c) Kolesarske steze

- Priprava dolgoročnega načrta izgradnje kolesarskih povezav v občini.
- Uskladitev NRP z vizijo razvoja občine in usklajenimi prioritetami.
- Enotno označevanje in promocija kolesarskih poti.
- Vzpostavitev sistema najema koles (v prvi fazi preizkus zanimanja za ta

projekt skozi izposojno koles, ki jih bo dobil LAS Projekt »Interpretacija naravne in kulturne dediščine v KP Lahinja«).

- Promocija kolesarjenja tudi skozi dajanje lastnega vzgleda.
- Povečanje parkirišč za kolesa.
- Poleg urejene krožne kolesarske poti po občini in po samem mestu Črnomelj, ureditev tudi tekaške poti, ki bi vodila mimo lokalnih znamenitosti, posebnosti, zanimivosti.

d) Pločniki, bankine, sprehajalne poti

- Dolgoročni program ureditve bankin, pločnikov in sprehajalnih poti (sprehajalne poti se uredijo tudi ob rekah Dobličica in Lahinja).
- Zagotavljanje varnosti uporabnikov.
- Analiza ustreznosti obstoječih pločnikov.
- Upoštevanje kriterijev »družini prijazno okolje«.
- Vzpostavitev kriterijev uporabe in vzdrževanja.
- Vzpostavitev mreže urejenih sprehajalnih in tematskih poti.
- Enotno označevanje, urbana oprema, informativne table.
- Celovita ureditev mestnega središča.
- Ureditev stopnic v mestu, ki se nahajajo na javnih površinah, niso pa ustrezno urejene (stopnice pri OŠ Mirana Jarca, stopnice pri bivši »Dolenjki«, stopnice na Sadež, stopnice ob mostu od Ulice Na bregu do Ulice Pri mostu).
- RIC ob svetovnem dnevu turizma z namenom promocije sprehajalnih poti organizira vodenje po le-teh po mestu Črnomelj v sodelovanju s TD Črnomelj in TIC Črnomelj.

e) Javna parkirišča

- Analiza mirujočega prometa v mestu in krajevnih središčih.
- Javno parkirišče za dnevne migracije ob glavnih cestah in v bližini železniške postaje.
- Dolgoročni program urejanja novih javnih parkirnih mest.
- Obravnava in merjenje zadovoljstva občanov.
- Ureditev parkirišča na Majerju in vzpostavitev povezave z le-tem na nivoju Ulice Mirana Jarca – staro mestno jedro.
- Preučiti vzpostavitev sistema *Park & Ride* zaradi dnevnih migracij.
- Povečati število polnilnic za elektrovozila.

f) Kažipot in označevanje

- Načrt vseh lokacij za postavitev kažipotov in označb.
- Postavitev lamele, ki neformalno poimenuje Ulico Mirana Jarca z »Ulico kulture«.
- Nadaljevanje s postavljanjem turistične in druge obvestilne signalizacije ob državni cesti.

g) Vzdrževanje

- Določitev transparentnih standardov vzdrževanja.
- Vzpostavitev režima povratnih informacij in zadovoljstva občanov.

h) Železniška infrastruktura

- Slediti določilom Dogovora o sodelovanju na področju revitalizacije čezmejne železniške infrastrukture Ljubljana–Grosuplje–Trebnje–Novo mesto–Metlika–Karlovec–Zagreb, z dne 23. 5. 2018, ter spodbujati čim prejšnjo realizacijo le-tega.

i) Javni prevoz

- Načrt urejanja avtobusnih postajališč (varnost otrok).
- Skladno s CPS Črnomelj (2017) preučitev potreb po vzpostavitvi učinkovitega javnega potniškega prometa v mestu in zaledju ter izdelava ustreznih rešitev učinkovitega javnega potniškega prometa v mestu in zaledju.

Kazalniki

Kazalnike, ki bodo uporabljeni za merjenje področja prometa v pričujoči strategiji razvoja, navajamo v poglavju Vpeljava kazalnikov za spremljanje izvajanja strategije razvoja Občine Črnomelj (program VIS). V zadnjem poglavju bomo te kazalnike dopolnili še s stanjem zadovoljstva prebivalcev. Z orodjem »VIS« bo tako mogoče spremljati doseganje kvantificiranih ciljev in njihov vpliv na zadovoljstvo občanov.

3

PRIORITETA

Ključni problemi na področju kmetijstva in gozdarstva v občini Črnomelj SONARAVNO USMERJENO KMETIJSTVO IN GOZDARSTVO S POVIŠANO STOPNJO SAMOOSKRBE

Kmetijstvo in gozdarstvo postajata vse bolj dopolnilni dejavnosti, ki ju opravljajo posamezniki izven primarnih dejavnosti, posamezniki se posvečajo predvsem pridelavi zelenjave ali sadja za osebne prehranjevalne namene, povečuje pa se ekonomska odvisnost tako od zaposlitvenega statusa kot tudi od izdelkov iz nakupovalnih središč, medtem ko se odstotek samooskrbe zmanjšuje. Posledično smo zaradi opuščanja kmetovanja priča vse številčnejšemu zaraščanju kmetijskih zemljišč v uporabi. Negativna posledica zmanjšanja obsega agrarne dejavnosti na kmetijah vodi do zapuščanja kmetij s strani mladih in prisotnosti vse starejše populacije. To posledično pomeni tudi spreminjanje podeželskih naselij, saj se povečuje število zapuščenih hiš, ki po smrti lastnikov ne dobijo ustreznih naslednikov. Poleg problema premajhne kupne moči v občini je premalo prisotno povezovanje, skupen nastop in promocija ter trženje lokalnih produktov, ki se v glavnem odvija na nepokriti tržnici. Dostopne subvencije za kmetovanje kmetovalcem ne omogočajo dostojnega zaslužka za preživetje, zato se nekatere panoge že (vsaj delno) opuščajo. Slabo so izkoriščene možnosti ekokmetovanja, biodinamičnega kmetovanja, možnosti namakanja in alternativnih metod pridelave. Obstaja tudi problem pri pridelavi sezonsko pridelane hrane, ki jo je na času dozorelosti na trgu preveč, izven tega časa pa premalo, kar pridelovalcem onemogoča dostop do zelenih javnih naročil. Problem se, po mnenju udeležencev delavnice na temo kmetijstva, pojavlja tudi pri preveliki počasnosti razvoja, saj je potrebno sorazmerno dolgo časa čakati na spremembe namembnosti, gradbena dovoljenja, kot tudi pri preveliki počasnosti odziva pristojnih institucij v smislu umeščanja kmetijskih objektov v prostor, kar posledično zavira razvoj širjenja kmetij. Na delavnici so bile kot problem izpostavljene tudi težave z naročili, odkupi in s plačili, saj se večji odkupovalci ne želijo terminsko obvezati z naročili, kar pa kmetom zaradi

potrebnega vnaprejšnjega načrtovanja procesa, ki ga pridelava vsakodnevne prehrane zahteva, predstavlja sorazmerno velik problem. Kot problem se je izpostavila tudi zahtevna zakonodaja, ki marsikaterega kmeta/čebelarja odvrne od prodaje njegovih pridelkov, kot tudi (pre)velika razpršenost obstoječe ponudbe, saj kmetje že med seboj ne vedo, kdo razpolaga s kakšnim kmetijskim pridelkom. Pri gozdarstvu pa je ključen problem slaba izkoriščenost lesnega potenciala, tako v obliki energenta kot končnega produkta.

Zaključki delavnic na temo kmetijstva in gozdarstva (želje in interesi posameznikov/skupin)

Na podlagi izvedenih delavnic na temo kmetijstva in gozdarstva v sklopu nastajanja pričujoče strategije razvoja so udeleženci izpostavili naslednje probleme/izzive:

KMETIJSTVO:

- vzpostavitev skupne blagovne znamke »Bela krajina«¹²⁷ in vzpostavitev povezave s KZ Metlika¹²⁸;
- ureditev pokrite tržnice;
- promocijske aktivnosti obstoječe tržnice v centru mesta;
- odprtje trgovine z lokalnimi produkti v mestnem jedru;
- kvaliteta produktov ima prednost pred kvantiteto produktov;
- povezovanje lokalnih proizvajalcev v organizirano obliko prodaje;
- izkoriščanje »zelenih« javnih naročil;
- spodbujanje pridelave lokalne prehrane v smeri povečanja stopnje samooskrbe in poudarjanje prednosti lokalno pridelane hrane;
- nadaljevanje s komasacijami in z agromelioracijami;
- spodbujanje ekološkega kmetovanja, pridelave in promocije avtohtonih belokranjskih sort in kultur (ovčjereja, čebelarstvo, pridelava konoplje in lanu);
- prilagajanje podnebnim spremembam – izkoristiti možnost namakanja;
- ohranjanje tradicionalnih znanj;
- oblikovanje rokodelskega centra za območje Bele krajine;
- spodbujanje izobraževanja za ekološko in biodinamično kmetovanje;
- večja vključenost občin in svetovalnih služb v procese kmetovanja, z namenom nudenja ustrezne pomoči kmetom pri interpretaciji zakonodaje;
- hitrejši postopki za umeščanje kmetij in kmetijske infrastrukture v prostor;
- prednost prodaje lokalnih kmetijskih izdelkov na kulturnih in turističnih prireditvah v občini;
- ker ne more biti vsak pridelovalec usposobljen za vse od pridelave do računovodstva, izpostavljena je bila potreba po vzpostavitvi neke krovne organizacije (včasih npr. Belsad), ki bi pomagala pri urejanju dokumentacije, birokratskih zadev, HACCP-a, bila bi skupni predelovalec sadja in zelenjave, saj ne more biti vsak pridelovalec uposobljen, da skrbi za vse – od pridelave do računovodstva. Le-ta bi morala služiti tudi kot nek center za podatke o

¹²⁷ Izpostavljeno je bilo, da je v Beli krajini kar nekaj avtohtonih proizvodov, ki bi jih bilo potrebno promovirati z nekakšno skupno aktivnostjo/pod skupno blagovno znamko.

¹²⁸ Direktor KZ Metlika izpostavlja, da si želi sodelovanja s kmeti, z rejci in tudi ostalimi, ki imajo produkte z geografskim poreklom ali z ekoproizvodnjo s področja celotne Bele krajine, vendar pa pri tem opozarja, da se je pri tem potrebno držati določenih pravil (ali s sklenjeno pogodbo preko trgovinske dejavnosti ali pa združnih pravil kot član zadruga). Izpostavlja, da bo potrebno na področju Bele krajine doseči povezovanje, saj smo preveč razdrobljeni, če hočemo doseči napredek/razvoj, in dodaja, da bo potreben interes s strani omenjenih akterjev (torej kmetov, rejcev in ostalih, ki imajo produkte z geografskim poreklom ali z ekoproizvodnjo) za doseglo povezovanja. Glede skupne blagovne znamke pa izpostavlja sicer načelno strinjanje glede vzpostavitve le-te z namenom prepoznavnosti, izpostavlja pa vprašanje prevzema finančnega vložka in končnega cilja smiselnosti vzpostavitve.

pridelovalcih in proizvajalcih, da se skrajša iskanje ponudnikov, saj trenutno nad tem ni ustreznega pregleda. Udeleženci so si bili enotni, da bi kaj takega lahko prevzel tudi posameznik, ki se na to spozna in se s tem že ukvarja;

- povečanje subvencij manjšim in mlajšim kmetovalcem;
- proučiti možnost postavitve rastlinjakov in razvoja alternativnih možnosti, kot so **bionika in hidroponika ter ark-parki**;
- pristopiti k oblikovanju projekta lokalne zavesti;
- zasaditev medovitih rož in drevoreda v Občini Črnomelj (predvsem v mestu);
- ustanovitev dodatnih čebelarskih krožkov in čebelnjakov za izobraževalne namene;
- postavitve Api-terapevtskega čebelnjaka za povečanje turistične privlačnosti;
- spodbujanje lovskega turizma, ribištva;
- vzdrževanje kmetijske in gozdne infrastrukture tudi za namene rekreacije, turistične dejavnosti.

GOZDARSTVO OZ. IZKORIŠČANJE LESA:

- bolje izkoristiti lesni potencial občine;
- oživitev lesno-predelovalne industrije;
- promovirati možnost samozaposlovanja kot tudi povečevanja delovnih mest in izkoristka energije na področju gozdarstva;
- vzpodbujanje izkoriščanja lesa za storitvene dejavnosti in spreminjanje lastne percepcije v smislu zaznave prednosti v izboru domačega izdelovalca pohištva in drugih izdelkov iz lesa;
- upoštevati glavne usmeritve pri gospodarjenju z gozdovi s strani Zavoda za gozdove Slovenije, območne enota Novo mesto, Krajevne enote Črnomelj.

Težnja prihodnosti – vizija Občine Črnomelj na področju kmetijstva in gozdarstva

Vizija razvoja t. i. »zelenega gospodarstva« in vloga kmetijstva pri varovanju naravnih virov in varstva narave, preko razumevanja procesov proizvodnje hrane, pomeni realno možnost vzdržnega trajnostnega razvoja in pridobivanja novih delovnih mest v kmetijstvu, pa tudi v nekaterih spremljajočih gospodarskih dejavnostih, zlasti turizma. Kmetijske in ostale dejavnosti, ki temeljijo na večjih posegih v prostor, na določenih delih Občine Črnomelj posegajo v območja Nature 2000, zato bo potrebno najti kompromis med priznanimi omejitvami in interesi posameznikov.

Potreben bo načrten razvoj dopolnilnih dejavnosti s ciljem popestritve turistične ponudbe kraja. Uspešnost razvoja pa bo v prihodnje odvisna tudi od sposobnosti koriščenja sredstev iz Evropskega sklada za razvoj podeželja (EKSRP), za kar je potrebno doseči:

- dobra partnerstva v smislu tržne organiziranosti v okviru »shem višje kakovost«,
- učinkovito pripravo tako posameznika kot občine za izkoriščanje možnosti obstoječih finančnih sredstev,
- uspešno nadaljnje vključevanje v Lokalne akcijske skupine ((LAS) – LEADER) za območje celotne regije, kot tudi
- oblikovati učinkovite organizacijske oblike, z namenom, da bodo le-te finančno sposobne koristiti finančna sredstva, ki so na voljo (predvsem v smislu zmožnosti lastnega vložka/sofinanciranja).

Podeželski – odprti prostor je treba razvijati kot dobrino, dostopno vsem prebivalcem, istočasno pa zagotavljati njegovo kultiviranost. Z različnimi ukrepi se bo izboljšala oskrba in mobilnost na podeželju živečih prebivalcev, poskrbelo pa se bo tudi za

ohranjanje kulturne pokrajine in poselitve ter preprečevalo nadaljnje zaraščanje z gozdom. Na podeželju se bo spodbujalo različne dejavnosti, ki vodijo v ustvarjanje novih delovnih mest (biomasa, kmečki turizem, sonaravno kmetijstvo ...), večanje dodane vrednosti in zaslužka tamkajšnjih prebivalcev. Za zagotavljanje enakih možnosti bo potrebno podeželskim prebivalcem nuditi storitve (zagotavljanje informacijsko-komunikacijske infrastrukture, organiziranje aktivnosti na podeželju ...), ki jim bodo omogočile enakopravno vključevanje v družbene tokove v občini – različne prireditve in storitve, interesne dejavnosti za otroke in mladino, izobraževanje in usposabljanje. Integrirano kmetijstvo¹²⁹ bi moralo postati minimalna zahteva za pridelavo v kmetijstvu, zaradi občutljivega kraškega okolja občine pa bi bilo priporočljivo, da postane težnja prihodnosti preusmeritev v pridelavo skozi sonaravno kmetijstvo¹³⁰ (v ekološko kmetijstvo, permakulturo ali celo biodinamično kmetijstvo¹³¹).

¹²⁹ Integrirana pridelava je naravi prijaznejši način pridelave od konvencionalnega, kjer se z rednim nadzorom pooblaščenih certifikacijskih organov, pristojnega inšpektorata in pod natančno določenimi pravili kmetuje na način, ki zmanjšuje negativne vplive kmetovanja na okolje in zdravje ljudi z namenom pridelave kakovostne in zdrave hrane (Spletna stran Integrirana – pridelava, O integrirani pridelavi).

¹³⁰ Uvedba načel trajnosti v konvencionalno kmetovanje pomeni prehod na sonaravno kmetovanje, ki dolgoročno ne dela škode okolju in vključuje le materiale, ki jih je mogoče vključiti v osnovni krog kroženja organskih snovi. Sonaravno kmetovanje temelji na naravi prijaznih pridelovalnih postopkih z uporabo obnovljivih virov in vključuje tudi socialne in etične vidike. Poseben poudarek je zato pri reji živali, ki mora biti prilagojena in v skladu s standardi dobrega počutja živali. Zaželeno so avtohtone pasme živali, tradicionalne sorte rastlin, ki pa so marsikje že izginile. Bistvena je sprememba načina razmišljanja – narave ne izkoriščamo, temveč kmetujemo v ravnotežju z njo. Ne spreminjamo narave, ampak se ji skušamo prilagoditi (*Vita, V zdravem okolju lahko pridelamo zdravo hrano*). Sonaravno kmetijstvo je širši pojem od ekološkega, saj je ekološko kmetijstvo vrsta sonaravnega kmetijstva in ekološka pridelava vrsta sonaravne pridelave.

¹³¹ Med posebnimi oblikami sonaravnega kmetovanja omenimo še permakulturo in biodinamično kmetovanje. Permakultura je sistem kmetovanja na načelih ekološkega kmetovanja in z minimalno ali nikakršno obdelavo, torej po načelu: kar narava da. Biološko dinamično kmetovanje poleg zavračanja vsega industrijskega (mineralna gnojila, škropiva), upoštevanja načel ekološkega kmetijstva in priprave lastnih pripravkov za škropljenje upošteva tudi naravne cikle in kozmične sile. Biodinamika je nastala že leta 1924 kot eden prvih odgovorov na vse bolj intenzivno kmetovanje. Ni zgolj način kmetovanja, ampak tudi filozofski pogled na svet in vesolje (*Vita, V zdravem okolju lahko pridelamo zdravo hrano*). Z izvirnim pojmovanjem naravnega razvoja omogoča odklon od konvencionalnih vzorcev, ki vse bolj ogrožajo naše okolje, slabijo zdravje, našo samopodobo in gospodarsko moč. Zato biodinamiki usmerjajo strategijo in aktivnosti v pridelavo in predelavo zdrave hrane ter k ohranitvi zdrave zemlje. Biodinamična metoda izhaja iz Kmetijskega tečaja dr. Rudolfa Steinerja, ki ga je ta pripravil leta 1924, in na katerega so pomembno vplivale zgodovinske okoliščine. Kmetijski tečaj velja za enega najpomembnejših prelomov, ki vplivajo na razvoj kmetijstva v 21. stoletju. Pri ekološki pridelavi se prevečkrat zadovoljimo s tem, da kemično-sintetična sredstva zgolj zamenjamo z biološkimi, medtem ko biodinamiki ostajajo zvesti naravnim izvorom rasti in razvoja, ki nikakor niso gnojila in pesticidi, temveč naravni dejavniki, kot so toplota, svetloba, vlaga, minerali ... Gnojenje biodinamiki razumejo kot oživiljanje tal, kajti le živa tla zagotavljajo zdravo rast in razvoj, škodljivce pa obravnavamo kot simptome porušenega ravnovesja. Njihovo delo je torej oživiljanje tal in ohranjanje ravnovesja. V biodinamični pridelavi ni dovoljeno uporabljati nobenega sintetičnega sredstva, tudi organsko pridobljena so strogo omejena in dovoljena le v določeni količini in pod posebnimi pogoji. Biodinamiki kakovost svojih živil izboljšujejo predvsem s skrbjo za ohranjanje zdravja in rodnosti tal, zato zemlje ne gnojijo z gnojevko in nezrelimi komposti. Zdravje rastlin krepijo z zeliščnimi pripravki, s čaji, z izvlečki, s pravilnim kolobarjenjem in z upoštevanjem pravega časa za vsako opravilo. Živali v hlevih niso privezane, kravam se ne režejo rogov, oploditev živali se opravlja po naravni poti ... To v praksi pomeni, da se na kmetiji namesto lahko topnih mineralnih gnojil uporabljajo zreli komposti in posebni biološko-dinamični preparati ter homeopatski pripravki. Iz konvencionalnega načina kmetovanja danes prehajamo na ekološki način, vendar ne spreminjamo pogleda ali načina delovanja. Zamenjati kemična sintetična sredstva z biološkimi ni premik v evoluciji človeka. Kemične strupe samo zamenjujemo z biološkimi. Med kemično in biološko vojno ni bistvene razlike. V obeh primerih so mrtvi. Z biodinamiko smo dobili prvo metodo, pri kateri ni treba več ubijati. Živila z oznako Demeter izpolnjujejo vse pogoje, predpisane z ekološko pridelavo in s predelavo, poleg njih pa še dodatne zahteve biodinamike (povz. po Društvo za biološko-dinamično kmetovanje Podravje, *Kaj je biodinamično kmetovanje?*).

Zaradi nizke izobrazbene ravni podeželskega prebivalstva bo treba spodbujati njihovo dokvalifikacijo in s tem ustvarjati razmere za nastanek novih gospodarskih aktivnosti (npr. turizem). Potrebno se bo zavedati pomembnosti izobrazbe in znanja, ki jo/ga potrebujejo (in jo bodo v prihodnje vse bolj potrebovali) kmetje za strokovno opravljanje svoje dejavnosti. Kljub modernizaciji bo treba skrbeti za ohranjanje kulturnega izročila in dediščine, ki bosta ob primerni ponudbi lahko zanimiva turistična atrakcija (npr. oživljanje tradicionalnih obrti). Za podeželska območja bo treba pripraviti celovit razvojni koncept, ki bo opredeljeval ustrezno infrastrukturno opremljenost za različna območja občine, strokovne podlage za revitalizacijo vaških jeder in kulturne pokrajine, potrebno pa bo oblikovati tudi informacijsko bazo za upravljanje z zemljišči, ki bi omogočala aktivnejšo zemljiško politiko (združevanje zemljišč, ponudbo in povpraševanje, oddajanje v najem ...), in produkcijskimi presežki kmetijstva Občine Črnomelj.

Potrebno bo vzpostaviti evidence presežkov na področju kmetijske pridelave/predelave. Prioritetno bo potrebno pridobiti takšen posnetek, zaradi lažje odločitve za segmentirano odprodajo pridelkov zunanjim kupcem tudi izven Bele krajine (denimo povezovanje s KZ Metlika, skupni nastop na tržnici v Ljubljani in tako dalje). Občina Črnomelj ima zaradi svoje geografske lege izreden potencial za gojenje jagodičevja, saj podatki na nacionalni ravni kažejo nenehen deficit takšnih oblik sadja, potencial pa je tudi v namakalnih sistemih in rastlinjakih. S pomočjo kogeneracij, ki bi se pojavljale po hišah zaradi tendence po učinkovitejši izrabi naravnih virov, bi se lahko rastlinjaki tudi ogrevali, kar bi podaljšalo sezono pridelave, seveda ob ustrezni zagotovitvi potrebne svetlobe. Potrebno je tudi doseči povezovanje istovrstnih producentov v lokalne ali regijske blagovne znamke, kjer bi bila v ospredju usmeritev v kvaliteto pred kvantiteto, skupen trženjski pristop, potrebno pa je izboljšati tudi obstoječe komunikacijske poti. Vzporedno bi se morala izvajati tudi strategija oblikovanja lokalne zavesti s partnerji, kot so denimo izobraževalne institucije, društva, podjetja ...

Težnja prihodnosti v gozdarstvu

Gozd predstavlja enega od ključnih obnovljivih virov na Zemlji, zato je posledično potrebno z njim ustrezno (načrtno) gospodariti. Občina s pristojno javno službo, ki skrbi za gospodarjenje z gozdovi – Zavodom za gozdove – opozarja na nujnost sonaravnega gozdarstva, v sklopu le-tega pa na nujnost zagotavljanja nege gozda, kakor tudi pomlajevanja le-tega. Občina bo usmerjala razvoj v smeri izkoriščanja trajnostnih virov (predvsem lesa) in izkoriščanja le-tega v različne namene, predvsem v lokalnem okolju (vzpodbujanje razširjanja proizvodnje, širitev delovnih mest ali dopolnilnih dejavnosti na področju gozdarstva itd.) ob sočasnem upoštevanju izpostavljenih glavnih usmeritev ZGS, OE Novo mesto, KE Črnomelj.

Pričakovani rezultati – cilji

- Delo na kmetijah omogoča spodoben dohodek in je privlačno za mlade.
- Aktivna politika finančnih pomoči mladim gospodarjem ter aktiven pristop izobraževanju in usposabljanju na kmetijah.
- Povečana konkurenčna sposobnost kmetijstva skozi večanje produktivnosti, dodane vrednosti v kmetijski pridelavi, specializacijo in/ali usmerjanje v delovno intenzivne panoge (kot sta sadjarstvo in zelenjadarstvo) ter tehnološke posodobitve kmetij.
- Postopna zaustavitev zaraščanja kmetijskih površin v občini.
- Skladen in socialno vzdržen razvoj podeželja.
- Povečan obseg in izboljšana tržna organiziranost.
- Povečana samooskrba s prehrabnimi izdelki.

- Vpeljevanje kmetijskih praks, ki ugodno vplivajo na ohranjanje naravnih virov in prilagajanje na podnebne spremembe ter povečana proizvodnja sonaravno pridelanih produktov (v skladu s tem razvoj tržno usmerjenega ekološkega kmetijstva ter drugih zdravju in okolju nadstandardno prijaznih načinov proizvodnje (poljedelstvo, živinoreja, vinogradništvo, čebelarjenje), pri čemer se posebna podpora namenja začetnikom).
- Organizacija pridelave in predelave hrane v okviru priznanih shem »višje kakovosti« (težnja je usmerjena v doseganje višje kakovosti, ekološke in integrirane pridelave, povečevanje ugleda, pridobivanje ustreznega geografskega porekla, geografske označbe ...) in usmeritev v končne proizvode najvišje kvalitete.
- Izboljšana starostna struktura nosilcev kmetijskih gospodarstev.
- Zmanjševanje vnosa fitofarmaceutskih sredstev in nitratov s spodbujanjem okolju prijaznejših načinov kmetovanja – posebna pozornost se namenja ohranjanju zdravih tal in njihove sposobnosti zadrževanja vode in ogljika.
- Ustanovitev zadrug in povezanih skupin istovrstnih proizvajalcev ali vsaj povezovanje v obstoječe zadruge (primer KZ Metlika).
- Izvajanje zemljiških operacij (komasacije, namakanje, združevanje zemljišč, urejanje pašnikov, manjše agromelioracije), s posebnim poudarkom na zaokroževanju posesti.
- **Izvajanje projekta »Oblikovanje lokalne zavesti«.**
- Razvoj dopolnilnih dejavnosti in povečanje obsega neposredne prodaje predvsem profesionalnih kmetij (specializirana prodajana mesta, novi sistemi trženja s poudarkom na prodaji lokalno pridelane in predelane hrane), povečanje raznovrstne ponudbe na podeželju.
- Preusmerjanje živinorejskih kmetij (kjer so za to naravni pogoji) v delovno intenzivne panoge ali preusmeritev v prirejo mesa višje kakovosti (ekološka prireja mesa).
- Načrtno usmerjanje in usposabljanje kmetijskih gospodarstev za koriščenje finančnih sredstev iz različnih strukturnih skladov EU.
- Višja stopnja usposobljenosti in učinkovitejši prenos znanja na podeželju.
- Načrtno prostorsko načrtovanje z namenom optimalnega razvoja kmetijstva, ki mora upoštevati razvojni potencial profesionalnih kmetijskih gospodarstev, katerih širjenje infrastrukture je pogoj za krepitev njihove konkurenčne sposobnosti in tako ohranjanje delovnih mest.
- Po potrebi spodbude v obliki ugodnih najemnin oz. prodajnih pogojev za zapuščene kmetije v občinski lasti.
- Vključevanje kmetijske dejavnosti z vsemi njenimi funkcijami v različne partnerske povezave institucij, pravnih in fizičnih oseb z namenom koriščenja finančnih sredstev iz strukturnih skladov.
- Vključevanje in promocija kmetijstva v turistični ponudbi.
- Ozaveščanje prebivalcev, vključujoč mladino v osnovnih šolah, o pomenu kmetijstva.
- Ohranjanje obdelanosti vinogradniških površin.
- V OPN se zaščiti najboljša kmetijska zemljišča pred spreminjanjem njihove namenske rabe.
- Načrtno in aktivno vključevanje gozdarstva ter z le-tem povezanih dejavnosti v turistično ponudbo.

- Intenzivnejše gospodarjenje z gozdovi, boljša izraba lesa in večanje dodane vrednosti v lesno-predelovalni industriji.
- Povečana proizvodnja in raba obnovljivih virov energije.

Projekti, ukrepi in aktivnosti za dosego ciljev

Projekti:

- Delavnica z istovrstnimi ponudniki (teme: povezovanje, skupna proizvodna sredstva, povezana ponudba, trženje in promocija ...).
- Ukrepi preko občinskih razpisov za izobraževanje kot vzpodbujanje kmetovanja, ciljno usmeriti v smeri sonaravnega kmetijstva (finančne olajšave, možnost nakupa oz. subvencije odpornih sort trte ...).
- Spodbude za uporabo in proizvodnjo obnovljivih virov energije.
- Pokrita kmetijska tržnica: kmetijsko-turistični-kulturni dogodek s stalnim terminom.
- Trgovina z domačimi produkti in domačo umetnostno obrtjo.
- Skupna blagovna znamka Občine Črnomelj in skupni nastop na trgu izven Občine Črnomelj (sodelovanje s KZ Metliko) ter spodbujanje koriščenja ukrepa za povezovanje tržnih proizvajalcev, ki ga razpisuje MKGP.
- Promocija izdelkov iz kmetijstva na različnih sejmih (tudi v tujini).
- Vključitev v sistem »zelenih« naročil v šolah in vrtcih (povezovanje z različnimi kmetijami po Sloveniji z namenom zagotavljanja ustrezne ponudbe).
- Promocija Občine Črnomelj kot destinacije z visoko kvalitetnimi bio- in ekoproducti.
- Vzpostavitev ARK kmetij in ARK središč (ohranjanje slovenskih avtohtonih pasem).
- **Projekt oblikovanja lokalne zavesti** – prebivalce ozavestiti o pomenu povečane lokalne samooskrbe (udeleženci: vrtci, šole, društva, podjetja, kmetije, mediji, strokovne službe s področja kmetijstva ipd.), kot tudi prednosti izbire domačega ponudnika različnih storitev (denimo mizarja ipd.).
- Učni vrt in učni vinograd (kjer se del obdeluje ekološko, drugi del pa konvencionalno, pri čemer se lahko neposredno primerja učinke obeh načinov proizvodnje, kar je neposredno zanimivo tako za kmete, ki se ukvarjajo še s konvencionalno pridelavo, jih pa zanima preusmeritev v ekološko kmetovanje, kot tudi za učence različnih izobraževalnih institucij).
- Vzpodbujanje vrtničkarstva in postavljanja rastlinjakov (projekt: »rastlinjak gozdnih sadežev, zelišč ...«).
- Segmentirane vzpodbude za mlade kmete z namenom ustavljanja opuščanja kmetij.
- Coworking prenesti v kmetijstvo – cofarming.
- Vzpostavitev rokodelskega centra/rokodelske akademije.
- Povečane finančne spodbude za manjšega kmeta.
- Analiza potreb namakanja.
- Prednostno omogočiti ponudbo lokalno pridelane hrane in pijač na prireditvah v Občini Črnomelj.
- Nadaljevanje s komasacijami in z agromelioracijami; sočasno z namenom preprečevanja zaraščanja kmetijskih površin tudi:
  - a) obveščanje in spodbujanje prebivalcev o možnostih izkoriščanja sredstev iz vladne Uredbe o izvajanju ukrepa odpravljanja zaraščanja na kmetijskih zemljiščih z namenom zaustavljanja nadaljnega zaraščanja kmetijskih površin v občini;
  - b) hkrati pa tudi povečati ozaveščanje prebivalcev občine o pomembnosti kmetijskih zemljišč kot nenadomestljivega vira za zagotavljanje

prehranske varnosti s sočasnim poudarjanjem možnosti (intenzivnejšega) koriščenja ukrepa agromelioracije;

c) in/ali celovitejše urejanje določenega območja (primer: Petrova vas).

- Zasaditev medovitih rož in medovitega drevja.
- Vzpodbujanje turističnih oblik čebelarstva (primer: api-terapevtski čebelnjak).
- Vzpodbujanje čebelarstva v vzgojno-izobraževalnih institucijah.
- Vzpodbujati izkoriščanje lesa s pomočjo dobrega dizajna končnih produktov z višjo dodano vrednostjo (podan primer lesena ovčka z volno kot igrača za otroka).
- Po ustrezni vzpostavitvi evidence lastništva gozdov in kmetijskih površin v lasti občine, unovčiti kapital za biomaso v občinskih gozdovih in oddati kmetijske površine v lasti občine v najem zainteresiranim posameznikom, ki se ukvarjajo s sonaravnim kmetijstvom.
- Po potrebi vzpostaviti specializirano obrtno-industrijsko cono za lesno-predelovalna podjetja.
- Spremljanje zadovoljstva občanov.

Turistične kmetije:

- Organiziranje strokovne pomoči »od ideje do registracije«.
- Povezovanje ponudbe, promocija, trženje, označevanje ...
- Stalni dogodki za lokalne obiskovalce.
- Tipična kulinarika, posebna specializirana ponudba (kmetije za družine z otroci, kmetije za druženje z živalmi, zdrave počitnice, invalidom prijazne kmetije, BIO kmetije itd.).
- Izobraževanje udeležencev – delavnice prihodnosti.
- Urejenost, sistem nagrajevanja, kontrola kvalitete ...
- Označenost turističnih objektov, kmetij ...

Kmetijski produkti:

- Končni produkti z več dodane vrednosti (kvaliteta pred kvantiteto).
- Pospešitev prodaje prepoznavnih avtohtonih sort in izdelkov, po katerih je prepoznana Občina Črnomelj (lokalni festival črnomaljske preste, žitne klobase ...).
- Spodbujanje prodaje in ogleda proizvodnje na domu.
- Spodbude za eko- in bioprodukcijo.
- Skupen nastop na trgu, promocija, branding – utrjevanje blagovne znamke.
- Skupen razvoj meril za kakovost (notranji nadzor) pri povezanih producentih.
- Iskanje novih odjemalcev (on line prodaja), usmerjanje v butično prodajo in koriščenje lokalnih produktov kot poslovnih daril.

Kazalniki

Kazalniki, ki bi bili smiselni za uporabo spremljanja področja kmetijstva in gozdarstva v Občina Črnomelj, so: število povezanih skupin istovrstnih pridelovalcev, število kmetij, vključenih v zadrugo, število predelovalnih obratov na kmetijah, število kmetij, povezanih v skupno blagovno znamko, število blagovnih znamk kmetijskih produktov lokalnih pridelovalcev, število kmetij, zainteresiranih za prodajo na lokalnem trgu, število udeležencev na informativnih in izobraževalnih dogodkih v občini, število prosilcev za subvencioniranje iz EU skladov, število kmetij, ki se ukvarjajo s predelavo lesa, število kmetij, ki se ukvarjajo z ekološko pridelavo, število kmetij s pridobljenim statusom ekoloških in biodinamičnih kmetij, obseg kmetijskih površin z ekološko pridelavo, število zaposlenih na kmetijah, število specializiranih kmetij, obseg zmanjšanja zaraščenih kmetijskih površin, število samozaposelnih v gozdarstvu, izkoristek lesne biomase ipd. Kazalnike, ki bodo uporabljeni za merjenje področja

kmetijstva in gozdarstva v pričujoči strategiji razvoja, navajamo v poglavju Vpeljava kazalnikov za spremljanje izvajanja strategije razvoja Občine Črnomelj (program VIS). V zadnjem poglavju bomo kazalnike dopolnili še s stanjem zadovoljstva prebivalcev. Z orodjem »VIS« bo tako mogoče spremljati doseganje kvantificiranih ciljev in njihov vpliv na zadovoljstvo občanov.

Primeri dobrih praks

Spodaj navajamo primere dobrih praks na področju kmetijstva, ki bi jih lahko v Občini Črnomelj uporabili z namenom izboljšanja poslovanja na področju kmetijstva.

PRIMERI DOBRE PRAKSE	VSEBINA DOBRE PRAKSE IN KJE JIH LAHKO ZASLEDIMO
Povezovanje lokalnih producentov: Društvo Zakladi dravinjske doline	Gre za društvo, ki je ustanovljeno na območju Občin Poljčane, Makole, Majšperk in povezuje lokalne ponudnike tega območja, ki so pridelovalci različnih domačih produktov, bodisi kulinarčnih bodisi izdelkov domače obrti.
Oblikovanje lokalne zavesti – regija »Vulkanland« v Avstriji	Eden najboljših primerov oblikovanja lokalne in regionalne zavesti in uspešnega razvoja podeželja najdemo v »Štajerski vulkanski deželi« v jugovzhodni Avstriji (Program LEADER plus).
Zadruga v Sloveniji	Najpogostejša organizacijska oblika, v kateri se odvijajo skupnostni projekti, so zadruga. Solastništvo in soupravljanje sta vgrajena v temelje zadrugištva. Zadruga so prostovoljne, odprte, neodvisne in samostojne gospodarske organizacije, ki jih upravljajo njihovi člani. Poglavitni cilj zadrug je zadovoljevati potrebe članov in doseči čim večjo korist za njih in za skupnost. Če so bile včasih zadruga dejavne pretežno na področjih kmetijstva in gozdarstva, danes posegajo na najrazličnejša področja, kot so zagotavljanje mobilnosti in stanovanj, nudenje storitev, izrabo obnovljivih virov energije ipd. Delujejo na podlagi <i>Zakona o zadrugah</i> . Spodaj izpostavimo primere dobrih praks: Zadruga Dobrina, Jarina in Konopko. S strani kmetov v Beli krajini pa je bila kot primer dobre prakse izpostavljena Zadruga Ptuj.

1. ZADRUGA DOBRINA – Zadruga za razvoj trajnostne lokalne oskrbe z. o. o. (spletna stran: <http://www.zadruga-dobrina.si/>)

Projekt je bil vzpostavljen in je sofinanciran v okviru programskega sklopa Urbane brazde, Maribor 2012 – Evropska prestolnica kulture. Temeljni namen zadruga Dobrina ni ustvarjanje dobička, temveč razvoj malih kmetij, pravične trgovine z živili in zagotavljanje možnosti pravičnega plačila pridelovalcem in proizvajalcem. Prve napore so usmerili v iskanje manjših posameznih kmetovalcev, ki so želeli povečati obseg obdelave svoje zemlje in izboljšati dostop do kupcev. Izobraževali in usposabljali so jih za preusmeritev v ekološko kmetovanje in po letu dni so v Jurovskem Dolu ustanovili Zadrugo Dobrina. Zadrugi so se pridružile tudi kmečke gospodinje, ki v krušnih pečeh pečejo kruh in gibanice, izdelujejo domače rezance ter druge tradicionalne dobrote. Danes z lokalno hrano preskrbujejo že številne obrate javne prehrane. Vsem prebivalcem Maribora pa svoje izdelke nudijo preko sistema zabojčkov s svežo zelenjavo in sadjem v spletni trgovini. Za vse, ki želijo lokalne dobrote ponuditi na svojih zabavah, prireditvah in ostalih priložnostih, pa nudijo tudi kmečki catering. Zadruga Dobrina prodaja izdelke in pridelke le s tistih kmetij, ki so vključene v katero od shem kakovosti (ekološka ali integrirana pridelava in dopolnilna dejavnost na kmetijah). S tem podpirajo majhne, lokalne kmete, ki so naš potencial za dvig stopnje samooskrbe in biotske pestrosti v Sloveniji. Ogromno avtohtonih, naravno odpornih vrst zelenjave je že izgubljenih za večno. Le domača, lokalna pridelava brez uporabe agresivnih kemičnih sredstev nam bo na dolgi rok zagotovila, da ne bomo lačni. Članstvo z 9 ustanoviteljev so danes razširili že

na 75 (od tega 28 ekokmetij), dostavo z dveh osnovnih šol pa na 45 obratov javne prehrane v Mariboru, Lenartu in na Ptujju ter povprečno 70 rednih odjemalcev tedenskih zabožkov. Letno razvozijo preko 80 ton zelenjave in ustvarijo promet blizu 200 000 €. 15 kmetij so prepričali, da se usmerijo v ekopridelavo, nekaj kmetij so rešili pred propadom, ustvarili so 4 delovna mesta znotraj zadruga. Rast je 30–40 % letno! Pripravljajo tudi predelovalni obrat, s katerim bodo lahko kmetom zagotavljali prevzem presežkov. Edine težave povzročata zakonska regulativa v Sloveniji zaradi obdavčitve zadrug, katerih namen ni ustvarjanje profita temveč povezava kmetovalcev. Eko proizvodi iz Avstrije, kjer je zakonodaja bolj naklonjena, so na trgu zato cenovno konkurenčnejši.

2. JARINA, Zadruga za razvoj podeželja (Litija) (spletna stran: www.jarina.si)

V mreži ima preko 100 dobaviteljev iz različnih koncev države. Dobavitelji so družinske kmetije in nekaj družinskih podjetij, ki zaposlujejo do pet oseb. S tako široko mrežo lahko zagotavlja zadostne količine in raznovrstnost pridelkov, od katerih je 10 % tudi ekološko pridelanih. Zadruga Jarina z lokalno hrano oskrbuje javne zavode (vrtci, šole, domove za starejše občane) in gostilne. Je tudi lokalni ponudnik za Shemo šolskega sadja (ukrep skupne kmetijske politike EU v sektorju sadja in zelenjave). Na območju Srca Slovenije Jarina vzpostavlja sistem premičnih tržnic in organizira postavitve lokalnih tržnic (v sodelovanju z občinami skrbi za postavitve infrastrukture, potrebne za organizacijo tržnic, s kmetovalci koordinira ponudbo na stojnicah idr.).

3. KONOPKO, zadruga za razvoj trajnostne pridelave in predelave konoplje z. o. o., socialno podjetje (Frankolovo) (spletna stran: <http://www.konopko.si/>)

Namen zadruga je povezovanje obstoječih in bodočih pridelovalcev ter predelovalcev konoplje v različne namene, inovatorje, raziskovalce in druge zainteresirane na področju konopljarstva. Temeljni namen zadruga je razvoj pridelave in predelave konoplje v različne družbeno koristne namene, podpora majhnim in srednjim pridelovalcem in predelovalcem konoplje, pravična trgovina s konopljo in produkti iz konoplje ter povezovanje podeželja z urbanih središči. Namen zadruga je promocija in razvoj ekološkega kmetovanja in trajnostne preskrbe s konopljo in produkti iz konoplje ter promocija socialno-podjetniških dejavnosti na področju pridelave in predelave konoplje. V zadrugo Konopko so vabljene različne skupine oz. posamezniki: pridelovalci konoplje (kmetje), predelovalci konoplje, lastniki kmetijske in druge mehanizacije, strokovnjaki na področju konopljarstva, prodajni strokovnjaki, redni kupci izdelkov in vsi, ki so pripravljeni sodelovati v zgodbi.

Nekateri dolgoročni cilji zadruga Konopko:

1. Vzpostavitev operativnih enot zadruga na podeželju (odkup pridelka, predelava, svetovanje kmetovalcem).
2. Vzpostavitev maloprodajnih enot zadruga v večjih mestih (prodaja, svetovanje, izobraževanje kupcev).
3. Postavitev referenčnega centra za konopljo (razvoj, delavnice, šolanja, izobraževanja, šole v naravi ...).
4. Organizacija dogodkov na temo industrijske konoplje (delavnice, predavanja ...).
5. Razvoj novih izdelkov iz industrijske konoplje (v povezavi s fakultetami, z inštituti, inovatorji, raziskovalci in gospodarstvom).
6. Generiranje novih delovnih mest v urbanih okoljih in na podeželju.
7. Spodbujanje gojenja industrijske konoplje – revitalizacija s težkimi kovinami onesnažene zemljine s pomočjo industrijske konoplje (fitoremediacija), sanacija

kmetijskih površin po intenzivni rabi fitofarmacevtskih sredstev, gojenje konoplje na območju z različnimi omejitvami (Natura 2000, vodovarstvena območja).¹³²

---

¹³² Še dva primera dobrih praks, Zadruga Ajdna in Vila Natura, sta predstavljena v: Slovenija znižuje CO₂: dobre prakse, Katalog 2015.

4

PRIORITETA

MEĐUSEBOJNO POUČEVANJE IN ENI VEČI KLJUČNI ČENI AKTIVNI OBČANI

V Občini Črnomelj je z dnem petih mozažna trend postopnega dviga ravni izobrazbe, vendar se le-ta srečuje s problemom nizkega vpisa domačih dijakov v lokalno srednjo šolo, kot tudi s splošnim upadom študentov terciarnega izobraževanja. Obstajajo številna neskladja med ponudbo in povpraševanjem po znanju in spretnostih na trgu dela, tako da številni delodajalci v Občini Črnomelj ne uspejo pridobiti ustreznega kadra. Največji primanjkljaj takšnega kadra se kaže pri tehničnih poklicih in poklicih na področju gostinstva. Glasbena šola v Občini Črnomelj se srečuje tudi s problemom omejitve vpisa. Ključni problem na področju izobraževanja je nezadovoljiva obstoječa infrastruktura vrtca Otona Župančiča Črnomelj – enota Majer, stari del OŠ Loka in stari del OŠ Dragatuš. V zadnjem času pa se pojavlja tudi vandalizem.

Na področju **socialne** demografske spremembe povečujejo pritiske na finančno vzdržnost sistemov socialne zaščite. Na CSD Črnomelj opažajo veliko potrebo po namestitvah odraslih oseb, ki so zaradi različnih razlogov izgubile stalno prebivališče in trenutno bivajo v neustreznih bivalnih razmerah (potreba po zavetišču, kriznih namestitvah, samskih domovih). Tudi pri ostalih ranljivih skupinah opažajo potrebo po različnih oblikah namestitve (stanovanjske skupine za osebe s težavami v duševnem zdravju, stanovanjska skupina za otroke in mladostnike).

Mladi se velikokrat srečujejo z atipičnimi, nestandardnimi, s fleksibilnimi ali z negotovimi oblikami dela, ti so večinoma zaposleni za določen čas, zato si težko

privoščijo lastna stanovanja, ustvarijo lastno družino in so nemalokrat prisiljeni v selitev v drugo občino ali celo državo z namenom zaposlitve. V Občini Črnomelj je opazen problem zmanjševanja števila mladih in sorazmerno visok odstotek brezposelnih mladih. Prisotna pa je tudi prevelika pasivnost pri vključevanju v obstoječe oblike združevanja mladih.

Ključni problem je preskromna vključenost **kulture** v turistične programe ter slaba informiranost občanov in po mnenju občanov (pre)skromna promocija kulturnih dogodkov. Glavni problemi na področju **športa** v Občini Črnomelj so: (pre)zasedenosti športnih objektov, po mnenju udeležencev delavnic v sklopu priprave pričujoče strategije klubi razpolagajo s (pre)nizkimi sredstvi za primerno plačilo trenerjev, ki posledično delajo predvsem prostovoljno, pomanjkanje izobraženega kadra za področje športa, na delavnicah pa je bila izpostavljena tudi potreba po prisotnosti športnega pedagoga v vzgojno-izobraževalnem procesu v 1. triadi in v vrtcu. Eden glavnih problemov, s katerimi se srečuje zdravstvo v Občini Črnomelj, je preobremenjenost obstoječih zdravnikov in prostorska neustreznost glede na potrebe le-tega.

Na **stanovanjskem** področju je v Občini Črnomelj očitna primanjkljaj neprofitnih stanovanj, najemniških stanovanj in premalo ponudb za samske sobe. **Romska skupnost**, ki predstavlja preko 3,5 % populacije v Občini Črnomelj, se srečuje s težavami na področju bivalnih razmer, izobraževanja, zaposlovanja in zdravstvenega varstva. **Gasilci** v Občini Črnomelj izpostavljajo ključne probleme na področju starosti gasilskih vozil, zastarelosti osebne zaščitne opreme, neustrezno urejenih dovoznih poti do gasilskih domov, izkazuje se potreba po izgradnji skupnega Centra sil zaščite, reševanja in pomoči v Občini Črnomelj ter potreba po zagotovitvi ustreznih pogojev za praktično usposabljanje in ureditvi zaklonišč v Občini Črnomelj.

Izpostavljena sta bila tudi generalna pomisleka glede (pre)majhne prepoznavnosti Občine Črnomelj:

- izpostavljen je bil pomislek, da Občina Črnomelj ni zadostno širše prepoznana po kakšni svoji specifični značilnosti in da trenutno ni možno enoznačno prepoznati, kaj točno bi se lahko opredelilo kot segment odličnosti Občine Črnomelj (predlagan je bil Zeleni Jurij) ter
- da le-ta tudi ni zadostno prepoznana kot kvalitetno lokalno okolje, ki bi bilo zanimivo za mlade, ki bi si tukaj hoteli ustvariti družino in življenje, zato dodajajo, da je potrebno Občino Črnomelj kot zeleno destinacijo tržiti kot primerno za mlade družine.

Udeleženci delavnic ugotavljajo, da je opazen porast prihoda turistov, ki cenijo ohranjenost narave in preprostost v Beli krajini, kar bi se lahko izpostavilo kot prednost tega prostora.

Zaključki delavnic na temo družbenih dejavnosti (želje in interesi posameznikov/skupin)

Na podlagi izvedenih delavnic na temo družbenih dejavnosti v sklopu nastajanja pričujoče strategije razvoja, so udeleženci izpostavili naslednje probleme/izzive:

ŠPORT:

- Povezati kolektivne športe na nivoju Bele Krajine.
- Športne dejavnosti usmeriti v okoliške vasi, kjer objekti niso tako zasedeni.
- Prenoviti *Pravilnik o sofinanciranju športa v Občini Črnomelj* in povečati proračunska sredstva za šport. Črnomelj naj postane »športno mesto«.

- Obnoviti ograjo ob igrišču pri trgovini DM.
- Razmisliti je potrebno, kako nasloviti problem prepolnih športnih dvoran.
- Šport povezati in usmeriti v funkcijo turizma.
- Urediti kolesarske in pešpoti ob Dobličici.
- Urediti Jurjevansko drago v nogometno igrišče in opremiti z igrali za otroke.
- Preučiti možnost ureditve Majerja v športni park.
- Preko javnih del zaposliti vzdrževalca za zunanjo športno infrastrukturo.
- Povečati športne aktivnosti v osnovnih šolah – enega od vrtcev oblikovati v športni vrtec.

ZDRAVSTVO:

- Ohranjati nivo storitev v ZD in na zdravstvenih postajah.
- Organizirati oblike prevozov do bolnice v Novem Mestu.
- Izvesti projekt dograditve ZD Črnomelj za potrebe urgence in laboratorija.
- Preučiti potrebo po razpisu štipendij za ustrezen zdravstven kader.
- Izboljšati materialne pogoje za delovanje ZD Črnomelj – nabaviti reanimobil, avtomatske zunanje defibrilatorje in terminale za reševalno postajo.
- Skrb za živali
- Na področju skrbi za živali je bila izpostavljena potreba po vzpostavitvi lastnega zavetišča za živali, ki bi sočasno omogočal tudi druge storitve/ponudbo (kot je denimo hotel za živali, frizerstvo, živalski vrt) ter potreba po večji proaktivnosti občine (kot tudi represivnih organov) glede osveščanja ljudi/občanov glede nujnosti ustrezne skrbi za živali.

KULTURA:

- Jurjevansko drago urediti kot kulturni center Občine Črnomelj z različnimi vsebinami.
- Izboljšati povezovanje in sodelovanje med zavodi, društvi in občino ter koordinirati dogodke.
- Bolje promovirati kulturne dogodke v občini – prepoznavnost je eden izmed glavnih ciljev na področju kulture v Občini Črnomelj. Predlog: »lokalni kulturni obveščevalnik« ali oglasni pano.
- Ohraniti razpršenost obstoječih kulturnih ponudnikov v Občini Črnomelj z namenom lažjega oživljanja mestnega jedra, kar zaznavajo kot prednost občine.
- Izpostavljen je bil problem oteženega usklajevanja terminov zaradi velikega števila dogodkov in ne dovolj zgodnega obveščanja o dogodkih, predvsem s strani društev.
- Izpostavljena je bila želja, da se v sklopu Jurjevanja Jurjevansko drago poveže s samim dogodkom v mestnem jedru (dodati bi bilo potrebno tematski družbeni del prireditve, npr. rock, alternativa in popularna glasba).
- Poudarjen neizkoriščen potencial kulturne dediščine (potrebno bi bilo poskrbeti za vzdrževanje le-te).
- Pristopiti k projektu izgradnje sodobnega kulturnega doma.
- Kulturno dediščino vključiti v turistične programe.
- Urediti lastništvo parcel ob hiši Otona Župančiča.
- Preučiti možnosti pomoči za usposobitev muzeja tiskarne v Bojancih.
- Črnomelj naj postane »branju prijazna občina« – nabava bibliobusa.
- Ulico Mirana Jarca neformalno označiti kot »Ulico kulture«.
- Oblikovati »kulturno pot po Črnomlju«.
- Črnomelj promovirati kot »unikatno mesto Zelenega Jurija«.

- Obnoviti spomenik na Vranovičih in sanirati rudniški izvozni stolp.
- Preoblikovati in prilagoditi program prireditvev z namenom večjega obiska.

SOCIALA:

- Povečati subvencije pomoči na domu.
- Spremljati stanje ranljivih skupin prebivalstva v sodelovanju s CSD in humanitarnimi društvi.
- Preučiti možnosti postavitve kriznega centra za nastanitev mladih.
- Potrebno bi bilo okrepiti skupnostno obravnavo uporabnika zaradi težav pri vključevanju oseb s težavami z duševnim zdravjem v programe rehabilitacije, saj je uspešnost rehabilitacije odvisna od vsakodnevnega sodelovanja, in povezovanje socialne ter zdravstvene službe.
- Pohvalili so program Pomoč ranljivim skupinam, ki ga izvaja občina, vendar pa ugotavljajo, da imajo premalo izvajalcev (preko javnih del).
- Udeleženci ugotavljajo, da je vključevanje starejših v razne aktivnosti in društva v mestu Črnomelj kar dobro pokrito, problem se izkazuje v Starem trgu, kjer jim s Skupinami starih ljudi za samopomoč ne uspeva. Ugotavljajo tudi, da so ljudje na podeželju osamljeni in potrebujejo več podpore in pomoči.
- Izpostavljen problem porasta brezdomstva in velik porast obravnav družinskega nasilja, pri čemer se izkazuje problem z namestitvijo storilcev nasilja po izrečenem ukrepu približevanja (varna hiša za storilce je v Mariboru in je nenehno zasedena).
- Pojav starejših bolnih in invalidnih oseb, ki pa še niso dopolnile 65 let, pri katerih se izkazuje problem težav pri vključevanju v družbo – razmislek o ekososialnih kmetijah, ki bi omogočile delno varovano okolje po rehabilitaciji, poleg tega pa bi takšne osebe na kmetijah lahko nudile pomoč pri delu.
- Izpostavljen je bil problem pri prevozu starejših (ugotovljeno, da ta obstaja, vendar se le-to premalo promovira, kar bi bilo potrebno izboljšati skozi ustrezno promocijo – zloženke ...).
- Spodbujati oblikovanje skupin za samopomoč in promovirati rejništvo.
- Izboljšati informiranost starejših občanov o možnostih neurgentnih prevozov.
- Vzpostavitev Gerontološkega centra v Domu starejših Črnomelj.
- Spodbujati zaposlovanje starejših.
- Bolje izkoristiti možnosti javnih del na vseh področjih.

IZOBRAŽEVANJE:

- Povabiti in uvajati nove oblike izobraževanja.
- Obuditi in uresničiti idejo o izvedbi višjih in visokošolskih programov v občini (npr. program s področja mehkega turizma).
- Zgraditi nove in posodobiti obstoječa otroška igrišča.
- Pri vsebinah vzpodbujati kreativnost in promovirati potrebna znanja za potrebe lokalnega gospodarstva.
- Zagotoviti primerljive materialne pogoje in varnost z ostalimi šolami po Sloveniji.
- Spodbujati razširjanje programov in pridobitev višje/visokošolskih programov (npr. program s področja mehkega turizma) in sofinancirati posodobitev izobraževalno-komunikacijske tehnologije.
- Občina Črnomelj naj aktivno podpira prizadevanja izobraževalnih ustanov pri državnih organih v zvezi z omejevanjem vpisa v glasbeno šolo, s povečanjem aktivnosti z romsko populacijo, socialnega stanja otrok ipd.
- Preprečevati vandalizem.

- SŠ povezati z lokalnim gospodarstvom in uvajati nove programe (ravnateljica SŠ pripravi uradni dopis za ministrstvo glede potreb po novem programu za potrebe lokalnega gospodarstva, podkrepjen s podpisi Akrapoviča, Beti, Kometa in Kolpe).
- Izvesti projekt obnove stavbe na Kolodvorski ulici 32c.
- Izvajati projekt socialne aktivacije mladih iz ranljivih skupin.
- Nadaljevati aktivnosti za pridobitev »Parka generacij« v Loki v Črnomlju.
- Ustvarjati pozitivno klimo do izobraževanja in kulturnega udejstvovanja (projekt »Uglasbimo Belo Krajino«).
- Podpreti nastanek simfoničnega orkestra in ustanoviti kitarski in harmonikarski orkester.
- Ustvarjati pozitivno klimo, ki se nanaša na izobraževanje po celotni vertikali.
- Potrebna je ustrezna koncertna dvorana.
- Podaljšati dnevno varstvo za otroke v Gribljah (vsaj za 2 uri).
- Izboljšanje materialnih pogojev: sanacija kotlovnice in ureditev površine za tek okoli igrišča na OŠ Stari Trg, nadomestna gradnja OŠ Loka, izgradnja vrtca na Majerju, povezovalni hodnik med OŠ Milke Šobar Nataše in bivšim dijaškim domom, energetska sanacija Vrtca Vinica, nabava kombija za mobilno ovirane osebe pri OŠ Milke Šobar Nataša, novogradnja vrtca v Loki (javno-zasebno partnerstvo).

MLADI:

- Izboljšati vključenost mladih v projekte v občini ter povečati sodelovanje v občini z vsemi institucijami.
- Izgradnja infrastrukture za druženja mladih (nov prostor za druženje mladih, skate park, igrišča, bazen ...).
- Ponoviti anketo med mladimi iz leta 2012.
- Povišanje občinskih sredstev, lahko tudi v obliki razpisa.
- Vzpostavitev/krepitev mladinske organizacije in mladinskega dela.
- Ob formalnem izobraževanju krepiti tudi neformalno izobraževanje.
- Spodbujanje socialnega podjetništva, start-up projektov ipd.
- Izvedba delavnic z aktualnimi temami za mlade (zaposlovanje, stanovanje, izobraževanje, Izkustveno učenje mladih skozi aktivno državljanstvo).
- Izvedba druženja mladih vsaj 1-krat letno.
- Razmisliti o oblikovanju Politike stanovanj za mlade.

ROMSKA TEMATIKA:

- Zagotavljanje osnovne infrastrukture (voda, elektrika) in igralno-športnih površin.
- Podpora za odprtje delovnega mesta: romski pomočnik v osnovnih šolah.
- Izobraževalne delavnice za starše romskih otrok na temo: pomen šolanja za prihodnost.
- Vključevanje otrok v vrtce v obdobju zgodnje socializacije.
- Povečanje izbirnih vsebin in občolskih dejavnosti za romsko populacijo.
- Negovanje kulturnih vrednot in pomoč pri organizaciji dogodkov.
- Vzpostavitev sistema komunikacije in nadzora realizacije dogovorjenih aktivnosti.

VARNOST – GASILSTVO:

- Nadomestiti gasilska vozila, starejša od 25 let, in dograditi garaže.
- Potreba po novem vozilu TRV-2D.

- Urediti dostopne poti do gasilskih domov in potrebno dokumentacijo – uporabna dovoljenja (Adlešiči).
- Zgraditi skupni center za zaščito in reševanje v Občini Črnomelj.
- Preveriti in dopolniti zaščitno opremo gasilcev v skladu s predpisi.
- Urediti poligon za različne vrste usposabljanj.
- Posodobiti računalniško opremljenost gasilskih domov in nabaviti dodaten disk za potrebe arhiva Gasilske zveze in gasilskega društva Črnomelj.
- Nabaviti večji šotor za intervencije, ki bi lahko služil tudi za prireditve.
- Postaviti hidrantne nastavke pred gasilskimi domovi.
- Sistem javnega alarmiranja priklopiti na javno elektro omrežje oz. priklop zaradi stroškov spremeniti v gospodinjiski namen.
- V Ručetni vasi 2 zamenjati podzemne hidrante z nadzemnimi.
- Postavitev hidrantnih omaric in mreže defibratorjev, kjer je to potrebno.
- Preučiti problem izhodov iz prepolnih športnih dvoran ob pojavu nevarnosti.
- V občinsko zgradbo namestiti dvigalo.

Težnja prihodnosti – vizija Občine Črnomelj na področju družbenih dejavnosti

Osnovno vodilo pri odločitvah občinskega vodstva mora biti usmerjeno v dobrobit prebivalcev s končno željo dviga kakovosti življenja za občane Občine Črnomelj. Potrebno je zagotoviti kakovostno bivalno okolje, ki bo omogočilo občanom kot tudi novim priseljencem v občino, da se bodo v tem okolju dobro počutili in se poistovetili z njim. To pa vključuje varstvo za šibkejške skupine in posameznike, kakovostno zdravstveno in duhovno oskrbo, bogato in raznovrstno kulturno ter športno ponudbo, dober dostop do raznih storitev, kvalitetno izobraževanje, možnost varstva in animacij otrok, prijetne in ustrezne razmere za bivanje ter občutek vključenosti v dogajanje v občini.

Zagotavljati je treba možnost nemotenega druženja vsem družbenim skupinam, pri čemer naj se posebna pozornost nameni vsem javnim prostorom, zlasti tistim, kjer so stiki med posameznimi skupinami najbolj verjetni (vaška jedra, trgi, parki, sprehajalne poti, različne dvorane, domovi ...). Skrbeti je treba, da bodo različni dogodki primerni za čim več družbenih in starostnih skupin, da se nobena od skupin ne bo počutila zapostavljena. Podpirajo naj se dejavnosti, ki bodo medgeneracijsko sožitje krepile in nadgrajevale.

✓ **Kultura in šport**

Z zagotavljanjem ustreznih materialnih in prostorskih pogojev za izvajanje kulturnih in športnih dejavnosti ter z zagotavljanjem ustreznih obnov in racionalnega izkoriščanja že obstoječih prostorov, namenjenih kulturi in športu, bo občina ustvarjala razmere za bogato kulturno in športno ponudbo, ki bo namenjena čim širšemu krogu njenih prebivalcev. Občina bo okrepila komuniciranje s svojimi občani glede bogatih kulturnih in športnih dogodkov, ki se odvijajo na območju Občine Črnomelj. Občina bo pri zagotavljanju kulturne in športne ponudbe poskušala učinkoviteje povezovati vse deležnike in ponudnike, predvsem pa bo kulturno in športno ponudbo učinkoviteje vključevala v celostno turistično ponudbo.

Občina bo v dialogu z MK skušala doseči čim prejšnjo obnovo Kulturnega doma Črnomelj kot osrednje kulturne institucije, posvetila pa se bo obnovi tudi preostalih kulturnih domov v občini. Posebna pozornost bo namenjena ključnim prepoznavnim prireditvam v občini, vključevanju in animiranju lokalnih potencialov, združevanju

dogodkov v festivalne oblike oziroma celoletno dogajanje, koordinaciji in povezovanju, informiranju in promociji, sistemu inovativnih predlogov in projektom za ustvarjanje sproščenega vzdušja v občini.

✓ **Izobraževanje**

Tako znanje kot tudi izobraževanje bosta tudi v prihodnje ključna dejavnika tako družbenega kot tudi gospodarskega razvoja. Posebna skrb bo namenjena ohranjanju kvalitetnega izobraževanja, tako na primarni kot na sekundarni ravni izobraževanja, kakor tudi pestri ponudbi izobraževalnih vsebin. Potrebe po izobraževanju bo potrebno usklajevati tudi z lokalnim gospodarstvom, predvsem v sklopu srednješolskega izobraževanja, kot tudi dodatnih izobraževanj in usposabljanj. Posebna skrb mora biti še naprej namenjena brezposelnim, invalidom, Romom in deficitarnim kadrom, katere bo potrebno še naprej vključevati v izobraževalni proces, ob tem pa jim zagotavljati ustrezno finančno podporo (brezplačna izobraževanja/usposabljanja ...). Občina bo kot aktivna sogovornica vseh izobraževalnih institucij nudila ustrezno podporo izobraževalnim institucijam pri njihovem delu in nadaljnji rasti (le-ta bo namenjena predvsem ohranjanju Srednje šole) ter skrbela za ustrezno zaščito premoženja le-teh. Z investicijskimi in vzdrževalnimi posegi se bodo povečale kapacitete v vrtcih in šolah, poleg tega se bodo v večini objektov dosegli pričakovani standardi, ki ustrezajo normativom. Vzpodbujale se bodo nove vsebine, tako za otroke kot odrasle. Občina Črnomelj bo vzpodbujala vzpostavitev ustrezne oblike sodelovanja z nadarjeno mladino na belokranjskem nivoju. Izobraževalne institucije v Občini Črnomelj morajo postati privlačni centri znanja, kjer se bodo mladi radi zadrževali tudi po preteku rednega pouka. Zato je treba zagotoviti tudi ustrezno usposobljene učitelje in animatorje. Občina vzpodbuja tudi izobraževanja z namenom elektronskega opismenjevanja prebivalcev.

✓ **Dostop do stanovanj**

Občina Črnomelj bo pristopila k analizi stanovanjskega fonda in stanovanjskih potreb v občini. Skrbela bo za dopolnjevanje prostorskega načrta občine z opredelitvijo dolgoročnih možnosti za individualno stanovanjsko in kombinirano stanovanjsko-poslovno gradnjo. Po potrebi bo sklepala tudi urbanistične pogodbe za opremljanje zemljišč za stanovanjsko gradnjo. Posebna pozornost bo namenjena ranljivim skupinam. Reševanja teh problemov se bo lotila skupaj z zainteresiranimi skupinami, gospodarstvom in zasebnim sektorjem v občini.

✓ **Medgeneracijsko sožitje in solidarnost ter socialna vključenost**

Demografske spremembe, ki se kažejo v hitro starajočem prebivalstvu, so značilne za vse (predvsem zahodne razvite) družbe, ki ne dosegajo zadostne natalitete, ki bi takšno razmerje lahko spremenilo. Tudi Črnomelj spada med takšne družbe, zato mora z različnimi ukrepi skrbeti za zagotavljanje enakih možnosti vsem starostnim skupinam, poleg tega pa skrbeti za čim večji porast občutka solidarnosti med posameznimi generacijami. Otrokom je treba omogočiti kvalitetno izobraževanje in možnosti za igro, mladim nuditi priložnosti za razvoj talentov in inovativnega razmišljanja, delovno aktivni populaciji (srednji generaciji) omogočiti primerno delovno in kakovostno bivalno okolje, medtem ko je starejšim potrebno zagotavljati primerno oskrbo, ki jo potrebujejo, sočasno pa za vse generacije skrbeti, da bodo imeli zagotovljene kakovostne družbene, socialne in zdravstvene storitve/aktivnosti ter imeli priložnost enakovrednega vključevanja v družbeno življenje.

Z obnovo vaških jeder, s postavitvijo in z obnovo parkov, sprehajalnih poti, različnih dvoran in domov občina zagotavlja možnost nemotenega druženja vsem družbenim skupinam. Sočasno skrbi tudi za raznolikost dogodkov, ki naslavlja čim širšo starostno

skupino. Podpira tudi dejavnosti, ki krepijo medgeneracijsko sožitje, poleg tega pa naslavljajo tudi segment solidarnosti med različnimi skupinami.

✓ **Mladi**

Mladim bo zagotovljeno urejeno bivalno in delovno okolje, v katerem se bodo dobro počutili in radi vračali po opravljenem izobraževanju. Občina bo vključevala mlade v sooblikovanje družbe s krepitvijo mladinske organiziranosti. Izgradila se bo infrastruktura za druženje mladih, spodbujalo se bo socialno podjetništvo, start-up projekti in izvedba delavnic z aktualnimi temami za mlade (izobraževanje, zaposlovanje, stanovanjska politika ipd.).

✓ **Zdravstvo**

Oskrba prebivalstva z zdravstvom na primarni ravni kot tudi na področju specialističnih zdravstvenih storitev, bo ohranjala nivo teh storitev v zdravstvenem domu in na zdravstvenih postajah. Z dograditvijo ZD Črnomelj in nabavo potrebne opreme se bodo še izboljšali materialni pogoji in ponudba vsebine izvajalcev zdravstvenih storitev. Na področju preventive se pričakuje vzpostavitev Centra za krepitev zdravja. Občina si bo skupaj z ZD Črnomelj prizadevala za prihod ustreznega mladega zdravstvenega kadra na podeželje.

Na področju skrbi za živali bo občina ustrezno preučila izkazano potrebo po vzpostavitvi lastnega zavetišča za živali, ki bi sočasno omogočal tudi druge storitve/ponudbo (kot je denimo hotel za živali, frizerstvo, živalski vrt). Občina Črnomelj bo proaktivneje pristopila k osveščanju ljudi/občanov glede nujnosti ustrezne skrbi za živali.

✓ **Sociala**

Občina bo spremljala stanje ranljivih skupin v občini v sodelovanju s CSD, nevladnimi organizacijami in humanitarnimi društvi. Preučila bo možnost vzpostavitve kriznega centra za mlade in vzpodbujala oblikovanje skupin za samopomoč. Podpirala bo tudi vzpostavitev gerontološkega centra v DSO Črnomelj. Javna dela bodo razširjena na vsa področja, kjer je to mogoče.

✓ **Romska tematika (in pričakovani rezultati – cilji)**

Izvedba Programa ukrepov za Rome v Občini Črnomelj za obdobje 2017–2021. Okolja z romsko populacijo bodo opremljena z osnovno komunalno infrastrukturo in z igralno-športnimi površinami. Potrebno bo povečati vpis otrok v vrtce v obdobju zgodnje socializacije. Potrebno bo izvajati izobraževalne delavnice za starše romskih otrok na temo pomena šolanja za prihodnost. Potrebno bo vključiti izbirne vsebine in obšolske dejavnosti za romsko populacijo. Potrebno bo podpirati negovanje kulturnih vrednot in nuditi pomoč pri organizaciji dogodkov ter vzpostavitvi sistema komunikacije in nadzora realizacije dogovorjenih aktivnosti.

Pričakovani rezultati – cilji (izobraževanje)

- Šole bodo postale privlačni centri znanja, kjer se bodo mladi radi zadrževali po preteku rednega pouka, za kar bodo skrbeli ustrezno usposobljeni učitelji in animatorji.
- Ustvarjanje pozitivne klime, ki se nanaša na izobraževanje po celotni vertikali.
- Uvedba novega srednješolskega izobraževalnega programa, ki bo omogočil izobraževanje tudi dekletom in v primeru možnosti uvedba novega višjega/visokošolskega izobraževalnega programa.
- Zagotovljena varnost in zmanjšana stopnja vandalizma.

- Povezanost gospodarstva in izobraževalnih institucij v Občini Črnomelj.
- Izboljšana izobrazbena struktura Romov ob povečani udeležbi romskih otrok v program predšolske vzgoje in šoloobveznih otrok v redno izobraževanje.
- Primerljivi materialni pogoji vzgojno-izobraževalnih ustanov z ostalimi v Sloveniji.
- Zagotovljena dostopnost do izobraževalnih procesov ranljivim skupinam.

Projekti, ukrepi in aktivnosti za doseg ciljev (izobraževanje)

Predšolska vzgoja

- ❖ Materialni pogoji:
  - Načrt investicij, obnove in razširitve zunanjih in notranjih površin vrtcev.
  - Zagotovitev primernih prostorskih pogojev vsem vrtcem, ki tega še nimajo ustrezno rešenega (novogradnja vrtca v Loki, Energetska sanacija Vrtca Vinca in Vrtca Čardak).
  - Analiza energetske potratnosti objektov.
  - Analiza zagotavljanja varnosti otrok, zaposlenih in staršev.
  - Stanje parkirišč.
  - Ustrezna označitev območja vzgojno-izobraževalnih institucij (predvsem vrtcev in osnovnih šol).
  - Preučitev potreb po vzpostavitvi vrtca 24/7.
- ❖ Čas obratovanja:
  - Prilagajanje razmeram v občini – redna analiza potreb.
  - Ocena možnosti dodatne ponudbe varstva otrok.
- ❖ Vključenost v življenje lokalne skupnosti:
  - Projekti medgeneracijskega povezovanja.
  - Prilagajanje vsebin – jezik, projekti varovanja narave, turistični krožki, šport – koordinacija in sodelovanje z društvi.
  - Projekti »Otroci učijo starše«.
  - Merjenje zadovoljstva prebivalcev.
  - Po vseh vaseh se vzpostavijo točke za medgeneracijsko druženje.

Osnovne in srednje šole ter višje/visoke šole

- ❖ Materialni pogoji:
  - Program investicijskega vzdrževanja šol.
  - Projekt »Park generacij« v Loki.
  - Projekt energetske učinkovitosti šol.
  - Načrt povečevanja notranjih in zunanjih športnih površin.
  - Projekt obnove stavbe na Kolodvorski ulici 32c.
  - Zagotovitev sofinancerskega deleža sredstev za posodobitev izobraževalno-komunikacijske tehnologije in druge opreme šol.
  - Zagotovitev sredstev za realizacijo razširjenega programa šole, ki daje dodano vrednost življenju in delu šol.
  - Zagotovitev primernih prostorskih pogojev vsem šolam, ki tega še nimajo ustrezno rešenega (nadomestna gradnja OŠ Loka, rekonstrukcija in dograditev OŠ Dragatuš, sanacija kotlovnice in ureditev površine za tek v OŠ Stari trg, povezovalni hodnik med OŠ Milke Šobar-Nataše in bivšim dijaškim domom).
  - Prenova in izgradnja otroških igrišč, kjer je to potrebno (Loka ...).
  - Ustrezna označitev območja osnovne/srednje šole.
  - Nabava kombija za mobilno ovirane osebe pri OŠ Milke Šobar-Nataše.
  - Nabava kombijev pri OŠ in vrtcih.
- ❖ Vsebina dela:

- Sofinanciranje fakultativnih vsebin v skladu z vizijo občine.
- Projekti popoldanskih tematskih delavnic z občani.
- Okrepitev sodelovanja srednje šole z občino in lokalnim gospodarstvom.
- Inovativni turistični, kulturni, športni in okoljski projekti.
- Projekt »*Ekoproizvodi iz domačega okolja za šolske kuhinje*«.
- Uvedba novih oblik izobraževanja, skladno z izkazanimi potrebami.
- Sodelovanje v medgeneracijskih projektih.
- Projekti obnavljanja tradicij in raziskovanja zgodovine.
- Sodelovanje v projektu: »*Potujem in za Črnomelj opazujem*«.
- Strategija zagotavljanja varnosti na šolah (preprečevanje vandalizma).
- Vključevanja mladine v spoznavanje proizvodnih procesov.
- Občina z izvajanjem strategije, vizije razvoja šolstva deluje razvojno in aktivno sodeluje pri njihovi modernizaciji.
- Projekt »*Uglasbimo Belo krajino*« (izboljšanje odnosa do glasbene kulture).
- Ustanovitev simfoničnega, harmonikarskega in kitarskega orkestra.
- Podaljšanje dnevnega varstva za otroke v podružnični šoli Griblje.
- Skupen nastop z namenom pridobitve novih srednješolskih in višje/visokošolskih programov glede na potrebe okolja.

Programi za 3. generacijo:

- Nabor in izbor aktivnosti in vsebin.
- Vključitev v medgeneracijske projekte.
- E-izobraževanje, motivacijski ukrepi.
- Ogledi in predavanja o primerih dobre prakse.
- Predavanja na temo »*Potujem in za Črnomelj opazujem*«.

Kazalniki

Kazalniki, ki bi bili smiselni za uporabo spremljanja področja izobraževanja v Občini Črnomelj, so: število izobraževalnih srednješolskih programov, notranje površine v vrtcih (m²/otroka), zunanje površine v vrtcih (m²/otroka), energetske obnove izobraževalnih institucij, zunanje in notranje površine OŠ, število nagrad za dela na tematiko občine (seminarske naloge, diplomska, magistrska in doktorska dela), število vpisanih v glasbeno šolo, število udeležencev v medgeneracijskih projektih, število izobraževalnih programov za III. generacijo. Kazalnike, ki bodo uporabljeni za merjenje področja izobraževanja v pričujoči strategiji razvoja, navajamo v poglavju Vpeljava kazalnikov za spremljanje izvajanja strategije razvoja Občine Črnomelj (program VIS).

V zadnjem poglavju bodo kazalniki dopolnjeni še s stanjem zadovoljstva prebivalcev. Z orodjem »VIS« bo tako mogoče spremljati doseganje kvantificiranih ciljev in njihov vpliv na zadovoljstvo občanov¹³³.

Pričakovani rezultati – cilji (kultura in šport)

- Prenova KD Črnomelj kot osrednje kulturne institucije.
- Obnova tudi preostalih kulturnih domov v Občini.
- Povezane in koordinirane kulturne prireditve v občini, podprte z izboljšano stopnjo informiranosti občanov z visokim nivojem kvalitete in dobrim obiskom.
- Izkoriščena kulturna dediščina v funkciji turizma.

¹³³ Kar velja za vse kazalnike znotraj pričujočega poglavja.

- Ohranjena razpršenost kulturne ponudbe.
- Urejena in vzdrževana športna infrastruktura po celotni občini.
- Povečan delež vseh starostnih skupin prebivalcev, vključenih v športno vadbo in smotrna uporaba športnih objektov.
- Jurjevanska draga kot večfunkcionalni prostor.
- Negovane kulturne vrednote, povezane z romsko populacijo.
- Črnomelj postane unikatno mesto Zelenega Jurija.

Projekti, ukrepi in aktivnosti

- Izvedba projekta »skate park« v Črnomlju.
- Načrt posodobitve kulturnih domov v Občini Črnomelj (s poudarkom na prenovi KD Črnomelj kot osrednje kulturne institucije).
- Načrt posodobitve in nove programske opredelitve obstoječe športne infrastrukture.
- Načrt urejanja pravnega stanja obstoječe športne infrastrukture v občini.
- Načrt sistematičnega upravljanja in vzdrževanja obstoječe športne infrastrukture.
- Stalna razstava SNOS-a v KD v Črnomlju.
- Projekti za spodbujanje želje po druženju.
- Projekti negovanja tradicije, običajev, jezika, vrednot, oblačil (muzej).
- Projekt: »*Pridemo tudi na dom*« (kulturne prireditve na kmetijah, v obrtnih delavnicah ...).
- Medgeneracijski kulturni projekti.
- Vzpostavitev kulturne poti po Črnomlju (s povezavo posamičnih kulturnih ustanov).
- Vinski maraton.
- Kulturni turizem – »naša dediščina«.
- Mednarodna partnerstva, vključevanje mladine in občanov.
- Učinkovito obveščanje in koordinacija dogodkov.
- Merjenje zadovoljstva občanov in obiskovalcev.
- Projekti za ustvarjanje sproščenega vzdušja v občini, »turistični kulturni programi« ...
- Ključna letna prireditev s ciljem povezovanja: »*Dan črnomaljskih društev*«.
- Črnomaljska noč.
- Različne aktivnosti za dvig prepoznavnosti mesta Črnomelj kot unikatnega mesta Zelenega Jurija (razširjene aktivnosti po izobraževalnih institucijah, tradicionalno prireditev »JURJEVO – PRAZNIK POMLADI« nadgraditi z dodatnimi vsebinami, ki bi privabile širšo množico ljudi tudi iz drugih krajev, postavitev table, ki bi poleg skulpture Zelenega Jurija v rondoju opozarjala na to, da gre za mesto Zelenega Jurija ...).
- Dogodki ob Svetovnem dnevu Romov.
- Tradicionalne športne prireditve.
- Povezani športno-turistični paketi.
- Projekt »*Street work out*«.
- Sistem vključenosti šol in vrtcev.
- Rekreativne prireditve in stalni dogodki za občane in goste.
- Športna srečanja med kraji v občini in regiji.
- »Občinski športni dan«.
- Mednarodna srečanja in partnerstva.
- Izdelana Strategija razvoja urbane kulture do leta 2023.
- Skladno s finančnimi možnostmi povečati kapacitete ali izgraditi novo športno infrastrukturo v mestu Črnomelj.

- Razmislek o smotrnosti vzpostavitve gorskih kolesarskih (downhill) poti v višinskih KS.

Kazalniki

Kazalniki, ki bi bili smiselni za uporabo spremljanja področja kulture v Občini Črnomelj, so: Število aktivnih članov kulturnih društev, število samostojnih kulturnih delavcev, število kulturnih dogodkov, število obiskovalcev na kulturnih prireditvah, število obiskovalcev knjižnice, število izposojenih gradiv, število športnih društev, število članov športnih društev, število športnih prireditev, število obiskovalcev športnih prireditev, površine namenjene za šport v m²/prebivalca, površine, namenjene za kulturo v m²/prebivalca, delež proračuna, namenjenega za šport in kulturo, dosežki občanov Črnomlja na področju športa in kulture. Kazalnike, ki bodo uporabljeni za merjenje področja kulture v pričujoči strategiji razvoja, navajamo v poglavju Vpeljava kazalnikov za spremljanje izvajanja strategije razvoja Občine Črnomelj (program VIS).

Pričakovani rezultati – cilji in projekti, ukrepi ter aktivnosti (stanovanjsko področje)

- Predpogoj ohranjanja števila prebivalcev in privabljanja novih kadrov za potrebe lokalnega prebivalstva je tudi zagotavljanje zadostne količine razpoložljivih stanovanj. Nuditi je treba različne tipe (cenovne, velikostne, kakovostne) stanovanjskih enot, prilagojenim različnim socialnim skupinam.
- Potrebno bo optimizirati rabo obstoječega stanovanjskega fonda, skrbeti za njegovo obnovo (subvencije, stimulacije) in polno izkoriščenost, vzporedno pa tudi zagotavljati površine, kjer bi bila možna gradnja novih stanovanjskih enot.
- Potrebno je vzpostaviti ustrezno evidenco nad premoženjskim stanjem občine.
- Dopolnjevanje prostorskega načrta občine (izbor in promocija najatraktivnejših lokacij za stanovanjsko gradnjo).
- Preureditev zastarelih objektov in degradiranih površin.
- Povečanje fonda neprofitnih stanovanj za mlade poklice in deficitarne poklice.
- Preučitev možnosti gradnje ali spremembe namembnosti obstoječih objektov v samski dom.

Kazalniki

Kazalniki, ki bi bili smiselni za uporabo spremljanja stanovanjskega področja v Občini Črnomelj, so: število zapuščenih objektov, površina opremljenih nezazidanih stavbnih zemljišč, namenjenih za individualno stanovanjsko gradnjo, število prosilcev za neprofitna stanovanja. Kazalnike, ki bodo uporabljeni za merjenje stanovanjskega področja v pričujoči strategiji razvoja, navajamo v poglavju Vpeljava kazalnikov za spremljanje izvajanja strategije razvoja Občine Črnomelj (program VIS).

Pričakovani rezultati – cilji in projekti, ukrepi ter aktivnosti (mladi)

- Občina bo konstruktivno pristopila k reševanju potrebe mladih po ustreznem prostoru za druženje v starem mestnem jedru in sočasno tudi potrebi po razvoju različnih potencialov, predvsem v smislu neformalnega izobraževanja.
- Občina bo ustvarila način komunikacije z mladimi v občini z namenom ugotavljanja, katere so njihove potrebe in kako jih čim boljše nasloviti z namenom, da mladi ne bodo zapuščali občine, ampak si bodo v njej ustvarili dom in družino.
- Občina bo do leta 2025 pridobila naziv »*Mladim prijazna občina*«.
- Občina bo vključevala in spodbujala mlade v sooblikovanje družbe že od osnovne (ali najkasneje srednje) šole dalje z namenom večje angažiranosti in odgovornejšega odnosa do izvajanja projektov.

- Spodbujala bo izvedbo kreativnih delavnic (denimo izvedba delavnice *Izkustveno učenje mladih skozi aktivno državljanstvo*; izvedba druženja mladih vsaj enkrat letno), poleg tega pa vzpodbujala vzpostavitev/krepitev mladinske organizacije in mladinskega dela.
- Občina se bo skupaj z mladimi lotila oblikovanja »*Politike stanovanj za mlade*« in po potrebi oblikovala Strategijo za mlade v Občini Črnomelj (le-to bo v bolj segmentiranem obsegu do leta 2019 oblikoval MC BIT, s poudarkom na mladinskem organiziranju in vključevanju mladih v družbo).

Kazalniki

Kazalniki, ki bi bili smiselni za uporabo spremljanja področja mladih v Občini Črnomelj, so: Število izvedenih delavnic za mlade, število udeležencev na delavnicah in dogodkih za mlade, število priseljenih mladih družin, število izvedenih projektov z mladimi ... Kazalnike, ki bodo uporabljeni za merjenje področja mladih v pričujoči strategiji razvoja, navajamo v poglavju Vpeljava kazalnikov za spremljanje izvajanja strategije razvoja Občine Črnomelj (program VIS).

Pričakovani rezultati – cilji in projekti, ukrepi ter aktivnosti (medgeneracijsko sožitje in solidarnost ter socialna vključenost)

- Občina Črnomelj bo z različnimi ukrepi skrbela za zagotavljanje enakih možnosti vsem starostnim skupinam, poleg tega pa skrbela za čim večji porast občutka solidarnosti med posameznimi generacijami, predvsem do starejše populacije.
- Občina podpira vzpostavljanje in delovanje društev tudi z zagotavljanjem primernih materialnih pogojev za delo.
- Socialno ogroženim prebivalcem bo skupaj z ostalimi organizacijami (CSD, RK, Karitas ipd.) zagotavljala primerno oskrbo, ki jo potrebujejo, in priložnost enakovrednega vključevanja v družbeno življenje.
- Občina izvaja projekt socialne aktivacije mladih iz ranljivih skupin.
- Občina podpira tudi strokovna združenja, ki lahko prispevajo k boljši usposobljenosti prebivalcev, kot tudi prostovoljstvo, ki predstavlja pomemben razvojni dejavnik, saj prispeva k medgeneracijski solidarnosti, povečanemu občutku medsebojne povezanosti in posledično dvigu osebnega zadovoljstva posameznika.
- Združitev pomoči na domu, ki ga sedaj izvajata tako CSD kot DSO.
- Vzpostavitev gerontološkega centra v DSO.
- Občina bo zagotavljala možnost nemotenega druženja vsem družbenim skupinam. Podpirala bo tudi dejavnosti, ki krepijo medgeneracijsko sožitje, poleg tega pa naslavlja tudi segment solidarnosti med različnimi skupinami (poudarek je predvsem na družbeno ranljivih skupinah).
- Za preprečevanje in odpravljanje izključenosti Romov, še posebej žensk, otrok in mladih, spodbujati razne programe socialnega varstva, in sicer informacijske, svetovalne programe, delo na terenu, dnevne centre, programe pomoči in samopomoči ter krepiti seznanjenost Romov o tovrstnih programih.
- Krepiti dialog in sodelovanje z lokalnimi skupnostmi, kjer živijo Romi, ter vzpodbuditi aktivno partnerstvo med lokalno in državno ravno ter romsko skupnostjo.
- Večja promocija obstoječih možnosti prevoza za starejše, poleg tega pa preveriti potrebe in želje starejših občanov občine in na podlagi te analize poskrbeti za njihovo boljšo mobilnost z organiziranjem prevozov (mogoče v povezavi s CSD in z DSO).
- Nadaljnje omogočanje sodelovanja VDC na občinskih prireditvah in dogodkih.

- EU projekt: »Dan sosedov« – 15. maj.
- Prepoznati ustrezen segment odličnosti v Občini Črnomelj za namen povečanja prepoznavnosti le-te in v skladu s tem opremljati tako mesto kot naselja (mogoče dodatek na hišnih številkah – primer Krabat ...).
- Sistem spodbud z motivacijskimi razpisi.
- Vzpostavitev projektne pomoči pri organizaciji projektov druženja.
- Delavnice, izobraževanja.
- Projekt sprejema in vodenja novih priseljencev oz. gostov po občini.

Kazalniki

Kazalniki, ki bi bili smiselni za uporabo spremljanja področja medgeneracijskega sožitja, solidarnosti in socialna vključenost v Občini Črnomelj, so: število humanitarnih organizacij v občini, število postelj v domovih za starejše, število varovanih stanovanj, število oskrbovanih oseb na domu ... Kazalnike, ki bodo uporabljeni za merjenje tega področja v pričujoči strategiji razvoja, navajamo v poglavju Vpeljava kazalnikov za spremljanje izvajanja strategije razvoja Občine Črnomelj (program VIS).

Pričakovani rezultati – cilji in projekti, ukrepi ter aktivnosti (zdravstvo)

- Skrbeti bo potrebno za primerno oskrbo prebivalstva z zdravstvom na primarni ravni (ohranjajo se otroški in šolski dispanzerji, družinske ambulante z referenčnimi ambulantami, zobozdravstvo, osnovna laboratorijska diagnostika), kot tudi na področju specialističnih zdravstvenih storitev (medicina dela, psiholog, ortodont, fizioterapija, pulmolog ...).
- Zdravstvu bo potrebno omogočiti ustrezne prostorske pogoje delovanja in izvajati ukrepe za primerno kadrovske zasedbo in ponudbo vsebine izvajalcev zdravstvenih storitev.
- Občina skupaj z ZD Črnomelj pospešuje preventivne akcije in skrbi za dobro ozaveščenost prebivalstva v izogib poslabšanja stanja na področju zdravstva.
- Nadaljuje se podpora projektu »*Nadgradnja in razvoj preventivnih programov ter njihovo izvajanje v primarnem zdravstvenem varstvu in lokalnih skupnostih*« v Zdravstvenem domu Črnomelj, v konzorciju z ZD Metlika, kjer se bodo nadaljnji 2 leti izvajale različne aktivnosti za ta namen (Center za krepitev zdravja).
- Ukrepi za povečanje števila zdravnikov (analiza potreb, subvencije, štipendije, raziskovalne naloge, stanovanja ...).
- Merjenje zadovoljstva občanov.
- Nove vsebine: informiranje, delavnice z občani – projekt: »*Zdrava občina*«.
- Izboljšati storitve zdravstvenega varstva in jih približati Romom ter povečati njihovo ozaveščenost o vprašanih v zvezi z zdravjem in zdravstvenim varstvom, predvsem s poudarkom na zdravju žensk in otrok.
- Proaktiven pristop k osveščanju ljudi/občanov glede nujnosti ustrezne skrbi za živali.

Kazalniki

Kazalniki, ki bi bili smiselni za uporabo spremljanja področja zdravstva v Občini Črnomelj, so: število zdravnikov koncesionarjev, število specialističnih ambulant, število pacientov, ki imajo izbranega zdravnika v Občini Črnomelj, število novih programov zdravstvenega varstva, merjenje zadovoljstva prebivalcev ... Kazalnike, ki bodo uporabljeni za merjenje tega področja v pričujoči strategiji razvoja, navajamo v poglavju Vpeljava kazalnikov za spremljanje izvajanja strategije razvoja Občine Črnomelj (program VIS).

Pričakovani rezultati – cilji in projekti, ukrepi ter aktivnosti (varnost bivanja)

- Zagotovljena ustreznost pogojev delovanja gasilskih društev.
- Povečanje občutka varnosti v Občini Črnomelj.
- Izvajanje občinskega programa varnosti.
- Projekti proti naraščanju uporabe drog.
- Povečanje kontrole prometne varnosti.
- Priprava informativne publikacije za novo priseljene.
- Podpora projektov proti vandalizmu.
- Predavanja in delavnice v sodelovanju s policijo.

Kazalniki

Merjenje zadovoljstva prebivalcev.

5

PRIORITETA

ČISTO IN UREJENO OKOLJE

Ključni problemi na področju okolja in prostora v Občini Črnomelj

Podzemne vode kraškega območja so zelo občutljive na vse vrste onesnaženja, saj je čistilna sposobnost kraškega podzemlja majhna in omejena le na precejanje in mehanično posedanje. Onesnažilom je izpostavljena jamska favna, ogrožena je podtalnica, ki predstavlja glavni in dragoceni vir pitne vode ter predstavlja habitat črne človeške ribice. Največja pomanjkljivost vodooskrbe je torej neurejenost varstvenih pasov okoli virov pitne vode oz. neustrezen nadzor nad izvajanjem predpisanih režimov. 48,51 % površine Občine Črnomelj je pokrito z Naturo 2000, kar pomeni, da razpolaga z izjemno ohranjeno naravno dediščino, ki pa lahko predstavlja tako določeno omejitev v smislu zaščitenega območja, kot tudi, po drugi strani, priložnost. Največji onesnaževalci v Občini Črnomelj so (vrstni red je naključen):

- **posamezniki** z uporabo prevoznih sredstev, starejših kurilnih naprav na les in nepravilno oskrbovanje le-teh, kakor tudi zaradi nepravilnega ločevanja odpadkov in neustreznega ravnanja z odpadno vodo – prepustne greznice;
- **komunalne čistilne naprave** (le-te ob predpisnem obratovanju odstranjujejo le organski ogljik, hranila zanemarljivo, patogenih (z izjemo ČN Vinica in ČN Griblje) in sodobnih onesnaževal pa sploh ne, kar pomeni, da gre vse ostalo v podtalnico ali površinske vode);
- kot problematični onesnaževalci (tal ali zraka) pa so bili na delavnicah za namen pričujoče strategije izpostavljeni še: 1) **Bioplinska elektrarna Lokve in prašičja farma** (problematična pretirana uporaba gnojevke/digestata iz Bioplinske elektrarne Lokve); 2) Družba **Livar d.d.**, kjer nastaja sajasti dim pri taljenju železa in obdelavi odlitkov, katerega v tovarni ulivajo z namenom pridobivanja izdelkov za prodajo. Po dosegljivih podatkih koncentracije škodljivih plinov in prašnih delcev sicer ne presegajo mejnih vrednosti, vendar pa je velikokrat moč opaziti saje na vozilih v bližnji okolici, zaradi

česar se je potrebno vprašati o morebitnih dolgoročnih vplivih emisij plinov na okoliško prebivalstvo; 3) **Vinogradništvo**, ki ni prilagojeno prepustnemu kraškemu terenu (gnojila in fitofarmacevtska sredstva se s površja hitro izpirajo v podzemno vodo).

Navkljub preteklim vlaganjem v okoljsko infrastrukturo so potrebe še velike:

- dograditev kanalizacij in čistilnih naprav v večjih naseljih,
- sanacije jezov,
- urejanje rek na območju Občine Črnomelj (Dobličica in Lahinja ter brežine na slovenski strani Kolpe),
- ureditev plovnega režima na reki Kolpi z Republiko Hrvaško,
- sanacije divjih odlagališč,
- ureditvi in vzdrževanju kalov in ostalih vodnih virov in
- vstopno/izstopnih mest na reki Kolpi.

Ključni problemi pri izrabi prostora v Občini Črnomelj so (ne)urejenost mestnega jedra, premajhen nadzor nad gradnjami, skladno z OPPN, prevelika koncentracija poselitve v centru na škodo vaških središč, potreba po jasnih opredelitvah in usmeritvi krajinske podobe pri novogradnjah, kot tudi po celovitem pristopu: poleg pogojev gradnje je potrebno vključevanje programskih vsebin in neustrezna ureditev javnih površin (vpadnice v mesto, drevoredi, parki, brežine vodotokov ...) ter nezadostna ozaveščenost in sodelovanje ljudi v fazi sprejemanja prostorskega akta.

Zaključki delavnic na temo okolja in prostora (želje in interesi posameznikov/skupin)

Na podlagi izvedenih delavnic na temo okolja in prostora v sklopu nastajanja pričujoče strategije razvoja, so udeleženci izpostavili naslednje probleme/izzive:

OKOLJE:

- Omejiti gnojenje z namenom znižanja nitratov v podtalnici na največ 10ml/l vode.
- Zavarovati življenjsko okolje črnega močerila, ki ima potencial, da z ustrezno promocijo postane prepoznavni znak Bele krajine.
- Urediti varnostne pasove okoli virov pitne vode in uvesti nadzor.
- Pripraviti analizo potrebnega nivoja jezera v Dobličah za zagotavljanje pitne vode.
- Projekte, v zvezi z varovanjem okolja, promovirati kot učilnico v naravi in jih ponuditi – tržiti kot izobraževalni program.
- Z ustreznimi akti pristopiti k celostni ureditvi turistične infrastrukture na Kolpi.
- Nadaljevati sodelovanje s Hrvaško v zvezi s skupnim plovnim režimom na Kolpi.
- Državo opozoriti na potrebno obnovo jezov, ki propadajo.
- Bolje izkoristiti možnosti alternativnih virov energije (lesna biomasa, male hidroelektrarne, fotovoltaika).
- Prednosti Nature 2000 izkoristiti kot priložnost za razvoj.
- Spodbujati projekte ozaveščanja prebivalcev o pomenu varstva okolja.
- Usmeritev v sonaraven razvoj z racionalno rabo prostora.
- Preveriti dogajanje v industrijski coni Otovec, kjer naj bi se odlagali gradbeni odpadki.
- Vzpostaviti plovni režim na reki Lahinji in urediti turistično sprehajalno pot.
- Predlagati na ARSO, da vzpostavi novo merilno mesto za merjenje kakovosti zraka.
- Vzpostaviti sistem vzdrževanja in urejanja kalov ter vstopno/izstopnih mest.

PROSTOR:

- Spremeniti politiko koncentracije poselitve v korist razvoja vaških središč.
- Pripraviti usmeritve za novogradnje v skladu z lepo belokranjsko krajinsko podobo.
- Zagotoviti večji nadzor nad gradnjo v skladu z OPPN.

Težnja prihodnosti – vizija Občine Črnomelj in cilji na področju okolja in prostora

Občina in njeni prebivalci bodo tudi v prihodnje s skupnimi močmi težili k čistemu in urejenemu okolju z željo po ohranitvi visoke kakovosti bivanja, tako za sedanje kot tudi bodoče prebivalce občine. Ob visoko zastavljenih naravovarstvenih merilih bo občina težila k odgovornejšemu odnosu do okolja in sočasnemu zmanjševanju pritiskov na le-tega, kar bo možno doseči le s preudarnejšo rabo okoljskih virov, z zmanjšanjem količine odpadkov, s povečano rabo nizkoogljičnih energetskih virov in povečanjem rabe trajnostnih virov mobilnosti (kot so denimo kolesa, hoja itd.). Pritiski na okolje bodo omejeni skladno s samočistilnimi in z nevtralizacijskimi zmožnostmi okolja. Zaradi občutljivih kraških tal bo občina povečano pozornost namenjala preudarnejšemu ravnanju/raztrosu gnojevke in digestata, kakor tudi razmisleku o ustrezni gospodarski panogi, ki bi lahko prišla v občino, brez dodatnih škodljivih vplivov na okolje. Občina bo k ustrežnejšemu varovanju okolja pripomogla z ustrezno organizacijo, s pravnim okvirjem in posledičnim ustreznim nadzorom nad gospodarskimi službami, ki skrbijo za odgovorno ravnanje z odpadki in odpadnimi vodami, za kakovostno pitno vodo, kakor tudi za odpravo okoljskih obremenitev in sanacijo divjih odlagališč odpadkov. K čistejšemu okolju bo občina prispevala tudi z ustrezno energetsko politiko. Velik poudarek bo dan ohranjanju obstoječih vodnih virov in zagotavljanju ustreznega habitata črne človeške ribice in sočasni zaščiti te s primernim režimom varovanja. Občina bo v sodelovanju z obema krajinskima parkoma še naprej skrbela za ohranjanje Nature 2000 ter poudarjala ohranjanje vrednote prostora in skrbela za ohranjanje biološke raznovrstnosti na tem območju. Občina bo tudi bistveno pozornost namenjala vzorcu poselitve, ki zagotavlja trajnosten razvoj in sočasno ohranjanje kulturne pokrajine. Prav tako bo občina vložila svoj trud v pridobitev ocene stanja kakovosti zraka na področju Občine Črnomelj, izvedla pa bo oceno stanja drugih prvin okolja, kot so denimo voda, tla, hrup in elektromagnetno sevanje.

Občina Črnomelj bo izvedla zeleno proračunsko reformo in posledično vzpodbujala zeleni turizem, samooskrbo s sonaravno pridelano hrano, zmanjšanje rabe energije in oskrbo z energijo iz lokalnih obnovljivih virov ter razvoj gozdno-lesne verige.

Občina Črnomelj bo aktivno sodelovala pri uresničevanju smernic v okviru strateškega okvira RS prilagajanja podnebnim spremembam. Dolgoročno izvajanje dejavnosti za prilagajanje v vseh sektorjih prinaša prihranke, manjšo škodo ob nesrečah, varovanje zdravja in večjo varnost prebivalcev, pa tudi nova delovna mesta, nove poslovne priložnosti in večjo varnost naložb ob polnem izkoriščanju nekaterih priložnosti, predvsem v sektorjih turizma, kmetijstva in gradbeništva, kar je treba prepoznati in spodbujati.

Krožno gospodarstvo v Občini Črnomelj bi se lahko razvijalo predvsem v smeri:

- novih oblik povezovanja v predelovalni industriji, kjer se lahko poslužujejo tudi uporabe platforme E-Simbioza in
- oblikovanje lesnih verig za učinkovito in trajnostno koriščenje gozdov ter združevanje v zadruga in oblikovanje skupnih blagovnih znamk po vzoru Območno-predelovalnega centra Kočevski les in zadruga Zakladi Kočevske.

Usmeritve za gradnjo morajo biti prilagojene krajevnim posebnostim in upoštevati obstoječe poselitvene vzorce. Na depopulacijskih območjih naj bodo pravila za gradnjo stanovanjskih objektov prožnejša. Na področju prostora v Občini Črnomelj se posebna skrb nameni tudi revitalizaciji degradiranih območij, obnovi mestnega jedra ter skrbi, da OPN ne postane »zaviralec« razvoja, ampak služi kot spodbujevalec le-tega. Zagotovi se tudi večji nadzor nad gradnjami, skladno s prostorskimi akti.

Pričakovani rezultati – cilji

- Povečana osveščenost občanov o pomenu varstva okolja.
- Na poti k nizkoogljičnemu krožnemu gospodarstvu.
- Boljše stanje okolja in ohranjena biotska raznovrstnost.
- Povečan delež obnovljivih in trajnostnih virov energije – energetska samooskrba.
- Zmanjšanje emisij toplogrednih plinov.
- Trajnostno upravljanje z naravnimi viri.
- Ohranjeno ali izboljšano stanje ogroženih rastlinskih in živalskih vrst ter habitatnih tipov v povezavi s kulturno dediščino.
- Ohranitev območij Natura 2000.
- Vzpostavitev režima plovbe na reki Kolpi (v odvisnosti od sprejetja mednarodnega sporazuma med Hrvaško in Slovenijo) in Lahinji.
- Sonaravna oblika turizma.
- Trajnostna mobilnost.
- Prostorsko planiranje v okviru paradigme trajnostnega razvoja.
- Hitrejši odzivi institucij/oseb, ki so pristojne za umeščanje kmetij in kmetijske infrastrukture v prostor občine.

Projekti, ukrepi in aktivnosti za doseg ciljev

- Okrepiti povezavo med razvojem gospodarstva in ukrepi za zmanjšanje rabe virov ter izpustov TGP.
- Spodbujati inovacije, uporabo oblikovanja in IKT za razvoj novih poslovnih modelov in produktov za učinkovito rabo surovin, energije in prilagajanje na podnebne spremembe.
- Zagotavljati, da infrastruktura in raba energije v prometu podpirata prehod v nizkoogljično krožno gospodarstvo in omogočata trajnostno mobilnost, tudi s pomočjo uvajanja novih konceptov mobilnosti.
- Programi izobraževanja občanov o pomenu varstva okolja in ohranjanja narave (vzpodbujanje trajnostnih dogodkov).
- Izvedba zelene proračunske reforme (ob tem slediti usmeritvam *Priročnika za ozelenjevanje občinskega proračuna, 2017*).
- Projekti za vzpostavitev plovnega režima na reki Kolpi (v odvisnosti od sprejetja mednarodnega sporazuma med Hrvaško in Slovenijo) in Lahinji.
- Načrt ureditve in vzdrževanja javnih površin (opredelitev standardov).
- Izboljšanje urbane opreme v Krajinskem parku Lahinja.
- Projekti, ki so bili in še bodo narejeni na področju biotske raznovrstnosti (denimo postavljene objekte in opremljene kot učilnica v naravi), pričeti ustrezno tržiti – lahko tudi kot del izobraževalnega programa.
- Načrt revitalizacije propadajočih in spomeniško zaščiteneh objektov v javni lasti.
- Izobraževalni in motivacijski projekti ozaveščanja ljudi – medgeneracijske delavnice.
- Vzpostavitev posebnega odloka Občine Črnomelj, s katerim se uredi turistična infrastruktura (v odvisnosti od sprejetja mednarodnega sporazuma med Hrvaško in Slovenijo) ter priprava kataloga celostne podobe za turistično

infrastrukturo.

- Vzpostavitev sistema odgovornosti in izvajanje nadzora.
- Spremljanje in obravnavanje ocen zadovoljstva občanov.
- Stimuliranje razvoja inovativnih oblik varovanja okolja.
- Projekti za blažitev posledic klimatskih sprememb.
- Razvoj krožnega gospodarstva (povezovanje predelovalne industrije s pomočjo platforme E-Simbioza).
- Izboljšanje prepoznavnosti črnega močerila.
- Prireditve »Zero waste event«.
- Preveritev možnosti vzpostavitve javnih sanitarij v starem mestnem jedru.
- Preprečiti spreminjanje pokrajine (nadaljevanje projektov, kot je *Revitalizacija belokranjskih steljnikov*).
- Spodbujanje države za čim prejšnjo obnovo jezov na Kolpi na območju občine.
- Stimulacija skupnih projektov urejanja okolja.
- Sprejetje meddržavnega sporazuma o plovbi na reki Kolpi.
- Izvedba občinskega okoljskega monitoringa (lokalni onesnaževalci, stanje okolja, kakovost zraka ...).
- Redno obveščanje občanov o zakonskih spremembah s področja varstva okolja, ki vplivajo na prebivalce Občine Črnomelj.

Kazalniki

Kazalniki, ki bi bili smiselni za uporabo spremljanja področja okolja v Občini Črnomelj, so: Število udeležencev na izobraževanjih, število pripravljenih projektov s področja varstva okolja, število vključenih občanov v okoljevarstvene projekte, število lokalnih onesnaževalcev, poročilo o stanju okolja v občini, število okoljskih nesreč, število neustreznih posegov v okolje, merjenje zadovoljstva prebivalcev s stanjem na področju okolja, nove površine za individualno stanovanjsko gradnjo, nove površine za poslovno gradnjo, površine parkov, izkoriščenost obstoječega infrastrukturnega fonda. Kazalnike, ki bodo uporabljeni za merjenje področja okolja v pričujoči strategiji razvoja, navajamo v poglavju Vpeljava kazalnikov za spremljanje izvajanja strategije razvoja Občine Črnomelj (program VIS). V zadnjem poglavju bomo kazalnike dopolnili še s stanjem zadovoljstva prebivalcev. Z orodjem »VIS« bo tako mogoče spremljati doseganje kvantificiranih ciljev in njihov vpliv na zadovoljstvo občanov.

6

PRIORITETA

Z KLJUČNIH PROBLEMNIH PODROČJ: KVALITETA TELEKOMUNIKACIJ IN ENERGETIKE POTREBA K OGRADNEM KABLNOVODU ZA VODNO OSKRBO KOLENJAVALNE OPREMLJENOST

Potrebna je izgradnja in rekonstrukcija vodovodnih omrežij. Zamenjava dotrajanih obstoječih vodovodov in izgradnja novih vodovodov, ki bodo omogočali učinkovito, kakovostno in zanesljivo oskrbo s pitno vodo na območjih obstoječih vodovodnih sistemov in na območjih, kjer javni sistem vodooskrbe še ni zgrajen, s tem bo tudi zagotovila oskrbo z zdravstveno ustrezno pitno vodo v skladu z Direktivo Sveta 98/83/ES, z dne 3. novembra 1998, o kakovosti vode, namenjene za prehrano ljudi (1998) in s *Pravilnikom o pitni vodi* (2004). Na kvaliteto pitne vode iz kraških virov zaradi vododeficitarnega območja (skromne količine podzemnih voda) močno vplivajo površinske vode in padavine. Viri podzemne vode so zaradi hidroloških suš prostorsko in časovno variabilni. Poleg tega se 30 % pitne vode izgubi pri prenosu do uporabnikov. Vzpostavljane sistema odvajanja odpadnih voda in čistilnih naprav še ni zaključeno.

Zaradi zaostrovanja energetskih razmer je potrebna usmeritev k povečanju energijske učinkovitosti v občini (energetska učinkovitost stavb, javne razsvetljave), varčevanju z energijo (večji nadzor nad porabo energije) in spodbujanje k uporabi alternativnih virov energije. Potrebna je izgradnja načrtovanega daljnovoda (DV) 2 x 110 kV RTP Kočevje–RTP Črnomelj s kablovodom, ki bi zadostila predvidenemu porastu električne moči in porabe električne energije, povečala zanesljivost obratovanja elektroenergetskega sistema v Beli krajini ter omogočala priključitev novih odjemalcev na omrežje in sočasno omogočala tudi nadaljnji gospodarski ter družbeni razvoj regije.

Na področju telekomunikacij je problem širokopasovnega omrežja, ki ne zagotavlja dovolj priključkov v občini.

Zaključki delavnic na temo komunale, telekomunikacij in energetike (želje in interesi posameznikov/skupin)

Na podlagi izvedenih delavnic na temo komunale, telekomunikacij in energetike v sklopu nastajanja pričujoče strategije razvoja, so udeleženci izpostavili naslednje probleme/izzive:

KOMUNALA:

- Dokončati izgradnjo vodovoda (kjer je to še smiselno).
- Izvajati rekonstrukcije in še naprej zmanjševati vodne izgube v sistemu.
- Ceno dostopnosti do pitne vode izenačiti za območje celotne občine.
- Zagotoviti ustrezne sisteme odvajanja in čiščenja odpadnih voda v vseh območjih poselitve z vsaj 2000 populacijskimi enotami, ostalim pa nuditi pomoč pri postavitvi malih ČN.
- Nadaljevati z ozaveščanjem o nujnosti ločevanja odpadkov.
- Spodbujati recikliranje odpadkov v podjetjih.
- Sanirati divja odlagališča na celotnem območju Občine Črnomelj.
- Povečati število urejenih Eko otokov.

TELEKOMUNIKACIJE:

- Zagotoviti več optičnih priključkov in Wi-Fi v Črnomlju.
- Opozarjati in zahtevati izboljšanje TV signala.

ENERGETIKA:

- Zagotoviti primerno oskrbo z električno energijo za gospodarstvo in prebivalce v vseh letnih časih.
- Vztrajati na postavitvi visokonapetostnega daljnovoda Kočevje–Črnomelj.
- Pripraviti analizo potreb po energetske sanaciji objektov v lasti Občine Črnomelj.
- Zahtevati ureditev nevarnih prostovisečih električnih in telefonskih kablov v KS Tribuče.

Težnja prihodnosti – vizija Občine Črnomelj na področju komunale, telekomunikacij in energetike

Naložbe v okoljsko infrastrukturo, ukrepi učinkovitejšega upravljanja z energijo in odpadki ter vzporedne mehke aktivnosti ozaveščanja in stalnega spremljanja stanja okolja predstavljajo osnovo bodočega delovanja občine. Skladno s tem bo treba zagotoviti investicije v oskrbo s čisto pitno vodo in izboljšati ravnanje z odpadnimi vodami. Pri odvajanju in čiščenju odpadnih voda bo treba upoštevati evropsko direktivo s tega področja, v redkeje poseljenih območjih pa gospodinjstvom pomagati pri preudarni izgradnji ustreznih infrastrukturnih rešitev (male biološke čistilne naprave), skladno z usklajeno novelacijo OP odvajanja in čiščenja komunalne odpadne vode v RS, ki je v obravnavi in bo usklajena z novo *Uredbo o odvajanju in čiščenju komunalne odpadne vode* (Ur. l. RS, št. 98/15). Občina bo glede oskrbe s pitno vodo zagotovila primerljivo oskrbo tako tistim z dostopom do vodovoda kot tudi tistim, ki takšnega dostopa, zaradi neekonomičnosti vzpostavitve vodovoda, nimajo.

Občina bo vzpodbujala ustrezno ravnanje z odpadki, vzpostavitev čim boljšega sistema krožnega gospodarstva in izrabe virov, ki se nahajajo na njenem območju. Dvigniti je treba kakovost ločenega zbiranja odpadkov, izboljšati urejenost in dostopnost do ekoloških otokov ter skrbeti za dovolj pogosto odvažanje odpadkov. Poskrbela bo tudi za zadostno količino primernih separacijskih zabojnikov za odpadke. Poskrbeti bo treba tudi za sanacijo divjih odlagališč odpadkov in onesnaženih kraških jam. Povečevanju

količine komunalnih odpadkov se je potrebno izogniti z njihovo ponovno uporabo in recikliranjem.

Zagotoviti bo potrebno ustrezno širokopasovno omrežje na celotnem občinskem ozemlju in prost Wi-Fi dostop v mestu Črnomelj.

Občane je treba stalno obveščati o alternativnih virih energije, njihovih različnih oblikah ter prednostih in slabostih njihovega izkoriščanja. Občina bo težila k zmanjševanju porabe, k učinkoviti rabi energije, kakor tudi k diverzifikaciji energetskega virov in nadomeščanju fosilnih goriv z okoljsko prijaznejšimi alternativnimi viri. Zaradi negativnih učinkov je treba minimalizirati svetlobno onesnaževanje. Potrebno si bo prizadevati za boljšo energetske oskrbo občine in regije. Občina bi morala opraviti dodatne raziskave o možnostih izrabe geotermalne energije, predvsem v namene turistične dejavnosti. Občina bo zagotavljala ustrezno energetske svetovanje, kjer bodo občani lahko pridobili vse informacije o najprimernejših energetske virih in rešitvah, o energetske sanacijah stavb, o razpoložljivih finančnih spodbudah v sklopu različnih razpisov, poleg tega pa mora vzpostaviti stalno obveščanje o prednostih in slabostih izkoriščanja alternativnih virov energije.

Pričakovani rezultati – cilji

- Priklučitev do 100% prebivalcev Občine Črnomelj na javni vodovod, ostalim pa zagotoviti pridobitev pitne vode pod primerljivimi pogoji, kot jo imajo ti z urejenim javnim vodovodom.
- Dokončanje izgradnje kanalizacijskih sistemov po mestu Črnomelj s ciljem 98 % priključenosti ter izgradnja javnih kanalizacijskih sistemov in ČN v večjih naseljih. Zmanjšanje količine odloženih komunalnih odpadkov.
- Sistem recikliranja in ponovne uporabe komunalnih odpadkov.
- Vzpostavitev modela krožnega gospodarstva.
- Povečana energetska učinkovitost.
- Povečana uporaba alternativnih virov energije.
- Postavitev dodatnih električnih polnilnic.
- Načrt izkoriščanja geotermalne energije.
- Vzpodbujanje izkoristka sončne energije za lastno potrošnjo pri uporabnikih.
- Izgradnja odprtega širokopasovnega omrežja optičnih komunikacij po celotni Občini Črnomelj in postavitev Wi-Fi točk po mestu Črnomelj.

Aktivnosti in ukrepi

- ❖ Ravnanje z odpadki:
  - Prilagodljivost frekvence odvozov odpadkov.
  - Urejeni ekološki otoki in kontinuiran proces ločenega zbiranja odpadkov.
  - Informiranje, izobraževanje in motivacijski projekti za mlade.
  - Program sanacije kraških jam in divjih odlagališč odpadkov.
- ❖ Ravnanje z odpadno vodo – kanalizacija in ČN:
  - Dokončanje kanalizacijskega omrežja in izgradnja ČN v večjih naseljih.
  - Pomoč pri vzpostavitvi malih ČN, tam, kjer ne bo kanalizacijskega omrežja.
  - Nadzor nad priključevanjem na zgrajeno kanalizacijo.-
  - Merjenje zadovoljstva uporabnikov.
  - Informiranje in izobraževanje.

- Vzpostavitev kontrole uporabe pesticidov in gnojil.
- ❖ Vodooskrba:
  - Ustrezna zaščita lokalnih vodnih virov.
  - Prioritete in načrt izgradnje novih vodovodov in uskladitev v NRP.
  - Zagotoviti, da bodo vsi občani imeli iste pogoje za dostop do vodooskrbe (narediti je potrebno temeljito analizo izračuna stroška vode za osebo, ki ima urejen vodovod, in osebo, ki mu je vodo potrebno pripeljati).
  - Načrt obnove zastarelih vodovodov.
  - Izobraževalni in motivacijski projekti o racionalni porabi vode.
  - Ohranjanje in obnavljanje manjših izvirov, ki bi služili kot pomembni nadomestni viri pitne vode (kot je bil primer projekta »*Kali, ribniki in izviri: Naša preteklost, naša prihodnost*«).
- ❖ Energetika:
  - Ob spodbujanju URE in rabe OVE nadomestiti fosilna goriva v vseh segmentih rabe energije, ob usklajevanju interesov na presečnih področjih: voda – hrana – energija – ekosistemi.
  - Nagrajevanje raziskovalnih projektov za povečanje učinkovitosti energetske rabe.
  - Izobraževalni in informativni projekti – spremljanje primerov dobrih praks.
  - Vzpostavljane partnerstev – vključevanje podjetništva in industrije.
  - Izračun »energetskega potenciala« v občini.
  - Motivacijski projekti za gospodinjstva.
  - Ponovna izvedba projekta LEK.
  - Izkoriščanje obnovljivih virov (izvesti izračune smotrnosti izkoristka številnih obnovljivih virov, kot so lesena biomasa, male hidroelektrarne (sočasna obnova jezov) in izkoriščanje geotermalne energije.
  - Še naprej slediti določilom Lokalnega energetskega koncepta Občine Črnomelj (šifra dokumenta POR/12-07, 2012, ki ga je pripravil Eco Consulting d. o. o., in je bil dne 14. 12. 2012 sprejet s strani Občinskega sveta Občine Črnomelj).
- ❖ Prilagajanje OPN:
  - Vzpostaviti sistem vključenosti in informiranosti prebivalcev.
  - Uporabiti prostorsko načrtovanje za oblikovanje vozlišč nizkoogljičnega krožnega gospodarstva in razvojnih rešitev na regionalni in lokalni ravni.
  - OPN postaviti v funkcijo pospeševalca razvoja.
- ❖ Plinovod:
  - Po izkazani potrebi preučitev možnosti za priključitev na plinovod.

Primer dobre prakse, ki bi lahko bil primeren za Občino Črnomelj:

PRIMERI DOBRE PRAKSE	VSEBINA DOBRE PRAKSE	KJE JIH LAHKO ZASLEDIMO?
»Energetski krog MURECK«	<p>Cmurek (po nemško Mureck) je odličen primer energetske samooskrbe. Energetski krog sestavljajo tri podjetja, SEEG Mureck, Nahwärme Mureck and Ökostrom Mureck, ki oskrbujejo celotno področje Cmureka z elektriko, s toploto in z gorivom (biodizel), ki ga proizvedejo iz oljne ogrščice in odpadnega olja. Vsa tri podjetja delujejo po načelih trajnostnega razvoja, kar pomeni, da poskušajo v največji možni meri zmanjševati vplive na okolje, k čemer sodi tudi zmanjševanje izpustov ogljikovega dioksida. Učinek: prebivalci letno namenijo 1/3 manj za te energente, ki bi jih drugače kupili na trgu – to pomeni cca. 1.500 €/prebivalca, ki ostane v občini (regiji)! Poleg tega se letno zmanjša izpust 54.000 ton CO₂ – občina Mureck in sosednje občine tako že danes uresničujejo Pariške cilje klimatskih sprememb (1,7 tone CO₂ letno na prebivalca!) Projekt, ki so se ga lotili že pred 30 leti, zagotavlja tudi preko 200 delovnih mest.</p>	<p>AVSTRIJA (spletna stran: http://ekoglobal.net/videoposnetek/eko-utrinki-energetski-park-cmurek/)</p>

Kazalniki

Kazalniki, ki bi bili smiselni za uporabo spremljanja področja komunale v Občini Črnomelj, so: količina vode, dobavljene iz javnega vodovoda (v 1000 m³) skupaj z izgubami, število saniranih črnih odlagališč, energetska učinkovitost javne razsvetljave (kWh porabljene energije), kWh proizvedene energije iz obnovljivih virov, število optičnih priključkov, število gospodinjstev brez možnosti priključitve na širokopasovno omrežje, delež OVE v končni rabi energije, specifična raba energije v javnih objektih v občini, odvajanje in čiščenje vseh odpadnih voda v občini, % bruto poraba končne energije v občini, emisije toplogrednih plinov, obseg proizvedenih odpadkov na prebivalca v primerjavi s Slovenijo. Kazalnike, ki bodo uporabljeni za merjenje področja komunale v pričujoči strategiji razvoja, navajamo v poglavju Vpeljava kazalnikov za spremljanje izvajanja strategije razvoja Občine Črnomelj (program VIS).

V zadnjem poglavju bomo kazalnike dopolnili še s stanjem zadovoljstva prebivalcev. Z orodjem »VIS« bo tako mogoče spremljati doseganje kvantificiranih ciljev in njihov vpliv na zadovoljstvo občanov.

7

PRIORITETA

OBČINA ČRNOMELJ KOT DEL OBMOČJA BELE KRAJINE POSTANE VODILNA DESTINACIJA ZAHTEVNEGA GOSTA, KI IŠČE IN CENI BUTIČNA IN AVTENTIČNA DOŽIVETJA V NEOKRNjeni NARAVI

Občina Črnomelj ima zaradi bogate neokrnjene naravne in kulturne dediščine velik potencial na področju razvoja turizma. Omenjena dediščina je sicer delno že v fazi trženja, vendar je njen obseg v primerjavi s potencialnim obsegom nezadostno izkoriščen. Poleg tega bo potrebno doseči povezanost ponudnikov turističnih produktov in izoblikovati celotno Belo krajino kot vodilno turistično destinacijo za zahtevnega gosta, ki išče in ceni butična in avtentična doživetja v neokrnjeni naravi. Povezovanje turistične ponudbe v občinskem, regionalnem in državnem prostoru je nujen pogoj za konkurenčen razvoj dejavnosti. Turistično ponudbo sosednjih občin in regije je smiselno vključevati v ponudbo Občine Črnomelj in obratno.

Zaključki delavnic na temo turizma (želje in interesi turizma)

Na podlagi izvedenih delavnic na temo turizma v sklopu nastajanja pričujoče strategije razvoja, so udeleženci izpostavili naslednje probleme/izzive:

– poudarjeno je bilo, da se **delo ustanov in posameznikov na promocijskih aktivnostih že odraža na povečanju prihoda turistov**. Lani je prispelo kar nekaj individualnih gostov iz tujine. Privabi jih preprostost, ki jo ta okolica ponuja danes. Opazen je tudi porast prihoda turistov, ki cenijo ohranjenost narave in preprostost v Beli krajini, kar bi se lahko izpostavljalo kot prednost tukajšnjega prostora v primerjavi z drugimi kraji. Vzpodbujanje povezovanja lokalnih ponudnikov v sklopu turistične ponudbe. Ureditev

krožne kolesarske in tekaške poti po občini kot tudi po samem mestu Črnomelj, ki bi vodila mimo lokalnih znamenitosti, posebnosti, zanimivosti;

– potrebno je premisliti o tem, **kaj Bela krajina ponuja ...?** Tukaj je veliko potenciala in znanja. Obnavljajo se kmetije. Potrebno bi bilo vzpodbujati prodajo lokalnih pridelkov in izdelkov v sklopu turistične ponudbe;

– privabiti bi bilo treba **tujce in turiste iz KP Kolpa, da bi začeli z uporabo lokalne ponudbe in s tem tudi pritegnili občane Občine Črnomelj k uporabi** (npr. električna kolesa). Predlagana je bila **krožna kolesarska pot po občini** (npr. Črnomelj–Vinica–Adlešiči–Črnomelj), kar bi bila tudi zanimiva dodatna ponudba in bi pritegnila ogromno ljudi. Izpostavljen je problem, da trenutno poti niso urejene kot kolesarske. V uporabi so obstoječe asfaltne poti, makadamske poti in kolovozi, ki so označeni kot kolesarske steze. Obstaja sicer tudi zemljevid teh kolesarskih poti (z vsemi višinskimi razlikami, dolžinami, s težavnostjo, koliko časa traja ...) in katalogi na lokalnem nivoju, Kolesarsko združenje Slovenije pa teh poti nima vrisanih na svojih zemljevidih, kar bi bilo potrebno urediti (na tem se sicer že dela). Na RIC-u pripravljajo in urejajo kolesarske poti, naj bi se odločili tudi za projekt tekaških poti, ki bi bile narejene tako, da bi tekači lahko ob poti tudi spoznavali lepote Bele krajine. Čez občino poteka tudi kolesarska pot, katere pobudnik je Planinska zveza Slovenije. Pot je markirana, označena in vzdrževana. Speljana je predvsem po kolovozih in gozdnih poteh. Je tudi vrisana v kataster;

– predlagano je bilo, da RIC ob svetovnem dnevu turizma (27. september) letos organizira vodenje po teh novih poteh, da razložijo kaj o mostu, viaduktu, znamenitostih, ki se ob teh poteh nahajajo, tako da se na ta način promovira to pot, ki se nahaja v samem mestnem jedru;

– v razmislek je bila podana tudi ideja o turistični promociji dveh, sedaj še neizkoriščenih, potencialno zanimivih zgodb:

1. Pri cerkvi v Dobličah je postavljena tabla, ki je posvečena škofu Janezu Vrtinu, namestniku Friderika Ireneja Barage, ki naj bi ob odhodu v Ameriko zapustil premoženje sovaščanom in naročil, naj se v vasi postavi šola. Šola se je nato dejansko zgradila okoli leta 1880, s svojim delovanjem pa je prenehala leta 1978, torej že cca. 40 let ne obstaja. Sedaj je seveda v privatnem lastništvu družine Vrtin. Absolutno je vredno razmisliti, ali bi se kaj takšnega sčasoma spremenilo v muzej ali nekakšno obeležje.

2. Na pokopališču stoji spomenik Paula Laknerja, ki je prvi sadil vinske trte, odporne proti trtni uši, leta 1889, oziroma, kot piše v časopisu, je ta zasadil prvo na ameriški podlagi v okraju Črnomelj. Pred kratkim je bil spomenik obnovljen, na spomeniku je v nemščini zapisana pesem: *»Zaslužen tu počiva mož, ki brž pozabil ga ne boš. Njegov spomin med ljudstvom bo ostal, dokler bo trto kdo obdeloval.«* Ker obstaja nedotaknjena klet, kjer je gospod Lakner s svojimi potomci prideloval in prodajal vino, je bilo podano v razmislek, da bi to lahko v prihodnje postala zanimiva turistična točka.

Težnja prihodnosti – vizija Občine Črnomelj na področju turizma

Pri načrtovanju razvoja turizma bo občina sledila Strategiji razvoja turizma v destinaciji Bela krajina 2018–2022 in ponudbo prilagajala turistom s posebnimi interesi (naravna in kulturna dediščina, geologija, šport, rekreacija ...). Prav tako bo občina povečevala ugled destinacije Črnomelj s približevanjem storitev turistično-informacijskega centra uporabnikom, k sodelovanju pa bo vabila čim širši krog občanov/prebivalcev, gospodarskih subjektov in različnih interesnih združenj. Z usmerjenim in usklajenim razvojem turistične ponudbe (tako na ravni ponudbe kot na ravni turistične infrastrukture), butičnih in avtentičnih doživetij se bo zgradila pozicija Bele krajine na domačem in mednarodnih trgih, srednjeročno bo zmanjšana sezonskost, dvignila se bo povprečna doba bivanja in prihodki iz turizma. Po besedah dr. Dušana Pluta lahko le povezovanje vseh turističnih ponudnikov in skupna, trajnostna sonaravna blagovna

znamka Bele krajine, kot optimalne kombinacije kulturne in naravne dediščine, prinese večjo prodornost, zaslužek in dvig zaposlenosti (*Belokranjec*, december, 2017).

Pričakovani rezultati – cilji

- Prepoznavnost Bele Krajine kot edinstvene turistične destinacije.
- Usklajeno enotno in centralizirano upravljanje, razvoj in promocija Bele Krajine.
- Povezana celoletna turistična ponudba.
- Skupna trajnostna blagovna znamka Bela Krajina.

Aktivnosti in ukrepi, ki bodo izvedeni v sklopu Strategije razvoja turizma v destinaciji Bela krajina 2018–2022

- Vzpostavitev enotne destinacijske organizacije (DMMO), katere naloge so upravljanje, razvoj in promocija turizma v Beli krajini ter izobraževanje in usposabljanje deležnikov turistične ponudbe.
- Aktivnosti, vezane na »*Zeleno shemo slovenskega turizma*«.
- Analiza turističnih zmogljivosti s poudarkom na reki Kolpi.
- Ukrepi za regulacijo in upravljanje turističnega obiska.
- Oblikovanje produktov za oddih in sprostitev v naravi.
- »Jurjevanje« ponuditi kot večdnevni turistični paket.
- Povezati planinske, učne in pohodniške poti v smiselno skupen produkt z vidika zaokrožene tematske in geografske celote.
- Interpretativne table v več jezikih.
- Povezava kolesarskih poti – krožna kolesarska pot po občini.
- Spodbujanje razvoja celoletnih celovitih turističnih produktov.
- Nadaljevanje projektov »*Okusi Bele krajine*« in »*Odprta vrata Bele krajine*«.
- Oblikovanje sodobne blagovne znamke in njena promocija.

Kazalniki

Kazalniki, ki bi bili smiselni za uporabo spremljanja področja turizma v Občini Črnomelj, so: Število povezanih turističnih produktov, izvedene promocijske aktivnosti, število novih ponudnikov turističnih storitev, število prenočišč, število turističnih obiskov, število izobraževanj, število udeležencev na izobraževanjih, število turističnih prireditev, letni prihodek od turističnih taks, merjenje zadovoljstva ponudnikov in uporabnikov turistične ponudbe. Ker pa turizem že ureja Strategija razvoja turizma v destinaciji Bela krajina 2018–2022, ki je trenutno v fazi sprejemanja, le-tega na navajamo v poglavju Vpeljava kazalnikov za spremljanje izvajanja strategije razvoja Občine Črnomelj (program VIS) ter ga posledično tudi ne merimo.

RAZVOJNE PRIORITETE PO POSAMEZNIH KRAJEVNIH SKUPNOSTIH V OBČINI ČRNOMELJ

V nadaljevanju bodo, preko splošnih podatkov in prikazov gibanja populacije v posameznih krajevni skupnosti, predstavljene vse krajevne skupnosti v Občini Črnomelj. Sledila bo predstavitev strateških ciljev, pridobljenih na opravljenih delavnicah v vsaki krajevni skupnosti.

KRAJEVNA SKUPNOST ČRNOMELJ

Krajevna skupnost Črnomelj obsega naslednja naselja: Črnomelj, Dolenja vas pri Črnomlju, Svibnik, Vojna vas, Vranoviči in Zastava. Skupna velikost ozemlja krajevne skupnosti: **22,4 km²**, od tega največji del (58,59 %) pokriva mesto Črnomelj. Število prebivalcev v KS Črnomelj znaša **5.984** (in sicer je več žensk (3.026) kot moških (2.958)). Največja povprečna starost je na Svibniku, najnižja pa v Dolenji vasi pri Črnomlju. Najmanjše naselje glede na površino je Svibnik, po prebivalstvu, številu gospodinjstev in selitvenim prirastom pa je najboljše Črnomelj. Povprečna starost celotne populacije KS Črnomelj pa se giblje okoli **44** let. Aktivno prebivalstvo pa predstavlja **47,35 %** populacije KS. Najmanj naseljenih stanovanj je na Zastavi, kar je razvidno iz spodnje tabele.

Tabela 104: Občina Črnomelj – splošni podatki o KS Črnomelj

NASELJE	Populacija (št.)	M	Ž	Povp. starost	Površina na (km ²)	Št. gosp. ¹³⁴	Aktivno preb. ¹³⁵	Naseljena stan. ¹³⁶
ČRNOMELJ	5.576	2.752	2.824	45,3	12,9	2.233	2.653	1.754
DOLENJA VAS PRI ČRNOMLJU	64	35	29	35,6	2,3	21	27	17
SVIBNIK	103	49	54	49,6	1,1	41	43	36
VOJNA VAS	118	57	61	46	0,5	48	53	37
VRANOVIČI	111	58	53	43,6	2,6	38	58	32
ZASTAVA	12	7	5	/	3	7	statistično zaupno	6
KS ČRNOMELJ SKUPAJ	5.984	2.958	3.026	44,02	22,4	2.388	2.834	1.882

Vir: SURS, 2018 (podatki, pridobljeni na dan 29. 3. 2018)

Sodeč po spodnji tabeli je bilo v KS Črnomelj več umrlih kot rojenih (z izjemo Svibnika), poleg tega je bilo tudi več priseljenih kot odseljenih. Priseljevali so se predvsem v Črnomelj in Vojno vas, medtem ko je trend odseljevanja opazen v Dolenji vasi pri Črnomlju, na Svibniku in Vranovičih.

Tabela 105: Občina Črnomelj – naravno in selitveno gibanje v KS Črnomelj v letu 2017

¹³⁴ Podatki o številu gospodinjstev v tem poglavju imajo vir v SURS-u, 2018, in sicer popisu iz leta 2015.

¹³⁵ Status aktivnosti pomeni razmerje osebe do gospodarske dejavnosti na podlagi referenčnega obdobja, ki je določeno v virih podatkov o aktivnosti. V najširšem smislu ločimo aktivno in neaktivno prebivalstvo.

¹³⁶ Naseljena stanovanja so stanovanja, ki so med popisom običajno prebivališče ene ali več oseb.

NASELJE	Naravno gibanje			Selitveno gibanje		
	Živorojeni	Umrli	Naravni prirast	Priseljeni	Odseljeni	Selitveni prirast
ČRNOMELJ	41	82	-41	348	328	20
DOLENJA VAS PRI ČRNOMLJU	1	1	0	0	1	-1
SVIBNIK	1	0	1	6	7	-1
VOJNA VAS	1	3	-2	6	2	4
VRANOVIČI	0	1	-1	6	8	-2
ZASTAVA	0	1	-1	1	1	0
KS ČRNOMELJ SKUPAJ	44	88	-44	367	347	20

Vir: SURS, 2018 (podatki, pridobljeni na dan 29. 3. 2018)

Če pa pogledamo daljše časovno obdobje, in sicer med leti 2011 in 2017, pa lahko zaznamo večji trend odseljevanja, saj se je odselilo 168 več prebivalcev kot priselilo v to občino. Priseljivanje v navedenem časovnem obdobju je moč zaznati le v Dolenji vasi in na Vranovičih, kar je razvidno iz spodnje tabele.

Tabela 106: Občina Črnomelj – priseljeni in odseljeni prebivalci v/iz KS Črnomelj med leti 2011 in 2017

	Priseljeni iz drugih naselij v občini	Priseljeni iz drugih občin v regiji	Priseljeni iz drugih regij	Priseljeni iz tujine	PRISSELJENI SKUPAJ	Odseljeni v druga naselja v občini	Odseljeni v druge občine v regiji	Odseljeni v druge regije	Odseljeni v tujino	ODESELJENI SKUPAJ
Mesto Črnomelj	504	513	741	332	2.090	468	477	892	267	2.104
Dolenja vas	14	1	1	0	16	4	1	4	0	9
Svibnik	13	1	13	0	27	15	0	18	1	34
Vojna vas	9	2	9	1	21	5	4	10	2	21
Vranoviči	4	16	9	4	33	9	5	11	3	28
Zastava	1	6	0	0	7	6	3	1	0	10
KS ČRNOMELJ SKUPAJ	545	539	773	337	2.194	507	490	936	273	2.206

Vir: SURS, 2018 (podatki, pridobljeni na dan 29. 3. 2018)

STRATEGIJA RAZVOJA KS ČRNOMELJ 2018–2025

Strategija razvoja Krajevne skupnosti Črnomelj se bo, skladno z ugotovitvami delavnice, opravljene v sklopu priprave Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025, do leta 2025 usmerjala predvsem v naslednje razvojne cilje:

1. posodabljanje otroških igrišč in izgradnja novih, če bo le-to potrebno;
2. obnova spomenikov;
3. obnova ulic po mestu, ki to potrebujejo;
4. izgradnja in sanacija kanalizacije in vodovodov v KS Črnomelj;
5. vzdrževanje že obstoječe prometne infrastrukture;
6. ureditev vseh pločnikov ob glavni cesti, tam, kjer je naselje;
7. postavitve javne razsvetljave, kjer je to potrebno;
8. postavitve ustreznega večjega parkirnega prostora v mestu;
9. ureditev stopnic v mestu, ki so na javnih površinah, niso pa ustrezno urejene;
10. ureditev ustrezne infrastrukture do pokopališča v Vojni vasi;

11. ureditev Jurjevanjske drage, da postane primerna za uporabo za mlajše družine in obdrži svojo funkcijo za izvajanje prireditev;
12. spodbujanje nastanka programov, ki bi spodbujali krajanje k sodelovanju in medsebojnemu zblíževanju;
13. ureditev optike.

Izpostavljena pa je bila tudi želja o razmisleku o smotrnosti preimenovanja športne dvorane OŠ Mirana Jarca Črnomelj v »Kaplanico«.

KRAJEVNA SKUPNOST ADLEŠIČI

Naselja v KS Adlešiči so: Adlešiči, Bedenj, Dolenjci, Dragoši, Fučkovci, Gorenjci pri Adlešičih, Jankoviči, Mala sela, Marindol, Miliči, Paunoviči, Pobrežje, Pribinci, Purga, Rim, Velika sela, Vrhovci, Žuniči.

Skupna velikost ozemlja krajevne skupnosti: **39,6 km²**. Število prebivalcev v KS Adlešiči: **799** (moški: **409**, ženske: **390**, aktivno preb.: **291**). Povprečna starost prebivalcev: **46,53 let**. Število gospodinjstev: **331**. Število naseljenih stanovanjskih enot: **272¹³⁷**. Po površini je v KS Adlešiči najbolj obsežno naselje Marindol. Največ prebivalcev stanuje v naselju Adlešiči. Skupno je rahlo večji delež moškega prebivalstva, povprečna starost v celoti pa se giblje okoli 46,5 let. Število gospodinjstev je najvišje v naseljih Adlešiči in Marindol; obe naselji imata 39 gospodinjstev. Delež aktivnega prebivalstva je glede na pridobljene podatke izredno nizek, le 36,4 %.

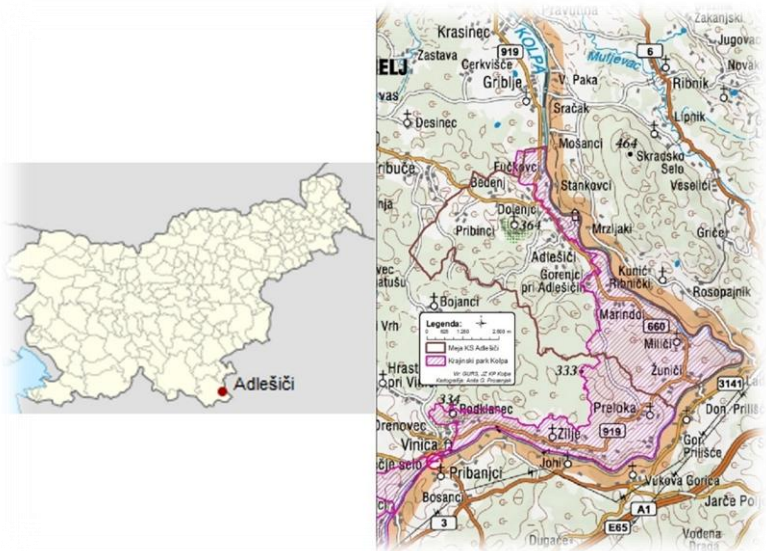

Tabela 107: Občina Črnomelj – splošni podatki o KS Adlešiči

NASELJE	Populacija (št.)	M	Ž	Povp. starost	Površina (km ²)	Št.gosp.	Aktivno prebivalstvo	Naseljena stan.
ADLEŠIČI	105	55	50	49,4	1,6	39	51	34
BEDENJ	59	26	33	49,9	1,4	27	26	21
DOLENJCI	94	50	44	44,6	1,7	37	42	30
DRAGOŠI	18	10	8	/	3,6	7	statistično zaupno	4
FUČKOVCI	45	28	17	42,3	1,2	17	22	14
GORENJCIPRI ADLEŠIČIH	50	27	23	46,5	1,8	17	24	14
JANKOVIČI	42	24	18	40,3	1,7	15	23	12
MALA SELA	12	6	6	/	0,7	5	statistično zaupno	5
MARINDOL	94	43	51	48,1	6,2	39	29	33
MILIČI	17	6	11	/	3,2	10	statistično zaupno	8

¹³⁷ Vir: SURS, 2018 (popis iz leta 2015).

PAUNOVIČI	29	14	15	/	2,1	13	statistično zaupno	11
POBREŽJE	11	8	3	/	0,2	4	statistično zaupno	4
PRIBINCI	50	26	24	50,8	4,3	24	21	17
PURGA	25	12	13	/	0,6	10	statistično zaupno	9
RIM	24	12	12	/	0,1	10	statistično zaupno	9
VELIKA SELA	25	12	13	/	5,3	13	statistično zaupno	11
VRHOVCI	55	28	27	44,1	2,3	23	31	18
ŽUNIČI	44	22	22	49,3	1,6	21	22	18
KS ADLEŠIČI SKUPAJ	799	409	390	46,53	39,6	331	291	272

Vir: SURS, 2018 (podatki, pridobljeni na dan 29. 3. 2018)

V KS Adlešiči je bil v letu 2017 naravni prirast (z izjemo Jankovičev, Pribincev, Purg in Vrhovcev, kjer je le-ta pozitiven, in Dragošov, Malih Sel, Rima, Velikih Sel, kjer je le-ta enak 0) negativen. Selitveni prirast je pretežno negativen, z izjemo Dolenjcev, Gorenjcev pri Adlešičih, Miličev ter Pobrežja, kjer je le-ta pozitiven, oziroma v naseljih, kot so denimo Paunoviči in Vrhovci, kjer je le-ta enak 0.

Tabela 108: Občina Črnomelj – naravno in selitveno gibanje v KS Adlešiči v letu 2017

NASELJE	Naravno gibanje			Selitveno gibanje		
	Živorajeni	Umri	Naravni prirast	Priseljeni	Odseljeni	Selitveni prirast
ADLEŠIČI	0	1	-1	4	8	-4
BEDENJ	0	1	-1	3	4	-1
DOLENJCI	0	1	-1	5	1	4
DRAGOŠI	0	0	0	1	2	-1
FUČKOVCI	0	1	-1	n.p.	n.p.	n.p.
GORENJCIPRI ADLEŠIČIH	0	1	-1	1	0	1
JANKOVIČI	1	0	1	n.p.	n.p.	n.p.
MALA SELA	0	0	0	2	1	1
MARINDOL	1	2	-1	3	5	-2
MILIČI	0	1	-1	1	0	1
PAUNOVIČI	0	2	-2	2	2	0
POBREŽJE	0	2	-2	6	0	6
PRIBINCI	1	0	1	1	2	-1
PURGA	1	0	1	1	0	1
RIM	0	0	0	0	3	-3
VELIKA SELA	0	0	0	0	2	-2
VRHOVCI	1	0	1	2	2	0
ŽUNIČI	0	1	-1	1	1	0
KS ADLEŠIČI SKUPAJ	5	13	-8	33	33	0

Vir: SURS, 2018 (podatki, pridobljeni na dan 29. 3. 2018)

Med leti 2011 in 2017 se je v KS Adlešiči več oseb odselilo kot priselilo. Največ prebivalcev se je odseljevalo v druge regije Slovenije. Največ ljudi se je odselilo iz Adlešičev, medtem ko se je največ oseb priselilo v Dolenjce.

Tabela 109: Občina Črnomelj – priseljeni in odseljeni prebivalci v/iz KS Adlešiči med leti 2011 in 2017

	Priseljeni iz drugih naselij v občini	Priseljeni iz drugih občin v regiji	Priseljeni iz drugih regij	Priseljeni iz tujine	PRISE-LJENI SKUPAJ	Odseljeni v druga naselja v občini	Odseljeni v druge občine v regiji	Odseljeni v druge regije	Odseljeni v tujino	ODESELJ-ENI SKUPAJ
Adlešiči	10	6	9	0	25	11	5	11	2	29
Bedenj	5	2	6	1	14	7	0	4	2	13
Dolenjci	11	6	8	2	27	6	9	8	2	25
Dragoši	0	3	2	0	5	1	0	2	0	3
Fučkovci	4	1	3	1	9	2	1	4	0	7
Gorenjci pri Adlešičih	3	0	6	0	9	2	2	5	0	9
Jankoviči	3	0	4	0	7	3	0	2	0	5
Mala Sela	0	3	1	0	4	0	3	2	0	5
Marindol	11	8	3	1	23	10	5	6	2	23
Miliči	1	1	1	1	4	1	2	2	0	5
Paunoviči	3	2	3	0	8	2	3	3	1	9
Pobrežje	3	2	3	2	10	1	2	2	0	5
Pribinci	3	1	10	0	14	4	5	10	5	24
Purga	1	1	0	0	2	4	1	2	2	9
Rim	0	4	0	0	4	2	6	0	0	8
Velika Sela	3	3	4	0	10	1	3	2	0	6
Vrhovci	2	3	12	0	17	3	4	14	0	21
Žuniči	4	0	2	3	9	3	3	4	5	15
KS ADLEŠIČI SKUPAJ	67	46	77	11	201	63	54	83	21	221

Vir: SURS, 2018 (podatki, pridobljeni na dan 29. 3. 2018)

STRATEGIJA RAZVOJA KS ADLEŠIČI 2018–2025

Strategija razvoja Krajevne skupnosti Adlešiči se bo, skladno z ugotovitvami delavnice, opravljene v sklopu priprave Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025, do leta 2025 usmerjala predvsem v naslednje razvojne cilje:

1. vzdrževanje obstoječe prometne infrastrukture (udarne jame, preplastitve, ustrezne (pre)kategorizacije ...) in nadaljevanje s pozivi občine glede daljšega obratovalnega časa ter glede prenove žuniškega mostu;
2. ureditev javne razsvetljave, tam, kjer ljudje živijo, pa je sedaj še ni;
3. dokončna ureditev javnega vodovoda, kjer le-ta ni urejen;
4. ureditev potrebne dokumentacije (uporabno dovoljenje, dovozna pot ...) za Gasilski dom/Dom krajanov Adlešiči;
5. ureditev javne kanalizacije, če bo le-ta možna;
6. nujno vzdrževanje javnega kala in ureditev dovozne ceste do le-tega;
7. nadaljnje aktivnosti za vzpostavitev ustreznih avtobusnih postajališč, kjer je to potrebno;

8. vzpostaviti optično omrežje in
9. obnoviti fasado cerkve.

KRAJEVNA SKUPNOST BUTORAJ

Naselja, ki sestavljajo krajevno skupnost Butoraj: Butoraj, Velika Lahinja in Zorenci. Skupna velikost ozemlja krajevne skupnosti: **8,3 km²**. Število prebivalcev v KS Butoraj: **192** (moški: **94**, ženske: **98**, aktivno: cca. **77**¹³⁸). Povprečna starost prebivalcev: **46,25 let**. Število gospodinjstev: **68**¹³⁹. Število naseljenih stanovanjskih enot: **56**¹⁴⁰. Krajevna skupnost Butoraj skupno zajema 192 prebivalcev, od tega jih je 115 oz. 60 % v naselju Butoraj. Moško in žensko prebivalstvo je praktično enako številčno zastopano, z minimalnim večjim delež žensk. Povprečna starost prebivalstva v celoti se giblje okoli 46 let. Glede na površino je največje naselje Zorenci, ima pa hkrati tudi najmanj gospodinjstev, le 9. Največ jih je seveda v Butoraju, kakor je tam tudi največje število aktivnega prebivalstva in naseljenih stanovanjskih enot.

Tabela 110: Občina Črnomelj – splošni podatki o KS Butoraj

NASELJE	Populacija (št.)	M	Ž	Povp. starost	Površina (km ²)	Št. gosp.	Aktivno prebiv.	Naseljena stan.	Selitveni prirast
BUTORAJ	115	54	61	42,1	2,1	38	56	31	-3
VELIKA LAHINJA	49	28	21	50,4	3	21	21	18	1
ZORENCI	28	12	16	ni podatka	3,2	9	statistično zaupno	7	0
	192	94	98	46,25	8,3	68	77	56	-2

Vir: SURS, 2018 (podatki, pridobljeni na dan 29. 3. 2018)

V letu 2017 je bil v KS Butoraj tako negativen naravno kot selitveni prirast. Minimalen pozitiven selitveni prirast je moč zaznati le v Veliki Lahinji.

Tabela 111: Občina Črnomelj – naravno in selitveno gibanje v KS Butoraj v letu 2017

NASELJE	Naravno gibanje			Selitveno gibanje		
	Živorojeni	Umrli	Naravni prirast	Priseljeni	Odseljeni	Selitveni prirast
BUTORAJ	1	1	0	3	6	-3
VELIKA LAHINJA	1	1	0	1	0	1
ZORENCI	0	2	-2	2	2	0
SKUPAJ KS BUTORAJ	2	4	-2	6	8	-2

Vir: SURS, 2018 (podatki, pridobljeni na dan 29. 3. 2018)

¹³⁸ Približna ocena iz leta 2017, glede na statistično pridobljene podatke. Vir: SURS, 2018.

¹³⁹ Vir: SURS, 2018 (popis iz leta 2015).

¹⁴⁰ Vir: SURS, 2018 (popis iz leta 2015).

Glede števila selitev lahko ugotovimo, da je število priseljenih in odseljenih praktično isto (le ena oseba več je odseljena kot priseljena). V Butoraj in Veliko Lahinjo se je več oseb priselilo kot odselilo, medtem ko se je iz Zorcev več oseb odselilo kot priselilo.

Tabela 112: Občina Črnomelj – priseljeni in odseljeni prebivalci v/iz KS Butoraj med leti 2011 in 2017

	Priseljeni iz drugih naselij v občini	Priseljeni iz drugih občin v regiji	Priseljeni iz drugih regij	Priseljeni iz tujine	PRISE-LJENI SKUPAJ	Odseljeni v druga naselja v občini	Odseljeni v druge občine v regiji	Odseljeni v druge regije	Odseljeni v tujino	ODSE-LJENI SKUPAJ
Butoraj	11	12	4	0	27	9	7	7	1	24
Velika Lahinja	2	2	3	0	7	2	1	3	0	6
Zorenci	1	0	5	0	6	3	1	6	1	11
SKUPAJ KS BUTORAJ	14	14	12	0	40	14	9	16	2	41

Vir: SURS, 2018 (podatki, pridobljeni na dan 29. 3. 2018)

STRATEGIJA RAZVOJA KS BUTORAJ 2018–2025

Strategija razvoja Krajevne skupnosti Butoraj skladno z ugotovitvami delavnice se bo, opravljene v sklopu priprave Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025, do leta 2025 usmerjala predvsem v naslednje razvojne cilje:

1. vzdrževanje že obstoječe prometne infrastrukture in postavljanje varnostnih ograj, kot tudi razširitev ceste Butoraj Velika Lahinja in preureditev priključka javne poti Zorenci na lokalno cesto;
2. izdelava pločnika in avtobusnega postajališča na Butoraju;
3. javna razsvetljava in ureditev ekoloških otokov po celotni KS;
4. postavitve potrebnih nadzemnih hidrantov;
5. vzpostavitev sprehajalne ali kolesarske poti od Drag do Dragatuša (ali pa vsaj do Butoraja);
6. vzpostavitev optične infrastrukture;
7. razširitev poti, ki vodijo na njive, kjer je to potrebno in izvedljivo;
8. sanacija poškodovanih gozdnih poti in odstranitev smetišča gradbenega materiala;
9. postavitve prometnega znaka za omejitev tonaže, ki prepoveduje vožnjo po razmočenem terenu;
10. v sodelovanju KS z občino se preveri, ali je možno spremeniti nezazidalne površine med hišami na Butoraju v zazidalne.

KRAJEVNA SKUPNOST DOBLIČE

KS Dobljče sestoji iz naselij: Bistrica, Dobljče, Dobljčka Gora, Grič pri Dobljčah, Jelševnik, Jerneja Vas, Miklarji. Skupna velikost ozemlja krajevne skupnosti: **17,9 km²**. Število prebivalcev v **KS Dobljče: 521** (moški: **272**, ženske: **249**, aktivno: cca. **248**¹⁴¹). Povprečna starost prebivalcev: **43,08 let**. Število gospodinjstev: **194**¹⁴². Število naseljenih stanovanjskih enot: **148**¹⁴³. Najbolj obsežno naselje v KS Dobljče je Grič

¹⁴¹ Približna ocena iz leta 2017, glede na statistično pridobljene podatke. Vir: SURS, 2018.

¹⁴² Vir: SURS, 2018 (popis iz leta 2015).

¹⁴³ Vir: SURS, 2018 (popis iz leta 2015).

pri Dobljučah, ki obsega kar 10,1 km². Naselje Dobljče je imelo v letu 2017 največ prebivalcev v krajevni skupnosti, kot tudi največ gospodinjstev, naseljenih stanovanjskih enot in aktivnega prebivalstva. V splošnem je delež moškega in ženskega prebivalstva v KS Dobljče razmeroma izenačen, z rahlo večjim deležem moških prebivalcev. Od skupno 521 prebivalcev, jih je 47,6 % aktivnih. Povprečna starost prebivalcev se giblje okoli 43 let. Naselje Miklarji trenutno nima nobenih prebivalcev in je posledično brez gospodinjstev in aktivnega prebivalstva.

Tabela 113: Občina Črnomelj – splošni podatki o KS Dobljče

NASELJE	Populacija (št.)	M	Ž	Povp. starost	Površina (km ²)	Št. gosp.	Aktivno preb. ¹⁴⁴	Naseljena stan.
BISTRICA	2	1	1	/	0,9	1	Statistično zaupno	1
DOBLIČE	176	96	80	42,8	1,1	70	83	45
DOBLIČKA GORA	63	32	31	48,6	0,8	33	28	32
GRIČ PRI DOBLIČAH	81	43	38	42,1	10,1	28	41	21
JELŠEVNIK	128	62	66	41,5	1,8	40	61	32
JERNEJA VAS	71	38	33	40,4	1,6	22	35	17
MIKLARJI	0	0	0	/	1,6	0	0	0
SKUPAJ KS DOBLIČE	521	272	249	43,08	17,9	194	248	148

Vir: SURS, 2018 (podatki, pridobljeni na dan 29. 3. 2018)

Naraven prirast je negativen v KS Dobljče, saj je več ljudi umrlo, kot se jih je rodilo v letu 2017. Selitveni prirast je v naseljih Dobljče in Dobljučka Gora negativen, v ostalih naseljih je sicer pozitiven, ampak v zanemarljivem številu (izjema so Bistrica in Miklarji, kjer ni selitvenega prirasta).

Tabela 114: Občina Črnomelj – naravno in selitveno gibanje v KS Dobljče v letu 2017

NASELJE	Naravno gibanje			Selitveno gibanje		
	Živorojeni	Umrli	Naravni prirast	Priseljeni	Odseljeni	Selitveni prirast
BISTRICA				1	1	0
DOBLIČE	0	4	-4	9	14	-5
DOBLIČKA GORA	1	2	-1	7	10	-3
GRIČ PRI DOBLIČAH	1	2	-1	4	2	2
JELŠEVNIK	2	3	-1	5	3	2
JERNEJA VAS	0	0	0	1	0	1
MIKLARJI	0	0	0	0	0	0
SKUPAJ KS DOBLIČE	4	11	-7	27	30	-3

Vir: SURS, 2018 (podatki, pridobljeni na dan 29. 3. 2018)

Če pogledamo obdobje od leta 2011 do 2017 pa lahko vidimo, da je trend selitvenega prirasta v daljšem časovnem obdobju negativen, saj se je iz KS Dobljče več ljudi odselilo kot priselilo. Največji trend izseljevanja kot tudi priseljevanja je viden v Dobljučah.

Tabela 115: Občina Črnomelj – priseljeni in odseljeni prebivalci v/iz KS Dobljče med leti 2011 in 2017

¹⁴⁴ Status aktivnosti pomeni razmerje osebe do gospodarske dejavnosti na podlagi referenčnega obdobja, ki je določeno v virih podatkov o aktivnosti. V najširšem smislu ločimo aktivno in neaktivno prebivalstvo.

	Priseljeni iz drugih naselij v občini	Priseljeni iz drugih občin v regiji	Priseljeni iz drugih regij	Priseljeni iz tujine	PRISE-LJENI SKUPAJ	Odseljeni v druga naselja v občini	Odseljeni v druge občine v regiji	Odseljeni v druge regije	Odseljeni v tujino	ODESELJENI SKUPAJ
Bistrica	0	1	0	0	1	1	1	0	0	2
Dobliče	20	3	31	5	59	18	5	43	2	68
Doblička gora	16	6	7	5	34	17	8	6	7	38
Grič pri Dobličah	2	4	10	2	18	2	5	13	0	20
Jelševnik	10	3	8	0	21	8	0	5	4	17
Jerneja vas	1	1	2	0	4	2	0	2	0	4
Miklarji	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Skupaj KS Dobliče	49	18	58	12	137	48	19	69	13	149

Vir: SURS, 2018 (podatki, pridobljeni na dan 29. 3. 2018)

STRATEGIJA RAZVOJA KS DOBLIČE 2018–2025

Strategija razvoja Krajevne skupnosti Dobliče se bo skladno z ugotovitvami delavnice, opravljene v sklopu priprave Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025, do leta 2025 usmerjala predvsem v naslednje razvojne cilje:

- vzdrževanje obstoječe prometne infrastrukture;
- vzpostavljena kanalizacijska infrastruktura Grič–Dobliče s čistilno napravo v Dobličah;
- ureditev avtobusnega postajališča in javne razsvetljave, kjer to še ni ustrezno urejeno;
- prevzem gozdov, ki so bili pred podržavljanjem v lasti Vaške skupnosti Bistrica, v upravljanje s strani KS Dobliče, v kolikor bo obstajal interes za takšen najem;
- rekonstrukcija vodovoda na Jelševniku ter vzpostavitev vodovoda na Doblički gori, v kolikor je takšna investicija zaradi števila oseb smotrna;
- sanacija mostu čez Dobličico;
- ustrezna zaščita izvirov Jelševniščice in Dobličice;
- premik table za naselje Dobliče in Grič, kar nakazujejo potrebe občanov;
- ureditev eko otokov po KS Dobliče, kjer le-ti niso urejeni (postavitev podstavkov ...);
- na Griču je bila izpostavljena želja po bolj urejenem eko otoku, ki bi bil lahko združen z avtobusnim postajališčem, želijo si urediti tudi točko za medgeneracijsko druženje, kar nameravajo narediti sami, prosijo občino, da jim pomaga pri plačilu arhitekta, ki bi zastavil takšen projekt;
- nadaljevanje s komasacijami s strani Občine Črnomelj;
- preveritev, ali je nivo jezera v Dobličah ustrezen za zagotavljanje pitne vode in eventualna postavitev ustrezne zapore, ki bo zagotavljala ustrezen nivo jezera;
- dokončna postavitev urbane opreme pri mrliški vežici in razširitev pokopališča v Dobličah;
- postavitev osrednjega igrišča oziroma zbirališča za vse tri generacije v Dobličah;

- vzpostavitev večnamenskega prostora pri mostu (za športno igrišče ...).

Pojavil se je tudi pomislek, ki se ga ustrezno naslovi v Strategiji razvoja Občine Črnomelj 2018–2025, in sicer, da se naredi po vseh vaseh točke za medgeneracijsko druženje.

KRAJEVNA SKUPNOST DRAGATUŠ

Krajevna skupnost Dragatuš sestoji iz naselij: Belčji Vrh, Brdarci, Breznik, Črešnjevca pri Dragatušu, Dragatuš, Dragovanja vas, Dolenji Suhor pri Vinici, Gornji Suhor pri Vinici, Golek, Knežina, Kvasica, Mala Lahinja, Mali Nerajec, Obrh pri Dragatušu, Podlog, Pusti Gradec, Sela pri Dragatušu, Šipek, Tanča Gora, Veliki Nerajec, Zapudje. Skupna velikost ozemlja krajevne skupnosti: **56 km²**. Število prebivalcev v **KS Dragatuš**: **1.426** (moški: **706**, ženske: **720**, aktivno:cca. **644**¹⁴⁵). Povprečna starost prebivalcev: **42,25 let**. Število gospodinjstev: **525**¹⁴⁶. Število naseljenih stanovanjskih enot: **426**¹⁴⁷. Največjo površino zavzema Zapudje, drugo največje naselje pa je Tanča Gora. Po številu prebivalcev je najboljšežnejši Dragatuš z 237 prebivalci, kar znaša 16,69 % vsega prebivalstva v krajevni skupnosti. Delež moškega in ženskega prebivalstva je razmeroma izenačen, ženske imajo zgolj za slab 1 % večji delež. Od vseh skupaj pa jih je cca. 644 aktivnih, kar predstavlja 45,16 % prebivalstva v krajevni skupnosti. Povprečna starost prebivalstva se giblje okoli 42 let. Skupno je 525 gospodinjstev, od tega največji delež v Dragatušu, takoj za njim pa v Tanči Gori. Najmanj gospodinjstev je v Črešnjevcu pri Dragatušu kot tudi naseljenih stanovanjskih enot.

Tabela 116: Občina Črnomelj - splošni podatki o KS Dragatuš

NASELJE	Populacija(št.)	M	Ž	Povp. starost	Površina (km ²)	Št.gosp.	Aktivno preb. ¹⁴⁸	Naseljena stan.
BELČJI VRH	90	48	42	42,6	1,6	31	43	29
BRDARCI	35	20	15	46,5	1,9	14	17	11
BREZNIK	21	12	9	/	0,9	12	Statistično zaupno	9
ČREŠNJEVEC PRI DRAGATUŠU	4	2	2	/	3,7	4	Statistično zaupno	4
DRAGATUŠ	237	114	123	44,5	1,5	82	118	72
DRAGOVANJA VAS	107	49	58	40,2	0,8	34	48	24
DOLENJI SUHOR PRI VINICI	42	21	21	39,6	1,4	16	23	13
GORNJI SUHOR PRI	40	19	21	39,9	4,5	15	18	12

¹⁴⁵ Približna ocena iz leta 2017, glede na statistično pridobljene podatke. Vir: SURS, 2018.

¹⁴⁶ Vir: SURS, 2018 (popis iz leta 2015).

¹⁴⁷ Vir: SURS, 2018 (popis iz leta 2015).

¹⁴⁸ Status aktivnosti pomeni razmerje osebe do gospodarske dejavnosti na podlagi referenčnega obdobja, ki je določeno v virih podatkov o aktivnosti. V najširšem smislu ločimo aktivno in neaktivno prebivalstvo.

VINICI								
GOLEK	42	22	20	40,5	1,5	15	23	10
KNEŽINA	26	12	14		2,6	15	Statistično zaupno	11
KVASICA	53	27	26	38,7	2,1	19	25	13
MALA LAHINJA	24	10	14	/	0,9	10	Statistično zaupno	7
MALI NERAJEC	51	26	25	42,1	0,6	18	25	12
OBRH PRI DRAGATUŠU	100	51	49	44	2,9	39	51	32
PODLOG	65	33	32	41,7	0,9	22	29	18
PUSTI GRADEC	30	13	17	45,2	0,9	11	13	9
SELA PRI DRAGATUŠU	81	40	41	42,6	1,2	25	44	21
ŠIPEK	24	10	14	/	0,8	9	Statistično zaupno	8
TANČA GORA	214	110	104	42,1	11,2	79	99	67
VELIKI NERAJEC	65	33	32	42	0,6	21	34	19
ZAPUDJE	75	34	41	43,8	13,5	34	34	25
SKUPAJ KS DRAGATUŠ	1426	706	720	42,25	56	525	644	426

Vir: SURS, 2018 (podatki, pridobljeni na dan 29. 3. 2018)

Naravni prirast je v letu 2017 v KS Dragatuš negativen, medtem ko je selitveni prirast pozitiven, največ ljudi se je priselilo v Kvasico, Dragovanjo vas in Kvasico, največ pa se jih je odselilo s Šipka.

Tabela 117: Občina Črnomelj – naravno in selitveno gibanje v KS Dragatuš v letu 2017

NASELJE	Naravno gibanje			Selitveno gibanje		
	Živorajeni	Umrli	Naravni prirast	Priseljeni	Odseljeni	Selitveni prirast
BELČJI VRH	n.p.	n.p.	n.p.	7	5	2
BRDARCI	0	1	-1	0	2	-2
BREZNIK	0	0	0	2	3	-1
ČREŠNJEVEC PRI DRAGATUŠU	n.p.	n.p.	n.p.	0	1	-1
DRAGATUŠ	2	4	-2	9	11	-2
DRAGOVANJA VAS	1	0	1	12	8	4
DOLENJI SUHOR PRI VINICI	1	2	-1	1	2	-1
GORNJI SUHOR PRI VINICI	0	1	-1	2	1	1
GOLEK	0	1	-1	3	3	0
KNEŽINA	0	0	0	2	1	1
KVASICA	0	0	0	8	4	4
MALA LAHINJA	0	0	0	3	2	1
MALI NERAJEC	2	0	2	2	1	1
OBRH PRI DRAGATUŠU	1	0	1	3	6	-3
PODLOG	0	1	-1	4	2	2
PUSTI GRADEC	0	0	0	2	1	1

SELA PRI DRAGATUŠU	1	0	1	3	4	-1
ŠIPEK	1	0	1	13	14	-1
TANČA GORA	4	4	0	0	2	-2
VELIKI NERAJEC	0	0	0	n.p.	n.p.	n.p.
ZAPUDJE	0	0	0	n.p.	n.p.	n.p.
SKUPAJ KS DRAGATUŠ	13	14	-1	76	73	3

Vir: SURS, 2018 (podatki, pridobljeni na dan 29. 3. 2018)

Med leti 2011 in 2017 se je več oseb odselilo kot priselilo v KS Dragatuš. Največ ljudi se je priselilo na Tančo goro, medtem ko se jih je največ izselilo iz Dragatuša.

Tabela 118: Občina Črnomelj – priseljeni in odseljeni prebivalci v/iz KS Dragatuš med leti 2011 in 2017

	Priseljeni iz drugih naselij v občini	Priseljeni iz drugih občin v regiji	Priseljeni iz drugih regij	Priseljeni iz tujine	PRISELJENI SKUPAJ	Odseljeni v druga naselja v občini	Odseljeni v druge občine v regiji	Odseljeni v druge regije	Odseljeni v tujino	ODSE-LJENI SKUPAJ
Belčji Vrh	15	6	10	4	35	9	3	7	4	23
Brdarci	5	3	2	1	11	5	5	1	0	11
Breznik	3	1	6	0	10	4	0	7	0	11
Črešnjevec pri Dragatušu	3	0	0	0	3	4	0	0	0	4
Dragatuš	16	8	23	3	50	25	7	28	7	67
Dragovanja vas	7	4	14	0	25	6	2	18	3	29
Dolenji Suhor pri Vinici	1	0	4	0	5	2	1	3	1	7
Gornji Suhor pri Vinici	10	1	2	2	15	8	8	1	0	17
Golek	6	0	4	0	10	9	0	7	0	16
Knežina	5	2	3	0	10	5	1	2	1	9
Kvasica	8	2	3	0	13	11	4	3	0	18
Mala Lahinja	0	0	9	1	10	1	0	10	0	11
Mali Nerajec	2	0	8	1	11	3	2	5	0	10
Obrh pri Dragatušu	5	9	18	2	34	4	8	9	2	23
Podlog	8	1	0	0	9	8	1	2	2	13
Pusti Gradec	1	2	1	0	4	2	3	2	0	7
Sela pri Dragatušu	10	3	9	1	23	5	2	12	1	20
Šipek	3	0	0	0	3	1	0	0	0	1
Tanča Gora	41	11	20	1	73	33	10	18	2	63
Veliki Nerajec	0	4	2	0	6	3	4	5	0	12
Zapudje	4	2	4	1	11	3	0	4	2	9
Skupaj KS Dragatuš	153	59	142	17	371	151	61	144	25	381

Vir: SURS, 2018 (podatki, pridobljeni na dan 29. 3. 2018)

Občina Črnomelj je v letu 2017 skupaj z izvajalcem Atelje Ostan Pavlin d. o. o. pripravila prvo idejno zasnovo za ureditev vaškega jedra v občini, in sicer za krajevno središče Dragatuš, ki predstavlja več predlogov variantnih rešitev. Na spodnji sliki je podana ena izmed idejnih zasnov. Nedvomno je to eden izmed pozitivnih poskusov revitalizacije jeder krajevnih skupnosti, ki bi lahko služil za vzpodbuditev večjega povezovanja med ljudmi, saj bi s tem dobili novo družabno točko v KS.

Slika 25: Idejna zasnova za ureditev vaškega jedra Dragatuša

Vir: Občina Črnomelj, Vaško jedro Dragatuš – idejna zasnova ureditve

---

STRATEGIJA RAZVOJA KS DRAGATUŠ 2018–2025

Strategija razvoja Krajevne skupnosti Dragatuš se bo, skladno z ugotovitvami delavnice, opravljene v sklopu priprave Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025, do leta 2025 usmerjala predvsem v naslednje razvojne cilje:

1. prenova/izgradnja avtobusnega postajališča, kjer je to potrebno ter ;
2. izdelava meteorne kanalizacije, kjer je to potrebno;
3. urejen dostop do gasilskega doma Dragatuš, kjer je to potrebno;
4. obnova kulturnega doma Dragatuš;
5. ustrezno vzdrževanje obstoječe prometne infrastrukture;
6. postavitve javne razsvetljave, kjer je le-ta potrebna in smotrna;
7. dokončna ureditev vaškega jedra v Dragatušu;
8. rekonstrukcija/sanacija dotrajanega vodovoda;
9. ureditev eko otokov;
10. posodobitev gasilske opreme in vozil za gasilska društva na območju KS Dragatuš, skladno z odločitvijo Gasilske zveze Črnomelj in s finančnimi zmožnostmi občine;
11. sanacija mostov v KS Dragatuš, ki so potrebni sanacije;
12. ustrezna ureditev vzdrževanja kalov/vodnih virov;
13. sanacije črnih odlagališč v jamah v KS Dragatuš;
14. sanacija opornega zidu na pokopališču, kjer je to potrebno;
15. pri prenovi Odloka o kategorizaciji občinskih cest v Občini Črnomelj preveriti, ali je možno urediti kategorizacijo cest na Tanči gori, kjer se pojavljajo problemi s pluzenjem zaradi neustrezne kategorizacije cest;
16. vzpostavitev optične infrastrukture;
17. podana prošnja na Svet za preventivo in vzgojo v cestnem prometu za namestitev potrebne prometne signalizacije;
18. postavitve ustreznega števila hidrantov.

KRAJEVNA SKUPNOST GRIBLJE

Krajevna skupnost sestoji iz dveh naselij: Cerkvišče in Griblje. Skupna velikost ozemlja krajevne skupnosti: **9,2 km²**. Število prebivalcev v **KS Griblje**: **414** (moški: **209**, ženske: **205**, aktivno: **184**¹⁴⁹). Povprečna starost prebivalcev: **46,95 let**. Število gospodinjstev: **146**¹⁵⁰. Število naseljenih stanovanjskih enot: **115**¹⁵¹. Krajevna skupnost Griblje ima skupno 414 prebivalcev, od tega jih 184 štejemo med aktivno prebivalstvo, kar znaša 44,44 %. Delež moških in žensk je praktično enakovreden, z zgolj štirimi pripadniki moškega spola več kot ženskega. Povprečna starost prebivalstva se giblje okoli 46 let. Griblje je obsežnejše od dveh naselij, tako po številu prebivalcev, gospodinjstev in številu naseljenih stanovanjskih enot. Cerkvišče ga prekaša zgolj po površini.

Tabela 119: Občina Črnomelj – splošni podatki o KS Griblje

NASELJE	Populacija (št.)	M	Ž	Povp. starost	Površina (km ²)	Št. gosp.	Aktivno preb. ¹⁵²	Naseljena stan.
CERKVIŠČE	66	34	32	51,5	5,8	30	29	21
GRIBLJE	348	175	173	42,4	3,4	116	155	94
SKUPAJ KS GRIBLJE	414	209	205	46,95	9,2	146	184	115

Vir: SURS, 2018 (podatki, pridobljeni na dan 29. 3. 2018)

Tako naravni kot selitveni prirast sta bila v letu 2017 pozitivna, se je pa v Cerkvišču ena oseba več odselila kot priselila.

¹⁴⁹ Približna ocena iz leta 2017, glede na statistično pridobljene podatke. Vir: SURS, 2018.

¹⁵⁰ Vir: SURS, 2018 (popis iz leta 2015).

¹⁵¹ Vir: SURS, 2018 (popis iz leta 2015).

¹⁵² Status aktivnosti pomeni razmerje osebe do gospodarske dejavnosti na podlagi referenčnega obdobja, ki je določeno v virih podatkov o aktivnosti. V najširšem smislu ločimo aktivno in neaktivno prebivalstvo.

Tabela 120: Občina Črnomelj – naravno in selitveno gibanje v KS Griblje v letu 2017

NASELJE	Naravno gibanje			Selitveno gibanje		
	Živorojeni	Umrli	Naravni prirast	Priseljeni	Odseljeni	Selitveni prirast
CERKVIŠČE	0	0	0	2	3	-1
GRIBLJE	4	3	1	15	12	3
SKUPAJ KS GRIBLJE	4	3	1	17	15	2

Vir: SURS, 2018 (podatki, pridobljeni na dan 29. 3. 2018)

Če pogledamo obdobje med leti 2011 in 2017 v KS Griblje opazimo, da je bilo več ljudi odseljenih kot priseljenih. Največ ljudi se je priseljevalo iz drugih regij, medtem ko so se tudi prebivalci najbolj odseljevali v druge regije v Sloveniji.

Tabela 121: Občina Črnomelj – priseljeni in odseljeni prebivalci v/iz KS Griblje med leti 2011 in 2017

NASELJE	Priseljeni iz drugih naselij v občini	Priseljeni iz drugih občin v regiji	Priseljeni iz drugih regij	Priseljeni iz tujine	PRISELJENI SKUPAJ	Odseljeni v druga naselja v občini	Odseljeni v druge občine v regiji	Odseljeni v druge regije	Odseljeni v tujino	ODSE-LJENI SKUPAJ
Cerkvišče	3	1	8	0	12	7	7	6	2	22
Griblje	10	19	35	8	72	12	27	38	7	84
SKUPAJ KS GRIBLJE	13	20	43	8	84	19	34	44	9	106

Vir: SURS, 2018 (podatki, pridobljeni na dan 29. 3. 2018)

STRATEGIJA RAZVOJA KS GRIBLJE 2018–2025

Strategija razvoja Krajevne skupnosti Griblje se bo, skladno z ugotovitvami delavnice, opravljene v sklopu priprave Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025, do leta 2025 usmerjala predvsem v naslednje razvojne cilje:

- vzdrževanje že obstoječe prometne infrastrukture, kjer je to potrebno (prioritetna sanacija glavne ceste Griblje–Črnomelj v smeri Cerkvišč in sanacija udarnih jam v Gribljah, asfaltiranje črnomaljskega dela ceste Cerkvišče–Krasinec, preplastitev ceste v Cerkviščih);
- obnova in izvedba javne razsvetljave v celotnem naselju Griblje in Cerkvišče (občina bo pri tem sodelovala s Telekomom, ob predpogoju dokončnega dogovora z le-tem glede terminskega načrta izvedbe del);
- izgradnja pločnika ob javni cesti v Gribljah;
- ureditev pluzenja ceste do Cerkvišča (nespluzena/poledenela cesta predstavlja nevarnost tudi za avtobus s šolskimi otroci);
- zagotavljanju večjega obsega (pre)potrebne tampona za urejanje poljskih poti;
- obnova večnamenskega doma Griblje;
- podaljšanje urnika varstva za otroke, ki se šolajo v podružnični šoli v Gribljah, vsaj za 2 uri (torej vsaj eno uro pred predvidenim trenutnim začetkom in vsaj eno uro po trenutno predvidenem koncu zaradi službenih obveznosti staršev, ki so sedaj primorani svoje otroke voziti v druge šole, ki jim to omogočajo).
- prenova avtobusnega postajališča na Cerkvišču, kar bodo krajani izvedli sami,
- sanacija obeh divjih odlagališč,
- postavitve betonskega podstavka po določitvi lokacije za postavitve eko otokov in menjava smetnjakov,

- izgradnja optične povezave.

KRAJEVNA SKUPNOST KANIŽARICA

Krajevno skupnost Kanižarica sestavljata naselji Kanižarica in Blatnik pri Črnomlju. Skupna velikost ozemlja krajevne skupnosti: **3 km²**. Število prebivalcev v **KS Kanižarica: 744** (moški: **400**, ženske: **344**, aktivno: cca. 353¹⁵³). Povprečna starost prebivalcev: **41,9 let**. Število gospodinjstev: **275¹⁵⁴**. Število naseljenih stanovanjskih enot: **206¹⁵⁵**. Naselji Kanižarica in Blatnik pri Črnomlju s skupno 744 prebivalci sestavljata krajevno skupnost Kanižarica, ki se razteza na 3 km² velikem ozemlju. Delež pripadnikov moškega spola je rahlo višji kot ženski in povprečna starost celotne populacije se giblje okoli 41 let. Od vseh prebivalcev je 74,44 % aktivnega prebivalstva, oziroma 353 ljudi. Največ gospodinjstev kot tudi prebivalcev lahko najdemo v naselju Kanižarica, s kar 218 gospodinjstvi in 161 naseljenimi stanovanjskimi enotami. Selitveni prirast je izrazito negativen, predvsem v Kanižarici.

Tabela 122: Občina Črnomelj – splošni podatki o KS Kanižarica

NASELJE	Populacija (št.)	M	Ž	Povp. starost	Površina (km ²)	Št.gosp.	Aktivno preb.	Naseljena stan.
KANIŽARICA	592	321	271	38,6	1,7	218	286	161
BLATNIK PRI ČRNOMLJU	152	79	73	45,2	1,3	57	67	45
SKUPAJ KS KANIŽARICA	744	400	344	41,9	3	275	353	206

Vir: SURS, 2018 (podatki, pridobljeni na dan 29. 3. 2018)

Naravni prirast v KS Kanižarica je bil v letu 2017 pozitiven, medtem ko je bil selitveni prirast (predvsem so se posamezniki izseljevali iz Kanižarice), negativen.

¹⁵³ Približna ocena iz leta 2017, glede na statistično pridobljene podatke. Vir: SURS, 2018.

¹⁵⁴ Vir: SURS, 2018 (popis iz leta 2015).

¹⁵⁵ Vir: SURS, 2018 (popis iz leta 2015).

Tabela 123: Občina Črnomelj – naravno in selitveno gibanje v KS Kanižarica v letu 2017

NASELJE	Naravno gibanje			Selitveno gibanje		
	Živorojeni	Umrli	Naravni prirast	Priseljeni	Odseljeni	Selitveni prirast
KANIŽARICA	7	1	6	36	58	-22
BLATNIK PRI ČRNOMLJU	1	1	0	9	10	-1
	8	2	6	45	68	-23

Vir: SURS, 2018 (podatki, pridobljeni na dan 29. 3. 2018)

Tudi če pogledamo obdobje med leti 2011 in 2017, opazimo trend negativnega selitvenega prirasta, saj se je več ljudi odselilo, kot priselilo. Priseljevali so se predvsem iz drugih naselij v občini, kamor so se nato tudi odseljevali v večji meri.

Tabela 124: Občina Črnomelj – priseljeni in odseljeni prebivalci v/iz KS Kanižarica med leti 2011 in 2017

	Priseljeni iz drugih naselij v občini	Priseljeni iz drugih občin v regiji	Priseljeni iz drugih regij	Priseljeni iz tujine	PRISELJENI SKUPAJ	Odseljeni v druga naselja v občini	Odseljeni v druge občine v regiji	Odseljeni v druge regije	Odseljeni v tujino	ODSE-LJENI SKUPAJ
Kanižarica	81	74	65	17	237	92	62	76	33	263
Blatnik pri Črnomlju	13	8	16	2	39	16	8	17	2	43
Skupaj KS Kanižarica	94	82	81	19	276	108	70	93	35	306

Vir: SURS, 2018 (podatki, pridobljeni na dan 29. 3. 2018)

STRATEGIJA RAZVOJA KS KANIŽARICA 2018–2025

Strategija razvoja Krajevne skupnosti Kanižarica se bo, skladno z ugotovitvami delavnice, opravljene v sklopu priprave Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025, do leta 2025 usmerjala predvsem v naslednje razvojne cilje:

1. izvedba pločnika od Tris Kanižarica naprej v smeri romskega naselja in v smeri od igrišča proti Jami ter še naprej v nadaljevanju proti Blatniku v smislu zagotavljanja boljše varnosti peščev v tem kraju;
2. javna razsvetljava, kjer se oceni, da je ta potrebna (trenuten plan je vzpostaviti od javne ceste v smeri Kanižarica–Dobliče do Jame, nato pa sočasno z izgradnjo novih pločnikov/kolesarskih stez v KS Kanižarica, pojavila pa se je potreba po vzpostavitvi le-te tudi pri blokkih na naslovu Kanižarica 16);
3. vzdrževanje obstoječe prometne infrastrukture;
4. nadaljevanje kolesarske steze od bivšega Belsada do Tris Kanižarica in vzpostavitev kolesarske steze do Blatnika (mogoče celo do Doblič);
5. ureditev kanalizacije na Blatniku na sprejemljiv način;
6. sanacija mostu pri bivšem Belsadu;
7. sanacija rudniškega izvoznega stolpa;
8. postavitve strehe na že zgrajeno avtobusno postajališče na Blatniku;
9. oblikovanje skupnega večnamenskega doma krajanov;
10. krajan tam, kjer zaznajo potrebne spremembe prometne signalizacije in dosežejo medsebojni konsenz glede te potrebe (denimo omejitev tonaže, postavitve ležečih policajev oz. omejitev hitrosti na kakršen koli način), preko predsednika KS

- naslovijo prošnje na Svet za vzgojo in preventivo v cestnem prometu glede postavitve takšne prometne signalizacije;
11. vzpostavitev sprehajalne poti (mogoče v smislu že načrtovane »male učne poti«).

KRAJEVNA SKUPNOST PETROVA VAS

Krajevno skupnost sestavljajo naselja: Gornja Paka, Lokve, Mihelja vas, Petrova vas, Rožanec, Ručetna vas. Skupna velikost ozemlja krajevne skupnosti: **14,2 km²**. Število prebivalcev v **KS Petrova vas: 910** (moški: **394**, ženske: **516**, aktivno: cca. 426¹⁵⁶). Povprečna starost

prebivalcev: **39,95 let**. Število gospodinjstev: **304**¹⁵⁷. Število naseljenih stanovanjskih enot: **191**¹⁵⁸. Največja koncentracija prebivalstva je v naselju Lokve, ki ima hkrati tudi najvišje število gospodinjstev in aktivnega prebivalstva, kot tudi najvišji negativni selitveni prirast. Povprečna starost celotnega prebivalstva se giblje okoli 39 let.

Tabela 125: Občina Črnomelj – splošni podatki o KS Petrova vas

NASELJE	Populacija (št.)	M	Ž	Povp. starost	Površina (km ²)	Št. gosp.	Aktivno preb. ¹⁵⁹	Naseljena stan.
GORNJA PAKA	31	13	18	43,2	3,1	14	12	11
LOKVE	520	264	256	32,7	3	164	246	90
MIHELJA VAS	44	22	22	41,6	2,9	15	18	12
PETROVA VAS	107	52	55	39	2,1	35	51	25
ROŽANEC	54	27	27	44,4	1,1	19	28	17
RUČETNA VAS	154	16	138	38,8	2	57	71	36
SKUPAJ KS PETROVA VAS	910	394	516	39,95	14,2	304	426	191

Vir: SURS, 2018 (podatki, pridobljeni na dan 29. 3. 2018)

Naravni prirast v KS Petrova vas je bil v letu 2017 pozitiven, medtem ko je bil selitveni prirast negativen, največ ljudi se je odselilo iz Lokev.

Tabela 126: Občina Črnomelj – naravno in selitveno gibanje v KS Petrova vas v letu 2017

NASELJE	Naravno gibanje			Selitveno gibanje		
	Živorajeni	Umrli	Naravni prirast	Priseljeni	Odseljeni	Selitveni prirast
GORNJA PAKA	0	1	-1	0	1	-1
LOKVE	13	0	13	28	46	-18
MIHELJA VAS	0	0	0	3	0	3
PETROVA VAS	1	0	1	6	3	3

¹⁵⁶ Približna ocena iz leta 2017, glede na statistično pridobljene podatke. Vir: SURS, 2018.

¹⁵⁷ Vir: SURS, 2018 (popis iz leta 2015).

¹⁵⁸ Vir: SURS, 2018 (popis iz leta 2015).

¹⁵⁹ Status aktivnosti pomeni razmerje osebe do gospodarske dejavnosti na podlagi referenčnega obdobja, ki je določeno v virih podatkov o aktivnosti. V najširšem smislu ločimo aktivno in neaktivno prebivalstvo.

ROŽANEC	0	1	-1	3	4	-1
RUČETNA VAS	1	2	-1	12	5	7
SKUPAJ KS PETROVA VAS	15	4	11	52	59	-7

Vir: SURS, 2018 (podatki, pridobljeni na dan 29. 3. 2018)

Če pogledamo podatke o selitvah med leti 2011 in 2017 v KS Petrova vas, lahko opazimo negativen selitveni prirast. Največ oseb iz KS Petrova vas, in sicer iz naselja Lokve, se je v navedenem obdobju tako priselilo kot odselilo iz/v druge občine v regiji.

Tabela 127: Občina Črnomelj – priseljeni in odseljeni prebivalci v/iz KS Petrova vas med leti 2011 in 2017

	Priseljeni iz drugih naselij v občini	Priseljeni iz drugih občin v regiji	Priseljeni iz drugih regij	Priseljeni iz tujine	PRISELJENI SKUPAJ	Odseljeni v druga naselja v občini	Odseljeni v druge občine v regiji	Odseljeni v druge regije	Odseljeni v tujino	ODSELJENI SKUPAJ
Gornja Paka	0	4	2	0	6	1	3	0	0	4
Lokve	47	64	33	7	151	68	89	35	15	207
Mihelja vas	3	4	0	0	7	15	6	1	0	22
Petrova vas	9	6	18	0	33	9	7	16	0	32
Rožanec	3	5	2	0	10	5	5	6	0	16
Ručetna vas	22	18	14	5	59	25	16	11	5	57
SKUPAJ KS PETROVA VAS	84	101	69	12	266	123	126	69	20	338

Vir: SURS, 2018 (podatki, pridobljeni na dan 29. 3. 2018)

STRATEGIJA RAZVOJA KS PETROVA VAS 2018–2025

Strategija razvoja Krajevne skupnosti Petrova vas se bo, skladno z ugotovitvami delavnice, opravljene v sklopu priprave Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025, do leta 2025 usmerjala predvsem v naslednje razvojne cilje:

- vzdrževanje obstoječe prometne infrastrukture ter vzpostavitev javne razsvetljave, kjer je le-to potrebno ter ureditev križišča pri Kamnoseštvu Simonič;
- zamenjava podzemnih hidrantov z nadzemnimi, kjer je to potrebno;
- potrebno je dokončati avtobusno postajališče v Ručetni vasi (postavitev hiške), ki pa je v pristojnosti DRSI (predstojniki občine opozarjajo na to in skušajo pospešiti urejanje tega problema);
- rekonstrukcija vodovoda, kjer je to potrebno;
- izgradnja kanalizacije, kjer je le-ta možna oz. načrtovana z novo uredbo/operativnim načrtom;
- prenova strehe na mrliški vežici;
- postavitev prometne signalizacije na kritičnih prehodih čez železniško progo na območju KS Petrova vas;
- vzpostavitev optične infrastrukture;
- priporočena usmeritev v izkoriščanje danih potencialov v smeri turizma (denimo večji izkoristek državnega kulturnega spomenika Mitrej, spomenika Staneta Rozmana, cerkvice sv. Jurija poleg Mitreja, prireditve Salame, vino, Belokranjskega dvora na Paki, razgledne točke na cerkvi Janeza Krstnika,

območja kostanja, nabiranja gob, potencialna vzpostavitev kolesarske ali jahalne poti, pešpot, izhodišča za Mirno goro ali proti Vražjemu kamnu) in kmetijstva v manjšem obsegu (dopolnilne dejavnosti v povezavi s prepoznavno turistično kmetijo, izkoriščanje namakanja, postavitve rastlinjakov, ograje z živalmi, razstava strojne mehanizacije ...).

KRAJEVNA SKUPNOST SINJI VRH

Krajevno skupnost sestavljajo naselja: Damelj, Draga pri Sinjem Vrhu, Sinji Vrh, Gorica, Dalnje Njive, Špeharji, Breg pri Sinjem Vrhu, Kot pri Damlju, Selce pri Špeharjih in Hrib. Skupna velikost ozemlja krajevne skupnosti: **14,2 km²**. Število prebivalcev v **KS Sinji vrh**: **219** (moški: **109**, ženske: **110**, aktivno: cca. **54**¹⁶⁰). Povprečna starost prebivalcev: **47,03 let**. Število gospodinjstev: **91**¹⁶¹. Število naseljenih stanovanjskih enot: **80**¹⁶². Krajevna skupnost Sinji vrh na območju 23,4 m² ima skupno 219

prebivalcev, kjer sta oba spola skorajda enakovredno zastopana. Največ prebivalcev šteje naselje Sinji Vrh, ki je po površini najobsežnejše, kakor tudi po številu gospodinjstev, naseljenih stanovanjskih enot in aktivnemu prebivalstvu. Povprečna starost prebivalstva se glede na okrnjene podatke giblje okoli 47 let. Prav tako je težko oceniti delež aktivnega prebivalstva zaradi pomanjkljivih podatkov.

¹⁶⁰ Približna ocena iz leta 2017, glede na statistično pridobljene podatke. Vir: SURS, 2018.

¹⁶¹ Vir: SURS, 2018 (popis iz leta 2015).

¹⁶² Vir: SURS, 2018 (popis iz leta 2015).

Tabela 128: Občina Črnomelj – splošni podatki o KS Sinji vrh

NASELJE	Populacija (št.)	M	Ž	Povp. starost	Površina (km ²)	Št. gosp.	Aktivno preb. ¹⁶³	Naseljena stan.
DAMELJ	35	16	19	48	3,8	12	19	12
DRAGA PRI SINJEM VRHU	17	8	9	/	1,3	7	Statistično zaupno	6
SINJI VRH	69	30	39	48,8	8,4	33	23	28
GORICA	10	7	3	/	2,3	5	Statistično zaupno	4
DALNJE NJIVE	23	12	11	/	2,4	9	Statistično zaupno	8
ŠPEHARJI	14	7	7	/	0,5	8	Statistično zaupno	8
BREG PRI SINJEM VRHU	2	1	1	/	0,6	1	Statistično zaupno	1
KOT PRI DAMLJU	10	6	4	/	0,9	3	Statistično zaupno	3
SELCE PRI ŠPEHARJIH	2	1	1	/	0,7	1	Statistično zaupno	1
HRIB	37	21	16	44,3	2,5	12	12	9
SKUPAJ KS SINJI VRH	219	109	110	47,03	23,4	91	54	80

Vir: SURS, 2018 (podatki, pridobljeni na dan 29. 3. 2018)

V letu 2017 je bilo v KS Sinji vrh moč zaznati negativen naravni prirast, selitveni prirast pa je bil pozitiven (več ljudi se je priselilo kot odselilo na Sinji vrh).

Tabela 129: Občina Črnomelj – naravno in selitveno gibanje v KS Sinji vrh v letu 2017

NASELJE	Naravno gibanje			Selitveno gibanje		
	Živorojeni	Umrli	Naravni prirast	Priseljeni	Odseljeni	Selitveni prirast
DAMELJ	0	1	-1	1	1	0
DRAGA PRI SINJEM VRHU	1	1	0	n.p.	n.p.	n.p.
SINJI VRH	1	1	0	4	2	2
GORICA	0	0	0	1	0	1
DALNJE NJIVE	0	0	0	1	2	-1
ŠPEHARJI	0	0	0	n.p.	n.p.	n.p.
BREG PRI SINJEM VRHU	0	0	0	n.p.	n.p.	n.p.
KOT PRI DAMLJU	0	1	-1	n.p.	n.p.	n.p.
HRIB	0	1	-1	4	5	-1
SELCE PRI ŠPEHARJIH	0	0	0	n.p.	n.p.	n.p.
SKUPAJ KS SINJI VRH	2	5	-3	11	10	1

Vir: SURS, 2018 (podatki, pridobljeni na dan 29. 3. 2018)

Če pa pogledamo število priseljenih in odseljenih v KS Sinji vrh med leti 2011 in 2017, lahko opazimo, da sta le-ta praktično identična (ena oseba več se je odselila kot priselila).

¹⁶³ Status aktivnosti pomeni razmerje osebe do gospodarske dejavnosti na podlagi referenčnega obdobja, ki je določeno v virih podatkov o aktivnosti. V najširšem smislu ločimo aktivno in neaktivno prebivalstvo.

Največ ljudi se je tako priselilo kot odselilo na Sinjem vrhu. Največ ljudi se je priseljevalo v KS Sinji vrh iz drugih naselij v občini, medtem ko se je največ ljudi odseljevalo v druge regije v Sloveniji.

Tabela 130: Občina Črnomelj – priseljeni in odseljeni prebivalci v/iz KS Sinji vrh med leti 2011 in 2017

	Priseljeni iz drugih naselij v občini	Priseljeni iz drugih občin v regiji	Priseljeni iz drugih regij	Priseljeni iz tujine	PRISELJENI SKUPAJ	Odseljeni v druga naselja v občini	Odseljeni v druge občine v regiji	Odseljeni v druge regije	Odseljeni v tujino	ODSE-LJENI SKUPAJ
Damelj	5	4	4	2	15	4	4	3	0	11
Draga pri Sinjem Vrh	7	0	2	0	9	5	0	2	0	7
Sinji Vrh	2	7	7	2	18	2	11	5	4	22
Gorica	0	0	1	0	1	0	0	2	0	2
Dalnje njive	4	0	3	0	7	2	1	2	0	5
Špeharji	0	2	0	0	2	0	2	0	0	2
Breg pri Sinjem Vrh	1	0	0	0	1	0	0	1	0	1
Kot pri Damlju	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Hrib	8	4	6	0	18	7	2	10	0	19
Selce pri Špeharjih	0	0	0	0	0	1	2	0	0	3
SKUPAJ KS SINJI VRH	27	17	23	4	71	21	22	25	4	72

Vir: SURS, 2018 (podatki, pridobljeni na dan 29. 3. 2018)

STRATEGIJA RAZVOJA KS SINJI VRH 2018–2025

Strategija razvoja Krajevne skupnosti Sinji vrh se bo, skladno z ugotovitvami delavnice, opravljene v sklopu priprave Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025, do leta 2025 usmerjala predvsem v naslednje razvojne cilje:

1. vzdrževanje obstoječe prometne infrastrukture;
2. izgradnja vodovoda, kjer je le-to potrebno;
3. ureditev avtobusnega postajališča ter postavitve ustrezne prometne signalizacije, ki označuje območje prehoda ceste s strani šolarjev, kot tudi table z omejitvijo hitrosti;
4. javna razsvetljava, kjer je to mogoče in potrebno;
5. ustrezna ureditev vzdrževanja vstopno/izstopnih mest na območju KS Sinji vrh;
6. označitve z neprometno signalizacijo v KS Sinji vrh.
7. ustrezna ureditev pokopališča, katerega cilj je zmanjšanje stroškov vzdrževanja, predvsem košnje;
8. nakup freze za pluženje, v kolikor se KS za to odloči;
9. podan predlog za novo kategorizacijo stare vinske ceste;
10. vzpostavitev optične infrastrukture.

KRAJEVNA SKUPNOST STARI TRG OB KOLPI

Krajevno skupnost sestavljajo naselja: Dečina, Deskova vas, Dolenja Podgora, Dolenji Radenci, Gorenja Podgora, Gorenji Radenci, Stari trg ob Kolpi, Zagozdac. Skupna velikost ozemlja krajevne skupnosti: **18,6 km²**. Število prebivalcev v KS Stari trg ob Kolpi: **230** (moški: 128, ženske: 102). Povprečna starost prebivalcev: **45,5 let**. Število gospodinjstev: **114**. Število naseljenih stanovanjskih enot: **97**. Krajevna skupnost se sestoji iz 8 naselij, od katerih je največje po površini Dolenja Podgora. Glede na število prebivalcev in gospodinjstev je najštevilčnejši Stari Trg ob Kolpi. Skupno krajevna skupnost obsega ozemlje 18,6 km² in 230 prebivalcev. Delež moških je rahlo večji od ženskega deleža. Za povprečno starost in število aktivnega prebivalstva je na voljo premalo podatkov.

Tabela 131: Občina Črnomelj – splošni podatki o KS Stari trg

NASELJE	Populacija (št.)	M	Ž	Povp. starost	Površina (km ²)	Št. gosp.	Aktivno preb.	Naseljena stan.
DEČINA	3	2	1	/	0,4	2	Statistično zaupno	2
DESKOVA VAS	28	16	12	/	0,7	10	Statistično zaupno	10
DOLENJA PODGORA	8	4	4	/	5,7	4	Statistično zaupno	3
DOLENJI RADENCI	24	13	11	/	7,1	11	Statistično zaupno	10
GORENJA PODGORA	22	14	8	/	1,9	11	Statistično zaupno	10
GORENJI RADENCI	26	12	14	/	0,7	14	Statistično zaupno	12
STARI TRG OB KOLPI	93	50	43	45,5	0,5	52	42	40
ZAGOZDAC	26	17	9	/	1,6	10	Statistično zaupno	10
SKUPAJ KS STARI TRG	230	128	102	45,5	18,6	114	42	97

Vir: SURS, 2018 (podatki, pridobljeni na dan 29. 3. 2018)

Naravni prirast v letu 2017 v KS Stari trg je bil rahlo pozitiven, medtem ko je bil selitveni prirast enak 0, torej kolikor ljudi se je priselilo, toliko se jih je tudi odselilo.

Tabela 132: Občina Črnomelj – naravno in selitveno gibanje v KS Stari trg v letu 2017

NASELJE	Naravno gibanje			Selitveno gibanje		
	Živorojeni	Umrli	Naravni prirast	Priseljeni	Odseljeni	Selitveni prirast
DEČINA	0	0	0	n.p.	n.p.	n.p.
DESKOVA VAS	2	1	1	6	2	4
DOLENJA PODGORA	0	0	0	n.p.	n.p.	n.p.
DOLENJI RADENCI	0	0	0	1	2	-1
GORENJA PODGORA	0	1	-1	1	0	1
GORENJI RADENCI	1	0	1	n.p.	n.p.	n.p.
KOT OB KOLPI	0	0	0	n.p.	n.p.	n.p.
KOVAČA VAS	1	1	0	n.p.	n.p.	n.p.
MOČILE	0	0	0	0	1	-1
PRELESJE	0	1	-1	2	3	-1
SODEVCI	2	0	2	5	3	2
SREDNJI RADENCI	0	1	-1	3	6	-3
STARI TRG OB KOLPI	0	0	0	9	10	-1
ZAGOZDAC	0	0	0	n.p.	n.p.	n.p.
SKUPAJ KS STARI TRG	6	5	1	27	27	0

Vir: SURS, 2018 (podatki, pridobljeni na dan 29. 3. 2018)

Zanimivo je dejstvo, da lahko tudi v obdobju med leti 2011 in 2017 opazimo, da je selitveni prirast enak 0, torej se je enako število ljudi priselilo v KS Stari trg kot odselilo. Največ ljudi se je tako priselilo kot odselilo s Starega trga. Ljudje so se najbolj priseljevali kot tudi izseljevali iz/v druge regije.

Tabela 133: Občina Črnomelj – priseljeni in odseljeni prebivalci v/iz KS Stari trg med leti 2011 in 2017

NASELJE	Priseljeni iz drugih naselij v občini	Priseljeni iz drugih občin v regiji	Priseljeni iz drugih regij	Priseljeni iz tujine	PRISELJENI SKUPAJ	Odseljeni v druga naselja v občini	Odseljeni v druge občine v regiji	Odseljeni v druge regije	Odseljeni v tujino	ODSE-LJENI SKUPAJ
Dečina	0	2	0	0	2	0	0	0	0	0
Deskova vas	10	2	6	1	19	8	2	4	0	14
Dolenja Podgora	0	6	1	0	7	1	6	0	0	7
Dolenji Radenci	0	0	3	0	3	3	0	3	0	6
Gorenja Podgora	0	8	4	0	12	0	6	3	0	9
Gorenji Radenci	0	1	6	0	7	2	0	5	0	7
Kot ob Kolpi	0	0	1	1	2	0	1	1	1	3
Kovača vas	2	2	0	0	4	0	1	0	1	2
Močile	5	0	0	0	5	6	0	0	0	6
Prelesje	0	3	5	0	8	2	5	7	0	14
Sodevci	6	1	8	2	17	5	3	8	1	17
Srednji Radenci	5	1	9	0	15	6	1	7	0	14
Stari trg ob Kolpi	9	12	32	4	57	14	18	25	5	62
Zagozdac	2	2	4	0	8	2	2	1	0	5
SKUPAJ KS STARI TRG	39	40	79	8	166	49	45	64	8	166

Vir: SURS, 2018 (podatki, pridobljeni na dan 29. 3. 2018)

STRATEGIJA RAZVOJA KS STARI TRG 2018–2025

Strategija razvoja Krajevne skupnosti Stari trg se bo skladno z ugotovitvami delavnice, opravljene v sklopu priprave Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025, do leta 2025 usmerjala predvsem v naslednje razvojne cilje:

1. vzdrževanje že obstoječe prometne infrastrukture;
2. vzpostavitev javne razsvetljave, kjer je le-ta potrebna in smotrna;
3. ustrezno naslovitvijo problema z nezadostnimi parkirnimi prostori, kjer se le-ti pojavljajo;
4. ureditev avtobusnega postajališča v Starem trgu in postajališča za avtobuse v Radencih ter v sklopu tega razmisliti o ustreznem načinu ureditve prometne povezanosti ob Kolpi (ureditev ustreznega dostopa za avtobuse);
5. sanacija jezov, kjer je to potrebno;
6. ureditev parkirišča in ceste do kala ter vstopno/izstopnih mest in urediti ustrezno vzdrževanje le-tega;
7. ureditev kanalizacije in čistilne naprave v Radencih;
8. zamenjava salonitnih vodovodnih cevi;
9. vzpostavitev primerne površine za tek okoli igrišča pri OŠ Stari trg;
10. dograditev gasilnega doma in pridobitev prostora tudi za kulturno društvo in ostala društva ter krajevno društvo (pred tem je potrebno urediti ureditev lastništva pri gasilskem domu – krajanji za pomoč prosijo županjo, saj imajo probleme s Petrolom in z blagovnimi rezervami);
11. vzpostavitev optične infrastrukture;
12. postavitev pločnika v Starem trgu (od bloka do tovarn, kjer pa je cesta v državnem lastništvu, zato občina lahko na to le opozarja DRSI);
13. vzpostavitev ceste čez Vrhgora, ki je projekt DRSI (po letu 2019);
14. pridobiti igrala za otroke pri igrišču ter ustrezno urediti igrala na vstopno/izstopnem mestu v Radencih;
15. sanacija opornega zidu, kjer je to potrebno;
16. ureditev počivališča pri Vidmu in Rokanu ter ureditev parkirišča pri Sodevskem kalu;
17. ureditev snegolovov na hišah v Starem trgu;
18. sanacija smetišč/divjih odlagališč v KS Stari trg (Rokan, kamnolom pod vaško skupnostjo Deskova vas–Kovača vas);
19. vzpostavitev pešpoti s strani Dola proti Prelesju;
20. če je možno, oddati vaški kal v najem Gornji Podgori.

Pojavil se je tudi pomislek, ki se ga ustrezno naslovi v Strategiji razvoja Občine Črnomelj 2018–2025, in sicer, da se naredi analizo posnetka stanja cest po celotni občini in postavi prioriteten plan obnove cest.

KRAJEVNA SKUPNOST TALČJI VRH

Krajevno skupnost sestavljajo naselja: Dolnja Paka, Mavrlen, Naklo, Otovec, Rodine, Rožič Vrh, Sela pri Otovcu, Stražnji vrh, Talčji Vrh, Tušev dol, Zajčji vrh. Skupna velikost ozemlja krajevne skupnosti: **18,6 km²**. Število prebivalcev v KS Talčji Vrh: **697** (moški: **360**, ženske: **337** aktivno: **303**).

RAZVOJNE PRIORITETE PO POSAM

Povprečna starost prebivalcev: **43,6 let**. Število gospodinjstev: **293¹⁶⁴**. Število naseljenih stanovanjskih enot: **248¹⁶⁵**. Krajevna skupnost se razteza čez območje veliko 29,3 km², od teh je največje naselje Rožič Vrh, najmanjši pa Dolnja Paka in Zajčji Vrh. Po številu prebivalcev, gospodinjstev in naseljenih stanovanjskih enot je najboljšežnejši Stražnji vrh. Delež moških prebivalcev je rahlo večji od ženskega, povprečna starost celotnega prebivalstva je okoli 43,6 let. Od skupno 697 prebivalcev je skoraj polovica aktivnega prebivalstva, oziroma 303 ljudi, kar predstavlja 43,5 %.

Tabela 134: Občina Črnomelj – splošni podatki o KS Talčji vrh

NASELJE	Populaci ja(št.)	M	Ž	Povp. starost	Površina (km ²)	Št. gosp.	Aktivno preb. ¹⁶⁶	Naselje nastan.
DOLNJA PAKA	36	17	19	47,5	0,5	11	19	9
MAVRLEN	60	29	31	44,7	0,6	30	24	28
NAKLO	44	21	23	45,5	1,1	15	20	13
OTOVEC	45	24	21	47,4	0,5	20	14	17
RODINE	97	52	45	43,5	2,7	51	47	43
ROŽIČ VRH	55	33	22	40,8	17,6	18	24	17
SELA PRI OTOVCU	69	32	37	39,3	1,1	27	32	21
STRAŽNJI VRH	161	86	75	43,2	2,4	78	81	64
TALČJI VRH	33	15	18	38,3	1,6	9	12	8
TUŠEV DOL	83	43	40	45,8	0,7	30	30	24
ZAJČJI VRH	14	8	6	/	0,5	4	Statistično zaupno	4
SKUPAJ KS TALČJI VRH	697	360	337	43,6	29,3	293	303	248

Vir: SURS, 2018 (podatki, pridobljeni na dan 29. 3. 2018)

V letu 2017 je imel KS Talčji vrh pozitiven naravni prirast, medtem ko je bil selitveni prirast negativen (le-ta je bil izrazito negativen v Rodinah, medtem ko je bil bolj izrazito pozitiven v Naklem in Tuševem dolu).

¹⁶⁴ Vir: SURS, 2018 (popis iz leta 2015).

¹⁶⁵ Vir: SURS, 2018 (popis iz leta 2015).

¹⁶⁶ Status aktivnosti pomeni razmerje osebe do gospodarske dejavnosti na podlagi referenčnega obdobja, ki je določeno v virih podatkov o aktivnosti. V najširšem smislu ločimo aktivno in neaktivno prebivalstvo.

Tabela 135: Občina Črnomelj – naravno in selitveno gibanje v KS Talčji vrh v letu 2017

NASELJE	Naravno gibanje			Selitveno gibanje		
	Živorojeni	Umrli	Naravni prirast	Priseljeni	Odseljeni	Selitveni prirast
DOLNJA PAKA	0	0	0	4	3	1
MAVRLEN	1	1	0	5	2	3
NAKLO	1	0	1	11	3	8
OTOVEC	0	0	0	1	1	0
RODINE	0	2	-2	4	18	-14
ROŽIČ VRH	0	0	0	0	4	-4
SELA PRI OTOVCU	1	0	1	2	7	-5
STRAŽNJI VRH	4	0	4	8	12	-4
TALČJI VRH	0	0	0	9	3	6
TUŠEV DOL	2	1	1	9	1	8
ZAJČJI VRH	0	1	-1	n.p.	n.p.	n.p.
SKUPAJ KS TALČJI VRH	9	5	4	53	54	-1

Vir: SURS, 2018 (podatki, pridobljeni na dan 29. 3. 2018)

Med leti 2011 in 2017 pa lahko v KS Talčji vrh opazimo višji trend priseljevanja kot odseljevanja. Največ ljudi se je na to območje priselilo kot tudi odselilo iz/v druga naselja v občini. Največ oseb se je tako odselilo kot priselilo z/na Rodine.

Tabela 136: Občina Črnomelj – priseljeni in odseljeni prebivalci v/iz KS Talčji vrh med leti 2011 in 2017

NASELJE	Priseljeni iz drugih naselij v občini	Priseljeni iz drugih občin v regiji	Priseljeni iz drugih regij	Priseljeni iz tujine	PRISELJENI SKUPAJ	Odseljeni v druga naselja v občini	Odseljeni v druge občine v regiji	Odseljeni v druge regije	Odseljeni v tujino	ODSE-LJENI SKUPAJ
Dolnja Paka	6	2	3	1	14	8	1	5	1	15
Mavrljen	17	6	16	4	43	9	3	9	4	25
Naklo	7	8	7	0	22	4	4	3	0	11
Otovec	0	1	3	0	4	3	1	6	2	12
Rodine	17	11	18	3	49	18	14	14	2	48
Rožič Vrh	12	4	4	0	20	6	4	3	1	14
Sela pri Otovcu	11	2	4	0	17	5	7	6	0	18
Stražnji Vrh	35	19	27	1	82	36	20	25	4	85
Talčji Vrh	8	4	2	0	14	1	2	4	0	7
Tušev dol	12	10	7	1	30	8	6	7	1	22
Zajčji Vrh	1	0	1	0	2	2	0	1	0	3
SKUPAJ KS TALČJI VRH	126	67	92	10	297	100	62	83	15	260

Vir: SURS, 2018 (podatki, pridobljeni na dan 29. 3. 2018)

STRATEGIJA RAZVOJA KS TALČJI VRH 2018–2025

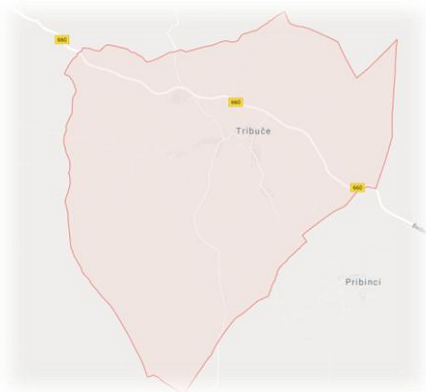

Strategija razvoja Krajevne skupnosti Talčji vrh so bo, skladno z ugotovitvami delavnice, opravljene v sklopu priprave Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025, do leta 2025 usmerjala predvsem v naslednje razvojne cilje:

1. **izgradnja vodovoda**, kjer le-ta še ni zgrajen in bi bila njegova izgradnja smotrna, ter pridobitev služnosti za vzpostavitev le-tega;
2. **vzdrževanje obstoječe prometne infrastrukture, kakor tudi ustrezna (pre)kategorizacija in umeščeno v prostor le-teh;**
3. **ureditev križišč in prenova/izgradnja avtobusnih postajališč**, kjer je to potrebno;
4. **namestitev javne razsvetljave na avtobusnega postajališča**, kjer je to možno in smotrno, v sklopu česar bo morala občina izvesti popis, kje je vse to potrebno in tudi možno izvesti;
5. **urejanje ekoloških otokov** v sodelovanju s Komunalno Črnomelj d. o. o.;
6. **ureditev dostopa intervencijske poti do gasilskih domov**, kjer to še ni urejeno;
7. **postavljanje hidrantnih omaric in vzpostavljanje mreže defibratorjev**, kjer se to oceni kot potrebno;
8. **urejanje lastništva in prenova vežic na vseh treh pokopališčih** v KS Talčji vrh;
9. **ustrezna označitev hišnih števil** v posameznih naseljih z ustreznimi tablami na različnih odcepih cest zaradi razvejanosti hiš po KS;
10. **ustrezna ureditev družabnih središč** skozi finančni aspekt (saj imajo krajani problem z vzdrževanjem gasilskih domov, igrišč ...);
11. **ureditev kanalizacijske infrastrukture**, kjer to nova uredba/operativni program določa ali pomoč občine z nasvetom (in seveda tudi s sofinanciranjem) pri vzpostavljanju malih čistilnih naprav, kjer je to željeno s strani občanov;
12. **ustrezna ureditev zimske službe in pluženja določenih odsekov** (podan je bil predlog, da se nabavi nov traktor ali pa se uredi pluženje preko Komunale Črnomelj d. o. o., za kar bi morala poskrbeti občina, ki pa opozarja na to, da je potrebno uvesti enak režim za vse krajevne skupnosti v občini in ni možen določen dogovor le za KS Talčji vrh ter da je pluženje zaenkrat še v domeni posameznih KS);
13. vzpostavitev optike.

KRAJEVNA SKUPNOST TRIBUČE

Krajevna skupnost zajema naslednja naselja: Čudno selo, Desinec, Tribuče, Pavičiči. Skupna velikost ozemlja krajevne skupnosti: **15,9 km²**. Število prebivalcev v **KS Tribuče: 499** (moški: **265** ženske: **234** aktivno: cca. 233). Povprečna starost prebivalcev: **38,03 let**. Število gospodinjstev: **233**¹⁶⁷. Število naseljenih stanovanjskih enot: **119**¹⁶⁸. Krajevna skupnost Tribuče obsega površino 15,9 km² in vključuje 4 naselja. Najobsežnejše od teh so Tribuče, z največjim številom prebivalstva (64,12 %). Delež moških je rahlo večji od deleža žensk, povprečna starost celotnega prebivalstva pa se giblje

okoli 38 let. Najnižja povprečna starost je v Čudnem selu s povprečjem okoli 29 let. Večinski del gospodinjstev in naseljenih stanovanjskih enot je moč najti v Tribučah. Selitveni prirast je pozitiven v vseh naseljih.

Tabela 137: Občina Črnomelj – splošni podatki o KS Tribuče

NASELJE	Populacija (št.)	M	Ž	Povp. starost	Površina (km ²)	Št. gosp.	Aktivno preb.	Naseljena stan.
ČUDNO SELO	92	52	40	29,2	2,3	32	47	18
DESINEC	63	32	31	42,9	2,8	19	36	16
TRIBUČE	320	169	151	42	9,1	110	150	80
PAVIČIČI	24	12	12	/	1,7	10	statistično zaupno	5
SKUPAJ KS TRIBUČE	499	265	234	38,03	15,9	171	233	119

Vir: SURS, 2018 (podatki, pridobljeni na dan 29. 3. 2018)

Tako naravni kot selitveni prirast sta bila v KS Tribuče v letu 2017 pozitivna.

Tabela 138: Občina Črnomelj – naravno in selitveno gibanje v KS Tribuče v letu 2017

NASELJE	Naravno gibanje			Selitveno gibanje		
	Živorajeni	Umrli	Naravni prirast	Priseljeni	Odseljeni	Selitveni prirast
ČUDNO SELO	3	0	3	9	9	0
DESINEC	0	0	0	2	1	1
TRIBUČE	4	2	2	11	7	4
PAVIČIČI	0	0	0	n.p.	n.p.	n.p.
SKUPAJ KS TRIBUČE	7	2	5	22	17	5

Vir: SURS, 2018 (podatki, pridobljeni na dan 29. 3. 2018)

KS Tribuče pa imajo v obdobju med leti 2011 in 2017 negativen selitveni prirast, saj se je več ljudi odselilo (največ v druge regije), medtem ko se je največ ljudi priselilo iz drugih naselij v občini. Največ oseb se je priselilo kot tudi odselilo iz Tribuč.

Tabela 139: Občina Črnomelj – priseljeni in odseljeni prebivalci v/iz KS Tribuče med leti 2011 in 2017

¹⁶⁷ Vir: SURS, 2018 (popis iz leta 2015).

¹⁶⁸ Vir: SURS, 2018 (popis iz leta 2015).

NASELJE	Priseljeni iz drugih naselij v občini	Priseljeni iz drugih občin v regiji	Priseljeni iz drugih regij	Priseljeni iz tujine	PRISELJENI SKUPAJ	Odseljeni v druga naselja v občini	Odseljeni v druge občine v regiji	Odseljeni v druge regije	Odseljeni v tujino	ODSE-LJENI SKUPAJ
Čudno selo	18	6	4	3	31	14	15	7	4	40
Desinec	13	3	2	0	18	8	2	1	0	11
Tribučje	13	4	34	1	52	13	4	44	5	66
Pavičiči	5	0	6	0	11	0	0	5	0	5
SKUPAJ KS TRIBUČJE	49	13	46	4	112	35	21	57	9	122

Vir: SURS, 2018 (podatki, pridobljeni na dan 29. 3. 2018)

STRATEGIJA RAZVOJA KS TRIBUČJE 2018–2025

Strategija razvoja KS Tribučje se bo, skladno z ugotovitvami delavnice, opravljene v sklopu priprave Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025, do leta 2025 usmerjala predvsem v naslednje razvojne cilje:

1. vzdrževanje obstoječe prometne infrastrukture;
2. postavitve javne razsvetljave, kjer je le-ta potrebna;
3. ureditev kanalizacije, kjer bo to, seveda skladno z novo uredbo, možno urediti;
4. menjavo avtobusnega postajališča, kjer je le-to potrebno;
5. ureditev nevarnih prostovisečih električnih in telefonskih električnih kablov, kjer je le-to potrebno;
6. vzpostavitev optike.

KRAJEVNA SKUPNOST VINICA

Krajevno skupnost sestavljajo naselja: Balkovci, Bojanci, Drenovec, Drežnik, Golek pri Vinici, Hrast pri Vinici, Kovačji grad, Nova Lipa, Ogulin, Perudina, Podklanec, Preloka, Sečje selo, Stara Lipa, Učakovci, Vinica, Vukovci, Zilje. Skupna velikost ozemlja krajevne skupnosti: **64,6 km²**. Število prebivalcev v **KS Vinica: 1.609** (moški: **830** ženske: **779** aktivno: cca. **712**). Povprečna starost prebivalcev: **45,34 let**. Število gospodinjstev: **605¹⁶⁹**. Število naseljenih stanovanjskih enot: **495¹⁷⁰**. Krajevna skupnost Vinica se razteza čez območje, veliko 64,4 km². Glede na površino je največje naselje Podklanec, najmanjše pa

Ogulin. Skupno je 1.609 prebivalcev v KS, od tega jih je največ je Vinici (14,6 %), najmanj pa v Kovačjem Gradu (0,68 %). Aktivno prebivalstvo v KS Vinica predstavlja 44,25 %, z najvišjo koncentracijo v Vinici. Povprečna starost prebivalstva je okoli 45 let, z rahlo

¹⁶⁹ Vir: SURS, 2018 (popis iz leta 2015).

¹⁷⁰ Vir: SURS, 2018 (popis iz leta 2015).

višjim predstavnštvom moškega spola kot ženskega. Selitveni prirast je celotno gledano negativen, najbolj izrazito v Stari Lipi, najbolj pozitivno pa v Hrastu pri Vinici.

Tabela 140: Občina Črnomelj – splošni podatki o KS Vinica

NASELJE	Populacija (št.)	M	Ž	Povp. starost	Površina (km ²)	Št. gosp.	Aktivno preb.	Naseljena stan.
BALKOVCI	42	20	22	41,5	1,7	14	18	11
BOJANCI	87	46	41	45,2	7,6	35	37	31
DRENOVEC	134	72	62	44,6	1	54	71	41
DREŽNIK	37	18	19	45,8	1,8	14	16	11
GOLEK PRI VINICI	48	24	24	44,1	2,8	18	28	15
HRAST PRI VINICI	153	79	74	43,8	6,3	57	84	43
KOVAČJI GRAD	11	6	5	/	2,8	6	statistično zaupno	5
NOVA LIPA	92	52	40	44,8	3,7	34	44	29
OGULIN	42	23	19	52,4	0,2	15	14	13
PERUDINA	54	27	27	46,4	2,6	22	18	15
PODKLANEC	84	40	44	46,9	9,3	32	35	30
PRELOKA	111	55	56	51,8	8,3	50	40	36
SEČJE SELO	108	54	54	41,1	2,4	37	45	34
STARA LIPA	86	49	37	44,5	2,9	29	34	21
UČAKOVCI	115	57	58	44,9	4,3	42	48	33
VINICA	236	123	113	43,5	0,4	81	113	71
VUKOVCI	39	21	18	43,8	1,4	15	18	13
ZILJE	130	64	66	45,7	5,1	50	49	43
SKUPAJ	1609	830	779	45,34	64,6	605	712	495

Vir: SURS, 2018 (podatki, pridobljeni na dan 29. 3. 2018)

Medtem ko je bil naravni prirast v KS Vinica v letu 2017 pozitiven, pa je bil selitveni prirast negativen. Največ ljudi se je odselilo iz Stare Lipe, največ ljudi pa priselilo v Hrast pri Vinici.

Tabela 141: Občina Črnomelj – naravno in selitveno gibanje v KS Vinica v letu 2017

NASELJE	Naravno gibanje			Selitveno gibanje		
	Živorojeni	Umrli	Naravni prirast	Priseljeni	Odseljeni	Selitveni prirast
BALKOVCI	0	0	0	2	2	0
BOJANCI	1	0	1	2	5	-3
DRENOVEC	1	1	0	7	11	-4
DREŽNIK	0	0	0	0	1	-1
GOLEK PRI VINICI	1	1	0	1	5	-4
HRAST PRI VINICI	1	1	0	10	5	5
KOVAČJI GRAD	0	0	0	n.p.	n.p.	n.p.
NOVA LIPA	0	1	-1	3	4	-1
OGULIN	0	1	-1	1	1	0
PERUDINA	3	1	2	4	4	0
PODKLANEC	3	0	3	5	6	-1
PRELOKA	0	4	-4	4	2	2
SEČJE SELO	2	2	0	3	3	0

STARA LIPA	3	0	3	3	8	-5
UČAKOVCI	3	1	2	4	8	-4
VINICA	1	2	-1	12	14	-2
VUKOVCI	1	0	1	4	2	2
ZILJE	4	1	3	7	6	1
SKUPAJ KS VINICA	24	16	8	72	87	-15

Vir: SURS, 2018 (podatki, pridobljeni na dan 29. 3. 2018)

Na Vinici lahko med leti 2011 in 2017 opazimo, da je selitveni prirast negativen, saj se je več ljudi odselilo kot priselilo. Največ ljudi se je priselilo na to območje iz drugih naselij v občini, medtem ko se je največ oseb odselilo iz KS Vinica tako iz drugih naselij v občini, kakor tudi v druge regije v Sloveniji. Največ ljudi se je odselilo iz Vinice, Drenovca in Hrasta pri Vinici, medtem ko se je največ ljudi priselilo na Vinico, Hrast pri Vinici in Drenovec.

Tabela 142: Občina Črnomelj – priseljeni in odseljeni prebivalci v/iz KS Vinica med leti 2011 in 2017

	Priseljeni iz drugih naselij v občini	Priseljeni iz drugih občin v regiji	Priseljeni iz drugih regij	Priseljeni iz tujine	PRISE-LJENI SKUPAJ	Odseljeni v druga naselja v občini	Odseljeni v druge občine v regiji	Odseljeni v druge regije	Odseljeni v tujino	ODSE-LJENI SKUPAJ
Balkovci	1	3	1	2	7	1	4	3	8	16
Bojanci	16	8	8	0	32	16	5	11	0	32
Drenovec	27	9	7	4	47	29	10	13	7	59
Drežnik	0	1	2	0	3	2	1	2	0	5
Golek pri Vinici	12	3	2	1	18	18	3	3	5	29
Hrast pri Vinici	17	18	11	3	49	10	15	13	3	41
Kovačji Grad	0	1	1	0	2	0	2	1	0	3
Nova Lipa	5	7	5	0	17	10	3	8	1	22
Ogulin	0	0	4	3	7	1	0	5	3	9
Perudina	8	1	2	1	12	8	1	0	0	9
Podklanec	7	2	11	2	22	8	0	11	3	22
Preloka	4	6	14	0	24	5	7	14	1	27
Sečje selo	3	1	16	3	23	4	3	23	2	32
Stara Lipa	10	0	14	1	25	9	3	17	4	33
Učakovci	10	4	16	5	35	14	8	14	3	39
Vinica	32	5	20	7	64	33	5	24	9	71
Vukovci	5	1	7	2	15	4	0	7	1	12
Zilje	5	5	15	0	25	12	10	15	1	38
SKUPAJ KS VINICA	162	75	156	34	427	184	80	184	51	499

Vir: SURS, 2018 (podatki, pridobljeni na dan 29. 3. 2018)

STRATEGIJA RAZVOJA KS VINICA 2018–2025

Strategija razvoja Krajevne skupnosti Vinica se bo, skladno z ugotovitvami delavnice, opravljene v sklopu priprave Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025, se bo do leta 2025 usmerjala predvsem v naslednje razvojne cilje:

1. zagotavljanje večje prometne varnosti (postavitve pločnika, ureditev problema odvodnjavanja,...);
2. vzpostavljanje nedokončane kanalizacijske infrastrukture;
3. vzdrževanje že obstoječe prometne infrastrukture;
4. ureditev neprometne signalizacije na cesti, kjer je to potrebno;
5. ureditev lastništva parcel ob hiši Otona Župančiča ter ustrezna ureditev večnamenskega prostora pod Župančičevo hišo (pred le-tem narediti strategijo razvoja KS v prihodnje, z namenom, da se ugotovi, ali je zamišljen objekt primeren za umestitev v prostor ali ne);
6. vzpostavitev postajališč za avtobuse;
7. postavitve javne razsvetljave, kjer je to smotno;
8. najti ustreznjšo rešitev za boljše vzdrževanje kala, kjer je to potrebno;
9. zamenjava neustreznih (podzemnih) hidrantov, kjer je to potrebno;
10. postavitve označevalnih tabel, kjer je to potrebno;
11. usposobitev tiskarne za muzejske namene;
12. nadaljevati z opozarjanjem skozi vodenje ustreznega dialoga z Direkcijo za vode z namenom nujnega popravila jezov (tako v KS kot v celotni občini);
13. nadaljevati z urejanjem vaških jeder;
14. zagon programske opreme za grobarine in dokončna ureditev katastra;
15. nadaljevati z deli na mrliški vežici in na pokopališčih;
16. vzpostavitev optične povezave;
17. na Svet za preventivo v cestnem prometu se podata dva predloga, in sicer omejitev hitrosti in postavitve cestnega ogledala;
18. krajanje pa so izpostavili še naslednje želje: ureditev centra Vinice in postavitve manjše fontane s pitno vodo, ureditev zelenih površin na Šterkovih njivah (razna igrišča, trim steza, odbojka, klopce ...), da se v smeri od mejnega prehoda do Učakovcev naredi pločnik in javna razsvetljava ter da mora biti v strategiji zavedeno iskanje prioritarnih rešitev za pridobitev nove cestne navezave mimo Vinice na Hrvaško v smeri juga, kar je vezano na tretjo razvojno os.

POVZETEK UGOTOVITEV RAZVOJNIH PRIORITET POSAMEZNIH KRAJEVNIH SKUPNOSTI V OBČINI ČRNOMELJ

V vseh krajevni skupnostih je moč zaznati skupne izzive, in sicer:

- potrebe po urejanju že obstoječe in po vzpostavitvi nove prometne infrastrukture,
- dokončanje novogradenj in rekonstrukcija sekundarnih vodovodov,
- vzpostavitev kanalizacijske infrastrukture,
- postavitve javne razsvetljave,
- postavitve postajališč za (šolski) avtobusni promet,
- vzpostavitev ustreznih prostorov za druženje,
- urejanje otroških igrišč

... in ostalih razvojnih ciljev, ki so specifični za vsako posamezno krajevno skupnost.

Iz splošnih empiričnih podatkov, ki so bili pripravljene za posamezne krajevne skupnosti, pa je moč razbrati, da je iz krajevni skupnosti več odseljevanja kot priseljevanja (izjema sta KS Stari trg, kjer je število priseljenih enako številu odseljenih, ter KS Talčji vrh, ki ima

več priseljenih kot odseljenih). To so opazili tudi krajanji sami, ki poudarjajo, da je potrebno mlade privabiti kot tudi zadržati na teh območjih, kar tudi želijo doseči z zgoraj izpostavljenimi cilji. Trenutno razmerje med krajevnimi skupnostmi v smislu naravnega gibanja prebivalstva v KS se trenutno sicer res nagiba v smer pozitivnega naravnega prirasta, saj ima 6 KS negativen naravni prirast, 7 KS v občini pa pozitiven naravni prirast, vendar pa so demografski trendi Slovenije (kot tudi Evrope) usmerjeni v povečevanje starejše populacije, kar pomeni, da se bo potrebno tudi zaradi tega dejstva posvečati privabljanju mladih in ustvarjanju dobrih in kvalitetnih pogojev za privabljanje/zadržanje mladih družin.

VPELJAVA KAZALNIKOV ZA SPREMLJANJE IZVAJANJA STRATEGIJE RAZVOJA OBČINE ČRNOMELJ

Ker je strateški razvojni dokument občine zastavljen tako, da se v skladu z osnutkom vizije pripravijo zasnove operativnih strateških programov za 5 področij (gospodarstvo, promet, okolje, izobraževanje, kakovost življenja), je oblikovanih 5 agregatnih kazalnikov, pri čemer je vsak sestavljen iz večjega števila podkriterijev (podkazalnikov – skupaj je opredeljenih 41 kvantificiranih ciljev in 38 ocen prebivalcev).

Agregatni kazalniki v petih razvojnih stebrih zagotavljajo stalno spremljanje doseganja zastavljenih ciljev in so odraz doseganja absolutnih kvantificiranih ciljev, standardov kvalitete življenja in zadovoljstva prebivalcev. **Podkriterije, ki vplivajo na kazalnik posameznega stebra, je možno dopolnjevati oz. spreminjati njihovo pomembnost (ponder), kar je posebej važno v primerih, ko bo neko področje doseglo zelen, standard oz. se bo pojavila potreba po drugačni obravnavi zaradi drugačnih okoliščin.**

Podatke za pripravo kazalnikov zagotovi občina vsako ali vsako drugo leto v istem času, in sicer **v mesecu marcu**, ko pridobi potrebne ocene zadovoljstva prebivalcev in izpolni zgornje dele tabel z doseženimi kvantificiranimi cilji.

V tabeli vrednosti podkriterijev je možno spremljati in primerjati pričakovane vrednosti v posameznih prihajajočih letih z dejanskimi vrednostmi. Vsakoletna analiza kazalnikov, bo opozarjala tudi na enakomeren razvoj vseh dejavnosti in ustreznost sprejetih ukrepov.

Skrbnik orodja »VIS Črnomelj« (direktor/ica občinske uprave) vsako leto v mesecu marcu, v priloženem orodju »VIS Črnomelj«, v excel programu, vpiše dejansko stanje kazalnikov, ki jih pridobi s strani skrbnikov in pridobljene ocene zadovoljstva prebivalcev, ki jih z anketo pridobi občina na stalnem vzorcu (50 nadpovprečno angažiranih občanov + 150 naključno izbranih prebivalcev).

V Excel tabeli se z zeleno barvo obarvajo dosežene pričakovane vrednosti in z rdečo barvo nedosežene pričakovane vrednosti posameznega podkriterija ter izriše graf uspešnosti razvojnega stebra.

Občinski svet obravnava stanje ob razpravi o zaključnem računu in se opredeli do ukrepov pri vseh nedoseženih pričakovanih vrednostih posameznega kazalnika.

Prebivalci s svojo participacijo usmerjajo delo in pozornost občinskega sveta v skladu z njihovimi pričakovanji. V vseh razvojnih stebrih je vpliv ocen prebivalcev na vrednost kazalnika celotnega stebra najmanj 50 %.

KAZALNIK »GOSPODARSTVO«¹⁷¹

---

¹⁷¹ V ta kazalnik smo, z namenom lažje metodološke prilagoditve podatkov programu VIS, vključili gospodarstvo.

Gospodarski kazalnik upošteva stanje opredeljenih kvantificiranih ciljev na področju gospodarske infrastrukture, kmetijstva, stanovanjske dejavnosti in spodbujanja inovativnosti. Skupni gospodarski kazalnik se kombinira še z oceno zadovoljstva občanov Občine Črnomelj na področjih ponudbe delovnih mest, turistične ponudbe v občini, stanovanjske problematike in ponudbe malega gospodarstva.

S ponderjem je določen trenutni pomen posameznega kriterija in njegov vpliv na skupni agregatni kazalnik stebra Gospodarstvo.

Št.	I. GOSPODARSTVO – kvantificirani cilji	VIR	Stanje 2017	CILJI 2025	PONDER	Skrbnik podatka
1	Število kmetij z dopolnilno dejavnostjo	MKGP -RKG	55	60	5	B.B. ¹⁷² M.M.Č.
2	Število tržnih dni/leto	0	50	70	5	T.Pe. ¹⁷³
3	Število ekoloških kmetij s certifikati	KGZ	54	60	10	B.B. M.M.Č.
4	Število prenočišč (postelj) na kmetijah z dopolnilnimi dejavnostmi	MKGP -RKG	136	200	7	B.B. M.M.Č.
5	Spodbujanje mladih prevzemnikov kmetij	0	0	2	3	B.B. M.M.Č.
6	Število neprofitnih stanovanj v občini	0	69	74	3	Ž.K.B. ¹⁷⁴
7	Število nagrad za inovacije	0	2	4	5	T.Pe.
8	Izgradnja infrastrukture v industrijskih in poslovnih conah (v km)	0	7.090	7.590	7	A.J. ¹⁷⁵
	ZADOVOLJSTVO OBČANOV (ocena 1–5):		2,62	3,777		Dir.OU¹⁷⁶
9	ponudba delovnih mest	A	2,40	3,692	15	
10	turistična ponudba	A	2,70	3,808	15	
11	ponudba stanovanj	A	2,60	3,769	15	
12	ponudba malega gospodarstva	A	2,78	3,838	10	

KAZALNIK »PROMET«

Prometni kazalnik upošteva stanje opredeljenih kvantificiranih ciljev na področju prometne infrastrukture in javnega prevoza ter zadovoljstvo občanov s stanjem na področju prometne in telekomunikacijske infrastrukture.

S ponderjem je določen trenutni pomen posameznega kriterija in njegov vpliv na skupni agregatni kazalnik stebra Promet.

Št.	II. PROMET – kvantificirani cilji	VIR	Stanje 2017	CILJI 2025	PONDER	Skrbnik podatka
1	Dolžina urejenih državnih cest (km)	0	71,5	100	5	V.K. ¹⁷⁷

¹⁷² Božidar Brajkovič in Mojca Marija Črnič.

¹⁷³ Tanja Peteh.

¹⁷⁴ Željka Karin Biličič.

¹⁷⁵ Anita Jamšek.

¹⁷⁶ Direktor/ica občinske uprave.

¹⁷⁷ Vinko Kunič.

2	Dolžina asfaltiranih občinskih cest (km)	0	220	230	5	V.K.
3	Urejene kolesarske poti (v km)	0	3,2	5,0	10	A.J.
4	Javna parkirna mesta	0	404	532	5	K.Z. ¹⁷⁸
5	Število novih parkirnih mest za kolesarje	RIC BK	0	30	5	A.J.
6	Urejena avtobusna postajališča	0	40	50	5	G.P. ¹⁷⁹
7	Dolžina sprehajalnih in tematskih poti	RIC BK	121,8	123	2	A.J.
8	% lastniško urejenih občinskih cest	0	20,0	25,0	3	G.P.
9	Število električnih polnilnic	0	1	6	2	B.B. ¹⁸⁰
10	% zmanjšanja tranzitnega prometa v centru	0	0	20,0	3	V.K.
	ZADOVOLJSTVO OBČANOV:		2,58	3,762		Dir.OU
11	urejenost cest in ulic	A	2,22	3,623	5	
12	urejenost pločnikov	A	2,36	3,677	5	
13	urejenost parkirišč	A	2,29	3,650	5	
14	kolesarske poti	A	2,06	3,562	10	
15	sprehajalne in tematske poti	A	2,47	3,719	5	
16	kažipot in označbe	A	2,99	3,919	5	
17	javna razsvetljava	A	2,89	3,881	5	
18	zimska služba	A	3,16	3,985	5	
19	dostopnost do telekomunikacij	A	2,95	3,904	5	
20	javni prevoz	A	2,39	3,688	5	

KAZALNIK »OKOLJE IN KOMUNALA«

Okoljski kazalnik upošteva stanje opredeljenih kvantificiranih ciljev v Občini Črnomelj na področju oskrbe z vodo, odvajanja odpadnih voda, energetike, urejanja okolja in telekomunikacij kombinirano z oceno zadovoljstva občanov na teh področjih.

S ponderjem je določen trenutni pomen posameznega kriterija in njegov vpliv na skupni agregatni kazalnik stebra Okolje.

Št.	III. OKOLJE IN KOMUNALA – kvantificirani cilji	VIR	Stanje 2017	CILJI 2025	PONDER	Skrbnik podatka
1	Dolžina zgrajenega javnega vodovoda v km	JP	285	295	5	V.K.
2	Vodovod - zamenjava azbestnih cevi v km	JP	0	4	10	V.K.
3	Dolžina zgrajene javne kanalizacije v km	JP	70,5	83,0	10	V.K.
4	Stanovanjski objekti priključeni na ČN (v %)	JP	40,0	48,0	5	V.K.
5	Energetska učinkovitost javne razsvetljave (kWh porabljene energije) ¹⁸¹	0	296.682	317.500	5	S.J. ¹⁸²
6	Število novih svetilk javne razsvetljave	0	0	100	5	S.J.
7	Število optičnih priključkov	0	2.996	4.248	5	G.A.

¹⁷⁸ Katarina Zajc.

¹⁷⁹ Gregor Požek.

¹⁸⁰ Božidar Brajkovič.

¹⁸¹ Kazalnik energetske učinkovitosti javne razsvetljave se bo sicer do leta 2025 povečal, ampak izključno na račun planirane postavitve novih svetilk javne razsvetljave, zato bo posledično končna poraba v tem kazalniku v letu 2025 malenkost večja, kot je sedaj (v letu 2018).

¹⁸² Srečko Janjoš.

	ZADOVOLJSTVO OBČANOV:		3,14	3,977		Dir.OU
8	javne površine	A	2,93	3,896	10	
9	ravnanje z odpadki	A	3,16	3,985	5	
10	oskrba z vodo	A	3,74	4,208	5	
11	kanalizacija in ČN	A	2,82	3,854	10	
12	čistost rek, potokov in jezer	A	3,14	3,977	5	
13	kakovost zraka	A	3,37	4,065	3	
14	stanje hrupa	A	3,41	4,081	3	
15	urejenost pokopališč	A	3,63	4,165	3	
16	vklučenost ljudi v urejenost okolja	A	2,66	3,792	6	
17	prostorski plan občine	A	2,52	3,738	5	

KAZALNIK » IZOBRAŽEVANJE«

Kazalnik Izobraževanje upošteva stanje opredeljenih kvantificiranih ciljev na področju vzgoje in izobraževanja in ocene zadovoljstva občanov z materialnimi pogoji v otroških vrtcih in šolah, vključenostjo v življenje lokalne skupnosti in ponudbo izobraževalnih programov za odrasle.

S ponderjem je določen trenutni pomen posameznega kriterija in njegov vpliv na skupni agregatni kazalnik stebra Izobraževanje.

Št.	IV. IZOBRAŽEVANJE – kvantificirani cilji	VIR	Stanje 2017	CILJI 2025	PONDER	Skrbnik podatka
1	Število vseh vpisanih otrok v vrtce v občini	O	484	500	5	J.M. ¹⁸³
2	Število otrok s stalnim prebivališčem v Občini Črnomelj vključenih v vrtce v Črnomlju	O	448	460	5	V.K.P. ¹⁸⁴
3	Število otrok s stalnim prebivališčem v občini vpisanih v vrtce izven občine	O	42	30	5	J.M.
4	Število vpisanih otrok v OŠ	OŠ	1.269	1.300	10	V.K.P.
5	Število dijakov	SŠ	275	300	15	J.M.
6	Število izobraževalnih programov za odrasle	ZIK	21	22	5	J.M.
	ZADOVOLJSTVO OBČANOV:		3,00	3,923		Dir.OU
7	Ustreznost objektov otroških vrtcev	A	2,66	3,792	15	
8	Ustreznost objektov šol	A	3,15	3,981	10	
9	Ustreznost vsebin v vrtcih in šolah	A	3,26	4,023	10	
10	Ocena vsebin za III. generacijo	A	2,49	3,727	10	
11	Vključenost v življenje lokalne skupnosti	A	3,04	3,938	10	

KAZALNIK » KAKOVOST ŽIVLJENJA«

Kazalnik Kakovost življenja upošteva stanje opredeljenih kvantificiranih ciljev na področju kakovosti življenja v občini – zdravstvo, kultura, šport, sociala in varnost kombinirano z ocenami zadovoljstva občanov na tem področju, ki jim je dodana še ocena zaupanja v občinske organe.

S ponderjem je določen trenutni pomen posameznega kriterija in njegov vpliv na skupni agregatni kazalnik stebra Kakovost življenja.

¹⁸³ Jože Migalič.

¹⁸⁴ Vladka Kostelec Peteh.

Št.	V. KVALITETA ŽIVLJENJA – kvantificirani cilji	VIR	Stanje 2017	CILJI 2025	PONDER	Skrbnik podatka
1	Število zdravnikov splošne medicine/1000 prebivalcev	O	0,47	0,54	5	V.K.P.
2	Površine objektov za zdravstvene storitve (ZD Črnomelj in ZP Vinica) v m ²	O	2.954	3.350	8	J.M.
3	Zunanje športne površine v m ² na prebivalca	O	2,19 ¹⁸⁵	2,21	5	J.M.
4	Notranje površine za šport v m ²	O	4.344	4.544	8	J.M..
5	Število uporabnikov pomoči na domu	CSD	47	52	5	J.M.
6	Število prejemnikov socialne pomoči v občini	CSD	504	450	5	V.K.P.
7	Število vpisanih v glasbeno šolo	GŠ	288	300	5	J.M.
8	Število obiskov v Mestni muzejski zbirki Črnomelj in Spominski hiši Otona Župančiča Vinica	O	3.718	4.000	5	V.K.P.
9	Obnova objektov kulturne dediščine v javni lasti	O	2	8	2	M.P.K.
10	Število projektov v sodelovanju z OŠ in s Srednjo šolo v Občini Črnomelj	O	0	3	2	V.K.P.
	ZADOVOLJSTVO OBČANOV:		2,95	3,904		Dir.OU
11	zdravstvena oskrba	A	3,10	3,962	5	
12	kulturno dogajanje in udejstvovanje	A	2,80	3,846	8	
13	možnost športa in rekreacije	A	2,90	3,885	7	
14	socialne aktivnosti	A	2,73	3,819	5	
15	oskrba prebivalcev	A	3,06	3,946	3	
16	duhovna oskrba	A	3,22	4,008	3	
17	medsosedski odnosi	A	3,08	3,954	4	
18	varnost bivanja	A	3,26	4,023	5	
19	stopnja zaupanja v občino	A	2,39	3,688	10	

SKUPNI KAZALNIK VSEH 5 STEBROV

V tabeli na naslednjih dveh straneh so izračunane pričakovane letne vrednosti vseh uporabljenih podkriterijev v vseh 5 razvojnih stebrih.

¹⁸⁵ Skupaj 31.309 m² zunanjih površin / 14.310 prebivalcev Občine Črnomelj

Tabela 143: Pričakovane letne vrednosti vseh kazalnikov (2018 – 2025)

		LETO	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
GOSPODARSTVO	UTEŽ	GOSPODARSKI K.	0,1	0,207	0,341	0,448	0,561	0,654	0,795	0,895	1
Število kmetij z dopolnilno dej.	5%	K 1-1	55	56	56	57	58	58	59	59	60
Število tržnih dni / leto	5%	K 1-2	50	53	55	58	60	63	65	68	70
Število ekoloških kmetij s certifikati	10%	K 1-3	54	55	57	58	60	61	62	64	65
Število prenočišč (postelj) na kmetijah z dopolnilnimi dejavnostmi	7%	K 1-4	136	144	152	160	168	176	184	192	200
Špodbujanje mladih prevzemnikov kmetij	3%	K 1-5	0	0	1	1	1	1	2	2	2
Število neprofitnih stanovanj v občini	3%	K 1-6	69	70	70	71	72	72	73	73	74
Število nagrad za inovacije	5%	K 1-7	2	2	3	3	3	3	4	4	4
Izgradnja infrastrukture v industrijskih in poslovnih conah (v km)	7%	K 1-8	7.090	7.153	7.215	7.278	7.340	7.403	7.465	7.528	7.590
ponudba delovnih mest	15%	K 1-9	2,4	2,562	2,723	2,885	3,046	3,208	3,369	3,531	3,692
turistična ponudba	15%	K 1-10	2,7	2,839	2,977	3,116	3,254	3,393	3,531	3,67	3,808
ponudba stanovanj	15%	K 1-11	2,6	2,746	2,892	3,038	3,185	3,331	3,477	3,623	3,769
ponudba malega gospodarstva	10%	K 1-12	2,78	2,912	3,045	3,177	3,309	3,441	3,574	3,706	3,838
PROMET	UTEŽ	PROMETNI K.	0,1	0,213	0,33	0,441	0,552	0,661	0,782	0,889	1
Dolžina urejenih državnih cest (km)	5%	K 2-1	71,5	75,1	78,6	82,2	85,8	89,3	92,9	96,4	100
Dolžina asfaltiranih občinskih cest (km)	5%	K 2-2	220	221,3	222,5	223,8	225	226,3	227,5	228,8	230
Urejene kolesarske poti (v km)	10%	K 2-3	3,2	3,4	3,7	3,9	4,1	4,3	4,6	4,8	5
Javna parkirna mesta	5%	K 2-4	404	420	436	452	468	484	500	516	532
Število novih parkirnih mest za kolesarje	5%	K 2-5	0	4	8	11	15	19	23	26	30
Urejena avtobusna postajališča	5%	K 2-6	40	41	43	44	45	46	48	49	50
Dolžina sprehajalnih in tematskih poti (v km)	2%	K 2-7	121,8	122	122,1	122,3	122,4	122,6	122,7	122,9	123
% lastniško urejenih občinskih cest	3%	K 2-8	20	20,6	21,3	21,9	22,5	23,1	23,8	24,4	25
Število električnih polnilnic	2%	K 2-9	1	2	2	3	4	4	5	5	6
% zmanjšanja tranzitnega prometa v centru	3%	K 2-10	0	2,5	5	7,5	10	12,5	15	17,5	20
urejenost cest in ulic	5%	K 2-11	2,22	2,395	2,571	2,746	2,922	3,097	3,272	3,448	3,623
urejenost pločnikov	5%	K 2-12	2,36	2,525	2,689	2,854	3,019	3,183	3,348	3,512	3,677
urejenost parkirišč	5%	K 2-13	2,29	2,46	2,63	2,8	2,97	3,14	3,31	3,48	3,65
kolesarske poti	10%	K 2-14	2,06	2,248	2,436	2,623	2,811	2,999	3,187	3,374	3,562
sprehajalne in tematske poti	5%	K 2-15	2,47	2,626	2,782	2,938	3,095	3,251	3,407	3,563	3,719
Kažipotni in označbe	5%	K 2-16	2,99	3,106	3,222	3,338	3,455	3,571	3,687	3,803	3,919
javna razsvetljava	5%	K 2-17	2,89	3,014	3,138	3,262	3,386	3,509	3,633	3,757	3,881
zimsko služba	5%	K 2-18	3,16	3,263	3,366	3,469	3,573	3,676	3,779	3,882	3,985
dostopnost do telekomunikacij	5%	K 2-19	2,95	3,069	3,189	3,308	3,427	3,546	3,666	3,785	3,904
javni prevoz	5%	K 2-20	2,39	2,552	2,715	2,877	3,039	3,201	3,364	3,526	3,688

OKOLJE	UTEŽ	OKOLJSKI K.	0,1	0,213	0,325	0,438	0,55	0,663	0,775	0,888	1
Dolžina zgrajenega javnega vodovoda (v km)	5%	K 3-1	285	286,3	287,5	288,8	290	291,3	292,5	293,8	295
Vodovod - zamenjava azbestnih cevi (v km)	10%	K 3-2	0	0,5	1	1,5	2	2,5	3	3,5	4
Dolžina zgrajene javne kanalizacije (v km)	10%	K 3-3	70,5	72,1	73,6	75,2	76,8	78,3	79,9	81,4	83
Stanovanjski objekti priključeni na ČN (v %)	5%	K 3-4	40	41	42	43	44	45	46	47	48
Energetska učinkovitost javne razsvetljave (Kwh porabljene energije)	5%	K 3-5	296.682	299.284	301.887	304.489	307.091	309.693	312.296	314.898	317.500
Število novih svetilk javne razsvetljave	5%	K 3-6	0	13	25	38	50	63	75	88	100
Število optičnih priključkov	5%	K 3-7	2.996	3.153	3.309	3.466	3.622	3.779	3.935	4.092	4.248
javne površine	10%	K 3-8	2,93	3,051	3,172	3,292	3,413	3,534	3,655	3,775	3,896
ravnanje z odpadki	5%	K 3-9	3,16	3,263	3,366	3,469	3,573	3,676	3,779	3,882	3,985
oskrba z vodo	5%	K 3-10	3,74	3,799	3,857	3,916	3,974	4,033	4,091	4,15	4,208
kanalizacija in ČN	10%	K 3-11	2,82	2,949	3,079	3,208	3,337	3,466	3,596	3,725	3,854
čistost rek, potokov in jezer	5%	K 3-12	3,14	3,245	3,349	3,454	3,559	3,663	3,768	3,872	3,977
kakovost zraka	3%	K 3-13	3,37	3,457	3,544	3,631	3,718	3,804	3,891	3,978	4,065
stanje hrupa	3%	K 3-14	3,41	3,494	3,578	3,662	3,746	3,829	3,913	3,997	4,081
urejenost pokopališč	3%	K 3-15	3,63	3,697	3,764	3,831	3,898	3,964	4,031	4,098	4,165
vklučenost ljudi v urejenost okolja	6%	K 3-16	2,66	2,802	2,943	3,085	3,226	3,368	3,509	3,651	3,792
prostorski plan občine	5%	K 3-17	2,52	2,672	2,825	2,977	3,129	3,281	3,434	3,586	3,738
IZOBRAŽEVANJE	UTEŽ	K. IZOBRAŽEVANJA	0,1	0,207	0,313	0,42	0,577	0,68	0,787	0,894	1
Število vseh vpisanih otrok v vrtce v občini	5%	K 4-1	484	486	488	490	492	494	496	498	500
Število otrok s stalnim prebivališčem v občini Črnomelj vključenih v vrtce v Črnomlju	5%	K 4-2	448	450	451	453	454	456	457	459	460
Število otrok s stalnim prebivališčem v občini vpisanih v vrtce izven občine	5%	K 4-3	42	41	39	38	36	35	33	32	30
Število vpisanih otrok v OŠ	10%	K 4-4	1.269	1.273	1.277	1.281	1.285	1.288	1.292	1.296	1.300
Število dijakov	15%	K 4-5	275	278	281	284	288	291	294	297	300
Število izobraževalnih programov za odrasle	5%	K 4-6	21	21	21	21	22	22	22	22	22
Ustreznost objektov otroških vrtcev	15%	K 4-7	2,66	2,802	2,943	3,085	3,226	3,368	3,509	3,651	3,792
Ustreznost objektov šol	10%	K 4-8	3,15	3,254	3,358	3,462	3,566	3,669	3,773	3,877	3,981
Ustreznost vsebin v vrtcih in šolah	10%	K 4-9	3,26	3,355	3,451	3,546	3,642	3,737	3,832	3,928	4,023
Ocena vsebin za III. generacijo	10%	K 4-10	2,49	2,645	2,799	2,954	3,109	3,263	3,418	3,572	3,727
Vključenost v življenje lokalne skupnosti	10%	K 4-11	3,04	3,152	3,265	3,377	3,489	3,601	3,714	3,826	3,938
KVALITETA ŽIVLJENJA	UTEŽ	K. KAK. ŽIVLJENJA	0,1	0,212	0,338	0,447	0,561	0,657	0,787	0,892	1
Število zdravnikov splošne medicine / 1000 prebivalcev	5%	K 5-1	0,47	0,48	0,49	0,5	0,51	0,51	0,52	0,53	0,54
Površine objektov za zdravstvene storitve (ZD Črnomelj in ZP Vinica) v m2	8%	K 5-2	2.954	3.004	3.053	3.103	3.152	3.202	3.251	3.301	3.350
Zunanje športne površine v m2 na prebivalca	5%	K 5-3	2,19	2,19	2,2	2,2	2,2	2,2	2,21	2,21	2,21
Notranje površine za šport (m2)	8%	K 5-4	5.173	5.198	5.223	5.248	5.273	5.298	5.323	5.348	5.373
Število uporabnikov pomoči na domu	5%	K 5-5	47	48	48	49	50	50	51	51	52
Število prejemnikov socialne pomoči v občini	5%	K 5-6	504	497	491	484	477	470	464	457	450
Število vpisanih v glasbeno šolo	5%	K 5-7	288	290	291	293	294	296	297	299	300
Število obiskov v Mestni muzejski zbirki Črnomelj in Spominski hiši Otona Župančiča Vinica	5%	K 5-8	3.718	3.753	3.789	3.824	3.859	3.894	3.930	3.965	4.000
Obnova objektov kulturne dediščine v javni lasti	2%	K 5-9	2	3	4	4	5	6	7	7	8
Število projektov v sodelovanju z OŠ in Srednjo šolo v Občini Črnomelj	2%	K 5-10	0	0	1	1	2	2	2	3	3
zdravstvena oskrba	5%	K 5-11	3,1	3,208	3,316	3,423	3,531	3,639	3,747	3,854	3,962
kulturno dogajanje in udeleževanje	8%	K 5-12	2,8	2,931	3,062	3,192	3,323	3,454	3,585	3,715	3,846
možnost športa in rekreacije	7%	K 5-13	2,9	3,023	3,146	3,269	3,393	3,516	3,639	3,762	3,885
socialne aktivnosti	5%	K 5-14	2,73	2,866	3,002	3,138	3,275	3,411	3,547	3,683	3,819
oskrba prebivalcev	3%	K 5-15	3,06	3,171	3,282	3,392	3,503	3,614	3,725	3,835	3,946
duhovna oskrba	3%	K 5-16	3,22	3,319	3,417	3,516	3,614	3,713	3,811	3,91	4,008
med-sosedski odnosi	5%	K 5-17	3,08	3,189	3,299	3,408	3,517	3,626	3,736	3,845	3,954
varnost bivanja	5%	K 5-18	3,26	3,355	3,451	3,546	3,642	3,737	3,832	3,928	4,023
stopnja zaupanja v občino	10%	K 5-19	2,39	2,552	2,715	2,877	3,039	3,201	3,364	3,526	3,688

LITERATURA IN VIRI

1. *Agenda 2030 za trajnostni razvoj*. 2015. Dostopno prek: http://www.mzz.gov.si/zunanja_politika_i_n_mednarodno_pravo/mednarodno_razvoj_no_sodelovanje_in_humanitarna_pomoc/politike_mrs/cilji_trajnostnega_razvoja/ (20. 3. 2018).
2. Ajpes. 2017. *Informacija o poslovanju gospodarskih družb, samostojnih podjetnikov in zadrug v jugovzhodni Sloveniji v letu 2016*. Dostopno prek: https://www.ajpes.si/Doc/LP/Informacije/PoStatRegijah/07_Jugovzhodna_Slovenija_Informacija_LP_GD_SP_zadruge_2016.pdf (26. 1. 2018). Agrobiznis. *Zakaj se hidroponska in bionska pridelava splača*. 2016. Dostopno prek: <https://agrobiznis.finance.si/8844347> (20. 1. 2018).
3. ARSO. 2017. *Program monitoringa kemijskega in ekološkega stanja voda*. Dostopno prek: http://www.arso.gov.si/vode/poro%C4%8Dila%20in%20publikacije/Program%202016%20do%202021_SPLET_kon%C4%8Dna.pdf (3. 3. 2018).
4. Belokranjec 20/12, december. 2017. Plut, D. *Belokranjska razvojna razpotja*.
5. Bocina. 2004. *Bivalne razmere Romov v posameznih občinah*. Dostopno prek: http://www.inv.si/romsvet/dobro_je_vedeti5c7e.html?p=4 (21. 3. 2018).
6. Bogovič, F. 2017. *Na Bogovičev predlog odbor EP potrdil 3.3 milijone evrov v proračunu EU za razvoj koncepta Pametnih vasi*. 28. september. Dostopno prek: <http://bogovic.eu/na-bogovicev-predlog-odbor-ep-potrdil-3-3-milijone-evrov-v-proracunu-eu-za-razvoj-koncepta-pametnih-vasi/> (20. 3. 2018).
7. *Celostna prometna strategija (CPS) Občine Črnomelj*. 2017. Dostopno prek: http://www.crnatelj.si/doc/dokumenti/2016/Anita_CPS_zavihek/10-CPS%C4%8Crnatelj-Knjiga-V2-FINAL.pdf (21. 3. 2018).
8. *Celovita metodologija za popis in analizo degradiranih območij (DO)*, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, 2018. Dostopno prek: <http://crp.gis.si/> (23. 3. 2018).
9. *CGP Bela Krajina*. 2018. Dostopno prek: <http://ricbelakrajina.si/sl/novice/nov-cgp-bela-krajine/674> (24. 3. 2018).
10. *Curs Colapis*. Dostopno prek: <http://www.curscolapis.si/Sl/default.asp> (24. 3. 2018).
11. *Demografska študija za Občino Črnomelj*. 2015. Interni viri Občine Črnomelj.
12. *Direktiva 2000/60/ES, z dne 23. oktobra 2000 o določitvi okvira za ukrepe Skupnosti na področju vodne politike*. 2000. Dostopno prek: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32000L0060&from=SL> (18. 2. 2018).
13. *Direktiva Sveta 98/83/ES, z dne 3. novembra 1998 o kakovosti vode, namenjene za prehrano ljudi*. 1998. Dostopno prek: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/?uri=CELEX:31998L0083> (2. 3. 2018).
14. *Direktiva Sveta z dne 21. maja 1991 o čiščenju komunalne odpadne vode*. 1991. Dostopno prek: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/sl/ALL/?uri=CELEX%3A31991L0271> (26. 2. 2018).
15. *Dopis družbe Adria dom d.o.o., 2018 (na voljo pri Občini Črnomelj)*.
16. *Dopis družbe Akrapovič d.d., 2018 (na voljo pri Občini Črnomelj)*.
17. *Dopis družbe Livar d.d., 2018 (na voljo pri Občini Črnomelj)*.
18. *Dopis družbe Petrol d.d., 2018 (na voljo pri Občini Črnomelj)*.
19. *Dopis družbe Polycrom d.d., 2018 (na voljo pri Občini Črnomelj)*.
20. *Dopis družbe Telekom d.d., 2018 (na voljo pri Občini Črnomelj)*.
21. *Dopolnitve dodatka za SD OPN Črnomelj*; Dodatek za presojo sprejemljivosti na varovana območja za spremembe in dopolnitve občinskega prostorskega načrta Občine Črnomelj,

- Krško 2017.
22. Drevenšek, S. 2017. Ministrstva zagrizla v krožno gospodarstvo. *Svet kapitala*, 24. januar. Dostopno prek: http://svetkapitala.delo.si/ikonomija/ministrstva-zagrizla-v-krozno-gospodarstvo-910?meta_refresh=true (20. 3. 2018).
23. DRSC. 2017. Dostopno prek: <http://www.di.gov.si/> (4. 2. 2018).
24. Društvo za biološko-dinamično kmetovanje Podravje. *Kaj je biodinamično kmetovanje?* Dostopno prek: <http://biodinamika-podravje.si/> (29. 4. 2018).
25. DSO Črnomelj. 2018. Letno poročilo o delu Doma starejših občanov Črnomelj za leto 2017. Dostopno prek: http://www.domcrnomelj.si/docs/poročanje/Letno-porocilo_z_obrazlozitevami_2017.pdf (6. 4. 2018).
26. Ebonitete.si. 2017. Dostopno prek: <https://www.ebonitete.si/> (4. 1. 2018).
27. ESPON. *Skriti potencial majhnih in srednje velikih mest.* Dostopno prek: http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/podrocja/prostorski_razvoj/espon/cee_im_towns_si.pdf (4. 4. 2018).
28. Europe Direct Slovenia. *Začetek projekta aktivnosti Rune.* Dostopno prek: <http://www.europedirect.si/sl/novica/za-cetek-aktivnosti-projekta-rune> (23. 3. 2018).
29. *Evidenca socialnih podjetij.* 2017. Dostopno prek: http://www.mgrt.gov.si/delovna_podrocja/socialno_podjetnistvo/evidenca_so_p/ (11. 12. 2017).
30. Fikfak, A. 2010. *Zasnova območja term – turistično rekreativni kompleks.* Dostopno prek: <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-JABHDA9B/e1052ec1-db46-41aa-aaaa-b79e02bcd391/PDF> (12. 4. 2018).
31. Filozofska fakulteta. 2011. *Inventarizacija vodnih virov na območju občin Bele krajine – zaključno poročilo.* Dostopno prek: http://www.zrsvn.si/dokumenti/54/2/2011/Zakljucno_porocilo_Inventarizacija_vo_dnih_virov_2319.pdf (14. 4. 2018).
32. Geološki zavod Slovenije. 2011. *Priprava strokovnih podlag in strokovna podpora pri izvajanju vodne direktive za področje podzemnih voda.*
33. *Gradivo za novinarsko konferenco Občine Črnomelj.* 2018.
34. *Gradivo za sejo Občinskega sveta Občine Črnomelj v januarju 2017: Predlog za izdajo odloka o občinskem podrobnem prostorskem načrtu Majer;* 26. januar.
35. Hudoklin, A. 2011. *Pritiski in varovanje podzemnega krasa, primeri iz Slovenije in Hrvaške, Inštitut za raziskovanje krasa ZRC SAZU: Are we guaranteeing the favourable status of the Proteus anguinus in the Natura 2000 network in Slovenia.* Postojna: Inštitut za raziskovanje krasa ZRC SAZU.
36. Indigo consulting d. o. o. 2018. *Katere priložnosti digitalizacija prinaša za kmetijstvo.* Dostopno prek: <https://beta2.finance.si/files/2018-02-16/2018-02-15-Indigo-Agrobiznis-digitalizacija-v-kmetijstvu-vSent-5a86afd17ee8e.pdf> (12. 3. 2018).
37. *Interni viri Podjetniškega inkubatorja.* 2017.
38. *Interni viri Agencije RS za kmetijske trge in razvoj podeželja.* 2018.
39. *Interni viri CSD.* 2018.
40. *Interni viri DSO.* 2018.
41. *Interni viri Glasbene šole Črnomelj.* 2018
42. *Interni viri JP Komunala Črnomelj d. o. o.* 2018.
43. *Interni viri JSKD.* 2018.
44. *Interni viri Kmetijsko gozdarskega zavoda Novo mesto.* 2018.
45. *Interni viri Knjižnice Črnomelj.* 2018.
46. *Interni viri Občine Črnomelj.* 2016, 2017, 2018.
47. *Interni viri Oddelka za kmetijsko svetovanje, KGZS – Zavod Novo mesto.* 2018.
48. *Interni viri poslovnega registra Slovenije.* 2018.
49. *Interni viri RIC Bela krajina.* 2018.
50. *Interni viri SURS.* 2018.
51. *Interni viri VDC.* 2018.
52. *Interni viri ZIK Črnomelj.* 2018.
53. Janežič, A. 2010. *Krožno gospodarstvo.* Dostopno prek: http://ekosola.si/uploads/2010-08/3-Kro%C5%BEno%20gospodarstvo%20-%20Ekokviz%20%C5%A0_8.razred.pdf (20. 3. 2018).

54. Javna služba nalog genske banke v živinoreji. 2017. Dostopno prek: <http://www.genska-banka.si/> (24. 3. 2018).
55. Kažipot prehoda v krožno gospodarstvo Slovenije. 2017. *Krožno gospodarstvo v regijah Slovenije: jugovzhodna Slovenija*. Dostopno prek: http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/medijsko_sredisce/2017/11_November/30_Krožno_gospodarstvo/3_Jugovzhodna_Regionalno_Porocilo_RM.pdf (24. 3. 2018).
56. Komunala Črnomelj. B. d. *Kakovost pitne vode v letu 2016*. Dostopno prek: http://www.komunala-crnomelj.si/docs/Kakovost_pitne_vode_v_letu_2016.pdf (24. 3. 2018).
57. Kvas Majer, T. 2018. *Javni razpisi za ukrepe Programa razvoja podeželja 2014–2020 do konca leta 2018*. Dostopno prek: <https://beta2.finance.si/files/2018-02-16/Ministrstvo-za-kmetijstvo-5a86dfea45eae.pdf> (1. 3. 2018).
58. LAS DBK. 2016. *Lokalni razvoj, ki ga vodi skupnost CLLD 2014–2020 na območju Lokalne akcijske skupine Dolenjska in Bela krajina*, Osnovne informacije o ukrepih, pristopu in izvajanju. Dostopno prek: https://las-dbk.si/site/assets/files/1755/brosura_las_web_28_9_2016.pdf (22. 3. 2018).
59. LAS DBK. 2018. *POTRJENI PROJEKTI – 1. javni poziv*. Dostopno prek: <https://las-dbk.si/projekti/potrjeni-projekti-1-javni-poziv/> (15. 4. 2018).
60. LAS. *Povezovanje in usposabljanje rokodelcev ter razvoj centrov rokodelcev*. Dostopno prek: <http://www.kp-kolpa.si/Files/Zlozenka%20ROKODELCI%20za%20na%20splet.pdf> (20. 3. 2018).
61. *Letno poročilo VDC Črnomelj*. 2016. Dostopno prek: <https://www.ajpes.si/jolp/podjetje.asp?maticna=1657674000&leto=1> (22. 3. 2018).
62. *Letno poročilo ZIK Črnomelj*. 2017. Dostopno prek: <https://www.ajpes.si/jolp/podjetje.asp?maticna=5052467000&leto=1> (22. 3. 2018).
63. *Lokalna akcijska skupina Dolenjska in Bela Krajina* (LAS DBK). Dostopno prek: <https://las-dbk.si/> (21. 3. 2018).
64. *Lokalni energetske koncept (LEK) Občine Črnomelj – končno poročilo*. 2012. Dostopno prek: http://www.crnomelj.si/doc/dokumenti/lokalni_energetski_koncept/CREG020287.PDF (22. 3. 2018).
65. Marn, U. 2017. Valerija Lekić Poljšak, direktorica Doma starejših občanov Črnomelj. *Mladina* 48. 1. december. Dostopno prek: <http://www.mladina.si/183078/valerija-lekic-poljsak-direktorica-doma-starejsih-obcanov-crnomelj/> (3. 2. 2018).
66. MC BIT. 2012. *Mladi v Občini Črnomelj: Rezultati ankete, 2012*. Dostopno prek: <http://mc-bit.si/wp-content/uploads/2015/05/Rezultati-Ankete-Mladi-v-Ob%C4%8Dini-%C4%8Crnomelj.pdf> (21. 3. 2018).
67. MDDS. 2018. Statistika. Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/si/ujavljanje_pravic/statistika/ (12. 4. 2018).
68. MDDSZ. Družinski pomočnik. Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/sociala/druzinski_pomocnik/ (16. 3. 2018).
69. Metodološko pojasnilo SURS. 2017. *Teritorialne enote in hišne številke*. Dostopno prek: <http://www.stat.si/StatWeb/File/DocSysFile/8229> (4. 3. 2018).
70. Ministrstvo za finance. 2018. *Določitev koeficientov razvitosti občin*. Dostopno prek: http://www.mf.gov.si/delovna_podrocja/lokalne_skupnosti/izracuni/dolocitev_koeficientov_razvitosti_obcin/ (4. 4. 2018).
71. Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo. *Socialno podjetništvo*. Dostopno prek: http://www.mgrt.gov.si/delovna_podrocja/socialno_podjetnistvo/ (21. 3. 2018).
72. Ministrstvo za okolje in prostor (MKO). *Ocena kemijskega stanja podzemne vode za obdobje 2006–2017*. Dostopno prek: <http://www.arso.gov.si/vode/podatki/> (24. 3. 2018).
73. MK projekt, d. o. o. 2014. *Program spodbujanja konkurenčnosti in ukrepi razvojne podpore Pokolpju v obdobju 2011–2016*. Dostopno prek: <http://rc-literatura.in.viri>

- kocevjeribnica.si/wp-content/uploads/2017/10/Vmesno_vrednotenje-koncno_porocilo.pdf (20. 3. 2018). 74. MKGP. 2018. Interni viri Občine Črnomelj.
75. MRRSP. 2018. *Iskalnik društev/podružnic tujih društev*. Dostopno prek: <http://mrrsp.gov.si/rdrubjave/dr/index.faces> (13. 4. 2018).
76. Nacionalni inštitut za javno zdravje (NIJZ). 2018. *Zdravje v občini*. Dostopno prek: <http://obcine.nijz.si/Vsebina.aspx?leto=2018&id=24> (13. 4. 2018).
77. Načrt razvoja širokopasovnih omrežij naslednje generacije do leta 2020. 2016. Dostopno prek: http://www.mju.gov.si/fileadmin/mju.gov.si/pageuploads/DID/Informacijska_druzba/NGN_2020.pdf (3. 4. 2018).
78. *Najuspešnejše srednje šole pri maturi*. 2014. Dostopno prek: http://www.ssj.si/files/2014/02/Najuspešnejše_srednje_ole_pri_maturi.pdf (03.02.2018).
79. Občina Črnomelj. 2012. *Curs Colapis*. Dostopno prek: <http://www.crnornelj.si/item/4383-curs-colapis> (20. 3. 2018).
80. Občina Črnomelj. 2012. *Viri življenja Kali, ribniki in izviri: naša preteklost, naša prihodnost*. Dostopno prek: <http://www.crnornelj.si/item/4382-viri-zivljenja-kali-ribniki-in-izviri-nasa-preteklost-nasa-prihodnost> (20. 3. 2018).
81. Občina Črnomelj. *Gradnja odprtega širokopasovnega omrežja elektronskih komunikacij (GOŠO)*. Dostopno prek: <http://www.crnornelj.si/item/4311-gradnja-odprtega-sirokopasovnega-omrezja-elektronskih-komunikacij-goso> (20. 3. 2018).
82. Občina Črnomelj. *KP Lahinja – Učilnica v naravi*. Dostopno prek: <http://www.crnornelj.si/item/4313-kp-lahinja-ucilnica-v-naravi> (20. 3. 2018).
83. Občina Črnomelj. *Načrt upravljanja mestnega jedra Črnomelj: februar 2014 – februar 2018*. Dostopno prek: http://www.crnornelj.si/doc/dokumenti/2015/Obvestila/Nactr_upravljanja_mestno_jedro_Crnornelj.pdf (20. 3. 2018).
84. Občina Črnomelj. *Občina Črnomelj – Zakladnica doživetij, tradicije in kulture*. Dostopno prek: <http://www.crnornelj.si/turizem> (20. 3. 2018).
85. Občina Črnomelj. *Osnovni podatki*. Dostopno prek: <http://www.crnornelj.si/itemlist/category/19-osnovni-podatki> (20. 3. 2018).
86. Občina Črnomelj. Proračun občine Črnomelj: *Načrt razvojnih programov 2018–2021*. Dostopno prek: http://www.crnornelj.si/doc/dokumenti/2016/proracun/4/NRP_2018-2021.pdf (20. 3. 2018).
87. Občina Črnomelj. *Vaško jedro Dragatus – idejna zasnova ureditve*. Dostopno prek: <http://www.crnornelj.si/item/5038-vasko-jedro-dragatus-idejna-zasnova-ureditve> (5. 4. 2018).
88. Občina Črnomelj. *Z revitalizacijo mlinov do zelene energije*. Dostopno prek: <http://www.crnornelj.si/item/4384-z-revitalizacijo-mlinov-do-zelene-energije> (20. 3. 2018).
89. Občina Črnomelj. *Zgodovina mesta Črnomelj*. Dostopno prek: <http://www.crnornelj.si/zgodovina> (20. 3. 2018).
90. *Odlok o Občinskem prostorskem načrtu Občine Črnomelj*. 2011. Dostopno prek: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina?urlurid=20113504> (20. 3. 2018).
91. *Odlok o režimu na območju ob reki Kolpi*. Ur. l. RS 53/2008. Dostopno prek: <http://rpls.pisrs.si/Predpis.aspx?id=46259&obcina=%C4%8CRNORNELJ> (22. maj 2008).
92. *Operativni program za izvajanje Evropske kohezijske politike v obdobju 2014–2020*. 2014. Dostopno prek: <http://www.eu-skladi.si/kohezija-do-2013/ostalo/operativni-programi/op-2014-2020-december-konni> (24. 3. 2018).
93. *Partnerski sporazum (PS) med Slovenijo in Evropsko komisijo za obdobje 2014–2020*. 2014. Dostopno prek: http://www.svrk.gov.si/fileadmin/svrk.gov.si/pageuploads/Dokumenti_za_objavo_na_vstopni_strani/PS_koncna_potrjena_141028.pdf (24. 3. 2018).

94. Perme, T. 2017. Industrija 4.0 in priložnosti za energetska učinkovitost. Dostopno prek: http://www.gzdbk.si/media/pdf/sekcije/SOE/2017/01_Perme.pdf (2. 3. 2018).
95. Pintar, M. in drugi. 2010. *Ciljni raziskovalni program: Ocena vodnih perspektiv na območju Slovenije in možnosti rabe vode v kmetijski pridelavi*. Ljubljana: Biotehniška fakulteta.
96. Pintar, M. in Gazvoda, D. 2015. Strokovna podlaga za pripravo uredbe, ki bo določala območja za kmetijstvo in pridelavo hrane, ki so strateškega pomena za Republiko Slovenijo. Dostopno prek: http://www.mkgp.gov.si/fileadmin/mkgp.gov.si/pageuploads/Medijsko_sredisce/2016/03_marec/Uredbe_o_obmocjih_za_kmet_in_pridelavo_hrane/2015_11_19_Strokovna_podlaga_za_pripravo_uredbe_TVKZ_12_FINAL.pdf (12. 3. 2018).
97. *Politike Evropske Unije*. 2015. Dostopno prek: https://europa.eu/european-union/file/554/download_sl?token=BUH4OLFW (20. 3. 2018).
98. *Poročilo o delu območne izpostave JSKD Črnomelj za leto 2017*. Februar 2018. Interni viri JSKD Črnomelj.
99. *Poročilo o prostorskem razvoju*. 2016. Dostopno prek: http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/podrocja/prostorski_razvoj/proocilo_o_prostorskem_razvoju.pdf (4. 4. 2018).
100. Prašin Kolbezen, M. *Tradicionalna arhitekturna tipologija v Beli krajini – območje Občine Črnomelj*. Dostopno prek: <http://kultura.novomesto.si/si/revija-rast/?id=5084> (4. 4. 2018).
101. *Pravilnik o Evidenci imetnikov rejenih živali in evidenci rejenih živali*. Ur. l. RS 87/14 in 15/16. Dostopno prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV12203#> (17. november 2014).
102. *Pravilnik o ohranjanju in spodbujanju razvoja kmetijstva in podeželja v Občini Črnomelj za programsko obdobje 2015–2020*. Dostopno prek: <http://rpls.pisrs.si/Predpis.aspx?id=80175&obcina=%C4%8CRNOMELJ> (2. 7. 2015).
103. *Pravilnik o pitni vodi*. Ur. l. RS, št. 19/04, 35/04, 26/06, 92/06, 25/09, 74/15 in 51/17. Dostopno prek: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV3713>. 1. 5. 2018.
104. Prešeren, N. 2013. *Vrednotenje lokacijskih dejavnikov za razvoj gospodarstva v Beli Krajini*. Zaključna seminarska naloga. Dostopno prek: <https://repozitorij.uni-lj.si/IzpisGradiva.php?id=29294> (20. 3. 2018).
105. *Priročnik za ozelenjevanje občinskega proračuna*. 2017. Dostopno prek: <http://www.umanotera.org/wp-content/uploads/2016/09/Priro%C4%8Dnik-za-ozelenjevanje-ob%C4%8Dinskega-prora%C4%8Duna.pdf> (22. 4. 2018).
106. *Program razvoja podeželja RS za obdobje 2014–2020*. Dostopno prek: https://www.program-podezelja.si/images/SPLETNA_STRAN_PR_P_NOVA/1_PR_P_2014-2020/1_1_Kaj_je_program_razvoja_pode%C5%BEelja/3_sprememba_PR_P/Tretja_sp_rememba_PR_P_Programme_2014SI06RDN_P001_5_1_sl.pdf (20. 3. 2018).
107. *Program ukrepov za Rome v Občini Črnomelj za obdobje 2017–2021*. 2017. Dostopno prek: http://www.lex-localis.info/files/353ae2-0070-46ac-b34f-6b74bf0d0793/1272688457018247262_18.%20tocka.pdf (1. 3. 2018).
108. *Program upravljanja območij Natura 2000 (2015–2020)*. 2015. Dostopno prek: http://www.natura2000.si/fileadmin/user_upload/LIFE_Upravljanje/PUN_ProgramNatura.pdf (24. 3. 2018).
109. *Proračuni Občine Črnomelj 2016–2018*. Dostopno prek: <http://www.crnatelj.si/obcina-2/proracun> (20. 3. 2018).
110. Radio Odeon. 2017. *Parkiranje v mestu Črnomelj: Kočevje*. Dostopno prek: <https://www.radio-odeon.com/novice/parkiranje-v-mestu-crnatelj-kocevje/>. (1. 5. 2018).
111. Radio Odeon. 2018. *Vprašanja v povezavi z vse večjim številom ilegalnih prebežnikov čez reko Kolpo*. Dostopno prek: <https://www.radio-odeon.com/novice/vprasanja-v-povezavi-z-vse-vecjim-stevilom-ilegalnih-prebeznikov-cez-reko-kolpo/>.

- odeon.com/novice/vprasanja-v-povezavi-z-vse-vecjim-stevilom-ilegalnih-prebeznikov-cez-reko-kolpo/. 1. 5. 2018.
112. Rajšek, B. 2017. »*Ko bo izumrla, bomo izginili tudi mi*«. *Delo.si*, 23. november. Dostopno prek: <http://www.delo.si/novice/slovenija/ko-bo-izumrla-bomo-izginili-tudi-mi.html> (20. 3. 2018).
113. *Regionalni razvojni program (RRP) za obdobje 2014–2020 v razvojni regiji Jugovzhodna Slovenija*. 2015. Dostopno prek: https://www.rc-nm.si/wp-content/uploads/2016/11/RRP_JVSLO_2014-2020_marec-2015.pdf (24. 3. 2018).
114. *Register kmetijskih gospodarstev, MKGP*. 2018. Interni viri Občine Črnomelj.
115. *Register nepremične kulturne dediščine*. 2018. Dostopno prek: http://www.mk.gov.si/si/storitve/razvidi_evidence_in_registri/register_nepremicne_kulturne_dediscine/ (23. 1. 2018).
116. Ribeiro, D. 2017. *Vpliv pokrajinskih prvin na rabo zemljišč in regionalni razvoj kraških območij: Na primeru Bele krajine*. Doktorska disertacija. Dostopno prek: <https://repozitorij.uni-lj.si/IzpisGradiva.php?id=100218> (24. 3. 2018).
117. RIC Bela krajina. *Kolesarske poti Bele krajine*. Dostopno prek: https://issuu.com/ricbelakrajina/docs/kolesarske_poti_bele_krajine (2. 4. 2018).
118. RIC Bela krajina. *Pohodniške poti Bele krajine*. Dostopno prek: https://issuu.com/ricbelakrajina/docs/pohodni_ke_poti_bele_krajine (2. 4. 2018).
119. RTV SLO. 2018. *Kmetijske subvencije ne odpravljajo slabe samooskrbe*. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/okolje/novice/kmetijske-subvencije-ne-odpravljajo-slabe-samooskrbe/446923> (24. 3. 2018).
120. RUNE – *Rural Networks*. Dostopno prek: <http://www.ruralnetwork.eu/> (24. 3. 2018).
121. *Sklep o dodatnih začasnih ukrepih razvojne podpore za problemsko območje z visoko brezposelnostjo Pokolpje*. Ur. l. RS, št. 26/11 (prenehal veljati maja 2011). Dostopen prek:
- <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=SKLE8915> (4. 5. 2018).
122. *Sklep o dodatnih začasnih ukrepih razvojne podpore za problemsko območje z visoko brezposelnostjo*. Ur. l. RS, št. 36/16. Dostopno prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=SKLE10392> (4. 5. 2018).
123. *Skupen pristop k ureditvi plovnega režima na reki Kolpi – Curs-Colapis*, Tiskovna konferenca, Kanižarica 2009.
124. *Sloexport.si*. 2017. Dostopno prek: <http://www.sloexport.si/> (16. 12. 2017).
125. *Slovenija znižuje CO₂: dobre prakse, Katalog 2015*. Dostopno prek: http://www.slovenija-co2.si/upload/SLO-CO2_Katalog_dobrih_praks_2015.pdf (23. 4. 2018).
126. SPIRIT. 2017. *Analiza ukrepov slovenskih občin za spodbujanje podjetništva in malega gospodarstva in dobre prakse*. Dostopno prek: https://www.podjetniski-portal.si/resources/files/doc/Analiza_ukrepov_za_spodbujanje_podjetnistva_2017.PDF (22. 4. 2018).
127. Spletna stran Integrirana pridelava. *O integrirani pridelavi*. Dostopno prek: <http://www.integrirana-pridelava.si/o-integrirani-pridelavi.php> (2. 5. 2018).
128. Spletna stran *Krajinski park Kolpa*. Dostopno prek: <http://www.kp-kolpa.si/> (22. 2. 2018).
129. Spletna stran *Natura 2000*. 2013. *Delež območij Natura 2000 po občinah – vrstni red po deležu Nature 2000*. Dostopno prek: http://www.natura2000.si/fileadmin/user_upload/novice/Delez_obmocij_Natura_2000_po_obcinah_2013_delez.pdf (12. 1. 2018).
130. Spletna stran *Trim steza Črnomelj*. Dostopno prek: <https://trim.si/crnomelj/> (3. 4. 2018).
131. STAkrog.si. 2018. *Svet za varovanje okolja pri SAZU pozval k strožjemu varovanju črne človeške ribice*. Dostopno prek: <https://krog.sta.si/2505227/svet-za-varovanje-okolja-pri-sazu-pozval-k-strojzjemu-varovanju-crne-cloveske-ribice> (20. 4. 2018).
132. *Statut Občine Črnomelj*. Ur. l. RS

- 83/2011. Dostopno prek: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina?urlurid=20113526> (4. oktober 2011).
133. *Strategija lokalnega razvoja za LAS DBK 2014–2020*. 2016. Dostopno prek: https://las-dbk.si/site/assets/files/1755/slr_dbk_2014-_2020_verzija_18_7_2016_koncna_1.pdf (23. 2. 2018).
134. *Strategija prostorskega razvoja Slovenije*. 2004. Dostopno prek: http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/publikacije/sprsr_slo.pdf (4. 4. 2018).
135. *Strategija razvoja občine Škofja Loka 2025+*. 2014. Dostopno prek: https://www.skofjaloka.si/Datoteke/UpravljalceDatotek/131/Razvojni%20in%20programski%20dokumenti/Strategija_Skofja_Loka_2025.pdf (12. 1. 2018).
136. *Strategija razvoja Slovenije 2014–2020*. 2013. Dostopno prek: http://www.mgrt.gov.si/fileadmin/mgrt.gov.si/pageuploads/EKP/Drugi_dokumenti/SRS_09_08_2013.pdf (29. 3. 2018).
137. *Strategija razvoja Slovenije 2030*. 2017. Dostopno prek: http://www.vlada.si/fileadmin/dokument/si/projekti/2017/srs2030/Strategija_razvoja_Slovenije_2030.pdf (20. 3. 2018).
138. *Strategija razvoja turizma v destinaciji Bela Krajina 2018–2022*. 2017. Dostopno prek: http://www.crnatelj.si/doc/Strategija_razvoja_turizma_v_destinaciji_Bela_krajina_2018_2022.pdf (24. 3. 2018).
139. *Strategija reševanja romske tematike v Mestni občini Novo mesto za obdobje 2013–2020*. 2013. Dostopno prek: <https://www.novomesto.si/mma/-/2017091316040536/> (2. 3. 2018).
140. *Strategija za izvajanje Resolucije o strateških usmeritvah razvoja slovenskega kmetijstva in živilstva do leta 2020*. 2014. Dostopno prek: http://www.mkgp.gov.si/fileadmin/mkgp.gov.si/pageuploads/podrocja/SKP/STRATEGIJA_12_6_2014.pdf (21. 3. 2018).
141. *Strokovne podlage za občinski prostorski načrt območja vrtičkarstva v Občini Črnomelj*. Interni viri Občine Črnomelj 2015.
142. *Strokovne podlage za razvoj kmetijstva v okviru izdelave sprememb in dopolnitev občinskega prostorskega načrta Občine Črnomelj – končno poročilo*. 2015. Interni viri Občine Črnomelj.
143. SURS. 2017. *Metodološko pojasnilo Aktivno in neaktivno prebivalstvo*. Dostopno prek: <http://www.stat.si/statweb/File/DocSysFile/7788> (15. 3. 2018).
144. SURS. 2018. Dostopno prek: <http://www.stat.si/statweb> (1. 3. 2018).
145. SURS. B. d. *Občina Črnomelj*. Dostopno prek: <http://www.stat.si/obcine/sl/2014/Municip/Index/24> (21. 3. 2018).
146. SURS. *Prebivalstvo – izbrani kazalniki, kohezijski regiji, Slovenija, polletno*. Dostopno prek: http://pxweb.stat.si/pxweb/Dialog/Footnote.asp?File=05C1006S.px&path=../Database/Dem_soc/05_prebivalstvo/10_stevilo_preb/05_05C10_prebivalstvo_kohez/&ti=Prebivalstvo+-+izbrani+kazalniki%2C+kohezijski+regiji%2C+Slovenija%2C+polletno&lang=2&ansi=1&noofvar=4&multilang= (2. 2. 2018).
147. Šinko, M. 2014. B. d. *Vključenost gozdarstva v strategiji pametne specializacije in v programiranje evropske kohezijske politike 2014–2020*. Dostopno prek: http://eprints.gozdis.si/656/1/%C5%A0inko_gozd_in_les_zbornik%255b1%255d.pdf (20. 3. 2018).
148. *Študija razvoja gospodarstva in turizma Občine Črnomelj 2015–2020*. 2015. Interni viri Občine Črnomelj.
149. Telekom Slovenije. *Dostopnost optičnega omrežja*. Dostopno prek: <http://www.telekom.si/pomoc-in-podpora/teme-pomoci/pokritost-in-dostopnost/dostopnost-opticnega-omrezja#/city/C!RNOMELJ> (20. 3. 2018).
150. Telekom Slovenije. *Gradnja optičnega omrežja*. Dostopno prek: <http://www.telekom.si/pomoc-in-podpora/teme-pomoci/pokritost-in-dostopnost/gradnja-opticnega-omrezja> (20. 3. 2018).
151. Toman, M. J. 2018. »Belokranjske

- in slovenske vode med varnostjo in nevarnostjo*«. Predavanje.
152. Turistično društvo Damelj. *Curs Colapis*. Dostopno prek: <http://www.td-damelj.si/projekti.html> (24. 3. 2018).
153. UMAR. 2017. *Poročilo o razvoju 2017*. Dostopno prek: http://www.umar.gov.si/razvoj-slovenije/porocilo/news/porocilo-o-razvoju-2017/?tx_news_pi1%5Bcontroller%5D=News&tx_news_pi1%5Baction%5D=detail&cHash=84f098a88dbfd9edae6ca6c7da518755 (11. november 2017).
154. *Uredba o dopolnilnih dejavnostih na kmetiji*. Ur. l. RS, št. 57/15. Dostopno prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=URED6925> (14. 4. 2018).
155. *Uredba o državnem prostorskem načrtu za državno cesto od priključka Maline do mednarodnega mejnega prehoda Metlika in priključka Črnomelj – jug*. Ur. l. RS 70/17. Dostopno prek: https://www.uradni-list.si/_pdf/2017/Ur/u2017070.pdf (20. 3. 2018).
156. *Uredba o izvajanju ukrepov endogene regionalne politike*. Ur. l. RS, št. 24/11, 16/13, 78/15. Dostopno prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=URED6310> (15. 3. 2018).
157. *Uredba o odvajanju in čiščenju komunalne odpadne vode*. Ur. l. RS, št. 98/15 in 76/17. Dostopno prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=URED6951> (2. 5. 2018).
158. *Uredba o vodovarstvenem območju za vodna telesa vodonosnikov za območje Občin Črnomelj, Metlika, Semič*. Ur. l. RS, št. 53/16. Dostopno prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=URED7009> (4. 5. 2018).
159. Veselič, M. 2009. *Gospodarstvo Bele Krajine*. Diplomsko delo. Dostopno prek: <http://www.cek.ef.unilj.si/upes/veselic417.pdf> (20. 3. 2018).
160. Viršek, D. 2017. *Krožno gospodarstvo je za podjetja priložnosti*. Dostopno prek: <https://www.delo.si/gospodarstvo/podjetja/krozno-gospodarstvo-je-za-podjetja-priloznost.html> (13. 2. 2018).
161. Vita. *V zdravem okolju lahko pridelamo zdravo hrano*. Dostopno prek: https://www.revija-vita.com/vita/79/V_zdravem_okolju_lahko_pridelamo_zdravo_hrano (2. 5. 2018).
162. Vlada RS. 2010. *Nacionalni program ukrepov za Rome Vlade Republike Slovenije za obdobje 2010–2015*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/justice/discrimination/files/roma_slovenia_strategy_sl.pdf (22. 3. 2018).
163. Vlada RS. 2016. *Odziv Vlade RS na dopis Amnesty International*. Dostopno prek: [http://vrs-3.vlada.si/MANDAT14/VLADNAGRADIVA.NSF/18a6b9887c33a0bdc12570e50034eb54/9eaaa4827a6f474cc125803d00438d2a/\\$FILE/VG_ODG_AMNESTY.doc](http://vrs-3.vlada.si/MANDAT14/VLADNAGRADIVA.NSF/18a6b9887c33a0bdc12570e50034eb54/9eaaa4827a6f474cc125803d00438d2a/$FILE/VG_ODG_AMNESTY.doc) (11. 3. 2018).
164. Vlada RS. 2017. *Nacionalni program ukrepov Vlade Republike Slovenije za Rome za obdobje 2017–2021*. Dostopno prek: http://www.un.gov.si/fileadmin/un.gov.si/pageuploads/NPUR_2017_2021.pdf (22. 3. 2018).
165. Vlada RS. 2017. *Poročilo o okolju v Republiki Sloveniji 2017*. Dostopno prek: http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/pomembni_dokumenti/porocilo_o_okolju_2017.pdf (20. 3. 2018).
166. *Zakon o javnem interesu v mladinskem sektorju*. Ur. l. RS, št. 42/2010. Dostopno prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5834> (16. 3. 2018).
167. *Zakon o javnih financah* (ZJF). Ur. l. RS 11/11 – uradno prečiščeno besedilo, 14/13 – popr., 101/13, 55/15 – ZFisP in 96/15 – ZIPRS1617 (16. september. 1999).
168. *Zakon o lokalni samoupravi* (ZLS). Ur. l. RS, št. 94/07 – uradno prečiščeno besedilo, 76/08, 79/09, 51/10, 40/12 – ZUJF, 14/15 – ZUUJFO in 76/16 – odl. US (21. december. 1993).
169. *Zakon o prostorskem načrtovanju* (ZPNačrt). Ur. l. RS, št. 33/07, 70/08 – ZVO-1B, 108/09, 80/10 – ZUPUDPP, 43/11 – ZKZ-C, 57/12, 57/12 – ZUPUDPP-A, 109/12, 76/14 – odl. US in 14/15 – ZUUJFO (30. marec. 2007).

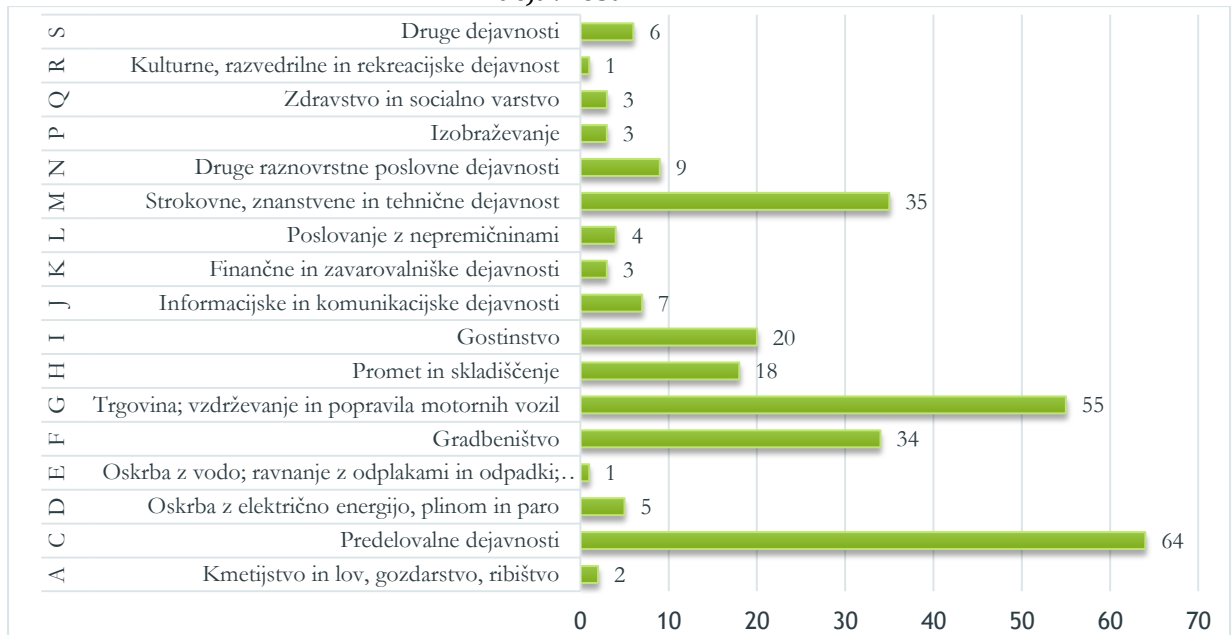
170. *Zakon o romski skupnosti v RS (ZRomS-1)*. Ur. l. RS, št. 33/07. Dostopno prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4405> (4. 2. 2018).
171. *Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja (ZSRR-2)*. Ur. l. RS, št. 20/11, 57/12 in 46/16 (7. marec. 2011).
172. *Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju (ZZVZZ)*. Ur. l. RS, št. 72/06 – uradno prečiščeno besedilo, 114/06 – ZUTPG, 91/07, 76/08, 62/10 – ZUPJS, 87/11, 40/12 – ZUJF, 21/13 – ZUTD-A, 91/13, 99/13 – ZUPJS-C, 99/13 – ZSVarPre-C, 111/13 – ZMEPIZ-1, 95/14 – ZUJF-C, 47/15 – ZZSDT, 61/17 – ZUPŠ in 64/17 – ZZDej-K. (12. februar 1992).
173. Zavod RS za varstvo narave. *Natura 2000*. Dostopno prek:
174. ZD Črnomelj. B. d. *Strateški načrt ZD Črnomelj: 2014–2018*. Dostopno prek: <https://zd-crnomelj.si/wp-content/uploads/2017/03/STRATE%C5%A0KI-NA%C4%8CRT-ZD-%C4%8CRNOMELJ-2014-2018.pdf> (22. 3. 2018).
175. ZRSZ. 2018. *Trg dela v številkah*. Dostopno prek: https://www.ess.gov.si/trg_dela/trg_dela_v_stevilkah (3. 3. 2018).

PRILOGE

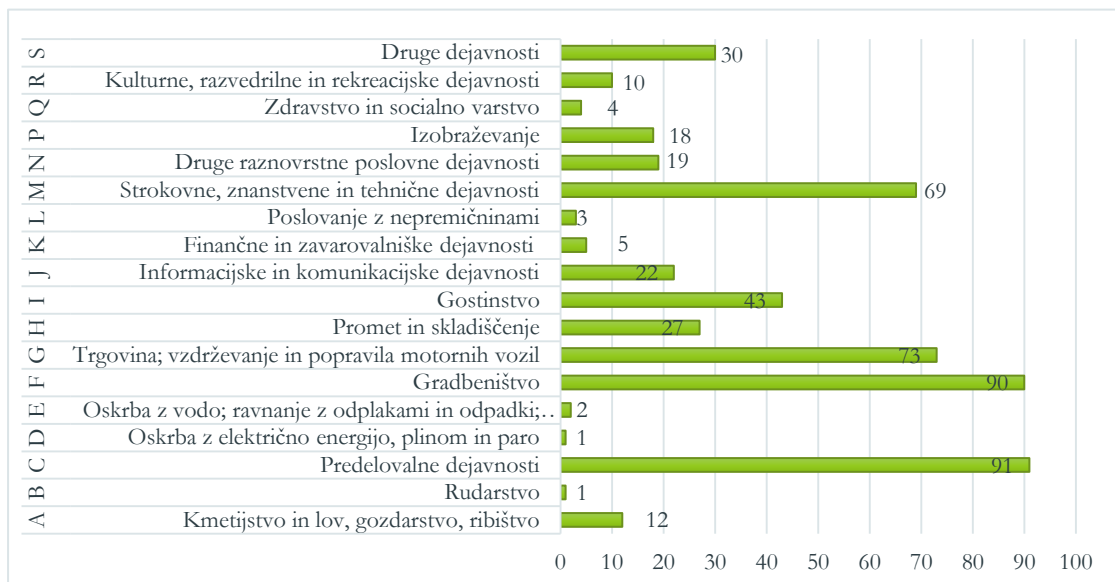
PRILOGA 1: GOSPODARSKE DRUŽBE V OBČINI ČRNOMELJ NA DAN 15.12.2017

Priloga – Tabela 1: Število gospodarskih družb s sedežem v Občini Črnomelj po SKD dejavnosti

Vir: Lasten, na podlagi podatkov Ebonitete.si, 2017

Priloga – Tabela 2: Število samostojnih podjetnikov po SKD dejavnosti

Vir: Lasten, na podlagi podatkov Ebonitete.si, 2017

Priloga – Tabela 3: Najvišje vrednosti sredstev po posamičnih gospodarskih družbah in samostojnih podjetnikih v letu 2016 na območju Občine Črnomelj

Vir: Lasten, na podlagi podatkov Ebonitete.si, 2017

FINANČNI KAZALNIKI ZA LETO 2016	GOSPODARSKE DRUŽBE	VREDNOST SREDSTEV	SAMOSTOJNI PODJETNIKI	VREDNOST SREDSTEV
SREDSTVA	ADRIA DOM d. o. o.	14.460.489	MARTIN PANJAN S. P.	1.536.613
	ESOL d. o. o.	10.149.395	IVAN MÜLLER S. P.	1.037.574
	A-SPRINT d. o. o.	4.304.967	JOH BOJAN S. P.	908.844
	CVA d. o. o.	4.192.139	JOŽE LEŠČANEC S. P.	720.612
	JP KOMUNALA ČRNOMELJ d. o. o.	3.413.280	AVTOPREVOZNIK GELTAR JERNEJ S. P.	704.514
	MPOV d. o. o. Vinica	3.237.422	TINA MALERIČ S. P.	663.252
	WEST TRANSPORT d. o. o.	3.192.602	LAMLES ALOJZ LAMUT S. P.	638.593
	TGH, d. o. o.	2.784.287	LANEA ALEŠ KOLIČ S. P.	628.409
	ELCOM d. o. o.	2.390.128	GOZDAR STAŠA ŠOLAR S. P.	547.475
	AVTOHIŠA VRTIN d. o. o.	2.288.400	MARJAN ŽUPANČIČ S. P.	471.908
ODSTOTEK V VREDNOSTI CELOTNIH SREDSTEV DRUŽB		42,39 %		32,65 %

Priloga – Tabela 4: Najvišje vrednosti kapitala po posamičnih gospodarskih družbah in samostojnih podjetnikih v letu 2016 na območju Občine Črnomelj

FINANČNI KAZALNIKI ZA LETO 2016	GOSPODARSKE DRUŽBE	VREDNOST KAPITALA	SAMOSTOJNI PODJETNIKI	VREDNOST KAPITALA
KAPITAL	ADRIA DOM d. o. o.	5.637.323	IVAN MÜLLER S. P.	1.017.365
	ESOL d. o. o.	4.091.951	JOH BOJAN S. P.	769.183
	WEST TRANSPORT d. o. o.	2.078.340	AVTOPREVOZNIK GELTAR JERNEJ S. P.	611.672
	AGM Starešinič, d. o. o.	1.974.003	JOŽE LEŠČANEC S. P.	573.039
	A-SPRINT d. o. o.	1.825.185	LAMLES ALOJZ LAMUT S. P.	522.931
	CVA d. o. o.	1.719.503	ANDREJ ŠVAJGER S. P.	400.345
	KMS MALERIČ d. o. o.	1.637.118	TOMAŽ ROM S. P.	395.058
	ELCOM d. o. o.	1.608.423	MARTIN PANJAN S. P.	373.593
	KURE d. o. o.	1.412.371	TINA MALERIČ S. P.	260.178
	MIRAG INVEST d. o. o.	1.318.526	ŠENICA – SEN PAVEL ŠENICA S. P.	238.033
ODSTOTEK V VREDNOSTI CELOTNEGA KAPITALA DRUŽB		45,44 %		38,08 %

Vir: Lasten na podlagi podatkov Ebonitete.si, 2017

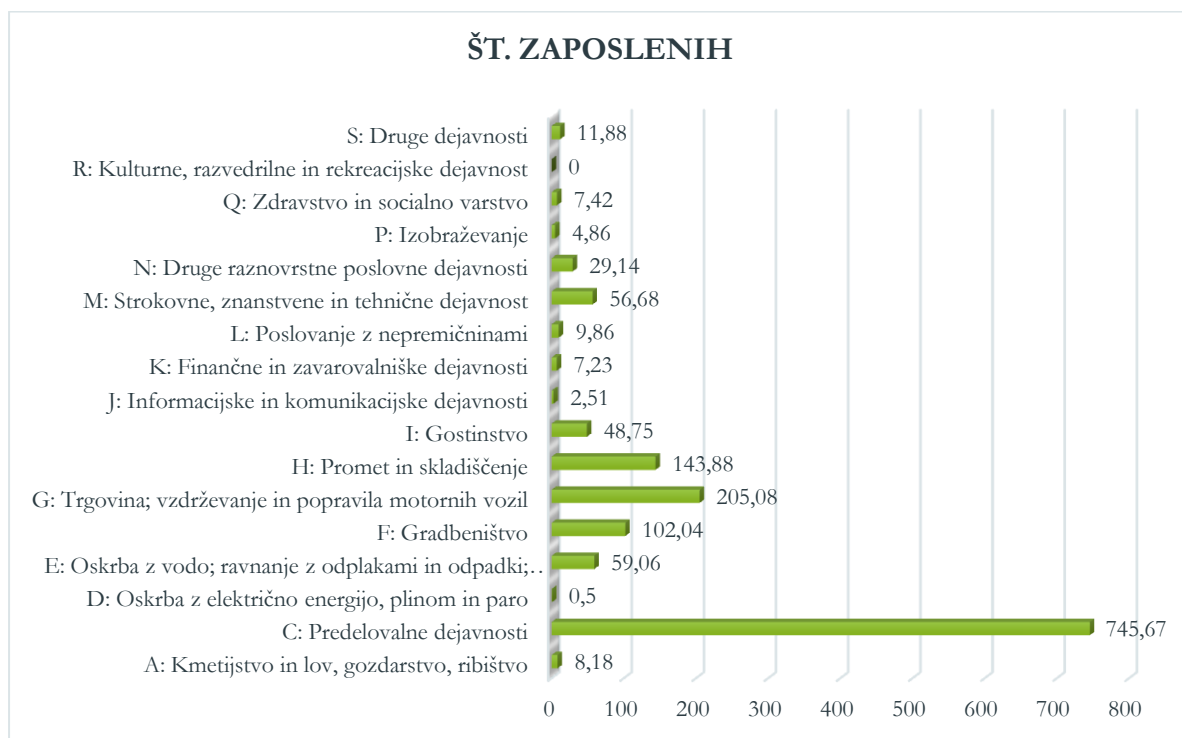

Priloga – Tabela 5: Najvišje vrednosti čistega poslovnega izida po posamičnih gospodarskih družbah in samostojnih podjetnikih v letu 2016 na območju Občine Črnomelj

FINANČNI KAZALNIKI ZA LETO 2016	GOSPODARSKE DRUŽBE	VREDNOST ČISTEGA POSLOVNEGA IZIDA	SAMOSTOJNI PODJETNIKI	VREDNOST ČISTEGA POSLOVNEGA IZIDA
ČISTI POSLOVNI IZID	ADRIA DOM d. o. o.	1.720.067	MARJAN ŽUPANČIČ S. P.	90.754
	ESOL d. o. o.	938.369	JULIJ SKUBIC S. P.	88.202
	A-SPRINT d. o. o.	567.357	MARTIN PANJAN S. P.	83.457
	AGM Starešinič, d. o. o.	417.846	KING NIKO NINIČ S. P.	74.024
	S B M Vinica d. o. o.	268.815	MEHANIZACIJA IN FRIZERSTVO ZDRAVKO MEDOŠ S. P.	65.407
	VISTEAM Črnomelj d. o. o.	266.385	GOZDAR STAŠA ŠOLAR S. P.	61.900
	ROMEO'S d. o. o.	227.852	SM TRANS SANDI MATKOVIČ S. P.	60.817
	EKI d. o. o. Črnomelj	224.523	TOMAŽ STRMEC S. P.	58.898
	ELCOM d. o. o.	214.864	ERIKA MATOTEK S. P.	46.786
	KURE d. o. o.	210.354	OŠTRMAN TOURS PAVEL ŠTERK S. P.	44.286
ODSTOTEK V VREDNOSTI CELOTNEGA ČISTEGA POSLOVNEGA IZIDA DRUŽB		73,26 %		23,71 %

Vir: Lasten na podlagi podatkov Ebonitete.si, 2017

Priloga – Tabela 6: Število zaposlenih v gospodarskih družbah po SKD dejavnosti

Vir: Lasten, na podlagi podatkov Ebonitete.si, 2017

Priloga – Tabela 7: Seznam gospodarskih družb v Občini Črnomelj

Št.	Naziv podjetja	Naslov	Kraj	Dejavnost	Št.	Naziv podjetja	Naslov	Kraj	Dejavnost
1.	6D d. o. o.	Kanižarica 17A	ČRNOMELJ	Restavracije in gostilne	2.	KURE d. o. o.	Svibnik 5	ČRNOMELJ	Trgovina na debelo z drugimi napravami in opremo
3.	ABC ČIŠČENJE d. o. o.	Zadružna cesta 16	ČRNOMELJ	Splošno čiščenje stavb	4.	KVANT d. o. o.	Kanižarica 41	ČRNOMELJ	Trgovina na drobno po pošti ali po internetu
5.	ACTA VIVA d. o. o.	Ulica Sadež 35	ČRNOMELJ	Druge pomožne dejavnosti za zavarovalništvo in pokojninske sklade	6.	LABOR AS d. o. o.	Ulica pod gozdom 16	ČRNOMELJ	Nespecializirano posredništvo pri prodaji raznovrstnih izdelkov
7.	ACTA, d. o. o., Črnomelj, Metliška 36	Metliška cesta 36	ČRNOMELJ	Drugo podjetniško in poslovno svetovanje	8.	LEO-PEK d. o. o.	Kolodvorska cesta 39	ČRNOMELJ	Proizvodnja kruha, svežega peciva in slaščic
9.	ADNI d. o. o.	Ulica 21. oktobra 1	ČRNOMELJ	Proizvodnja kruha, svežega peciva in slaščic	10.	LESNIKA d. o. o.	Petrova vas 23	ČRNOMELJ	Sečnja
11.	ADRIA DOM d. o. o.	Kanižarica 41	ČRNOMELJ	Stavbno mizarstvo in tesarstvo	12.	LIGHTS d. o. o.	Trubarjeva ulica 5	ČRNOMELJ	Proizvodnja drugih izdelkov iz plastičnih mas
13.	AGM MÜLLER d. o. o.	Kolodvorska cesta 22	ČRNOMELJ	Cestni tovorni promet	14.	LIPNIK d. o. o.	Majer 14	ČRNOMELJ	Proizvodnja izdelkov iz žice, verig in vzmeti
15.	AGM Starešinič, d. o. o.	Hrast pri Vinici 26	VINICA	Druga specializirana gradbena dela	16.	L-ŠPORT d. o. o.	Kolodvorska cesta 13	ČRNOMELJ	Trgovina na drobno v specializiranih prodajalnah s športno opremo
17.	AH 33 d. o. o.	Na bregu 33	ČRNOMELJ	Vzdrževanje in popravila motornih vozil	18.	LUKEZ – d. o. o. Tanča gora	Tanča Gora 40	DRAGATUŠ	Druga proizvodnja električne energije
19.	AH d. o. o.	Kolodvorska cesta 45	ČRNOMELJ	Mehanska obdelava kovin	20.	M TRANSPORT d. o. o.	Svibnik 2A	ČRNOMELJ	Cestni tovorni promet
21.	A-LISA, d. o. o.	Sečje selo 31	VINICA	Organiziranje razstav, sejmov, srečanj	22.	MABUS Črnomelj d. o. o.	Nad prog 1	ČRNOMELJ	Nespecializirana trgovina na debelo
23.	AMBIENS d. o. o.	Ulica na Utrdbah 8	ČRNOMELJ	Druge inženirske dejavnosti in tehnično svetovanje	24.	MADRONIČ d. o. o.	Prelesje 10	STARI TRG OB KOLPI	Restavracije in gostilne
25.	ANA d. o. o.	Stari trg ob Kolpi 45	STARI TRG OB KOLPI	Proizvodnja nogavic	26.	MA-KAM d. o. o.	Drenovec 2	VINICA	Druga specializirana gradbena dela
27.	ANOVA d. o. o.	Majer 9	ČRNOMELJ	Računovodske, knjigovodske in revizijske dejavnosti, davčno svetovanje	28.	MALNARIČ, d. o. o.	Petrova vas 2	ČRNOMELJ	Mehanska obdelava kovin
29.	ARIA PLUS d. o. o.	Kanižarica 10A	ČRNOMELJ	Trgovina na drobno v nespecializiranih	30.	MAMART, d. o. o.	Podklanec 7	VINICA	Druge inženirske dejavnosti in tehnično

				prodajalnah, pretežno z živili					svetovanje
31.	ARIJA SUPPORT d. o. o.	Podklanec 7A	VINICA	Umetniško uprizorjanje	32.	MANČ TRANSPORT d. o. o.	Ulica Marjana Kozine 18	ČRNOMELJ	Cestni tovorni promet
33.	ARMED d. o. o. Črnomelj	Vodnikova ulica 4	ČRNOMELJ	Nespecializirana trgovina na debelo	34.	MARGRAD d. o. o.	Kanižarica 41B	ČRNOMELJ	Gradnja stanovanjskih in nestanovanjskih stavb
35.	ARTIST d. o. o.	Semiška cesta 4	ČRNOMELJ	Radijska dejavnost	36.	MARIO'S d. o. o.	Belokranjska cesta 26	ČRNOMELJ	Strežba pijač
37.	A-SPRINT d. o. o.	Železničarska cesta 28	ČRNOMELJ	Cestni tovorni promet	38.	MATY d. o. o., Podružnica Stari trg ob Kolpi	Stari trg ob Kolpi 38	STARI TRG OB KOLPI	Nespecializirana trgovina na debelo
39.	AST SISTEMI d. o. o.	Železničarska cesta 28	ČRNOMELJ	Proizvodnja hladilnih in prezračevalnih naprav, razen za gospodinjstva	40.	MEDOŠ d. o. o.	Drenovec 11	VINICA	Druga specializirana gradbena dela
41.	AŠ – AMD, d. o. o.	Kolodvorska cesta 56A	ČRNOMELJ	Dejavnost vozniških šol	42.	MEJA d. o. o.	Zadružna cesta 33	ČRNOMELJ	Geofizikalne meritve, kartiranje
43.	AVIKO d. o. o.	Dobliče 53	ČRNOMELJ	Mehanska obdelava kovin	44.	MERKAL d. o. o.	Ulica heroja Stariha 19	ČRNOMELJ	Nespecializirano posredništvo pri prodaji raznovrstnih izdelkov
45.	AVTO IGLA d. o. o.	Belokranjska cesta 20A	ČRNOMELJ	Trgovina na drobno z rezervnimi deli in opremo za motorna vozila	46.	MEŽNAR SI d. o. o.	Zadružna cesta 16	ČRNOMELJ	Gradnja drugih objektov nizke gradnje
47.	AVTO MALI d. o. o.	Belokranjska cesta 22	ČRNOMELJ	Vzdrževanje in popravila motornih vozil	48.	MIPLES Črnomelj d. o. o.	Ručetna vas 19	ČRNOMELJ	Proizvodnja drugega pohištva
49.	AVTOHIŠA KRIŽMAN d. o. o.	Stražnji Vrh 24F	ČRNOMELJ	Trgovina z avtomobili in lahкими motornimi vozili	50.	MIRAG INVEST d. o. o.	Vinica 15	VINICA	Posredništvo v prometu z nepremičninami
51.	AVTOHIŠA VRTIN d. o. o.	Kočevje 21	ČRNOMELJ	Trgovina na drobno z rezervnimi deli in opremo za motorna vozila	52.	MITHRAEUM d. o. o. Črnomelj	Kanižarica 41A	ČRNOMELJ	Proizvodnja strojev za živilsko in tobačno industrijo
53.	Avtohiša Weiss d. o. o.	Na bregu 33	ČRNOMELJ	Vzdrževanje in popravila motornih vozil	54.	MM TRGOVINA, d. o. o.	Majer 9	ČRNOMELJ	Trgovina na drobno v specializiranih prodajalnah z gradbenim materialom, s kovinskimi izdelki, z barvami in s steklom
55.	AVTOPREVOZNIŠTVO VUKČEVIČ d. o. o.	Bojanci 39	VINICA	Cestni tovorni promet	56.	MMP Stari trg ob Kolpi d. o. o.	Stari trg ob Kolpi 39	STARI TRG OB KOLPI	Trgovina na drobno v nespecializiranih prodajalnah, pretežno z

									živili
57.	BE BAR d. o. o.	Dragovanja vas 14	DRAGATUŠ	Druga zaključna gradbena dela	58.	MODA VINICA d. o. o., Vinica	Ogulin 11	VINICA	Proizvodnja končnih tekstilnih izdelkov, razen oblačil
59.	BEGRAD-INVEST d. o. o.	Zadružna cesta 16	ČRNOMELJ	Posredništvo v prometu z nepremičninami	60.	MODELARSTVO MIKETIČ d. o. o.	Majer 18A	ČRNOMELJ	Proizvodnja orodja za stroje
61.	BELAMI d. o. o.	Zadružna cesta 33	ČRNOMELJ	Restavracije in gostilne	62.	MODUL d. o. o. Vinica	Drenovec 5B	VINICA	Svetovanje o računalniških napravah in programih
63.	BELOKRANJKA, d. o. o., Adlešiči	Gorenjci pri Adlešičih 3A	ADLEŠIČI	Trgovina na drobno v nespecializiranih prodajalnah, pretežno z živili	64.	MONTEH d. o. o.	Ulica heroja Jožeta Mihelčiča 7	ČRNOMELJ	Druge inženirske dejavnosti in tehnično svetovanje
65.	Belokranjski hram d. o. o.	Ulica Staneta Rozmana 16	ČRNOMELJ	Druga trgovina na drobno v nespecializiranih prodajalnah	66.	MPOV d. o. o. Vinica	Drenovec 28	VINICA	Mestni in primestni kopenski potniški promet
67.	BELOKTUR d. o. o.	Dobliče 15	ČRNOMELJ	Medkrajevni in drug cestni potniški promet	68.	MULLER Črnomelj d. o. o.	Majer 1	ČRNOMELJ	Vzdrževanje in popravila motornih vozil
69.	BELTANE d. o. o.	Hrast pri Vinici 25A	VINICA	Organizacija izvedbe stavbnih projektov	70.	NASMEH IN PISANICE d. o. o.	Gorenjci pri Adlešičih 7	ADLEŠIČI	Druge nastanitve za krajši čas
71.	BENEC d. o. o.	Butoraj 19	ČRNOMELJ	Postavljanje ostrešij in krovna dela	72.	NICK 1, d. o. o.	Cankarjeva ulica 3	ČRNOMELJ	Nespecializirana trgovina na debelo
73.	BENETIČ d. o. o.	Vinica 69	VINICA	Žaganje, skobljanje in impregniranje lesa	74.	NITI PLUS d. o. o.	Ulica 21. oktobra 15	ČRNOMELJ	Proizvodnja kruha, svežega peciva in slaščic
75.	BIN d. o. o.	Zilje 30A	VINICA	Druga specializirana gradbena dela	76.	NM-TURIST d. o. o.	Kolodvorska cesta 58	ČRNOMELJ	Mestni in primestni kopenski potniški promet
77.	BIOKOR d. o. o.	Zilje 55	VINICA	Proizvodnja mil in pralnih sredstev, čistilnih in polirnih sredstev	78.	OST COMMERCE d. o. o.	Viniška cesta 45	ČRNOMELJ	Proizvodnja drugih izdelkov iz plastičnih mas
79.	BISTER d. o. o.	Doblička Gora 70	ČRNOMELJ	Nespecializirana trgovina na debelo	80.	PAKLOG d. o. o.	Kanižarica 101	ČRNOMELJ	Proizvodnja lesene embalaže
81.	BONVA d. o. o.	Železničarska cesta 6	ČRNOMELJ	Rezervacije in druge s potovanji povezane dejavnosti	82.	PAN TRADING d. o. o.	Dragovanja vas 1	DRAGATUŠ	Posredništvo pri prodaji lesa in gradbenega materiala
83.	BREZA – J, d. o. o.	Ulica Mirana Jarca 13	ČRNOMELJ	Računovodske, knjigovodske in revizijske dejavnosti, davčno svetovanje	84.	PANGRA d. o. o.	Mali Nerajec 2	DRAGATUŠ	Druga specializirana gradbena dela
85.	BREZA – PLUS d. o. o.	Ulica Mirana Jarca 13	ČRNOMELJ	Računovodske, knjigovodske in	86.	PANTRADING OPREMA d. o. o.	Dragovanja vas 1	DRAGATUŠ	Druga zaključna gradbena dela

				revizijske dejavnosti, davčno svetovanje					
87.	BRIVSTVO IN FRIZERSTVO, d. o. o. Črnomelj	Ulica Staneta Rozmana 32	ČRNOMELJ	Frizerska dejavnost	88.	PEKARNA KRAJCAR d. o. o.	Kolodvorska cesta 53	ČRNOMELJ	Proizvodnja kruha, svežega peciva in slaščic
89.	BROMONT d. o. o.	Sečje selo 22	VINICA	Inštaliranje vodovodnih, plinskih in ogrevalnih napeljav in naprav	90.	PETIT PROJEKT d. o. o.	Ulica Moša Pijade 6	ČRNOMELJ	Računovodske, knjigovodske in revizijske dejavnosti, davčno svetovanje
91.	BVS Črnomelj d. o. o.	Ločka cesta 14A	ČRNOMELJ	Veterinarstvo	92.	PEZDIRC d. o. o. Griblje	Griblje 70	GRADAC	Strežba pijač
93.	C.D. TRANSPORT d. o. o.	Metliška cesta 37	ČRNOMELJ	Cestni tovorni promet	94.	PIN Črnomelj d. o. o.	Viniška cesta 18B	ČRNOMELJ	Arhitekturno projektiranje
95.	COFFERS EUROPE d. o. o.	Kanižarica 41	ČRNOMELJ	Trgovina na debelo s kavo, čajem, kakavom, z začimbami	96.	PRESTA-GREGORIČ, d. o. o.	Lokve 6K	ČRNOMELJ	Proizvodnja kruha, svežega peciva in slaščic
97.	COMTEH, d. o. o.	Vinica 42C	VINICA	Druge inženirske dejavnosti in tehnično svetovanje	98.	PREVISTO d. o. o.	Bojanci 7	VINICA	Nespecializirano posredništvo pri prodaji raznovrstnih izdelkov
99.	CONVIVAS d. o. o.	Griblje 65A	GRADAC	Drugje nerazvrščeno izobraževanje, izpopolnjevanje in usposabljanje	100.	PRI RUBI d. o. o.	Sodevci 18	STARI TRG OB KOLPI	Dejavnost hotelov in podobnih nastanitvenih obratov
101.	CVA d. o. o.	Dobljče 54	ČRNOMELJ	Posredništvo pri prodaji lesa in gradbenega materiala	102.	PROBITAS 1 d. o. o.	Dolenjci 13	ADLEŠIČI	Organizacija izvedbe stavbnih projektov
103.	ČISTILNI SERVIS d. o. o.	Ulica 21. oktobra 17C	ČRNOMELJ	Splošno čiščenje stavb	104.	PROKON, d. o. o.	Ulica heroja Jožeta Mihelčiča 3	ČRNOMELJ	Drugo podjetniško in poslovno svetovanje
105.	ČRNI GABER d. o. o.	Mihelja vas 50	ČRNOMELJ	Žaganje, skobljanje in impregniranje lesa	106.	PROKREM d. o. o.	Kanižarica 42	ČRNOMELJ	Drugo podjetniško in poslovno svetovanje
107.	ČURK d. o. o.	Grajska cesta 2	ČRNOMELJ	Strežba pijač	108.	PSC STEPAN d. o. o.	Ulica Marjana Kozine 4A	ČRNOMELJ	Trgovina z avtomobili in lahкими motornimi vozili
109.	DAMONT d. o. o.	Lokve 7A	ČRNOMELJ	Druga zaključna gradbena dela	110.	RAČUNOVODSTVO D&D d. o. o.	Zadružna cesta 16	ČRNOMELJ	Računovodske, knjigovodske in revizijske dejavnosti, davčno svetovanje
111.	DARMA d. o. o. Črnomelj	Nazorjeva ulica 7	ČRNOMELJ	Tehnično preizkušanje in analiziranje	112.	REAKTOR d. o. o.	Vinica 42C	VINICA	Druge inženirske dejavnosti in tehnično svetovanje
113.	DELCAR d. o. o.	Ulica Belokranjskega	ČRNOMELJ	Trgovina z	114.	RETAIL d. o. o.	Ulica	ČRNOMELJ	Trgovina na drobno po

		odreda 5		avtomobili in lahki motornimi vozili			Marjana Kozine 4A		pošti ali po internetu
115.	DELIKATO d. o. o.	Prešernova ulica 10A	ČRNOMELJ	Druška trgovina na drobno zunaj prodajaln, stojnic in tržnic	116.	RINA d. o. o.	Dragatuš 22	DRAGATUŠ	Trgovina na drobno v nespecializiranih prodajalnah, pretežno z živili
117.	DELTA VOD, d. o. o.	Učakovci 18	VINICA	Inštaliranje vodovodnih, plinskih in ogrevalnih napeljav in naprav	118.	ROMEO'S d. o. o.	Zadružna cesta 33	ČRNOMELJ	Restavracije in gostilne
119.	DJV ProInženiring d. o. o.	Griblje 65A	GRADAC	Drugo podjetniško in poslovno svetovanje	120.	ROTO d. o. o. Črnomelj	Ulica heroja Jožeta Mihelčiča 5	ČRNOMELJ	Druške inženirske dejavnosti in tehnično svetovanje
121.	DOL-7 d. o. o.	Doblička Gora 1A	ČRNOMELJ	Gradnja stanovanjskih in nestanovanjskih stavb	122.	ROŽA ZELIŠČA d. o. o.	Ulica 21. oktobra 17B	ČRNOMELJ	Proizvodnja farmacevtskih preparatov
123.	EKATEJA d. o. o.	Dolenjci 8A	ADLEŠIČI	Trgovina na drobno v nespecializiranih prodajalnah, pretežno z živili	124.	ROŽMAN – TELEKOMUNIKACIJE, d. o. o.	Kolodvorska cesta 53	ČRNOMELJ	Računovodske, knjigovodske in revizijske dejavnosti, davčno svetovanje
125.	EKI d. o. o. Črnomelj	Majer 27	ČRNOMELJ	Proizvodnja električnih gospodinskih naprav	126.	S B M Vinica d. o. o.	Hrast pri Vinici 50	VINICA	Cestni tovorni promet
127.	EKO ŽUNIČ d. o. o.	Žuniči 3A	ADLEŠIČI	Dejavnost pralnic in kemičnih čistilnic	128.	SAMARIN d. o. o.	Kočevje 10C	ČRNOMELJ	Restavracije in gostilne
129.	EKOKULT d. o. o.	Kvasica 2	DRAGATUŠ	Posredništvo pri prodaji lesa in gradbenega materiala	130.	SAPO d. o. o.	Ulica pod lipo 15	ČRNOMELJ	Arhitekturno projektiranje
131.	ELCOM d. o. o.	Čopova ulica 1A	ČRNOMELJ	Popravila in vzdrževanje računalnikov in perifernih enot	132.	SB MARKETING d. o. o.	Srednji Radenci 7	STARI TRG OB KOLPI	Dejavnost oglaševalskih agencij
133.	ELDES 1 d. o. o.	Desinec 13	ČRNOMELJ	Druška proizvodnja električne energije	134.	SCHWEIGER d. o. o.	Čudno selo 7A	ČRNOMELJ	Cestni tovorni promet
135.	ELDES 2 d. o. o.	Desinec 13	ČRNOMELJ	Druška proizvodnja električne energije	136.	SD TEHNIKA d. o. o.	Ulica heroja Stariha 15A	ČRNOMELJ	Mehanska obdelava kovin
137.	ELDES 3 d. o. o.	Desinec 13	ČRNOMELJ	Druška proizvodnja električne energije	138.	SEK d. o. o.	Kanižarica 42	ČRNOMELJ	Proizvodnja lahke kovinske embalaže
139.	ELEKTROLUX d. o. o. Črnomelj	Ulica heroja Stariha 1	ČRNOMELJ	Trgovina na debelo z električnimi	140.	SERVIS VAKO, d. o. o.	Kolodvorska cesta 56B	ČRNOMELJ	Proizvodnja hladilnih in prezračevalnih naprav,

				gospodinjstvi napravami					razen za gospodinjstva
141.	ELEKTROMEHANIKAKRAMARIČ d. o. o.	Ulica pod gozdom 37	ČRNOMELJ	Popravila električnih naprav	142.	SIGMA PRO d. o. o.	Stara Lipa 7A	VINICA	Trgovina na debelo z drugimi napravami in opremo
143.	ELEKTRONIKALAKNER d. o. o.	Ulica pod lipo 10	ČRNOMELJ	Montaža industrijskih strojev in naprav	144.	SILES Črnomelj d. o. o.	Ručetna vas 2	ČRNOMELJ	Žaganje, skobljanje in impregniranje lesa
145.	ELKOŠ SISTEMI d. o. o.	Kanižarica 39	ČRNOMELJ	Trgovina na debelo z elektronskimi in telekomunikacijskimi napravami in deli	146.	SISTEM 5, d. o. o.	Prešernova ulica 12A	ČRNOMELJ	Drugo podjetniško in poslovno svetovanje
147.	ELMERS d. o. o.	Ločka cesta 19A	ČRNOMELJ	Inštaliranje električnih napeljav in naprav	148.	SIVIAL d. o. o.	Partizanska pot 15C	ČRNOMELJ	Trgovina na drobno v specializiranih prodajalnah z urami in nakitom
149.	ELMI Črnomelj, d. o. o.	Ulica heroja Jožeta Mihelčiča 6	ČRNOMELJ	Popravila električnih naprav	150.	SKAT – NOVA, Črnomelj, d. o. o.	Kanižarica 11B	ČRNOMELJ	Inštaliranje električnih napeljav in naprav
151.	ELTECH INŽENIRING d. o. o.	Sečje selo 31	VINICA	Inštaliranje električnih napeljav in naprav	152.	SKK OVNIČEK d. o. o.	Metliška cesta 11A	ČRNOMELJ	Mehanska obdelava kovin
153.	ELVIN d. o. o.	Kanižarica 15A	ČRNOMELJ	Gradnja stanovanjskih in nestanovanjskih stavb	154.	SKLADKO CO. d. o. o.	Ulica heroja Stariha 19	ČRNOMELJ	Druge pomožne dejavnosti za finančne storitve, razen za zavarovalništvo in pokojninske sklade
155.	EMV VRŠČAJ d. o. o.	Krpanova ulica 14	ČRNOMELJ	Inštaliranje električnih napeljav in naprav	156.	SLAP d. o. o. Stari trg ob Kolpi	Stari trg ob Kolpi 17	STARI TRG OB KOLPI	Popravila gospodinjstvih in hišnih naprav in opreme
157.	ENERGOSOL 1 d. o. o.	Zadružna cesta 33	ČRNOMELJ	Nespecializirano posredništvo pri prodaji raznovrstnih izdelkov	158.	SMART TRANSPORT d. o. o.	Nova loka 22	ČRNOMELJ	Cestni tovorni promet
159.	ENF TRANSPORT d. o. o.	Dolnja Paka 6	ČRNOMELJ	Cestni tovorni promet	160.	SMART-INVEST d. o. o.	Ulica Staneta Rozmana 16	ČRNOMELJ	Računovodske, knjigovodske in revizijske dejavnosti, davčno svetovanje
161.	EPS ekonomsko poslovne storitve Črnomelj d. o. o.	Kočevje 23A	ČRNOMELJ	Računovodske, knjigovodske in revizijske dejavnosti, davčno svetovanje	162.	SOLARKULT, d. o. o.	Belčji Vrh 9	DRAGATUŠ	Druga proizvodnja električne energije
163.	ESOL d. o. o.	Belokranjska cesta 40	ČRNOMELJ	Proizvodnja furnirja in plošč na osnovi lesa	164.	SON d. o. o. Vinica	Hrast pri Vinici 39	VINICA	Proizvodnja strojev za oblikovanje in obdelavo kovin
165.	ETGM d. o. o.	Sela pri Otovcu 19	ČRNOMELJ	Inštaliranje	166.	SSI Črnomelj d. o. o.	Nova loka 43	ČRNOMELJ	Cestni tovorni promet

				električnih napeljav in naprav					
167.	EUROFORM d. o. o. Črnomelj	Majer 20A	ČRNOMELJ	Proizvodnja orodja za stroje	168.	STANART d. o. o.	Zadružna cesta 16	ČRNOMELJ	Posredništvo v prometu z nepremičninami
169.	EVI Črnomelj d. o. o.	Kanižarica 42A	ČRNOMELJ	Inštaliranje električnih napeljav in naprav	170.	STARMONT d. o. o.	Sečje selo 7C	VINICA	Trgovina na debelo s kemičnimi izdelki
171.	FABJAN, d. o. o.	Stražnji Vrh 1	ČRNOMELJ	Okrepčevalnice in podobni obrati	172.	STELLA d. o. o. Črnomelj	Bevkova ulica 8	ČRNOMELJ	Tkanje tekstilij
173.	FAGUS d. o. o. Črnomelj	Jelševnik 2	ČRNOMELJ	Nespecializirano posredništvo pri prodaji raznovrstnih izdelkov	174.	STP MUREN Črnomelj d. o. o.	Nova loka 49	ČRNOMELJ	Druge inženirske dejavnosti in tehnično svetovanje
175.	FERGO Črnomelj d. o. o.	Zadružna cesta 12	ČRNOMELJ	Proizvodnja naprav in opreme za razsvetljavo	176.	STREHE POGLAJEN d. o. o.	Ručetna vas 17	ČRNOMELJ	Postavljanje ostrešij in krovska dela
177.	FERNET d. o. o.	Delavska pot 2	ČRNOMELJ	Okrepčevalnice in podobni obrati	178.	ŠTAJDOHAR d. o. o.	Kanižarica 41G	ČRNOMELJ	Druga oskrba z jedmi
179.	FIGURA-MS d. o. o.	Kanižarica 11A	ČRNOMELJ	Proizvodnja delovnih oblačil	180.	ŠUŠTARIČ & CO d. n. o.	Sela pri Dragatušu 2	DRAGATUŠ	Drugo tiskanje
181.	FINAL TC d. o. o.	Sečje selo 31	VINICA	Drugo podjetniško in poslovno svetovanje	182.	TEAM 421 d. o. o.	Kanižarica 6A	ČRNOMELJ	Restavracije in gostilne
183.	FINET d. o. o.	Sečje selo 31	VINICA	Računovodske, knjigovodske in revizijske dejavnosti, davčno svetovanje	184.	TECHNOMAT Črnomelj d. o. o.	Semiška cesta 9	ČRNOMELJ	Proizvodnja druge nerazvrščenih kovinskih izdelkov
185.	FIR POHIŠTVO, d. o. o.	Železničarska cesta 6	ČRNOMELJ	Vgrajevanje stavbnega pohištva	186.	TEHPLAS, d. o. o.	Dragatuš 1B	DRAGATUŠ	Proizvodnja drugih izdelkov iz plastičnih mas
187.	FOOCUS d. o. o.	Na bregu 1	ČRNOMELJ	Druga zaključna gradbena dela	188.	TEKNOPLAST d. o. o.	Kanižarica 41C	ČRNOMELJ	Proizvodnja drugih izdelkov iz plastičnih mas
189.	FRANKOVIČ d. o. o. Vukovci	Vukovci 9	VINICA	Inštaliranje vodovodnih, plinskih in ogrevalnih napeljav in naprav	190.	TEMA Vinica d. o. o.	Vinica 34A	VINICA	Popravila gospodinjskih in hišnih naprav in opreme
191.	FURLAN TECH d. o. o.	Ulica heroja Stariha 19	ČRNOMELJ	Dajanje lahkih motornih vozil v najem in zakup	192.	TGH, d. o. o.	Zadružna cesta 14A	ČRNOMELJ	Trgovina na drobno v specializiranih prodajalnah z gradbenim materialom, s kovinskimi izdelki, z barvami in s steklom
193.	GEOS INŽENIRING d. o. o.	Zadružna cesta 33	ČRNOMELJ	Geofizikalne meritve, kartiranje	194.	TGS TRANSPORT d. o. o.	Adlešiči 16A	ADLEŠIČI	Cestni tovorni promet
195.	GMV GRADNJA d. o. o.	Semiška cesta 2C	ČRNOMELJ	Gradnja stanovanjskih in	196.	TIM MUŠIČ IN ČLANI d. n. o. Črnomelj	Ulica na Utrdbah 10	ČRNOMELJ	Računovodske, knjigovodske in revizijske

				nestanovanjskih stavb					dejavnosti, davčno svetovanje
197.	GOPI d. o. o. Črnomelj	Mavrlen 2	ČRNOMELJ	Druge predelava in konzerviranje sadja in zelenjave	198.	TIMP d. o. o.	Jelševnik 3A	ČRNOMELJ	Gradnja stanovanjskih in nestanovanjskih stavb
199.	GORŠE d. o. o.	Majer 8	ČRNOMELJ	Posredništvo pri prodaji pohištva, predmetov in naprav za gospodinjstvo in železnine	200.	TIM-TEH d. o. o.	Mali Nerajec 7A	DRAGATUŠ	Mehanska obdelava kovin
201.	GOSEMAR d. o. o.	Blatnik pri Črnomlju 6	ČRNOMELJ	Druge zdravstvene dejavnosti	202.	TINE & CO. d. o. o. Radenci	Gorenji Radenci 30	STARI TRG OB KOLPI	Dajanje športne opreme v najem in zakup
203.	GOSTINSTVO ČRNOMELJ d. o. o.	Kolodvorska cesta 60	ČRNOMELJ	Dejavnost hotelov in podobnih nastanitvenih obratov	204.	TISA d. o. o. Črnomelj	Lokve 7B	ČRNOMELJ	Proizvodnja pohištva za poslovne in prodajne prostore
205.	GTB GOSTINSTVO d. o. o.	Mali Nerajec 3	DRAGATUŠ	Restavracije in gostilne	206.	TIT Črnomelj d. o. o.	Tomšičeva ulica 14	ČRNOMELJ	Nespecializirano posredništvo pri prodaji raznovrstnih izdelkov
207.	HRM BUSINESS d. o. o.	Sečje selo 4A	VINICA	Drugo podjetniško in poslovno svetovanje	208.	TJT BURAZER d. o. o.	Zadružna cesta 7	ČRNOMELJ	Druga trgovina na drobno v nespecializiranih prodajalnah
209.	HUTAR d. o. o.	Viniška cesta 33	ČRNOMELJ	Trgovina na drobno v specializiranih prodajalnah s pohištvom, svetili in z druge nerazvrščenimi predmeti za gospodinjstvo	210.	TKT d. o. o.	Kanižarica 17	ČRNOMELJ	Trgovina na drobno v nespecializiranih prodajalnah, pretežno z živili
211.	IDA d. o. o.	Ulica Otona Župančiča 4	ČRNOMELJ	Dejavnost vozniških šol	212.	TOMI d. o. o. Črnomelj	Ulica na Pristavah 11	ČRNOMELJ	Proizvodnja drugih strojev in naprav za splošne namene
213.	IMDEA d. o. o.	Dragovanja vas 2	DRAGATUŠ	Svetovanje o računalniških napravah in programih	214.	TORC d. o. o.	Ulica Moša Pijade 4	ČRNOMELJ	Proizvodnja naftnih derivatov
215.	INCUDO d. o. o.	Adlešiči 3A	ADLEŠIČI	Kovanje, stiskanje, vtiskovanje in valjanje kovin, prašna metalurgija	216.	TRANSPORT ŠENICA d. o. o.	Butorajska cesta 30	ČRNOMELJ	Cestni tovorni promet
217.	INGISA d. o. o.	Belokranjska cesta 17	ČRNOMELJ	Posredništvo v prometu z	218.	TRGO AVTOMOBIL d. o. o.	Majer 19	ČRNOMELJ	Trgovina z avtomobili in lahki motornimi vozili

				nepremičninami					
219.	INSTALACIJA d. o. o.	Majer 24	ČRNOMELJ	Postavljanje ostrešij in krovška dela	220.	TRGO-GRAD Vinica d. o. o.	Bojanci 28	VINICA	Gradnja stanovanjskih in nestanovanjskih stavb
221.	IT TRADING d. o. o.	Ulica heroja Stariha 19	ČRNOMELJ	Druge z informacijsko tehnologijo in računalniškimi storitvami povezane dejavnosti	222.	TRIPLES d. o. o.	Sinji Vrh 8	VINICA	Žaganje, skobljanje in impregniranje lesa
223.	IVICA d. o. o.	Ulica pod lipo 6	ČRNOMELJ	Sečnja	224.	TRIS Bele krajine d. o. o.	Kanižarica 41	ČRNOMELJ	Drugo podjetniško in poslovno svetovanje
225.	JANIBO, d. o. o.	Kanižarica 104	ČRNOMELJ	Proizvodnja strojev za oblikovanje in obdelavo kovin	226.	UNIPOR d. o. o.	Kanižarica 37	ČRNOMELJ	Proizvodnja drugih izdelkov iz betona, cementa, mavca
227.	JEKOS d. o. o.	Majer 13	ČRNOMELJ	Mehanska obdelava kovin	228.	Ushka d. o. o.	Sela pri Otovcu 15	ČRNOMELJ	Trgovina na drobno po pošti ali po internetu
229.	JELKA, d. o. o.	Vinica 69	VINICA	Dejavnost hotelov in podobnih nastanitvenih obratov	230.	VAMS, d. o. o.	Nova loka 39	ČRNOMELJ	Splošno čiščenje stavb
231.	JP KOMUNALA ČRNOMELJ d. o. o.	Belokranjska cesta 24A	ČRNOMELJ	Zbiranje, prečiščevanje in distribucija vode	232.	VEROMA d. o. o.	Kidričeva ulica 2	ČRNOMELJ	Trgovina na debelo s kavo, čajem, kakavom, z začimbami
233.	JUCOM d. o. o.	Zilje 42	VINICA	Drugje nerazvrščene strokovne in tehnične dejavnosti	234.	VETERINARSKA AMBULANTA ČRNOMELJ d. o. o.	Zadružna cesta 14	ČRNOMELJ	Veterinarstvo
235.	KAMARETA COMMERCE d. o. o.	Kanižarica 41	ČRNOMELJ	Trgovina na debelo s kavo, čajem, kakavom, z začimbami	236.	VINOLIA VZHOD, d. o. o.	Ulica Danila Bučarja 21	ČRNOMELJ	Nespecializirana trgovina na debelo
237.	KAMNOSEŠTVO SIMONIČ d. o. o.	Lokve 5C	ČRNOMELJ	Obdelava naravnega kamna	238.	VISTEAM Črnomelj d. o. o.	Belokranjska cesta 40	ČRNOMELJ	Proizvodnja drugega pohištva
239.	KAMP KOLPA d. o. o.	Vinica 19A	VINICA	Dejavnost avtokampov, taborov	240.	VIZIR d. o. o.	Lokve 10B	ČRNOMELJ	Proizvodnja vina iz grozdja
241.	KANOFLEUR Vinica d. o. o.	Vinica 42	VINICA	Urejanje in vzdrževanje zelenih površin in okolice	242.	VRLINIČ d. o. o.	Železničarska cesta 15	ČRNOMELJ	Mehanska obdelava kovin
243.	KATRA VINICA d. o. o.	Vinica 33	VINICA	Dejavnost avtokampov, taborov	244.	VUJEC d. o. o.	Kolodvorska cesta 1	ČRNOMELJ	Proizvodnja kruha, svežega peciva in slaščic
245.	KKS d. o. o.	Damelj 4	VINICA	Telekomunikacijske dejavnosti po vodih	246.	WAOW d. o. o.	Vojna vas 6	ČRNOMELJ	Proizvodnja drugih izdelkov iz lesa, plute, slame in protja
247.	KM INVEST d. o. o.	Zadružna cesta 16	ČRNOMELJ	Drugo podjetniško in	248.	WERNIG d. o. o.	Ogulin 2	VINICA	Kozmetična in pedikerska

				poslovno svetovanje					dejavnost
249.	KMS MALERIČ d. o. o.	Ogulin 1A	VINICA	Proizvodnja drugih kovinskih rezervoarjev in cistern	250.	WEST TRANSPORT d. o. o.	Kanižarica 44	ČRNOMELJ	Cestni tovorni promet
251.	KOBE d. o. o.	Stari trg ob Kolpi 33	STARI TRG OB KOLPI	Produkcija filmov, video filmov, televizijskih oddaj	252.	WOODLINE d. o. o. Črnomelj	Ulica padlih borcev 10	ČRNOMELJ	Trgovina na debelo z drugimi izdelki široke porabe
253.	KOCE d. o. o.	Stari trg ob Kolpi 30	STARI TRG OB KOLPI	Izdajanje knjig	254.	X – ADENA d. o. o.	Kanižarica 42B	ČRNOMELJ	Proizvodnja drugega pohištva
255.	KODING KOTAR & DIVIČ d. n. o.	Naklo 14	ČRNOMELJ	Oblaganje tal in sten	256.	ZALES, d. o. o., Zapudje	Zapudje 11	DRAGATUŠ	Posredništvo pri prodaji lesa in gradbenega materiala
257.	KOFETRIP d. o. o.	Ulica pod smreko 2	ČRNOMELJ	Druga trgovina na drobno zunaj prodajaln, stojnic in tržnic	258.	ZAVAROVALNA HIŠA LUIČ zavarovalno zastopanje d. o. o.	Gubčeva ulica 9	ČRNOMELJ	Dejavnost zavarovalniških agentov
259.	KOGRAD d. o. o.	Majer 21	ČRNOMELJ	Zemeljska pripravljalna dela	260.	ZOBOZDRAVSTVO CEROVAC d. o. o.	Zadružna cesta 16	ČRNOMELJ	Zobozdravstvena dejavnost
261.	KOLPA'S d. o. o. Adlešiči	Adlešiči 24A	ADLEŠIČI	Strežba pijač	262.	ZOBOZDRAVSTVO MUC d. o. o.	Ulica na Pristavah 1	ČRNOMELJ	Zobozdravstvena dejavnost
263.	KOVINOPLASTIKA LOZAR d. o. o.	Kanižarica 42B	ČRNOMELJ	Proizvodnja drugih izdelkov iz plastičnih mas	264.	ZORE & Co d. n. o.	Dolnja Paka 9	ČRNOMELJ	Stavbno mizarstvo in tesarstvo
265.	KRONE TRANSPORT d. o. o.	Dolenjci 8	ADLEŠIČI	Cestni tovorni promet	266.	ZUPANČIČ Črnomelj d. o. o.	Belokranjska cesta 28	ČRNOMELJ	Trgovina na drobno v specializiranih prodajalnah z ribami, raki, mehkužci
267.	KROVSTVO GORŠE d. o. o.	Hrast pri Vinici 1D	VINICA	Postavljanje ostrešij in krovna dela	268.	ŽAGA – ZORA d. o. o.	Belokranjska cesta 40	ČRNOMELJ	Žaganje, skobljanje in impregniranje lesa
269.	KSPM d. o. o.	Močile 1A	STARI TRG OB KOLPI	Mehanska obdelava kovin	270.	ŽARKOVIČ IN OSTALI, d. n. o.	Blatnik pri Črnomlju 2	ČRNOMELJ	Splošno čiščenje stavb

Vir: Lasten na podlagi podatkov Ebonitete.si, 2017

PRILOGA 2: GOSPODARSKE DRUŽBE V OBČINI ČRNOMELJ, KI SO V STEČAJU, VENDAR ŠE AKTIVNE/DELUJOČE/VPISANE V AJPEŠ KOT AKTIVNE DRUŽBE NA DAN 15.12.2017

Priloga – Tabela 8: Seznam gospodarskih družb, ki so v stečaju

ŠT.	NAZIV PODJETJA	NASLOV	KRAJ	DEJAVNOST
1.	ARHA d. o. o. – v stečaju	Ulica na Utrdbah 18	ČRNOMELJ	Arhitekturno projektiranje
2.	AS ENA PLUS d. o. o. – v stečaju	Kanižarica 15A	ČRNOMELJ	Proizvodnja kruha, svežega peciva in slaščic
3.	BAJA PEK d. o. o. – v stečaju	Ulica 21. oktobra 15	ČRNOMELJ	Proizvodnja kruha, svežega peciva in slaščic
4.	BAL – MAR d. o. o. – v stečaju	Dolenji Suhor pri Vinici 17	DRAGATUŠ	Dejavnost holdingov
5.	BONOMARA d. o. o. – v stečaju	Ulica 11. avgusta 10	ČRNOMELJ	Posredništvo pri prodaji tekstila, oblačil, krzna, obutve, usnjenih izdelkov
6.	BUČKO d. o. o. – v stečaju	Dragovanja vas 30	DRAGATUŠ	Restavracije in gostilne
7.	DOL d. o. o. – v stečaju	Dobliče 34	ČRNOMELJ	Gradnja stanovanjskih in nestanovanjskih stavb
8.	F.I.D.Ž. d. o. o. – v stečaju	Kanižarica 10	ČRNOMELJ	Cestni tovorni promet
9.	GALCO d. o. o. – v stečaju	Ulica Staneta Rozmana 18	ČRNOMELJ	Trgovina na drobno v specializiranih prodajalnah z medicinskimi in ortopedskimi pripomočki
10.	GALCO GALA d. o. o. – v stečaju	Ulica Staneta Rozmana 18	ČRNOMELJ	Trgovina na drobno v specializiranih prodajalnah z medicinskimi in ortopedskimi pripomočki
11.	GOSTINSTVO BALKOVEC d. o. o. – v stečaju	Mali Nerajec 3	DRAGATUŠ	Restavracije in gostilne
12.	GOSTINSTVO KATERING d. o. o. – v stečaju	Mala Lahinja 11	DRAGATUŠ	Druga oskrba z jedmi
13.	GRADBENIŠTVO VINICA d. o. o. – v stečaju	Vinica 72	VINICA	Gradnja stanovanjskih in nestanovanjskih stavb
14.	JUBLES d. o. o. – v likvidaciji	Ručetna vas 22	ČRNOMELJ	Proizvodnja lesene embalaže
15.	KOBE-TEKSTIL d. o. o. – v stečaju	Majer 21	ČRNOMELJ	Proizvodnja drugih vrhnjih oblačil
16.	LAMEL d. o. o. Črnomelj – v stečaju	Stražnji Vrh 34	ČRNOMELJ	Druga zaključna gradbena dela
17.	LOKA d. o. o. – v stečaju	Ulica Marjana Kozine 8	ČRNOMELJ	Dejavnost zavarovalniških agentov
18.	LV NOVA d. o. o. – v stečaju	Kanižarica 17A	ČRNOMELJ	Strežba pijač
19.	MIKLAVŽ MALERIČ, d. o. o. – v stečaju	Vojna vas 10	ČRNOMELJ	Pogrebna dejavnost
20.	MI-POKS KOM d. o. o. – v stečaju	Stražnji Vrh 24M	ČRNOMELJ	Oblaganje tal in sten
21.	MIREELVI d. o. o. – v stečaju	Kanižarica 14A	ČRNOMELJ	Druga zaključna gradbena dela
22.	MPE – TGT d. o. o. – v stečaju	Kolodvorska cesta 60	ČRNOMELJ	Dejavnost hotelov in podobnih nastanitvenih obratov
23.	NITI d. o. o. – v stečaju	Ulica 21. oktobra 1	ČRNOMELJ	Proizvodnja kruha, svežega peciva in slaščic
24.	RABBIT d. o. o. Črnomelj – v stečaju	Nova loka 45	ČRNOMELJ	Restavracije in gostilne
25.	REDEX d. o. o. – v stečaju	Dolenji Suhor pri Vinici 17	DRAGATUŠ	Dejavnost hotelov in podobnih nastanitvenih obratov
26.	RUDNIK KANIŽARICA V ZAPIRANJU d. o. o., Črnomelj – v likvidaciji	Kanižarica 41	ČRNOMELJ	Pridobivanje rjavega premoga in lignita
27.	SM TURIZEM d. o. o. – v stečaju	Kolodvorska cesta 60	ČRNOMELJ	Dejavnost hotelov in podobnih nastanitvenih obratov
28.	STOR-TRANS Črnomelj d. o. o. – v stečaju	Belokranjska cesta 34	ČRNOMELJ	Pridobivanje sekundarnih surovin iz ostankov in odpadkov
29.	STRELA TRANS d. o. o. – v stečaju	Petrova vas 17	ČRNOMELJ	Cestni tovorni promet
30.	TRGOBOMIJAL, d. o. o. – v stečaju	Ručetna vas 22	ČRNOMELJ	Žaganje, skobljanje in impregniranje lesa
31.	TSO d. o. o. – v stečaju	Dolenji Suhor pri Vinici 17	DRAGATUŠ	Proizvodnja strojev za druge posebne namene

32.	WEISS-AVTO d. o. o., Črnomelj – v stečaju	Na bregu 31	ČRNOMELJ	Vzdrževanje in popravila motornih vozil
33.	ZVEZDA TRANSPORT d. o. o. – v stečaju	Kanižarica 10	ČRNOMELJ	Cestni tovorni promet

Vir: Lasten, na podlagi podatkov Ebonitete.si, 2017

PRILOGA 3: SAMOSTOJNI PODJETNIKI V OBČINI ČRNOMELJ NA DAN 15.12.2017

Priloga – Tabela 9: Seznam samostojnih podjetnikov v Občini Črnomelj

Št.	Naziv podjetja	Naslov	Kraj	Dejavnost	Št.	Naziv podjetja	Naslov	Kraj	Dejavnost
1.	3DD STATIKA, ŽIVKO FRANKO S. P.	Ulica Staneta Rozmana 32	ČRNOMELJ	Druge inženirske dejavnosti in tehnično svetovanje	2.	Kobe Dušan s. p.	Viniška cesta 12	ČRNOMELJ	Nespecializirano posredništvo pri prodaji raznovrstnih izdelkov
3.	8 shadows Martina Simonič Adamič s. p.	Ulica heroja Stariha 19	ČRNOMELJ	Umetniško ustvarjanje	4.	KOMERCIALA IN TRŽENJE Nada Štukelj s. p.	Metliška cesta 15	ČRNOMELJ	Dejavnost klicnih centrov
5.	A&S, ADRIJANA BUBEK S. P.	Učakovci 4	VINICA	Pleskarska dela	6.	KOVAŠTVO ROBI VESELIČ S. P.	Marindol 3	ADLEŠIČI	Kovanje, stiskanje, vtiskovanje in valjanje kovin, prašna metalurgija
7.	Admir Hepič s. p.	Kanižarica 37A	ČRNOMELJ	Druga zaključna gradbena dela	8.	KOVINOSTRUGARSTVO – IVAN PEZDIRC S. P.	Tomšičeva ulica 13	ČRNOMELJ	Mehanska obdelava kovin
9.	ADRIAN RUSTEMI S. P.	Vinica 3	VINICA	Slaščičarne in kavarne	10.	Kristina Malenšek s. p.	Ulica heroja Stariha 19	ČRNOMELJ	Oblikovanje, aranžerstvo, dekoraterstvo
11.	AGILIS IT JOŽE MATKO S. P.	Ločka cesta 31	ČRNOMELJ	Računalniško programiranje	12.	KRUHOBORC, Jure Mali s. p.	Stražnji Vrh 6C	ČRNOMELJ	Računalniško programiranje
13.	AGROSPLET ANDREJ JAKOBIČ S. P.	Fučkovci 6	ADLEŠIČI	Trgovina na drobno po pošti ali po internetu	14.	KUMP FANI S. P. EKONOMSKE IN FINANČNE STORITVE	Obrh pri Dragatušu 1	DRAGATUŠ	Računovodske, knjigovodske in revizijske dejavnosti, davčno svetovanje
15.	AKVIZICIJA, Nikolina Kekič s. p.	Ulica heroja Stariha 19	ČRNOMELJ	Dejavnost oglaševalskih agencij	16.	LAMLES ALOJZ LAMUT S. P.	Sela pri Dragatušu 5A	DRAGATUŠ	Storitve za gozdarstvo
17.	ALBATROS TEHNIKA SANDRO ČUBRIČ S. P.	Dolenji Radenci 12	STARI TRG OB KOLPI	Popravila in vzdrževanje zračnih in vesoljskih plovil	18.	LAN MITJA LAPANJA S. P.	Kočevje 12	ČRNOMELJ	Proizvodnja drugih vrhnjih oblačil
19.	ALBIN LOVRIN S.P.	Drenovec 6 B	VINICA	Trgovina na drobno v specializiranih prodajalnah z mesom in mesnimi izdelki	20.	LANEA ALEŠ KOLIČ S. P.	Zadružna cesta 27	ČRNOMELJ	Druge inženirske dejavnosti in tehnično svetovanje
21.	ALEKSANDER ROŽMARIN S. P.	Semiška cesta 1	ČRNOMELJ	Pleskarska dela	22.	Lektoriranje Marija Pezdirc, s. p.	Partizanska pot 5	ČRNOMELJ	Fotokopiranje, priprava dokumentov in druge posamične pisarniške dejavnosti
23.	ALEN VRANEŠIČ S. P.	Ulica pod	ČRNOMELJ	Vzdrževanje in	24.	LEO Vesna Požek s. p.	Velika sela 1A	ADLEŠIČI	Arhitekturno

		smreko 3		popravila motornih vozil					projektiranje
25.	ALENKA MUŠIČ S. P.	Trubarjeva ulica 14	ČRNOMELJ	Posredništvo pri prodaji motornih goriv na drobno	26.	Leon Kastelec s. p.	Kovača vas 7	STARI TRG OB KOLPI	Žaganje, skobljanje in impregniranje lesa
27.	ALENKA ŠTRUCELJ S. P.	Griblje 32	GRADAC	Računovodske, knjigovodske in revizijske dejavnosti, davčno svetovanje	28.	Lerka Garantini s.p.	Vinica 3	VINICA	Frizerska dejavnost
29.	ALENKA WEISS S. P.	Kidričeva ulica 20	ČRNOMELJ	Proizvodnja drugih vrhnjih oblačil	30.	LIDIJA ČURK S. P.	Viniška cesta 29	ČRNOMELJ	Računovodske, knjigovodske in revizijske dejavnosti, davčno svetovanje
31.	ALES ALEKSANDER VUKČEVIČ S. P.	Ulica na Utrdbah 16	ČRNOMELJ	Vgrajevanje stavbnega pohištva	32.	LILJANA KORDIČ S. P.	Bojanci 2	VINICA	Računovodske, knjigovodske in revizijske dejavnosti, davčno svetovanje
33.	ALEŠ BURAZER S. P.	Zadružna cesta 9	ČRNOMELJ	Popravila strojev in naprav	34.	LIMES LIDIJA KAMNIKAR S. P.	Ločka cesta 29	ČRNOMELJ	Arhitekturno projektiranje
35.	Aleš Kostanjšek s. p.	Učakovci 25	VINICA	Vzdrževanje objektov in hišniška dejavnost	36.	LOGOSVET, VLASTA LAH S. P.	Kidričeva ulica 16	ČRNOMELJ	Druge zdravstvene dejavnosti
37.	ALEŠ ŠTEFANIČ S. P.	Dobliče 52	ČRNOMELJ	Mehanska obdelava kovin	38.	LOTOS MARTIN JAKŠA S. P.	Ulica na Utrdbah 24	ČRNOMELJ	Proizvodnja drugih izdelkov iz lesa, plute, slame in protja
39.	ALEŠ ŠVAJGER S. P.	Zadružna cesta 8H	ČRNOMELJ	Vzdrževanje in popravila motornih vozil	40.	LOVRENČIČ BORIS S. P.	Trg svobode 1A	ČRNOMELJ	Strežba pijač
41.	ALFA BAR BORIS ŠUNJERGA S. P.	Ulica Otona Župančiča 6	ČRNOMELJ	Strežba pijač	42.	M & J JURIJ BROZOVIČ S. P.	Vinica 2C	VINICA	Inštaliranje vodovodnih, plinskih in ogrevalnih napeljav in naprav
43.	AL-ME GROUP, Matjaž Kramarič s.p.	Lokve 6H	ČRNOMELJ	Inštaliranje električnih napeljav in naprav	44.	MAJ POSLOVNO FINANČNE STORITVE, ZASTOPANJE IN POSREDOVANJE DANICA IVANUŠIČ S. P.	Gorenjci pri Adlešičih 9A	ADLEŠIČI	Računovodske, knjigovodske in revizijske dejavnosti, davčno svetovanje
45.	ALOJZ TOMAŽIČ S. P.	Kanižarica 17A	ČRNOMELJ	Strežba pijač	46.	MAJA GRBIČ S. P.	Ulica Staneta Rozmana 22	ČRNOMELJ	Trgovina na drobno v specializiranih prodajalnah z oblačili
47.	AMA ŽIGA ADLEŠIČ S. P.	Purga 5	ADLEŠIČI	Vzdrževanje in popravila motornih vozil	48.	MAJA ŠKRINJAR MAVRIN S. P.	Breznik 1	DRAGATUŠ	Druge nerazvrščene strokovne in tehnične dejavnosti

49.	ANA BAR ANA ŠMALCELJ S. P.	Stari trg ob Kolpi 8	STARI TRG OB KOLPI	Strežba pijač	50.	MAKEUP ART, NASTJA STARIČ S. P.	Zadružna cesta 21	ČRNOMELJ	Kozmetična in pedikerska dejavnost
51.	ANA RADOVIČ S. P.	Grajska cesta 16	ČRNOMELJ	Strežba pijač	52.	MAMART MAJA MORAVEC S. P.	Podklanec 7	VINICA	Druge inženirske dejavnosti in tehnično svetovanje
53.	ANA ŠPEHAR VRTIN S. P.	Dobliče 35A	ČRNOMELJ	Strežba pijač	54.	MAPA MARJANCA PANJAN S. P.	Jerneja vas 14	ČRNOMELJ	Računovodske, knjigovodske in revizijske dejavnosti, davčno svetovanje
55.	ANDI BAR BUTALA NEVENKA S. P.	Stari trg ob Kolpi 6	STARI TRG OB KOLPI		56.	MARBOG BOGOMIR MARTINŠEK S. P.	Kanižarica 20A	ČRNOMELJ	Druge storitvene dejavnosti, druge nerazvrščene
57.	ANDREJ KOBE S. P.	Vinica 60	VINICA	Strežba pijač	58.	Marijan Klasnić s. p.	Krpanova ulica 9	ČRNOMELJ	Kinematografska dejavnost
59.	ANDREJ LAMUT S. P.	Sela pri Dragatušu 4A	DRAGATUŠ	Vgrajevanje stavbnega pohištva	60.	MARIJAN KOCJAN S. P.	Kočevje 10D	ČRNOMELJ	Vzdrževanje in popravila motornih vozil
61.	ANDREJ SKUKAN S. P.	Na bregu 3	ČRNOMELJ	Proizvodnja mesnih izdelkov	62.	MARINKA FILIP S. P.	Dragatuš 23	DRAGATUŠ	Frizerska dejavnost
63.	ANDREJ ŠTEFANIČ S. P.	Zapudje 23	DRAGATUŠ	Druga zaključna gradbena dela	64.	MARJAN ŽUPANČIČ S. P.	Lokve 74	ČRNOMELJ	Žaganje, skobljanje in impregniranje lesa
65.	ANDREJ ŠTEFANIČ S. P.	Vinica 72	VINICA	Druga zaključna gradbena dela	66.	Marjanca Banovec s. p.	Zajčji Vrh 3	ČRNOMELJ	Fotografska dejavnost
67.	ANDREJ ŠVAJGER S. P.	Vranoviči 23	ČRNOMELJ	Žaganje, skobljanje in impregniranje lesa	68.	Marko Dražumerič s. p.	Podlog 9	DRAGATUŠ	Druge inženirske dejavnosti in tehnično svetovanje
69.	ANDREJ ŽELJKO S. P.	Tribučje 1A	ČRNOMELJ	Proizvodnja pohištva za poslovne in prodajne prostore	70.	Marko Kuretič s. p.	Tanča Gora 28B	DRAGATUŠ	Druga specializirana gradbena dela
71.	ANDREJA CERAR S. P.	Dobliče 9	ČRNOMELJ	Posredništvo pri prodaji lesa in gradbenega materiala	72.	MARKO SKUBE S. P.	Adlešiči 27	ADLEŠIČI	Dejavnost zavarovalniških agentov
73.	ANDREJA MEDVED S. P.	Ulica 21. oktobra 10	ČRNOMELJ	Strežba pijač	74.	MARKO TEŽAK S. P.	Zadružna cesta 16	ČRNOMELJ	Dejavnost zavarovalniških agentov
75.	ANITA VESELIČ PEZDIRC S. P.	Griblje 52A	GRADAC	Frizerska dejavnost	76.	MARKO VESELIČ S. P.	Gorenjci pri Adlešičih 11	ADLEŠIČI	Inštaliranje električnih napeljav in naprav
77.	Anja Vidrih s. p.	Kot ob Kolpi 4	STARI TRG OB KOLPI	Raziskovanje trga in javnega mnenja	78.	MARKUS MARKO STOPAR S. P.	Prečna ulica 7	ČRNOMELJ	Arhitekturno projektiranje
79.	ANTON BUTALA s. p.	Dragovanja vas 30	DRAGATUŠ	Mehanska obdelava kovin	80.	MARTIN ILENIČ S. P.	Partizanska pot 12B	ČRNOMELJ	Druge inženirske dejavnosti in tehnično svetovanje

81.	ANTON PEZDIRC S. P.	Ulica Belokranjskega odreda 2	ČRNOMELJ	Oblaganje tal in sten	82.	MARTIN PANJAN S. P.	Mali Nerajec 2	DRAGATUŠ	Zemeljska pripravljalna dela
83.	ANTON SIMONIČ S. P.	Zadružna cesta 4	ČRNOMELJ	Oblaganje tal in sten	84.	MARTIN TOMEČ S. P.	Jerneja vas 4	ČRNOMELJ	Mehanska obdelava kovin
85.	ANTONIJA JANKOVIČ S. P.	Ulica Otona Župančiča 4	ČRNOMELJ	Frizerska dejavnost	86.	MARTINA MATKOVIČ S. P.	Golek 11	DRAGATUŠ	Nespecializirano posredništvo pri prodaji raznovrstnih izdelkov
87.	ANTONIO MÜLLER S. P.	Ulica 21. oktobra 17A	ČRNOMELJ	Frizerska dejavnost	88.	MARTINA MORAVEC S. P.	Kidričeva ulica 4	ČRNOMELJ	Strežba pijač
89.	Apartmaji Bilpa, Damjan Jakovac s. p.	SPODNJA BILPA 6	STARI TRG OB KOLPI		90.	MARTINA RADMAN S. P.	Kolodvorska cesta 45	ČRNOMELJ	Strežba pijač
91.	APSN GORAN MIKŠIČ S. P.	Vinica 42C	VINICA	Montaža industrijskih strojev in naprav	92.	MATEJ ADLEŠIČ S. P.	Lokve 11B	ČRNOMELJ	Popravila strojev in naprav
93.	ARHIMOD, Iztok Mrzljak s. p.	Ulica heroja Jožeta Mihelčiča 3	ČRNOMELJ	Arhitekturno projektiranje	94.	MATEJ KASTELIČ S. P.	Stari trg ob Kolpi 35A	STARI TRG OB KOLPI	Storitve za gozdarstvo
95.	ARHITEKTURA PINTARIČ MELITA PINTARIČ S. P.	Zapudje 1	DRAGATUŠ	Arhitekturno projektiranje	96.	MATEJ PEZDIRC S. P.	Dragovanja vas 3A	DRAGATUŠ	Spremljajoče storitvene dejavnosti v kopenskem prometu
97.	AS Elektronika Aleš Švajer s. p.	Zadružna cesta 8H	ČRNOMELJ		98.	MATEJ ŠPEC S. P.	Kanižarica 8B	ČRNOMELJ	Priložnostna priprava in dostava jedi
99.	ATELJE MB LEONARD BAŠIČ S.P.	Prešernova ulica 9	ČRNOMELJ	Arhitekturno projektiranje	100.	Mateja Tkalčič s. p.	Mali Nerajec 5	DRAGATUŠ	Trgovina na drobno po pošti ali po internetu
101.	AURORA NINA ENGLARO BUKOVEC S. P.	Trubarjeva ulica 7	ČRNOMELJ	Kozmetična in pedikerska dejavnost	102.	MATJAŽ STARAŠINIČ S. P.	Dragatuš 43	DRAGATUŠ	Drugje nerazvrščeno izobraževanje, izpopolnjevanje in usposabljanje
103.	AV Production, Aljaž Vidmar s. p.	Nova loka 8	ČRNOMELJ	Produkcija filmov, video filmov, televizijskih oddaj	104.	MATJAŽ ŽABKAR S. P.	Ulica Sadež 26	ČRNOMELJ	Druge inženirske dejavnosti in tehnično svetovanje
105.	AVTO JAKETIČ JAKETIČ RENATO S. P.	Vinica 36B	VINICA	Vzdrževanje in popravila motornih vozil	106.	MAYA'S Maja Ivanič Kocuvan s. p.	Kolodvorska cesta 23A	ČRNOMELJ	Proizvodnja drugih vrhnjih oblačil
107.	AVTO LOZAR, Damjan Lozar s. p.	Petrova vas 11	ČRNOMELJ	Vzdrževanje in popravila motornih vozil	108.	MEDENI BUTIK BIBI, BERNARDA KUMP S. P.	Krpanova ulica 2	ČRNOMELJ	Proizvodnja drugih prehrabnih izdelkov, drugje nerazvrščenih
109.	AVTO MEDOŠ ALEŠ MEDOŠ S. P.	Obrh pri Dragatušu 9	DRAGATUŠ	Vzdrževanje in popravila motornih vozil	110.	MEGAMAR SABINA JURŠINIČ S. P.	Ulica Staneta Rozmana 12	ČRNOMELJ	Trgovina na drobno v specializiranih prodajalnah z oblačili

111.	AVTO ŠOBAR ROLAND ŠOBAR S. P.	Železničarska cesta 11	ČRNOMELJ	Vzdrževanje in popravila motornih vozil	112.	MEHANIZACIJA IN FRIZERSTVO ZDRAVKO MEDOŠ S. P.	Drenovec 11	VINICA	Druga specializirana gradbena dela
113.	AVTOBUNJEVAC DRAGOMIR BUNJEVAC S. P.	Marindol 5	ADLEŠIČI	Vzdrževanje in popravila motornih vozil	114.	MEJA JANI GRAHEK s. p.	Vojna vas 8B	ČRNOMELJ	Računovodske, knjigovodske in revizijske dejavnosti, davčno svetovanje
115.	AVTOKLEPARSTVO VINKO BANOVEC S. P.	Butorajska cesta 36	ČRNOMELJ	Vzdrževanje in popravila motornih vozil	116.	MET JANJA BAJT SMREKAR S. P.	Na bregu 18	ČRNOMELJ	Drugo podjetniško in poslovno svetovanje
117.	AVTOMEHANIKA JANEZ ŠOBAR S. P.	Železničarska cesta 9	ČRNOMELJ	Vzdrževanje in popravila motornih vozil	118.	Miha Jenko s. p.	Tribuče 26	ČRNOMELJ	Računalniško programiranje
119.	AVTOPREVOZNIK GELTAR JERNEJ S. P.	Butorajska cesta 26	ČRNOMELJ	Cestni tovorni promet	120.	MIKETIČ TRUCK STANISLAV MIKETIČ S. P.	Dolenjci 5B	ADLEŠIČI	Cestni tovorni promet
121.	AVTOPREVOZNIŠTVO BRANKO FLAJNIK S. P.	Vukovci 11	VINICA	Cestni tovorni promet	122.	MILAN BUTALA S. P.	Butoraj 30	ČRNOMELJ	Vgrajevanje stavbnega pohištva
123.	AVTOPREVOZNIŠTVO JOŽE ŽUGELJ S. P.	Jelševnik 7A	ČRNOMELJ	Cestni tovorni promet	124.	MILENA GRAČAN S. P.	Kovačji Grad 3	VINICA	Proizvodnja drugih vrhnjih oblačil
125.	AVTOPREVOZNIŠTVO ROMAN KUMP S. P.	Krpanova ulica 2	ČRNOMELJ	Cestni tovorni promet	126.	MILS MIRAN MILIČ S. P.	Kočevje 15B	ČRNOMELJ	Cestni tovorni promet
127.	AVTOPREVOZNIŠTVO, VULKANIZERSTVO MARJAN MEDOŠ S. P.	Obrh pri Dragatušu 9	DRAGATUŠ	Vzdrževanje in popravila motornih vozil	128.	MIMICA MARIJA HUDELJA S. P.	Kolodvorska cesta 26	ČRNOMELJ	Trgovina na drobno v specializiranih prodajalnah z urami in nakitom
129.	AVTOSANDI ALEKSANDER BEBAR S. P.	Tanča Gora 10	DRAGATUŠ	Vzdrževanje in popravila motornih vozil	130.	MINERSTVO IN GRADBENA MEHANIZACIJA SUHOREPEC STANISLAV S. P.	Otovec 5	ČRNOMELJ	Zemeljska pripravljala dela
131.	B.S. BALKOVEC BENCINSKI SERVIS BALKOVEC TINE S. P.	Vinica 61	VINICA	Posredništvo pri prodaji motornih goriv na drobno	132.	MIRAN IVANETIČ S. P.	Trubarjeva ulica 3	ČRNOMELJ	Proizvodnja mesnih izdelkov
133.	BAR EMONEC KAFE PAVLA PETEH S. P.	Zadružna cesta 16	ČRNOMELJ	Strežba pijač	134.	Mirko Špehar s. p.	Kovačji Grad 2	VINICA	Žaganje, skobljanje in impregniranje lesa
135.	BAR GUŠT ANDREJ BROADARIČ S. P.	Kidričeva ulica 17A	ČRNOMELJ	Popravila komunikacijskih naprav	136.	MIRO PUHEK S. P.	Drenovec 28	VINICA	Inštaliranje vodovodnih, plinskih in ogrevalnih napeljav ter naprav
137.	BAR PRI BRKOTU SILVESTER FRANKOVIČ S. P.	Vinica 29A	VINICA	Strežba pijač	138.	MIROSLAV BROZOVIČ S. P.	Sečje selo 22	VINICA	Inštaliranje vodovodnih, plinskih in ogrevalnih napeljav

									ter naprav
139.	BARE ANDREJ ZUPANČIČ S. P.	Grajska cesta 18	ČRNOMELJ	Pleskarska dela	140.	MITJA KOLBEZEN S. P.	Prešernova ulica 6A	ČRNOMELJ	Drugo podjetniško in poslovno svetovanje
141.	BARE DAVOR ZUPANČIČ S. P.	Grajska cesta 2	ČRNOMELJ	Trgovina na drobno v specializiranih prodajalnah z gradbenim materialom, s kovinskimi izdelki, z barvami in s steklom	142.	MIZARSTVO GRDUN, JOŽE GRDUN S. P.	Balkovci 9	VINICA	Vgrajevanje stavbnega pohištva
143.	BassNoteIT, Blaž Papež s. p.	Ulica pod smreko 17	ČRNOMELJ	Umetniško uprizorjanje	144.	MIZARSTVO JOŽE VESELIČ S. P.	Vrhovci 16	ADLEŠIČI	Vgrajevanje stavbnega pohištva
145.	BENC FRANCE S. P. SLIKOPLESKARSTVO	Belčji Vrh 3	DRAGATUŠ	Pleskarska dela	146.	MIZARSTVO KRALJ BOJAN KRALJ S. P.	Adlešiči 6	ADLEŠIČI	Vgrajevanje stavbnega pohištva
147.	BIGRAST ANTON MATKOVIČ S. P.	Golek 11	DRAGATUŠ	Proizvodnja betonskih izdelkov za gradbeništvo	148.	MIZARSTVO MARIJAN JAKOFCIČ S. P.	Griblje 16	GRADAC	Vgrajevanje stavbnega pohištva
149.	BL METAL BOGDAN LOVŠIN S. P.	Prešernova ulica 10	ČRNOMELJ	Nespecializirano posredništvo pri prodaji raznovrstnih izdelkov	150.	MIZARSTVO MIROSLAV ŠNELJER S. P.	Gorica 6	VINICA	Stavbno mizarstvo in tesarstvo
151.	BLANKA BORIN BULJAN S. P.	Zadružna cesta 10D	ČRNOMELJ	Drugje nerazvrščeno izobraževanje, izpopolnjevanje in usposabljanje	152.	MIZARSTVO PETER HOZNAR S. P.	Ručetna vas 8	ČRNOMELJ	Proizvodnja drugih izdelkov iz lesa, plute, slame in protja
153.	Blaž Bucik s. p.	Mihelja vas 9	ČRNOMELJ	Izobraževanje, izpopolnjevanje in usposabljanje na področju športa in rekreacije	154.	MIZARSTVO SUHOREPEČ JANEZ S. P.	Ručetna vas 2	ČRNOMELJ	Proizvodnja pohištva za poslovne in prodajne prostore
155.	Blaž Vranešič s. p.	Tribučje 54	ČRNOMELJ	Posredništvo pri prodaji pohištva, predmetov in naprav za gospodinjstvo in železnine	156.	MKS PAPEŽ ANDREJ PAPEŽ S. P.	Grajska cesta 17C	ČRNOMELJ	Oblaganje tal in sten
157.	BOGDAN MAVSAR S. P.	Kanižarica 30	ČRNOMELJ	Cestni tovarni promet	158.	MKS PAPEŽ MITJA PAPEŽ s. p.	Grajska cesta 17C	ČRNOMELJ	Mehanska obdelava kovin
159.	BOGDAN ŽALJEC S. P.	Zilje 27	VINICA	Postavljanje ostrešij in krovskih dela	160.	MODER SIJ, Maja Kuzma s. p.	Zorenci 1	ČRNOMELJ	Prevajanje in tolmačenje
161.	Bogomir Medved s. p. – podružnica Vranoviči				162.	MOJA NEMŠČINA, Karin Žunič s. p.	Bevkova ulica 14	ČRNOMELJ	Drugje nerazvrščeno izobraževanje, izpopolnjevanje in usposabljanje

163.	BOJAN HUDOROVAC S. P.	Lokve 72	ČRNOMELJ	Sečnja	164.	Moja violina, Peter Jud s. p.	Trubarjeva ulica 4	ČRNOMELJ	Umetniško uprizarjanje
165.	BOJAN KLEMENČIČ S. P.	Ulica padlih borcev 7	ČRNOMELJ	Popravila in vzdrževanje računalnikov in perifernih enot	166.	MOJCA PAPEŽ S. P.	Grajska cesta 17B	ČRNOMELJ	Trgovina na drobno v cvetličarnah
167.	BOMIKLIN, Mira Bosanac s. p.	Damelj 4	VINICA	Splošno čiščenje stavb	168.	MOJCA STAREŠINIČ BECELE S. P.	Vinica 66	VINICA	Priprava za tisk in objavo
169.	BORIS BRODARIČ S. P.	Griblje 84B	GRADAC	Inštaliranje vodovodnih, plinskih in ogrevalnih napeljav in naprav	170.	MOJSTER DRAJSAN, MARTIN LOZAR S. P.	Ulica 21. oktobra 2	ČRNOMELJ	Pleskarska dela
171.	BORUT BAHOR S. P.	Jankoviči 50	ADLEŠIČI	Vgrajevanje stavbnega pohištva	172.	MONTAŽA ANTON ZUPANČIČ S. P.	Lokve 7A	ČRNOMELJ	Oblaganje tal in sten
173.	BORUT PLANINC S. P.	Stari trg ob Kolpi 35A	STARI TRG OB KOLPI	Inštaliranje električnih napeljav in naprav	174.	MONTAŽA DAMJAN GRABRIJAN S. P.	Velika sela 11	ADLEŠIČI	Oblaganje tal in sten
175.	BORUT VRBANAC S. P.	Dalnje Njive 5	VINICA	Inštaliranje električnih napeljav in naprav	176.	MS Jani, Janez Husič s. p.	Cerkvišče 11	GRADAC	Montaža industrijskih strojev in naprav
177.	BOŠTJAN PEZDIRC S. P.	Dolenja vas pri Črnomlju 7	ČRNOMELJ	Dajanje lahkih motornih vozil v najem in zakup	178.	Muc-Up, Gregor Muc s. p.	Ločka cesta 29	ČRNOMELJ	Posredništvo pri prodaji tekstila, oblačil, krzna, obutve, usnjenih izdelkov
179.	BOŽIDAR PAUN S. P.	Zadružna cesta 33	ČRNOMELJ	Nespecializirano posredništvo pri prodaji raznovrstnih izdelkov	180.	MZ ANTON ZAJC S. P.	Dolnja Paka 1	ČRNOMELJ	Proizvodnja drugih oblačil, pokrival in dodatkov
181.	BRANKO FRANKOVIČ S. P.	Belčji Vrh 13	DRAGATUŠ	Oblaganje tal in sten	182.	NAINI TOMAŽ POPIT S. P.	Ulica heroja Jožeta Mihelčiča 1	ČRNOMELJ	Alternativne oblike zdravljenja
183.	BRANKO ŠTAJDOHAR S. P.	Veliki Nerajec 23	DRAGATUŠ	Cestni tovorni promet	184.	NATAŠA BROZOVIČ S. P.	Ulica Otona Župančiča 2A	ČRNOMELJ	Trgovina na drobno v specializiranih prodajalnah s papirjem in pisalnimi potrebščinami
185.	BS ČRNOMELJ 1 FRANC SPREIZER S. P.	Belokranjska cesta 1	ČRNOMELJ	Posredništvo pri prodaji goriv, rud, kovin, tehničnih kemikalij	186.	NATAŠA KOLIČ S. P.	Zadružna cesta 27	ČRNOMELJ	Drugo podjetniško in poslovno svetovanje
187.	BURDOŠ ANDREJ SCHWEIGER S. P.	Zadružna cesta 10A	ČRNOMELJ	Oblaganje tal in sten	188.	NATAŠA MARŠIČ S. P.	Železničarska cesta 1	ČRNOMELJ	Strežba pijač
189.	CIMERMAN IGOR S. P.	Zadružna cesta	ČRNOMELJ	Cestni tovorni	190.	NATAŠA MORAVEC-	Mali Nerajec 4	DRAGATUŠ	Strežba pijač

		2		promet		JAKOČIČ S. P.			
191.	CIRIL VRŠČAJ S. P.	Vojna vas 22	ČRNOMELJ	Mehanska obdelava kovin	192.	NATAŠA ŠPELIČ S. P.	Ulica 21. oktobra 19B	ČRNOMELJ	Računovodske, knjigovodske in revizijske dejavnosti, davčno svetovanje
193.	CLEANNIKO Nikola Vidnjevič s. p.	Paunoviči 6A	ADLEŠIČI	Splošno čiščenje stavb	194.	NEJC POŽEK S. P.	Ješevnik 18	ČRNOMELJ	Vzdrževanje in popravila motornih vozil
195.	CNC CENTER SPREICER MATJAŽ SPREICER S. P.	Lokve 14B	ČRNOMELJ	Mehanska obdelava kovin	196.	NEVENKA ADLEŠIČ S. P.	Ulica heroja Stariha 19	ČRNOMELJ	Drugo podjetniško in poslovno svetovanje
197.	COFFEETRIP, NEJC BABIČ S. P.	Ulica Sadež 17	ČRNOMELJ	Nespecializirano posredništvo pri prodaji raznovrstnih izdelkov	198.	NEVENKA BUTALA S. P.	Stari trg ob Kolpi 6	STARI TRG OB KOLPI	Strežba pijač
199.	CVETLIČARSTVO – PRIMOŽ RAUH S. P.	Ulica padlih borcev 12	ČRNOMELJ	Trgovina na drobno v cvetličarnah	200.	NIKO MILIČ S. P.	Adlešiči 15	ADLEŠIČI	Okrepčevalnice in podobni obrati
201.	CVETLIČARSTVO ŠIKONJA ROBERT ŠIKONJA S. P.	Kočevje 1	ČRNOMELJ	Trgovina na drobno v cvetličarnah	202.	NISSA ELEKTRO IN KURIRSKE USLUGE – NIKO SELAKOVIČ S. P.	Belokranjska cesta 6	ČRNOMELJ	Druga poštna in kurirska dejavnost
203.	ČURK ALOJZ S. P. SLIKOPLESKARSTVO	Nova loka 23	ČRNOMELJ	Pleskarska dela	204.	OKREPČEVALNICA GOLOB JURIJ KARIN S. P.	Vinica 29A	VINICA	Okrepčevalnice in podobni obrati
205.	DA-DO DAMIJANA HARTE S. P.	Čardak 11	ČRNOMELJ	Proizvodnja drugih vrhnjih oblačil	206.	OKREPČEVALNICA REFIK EBIPI S. P.	Ulica 21. oktobra 4B	ČRNOMELJ	Proizvodnja sladoleda
207.	DAMIJAN SIMONIČ S. P.	Dragatuš 34	DRAGATUŠ	Stavbno mizarstvo in tesarstvo	208.	OŠTRMAN TOURS PAVEL ŠTERK S. P.	Kovača vas 6	STARI TRG OB KOLPI	Medkrajevni in drugi cestni potniški promet
209.	DAMJANA FLAJNIK S. P.	Perudina 6	VINICA	Oddajanje in obratovanje lastnih ali najetih nepremičnin	210.	OZVOČEVANJE DARKO PLUT S. P.	Ručetna vas 13	ČRNOMELJ	Spremljajoče dejavnosti za umetniško uprizorjanje
211.	Daniel Fazlić s. p.	Stražnji Vrh 29C	ČRNOMELJ	Televizijska dejavnost	212.	PAAN, Ana Janežič s. p.	Mavrlen 67	ČRNOMELJ	Obratovanje spletnih portalov
213.	DARIO ŠIKONJA S. P.	Tribuče 4	ČRNOMELJ	Vzdrževanje in popravila motornih vozil	214.	PALAMEDES JANEZ WEISS S. P.	Na bregu 31	ČRNOMELJ	Raziskovalna in razvojna dejavnost na področju družboslovja in humanistike
215.	DARJA LEŠČANEC S. P.	Kolodvorska cesta 24	ČRNOMELJ	Restavracije in gostilne	216.	PANDA ROMAN WEISS S. P.	Svibnik 6	ČRNOMELJ	Strežba pijač
217.	DARJAN SPUDIČ S. P.	Vojna vas 21	ČRNOMELJ	Druge zdravstvene dejavnosti	218.	PARTEKS CIRILA VRANEŠIČ S. P.	Tribuče 4C	ČRNOMELJ	Proizvodnja drugih vrhnjih oblačil
219.	Darjan Šuštar, s. p.	Dragatuš 12A	DRAGATUŠ	Izobraževanje, izpopolnjevanje in usposabljanje na področju športa in	220.	PAVLINA KRALJ S. P.	Železničarska cesta 24	ČRNOMELJ	Proizvodnja drugih vrhnjih oblačil

				rekreacije					
221.	Darjan Zlobec s. p.	Cankarjeva ulica 2A	ČRNOMELJ	Nudenje celovitih pisarniških storitev	222.	PEKARNA BORIS JUDNIČ S. P.	Dolenjci 8A	ADLEŠIČI	Proizvodnja kruha, svežega peciva in slaščic
223.	Darjana Sutlič s. p.	Zilje 12	VINICA	Dejavnost zavarovalniških agentov	224.	PETER ČRNIČ S. P.	Semiška cesta 4A	ČRNOMELJ	Nespecializirano posredništvo pri prodaji raznovrstnih izdelkov
225.	DAVID MUŠIČ S. P.	Naklo 11	ČRNOMELJ	Storitve za gozdarstvo	226.	PETER KRIŽMAN S. P.	Blatnik pri Črnomlju 9B	ČRNOMELJ	Pleskarska dela
227.	DAVOR MUŠIČ S. P.	Butoraj 14	ČRNOMELJ	Storitve za gozdarstvo	228.	PETER MADRONIČ S. P.	Drenovec 8	VINICA	Restavracije in gostilne
229.	DEJAN VESELIČ S. P.	Vrhovci 12	ADLEŠIČI	Popravila elektronskih naprav za široko rabo	230.	PETER PETOVAR S. P.	Fučkovci 13	ADLEŠIČI	Drugo tiskanje
231.	DENIS PERUŠIČ S. P.	Velika Lahinja 2	ČRNOMELJ	Cestni tovorni promet	232.	PETER VESELIČ S. P.	Gorenjci pri Adlešičih 6	ADLEŠIČI	Nespecializirano posredništvo pri prodaji raznovrstnih izdelkov
233.	DIGIDOT ALEŠ VRLINIČ S. P.	Zadružna cesta 16	ČRNOMELJ	Trgovina na drobno v specializiranih prodajalnah s telekomunikacijskimi napravami	234.	PETRA GOLOBIČ S. P.	Šolska ulica 18	ČRNOMELJ	Frizerska dejavnost
235.	Divine Fitness Coach, Tjaša Janjoš s. p.	Ulica Belokranjskega odreda 14	ČRNOMELJ	Izobraževanje, izpopolnjevanje in usposabljanje na področju športa in rekreacije	236.	PETRA POTOČNIK, S. P.	Otovec 13	ČRNOMELJ	Nudenje celovitih pisarniških storitev
237.	DJ FUNAKY DUŠAN ŠUŠTARIČ S. P.	Cankarjeva ulica 4	ČRNOMELJ	Umetniško uprizorjanje	238.	PETRA ŠTREKELJ s. p.	Vranoviči 3A	ČRNOMELJ	Raziskovalna in razvojna dejavnost na drugih področjih naravoslovja in tehnologije
239.	DJEGO BREZAR S. P.	Lokve 54	ČRNOMELJ	Zbiranje in odvoz nenevarnih odpadkov	240.	PI-AS Gregor Sajovic s. p.	Drenovec 5	VINICA	Računalniško programiranje
241.	DOMAČA OBRT NADA CVITKOVIČ S.P.	Adlešiči 3	ADLEŠIČI	Proizvodnja končnih tekstilnih izdelkov, razen oblačil	242.	PLANEJA, JERNEJA KOPLAN S. P.	Mala ulica 2	ČRNOMELJ	Druge inženirske dejavnosti in tehnično svetovanje
243.	DOMAČIJA KUZMA, JOŽE KUZMA S. P.	Pobrežje 4	ADLEŠIČI	Dejavnost avtokampov, taborov	244.	PLASTEX IRENA DRAŽUMERIČ S. P.	Vojna vas 40	ČRNOMELJ	Proizvodnja drugih izdelkov iz plastičnih mas

245.	DUNI DUNJA MUŠIČ S. P.	Dragatuš 3 B	DRAGATUŠ	Drugje nerazvrščeno izobraževanje, izpopolnjevanje in usposabljanje	246.	POGREBNE STORITVE FRANC HITI S. P.	Sela pri Otovcu 20	ČRNOMELJ	Pogrebna dejavnost
247.	DUŠAN ABSEC S. P.	Krpanova ulica 6	ČRNOMELJ	Druge inženirske dejavnosti in tehnično svetovanje	248.	POINTS, Klavdia Starešinič s. p.	Dobliče 7	ČRNOMELJ	Druge inženirske dejavnosti in tehnično svetovanje
249.	DUŠAN GAŠPERIČ S. P.	Sela pri Dragatušu 12	DRAGATUŠ	Mehanska obdelava kovin	250.	POP SHOP ŠTANGELJ SREČKO S. P.	Ulica 21. oktobra 17B	ČRNOMELJ	Trgovina na drobno po pošti ali po internetu
251.	Dušan Habe s. p.	Tribuče 4B	ČRNOMELJ	Proizvodnja strojev za druge posebne namene	252.	POPRAVILA ZAGON BOŠTJAN DOMITROVIČ S. P.	Zadružna cesta 14B	ČRNOMELJ	Popravila strojev in naprav
253.	DUŠAN HABE S. P.	Tribuče 4B	ČRNOMELJ	Raziskovalna in razvojna dejavnost na drugih področjih naravoslovja in tehnologije	254.	POPRAVILO GOSPODINJSKIH APARATOV IN KOVINSKO-MEHANSKE USLUGE JANKOVIČ DAMIR S. P.	Adlešiči 24A	ADLEŠIČI	Popravila gospodinjskih in hišnih naprav ter opreme
255.	DUŠAN ŠUŠTAR S. P.	Dragatuš 18	DRAGATUŠ	Izobraževanje, izpopolnjevanje in usposabljanje na področju kulture in umetnosti	256.	PREVOZI LESA IGOR HANOV S. P.	Tribuče 34C	ČRNOMELJ	Cestni tovorni promet
257.	EKOBOM Vesna Paun s. p.	Ulica 21. oktobra 17B	ČRNOMELJ	Drugje nerazvrščene strokovne in tehnične dejavnosti	258.	PREVOZNIŠTVO IN MEHANIZACIJA BRANKO ROŽIČ S. P.	Nova loka 12	ČRNOMELJ	Druga specializirana gradbena dela
259.	ELEKTRO IN PREVOZNE STORITVE MATIJA VLAHOVIČ S. P.	Sela pri Otovcu 19	ČRNOMELJ	Inštaliranje električnih napeljav in naprav	260.	PRIMOŽ LOVRIN S. P.	Ručetna vas 9C	ČRNOMELJ	Proizvodnja embalaže iz plastičnih mas
261.	ELEKTRO SERVIS TONI ANTON KRAMARIČ S. P.	Lokve 6H	ČRNOMELJ	Popravila strojev in naprav	262.	PRIMOŽ ŠTRELKELJ S. P.	Pusti Gradec 5	DRAGATUŠ	Izobraževanje, izpopolnjevanje in usposabljanje na področju kulture in umetnosti
263.	ELEKTRO STORITVE IZIDOR MIRTIČ S. P.	Trdinova ulica 4	ČRNOMELJ	Popravila električnih naprav	264.	PRODOOR ZLATKO PEČARIČ S. P.	Vrtna ulica 9	ČRNOMELJ	Vgrajevanje stavbnega pohištva
265.	ELEKTROINSTALACIJE ROBERT ŽALEC S. P.	Zilje 40	VINICA	Inštaliranje električnih napeljav in naprav	266.	PROEMRI, Jasmin Hallagič s. p.	Dolenji Suhor pri Vinici 17	DRAGATUŠ	Proizvodnja betonskih izdelkov za gradbeništvo
267.	ELEKTROMEHANIKA STANKO ŽELJKO S. P.	Vodnikova ulica 2	ČRNOMELJ	Popravila strojev in naprav	268.	PROJEKTIRANJE ANDREJ HORVAT S. P.	Pri mostu 5	ČRNOMELJ	Arhitekturno projektiranje
269.	ELIZABETA BUTALA S. p.	Tribuče 23A	ČRNOMELJ	Drugo podjetniško in poslovno svetovanje	270.	RAČUNALNIŠTVO TOMAŽ JUDNIČ S. P.	Ulica na Pristavah 9	ČRNOMELJ	Priprava za tisk in objavo

271.	ELMAT Dejan Matkovič s. p.	Tanča Gora 35	DRAGATUŠ	Inštaliranje električnih napeljav in naprav	272.	RB7 BERNARD ROŽMAN S. P.	Rim 24	ADLEŠIČI	Popravila kovinskih izdelkov
273.	ELMERS JOŽE VRŠČAJ S. P.	Ločka cesta 19A	ČRNOMELJ	Inštaliranje električnih napeljav in naprav	274.	RC SIMON SIMON TOMEČ S. P.	Majer 5	ČRNOMELJ	Obratovanje fitnes objektov
275.	ELSOFT ANTON LAKNER S. P.	Ulica pod lipo 10	ČRNOMELJ	Računalniško programiranje	276.	REAL FRAME JERNEJ AUGUŠTIN S. P.	Vrtna ulica 4	ČRNOMELJ	Produkcija filmov, video filmov, televizijskih oddaj
277.	ERIKA MATOTEK S. P.	Čardak 3	ČRNOMELJ	Proizvodnja medicinskih instrumentov, naprav in pripomočkov	278.	REMS TAPETNIŠTVO, TRGOVINA, TALNE OBLOGE ANDREJ REMS S. P.	Kolodvorska cesta 57	ČRNOMELJ	Oblaganje tal in sten
279.	ERIKA ŠUKLJE S. P.	Desinec 13	ČRNOMELJ	Drugo čiščenje stavb, industrijskih naprav in opreme	280.	RETRO ŠPORT, Miha Movrin s. p.	Na bregu 16	ČRNOMELJ	Izobraževanje, izpopolnjevanje in usposabljanje na področju športa in rekreacije
281.	EXPRES SERVIS STIPO VARDIČ S. P.	Kolodvorska cesta 23A	ČRNOMELJ	Mehanska obdelava kovin	282.	Rfsplet, Bojan Schweiger s. p.	Ulica na Pristavah 13	ČRNOMELJ	Svetovanje o računalniških napravah in programih
283.	FINAL BORUT BOSANAC S. P.	Sečje selo 31	VINICA	Drugo podjetniško in poslovno svetovanje	284.	ROBERT LUKOVNJAK S. P.	Ulica 21. oktobra 8	ČRNOMELJ	Pleskarska dela
285.	FINAL RAČUNOVODSTVO, KATARINA BOSANAC S. P.	Sečje selo 31	VINICA	Računovodske, knjigovodske in revizijske dejavnosti, davčno svetovanje	286.	ROBERT VRANIČ S. P.	Belčji Vrh 9	DRAGATUŠ	Inštaliranje električnih napeljav in naprav
287.	FIX MITJA JANKOVIČ S. P.	Blatnik pri Črnomlju 3	ČRNOMELJ	Popravila strojev in naprav	288.	ROBERTTOURS ROBERT BABIČ S. P.	Mala Lahinja 10	DRAGATUŠ	Medkrajevni in drugi cestni potniški promet
289.	FRANC FRANKOVIČ S. P.	Vinica 3A	VINICA	Trgovina na drobno v nespecializiranih prodajalnah, pretežno z živili	290.	ROK ČRNE S. P.	Železničarska cesta 6	ČRNOMELJ	Posredništvo pri prodaji lesa in gradbenega materiala
291.	FRANC IVANUŠIČ S. P.	Preloka 49	VINICA	Vgrajevanje stavbnega pohištva	292.	ROK GRABRIJAN S. P.	Vinica 47C	VINICA	Druga zaključna gradbena dela
293.	FRANC SIMČIČ S. P.	Kočevje 11	ČRNOMELJ	Vzdrževanje in popravila motornih vozil	294.	ROK POGLAJEN S. P.	Ručetna vas 17	ČRNOMELJ	Postavljanje ostrešij in krovskih dela
295.	FRANJO DJOTLO S. P.	Železničarska cesta 26	ČRNOMELJ	Sečnja	296.	ROK ŠVEGELJ S. P.	Srednji Radenci 6	STARI TRG OB KOLPI	Žaganje, skobljanje in impregniranje lesa
297.	FRIZERSKI ATELJE ANJA	Zadružna cesta	ČRNOMELJ	Frizerska dejavnost	298.	ROK ŽAGAR S. P.	Kidričeva ulica	ČRNOMELJ	Druge zdravstvene

	ANJA BENEDIČIČ S. P.	16					3		dejavnosti
299.	FRIZERSKI SALON NEVENKA – NEVENKA MULLER S. P.	Kolodvorska cesta 22	ČRNOMELJ	Frizerska dejavnost	300.	ROMAN KAPŠ S. P.	Deskova vas 25	STARI TRG OB KOLPI	Strežba pijač
301.	FRIZERSKI SALON VIDA VIDA HANOV S. P.	Tribučje 23	ČRNOMELJ	Frizerska dejavnost	302.	ROMAN ŠTEFANIČ S. P.	Vrtna ulica 2	ČRNOMELJ	Popravila strojev in naprav
303.	FRIZERSTVO ALENKA KUKMAN S. P.	Kanižarica 8A	ČRNOMELJ	Frizerska dejavnost	304.	ROMAN ŠUŠTARŠIČ KOZAN S. P.	Ulica heroja Stariha 19	ČRNOMELJ	Drugje nerazvrščeno izobraževanje, izpopolnjevanje in usposabljanje
305.	FRIZERSTVO TANJA TATJANA BRUNSKOLE S. P.	Ručetna vas 20	ČRNOMELJ	Frizerska dejavnost	306.	ROMAN ŽUNIČ S. P.	Zadružna cesta 16	ČRNOMELJ	Cestni tovorni promet
307.	FRIZURCA RENATA HUTAR S. P.	Viniška cesta 33	ČRNOMELJ	Frizerska dejavnost	308.	SADIN ČAJIČ S. P.	Ulica Moša Pijade 6	ČRNOMELJ	Pleskarska dela
309.	FS JOŽICA JOŽICA KOČEVAR S. P.	Kolodvorska cesta 22	ČRNOMELJ	Frizerska dejavnost	310.	SAMO KAVČIČ S. P.	Dolenja vas pri Črnomlju 15	ČRNOMELJ	Drugo podjetniško in poslovno svetovanje
311.	G DESIGN, GREGOR IVANUŠIČ s. p.	Preloka 25	VINICA	Oblikovanje, aranžerstvo, dekoraterstvo	312.	SAMO TEŽAK S. P.	Zadružna cesta 33	ČRNOMELJ	Trgovina na drobno v specializiranih prodajalnah z očali
313.	GN ALOJZ MUREN S. P.	Kanižarica 6B	ČRNOMELJ	Druge inženirske dejavnosti in tehnično svetovanje	314.	SANDI KOVAČ S. P.	Podklanec 16	VINICA	Zemeljska pripravljalna dela
315.	GORAN LUIČ S. P.	Gubčeva ulica 9	ČRNOMELJ	Dajanje lahkih motornih vozil v najem in zakup	316.	SAŠA ČUBRILOVIČ S. P.	Vinica 2C	VINICA	Inštaliranje električnih napeljav in naprav
317.	GOSTILNA »LAKNER« LAKNER ALENKA S. P.	Bistrica 1	ČRNOMELJ	Restavracije in gostilne	318.	SAŠA KOFALT S. P.	Metliška cesta 1	ČRNOMELJ	Strežba pijač
319.	GOSTILNA MÜLLER TINA MÜLLER STAREŠINIČ S. P.	Ločka cesta 6	ČRNOMELJ	Restavracije in gostilne	320.	SEBASTIJAN BUTALA S. P.	Stari trg ob Kolpi 35A	STARI TRG OB KOLPI	Druge inženirske dejavnosti in tehnično svetovanje
321.	GOZDAR STAŠA ŠOLAR S. P.	Petrova vas 23	ČRNOMELJ	Sečnja	322.	SEIDA HAJRLAHOVIČ S. P.	Delavska pot 5	ČRNOMELJ	Trgovina na drobno v specializiranih prodajalnah z oblačili
323.	GOZDARSTVO SVETIČ ANDREJA STAREŠINIČ S. P.	Obrh pri Dragatušu 11	DRAGATUŠ	Storitve za gozdarstvo	324.	SIK SILVO ŠUŠTARIČ S. P.	Jerneja vas 7	ČRNOMELJ	Postavljanje ostrejših in krovskih dela
325.	GP MIODRAG VASIČ S. P.	Stražnji Vrh 21	ČRNOMELJ	Gradnja stanovanjskih in nestanovanjskih stavb	326.	SIMON KUZMA S. P.	Brdarci 1	DRAGATUŠ	Oblikovanje, aranžerstvo, dekoraterstvo
327.	GRAD Erna Novak Miketič s. p.	Ulica pod smreko 2	ČRNOMELJ	Druge inženirske dejavnosti in	328.	SIMON ROŽMAN S. P.	Učakovci 4A	VINICA	Pleskarska dela

				tehnično svetovanje					
329.	GRADBENIŠTVO »GORŠE« SILVO GORŠE S. P.	Dragovanja vas 6	DRAGATUŠ	Druga specializirana gradbena dela	330.	SIMONA VRANEŠIČ S. P.	Drenovec 6	VINICA	Strežba pijač
331.	GRADBENIŠTVO ALOJZIJ ŽOKVIČ S. P.	Čardak 4	ČRNOMELJ	Gradnja stanovanjskih in nestanovanjskih stavb	332.	SIMPLIFY, Simon Kozina s. p.	Vojna vas 15A	ČRNOMELJ	Računalniško programiranje
333.	GRADBENIŠTVO EMIR DEDIČ S. P.	Fučkovci 19	ADLEŠIČI	Fasaderska in štukaterska dela	334.	SLAŠČIČARNA FATMIR FERATI S. P.	Ulica Staneta Rozmana 10	ČRNOMELJ	Slaščičarne in kavarne
335.	GRAFIČNO OBLIKOVANJE – ROLAND PLUT S. P.	Otovec 15	ČRNOMELJ	Priprava za tisk in objavo	336.	SLAŠČIČARNA IN PIZZERIJA AČIM RUSTEMI S. P.	Kolodvorska cesta 37	ČRNOMELJ	Slaščičarne in kavarne
337.	GREGOR BUTALA S. P.	Čudno selo 21	ČRNOMELJ	Storitve za gozdarstvo	338.	SLAVICA JAKOFCIČ S. P.	Ulica Moša Pijade 4	ČRNOMELJ	Proizvodnja elektronskih komponent
339.	Gregor Kobetič s. p.	Stražnji Vrh 24C	ČRNOMELJ	Svetovanje o računalniških napravah in programih	340.	SLIKOPLESKARSTVO DUŠAN BALKOVEC S. P.	Drenovec 20	VINICA	Pleskarska dela
341.	GREGOR MIKLOŠIČ S. P.	Rim 3	ADLEŠIČI	Druga specializirana gradbena dela	342.	SLIKOPLESKARSTVO ROBERT GRABRIJAN S. P.	Adlešiči 5B	ADLEŠIČI	Pleskarska dela
343.	HELENA KRIŽAN S. P.	Adlešiči 13B	ADLEŠIČI	Frizerska dejavnost	344.	SLONČEK Marija Aščič s. p.	Kajuhova ulica 2	ČRNOMELJ	Splošno čiščenje stavb
345.	HIŠA PAPA, ALOJZIJ PAPA S. P.	Učakovci 22	VINICA	Oddajanje zasebnih sob gostom	346.	SM TRANS SANDI MATKOVIČ S. P.	Ulica Danila Bučarja 12	ČRNOMELJ	Cestni tovorni promet
347.	HRAM ZDRAVJA 11, Jakob Kapus s. p.	Svibnik 4B	ČRNOMELJ	Izobraževanje, izpopolnjevanje in usposabljanje na področju športa in rekreacije	348.	SONJA VUKČEVIČ S. P.	Zadružna cesta 33	ČRNOMELJ	Frizerska dejavnost
349.	HUSEIN ČOVIČ S. P.	Ulica Staneta Rozmana 5	ČRNOMELJ	Fasaderska in štukaterska dela	350.	SPORTAS, Sanela Zukanović s. p.	Kanižarica 14 B	ČRNOMELJ	Izobraževanje, izpopolnjevanje in usposabljanje na področju športa in rekreacije
351.	Igor Banovec s. p.	Dobliče 33	ČRNOMELJ	Splošno čiščenje stavb	352.	SREČKO PERŠIČ S. P.	Balkovci 6	VINICA	Žaganje, skobljanje in impregniranje lesa
353.	IGOR JANKOVIČ S. P.	Bedenj 15A	ADLEŠIČI	Inštaliranje električnih napeljav in naprav	354.	STARKMAT, Sebastjan Štarkel s. p.	Ulica heroja Stariha 19	ČRNOMELJ	Trgovina na drobno po pošti ali po internetu
355.	Igor Kralj s. p.	Zastava 1A	ČRNOMELJ	Drugje nerazvrščeno izobraževanje,	356.	STAVBNO KLEPARSTVO IN KROVSTVO DUŠAN	Železničarska cesta 22	ČRNOMELJ	Mehanska obdelava kovin

				izpopolnjevanje in usposabljanje		ŽUNIČ S. P.			
357.	IGOR LOZAR S. P.	Griblje 63A	GRADAC	Vgrajevanje stavbnega pohištva	358.	Stipo Davidović s. p.	Železničarska cesta 21A	ČRNOMELJ	Računalniško programiranje
359.	IGOR MATKOVIČ S. P.	Nova loka 26	ČRNOMELJ	Proizvodnja drugega pohištva	360.	STIPO DAVIDOVIČ S. P.	Železničarska cesta 21A	ČRNOMELJ	Računalniško programiranje
361.	IGOR PRIMC S. P.	Zelena pot 8	ČRNOMELJ	Drugo čiščenje stavb, industrijskih naprav in opreme	362.	STUDIO ELEVEN, Nemanja Prica s. p.	Zadružna cesta 33	ČRNOMELJ	Počitniški domovi in letovišča
363.	IGOR SATOŠEK S. P.	Nazorjeva ulica 9	ČRNOMELJ	Proizvodnja drugih izdelkov iz plastičnih mas	364.	SUAD HUSIČ S. P.	Ulica Otona Župančiča 6	ČRNOMELJ	Inštaliranje električnih napeljav in naprav
365.	IGOR SUHOREPEC S. P.	Ručetna vas 2	ČRNOMELJ	Proizvodnja drugih izdelkov iz lesa, plute, slame in protja	366.	SVEČARSTVO ALOJZ ŠIMEC S. P.	Čardak 20	ČRNOMELJ	Drugje nerazvrščene predelovalne dejavnosti
367.	IGOR ŠUKLJE S. P.	Desinec 13	ČRNOMELJ	Druga proizvodnja električne energije	368.	SVITKAT KATJA VINARNIK S. P.	Marindol 4	ADLEŠIČI	Drugo podjetniško in poslovno svetovanje
369.	IGOR ŽVAB S. P.	Lokve 9A	ČRNOMELJ	Strežba pijač	370.	SVIT-PLAST MILENA RUDMAN S. P.	Kidričeva ulica 1	ČRNOMELJ	Proizvodnja drugih pletenih in kvačkanih oblačil
371.	INFINIS TOMAŽ PAVLAKOVIČ S. P.	Nazorjeva ulica 6	ČRNOMELJ	Obratovanje spletnih portalov	372.	ŠENICA – SEN PAVEL ŠENICA S. P.	Belokranjska cesta 29	ČRNOMELJ	Inštaliranje vodovodnih, plinskih in ogrevalnih napeljav in naprav
373.	INPROS BOJAN TRIFKOVIČ S. P.	Kidričeva ulica 27	ČRNOMELJ	Druge inženirske dejavnosti in tehnično svetovanje	374.	ŠIVILJSTVO »KLARA« ZVONKA LJOKI S. P.	Belokranjska cesta 14	ČRNOMELJ	Proizvodnja drugih vrhnjih oblačil
375.	INŠTALACIJE MARTIN SLINKAR S. P.	Ulica 21. oktobra 17C	ČRNOMELJ	Inštaliranje vodovodnih, plinskih in ogrevalnih napeljav in naprav	376.	ŠIVILJSTVO »MORAVEC« – BRANKA MORAVEC S. P.	Učakovci 5	VINICA	Proizvodnja drugih vrhnjih oblačil
377.	INŠTALACIJE TOMC DUŠAN TOMC S. P.	Jerneja vas 8	ČRNOMELJ	Inštaliranje vodovodnih, plinskih in ogrevalnih napeljav in naprav	378.	ŠIVILJSTVO HELENA HELENA MITEVSKI S. P.	Griblje 30A	GRADAC	Proizvodnja drugih vrhnjih oblačil
379.	INŠTALATERSTVO »BBOSS« BOJAN BANOVEC S. P.	Tušev Dol 7	ČRNOMELJ	Inštaliranje vodovodnih, plinskih in ogrevalnih napeljav in naprav	380.	Šneler Milan s. p.	Ulica Belokranjskega odreda 4	ČRNOMELJ	Posredništvo pri prodaji živil, pijač, tobačnih izdelkov
381.	INŠTALATERSTVO JANKO ŠVEB S. P.	Učakovci 18	VINICA	Inštaliranje vodovodnih, plinskih in ogrevalnih napeljav in naprav	382.	ŠPELA KOČEVAR S. P.	Kolodvorska cesta 23A	ČRNOMELJ	Oblikovanje, aranžerstvo, dekoraterstvo

383.	IPT IGOR PANJAN S. P.	Dragovanja vas 2	DRAGATUŠ	Svetovanje o računalniških napravah in programih	384.	Špela Vatovec s. p.	Svibnik 12	ČRNOMELJ	Drugo podjetniško in poslovno svetovanje
385.	IRENA CINDRIČ S. P.	Ulica pod lipo 4A	ČRNOMELJ	Trgovina na drobno v specializiranih prodajalnah z oblačili	386.	Špica, Rok Simčič s. p.	Prešernova ulica 8B	ČRNOMELJ	Popravila drugih osebnih ali gospodinjskih izdelkov
387.	IRIS FABJAN S. P.	Ulica Lojzeta Fabjana 7	ČRNOMELJ	Strežba pijač	388.	ŠPORT HORN, Karolina Horn s. p.	Tribučje 70	ČRNOMELJ	Izobraževanje, izpopolnjevanje in usposabljanje na področju športa in rekreacije
389.	IVA JUKIČ S. P.	Ulica Danila Bučarja 25	ČRNOMELJ	Nudenje celovitih pisarniških storitev	390.	TADEJ KAMBIČ S. P.	Železničarska cesta 28	ČRNOMELJ	Cestni tovorni promet
391.	IVAN GRABRIJAN S. P.	Vinica 47C	VINICA	Oblaganje tal in sten	392.	Tahu, Tanja Husič s. p.	Griblje 93	GRADAC	Nespecializirano posredništvo pri prodaji raznovrstnih izdelkov
393.	Ivan Miketič s. p.	Dolenjci 4A	ADLEŠIČI	Montaža industrijskih strojev in naprav	394.	TANJA SIMČIČ S. P.	Butorajska cesta 6	ČRNOMELJ	Proizvodnja spodnjega perila
395.	IVAN MITEVSKI S. P.	Ulica Otona Župančiča 2A	ČRNOMELJ	Dejavnost pralnic in kemičnih čistilnic	396.	TanjaRa., TANJA RADOVIČ, S. P.	Vrtna ulica 1	ČRNOMELJ	Drugje nerazvrščeno izobraževanje, izpopolnjevanje in usposabljanje
397.	IVAN MÜLLER S. P.	Kolodvorska cesta 22	ČRNOMELJ	Cestni tovorni promet	398.	TEAM PERŠIČ MATJAŽ PERŠIČ S. P.	Balkovci 6A	VINICA	Nespecializirano posredništvo pri prodaji raznovrstnih izdelkov
399.	IVAN UMOLAC S. P.	Ulica pod smreko 2	ČRNOMELJ	Trgovina na drobno po pošti ali po internetu	400.	Tilen Lamut s. p.	Metliška cesta 19	ČRNOMELJ	Umetniško ustvarjanje
401.	IVANKA MRAVINEC S. P.	Nova Lipa 4	VINICA	Proizvodnja drugih vrhnjih oblačil	402.	TIMLES MARTIN LAMUT S. P.	Sela pri Dragatušu 4A	DRAGATUŠ	Postavljanje ostrešij in krovna dela
403.	Ivica Vrbanac s. p.	Učakovci 22	VINICA	Vzdrževanje objektov in hišniška dejavnost	404.	TIM-TEH ANJA FRANKOVIČ S. P.	Mali Nerajec 7A	DRAGATUŠ	Popravila kovinskih izdelkov
405.	IVO IVIČIČ S. P.	Zadružna cesta 19	ČRNOMELJ	Druga trgovina na drobno zunaj prodajaln, stojnic in tržnic	406.	TINA MALERIČ S. P.	Podlog 3C	DRAGATUŠ	Druge nastanitve za krajši čas
407.	IZIDOR KORDIČ S. P.	Ulica Sadež 19	ČRNOMELJ	Televizijska dejavnost	408.	TINA PUPIČ S. P.	Kolodvorska cesta 21	ČRNOMELJ	Trgovina na drobno v nespecializiranih

									prodajalnah, pretežno z živili
409.	Jan Kocjan s. p.	Dolenja vas pri Črnomlju 4	ČRNOMELJ	Fotografska dejavnost	410.	TMS DAMJAN HORVAT S. P.	Tanča Gora 6	DRAGATUŠ	Postavljanje ostrešij in krovska dela
411.	JAN ŠAVLI S. P.	Ulica heroja Stariha 19	ČRNOMELJ	Računalniško programiranje	412.	Toje, Tomaž Jelenič s. p.	Vodnikova ulica 16	ČRNOMELJ	Dejavnost organizatorjev potovanj
413.	JAN TOMEČ S. P.	Vinica 20	VINICA	Pleskarska dela	414.	TOMAŽ MILKOVIČ S. P.	Zorenci 5	ČRNOMELJ	Vgrajevanje stavbnega pohištva
415.	Jana Petovar, s. p.	Fučkovci 13	ADLEŠIČI	Drugo podjetniško in poslovno svetovanje	416.	TOMAŽ ROM S. P.	Ručetna vas 19	ČRNOMELJ	Stavbno mizarstvo in tesarstvo
417.	JANEZ AGNIČ S. P.	Desinec 8	ČRNOMELJ	Cestni tovorni promet	418.	TOMAŽ STRMEC S. P.	Mala ulica 3	ČRNOMELJ	Proizvodnja drugih električnih naprav
419.	JANEZ BUTALA S. P.	Deskova vas 16	STARI TRG OB KOLPI	Vzdrževanje objektov in hišniška dejavnost	420.	TOMISLAV PANIČ S. P.	Vinica 51	VINICA	Gradnja drugih objektov nizke gradnje
421.	JANEZ ČURK S. P.	Ulica Marjana Kozine 5	ČRNOMELJ	Proizvodnja drugih električnih naprav	422.	TONE LOZAR S. P.	Griblje 64	GRADAC	Vgrajevanje stavbnega pohištva
423.	JANEZ GRABRIJAN S. P.	Zilje 11	VINICA	Postavljanje ostrešij in krovska dela	424.	Tot, Anton Papež., s. p.	Kurirska steza 6	ČRNOMELJ	Prevajanje in tolmačenje
425.	JANEZ JURIJ MIHELIČ S. P.	Sodevci 11	STARI TRG OB KOLPI	Popravila strojev in naprav	426.	TPO EDO RECER S. P.	Tanča Gora 3B	DRAGATUŠ	Vzdrževanje in popravila motornih vozil
427.	JANEZ KOBE S. P.	Učakovci 1D	VINICA	Sečnja	428.	T-PRO, Jurij Tajner s. p.	Partizanska pot 9	ČRNOMELJ	Druge inženirske dejavnosti in tehnično svetovanje
429.	JANEZ STEPAN S. P.	Ulica Marjana Kozine 4A	ČRNOMELJ	Drugo podjetniško in poslovno svetovanje	430.	TRADUKO, PETRA VRŠČAJ S. P.	Ulica Mirana Jarca 15	ČRNOMELJ	Prevajanje in tolmačenje
431.	Janez Uršič, s. p.	Zilje 42	VINICA	Drugo podjetniško in poslovno svetovanje	432.	TRANSPORT JANKOVIČ Alenka Jankovič s. p.	Bedenj 15	ADLEŠIČI	Cestni tovorni promet
433.	JANKO NOVAK S. P.	Stražnji Vrh 35	ČRNOMELJ	Druge inženirske dejavnosti in tehnično svetovanje	434.	TRGOVINA CHIKITA, MARIJANA ALIBEGIČ S. P.	Kolodvorska cesta 31	ČRNOMELJ	Trgovina na drobno v specializiranih prodajalnah z oblačili
435.	Jasmina Grabrijan s. p.	Ulica heroja Stariha 19	ČRNOMELJ	Drugo podjetniško in poslovno svetovanje	436.	TRGOVINA ESTERA RENATA JERMAN S. P.	Šolska ulica 18	ČRNOMELJ	Druga trgovina na drobno v nespecializiranih prodajalnah
437.	JERNEJ FORTUN S. P.	Obrh pri Dragatušu 31	DRAGATUŠ	Oblaganje tal in sten	438.	TRGOVINA Z MEŠANIM BLAGOM IN BAR MIKETIČ JOŽICA S. P.	Preloka 17	VINICA	Trgovina na drobno v nespecializiranih prodajalnah, pretežno z živili
439.	JERNEJ KOZAN S. P.	Tribučje 51	ČRNOMELJ	Umetniško	440.	TRIGEO DEJAN	Linhartova	ČRNOMELJ	Geofizikalne meritve,

				uprizarjanje		BENEDIČIČ S. P.	ulica 2		kartiranje
441.	JERNEJ SVETIČ S. P.	Ulica Mirana Jarca 13	ČRNOMELJ	Izobraževanje, izpopolnjevanje in usposabljanje na področju športa in rekreacije	442.	TURIZEM NA VASI KAPŠ, MARIO KAPŠ S. P.	Prelesje 12	STARI TRG OB KOLPI	Druge nastanitve za krajši čas
443.	JGM GREGOR JESIH S. P.	Blatnik pri Črnomlju 2A	ČRNOMELJ	Vgrajevanje stavbnega pohištva	444.	UNICA, ANDREJA LUKANIČ JANEŽIČ S. P.	Grajska cesta 23	ČRNOMELJ	Drugje nerazvrščeno izobraževanje, izpopolnjevanje in usposabljanje
445.	JMVO ERIKA IVO GORŠEK S. P.	Ulica Mirana Jarca 22C	ČRNOMELJ	Druge storitvene dejavnosti, drugje nerazvrščene	446.	UROŠ ILC S. P.	Trdinova ulica 2A	ČRNOMELJ	Vzdrževanje in popravila motornih vozil
447.	JOH BOJAN S. P.	Ločka cesta 57	ČRNOMELJ	Trgovina, vzdrževanje in popravila motornih koles, trgovina z njihovimi deli in opremo	448.	UROŠ KRAMARIČ S. P.	Ulica pod smreko 15	ČRNOMELJ	Cestni tovorni promet
449.	JOSIP ŠINKOVIČ S. P.	Zadružna cesta 10	ČRNOMELJ	Gradnja stanovanjskih in nestanovanjskih stavb	450.	UROŠ ROŽIČ S. P.	Nova loka 22	ČRNOMELJ	Trgovina na drobno v specializiranih prodajalnah z računalniškimi napravami in s programi
451.	JOVANKA VRLINIČ S. P.	Kolodvorska cesta 13	ČRNOMELJ	Kozmetična in pedikerska dejavnost	452.	Urška Bionda s. p.	Stražnji Vrh 31	ČRNOMELJ	Priložnostna priprava in dostava jedi
453.	JOŽE BLAŽINA S. P.	Stražnji Vrh 6	ČRNOMELJ	Vzdrževanje in popravila motornih vozil	454.	VERICA MARUŠIČ S. P.	Kajuhova ulica 4	ČRNOMELJ	Nespecializirano posredništvo pri prodaji raznovrstnih izdelkov
455.	JOŽE BUTALA S. P.	Šipek 3	DRAGATUŠ	Postavljanje ostrejših in krovška dela	456.	VESNA GREGORIČ S. P.	Zadružna cesta 33	ČRNOMELJ	Računovodske, knjigovodske in revizijske dejavnosti, davčno svetovanje
457.	JOŽE BUTALA S. P.	Tribučje 23A	ČRNOMELJ	Posredništvo v prometu z nepremičninami	458.	VESNA HEDŽET S. P.	Kolodvorska cesta 39	ČRNOMELJ	Dejavnosti za nego telesa
459.	JOŽE HUDELJA S. P.	Sečje selo 4A	VINICA	Drugo podjetniško in poslovno svetovanje	460.	VESNA RADE S. P.	Sodevci 8	STARI TRG OB KOLPI	Druge nastanitve za krajši čas
461.	JOŽE KOZAN S. P.	Pribinci 2	ADLEŠIČI	Cestni tovorni promet	462.	ViDIT, Vladimir Domjan s. p.	Viniška cesta 19	ČRNOMELJ	Svetovanje o računalniških napravah in

									programih
463.	JOŽE LEŠČANEC S. P.	Kolodvorska cesta 24	ČRNOMELJ	Zemeljska pripravljalna dela	464.	VILANA, NATAŠA DERGANC ŠTAJDOHAR S. P.	Kvasica 2	DRAGATUŠ	Drugo podjetniško in poslovno svetovanje
465.	JOŽE PRIMC S. P.	Zelena pot 8	ČRNOMELJ	Proizvodnja kuhinjskega pohištva	466.	VILI VILJEM STOPAR S. P.	Butoraj 25A	ČRNOMELJ	Montaža industrijskih strojev in naprav
467.	JOŽE ROŽMAN S. P.	Vinica 20	VINICA	Računalniško programiranje	468.	VINKO ŠPIŠIČ S. P.	Preloka 24	VINICA	Vzdrževanje in popravila motornih vozil
469.	JOŽE SEDLAR S. P.	Desinec 1	ČRNOMELJ	Vgrajevanje stavbnega pohištva	470.	VINKO VESELIČ S. P.	Vrhovci 14A	ADLEŠIČI	Vzdrževanje in popravila motornih vozil
471.	JOŽEF BAHORIČ S. P.	Dolenjci 14	ADLEŠIČI	Proizvodnja drugih izdelkov iz plastičnih mas	472.	VISION JOS ASANI S. P.	Kolodvorska cesta 26	ČRNOMELJ	Trgovina na drobno v specializiranih prodajalnah z avdio in video napravami
473.	JOŽICA KOCJAN S. P.	Kočevje 10B	ČRNOMELJ	Strežba pijač	474.	VITA IVIČIČ S. P.	Zadružna cesta 21	ČRNOMELJ	Oblikovanje, aranžerstvo, dekoraterstvo
475.	JR MARTIN PANJAN S. P.	Mali Nerajec 2	DRAGATUŠ	Cestni tovorni promet	476.	VOLFART PETRA VOLF S. P.	Stražnji Vrh 26A	ČRNOMELJ	Popravila elektronskih naprav za široko rabo
477.	JULIJ SKUBIC S. P.	Ulica Sadež 22	ČRNOMELJ	Proizvodnja naprav za distribucijo in krmljenje elektrike	478.	VRBANAC FRANC VRBANAC S. P.	Dalnje Njive 6	VINICA	Storitve za rastlinsko pridelavo
479.	JURE VRŠČAJ S. P.	Krpanova ulica 14	ČRNOMELJ	Arhitekturno projektiranje	480.	VRT IN CVET PAPEŽ VINKO PAPEŽ S. P.	Grajska cesta 17B	ČRNOMELJ	Trgovina na drobno v cvetličarnah
481.	JURIJ KLOBUČAR S. P.	Golek pri Vinici 10 A	VINICA	Spremljajoče dejavnosti za umetniško uprizorjanje	482.	VUDU, DUŠAN VUKČEVIČ S. P.	Miliči 12	ADLEŠIČI	Post produkcijske dejavnosti pri izdelavi filmov, video filmov, televizijskih oddaj
483.	KAMNOSEŠTVO PLUT ROBERT PLUT S. P.	Otovec 15	ČRNOMELJ	Obdelava naravnega kamna	484.	VULKANIZERSTVO BORUT ŠTEFANIČ S. P.	Vinica 72	VINICA	Vzdrževanje in popravila motornih vozil
485.	KAMNOSEŠTVO PLUT ROMAN PLUT S. P.	Otovec 15	ČRNOMELJ	Obdelava naravnega kamna	486.	WE-GRA, ZAVAROVALNO ZASTOPANJE ADMIR EFENDIČ S. P.	Ulica Moša Pijade 2	ČRNOMELJ	Dejavnost zavarovalniških agentov
487.	KARIN MIHELIČ S. P.	Sodevci 11	STARI TRG OB KOLPI	Trgovina na drobno po pošti ali po internetu	488.	ZAŠČITA KOVIN BORIS GRGURAŠ S. P.	Zadružna cesta 31	ČRNOMELJ	Druga površinska in toplotna obdelava kovin
489.	KAROLINA ŽABČIČ S. P.	Adlešiči 11A	ADLEŠIČI	Računovodske, knjigovodske in revizijske dejavnosti,	490.	ZAZI, MILAN HUSKIČ S. P.	Bojanci 3	VINICA	Cestni tovorni promet

				davčno svetovanje					
491.	Katica Bubek s. p.	Vinica 51	VINICA	Druga trgovina na drobno zunaj prodajaln, stojnic in tržnic	492.	ZDENE ZDENKO FILIPČIČ S. P.	Zadružna cesta 16	ČRNOMELJ	Frizerska dejavnost
493.	KATJA STEPAN KRIŽMAN S. P.	Mavrten 22	ČRNOMELJ	Drugo podjetniško in poslovno svetovanje	494.	ZDENKA STIPANOVIČ S. P.	Kanižarica 10A	ČRNOMELJ	Nespecializirano posredništvo pri prodaji raznovrstnih izdelkov
495.	KBG BOGDAN GORŠE S. P.	Obrh pri Dragatušu 1A	DRAGATUŠ	Mehanska obdelava kovin	496.	ZDRAVKO JURŠINIČ S. P. »PESKOKOP«	Hrast pri Vinici 14	VINICA	Pridobivanje gramoza, peska, gline
497.	KD MED, posredništvo pri prodaji medicinskih izdelkov, Damjan Košele s. p.	Griblje 29A	GRADAC	Specializirano posredništvo pri prodaji drugih določenih izdelkov	498.	ZDRAVKO KUZMA S. P.	Perudina 14	VINICA	Mehanska obdelava kovin
499.	KENAN HALILOVIČ S. P.	Majer 3	ČRNOMELJ	Strežba pijač	500.	ZDRAVKO MUTIČ S. P.	Deskova vas 1	STARI TRG OB KOLPI	Cestni tovorni promet
501.	KING NIKO NINIČ S. P.	Ločka cesta 14	ČRNOMELJ	Postavljanje ostrešij in krovska dela	502.	ZEJNEP IZAIRI S. P.	Kolodvorska cesta 3	ČRNOMELJ	Okrepčevalnice in podobni obrati
503.	KK-LES KRISTJAN KAPŠ S. P.	Prelesje 1	STARI TRG OB KOLPI	Vgrajevanje stavbnega pohištva	504.	ZGAGA, Alenka Kocjan s. p.	Jelševnik 14A	ČRNOMELJ	Nudenje celovitih pisarniških storitev
505.	KLAS, JOŽE ŠTRUCELJ S. P.	Zadružna cesta 16	ČRNOMELJ	Čiščenje cest in drugo čiščenje	506.	ZIDARSTVO IN DRUGA GRADBENA DELA ROBERT BAHOR S. P.	Zorenci 6	ČRNOMELJ	Gradnja stanovanjskih in nestanovanjskih stavb
507.	KLEMEN VITKOVIČ S. P.	Ulica Sadež 3	ČRNOMELJ	Druge pomožne dejavnosti za finančne storitve, razen za zavarovalništvo in pokojninske sklade	508.	ZIDARSTVO MARKO KASTELIC S. P.	Deskova vas 23	STARI TRG OB KOLPI	Gradnja stanovanjskih in nestanovanjskih stavb
509.	KLEMEN ŽVAB S. P.	Dolenja vas pri Črnomlju 2	ČRNOMELJ	Pleskarska dela	510.	ZLATKA STRGAR S. P.	Viniška cesta 39	ČRNOMELJ	Oddajanje in obratovanje lastnih ali najetih nepremičnin
511.	KLJUČAVNIČARSTVO IN KLEPARSTVO FRANCO WOLF S. P.	Grajska cesta 6	ČRNOMELJ	Mehanska obdelava kovin	512.	ZLATKO KOBE S. P.	Učakovci 29	VINICA	Storitve za gozdarstvo
513.	KLJUČAVNIČARSTVO JOŽE ZAJC S. P.	Ulica pod gozdom 34	ČRNOMELJ	Mehanska obdelava kovin	514.	Žana Salobir s. p.	Železničarska cesta 2	ČRNOMELJ	Umetniško uprizorjanje
515.	KLJUČAVNIČARSTVO MITJA WOLF S. P.	Kidričeva ulica 19	ČRNOMELJ	Mehanska obdelava kovin	516.	ŽELJKO VRBOS S. P.	Blatnik pri Črnomlju 11B	ČRNOMELJ	Mehanska obdelava kovin
517.	KLJUČAVNIČARSTVO VINKO ŠTAMPAHAR S. P.	Vukovci 2A	VINICA	Popravila strojev in naprav	518.	ŽIGI, NAPISI VERA MÜLLER S. P.	Majer 9	ČRNOMELJ	Drugje nerazvrščene predelovalne dejavnosti

519.	KNJIGOVODSTVO ŽAGAR JOŽICA S. P.	Kanižarica 41	ČRNOMELJ	Računovodske, knjigovodske in revizijske dejavnosti, davčno svetovanje				
------	-------------------------------------	---------------	----------	---	--	--	--	--

Vir: Lasten, na podlagi podatkov Ebonitete.si, 2017

PRILOGA 4: SAMOSTOJNI PODJETNIKI V OBČINI ČRNOMELJ, KI SO V STEČAJU, VENDAR ŠE AKTIVNI/DELUJOČI/VPISANI V AJPES KOT AKTIVNE ENOTE NA DAN 15. 12. 2017

Priloga – Tabela 10: Samostojni podjetniki, ki so v stečaju

Št.	Naziv podjetja	Naslov	Kraj	Dejavnost
1.	AVTOPREVOZNIŠTVO ROZMAN BOŽO S. P. – v stečaju	Kanižarica 46	ČRNOMELJ	Cestni tovorni promet
2.	ODVOZ ODPADKOV MATIJA GOLOBIČ S. P. – v stečaju	Lokve 55	ČRNOMELJ	Zbiranje in odvoz nenevarnih odpadkov

Vir: Lasten, na podlagi podatkov Ebonitete.si, 2017

PRILOGA 5: PODRUŽNICE, POSLOVNI OBRATI IN POSLOVNE ENOTE V OBČINI ČRNOMELJ NA DAN 22. 12. 2017

Priloga – Tabela 11: Podružnice, poslovni obrati in poslovne enote v Občini Črnomelj

Št.	MS	DS	Naziv	Naslov	Pošta	Kraj	Občina	Poslovna enota
1.	1316966	99101700	AS AN d. o. o.	Celovška cesta 69C	1000	Ljubljana	Ljubljana	AS AN d. o. o., PE TRGOVINA PLANET ZDRAVJA ČRNOMELJ, Ulica 21. oktobra 10, 8340, Črnomelj, Črnomelj
2.	1319051	80312918	M&M INTERCOM, d. o. o.	Letališka cesta 33F	1000	Ljubljana	Ljubljana	M&M INTERCOM, d. o. o., Podružnica Črnomelj, Belokranjska cesta 13, 8340, Črnomelj, Črnomelj
3.	1387570	95023828	Akrapovič d.d.	Malo Hudo 8A	1295	Ivančna Gorica	Ivančna Gorica	Akrapovič d.d., PE Črnomelj, Ulica heroja Stariha 24, 8340, Črnomelj, Črnomelj
4.	1399691	13706845	MICRO TEAM d. o. o.	Cesta Andreja Bitenca 68	1000	Ljubljana	Ljubljana	MICRO TEAM d. o. o., PE, Obrh pri Dragatušu 27, 8343, Dragatuš, Črnomelj
5.	1399705	99403188	VIZIJA RAČUNOVODSTVO d.d.	Tržaška cesta 297	1000	Ljubljana	Ljubljana	VIZIJA RAČUNOVODSTVO d.d., PE ČRNOMELJ, Kolodvorska cesta 45, 8340, Črnomelj, Črnomelj
6.	1537920	40128288	NKD d. o. o.	Ulica XIV. divizije 12	3000	Celje	Celje	NKD d. o. o., PE Črnomelj, Trg svobode 1A, 8340, Črnomelj, Črnomelj

7.	1719947	59314923	LIDL Slovenija d. o. o. k.d.	Pod lipami 1	1218	Komenda	Komenda	LIDL Slovenija d. o. o. k.d., PE 255 ČRNOMELJ, Ulica 21. oktobra 13B, 8340, Črnomelj, Črnomelj
8.	1857665	21917884	RELAX TRANS d. o. o.	Ulica ob Polju 7	2366	Muta	Muta	RELAX TRANS d. o. o., Ob POLJU 7, 2366 Muta, Podružnica ČRNOMELJ, Ulica Otona Župančiča 4, 8340, Črnomelj, Črnomelj
9.	1992414	91043522	HOFER trgovina d. o. o.	Kranjska cesta 1	1225	Lukovica	Lukovica	HOFER TRGOVINA D. O. O., PE ČRNOMELJ, Belokranjska cesta 24, 8340, Črnomelj, Črnomelj
10.	2144816	28417534	OFTALMO d. o. o.	Cesta 4. julija 34	8270	Krško	Krško	OČESNA ORDINACIJA ČRNOMELJ, Zadržna cesta 33, 8340, Črnomelj, Črnomelj
11.	2160544	30197619	AGENCIJA M SERVIS d. o. o.	Slovenski trg 8	4000	Kranj	Kranj	AGENCIJA M SERVIS d. o. o., POSLOVNA ENOTA ČRNOMELJ, Zadržna cesta 16, 8340, Črnomelj, Črnomelj
12.	2229820	75968991	MIZARSTVO BOGOVIČ d. o. o.	Vorančeva ulica 8	8000	Novo mesto	Novo mesto	MIZARSTVO BOGOVIČ d. o. o., Podružnica Bela Krajina, Belokranjska cesta 40, 8340, Črnomelj, Črnomelj
13.	2234459	74267876	DAN FINANCE, d. o. o.	Dunajska cesta 56	1000	Ljubljana	Ljubljana	PE EUROPLUS TRGOVINA, Kolodvorska cesta 35, 8340, Črnomelj, Črnomelj
14.	2293331	20531982	O.R. Inženiring d. o. o.	Kranjska cesta 4	4240	Radovljica	Radovljica	O.R. Inženiring d. o. o., PE ČRNOMELJ, Mavrilen 104, 8340, Črnomelj, Črnomelj
15.	2296985	65123395	PEAL d. o. o.	Obrtna cona Logatec 3	1370	Logatec	Logatec	PEAL d. o. o. - podružnica v Črnomlju, Talčji Vrh 10, 8340, Črnomelj, Črnomelj
16.	2333023	21927685	SKUPINA INKOM, d. o. o.	Predmost 51	4223	Poljane nad Škofjo Loko	Gorenja vas-Poljane	SKUPINA INKOM, d. o. o., Podružnica Črnomelj, Ulica heroja Stariha 24, 8340, Črnomelj, Črnomelj
17.	3060098	41325141	JAPOS ALEŠ JAKŠA S. P.	Smrjene 68B	1291	Škofljica	Škofljica	JAPOS ALEŠ JAKŠA S. P., PE ČRNOMELJ, Ulica 21. oktobra 17E, 8340, Črnomelj, Črnomelj
18.	3656748	93968507	GRIFFIN, d. o. o.	Linhartova ulica 18	3000	Celje	Celje	GRIFFIN, d. o. o. PE ČRNOMELJ, Ulica heroja Stariha 24, 8340, Črnomelj, Črnomelj
19.	3734374	65705220	PROMIGRA d. o. o.	Krasinec 47A	8332	Gradac	Metlika	PROMIGRA d. o. o., PE Črnomelj, Ulica heroja Stariha 19, 8340, Črnomelj, Črnomelj
20.	3915298	20863632	RED&ŠIK BOŠTJAN REDEK S. P.	Vihre 32	8216	Mirna Peč	Mirna Peč	BOŠTJAN REDEK S. P. PE MEREBA, Ulica Staneta Rozmana 7, 8340, Črnomelj, Črnomelj
21.	5003059	10547860	METRO, d.d.	Lava 8	3000	Celje	Celje	METRO d.d. PE MANA ČRNOMELJ, Kolodvorska cesta 13, 8340, Črnomelj, Črnomelj
22.	5003318	44905793	DINOS d.d.	Šlandrova ulica 6	1231	Ljubljana - Črnuče	Ljubljana	DINOS d.d., PE REGIJA NOVO MESTO, SKLADIŠČE ČRNOMELJ, Semiška cesta 2A, 8340, Črnomelj, Črnomelj
23.	5014018	98511734	TELEKOM SLOVENIJE, d.d.	Cigaletova ulica 15	1000	Ljubljana	Ljubljana	PE ČRNOMELJ, Kolodvorska cesta 30, 8340, Črnomelj, Črnomelj
24.	5025796	80267432	PETROL d.d., Ljubljana	Dunajska cesta 50	1000	Ljubljana	Ljubljana	OEM CE - NM BS ČRNOMELJ II, Kočevje 22B, 8340, Črnomelj, Črnomelj
25.	5025796	80267432	PETROL d.d., Ljubljana	Dunajska cesta 50	1000	Ljubljana	Ljubljana	OEM CE - NM NAJEMNI BS ČRNOMELJ I, Belokranjska cesta 1, 8340, Črnomelj, Črnomelj
26.	5025796	80267432	PETROL d.d., Ljubljana	Dunajska cesta 50	1000	Ljubljana	Ljubljana	OEM CE - NM NAJEMNI BS VINICA, Vinica 61, 8344, Vinica, Črnomelj
27.	5025796	80267432	PETROL d.d., Ljubljana	Dunajska cesta 50	1000	Ljubljana	Ljubljana	OEM CE -NM BS STARI TRG, Stara Lipa 999, 8344, Vinica, Črnomelj

28.	5025796	80267432	PETROL d.d., Ljubljana	Dunajska cesta 50	1000	Ljubljana	Ljubljana	PETROL d.d., Ljubljana, PE BIOPLINARNA ČRNOMELJ, Lokve 120, 8340, Črnomelj, Črnomelj
29.	5040035	91493676	Komet Metlika, d.d.	Rosalnice 1	8330	Metlika	Metlika	DELOVNA ENOTA STARI TRG, Stari trg ob Kolpi 40, 8342, Stari trg ob Kolpi, Črnomelj
30.	5042437	72461721	UNIOR d.d.	Kovaška cesta 10	3214	Zreče	Zreče	OBRAT STARI TRG OB KOLPI, Deskova vas 1A, 8342, Stari trg ob Kolpi, Črnomelj
31.	5064397	70278393	BOGOMIR MEDVED S. P.	Regentova ulica 4A	6280	Ankaran – Ancarano	Ankaran	BOGOMIR MEDVED S. P.-podružnica VRANOVIČI, Vranoviči 3, 8340, Črnomelj, Črnomelj
32.	5069149	28448111	CGP, d.d.	Ljubljanska cesta 36	8000	Novo mesto	Novo mesto	PREDSTAVNIŠTVO BELA KRAJINA (kontaktna oseba: JANEZ PAPEŽ) Belokranjska cesta 32, 8340 ČRNOMELJ Tel.: + 386 (0)7 30 61 490Tel.: + 386 (0)7 30 61 490
33.	5095018	41940245	HGtrade d. o. o.	Zasavska cesta 95	1231	Ljubljana - Črnuče	Ljubljana	HGtrade d. o. o., PE Trgovina MAVRICA Črnomelj, Grajska cesta 2, 8340, Črnomelj, Črnomelj
34.	5096014	17806771	DELO PRODAJA, d.d.	Dunajska cesta 5	1000	Ljubljana	Ljubljana	DELO PRODAJA, d.d., PE PRI LIDL ČRNOMELJ, Ulica 21. oktobra 13, 8340, Črnomelj, Črnomelj
35.	5132088	11111909	DZS, d.d.	Dalmatinova ulica 2	1000	Ljubljana	Ljubljana	DZS, d.d., PE ČRNOMELJ, Zadržna cesta 33, 8340, Črnomelj, Črnomelj
36.	5151350	44188145	KZ KRKA z. o. o.	Šentjernejska cesta 6	8000	Novo mesto	Novo mesto	KZ KRKA z. o. o. – PE KLAVNICA ČRNOMELJ, Majer 22, 8340, Črnomelj, Črnomelj
37.	5151350	44188145	KZ KRKA z. o. o.	Šentjernejska cesta 6	8000	Novo mesto	Novo mesto	KZ KRKA z. o. o. – PE MESARSTVO, Majer 22, 8340, Črnomelj, Črnomelj
38.	5151350	44188145	KZ KRKA z. o. o.	Šentjernejska cesta 6	8000	Novo mesto	Novo mesto	KZ KRKA z. o. o. – PE SKLADIŠČE MESA, Majer 22, 8340, Črnomelj, Črnomelj
39.	5151350	44188145	KZ KRKA z. o. o.	Šentjernejska cesta 6	8000	Novo mesto	Novo mesto	OSKRBNI CENTER AGROOSKRBA ČRNOMELJ, Belokranjska cesta 18, 8340, Črnomelj, Črnomelj
40.	5151350	44188145	KZ KRKA z. o. o.	Šentjernejska cesta 6	8000	Novo mesto	Novo mesto	PROFITNI CENTER KMETIJSTVO ČRNOMELJ, Kolodvorska cesta 39, 8340, Črnomelj, Črnomelj
41.	5151350	44188145	KZ KRKA z. o. o.	Šentjernejska cesta 6	8000	Novo mesto	Novo mesto	SAMOPOSTREŽBA ADLEŠIČI, Adlešiči 13, 8341, Adlešiči, Črnomelj
42.	5151350	44188145	KZ KRKA z. o. o.	Šentjernejska cesta 6	8000	Novo mesto	Novo mesto	SAMOPOSTREŽBA DRAGATUŠ, Dragatuš 19, 8343, Dragatuš, Črnomelj
43.	5151350	44188145	KZ KRKA z. o. o.	Šentjernejska cesta 6	8000	Novo mesto	Novo mesto	TEHNIČNA TRGOVINA VINICA, Vinica 3A, 8344, Vinica, Črnomelj
44.	5194149	32586531	REKLAMNA AGENCIJA OMEGA – ANDREJA MILAVEC S. P.	Gradac 139	8332	Gradac	Metlika	REKLAMNA AGENCIJA OMEGA, Belokranjska cesta 14, 8340, Črnomelj, Črnomelj
45.	5194773	56835663	ELVIRA JAKŠA NOVAK s. p.	Klošter 15	8332	Gradac	Metlika	ELVIRA FRIZERSKI STUDIO ELVIRA JAKŠA NOVAK s. p., Kolodvorska cesta 49, 8340, Črnomelj, Črnomelj
46.	5202755	15105156	MOTOROIL-IGOR NOVAK S. P.	Seidlova cesta 15	8000	Novo mesto	Novo mesto	MOTOROIL – IGOR NOVAK S. P. PE ČRNOMELJ, Ulica pod smreko 3, 8340, Črnomelj, Črnomelj
47.	5232250	73491675	AVTOPRALNICA URŠA SENADA KOPRIVEC S. P.	Potrčeva ulica 22	1000	Ljubljana	Ljubljana	OKREPČEVALNICA KOLPA, Stari trg ob Kolpi 1, 8342, Stari trg ob Kolpi, Črnomelj

48.	5237295	33417130	UROŠ ŠKRINJAR S. P.	Drašiči 8	8330	Metlika	Metlika	AVTOPREVOZNIŠTVO UROŠ ŠKRINJAR S. P., Belokranjska cesta 22, 8340, Črnomelj, Črnomelj
49.	5298555	79128718	BARTOG d. o. o. Trebnje	Obrtniška ulica 18	8210	Trebnje	Trebnje	BARTOG d. o. o. Trebnje – POSLOVNA ENOTA ČRNOMELJ, Majer 31, 8340, Črnomelj, Črnomelj
50.	5300231	45884595	MERCATOR, d.d.	Dunajska cesta 107	1000	Ljubljana	Ljubljana	MERCATOR d.d., PE 109211 Supermarket Črnomelj, Zadružna cesta 16, 8340, Črnomelj, Črnomelj
51.	5300231	45884595	MERCATOR, d.d.	Dunajska cesta 107	1000	Ljubljana	Ljubljana	MERCATOR, d.d., PE 109234 Market Loka Črnomelj, Kidričeva ulica 4, 8340, Črnomelj, Črnomelj
52.	5313082	33882240	ČEBELICA d. o. o. Dolenjske Toplice	Podturn pri Dol. Toplicah 85A	8350	Dolenjske Toplice	Dolenjske Toplice	ZLATARNA AURA ČRNOMELJ, Zadružna cesta 33, 8340, Črnomelj, Črnomelj
53.	5332478	77799313	KLEMEN trgovina z usnjeno galanterijo Suhor d. o. o.	Sela pri Jugorju 15	8331	Suhor	Metlika	KLEMEN TRGOVINA Z USNJENO GALANTERIJOU PE ČRNOMELJ, Ulica Otona Župančiča 2, 8340, Črnomelj, Črnomelj
54.	5333318	61516287	MBA d. o. o.	Zalog pri Škofljici 33	1291	Škofljica	Škofljica	POSLOVNA ENOTA IC KANIŽARICA 8 A, Kanižarica 42C, 8340, Črnomelj, Črnomelj
55.	5353394	47716045	MARIN NORD Grosuplje d. o. o.	Jakhlova cesta 8	1290	Grosuplje	Grosuplje	MARIN NORD GROSUPLJE D. O. O. – PE TRGOVINA LOVEC ČRNOMELJ, Ulica na Utrdbah 24, 8340, Črnomelj, Črnomelj
56.	5354480	72293144	AVTOMOBIL d. o. o. Semič	Vajdova ulica 2	8333	Semič	Semič	AVTOMOBIL – PE ČRNOMELJ, Belokranjska cesta 14, 8340, Črnomelj, Črnomelj
57.	5374243	79404782	TIDVIG d. o. o.	Ulica Koroškega bataljona 9	1231	Ljubljana - Črnuče	Ljubljana	TIDVIG ČRNOMELJ, Ulica 21. oktobra 17B, 8340, Črnomelj, Črnomelj
58.	5391814	81177879	ŽITO d. o. o.	Šmartinska cesta 154	1000	Ljubljana	Ljubljana	ŽITO, d.d. – PROFITNI CENTER DOLENJSKE PEKARNE, OBRAT BELA KRAJINA, BELOKRANJSKA CESTA 13, ČRNOMELJ
59.	5399815	90076362	POLYCOM Škofja Loka d. o. o.	Poljane nad Škofjo Loko 76	4223	Poljane nad Škofjo Loko	Gorenja vas-Poljane	POLYCOM Škofja Loka d. o. o., Podružnica Črnomelj, Ulica heroja Stariha 24, 8340, Črnomelj, Črnomelj
60.	5430950	65148070	ART d. o. o. Metlika	Črnomaljska cesta 1	8330	Metlika	Metlika	ART D. O. O., Zadružna cesta 33, 8340, Črnomelj, Črnomelj
61.	5455120	36478385	GLOBUS d. o. o. Metlika	Drašiči 8	8330	Metlika	Metlika	GLOBUS d. o. o. Metlika, PE Črnomelj, Belokranjska cesta 22, 8340, Črnomelj, Črnomelj
62.	5458897	36314692	Panvita MIR d.d.	Ljutomerska cesta 28A	9250	Gornja Radgona	Gornja Radgona	PANVITA MIR d.d., PE AVE MESNICA ČRNOMELJ, Na bregu 3, 8340, Črnomelj, Črnomelj
63.	5475864	84891718	NET, d. o. o.	Kolarjeva ulica 47	1000	Ljubljana	Ljubljana	NET, D. O. O., PE KANIŽARICA, Kanižarica 126, 8340, Črnomelj, Črnomelj
64.	5488338	56951442	AMZS d.d.	Dunajska cesta 128A	1000	Ljubljana	Ljubljana	AMZS D.D., PE ČRNOMELJ, Belokranjska cesta 30, 8340, Črnomelj, Črnomelj
65.	5494516	87927497	ENGROTUŠ d. o. o.	Cesta v Trnovlje 10A	3000	Celje	Celje	ENGROTUŠ d.d., PE MARKET TUŠ ČRNOMELJ, Ulica 21. oktobra 12, 8340, Črnomelj, Črnomelj
66.	5497752	74320084	ING.ARCH.BIRO JAKLIČ, d. o. o., Ljubljana	Pod lipami 78	1000	Ljubljana	Ljubljana	ING.ARCH.BIRO JAKLIČ, D. O. O., LJUBLJANA – BIFE JAKIČ, Kolodvorska cesta 33, 8340, Črnomelj, Črnomelj
67.	5504813	58984771	LIVAR, d.d.	Ljubljanska cesta 43	1295	Ivančna Gorica	Ivančna Gorica	Poslovne enote: Livar, d.d., PC Črnomelj, Heroja Starihe 17, 8340 Črnomelj
68.	5506905	35104848	TABO d. o. o.	Eipprova ulica 17	1000	Ljubljana	Ljubljana	OKREPČEVALNICA ZVONČEK, Zadružna cesta 16, 8340, Črnomelj, Črnomelj
69.	5509963	33281025	IRIS Novo mesto d. o. o.	Rozmanova ulica 15	8000	Novo mesto	Novo mesto	POSLOVALNICA ČRNOMELJ, Zadružna cesta 33, 8340,

								Črnomelj, Črnomelj
70.	5514410	84877316	TERCA d. o. o.	Šentrupert 124	8232	Šentrupert	Šentrupert	ENOTA ČRNOMELJ, Ulica 21. oktobra 17B, 8340, Črnomelj, Črnomelj
71.	5531314	26598388	PAMI d. o. o. Nova Gorica	Vipavska cesta 50	5000	Nova Gorica	Nova Gorica	LA SCARPA, Kolodvorska cesta 13, 8340, Črnomelj, Črnomelj
72.	5533015	79151655	PARTNER d. o. o. Metlika	Cesta bratstva in enotnosti 57	8330	Metlika	Metlika	TRGOVINA PARTNER ČRNOMELJ, Ulica Staneta Rozmana 7, 8340, Črnomelj, Črnomelj
73.	5540739	57536163	OMV Slovenija, d. o. o.	Ulica 15.maja 19	6000	Koper - Capodistria	Koper	BENCINSKI SERVIS ČRNOMELJ, BELOKRANJSKA CESTA 18A, 8340, ČRNOMELJ, Črnomelj
74.	5544599	78093473	RUDMAN d. o. o., Ljubljana	Litijska cesta 148	1000	Ljubljana	Ljubljana	SVIT-TEX ČRNOMELJ, Belokranjska cesta 28A, 8340, Črnomelj, Črnomelj
75.	5562384	71483985	LAGEA, d. o. o.	Brezina 19C	8250	Brežice	Brežice	LAGEA, d. o. o. PE ELMATIS ČRNOMELJ, Belokranjska cesta 28A, 8340, Črnomelj, Črnomelj
76.	5571472	30158389	SODEXO d. o. o.	Tehnološki park 22A	1000	Ljubljana	Ljubljana	RESTAVRACIJA DANFOSS ČRNOMELJ, ULICA HEROJA STARIHA 24, 8340, ČRNOMELJ, Črnomelj
77.	5571693	32156782	SPAR SLOVENIJA d. o. o.	Letališka cesta 26	1000	Ljubljana	Ljubljana	SPAR SLOVENIJA D. O. O., SPAR ČRNOMELJ, Belokranjska cesta 26, 8340, Črnomelj, Črnomelj
78.	5606454	14523833	dm drogerie markt d. o. o.	Litostrojska cesta 48	1000	Ljubljana	Ljubljana	dm drogerie markt d. o. o., PE Črnomelj, Ulica 21. oktobra 15B, 8340, Črnomelj, Črnomelj
79.	5785588	92797997	PUŠNIK-NOVLJAN d. o. o.	Turkova ulica 8	8000	Novo mesto	Novo mesto	PUŠNIK-NOVLJAN d. o. o., PE OPTIKA, Ulica Otona Župančiča 6B, 8340, Črnomelj, Črnomelj
80.	5800307	42419140	BIROS d. o. o.	Cesta Toneta Kralja 2	1290	Grosuplje	Grosuplje	BIROS d. o. o., PE MEDO ŠPORT ČRNOMELJ, Ulica na Utrdbah 24, 8340, Črnomelj, Črnomelj
81.	5823188	13497529	INTERMETAL proizvodnja strojev in livarske opreme d. o. o.	Krupa 10	8333	Semič	Semič	INTERMETAL proizvodnja strojev in livarske opreme d. o. o., PE, Belokranjska cesta 34, 8340, Črnomelj, Črnomelj
82.	5827434	44966270	VRAMAS d. o. o.	Jurčičeva ulica 17	8210	Trebnje	Trebnje	PE ČRNOMELJ - TRAMAS d. o. o., Belokranjska cesta 20a, 8340 Črnomelj, Milan TRAMTE, Marko ŠPEHAR, TEL: 07 35 67 550, FAX: 07 35 67 551, GSM: 051 33 82 52
83.	5881447	25028022	POŠTA SLOVENIJE d. o. o.	Slomškov trg 10	2000	Maribor	Maribor	POŠTA SLOVENIJE d. o. o., PE POŠTA 8340 ČRNOMELJ, KOLODVORSKA CESTA 30, 8340, ČRNOMELJ, Črnomelj
84.	5896029	48808105	BREGAR & CO., d. o. o.	Na jami 9	1000	Ljubljana	Ljubljana	BREGAR & CO, Na bregu 2, 8340, Črnomelj, Črnomelj
85.	5926742	75749955	3DVA, d. o. o.	Cesta 24. junija 90	1231	Ljubljana - Črnuče	Ljubljana	SM 7430, ČRNOMELJ, Trg svobode 999, 8340, Črnomelj, Črnomelj
86.	6122027	46330275	IN VIA, Tamara Sajovic Šajtegel, s. p.	Zeče 13B	3210	Slovenske Konjice	Slovenske Konjice	PE SOLNA SOBA VITA, TAMARA SAJOVIC ŠAJTEGEL s. p., Zadržna cesta 33, 8340, Črnomelj, Črnomelj
87.	6394400	28270096	VALTIM d. o. o.	Pečovnik 12	3000	Celje	Celje	VALTIM d. o. o., PE GOSTIŠČE KANU, Kot ob Kolpi 2, 8342, Stari trg ob Kolpi, Črnomelj
88.	6418368	70568545	ELFOS STANISLAV ŠTEFANIČ S. P.	Podzemelj 50	8332	Gradac	Metlika	FOTO STUDIO STANISLAV ŠTEFANIČ S. P., Zadržna cesta 33, 8340, Črnomelj, Črnomelj
89.	6627226	73410756	Eko-romatika d. o. o.	Riharjeva ulica 28	1000	Ljubljana	Ljubljana	Eko-romatika d. o. o., PE POSESTVO PLUT, Vranoviči 16, 8340, Črnomelj, Črnomelj
90.	6654622	63014904	OBLECI.SE, Jerneja Agić s. p.	Cesta v Mestni log 40A	1000	Ljubljana	Ljubljana	OBLECI.SE, Jerneja Agić s. p., Podružnica Črnomelj

								OKVIRJANJE, Nazorjeva ulica 10, 8340, Črnomelj, Črnomelj
91.	6929745	91953375	MARJANA TOMIČ s. p.	Cankarjeva cesta 46A	8330	Metlika	Metlika	MARJANA TOMIČ s. p., LEPOTNI STUDIO BLEŠČICA, Ulica Otona Župančiča 2, 8340, Črnomelj, Črnomelj
92.	6970532	55924077	BO&MI d. o. o.	Selanov trg 5	1210	Ljubljana - Šentvid	Ljubljana	BO&MI d. o. o., PE BAR MIRČI, Drenovec 6, 8344, Vinica, Črnomelj
93.	7008996	26732394	MONIKA MRAVINEC S. P.	Kolodvorska cesta 10	8333	Semič	Semič	MONIKA MRAVINEC S. P., PE KLAS BAR, Zadržna cesta 16, 8340, Črnomelj, Črnomelj
94.	7072325	70745757	LARA LADY d. o. o.	Metliška cesta 1	8333	Semič	Semič	LARA LADY d. o. o., PE KANIŽARICA, Kanižarica 15A, 8340, Črnomelj, Črnomelj
95.	7124643	77320239	STARK TEHNOLOGIJE d. o. o.	Žabnica 44A	1357	Notranje Gorice	Brezovica	STARK TEHNOLOGIJE d. o. o., PE BELA KRAJINA, Ogulin 2, 8344, Vinica, Črnomelj
96.	7218443	79814387	Arubba d. o. o.	Parmova ulica 53	1000	Ljubljana	Ljubljana	Arubba d. o. o., PE HOTEL LAHINJA, Kolodvorska cesta 60, 8340, Črnomelj, Črnomelj
97.	7256787	21197890	JOŽE VRVIŠČAR s. p.	Ulica Marjana Kozine 10	8330	Metlika	Metlika	GOSTINSTVO JOŽE VRVIŠČAR s. p. PE PIZZERIJA BELOKRANJKA, Viniška cesta 39, 8340, Črnomelj, Črnomelj
98.	7266901	33590702	HELENA VUKŠINIČ s. p.	Podzemelj 18E	8332	Gradac	Metlika	MUC DENT ZOBOTEHNIČNI LABORATORIJ HELENA VUKŠINIČ s. p. PE ČRNOMELJ, Ulica na Pristavah 1, 8340, Črnomelj, Črnomelj

Vir: Lasten, na podlagi podatkov Ebonitete.si, 2017

PRILOGA 6: POSLOVNE CONE V OBČINI ČRNOMELJ

Priloga – Tabela 12: Poslovne cone v Občini Črnomelj, po podatkih iz leta 2016¹⁸⁶

ZAP. ŠT.	POSLOVNA CONA	OPIS POSLOVNE CONE	PROJEKTI V ZADNJIH LETIH	LETO IZVEDBE PROJEKTOV
1	CONA ADLEŠIČI	Velikost (površina): 9.417 m ² Lastništvo: 96,2 % v zasebni lasti, 3,8 % v javni lasti Možnost širitve: DA Zasedenost cone: 69,36 % (6.532 m ² zasedene površine, 2.885 m ² nezasedene površine) Namenska raba območja oz. dovoljene dejavnosti po prostorskem aktu: območja trgovskih, oskrbnih, poslovno-storitvenih, gostinskih dejavnosti in manjša obrt Prikluček na elektro omrežje: DA Prikluček na vodovod: DA	Projektna in investicijska dokumentacija za kanalizacijo in čistilno napravo Adlešiči	2006

¹⁸⁶ Novejših podatkov v fazi priprave pričujoče strategije razvoja občine nismo uspeli pridobiti.

		<p>Priključek na kanalizacijsko omrežje: DA Priključek na plinovod: NE Priključek na telefonsko omrežje: DA Priključek na optokabelsko omrežje: DA Priključek na toplovodno omrežje: NE Priključek na omrežje tehnoloških voda: NE Priključek na industrijsko ogrevanje: NE Oddaljenost cone od priključka na AC/HC: slovenska AC: 45 km; hrvaška AC: 57 km Prostorski izvedbeni akt: Odlok o občinskem prostorskem načrtu Občine Črnomelj</p>		
2	CONA STARI TRG OB KOLPI	<p>Velikost (površina): 20.428 m² Lastništvo: 99 % v zasebni lasti, 1 % v javni lasti Zasedenost cone: 100 % (20.428 m² zasedene površine) Namenska raba območja oz. dovoljene dejavnosti po prostorskem aktu: predelovalne (proizvodne in druge) dejavnosti, oskrba z energijo, trgovina ter storitvene dejavnosti, promet in skladiščenje, gostinstvo in turizem, poslovne dejavnosti, kulturne, razvedrilne, rekreacijske in športne dejavnosti ter druge dejavnosti, kmetijstvo ter dejavnosti, ki so vezane na kmetijstvo: proizvodne (predelovalne) dejavnosti, žage (razrez lesa), trgovina, storitvene dejavnosti, promet in skladiščenje Priključek na elektro omrežje: DA Priključek na vodovod: DA Priključek na kanalizacijsko omrežje: DA Priključek na plinovod: NE Priključek na telefonsko omrežje: DA Priključek na optokabelsko omrežje: DA Priključek na toplovodno omrežje: NE Priključek na omrežje tehnoloških voda: NE Priključek na industrijsko ogrevanje: NE Oddaljenost cone od priključka na AC/HC: slovenska AC: 55 km; hrvaška AC: 64 km Prostorski izvedbeni akt: Odlok o občinskem prostorskem načrtu Občine Črnomelj</p>	Fekalna kanalizacija in ČN Stari trg ob Kolpi	2009
3	POSLOVNA CONA RUČETNA VAS	<p>Velikost (površina): 26.244 m² Lastništvo: 100 % v zasebni lasti Zasedenost cone: 81,98 % (21.516 m² zasedene površine, 4.728 m² nezasedene površine) Namenska raba območja oz. dovoljene dejavnosti po prostorskem aktu: storitveni, servisni in proizvodni programi; dejavnosti, ki okolje močno obremenjujejo, niso dovoljene, poslovni in storitveni programi centralnega ali reprezentančnega tipa (pisarne, razstavni in prodajni saloni, manjši gostinski programi ipd.) ter stanovanja v višjih etažah Priključek na elektro omrežje: DA Priključek na vodovod: DA Priključek na kanalizacijsko omrežje: NE Priključek na plinovod: NE Priključek na telefonsko omrežje: DA Priključek na optokabelsko omrežje: DA Priključek na toplovodno omrežje: NE</p>		

		<p>Priključek na omrežje tehnoloških voda: NE Priključek na industrijsko ogrevanje: NE Oddaljenost cone od priključka na AC/HC: slovenska AC: 32 km; hrvaška AC: 50 km – mejni prehod Metlika Prostorski izvedbeni akt: Odlok o občinskem lokacijskem načrtu poslovna cona »Ručetna vas«</p>		
4	POSLOVNA CONA MAJER	<p>Velikost (površina): 132.378 m² Lastništvo: 64 % v zasebni lasti, 36 % v javni lasti Zasedenost cone: 80,02 % (105.934 m² zasedene površine, 26.444 m² nezasedene površine) Namenska raba območja oz. dovoljene dejavnosti po prostorskem aktu: območja trgovskih, oskrbnih, poslovno-storitvenih, gostinskih dejavnosti in manjša obrt Priključek na elektro omrežje: DA Priključek na vodovod: DA Priključek na kanalizacijsko omrežje: DA Priključek na plinovod: NE Priključek na telefonsko omrežje: DA Priključek na optokabelsko omrežje: NE Priključek na toplovodno omrežje: NE Priključek na omrežje tehnoloških voda: DA Priključek na industrijsko ogrevanje: NE Oddaljenost cone od priključka na AC/HC: slovenska AC: 37 km; hrvaška AC: 47 km – mejni prehod Metlika Prostorski izvedbeni akt: Odlok o občinskem podrobnem prostorskem načrtu Majer</p>	<p>Občina od države – Ministrstva za obrambo brezplačno pridobila v last nepremičnine na območju PC Majer, ki predstavljajo infrastrukturo lokalnega pomena (ceste, igrišča, parkirišča, čistilno napravo), ter zelene površine, ki dopolnjujejo oz. zaokrožajo kompleks poslovne cone.</p>	2013
			<p>V PC je bil vzpostavljen in izveden lamelni sistem signalizacije za poslovne subjekte.</p>	2015
			<p>Občinski podrobni prostorski načrt (OPPN)</p>	2016, 2017
			<p>Projekt: Izgradnja ekonomsko-poslovne infrastrukture v poslovni coni Majer</p> <p>Prenova ekonomsko-poslovne infrastrukture v Poslovni coni Majer obsega rekonstrukcijo ceste A(LK 054040), dolžine 430 m, E1 (JP 554233), dolžine 139,00 m, pri obeh vključno z z meteorno kanalizacijo in javno razsvetljavo, preplastitev cest D, dolžine 40,00 m, B (JP 554241), dolžine 96,00 m, C (JP 554232), dolžine 158,00 m, E2 (JP 554234), dolžine 128,00 m, F (JP 554231), v dolžini 153 m, preplastitev ceste in parkirišča na S strani objekta EKI (JP554251), v dolžini 59 m, izgradnja parkirišča ob JP 554261, velikosti 200 m², rekonstrukcijo fekalne kanalizacije – zaščita in popravilo v območju cest, rekonstrukcija vodovoda – zaščita cevi ob gradnji cest.</p>	2017

5	<p>POSLOVNA CONA - TEHNOLOŠKO RAZVOJNO INDUSTRIJSKO SREDIŠČE KANIŽARICA (TRIS KANIŽARICA)</p>	<p>Velikost (površina): 1.151.639 m² Lastništvo: 93,65 % v zasebni lasti, 6,35 % v javni lasti Možnost širitve: DA Zasedenost cone: 20,27 % (233.411 m² zasedene površine, 918.228 m² nezasedene površine) Namenska raba območja oz. dovoljene dejavnosti po prostorskem aktu: centralne dejavnosti (trgovina in storitvene dejavnosti, gostinstvo in turizem, poslovne dejavnosti, dejavnosti javne uprave, izobraževanje, zdravstvo, šport in rekreacija, predelovalne (proizvodne in druge) dejavnosti, oskrba z energijo, trgovina, promet in skladiščenje, gostinstvo in turizem, poslovne, kultura, turizem, rekreacija, šport). Oskrba z elektriko (energetski objekti). Priključek na elektro omrežje: DA Priključek na vodovod: DA Priključek na kanalizacijsko omrežje: DA Priključek na plinovod: DA Priključek na telefonsko omrežje: DA Priključek na optokabelsko omrežje: NE Priključek na toplovodno omrežje: NE Priključek na omrežje tehnoloških voda: NE Priključek na industrijsko ogrevanje: NE Oddaljenost cone od priključka na AC/HC: slovenska AC: 35 km; hrvaška AC: 40 km Prostorski izvedbeni akt: Odlok o občinskem podrobnem prostorskem načrtu Tehnološko razvojnega industrijskega središča (TRIS) Kanižarica</p>	Občinski podrobni prostorski načrt (OPPN)	2010
			Občina je od Rudnika Kanižarica v zapiranju d. o. o. – v likvidaciji odkupila poslovne prostore v skupni izmeri 175,28 m ² v stavbi na naslovu Kanižarica 41 za potrebe podjetniškega inkubatorja.	2013
			Občina je od Rudnika Kanižarica v zapiranju d. o. o. – v likvidaciji odkupila zemljišča, na kateri je bila zgrajena cestna infrastruktura skupaj z vso zgrajeno cestno, vodovodno in kanalizacijsko infrastrukturo, meteorno kanalizacijo in javno razsvetljavo na območju TRIS Kanižarica.	2015
			Pogodbena komasacija v poslovni coni TRIS Kanižarica, stranke Občina Črnomelj in 5 nasprotnih strank, zaključena v letu 2015. Komasacija se je izvedla na površini 127.253 m ² .	2015
			Spremembe in dopolnitve OPPN	2016
			Občina je Elektru Ljubljana d.d. podelila brezplačno služnostno pravico za gradnjo 20 kV podzemnega elektro energetskega kablovoda za izboljšanje napetostnih razmer v PC TRIS.	2016

			Občina je od Rudnika Kanižarica v zapiranju d. o. o. - v likvidaciji odkupila zemljišča, potrebna za izgradnjo cestne in komunalne infrastrukture.	2017
--	--	--	--	------

			<p>Projekt: Izgradnja ekonomsko-poslovne infrastrukture v Poslovni coni TRIS Kanižarica – 1. del Skozi ta projekt bo:</p> <p>CESTA F: – cesta 425 m, – JR 425 m, – pločnik na desno stran ceste 425 m, – meteorna kanalizacija 226 m, – fekalna kanalizacija 425 m, – vodovod od 378 m do 425 m (47 m).</p> <p>CESTA B: – cesta 80 m, – JR 80 m, – pločnik na desno stran ceste 80 m, – meteorna kanalizacija 43 m, – fekalna kanalizacija 54 m.</p> <p>CESTA D2: – cesta 71 m, – JR 71 m, – pločnik na desno stran ceste 71 m, – meteorna kanalizacija 49 m, – fekalna kanalizacija 67 m, – vodovod 71 m.</p> <p>Dodatno vodovod ob cesti B zaradi navezave in funkcionalnosti vodovoda ob cesti F in D2.</p>	2017
--	--	--	--	------

6	CONA VINICA	<p>Velikost (površina): 37.578 m² Lastništvo: 100 % v zasebni lasti Možnost širitve: DA Zasedenost cone: 30,30 % (11.385 m² zasedene površine, 26.193 m² nezasedene površine) Namenska raba območja oz. dovoljene dejavnosti po prostorskem aktu: predelovalne (proizvodne in druge) dejavnosti, oskrba z energijo, trgovina in storitvene dejavnosti, promet in skladiščenje, gostinstvo in turizem, poslovne dejavnosti, kulturne, razvedrilne, rekreacijske in športne dejavnosti ter druge dejavnosti Prikluček na elektro omrežje: DA Prikluček na vodovod: DA Prikluček na kanalizacijsko omrežje: NE Prikluček na plinovod: NE Prikluček na telefonsko omrežje: DA Prikluček na optokabelsko omrežje: NE Prikluček na toplovodno omrežje: NE Prikluček na omrežje tehnoloških voda: NE Prikluček na industrijsko ogrevanje: NE Oddaljenost cone od priključka na AC/HC: slovenska AC: 55 km; hrvaška AC: 63 km Prostorski izvedbeni akt: Odlok o občinskem prostorskem načrtu Občine Črnomelj</p>	Projektna in investicijska dokumentacija za ureditev hodnikov za pešce in avtobusnih postajališč v Vinici	2005
			Projektna in investicijska dokumentacija za kanalizacijo in čistilno napravo Vinica	
7	GOSPODARSKA CONA OTOVEC	<p>Velikost (površina): 92.594 m² Lastništvo: 99,4 % v zasebni lasti, 0,6 % v javni lasti Zasedenost cone: 42,97 % (39.786 m² zasedene površine, 52.808 m² nezasedene površine) Namenska raba območja oz. dovoljene dejavnosti po prostorskem aktu: Predelovalne dejavnosti, sečnja, storitve za gozdarstvo, oskrba z energijo, vodo, gradbeništvo, trgovina, storitvene dejavnosti, promet in skladiščenje, gostinstvo (samo strežba jedi in pijač), poslovne dejavnosti, kulturne, razvedrilne, rekreacijske in športne dejavnosti, območje in omrežje infrastrukture železnic Prikluček na elektro omrežje: DA Prikluček na vodovod: DA Prikluček na kanalizacijsko omrežje: NE Prikluček na plinovod: NE Prikluček na telefonsko omrežje: DA Prikluček na optokabelsko omrežje: NE Prikluček na toplovodno omrežje: NE Prikluček na omrežje tehnoloških voda: NE Prikluček na industrijsko ogrevanje: NE Oddaljenost cone od priključka na AC/HC: slovenska AC: 35 km, hrvaška AC: 47 km Prostorski izvedbeni akt: Odlok o občinskem podrobnem prostorskem načrtu za gospodarsko cono Otovec</p>	Občinski podrobni prostorski načrt (OPPN)	2011
			Občina Črnomelj je odkupila zemljišče parc. št. 2619/4 k.o. Talčji Vrh, 831 m ² . Namen: čistilna naprava. Zemljišče se je prodajalo na javni dražbi, občina je uveljavljala predkupno pravico. Datum sklenitve pogodbe: 30. 10. 2014, datum izdaje ZK dovolila: 6. 1. 2015 in datum plačila kupnine: 19. 12. 2014.	2014
			Občina je Elektru Ljubljana d.d. podelila brezplačno služnostno pravico za gradnjo 20 kV kablovoda za potrebe Gospodarske cone Otovec.	2015
			Spremembe in dopolnitve OPPN	2015

8	POSLOVNA CONA OB BELOKRANJSKI CESTI	<p>Velikost (površina): 211.689 m² Lastništvo: 98,2 % v zasebni lasti, 1,8 % v javni lasti Zasedenost cone: 65,01 % (137.617 m² zasedene površine, 74.072 m² nezasedene površine) Namenska raba območja oz. dovoljene dejavnosti po prostorskem aktu: trgovina ter storitvene dejavnosti, gostinstvo in turizem, poslovne dejavnosti, dejavnosti javne uprave, izobraževanje, zdravstvo in socialno varstvo, kulturne, razvedrilne, rekreacijske in športne dejavnosti ter druge podobne dejavnosti, ki nimajo škodljivih posledic na bivalno okolje in manjša obrt na CDo. Predelovalne (proizvodne in druge) dejavnosti, oskrba z energijo, trgovina ter storitvene dejavnosti, promet in skladiščenje, gostinstvo in turizem, poslovne dejavnosti, kulturne, razvedrilne, rekreacijske in športne dejavnosti ter druge dejavnosti.</p> <p>Priključek na elektro omrežje: DA Priključek na vodovod: DA Priključek na kanalizacijsko omrežje: NE Priključek na plinovod: NE Priključek na telefonsko omrežje: DA Priključek na optokabelsko omrežje: DA Priključek na toplovodno omrežje: NE Priključek na omrežje tehnoloških voda: DA Priključek na industrijsko ogrevanje: NE</p> <p>Oddaljenost cone od priključka na AC/HC: slovenska AC: 35 km; hrvaška AC: 45 km Prostorski izvedbeni akt: Odlok o občinskem prostorskem načrtu Občine Črnomelj</p>	Študija izvedljivosti daljinskega ogrevanja na lesno biomaso, na lokaciji ESOL d. o. o.	2010
9	GOSPODARSKA CONA DANFOSS_BELT	<p>Velikost (površina): 172.401 m² Lastništvo: 100 % v zasebni lasti Zasedenost cone: 95,81 % (165.181 m² zasedene površine, 7.220 m² nezasedene površine) Namenska raba območja oz. dovoljene dejavnosti po prostorskem aktu: predelovalne (proizvodne in druge) dejavnosti, oskrba z energijo, trgovina ter storitvene dejavnosti, promet in skladiščenje, gostinstvo in turizem, poslovne dejavnosti, kulturne, razvedrilne, rekreacijske in športne dejavnosti ter druge dejavnosti. Območja trgovskih, oskrbnih, poslovno- storitvenih, gostinskih dejavnosti in manjša obrt.</p> <p>Priključek na elektro omrežje: DA Priključek na vodovod: DA Priključek na kanalizacijsko omrežje: NE Priključek na plinovod: NE Priključek na telefonsko omrežje: DA Priključek na optokabelsko omrežje: DA Priključek na toplovodno omrežje: NE Priključek na omrežje tehnoloških voda: NE Priključek na industrijsko ogrevanje: NE</p> <p>Oddaljenost cone od priključka na AC/HC: slovenska AC: 35 km; hrvaška AC: 45 km – mejni prehod Metlika Prostorski izvedbeni akt: Odlok o zazidalnem načrtu Danfoss Črnomelj – 1. faza in Odlok o občinskem prostorskem načrtu Občine Črnomelj</p>	Spremembe in dopolnitve zazidalnega načrta Danfoss – 1. faza, sklop 1	2013
		Spremembe in dopolnitve zazidalnega načrta Danfoss – 1. faza, sklop 2	2013	
		Sofinanciranje rekonstrukcije kanalizacijskega omrežja	2016 in 2017	
		Spremembe in dopolnitve zazidalnega načrta Danfoss – 1. faza – v teku, tik pred sprejemom.	2017	

10	INDUSTRIJSKA CONA PROTI VRAŽJEMUKAMNU	<p>Velikost (površina): 102.749 m² Lastništvo: 97,4 % v zasebni lasti, 2,6 % v javni lasti Zasedenost cone: 95,20 % (97.818 m² zasedene površine, 4.931 m² nezasedene površine) Namenska raba območja oz. dovoljene dejavnosti po prostorskem aktu: predelovalne (proizvodne in druge) dejavnosti, oskrba z energijo, trgovina ter storitvene dejavnosti, promet in skladiščenje, gostinstvo in turizem, poslovne dejavnosti, kulturne, razvedrilne, rekreacijske in športne dejavnosti ter druge dejavnosti Priključek na elektro omrežje: DA Priključek na vodovod: DA Priključek na kanalizacijsko omrežje: NE Priključek na plinovod: NE Priključek na telefonsko omrežje: DA Priključek na optokabelsko omrežje: DA Priključek na toplovodno omrežje: NE Priključek na omrežje tehnoloških voda: NE Priključek na industrijsko ogrevanje: NE Oddaljenost cone od priključka na AC/HC: slovenska AC: 35 km; hrvaška AC: 45 km Prostorski izvedbeni akt: Odlok o občinskem prostorskem načrtu Občine Črnomelj</p>		
----	---	---	--	--

Vir: Interni viri Občine Črnomelj, 2016

PRILOGA 7: IZVOZNA PODJETJA V OBČINI ČRNOMELJ NA DAN 22. 12. 2017

Priloga – Tabela 13: Podatki o izvoznih družbah na področju Črnomlja¹⁸⁷

Št.	Podjetje	Naslov	Pošta	Število zaposlenih	Delež izvoza v prihodku	Glavna dejavnost po klasifikaciji SKD
1	Okna Vranešič, Blaž Vranešič s. p.	Tribučje 54	8340 ČRNOMELJ	1	5 %	46.150 Posredništvo pri prodaji pohištva, predmetov in naprav za gospodinjstvo in železnine •
2	EKI proizvodnja elektromehanskih komponent, d. o. o., Črnomelj	Majer 2	8340 ČRNOMELJ	20	41 %	27.510 Proizvodnja električnih gospodinjskih naprav •
3	LIPNIK d. o. o.	Majer 1	8340 ČRNOMELJ	9	35 %	25.930 Proizvodnja izdelkov iz žice, verig in vzmeti •
4	MITHRAEUM projektiranje, proizvodnja in trgovina d. o. o. Črnomelj	Kanižarica 41	8340 ČRNOMELJ	16	36 %	28.930 Proizvodnja strojev za živilsko in tobačno industrijo •
5	SUN ROLLER ADRIATICA, NAČRTOVANJE IN PROIZVODNJA	Kanižarica 4	8340 ČRNOMELJ	208	95 %	16.230 Stavbno mizarstvo in tesarstvo •

¹⁸⁷ Podatkovna baza Sloexport.si navaja še določena podjetja, ki imajo delež izvoza v prihodku 0 %, kot so ESOL lesna predelava d. o. o., Jelka d. o. o., KOBE-TEKSTIL d. o. o. – v stečaju, M TRANSPORT TRANSPORT IN TRGOVINA D. O. O. in PSC STEPAN d. o. o., vendar jih v pričujoči strategiji prav zaradi dejstva, da nimajo deleža izvoza v lastnih prihodkih, nismo zajeli.

	MOBILNIH DOMOV D. O. O.					
6	A-SPRINT d. o. o.	Železničarska cesta 2	8340 ČRNOMELJ	25	71 %	49.410 Cestni tovorni promet •
7	AVTOHIŠA VRTIN d. o. o.	Kočevje 2	8340 ČRNOMELJ	14	12 %	45.320 Trgovina na drobno z rezervnimi deli in opremo za motorna vozila •
8	EUROFORM d. o. o. Črnomelj	Majer 20	8340 ČRNOMELJ	6	55 %	25.732 Proizvodnja orodja za stroje •
9	KMS MALERIČ d. o. o.	Ogulin 1	8344 VINICA	21	64 %	25.290 Proizvodnja drugih kovinskih rezervoarjev in cistern •
10	KRONE TRANSPORT prevozniške storitve d. o. o.	Dolenjci	8341 ADLEŠIČI	6	82 %	49.410 Cestni tovorni promet •
11	LABOR AS d. o. o.	Ulica pod gozdom 1	8340 ČRNOMELJ	1	100 %	46.190 Nespecializirano posredništvo pri prodaji raznovrstnih izdelkov •
12	MIKETIČ TRUCK STANISLAV MIKETIČ S. P.	Dolenjci 5	8341 ADLEŠIČI	3	60 %	49.410 Cestni tovorni promet •
13	MODA VINICA d. o. o., Vinica	Ogulin 1	8344 VINICA	15	80 %	13.920 Proizvodnja končnih tekstilnih izdelkov, razen oblačil •
14	SERVIS VAKO, servis in montaža hladilne tehnike, d. o. o.	Kolodvorska cesta 56	8340 ČRNOMELJ	7	1 %	28.250 Proizvodnja hladilnih in prezračevalnih naprav, razen za gospodinjstva •
15	SON d. o. o. Vinica	Ogulin 1	8344 VINICA	13	29 %	28.410 Proizvodnja strojev za oblikovanje in obdelavo kovin •
16	VINOLIA EAST, Ltd.	Ulica Danila Bučarja 2	8340 ČRNOMELJ	1	85 %	46.900 Nespecializirana trgovina na debelo •
17	VISTEAM Črnomelj d. o. o.	Belokranjska cesta 4	8340 ČRNOMELJ	28	13 %	31.090 Proizvodnja drugega pohištva •
18	VRLINIČ d. o. o.	Železničarska cesta 1	8340 ČRNOMELJ	5	4 %	25.620 Mehanska obdelava kovin •
19	X - ADENA d. o. o.	Kanižarica 42	8340 ČRNOMELJ	19	5 %	31.090 Proizvodnja drugega pohištva •
20	ŽAGA - ZORA d. o. o.	Belokranjska cesta 4	8340 ČRNOMELJ	15	8 %	16.100 Žaganje, skobljanje in impregniranje lesa •

Vir: Sloexport.si, 2017

PRILOGA 8: SEZNAM DRUŠTEV IN ZVEZ DRUŠTEV V OBČINI ČRNOMELJ

Priloga – Tabela 14: Seznam društev in zvez društev s sedežem v Občini Črnomelj

Matična številka	Ime društva	Sedež društva	Naslov sedeža	Datum registracije	Matična številka	Ime društva	Sedež društva	Naslov sedeža	Datum registracije
1183176000	Atletski klub Bela krajina	Črnomelj	Pri stadionu 2	1. 2. 2002	5666023000	MX sport klub	Črnomelj	Ulica Sadež 24	24. 9. 1992
5145236000	Avto-moto društvo Bela krajina Črnomelj	Črnomelj	Kolodvorska cesta 56A	3. 7. 1974	1183052000	Namiznoteniški klub Bela krajina	Črnomelj	Čardak 9	13. 6. 2000
1183265000	Belokranjec Contest club	Črnomelj	Semiška cesta 1	3. 9. 2002	5121655000	Nogometni klub Bela krajina	Črnomelj	Pri stadionu 2	25. 3. 1976
5188857000	Belokranjski jamarski klub Črnomelj	Črnomelj	Nova loka 11	21. 9. 1976	1182927000	Območno združenje veteranov vojne za Slovenijo Bela krajina	Črnomelj	Kolodvorska cesta 32	22. 10. 1998
2283794000	Čebelarstva zveza Bele krajine	Črnomelj	Kolodvorska cesta 34	3. 9. 2007	5145228000	Planinsko društvo Črnomelj	Črnomelj	Ulica Staneta Rozmana 30	28. 12. 1984
5253004000	Čebelarstvo društvo Črnomelj	Sela pri Otovcu	Sela pri Otovcu 25	8. 6. 1976	4041798000	PLESNO DRUŠTVO ARABESKA	Črnomelj	Ulica 21. oktobra 17B	29. 3. 2012
4039106000	Čebelarstvo društvo ob Kolpi in Lahinji	Špeharji	Špeharji 2	12. 1. 2012	1183613000	Polansko turistično športno društvo Stari trg ob Kolpi	Stari trg ob Kolpi	Stari trg ob Kolpi 37	19. 1. 2006
2283760000	Društvo Airsoft Črnomelj	Kanižarica	Kanižarica 8	14. 5. 2007	1183214000	Potapljaški klub Bela krajina	Črnomelj	Ločka cesta 20	4. 4. 2002
1183664000	Društvo Dom	Črnomelj	Ulica Mirana Jarca 7	27. 12. 2006	5177081000	Prostovoljno gasilsko društvo Adlešiči	Adlešiči	Adlešiči 13B	10. 11. 1948
5285968000	Društvo invalidov Črnomelj	Črnomelj	Kolodvorska cesta 34	19. 4. 1983	5229138000	Prostovoljno gasilsko društvo Bojanci	Bojanci	Bojanci 1	24. 2. 1953
4079949000	DRUŠTVO KARATE BELA KRAJINA	Talčji Vrh	Talčji Vrh 2A	6. 8. 2015	5253250000	Prostovoljno gasilsko društvo Butoraj	Butoraj	Butoraj 29	2. 6. 1970
5810914000	Društvo kmečkih žena Črnomelj	Črnomelj	Kolodvorska cesta 34	1. 6. 1993	5172870000	Prostovoljno gasilsko društvo Cerkvišče	Cerkvišče	Cerkvišče 25B	24. 2. 1953
5797772000	Društvo kmečkih žena Dragatuš	Dragatuš	Dragatuš 19	13. 7. 1993	5184584000	Prostovoljno gasilsko društvo Črnomelj	Črnomelj	Belokranjska cesta 10	19. 11. 1948
5961556000	Društvo kmečkih žena Griblje	Črnomelj	Kolodvorska cesta 34	11. 7. 1996	5172365000	Prostovoljno gasilsko društvo Dobljče	Dobljče	Dobljče 22	28. 10. 1948
4081234000	DRUŠTVO KOHEZIJA za izobraževanje, šport, socialno varstvene storitve in enake možnosti	Črnomelj	Ulica ob Lozi 8	24. 9. 2015	5121680000	Prostovoljno gasilsko društvo Dragatuš	Dragatuš	Dragatuš 19	10. 11. 1948
1183443000	Društvo lastnikov gozdvov ob	Dragatuš	Dragatuš 22	27. 5. 2004	5253420000	Prostovoljno gasilsko	Griblje	Griblje 35B	17. 3. 1949

	Kolpi in Lahinji					društvo Griblje			
4085779000	Društvo ljubiteljev namiznih iger, Poker, Preferens, Pasjansa, Tarok, Remi, Go	Črnomelj	Metliška cesta 23	16. 2. 2016	5244277000	Prostovoljno gasilsko društvo Hrast – Perudina	Hrast pri Vinici	Hrast pri Vinici 18	15. 6. 1982
4073053000	Društvo Marko, šport in rekreacija	Veliki Nerajec	Veliki Nerajec 18A	8. 1. 2015	5254043000	Prostovoljno gasilsko društvo Mavrlen	Mavrlen	Mavrlen 2A	7. 6. 1976
4046021000	Društvo Multimedijški center Bela Krajina	Črnomelj	Kidričeva ulica 2	13. 9. 2012	5253144000	Prostovoljno gasilsko društvo Petrova vas	Mihelja vas	Mihelja vas 4	25. 10. 1948
4039386000	Društvo po volji krajanov	Vranoviči	Vranoviči 28	23. 1. 2012	5121922000	Prostovoljno gasilsko društvo Prelesje	Prelesje	Prelesje 7	25. 3. 1987
1183141000	Društvo podeželske mladine Poljanska dolina ob Kolpi	Stari trg ob Kolpi	Stari trg ob Kolpi 37	15. 3. 2001	5273722000	Prostovoljno gasilsko društvo Preloka	Preloka	Preloka 17	9. 8. 1976
1183303000	Društvo Polh Bela krajina Črnomelj	Črnomelj	Ločka cesta 8	17. 9. 2002	5170966000	Prostovoljno gasilsko društvo Radenci	Srednji Radenci	Srednji Radenci 15	27. 4. 1953
5751438000	Društvo pravnikov Bele krajine	Črnomelj	Trg svobode 3	29. 4. 1993	5253187000	Prostovoljno gasilsko društvo Rodine	Rodine	Rodine 14A	3. 7. 1973
1183362000	Društvo prijateljev mladine Adlešiči	Adlešiči	Adlešiči 13	26. 8. 2003	5253101000	Prostovoljno gasilsko društvo Rožič Vrh	Rožič Vrh	Rožič Vrh 7A	28. 8. 1972
5268176000	Društvo prijateljev mladine Črnomelj	Črnomelj	Grajska cesta 39	28. 1. 1986	5225337000	Prostovoljno gasilsko društvo Sinji Vrh	Sinji Vrh	Sinji Vrh 1A	5. 6. 1970
4060776000	Društvo Prokult Črnomelj	Črnomelj	Cankarjeva ulica 4	9. 1. 2014	5093414000	Prostovoljno gasilsko društvo Stari trg ob Kolpi	Stari trg ob Kolpi	Stari trg ob Kolpi 37	25. 10. 1948
4074858000	Društvo Proteus okoljsko gibanje Bela krajina	Črnomelj	Zadružna cesta 33	26. 2. 2015	5257603000	Prostovoljno gasilsko društvo Talčji Vrh	Otovec	Otovec 4A	16. 3. 1949
5863481000	Društvo rejcev drobnice Bele krajine	Črnomelj	Kolodvorska cesta 34	7. 7. 1994	5264804000	Prostovoljno gasilsko društvo Tanča Gora	Tanča Gora	Tanča Gora 17B	1.4.1955
4081889000	Društvo sokolske mladine Bele krajine	Črnomelj	Zelena pot 20	13. 10. 2015	5224314000	Prostovoljno gasilsko društvo Tribuče	Tribuče	Tribuče 34A	10. 11. 1948
4067070000	DRUŠTVO SONČNO KOLO ZA OHRANJANJE IN PREDSTAVLJANJE DOMAČE IN UMETNOSTNE OBRTI TER KULTURNE DEDIŠČINE	Veliki Nerajec	Veliki Nerajec 18A	8. 7. 2014	5248965000	Prostovoljno gasilsko društvo Učakovci – Vukovci	Vukovci	Vukovci 15	16. 6. 1983
5121647000	Društvo upokojencev Črnomelj	Črnomelj	Ulica 21. oktobra 15B	26. 2. 1997	5253535000	Prostovoljno gasilsko društvo Vinica	Vinica	Vinica 44	10. 11. 1948
5961726000	Društvo upokojencev Vinica	Vinica	Vinica 44	11. 7. 1996	5253098000	Prostovoljno gasilsko društvo Vranoviči	Vranoviči	Vranoviči 17	9. 6. 1956
5981999000	Društvo vinogradnikov Črnomelj	Črnomelj	Trg svobode 3	18. 10. 1996	5176492000	Prostovoljno gasilsko društvo Zapudje	Zapudje	Zapudje 4	21. 7. 1970
1183010000	Društvo za gledališko dejavnost – gledališka skupina ZIK Črnomelj	Črnomelj	Ulica Otona Župančiča 1	9. 6. 1999	5172667000	Prostovoljno gasilsko društvo Zilje	Zilje	Zilje 37	11. 12. 1970

4102665000	Društvo za kulturno glasbeno dejavnost FUL ŠPON	Črnomelj	Gubčeva ulica 5	14. 11. 2017	5205883000	Prostovoljno gasilsko društvo Žuniči	Žuniči	Žuniči 1A	16. 7. 1970
4059603000	Društvo za kulturno glasbeno dejavnost TAMBOLINA	Doblička Gora	Doblička Gora 70	2. 12. 2013	1182714000	Pustno društvo Presta	Črnomelj	Zadružna cesta 10A	11. 12. 1978
1182676000	Društvo za mladinski turizem in aktivno preživljanje prostega časa Avanturist	Desinec	Desinec 1	27. 8. 1997	5121698000	Radio-klub Mirana Jarca Črnomelj	Črnomelj	Zadružna cesta 6	11. 3. 1971
1183656000	Društvo za ohranjanje in predstavljanje naravne in kulturne dediščine Lahinja	Pusti Gradec	Pusti Gradec 10	14. 9. 2006	4045513000	Razvojno izobraževalno društvo Bela krajina	Črnomelj	Ulica ob Lozi 8	23. 8. 2012
1183591000	Društvo za ohranjanje podeželske dediščine Belčji Vrh	Belčji Vrh	Belčji Vrh 32	18. 10. 2005	5091829000	Rdeči križ Slovenije – Območno združenje Črnomelj	Črnomelj	Kolodvorska cesta 34	27. 10. 1997
4070640000	Društvo za športno rekreacijo, turizem in prosti čas KMS	Podlog	Podlog 3A	28. 10. 2014	5153336000	Ribiška družina Črnomelj	Črnomelj	Ulica 21. oktobra 10	17. 1. 1955
5272076000	Društvo za varstvo okolja Dragatuš	Dragatuš	Dragatuš 22	15. 9. 1986	4005872000	RIM LAN, društvo za kmetijstvo, turizem, kulinariko in domače obrti, Adlešiči	Rim	Rim 7	16. 12. 2008
4048059000	Društvo za zaščito živali Bela krajina	Črnomelj	Ločka cesta 14A	15. 11. 2012	5271401000	Rokometni klub Črnomelj	Črnomelj	Ulica Otona Župančiča 7	21. 11. 1986
5121949000	Filatelistično društvo Oton Župančič Črnomelj	Črnomelj	Ulica bratov Klemenc 3	24. 2. 1976	4083130000	Romsko društvo Mavrica	Lokve	Lokve 55	26. 11. 2015
5121752000	Folklorna skupina Dragatuš	Dragatuš	Dragatuš 5A	14. 7. 1976	1183184000	Romsko društvo Rom Črnomelj	Lokve	Lokve 60	5. 2. 2002
5275369000	Folklorna skupina Zeleni Jurij Črnomelj	Črnomelj	Kolodvorska cesta 34	27. 8. 1976	4074327000	ROMSKO ŠPORTNO DRUŠTVO KANIŽARICA	Kanižarica	Kanižarica 75	12. 2. 2015
1183320000	Foto klub Črnomelj	Črnomelj	Kolodvorska cesta 34	24. 6. 2003	2283743000	Rotarijski klub Semič – Bela krajina	Črnomelj	Ločka cesta 6	19. 3. 2007
5184401000	Gasilska zveza Črnomelj	Črnomelj	Belokranjska cesta 10	15. 1. 1997	5492572000	Sadjarsko društvo Bela krajina	Črnomelj	Kolodvorska cesta 34	20. 5. 1991
5863678000	Govedorejsko društvo Črnomelj	Črnomelj	Kolodvorska cesta 34	14. 3. 1997	5264294000	Sožitje – društvo za pomoč osebam z motnjami v duševnem razvoju Bela krajina	Črnomelj	Kolodvorska cesta 34	20. 7. 1976
1183648000	Jurjevo – društvo za razvoj, promocijo in dediščino Bele krajine	Črnomelj	Trg svobode 3	12. 6. 2006	1183672000	Šahovsko društvo Bela krajina Črnomelj	Črnomelj	Zadružna cesta 33	5. 2. 2007
1469584000	Karate klub Krka	Tribuče	Tribuče 70	14. 9. 2001	1183583000	Šahovsko društvo Caissa	Prelesje	Prelesje 12	17. 10. 2005
4063082000	Kasaški klub Bela krajina	Črnomelj	Nova loka 49	13. 3. 2014	5172144000	Šahovsko društvo Stari trg ob Kolpi	Stari trg ob Kolpi	Stari trg ob Kolpi 35	22. 12. 1978
5199425000	Kegljaški klub Bela krajina	Kanižarica	Kanižarica 15	7. 3. 1980	5719291000	Športna zveza Črnomelj	Črnomelj	Trg svobode 3	21. 9. 2005

5725437000	Klub belokranjskih študentov	Črnomelj	Kolodvorska cesta 34	19. 3. 1993	4040031000	Športno društvo Adrenalin Črnomelj	Črnomelj	Delavska pot 4	9. 2. 2012
1183249000	Klub oračev Bela krajina	Črnomelj	Kolodvorska cesta 34	3. 6. 2002	5192218000	Športno društvo Butoraj	Butoraj	Butoraj 24	27.11.1979
1182951000	Klub praktičnega streljanja Črnomelj	Črnomelj	Cankarjeva ulica 1	22. 12. 1998	4095413000	ŠPORTNO DRUŠTVO DOBLIČE	Dobliče	Dobliče 22	31. 1. 2017
5440769000	Klub upokojevcov rudnika Kanižarica	Kanižarica	Kanižarica 33A	25. 2. 1997	5273714000	Športno društvo Dragatuš	Dragatuš	Dragatuš 6	12. 2. 1987
4061594000	KOLESARSKI KLUB ČRNOMELJ	Črnomelj	Kolodvorska cesta 13	2014	1182706000	Športno društvo Dragovanja vas	Dragovanja vas	Dragovanja vas 5	11. 12. 1997
4077768000	KONJENIŠKI KLUB BELA KRAJINA	Lokve	Lokve 121	19. 5. 2015	5189152000	Športno društvo Griblje	Griblje	Griblje 69	14. 9. 1979
5282012000	Košarkarski klub Črnomelj	Črnomelj	Ulica Otona Župančiča 7	22. 6. 1988	1183290000	Športno društvo Grič	Grič pri Dobličah	Grič pri Dobličah 8	9. 9. 2002
1183567000	Kriket klub Bela krajina	Blatnik pri Črnomlju	Blatnik pri Črnomlju 2B	18. 7. 2005	4055322000	ŠPORTNO DRUŠTVO HRIBOVCI	Stražnji Vrh	Stražnji Vrh 27E	17. 6. 2013
5253543000	Kulturno društvo Božo Račič Adlešiči	Adlešiči	Adlešiči 13B	10. 6. 1976	1183036000	Športno društvo Kolpa	Srednji Radenci	Srednji Radenci 2	15. 10. 1999
1183150000	Kulturno društvo lovski pevski zbor Bele krajine	Črnomelj	Ulica na Utrdbah 24	15. 3. 2001	4054954000	Športno društvo MUAY THAI GYM Gladiator	Črnomelj	Kolodvorska cesta 3	4. 6. 2013
1183125000	Kulturno društvo Stari trg ob Kolpi	Stari trg ob Kolpi	Stari trg ob Kolpi 37	19. 2. 2001	5276969000	Športno društvo Ninja	Stražnji Vrh	Stražnji Vrh 4B	31. 5. 1994
4036077000	Kulturno društvo Vodomec	Stražnji Vrh	Stražnji Vrh 12A	15. 9. 2011	4041321000	ŠPORTNO DRUŠTVO NOGOMETNA ŠOLA BELA KRAJINA	Črnomelj	Pri stadionu 2	15. 3. 2012
1183559000	Kulturno turistični center Prelesje ob Kolpi – Baričeva hiša	Prelesje	Prelesje 5	7. 7. 2005	1183273000	Športno društvo Petrova vas	Mihelja vas	Mihelja vas 4	2. 9. 2002
4078683000	Kulturno umetniško društvo 2B	Vinica	Vinica 2B	15. 6. 2015	1183281000	Športno društvo Rudar Kanižarica	Kanižarica	Kanižarica 14B	3. 9. 2002
5902436000	Kulturno umetniško društvo Artoteka Bela krajina	Črnomelj	Ulica Staneta Rozmana 30	5. 5. 1995	4070844000	Športno društvo TI SI FIT	Črnomelj	Majer 5	4. 11.2014
4024079000	Kulturno umetniško društvo Battalia – glasbena bitka	Črnomelj	Viniška cesta 17	27. 8. 2010	1182625000	Športno društvo Tribuče	Tribuče	Tribuče 34	25. 2. 1997
5936926000	Kulturno umetniško društvo Črnat	Črnomelj	Sončna pot 1	20. 12. 1995	4028716000	Športno in kulturno društvo HRIBOVEC	Rožič Vrh	Rožič Vrh 7A	13. 1. 2011
1182765000	Kulturno umetniško društvo Dobreč Dragatuš	Dragatuš	Dragatuš 19	26. 2. 1998	5304504000	Športno kinološko društvo Bela krajina	Črnomelj	Železničarska cesta 1	4. 1. 1990
5266467000	Kulturno umetniško društvo Godba Črnomelj	Črnomelj	Zadružna cesta 6	17. 7. 1970	1183532000	Športno kulturno društvo Sun Roller	Kanižarica	Kanižarica 41	6. 7. 2005
5861799000	Kulturno umetniško društvo Hip-Hop	Črnomelj	Ulica Sadež 17	9. 6. 1994	2283824000	Športno rekreativno društvo Črnomelj	Črnomelj	Kolodvorska cesta 13	10. 4. 2008

4039971000	Kulturno umetniško društvo Jazzclub Gero	Črnomelj	Belokranjska cesta 23	7. 2. 2012	5262976000	Športno turistično društvo Vinica	Vinica	Vinica 44	17. 1. 1985
4105109000	Kulturno umetniško društvo Lepa Anka Črnomelj	Vojna vas	Vojna vas 18	22. 2. 2018	4010728000	Športno-kulturno društvo Sinji Vrh	Sinji Vrh	Sinji Vrh 1A	26. 5. 2009
1183427000	Kulturno umetniško društvo likovnikov Laterna	Črnomelj	Ulica Mirana Jarca 9	22. 12. 2003	4016025000	Športno-razvojno društvo Učakovci	Učakovci	Učakovci 18	10. 12. 2009
4079906000	Kulturno umetniško društvo MELOS	Vinica	Vinica 75	6. 8. 2015	1183117000	Tamburaško društvo Griblje	Griblje	Griblje 83A	12. 1. 2001
4079264000	Kulturno umetniško društvo Notarima	Črnomelj	Ulica bratov Klemenc 11	7. 7. 2015	1182935000	Tenis klub Loka	Črnomelj	Nova loka 23B	27. 10. 1998
5121663000	Kulturno umetniško društvo Oton Župančič Vinica	Vinica	Vinica 44	25.10.1984	1182820000	Tenis klub Skala Tanča Gora	Črnomelj	Nova loka 49	22. 4. 1998
4054300000	KULTURNO UMETNIŠKO DRUŠTVO PRELOŠKI MUZIKANTI	Preloka	Preloka 49	1.4.2013	5719305000	Teniški klub Dragatuš	Dragatuš	Dragatuš 22	9. 2. 1993
1182773000	Kulturno umetniško društvo Samospev Črnomelj	Črnomelj	Kolodvorska cesta 34	11. 3. 1998	4059417000	TURISTIČNO DRUŠTVO ČRNOMELJ	Črnomelj	Trg svobode 3	26. 11. 2013
4058003000	Kulturno umetniško društvo Zlata skledica	Črnomelj	Nova loka 25	10. 10. 2013	1182978000	Turistično društvo Damej	Damej	Damej 30	7. 2. 1995
4037120000	Kulturno-politično društvo Komunist	Hrib	Hrib 16	27. 10. 2011	5848962000	Turistično društvo Griblje	Griblje	Griblje 35B	6. 4. 1994
4029909000	Lokostrelski klub PARADOKS	Svibnik	Svibnik 2	16. 2. 2011	5369860000	Turistično društvo Poljanska dolina ob Kolpi	Srednji Radenci	Srednji Radenci 2	4. 6. 1990
5263336000	Lovska družina Adlešiči	Adlešiči	Adlešiči 40	14. 8. 1950	5864208000	Turistično društvo Vukovci	Vukovci	Vukovci 4	6. 9. 1994
5264308000	Lovska družina Črnomelj	Črnomelj	Ulica na Utrdbah 24	19. 8. 1981	5369193000	Windsurfing club Črnomelj	Črnomelj	Kolodvorska cesta 35	16. 5. 1990
5227097000	Lovska družina Dragatuš	Tanča Gora	Tanča Gora 60	2. 8. 1951	5110483000	Združenje borcev za vrednote narodnoosvobodilnega boja Črnomelj	Črnomelj	Kolodvorska cesta 34	15. 7. 1996
5121701000	Lovska družina Loka Črnomelj	Bistrica	Bistrica 4	4. 11.1954	4056566000	ZDRUŽENJE ŠOFERJEV IN AVTOMEHANIČEV BELA KRAJINA	Črnomelj	Ulica heroja Stariha 17	6. 8. 2013
5138183000	Lovska družina Sinji Vrh	Sinji Vrh	Sinji Vrh 1	14. 12. 1954	4059743000	Zveza kočevarskih organizacij	Bistrica	Bistrica 1	5. 12. 2013
5121744000	Lovska družina Vinica	Podklanec	Podklanec 35	31. 3. 1968	5104327000	Zveza lovskih družin Bele krajine	Črnomelj	Ulica na Utrdbah 24	7. 6. 1978
5258707000	Lovsko-kinološko društvo Bela krajina	Črnomelj	Ulica na Utrdbah 24	31. 7. 1979	1183702000	Zveza romske skupnosti v Sloveniji – Bele krajine, Dolenjske	Črnomelj	Trg svobode 3	27. 2. 2007
4087178000	Medgeneracijsko društvo Bela	Črnomelj	Ulica 21.	24. 3. 2016	4095987000	Zveza za razvoj romske	Lokve	Lokve 55	17. 2. 2017

	krajina		oktobra 9			skupnosti			
5341302000	Mladinski kulturni klub Bele krajine	Črnomelj	Trg svobode 1	16. 3. 1990	1183257000	Ženski košarkarski klub Črnomelj	Črnomelj	Ulica Otona Župančiča 7	30. 7. 2002
1183133000	Moto klub Črnomelj	Črnomelj	Nova loka 27	7. 3. 2001	1182838000	Ženski odbojkerski klub Črnomelj	Črnomelj	Ulica Sadež 24	22. 4. 1998
4000218000	Moto klub Divja jaga	Vranoviči	Vranoviči 2A	27. 5. 2008	5505925000	Župnijski Karitas Črnomelj	Črnomelj	Ulica Mirana Jarca 8	15. 8. 1991
4005139000	Motocross klub Bela krajina	Črnomelj	Trdinova ulica 2A	25. 11. 2008					

Vir: MRRSP, 2018

PRILOGA 9: ZAVODI V OBČINI ČRNOMELJ

Priloga – Tabela 15: Zavodi na področju turizma v Občini Črnomelj

Št.	Zavod	Naslov	Kraj	SKD
1.	ABC TURIZEM, so.p.	Rim 2	ADLEŠIČI	N79.120

Vir: Lasten, na podlagi podatkov Ebonitete.si, 2017

Priloga – Tabela 16: Zavodi na področju športa v Občini Črnomelj

Št.	Zavod	Naslov	Kraj	SKD
1.	MC BIT, so.p.	Trg svobode 1	ČRNOMELJ	P85.590
2.	Zavod Sportivo	Pri stadionu 1	ČRNOMELJ	R93.190

Vir: Lasten, na podlagi podatkov Ebonitete.si, 2017

Priloga – Tabela 17: Zavodi na področju izobraževanja in kulture v Občini Črnomelj

Št.	Zavod	Naslov	Kraj	SKD
1.	Zavod Educativa	Rožanec 10	ČRNOMELJ	P85.590
2.	ZAVOD PRESLICA	Učakovci 23	VINICA	P85.590
3.	ZAVOD TEEM	Ulica 21. oktobra 4A	ČRNOMELJ	J62.010

4.	Zavod Vint	Ulica 21. oktobra 15	ČRNOMELJ	M73.110
----	------------	----------------------	----------	---------

Vir: Lasten, na podlagi podatkov Ebonitete.si, 2017

Priloga – Tabela 18: Zavodi na področju zdravstva in sociale v Občini Črnomelj

Št.	Zavod	Naslov	Kraj	SKD
1.	Zavod Medico Ars	Vinica 6	VINICA	Q86.901
2.	Zavod UTRINEK	Delavska pot 5	ČRNOMELJ	Q88.109

Vir: Lasten, na podlagi podatkov Ebonitete.si, 2017

PRILOGA 10: STRATEŠKE USMERITVE NA RAZLIČNIH PODROČJIH

1. GOSPODARSTVO

V spodnji tabeli navajamo nekatere izmed ključnih razvojnih strategij, pomembnih za razvoj pričujoče strategije razvoja Občine Črnomelj na področju gospodarstva, saj bodo cilji le-te na tem področju nastajali z upoštevanjem ciljev spodaj navedenih strategij.

Priloga – Tabela 19: Strateški dokumenti in njihovi zastavljeni cilji na področju gospodarstva

IME STRATEŠKEGA DOKUMENTA	CILJI STRATEŠKEGA DOKUMENTA
EVROPA 2020 Strategija za pametno, trajnostno in vključujočo rast	– Povečanje stopnje zaposlenosti prebivalstva med 20. in 64. letom starosti s sedanjih 69 % na vsaj 75 %.
Strategija razvoja Slovenije 2014–2020	– Doseganje cilja investiranja 3 % BDP v R&R, zlasti z izboljšanjem pogojev za naložbe zasebnega sektorja v R&R, in razvoj novega kazalnika za spremljanje inovacij.
Slovenska Strategija Pametne Specializacije	– Razviti konkurenčnejše nizkoogljično gospodarstvo, ki gospodarno in trajnostno izkorišča vire. – Krepiti vodilno vlogo Evrope pri razvoju novih zelenih tehnologij in proizvodnih metod. a) Bolj strateške povezanosti močnih igralcev zasebnega sektorja z namenom ponudbe celovitejših rešitev in posledično skupnega nastopanja na trgu. b) Okrepljene povezanosti z raziskovalnimi organizacijami pri razvoju produktov glede na prihajajoče potrebe na srednji in dolgi rok.

<p>PARTNERSKI SPORAZUM med Slovenijo in Evropsko komisijo za obdobje 2014–2020</p> <p>Agenda 2030 za trajnostni razvoj</p> <p>Operativni program za izvajanje evropske kohezijske politike v obdobju 2014–2020</p> <p>Regionalni razvojni program za obdobje 2014–2020 v razvojni regiji Jugovzhodna Slovenija</p> <p>Študija razvoja gospodarstva in turizma občine Črnomelj 2015–2020</p>	<p>c) Močnejše povezanosti z majhnimi in s srednjimi podjetji v smislu krepitve ne samo dobaviteljskih, ampak ustvarjanja razvojnih mrež.</p> <p>d) Spodbujanja nastajanja novih produktnih smeri preko spodbujanja nastajanja novih podjetij.</p> <p>e) Modernizacija in digitalizacija proizvodnih procesov ter upravljanje celotnega proizvodnega cikla.</p> <p>f) Prehod od razvoja posamičnih komponent in materialov k razvoju zahtevnejših in kompleksnejših energetske učinkovitih produktov z višjo dodano vrednostjo, skladnih z novimi EU standardi na področju zmanjšanja emisij (EURO 6.2, EURO 7) in na področju varnosti (EURO NCAP).</p> <p>g) Okrepitev statusa slovenskih proizvajalcev kot predrazvojnih dobaviteljev.</p> <ul style="list-style-type: none"> – Krepitev raziskav, tehnološkega razvoja in inovacij. - Povečanje konkurenčnosti malih in srednje velikih podjetij ter kmetijstva (za EKSRP), ribištva in akvakulture (za ESPR). <ul style="list-style-type: none"> – Podpora prehodu na gospodarstvo z nizkimi emisijami ogljika v vseh sektorjih. - Spodbujanje trajnostnega in kakovostnega zaposlovanja ter mobilnosti delovne sile. – Vzdržno vključevanje mladih, ki niso zaposleni in se ne izobražujejo ali usposablajo, na trg dela. - Spodbujati trajnostno, vključujočo in vzdržno gospodarsko rast, polno in produktivno zaposlenost ter dostojno delo za vse. <ul style="list-style-type: none"> – Zgraditi vzdržljivo infrastrukturo, spodbujati vključujočo in trajnostno industrializacijo ter pospeševati inovacije. – Mednarodna konkurenčnost raziskav, inovacij in tehnološkega razvoja v skladu s pametno specializacijo za večjo konkurenčnost in ozelenitev gospodarstva. <ul style="list-style-type: none"> – Dinamično in konkurenčno podjetništvo za zeleno gospodarsko rast. – Spodbujanje zaposlovanja in transnacionalna mobilnost delovne sile. – Specifični cilj 1.1: Privabljanje tujih in domačih neposrednih investicij. <ul style="list-style-type: none"> – Specifični cilj 1.2: Dvig števila inovacij in raziskav. – Specifični cilj 1.3: Razvojni center za inovativne medicinske sisteme in metode zdravljenja. <ul style="list-style-type: none"> – Specifični cilj 1.4: Spodbuditev internacionalizacije. – Specifični cilj 1.5: Dvig prepoznavnosti in promocija Jugovzhodne Slovenije. <ul style="list-style-type: none"> – Specifični cilj 1.6: Podjetniško podporno okolje. – Specifični cilj 1.7: Start-up podjetništvo. – Specifični cilj 1.8: Dvig kompetenc zaposlenih. – Specifični cilj 1.9: Program <i>Vseživljenjsko učenje</i>. <p>Vizija programa: »Izvozno gospodarstvo z mednarodno prepoznavnostjo regije«.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Izgradnja prometne in gospodarske infrastrukture kot pogoj za večjo gospodarsko rast. <ul style="list-style-type: none"> – Večja konkurenčnost podjetij na domačih in mednarodnih trgih. – Razvito podporno okolje za pospešeno rast gospodarskih subjektov. - Povečanje prepoznavnosti socialnega podjetništva in zaposlovanja ranljivih ciljnih skupin. <ul style="list-style-type: none"> – Razvite nove vsebine zelenega turizma ob reki Kolpi in na njej.
---	---

- Ustvarjeni pogoji za nove nastanitvene zmogljivosti za večji obisk stacionarnih gostov.
- Lokalna identiteta, vključena v inovativno turistično ponudbo.

Vir: Lasten, skladno s posameznimi cilji posamezne strategije, 2018

2. PROMETNA INFRASTRUKTURA

V spodnji tabeli navajamo nekatere izmed ključnih razvojnih strategij, pomembnih za razvoj priučujoče strategije razvoja Občine Črnomelj na področju prometne infrastrukture, saj bodo cilji le-te na tem področju nastajali z upoštevanjem ciljev spodaj navedenih strategij.

Priloga – Tabela 20: Strateški dokumenti in njihovi zastavljeni cilji na področju prometne infrastrukture

IME STRATEŠKEGA DOKUMENTA	CILJI STRATEŠKEGA DOKUMENTA
PARTNERSKI SPORAZUM med Slovenijo in Evropsko komisijo za obdobje 2014–2020 Operativni program za izvajanje evropske kohezijske politike v obdobju 2014–2020 Regionalni razvojni program za obdobje 2014–2020 v razvojni regiji Jugovzhodna Slovenija	<ul style="list-style-type: none"> - Spodbujanje trajnostnega prometa in odprava ozkih grl v ključnih omrežnih infrastrukturah (prednostno je treba odpraviti razvojne vrzeli na železniški infrastrukturi). - Gradnja infrastrukture in ukrepi za spodbujanje trajnostne mobilnosti.
STRATEGIJA RAZVOJA PROMETA V REPUBLIKI SLOVENIJI	Vizija razvoja področja infrastrukture, okolja in prostora je zajeta pri podpoglavju Okolje in prostor. - Specifični cilj 3.1: Izboljšanje dostopnosti in povečanje mobilnosti v regiji (nadgradnja in razvoj trajnostne mobilnosti, vzpostavitev kolesarskega in peš omrežja, letališča). SPLOŠNI CILJI: a) izboljšati mobilnost in dostopnost, b) izboljšati oskrbo gospodarstva, c) izboljšati prometno varnost in varovanje, č) zmanjšati porabo energije, d) zmanjšati stroške uporabnikov in upravljavcev, e) zmanjšati okoljske obremenitve. POSEBNI CILJI (po vrsti prevoza, in sicer železnice, letalstvo, ceste in pomorstvo – izpostavljam le tiste, ki so pomembni za Občino Črnomelj): Železnice: a) povečanje konkurenčnosti gospodarstva z zmanjšanjem potovalnih časov, odpravo slabše pretočnosti in znižanjem prevoznih stroškov; b) uskladitev in/ali zagotovitev povezljivosti javnega železniškega omrežja z omrežjem EU; c) boljša dostopnost do posameznih regij in boljša medregijska povezava; č) izboljševanje dosežene ravni prometne varnosti; d) manjša obremenitev okolja; e) učinkovitejše vodenje prometa; f) znižanje obratovalnih stroškov; g) uvedba interoperabilnosti; h) zagotovitev standardov TEN-T (22,5 tone osnega pritiska, hitrost 100 km/uro; i) elektrifikacija, ERTMS, dolžine vlakov do 740 m na jedrnem omrežju TEN-T, kjer to ne zahteva nesorazmerno velikih stroškov; j) zagotovitev standardov skladno s TSI na celovitem omrežju TEN-T; k) zagotovitev urejenih in varnih postaj in postajališč JPP. Ceste: a) zmanjšanje potovalnih časov med regijami; b) odprava zastojev oz. slabše pretočnosti; c) zagotovitev

CELOSTNA PROMETNA STRATEGIJA OBČINE ČRNOMELJ	<p>večje prometne varnosti z odpravo mest zgoščitve prometnih nesreč ter uvedbo veljavne domače in EU-zakonodaje; č) zagotoviti primerno in povezljivo cestninjenje, skladno z zakonodajo EU; d) izboljšanje stanja vzporedne državne cestne mreže z načrtnim gospodarjenjem; e) vzdrževanje in naložbe v gradnjo novih odsekov ter obvoznih cest naselij, kjer</p> <p>je to potrebno; f) zagotovitev ustreznih prometnih površin za nemotorizirane udeležence v prometu, z nadgradnjo obstoječega kolesarskega omrežja; g) zagotoviti ustrezna varna in varovana parkirišča na avtocestah, približno na vsakih 100 km; h) zagotoviti infrastrukturo za alternativno gorivo; i) zagotoviti urejene in varne postaje in postajališča JPP.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Vzpostavitev celostnega prometnega načrtovanja (1. Vzpostavitev sistemskih, finančnih in upravnih pogojev za izboljšanje urejanja mobilnosti. 2. Zagotavljanje transparentnosti odločanja z vidika vključevanja javnosti v vse faze načrtovanja mobilnosti. 3. Uvedba orodij za sistematično spremljanje področja mobilnosti). - Spodbujanje hoje kot pomembnega potovalnega načina (1. Zagotovitev pogojev, da bo večina prebivalcev lahko opravila velik del krajših poti peš. 2. Povečanje deleža hoje v mestnih potovanjih. 3. Povečanje prometne varnosti in občutek varnosti pešcev v mestnem prostoru. 4. Spremljanje števila in navad pešcev). - Optimalno izkoriščenje potencialov kolesarjenja (1. Zagotovitev pogojev za udobno in privlačno kolesarjenje v mestu. 2. Povečanje deleža kolesarjenja na kratkih lokalnih poteh. 3. Spremljanje števila in navad kolesarjev). - Oblikovanje privlačnega javnega potniškega prevoza (1. Preučitev potreb po vzpostavitvi učinkovitega javnega potniškega prometa v mestu in zaledju. 2. Izboljšanje infrastrukture javnega potniškega prometa). - Uveljavljanje optimiziranega cestnega prometa (1. Izboljšanje parkirnih razmer. 2. Povečanje prometne varnosti. 3. Povečanje deleža okolju prijaznih vozil).
---	--

Vir: Lasten, skladno s posameznimi cilji posamezne strategije, 2018

3. KMETIJSTVO IN GOZDARSTVO

V spodnji tabeli navajamo nekatere izmed ključnih razvojnih strategij, pomembnih za razvoj pričujoče strategije razvoja Občine Črnomelj na področju kmetijstva in gozdarstva, saj bodo cilji le-te na tem področju nastajali z upoštevanjem ciljev spodaj navedenih strategij.

Priloga - Tabela 21: Strateški dokumenti in njihovi zastavljeni cilji na področju kmetijstva

IME STRATEŠKEGA DOKUMENTA	CILJI STRATEŠKEGA DOKUMENTA
------------------------------	-----------------------------

<p><i>EU Action for small villages</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - Narediti kmetijstvo, privlačno za mlade. - Doseči, da bo delo na kmetijah omogočalo tudi spodoben dohodek. - Posvetiti se razvoju tehnologije, investicijam v infrastrukturo, razvoju človeškega kapitala, kapacitetam in gradnji skupnosti. - Dokument se posveča povečanju elektronske pismenosti, dostopu do inovativnih rešitev za okoljske pomisleke, krožno ekonomijo glede odpadkov v agrikulturi, promocijo lokalnih produktov s pomočjo tehnologije in IKT tehnologije, izvajanje in polno izkoriščanje pametnih specializacij agroživilskih projektov, turizma in kulturnih dejavnosti in tako dalje.
<p>Strategija razvoja Slovenije 2014–2020</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Obnovljivi in trajnostni viri energije: najpomembnejši še neizkoriščen obnovljivi vir energije v državi je lesna biomasa. V zadnjih letih je razvoj najbolj dinamičen pri izkoriščanju hidro, sončne energije, bioplina in geotermalne energije. Gozd in les: V Sloveniji je okoli 60 % ozemlja pokritega z gozdom, ki vsebuje preko 300 milijonov m³ lesne zaloge, v letu 2011 je bilo posekanih 3,9 milijonov m³ lesa, medtem ko bi skladno z gozdnogospodarskimi načrti lahko letno posekali 5,5 milijonov m³ lesa, kar pomeni, da je les naravna strateška surovina, ki je premalo izkoriščena. V ustrezno urejeni gozdno-lesni verigi se lahko vrednost kubičnega metra lesa od gozda do prodanega končnega lesenega izdelka ali stavbe na trgu poveča tudi za 100-krat.
<p>Resolucija o strateških usmeritvah razvoja slovenskega kmetijstva in živilstva do leta 2020</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Zagotavljanje prehranske varnosti s stabilno pridelavo varne, kakovostne in potrošniku dostopne hrane. - Povečanje konkurenčne sposobnosti kmetijstva in živilstva. - Trajnostno rabo proizvodnih potencialov in zagotavljanje s kmetijstvom povezanih javnih dobrin. - Zagotavljanje skladnega in socialno vzdržnega razvoja podeželja (v sodelovanju z drugimi politikami).
<p>Strategija za izvajanje Resolucije o strateških usmeritvah razvoja slovenskega kmetijstva in živilstva do leta 2020</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Zagotavljanje stabilnih proizvodnih in ekonomskih razmer za kmetijstvo (cilj je povečati samooskrbo z zelenjavo na 50 %, samooskrbo s prašičjim mesom na 70 %, povečati odkup krušne pšenice, namenjene za prehrano na 130.000 t in povečati ekološko pridelavo, ki jo bo izvajalo 5.000 kmetij na 55.000 ha). - Prestrukturiranje in dvig konkurenčnosti kmetijstva in povezanih panog. - Ohranjanje rodnosti tal in proizvodnega potenciala kmetijskih zemljišč. - Učinkovitejše tržno organiziranje kmetijstva, krepitev agroživilskih verig in večja prepoznavnost domačih proizvodov (cilj je, da v sistemu naročanja v javnih zavodih doseže najmanj 40 % oskrbe z domačimi pridelki in s proizvodi). - Krepitev zagotavljanja javnih dobrin kmetijstva na področju varstva okolja in ohranjanja kulturne krajine. - Socialno vzdržen in skladen razvoj podeželja (v kmetijstvu in povezanih dejavnostih bodo s podprtimi projekti prispevali k zagotavljanju 1.300 novo ustvarjenih delovnih mest na podeželju; podprli bodo 1.300 lastniških prevzemov s podporo za generacijsko pomladitev kmetijstva oz. za mlade kmete). - Večja vloga znanja in njegov učinkovitejši prenos (prenos inovacij, raziskave).
<p>Program razvoja podeželja 2014–2020¹⁸⁸</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Pospešitev procesov strukturnega prilagajanja v kmetijstvu in s tem ustvarjanje pogojev za povečanje produktivnosti slovenskega kmetijstva.

¹⁸⁸ Na področju pospešitve procesov strukturnega prilagajanja v kmetijstvu, ki ga opredeljuje 2. prednostna naloga iz Uredbe 1305/2013/EU, se je Slovenija odločila za izbor naslednjih potreb:

- Potreba 01: Povečanje produktivnosti v kmetijstvu.
(nadaljevanje sprotne opombe)

<p>Slovenska Strategija Pametne Specializacije</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Učinkovitejše tržno organiziranje kmetijstva, krepitev agroživilskih verig ter večja prepoznavnost in kakovost lokalno pridelanih proizvodov. - Trajnostno izkoriščanje gozdov in povečanje dodane vrednosti lesa z boljšim tržnim povezovanjem na področju gozdarstva in vzdolž gozdno-lesne verige ter s povečanjem konkurenčnosti na področju gozdarstva in neindustrijske predelave lesa. - Spodbujanje kmetijskih praks, ki ugodno vplivajo na ohranjanje naravnih virov in prilagajanje na podnebne spremembe. - Zelena delovna mesta in skladen ter vzdržen razvoj podeželja, ki temelji na razvoju endogenih potencialov lokalnega okolja. - Prenos znanja in inovacij, skrb za okolje ter podnebne spremembe so horizontalni cilji, ki jih zasleduje vseh pet prednostnih področij ukrepanja.
	<ul style="list-style-type: none"> - Medpanožno povezovanje in integracija lesne verige v zasnovano doma in delovnega okolja prihodnosti. - Spodbuditi trajnostno pridelavo hrane vrhunske kakovosti s povezanim poslovnim modelom, ki bo integriral institucije znanja s proizvajalci in z gospodarskimi subjekti vzdolž celotne verige vrednosti, vključno z razvojem novih modelov trženja na domačem, evropskem in globalnem trgu. - Vzpostaviti inovativne, kratke dobavne verige za lokalno, še posebej tudi za ekološko, pridelana živila z zagotovljeno in s prepoznano sledljivostjo od polja do mize. - Zagotoviti dolgoročno vzdržne pogoje za razvoj slovenskemu prostoru in podnebnim spremembam prilagojenih sort in kmetijskih praks.
<p>Agenda 2030 za trajnostni razvoj PARTNERSKI SPORAZUM med Slovenijo in Evropsko komisijo</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Odpraviti lakoto, zagotoviti prehransko varnost in boljšo prehrano ter spodbujati trajnostno kmetijstvo. - Nadaljnje zmanjševanje vnosa fitofarmaceutskih sredstev in nitratov s spodbujanjem okolju prijaznejših načinov kmetovanja (zlasti ekološkega). - Uporaba energetske varčnejših tehnologij, učinkovitejše gospodarjenje z dušikom, optimizacija gnojenja, na podlagi

- Potreba 02: Izboljšanje velikostne strukture in zmanjšanje razdrobljenosti kmetijske posesti ter ureditev kmetijske infrastrukture.
- Potreba 03: Izboljšanje starostne strukture nosilcev kmetijskih gospodarstev.
- Potreba 04: Povečanje usposobljenosti v kmetijstvu, gozdarstvu in živilstvu.
- Potreba 07: Učinkovitejši prenos znanja in inovacij v kmetijstvu, živilstvu in gozdarstvu.
- Potreba 09: Zmanjšanje negativnih vplivov kmetijstva na kakovost površinskih in podzemnih voda.
- Potreba 11: Ohranjanje kmetovanja na območjih z naravnimi in drugimi proizvodnimi omejitvami.
- Potreba 12: Zmanjšanje emisij toplogrednih plinov in amonijaka iz kmetijstva.
- Potreba 13: Povečanje rabe OVE v rabi energije in dvig energetske učinkovitosti.
- Potreba 14: Prilagoditev kmetijstva na podnebne spremembe.
- Potreba 17: Spodbujanje ekološkega kmetijstva in večje ponudbe proizvodov iz shem kakovosti.
- Potreba 23: Ureditev gozdne infrastrukture za doseganje večje odprtosti gozdov (Program razvoja podeželja RS za obdobje 2014–2020).

<p>za obdobje 2014–2020</p>	<p>analize tal, in gnojilnega načrta, v obdelavi tal, izbira ustreznega kolobarja z dovolj velikim deležem metuljnic in ozelenitvi tal.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Povečanje usposobljenosti kmetov in dostopnosti specializiranih svetovalnih storitev ter zagotoviti učinkovitejši prenos znanja in inovacij v prakso. - Uporaba sodobnejših in gospodarnejših namakalnih tehnologij oz. vzpodbuda za uporabo vodnih zadrževalnikov. <ul style="list-style-type: none"> - Obnova gozdnega potenciala, uničenega po naravni nesreči. - Trajnostni razvoj ribištva.
<p>Strategija razvoja Slovenija 2030</p> <p>Regionalni razvojni program za obdobje 2014–2020 v razvojni regiji Jugovzhodna Slovenija</p>	<p style="text-align: center;">- Trajnostno upravljanje z naravnimi viri:</p> <p>a) Zagotavljati trajnostni razvoj gozda kot ekosistema v smislu njegovih ekoloških, gospodarskih in socialnih funkcij. b) Trajno varovati in ohranjati kakovostna kmetijska zemljišča ter spodbujati kmetijsko prakso za povečanje samooskrbe z lokalno trajnostno pridelavo živil, ki pozitivno vplivajo na zdravje ljudi.</p> <p>Vizija programa: Trajnostni razvoj podeželja, temelječ na ohranjanju in ustvarjanju zelenih delovnih mest, na pridelavi zdrave hrane, povečanju socialne vključenosti, s poudarkom na ohranjanju naravne in kulturne dediščine.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Specifični cilj 4.1: Višja stopnja usposobljenosti in učinkovitejši prenos znanja na podeželju. - Specifični cilj 4.2: Izboljšanje konkurenčnosti kmetij in poslovnih subjektov na podeželju. - Specifični cilj 4.3: Dvig samooskrbe s prehranskimi izdelki. - Specifični cilj 4.4: Ohranjanje biotske raznovrstnosti in kulturne krajine ter varovanih območij. - Specifični cilj 4.5: Intenzivnejše gospodarjenje z gozdovi, boljša izraba lesa in večanje dodane vrednosti v lesno predelovalni industriji. - Specifični cilj 4.6.7: Spodbujanje prehoda v nizkoogljično gospodarstvo. - Specifični cilj 4.6: Krepitev podeželskega gospodarstva in socialnega kapitala podeželja ter s tem enakomernejši razvoj podeželja.
<p>Resolucija o strateških usmeritvah razvoja slovenskega kmetijstva in živilstva do leta 2020 – »Zagotovimo.si hrano za jutri«</p>	<ol style="list-style-type: none"> I. Zagotavljanje stabilnih proizvodnih in ekonomskih razmer za kmetijstvo. II. Prestrukturiranje in dvig konkurenčnosti kmetijstva in povezanih panog. III. Ohranjanje rodnosti tal in proizvodnega potenciala kmetijskih zemljišč. IV. Učinkovitejše tržno organiziranje kmetijstva, krepitev agroživilskih verig in večja prepoznavnost domačih proizvodov. V. Krepitev zagotavljanja javnih dobrin kmetijstva na področju varstva okolja in ohranjanja kulturne krajine. VI. Socialno vzdržen in skladen razvoj podeželja. VII. Večja vloga znanja in njegov učinkovitejši prenos. <p>V skladu z načeli trajnostnega razvoja kmetijstva so strateški cilji kmetijske politike naslednji:</p> <ol style="list-style-type: none"> a) Zagotavljanje prehranske varnosti s stabilno pridelavo varne, kakovostne in potrošniku dostopne hrane. b) Povečevanje konkurenčne sposobnosti kmetijstva in živilstva. c) Trajnostna raba proizvodnih potencialov in zagotavljanje s kmetijstvom povezanih javnih dobrin. č) Zagotavljanje skladnega in socialno vzdržnega razvoja podeželja (v sodelovanju z drugimi politikami).
<p>Skupna kmetijska politika proti letu 2020: odziv na prihodnje izzive, povezane s hrano, z</p>	<p>V prihodnje se oblikuje trdna skupna politika, temelječa na dveh stebrih (neposredna plačila in tržni ukrepi ter razvoj podeželja) s tremi glavnimi cilji:</p> <ol style="list-style-type: none"> a) vitalna proizvodnja hrane, b) trajnostno upravljanje naravnih virov in ukrepi na področju podnebnih sprememb ter c)

naravnimi viri in ozemljem	uravnotežen teritorialni razvoj.
	Evropska Skupna kmetijska politika se je oblikovala zaradi zasledovanja dveh ključnih ciljev: a) potrošnikom zagotoviti kakovostno in cenovno dostopno hrano, b) kmetovalcem omogočati ustrezen dohodek za dostojno življenje.
	Evropa 2020
Odllok o Občinskem prostorskem načrtu (OPN)	– Pametna rast: razvoj gospodarstva, ki temelji na znanju in inovacijah. – Trajnostna rast: spodbujanje bolj konkurenčnega in zelenega gospodarstva, ki gospodarneje izkorišča vire. – Vključujoča rast: utrjevanje gospodarstva z visoko stopnjo zaposlenosti, ki krepi socialno in teritorialno kohezijo.
	V 39. členu so podane ključne usmeritve za razvoj kmetijstva, ki se nanašajo na varovanje najboljših proizvodnih potencialov, proizvodne usmeritve, agrarne operacije, namakanje, pa tudi na dimenzioniranje gospodarskih objektov za potrebe kmetijstva. V 40. členu so opredeljeni ključni cilji in usmeritve za področje gozdarstva, ki prekriva skoraj 2/3 občine (Strokovne podlage za razvoj kmetijstva v okviru izdelave sprememb in dopolnitev občinskega prostorskega načrta Občine Črnomelj).

Vir: Lasten, skladno s posameznimi cilji posamezne strategije, 2018

Na podlagi Partnerskega sporazuma med Slovenijo in Evropsko komisijo za obdobje 2014–2020 (2014) ter na podlagi vključenosti gozdarstva v Strategijo pametne specializacije in v programiranje evropske kohezijske politike 2014–2020 je nastala spodnja tabela, ki prikazuje na levi strani tabele tematske cilje Evrope do leta 2020 ter na desni vsebine oziroma podcilje, ki se tičejo neposredno gozdarstva.

Priloga – Tabela 22: Ključni cilji na področju gozdarstva

Vir: Šinko, Vključenost gozdarstva v strategiji pametne specializacije in v programiranje evropske kohezijske politike 2014–2020 (2014)

Tematski cilji	Z gozdarstvom povezana vsebina
Krepitev raziskav, tehnološkega razvoja in inovacij	Horizontalna krepitev znanj in inovacij na podeželju Prenos tehnologij v prakso, povezanost med raziskovalnimi, akademskimi in strokovnimi službami
Izboljšanje dostopa do informacijsko-komunikacijskih tehnologij ter povečanje njihove uporabe in kakovosti	
Povečanje konkurenčnosti MSP, kmetijskega sektorja ter sektorja ribištva in akvakulture	Spodbujanje trajnostne oblike kmetovanja in upravljanja z gozdom
Podpora prehodu na gospodarstvo z nizkimi emisijami ogljika v vseh sektorjih	Povečanje deleža obnovljivih virov v končni rabi na 25 %
Spodbujanje prilagajanja podnebnim spremembam ter preprečevanje in obvladovanje tveganj	Prilagajanje kmetijstva in gozdarstva na podnebne spremembe, ohranjanje biotske raznovrstnosti in spodbujanje trajnostne rabe naravnih virov.
Ohranjanje in varstvo okolja in spodbujanje učinkovite rabe virov	Obsežno opisno poglavje o škodah v gozdovih
Spodbujanje trajnostnega prometa in odprava ozkih gri v ključnih omrežnih infrastrukturah	
Spodbujanje trajnostnega in kakovostnega zaposlovanja in mobilnosti delovne sile	Zaposlovanje v gozdarstvu v okviru izkoriščanja gozdnega potenciala države
Spodbujanje socialnega vključevanja ter boj proti revščini in kakršni koli diskriminaciji	
Vlaganje v izobraževanje, usposabljanje in poklicno usposabljanje za spretnosti ter vseživljenjsko učenje	Spodbujanje usposabljanja, izobraževanja in prenosa znanj v kmetijstvu, gozdarstvu, ...
Izboljšanje institucionalne zmogljivosti javnih organov in zainteresiranih strani ter prispevanje k učinkoviti javni upravi	Izboljšanje zakonodajnega okvira

4. DRUŽBENE DEJAVNOSTI

V spodnji tabeli navajamo nekatere izmed ključnih razvojnih strategij, pomembnih za razvoj pričujoče strategije razvoja Občine Črnomelj na področju družbenih dejavnosti, saj bodo cilji le-te na tem področju nastajali z upoštevanjem ciljev spodaj navedenih strategij.

Priloga – Tabela 23: Strateški dokumenti in njihovi zastavljeni cilji na področju družbenih dejavnosti

IME STRATEŠKEGA DOKUMENTA	CILJI STRATEŠKEGA DOKUMENTA
<p>EVROPA 2020 Strategija za pametno, trajnostno in vključujočo rast</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Zmanjšanje stopnje osipa na področju izobraževanja s sedanjih 15 % na 10 % ter povečanje deleža prebivalstva med 30. in 34. letom starosti, ki je končalo terciarno izobraževanje, z 31 % na vsaj 40 %. - Zmanjšanje števila Evropejcev, ki živijo pod nacionalno mejo revščine, za 25 %, s čimer bi iz primeža revščine rešili 20 milijonov ljudi.
<p>PARTNERSKI SPORAZUM med Slovenijo in Evropsko komisijo za obdobje 2014–2020</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Vlaganje v izobraževanje, usposabljanje in poklicno usposabljanje za spretnosti ter vseživljenjsko učenje. <ul style="list-style-type: none"> - Spodbujanje socialnega vključevanja in boj proti revščini in kakršni koli diskriminaciji. - Izboljšanje institucionalnih zmogljivosti javnih organov in zainteresiranih strani ter prispevanje k učinkoviti javni upravi (krepitev zmogljivosti za vse zainteresirane strani, ki izvajajo politike izobraževanja, vseživljenjskega učenja, usposabljanja in zaposlovanja ter socialnih zadev, vključno s sektorskimi in teritorialnimi dogovori za spodbujanje reform na državni, regionalni in lokalni ravni).
<p>Agenda 2030 za trajnostni razvoj</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Odpraviti vse oblike revščine povsod po svetu. - Poskrbeti za zdravo življenje in spodbujati splošno dobro počutje v vseh življenjskih obdobjih. <ul style="list-style-type: none"> - Doseči enakost spolov ter krepiti vlogo vseh žensk in deklic. - Zmanjšati neenakosti znotraj držav in med njimi. - Spodbujati miroljubne in vključujoče družbe za trajnostni razvoj, vsem omogočiti dostop do pravnega varstva ter oblikovati učinkovite, odgovorne in odprte ustanove na vseh ravneh. - Okrepiti načine in sredstva za izvajanje ciljev ter oživiti globalno partnerstvo za trajnostni razvoj. - Vsem enakopravno zagotoviti kakovostno izobrazbo in spodbujati možnosti vseživljenjskega učenja za vsakogar. <p>Vizija programa: Regija bo razvila učinkovit in kakovosten sistem razvoja človeških virov, ki podpira ustvarjalnost, konkurenčnost in izvozno naravnost gospodarstva ter prispeva k povečevanju družbene blaginje in kakovosti življenja za vse.</p>
<p>Operativni program za izvajanje evropske kohezijske politike v obdobju 2014–2020</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Socialna vključenost in zmanjševanje tveganja revščine (vzpostavitev celostnega modela socialne aktivacije; opolnomočenje ciljnih skupin za približevanje trgu dela; preprečevanje zdrsa v revščino oziroma socialno izključenost in zmanjševanje neenakosti v zdravju; pilotno preizkušeni pristopi za boljšo povezavo storitev dolgotrajne oskrbe; izboljšanje kakovosti skupnostnih storitev oskrbe; povečati obseg dejavnosti in zaposlitve v sektorju socialnega podjetništva; boljša gospodarska in socialna vključenost skupnosti na območjih LAS). - Znanje, spretnosti in vseživljenjsko učenje za boljšo zaposljivost (izboljšanje kompetenc manj vključenih v vseživljenjsko učenje; izboljšanje kompetenc zaposlenih za zmanjšanje neskladij med usposobljenostjo

<p>Regionalni razvojni program za obdobje 2014–2020 v razvojni regiji Jugovzhodna Slovenija</p>	<p>in potrebami trga dela; spodbujanje prožnih oblik učenja ter podpora kakovostni karierni orientaciji za šolajočo se mladino na vseh ravneh izobraževalnega sistema; prenova sistema poklicnega izobraževanja in usposabljanja; izboljšanje kompetenc izvajalcev poklicnega izobraževanja in usposabljanja).</p> <ul style="list-style-type: none"> – Specifični cilj 2.1: Ustvarjanje znanja, ki je prilagojeno potrebam regionalnega gospodarstva, podpira pametno specializacijo regije in zagotavlja večjo zaposljivost. – Specifični cilj 2.2: Spodbujanje vseživljenjskega učenja in osebnega razvoja za vse generacije s krepitvijo dostopnosti vseživljenjskega učenja. – Specifični cilj 2.3: Izboljšanje kvalitete življenja ter povečanje družbene povezanosti in socialne vključenosti vseh skupin prebivalstva.
---	---

Vir: Lasten, skladno s posameznimi cilji posamezne strategije, 2018

5. OKOLJE IN PROSTOR

V spodnji tabeli navajamo nekatere izmed ključnih razvojnih strategij, pomembnih za razvoj pričajuče strategije razvoja Občine Črnomelj na področju okolja in prostora, saj bodo cilji le-te na tem področju nastajali z upoštevanjem ciljev spodaj navedenih strategij.

Priloga – Tabela 24: Strateški dokumenti in njihovi zastavljeni cilji na področju okolja in prostora

STRATEŠKI RAZVOJNI DOKUMENTI	CILJI STRATEŠKIH DOKUMENTOV
<p>7. okoljski akcijski program EU</p>	<p>V Evropski uniji (EU) imamo vizijo, da bomo leta 2050 »dobro živeli ob upoštevanju omejitev našega planeta«. Ta vizija je povezana z zavedanjem, da sta gospodarska uspešnost in blaginja v Evropi neločljivo povezani z njenim okoljem – od rodovitnih tal do čistega zraka in vode, zato bo njena uresničitev zahtevala ukrepanje na treh ključnih področjih:</p> <ul style="list-style-type: none"> – varstvo naravnega kapitala, ki je temelj gospodarske uspešnosti in blaginje ljudi, – spodbujanje nizkoogljičnega, z viri gospodarnega gospodarskega in družbenega razvoja, – varstvo zdravja ljudi pred škodljivimi vplivi, ki so posledica stanja okolja (Poročilo o okolju v Republiki Sloveniji, 2017).
<p>EVROPA 2020 Strategija za pametno, trajnostno in vključujočo rast</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Zmanjšanje emisij toplogrednih plinov za vsaj 20 % v primerjavi z ravnmi iz leta 1990, ali za 30 %, ob pogojih, ki to omogočajo, povečanje deleža obnovljivih virov energije v naši končni porabi energije za 20 % in povečanje energetske učinkovitosti za 20 %.
<p>Strategija razvoja Slovenije 2014–2020</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Varovati okolje in preprečevati izgubo biotske raznovrstnosti: a) Obnovljivi in trajnostni viri energije: hidro in jedrska energija že danes pomembno vplivata k manjšim izpustom toplogrednih plinov v Sloveniji in bosta tudi v prihodnosti pomembna stebra zanesljive oskrbe z električno energijo in zmanjšanja emisij toplogrednih plinov. b) Biotska raznovrstnost: Slovenija je ena najbolj biotsko pestrih držav v Evropi z velikim obsegom območij Natura 2000 in velikim številom naravnih vrednot. Po podatkih SURS 30 % tujih turistov v Slovenijo privabi prav ohranjena narava, skrbno upravljanje z

Strategija razvoja Slovenija
2030

Agenda 2030 za trajnostni
razvoj

PARTNERSKI SPORAZUM
med Slovenijo in Evropsko
komisijo
za obdobje 2014–2020
Operativni program za
izvajanje
evropske kohezijske politike
v

naravnimi viri, krajino in mesti v povezavi z ohranjeno kulturno dediščino in drugo kulturno ponudbo v veliki meri vpliva tudi na privlačnost in turistični potencial celotne regije.

– Nizkoogljično krožno gospodarstvo:

- a) Okrepiti povezavo med razvojem gospodarstva in ukrepi za zmanjšanje rabe virov ter izpustov TGP.
- b) Spodbujati inovacije, uporabo oblikovanja in IKT za razvoj novih poslovnih modelov in produktov za učinkovito rabo surovin, energije in prilagajanje na podnebne spremembe.
- c) Ob spodbujanju URE in rabe OVE nadomestiti fosilna goriva v vseh segmentih rabe energije, ob usklajevanju interesov na presečnih področjih: voda – hrana – energija – ekosistemi.
- d) Zagotavljati, da infrastruktura in raba energije v prometu podpirata prehod v nizkoogljično krožno gospodarstvo ter omogočata trajnostno mobilnost, tudi s pomočjo uvajanja novih konceptov mobilnosti.
- e) Uporabiti prostorsko načrtovanje za oblikovanje vozlišč nizkoogljičnega krožnega gospodarstva in razvojnih rešitev na regionalni in lokalni ravni.

– Trajnostno upravljanje z naravnimi viri:

- a) Uvajati ekosistemski pristop pri upravljanju z naravnimi viri in preseči sektorski način razmišljanja, med drugim s pravočasnim usklajevanjem nacionalnih in čezmejnih interesov na presečnih področjih voda – hrana – energija – ekosistemi, ki se bodo v prihodnosti spreminjali in prilagajali tudi zaradi posledic podnebnih sprememb.
- b) Preprečevati čezmerno onesnaževanje vseh sestavin okolja.
- c) Ohranjati visoko stopnjo biotske raznovrstnosti in kakovosti naravnih vrednot.
- č) Trajnostno upravljati s tlemi z ohranjanjem ekosistemskih storitev tal, s preprečevanjem nadaljnje degradacije tal in sanacijo degradiranih tal.

d) Zagotavljati kakovostno bivalno okolje ob odgovornem in učinkovitem ravnanju s prostorom, na podlagi usklajenih prednostnih nalog in uravnoteženega odnosa med njimi, tudi v luči skladnejšega regionalnega razvoja.

e) Zagotavljati sistem za čim bolj učinkovito prilagajanje na podnebne spremembe in čim boljši izkoristek priložnosti, ki jih te prinašajo.

– Zagotoviti trajnostne načine proizvodnje in porabe.

– Poskrbeti za odprta, varna, vzdržljiva in trajnostna mesta ter naselja.

– Sprejeti nujne ukrepe za boj proti podnebnim spremembam in njihovim posledicam.

– Ohranjati in vzdržno uporabljati oceane, morja in morske vire za trajnostni razvoj.

– Varovati in obnoviti kopenske ekosisteme ter spodbujati njihovo trajnostno rabo, trajnostno gospodariti z gozdovi, boriti se proti širjenju puščav, preprečiti degradacijo zemljišč in obrniti ta pojav ter preprečiti izgubo biotske raznovrstnosti.

– Spodbujanje prilagajanja podnebnim spremembam ter preprečevanja in obvladovanja tveganj.

– Vzpostavitev sistema za prilagajanje podnebnim spremembam, vpliv in prilagajanje kmetijstva podnebnim spremembam.

– Prilagajanje podnebnim spremembam (nižja poplavna ogroženost na območjih pomembnega vpliva poplav).

– Boljše stanje okolja in biotske raznovrstnosti (zmanjšanje emisij v vode zaradi gradnje infrastrukture za odvajanje in čiščenje komunalnih odpadnih voda; večja zanesljivost oskrbe z zdravstveno ustrežno pitno

obdobju 2014–2020	vodo; doseganje dobrega kemijskega in ekološkega stanja voda; izboljšanje stanja evropsko pomembnih vrst in habitatnih tipov, prednostno tistih s slabim stanjem ohranjenosti in endemičnih vrst; učinkovita raba prostora na urbanih območjih; boljše spremljanje kakovosti zraka za boljšo podporo pripravi načrtov na tem področju.
Regionalni razvojni program za obdobje 2014–2020 v razvojni regiji Jugovzhodna Slovenija	<p style="text-align: center;">Vizija programa:</p> <p>Vizija razvoja področja infrastrukture, okolja in prostora je ustvariti takšne razmere v regiji, ki bodo omogočile uravnoteženo rabo prostora, boljšo povezanost in dostopnost regije, enakomeren gospodarski, socialni in demografski razvoj ter kakovostno življenje na celotnem območju regije.</p> <p style="text-align: center;"><i>»Infrastrukturni, okoljski in prostorski razvoj regije bo temeljil na boljši povezanosti in dostopnosti regije, vzdržnem, uravnoteženem in policentričnem razvoju vseh prostorskih struktur in dejavnosti v regiji.«</i></p> <p style="text-align: center;">– Specifični cilj 3.5: Učinkovit in celovit prostorski razvoj.</p>

Vir: Lasten, skladno s posameznimi cilji posamezne strategije, 2018

6. KOMUNALA, ENERGETIKA IN TELEKOMUNIKACIJSKA INFRASTRUKTURA

V spodnji tabeli navajamo nekatere izmed ključnih razvojnih strategij, pomembnih za razvoj pričujoče strategije razvoja Občine Črnomelj na področju komunale, energetike in telekomunikacijske infrastrukture, saj bodo cilji le-te na tem področju nastajali z upoštevanjem ciljev spodaj navedenih strategij.

Priloga – Tabela 25: Strateški dokumenti in njihovi zastavljeni cilji na področju komunale, energetike in telekomunikacijske infrastrukture

IME STRATEŠKEGA DOKUMENTA	CILJI STRATEŠKEGA DOKUMENTA
Strategija razvoja Slovenije 2014 – 2020	<ul style="list-style-type: none"> – Vodni viri: smo z vodnimi viri bogata država, saj je za Finsko in Švedsko v EU (27) Slovenija na tretjem mestu po količini sladke vode na prebivalca (dolgoletno povprečje). Količina vode na prebivalca je skoraj štirikrat večja od evropskega povprečja. Poraba vode v gospodinjstvu in v gospodarstvu na prebivalca se od leta 2008 bistveno ne spreminja. Trajnostno gospodarjenje z vodo kot strateškim virom prihodnosti prinaša tudi nova delovna mesta in razvojne priložnosti. <ul style="list-style-type: none"> – Uvesti učinkovita in pametna elektroenergetska omrežja. – Opozarjati potrošnike na ekološke izdelke in ekološko ravnanje – Doseči 20 % manj izpustov toplogrednih plinov do leta 2020 v primerjavi z letom 1990, oziroma 30 % manj izpustov, ob pogoju, da se taki zavezi pridružijo druge razvite države in države v razvoju prispevajo po svojih zmožnostih. <ul style="list-style-type: none"> – 20-odstotni delež obnovljivih virov energije v končni porabi. – 20-odstotno povečanje energetske učinkovitosti.
Strategija razvoja Slovenija 2030 Agenda 2030 za trajnostni	<ul style="list-style-type: none"> – Trajnostno upravljanje z naravnimi viri: učinkovito upravljati s površinskimi in podzemnimi vodami, z obalnimi in morskimi viri ter dosegati njihovo dobro stanje. – Vsem zagotoviti dostop do vode in sanitarne ureditve ter poskrbeti za trajnostno gospodarjenje z vodnimi viri.

razvoj PARTNERSKI SPORAZUM med Slovenijo in Evropsko komisijo za obdobje 2014–2020 Operativni program za izvajanje evropske kohezijske politike v obdobju 2014–2020	– Vsem zagotoviti dostop do cenovno sprejemljivih, zanesljivih, trajnostnih in sodobnih virov energije.
	– Ohranjanje in varstvo okolja ter spodbujanje učinkovite rabe virov (izboljševanje kakovosti pitne vode in preprečevanje izgub, doseči zadovoljivo stopnjo infrastrukture za zbiranje in čiščenje komunalnih odpadnih voda, kakovost vodotokov, učinkovito gospodarjenje z viri – povečanje deleža kompostiranja biorazgradljivih odpadkov itd., biotska raznovrstnost ...).
Regionalni razvojni program za obdobje 2014–2020 v razvojni regiji Jugovzhodna Slovenija	– Povečanje dostopnosti do informacijsko-komunikacijskih tehnologij ter njihove uporabe in kakovosti. – Trajnostna raba in proizvodnja energije ter pametna omrežja.
	Vizija razvoja področja infrastrukture, okolja in prostora je zajeta pri podpoglavju Okolje in prostor. – Specifični cilj 3.2: Izboljšanje opremljenosti z okoljsko infrastrukturo (čiščenje in odvajanje odpadnih voda, izboljšana oskrba s pitno vodo, z odpadki, ponovna uporaba odpadkov). – Specifični cilj 3.3: Povečanje učinkovitosti rabe energije (energetska gradnja in sanacija, urejanje javne razsvetljave, uvajanje sistema za upravljanje z energijo (<i>energy management</i>), izraba obnovljivih virov energije). – Specifični cilj 3.4: Izboljšanje komunikacijske infrastrukture (dograditev širokopasovnega omrežja in povečanje internetnih priključkov).

Vir: Lasten, skladno s posameznimi cilji posamezne strategije

PRILOGA 11: DOPOLNILNE DEJAVNOSTI V OBČINI ČRNOMELJ

Priloga – Tabela 26: Dopolnilne dejavnosti v Občini Črnomelj (podatki iz januarja 2018)

1000 PREDELAVA PRIMARNIH KMETIJSKIH PRIDELKOV – Skupina dopolnilnih dejavnosti 10. člena uredbe 57/2015, 31. 7. 2015	ADLEŠIČI	ČRNOMELJ	DRAGATUŠ	GRIBLJE	STARI TRG	VINICA	SKUPAJ
1001 proizvodnja moke in drugih mlevskih izdelkov proizvodnja moke in drugih mlevskih izdelkov (kosmiči, kaše, zdrob ipd.) (SKD 10.610 Mlinarstvo) 10.610		2	2	1		3	8
1002 peka kruha in potic ter peciva in slaščic (SKD 10.710 Proizvodnja kruha, svežega peciva in slaščic) 10.710	1	3	2	1	2	2	11
1003 proizvodnja testenin proizvodnja testenin (SKD 10.730 Proizvodnja testenin) 10.730		1	2	1		2	6
1004 peka sadnega kruha (kruha z dodatki sadja ipd.), trajnega peciva, kolačev z dodatki peka sadnega kruha (kruha z dodatki sadja ipd.),	1		2			2	5

trajnega peciva, kolačev z dodatki (SKD 10.720 Proizvodnja prepečenca in piškotov)							
1006 proizvodnja rastlinskega olja in predelava semen oljnih rastlin proizvodnja rastlinskega olja in predelava semen oljnih rastlin (SKD 10.410 Proizvodnja olja in maščob): v to skupino spada proizvodnja oljčnega, sojinega, orehovega, sončničnega olja, olja ogrščice, gorčičnega, lanenega, bučnega olja, predelava semen oljnih rastlin idr. 10.410		2	1			3	6
1008 proizvodnja sadnih in zelenjavnih sokov proizvodnja sadnih in zelenjavnih sokov (SKD 10.320 Proizvodnja sadnih in zelenjavnih sokov) 10.320		1	1	1	1	2	6
1009 predelava in konzerviranje sadja in zelenjave predelava in konzerviranje sadja in zelenjave (SKD 10.390 Druga predelava in konzerviranje sadja in zelenjave): v to skupino spada predelava zelenjave, sadja, grozdja (ne za vino)		2	1	1	1	2	7
1011 proizvodnja kisa proizvodnja kisa (SKD 10.840 Proizvodnja začimb, dišav in drugih dodatkov) 10.840		2	1		1	2	6
1012 zakol živali in predelava mesa zakol živali in predelava mesa (SKD 10.110 Proizvodnja mesa, razen perutninskega, SKD 10.120 Proizvodnja perutninskega mesa, SKD 10.130 Proizvodnja mesnih izdelkov): v to skupino spadajo klanje in razsek živali, priprava mesnih izdelkov, klobas, salam idr., peka celih živali, razen goveda in kopitarjev, sušenje mesa, dimljenje, priprava paštet itd. 10.110, 10.120, 10.130	1	4	1	1	1	2	10
1013 predelava mleka predelava mleka (SKD 10.510 Mlekarstvo in sirarstvo) 10.510					2		2
1014 proizvodnja sladoleda proizvodnja sladoleda (10.520 Proizvodnja sladoleda) 10.520					2		2
1015 predelava medu, cvetnega prahu, matičnega mlečka, propolisa in voska predelava medu, cvetnega prahu, matičnega mlečka, propolisa in voska (SKD 10.840 Proizvodnja začimb, dišav in drugih dodatkov, SKD 10.890 Proizvodnja drugih prehrabnih izdelkov, drugje nerazvrščenih, SKD 11.010 Proizvodnja žganih pijač, SKD 11.030 Proizvodnja sadnih vin in podobnih fermentiranih		1					1

pijač): proizvodnja medenega kisa, proizvodnja medenega žganja, proizvodnja čebeljih pridelkov z dodatki zelišč, sadja in podobno, proizvodnja medice in peneče medice na osnovi medu in čebeljih pridelkov, proizvodnja medenih likerjev in tinkture iz propolisa 10.840, 10.890, 11.010, 11.030							
1016 predelava zelišč predelava zelišč (SKD 10.830 Predelava čaja in kave, SKD 10.840 Proizvodnja začimb, dišav in drugih dodatkov in SKD 10.390 Druga predelava in konzerviranje sadja in zelenjave) 10.390, 10.830, 10.840	1	2		1	2	6	
1019 proizvodnja žganih pijač proizvodnja žganih pijač (SKD 11.010 Proizvodnja žganih pijač) 11.010	2		1		1	4	
1100 PREDELAVA GOZDNI LESNIH SORTIMENTOV – Skupina dopolnilnih dejavnosti iz 11. člena uredbe 57/2015, 31. 7. 2015	ADLEŠIČI	ČRNOMELJ	DRAGATUŠ	GRIBLJE	STARI TRG	VINICA	SKUPAJ
1101 izdelava lesnih briketov in peletov izdelava lesnih briketov in peletov (SKD 16.290 Proizvodnja drugih izdelkov iz lesa, plute, slame in protja) 16.290	1	3	1			5	
1102 izdelava lesene embalaže izdelava lesene embalaže (SKD 16.240 Proizvodnja lesene embalaže) 16.240	1	3	1			5	
1103 izdelava žaganega, skobljanega in impregniranega lesa (deske, tramovi), izdelava drogov, kolov, železniških pragov izdelava žaganega, skobljanega in impregniranega lesa (deske, tramovi), izdelava drogov, kolov, železniških pragov (SKD 16.100 Žaganje, skobljanje in impregniranje lesa) 16.100	1	4	1			6	
1104 izdelava enostavnih izdelkov iz lesa izdelava enostavnih izdelkov iz lesa (SKD 16.290 Proizvodnja drugih izdelkov iz lesa, plute, slame in protja): v to skupino spadajo zlasti izdelava kompostnikov, vrtnih klopi in miz, ptičnic, valilnic, okvirjev za satnice, struženih izdelkov, ograj iz brun 16.290	1	4	1		1	7	

1105 izdelava drv ali lesnih sekancev iz kupljenih gozdnih lesnih sortimentov in izdelava lesnih sekancev v predelovalnem obratu ali za proizvodnjo energije iz kupljenih gozdnih lesnih sortimentov (SKD 02.200 Sečnja) 02.200	1	5	1			1	8
1200 PRODAJA KMETIJSKIH PRIDELKOV IN IZDELKOV KMETI – Skupina dopolnilnih dejavnosti iz 12. člena uredbe 57/2015, 31. 7. 2015	ADLEŠIČI	ČRNOMELJ	DRAGATUŠ	GRIBLJE	STARI TRG	VINICA	SKUPAJ
1201 prodaja na kmetiji in prodaja od vrat do vrat prodaja na kmetiji in prodaja od vrat do vrat (SKD 47.990 Druga trgovina na drobno zunaj prodajaln, stojnic in tržnic) 47.990	1	2	2	2		5	12
1202 prodaja na lokalnem trgu prodaja na lokalnem trgu (SKD 47.810 Trgovina na drobno na stojnicah in tržnicah z živili, s pijačami in tobačnimi izdelki): v to skupino spada prodaja na tržnicah, prodaja na premičnih prodajnih objektih in prodaja na sejmi in prireditvah 47.810	1	1	2	2		5	11
1203 prodaja na drobno po pošti preko interneta prodaja na drobno po pošti preko interneta (SKD 47.910 Trgovina na drobno po pošti ali po internetu): naročnik posreduje svoje naročilo po pošti, preko interneta ali po telefonu, naročeno blago je kupcu fizično dostavljeno 47.910	1	1	1	1		1	5
1204 prodaja trgovcem na drobno, institucijam in gostinskim obratom prodaja trgovcem na drobno, institucijam in gostinskim obratom (SKD 46.220 Trgovina na debelo s cvetjem in z rastlinami, 46.310 Trgovina na debelo s sadjem in z zelenjavo, 46.320 Trgovina na debelo z mesom in mesnimi izdelki, 46.330 Trgovina na debelo z mlekom, mlečnimi izdelki, jajci, jedilnimi olji in maščobami, 46.360 Trgovina na debelo s sladkorjem, čokolado, sladkornimi izdelki): v to skupino spada prodaja trgovcem na drobno, vrtcem, šolam in drugim javnim zavodom ter gostinskim obratom 46.220, 46.310, 46.320, 46.330, 46.360	1	1	1	1		2	6
1400 TURIZEM N KMETIJI, KI JE GOSTINSKA DEJAVNOST – Skupina dopolnilnih dejavnosti iz 14. člena uredbe 57/2015, 31. 7. 2015	ADLEŠIČI	ČRNOMELJ	DRAGATUŠ	GRIBLJE	STARI TRG	VINICA	SKUPAJ

1401 turistična kmetija z nastanitvijo turistična kmetija z nastanitvijo (SKD 55.202 Turistične kmetije s sobami) 55.202	2	1			2	1	6
1402 izletniška kmetija izletniška kmetija (SKD 56.105 Turistične kmetije brez sob) 56.105	1	2	1	1			5
1700 TURIZEM NA KMETIJI, KI NI GOSTINSKA DEJAVNOST – Skupina dopolnilnih dejavnosti iz 17. člena uredbe 57/2015, 31. 7. 2015	ADLEŠIČI	ČRNOMELJ	DRAGATUŠ	GRIBLJE	STARI TRG	VINICA	SKUPAJ
1701 prevoz potnikov z vprežnimi vozili in s traktorji prevoz potnikov z vprežnimi vozili in s traktorji (SKD 49.391 Medkrajevni in drug cestni potniški promet) 49.391		1				1	2
1702 ježa živali ježa živali (SKD 93.190 Druge športne dejavnosti) 93.190		1					1
1703 oddajanje površin za piknike oddajanje površin za piknike (SKD 93.299 Druge nerazvrščene dejavnosti za prosti čas) 93.299	1	1			1	2	5
1800 TRADICIONALNA ZNANJA NA KMETIJI, STORITVE OZIROMA IZDELKI – Skupina dopolnilnih dejavnosti iz 18. člena uredbe 57/2015, 31. 7. 2015	ADLEŠIČI	ČRNOMELJ	DRAGATUŠ	GRIBLJE	STARI TRG	VINICA	SKUPAJ
1810 svečarstvo svečarstvo (SKD 32.990 Druge nerazvrščene predelovalne dejavnosti) 32.990		1					1
1815 domače mizarstvo domače mizarstvo (SKD 16.230 Stavbno mizarstvo in tesarstvo): izdelovanje mizarskih replik dediščine, mizarstvo restavratorstvo, izdelovanje raznih domačih mizarskih izdelkov 16.230		1					1
1833 ročno poslikavanje najrazličnejših predmetov – replike skrinj, panjskih končnic, slik na steklu in drugih izdelkov naše dediščine ročno poslikavanje najrazličnejših predmetov – replike skrinj, panjskih končnic, slik na steklu in drugih izdelkov naše dediščine (SKD 90.030 Umetniško ustvarjanje) 90.030						1	1
1834 dekorativno oblikovanje iz naravnih in umetnih materialov dekorativno oblikovanje iz naravnih in umetnih materialov (SKD 90.030 Umetniško ustvarjanje) 90.030						1	1

1835 ročno izdelane igrače in lutke (SKD 32.400 Proizvodnja igrač in rekvizitov za igre in zabavo) 32.400						1	1
1842 aranžiranje, izdelava in prodaja vencev, šopkov in drugih aranžmajev iz na kmetiji vzgojenega cvetja ter travniških in gozdnih rastlin (SKD 47.761 Trgovina na drobno v cvetličarnah) 47.761						1	1
1843 peka kruha in potic na tradicionalen način (SKD 10.710 Proizvodnja kruha, svežega peciva in slaščic) 10.710			1			2	3
1844 proizvodnja testenin na tradicionalen način (SKD 10.730 Proizvodnja testenin) 10.730						2	2
1845 peka peciva in slaščic na tradicionalen način (SKD 10.710 Proizvodnja kruha, svežega peciva in slaščic) 10.710						2	2
1847 predelava zelišč in dišavnic na tradicionalen način (SKD 10.830 Predelava čaja in kave, SKD 10.840 Proizvodnja začimb, dišav in drugih dodatkov, 10.890 Proizvodnja drugih prehrabnenih izdelkov, drugje nerazvrščenih) 10.830, 10.840, 10.890						1	1
1848 izdelava mila na tradicionalen način (SKD 20.410 Proizvodnja mil in pralnih sredstev, čistilnih in polirnih sredstev, SKD 20.420 Proizvodnja parfumov in toaletnih sredstev) 20.410, 20.420					1	1	2

1900 PREDELAVA RASTLINSKIH ODPADKOV IN PROIZVODNJA IN PRODAJA ENERGIJE IZ OBNOVLJIVI VIROV – Skupina dopolnilnih dejavnosti iz 19. člena uredbe 57/2015, 31. 7. 2015	ADLEŠIČI	ČRNOMELJ	DRAGATUŠ	GRIBLJE	STARI TRG	VINICA	SKUPAJ
1904 proizvodnja in prodaja energije iz sončnega vira SKD 35.119 Druga proizvodnja električne energije) 35.119			1				1
2001 storitev delo s traktorjem in z drugo strojno (SKD 01.610 Storitve za rastlinsko pridelavo) 01.610	2	8	5	1	1	4	21
2002 storitev vzdrževanje cest in pluzenje snega (SKD 81.290 Čiščenje cest in drugo čiščenje) 81.290	2	8	3		1	6	20
2003 storitev vzdrževanje zelenic (SKD 81.300	1	5	1			3	10

Urejanje in vzdrževanje zelenih površin in okolice) 81.300							
2004 storitev sečnja (SKD 02.200 Sečnja) 02.200		5	2			3	10
2005 storitev spravilo lesa iz gozda (SKD 02.400 Storitve za gozdarstvo) 02.400		5	1			2	8
2006 storitev izdelava drv in lesnih sekancev iz gozdnih lesnih sortimentov za proizvodnjo energije (SKD 02.200 Sečnja) 02.200		5	1			1	7
2007 storitev izdelava lesnih briketov in peletov (SKD 16.100 Žaganje, skobljanje in impregniranje lesa) 16.100	1	1				1	3
2009 storitev žaganje in skobljanje lesa (SKD 16.100 Žaganje, skobljanje in impregniranje lesa) 16.100	1	3	2			1	7
2010 storitev prevoz mleka, živali (SKD 01.610 Storitve za rastlinsko pridelavo) 01.610	1	1					2
2012 storitev zakol živali (SKD 10.110 Proizvodnja mesa, razen perutninskega	1	1	1			1	4
2013 storitev predelava mesa (SKD 10.130 Proizvodnja mesnih izdelkov) 10.130	1	1	1	1		1	5
2015 storitev stiskanje kmetijskih pridelkov za olje (SKD 10.410 Proizvodnja olja in maščob) 10.410			1			3	4
2016 storitev proizvodnja sadnih in zelenjavnih sokov (SKD 10.320 Proizvodnja sadnih in zelenjavnih sokov) 10.320		1					1
2017 storitev mletje žit (SKD 10.610 Mlinarstvo) 10.610			1			2	3
2018 storitev predelava in konzerviranje sadja in zelenjave (SKD 10.390 Druga predelava in konzerviranje sadja in zelenjave) 10.390		1					1
2019 storitev pakiranje pridelkov in izdelkov (SKD 82.920 Pakiranje) 82.920						1	1
2020 storitev opravljanje posebnih ročnih kmetijskih del in oskrbe živali (SKD 81.300 Urejanje in vzdrževanje zelenih površin in okolice, SKD 01.610 Storitve za rastlinsko pridelavo in SKD 01.620 Storitve za živinorejo, razen veterinarskih): v to skupino spadajo cepljenje sadnega drevja, obrezovanje, oskrba živine, obrezovanje parkljev, striženje ovc, podkovanje, oskrba tujih živali na kmetiji in podobna dela 01.610, 01.620, 81.300		1				1	2

2100 SVETOVANJE IN USPOSABLJANJE V ZVEZI S KMETIJSKO, Z GOZDARSKO IN DOPOLNILNO DEJAVNOSTJO – Skupina dopolnilnih dejavnosti iz 21. člena uredbe 57/2015, 31. 7. 2015	ADLEŠIČI	ČRNOMELJ	DRAGATUŠ	GRIBLJE	STARI TRG	VINICA	SKUPAJ
2101 svetovanje o kmetovanju (SKD 85.590 Druge nerazvrščeno izobraževanje, izpopolnjevanje in usposabljanje) 85.590		1	1	1			3
2102 organiziranje delavnic ali tečajev (SKD 85.590 Druge nerazvrščeno izobraževanje, izpopolnjevanje in usposabljanje): organizirajo se delavnice in tečaji, ki so povezani z vsebinami v zvezi s kmetijstvom, z gozdarstvom in dopolnilno dejavnostjo 85.590		2	1	2			5
2103 usposabljanje na kmetiji (SKD 85.590 Druge nerazvrščeno izobraževanje, izpopolnjevanje in usposabljanje): organizira se usposabljanje na kmetiji, ki je povezano z vsebinami v zvezi s kmetijstvom in z gozdarstvom 85.590		1	1	1			3
2104 prikaz del iz kmetijske, gozdarske in dopolnilne dejavnosti (SKD 85.590 Druge nerazvrščeno izobraževanje, izpopolnjevanje in usposabljanje) 85.590	1	4	2	3	1	1	12
2105 svetovanje in prikazi iz kmečkih gospodinjstvih opravil (SKD 85.590 Druge nerazvrščeno izobraževanje, izpopolnjevanje in usposabljanje) 85.590	1	3	1	1			6
	28	110	54	24	18	85	319

Vir: MKGP, 2018

Priloga – Tabela 27: Dopolnilne dejavnosti v Občini Črnomelj s potencialom za uvedbo novih dopolnilnih dejavnosti oziroma razširitev obstoječih dopolnilnih dejavnosti (podatki iz januarja 2018)

Dopolnilne dejavnosti, ki jih je možno registrirati po Uredbi o dop. dej – Ur. l. RS 57/2015	Št. registriranih DD	Potencial za uvedbo oziroma razširitev obstoječih dopolnilnih dejavnosti v Občini Črnomelj
1000 PREDELAVA PRIMARNIH KMETIJSKIH PRIDELKOV – Skupina dopolnilnih dejavnosti 10. člena uredbe 57/2015, 31. 7. 2015		
1001 proizvodnja moke in drugih mlevskih izdelkov (kosmiči, kaše, zdrob ipd.) (SKD 10.610 Mlinarstvo) 10.610	8	
1002 peka kruha in potic ter peciva in slaščic (SKD 10.710 Proizvodnja kruha, svežega peciva in slaščic) 10.710	11	

1003 proizvodnja testenin (SKD 10.730 Proizvodnja testenin) 10.730	6	
1004 peka sadnega kruha (kruha z dodatki sadja ipd.), trajnega peciva, kolačev z dodatki (SKD 10.720 Proizvodnja prepečenca in piškotov)	5	
1005 kandiranje sadežev in drugih delov rastlin (SKD 10.820 Proizvodnja kakava, čokolade in sladkornih izdelkov) 10.820		
1006 proizvodnja rastlinskega olja in predelava semen oljnih rastlin (SKD 10.410 Proizvodnja olja in maščob): v to skupino spada proizvodnja oljčnega, sojinega, orehovega, sončničnega olja, olja ogrščice, gorčičnega, lanenega, bučnega olja, predelava semen oljnih rastlin idr. 10.410	6	
1007 predelava in konzerviranje krompirja (SKD 10.310 Predelava in konzerviranje krompirja) 10.310		
1008 proizvodnja sadnih in zelenjavnih sokov (SKD 10.320 Proizvodnja sadnih in zelenjavnih sokov) 10.320	6	
1009 predelava in konzerviranje sadja in zelenjave (SKD 10.390 Druga predelava in konzerviranje sadja in zelenjave): v to skupino spada predelava zelenjave, sadja, grozdja (ne za vino)	7	
1010 proizvodnja vlaknin iz poljščin (SKD 13.100 Priprava in predenje tekstilnih vlaken) 13.100		
1011 proizvodnja kisa (SKD 10.840 Proizvodnja začimb, dišav in drugih dodatkov) 10.840	6	
1012 zakol živali in predelava mesa (SKD 10.110 Proizvodnja mesa, razen perutninskega, SKD 10.120 Proizvodnja perutninskega mesa, SKD 10.130 Proizvodnja mesnih izdelkov): v to skupino spadajo klanje in razsek živali, priprava mesnih izdelkov, klobas, salam idr., peka celih živali, razen goveda in kopitarjev, sušenje mesa, dimljenje, priprava paštet itd. 10.110, 10.120, 10.130	10	
1013 predelava mleka (SKD 10.510 Mlekarstvo in sirarstvo) 10.510	2	
1014 proizvodnja sladoleda (10.520 Proizvodnja sladoleda) 10.520	2	
1015 predelava medu, cvetnega prahu, matičnega mlečka, propolisa in voska (SKD 10.840 Proizvodnja začimb, dišav in drugih dodatkov, SKD 10.890 Proizvodnja drugih prehrabnih izdelkov, drugje nerazvrščenih, SKD 11.010 Proizvodnja žganih pijač, SKD 11.030 Proizvodnja sadnih vin in podobnih fermentiranih pijač): proizvodnja medenega kisa, proizvodnja medenega žganja, proizvodnja čebeljih pridelkov z dodatki zelišč, sadja in podobno, proizvodnja medice in peneče medice na osnovi medu in čebeljih pridelkov, proizvodnja medenih likerjev in tinkture iz propolisa 10.840, 10.890, 11.010, 11.030	1	
1016 predelava zelišč (SKD 10.830 Predelava čaja in kave, SKD 10.840 Proizvodnja začimb, dišav in drugih dodatkov in SKD 10.390 Druga predelava in konzerviranje sadja in zelenjave) 10.390, 10.830, 10.840	6	
1017 proizvodnja eteričnih olj (SKD 20.530 Proizvodnja eteričnih olj) 20.530		
1018 predelava gozdnih sadežev (SKD 10.390 Druga predelava in konzerviranje sadja in zelenjave): v to skupino spada predelava samoniklih gliv, kostanja, žira, želoda, borovnic in drugih sadežev 10.390		
1019 proizvodnja žganih pijač (SKD 11.010 Proizvodnja žganih pijač) 11.010	4	
1020 proizvodnja piva, medenega piva (SKD 11.050 Proizvodnja piva) 11.050		
1021 proizvodnja drugih fermentiranih pijač in sadnih vin (SKD 11.030 Proizvodnja sadnih vin in podobnih fermentiranih pijač) 11.030		
1022 pečenje kostanja, koruze, semen, oreškov in prodaja tega na stojnicah (SKD 56.104 Začasni gostinski obrati) 56.104		
1023 predelava volne (SKD 13.100 Priprava in predenje tekstilnih vlaken) 13.100		
1100 PREDELAVA GOZDNI LESNIH SORTIMENTOV – Skupina dopolnilnih dejavnosti iz 11. člena uredbe 57/2015, 31. 7. 2015		
1101 izdelava lesnih briketov in pelet (SKD 16.290 Proizvodnja drugih izdelkov iz lesa, plute, slame in protja) 16.290	5	
1102 izdelava lesene embalaže (SKD 16.240 Proizvodnja lesene embalaže) 16.240	5	
1103 izdelava žaganega, skobljanega in impregniranega lesa (deske, tramovi), izdelava drogov, kolov, železniških pragov (SKD 16.100 Žaganje, skobljanje in impregniranje lesa) 16.100	6	
1104 izdelava enostavnih izdelkov iz lesa (SKD 16.290 Proizvodnja drugih izdelkov iz lesa, plute, slame in protja): v to skupino spadajo zlasti izdelava kompostnikov, vrtnih klopi in miz, ptičnic, valilnic, okvirjev za satnice, struženih izdelkov, ograj iz brun 16.290	7	
1105 izdelava drv ali lesnih sekancev iz kupljenih gozdnih lesnih sortimentov in izdelava lesnih sekancev v predelovalnem obratu ali za proizvodnjo energije iz kupljenih gozdnih lesnih sortimentov (SKD 02.200 Sečnja) 02.200	8	

1200 PRODAJA KMETIJSKIH PRIDELKOV IN IZDELKOV KMETI – Skupina dopolnilnih dejavnosti iz 12. člena uredbe 57/2015, 31. 7. 2015		
1201 prodaja na kmetiji in prodaja od vrat do vrat (SKD 47.990 Druga trgovina na drobno zunaj prodajaln, stojnic in tržnic) 47.990	12	
1202 prodaja na lokalnem trgu (SKD 47.810 Trgovina na drobno na stojnicah in tržnicah z živili, s pijačami in tobačnimi izdelki): v to skupino spada prodaja na tržnicah, prodaja na premičnih prodajnih objektih in prodaja na sejmi in prireditvah 47.810	11	
1203 prodaja na drobno po pošti preko interneta (SKD 47.910 Trgovina na drobno po pošti ali po internetu): naročnik posreduje svoje naročilo po pošti, preko interneta ali po telefonu, naročeno blago je kupcu fizično dostavljeno 47.910	5	
1204 prodaja trgovcem na drobno, institucijam in gostinskim obratom (SKD 46.220 Trgovina na debelo s cvetjem in z rastlinami, 46.310 Trgovina na debelo s sadjem in z zelenjavo, 46.320 Trgovina na debelo z mesom in mesnimi izdelki, 46.330 Trgovina na debelo z mlekom, mlečnimi izdelki, jajci, jedilnimi olji in maščobami, 46.360 Trgovina na debelo s sladkorjem, čokolado, sladkornimi izdelki): v to skupino spada prodaja trgovcem na drobno, vrtcem, šolam in drugim javnim zavodom ter gostinskim obratom 46.220, 46.310, 46.320, 46.330, 46.360	6	
1300 VZREJA IN PREDELAVA VODNIORGANIZMO – Skupina dopolnilnih dejavnosti iz 13. člena uredbe 57/2015, 31. 7. 2015		
1301 vzreja vodnih organizmov (SKD 03.220 Gojenje sladkovodnih organizmov) 03.220		
1302 predelava vodnih organizmov (SKD 10.200 Predelava in konzerviranje rib, rakov in mehkužcev)		
1400 TURIZEM NA KMETIJI JE GOSTINSKA DEJAVNOST – Skupina dopolnilnih dejavnosti iz 14. člena uredbe 57/2015, 31. 7. 2015		
1401 turistična kmetija z nastanitvijo (SKD 55.202 Turistične kmetije s sobami) 55.202	6	
1402 izletniška kmetija (SKD 56.105 Turistične kmetije brez sob) 56.105	5	
1403 vinotoč (SKD 56.105 Turistične kmetije brez sob) 56.105		
1404 osmica (SKD 56.105 Turistične kmetije brez sob) 56.105		
1700 TURIZEM NA KMETIJI, KI NI GOSTINSKA DEJAVNOST – Skupina dopolnilnih dejavnosti iz 17. člena uredbe 57/2015, 31. 7. 2015		
1701 prevoz potnikov z vprežnimi vozili in s traktorji (SKD 49.391 Medkrajevni in drug cestni potniški promet) 49.391	2	
1702 ježa živali (SKD 93.190 Druge športne dejavnosti) 93.190	1	
1703 oddajanje površin za piknike (SKD 93.299 Druge nerazvrščene dejavnosti za prosti čas) 93.299	5	
1704 muzeji in tematske zbirke (SKD 91.020 Dejavnost muzejev) 91.020		
1705 tematski parki (SKD 93.210 Dejavnost zabaviščnih parkov) 93.210		
1706 api-turizem (SKD 68.200 Oddajanje in obratovanje lastnih ali najetih nepremičnin) 68.200		
1707 športni ribolov na vodnih površinah na kmetiji (SKD 03.120 Sladkovodno ribištvo) 03.120		
1800 TRADICIONALNA ZNANJA NA KMETIJI, STORITVOZIROMA IZDELKI – Skupina dopolnilnih dejavnosti iz 18. člena uredbe 57/2015, 31. 7. 2015		
1801 lončarstvo (SKD 23.410 Proizvodnja gospodinjske in okrasne keramike) 23.410		
1802 izdelava in oblikovanje keramike (SKD 90.030 Umetniško ustvarjanje) 90.030		
1803 pletarstvo (SKD 16.290 Proizvodnja drugih izdelkov iz lesa, plute, slame in protja) 16.290		
1804 tkalstvo (SKD 13.200 Tkanje tekstilij) 13.200		
1805 izdelovanje krpank (SKD 13.920 Proizvodnja končnih tekstilnih izdelkov, razen oblačil) 13.920		
1806 ročno pletenje in kvačkanje (SKD 14.390 Proizvodnja drugih pletenih in kvačkanih oblačil) 14.390		
1807 izdelovanje kvačkanih vezenin (SKD 13.990 Proizvodnja drugje nerazvrščenih tekstilij) 13.990		
1808 domača suhorobarska galanterija in nadaljevanje stare suhorobarske dediščine (SKD 16.290 Proizvodnja drugih izdelkov iz lesa, plute, slame in protja) 16.290		
1809 medicinarstvo in lečarstvo, dražgoški kruhki, medenjaki, pecivo in slaščice (SKD 10.720 Proizvodnja prepečenca in piškotov) 10.720	1	
1810 svečarstvo (SKD 32.990 Drugje nerazvrščene predelovalne dejavnosti) 32.990		
1811 sedlarstvo (SKD 15.120 Proizvodnja potovalne galanterije, sedlarskih in jermenarskih izdelkov) 15.120		

1812 coklarstvo (SKD 16.290 Proizvodnja drugih izdelkov iz lesa, plute, slame in protja) 16.290		
1813 umetnostno kovaštvo (SKD 25.500 Kovanje, stiskanje, vtiskovanje in valjanje kovin, prašna metalurgija) 25.500		
1814 domače tesarstvo (SKD 16.230 Stavbno mizarstvo in tesarstvo): izdelovanje tradicionalnih lesenih preš za grozdje, kozolcev, tesarski detajli za potrebe ohranjanja spomenikov kulturne dediščine ali t. i. tesarsko restavracijsko, izdelovanje tesarskih replik 16.230		
1815 domače mizarstvo (SKD 16.230 Stavbno mizarstvo in tesarstvo): izdelovanje mizarških replik dediščine, mizarško restavracijsko, izdelovanje raznih domačih mizarških izdelkov 16.230	1	
1816 rezbarstvo (SKD 16.290 Proizvodnja drugih izdelkov iz lesa, plute, slame in protja): izključno le ročno rezbarstvo brez uporabe mehaničnih strojnih orodij, rezbarstvo kot del restavracijske in izdelovanje rezbarskih replik 16.290		
1817 izdelovanje intarzij (SKD 16.290 Proizvodnja drugih izdelkov iz lesa, plute, slame in protja): lesne, slamnate, kovinske, kamnite intarzije 16.290		
1818 čebričarstvo, sodarstvo (SKD 16.240 Proizvodnja lesene embalaže) 16.240		
1819 kolarstvo – izdelovanje lesenih koles za vozove, delov vozov in vozov v celoti – kmečkih vozov in kočij kolarstvo (SKD 30.990 Proizvodnja vprežnih in drugih vozil): izdelovanje lesenih koles za vozove, delov vozov in vozov v celoti – kmečkih vozov in kočij 30.990		
1820 izdelovanje klekljanih čipk (SKD 13.990 Proizvodnja drugje nerazvrščenih tekstilij) 13.990		
1821 izdelovanje vezenin (SKD 13.990 Proizvodnja drugje nerazvrščenih tekstilij): različne veziljske tehnologije, npr. križni vbod, rišetje itd. 13.990		
1822 piparstvo (SKD 32.990 Drugje nerazvrščene predelovalne dejavnosti) 32.990		
1823 slamnikarstvo (SKD 16.290 Proizvodnja drugih izdelkov iz lesa, plute, slame in protja): izdelki iz slamnatih kit, cekarji, klobuki in drugi izdelki 16.290		
1824 izdelovanje narodnih noš (SKD 14.130 Proizvodnja drugih vrhnjih oblačil): izdelovanje celot ali delov narodnih noš 14.130		
1825 izdelovanje umetnega cvetja (SKD 32.990 Drugje nerazvrščene predelovalne dejavnosti) 32.990		
1826 apnenčarstvo (SKD 23.520 Proizvodnja apna in mavca): žganje apna v klasičnih domačih, gozdnih apnenicah, največkrat tudi za potrebe varovanja spomenikov kulturne dediščine in zahtevne prenove 23.520		
1827 umetnostno kamnoseštvo (SKD 90.030 Umetniško ustvarjanje): replike starih kamnitih posod in podobno 90.030		
1828 vrvarstvo (SKD 13.940 Proizvodnja vrvi, vrvic in mrež): lanene in konopljne vrvi 13.940		
1829 izdelovanje bičev (SKD 32.990 Drugje nerazvrščene predelovalne dejavnosti) 32.990		
1830 izdelovanje maskot (SKD 90.030 Umetniško ustvarjanje) 90.030		
1831 izdelovanje replik slovenske kulturne dediščine (SKD 90.030 Umetniško ustvarjanje) 90.030		
1832 oglarstvo (SKD 02.200 Sečnja) 02.200		
1833 ročno poslikavanje najrazličnejših predmetov – replike skrinj, panjskih končnic, slik na steklu in drugih izdelkov naše (SKD 90.030 Umetniško ustvarjanje) 90.030	1	
1834 dekorativno oblikovanje iz naravnih in umetnih materialov (SKD 90.030 Umetniško ustvarjanje) 90.030	1	
1835 ročno izdelane igrače in lutke (SKD 32.400 Proizvodnja igrač in rekvizitov za igre in zabavo) 32.400	1	
1836 polstenje (SKD 13.990 Proizvodnja drugje nerazvrščenih tekstilij) 13.990		
1837 izdelava skodel, skrilj (SKD 16.230 Stavbno mizarstvo in tesarstvo) 16.230		
1838 krovstvo s slamo, skodlami in skriljem (SKD 43.910 Postavljanje ostrejšij in krovstva dela) 43.910		
1839 izdelki iz čebeljega voska (SKD 32.990 Drugje nerazvrščene predelovalne dejavnosti) 32.990		
1840 podkovno kovaštvo (SKD 01.620 Storitve za živinorejo, razen veterinarskih) 01.620		
1841 izdelava slame za krovstvo (SKD 16.290 Proizvodnja drugih izdelkov iz lesa, plute, slame in protja) 16.290		
1842 aranžiranje, izdelava in prodaja vencev, šopkov in drugih aranžmajev iz na kmetiji vzgojenega cvetja ter travniških in gozdnih rastlin (SKD 47.761 Trgovina na drobno v cvetličarnah) 47.761	1	
1843 peka kruha in potic na tradicionalen način (SKD 10.710 Proizvodnja kruha, svežega peciva in slaščic) 10.710	3	

1844 proizvodnja testenin na tradicionalen način (SKD 10.730 Proizvodnja testenin) 10.730	2	
1845 peka peciva in slaščic na tradicionalen način (SKD 10.710 Proizvodnja kruha, svežega peciva in slaščic) 10.710	2	
1846 izdelki iz suhega cvetja in dišavnic (SKD 47.761 Trgovina na drobno v cvetličarnah) 47.761		
1847 predelava zelišč in dišavnic na tradicionalen način (SKD 10.830 Predelava čaja in kave, SKD 10.840 Proizvodnja začimb, dišav in drugih dodatkov, 10.890 Proizvodnja drugih prehrabnenih izdelkov, druge nerazvrščenih) 10.830, 10.840, 10.890	1	
1848 izdelava mila na tradicionalen način (SKD 20.410 Proizvodnja mil in pralnih sredstev, čistilnih in polirnih sredstev, SKD 20.420 Proizvodnja parfumov in toaletnih sredstev) 20.410, 20.420	2	
1849 predelava volne na tradicionalen način (SKD 13.100 Priprava in predenje tekstilnih vlaken) 13.100		
1900 PREDELAVA RASTLINSKIH ODPADKOV TER PROIZVODNJA IN PRODAJA ENERGIJE IZ OBNOVLJIVI VIROV – Skupina dopolnilnih dejavnosti iz 19. člena uredbe 57/2015, 31. 7. 2015		
1901 zbiranje in kompostiranje odpadnih organskih snovi (SKD 38.320 Pridobivanje sekundarnih surovin iz ostankov in odpadkov) 38.320		
1902 proizvodnja in prodaja energije iz lesne biomase (SKD 35.112 Proizvodnja električne energije v termoelektrarnah, jedrskih elektrarnah, SKD 35.300 Oskrba s paro in vročo vodo) 35.112, 35.300		
1903 proizvodnja in prodaja energije iz gnoja, gnojevke in gnojnice ter rastlinskega substrata (SKD 35.112 Proizvodnja električne energije v termoelektrarnah, jedrskih elektrarnah, SKD 35.300 Oskrba s paro in vročo vodo) 35.112, 35.300		
1904 proizvodnja in prodaja energije iz sončnega vira (SKD 35.119 Druga proizvodnja električne energije) 35.119	1	
1905 proizvodnja in prodaja energije iz vodnega vira (SKD 35.111 Proizvodnja električne energije v hidroelektrarnah) 35.111		
1906 proizvodnja in prodaja energije iz vetrnega vira (SKD 35.119 Druga proizvodnja električne energije) 35.119		
2001 storitev delo s traktorjem in z drugo strojno opremo (SKD 01.610 Storitve za rastlinsko pridelavo) 01.610	21	
2002 storitev vzdrževanja cest in pluzenje snega (SKD 81.290 Čiščenje cest in drugo čiščenje) 81.290	20	
2003 storitev vzdrževanje zelenic (SKD 81.300 Urejanje in vzdrževanje zelenih površin in okolice) 81.300	10	
2004 storitev sečnja (SKD 02.200 Sečnja) 02.200	10	
2005 storitev spravilo lesa iz gozda (SKD 02.400 Storitve za gozdarstvo) 02.400	8	
2006 storitev izdelava drv in lesnih sekancev iz gozdnih lesnih sortimentov za proizvodnjo energije (SKD 02.200 Sečnja) 02.200	7	
2007 storitev izdelava lesnih briketov in peletov (SKD 16.100 Žaganje, skobljanje in impregniranje lesa) 16.100	3	
2008 storitev gojenje in varstvo gozdov (SKD 02.100 Gojenje gozdov in druge gozdarske dejavnosti) 02.100		
2009 storitev žaganje in skobljanje lesa (SKD 16.100 Žaganje, skobljanje in impregniranje lesa) 16.100	7	
2010 storitev prevoz mleka, živali (SKD 01.610 Storitve za rastlinsko pridelavo) 01.610	2	
2011 storitev točenje medu, polnjenje in pakiranje čebeljih pridelkov in izdelkov ter izdelava satnic (SKD 10.890 Proizvodnja drugih prehrabnenih izdelkov, druge nerazvrščenih, SKD 82.920 Pakiranje) 10.890, 82.920		
2012 storitev zakol živali (SKD 10.110 Proizvodnja mesa, razen perutninskega) 10.110	4	
2013 storitev predelava mesa (SKD 10.130 Proizvodnja mesnih izdelkov) 10.130	5	
2014 storitev predelava mleka (SKD 10.510 Mlekarstvo in sirarstvo) 10.510		
2015 storitev stiskanje kmetijskih pridelkov za olje (SKD 10.410 Proizvodnja olja in maščob) 10.410	4	
2016 storitev proizvodnja sadnih in zelenjavnih sokov (SKD 10.320 Proizvodnja sadnih in zelenjavnih sokov) 10.320	1	
2017 storitev mletje žit (SKD 10.610 Mlinarstvo) 10.610	3	
2018 storitev predelava in konzerviranje sadja in zelenjave (SKD 10.390 Druga predelava in konzerviranje sadja in zelenjave) 10.390	1	
2019 storitev pakiranje pridelkov in izdelkov (SKD 82.920 Pakiranje) 82.920	1	
2020 storitev opravljanje posebnih ročnih kmetijskih del in oskrbe živali (SKD 81.300 Urejanje in vzdrževanje zelenih površin in okolice, SKD 01.610 Storitve za rastlinsko pridelavo in SKD 01.620 Storitve za živinorejo, razen veterinarskih): v to skupino spadajo cepljenje sadnega drevja, obrezovanje, oskrba živine, obrezovanje parkljev, striženje ovac, podkovanje, oskrba tujih živali na kmetiji in podobna	2	

dela 01.610, 01.620, 81.300		
2021 storitev nadomeščanje na kmetijah (SKD 96.090 Druge storitvene dejavnosti, druge nerazvrščene): v to skupino spada nadomeščanje na kmetijah, kadar člani kmetije zagotavljajo pomoč oziroma zamenjavo za kmete na drugih kmetijah, jih nadomeščajo pri njihovem vsakdanjem delu, kadar je to potrebno zaradi razlogov, kakor sta bolezen ali odsotnost 96.090		
2100 SVETOVANJE IN USPOSABLJANJE V ZVEZI S KMETIJSKO, Z GOZDARSKO IN DOPOLNILNO DEJAVNOSTJO – Skupina dopolnilnih dejavnosti iz 21. člena uredbe 57/2015, 31. 7. 2015		
2101 svetovanje o kmetovanju (SKD 85.590 Druge nerazvrščeno izobraževanje, izpopolnjevanje in usposabljanje) 85.590	3	
2102 organiziranje delavnic ali tečajev (SKD 85.590 Druge nerazvrščeno izobraževanje, izpopolnjevanje in usposabljanje): organizirajo se delavnice in tečaji, ki so povezani z vsebinami v zvezi s kmetijstvom, gozdarstvom in dopolnilno dejavnostjo 85.590	5	
2103 usposabljanje na kmetiji (SKD 85.590 Druge nerazvrščeno izobraževanje, izpopolnjevanje in usposabljanje): organizira se usposabljanje na kmetiji, ki je povezano z vsebinami v zvezi s kmetijstvom in z gozdarstvom 85.590	3	
2104 prikaz del iz kmetijske, gozdarske in dopolnilne dejavnosti (SKD 85.590 Druge nerazvrščeno izobraževanje, izpopolnjevanje in usposabljanje) 85.590	12	
2105 svetovanje in prikazi iz kmečkih gospodinskih opravil (SKD 85.590 Druge nerazvrščeno izobraževanje, izpopolnjevanje in usposabljanje) 85.590	6	
2200 SOCIALNO-VARSTVENE STORITVE – Skupina dopolnilnih dejavnosti iz 22. člena uredbe 57/2015, 31. 7. 2015		
2201 socialno-varstvene storitve, opravljanje posameznega dela socialno-varstvene storitve institucionalnega varstva, ki obsega celodnevno in dnevno varstvo odraslih in starejših (bivanje, prehrana in del socialne oskrbe) (SKD 87.300 Dejavnost nastanitvenih ustanov za oskrbo starejših in invalidnih oseb) 87.300		
	319	

Vir: Lasten, na podlagi podatkov MKGP, 2018

PRILOGA 12: KAZALNIKI RAZVOJA OBČINE ČRNOMELJ

Kazalniki	Vir, leto	Občina Črnomelj	JV regija	Slovenija
Površina v km ²	SURS, 2018 ¹⁸⁹	339,7	2.675	20.273
Gostota naseljenosti (preb./km)	SURS, 2018 (H2)	42,1	53,4	101,9
Število naselij	SURS, 2018	122	1.052	6.035
Število hišnih števil	SURS, 2018 (H2)	4.884	48.390	555.881
DEMOGRAFSKA SLIKA				
Število prebivalcev	SURS, 2018 (H2)	14.310	142.742	2.066.161
Delež žensk (%)	SURS, 2018 (H2)	49,33	49,53	50,34
Delež prebivalcev, starih 0–14 let (%)	SURS, 2018 (H2)	14,5	15,9	15,0
Delež prebivalcev, starih 15–64 let (%)	SURS, 2018 (H2)	65,9	66,2	65,9
Delež prebivalcev, starih 65 let ali več (%)	SURS, 2018 (H2)	19,1	17,8	19,1
Delež prebivalcev, starih 80 let ali več (%)	SURS, 2018 (H2)	6,0	5,1	5,2

¹⁸⁹ Podatki za SURS (2018), pridobljeni v marcu 2018.

Povprečna starost v letih	SURS, 2018 (H2)	44,1	42,3	43,1
Indeks staranja	SURS, 2018 (H2)	137,7	112,0	127,8
Koeficient starostne odvisnosti	SURS, 2018 (H2)	52,4	51,0	51,8
Koeficient starostne odvisnosti mladih	SURS, 2018 (H2)	22,0	24,1	22,8
Koeficient starostne odvisnosti starih	SURS, 2018 (H2)	30,3	27,0	29,1
Število in % tujih državljanov	SURS, 2018 (H2)	584 (4,1)	6.121 (4,3)	117.636 (5,7)
Skupni prirast prebivalstva 2016 glede na 2015 (na 1.000 prebivalcev)	SURS, 2018 (H2)	-43 (-3)	149 (1,0)	1.707 (0,8)
Število gospodinjstev	SURS, 2018 (podatki za leto 2015)	5.555	53.499	820.541
Povprečna velikost gospodinjstva	SURS, 2018 (podatki za leto 2015)	2,6	2,6	2,5
Enočlanska gospodinjstva	SURS, 2018 (podatki za leto 2015)	1.715	16.152	267.523
Povprečno število otrok v družini z otroci	SURS, 2018 (podatki za leto 2015)	1,59	1,64	1,56
Delovno aktivno prebivalstvo brez izobrazbe (z OŠ ali manj) s stalnim prebivališčem v občini	SURS, 2018 (podatki za leto 2016)	538	6.052	80.554
Delovno aktivno prebivalstvo z višješolsko in visokošolsko izobrazbo s stalnim prebivališčem v občini	SURS, 2018 (podatki za leto 2016)	1.501	17.665	275.406
PROMETNA INFRASTRUKTURA				
Dolžina državnih cest v m	DRSC, 2017	121.013	834.386	6.709.317
Dolžina občinskih lokalnih cest v m	DRSC, 2017	239.574	2.805.191	32.246.212
Od tega javnih poti za kolesarje v m	za občino DRSC, 2017, ostalo SURS 2010	0	310 ¹⁹⁰	168.212
Prometna obremenitev MP Vinica ¹⁹¹	DRSC, 2017	1.189	/	/
Prometna obremenitev Ručetna vas–Črnomelj (merilno mesto Lokve)	DRSC, 2017	6.831	/	/
Prometna obremenitev Dobljče – Kanižarica (merilno mesto Blatnik)	DRSC, 2017	1.519	/	/
Prometna obremenitev (Podzemelj–Črnomelj (merilno mesto Podzemelj)	DRSC, 2017	3.443	/	/
Prometna obremenitev Kanižarica–Vinica (merilno mesto Dragatuš)	DRSC, 2017	2.863	/	/
Prometna obremenitev Črnomelj–(Kočevje)–Kanižarica (merilno mesto Kanižarica)	DRSC, 2017	6.893	/	/
Št. javnih parkirnih mest v Občini Črnomelj	Interni viri Občine Črnomelj, 2018	343	/	/
Št. plačljivih parkirišč v Občini Črnomelj	Interni viri Občine	73 ¹⁹²	/	/

¹⁹⁰ Po podatkih DRSC (2017) imajo od vseh občin v JV regiji le Šmarješke toplice javne poti za kolesarje v dolžini 310 m.

¹⁹¹ Podatki pri vseh navedenih prometnih obremenitvah predstavljajo podatke za povprečni dnevni promet leta 2017 za vsa vozila v obe smeri.

OKOLJE IN PROSTOR		Črnomelj, 2018		
Dolžina zgrajene javne kanalizacije v km	Interni viri JP Komunala Črnomelj d. o. o., 2018; SURS, 2018 (podatki za leto 2016)	61	748	8.950
Število priključkov na javno kanalizacijo	Interni viri JP Komunala Črnomelj d. o. o., 2018; SURS, 2018 (podatki za leto 2016)	137	19.927	268.039
Št. MKČN, ki so del javne infrastrukture DO 100 PE	Interni viri Občine Črnomelj, 2018	0 (vseh 7 KČN je nad 100 PE)	/	/
Št. prebivalcev, priključenih na MKČN, ki so del javne infrastrukture	Interni viri Občine Črnomelj, 2018	0		
Število MKČN v zasebni lasti do 50 PE	Interni viri JP Komunala Črnomelj d. o. o., 2018; Interni viri Občine Črnomelj, 2018	31 (občina je izdala 45 mnenj za zasebne MKČN, koliko jih je dejansko postavljenih, nima podatka)	/	/
Št. prebivalcev, priključenih na MKČN v zasebni lasti	Interni viri JP Komunala Črnomelj d. o. o., 2018	122		
Št. odobrenih vlog s strani občine za nepovratna sredstva za nakup in vgradnjo MKČN	Interni viri Občine Črnomelj, 2018	9	/	/
Število priključenih prebivalcev na MKČN, za katera so bila odobrena nepovratna sredstva s strani občine	Interni viri Občine Črnomelj, 2018	38	/	/
Znesek odobrenih nepovratnih sredstev občine za nakup in vgradnjo MKČN (v EUR)	Interni viri Občine Črnomelj, 2018	8.955,15 EUR	/	/
Delež prečiščenih odpadnih voda od vseh odvedenih voda	Interni viri JP Komunala Črnomelj d. o. o., 2018; SURS, 2018	47 %	30,72 %	68,57 %
Št. obstoječih greznic	Interni viri JP Komunala Črnomelj d. o. o., 2018;	2.712	/	/
Št. nepretočnih greznic	Interni viri JP Komunala Črnomelj d. o. o., 2018;	76	/	/
Dolžina zgrajenega javnega vodovoda v km	Interni viri JP Komunala	155 km		

¹⁹² V Občini Črnomelj je 73 PM plačljivih (v centru mesta), kjer sta dva parkomata. Plačuje se ob delavnikih od 7. do 15. ure. Poseben dogovor pa je za 16 PM pod gradom (prej skladišče blagovnice), kjer za mesečni najem uporabniki plačujejo za čas uporabe od 7. do 16. ure. V tem seštevku ni parkirišč ob osnovnih šolah, zdravstvenem domu in postaji na Vinici ter blokih (325 v letu 2017).

	Črnomelj d. o. o., 2018;	(brez hišnih priključkov)		
... od tega azbestne cevi v km	Interni viri JP Komunala Črnomelj d. o. o., 2018;	4,8 km (VIR: JP, odštet vodovod v Kidričevi ul. in Trdinovi, ki je že zamenjan)	/	/
Št. priključkov na javni vodovod	Interni viri JP Komunala Črnomelj d. o. o., 2018;	4.427	/	/
Število prebivalcev, priključenih na javni vodovod	Interni viri Občine Črnomelj, 2018	14.100	/	/
Število prebivalcev, priključenih na zasebni vodovod z zmogljivostjo nad 50 oseb	Interni viri Občine Črnomelj, 2018	0	/	/
Število prebivalcev, priključenih na manjše zasebne vodovode z zmogljivostjo pod 50 oseb	Interni viri Občine Črnomelj, 2018	267 (kapnice)	/	/
Poraba pitne vode v gospodinjstvih, priključenih na javni vodovod (brez izgub) v m ³ /prebivalca (upoštevani prebivalci, priključeni na javni vodovod)	Interni viri JP Komunala Črnomelj d. o. o., 2018;	115 l/osebo/dan	/	/
Količine vode, dobavljene iz javnega vodovoda (v 1.000 m), skupaj z izgubami	Interni viri JP Komunala Črnomelj d. o. o., 2018;	1.024,884	9.767	161.821
Skupna poraba električne energije (poraba vseh odjemalcev, za vse namene) v Občini Črnomelj	LEK, 2012	91,38 GWh električne energije	/	/
Skupaj raba električne in toplotne energije v Občini Črnomelj	LEK, 2012	187.463 MWh	/	/
Emisije CO ₂ v Občini Črnomelj (v kg)	LEK, 2012	5.521.825	/	/
Nastali komunalni odpadki v tonah	SURS, 2018 (podatki za leto 2016)	5.329	57.346	981.687
Količina odpadkov zbranih z javnim odvozom, v t/prebivalca	SURS, 2018 (podatki za leto 2016)	3.478	38.970	715.826
Skupne površine degradiranih urbanih območij, v ha	Interni viri Občine Črnomelj, 2018	121	501	3.421
Ekološko stanje reke Kolpe	ARSO, 2017	Dobro ekološko stanje	/	/
Ekološko stanje reke Lahinje	ARSO, 2017	Dobro ekološko stanje	/	/
% NATURA 2000 območij	Spletna stran Natura 2000, 2013	48,51	/	/
KAKOVOST ŽIVLJENJA				
Število otrok, vključenih v vrtce s sedežem v Občini Črnomelj	SURS, 2018 (za šolsko leto 2016/2017)	489	4.348	86.284
Število otrok s stalnim prebivališčem v občini, vpisanih v vrtce izven občine	Interni viri Občine Črnomelj, 2018	42	/	/
Delež od vseh otrok v generaciji 1–5, vključenih v vrtec (po občini stalnega bivališča)	SURS, šolsko leto 2016/2017	70,5	77,7	77,8
Vrtci: povprečna notranja igralna površina na otroka v Občini Črnomelj	Interni viri Občine Črnomelj, 2018	2,932 m ²	/	/
Število otrok v OŠ	SURS, 2018	1.212	12.750	176.898
Število učencev, vključenih v glasbeno šolo (javno ali zasebno)	Interni viri Glasbene	286	1.754	23.506

	šole, 2018 (za šolsko leto 2016/2017); SURS, 2018 (za šolsko leto 2016/2017)			
Število študentov terciarnega izobraževanja	SURS, 2018 (za šolsko leto 2016/2017)	488	5.478	79.547
Število diplomantov terciarnega izobraževanja/1.000 prebivalcev	SURS, 2018	13,2	14,18	14,99
Število uporabnikov pomoči na domu	Interni viri CSD, 2018: Interni viri DSO Črnomelj, 2018(za leto 2017)	66	/	/
Število oskrbovancev občanov Občine Črnomelj v domovih za ostarele	Letno poročilo DSO, 2018 (za leto 2017)	194	/	/
Povprečna površina na stanovalca Doma starejših občanov	Letno poročilo DSO, 2017	28,9	/	/
Notranje športne površine – telovadnice v Občini Črnomelj	Interni viri Občine Črnomelj, 2018	5.173 m ²	/	/
Število prejemnikov občinske denarne pomoči	Interni viri Občine Črnomelj, 2018	34	/	/
Število prejemnikov državne denarne socialne pomoči	Interni viri CSD Črnomelj, 2018; MDDS, 2018	463	/	526.167
Število prejemnikov izredne državne denarne socialne pomoči	Interni viri CSD Črnomelj, 2018; MDDS, 2018	30	/	56.072
Št. prejemnikov državne štipendije	Interni viri CSD Črnomelj, 2018 (za šolsko leto 2015/2016)	420	/	/
Delež prebivalcev, včlanjenih v knjižnico, občina	Interni viri Knjižnice Črnomelj, 2018	15,86 (2.869)	/	/
Neto uporabne površine knjižnice v m/splošno knjižnico	Center za razvoj knjižnic – CeZaR, 2016	1.148	12.155	112.595
Število izposojenih knjig, na prebivalca/leto, UE	Interni viri Knjižnice Črnomelj, 2018	176.029	/	/
Število enot registrirane kulturne dediščine	Register nepremične kulturne dediščine, 2018	139	2.742	30.095
Število kulturnih spomenikov državnega pomena	Register nepremične kulturne dediščine, 2018	4	28	324
Število kulturnih spomenikov lokalnega pomena	Register nepremične kulturne dediščine, 2018	66	637	8.044
Število društev	MRRSP, 2018	189	1.760	24.157
Število vseh stanovanj v občini	SURS, 2018 (za leto 2015)	4.378	55.735	777.772

Število stanovanj v lasti občine	Interni viri Občine Črnomelj, 2018	89	/	/
Št. upravičencev do subvencije najemnine za stanovanja	Interni viri Občine Črnomelj, 2018	44	/	/
Število vseh vlog/popolnih/upravičenih za neprofitno občinsko stanovanje na podlagi zadnjega razpisa	Interni viri Občine Črnomelj, 2018	13 (po zadnjem razpisu konec leta 2017)	/	/
GOSPODARSTVO, KMETIJSTVO, GOZDARSTVO IN TURIZEM				
Stopnja registrirane brezposelnosti	ZRSZ, 2018	12,7	8,9	9,0
Število registriranih brezposelnih	ZRSZ, 2018	836	6.024	85.683
Od tega % mladih do 30 let med brezposelnimi	ZRSZ, 2018	170	1.425	16.444
Od tega % žensk med brezposelnimi	ZRSZ, 2018	50,24	50,04	49,19
Delovno aktivno prebivalstvo po stalnem prebivališču	SURS, 2018	5.513	59.107	824.485
Število delovnih mest – delovno aktivno prebivalstvo po kraju dela	SURS, 2018	4.202	55.516	856.201
Od tega število samozaposlenih brez kmetov	SURS, 2018	375	4.058	70.795
Od tega število samozaposleni kmetije	SURS, 2018	285	1.683	20.285
Povprečna mesečna bruto plača na zaposlenega v EUR	SURS, 2018	1.467,00	1.702,90	1.723,13
Število podjetij (gospodarskih družb in s. p.-jev)	SURS, 2018 (podatki za leto 2016)	1.044	10.378	196.072
Skupni prihodki podjetij v 1.000 €	SURS, 2018 (podatki za leto 2016)	208.552	5.980.393	98.573.630
Povprečni skupni prihodki na podjetje v 1.000 €	Lastni preračun	199,76	576,26	502,74
Število kmetijskih gospodarstev	Za občino MKGP. 2018 za JV in SLO SURS, 2018 (podatki za leto 2016)	1.475	8.141	69.902
Število kmetij z dopolnilnimi dejavnostmi	MKGP. 2018	55	/	/
Število ekoloških kmetij s certifikati	MKGP. 2018	54	/	/
Število prihodov turistov	SURS, 2018 (podatki za leto 2016)	10.181	125.081	4.317.504
Število prenočitev	SURS, 2018 (podatki za leto 2016)	25.982	400.742	11.179.879
Prenočitvene zmogljivosti po hotelih in podobnih nastanitveni objekti	SURS, 2018 (podatki za leto 2016)	58	2.256	50.994
... kampih	SURS, 2018 (podatki za leto 2016)	1.096	1.962	25.199
... ostalih nastanitvenih objektih	SURS, 2018 (podatki za leto 2016)	358	2.034	54.162

Vir: Lasten, 2018 (shema tabele povzeta po Strategiji razvoja občine Škofja Loka 2025 in prilagojena potrebam Občine Črnomelj)

PRILOGA 13: OPREMLJENOST S KANALIZACIJO IN ČISTILNIMI NAPRAVAMI PO NASELJIH V OBČINI ČRNOMELJ(PODATKI NA DAN 14. 3. 2018)

Št.	Naselje	Število gospodinjstev	Število prebivalcev	Št. opremljenih preb.	Št. preb. v Operativnem programu	Št. preb. za MKČN	Opomba
	OBČINA ČRNOMELJ	5.555	14.591	47 %	70 %	30 %	52 %
		5.555	14.591	6.853	10.199	4.411	7.559
	Povprečno gospodinjstvo:	2,63				1.679	maks. št. MKČN
1.	Adlešiči	39	107		93	14	ČN Adlešiči?
2.	Balkovci	14	50		0	50	
3.	Bedenj	27	58		0	58	
4.	Belčji Vrh	31	83		83	0	
5.	Bistrica	1	2		0	2	
6.	Blatnik pri Črnomlju	57	151	53	62	89	del na ČN Kanižarica
7.	Bojanci	35	93		0	93	
8.	Brdarci	14	41		0	41	
9.	Breg pri Sinjem Vrhu	1	2		0	2	
10.	Breznik	12	23		0	23	
11.	Butoraj	38	116		0	116	
12.	Cerkvišče	30	73		0	73	
13.	Črešnjevce pri Dragatušu	4	5		0	5	
14.	Črnomelj	2233	5694	5080	5694	14	CČN Črnomelj
15.	Čudno selo	32	89		0	89	
16.	Dalje Njive	9	23		0	23	
17.	Damelj	12	35		0	35	
18.	Dečina	2	3		0	3	
19.	Desinec	19	62		0	62	
20.	Deskova vas	10	27		0	27	
21.	Dobliče	70	183		177	6	ČN Dobliče
22.	Doblička Gora	33	66		0	66	
23.	Dolenja Podgora	4	8		0	8	
24.	Dolenja vas pri Črnomlju	21	59		40	19	CČN Črnomelj (brez Žagarcev)?

25.	Dolenjci	37	95	0	95	
26.	Dolenji Radenci	11	26	0	26	
27.	Dolenji Suhor pri Vinici	16	46	0	46	
28.	Dolnja Paka	11	38	0	38	
29.	Draga pri Sinjem Vrhu	7	16	0	16	
30.	Dragatuš	82	243	243	243	0 ČN Dragatuš
31.	Dragoši	7	20	0	20	
32.	Dragovanja vas	34	99		97	2 11 preb. na ČN Kvasica
33.	Drenovec	54	139		126	13 ČN Vinica, AGLO Ogulin
34.	Drežnik	14	39	0	39	
35.	Fučkovci	17	46	0	46	
36.	Golek	15	46	0	46	
37.	Golek pri Vinici	18	62	61	62	1 ČN Vinica
38.	Gorenja Podgora	11	23	0	23	
39.	Gorenjci pri Adlešičih	17	52	0	52	
40.	Gorenji Radenci	14	28	21	28	0 ČN Srednji Radenci
41.	Gorica	5	9	0	9	
42.	Gornja Paka	14	33	0	33	
43.	Gornji Suhor pri Vinici	15	41	0	41	
44.	Griblje	116	350	350	350	0 ČN Griblje
45.	Grič pri Dobljčah	28	78		70	8 ČN Dobljče, izdeluje se PGD/PZI
46.	Hrast pri Vinici	57	148	0	148	
47.	Jankoviči	15	43	0	43	
48.	Jelševnik	40	129	0	129	
49.	Jerneja vas	22	70	0	70	ČN Dobljče?
50.	Kanižarica	218	606	563	606	0 ČN Kanižarica
51.	Knežina	15	25	0	25	
52.	Kot ob Kolpi	1	1	0	1	
53.	Kovača vas	6	13	0	13	
54.	Kovačji Grad	6	12	0	12	
55.	Kvasica	19	55		54	1 PGD/PZI za

56.	Lokve	164	534		499	35	meteor. kanal!! brez Starih Lokev
57.	Mala Lahinja	10	23		0	23	
58.	Mala sela	5	11		0	11	
59.	Mali Nerajec	18	51		0	51	
60.	Marindol	39	102		82	20	
61.	Mavrlen	30	58		0	58	
62.	Mihelja vas	15	42		42	0	ČN in AGLO Petrova vas
63.	Miklarji	0	0		0	0	
64.	Miliči	10	18		0	18	
65.	Močile	6	13	13	13	0	ČN in AGLO Stari trg ob Kolpi
66.	Naklo	15	35		0	35	
67.	Nova Lipa	34	94		0	94	
68.	Obrh pri Dragatušu	39	98		98	0	
69.	Ogulin	15	45		38	7	ČN Vinica, AGLO Ogulin
70.	Otovec	20	48		0	48	
71.	Paunoviči	13	31		0	31	
72.	Perudina	22	53		0	53	
73.	Petrova vas	35	108		85	23	ČN samo zadel pred žel.
74.	Pobrežje	4	10		0	10	
75.	Podklanec	32	83	80	83	3	ČN Vinica
76.	Podlog	22	66		66	0	ČN Dragatuš
77.	Prelesje	9	22		0	22	
78.	Preloka	50	115		82	33	ČN samo za Zg. Preloko
79.	Pribinci	24	51		0	51	
80.	Purga	10	24		0	24	
81.	Pusti Gradec	11	31		0	31	
82.	Rodine	51	116		0	116	
83.	Rožanec	19	57		0	57	
84.	Rožič Vrh	18	53		0	53	
85.	Ručetna vas	57	148		0	148	
86.	Sečje selo	37	109		105	4	ČN in AGLO

						Vinica
87.	Sela pri Dragatušu	25	74	0	74	
88.	Sela pri Otovcu	27	75	0	75	
89.	Sinji Vrh	33	68	0	68	
90.	Sodevci	19	45	0	45	
91.	Srednji Radenci	9	28	28	26	2 ČN Srednji Radenci
92.	Stara Lipa	29	82		82	0
93.	Stari trg ob Kolpi	52	98	97	98	1 ČN Stari trg ob Kolpi
94.	Stražnji Vrh	78	179		0	179
95.	Svibnik	41	106		106	0 AGLO Črnomelj
96.	Šipek	9	21		0	21
97.	Špeharji	8	14		0	14
98.	Talčji Vrh	9	26		0	26
99.	Tanča Gora	79	217		141	76
100.	Tribučje	110	303		137	166 ČN za Vlaččansko selo in Golek?
101.	Tušev Dol	30	78		0	78
102.	Učakovci	42	115		100	15
103.	Velika Lahinja	21	47		0	47
104.	Velika sela	13	25		0	25
105.	Veliki Nerajec	21	71		71	0
106.	Vinica	81	235	150	235	0 ČN Vinica
107.	Vojna vas	48	119	114	119	0 CČN in AGLO Črnomelj
108.	Vranoviči	38	116		106	10
109.	Vrhovci	23	56		0	56
110.	Vukovci	15	33		0	33
111.	Zagozdac	10	24		0	24
112.	Zajčji Vrh	4	16		0	16
113.	Zapudje	34	75		0	75
114.	Zastava	7	14		0	14
115.	Zilje	50	132		0	132
116.	Zorenci	9	29		0	29
117.	Žuniči	21	44		0	44
118.	Kot pri Damlju	3	11		0	11
119.	Selce pri Špeharjih	1	2		0	2
120.	Hrib	12	32		0	32

121.	Rim	10	26	0	26
122.	Pavičiči	10	22	0	22

Vir: Interni viri Občine Črnomelj, 2018

Legenda:

	Predlog občine za ČN in kanalizacijo
	ČN in kanalizacija po revidiranem osnutku aglomeracij
	Je ČN in (delno) kanalizacija

PRILOGA 14: ZAPISNIKI SESTANKOV

ZAPISNIK

Strategija razvoja
Občine Črnomelj 2018-2025

ZAPISNIKI INTERESNIH SKUPNOSTI

Zapisnik prve delavnice »STRATEGIJA RAZVOJA OBČINE ČRNOMELJ 2018–2025«, OBČINSKA UPRAVA, z dne 9. 1. 2018

Prisotni: Mojca Čemas Stjepanovič, Tamara Potočar, Greta Auguštin, Anita Jamšek, Željka Karin Biličič, Gregor Požek, Anita Vrbanac, Marina Klevišar, Srečko Janjoš, Vinko Kunič, Kristina Zajc, Marija Prešin Kolbezen, Mojca Črnič, Božidar Brajkovič, Jože Migalič, Jože Weiss, Slavica Novak, Janžekovič

Zapisnik pripravili: mag. Maja Pucelj in dr. Petra Štrekelj

GOSPODARSTVO

- i. Pomislek: moteča je razlika med socialnimi transferji in minimalno plačo, navede se primer, ko sta oba v družini začela delati, pa je bila razlika malo čez 100 EUR, tako ne gre (ali socialne transferje zmanjšati ali pa povečati plačo, da bodo ljudje zainteresirani za delo). Predlog je, da tisti, ki dobi socialni transfer, to tudi oddela.
- ii. Bela krajina je ugodna za namakanje, vendar nobeden ne kaže interesa.
- iii. Bela krajina nima ustrezne razvojne agencije. RIC Bela krajina nima statusa razvojne agencije, je le podaljšana roka RC Novo mesto, le-ti bi morali jasno določiti cilje na področju gospodarstva (dodatni naporji so usmerjeni v iskanje novih investitorjev v poslovne cone).
- iv. Zagotoviti popolno komunalno ureditev zemljišč poslovnih con, internet, električna (prijavljen nov projekt TRIS Kanižarica za pridobitev evropskih sredstev) in to čim hitreje, saj bi le-to posledično privabilo investitorje in delovna mesta. Potrebno je dodati, da je občinski OPPN izredno prilagodljiv. Izvedbo opremljanja industrijske cone Majer je potrebno pohvaliti zaradi velike mere potrpežljivosti s strani sodelavcev in dela na opremljanju zemljišč.
- v. Privabiti podjetja in investitorje z večjo dodano vrednostjo.
- vi. Nadgradnja inkubatorja za spodbujanje inovativnosti in razvoja, da ne prihajajo k nam samo podjetja s podružnicami.
- vii. Spodbujanje ekološko neoporečnih dejavnosti in kmetijstva (neonesnaženo okolje, Bela krajina naj ostane bela, čista).
- viii. Vračanje mladih nazaj v občino, da bi se izobrazbena struktura izboljšala.
- ix. Ugodnosti za mlada tehnološka »start-up« podjetja.
- x. Spodbujanje domoljubnosti in lokalne pripadnosti občini.
- xi. Spodbujanje sodelovanja in povezovanja med ljudmi, kar bi ugodno vplivalo na kmetijstvo in podjetništvo.
- xii. Romi – zaposlitve preko javnih del.
- xiii. Večje število programov v izobraževanju, vzpodbuditi bodoča podjetja, ki bi vlagala v izobraževanje bodočega kadra.
- xiv. Ideja, kako privabiti mlade družine: občina ima neizkoriščena in nepozidana stavbna zemljišča, kjer se ne izvajajo vlaganja v infrastrukturo, ta zemljišča že desetletja ostajajo neizkoriščena. Mogoče bi lahko občina odkupila ta zemljišča od zasebnikov, jih opremila in prodala naprej (2, 3 parcele).
- xv. Vključiti srednje šole, ZIK in podjetja, da podjetja povedo, kaj bodo v prihodnje rabili, da se izobrazijo potreben kader in kasneje zaposli, nudenje štipendij.
- xvi. Večja angažiranost občinske uprave pri predstavitvi razvojnih planov podjetjem, javna razgrnitev ni dovolj.
- xvii. CRR Robotika širitev centra: poleg občina, krožki, med počitnicami, približanje robotike najmlajšim.

- xviii. Potrebno jasno opredeliti cilje na RIC, na določenih segmentih, kjer bi bilo potrebno najbolj pritisniti, popustijo.

Predlog županje: skozi celotno strategijo večja odprtost in sodelovanje pri pripravi dokumentacije na vseh področjih, večja odprtost skupinskih delavnic zaradi informiranja ljudi.

PROMETNA INFRASTRUKTURA

- i. Celovita ureditev mestnega središča (izboljšava parkirišč, povezav, pešpoti, vpadnic, čim manj prometa v mestu, izboljšana povezava z Majerjem), parkirišča na Majerju.
- ii. Boljša povezava krajevnih središč do linijskega potniškega prometa, v nekaterih vaseh ni postajališč, čim več polnilnic za elektrovozila, subvencionirani prevozi za starejše, pločniki za otroške vozičke, infrastruktura za invalide, slabovidne, vozičke.
- iii. Uvedba hitrega vlaka Črnomelj–Novo mesto–Ljubljana.
- iv. Parkirišče na Majerju, nato pa se le-tega z brvjo za pešce in kolesarje poveže z mestnim jedrom (v nivoju trga).
- v. Ukinitvev statusa državne ceste skozi mestno jedro bi bila podlaga za ureditev kolesarskih in pešpoti.
- vi. Predlog, da se obvoznica za Vinico ne rešuje na koncu tretje razvojne osi.
- vii. Javni potniški promet – boljši sistem za upokojenece bi bil sistem na klic (Zavod Sopotniki in Prostofer).
- viii. Kolesa za dnevno uporabo: z manjšimi sredstvi bi se poskusilo, kako bi se obnesel sistem, samo mesto je slabo pokrito s kolesarskimi potmi.
- ix. Dograditev kolesarskih poti ob obvoznici v mestu.
- x. Kolesarske regionalne poti ob meji z Vinico ni, se nič ne dogaja – razmisliti tudi o vzpostavitvi regionalne kolesarske poti Črnomelj–Vinica.
- xi. Javno parkiranje za dnevne migracije v bližini železniške in avtobusnega postajališča pri hotelu (pustiti avto in naprej z javnim prometom do Novega mesta) – npr. izza krožišča nasproti Elektra pri Strugarju, na Čardaku pri kotlovnici za stanovalce blokov.
- xii. Ureditev avtobusnih postajališč na regionalnih cestah, predvsem s stališča varnosti šolskih otrok (relacija Črnomelj–Semič).
- xiii. Kolesarske povezave in pešpoti: najprej urediti infrastrukturo, potem pa sledi promocija in spodbuda za uporabo le-te.

KMETIJSTVO IN GOZDARSTVO

- i. Ekološko kmetovanje, pridelava in promocija avtohtonih belokranjskih sort in kultur, ovčereja, čebelarstvo, pridelava konoplje, lanu.
- ii. Večja stopnja samooskrbe, cilj bi bil, da se skuša priti v javne zavode, šole, domačo oskrbo.
- iii. Spodbujanje pridelave butičnih izdelkov in inovativnih pristopov prodaje.
- iv. Prilagajanje podnebnim spremembam, namakanje, da se poenostavijo birokratski postopki, zakonodaja, da se lažje pride do namakalnega sistema.
- v. Spodbujanje organiziranih oblik prodaje in odkupa kmetijskih pridelkov (predlog ustanovitve zadruge). Združevanje ponudnikov preko nekega koordinatorja (kmetijsko-svetovalna služba ima podobno vlogo, vendar so bolj podaljšana roka ministrstva in niso več svetovalna služba, ampak izvajalci, pomagajo pri pripravi razpisov, vlog, ni pa več tiste prave povezanosti s terenom, da bi kmete preko izobraževanj ali individualnih svetovanj usmerjali). Potrebna povezava s kmetijsko-gozdarsko zbornico. V Beli krajini še ni bil izkoriščen ukrep za povezovanje tržnih proizvajalcev, ki ga ministrstvo vsako leto razpiše.
- vi. Ureditev pokrite in urejene tržnice za zimski čas in deževne razmere.
- vii. Mestno jedro supermarket lokalnih pridelkov – lokalna prodajalna lokalnih izdelkov v mestnem jedru (problem parkirišč tudi za tržnico).
- viii. Ideja, da se domači (lokalni) produkti uporabijo kot denimo poslovna darila.
- ix. Blagovna znamka Bele krajine ali Občine Črnomelj.

- x. Čim več trženja preko turizma, vina, sadja.
- xi. Spodbujanje lovskega turizma, ribištva.
- xii. Vzdrževanje kmetijske in gozdne infrastrukture tudi za namene rekreacije, turistične dejavnosti.
- xiii. Vključevanje oz. ohranjanje tradicionalnih znanj in prenosa le-teh na mlade.
- xiv. Povezovanje pridelovalcev zelenjave in namakanje.
- xv. Z dobrim dizajnom se spodbuja izkoriščanje lesa (npr. RIC? Da jih poveže).
- xvi. Ciljno usmerjene spodbude za ekološko pridelavo in prioritete (zelenjavo, sadje, kam katero leto usmerjamo?).
- xvii. Rokodelski center za območje Bele krajine je nujno potreben, problem je v skupnem trženju in ne prostoru, potrebna je nujna vzpostavitev zadruge, RIC je poskušal, vendar ni uspel nekaterih izvajalcev povezati med seboj.
- xviii. Ukrep preko občinskih razpisov za izobraževanje: potrebno bolj smiselno ciljno usmerjeno v smeri ekološke in biodinamične kmetijske pridelave in ne toliko več klasične.
- xix. Kmetijske površine imajo biopotencial, ni znano, koliko je interesa za odkup in najem, morda bi našli instrument, da bi šle hitreje in bolje v obdelavo. Sedaj ima občina ukrep, da v kolikor inšpekcija izvede prijavo, se površino očisti in pokosi, bolje bi bilo, da občina naredi evidenco, kje vse ima površine in jih da v najem zainteresiranim.
- xx. Pri trženju manjka povezava s šolami, z vrtci in ustanovami ter s ponudniki z lokalnimi pridelki. Problem je povezava ponudnikov, ker en sam ne more zagotavljati za eno ustanovo, če bi se več ponudnikov združilo, ki bi ponujali isti pridelek, bi bilo lažje.
- xxi. Problem razdrobljenosti zemljišč, potrebno več komasacij, vzpodbujati lastnike zemljišč k takšnemu ukrepu.
- xxii. Gozdarstvo: poiskati način, kako bi lesni kapital v občinski lasti bolje izkoristili skozi ustreznejše evidence – torej unovčitev kapitala za biomaso v občinskih gozdovih.
- xxiii. Lesarstvo, da se ne vozijo priklopniki lesa v Italijo, ampak, da se pri nas ta les predela (boljši izdelki z dodano vrednostjo na trgu).

DRUŽBENE DEJAVNOSTI

- i. Romov je na nivoju občine kar 5 % (veliko) – razmisliti, kako nasloviti problem zaposlovanja, izobraževanja, socialnih transferjev, poleg tega so tu problemi tudi z naslova socializacije le-teh in vključevanja v okolje. Potrebno bi bilo vezati socialne transferje na javna dela, pogoj bi moral biti tudi dokončana osnovna šola. Razmisliti, ali bi otroške doklade vezali na dohodnino pri plači.
- ii. Ureditve osrednje kulturne ustanove v občini.
- iii. Posodobitev vzgojno-izobraževalne infrastrukture.
- iv. Privabiti novejša oblike izobraževanja (Montessori).
- v. Graditev in posodobitev otroških igrišč, tako v mestu, v bližini šole, kot ostalih krajih.
- vi. Ureditev nove infrastrukture (skate parki, zunanja igrišča, bazeni). Zaustaviti beg možganov na ta način, če se že vozi v službo drugam.
- vii. Povečanje subvencije pomoči na domu, ki je cenejša oblika kot domsko varstvo, ki ga doplačuje občina, razmišljati o oskrbovanih stanovanjih (ponudba je bila dana, ampak so se samo 3 prijavili, ni pravega odziva, še vedno je velika navezanost na dom in hišo, mogoče bo čez 10 let bolj aktualno).
- viii. Vzpodbuditi bi bilo potrebno večji izkoristek gasilskih in vaških domov za druženje krajanov, zelo različno izkoriščeno (Sinji Vrh recimo ne dovolj izkoriščen, saj občani le-tega ne dovolijo).
- ix. Ureditev Jurjevanjske drage kot kulturnega centra Občine Črnomelj (tako odprt kot zaprt prostor, kjer bi lahko bil letni kino, koncerti).
- x. Združevanje kolektivnega športa na nivoju celotne Bele krajine, dvigne se kvaliteta in porazdelijo se stroški. Individualni športi so posledica, ker marsikje ni kolektivnih športov, zato se potem posamezniki preusmerjajo v individualne športe.

- xi. Večji poudarek dela Centra za socialno delo in ostalih društev ter organizacij na terenu, z namenom, da spremljajo dogajanje ranljivih skupin, ker marsikdo ne poišče pomoči sam, ali pa ga je sram.
- xii. Kadrovske štipendije (za zdravnike in zobozdravnike).
- xiii. Obnova ali gradnja kulturnega doma ali večnamenska stavba za društva, ki nimajo svojih prostorov.
- xiv. Večja vključenost nevladnih organizacij, ki bi pokrivale določene zadeve povezovanja med vsemi skupinami.
- xv. Uvesti dodatek za zdravnike na podeželju (včasih so imeli tisti zdravniki, ki so delali na Vinici, zaradi oddaljenosti dodatek k plači).
- xvi. Pri športu povečati izkoristek športnih dejavnosti izven mesta Črnomelj, v ustanovah, kjer se športne aktivnosti izvajajo, ker v Črnomlju je vse zasedeno, v okoliških vaseh pa objekti niso tako zasedeni.
- xvii. V šolskih programih bi bilo potrebno vzpodbujanje kreativnosti, ustvarjanja, povezovanja različnih znanj v povezavi z gospodarstvom, ne pa samo ponavljanje.

OKOLJE IN PROSTOR, KOMUNALA, TELEKOMUNIKACIJE, ENERGETIKA

Biotska raznovrstnost: projekte, ki so bili in še bodo narejeni, bi bilo potrebno spraviti v trženje, objekti so bili postavljeni in opremljeni kot učilnica v naravi, zato bi bilo potrebno pritegniti predvsem občinske, pa tudi druge šole k obisku. Preko RIC-a se občina do sedaj še ni uspela dogovoriti za nobeden produkt. Šolam bi se lahko to ponudilo kot del izobraževalnega programa.

Vodovod: občina ima najvišje omrežnine v državi, ker je na dolžino omrežja najmanj priključkov, če bo občina še kaj delala na tem področju, bo šla le še v izgubo. Občina ima zelo razpršeno poselitev in to posledično pomeni več kilometrov omrežja na enoto priključka oz. na enoto, po kateri se obračunava omrežnina. Potrebna je dograditev le še v Špeharski dolini, potem pa se izgradnja vodovodnega omrežja zaključi. Potem pa bo potrebno razmisliti, kako zagotoviti pitno vodo ljudem, ki ne bodo imeli vodovoda. Fizično, tehnično in finančno ni mogoče zagotoviti pitne vode tem prebivalcem, ker je premajhen odjem. Občina sedaj subvencionira prevoze pitne vode in subvencije prevoza v višini 50 %. Tem občanom je potrebno zagotoviti primerljivo oskrbo, kot jo imajo tisti z dostopom do vodovoda. Potrebno je narediti temeljito analizo, da bo približno isti izračun stroškov vode za tistega, ki ima vodovod, in tistega, ki mu je vodo treba pripeljati. Manj kot 2 % prebivalcev trenutno nima dostopa do pitne vode (okoli 270 prebivalcev), ampak tukaj je treba prišteti fiktivne priključke po zidanicah. Le-ti imajo sicer fiktivno opremljeno, dejansko pa ne potrebujejo priključka in vode, zato izgleda večji odstotek (brez teh bi bil odstotek manjši, kakšnih 1,5 % tistih, ki nimajo oskrbe z vodo). Povprečje posameznikov v državi, ki niso priključeni na javni vodovod, se giblje okoli 12 %, imajo pa zasebno oskrbo z vodo.

Kanalizacija: stvar še ni dorečena, prišel je nov predlog aglomeracij, ki je le delno upošteval občinske predloge (Belčji vrh, Učakovci, Tribuče, Petrova vas). Tukaj je rešitev v individualnih čistilnih napravah, ker so le-te cenejše kot graditi javno kanalizacijsko omrežje.

Odpadki: odlagališčni plin: vsi odpadki se odlagajo na CeROD Novo mesto, na Vranovičih več nič, pa tudi prej je bilo odlagališče premajhno za koriščenje odlagališčnega plina. Je pa problem sodelovanje s CeROD-om za mehansko in biološko obdelavo, ker hoče mestna občina Novo mesto povečati delež investicij občinam. Prej je bilo okoli 62 % Mestna občina Novo mesto, občina je imela okoli 3,98 %, sedaj pa ima Občina Črnomelj čez 16 %, oni pa 48 % (tudi drugim se delež poveča). Občina ne ve, kaj bo, v vsakem primeru bo o tem odločal občinski svet.

Optika: bo realizirana, razpis se pričakuje v januarju oz. februarju, kandidirali bodo operaterji in ne občine. Potreben bi bil še wi-fi dostop čez celotno mesto, v javnih ustanovah (zdravstvo, knjižnice) nudijo dostop obiskovalcev preko svojih ruterjev.

Prostor: v prvi vrsti je treba delati na kakovosti in celovitosti prostora, ne samo skladnosti razvoja. Prostor ne pomeni samo gradnje, zidanja in širitve stavbnih zemljišč, ampak pomeni celovito vključevanje vseh dejavnosti, programskih vsebin in vključevanja ljudi. Potrebna je ureditev vpadnic v mesto, drevoredi in brežine so z vseh strani neurejene, za samo mestno jedro je ključnega pomena, da se ga čim prej uredi in da je to neka slika same občine in mesta, ključno

je izobraževanje o prostoru že v osnovni in srednji šoli. Potreben je skladen in celovit razvoj naselij in ne samo mesta. Ozaveščanje, izobraževanje in sodelovanje ljudi pri urejanju in razvoju prostora pred sprejetjem prostorskega akta. Ozaveščanje o kontinuiteti razvoja prostora, kar pomeni, da se tisto, kar je bilo v preteklosti zastavljeno, ne odreže, ampak, da se nadaljuje v oblikovanju in urejanju okolice ter prostora. Delo na ohranjanju dediščine ne predpostavlja, da se spodbuja prenova samo v mestnem jedru, ampak tudi na drugih delih naselja oz. občine.

Kolpa: narejeni so bili idejni projekti in projekti za izvedbo za ureditev turistične infrastrukture. Dobro bi bilo, da bi imela občina z nekim občinskim prostorskim ali z nekim odlokom predpisano, ali se nadaljuje s tako ureditvijo, da je poenoteno, da tudi privatni sektor ureja v tem smislu, ne pa da vsak po svoje dodaja klopce tudi na neprimernih mestih in podobno. Da se lokacija in načrt celostne podobe uredi s kakšnim odlokom ali z občinskim prostorskim aktom. KP Kolpa ima v planu sprejem načrta upravljanja KP. Že večkrat je bilo predlagano, da se to napiše v načrt, vendar je občina prejela odgovor, da tega načrt upravljanja ne ureja. Vprašanje je, kam napisati, da bi se te ureditve uzakonile. Potrebno je urediti **katalog celostne podobe** (podobno kot katalog urbane opreme), zasnove so narejene, če kakšne stvari niso ustrezne, se jih lahko spremenijo.

Skupni plovni režim: potrebno je začeti pobudo s Hrvaško, da se nadaljuje z razgovori.

Energetika (daljnovod): potrebno je gospodarstvu in občanom zagotoviti primerne pogoje oskrbe z električno energijo. To bi se lahko naredilo z nadomestno povezavo med Kočevjem in Črnomljem, da ima Bela krajina ob ujmah bolj stabilno oskrbo, ker če na Gorjancih pade daljnovod, ima občina resne težave. Potreben je visokonapetostni daljnovod Kočevje–Črnomelj, brez trase. Male hidroelektrarne, obnova jezov, ker propadajo. Potreben pritisk na državo, da se jez obnovi, pa se bo našel kakšen zaseben partner.

Zapisnik druge delavnice »STRATEGIJA RAZVOJA OBČINE ČRNOMELJ 2018–2025« – MLADI, z dne 11. 1. 2018

Prisotni: Klemen Vitkovič, Martina Rupčič, Nina Miketič, Klemen Beličič

Prisotni s strani pripravljavcev Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025: mag. Maja Pucelj, dr. Petra Štrekelj, županja Občine Črnomelj Mojca Čemas Stjepanovič in Tamara Potočar, direktorica občinske uprave Občine Črnomelj

Na drugi delavnici Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025, ki je bila namenjena mladim, je prišlo do naslednjih pomislekov in sklepov:

- i. Mladi se ne odzivajo v zadostni meri na različne pripravljene dogodke, delavnice in tako dalje, zato se zastavlja vprašanje splošnega odziva mladih pri izboljševanju stanja v občini. Udeleženci pa kljub temu menijo, da jih je potrebno privabiti in vključiti v vizijo. Udeleženci menijo, da bi bilo potrebno posodobiti anketo, ki je bila opravljena v letu 2012, kjer se je ugotavljalo zadovoljstvo mladih s stanjem v Občini Črnomelj, poleg tega pa dodajajo, da je potrebno povečati število izmenjav, tako znotraj kot zunaj države, kjer bi s posveti in z različnimi zamislimi, ki bi jih prinesli v Občino Črnomelj, lahko doprinesli sveže ideje za razvoj le-te. Izpostavljajo pa prisotnost apatičnosti mladih, ki jih je težko pripričati v kakšno sodelovanje ali obisk kakšnih dogodkov.
- ii. MC BIT organizacija je skupaj s partnerji zadolžena, da pripravi *Operativni program 2023* in bi radi videli, da se cilji pripravljajo sočasno s pripravo strategije in da pri postavljanju ciljev strategije zato sodelujejo tudi vse organizacije, zadolžene za razvoj področja mladih (Klub belokranjskih študentov, Mladinski kulturni klub Bele krajine, Mladinski center BIT in Steg Črnomelj 1 ter ŠTD Vinica).

Zaključek: ponovno se izvede anketa med mladimi iz leta 2012; skupno sodelovanje pri pripravi ciljev strategije, skupaj z organizacijami, ki so zadolžene za razvoj področja mladih.

- i. Mlade bi bilo potrebno že v osnovni šoli (če ne že prej), nedvomno pa obvezno v času srednje šole, opozarjati in jih skušati pripraviti do tega, da postanejo aktivni pri soustvarjanju družbe, v kateri živijo. Potrebno je vzgojiti mlade, da postanejo odgovorni in da se jih vzgoji v aktivne, odgovorne državljanke, kar se kaže tudi skozi participacijo na lokalni ravni (mogoče začeti že pri otrocih). V veliko pomoč pri tem bi lahko bila družabna omrežja ali spletna stran, namenjena posebno mladim – denimo, kaj se dogaja, kam se lahko vključijo in tako dalje.
- ii. Izpostavljen pomislek je bil tudi glede izbire prostora, kjer bi se mladi družili – čeprav jih je številčno dovolj, so obstoječi prostori ali preveč odmaknjeni (razpršeni) ali neustrezni, predlog je bil, da se razmisli o ustreznem prostoru v mestnem jedru, kar pa je seveda povezano z določenimi investicijskimi stroški. Dober primer prakse za ureditev skupnih prostorov za vse organizacije, ki se ukvarjajo z mladimi, je v Mariboru. Vendar pa so udeleženci opozorili, da če se bo takšen prostor uredil v gradu, je potrebno zagotoviti streho atrija za prireditve v primeru slabega vremena.
- iii. Potrebno je doseči tudi povezovanje mladih izven meja Občine Črnomelj.
- iv. Izpostavljeno je bilo tudi, da je potrebno zagotoviti mladim privlačno okolje, ustrezna delovna mesta (tudi za visoko izobražene) in omogočiti tudi potencialno dnevno migriranje v Novo mesto, v kolikor se tu ne bi uspelo vzpostaviti dovolj ustreznih služb, da bi mladi lahko vsaj živeli tukaj.
- v. Razmisliti je potrebno tudi o vzpostavitvi/krepitvi mladinske organizacije, kjer bi z aktivno/moderno mladinsko organizacijo dosegli, da mladi prično z neko obliko mladinskega dela, ustvarjanja. Takšna oblika dela bi vzpodbudila tako produktivnost, trdoživost in radovednost pri mladih, kakor tudi timsko delo in sodelovanje in tudi empatijo.
- vi. Potrebno bi bilo odpreti razpis v določenem znesku (predlog je bil 10.000 EUR) za projekte mladih.
- vii. Trenutna sredstva, namenjena mladim s strani občine, so precej nižja, primerjalno gledano z ostalimi občinami – mladi pogrešajo tudi finančno podporo za izvedbo boljših, kvalitetnejših projektov, opozarjajo pa na lastno uspešnost z omejenimi (minimalnimi) sredstvi, ki so jim na voljo, kar jim priznavajo tudi ostale občine.

Zaključek: vključevanje mladih v sooblikovanje družbe že od osnovne (ali najkasneje srednje) šole dalje; povišanje občinskih sredstev, namenjenih mladim, lahko tudi v obliki razpisa; vzpostavitev/krepitev mladinske organizacije in mladinskega dela; nov prostor za druženje mladih; zagotavljanje privlačnega okolja, ustreznih delovnih mest in omogočiti potencialno dnevno migriranje v Novo mesto.

- a. Udeleženci so poudarili pomen neformalnega izobraževanja, ki je trenutno premalo oziroma skoraj nič priznано.
- b. Pregledati je potrebno primere dobre prakse in mogoče tudi skozi dneve odprtih vrat mladim približati možnosti soustvarjanja prihodnosti z lastno udeležbo.
- c. Socialno podjetništvo je potrebno širiti, vendar če ga hočemo omogočiti/vzpodbuditi, bo potrebno poskrbeti, da se bo lahko enakovredno pristopalo k sredstvom – tako kot pristopajo denimo gospodarske družbe in javni zavodi.
- d. Potrebno je tudi razmisliti o vzpostavitvi denimo kakšnega Skate parka ali druge (modernejša) oblike druženj mladih – mogoče na Majerju? Potrebno pa je ustrezno urediti tudi druge parke v Občini Črnomelj. Pri tem pa mladi dodajajo, da bi bilo potrebno v delo vključiti tudi mlade, da bi le-ti aktivno delali na postavitvi takšnih oblik druženja, kar bi pomenilo še dodatno obliko druženja in zagotavljalo tudi večjo naknadno uporabo takšnih oblik zaradi lastnega

soustvarjanja. Osebni pristop za vse projekte, ki se dotikajo mladih, je tudi v prihodnje nujno potreben!

- e. Udeleženci so se strinjali, da je potrebno vsako leto izvesti »start-up« ideje, jih nadgraditi in omogočiti razvijanje idej. Potrebno bi bilo oblikovati določen fond za dobre ideje, kot jih imajo recimo večje družbe v obliki lastnih inkubatorjev – primer: Akrapovič, Krka.

Zaključek: ob formalnem izobraževanju krepitev tudi neformalnega izobraževanja; širitev socialnega podjetništva (zagotovitev dostopa pod istimi pogoji vseh deležnikov); vzpostavitev Skate parka z lastno aktivno udeležbo mladih, ki je nujna komponenta za vse nadaljnje projekte; izvedba »start-up« idej.

- a. Potrebno je dvigniti zavest o prednostih izbire izobraževanja v lokalnih šolah. Sočasno s tem so udeleženci opozorili tudi na problem negativnega dojetanja Črnomlja, kar se kaže tudi v večji izbiri šolanja izven lokalnega okolja (denimo Novo mesto). Nujno je dvigniti zavest o kvalititeti okolja, v katerem živimo, že v osnovnih šolah.
- b. Potrebno je doseči tudi večje vključevanje ravnateljev v sodelovanje z mladimi.
- c. Udeleženci pogrešajo potrebno po mobilnosti pri mladih in pridobivanje različnih znanj tudi na potovanjih in tako dalje.
- d. Predlog, ki je bil podan, je bil ta, da bi se izvedlo: *Izkustveno učenje mladih skozi aktivno državljanstvo*, kjer bi se izvedel projekt z eno ali več skupinami z realnimi nalogami, ki se bi jih potem lahko implementiralo tudi v delovanje občine, izobraževalnih institucij in tako dalje.
- e. Eden izmed udeležencev je izpostavil nujnost dolgoročne vzpostavitve dogovora za dijaški dom – to se dogovorijo interno z županjo.
- f. Udeleženci se strinjajo, da je nujno sodelovanje, ki mora temeljiti na odprtosti in kulturnosti. Izpostavljajo tudi nujnost in pomembnost druženja med mladimi, ki bi moralo biti vsaj 1-krat letno.
- g. Udeleženci so se spraševali tudi, kako ustvariti okolje, ki bi privabilo ljudi, da si tu ustvarijo dom in družino.
- h. Naslednji pomislek glede mladih je bil glede načina zaposlitve hiš in naslavljanja na eni strani praznih hiš, na drugi strani pa problema najema stanovanj, ki se pojavlja v Občini Črnomelj. Ena izmed idej je bila tudi nagrada za mlade za življenje s starši, kar bi potencialno lahko zmanjševalo število odseljenih. Pojavila se je tudi ideja o samskem domu, ki bi se izvedel kot rekonstrukcija Hotela Lahinje, kakor tudi ideja o oblikovanju stanovanjske zadruge. Udeleženci menijo, da bi bilo potrebno oblikovati Politiko stanovanj za mlade.

Zaključek: nujno povečati sodelovanje v občini z vsemi institucijami (večkratni sklici sestankov in tako dalje); dvigovanje zavesti o kvaliteti lokalnega okolja že v času osnovnošolskega izobraževanja; izvedba delavnice *Izkustveno učenje mladih skozi aktivno državljanstvo*; izvedba druženja mladih vsaj 1-krat letno. Razmisliti o oblikovanju Politike stanovanj za mlade.

Vizija mladih: omogočiti mladim, da se v čistem in ustvarjalnem okolju, v katerem živijo, izoblikujejo v kompetentno osebo.

Priložnosti, kot jih zaznavajo, so:

- i. čisto, zdravo in varno okolje,
- ii. trendi, ki jih je potrebno zasledovati (turizem, kulturna dediščina, lokalna samooskrba skozi storitvene dejavnosti),
- iii. odprt evropski trg,
- iv. možnost dnevnih migracij,
- v. kakovostno življenje in
- vi. strateški položaj Črnomlja in Bele krajine (blizu je Zagreb, Ljubljana, morje ...).

Slabosti so, po njihovem mnenju, naslednje:

- i. apatičnost mladih,
- ii. slabe cestne povezave (opozarjajo na pomembnost ceste za pritok ljudi),
- iii. katastrofalen javni prevoz,
- iv. splošno negativno razmišljanje v občini.

Prednosti, kot jih zaznavajo, so:

- i. dobri temelji, dobro delo, dobro sodelovanje,
- ii. specifična znanja, ki dajejo prednost,
- iii. pokrivanje vseh področij, da se lahko izvajajo različni projekti,
- iv. mladinska scena je zdrava, ni koristoljubja, ni težav,
- v. solidarnost med mladimi.

Omejitve so, po njihovem mnenju, naslednje:

- a. premalo je tistih, ki prinesejo neko dodano vrednost,
- b. omejevalna mentaliteta – potrebno je širjenje, ne da imamo tukaj podružnice,
- c. finančna sredstva (organizacije so dosti odvisne same od sebe),
- d. nezadostna razvitost Hrvaške (pomembno je, da imaš razvitega soseda, trenutno smo pa priča predvsem praznjenju prostora na hrvaški strani).

Zapisnik tretje delavnice »STRATEGIJA RAZVOJA OBČINE ČRNOMELJ 2018–2025«, POSVETOVALNO TELO ZA GOSPODARSTVO, 19. 1. 2018

Prisotni: Stanislav Malerič, Peter Črnič, Nataša Hudelja

Opravičeno odsotni: Tomaž Kordiš, Anita Jamšek, Tamara Potočar

Prisotni s strani pripravljavcev Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025: mag. Maja Pucelj, dr. Petra Štrekelj

Prisotni s strani naročnika Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025: Županja Občine Črnomelj Mojca Čemas Stjepanovič

Na tretji delavnici Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2015 je posvetovalno telo za gospodarstvo prišlo do naslednjih pomislekov in sklepov:

Ugotovljeno je bilo, da v prvi vrsti industrija potrebuje rezerven vod elektrike, saj se v primeru izpada električne energije podjetja soočajo z velikimi izgubami (*nujna vzpostavitev trase daljnovoda Kočevje–Črnomelj*).

Potrebna je *boljša opremljenost s telekomunikacijsko infrastrukturo*. Internet je danes tako pomemben kot čista pitna voda. Za zanimivost, v Ljubljano hodi veliko digitalnih nomadov iz ZDA, ki delajo na digitalnih platformah, ker je v Ljubljani veliko hitrejši internet kot pri njih. V Beli krajini bi imeli razvijalci dobro, zeleno, pozitivno, sproščeno okolje, kjer bi lahko razmišljali o novih idejah. To bi bila višja dodana vrednost, ne samo tehnične izboljšave in optimizacija proizvodnje. Danes, če imaš odličen internet in zdravo okolje v naravi, imaš kaj ponuditi potencialnim novim investitorjem itd.

Izgradnja 3. razvojne osi (ne potrebujemo avtoceste, ampak solidno cesto).

Predlagane so bile **dodatne ugodnosti za podjetja**, ki imajo sedež v Občini Črnomelj in so tukaj tudi registrirana.

Potrebno je **dvigniti dodano vrednost**. Da bo občina konkurenčnejša je potrebno opolnomočiti delovna mesta, širiti proizvodnjo (in to ne na račun širjenja zaposlenih, saj občina praktično ne razpolaga s prostim delovnim kadrom, ki je pripravljen resno delati, ampak s posodobitvijo proizvodnje), z manj ljudmi je potrebno napraviti več.

Ugotovljeno je bilo, da veliko hiš s komunalno opremljeno infrastrukturo propada in se jih ne izkorišča ustrezno. Potrebna bi bila **boljša izkoriščenost obstoječega stavbnega fonda**.

Pojavil se je pomislek, kako doseči, da bi mladi ostajali v Beli krajini. Mladim je potrebno pokazati **dodano vrednost življenja v Beli krajini**, zakaj bi se vrnil, živeli v Občini Črnomelj in si tukaj ustvarili družine. Potrebno je ustvariti okolje, ki bo privabljal in mladim družinam omogočalo zaposlitev, stanovanja, vrtec, šolo. **Potrebno bi bilo »našo« zeleno destinacijo tržiti kot primerno za mlade družine**. Te prednosti se morajo na pravilen način predstaviti, potrebno je »prodati« njene prednosti in vztrajati pri tem na daljši rok. Mogoče ni ravno najvišja plača, so pa druge prednosti življenja v Beli krajini (ni hektičnosti, zdravo in čisto življenjsko okolje). Predlagano je bilo, da se ljudi, ki gredo iz Bele krajine (oziroma Občine Črnomelj) v svet, popiše in z njimi ohrani kontakt ter se jih povabi na **letno srečanje**, kjer se jim ciljno predstavijo prednosti življenja tukaj. Tudi, če ne pridejo nazaj v Belo krajino, se lahko na takšen način pride do njihovih kontaktov, ki pa jih nato lahko uporabimo za različne namene (mreženje, poslovno sodelovanje in tako dalje).

Predlagano je bilo oblikovanje **centra za nadarjene**, preko katerega se vključi občina, gospodarstvo in negospodarstvo. Potrebno se je zavedati nujnosti odhoda dobrega kadra v tujino (seveda pod pogojem, da se vrne nazaj v občino). Le-ta se bo nato z novimi izkušnjami vrnil nazaj in lažje prispeval k napredku na določenem območju (bodisi na primarni, sekundarni bodisi terciarni ravni).

Predlagana je bila ustanovitev **sklada** za letna tekmovanja in minimalne nagrade, s katerim bi se vzpodbujal najbolj inovativen kader v lokalnem okolju (**Povezovanje s perspektivnim kadrom** v in izven območja Občine Črnomelj). Predlagane so tudi **štipendije** za najbolj perspektivne gimnazijce Gimnazije Črnomelj, ki bi se jih poslalo na izobraževanje, denimo na Oxford, s pogojem, da se vrnejo v Občino Črnomelj.

Ugotovljeno je bilo, da je potrebno povezovanje šolstva in gospodarstva že v osnovni šoli (osmi in deveti razred), ko se učenci odločajo za poklic, v srednji je že prepozno. Pri aktivni ravnatelj je bil že predlagan obisk podjetij, ki lahko pokažejo, kaj se dela, npr. na moderni stružnici, kaj se dela z roboti. Preko RIC Novo mesto je občina med poletnimi počitnicami financirala izvajanje tečaja CRR1 robotika, kjer otroci že od prvega razreda osnovne šole pod ustreznim strokovnim vodstvom spoznavajo robotiko. **Cilj za strategijo: Robotika že v osnovnih šolah.**

Predlog je bil, da se naredi **bazo podatkov vpisa v srednjo šolo**, iz katere je razvidno, v katere srednje šole se učenci vpisujejo (koliko je bodočih kovinarjev, gostincev), iz katerega se lahko ugotovi, s kakšnim kadrom bo občina čez leta »razpolagala« in katerega kadra nam bo primanjkovalo.

Pojavil se je pomislek glede dnevov odprtih vrat v gospodarstvu, kamor se kandidati, ki so zainteresirani za zaposlitev, pridejo pogovarjati s kadrovniki, se jim predstavijo, ker veliko ljudi ima težavo priti, npr. do Akrapoviča, kjer gre za zelo zaprt sistem. Ugotovljeno je bilo, da se bodo podjetja samo bolj zapirala, ker nikoli ne vedo, ali pride na dneve odprtih vrat tudi konkurenca, ki ti poslika in ukrade ideje. Sploh ne podjetja z razvojem in intelektualno lastnino. Lahko pa bi se **obudilo karierne sejm**e, ki jih je RIC Bela krajina pred leti že delal.

Ugotovljeno je bilo, da je vse več malih podjetij, ki delajo neke storitve (oblikovanje, digitalni marketing), vendar, ker niso člani obrtne zbornice, zanje noben ne ve. Nekajkrat je RIC Bela krajina s podjetjema Livar d.d in Kolpa d.d. naredil srečanje, kjer so jim male družbe lahko predstavile, kaj delajo (da bi srednja in velika podjetja koristila usluge malih belokranjskih podjetij). Če se hoče vzpostaviti povezovanje, dajati poudarek lokalnim sodelavcem in proizvajalcem, bi bilo potrebno narediti **letno srečanje za manjše družbe ali samostojne podjetnike** (s sedežem v Občini Črnomelj posluje 270 gospodarskih družb in 520 samostojnih podjetnikov). Ugotovljeno je bilo, da ima občina vsako leto srečanje z gospodarstveniki, vendar so zaradi omejitve prostora vabljeni tisti, ki so njihovi člani in ki imajo več kot 5 zaposlenih. Obrtna zbornica tudi vsakih nekaj let izda brošuro s kontakti svojih članov po dejavnostih. Vse tri občine gredo enkrat letno z Obrtno zbornico Metlika in Črnomelj na Celjski sejem (nazadnje je bilo 17 razstavljalcev), kjer jih trg lahko spozna. **Cilj za strategijo: nadaljevanje razstavljanja in predstavitve mladih podjetij na Celjskem sejmu tudi v prihodnje.**

Predlagano je bilo, da se naredi **bazo podatkov tistih, ki iščejo zaposlitev**, ker sedaj je edina možnost klic na zavod, kjer ti lahko podajo informacijo (ali tudi ne), kateri ljudje so na čakanju za delo. Kandidat mora biti zainteresiran, da gre v to bazo, ki ni javno dostopna, kjer je visoka mera zaupanja, spoštovati je treba etični kodeks (glede na to, da so njegova znanja, ime in priimek zaupni (varstvo osebnih podatkov), te baze ne more videti njihov trenutni delodajalec).

Predlagano je bilo, da se v strategijo poleg **dolgoročnih ciljev zapiše tudi kratkoročne cilje**, ki se lahko hitro pokažejo in nato spromovirajo (npr. popis in srečanja tistih, ki so šli po svetu, potem srečanja malih podjetij, ki lahko nudijo storitve večjim delodajalcem v lokalnem okolju – Območna obrtna zbornica Črnomelj to že izvaja za svoje člane (problem pa je, ker veliko podjetnikov ni včlanjenih)).

Predlog je bil tudi **organiziranje B2B srečanj**, kjer bi Belokranjci zainteresiranim podjetjem predstavili, kaj delajo (npr. proizvodnja, INOX proizvodi), na ta način bi se širila proizvodnja, višala dodana vrednost (Obrtna zbornica je imela lani v Kranju takšno srečanje).

Na podlagi podanih pomislekov in predlogov posvetovalnega telesa za gospodarstvo je bila zastavljena naslednja vizija razvoja Občine Črnomelj do leta 2025: **Želimo si, da smo okolje, kjer lahko vsak doseže svoj maksimalen potencial in kjer lahko vsak izkoristi svoj talent v pozitivnem okolju ter ga kasneje tudi nadgradi. Za to pa potrebujemo internet, solidno cesto, osnovno komunalno infrastrukturo in omogočanje razvoja mlade družine (stanovanja, vrtec, šola).**

TRANSKRIPT SESTANKA:

Ugotovljeno je bilo, da se veliko delavcev vozi na delo iz Novega mesta v Občino Črnomelj in obratno (npr. orodjar pri Akrapoviču se vozi iz Novega mesta v Črnomelj, orodjar, ki dela za Revoz, se vozi iz Vinice v Novo mesto). Potrebno bi bilo razmisliti, ali bi se dalo kaj narediti, da bi ljudje na »primerljivih« delovnih mestih manj migrirali v Novo mesto. Bilo bi manj poškodb na delovnem mestu, manj izgubljenega časa, manj emisij zraka, ljudje bi bili bolj zadovoljni. Je pa res, da posegamo med delavce, ki jih je delodajalec ustvaril. Nikoli ne veš, ali bo »zamenjava« enako dobra.

Komentar enega od udeležencev: pred časom na srečanju kovinarjev sva ravno na to temo govorila z Akrapovičem, da zakaj ne organizirajo organiziranega prevoza (avtobus) iz Ivančne Gorice v Črnomelj, ker bi to prišlo veliko ceneje (potni stroški pridejo nekaj milijonov evrov). Potni strošek iz Ivančne v Črnomelj je okoli 400 evrov. 4 se vozijo, vsak vozi en teden in jim potni strošek ostane čist. S tem si rešujejo socialni status oz. dvigujejo plačo. Problem je, da tisti, ki delajo v Ivančni Gorici, bi ravno zaradi tega radi tam tudi ostali, kar je žalostno. Tega ne bomo rešili. Obrtna zbornica na to opozarja že nekaj časa, potrebno bi bilo zmanjšati prispevke in v plačo dati tudi potne stroške ter plačo dvigniti. Šoferji imajo minimalno plačo, skozi dnevnicke si

pa rešujejo status zaposlenih. Ni obdavčeno, ni prispevkov. Na ta način ne izgubijo bonitet. Dajmo se malo ustaviti, pa pogledati realno sliko v naši občini in Beli krajini. Leto pa pol nazaj je bila 21 % nezaposlenost, sedaj pa je nezaposlenost 12,4 %. Prava nezaposlenost bi morala biti skoraj 0 %, ker delavca ne moreš najti. Za strategijo: RIC se je boril pri Pokolpju in prodobivanju novih vlagateljev. Problem je, da za nove vlagatelje tukaj ni več prostora, ker prostor je, ni pa več delovne sile. Ne bomo jih morali voziti iz Bosne, Makedonije, Bolgarije, ker bomo samo odskočna deska, ena postaja vmes, da bo šel v Avstrijo, kjer bo dobil veliko večjo plačo. Problem je, da je v Sloveniji povprečna plača 950 evrov. Prišteti je treba regres, potne stroške, stroške za malico. Avstrijec dela 8 ur, mi pa 7,5 ure, ker je malica všteta v delovni čas. Ko seštejemo vse dajatve, nas delavec stane od 1.800 do 1.900 evrov. Avstrijska povprečna plača je 1.800 evrov neto, bruto pa 2.300 evrov. Zato mu je v interesu, da bo šel v Avstrijo, kjer bo dobil neto plačo 1.800 evrov, tukaj pa 950 evrov. Če si že od doma, boš šel tja, kjer boš več zaslužil. Zelo močan varilski inštitut je v Tuzli, kjer Akrapovič črpa delavce, vendar se bo ta trg kmalu zaprl.

Za strategijo:

Prvič: podjetjem, ki imajo sedež v naši občini in so tu registrirana, bi bilo potrebno dati dodatne ugodnosti, ker občina od teh več dobi (občina ne dobi davka na dobiček, dohodnina je po stalnem prebivališču, ko nam nazaj štejejo dobiček, gre pa po sedežu podjetja).

Drugič: delovna mesta moramo ojačati, da bomo konkurenčni, moramo iti v posodobitev, z manj ljudmi napraviti več oz. širiti proizvodnjo, ne na račun širjenja zaposlenih, ker jih nimamo, ampak na posodobitvi proizvodnje. Delovno silo, kje črpati? Akrapovič denimo črpa kader iz Tuzle. V javnem sektorju se je v zadnjem mandatu zaposlilo 15 tisoč ljudi, na račun normativov in standardov v šolah in vrtcih. Za gradbeno dovoljenje si včasih rabil eno mapo, danes jih rabiš 5.

Šolstvo: pogledati je treba, katere kadre rabimo in jih izobraziti, ne pa tiste, ki jih ne rabimo. 20 let nazaj so hoteli zapreti kovinarsko šolo, to bi bila katastrofa. Takrat so delodajalci skupaj s šolo stopili skupaj in rešili situacijo. Prihajajo časi, ko bo eden s poklicno šolo zaslužil več, kot tisti z višjo. Seveda bo imel druge pogoje dela, ampak ga bo lahko celo pretekel. Manjkajo kovinarji, gostinci (po gostilnah ni več izučenega gostinca, ampak študentje). Manjka nam turističnih delavcev, vsaj visoko strokovno usposobljenih. Na koncu je kelnar tudi turistični delavec. Ne smemo pozabiti na infrastrukturo. 3. razvojna os je zelo pomembna, že kar se tiče migracij, ker bomo morali delovno silo dobiti izven občine. Še bolj kot to pa je pomemben rezervni vod elektrike. Če nam elektrika pade, smo v temi. Če bi Akrapovič prej vedel za take probleme z elektriko, vprašanje, če bi se odločil za selitev. Ugotovljeno je bilo, da je bila v tistem času, ko je Akrapovič prihajal k nam, zadeva dosti čista, kasneje se je začelo komplicirati. Novo mesto je bilo pred ureditvijo svojega rezervnega voda iz Krškega odvisno od našega. Prej so nam mogoče še oni kaj pomagali, zaradi Revoza. Trenutno je stvar glede daljnovoda na sodišču, nič ne vemo, kaj se dogaja. Po cesti, takšni kot je, bomo še vedno pripeljali, če nam pa elektrika pade, pa so velika podjetja v temi in imajo izgube zaradi tega. Delodajalcu lahko ponudimo prostore, ne pa tudi delovne sile. Na državnem nivoju ne vidimo strategije Magne. Država je dala Magni 20 milijonov, mi pa se borimo na Pokolpju, da milijon razdelimo na sedem občin, na koncu pa nimajo delovne sile. Sem prihajajo podjetja, ki vidijo državna sredstva in spodbude, ni pa zdravega investitorja, ki tukaj vidi svoj interes in prihodnost. To so neki zastareli plani. V zadnjih nekaj letih se je v Sloveniji gospodarska slika zamenjala, da ji mnogi ne sledijo in še kar naprej s starimi papirji razpolagajo, s tistimi, kjer je bila velika nezaposlenost. Revozu je dala država brez vsakega razpisa 36 milijonov (skupno 85 milijonov), delavci pa na minimalnih plačah.

Dajmo pogovor usmeriti v Črnomelj in Belo krajino. Kaj je tisto, kar lahko mi naredimo? Cilj: morali bi ojačati delovna mesta. Glavni cilj bi moral biti povečanje dodane vrednosti. Če smo na začetku Pokolpja govorili, da je visoka brezposelnost, smo zdaj dejansko ugotovili, da so trenutno brezposelni tisti, ki so trajno, težko nezaposljivi, verjetno ne bi bilo slabo narediti projekcije, kaj bo leta 2025. Verjetno bodo šli ti trajno nezaposljivi v penzijo in se bo ta strukturna brezposelnost na nek način sama sebe eliminirala. Ostaja nam pa še eden velik problem, in sicer nizka dodana vrednost in s tem ne bomo mogli prosperirati. Večina tujih

podjetij, ki je bila pripeljana v Občino Črnomelj (28 podjetij), je bila z ne previsoko dodano vrednostjo. Podjetja z visoko dodano vrednostjo iščejo prvoklasna zemljišča, kjer imajo bližino večjih mest, avtocesto, kvalificirano delovno silo, da nimajo problemov z elektriko in so zato pripravljena plačati več. Tak investitor pride ali zaradi surovin, ki jih pri nas ni, razen nekaj lesa, ali zaradi trga (zaradi tega v Slovenijo nihče ne hodi, razen če pride kakšno podjetje (npr. Jaskava iz Japonske) v Evropo) ali zaradi produktivnosti. Slednja je lahko velika zaradi poceni delovne sile ali nizkih davkov, poceni zemljišč ali subvencij. K nam so hodila podjetja v glavnem zaradi subvencij. Vsi razpisi za Pokolpje so bili taki, da se tuji investitorji nanje niso mogli prijaviti, čeprav so čakali, delale so se komasacije, vendar ko je prišel ven razpis, se niso mogli nanj prijaviti. Prišel je pa Akrapovič, Polycom, Paklog in še par manjših podjetij. Če bi pogledali, koliko delovnih mest se je z investicijami odprlo, bi videli, da smo presegli vse cilje, ki smo jih zastavili v Pokolpju (in to 3-krat). Res pa je, da je bil večinoma slovenski ali mešani kapital. Torej ključno vprašanje je, kako določiti višjo dodano vrednost. Okrepiti je potrebno sodelovanje gopodarstva s šolstvom in razmisliti, kako preprečiti beg možganov. Inkubator je zaživel nad pričakovanjih. Trenutno je notri 12 podjetij in 6 ljudi v »coworkingu«.

Inkubator je bilo nekaj, kar je okolje potrebovalo. Prejšnji teden smo bili na Spiritu, kjer so rekli, da so ti rezultati izjemni. V inkubatorju so podjetja, ki imajo veliko dodano vrednost in tudi nekaj potencialnih podjetij. Rad bi tudi, da bi bili v prihodnosti toliko ambiciozni, da bi Belokranjci poslali in štipendirali vsako leto vsaj enega ali dva študenta na najboljše svetovne univerze. Ne vidim razloga, da ne bi 3 občine naredile nekega sklada, s katerim bi se lahko najboljšega gimnazijca Gimnazije Črnomelj poslalo na Berkeley, Oxford. S tem ne rešujemo zadeve kratkoročno, ampak dolgoročno. Čez 10 ali 20 let se bo tudi to poznalo. RIC je lani delal start-up natečaj. Bilo je pripravljenih 12 podjetij (7 iz Bele krajine in 5 iz Kočevja). Naši so pobrali prva mesta, na tem se že dela.

Kratek povzetek: razmišljamo, da bi se ustanovil štipendijski sklad, da bi spodbujali najbolj inovativen kader v lokalnem okolju, ki bi ga poiskali z nekim natečajem. In pa, da bi uvedli štipendije za najbolj perspektivega gimnazijca naše gimnazije, da bi se ga poslalo na Oxford, s pogoji, da pridejo nazaj. Potrebno bi bilo spremeniti lokalno zavest ljudi, vsi imamo trenutno tendenco, da si želimo ven.

Potrebno je mladim pokazati dodano vrednost življenja v Beli krajini, zakaj bi se vrnil, živeli tukaj in si tukaj ustvarili družine. Kako torej doseči, da bi mladi tu ostajali. Potrebno je razmisliti, kako ustvariti okolje, da bo zanimivo za mlade. Potrebno je raziskati, kaj ta mladina, ki sedaj študira, išče – ali išče določene izzive, hodijo v tujino, ampak zelo dobro bi bilo, da potem pridejo nazaj in si ustvarijo družino. Takrat potrebujejo okolje, kjer bi se počutili varne, da se dovolj nudi njihovim otrokom. Potrebno bi bilo našo zeleno destinacijo tržiti kot primerno za mlade družine. Te prednosti moramo na pravilen način predstaviti, prodati njene prednosti in vztrajati na tem na dolgi rok. Mogoče ni ravno najvišja plača, so pa druge prednosti življenja v Beli krajini, ni hektičnosti, zdravo in čisto življenjsko okolje. Kako to narediti? Ljudi, ki gredo iz Bele krajine v svet, je treba spremljati, da se jih enkrat na leto povabi na srečanje. LEK vsako leto organizira božično srečanje za vse tiste, ki so šli v svet: potrebno bi bilo popisati te ljudi in imeti z njimi kontakt, jim na srečanjih ciljno predstaviti prednosti življenja tukaj. Poleg tega dobimo tudi vse njihove kontakte, tudi če ne pridejo nazaj.

Vasi, ki so že zamirale (Radenci, Črešnjevce), vse živijo in se širijo. Seveda je to odvisno od angažiranosti ljudi. Tendenca je, da se kupi parcelo na vasi. Naloga občine je, da skrbi in spremlja zazidalni OPN, da je vedno na razpolago dovolj parcel, infrastruktura, ceste, internet. Sam Črnomelj bolj stagnira kot ostale vasi, ker se nima kam širiti. Kar se tiče gospodarstva, dodana vrednost je premajhna. Z istimi ljudmi je treba narediti več, posodobitev proizvodnje. Privabiti je potrebno zdravega investitorja. Če dobimo tretjo os, se bo standard izenačil.

Za pričakovati je, da bodo cene na trgu narastle, saj se že dogaja, da ne moreš opraviti vseh naročil. Cena delovne sile se bo dvigovala (plače). Na dolgi rok je vprašanje, če je to dobro, ker bi prišlo do inflacije.

Imamo to smolo, da je Bela krajina na eni strani na slovenskem repu, Novo mesto na drugi strani pa prvi v državi. Ker smo v jugovzhodni regiji, nam padejo vse točke in kazalci dol. Kar je hkrati dobro in slabo.

Ne smemo se obremenjevati in ne jamrati, da imamo nizko dodano vrednost, ampak moramo sami sebe dvigniti na višji nivo. Govoriti pozitivne stvari na pozitiven način, ki nas bodo vodile naprej. Nihče se nas ne bo usmilil, vse, kar bomo naredili, bomo naredili sami. Kaj je dobro, kaj nam gre. Ko pride investitor, mu moramo reči, da rabimo specialna delovna mesta (npr. *artificial intelligence* in podobno), ne pa da bomo spet nekaj sprejeli le zato, da bo. Tukaj bi lahko imeli razvijalci dobro, zeleno, pozitivno, sproščeno okolje, kjer bi lahko razmišljali o novih idejah. To bi bila višja dodana vrednost, ne samo tehnične izboljšave in optimizacija proizvodnje. Moramo pa seveda urediti internet, ki je danes tako pomemben kot čista pitna voda. Za zanimivost, v Ljubljano hodi veliko digitalnih nomadov iz ZDA, ki delajo na digitalnih platformah, ker je v Ljubljani veliko hitrejši internet kot pri njih. Danes, če imaš odličen internet in zdravo okolje v naravi, bi se dala tudi taka zgodba izpeljati.

Ena od velikih težav je, da v državnih strukturah nimamo dovolj svojih ljudi. Štajerci in Prekmurci imajo polno svojih ljudi na Ministrstvu za okolje in prostor ter kmetijstvo (komentar županja: »Tudi naši so, vendar se ne odzivajo.«).

Zašli smo s poti, dajmo se usmeriti na našo vizijo. Kako si bomo postavili neko realno in dosegljivo vizijo, ki si jo želimo doseči. Pozabimo na trenutne probleme. Kaj bi bilo, če bi se mentaliteta ljudi spremenila in kako iz tega, kar smo, izpeljati tisto, kar si želimo. In kaj si sploh želimo v gospodarstvu za občino, že to se moramo vprašati, kje se sploh vidimo leta 2025?

Želimo si, da smo okolje, kjer lahko vsak doseže svoj maksimalen potencial in lahko vsak izkoristi svoj talent v nekem pozitivnem okolju (županja: »In jih kasneje tudi **nadgradi**.«). Za to rabimo internet, solidno cesto (avtoceste ne rabimo), osnovno komunalno infrastrukturo in omogočanje razvoja mlade družine (vrtec, šola). V mladih glavah (ne tistih starih 65 let) je treba spremeniti razmišljanje. Parcel za hiše imamo dovolj, samo naši ljudje so tako dvignili ceno, da se ljudje težko odločajo za nakup. Po eni strani te kmetijska inšpekcija lovi, ker imaš zaraščeno parcelo, po drugi strani pa pod nobenim pogojem ne bi prodal parcele po ceni, ki je sprejemljiva za Črnomelj. Občina bi lahko odkupila te parcele, vendar so cene parcel previsoke. Predlog je bil, da prodajo parcelo za 48 evrov/m², kar je seveda absurnda cena v Črnomlju. Občina bi tudi lahko odkupila zemljišča in jih spremenila v zazidalne površine, vendar preden se ne reši osnovnih zadev, ki jih občina mora zagotavljati (vrtci in šole), ni resursov, ker so cene nakupa preprosto previsoke. Občina ne sme kupovati po višji ceni, kot je ocenjena vrednost uradnega cenilca. Predlagali smo, da občina plača skupno komasacijo v deležu kvadratnih metrov, kolikor je infrastrukture (ceste ...), ostalo pa plačajo tisti, ki bodo prodajali. Ampak ljudje niso bili za to. To je povezano z rešitvijo stanovanjskih problemov mladih. Upam, da se bo gradil nov blok na Čardaku, projekti so dovolj daleč, in mlajše družine bodo imele možnost, da si jih odkupijo. Ugotovljeno je bilo, da imamo v Sloveniji specifični problem, po eni strani hiše z opremljeno komunalno infrastrukturo propadajo, jih ne koristimo. Zakaj jih ne bi dali kakšni mladi družini, pa bo hiša zaživela. To je bilo že predlagano, vendar je treba narediti premik v glavah. **Za strategijo: boljša izkoriščenost obstoječega stavbnega fonda.**

Povzetek: Posvetovalno telo za gospodarstvo je govorilo o cestni povezavi (3. razvojna os), daljnovod Črnomelj–Kočevje, internet (vse to kot enakovredno, infrastruktura – steber, ki podpira vizijo), okolje, ki bo privabljalo (mladim družinam omogočalo stanovanja, vrtec, šola),

povezava srednje šole z gospodarstvom (se dogaja, ampak je potrebno še povečati). Ideja iz Beograda, kjer imajo Center za nadarjene, potrebno je razmišljati v tej smeri, da se takšen center oblikuje tudi pri nas, preko katerega se vključi občina, tako gospodarstvo kot negospodarstvo, pod pogoji, ki pogojujejo vrnitev nazaj v občino. Vemo, da če hočemo dobiti dober kader, mora ta iti v tujino, da se bo z izkušnjami vrnil nazaj in prispeval na tem območju (bodisi na primarni, sekundarni bodisi terciarni ravni). **In pa še en cilj:** povezovanje s perspektivnim kadrom v in izven območja Občine Črnomelj.

Ugotovljeno je bilo, da je potrebno povezovanje že v osnovnih šolah (osmi in deveti razred), ko se mladi odločajo za poklic, v srednji šoli je že prepozno. Na aktivu ravnateljev je bil že predlagan obisk podjetij, ki lahko pokažejo, kaj se dela, npr. na moderni strožnici, kaj se dela z roboti. Preko RIC Novo mesto je občina med poletnimi počitnicami financirala izvajanje tečaja CRRi robotika, kjer otroci že od prvega razreda osnovne šole pod ustreznim strokovnim vodstvom naredijo marsikaj. **Cilj za strategijo:** robotika že v osnovnih šolah, vendar je odzivnost naših šol slaba. Šolam je bil ponujen krožek robotike, vendar se je odzvala samo OŠ Mirana Jarca. Maja: Ali bi bilo smotno, glede na to, da CRRi že obstaja, na lokalni ravni narediti tekmovanje v inovativnosti, da najdemo najbolj perspektivne mlade? Županja: To bo vse potekalo preko sklada, ki bo imel svoja pravila. Tu se bo pa kasneje pokazalo, ali bi CRRi dal en del RIC-u Bela krajina. **Za strategijo, kako to zastaviti.** Maja: Da bi Občina Črnomelj skupaj z gospodarstveniki naredila nek poseben sklad za letna tekmovanja in minimalne nagrade. Ali se bo CRRi nadalje razvijal? Ali v sklopu tega še kaj dodatno zastaviti? Ugotovljeno je bilo, da je strategija presplošen dokument, opredeli se samo, da se **formira nek sklad in kakšne ima cilje, tehnično pa je prekmalu.** Sklad bo imel svoja pravila, ki bodo uradno sprejeta. Sklada občina po veljavni zakonodaji ne sme imeti, lahko ima samo režijski obrat, kar pa ni to, kar bi moralo biti.

Turizem: imamo omejeno število kapacitet in te bo treba prodati po višji dodani vrednosti (na *glamping* hodijo gostje, ki obiskujejo hotele, hotelski gostje pa imajo denar).

Pogovarjali smo se, ali bi bilo smotno narediti dneve odprtih vrat v gospodarstvu, kamor se kandidati, ki so zainteresirani za zaposlitev, pridejo pogovarjati s kadrovniki, se jim predstavijo, ker veliko ljudi ima težavo priti, npr. do Akrapoviča, kjer je zelo zaprt sistem. Ugotovljeno je bilo, da je RIC Bela krajina karijerne sejm pred leti par let zapored že delal, obisk je bil kar dober. Podjetja pa se bodo samo bolj zapirala, ne moremo pričakovati od njih, da se bodo bolj odprla. Nikoli ne veš, kdo pride na dneve odprtih vrat in ti kaj poslika ter ukrade ideje. Županja: V srž nas ne bo nobeno podjetje spustilo, ker se bojijo, da jim konkurenca kaj ukrade, sploh ne podjetja z razvojem in intelektualno lastnino. Lahko bi se pa res obudilo karijerne sejm.

Vse več je malih podjetij, ki delajo neke storitve (oblikovanje, digitalni marketing) in ker niso člani obrtne zbornice za njih nobeden ne ve. Parkrat je RIC z Livarjem in s Kolpo naredil srečanje, kjer so jim mala podjetja lahko predstavila, kaj delajo (da bi srednja in velika podjetja koristila usluge malih belokranjskih podjetij).

Obrtna zbornica vsakih nekaj let izda brošuro s kontakti svojih članov po dejavnosti. Vse tri občine gredo enkrat letno z Obrtno zbornico Metlika in Črnomelj na Celjski sejem (nazadnje je bilo 17 razstavljalcev), kjer jih trg lahko spozna (najbolj zadovoljni bomo, ko bomo lahko delali izbor med razstavljalci). **Cilj za strategijo:** nadaljevanje razstavljanja in predstavitve mladih podjetij na Celjskem sejmu tudi v prihodnje.

Pri šolstvu: eno leto je obrtna zbornica dobila karte za Ljubljanski sejem in smo ponudili šolam, Občina Črnomelj pa je nudila prevoz. Šole so dobile zastonj prevoz in karto, vendar odziva ni bilo. Od vseh belokranjskih osnovnih šol smo nabrali le za en avtobus šolarjev.

Premalo poznamo ljudi, ki so v Beli krajini na voljo za delo. Če hočemo doseči povezovanje, dajati poudarek lokalnim sodelavcem in proizvajalcem, bi bilo potrebno narediti letno srečanje, kjer se na druženje pokliče vse (s sedežem v Občini Črnomelj imamo 270 gospodarskih družb, 520 samostojnih podjetnikov). Ugotovljeno je bilo, da ima občina vsako leto srečanje z gospodarstveniki, vendar so zaradi omejitve prostora vabljeni tisti, ki imajo več kot 5 zaposlenih. **Strinjamo se, da se ta cilj zapiše v strategijo.**

RIC ima že dolga leta željo narediti bazo podatkov tistih, ki iščejo zaposlitev, ker sedaj je edina varianta, da pokličeš na zavod, da ti povejo (če ti povejo), kateri ljudje so na čakanju za delo. Kandidat mora biti zainteresiran, da gre v to bazo, ki ni javno dostopna, mora biti visoka mera zaupanja, spoštovati je treba etični kodeks (glede na to, da so njegova znanja, ime in priimek zaupni (varstvo osebnih podatkov), te baze ne more videti njihov trenutni delodajalec).

Predlog je še, da bi se bolj povezalo z osnovnimi šolami v smislu, da se naredi bazo podatkov, iz katere je razvidno, v katere srednje šole se učenci vpisujejo (koliko je bodočih kovinarjev, kelnarjev, da se vidi, s kakšnim kadrom lahko čez leta operiramo). Socialne pedagoške delavke to spremljajo, vendar teh podatkov ne dobiš (ne moreš jim reči, da ti pošlje učence, ki obiskujejo 4. letnik Srednje elektro šole Novo mesto in živijo v Črnomlju).

V strategijo je potrebno, poleg dolgoročnih ciljev, dati tudi kratkoročne cilje, ki jih lahko hitro pokažejo in nato spromovirajo (npr. popis in srečanja tistih, ki so šli po svetu, potem srečanja malih podjetij, ki lahko nudijo storitve večjim delodajalcem v lokalnem okolju – Območna obrtna zbornica Črnomelj to že pelje, na letno srečanje povabijo vse njihove člane (pride jih 1/3), na srečanju jih informirajo o dogajanju, problem pa je, ker veliko podjetnikov ni včlanjenih).

Predlog je bil tudi organiziranje B2B srečanj, kjer bi Belokranjci zainteresiranim podjetjem predstavili, kaj delamo (npr. proizvodnja, INOX proizvodi), na ta način bi se širila proizvodnja, dodana vrednost (obrotna zbornica je imela lani v Kranju takšno srečanje).

Zapisnik četrte delavnice »STRATEGIJA RAZVOJA OBČINE ČRNOMELJ 2018–2025«, POSVETOVALNO TELO ZA PODROČJE SOCIALE, 22. 1. 2018

Prisotni: Valerija Lekić Poljšak, Tatjana Muhič, Marjetka Papež

Prisotni s strani pripravjalcev strategije: mag. Maja Pucelj, dr. Petra Štrekelj

Prisotni s strani naročnika strategije: Mojca Čemas Stjepanovič, županja Občine Črnomelj

Na delavnici posvetovalnega telesa za področje sociale je tekla razprava o tem, katere cilje si želijo udeleženci delavnice v Občini Črnomelj zastaviti na področju sociale, katere priložnosti, slabosti, prednosti in omejitve vidijo na tem področju in kam si želijo do leta 2025 pripeljati Občino Črnomelj.

Center za socialno delo Črnomelj

Z Občino Črnomelj se že vrsto let trudijo za izboljšanje stanja. Če izpostavimo ključne zadeve, na katere imajo vpliv in za katere vidijo, da **postajajo vse večji problem v naši družbi, so težave v duševnem zdravju in vključevanje oseb**, ki imajo takšne težave, v razne programe. Izpostavljajo, da je pri tem zelo pomembna skupnostna obravnava uporabnika, vsakodnevno sodelovanje in povezovanje socialne in zdravstvene službe, ker le s skupnim sodelovanjem lahko takšno osebo vključimo v zdravstveno ustanovo.

Na področju dolenske regije **nimajo kriznega centra za nastanitev mladih**. Trenutno se poslužujejo kriznih centrov po Sloveniji. Glede na to, da so bili do sedaj Dolenjska, Bela krajina in

Posavje vezani skupaj, so se obračali na Krizni center za mlade Krško (za starost od 6 do 18 let), vendar bo z reorganizacijo stvar verjetno drugačna. Namestitev traja samo 21 dni, potem pa morajo iskati nove rešitve po celotni Sloveniji. To je sicer stvar ministrstva, vendar če bi se pojavila primerna lokacija, bi lahko takšen **krizni center odprli tudi v Črnomlju**, prinesel bi 5–6 novih zaposlitev.

V letu 2017 imajo **velik porast obravnave družinskega nasilja** in hude težave z namestitvijo storilcev nasilja, varna hiša za storilce je v Mariboru, vendar je stalno zasedena. Ko pride do izreka ukrepa prepovedi približevanja storilcev, jih nimajo kam namestiti, kar pa se tiče žrtev nasilja, imajo stanje dobro pokrito.

V porastu imajo tudi brezdomstvo (do sedaj registriranih 6–10 ljudi, ki pa jih je vsako leto več (na centru jih imajo 28, dejansko prijavljenih brezdomcev je 15 primerov), ki jih nimajo kam usmeriti in vključiti). To so težave, povezane z nefunkcioniranjem ljudi (alkohol, droga), nekateri pa so se odločili za takšen način življenja (primer posameznika, ki je bil 3 mesece na ulici v Ljubljani, sedaj pa se je vrnil v hišo svojih staršev, par mesecev bo tukaj in bo spet šel ... Posamezniki si to predstavljajo kot neko boemsko življenje). Marsikdo na takšen način izgublja socialne transferje, ker se ne javlja redno in ne izpolnjuje svojih obveznosti na zavodu, ampak jih to nič ne gane. Dobro bi bilo, da bi kje lahko našli krizne namestitve za čez noč. Krizni centri in varne hiše so projekti in programi, ki jih financira ministrstvo, ljudska kuhinja in kakšne namestitve pa so funkcija lokalne skupnosti.

Občina jim že nekaj let stoji ob strani s programom Pomoč ranljivim skupinam. Program se izvaja na terenu, v smislu pomoči družini na domu, kjer vključujejo družine, ki ne znajo in ne zmorejo skrbeti za vzgojo otrok, ki imajo težave z duševnim zdravjem, ki so žrtve nasilja, otroci so žrtve raznih travm itd. Program je zaživel v polnosti, imajo še premalo izvajalcev (preko javnih del).

Pojavljajo se **starejše bolne in invalidne osebe**, zraven je prisotna še kakšna odvisnost, **ki pa še niso dopolnile 65 let, kjer imajo težave pri vključevanju.** V dom starejših občanov še ne sodijo (kadar gre za res nujne kratkotrajne zdravstvene težave z DSO Črnomelj in Metlika izpeljejo kratkotrajne namestitve (dokler se zdravstveno stanje ne izboljša), daljših namestitev pa zaradi prezasedenosti v domovih starejših občanov ne morejo pričakovati). Razmišljali so tudi že o **ekosocialnih kmetijah** za takšne osebe, kjer bi imele po rehabilitaciji delno varovano okolje in bi lahko kaj pomagale. Včasih bi bile take podpirne namestitve tem ljudem in njim dobrodošle, ker bi oni sodelovali in vodili ljudi, da ne bi zopet vpadli v isto situacijo, kjer so že bili.

Na splošno ne zaznavajo interesa za **rejništvo**. V času, ko je bila velika nezaposlenost, predvsem žensk, bi si na tak način lahko reševale finančno situacijo. V Domžalah in okolici se ta tradicija npr. prenaša iz roda v rod. **Potrebno bi bilo več delati na odprtosti za rejništvo na našem območju.**

Vključevanje starejših v razne aktivnosti in društva je v mestu Črnomelj kar dobro pokrito, ustanovljeni sta bili 2 novi Skupini starih ljudi za samopomoč (občina je 2 leti nazaj financirala izobraževanje voditeljev), ena okoli Sadeža in ena v DSO Črnomelj. Tudi na podeželju se dejavnosti odpirajo, problem pa imajo v Starem trgu, kjer jim s Skupinami starih ljudi za samopomoč ne uspeva. Nekaj je oskrbe na domu, za druge oblike druženja pa so ljudje nezainteresirani. Na podeželju so ljudje osamljeni, potrebujejo več podpore in pomoči. V manjših skupinah na terenu, ki potekajo redno vsak teden, se lahko starejši vključijo v dejavnosti, program in aktivnosti se prilagodi njim.

Problem se pojavlja pri prevozu starejših. Ugotovljeno je bilo, da je bilo na občinskem svetu dogovorjeno, da Puhek na delu Kočevja pri Črnomlju (sicer proti plačilu) nudi prevoz 1–2-krat tedensko, pove se, kdo ga rabi in se ga pokliče. Če se jih več hkrati isti dan pelje, je prevoz tudi cenejši. Ta možnost je bila predstavljena leto dni nazaj v *Belokranjcu*, vendar ljudje tega ne vedo, ker se stalno obračajo na Center za socialno delo s tem problemom. Predlagano je bilo, da CSD stopi v stik s Puhkom in se pogovori glede prevozov. Lahko se naredi kakšne kartice, zloženke in se zainteresirane informira o tej možnosti. Za invalidne osebe se CSD obrača na Gosensarja, ki jih pri bolnici počaka in odpelje nazaj domov (pri specialističnih pregledih). Ugotovljeno je bilo, da posamezniku v primerih, ko ni sam sposoben uporabiti javnega prevoza in je na ta način

ogroženo njegovo zdravje, po pravilniku pripada sanitetni prevoz z rešilcem, tudi če ima svojca, da ga ta spremlja. To ljudje premalo vedo in premalo uveljavljajo svoje pravice.

Zaključek:

- Zaradi težav pri vključevanju oseb s težavami z duševnim zdravjem v programe rehabilitacije, bi bilo potrebno **okrepiti skupnostno obravnavo uporabnika**, saj je uspešnost rehabilitacije odvisna od vsakodnevnega sodelovanja in povezovanja socialne in zdravstvene službe.
- Razmisliti o primerni lokaciji za postavitve **kriznega centra za nastanitev mladih v Črnomlju**, saj se trenutno poslužujejo kriznih centrov po Sloveniji.
- Potrebno bi bilo več delati **na odprtosti za rejništvo** na našem območju.
- Potrebno bi bilo spodbujanje (večih) **Skupin starih ljudi za samopomoč na terenu**, saj se populacija stara in zato vse več starejših potrebuje različne oblike pomoči.
- Potrebna je večja informiranost starejših (letaki, zloženke) o možnostih **sanitetnega prevoza** na specialistične preglede in o možnostih prevoza s strani **dogovorjenih prevoznikov** (npr. Puhek, Gosenar).

Dom starejših občanov Črnomelj

V Občini Črnomelj nudijo naslednje oblike storitev za starejše: prisotno je celodnevno in dnevno institucionalno varstvo, ki je dobro pokrito, kapacitete skladno s smernicami zadoščajo, oz. celo presegajo potrebe po institucionalnem varstvu ljudi starih več kot 65 let (30–40 mest imajo preveč, medtem ko je v občini Metlika čez 112 mest premalo). Cena storitev je višja kot je povprečje 211 občin v Sloveniji, s tem da se storitev ne izvaja ob nedeljah in praznikih. Pomoč na domu, ki ga izvaja CSD, je pomanjkljiva, število uporabnikov takšne pomoči je višje od povprečja za 211 občin. Socialni servis, pod katerega po *Zakonu o socialnem varstvu* in *Pravilniku o standardih in normativih* štejejo, npr. pospravljanje starejšemu ali socialno ogroženemu, ni dobro razvit in bo šel iz zakona. Neformalne oblike pomoči starejšim in pomoči na daljavo pri nas niso razvite.

Novejše oblike, ki terjajo povezovanje, pa so **Medgeneracijski centri in Centri za starejše**. DSO Črnomelj ima prostorske in kadrovske kapacitete ter lahko prevzame vlogo Gerontološkega centra, kjer bi uporabnik lahko dobil čisto vse informacije, ki se nanašajo na starost, na enem mestu (kje dobi določene storitve, informacije glede pravic, ki mu pripadajo iz pokojninskega ali zdravstvenega zavarovanja itd.). Želja in vizija doma starejših občanov je narediti tak center, je pa seveda stvar občine, kako se bo odločila. Vizija gre v to smer že nekaj let, stvari že tečejo, ljudi s pomočjo zloženek ozaveščajo o tej možnosti in tudi že pokličejo za informacije. Domovi starejših občanov naj bi postali **Gerontološki centri**, ki bi prevzemali določene programe. Eno je program, ki je v domeni lokalne skupnosti, eno pa so storitve, ki sodijo pod državo. Dolgotrajna oskrba bo pa tako in tako morala povezati vse. Bil je tudi že podan predlog, da dom starejših občanov prevzame izvajanje pomoči na domu, ki jo sedaj izvaja CSD in tako postane center izvajanja vseh oblik pomoči na domu. V tej smeri bodo v tem letu verjetno tudi šli.

Zaključek:

- Nadaljevati vizijo o vzpostavitvi **Gerontološkega centra v Domu starejših občanov Črnomelj**, kjer bi uporabnik lahko dobil osnovne informacije, ki se nanašajo na starost na enem mestu, in da postane dom Starejših občanov Črnomelj **center izvajanja vseh oblik pomoči na domu**.

Urad za delo Črnomelj

V primerjavi s Slovenijo ima občina visoko stopnjo brezposelnosti in kaj dosti nižje občina ne bo uspela priti, glede na to, koga ima tukaj. Pri ljudeh manjka motivacije, da bi prišli do informacij, da bi sami kaj naredili za to, da bi se jim stanje izboljšalo, z njimi bi moral delati kot z dojenčki v vrtcu. V celi regiji je 20 % prejemnikov denarnega nadomestila, na Uradu za delo Črnomelj 17 %

(179 ljudi). Vključitev v ukrepe APZ je na tem območju malo (276), ker so ljudje nezainteresirani. Vsi ukrepi Aktivne politike zaposlovanja do leta 2020 so fokusirani na ranljive ciljne skupine, kamor se štejejo starejši od 50 let, tisti, ki so brez izobrazbe, dolgotrajno brezposelni in mladi (v okviru projekta jamstvo za mlade). Pilotno so bili jeseni subvencionirani programi za tiste, ki so tik pred upokojitvijo (nad 55 let) in prej kot v enem mesecu so vsa sredstva pošla (zaposlitev za obdobje 2 let). Upajo, da bo ministrstvo nabralo kaj sredstev, da se bo ta program nadaljeval (za celo Slovenijo 100 zaposlitev, to ni nič). Imajo program usposabljanja na delovnem mestu (za tiste brez delovnih izkušenj) in delovni preizkus (za tiste z delovnimi izkušnjami, da se v enem mesecu osebo preizkusi). Za te oblike programov je s strani delodajalcev malo interesa, čeprav bi imeli za 3 mesece delavca zastoj, ker ga plačuje Urad za delo. Imajo tudi izobraževanja v obliki krajših tečajev za tisto, kar se na trgu dela išče, ampak ni interesa (varilci, operaterji CNC strojev, pomočniki kuharja in natakarja, krajši programi za kovinarja). V lanskem letu v jeseni so začeli s splošnimi programi (računalniški tečaji, tečaji tujih jezikov, ZUP). Pri javnih delih je še priložnost, da se kaj naredi, ker od 117 programov jih je v Črnomlju samo 10. Potrebno bi bilo vzpodbuditi izvajalce, da se prijavijo, ker so še odprte možnosti. Največ delovnih mest je v proizvodnji, ampak tudi tukaj je vse pogostejši pogoj dokončana osnovna šola (samo Romi je nimajo). Pred kratkim je prišlo do spremembe zakona, kjer bodo osebe do 5. ravni izobrazbe, ki prejemale denarno nadomestilo, če se zaposlijo v času prejemanja denarnega nadomestila, dobile nagrado 20 % od zadnjega izplačanega nadomestila, do takrat, ko bi jim pripadalo denarno nadomestilo oz. največ eno leto.

Pohvaljena je bila nova praksa pri razgovorih za javna dela. Predstavniki Urada za delo so prisotni na vseh razgovorih, zato se ljudje na razgovorih obnašajo čisto drugače. Pa tudi pri delodajalcih bi radi bili na razgovorih čim bolj prisotni, saj se velikokrat zgodi, da nobeden od kandidatov ni dober, kljub temu da jim na razgovore pošiljamo različne kandidate.

Zaključek:

- Potrebno bi bilo **spodbujati podjetja**, da dajo **priložnost zaposlitve tudi starejšim**. Delodajalci, ki gredo v to smer, imajo zelo pozitivne izkušnje, saj je tak kandidat bolj pripaden podjetju, ima bogate delovne izkušnje in izhaja iz generacije, kjer je delo vrednota.
- Poleg tega pa si s strani ministrstva za vso populacijo želijo **več moči in mehanizma mehkega »push up-a«**, s katerim bi kandidate vključevali v socialno aktivacijo.
- Možnost večjega izkoriščanja **javnih del**, saj so le-ta sedaj premalo izkoriščena.

Zapisnik pete delavnice »STRATEGIJA RAZVOJA OBČINE ČRNOMELJ 2018–2025«, ODBOR ZA GOSPODARSTVO IN KOMUNALNO INFRASTRUKTURO TER ODBOR ZA TURIZEM IN VARSTVO OKOLJA, 22. 1. 2018

Prisotni: (10 udeležencev)

Prisotni s strani pripravljavcev Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025: mag. Maja Pucelj, dr. Petra Štrekelj

Prisotni s strani naročnika Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025: Tamara Potočar, direktorica občinske uprave Občine Črnomelj

Na peti delavnici Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025 je odbor za gospodarstvo in komunalno infrastrukturo prišel do naslednjih pomislekov in sklepov:

Splošno:

- i. Potrebno je spremeniti kulturo in miselnost lokalnega prebivalstva iz »Ne da se« v »Da se!«.
- ii. Potrebno se je zavedati tega, kar Občina Črnomelj ima in to promovirati. Kot so povedali udeleženci, Bela krajina ljudem ponuja kvaliteto bivalnega okolja, ki je prijetno, varno in zdravo za življenje, za družine, za mlade.
- iii. Bela krajina je že zdaj zanimiva za priseljevanje delavcev iz držav bivše Jugoslavije, vendar pa jim tudi velikokrat predstavlja samo odskočno točko.

Zaključek: Nujna sprememba miselnosti lokalnega prebivalstva s poudarkom na prepoznavanju kvalitete bivalnega okolja, ki ga nudi Bela krajina, in to tudi ustrezno promovirati.

Gospodarstvo:

- i. Razvoj ni odvisen samo od kvalitete cest, denimo Idrija, Ravne, Mežica – kljub slabim cestnim povezavam cvetijo.
- ii. Potrebno je ustvariti povezavo med dejavnostmi, ki se na tem območju že nahajajo, in bodočimi investitorji.
- iii. Velike težave predstavlja pomanjkanje delavcev v proizvodnji. Poskrbeti je treba za dobre odnose na delovnem mestu, med zaposlenimi in delodajalci, za zviševanje minimalne plače. Izpostavljeno je bilo, da bi morala tudi država poskrbeti za razbremenitve delodajalcev.
- iv. Občina bi morala ustvarjati pogoje, da bi bila bolj zanimiva za investitorje (npr. trenutno je na voljo 50 % oprostitve komunalnega prispevka), ki prinašajo delovna mesta z večjo dodano vrednostjo. Hkrati pa je potrebno ustvariti pogoje, da bodo izobraženi ljudje želeli živeti tukaj.
- v. Izpostavljeno je bilo, da RIC že vrsto let dela na privabljanju investitorjev in podjetnikov. Pri implementaciji strategije se je potrebno povezati z RIC-em, z njim sodelovati in nadgrajevati njihovo delo.
- vi. Rešiti je potrebno težave s pridobivanjem sredstev za projekte. Ljudje predolgo čakajo na odločbe, zato velikokrat obupajo in se prenehajo prijavljati na projekte (denimo evropske projekte, LAS itd.). Prav tako so težave s pripravo in z urejanjem dokumentacije. Predlagano je bilo, da bi se naredilo alternativo tem zunanjim projektom. Občina bi lahko organizirala lastne projekte na lokalni ravni.
- vii. Potrebno bi bilo povezati vse tri belokranjske občine in nastopiti skupaj kot »Bela krajina«, na tak način izboljšati položaj vseh treh na trgu.

Zaključek: V občini je potrebno poskrbeti za dobre pogoje za potencialne investitorje. Pomanjkanje delovnih mest z višjo dodano vrednostjo. Pri implementaciji strategije je potrebno sodelovati z RIC Bela krajina. Izpostavljene probleme pri pridobivanju sredstev za projekte bi lahko rešili tudi tako, da bi občina organizirala lastne projekte na lokalni ravni. Potrebno bi bilo doseči povezanost vseh treh belokranjskih občin.

Industrija:

- i. Na podlagi podatkov raziskav v skladu z razvojem Industrije 4.0 je bilo izpostavljeno, da naj bi v roku nekaj let izginilo 43 % današnjih delovnih mest in da je to potrebno upoštevati v prihodnje, saj bo potrebno držati korak s časom.
- ii. Poudarjeno je bilo, da so lahko mikro ali mala podjetja sama po sebi zelo tehnološka in prinašajo delovna mesta z višjo dodano vrednostjo, vendar pa zaradi svoje velikosti ne bodo mogla biti nosilci bazičnega razvoja.
- iii. V Beli krajini manjka večje podjetje, ne glede na panogo, ki bi se ukvarjalo z bazičnim razvojem. Če ni to belokranjsko podjetje, je pa lahko podružnica nekega večjega slovenskega ali multinacionalnega podjetja, ki bo tu ustvarilo delovna mesta.
- iv. Združiti industrijske cone v Beli krajini, da delujejo kot ena skupna cona in s tem izboljšati konkurenčnost na trgu. Poskrbeti za skupnega upravitelja in s tem olajšati delovne pogoje za podjetja.

- v. Občina mora s svojim delovanjem čim bolj olajšati delo podjetjem: z zakonodajo, investicijami. Mora biti manj toga v svojem delovanju.
- vi. Potrebno bi bilo ustvariti tudi neko vrsto zadruga za male podjetnike, ki bi služila njihovemu povezovanju, pripravljala skupna srečanja, na katerih bi se podjetniki srečevali in vzpostavljali stike, partnerstva. Ni nujno, da bi delovala na bazi članstva, ampak bi lahko delovala po principu naročila storitev. Pomagala bi z birokracijo, imela podatke o vseh članih, služila kot neke vrste oglasno/zbirno mesto, kjer bi lahko stranke in izvajalci dobili vse informacije na enem mestu.

Zaključek: Bela krajina potrebuje večje podjetje, ki bi bilo nosilec bazičnega razvoja. Potrebno je združevanje poslovnih con z namenom večje konkurenčnosti na trgu. Ustanovitev zadruga za mala podjetja, namenjeno njihovemu povezovanju, srečevanju, vzpostavljanju stikov, pomoči z birokracijo, ki bi služila tudi kot zbirna informativna točka za stranke in izvajalce.

Socialno podjetništvo:

Izpostavljeno je bilo, da ljudje niso dovolj seznanjeni s tem, kaj socialno podjetništvo sploh je. Zato bi ga bilo najprej potrebno sploh predstaviti in tudi predstaviti primere dobre prakse.

Zaključek: Večja promocija socialnega podjetništva skozi predstavitev obstoječih primerov dobrih praks.

Kmetijstvo:

- i. Poudarjeno je bilo, da je hrana predmet lokalnega interesa.
- ii. Izpostavljeno je bilo, da se pri kmetijstvu vedno poudarja samooskrba, ki pa je tu v resnici ni. Ljudje v občini sicer imajo svoje vrtičke, kjer pridelajo zelenjavo za lastne potrebe, pri kmetih pa je težava v tem, da svoje pridelke lokalno težko prodajo. Večinoma morajo svoje pridelke voziti izven Bele krajine (npr. v Novo mesto), kar pa predstavlja še dodatno breme. Opozorili so tudi na velike težave pri izplačilih. Čakalne dobe so zelo dolge, včasih pa sploh ne dobijo plačila.
- iii. Izpostavljena je bila težava, da morajo biti kmetje hkrati proizvajalci in trgovci, tega ne zmorejo.
- iv. Predlagano je bilo, da bi se znotraj občine vzpostavil sistem prodaje pridelkov in izdelkov (kot je npr. mlekomat, Štrucljeva trgovina). Lahko v obliki trgovine, nadkrite tržnice.
- v. Prav tako bi bilo potrebno urediti možnost prodaje pridelkov izven Bele krajine, predvsem za manjše pridelovalce. To bi se lahko uredilo v sklopu neke skupne krovne organizacije, zadruga. Ta organizacija bi tudi skrbela za organizacijo dela, pomagala pri birokraciji (npr. pomagala kmetom pri urejanju potrebne dokumentacije za izvajanje dejavnosti in prodajo), poskrbela za izobraževanje ljudi, pomagala pri javnih razpisih.
- vi. Ustanoviti bi bilo treba skupno blagovno znamko za področje celotne Bele krajine, saj bi to omogočalo boljši prodor na tržišče.

Zaključek: Problem zagotavljanja samooskrbe zaradi otežene prodaje, pri čemer je bil izpostavljen tudi problem izplačil in obremenjenosti kmetov, ki morajo biti tako proizvajalci kot trgovci. Vzpostavitev sistema prodaje pridelkov in izdelkov (v obliki trgovine, nadkrite tržnice), vzpostavitev možnosti prodaje pridelkov izven Bele krajine, potencialno z neko krovno organizacijo, ki bi skrbela za prodajo izdelkov izven Bele krajine in pomagala kmetom pri dokumentaciji, izobraževanju, izpeljavi projektov. Ustanovitev skupne blagovne znamke »Bela krajina«.

Izobraževanje:

- i. Velika težava je s tem, da se dijaki raje odločajo za izobraževanje izven občine.
- ii. Poskrbeti je treba, da se mladi izobražujejo v Beli krajini, v kolikor je to mogoče.
- iii. Ohranjati je treba izobraževalne ustanove in dvigovati njihovo kvaliteto, jih promovirati že v osnovnih šolah.

- iv. Prav tako je potrebno pripravljati vzpodbude za šolarje, dijake in študente s tekmovanji, z delavnicami, s finančnimi vzpodbudami, štipendijami ...
- v. Povezati šole s podjetji in usmerjati izobraževanje na področja, kjer manjka kadra in hkrati ustvariti kvaliteten kader.

Zaključek: Potrebno bo ustrezno nasloviti dejstvo, da dijaki prioritetno izbirajo izobraževanje izven občine. Izobraževalne ustanove je potrebno ohraniti in dvigovati njihovo kvaliteto, poleg tega pa je potrebno poskrbeti za še dodatne vzpodbude za mlade. Povezovanje izobraževalnih institucij z gospodarskimi subjekti in segmentirano usmerjati izobraževanje tja, kjer so potrebe.

TRANSKRIPT DISKUSIJE¹⁹³:

- Po nekih raziskavah v skladu z razvojem 4.0 industrije, naj bi v zelo kratkem roku, **v nekaj letih, izginilo 43 % delovnih mest, ki obstajajo sedaj**. Mislim, da moramo imeti tudi to v mislih. V tem času se bo ogromno stvari drastično spremenilo. Mi moramo videti, kaj bo takrat in da tudi mi do tja pridemo, da ne bomo ostali zadaj, kar se industrije tiče. Drugače je z okoljem in s kmetijstvom.

- Jaz ves čas razmišljam o eni stvari. Recimo ta delovna mesta z višjo dodano vrednostjo. Mi imamo lahko **veliko mikro in malih podjetij, ki sicer bodo sama po sebi lahko tudi visoko tehnološka, ampak ne bodo nastopala kot nosilci nekega razvoja**, npr. kot nosilec bazičnega razvoja. Tega pa ne bo. V vsakem takem malem podjetju se obrne premalo denarja. Oni so specializirani na svojem, kjer se bodo lahko razvijali, ali pa tudi ne, in bodo na koncu lahko postali le podizvajalec kakega velikega podjetja. Če vzamemo za primer Danfoss, to je veliko podjetje. Sicer ni bilo bazičnega razvoja v tehnologijo, so pa ogromno delali na razvoju kadra. Tam se je zavrtilo od 2000 do 2500 ljudi v teh dvajsetih letih delovanja, ki so se, če nič drugega, naučili delati. To je pustilo velik pečat v celi Beli krajini. Jaz sodelujem z različnimi podjetji in tudi sedaj, ko obiščem katero od teh podjetij v obsegu 100 km, srečam kakega bivšega sodelavca, s katerim imava nekaj skupnega, govoriva en skupen jezik. **To v Beli krajini manjka. Eno večje podjetje, ki se bo ukvarjalo z bazičnim razvojem, ne glede na panogo**. Mogoče je tu podjetje Kolpa na področju kemije. Ali pa če bi imeli vsaj eno podružnico enoto Krke. S tem še vedno ne bomo imeli tukaj 2000 delovnih mest, jih bo pa 100, ki bodo imela matico nekje drugje in bodo oni od tam črpali znanje ter vse ostalo. **Če ne bomo mi ali občina ali pa posamezniki vezani na eno res močno multinacionalko, predvsem v smislu bazičnega razvoja, bomo vedno podizvajalci nekoga drugega**. Tako bodo ta delovna mesta z visoko dodano vrednostjo zgolj izjeme in ne morejo biti načrtovana.

- Mogoče ni nujno, da razmišljamo, da mora imeti to veliko podjetje tukaj glavno proizvodnjo. Ustvariti moramo pogoje, da bodo oni tukaj videli potencial in bodo želeli priti sem. Tako kot smo se zadnjič pogovarjali. Ustvariti tako okolje, da bodo ti izobraženci želeli tukaj živeti. Če ne, bo kader odšel.

- **Mi moramo spremeniti kulturo 50 % prebivalstva**. Tudi na podlagi tistih pripomb, ki so jih imeli občani. S polovico se jaz sploh ne strinjam. »Ni možnosti. Ni tega, ni tega.« In smo v začaranem krogu. Če pa bi bili to eni aktivni ljudje, **če bi imeli drugačen način razmišljanja, ki pa ga vcepi samo delo v drugačni sredini** in če bi pripeljali sem eno podjetje ter s tem dosegli kritično maso, **bi se zadeva izboljšala**. Potem pa je samo še vprašanje, koliko si uspešen.

- Pa je spet potrebno pridobiti nekoga in čakati. Kaj pa lahko mi naredimo že zdaj, danes? (Danes zelo malo).

- Ljudje gredo v tujino. Vidijo, da jim je tam lepše in ostanejo. Zato moramo mi tu ustvariti primerne pogoje.

¹⁹³ Kjer smo pri pripravi zapisnika ocenili, da je bil pogovor relevanten za zastavljanje ciljev v sklopu strategije razvoja in se bi s pripravo vsebine zapisnika izgubil tok misli, ki je ključen za postavljanje ciljev, smo k zapisniku dodali tudi transkript.

- Mislim, da bi bilo treba **zvišati standard glede plač, da ostanejo možgani tukaj**. Večino jih odide zaradi tega, ker tu v Beli krajini niso plačani. (M: Se strinjam. Kako pa to doseči?) Štipendija ne reši tega. To je potrebno rešiti s podjetji, da delavca plačajo.
- Prihajam s srednje šole. **Dijakom ni interes imeti kadrovske štipendijo** pri Akrapoviču ali kjer koli, ker se s tem vežejo na podjetje. Te štipendije so nizke, imajo veliko višje republiške štipendije. To ni rešitev. Mladi se ne želijo vezati, ker morajo potem delati, morajo iti na prakso. Dijaki živijo lagodno.
- Njim ni interes delati dve, tri ali pa petnajst let pod enim delodajalcem. **Danes je največji problem delodajalcev, da obdržijo delavca**. Delodajalec ga nauči, mu da vse, potem pa ta odide in odnese mu še njegovo znanje. **Problem je pa tudi zaradi odnosov**. To je pa tudi res.
- Torej, kaj pa mi lahko sedaj naredimo? Moramo imeti dolgoročne načrte, vizijo, strategijo in kako bomo do tja prišli, kar je pravilno. Ampak mi lahko tudi že v kratkem začnemo z določenimi stvarmi. **Ti mehki pristopi so po moje tisti, s katerimi lahko hitro začnemo**. Osveščanje, izobraževanje, usposabljanje. Glede tega, da znamo ceniti to, kar imamo. Ker mi sami ne znamo ceniti tega, kar imamo. Da znamo to naglas povedati okrog. **Mi premalo promoviramo svoje okolje v tem smislu, da je to okolje prijetno, zdravo za življenje, za družine, za mlade**. Nam je to samoumevno, ampak verjetno vi, ki ste prišli nazaj iz Ljubljane, zdaj drugače gledate na to okolje kot mogoče mi, ki tu živimo in se nam zdi normalno, da vsak soseda pozdravi, da se imaš dobro, da je varno.
- Dokler ni služb, zaposlitve za mlade, jim ni v interesu biti tu.
- Jaz sem se že večkrat peljala v čisto drug konec Slovenije. Ceste so v katastrofalnem stanju. Industrija pa vse dela. V Idriji bi glede na stanje cest morali še zdaj jesti, imajo pa Kolektor. Tudi v Ravnah, Mežici, na Koroškem so ceste v zelo slabem stanju. **Če naredimo primerjavo s cestami, ni pri nas nič narobe**. Mi smo osredotočeni samo na ta avtocestni križ, ki je v Ljubljani. Če pa se pelješ še kam drugam, vidiš, da ravno tako delajo in je industrija, dobro jim gre. Tako da ta **cesta je pomembna, ampak ni to tisto najpomembnejše**.
- Naša največja smola bo, ko bomo enkrat cesto dobili, bomo izgubili dober izgovor. Še tisti, ki so tukaj in se jim zdaj ne da voziti, se bodo potem še raje vozili. Potem bodo mladi še lažje šli v Ljubljano kot sedaj.
- Mene je zelo spodbudilo to, da ne pustimo, da se šolajo tam, kjer se želijo šolati, ampak da jih usmerjamo tam, kjer so dejanske potrebe. Gimnazija ima sedaj veliko težav, ker ni otrok, ki se vpisujejo. Veliko otrok bo šlo v gimnazijo, ampak raje v Novo mesto. Zakaj v Novo mesto in zakaj ne v Črnomelj? Pa strojna šola? (To je tudi krivda države, ker subvencionira prevoz, ki je zato poceni. Dijakom je pa tudi všeč, da se jim nekaj dogaja.) Tu bi mogoče lahko občina kaj naredila, da pomaga tudi srednji šoli. Čeprav spada to pod ministrstvo mislim, da bi občina lahko več naredila, da poceni šoli zadeve. Na primer, da lahko naredijo vpis za prvo leto tudi za manj ljudi kot je po normativih. Mogoče tudi z delom na belokranjskih osnovnih šolah poskrbi za večjo promocijo vpisa na Gimnazijo Črnomelj. (Seveda. Mi moramo poskrbeti za svoje. Dejstvo pa je, da se to ne dela. Svetovalni delavec pošlje dijaka v Novo mesto. Metličani se sploh več ne vpisujejo v Črnomelj.)
- M: Pa tudi stvar percepcije. Ko smo se zadnjič pogovarjali z dijaki, je percepcija med njimi oz. še med osnovnošolci, da srednje šole v Črnomlju sploh niso kvalitetne.
- Pa to sploh ni res.
- Glejte, spet smo na promociji, na komunikaciji, na tem, da sami svojega ne znamo ceniti. Mislim, da mora čisto vsak najprej pri sebi začeti. Pozitivno razmišljati o tem, kar imamo in to poudarjati, ne pa iskati tiste majhne probleme. In ko se bomo mi usmerili na to, kar je dobro in bomo še bolj delali na tem, kar je dobro, bo tega dobrega več, tistega slabega pa manj. Če pa se mi, kot ste uvodoma rekli, usmerjamo na težave, bomo jasno videli same težave. Težave so in vedno bodo. Ampak se moramo usmeriti na pozitivno. Ne iskati kaj ni, ampak kaj je.
- Imam še eno pripombo. Ko smo do sedaj govorili, da je potrebno izboljšati percepcijo nas, ki tukaj živimo, da poudarjamo tisto dobro. Pa potem je bilo nekaj omenjeno tudi, da se priseljujejo ljudje iz Bosne. Ampak, saj to je proces, ki je že 100 let takšen, kot je. Ampak, če sedaj pogledamo, smo očitno za nekoga tudi mi obljubljeni deželci. Ampak, zakaj oni pridejo ravno k nam? V

podjetju, kjer delam, smo naredili razpis za delovno mesto razvojnika. Prijavilo se je osem ljudi. Od teh sta bila dva iz Srbije in dva iz Makedonije. Kandidat je prišel na razgovor za službo iz Makedonije. Celo noč se je vozil z vlakom na razgovor za službo v Brežice, za 1100 € plače bi bil pripravljen veliko tvegati, pustiti doma družino, ki je potem sicer prišla za njim. Fant, mlad inženir, izobražen, je bil pripravljen narediti vse, da pride v Slovenijo. Ker je imel vizijo, da hoče priti v neko razvito okolje, pa tudi če sam ali pa z družino. On je vse to v naprej že videl. Torej nekaj dobrega pa imamo. Potrebno je nehati s pritoževanjem in začeti delati.

– **Imajo pa delodajalci težave, kako dobiti zadosti delavcev.** Tu jih ni. Delodajalci že kličejo v šolo, če imamo dijake, ki bi šli čez leto, dve delati. Če pride sem neko veliko podjetje, mu ne bomo mogli ponuditi niti delovne sile. Akrapovič ima velike težave, Livar tudi. Delavce morajo uvažati iz Romunije, Bolgarije.

– Samo minimalno plačo je treba zvišati. Vsi ti delavci so na minimalcih.

– Ni več aktualno, da bi se mi zdaj usmerjali v iskanje delodajalcev z veliko delovnimi mesti z enostavnimi opravili. Nimamo kadra, razen, če ga začnemo sami novačiti in ga ponujati podjetjem. **Investitor ne bo prišel sem z vedenjem, da nima koga zaposliti.** Potrebno je iskati tiste, ki so manjši, prinašajo pa večjo dodano vrednost. Se pravi delovna mesta, kjer se zahteva višje, recimo temu, intelektualno delo.

– Bi pa morala biti povezava s tem, kar tu že imamo. K nam bo prišel investitor, ki bo videl in verjel, da se tu že nekaj dogaja. Ena podjetja že delujejo navzven, kar bi se moralo spodbuditi. Ta interes investitorjev bi bilo treba tudi nekako bolje zaznati.

– Kočevju je uspelo z Yaskawo. Vsi imajo koristi od tega. Tudi Bela krajina ima možnost imeti korist od tega. Vendar bodo imeli tam ravno tako probleme z delavci.

– Ohranjati to, kar imamo in mogoče kmetijstvo. Jaz nimam vpogleda, ampak je verjetno še veliko neobdelanih površin. Zakaj tudi tu ne bi pritegnili nekoga?

– **Pri kmetijstvu vedno poudarjamo, da imamo samooskrbo. V resnici je v Beli krajini nimamo, ker nimamo kam prodati.** Pri nas ima vsak stanovalec bloka en vrtilček, da mu ni treba kupiti toliko solate od kmetov. Solato je najlažje pridelati. Rabiš samo dosti vode in voljo. Nimaš pa kam prodati. Vse, kar prodajamo, moramo voziti v Novo mesto. Nas stane prevoz, smo odvisni od vremena, poleg tega pa imamo še težave z izplačili. Čakamo tudi po več mesecev, da dobimo tistih nekaj sto evrov za svoje produkte. Jaz prodam eno žrebe in potem čakam od tri do štiri mesece denar, ali pa ga sploh ne dobim. Tudi to se dogaja, da nam ni plačano. Npr. veliki kmetje, ki imajo od 20 do 50 bikov naenkrat zunaj, ne dobijo denarja od 30 pa do 90 dni. Ker pa si v programu, moraš vzeti kredit, da lahko hlev ponovno napolniš z živino in ne moreš razmišljati pozitivno. To je tisti problem. Enostavno smo ujeti v krogu.

– M: Je pa tu še drug vidik. Jaz sem bila dolga leta v Ljubljani, kjer je velik problem z nakupom BIO produktov. Tržnica se do neke mere oskrbuje s temi produkti, vendar ljudje ne dobijo ustreznih domačih proizvodov. Po drugi strani pa poslušam tukajšnje probleme. Zakaj ne razmišljamo o tem? Pa ne samo kot posamezniki, ampak kot celoten segment Bele krajine pod eno blagovno znamko?

– Zadruga so bile ustanovljene za to. Kmetje imamo zdaj največji problem s tem, ker moramo biti hkrati proizvajalec in trgovec, časovno ne zmoreš tega.

– M: Zato pa pri kmetijstvu predlagam prav to, da se vzpostavi nekoga, ki bi dejansko vodil tudi neke pilotne projekte, bi pripeljal nekoga, ki točno ve, da bo zagotavljal odvzem in bi dejansko mogoče nove kulture izpeljal. Ne vem sicer, ali bo to delo kmetijsko gospodarske zbornice ali kogarkoli drugega. Problem je v tem, da ne najdemo ustrezne osebe, ki bi to izpeljala. V času socializma so bile posameznice, ki so to vodile, in so bile pri tem uspešne. Zdaj pa, zaradi vse te možne birokracije, ne moremo zagotoviti enega človeka na terenu. Škoda je, da imamo izobražene ljudi na mestu v kmetijski zbornici. Bolje je, da imamo nekoga, ki se ukvarja s papirji. Mi bi radi videli te ljudi, ki so izobraženi o kmetijstvu, na terenu. Da dejansko vpeljujejo nove projekte, da vam zagotavljajo odvzem. Tako kot je bilo recimo pri konoplji. Kmetje so bili prepuščeni sami sebi glede zagotavljanja nadaljnjega odvzema. To ni prav. Če nekaj subvencioniraš, moraš tudi vedeti, kam se bo prodalo. Kmete moraš podpirati do zadnjega trenutka. Tako, da tudi tukaj zaznavamo velik problem.

- Se strinjam. Najlažje bi se dalo to izvesti nekako pogodbeno. Da ti točno veš, koliko moraš pridelati in on ve, koliko mora odvzeti. S tem veš, da boš ta denar enkrat dobil in ga boš lahko spet obračal/naprej investiral.
- M: Se strinjamo in se tega tudi zavedamo. Samo na koga se pa apelira to, da dejansko zagotovi takšen kader, je pa druga zadeva.
- Dajte to kar v strategijo. **Hrana je definitivno lokalna zadeva.** Mislim, da smo si tu vsi enotni. Treba je najti načine, kako vzpodbuditi razvoj na tem področju. En primer je Štrucljeva trgovina ali pa mlekomat. Treba je vzpostaviti nek sistem.
- Šole in vrtce prisiliti, ker jih večina ne jemlje lokalnih produktov. Oni morajo vzeti 20 % od lokalnih proizvajalcev, pa tega ne delajo, ker so vezani na ceno.
- Kmet mora imeti dopolnilno dejavnost, da sploh lahko prodaja v šolo ali vrtec. Preveč birokracije. Poleg tega pa nam te velike trgovine cene toliko zbijejo, da si niti ne pokrijemo stroškov.
- M: Zato pa jaz vidim prednost v tem, da se vzpostavi posebno znamko z avtohtonimi proizvodi, ki jih imamo tukaj. Npr. sadjarstvo, kako meso – jagenjčka ali karkoli, kar je prepoznavno za Belo krajino. Na koncu pa še vedno ostane prva točka – vzpostaviti ustrezno osebo ali skupino oseb, z ustrezno agronomsko, kmetijsko izobrazbo. Kmetijsko svetovalno službo ali pristojno osebo na občini, ki bi ugotovila, kaj točno trg potrebuje, šla v tujino ali pa v Ljubljano, pripeljala določene ponudnike ali pa nove produkte. Npr. ameriška brusnica je produkt, ki ima veliko dodano vrednost. (Saj imamo mi svojih.) Imamo tudi svojih, samo sem jo dala kot primer. O takih zadevah bi se morali mi pogovarjati. Oni bi potem zagotovili tudi odvzem. Kmete bi se potem vzpodbujalo v izvedbo pilotnih projektov in šlo bi se v to, da bi se kmeta podpiralo do te mere, da bi si na koncu lahko sam zagotavljal svoj dohodek.
- Prej smo pogovarjali o »*coworking*« . Tu je pa lahko »*co-farming*«. Ko se pristop *coworkinga* prenese tudi na druga področja, npr. na kmetijstvo.
- Nekoga, ki mu kmetje prodajajo izdelke in jih on dalje trži. Kmetje ne morejo priti zraven zaradi vse te silne birokracije. Se ne splača voditi zaradi tega HACCP-a, čeprav ima verjetno veliko boljše produkte.
- Sedaj so še te blagajne za izstavljanje računov. Pa ni tako, da bi lahko svojih pet produktov prodajal preko ene blagajne, ampak moraš imeti za vsak produkt svojo, ker ti ne sme spisati več različnih stvari na računu.
- Mislim, da imamo na tem področju še veliko prostora. Dober primer je Gašper in kaj je on ustvaril. Goji česen in živi od tega.
- **Ljudi je potrebno je naučiti speljati take projekte.** Da kmetje osvojijo tak sodoben pristop.
- Zakaj nimamo npr. trgovine ali pa zadruga, ki bi odkupovala oz. odjemala vse te proizvode od kmetov. Raje bi šel v to **trgovino, ki je naša in ponuja hrano in pridelke belokranjskih kmetov**, kot pa da grem, npr. v Lidl, Hofer.
- M: Pogovarjali smo se tudi o tem, da bi se vzpostavila nadkrita tržnica. Sedaj imamo samo odkrito. Razmišljala sem tudi o tem, da bi se vzpodbudilo prodajo še kakih drugih izdelkov. Jaz imam doma majhnega otroka in na trgu ni nobene igrache, ki bi bila sestavljena iz lesa in bi imela gor npr. ovčjo dlako, da bi otrok lahko potipal, kako zgleda. Mi imamo ovce doma, vendar bi bilo to za slovenski trg zelo zanimivo. S tem istočasno prodaš les in volno. To je ena izmed idej. Takih zadev bi se dalo kar precej narediti. Vprašanje seveda, kolikšen je interes pri ljudeh.
- Mislim, da se mora ta strategija res tesno povezati s tem, kar RIC že dela pri nas in so nam že predstavili. Oni že vrsto let delajo na privabljanju investorjev in podjetnikov. To moramo res gledati enovito, celovito, ne pa kot dve ločeni zadevi.
- Kmetijska zadruga je bila tu že pred leti, pa potem nekako ni šlo. Mogoče so ljudje nekako izgubili zaupanje. Treba bi bilo ponovno zgraditi tako zaupanje, da bi ljudje videli, da lahko to tudi dobro deluje.
- Če vzamemo za primer OŠ Mirana Jarca, kjer dnevno kuhajo 600 obrokov in bi potrebovali npr. kar nekaj solate na dan. En kmet sam tega ne more zagotavljati. To bi nekdo moral zbirati. Ta bi potem točno vedel, kakšno je stanje, kje lahko kak dan dobi dovolj pridelkov. Pa tudi razpise in javna naročila bi bilo potrebno prilagoditi temu, kar se lokalno ponuja.

- Kaj pa vikendi in zidanice, ki jih je toliko? Skoraj vsak prebivalec ima vikend in zidanico. To bi bilo pa za turizem, vendar ni dovolj turistov.
- Saj so bile narejene ankete, koliko ljudi bi bilo pripravljenih svoje zidanice oddati za turistične namene – zelo malo. Ker zidanica je pri nas nek status, ki ga imaš sam zase, in ga nisi pripravljen deliti z nikomer.
- M: Kaj pa razmislek o tem, kako vzpodbuditi socialno podjetništvo pri nas? Kaj bi lahko naredili, da bi se socialno podjetništvo, ki je v pomoč ranljivejšim skupinam, pri nas vzpodbudilo?
- V bistvu ga je **treba najprej sploh predstaviti**. Mislim, da si 90 % ljudi sploh ne predstavlja, kaj to je. Kako lahko podjetnik s tem pelje projekt ali kaj takega? Lahko bi se povabilo nekoga, ki se s tem uspešno ukvarja.
- Pri nas so **težave s črpanjem sredstev**. Jaz osebno sem že kar obupala nad tem. Od spodaj navzgor. Npr. LAS DBK. Februarja lansko leto smo oddali vloge, pa še zdaj nimamo odločb. To ni črpanje sredstev. Kdo se bo pa še kakega projekta lotil? Nihče.
- Pa kar se tiče priprave dokumentacije in vodenja takih projektov. Če nekdo kandidira za sredstva, mora imeti eno sposobno osebo, da mu bo vodila dokumentacijo. Ampak samo dokumentacijo, ker je s tem toliko dela. Marsikdo med vami pozna te zadeve. Pa tudi potem, ko je projekta konec, je še ogromno dela. Ministrstva zahtevajo toliko poročanja in toliko tega, da moraš res imeti nekoga konstantno, ki ti te zadeve ureja in vodi.
- Zakaj pa mi ne **izkoristimo lastne kapacitete, lastnega znanja in lastnih sredstev**? Namesto, da ciljamo na evropska sredstva, raje to energijo in čas, ki ga vlagamo v pripravo teh razpisov, vložimo v lastne projekte. V enem letu bi že sami naredili marsikaj. Treba je samo določiti prioritete in iti v akcijo.
- Zadnjič je prišel do mene gospod, ki je bil ves razjarjen. Rekel je, da ne bodo več kandidirali na projektih, ker je to nevzdržno. LAS ni kriv, kriv je sistem na višji stopnji. Vprašal je tudi, kaj bi se zgodilo, če bi mi izstopili in bi ta sredstva, ki smo jih tri leta vlagali v LAS, usmerili v lastne projekte. Povedala sem mu, da sem po prvih štirih letih tega projekta naredila kalkulacijo. Rezultat je bil tak, da nam je ravno zneslo porabiti ves denar, ki smo ga vložili. Bili smo na nuli. Za zdaj pa ne vem, če nam je to tudi uspelo.
- In koliko je takih projektov, ki ne uspejo. Se na njih dela, pripravljajo, zgublja čas in denar, ki ni nikoli povrnjen. Veliko energije gre v nič. Ljudje izgubijo voljo.
- M: Potem bi bilo mogoče za razmisliti, da bi se naredila neka lokalna skupina, na nivoju Občine Črnomelj, ki bi ocenjevala projekte in dejansko ugotavljala, koliko denarja je na voljo.
- Jaz se ne bi omejeval strogo na Občino Črnomelj, ampak **na povezovanje vsaj med belokranjskimi občinami**. Da bi se strategijo uskladilo s Semičem in z Metliko, če oni že delajo kaj podobnega. Ker če bomo imeli na našem območju tri različne strategije, sem prepričan, da ne bo nobena uspela. Ne glede na to, ali je dobra ali slaba.
- Kaj če bi bil del strategije tudi to, da postanemo Bela krajina. Subregija, regija, lahko tudi ena občina.
- Regija bi morali biti. Tako bi dobili ogromno sredstev iz države, Evropske Unije, ker je nizka zaposlenost. Nam Novo mesto škodi pri vseh projektih, ker smo mi nadpovprečno dobri zaradi Novega mesta.
- M: Potrebno bi se bilo pogovoriti, če sploh obstaja kakšen interes za to. Zanima me pa še, kako je z vlaganjem v raziskave in razvoj. Kako bi lahko to vzpodbujali? Imate kakšno idejo? Kako dejansko narediti naša podjetja še bolj inovativna?
- Razvijati to, kar smo prej poslušali. To, kar delata RIC in podjetniški inkubator.
- Nekatera podjetja imajo svoj podjetniški inkubator, ali pa nek »*spin off*« naredijo, pa potem razvijajo kakšno novo podjetniško idejo. Samo to je bolj stvar podjetij, ne vem, če mi lahko kaj dosti vplivamo.
- M: Občina bi lahko vzpodbujala tudi študente, kakšna tekmovanja, da bi dejansko našla tiste študente in dijake, ki so najbolj inovativni. Jih mogoče tudi financirala in vzpodbujala, da gredo v perspektivne poklice. In potem jih tudi nekako poskušala prepričati, da ostanejo tukaj. To je eden, recimo, izmed ciljev.

- To je dober cilj in da bi se vključevalo tudi srednjo šolo ter ji pomagalo pridobivati nove dijake.
- Če povzamem, o čem smo danes razpravljali. Skupni imenovalec vsega so težave z birokracijo, javno upravo, vodenjem občine itd. Od prodaje solate pa do dobrih projektov. Problem strategije bo implementirati te ideje v prakso. A boste imeli to moč? Boste uspeli dobiti ljudi, ki bodo to izpeljali? Jaz se trudim že približno 15 let združiti industrijske cone v Beli krajini. Zakaj? Prvič: če združiš industrijske cone, postaneš ena cona, ki v evropskem merilu nekaj pomeni. Že samo Črnomelj ima dvanajst con in vsaka cona zase ni nič. Drugič: upravljanje z investitorji. Če podam karikiran primer: k nam pride investitor za tekstilno industrijo. Po logiki bi ga morali napotiti v Metliko, kjer imajo znanje in tradicijo. Ker pa smo nepovezani, se vse ustavi. Preseči je treba tako miselnost. Tretjič: v upravljanje občine vpeljati duh podjetništva. Vpeljati miselnost »Da se!« Če hočeš napredek, moraš hoditi po robu prepada. Se pravi, da moraš zakone brati tako, da vidiš, kaj ti omogočajo. Za našo občino je značilno to, da poskuša vse čim bolj varno narediti. Pa ne mislim samo na sedanjo županjo. Vedno je isto. Skupni imenovalec uspešnih občin v Sloveniji je župan z eno nogo v zaporu. Poglejte si Radovljico, Ljubljano, Koper, Celje, vsi so ves čas na udaru. Pa niso v zaporu, ker na koncu le prevlada tisto, da so vseeno prav naredili. Bom povedal primer iz naše občine. Mi smo imeli priložnost pripeljati k nam podjetje *Thyssenkrupp*, ki je proizvajalec dvigal v svetovnem merilu. Bili so zainteresirani, da bi pri nas odprli tovarno. Pogoj je bil, da se pripravi teren za tovarno do februarja, ko se ponovno vrnejo na ogled. Ko sem šel na občino in razložil ta projekt, se je ustavilo pri financiranju. Zdaj pa je ta tovarna na Madžarskem. **Belokranjci moramo postati bolj odločni, bolj samozavestni, bolj agresivni.** Jaz sem v tej vaši anketi obkrožil: Kaj bi bilo po vašem mnenju najbolj pomembno v prihodnosti za uspešen razvoj? Pritegovanje talentiranih posameznikov v občino. To je zame najvažnejše. Mi **moramo vlagati v razvoj in vsak dan delati na tem.** Ves čas računamo na tretjo razvojno os, pozabljamo pa na negativne posledice. Ne bomo več evropska zelena destinacija, pozabimo lahko tudi na gimnazijo, saj bi se potem še tistih nekaj raje vozilo drugam.
- M: Odvisno. Če gremo z roko v roki in če bomo uspeli s strategijo doseči spremembo lokalne miselnosti, se to ne bo zgodilo. Pri mladih moramo doseči, da si bodo želeli ostati tu. Imate še kaj takega, recimo, kar bi še dodali?
- Če smo prej govorili o zadrugi kot o nekakšnem povezovalcu kmetov, bi morali nekaj podobnega ukreniti tudi glede **povezovanja malih privatnikov**, mikro podjetij, ki so v glavnem predelovalci. Morali bi imeti neke vrste grozdov, ki bi združevala ta naša mala lokalna podjetja, jim pomagala pri birokraciji in jim omogočala, da bi bili še bolj uspešni.
- Podjetnik npr. sprejme naročilo oz. povpraševanje. S svojo tehnologijo ne more vsega narediti, pozna pa nekoga, s katerim bi lahko ponudil skupno ponudbo. Pa se to ne zgodi. Zato mala podjetja dostikrat zavrnejo ponudbe, ker jih niso sposobni sami v celoti izpeljati. Če bi imeli eno tako krovno organizacijo, ki pokriva komercialno in kadre, konec koncev tudi birokracijo, bi bil vsak pripravljen tudi nekaj plačati za njihove storitve. Veliko privatnikov se s tem noče ukvarjati. Trenutno imamo pri nas samo računovodske servise. Take splošne ponudbe pa ni.
- Kako pa to vzpostaviti? Sigurno ne na način, da se ustvari neka umetna tvorba, ki bo zahtevala obvezno članstvo.
- Ne počne tega Obrtna zbornica?
- M: Ravno zadnjič smo se pogovarjali, da je težava to, da ti mali podjetniki niso člani zbornice. To je okoli 520 podjetnikov, ki so prepuščeni sami sebi.
- Nekoga bi bilo treba vzpodbuditi, da to storitev začne prodajati, tržiti. Ne bi zaračunavali članarine, ampak bi se pri njih samo naročila storitev. To se mora samo začeti. Nekdo mora založiti denar za prvo leto delovanja, potem pa bodo že videli, kdo ima korist od tega.
- Obrtna zbornica ponuja izobraževanja in pomoč svojim članom, tako da nekaj je na voljo. Vendar je veliko podjetnikov izstopilo iz sistema, ko članstvo več ni bilo obvezno.
- Če bomo šli v neko blagovno znamko »Bele krajine«, je to lahko na turizmu, lahko pa tudi na gospodarstvu oz. na proizvodnji. S tako organizacijo bi lahko povezali podjetnike, ki ponujajo storitve.
- Nekdo mora začutiti to kot svojo priložnost, potem se bo iz tega nekaj razvilo. Pa kakšna srečanja narediti.

– M: Srečanja smo že predlagali, vendar imamo težavo s tem, da ne vemo, kje v občini bi lahko toliko ljudi namestili. Mogoče bi bilo dobro to razmišljati na ravni Bele krajine. Prav. Mislim, da so bili podani dobri predlogi. Malo smo se pogovorili in sočasno tudi razmislili. Jaz se vam zahvaljujem za danes. Povabila bi vas pa še k reševanju ankete, tako da dobimo še te podatke. Hvala lepa za vaš čas, za pripombe. Potrudili pa se bomo, v kontekstu prehodnega pogovora, da bo strategija, ki jo pripravljamo, naslovljena čim širši krog ljudi.

Zapisnik šeste delavnice »STRATEGIJA RAZVOJA OBČINE ČRNOMELJ 2018–2025« na temo kmetijstva in gozdarstva, z dne 24. 1. 2018

Prisotni: Tajana Kozina, Franc Ivanušič, Ciril Totter, Bore Rztresen, Stanislav Starešinič, Jožica Grdun Adlešič, Viljem Šterbenc, Zdenka Šterbenc, Silvo Zupanc, Dušan Milinkovič, Miroslav Rožman, Sandi Šolar, Marija Štrucelj, Ljudmila Vrščaj, Bojan Butala, Metka Brozovič, Miran Brozovič, Marjetka Mihelčič, Mojca Breznik, Alojz Štajdohar, Darija Štajdohar, Zdravko Bahor, Silvo Prijanovič, Damijan Vrtin, Anton Filak, Sanja Hadjur, Jože Križan, Nace Strmec, Martin Puhek, Jože Mavrin, Peter Rztresen, Nataša Hudelja, Anica Želježnjak, Janja Pešelj, Novak Zdenka, Silvo Grdešič, Stanislav Starešinič, Samo Kavčič, Andrej Beličič

Prisotni s strani pripravljavcev Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025: mag. Maja Pucelj, dr. Petra Štrekelj

Prisotni s strani pripravljavcev Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025: Mojca Črnič, mag. Anita Jamšek in Greta Auguštin

Na peti delavnici Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025 na temo kmetijstva in gozdarstva so bili izpostavljeni naslednji pomisleki in sklepi:

Splošno/prednosti:

- i. V Beli krajini je veliko znanja in na tem področju se da marsikaj pridelati. Včasih so Belokranjci uspešno zadovoljevali 1/3 potreb tovarne Belsad. Udeleženci ugotavljajo, da je to znanje tukaj še vedno prisotno, zato se ne smejo podcenjevati in je bolje poudarjati, kaj je tukaj dobrega.
- ii. S kmetijstvom se da preživeti. Udeleženci ugotavljajo, da ima občina tako velike kmete, ki so uspešni in lahko tudi uspešno kandidirajo na državnih in evropskih razpisih, pa tudi manjše kmetije in posameznike. Ti imajo vizijo in inovativne ideje ter najdejo tudi uspešne tržne niše (npr. prodaja jagod v Nerajcu).
- iii. Obiskovalce, lokalne in zunanje, ki poznajo belokranjsko gostoljubje, je potrebno navaditi, da je v Beli krajini treba usluge ter izdelke plačevati in da ti niso zastonj ali podcenjeni.

Zaključki: Boljše izkoriščanje in cenjenje lastnega znanja, kar se manifestira tudi skozi ustrezno postavljeno ceno kmetijskih proizvodov/storitev.

Splošno/težave:

- i. Kmetje bi bili sposobni zagotoviti vsaj približno 60 % samooskrbe v Beli krajini. Ampak zaradi nizke kupne moči v Beli krajini nastane problem pri prodaji teh izdelkov, saj lokalni kmetje ne morejo konkurirati velikim korporacijam, ki pripeljejo izdelke iz tujine za dosti nižjo ceno, vendar pa se pri zunanjih dobaviteljih nakazuje problem nezdrave prehrane. Izpostavili so primer koruze za domačo porabo – ceneje jo je kupiti, kot pridelati. Ista situacija je tudi pri krompirju. Gre za paleto živil, ki jih potrebujemo za samooskrbo. Izpostavljen je bil pomislek, da se je potrebno preusmeriti v pridelavo

- produktov, ki imajo višjo dodano vrednost (kot je denimo jagodičevje ...). Problem nizke kupne moči lokalnega prebivalstva se posledično odraža tudi pri prodaji pridelkov, saj je le-ta odvisna od iznajdljivosti vsakega posameznika.
- ii. Izražena je bila skrb zaradi slabih dosedanjih izkušenj, saj je bilo do sedaj pripravljenih že kar nekaj strategij, delavnic, vendar se v vsem tem času ni kaj dosti naredilo. Če pa so se projekti, po predlogu ljudi, ki so prišli od zunaj, izvedli (npr. s konopljo), se velikokrat niso speljali do konca in so bili kmetje prepuščeni sami sebi. Pa tudi na splošno je treba spremeniti razmišljanje tukajšnjih ljudi, saj jih veliko razmišlja v smeri, češ, da se ne spleča pridelovati, ker je ceneje samo kupiti.
  - iii. Tudi razvoj je prepočasen (npr. ko je potrebno po več let čakati na spremembe namembnosti, gradbena dovoljenja, kar posledično zavira razvoj širjenja kmetij in njihovih dejavnosti ter s tem zavira njihov finančni napredek). Na tem področju je potreben premik. Misliti je potrebno na prihodnje generacije in jim omogočati razvoj, tako da bodo potomci ostali tukaj.
  - iv. Potrebno bo doseči miselni premik, da je od kmetov in njihovega povezovanja odvisno, kam bo šel nadaljnji razvoj kmetijstva in da se bo poskrbelo za to, da bodo potomci ostajali v Občini Črnomelj.
  - v. Težave so z naročili, odkupi in s plačili. Večji odkupovalci se ne želijo terminsko obvezati z naročili, kar predstavlja kmetom problem, saj je pridelava vsakodnevnne prehrane proces, ki terja svoje: pridelovanje se začne že v novembru s planiranjem in pripravo, da se lahko marca posadi in maja začne pobirati pridelke. Zato morajo kmetje toliko prej vedeti, kaj in v kolikšnih količinah morajo pridelati.
  - vi. V Beli krajini kmetijstvo ne proizvede dovolj hrane za masovno izvažanje hrane v druge slovenske regije, zato je potrebno pripeljati kupca sem. Poudarek bi tako moral biti na butični proizvodnji, kar je tudi potencial Bele krajine, ki bi ga bilo potrebno izkoristiti in tržiti. Prav tako bi se moralo podpirati ekološko kmetovanje, saj je Bela krajina zelo ohranjena in bi bilo dobro v to vključiti čim več kmetij (trenutno 53 kmetij, ki predstavljajo 13,6 % vseh površin v občini, predstavljajo kmetije s kontrolo ekološkega kmetovanja).
  - vii. Eden izmed udeležencev izpostavlja, da bi vsi delali vse, kar pa ni mogoče in da bi se moral izdelati načrt, kdo bi kaj delal in se tako točno porazdeli, kdo kaj prideluje, prišlo bi do specializiranosti, nato pa se vzpostavi povezava med le-temi, da vsak takoj ve, kdo kaj prideluje in če kaj potrebuje, ve na koga se obrniti.
  - viii. Problem se pojavlja tudi pri zahtevni zakonodaji, ki marsikaterega kmeta/čebelarja odvrne od prodaje svojih izdelkov ali pa denimo iščejo nekoga, ki ima papirologijo urejeno, da lahko proda preko teh, tudi denimo šolam preko e-računov, kar pa seveda ni rešitev.
  - ix. Prepočasno odzivanje pristojnih institucij/oseb za potrebe kmetijstva v smislu umeščanja kmetijskih objektov v prostor (izpostavljen problem gradnje hleva, ki traja že 10 let).
  - x. **Povezovanje in interes** sta ključna za uspeh. Kmetje bi morali prodajati izdelke tudi od drugih kmetov, ki jih sami nimajo, če imajo seveda takšnega kupca in bi skozi povezovanje dosegli boljši učinek.
  - xi. Še bolj je potrebno povezati kmetijstvo s turizmom kot je že zdaj. Občina lahko to še dodatno vzpodbuja s tem, da se na velikih turističnih prireditvah prodaja pridelke lokalnih proizvajalcev in se s tem omogoča, da se še bolje predstavijo in postanejo prepoznavni. Pomaga lahko tudi pri označevanju in promociji turističnih kmetij, pa tudi

- da se objekti in prostori s potencialom za razvoj turizma prodajajo ljudem, ki jih mislijo za namene turizma tudi uporabljati.
- xii. Potrebno je vzpostaviti pogoje za večje kmetovalce in zato naj občina še bolj podpira komasacije in agromelioracije. Občina bi morala finančno pomagati pri vzpodbudah manjšemu kmetu v večjem obsegu od trenutnega.
  - xiii. Ponudbo lokalnih kmetov bi bilo potrebno vključiti v vse javne prireditve v Občini Črnomelj.
  - xiv. Eden izmed udeležencev je izpostavil, da vasi postajajo spalna naselja, za kmetijske dejavnosti pa zmanjkuje prostora. Izpostavlja, da se je nujno pričeti pogovarjati, v kakšnem obsegu bodo kmetije obstale v bodoče, v kakšnih gabaritih postavljati hleve in kam jih postavljati ter umeščati.
  - xv. Podan je bil predlog za združevanje zidanic (po principu osmic na Primorskem), kar je ljudem zanimivo, vendar to za seboj potegne še veliko stvari (birokratske zadeve, ustreznost prostorov, zagotavljanje sanitarij ...), ki pa si jih marsikateri lastnik ne more privoščiti.

Zaključki: Preusmeritev v proizvodnjo produktov z višjo dodano vrednostjo. Potrebna je sprememba mentalitete ljudi v prednost lokalno pridelane hrane in nujnost samooskrbe. Nujno je doseči povezovanje med kmeti, ki pa morajo za to imeti tudi lasten interes (predlog: v obliki mikro skupin). Hitrejši odzivi institucij/oseb, ki so pristojne za umeščanje kmetij in kmetijske infrastrukture v prostor občine ter nujen razmislek o obsegu, postavitvi in umestitvi kmetij ter hlevov v prostor v prihodnje. Poudarek na butični proizvodnji in porastu ekoloških kmetij. Potrebno je boljše označevanje turističnih kmetij, tržnice, ekoloških kmetij in tako dalje. Segmentacija prodaje po posameznih kmetih in vzpostavitev seznama, kdo prodaja kaj. Nadaljevanje z izvajanjem komasacij in agromelioracij ter zagotavljanjem finančnih vzpodbud manjšemu kmetu v večjem obsegu od trenutnega. Večja povezanost kmetijstva in turizma, prodaja kmetijskih izdelkov tudi na večjih kulturnih prireditvah v Občini Črnomelj. Ugotoviti, kako pridobiti vodo iz podzemnih virov in jo izkoristiti za pridelavo zelenjave. Poenostavitev zakonodaje na državni ravni tudi za manjše kmete v smislu prodaje svojih izdelkov, ali pa se povezati v nekakšno obliko krovne kooperacije (kot denimo Belsad), ki bi skrbela za takšne odkupe (kar velja tudi za spodnjo točko).

Vrtci in šole, javne institucije:

- i. Izražen je bil problem zaprtosti lokalnih šol za odkup lokalnih proizvodov od kmetov, ki živijo na tem področju – to, kar le-te odkupijo od lokalnih kmetov, je absolutno premalo. Izpostavljeno je bilo, da je trenutno število šolskih otrok okoli 3000–4000 in da imajo vsaj enega, če ne celo dva obroka, če bi samo 1 eur bruto ostal v Beli krajini, bi imeli lokalni kmetje dovolj prihodka. Tako pa gre približno 30 % kmetom z ostalih slovenskih področij, ostalo pa pridobivajo od kmetov iz Italije, Španije in od drugod, pri čemer takšna hrana prepotuje številne kilometre. Izpostavljen je bil tudi problem terminske obvezanosti s strani naročnikov, zato se kmetje težje prilagajajo, saj morajo svoje pridelke načrtovati v naprej. Je pa eden izmed udeležencev izpostavil, da dobavlja svojo hrano za DSO Črnomelj, da pa za hrano, ki je ne proizvaja sam, sodeluje s prijatelji/kmeti izven Bele krajine in tako ponudi celotno paleto živil.
- ii. Včasih so bile te ustanove prepuščene same sebi in so lažje izbirale ponudnike, saj so jih same iskale. Danes pa država s svojimi zakoni kroji to področje. Vse je potrebno izvajati z e-računi, poleg tega mora biti tudi urejena dokumentacija. Vse je potrebno dokazovati s papirji.

- iii. Potrebno je razmisliti, kako uskladiti javne razpise v vrtcih, šolah, da bi bila na seznamih sezonska hrana, da bi lahko tudi lokalni kmetje imeli možnost sodelovanja in postati dobavitelji (primer: če so na seznamu banane in pomaranče, potem lokalni kmetje ne morejo konkurirati, ker tega ne ponujajo, potem ne morejo prodati svojih proizvodov: krompir, čebula, solata). Prav tako bi pomagala prilagoditev jedilnikov s strani šol, vrtcev, da bi bila hrana sezonska (npr. pozimi kislo zelje ...). Eni se trudijo po najboljših močeh, drugi pa so neodzivni.
- iv. Težava je tudi v tem, da belokranjski kmetje ne morejo zagotavljati pridelave sadja in zelenjave skozi celo leto. Medtem ko odkup mleka od lokalnih kmetov ni problem, saj je na voljo čez celo leto. Belokranjski kmetje bi se lahko povezali še s kmeti po Sloveniji, ki npr. gojijo ostalo zelenjavo (npr. paradižnik v rastlinjakih čez celo leto), da bi lahko lažje konkurirali na javnih razpisih. Potrebno se je ustrezno organizirati in povezati.
- v. Potrebuje se nekoga, ki bi imel vpogled v stanje pridelkov, ki bi odkupoval in bi imel vse uradno urejeno za prodajo (e-računi), tako bi odjemalci točno vedeli, na koga se morajo obrniti.
- vi. Obstaja že povezava s KZ Metlika, ker so tam zaposlili človeka, ki je rekel, da bo povezal lokalne kmete in ponudil domačo zelenjavo. Vendar je težava, ker tudi oni nimajo od koga odkupiti pridelkov. Še posebej nastane težava, če je slaba letina. Če pa so pridelki na voljo, jih z veseljem odkupijo.
- vii. Posamezni kmetje so prav tako lahko oskrbovalci vrtcev in šol, vendar morajo imeti vse urejeno za prodajo. To pa je velikokrat težava (npr. promocija medenega zajtrka, mnogi čebelarji pa nimajo urejene prodaje in velikokrat kar donirajo med).
- viii. Nujna podpora ekološkemu kmetovanju in povečevanju obsega le-tega (trenutno je na podlagi lanskih zbirnih vlog 53 kmetij vključenih v kontrolo ekološkega kmetovanja – 7 % vseh kmetij v Občini Črnomelj, oziroma 13,6 % od vseh površin je pod ekološkim nadzorom).

Zaključki: Problem sezonske pridelave hrane, kar poleg zahtevne zakonodaje otežuje dostop kmetov do prodaje javnim institucijam. Ena izmed podanih rešitev je povezovanje z različnimi kmetijami po Sloveniji z namenom zagotavljanja ustrezne ponudbe javnim institucijam (kot so šole, vrtci in tako dalje).

Rastlinjaki:

- i. Glede zelenjave je bilo izpostavljeno, da se zelenjave v Beli krajini ne more saditi in sejati vsepovsod, poleg tega je težko zagotoviti oskrbo skozi celo leto. Posledično se zastavljajo vprašanja glede rastlinjakov v smislu estetske prostorske umestitve, na drugi strani pa izredne pomembnosti v smislu pridobivanja vode. Celotna Bela krajina je nad podzemno vodo, potrebno je ugotoviti, na katerih koncih lahko pridobimo to vodo za ustrezno ceno. Izpostavljen je bil pomislek, v kolikor se ne bo naredilo nekih strateških napredkov, se bo zaraščanje nadaljevalo. Potrebna bi bila vzpostavitev mikro skupin, torej povezovanje, skupen nastop, da se lahko zagotovi nek napredek. Perspektiva naj bi bila, po mnenju enega izmed udeležencev, v jahanju, vinogradniški pridelavi ...
- ii. Problem celoletne oskrbe s hrano v Beli krajini bi se lahko rešil z rastlinjaki (tudi z novimi tehnologijami, kot so akvaponika, bionika). Vendar pa obstaja vprašanje dejanskega interesa?
- iii. Težave so z zagotovitvijo vode, s samo postavitvijo zaradi omejitev v prostoru (varovalni pasovi, Natura 2000). Poleg tega pa je pri postavitvi potrebno upoštevati tudi estetske kriterije. Pravilna umeščenost v prostor, da se vizualno ne kazi okolice.

- iv. Morda lahko občina s svojimi vzvodi omogoči, da postopki stečejo hitreje – v obliki finančnih in drugih vzpodbud.

Zaključki: Rastlinjaki bi lahko naslovili problem sezonsko pridelane hrane, saj bi se tako zagotovila prodaja skozi celo leto, vendar do sedaj ni bilo pravega interesa, zastavlja pa se tudi vprašanje trenutnega interesa. Potrebno je razmisliti tudi o tem, kako pridobiti vodo za le-te in kam jih postaviti zaradi različnih omejevalnih faktorjev (estetska umestitev v krajino itd.).

Tržnica:

- i. V Črnomlju ni pokrite tržnice. Na obstoječi tržnici so tako prodajalci kot kupci izpostavljeni vsem vremenskim razmeram. Prav tako ni sanitarij niti za prodajalce niti za kupce. Udeleženci delavnice opozarjajo, da za tržnico ni na voljo zadostnih parkirnih površin in zato morajo ljudje daleč pešočiti do tržnice. Tržnica prav tako ni opremljena z znakom in tudi ne z delovnim časom. Nujno je doseči označevanje delovnega časa tržnice (tudi za turiste).
- ii. Predlogi za novo pokrito tržnico so, da mora biti ta na občinski zemlji. Potencialne lokacije so pri trgovskem centru Beograd, na prostoru stare mlekarne pri Sparu, mora pa stati nekje ob prometnici, da je vidna ljudem, kjer je velik pretok ljudi (tudi turistov). Dobro bi bilo, da je na dveh lokacijah, zaradi dostopnosti vsem. Tu poteka neposredna prodaja do končnega kupca. Zato je treba imeti v mislih potrošnika, da dobi zelene produkte in da so mu na voljo v neposredni bližini. Ponujati mora od pridelkov kmetov do rokodelcev.
- iii. Predlagalo se je tudi, da če pride kak nov trgovec v občino, se postavi pogoj, da mora biti v bližini tudi prostor za stojnice z lokalnimi proizvodi.
- iv. Predlog: da se poleti izvede prodajo lokalnih kmetov ob prometnih cestah v obliki stojnic na prostoru, ki je za to registriran.

Zaključki: Vzpostavitev pokrite tržnice. Obstoječo tržnico v centru mesta pa je do vzpostavitve pokrite tržnice potrebno ustrezno opremiti z označbo delovnega časa in lokacije le-te. Poleti se izvede prodaja izdelkov lokalnih kmetov ob prometnih cestah v obliki stojnic na registriranem prostoru, vse do vzpostavitve pokrite tržnice.

Zadruga, združenje, posameznik, povezovanje na nivoju celotne Bele krajine, blagovna znamka »Bela krajina«:

- i. Tu vlada neko nezaupanje zaradi slabih izkušenj iz preteklosti. Odnos do zadruga pa je dostikrat tudi takšen: ko mi gre dobro, lahko delam sam, ko pa ne, bi pa potreboval zadrugo, da mi po najvišji ceni odkupi pridelke. Zadruga, kot jo poznamo do sedaj pri nas, tu nima perspektive. Je bila pa kot perspektivna izpostavljena kooperativa.
- ii. V občini ni samostojne, lastne zadruga, ampak je tu prisotna KZ Krka in v metliški občini KZ Metlika. Prav tako ima KZ Metlika zaposlenega nekoga, ki skrbi za proizvodnjo zelenjave v tem okolju. Vendar pa je bilo še dodatno izpostavljeno, da je potrebno prodajati z ločeno blagajno od KZ Metlika. Sklep s takojšnjo veljavo je bil, da se vzpostavi skupna blagovna znamka in se poveže s KZ Metlika!
- iii. Ker ne more biti vsak pridelovalec usposobljen za vse od pridelave do računovodstva, je potrebna neka krovna organizacija (včasih npr. Belsad), ki bi pomagala pri urejanju dokumentacije, birokratskih zadev, HACCP-a, bila bi skupni predelovalec sadja in zelenjave ... Služiti bi morala tudi kot nek center za podatke o pridelovalcih in proizvajalcih, da se skrajša iskanje ponudnikov. Ker se trenutno ne ve, kje kaj je. Prav tako bi lahko to prevzel tudi posameznik, ki se na to spozna in se s tem že ukvarja.

- iv. Občina in svetovalne službe morajo pomagati. Predvsem, da pojasnijo, kako se zakon prav interpretira, da ne pride do zmed in posledično, da se ne izkoristi vsega, kar je po zakonu ponujeno. Svetovalne službe bi lahko služile kot vezni člen za kmetije.
- v. Interes, volja, energija pa mora biti najprej s strani kmetije.
- vi. Povezovanje je ključno za uspeh. Potrebno se je povezovati na vseh nivojih in delovati kot celota. Potrebno je pripraviti nek skupen načrt dela in to delo razdeliti, ker če bo vsak delal vse, bo na koncu opešal, torej kot nekakšna oblika specializacije. S tem se izboljša konkurenčnost na trgu, lažje se ponudi pridelke javnim zavodom ... Zavedati pa se je potrebno, da je za skupno trženje potrebna standardizacija in izpolnjevanje pogojev odjemalcev (npr. če se prodaja v kako večjo trgovsko verigo, morajo produkti ustrezati njihovim standardom), še vedno pa je tu tudi neposredno trženje, ki pa je veliko bolj primerno za manjše kmetije, saj je zaslužek večji. To sodelovanje je lahko za začetek v manjšem obsegu, potem pa se lahko iz tega razvije večja interna zadruga.
- vii. Razmisli pa se lahko tudi o alternativnih oblikah povezovanja, npr. trgovine z lokalnimi proizvodi, kooperativa, ustvarjanje mikro skupin (primer dobre prakse, kjer so se združile 3 kmetije in prodajajo izdelke ena od druge, tako ni potrebno nobene formalne oblike), interesno združevanje (vinogradniki, ovčarji, sadjarji, čebelarji), ki služijo za sodelovanje, izobraževanje in druženje, kjer si med seboj izmenjujejo informacije in znanja, povezovanje preko meje ... Vendar se ne sme pričakovati, da bo nekdo naše izdelke prodajal zastoj.
- viii. Bela krajina je po mnenju udeležencev delavnice premajhna, da bi se delila na tri dele, zato bi bila možnost povezave pod skupno blagovno znamko »Bela krajina«, predvsem za večje ponudnike, ki želijo prodajati izven Bele krajine. Nekaj je bilo že delano na tem, vendar se ni razvilo. Potrebno bi bilo pridobiti tehnologe, izvesti celovit marketing z mrežo, drugače je vse skupaj nezadostno. Eden izmed udeležencev pa izpostavlja, da je potrebno izpostaviti, da se na nivoju Bele krajine sicer že povezujejo določena interesna združenja, za kar so dobri primeri vinogradniki, ovčarji, sadjarji in čebelarji. Pri tem še dodaja, da je pri le-teh trženje sicer še vedno stvar vsakega posameznika, je pa prisotno tudi skupno trženje in promocija.

Zaključki: Perspektiva je v kooperativi oziroma povezovanju kmetov na različne (tudi alternativne) načine – denimo tudi s trgovinami z lokalnimi proizvodi, eden izmed predlogov je tudi vzpostavitev krovne organizacije, kot je bila pred časom denimo Belsad. Sklep s takojšnjo veljavo je vzpostavitev skupne blagovne znamke »Bela krajina« in vzpostavitev povezave s KZ Metlika! Večja vključenost občin in svetovalnih služb v procese kmetovanja z namenom nudenja ustrezne pomoči kmetom pri interpretaciji zakonodaje.

Primer dobre prakse: Petrova vas.

- Krajevna skupnost Petrova vas je nastopila kot celota in se obrnila na občino s svojimi težavami. Občina jim je stopila naproti in pomagala pri pripravi niza delavnic, na katerih je bilo predstavljeno stanje krajevne skupnosti (manjše kmetije, ni velikih obdelovalnih površin, možnost bolj za pašništvo, vas izgublja arhitekturne posebnosti, postaja spalno naselje, za kmetijsko dejavnost zmanjkuje prostora) ter ideje in želje za naprej (definirati, v kakšnem obsegu bodo kmetije obstajale v bodoče, v kakšnem gabaritu se bodo postavljali hlevi, kam bodo urbanistično umeščeni ..., kako te plane speljati?). Na delavnicah so bili prisotni tudi naravovarstveniki, arheologi, kulturniki, biologi ... Prišli so do ideje, da bi bila v centru vasi turistična kmetija, ki bi služila kot povezava drobnih kmetov in v kateri bi se prodajalo pridelke lokalnih proizvajalcev.

Gozdarstvo:

- i. Biomase je dovolj. Potenciali v gozdarstvu so zanimivi. Izpostavljen je bil tudi potencial gozdarstva v smislu delovnih mest in izkoristka energije, vendar ni veliko interesa. Potencial v gozdarstvu je tudi združevanje parcel, kar je osnova za razvoj gozdarstva in vzdrževanja posesti.
- ii. Biomasa je potencialen vir izkoristka, vendar pa bo morala biti v strategiji navedena želja, da se bodo uvedle spremembe ogrevanja na obstoječih napravah – če so v ozadju dolgoročne pogodbe z obstoječimi izvajalci, pa tega ne bo mogoče spremeniti.
- iii. Filozofija naše lesne predelave pa se je začela z našo politiko. Slabe državne strategije so vodile v propad velikih podjetij (npr. Novoles, za njim je ostala velika industrijska cona, ki je zdaj prazna). Novoles sicer še proizvaja vezane plošče in ima povpraševanja. Izdelki so za leto v naprej prodani, lokalni podjetniki pa morajo vezane plošče uvažati iz tujine. Da bi se tu ponovno vzpostavilo veliko podjetje, je misija nemogoče, saj se ne da pridobiti koncesij za les, ker ni kontinuirane proizvodnje.
- iv. Predelave, žage – ta zgodba je prav tako zamujena, saj neke osnovne predelave v naši državi ni. Vsaka žaga potrebuje železniško infrastrukturo in zadostno količino lesa za predelavo za svoj obstoj. V planu je bila postavitve velike centralne žage za Slovenijo, ki bi konkurirala avstrijskim, vendar projekt ni bil izveden.
- v. Obrtne dejavnosti lahko delujejo ne glede na žago, zato je potrebno spodbujati slovenske proizvajalce, mizarje ...
- vi. Les se izvažava v Avstrijo, ker se jim ga splača kupovati, ker ga dobijo 10 % zastonj, ta višek vložijo tako, da ogrevajo naselja, proizvedejo elektriko itd. Kar bi morali imeti za vzor.
- vii. Problem zaraščanja in vzdrževanja posesti sta predpisana v *Zakonu o kmetijstvu*, da je potrebno enkrat letno do določenega datuma obdelati svojo zemljo, pospraviti grmovje, pokositi travo ..., vendar se tega ne upošteva.

Zaključki: Večji izkoristek biomase, potencial v gozdarstvu skozi zagotavljanje delovnih mest, kakor tudi izkoristka energije. Nadaljnje združevanje parcel in nujno vzdrževanje posesti, ki jo imajo posamezniki v svoji lasti. Vzpodbujanje izkoriščanja lesa za storitvene dejavnosti in spreminjanje lastne percepcije v smislu zaznave prednosti v izboru domačega izdelovalca pohištva in drugih izdelkov iz lesa (mizarji itd.).

TRANSKRIPT:

– Lokalna samooskrba konkretno. Mi smo sposobni zagotoviti cca. 60 % samooskrbe v Beli krajini. Ampak taka kupna moč kot je v Beli krajini, nismo vsi sposobni, da prodamo izdelek kot korporacije, pridelke, ki so dosti cenejši kot naši domači, nezdravi. V bistvu, če pogledamo primer: za koruzo posaditi, za domače piščance, prašiče. V tem primeru potrebujemo približno 30 arov. In ko potegnemo črto, jo je ceneje kupiti, kot pridelati.

– M: To je res, to pomeni, da moramo razmišljati o produktih, ki imajo višjo dodano vrednost. Koruza sigurno ni med njimi. Mogoče avtohtona jabolka, gribeljska čebula, ki je zelo prepoznavna, zakaj ne bi delali na takih produktih? Ali pa recimo k nam pripeljati ameriško brusnico. Ima zelo visoko dodano vrednost. Je res veliko ročnega dela, ampak je ogromno potencialno tržišče in tudi druga kultura, ki bi se jo sorazmerno lahko vpeljalo na naše tržišče. Ne smemo razmišljati o produktih, ki prinašajo nizko dodano vrednost. To so koruza, pšenica, to so že tako poceni izdelki, da dejansko o tem škoda, da razmišljamo. Solata kot produkt še vedno ostaja sorazmerno visok del samooskrbe v Občini Črnomelj, moramo pa seveda razmišljati o zadevah, ki imajo višjo dodano vrednost. Smisel je pri lokalni samooskrbi, da se kmet sam preživi. S koruzo se ne bo, ali pa bo ravno na meji.

– S krompirjem prav tako ne. In ko pridemo na samooskrbo, to je zame paleta živil, ki jih rabimo. Če pogledamo denimo primer konoplje – je bila tudi dve leti hit, prav tako lan. Sam imam zdaj posledično doma veliko neizkoriščenega semena.

– M: Tu vidimo mi problem, da so kmetje prepuščeni sami sebi. Dejansko z idejo nekdo pride, da se nekaj naredi, ni pa nobenega odvzema. Zato pa mi potenciramo idejo, da se vzpostavi nekakšen vmesni člen med vami in odjemalci, da vam nekdo pomaga pri zagotovitvi odvzema, da vi dejansko lahko vidite, da se vam določena pridelava izplača. Samostojno ukvarjanje s pridelavo in prodajo je za kmeta izredno zahtevno. Nekdo bi vas moral usmerjati in tega dejansko primanjkuje. Denimo pred časom je bilo za industrijsko konopljo v Ameriki izredno povpraševanje. Potrebno bi se bilo pogovoriti z interesenti in se dogovoriti za odvzem. Naenkrat bi bilo toliko in toliko odvzema in bi bili lahko na takšen način številni kmetje tukaj preskrbljeni. Pogrešamo ključno osebo, ki bi dejansko razmišljala o odvzemu – denimo v socializmu je za kmetijsko načrtovanje na terenu skrbela ga. Malka in je uspešno načrtovala širitve na področju kmetijstva. Zdaj pa tega ni in so kmetje prepuščeni sami sebi, kar ni ravno produktivno. Imamo pa izobražene ljudi, katerih primarno delo je žal v pisarnah in gredo premalo na teren. Premalo podpore se nudi kmetom neposredno na terenu. To bo moral biti čez čas definitivno eden izmed ključnih ciljev tudi na ravni države. Vendar pa se vrnimo k naši temi, kje torej vi vidite priložnosti v kmetijstvu in gozdarstvu za spremembo obstoječega stanja na boljše?

– Če lahko na kratko. Sem Jože Križan iz Gribelj. Zelo pomembna stvar v naši črnomaljski občini je, da v zadnjih petnajstih letih, osebno sem vsaj 5-krat sedel pri takih in podobnih strategijah, vendar pa smo spet na istem, kot smo bili leta 1995. Na žalost. Naslednja stvar je povezava samooskrbe in kako prodati. Prodali ne bomo, dokler imamo s proizvodnjo zelenjave, ki je recimo največja dodana vrednost, zaprta vrata v vse šole in vrtce, povezane z javnimi razpisi in s podobnimi stvarmi. Je dana možnost ljudem v šolah, vendar tega ne naredijo. Dajo v sklop sveže sadje in zelenjave tudi banane, limone, pomaranče, to se dogaja zadnjih pet let. Vendar, če ne ponudiš tudi banan, padeš z vsem, tudi s krompirjem, čebulo, solato, ven. Avtomatsko. Ko pogleda, aha, tega nimaš, adijo. Ne moreš se pogovarjati. Je ena malenkost, kjer lahko pride vsak posameznik, ampak to je vse »blažen žegen«. Se zavedamo, da ima Bela krajina, govorim na pamet, ne bom govoril o točnih številkah, ker jih ta trenutek nimam pri sebi, okoli 3000–4000 šolskih otrok, eden dobi do polovice dva obroka. Če bi ta denar, samo en evro bruto, ostal v Beli krajini, bi vsi skupaj zmagali samo s šolsko prehrano. Da ne govorim o ostalem. Govorim o bruto vrednosti. Ni važno, kdo prodaja, govorimo o tem, kako ves ta denar, ki gre iz žepa staršev, en majhen del je subvencioniran, torej iz proračunskih storitev, gre hrana, ker so dobavitelji drugi, 30 % iz ostalih slovenskih področij, ostalo gre pa vse iz Italije, Španije, od drugod. In ne govorimo o tem, koliko je prepotovalo 500 ali pa 1000 km, ampak to so prekupčevalci, ki služijo na račun našega. Tukaj je bistven problem samooskrbe. Ni problem, da mi tega ne moremo pridelati, da nimamo znanja. Belokranjci imamo znanje, saj so oskrbovali 1/3 bivšega Belsada s svojimi lastnimi proizvodi v najboljših letih, tako bi lahko tudi te stvari. Je pa res, da se trend in vse ostalo spreminja, ta del je praktično zaprt. Postal je odvisno od iznajdljivosti vsakega posameznika. To je tisti problem, ker nimamo osnove. Ko pa pride nekdo drug in ti da podpis, ali pa ti ponudi, boš to prideloval? In je takoj: kaj in po kakšni ceni? Toliko bi rabili? Kdaj? Nihče se noče terminsko obvezati. Npr. jaz rabim toliko tega za celo leto. Tega ni. Ker kmetijstvo se začne novembra s planiranjem, kaj bomo marca posadili. Z nabavo materiala, repro materiala, in konča se šele naslednjega maja, seveda, če uspeš kaj zaslužiti/iztržiti. In te stvari ni. Ena taka banalna stvar, ki mene osebno zelo moti, je, da Črnomelj nima pokrite tržnice. Pokrite, da nismo izpostavljeni dežju, vetru, soncu, nimamo vode, ni stranišča zraven niti za nas niti za kupca, tudi ne parkirišča. Če je parkiranje že na voljo, imamo za 2 avtomobila in ve se, koliko časa mora stranka hoditi. Tako jih ni, ker jih je večina na robu mesta v hipermarketih. Tudi druge stvari so kot konoplja. Smo prepuščeni. Pride nekdo od zunaj: ah, to bi se dalo, potem pa smo prepuščeni sami sebi, tako je z vinogradništvom. Seveda, vinogradništvo je malo lažje, ker ima vsak nekaj grozdja in ni tako intenzivno, te ne terja vsak dan. Določena območja da, samo še vedno ne tako. Dokler pa gre za proizvodnjo vsakodnevne prehrane, pa zadeva proces, ki terja, tu je mleko in med vključen. (M: Vidite še kakšne rešitve?) Rešitve so bile ponujene, obstajajo še vedno, ampak

ni interesa za povezovanje. Je novoustanovljena zadruga, ker staro je določena skupina ljudi prodala Krki Novo mesto, zdaj je ni nič več. V bistvu ne prodala, ampak poklonila, da so oni prodajali imetje Belokranjcev iz preteklosti. (M: No in kakšne rešitve vidite poleg zadruga, pokrite tržnice je še kaj takega? Danes smo tu, da se pogovarjamo o rešitvah.) Jaz imam rešitve, ampak moje rešitve so plačljive, tako kot vaše.

– Bi se jaz oglasila, ker izhajam iz šolstva. Imam boljši pogled na te zadeve. Moramo se zavedati, da država s temi svojimi zakoni tudi kroji to področje. Včasih je bilo drugače, ker so bile šole same sebi prepuščene. Ni bilo teh javnih naročil, to je res, zato so same iskale ponudnike. Ni bilo tako zapleteno s temi e-računi in z različnimi dokumentacijami. Šola mora vse te subvencije, ki jih prejema, dokazovati z e-računi, plačili in to. Mi smo povezani s Kmetijsko zadrugo Metlika ravno zato, ker so Metličani obljubili in zaposlili enega človeka, ki je rekel, da bo povezal kmete in da bodo ponudili vso to domačo čebulo, solato. In kaj se dogaja? So problemi, ker oni nimajo od koga odkupiti. Če je slabo leto, na primer lani in predlani ni bilo čebule in česna, nimajo od kje dobiti. Gremo tudi k tem velikim kooperantom in tudi od njih vzamemo čebulo in česen iz Španije. Ni slovenskega. Če pa je recimo dobro leto in imajo blitvo ali pa kaj takega, rade volje vzamemo. Samo tega ni skozi celo leto. Tako, da so problemi. Tako kot ste prej začeli, te rešitve. To bi bilo idealno, res če bi bila kakšna zadruga ali kaj, ki bi imela res nek vpogled, bi res to odkupovala in imela te vse račune ter to urejeno in bi kmet lažje to prinašal. Tisti, ki jemljejo, da bi se točno vedelo, na koga se obrniti. Kmet lahko enako tako z računom proda, vem, ampak, glejte, zdaj je problem, ko vidim gospoda čebelarja, tak poudarek je na tem medenem zajtrku. Toliko vse reklamirajo, koliko bi šel ta slovenski med, ampak marsikateri čebelar tudi nima urejene dokumentacije, marsikom ste morali posojati e-račun, da je prodal tisti liter medu ali pa dva. Ker to ni tako enostavno kot mi mislimo. V tem je problem, ker moraš imeti in vse dokazovati s temi papirji. Če bi bila ena krovna organizacija, saj to ni z danes na jutri. Ali pa včasih je bil Belsad in so odkupovali, vsi smo nabirali gobe, sušili čaje, saj ljudje bi to vse počeli, samo da lahko nekam prodajo izdelke. Vsak pa tudi ne more biti usposobljen od računovodstva do ne vem kaj, da bo to sam urejal. Tu je vrzel. Samo kriviti ... Sama država pa tudi take zakone daje, da če nimaš vseh papirjev, je težko to dokazovati. Pri papirjih se pa vse neha. Tudi to, ker ščiti en interes (ja, te omejuje s temi dokumenti in imamo velike težave s temi medenimi zajtrki, če ne bi bili čebelarji pripravljene zastopati dati medu).

– Pri mleku denimo ni težav. Mi vse mleko jemljemo od Štruclja, on ima to vse, ima mleko čez celo leto in je to možno. Pri zelenjavi je pa drugače (mi ne moremo paradižnika čez celo leto nuditi – saj zelenjava najbolj raste takrat, ko so počitnice). Saj se da jedilnike prilagoditi s kislim zeljem. Zdaj je pa to od samih šol odvisno. Mi se trudimo in jemljemo, kdo kaj, saj pravim.

– Jaz sem Anton Filak iz Gribelj, cela kmetija se je preživela iz kmetijstva, šestčlanska, 30 let, profesionalni kmetje in imam kaj povedati. Pri tej strategiji me moti, da se pripravlja le Strategija za Občino Črnomelj – iz svojih izkušenj vem, da bi bilo to dobro in bi morala biti to strategija razvoja Bele krajine, ker smo mi tako majčkeni nasproti Sloveniji in ubogi, kar se tiče proizvodnje kmetijstva, da nimamo skoraj čez Gorjance kaj peljati, če malo karikiram. Mene moti to, jaz sem že pred leti predlagal neke stvari na občini, pa se ni nič premaknilo, tako da se bojim, da bo spet en papir več napisan in se bo malo ali pa nič zgodilo iz njega. Imamo mi tu zadrugo v Beli krajini. Metliška zadruga je močna in ima v Ljubljani svojo pozicijo ter oskrbuje gostince, v Savljah ima svoj center in tu bi se marsikaj dalo narediti. Jaz sem tudi predlagal povezavo z njimi. Ampak to je najbrž tudi občinska stvar, ni bilo volje za belokranjski projekt, vendar mislim, da bomo morali stopiti skupaj, tam piše na koncu, da moramo malo razčistiti tudi sami, treba je skupaj iti pa z malo manjšimi apetiti in bi se dalo morda kaj narediti. Samo se mi zdi, da malo preveč spimo. Edini, ki imajo te inovativne ideje, razen teh malih, ki jih je malo. Moj nečak je eden od teh, ki nekaj dela, ampak dejansko jaz za svoj razvoj nisem rabil nobene strategije. Tako, da me ne narobe razumeti, ampak vse je v glavi. Jaz pravim, če ne dobimo tukaj povezave v kompletu Bele krajine, s tehnologijo in z marketingom, mrežo, je to vse skupaj nula.

– S tem se sigurno strinjam, da je to prava pot. Bela krajina je premajhna, da bi se delilo na 3 dele. Moji predhodniki so omenili največjo zadrugo v Beli krajini, vendar na žalost ta zadruga postavlja drugačne probleme, Tone je rekel, da je možnost, vse to drži in ima v Ljubljani odjem.

Vendar, osebno kot proizvajalec, sem bil pred 5 leti in 3 leta nazaj pri istem direktorju, ki je tudi danes. Da je pripravljen dati, odstopiti 30–50 m² za belokranjsko zelenjavo. Belokranjski produkt v njihovih prostorih seveda s skupino, ki bi to hotela delati in prodajati z ločeno blagajno. Samo čez našo blagajno in ne čez njihovo blagajno, ker potem ne bo čiste igre. Dokler ima on v skladišču kot veletrgovec fižol iz Argentine, Južne Amerike, Afrike, če kdo ne verjame, gre lahko pogledati, da je to tako. V tistem času o tem nismo mogli govoriti. V istem času je pred petimi leti zaposlil eno osebo, da bo skrbela za proizvodnjo zelenjave v njihovem okolju z njihovimi kooperanti, pred tremi leti je bila ponovno zaposlena še druga oseba z istim ciljem in istim delovnim mestom. Prva je ostala zaposlena, ker je bila nekam drugam premeščena. Na koncu ni nič. Tistih 20 %, kolikor lahko šole nabavijo, se odločijo, kakor se odločijo. Eden ima 20 kg krompirja, bomo pri tebi vzeli. To je rešitev tistega, ki je trenutno v službi in pridelal 100 kg krompirja viška. Jaz sem ponudil par šolam, mislim, da vsem v Beli krajini, paleta proizvodov, ki jih lahko dobijo, z željo, da mi napišejo, koliko česa rabijo, po mesecih. Imel sem jih 25, lahko bi še več ali manj. Pač, da mi napišejo, katere rabijo. Ampak nobenega odziva ni (ja, to je ista izkušnja, vse javne institucije). Nobenega odziva ni bilo. Edino DSO mi je to naredil in z njimi smo se dogovorili. Ne za vse, ampak za določene količine. Dogovorili smo se za količine, cene in vemo, jaz vem, kaj bom pridelal in celo leto prodajam. Celotno smo se uspeli dogovoriti za ceno. In sem zadovoljen. Dobim klic: rabim čez 2–3 dni toliko. Ampak, seveda lokalno, ker ne morem kupiti. Zdaj gre kisl zelje, kisl repa, sarma, fižol, tisto, kar se da sveže, kar pač je, večina v Beli krajini. Imam par prijateljev izven Bele krajine, ki mi recimo gojijo paradižnik v rastlinjakih, ki jih recimo v Beli krajini ni, in grem do njih. Ampak to je Slovenija, je lokalni trg. To malenkost pri njih uredim. Da gre vsaj en del, to je dobra pot. Ampak z drugimi se ne moremo pogovarjati. Tudi s šolo za 20 %. Metliška šola mi je rekla, mi ti bomo v naslednjih treh mesecih vzeli 150 kg krompirja. Jaz si s tem ne morem kaj pomagati, poleg solate in ostalega. Črnomaljska trikrat, januar, februar, mi je vzela krompir in nekajkrat solato, potem smo končali. Tisto je zame strošek (preveč so individualne zgodbe, tu se gre za nekaj drugega). Ne, stvari so povezane globalno, z organizacijo. Kako količino pridelati. To pomeni, kako se povezati in kako delati. Glavni problem ki je, zaradi tega bomo tudi naredili zadrugo.

– M: Ali lahko vprašam, a je interes, da se recimo v Beli krajini vzpostavijo rastlinjaki, to so večje površine rastlinjakov, da bi se pridelalo zelenjavo skozi celo leto in se potem zagotavljalo tudi odkup?

– Kdo jih bo pustil postaviti? Če se bodo dovolili postaviti, takoj nastopi ena ovira, druga ovira ...

– Prejšnji teden je bila v Metliki predstavitev pametne vasi. Večina tukaj se je ni udeležila, kot vidim po obrazih. Mene osebno zanima, kaj se v tej pametni vasi dogaja? Ta pametna vas samo eno izmed teh stvari nosi, tako da v bistvu projekti vsega tega so samo doseg/obseg interneta, se pravi dostop, koliko GB bomo v določenem času dobili. Se pravi, projekt pametne vasi ne prinaša vsega tega, kar bi mi v tem trenutku potrebovali. Mi smo se v Petrovi vasi v krajevni skupnosti začeli srečevati s podobnimi težavami in smo v lanskem letu kot cela krajevna skupnost prišli na občino, z več problemi, in sicer vsi imamo isto težavo. Če hočemo to kmetijstvo speljati nekam naprej, si moramo to strategijo zastaviti kot nek razvoj. Vsak lahko doma prodaja krompir, fižol ali pa karkoli že ima, samo mi se bomo morali enkrat začeti povezovati kot neka skupina. Sodelovati in delovati kot neka celota, skupnost. Ta zadeva je potem potekala na približno tak način. Najprej smo ugotovili, da bi radi nekaj naredili, potem so prišle vse omejitve. Šli smo na občino, prinesli vse te omejitve na plan, ki jih pač imamo. Imeli smo niz delavnic, v bistvu začeli smo predstavljati ideje iz krajevne skupnosti, kaj lahko sploh proizvedemo, kakšne ima kdo želje in v katere smeri vse skupaj pelje. Zdaj moramo najprej postaviti en projekt, da najprej spremenimo v svojih glavah, kako bomo sploh organizirali našo krajevno skupnost. Vprašanja so: vse vasi so notri, pustimo Griblje in tisti konec, vse ostale vasi, kjer se morajo ljudje ravno tako preživljati, pa se ne morajo pogovarjati o nekem resnem kmetijstvu, ampak se lahko pogovarjamo samo o kakem pašništvu in pa nekaj manjšega, imamo tistih nekaj malih njivic spodaj, vse v kamnu. Vse hiše so bile v glavnem nadhlevne, vse te stvari počasi izginjajo. Vasi postanejo spalna prebivališča, se pravi spalna naselja, za kmetijsko dejavnost zmanjkuje prostora. Se pravi, najprej se moramo začeti pogovarjati v kakšnem delu, v kakšnem obsegu

bodo kmetije obstale v bodoče, da bodo. V kakšnih gabaritih postavljati hleve, kakšne velikosti in kam jih postavljati in umestiti. Vse te stvari skupaj zvoziti. To je bilo eno vprašanje. Potem se postavi drugo vprašanje: rastlinjaki. Vsi se zavedamo, da zelenjave v Beli krajini ne moremo saditi in sejati po dolgem in počez ter čez celo leto se ne moremo oskrbovati. Če ti ne moreš ponuditi, se ne moreš iti resno s trgovino pogovarjati. Šola ne more odkupiti, kot je prej povedala, ne moreš ti odkupiti, ker pač preprosto ne moreš zagotavljati. Naslednja zadeva je bila, da smo se povezali z vsemi, ki omejujejo naš prostor in postavljajo pogoje, se pravi vsake približno 3 tedne zvečer imamo delavnico. Se vsi zainteresirani sestanemo, tudi tisti, ki želijo sodelovati v tej zgodbi, in tudi tisti, ki so samo prebivalci našega naselja, ker tudi ti bodo v skupnosti dobili določene bonitete, da tako rečem, vsega bo pri tej zgodbi. Naslednja zadeva pa smo se pogovarjali z vsemi: z naravovarstveniki, arheologi, s kulturniki, v naslednjem sklopu prihajajo biologi, kajti pri vseh teh rastlinjakih in teh zadevah prihaja do bistvenega problema. Prostorska umestitev je eno – o estetiki se pogovarjamo, druga zadeva je velika verjetnost, če bomo hoteli imeti rastlinjake, bo treba nekako dobiti vodo. In zagotovo veste, da je Bela krajina na podzemni vodi, celotna Bela krajina praktično. Če bomo ugotovili, na katerih koncih lahko pridobimo to vodo za neko normalno ceno, potem se je možno pogovarjati tudi o vseh teh zadevah bioponika/hidroponika in vseh teh zadevah, ki pač zraven sledijo. Določeni interesi pri nas obstajajo. Zanimiva zadeva pa je, ko sem jaz povezal ta projekt in projekt pametne vasi, mi moramo to zelenjavo in te stvari začeti prodajati navzven. Večina turizma v Avstriji poteka, zimskega turizma, ne zimskega, ne prodajamo smučišč, ampak poletnega turizma, mi recimo, da smo korak pred Hrvati. Če greste čez Kolpo, boste ugotovili, da levo in desno ni praktično nič obdelano. Pri nas ta zadeva v neki meri je, zaraščanje, smo tudi na eni od tega predstavitev predstavili (potem pa jabolka vozi s Hrvaške), ampak še vedno pa obstaja verjetnost, če ne bomo naredili nekih strateških napredkov, da se bo zaraščanje nadaljevalo naprej. Vsak bo zagotovo moral reševati problem prodaje pri sebi, ampak če ne bomo kot celota nastopili, ne bo nič. Hotel sem še te stvari zraven povezati, zmotile so nas te zadeve, ko so nam predstavili v tej pametni vasi tudi nekaj od teh manjših podjetnikov, različnih turističnih, kmetijskih dejavnosti in tako naprej, različni sektorji so bili, panoge in je bilo povedano, da največ nočitev je praktično največ 2 nočitvi v Beli krajini. Turizem in vsa prodaja ter vse zadeve skupaj potekajo, takrat z roko v roki, ko mi ponudimo tudi neke spalne in pa bivalne ter še nekaj zraven. Ponudiš estetiko, ponudiš neke stvari, ki jih imamo, od parkov, Mitrovega templja in podobnih stvari, cerkva, vseh ostalih stvari. Kar pač mi lahko v Beli krajini nekaj ponudimo in tega ni tako malo. Kolpa je ena od teh stvari. Ko sem bil jaz mulec, sem se hodil umivati na Kolpo, zdaj pa se na Kolpo poleti ne moreš iti umiti, to je zdaj turistična cona. Zadeva se je v teh 30–40 letih enostavno spremenila. Prej se je še kdo iz Kanižarice pripeljal z avtobusom na Kolpo na Vinico. Zdaj je to čisto druga zgodba. In te stvari gredo z neko strategijo naprej, ravno tako tudi tukaj, mislim, da se strinjamo, če bomo hoteli prodajati stvari in tudi nekaj navzven napraviti, bo treba narediti neke mikro skupine in zanimivo je bilo na začetku vasi je izgledalo, da bi trije ali štirje hleve naredili, potem pa se je nenadoma začelo pogovarjati, da bomo v centru vasi eno turistično kmetijo, ki bi bila možna povezava, da bi prodajala te naše izdelke na nek način. Se pravi, če bi bil njihov interes, relacija obstaja, potem imamo en kup teh drobnih kmetov, se pravi eden proizvaja odojke, eden jagenjčke, eden je vrhunski vinogradnik, nekaj jih peče različne izdelke, peciva ... in smo nenadoma začeli ugotavljati, da nam zmanjkuje kapacitet za prenočišče. Smo ugotovili, da imamo samo eno društvo, da imamo ene dvorce na Paki in lahko njih povežemo skupaj. Zdaj tukaj se je pri tej strategiji pričakovalo, da bo občina malo prisluhnila, potem pa se v naslednjem trenutku zgodi, da občina ta dvorec skoraj nekemu da zastoj, nekemu, ki se s tem ne bo ukvarjal, ne pa tistemu, ki bi imel nekaj od tega. Pri tej strategiji bo pa treba malo več korakov pri občini in posluha ter imeti malo vizije v pravi smeri. Potem se lahko neki »feedbacki« začnejo. Se pravi, če bo na tem dvorcu prespalo nekaj družin, je tu možno prodati en kos naših izdelkov in teh stvari. Se mi zdi, da se bo na tak način potem lahko tudi med prodajalo, da bodo lahko oni ... združeni v celoto in tako bomo dobili neke interakcije med seboj. Se pravi jahanje je možno v našem koncu, vinogradniške zadeve, mi se o žitu ne moremo pogovarjati. Mi ga pač ne moremo sejati, ker nimamo komu prodati. Mi ne moremo s temi 4 tonami odkupa, ki ga dobimo, preživeti sredi

neke konkurence komur koli drugemu. Se pravi, jaz mislim, da bi šel razvoj v tej smeri. Urbanistično smo mi ugotovili, da zelo »zaplankano«/ozko gledamo vsak samo na svojo rit. In zdaj nekaj drugega, treba bo nek razvoj postaviti, če hočemo spremembo narediti, da te stvari postavimo, potem se bomo morali zmeniti. Mi smo že od Zavoda za gozdove dobili nek konsenz, na katerem koncu je možno gozdove skrčiti, na katerem koncu bi lahko posegli v gozdno površino in bi tam lahko bili rastlinjaki, da tudi ne bi vizualno preveč kazili te naše doline. Ker ta infrastruktura, ki poteka na relaciji Semič–Črnomelj, če tukaj postavimo rastlinjake, so naše vasi zgubile na neki estetiki, ki se je skozi stoletja gradila. Zdi se mi, da se na tak način vsi učimo, dobivamo neka spoznanja, »feedbacke« nazaj. Se pravi, nekdo je zadovoljen, nekdo ni zadovoljen, iz tega skušamo dobiti en konsenz, se mi zdi, da bi bilo tako potrebno tudi te stvari speljati. Zdaj jokati na zadruge, kaj je bilo, kaj ni bilo, kdo je ali ni kriv. Nesmiselna zadeva. Moje osebno mnenje je, da se morajo spustiti še dva koraka nižje, da se bodo končale, da se bodo nehale te zadeve, potem pa bodo morali ljudje razmišljati, da se tam več ne da. Vsak dan nosiš tja denar, pa ni nobene povratne informacije. Enkrat se neha nositi. Bodo pa začeli razmišljati, kje kak posel narediti, pa ni to pomembno, ali je v Novem mestu ali v Ljubljani, Metliki. Ni pomembno. Enkrat bomo morali ugotoviti, da smo grozno premajhni. In da se bomo morali na drugačen način prodajati. Zadruga kot zadruga v tistem združnem pomenu je zgodba zaključena. Štruclji prodajajo mleko, mi smo ga naročali na Zavodu za gozdove, ko sem bil še v službi, so nam ga pripeljali enkrat na teden. Mleko, jogurte, sire ipd., zdaj to lahko dobiš pri Krajcarju in te stvari je čisto možno povezati, sploh ni nobeden problem. Ampak Krajcar mora od tega živeti. Tam mora trgovka dobiti plačo, to drugače ne gre. Zdaj pa, kako se bosta ona dva zmenila med seboj, to pa ni problem vsakega posebej. To pa se ne sme zdaj potrošnika ('). Za potrošnika je pomembno, da dobi tisto, kar je plačal, proizvod, ki ga je hotel dobiti in mu je to nekako možno pobrati na dosegu roke. To se mi zdi, da bo treba v tej smeri strategijo obrniti in ne se ves čas obračati na to, kaj je zadruga narobe naredila, vsi naredimo napake, življenje gre naprej, trendi se spreminjajo in mi bi morali v tej smeri počasi razmišljati (organizaciji združni ne bo več šlo, ker nima več nihče zaupanja. To je zgodba zase). To nezaupanje. Preprosto, če ti potegne črto, da so tvoji stroški proizvodnje tvojega produkta že v štartu dražji kot pa ti nekdo za odkup ponuja, s tem, da pa še vedno ne veš, če boš dobil plačano, potem to nima smisla delati. Saj je veliko drugih bolj zanimivih stvari za delati. Po drugi strani vam pa nekaj povem, peljite se poleti ali pa spomladi proti Nerajcu in boste videli, da se morate pri Nataši za jagode naročiti 3–4 dni vnaprej. Skratka možnosti je dosti. Samo je treba te stvari zdaj nekako postaviti. Nimajo vsi take možnosti kot Nataša, pred hišo. Nekdo bo moral rastlinjak pač malo bolj stran postaviti/umakniti. Ampak te lokalne stvari bi se morale počasi malo urediti in mislim, da to gre, da se da te stvari premikati. Da se ne da čisto nič narediti, to ni res. Da se. Samo vsak se mora pri sebi za en korak premakniti, je pa zagotovo, da vsak sam zagotovo ni dosti močan. Kot celota je bistveno lažje nastopati. V kakšnih oblikah, to bo verjetno čas prinesel. Samo mislim pa, da osnova tega je, da bo treba razmišljati strateško tudi v tem smislu, na kakšen način bomo mi te naše vasi v bodoče oblikovali, da bodo naši potomci tukaj ostali. Ker, če ne bodo ostali, je škoda, da se trudimo. Jaz bom preživel, penzijo bom še dobil, ali pa ne, ni pomembno. Ampak za potomce je potrebno stvar naprej pripraviti. Zdi se mi, da bi bilo potrebno v tej smeri stvar obrniti. Potrebno bi bilo zdaj 19. stran brati, ne pa prvo stran in po njej kake odgovore dati, nasvet ter v to smer razpravo peljati. Institucije, ki imajo možnost kupiti to našo hrano ali ne, pa se verjetno iz tega nekaj naučijo. Saj ni treba vsakič povedati, da je treba narediti to. In to dobro napraviti, če želijo, da tukaj ostanemo. Če pa tega nočejo narediti, pa mislim, da ima občina nek vzvod, da lahko tudi rahlo posega v določene stvari. Nenazadnje subvencionira, to plačuje, so plačnik te zadeve.

– M: Potrebno bo doseči povezovanje, kot ste pravilno ugotovili. V kolikor bomo nadaljevali s trendom individualnega ponudništva, ne bomo prišli nikamor. To pomeni, da se moramo, kakršna koli bo to oblika, povezovati. Se strinjam, da se razmišlja v smeri, da bi se morali povezovati na ravni Bele krajine, žal tu vemo, kakšna je situacija s sosednjimi občinami. Je neko sodelovanje, ampak dvomim, da bomo kdaj uspeli doseči, da bomo kdaj toliko enotni in bi skupaj

nastopili na trgu. Tako, da pač moramo razmišljati kot Občina Črnomelj, kje najdemo te sinergije, da bi lahko našli neko skupno pot.

– Kot je gospod prej omenjal, da Bela krajina leži praktično na vodi. Jaz imam pa tako izkušnjo, imamo vrtino 20 m stran od naših parcel in sem se leta potegoval: dajte mi vrtino za napajanje, pa ni bilo na občini posluha. Kljub temu da imam 45l/s pretoka, sem bil očitno premalo agresiven, da ni še iz tega nič – pa samo malo bi bilo treba. Se pravi 20–30.000 €, pa ni to problem. Pa sem rekel, da bi sam tudi, pa tudi ni bilo posluha. Potem pa kaj? Cev je zraven, voda je zraven, ampak se neha z besedami.

– Jaz sem samo to mislil prej glede te pridelave. Ti mali vsi, ki smo, bi morali tole, zdaj najtežje je tisto narediti, iz njive nekaj pobrati, pa nekam iti, prodati in plačati. Se pravi predelava je pa tu zdaj res tak problem, da vsak sam ne more. Če samo za kisanje zelja gremo. So tu HACCP-i itd., tu pa bi bilo dejansko koristno, da sebe in svoje pridelke združijo in potem te pridelke tudi ponujati po šolah in javnih zavodih. Ker imamo tako papir. Kdor se še ni s HACCP-i ukvarjal, ne ve, kaj to je. To je živa groza. Eden sam s takimi malimi količinami ne more. Že če, bi se tu ljudje povezali in bi se veliko naredilo. Eden bi to delal, ali pa eden, ki že to ima, pa bi delal za druge. Potem bi pa še omenil, da resursi, ki jih imamo, jih spustimo, pa še sami ne vemo. Recimo Schengenfest. To je prihajalo ogromno ljudi. Tisti, ki so bili zraven, ki so se malo znašli, so prodali vse, kar so imeli. Spomnim se, ko je bil pred Schengenfestom Kolpafest, takrat vem, da je eden kmet vse prodal, vse so mu iz šotorov odnesli. Se pravi, to, kar že imamo, kar bi lahko izkoristili. Ne vem več, zakaj Schengenfesta ni več. Nimam nič s tem, pa tudi nikoli nisem bil tam, vem pa, da so tisti, ki so se mu priključili, prodali vse, kar so imeli. In tu bi se morale vse tri občine zraven priključiti in vse, kar je takega, ko pridejo iz Ljubljane, bi to vse prodali. Tu bi se pa nekako morali zaščititi domače in bi lahko vse prodali.

– Problem je tu, da ko nekdo nekaj začne, potem bi pa vsi to delali. To bi se moral narediti plan in se točno razdeliti, kaj kdo dela. Da imamo nek načrt dela. Tam bi pa vsi delali vse in nazadnje opešamo, ker ne naredimo kroga, ker nismo kos temu, ker nam zmanjka časa. Če bi delali pa manj stvari, bi bili pa uspešni in koristni. Za vse ni. Lahko bi se pa specializirali (eden paradižnike, drugi prašiče ...). Da imamo neko merilo in točno vemo, kje je kaj. Ne pa, da jih je treba 20 poklicat, da izvem, kdo ima kaj, ker se več časa porabi za to, kot pa da bi kupil v trgovini. To je problem, ker ne veš, kje je kaj. (M: Mi smo zaznali ta problem, da se ne ve, kje je kaj. In v gospodarstvu je tako.) Pa še en problem je, pri nas se vse prepočasi razvija. Že samo zase lahko povem, da imam prostor, da bi lahko delali velik projekt – hlev. Pa imamo že 10 let vlogo, nimamo pa določeno, kje ga postaviti, ker ni nič zazidljivo. In že 10 let ne moremo nič narediti, nismo edini taki, s tem smo izgubili mnogo denarja, čas in volja pa sta tudi mladim padla v vodo. V 10 letih bi se lahko marsikaj (naredilo), zdaj pa imamo krave na prostem. Najbolj sem se bodel, da bi spremenili plan za gradnjo. Sem dal vlogo, prišel vprašati in so mi rekli, da naj pridem drugo leto, tako je 10 let. In ni sprememb. Nekaj je tu hudo narobe. V semiški občini so pa njive kupili, v 6 mesecih spremenili namembnost in že gradijo tovarno.

– Sem Damjan Vrtin s Kmetijskega zavoda Novo mesto. Iz teh razprav se izlušči tiste zadeve, ki jih bom jaz ponovil, ali pa mogoče še kakšno dodal. Zelo pozdravljam pristop Krajevne skupnosti Petrova vas, ker na ta način se nekaj premakne. Ena ključna beseda z moje strani: interes. Če pričakujemo, da bo nekdo namesto nas kaj naredil, ne bo. Vi kot kmetje morate imeti prvi interes, voljo in energijo gnati naprej. Drugi poudarek, jaz govorim o butični proizvodnji. Bela krajina je butična. To moramo izkoristiti, tržiti. Vendar gledam tudi širše. Ne smemo pozabiti tudi večjih kmetij. Gledati moramo oboje. Vsak od vas ima svojo zgodbo in tu ste danes tisti, ki imate kaj pokazati in ste uspešni. Vendar bi bilo potrebno v strategiji ustvariti pogoje za večje. Konkretno za večje kmetije: naj občina tudi v prihodnje še bolj podpira komasacije, agromelioracije. To je zemljiška politika. Za manjše, npr. Petrova vas in še ogromno takih malih vasi, ne bodo šli notri 5 ha kompleksi. Na par območjih v Beli krajini in v Črnomlju pa jih imamo in dajmo s tem nadaljevati. Kar se tiče finančnih sredstev za velike kmetije, verjetno poznate, so razpisi: državni, evropski in tam me ni strah, da te kmetije ne bi pridobile teh sredstev, tudi jih uspešno pridobivajo. Na drugi strani pa imamo manjše kmetije, ki se usmerjajo v neposredno prodajo do končnega kupca. Tam je tista dodana vrednost seveda z vsemi težavami, ki so bile

omenjene (predelava itd.), tam pa pričakujem, da bi občina tudi finančno pomagala pri vzpodbudah v večjem obsegu. Nihče si ni upal tega reči. Razpis za kmetijstvo v rangi par deset tisoč evrov, ali je pomoč ali ni? To prepuščam. Potem, ko se to razdrobi in vsaka kmetija dobi 1.000 €, to ni vzpodbudno. Zdaj, ali spodbujamo kmetije ali pa neke oblike trženja. In smo že pri končnem trženju. Npr. Schengenfest, take prireditve. Tudi prireditve na nivoju občine (Jurjevanje, Martinovanje itd.), tu lahko občina pomaga, saj že zdaj izdatno pomaga, ampak mogoče še bolj. Tam je priložnost, da se vse te kmetije predstavite, kar tudi delate, to so ti novi kupci. Mi res nikoli ne bomo za masovno izvažanje hrane. Podpiram, da gre v to smer še naprej, da pripeljemo kupce sem. Moramo pa imeti kaj ponuditi. Čim več gostov. Tu imamo nosilce dopolnilne dejavnosti, ki dnevno tržijo. In spet ta primer iz Petrove vasi. Če je tam turistična kmetija, ki ima tedensko toliko in toliko gostov, je odlično, če se lahko dogovorite in prodajate tudi od drugih kmetij. To je prava pot. Povem primer, ki ni iz našega konca. 3 kmetije so se dogovorile brez zadrug itd., ena ima vino, druga sir, tretja pa salame. Vsak prodaja od vsakega, nobene formalne oblike ne potrebujejo. Ni vsak za neposredno trženje. Ko imamo goste na kmetiji, mora biti urejeno okolje, vsako trženje terja veliko časa. Pri okolju bi lahko občina šla naproti, da pomaga kmetiji, ki se odloči za neposredno trženje. Že prej omenjena blagovna znamka »Bela Krajina«, za tiste večje, ki želijo prodajati ven. Ni skupne blagovne znamke, pa so bili dokumenti in jih določeni poznate, pa so neke v predalu. Za skupno trženje je potrebna standardizacija. Tisti, ki prodajate v Mercator, veste, kaj pomeni standardizacija. Ne da se pomešati vsega skupaj in potem dati povprečnega naprej. Mora biti vse pripravljeno v ustrezni obliki. To je na nas, na kmetih, da to pripravimo, nam ne bo drugi pripravil. In še zadruga. V Sloveniji jih je 80 s področja kmetijstva. Se strinjam, da jih je preveč, če bo ena nova rešila zgodbo, ali ne bo. Da je pa pozabljena oblika zadrug (vprašajte kmete, ki tržijo v tujino in imajo posrednika, bodo vsi rekli kooperativa. Ker tam spoštujejo pravila zadruga. Pri nas je pa tako: ko mi gre super ne potrebujem nobene zadruga, ko pa mi ne gre, bi pa rad, da mi odkupijo po daleč najboljši ceni (odvisno od vodstva s strani zadruga)). Samo še zaključim interes, volja, energija, mora biti na strani kmetij. Moramo pričakovati tudi jasno od svetovalne službe in od občine ter od države, se strinjam. Ampak dajmo biti najprej pri sebi toliko močni, da gremo preko tega. Druga beseda: sodelovanje. Slovenci nismo ravno najbolj znani po tem, samo dajmo razbiti ta tabu in dajmo se spraviti skupaj. Mogoče za začetek 2, 3. Potem pa bo tu mogoče nastala naša interna zadruga. Za to trženje rabimo čas in sredstva. Prej je bil omenjen primer predelave mleka. Jasno, da če neka kmetija prodaja v trgovini, bo ta trgovina hotela imeti nekaj od tega. Ne imeti iluzij, da bo nekdo prodajal naše izdelke zastonj. Nikoli. Tudi vi sami, če se lotite, vidite, koliko to stane. Treba je vzpostaviti neka razmerja in ne pričakovati, da bo to zastonj. Zaključek: svetovalna služba, je bilo prej rečeno, če bi bili mi tisti vezni člen za kmetije. V trenutni organiziranosti to sploh ni naše področje dela. Je bilo pa včasih tako, da je imela zadruga pospeševalce. Zadruga je imela plan, koliko česa je potrebno pridelati in so šli pospeševalci na kmetijo, povedali kmetom, kaj rabijo. In so imeli skoraj s seboj pogodbo, češ da, ti pridelaj in mi bomo kupili, ker rabimo (včasih se je tudi semena dalo). Tega pa zdaj ni in mi kot služba imamo svetovanje in nimamo s trženjem nič. Smo pa pripravljene in bomo sodelovali, kolikor je v naši moči, s strokovno podporo.

– Trgovine hočejo imeti preveč. Skoraj vse. Če dam svoj primer, ko sem delal koruzo za polento, sem dobil 11.000 s subvencijami vred za koruzo. Za isto tonažo pa 50 ton manj, je bilo pa 1.125.000 €. Pa samo dva sta bila lahko vmes in jaz in dva (v verigi proizvodnje). Veste, kakšna je to razlika? Govorim o izdelku na polici.

– Škofjeloška zadruga je denimo primer dobre prakse za zadrugo – dobro deluje, mislim pa, da vzame 9 %?

– Jaz bom nadaljeval z interesnim združevanjem. Sem Miroslav Rožman. Nikakor ne morem sprejeti, da na nivoju Bele krajine ni blagovne znamke »Bela krajina«. Dobri primeri: vinogradniki, ovčarji, sadjarji, ki so združeni na nivoju Bele krajine, čebelarji, ki smo združeni v čebelarstvo zvezo Bela krajina – to so 4 čebelarstva v 4 občinah. Sodelujemo samo na interesnem področju. Prvi interes: zdravstvena zaščita čebel (veliki problemi, skoraj večina pogovorov je na to temo, malo o čebelarstvih izdelkih); drugi: izobraževanje; tretji: druženje. Na

podlagi tega interesnega druženja smo se povezali in začeli sodelovati s 4 čebelarstvenimi društvi na drugi strani Kolpe. Edino na ta način se da delati. Vem, da je trženje še vedno stvar vsakega čebelarja posameznika. Je pa tudi skupno trženje in promocija, ki gre z nivoja čebelarstvene zveze Slovenije. Vedno se poudarja domači, slovenski med. Zdaj so tudi že jumbo plakati in reklame po TV. Gre za potrošnjo domačega medu, kateremu se cena le dviguje in ki ga čebelarji tržijo doma na pragu, statistika ocenjuje da je med 80–85 % medu prodanega doma. Saj ga Slovenija, na podatkih zadnjih 5 let, proizvaja vsaj pol premalo glede na te podnebne spremembe, ki so se zgodile. Zato sploh ne vidim težav, zakaj se ne bi naslonili na Kmetijsko zadrugo Metlika. Naslednje: kultura bivanja. V Beli krajini je takšna socialna kultura in dohodkovna lestvica, takšni so prihodki. Mi živimo v širokem spektru ljudi. PARAFRAZIRAM: kar se trženja tiče: ceste. Primer, ko sem potoval z Danske na Švedsko, so ob cestah prodajali sadje, zelenjavo. Si se ustavil. Kupil in plačal. Kar se države tiče: pomagaj si sam in Bog ti bo pomagal. Mi se strinjamo, ker smo skupaj v isti ladji, ki gre naprej. Trdim, da belokranjska blagovna znamka mora biti. Vem, da občinska strategija mora biti. Ampak še vedno lahko razmišljamo o skupni blagovni znamki.

- Še en predlog sem prej pozabil izpostaviti. Podpora ekološkemu kmetovanju. Bela krajina je toliko ohranjena in je pametno, da bi se čim več kmetij vključilo v to. Trenutno, na podlagi lanskih zbirnih vlog, je 53 kmetij vključenih v kontrolo ekološkega kmetovanja (7 % od vseh odstotkov kmetij v Občini Črnomelj in površine 13,6 % od vseh površin je pod ekološko kontrolo). Število kmetij je veliko, površina pa je še mala (za vrtce je dovolj), to je generalna zgodba, ki bi jo morali povečati.

- Vprašanje: 3 kmetije, ki medsebojno prodajajo. Kako je to urejeno?

- Dopolnilna dejavnost na kmetiji. Ena izmed dopolnilnih dejavnosti je tudi prodaja z okoliških kmetij. Prav prodaja pridelkov z ostalih kmetij. To je samo ena alineja. (Npr. dopolnilna dejavnost na stični kmetiji, meni se zdi, da jaz lahko samo svoje pridelke prodajam). Vi samo še doregistirate. OBVEŠČANJE LJUDI O OPCIJAH, KI SPLOH SO NA VOLJO, KER SPLOH NISO SEZNANJENI Z NJIMI. Samo še prodajo z ostalih kmetij. Do 50 % realizacije prodaje je lahko od ostalih kmetij. Dokup je lahko. Tudi iz trgovine (govorijo eden čez drugega), to je dovoljeno in to se izvaja (M: To je tudi dokaz, da še premalo poznamo.).

- Imam še en konkreten predlog. Da ustvarimo blagovno znamko »Bela krajina« (v 14 dneh). In se te produkte in pridelke zbere skupaj. Tisti, ki imajo certifikat in so na nekem nivoju in kvaliteti, tako se jih začne voziti v Ljubljano. Komu ne ustreza, gre lahko v KZ Metlika in najde drugo opcijo. Meni je pomembno, da se nekaj premakne. Da začnemo iti ven iz tega prostora pod eno blagovno znamko (pa da se tudi tu trži, seveda). Ne damo vse proizvodnje, ampak del, da se pojavimo v Ljubljani, da nekaj imamo Belokranjci in da se to širi. Infrastrukturo, ki jo imamo, jo moramo izkoristiti. To je KZ Metlika. Komur ne ustreza, naj gre sam.

- Jaz bom samo toliko vprašala. V prejšnjem in zdajšnjem obdobju ministrstvo podpira povezovanje družbe do pridelovalcev. Koliko programov ste na kmetijskem zavodu naredili? (Odgovor: nič), je bilo kaj pobud? (Lahko na prste preštejemo za celo Slovenijo, da se jih je preko tega razpisa združilo in da se je oblikovala organizacija, ki bi delovala. Ni zaživel.).

- Dosedanja organizacija pridelovalcev je bila predvsem zgrešena, ker je v naprej določila obseg prodaje. Celu do milijona evrov letno. V Sloveniji se 150 slovenskih kmetov ne bo moglo združiti, da bi prodalo eden artikel v tem obsegu. To je bilo zgrešeno. Je pa res, da je v tem okviru ta drugi del, ki se mu izrazito reče sodelovanje med več deležniki, dveh treh, kar pa ni isto, da so samo kmetje, to je pa možno narediti zelo dobro. In se da izkoristiti (npr. ena proizvodnja, en gostinski obrat, en trgovec ali pa še šola), tu so lahko dva ali trije. Ali od 3 do 5. Nič več. Osnove. Tu so vrata odprta. Ljudje se morajo zavedati, da če ne bodo en drugemu stopili naproti in se začeli pogovarjati, kdo ima kaj in kako lahko to izkoristimo. Če tega ni, je končano.

- M: Mene zanima, ali mislite, da bi bil na področju Bele krajine interes, da se vzpostavi spet nekaj takega podobnega kot je bil recimo Belsad? (Odgovor: Je). Govorimo o interesu. (Na zdravi gospodarski osnovi).

- Treba je nekaj narediti zdaj. In ne 2025. Treba je stopiti skupaj in se premakniti, ker tisti, ki smo to že naredili, smo že nekaj dosegli. Vsi, ki smo tukaj, smo že nekaj poskusili. Marsikaj se že da, samo zdaj bi pa lahko nekaj več naredili. Pa ne se pritoževati za nazaj.

- Ko so gradili na primer Spar. Gor je tisti bife, pa bi bilo še nekaj kvadratov in bi bila lahko vsak dan tržnica odprta (ne bi Spar pustil). Pa bi mu dali pogoje, pa ne boš delal. V drugih državah je. Ker vsak pride avtomatsko, če si šel v eno ali drugo in je tržnica tam. Istočasno je delo narejeno.
- To je zamišljeno pri zdajšnji Agro oskrbi. Pa je zadruga prodala avtoprevozniku 400 m², da bodo nekaj minimalističnega in lepega postavili, da bo to za kmete.
- Najbolj enostavno pa je, ker je že tu velika trgovina in se potem odločiš, ali boš kupil v Sparu ali na tržnici. Tako bi se ogromno prodalo.
- Če že o tem govorimo, bi bil Lidl bolj primeren. Ker so zraven bloki (to sem dal kot primer. To mislim, da delajo v Ameriki. Ker je obvezno). (Smo že zamudili, da bi dali pogoje.)
- M: A se lahko vrnemo nazaj?
- Tu je veliko malih kmetij in če gre za direktno prodajo je nekaj čisto drugega, kot če ti prodajaš v zadrugi. Ker vemo, kako je z zadrugo. Mi že 24 let sadimo in vemo, koliko je zaslužka preko direktne prodaje in koliko preko drugega. Po navadi je 50–50. In to človeka boli. Ker vse tvoje delo za dvojno ceno proda, tako zelo malo zaslužiš.
- M: Kaj pa mislite na področju gozdarstva, izkoriščanja lesene biomase. Kaj bi tu lahko naredili?
- Biomase je zadosti. Vsak normalen gospodar ve, da če bo zraven kurjenja proizvajal še elektriko, da mu bo drug proizvod elektrika oz. toplota, ki jo prodajaš ali pa daješ zastonj in z evropskimi sredstvi pokrivaš nekakšen tržni višek. Ali pa pri nas gremo vedno v obraten projekt. Zadeva je bila mišljena, da se bo enkrat iz bioplinarne pobral del toplote (ESOL), v Črnomlju je bila strateška odločitev, da je kurilnica samostojna. Priklop vseh teh, ki so na biomaso še priklopljeni, razen, da vozijo pelete v OŠ Loka ali pa gimnazijo, se peleti vozijo iz Avstrije, ker v Sloveniji niso dobri itd. Tu bo treba še en korak naprej narediti, ker ti kilometri, ki se jih prevozi, so nori. Kdor se ukvarja s temi zadevami, ugotovi, da je poraba goriva od Črnomlja do Vrčic/Brezovice večja, kot od Brezovice do Krškega ali do Ljubljane. Ta vzpon porabi več, kot potem naprej za 73 km.
- M: In kakšni so predlogi, kaj bi recimo lahko naredili?
- To je pa odvisno samo od občine, saj ima strategijo in jo mora povzeti, da se bo ukvarjala s to zadevo, da bo spremembe naredila pri potezah, ki jih bo naredila. Če bo podpisala dolgoročne pogodbe, je pa škoda, da govorimo o strategiji. Tisti, ki so to podpisali, so verjetno že naredili »škodo« sami sebi. Ne moreš si dosti pomagati. To, da greš pa sam lokalno delati, pa da boš 3 kmete zbral in okoli 4 vasi ogreval, to so prevelike investicije. Sanjati pa, da je bioenergija, energija, les zastonj in da se plača s tem ogrevati. Ko so me prvič na ESOL-u spraševali o količinah in ceni, sem jim povedal, da so količine neomejene, damo je odvisno, koliko bodo to plačali. Ker z višjo vrednostjo plačanega lesa tudi količina raste. Vsi so pričakovali, da bodo dobili 30–35 € na tono. Nek asortiment, ki se ga ne da ven iz gozda spraviti za ta denar. Sanjati, da bo nekdo za 20 € veje vozil iz gozda na kamionsko cesto, to ne gre, ker ekonomika ne prenese tega stroška.
- M: Kaj pa o tem razmisleku, da bi se začeli z lesom ukvarjati? Ali sama proizvodnja ali neki podizvajalci?
- Predelava sama, same žage, to je zgodba, ki je že zdavnaj mimo. Prvič, neke osnovne predelave v naši državi, mislim, da tukaj v Beli krajini, sploh ni smiselno delati, ker smo premajhni, da bi se šli vse te obrtne dejavnosti. Sicer lahko vse te obrtne dejavnosti normalno funkcionirajo, ampak v neki predelavi, da bi se zraven postavila še žaga, je pa zgrešeno (masovne proizvodnje ni). Primer: 1993 sem se začel ukvarjati z gozdarstvom. 1 m³ sečnje in spravila lesa je takrat stal 1200 SIT. 1 m³ razreza na žagi pa ravno tako 1200 SIT, danes je pa 1 m³ sečnje okoli 15–17 €, 1 m³ razreza pa 27–28 €. Gozdarstvo se je moralo prilagoditi, ker je konkurenca. Medtem ko se žagarstvo ni prilagodilo in se pritožujejo, da je surovina predraga. Skoraj za 50 % so šli v tej zgodbi naprej. Niso svojih potencialov izkoristili, mi vedno poslušamo, da se les vozi v Avstrijo. Zakaj? Zato ker 10 % lesa dobijo zastonj. Ko pripeljete v Avstrijo les, imate 7 % skorje in 3 % je na lesu nadmere, ta nadmera je v Avstriji zastonj. Oni so to s spretnostjo ugotovili in teh 10 % vložijo v surovine za rekuperacijo, se pravi, da ogrevajo svoja naselja, porabijo to toploto, proizvedejo elektriko in rezultat je čudovit. Mi letno pripeljemo v Avstrijo par milijonov m³ lesa

in 10 % od tega, naj si vsak sam izračuna. (M: Zakaj te mentalitete mi nimamo?) Ker je v črnomaljski in v več slovenskih občinah že nekdo prodal pogodbo za kurilnico.

– M: Ampak primer. Peljemo v IKEO. Oni delajo eno pohištvo, pa nam prodajajo nazaj. Zakaj mi mentalitete ne spremenimo in proizvajamo (premajhni smo za IKEO), saj ne rabimo z Ikea delati, ampak dejansko delamo svoje produkte in jih prodajamo.

– Ker gredo ljudje v IKEO, ker je cenejše. Parkirišča so vedno polna. Mi smo premajhni. K Hutarju bo prišel en avto na teden. Pa nič slabega ne mislim. To so pa tržni vzvodi. Ikea ima v vzvodu trženja toliko potenciala, da bodo ljudje tja hodili, tudi če bodo slabši izdelek kupili. Enako je s Sparom, Hoferjem ipd., mi moramo pri sebi nekaj narediti. Jaz še vedno prisegam na domače mizarje, povem pa, kakšno je dejansko stanje. Filozofija naše lesne predelave pa se je začela z našo politiko. Ker naša državna politika ni dopustila, da bi se v Novolesu odpustilo 500–700 ljudi od 1200 in bi jih 500 ostalo. Zdaj imamo 40 ha veliko industrijsko cono v Straži, kjer ni nobenega. V isti sapi pa iz Črnomlja podjetniki kupujejo v Bosni in v Rusiji vezane plošče oz. iščejo vezano ploščo za svoje izdelke. Toliko, kolikor bi se lahko prodalo v Novolesu, ne morejo proizvesti. Se pravi, da so naročila za eno leto v naprej prodana. Ampak to zadevo smo povozili. Zdaj jo še enkrat postaviti nazaj je skoraj misija nemogoče. To je realistično razmišljanje. Zadeva je šla mimo. Takrat, ko je bilo to možno, je šlo h koncu. Zdaj pa ti več ne moreš dobiti pogodbe od SDG-ja, od zasebnih gozdov in si postaviti proizvodnjo. SDG (Slovenski državni gozdovi) bodo naredili zdaj razpis za referenčno leto 2016, če vi danes začnete s proizvodnjo, ne boste dobili 1 m³ lesa. Se je zadeva zaključila. Kje imate pa kontinuirano proizvodnjo? Kje boste dobili v januarju 100 m³ hlodov ali pa 10 kg čebule? Kje boš dobil? Če nimaš kontinuitete? Tu se vrtimo v krogu. Zelo veliko se okoli tega pogovarjamo, strateško je narobe. Potenciali gozdarstva so pa zelo zanimivi. Ko sem jaz pred 23 leti začel delati, je bil delež smreke v lesni zalogi 15 %, danes je njen delež, kljub vsemu, 25 %. Spreminjamo okolje v smreko. Sami tako delamo. Zakaj? Ker smreka se čudovito obnavlja v polsenci. Mi pa pridno gospodarimo tako, da pridemo po en hrast, in eno smrekico, to je za smreko fantastično podnebje/klima. In se super razvija. Samo v lanskem letu je v novomeškem območju v lanskem letu etat smreke (redna sečnja in podlubniki) prekoračil letni prirastek smreke, samo v lanskem letu. V vseh teh letih. Govoriti o nekih kvalitetah je nonsens. Kdor to govori, ne pozna podatkov. Lesna masa, ko sem začel, je bila 220 m³/ha po zasebnih gozdovih, danes se pogovarjamo okoli 290–300 m³/ha. Sekamo. Planiramo 70 % prirastka v poseku, realizacija nekje med 50–70 %. Realno sekamo okoli 50 % prirastka. Tu je prostih delovnih mest in energije več kot dovolj. Ko pa greste vprašati, koliko ljudi bi se prijavilo, da gremo delati gojitvena dela, ki smo jih v gozdu naredili 1-krat letno, in vam bom povedal, koliko se je prijavilo in koliko sredstev se je vrnilo nazaj (seveda, lastnikov je na tisoče in samo nekaj jih je pripravljenih delati. Predvsem taki, za naše razmere večji lastniki. Ljudje niso zainteresirani delati v lastnem gozdu), potenciala je neizmerno veliko.

– M: Samo, kje pa vidite kot poznavalci potencial za Občino Črnomelj?

– Gozdarstvo. Združevati parcele, to je osnova. Jaz še danes ne razumem, da se zemljo prodaja na oglasni deski. Zemlja je moja lastnina. Zakaj moram jaz na oglasno desko dati in potem čakati, da mi nekdo na UE 5–6mesecev pripravlja papirje? Potem pa na davčno v Novem mestu plačati te zadeve. Na Hrvaškem imamo te zadeve, bolj kot gremo proti jugu. Se danes v gostilni zmenimo, da bom jaz od njega zemljo kupil, jutri je podpisano pri notarju, spisano, plačan davek, je vpisano na zemljiško knjigo na Sandija ??? in te stvari, to pomeni združevanje. Morda pri 2–3 %. Vsi ostali nakupi so dogovorjeni v naprej. Potem pa se na oglasni deski kemija s številkami operira z ne vem kakšnimi zadevami. Nobeden ni danes toliko neumen, da bo šel kupiti v Zilje 0,5 ha ali pa 20 arov nekih njiv, če mu to nič ne koristi.

– M: Kaj pa združevanje s Kočevjem?

– V Kočevju so že v startu veliki problemi. Prihaja velika firma s Kitajske, je pokazala interes, prihajajo Škoti. Firmo Grča je odkupilo slovensko gradbeno podjetje, ki tudi kaže interese po povečani predelavi. Količina iglavcev, ki jo želijo predelati, ne zadošča potrebam teh žag. Vsaka žaga, ki se hoče pogovarjati o nekih resnih zadevah, mora najprej. Potrebuje pri sebi železniško infrastrukturo in potrebuje 200 000–500 000 m³. Edini projekt, ki je bil

narejen v Sloveniji, pa bo žal zaradi političnih zadev vse skupaj padlo v vodo, je bila ena centralna žaga, ki bi konkurirala avstrijskim žagam. Ker je bilo pa to iz cerkvenih krogov podprto, pa je potem zaradi Zvonov in vseh teh zadev padlo v vodo. Ker bi se to potem smatralo za možna drugačna tveganja in to je bil edini projekt, ki ga je neko nemško podjetje izvajalo. Nemci so za tem projektom stali finančno. Je bil to kapital slovenskega trga. To je bil projekt 1 milijona razreza letno, tudi železniška infrastruktura bi bila do Brnika postavljena in vsa logistika je bila že praktično pripravljena. Zadeva je padla v vodo, jaz trenutno ne vidim, da bi lahko resno še kdo tej zadevi konkuriral. Menedžerji, ki se z gozdarstvom ukvarjajo, jih lahko preštejem na prste ene roke. (M: Torej edina možna rešitev, ki jo vidite, je komasacija?) Prva zadeva je vzdrževanje posesti. Se pravi sproščanje. Predvsem premik politike, da so ti predpisi bolj enostavni. Bolj poenostavljene zadeve. Prevelik vpliv birokratizacije in politike. Lahko je zastoj zemlja, samo, kaj mi bo. Od nje bom plačal davek. Naslednja zadeva pa je, da mi ne izkoriščamo stvari, ki jih imamo na razpolago. Če je zaraščeno, en kos Bele krajine se začne zaraščati, mi imamo v *Zakonu o kmetijstvu* člen, kjer piše, da si ti dolžan enkrat na leto do določenega datuma svojo zemljo obdelati. Ko je prišlo do trenj na nekem mestu, je kmetijski inšpektor vsem poslal dopise, do kdaj imajo rok, da morajo pospraviti grmovje in travo pokositi. Potem stvar stoji, ni potrebno zakonov spreminjati, ampak jih spoštovati. Če on tega ne želi narediti, mu lahko tudi komunala, kdorkoli, potem mu naj tudi te zaračunajo. Slej ko prej se bo ta zadeva začela premikati.

- Jaz bi bil samo še pri zemljiški politiki malo previden. Čisto liberalno pustiti nakup in prodajo zemljišč, treba je prej premisliti, zaradi česa (kaj bi pa rešil?), veš kdo kupuje zemljo v Sloveniji? Kdo ima denar za nakup zemlje? To je denar izven kmetijstva (tu je potrebno samo postaviti pogoje, da je to kmetijsko zemljišče in da ga je treba obdelovati, pa ni važno, kdo ga obdeluje. Drugače se bo zaraslo). Bi bil zadovoljen, da bi se nekdo pred nosom v Petrovi vasi odločil prodati zemljo po 10 €/m². Nihče nima toliko denarja, da bi to kupil. 10 ha v kosu od kmetov, od nas tu prisotnih (in kaj je narobe z oglasno desko?). Ne govorimo tu o postopku (in ja, se reši s tem), zgubil boš vpliv nad tem, kaj se bo tam dogajalo (če bo nekdo to ponudil za tako ceno in bo nekdo to kupil, bo v vsakem primeru šel na oglasno desko obesiti. Se bosta dogovorila za ceno ... in s tem omejila, kdo lahko to kupi, tudi če bo na oglasni deski), ti je vseeno kdo to kupi? To sprašujem (ni vseeno, samo to se ne prepereči). O vplivu na tem zemljišču (saj je v OPN-ju določeno, kaj je tam lahko gor). Se bomo srečali, ko boste imeli tak primer pred nosom, koliko boste liberalni.
- Je dobro, da se malo ve, kdo to zemljo kupi in kaj kupi, ker včasih pridejo taki, s katerimi imamo po vasi veliko težav. Kupijo poceni in potem pride nekaj takega v vas, kar celo vas mori.
- Vrnimo se nazaj na blagovno znamko in takojšnje sodelovanje s KZ Metlika. Pa naj se tako začne. V življenju bo strategija naprej in prav tako čas. Jaz predlagam, da postavimo takoj izvedljiv cilj, in sicer skupna blagovna znamka in takojšnja povezava s KZ Metlika!!!
- Še eno vprašanje o gozdarstvu. Zanima me, kako tečejo postopki, če kdo rabi par 100 kamionov peska za eno gozdno pot (to ni strategija), jaz ga že 10 let nisem dočakal (eno so gozdne ceste, druge so gozdne vlake. Gozdne ceste se vzdržuje iz sklada, v katerega plačujemo lastniki za vzdrževanje gozdnih cest in ne??, vam bom vse to razložil in se oglasite v pisarni. To so specifične stvari).
- Pa še nekaj s turizmom. A je na občini res tak problem, da bi se naredila označba, kje je kak turistični objekt. Že 20 let čakam na znak za svojo kmetijo, da je turistična kmetija. To še vedno stoji. A mora vsak posameznik iti in spraševati. Ko ste spraševali za to blagovno znamko. Kašna so orodja? Ali morate vse vprašati, ali mora vsak zainteresiran povedati, ali bo neko glasovanje, da ne bomo mi na silo morali reči, da se strinjamo.
- M: Na splošno se pogovarjamo danes o ciljih, ki bi jih radi dosegli z Občino Črnomelj do 2025.
- Ja, ampak na vprašanje, kaj vi mislite, potem se pa vsi naenkrat pogovarjamo.
- Kar se tiče označevanja. 14 let je tržnica v Črnomlju pa še ni označena. (OBČINA MORA POSPEŠITI SVOJE DELOVANJE). Na Suhem mostu bi bil lahko označen delovni čas tržnice.

- Navezal bi se na prodajo ob cestah. Zakaj pa se ne bi poleti, ko je turistična sezona, naredil parkirni prostor in tam postavimo stojnice, da ljudje prodajajo. Prostor mora biti registriran (pred trgovino so rekli, da konkurence nočejo).
- M: Še vprašanje. Izrazili ste željo, da bi imeli pokrito tržnico. Kje vidite potencialno lokacijo, da bi se kaj takega dejansko izvedlo?
- Od Črnomlja do Vinice. Pri trgovskem centru pri Begradu, zaradi parkirišč – mora biti v centru okoli Spara, pri upravni enoti. Kako je z lastništvom? Tam, kjer je bila mlekarna pri Sparu? Tam bi bil idealen kraj, samo ne vemo, čigavo je. UE enota je tam. Ker tam je velik pretok ljudi, ti moraš biti tam, pri Sparu bo predaleč ...
- M: A ima kdo še kakšen predlog glede kmetijstva, si še želite, da bi se kaj uresničilo v sorazmerno kratkem času?
- Povedala bi še, da ni problem v tržnicah, ampak, da ljudje nimajo dohodka. Marsikdo, ko gledam po tržnici, zelo malo je blokovskih. A je res oddaljenost kriva? Bolje je, da je na dveh koncih tržnica. Po drugi strani so pa tudi cene. Marsikdo ne gre, dokler vedo, da je v trgovini veliko ceneje kot pa na tržnici. Je treba malo ljudi osvestiti. Drug primer. Morda tudi mi ne znamo sami cene postaviti, npr. ko smo društvo vinogradnikov in ko imamo klet odprto ob Jurjevanju itd., vsi se cincajo. Mi smo že navzven tako znani, da bi vsi tu, ko pridejo v Belo krajino, zastonj. In ko pridejo nekam, se mu ne da nižati cene. Npr. v Vipavi za svojo storitev računajo 13 €, pri nas pa zahtevajo /€, ko pride avtobus z RIC-a, pa bi radi pogačo, vino. Potem pa vprašamo, koliko bi oni dali: 5 €. Za toliko denarja pa naj imamo toliko vina? In potem ne bo avtobusa. In se moraš odločiti. Al ga ne bo ali pa, da si na zgubi. Vse bi odnesli, ko pa je treba kupiti, pa ne bi. Je treba ljudi navaditi, da je v Beli krajini tudi treba kaj kupiti. Ne smemo se dati podcenjevati, ker vedo, da smo prijazni in ...
- M: Na primorskem so osmice – dnevi odprtih vrat. Bi bilo kaj takega tudi pri nas zanimivo? (Ja).
- Mi smo poskusili v Semiški gori, kjer imam zidanico, smo se o tem pogovarjali. Tu je spet problem papirjev. Ni težava v zidanici, ampak, kaj to vse za seboj potegne. Od sanitarij naprej. (M: Če bi se jih več združilo, bi bila drugačna situacija?) Kdo bi pri nas to naredil? Dol to deluje zaradi zakona, ki je sprejet.
- Saj imamo Jurjevanje, pa imamo vsi ponudbe, pa ni ljudi. Če je zastonj, vsi pridejo. Če je pa treba kupiti, pa nobenega ni. Kupne moči lokalnih ni.
- To je treba poenostaviti prek državnih predpisov v občinske predpise (Za Jurjevanje, osmice), ker je to samo v določenem obdobju za en teden ali pa deset dni. Kar se pa tržnice tiče, pa da je na občinski zemlji in ne na privatni. Z vsem tem, kar pripada. V sezoni odprta vseh sedem dni v tednu, ponudba za vse ponudnike, tudi tiste z ročnimi deli, od 7. do 19. ure, se odpre in zapre, da ni vandalizma. Kupci pa potem prepoznajo, ker se bodo lahko mimogrede z avtom pripeljali, ko imajo čas in prodajalec se bo lahko odločil, kdaj bo prodajal. Mora biti zraven te prometne ceste, da bodo tudi turisti videli, ko se mimo peljejo. In se bodo ustavili (V Kočevju so dobro naredili novo pokrito tržnico, ki služi tudi srečevanju. Je zaživela).
- Mi imamo osnovno pridelavo na njivi, če pa imamo rastlinjak, potem pa moram račun izstaviti. Je tako? (Res je, to drži. Je to druga kmetijska dejavnost?) (Če je hidroponika, potem to velja, če je pa rastlinjak na lasti zemlji, potem pa ne. To je napačna interpretacija).
- M: Jaz bi počasi zaključila in se vam zahvalila, da ste bili konstruktivni. Tako predstavniki občine kot tudi jaz osebno smo na voljo za še kakršne koli predloge, ki bi se vam v bodoče morebiti porajali.

**Zapisnik sedme delavnice »STRATEGIJA RAZVOJA OBČINE ČRNOMELJ
2018–2025«, POSVETOVALNO TELO ZA PODROČJE KULTURE, 25. 1.
2018**

Prisotni: Anja Panjan Trgovčič, Helena Vukšinič, Tadej Fink, Jože Migalič

Prisotni s strani pripravljavcev Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025: mag. Maja Pucelj, dr. Petra Štrekelj

Prisotni s strani naročnika Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025: županja Občine Črnomelj Mojca Čemas Stjepanovič

Na deveti delavnici Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025 je posvetovalno telo za področje kulture prišlo do naslednjih pomislov in sklepov:

Družabno in društveno dogajanje ter povezovanje društev:

- Uvodoma so bili predstavljeni nekateri **rezultati ankete**, izvedene med občani. Prisotni se ne strinjajo z rezultati ankete, opravljene med občani, da družabno in društveno življenje v občini nista dovolj razvita. Ugotavljajo, da je **prireditvev in dogodkov več kot jih lahko posameznik obišče**.
- Kar se kulturnih društev tiče, je društveno delovanje v Občini Črnomelj, v primerjavi z ostalimi občinami v Sloveniji, **nadpovprečno bogato**. Je pa res, da so to manjši dogodki in jih morda občani slabše zaznajo (npr. Kulturni dom v občini Semič. Ljudje imajo občutek, da se veliko dogaja, ker se vsi dogodki odvijajo na enem mestu).
- Prav tako je bilo poudarjeno, da si lahko **vsak po svoje predstavlja, kaj je to kultura** (npr. za nekatere je kultura rock koncert, za druge pop koncert, veselica, za nekoga je to otvoritev razstave, visoka umetnost v cerkvi sv. Duha itd.).
- Kot odgovor na rezultat ankete, da bi se bilo potrebno **bolj povezovati** med sabo, je bilo poudarjeno, da knjižnica, ZIK, JSKD, RIC in občina zdaj že kar nekaj časa skupaj delajo projekte (npr. za 8. februar, 8. marec ...) in da se na tem področju že ogromno dela, vendar pa bo verjetno potreben nek **čas, da to postane prepoznavno** in da ljudje začutijo, da je to ekipa, ki dela složno, ali pa, da je to projekt, ki je dober za vse.
- Izpostavilo se je mnenje, da so ti rezultati ankete bolj **stanje duha in odnosa do kulture**. Pa to ne samo v Občini Črnomelj, ampak se s tem po vsej verjetnosti srečujejo vsa mesta (kot primer je bilo podano, da kulturniki iz Ljubljane, ki pridejo v Črnomelj, pohvalijo tukajšnjo udeležbo. Pri njih naj bi kljub dobro pripravljenim dogodkom prihajalo zelo malo ljudi). Kultura se še vedno uvršča za športom.
- Ljudje, ki se že zdaj udeležujejo kulturnih dogodkov, imajo nek **interes za kulturo** in jim to predstavlja neko **dobro**. Zato ni smiselno pričakovati množične udeležbe na vseh kulturnih dogodkih (npr. na ZIK-u pripravljajo kulturne dogodke za ustvarjalnost mladih, kot so: Glas mladih, kiparska kolonija, Župančičeva frulica, filmski tabor, vendar se jih udeležujejo mladi iz drugih koncev Slovenije in ne lokalna mladina). Potrebno bi bilo ugotoviti vzrok za to (npr. jim ni v interesu, niso aktivni ...).
- Je pa potrebno težiti k **večji prepoznavnosti**, obveščeniosti itd., saj so tu še rezerve. Prepoznavnost je absolutno eden izmed **glavnih ciljev**.
- Udeleženci delavnice se strinjajo, da bo potrebno delati na **promociji** (npr. dati prihajajoče dogodke v javnost, predstaviti sodelujoče z njihovimi logotipi itd.).
- Občane se obvešča preko spleta, elektronske pošte, individualne pošte, vendar se opaža, da kljub temu da imajo vsi skupaj zelo velik seznam naslovnikov za obveščanje, na vse te dogodke prihajajo po večini **eni in isti ljudje**.
- Odgovor na to je bil, da kljub vsem tem orodjem obveščanja (plakati, obvestila, objave v medijih, na spletnih straneh in družbenih omrežjih itd.), **informacije ne prihajajo do občanov**, ali pa pridejo prepozno. Potrebno bi bilo ugotoviti, kje se informacije ustavijo in kako bi se najboljše omogočilo, da bi novice prihajale do občanov.

Zaključek: Potrebno bo ugotoviti, zakaj ni interesa in udeležbe s strani lokalnega prebivalstva in težiti k večji prepoznavnosti in obveščeniosti občanov o delu organizacij, ki skrbijo za kulturno dogajanje v Občini Črnomelj, kot tudi o prihajajočih kulturnih dogodkih. Zato je prepoznavnost

izpostavljena kot eden od glavnih ciljev. Potrebno bo najti drugačen princip za promocijo, saj trenutno informacije ne prihajajo do občanov v zadostni meri.

Reklamni/Obveščevalni pano:

- Podan je bil predlog za postavitve obveščevalnega panoja, na katerem bi bili predstavljeni vsi dogodki, ki se bodo zgodili v obdobju npr. dveh mesecev. Na tem t. i. »*big screen-u*« bi se prikazovalo vse, kar se dogaja v črnomaljski občini, Kulturnem domu itd., ki bi se jo postavilo pred ZIK-om, saj je to najboljša lokacija, ker je tukaj največja frekvenca ljudi.
- Vendar se je vse skupaj ustavilo, ker Zavod za varstvo kulturne dediščine v radiju 100 m okoli Kulturnega doma ne dovoli postavitve take table/panoja. Prav tako predstavlja oviro državna cesta, ki poteka skozi mesto.

Zaključek: Ena izmed idej za vzpodbuditev prepoznavnosti kulturnih dogajanj je bila postavitve obveščevalnega panoja pri Kulturnem domu, vendar trenutno to ni mogoče, zaradi lokacije ob državni cesti in pogojev ZVKD.

Lokalni obveščevalnik:

- Predstavljena je bila ideja o **lokalnem kulturnem obveščevalniku**.
- Trenutno to funkcijo opravlja mesečnik *Belokranjec*, vendar ne dosega svoje funkcije. V njem je ogromno informacij, vendar ni dovolj izčiščeno in pregledno napisano, zato se pojavlja mnenje, da **ljudje tega sploh ne berejo**.
- Podani so bili številni predlogi, kako bi se izvedlo tak obveščevalnik (npr. da bi bil oblikovan na tak način, kot so obvestila o občinskih/kulturnih praznikih, da bi izhajal na dva ali tri mesece, kot na poseben način oblikovana zloženka itd.).
- Predlagano pa je bilo tudi, da bi se lahko samo dodelalo in izboljšalo to, kar je v *Belokranjcu*. Na primer, da bi se na dveh ali več straneh (se prilagodi mesečnemu kulturnemu dogajanju, ker npr. decembra jih bo potrebno več) znotraj *Belokranjca* predstavil kulturni program vseh treh občin za celoten mesec.
- Nujno pa je, da je vse dobro pregledno in lično narejeno.

Zaključek: Predlagana je bila izdelava lokalnega kulturnega obveščevalnika, ali pa preureditev trenutne rubrike v *Belokranjcu*. Predstavitev kulturnih dogodkov pa mora biti pregledna in lična, da jo bodo ljudje prebirali in se posledično tudi udeleževali napovedanih dogodkov.

Delovanje društev in zavodov:

- V Črnomlju je več različnih kulturnih ustanov, znotraj katerih se dogajajo različne kulturne zadeve/dogodki. Poudarjeno je bilo, da je dobro, da zavodi in društva **delujejo na različnih področjih**. Knjižnica Mirana jarca Črnomelj, kot splošna knjižnica, skrbi s splošnimi dogodki za vse generacije, Javni sklad (JSKD) pa se v cerkvi sv. Duha bolj usmerja k neki visoki kulturi in ohranja nek standard. Prav ta razpršenost pa je tudi prednost Občine Črnomelj.
- Pomembno je, da društva in zavodi **znotraj lastne vizije krepijo svoje poslanstvo**, s kakšnim namenom so tu. Tako so si potem med seboj različni in se ravno zaradi tega, po drugi strani, lahko povezujejo, kar se pa dogaja že sedaj.
- Ohranjanje **različnih dogodkov na različnih lokacijah** je zelo pomembno tudi za oživitve samega mestnega jedra. Na ta način se pred propadanjem ohranjajo objekti, v katerih se vrstijo ti dogodki (npr. Sveti Duh, Kulturni dom, atrij gradu itd.).
- Izpostavljeno je bilo, da se tudi v Evropi vse bolj teži k **butičnemu in individualnemu principu**.

Zaključek: V Črnomlju je več kulturnih ustanov, ki pa delujejo na različnih področjih in skrbijo za različne populacije. To je velika prednost, saj se ravno zaradi te različnosti lažje povezujejo med

seboj. Tudi to, da delujejo vsaka na svoji lokaciji, ima pozitiven vpliv na oživljanje mestnega jedra. Želja za prihodnost je, da ostanejo tako razpršeni, saj v tem vidijo prednost Občine Črnomelj.

Terminsko usklajevanje dogodkov:

- Izpostavljeno je bilo, da je v Občini Črnomelj poplava dogodkov in da se je zato zelo **težko uskladiti** z vsemi društvi. Po navadi se planira le za en ali dva tedna v naprej, čeprav se jih vzpodbuja, da bi npr. že januarja podali svoje terminske plane dogodkov, da bi se tako preprečilo prekrivanje.
- Prav tako je težavno uskladiti večje dogodke s sosednjima občinama.
- Občina, ZIK, JSKD in knjižnica, ki sedaj sodelujejo, se lažje med seboj uskladijo za razpored in načrtovanje dogodkov. Prav tako z določenimi društvi, ki dovolj zgodaj obvestijo o svojih dogodkih, ali pa če morajo slučajno odpovedati. Marsikatera društva pa javijo to le en teden ali pa kak dan pred samim dogodkom.
- Počasi se stvari premikajo na bolje, vendar bi bilo potrebno spremeniti takšen način dela (slabo planiranje društev dogodkov v naprej) in ozavestiti ljudi, predvsem društva (in jih spodbujati, da sami posredujejo podatke).

Zaključek: Usklajevanje terminov je oteženo zaradi velikega števila dogodkov, usklajevanja s sosednjimi občinami in ne dovolj zgodnjega obveščanja o dogodkih, predvsem s strani društev.

Večji kulturni dogodki v Občini Črnomelj:

Veseli december, Novoletni direndaj:

- Iz anket je bilo razbrano, da so ljudje mnenja, da dogodki v decembru izumirajo. S tem se prisotni niso strinjali, saj so decembrske prireditve dobro obiskane.
- Poudarjeno pa je bilo, da se ljudje organiziranega dogodka, ki je bil v centru mesta, za čakanje novega leta, **niso udeleževali** (npr. namesto da bi prišli že ob 22. uri na dogodek, so prišli šele nekaj pred polnočjo in vse prinesli s seboj).
- Izpostavljeno je bilo, da si ljudje želijo zelo kvalitetno ponudbo, ampak da bi bilo to tudi brezplačno. Kar pa velikokrat ni izvedljivo.

Jurjevanje in preurejanje Jurjevanjska drage:

- V začetku so bile v Črnomlju samo domače folklorne skupine. Jurjevanje pa je bilo ustanovljeno leta 1964 kot zbor belokranjskih folklornih skupin, z namenom, da vsaka vas še naprej ohranja te običaje.
- Preden je cesta čez mesto postala državna, je Jurjevanje potekalo v mestnem jedru, nato pa se je preselilo v Jurjevanjsko drago (ker se ni smelo zapirati ceste).
- Pri jurjevanju so mnenja občanov deljena.
- Jurjevanje se zadnja leta ponovno odvija v **starem mestnem jedru**. Lokacija je všečna, vendar je program, v primerjavi s celodnevним dogajanjem, ki je bilo v Jurjevanjski dragi, osiromašen.
- Poudarjeno je bilo, da takega celodnevnega programa, kot je bil v Dragi, več ne bo, ker **ni dovolj obiska** (npr. na dogodkih ni ljudi, pride jih samo po nekaj; prav tako se je zgodilo, da nastopajoči iz Srbije niso hoteli nastopati, ker ni bilo gledalcev).
- Predlagano je bilo, da bi morala biti ponujena **bolj atraktivna vsebina**, ki bi pritegnila gledalce, saj je udeležba odvisna od ponudbe (npr. ljudje ne bodo prišli na ogled folklorne skupine popoldan, če jo lahko vidijo zvečer ponovno na velikem odru). Ne sme se samo polniti programa z vsebino. Smotrno bi bilo tudi skoncentrirati vsebino, prerazporediti urnik dogodkov itd.
- Osnova Jurjevanja je kulturni dogodek in folklor. Ko pa se zaključi, bi bilo potrebno poskrbeti še za **družabno dogajanje**, ki bi spremljalo kulturno prireditve. Postavlja se vprašanje, kako to združiti v starem mestnem jedru.
- Omenjeno je bilo, da so že v lanskem letu potekali dogovori, da bi bili večeri tematsko razdeljeni: npr. v petek zvečer rock koncerti in alternativna scena v atriju gradu, v soboto pa

mogoče kakšen koncert popularne glasbe, prav tako pa bi se lahko, v sodelovanju z gasilci ipd., mogoče na Majerju organiziralo prireditev za ljubitelje narodno zabavne glasbe.

– Za letošnje leto bo dogajanje v atriju gradu okrnjeno, ker se bodo v njem izvajala izkopavanja, kot nadomestna lokacija je bil predlagan Mladinski kulturni klub.

– Cilj je pripraviti program od enajste ure pa do tretje ure zjutraj, ki bo **privabil obiskovalce**. V tem času bi prav tako lahko zaživel gostinci.

– Prav tako je bilo izpostavljeno, da se je skušalo zmanjšati količino gostinske ponudbe med samimi festivalskimi nastopi (med kulturnim programom naj se ne bi streglo alkohola, ker se lahko potem z razgrajanjem moti nastopajoče na odru), kar je naletelo na negativen odziv obiskovalcev.

– Čeprav prestavlja Jurjevanje v starem mestnem jedru večji strošek kot v Jurjevanjski dragi (predvsem zaradi zapore ceste), pa je dobro, ker v tem času **mestno jedro zares zaživi**.

– Še vedno so deljena mnenja o lokaciji za Jurjevanje. Potrebno bi bilo **vzpostaviti povezavo med obema**, kar pa seveda prinese dodatne stroške.

– Jurjevanjska draga je deloma izkoriščena prvi dan, ko je kresovanje. Lahko bi se pa v njej odvijale še dodatne vsebine (kulturni dogodki, veselica, gostinska ponudba ...).

– Tudi Jurjevanjska draga ima **velik potencial**.

– V Dragi bi se lahko poleg kulturnih dogajale še kake **druge vsebine** (npr. športne, rekreativne itd.). Že zdaj jo uporabljajo družine z otroki. Predlagana je bila prepoved sprehajanja psov in postavitve igral, vendar je bilo izpostavljeno, da če bi postavili igrala, se Drage ne bi moglo več uporabljati za Jurjevanje. Ureditev tega prostora je in vedno bo kompleksna zadeva.

– Začeli so se tudi že pripravljati idejni predlogi za preurejanje s strani študentov krajinske arhitekture, vendar pa bo potrebno pred kakršnim koli posegom najprej opraviti raziskave (ZVKD). Iz tega sledi, da preureditev Jurjevanjske drage do 2025 ne bo realizirana, ker ni sredstev. Bo pa treba v tem času vzdrževati osnovno komunikacijo in osnovno infrastrukturo.

Zaključki: Jurjevanje se ponovno odvija v starem mestnem jedru, mnenja o tem so deljena. Obseg programa je zmanjšan (tudi zaradi manjšega obiska), prav tako pa manjka družabni del prireditve po zaključenih kulturnih dogodkih. Ta bi moral biti tematski (npr. v petek rock in alternativa, v soboto pa popularna glasba), da bi bil zanimiv za večji krog obiskovalcev. Združilo bi se ga lahko tudi z gostinsko ponudbo. Nekako bi bilo potrebno povezati Jurjevanjsko drago s samim dogodkom v centru. Draga ima potencial tudi izven Jurjevanja. V njej bi se lahko dogajale tudi druge vsebine, ki pa bi še vedno morale omogočati uporabo lokacije v času Jurjevanja. Njena ureditev ne bo realizirana do 2025, saj za to ni financ, hkrati pa se še mora počakati na rezultate raziskav ZVKD.

Kulturna infrastruktura:

– Strinjajo se, da je kulturna infrastruktura slaba. To pa lahko generira splošno nezadovoljstvo, ljudje potem doživljajo situacijo slabšo, kot v resnici je.

– Trenutna infrastruktura Kulturnega doma ne omogoča izvedbe **kvalitetnega kulturnega programa**. Tudi če se v Črnomelj pripelje dobre koncerte ali gledališke predstave, se jih ljudje ne bodo udeležili, zaradi npr. slabih stolov v domu. Prav tako tak program ne spada v telovadnice.

– Poudarjeno je bilo, da Črnomelj potrebuje **lep in sodoben kulturni dom/center**, ki bi predstavljal neko središče (vendar pa izgradnja kulturne infrastrukture še ne bo kmalu na vrsti, ker imajo prednost šole).

– Kljub temu pa bi bilo potrebno še vedno ohranjati in krepiti kulturo po določenih ustanovah na njihovih dosedanjih lokacijah.

– Kar se tiče pa trenutnih delovnih prostorov, so tako predstavniki z JSKD-ja in tudi iz knjižnice povedali, da so zadovoljni, saj imajo dobre delovne pogoje in ne potrebujejo novih (Knjižnica Mirana Jarca je bila pred kratkim energetsko sanirana).

Zaključek: V občini manjka sodoben kulturni dom, saj zdajšnji več ne omogoča izvedbe kvalitetnega programa. Veliko dogajanj na kulturnem področju je odvisno od infrastrukture. Če bi bila ta problematika rešena, bi bilo tudi lažje izvajati vsebine. Kljub vsemu pa se mora ohranjati tudi trenutne lokacije kulturnih ustanov.

Financiranje:

- Izpostavljeno je bilo, da se za boljše delovanje na področju kulture in izvajanje kulturnih prireditev potrebuje več sredstev.
- Poudarjeno je bilo, da so pred kakim desetletjem še lahko pridobivali sponzorska sredstva, potem pa je to postalo, v obdobju finančne krize, skoraj nemogoče (določena močnejša društva še dobivajo podporo, vendar je to strašno težko). Prav tako je na razpisih Ministrstva za kulturo skoraj nemogoče priti do sredstev.
- Kot eno od možnosti dodatnega financiranja so predlagali kulturni turizem. Saj bi se morda tudi sponzorji lažje odločali, če bi bila poleg kulturne, ponujena tudi turistična ponudba (npr. Mitrej, ki je spomenik državnega pomena, je turistično popolnoma neizkoriščen. K temu bi se lahko dodalo tudi kakšne kulturne vsebine. Prav tako so bile omenjene turistično-kulturne poti).
- Izpostavljeno pa je bilo, da pa bo ta ozka visoka kultura verjetno morala ostati financirana iz različnih proračunov in vstopnin, ker za to, vsaj zaenkrat, še ni nekega posluha pri podjetnikih.

Zaključek: Za boljše delovanje društva in zavodi potrebujejo več denarja. Zaradi gospodarske krize je postalo pridobivanje sredstev sponzorjev zelo oteženo. Kulturni turizem je bil predlagan kot ena od možnosti pridobivanja sredstev, sočasno pa bi se s tem lahko tudi oživilo še neizkoriščene kulturne potencialne (npr. Mitrej). Visoka kultura pa se bo morala zaradi svoje vsebine, ki navadno ni zanimiva za sponzorje v občini, še vedno financirati iz proračunov.

Potenciali:

Kulturna dediščina:

- Bolje bi bilo potrebno izkoristiti dediščino v kulturne namene. Kot primer je bil podan Griček, na katerem je prireditev samo enkrat na leto, pa tudi hiša Otona Župančiča bi morala bolj zaživeti, prav tako Mitrej na Rožancu, cerkev sv. Duha. To vse so kulturni zakladi, ki se premalo promovirajo.
- Prav tako bi bilo potrebno poudariti **vzdrževanje** spomenikov kulturnega pomena, saj je teh v občini ogromno. Že občinski niso najbolje vzdrževani, tisti, ki pa so v privatni lasti, pa kar propadajo. Eno težavo predstavljajo nerešena dedovanja, drugo pa dejstvo, da mora za vsak poseg ZVKD podati pogoje, kar pa zadevo podraži od 4 do 5-krat. Zato ljudje raje puščajo, da objekti propadejo in da dobijo na koncu izdano odločbo o rušitvi. Država postavlja pogoje in zahteve, ne prispeva pa sredstev pri obnovi (včasih so prispevali sredstva za prenovo, npr. če so predpisali obvezno uporabo bobrovca za kritino, lastnik pa je želel imeti betonske strešnike, mu je bila izplačana razlika v ceni, da je prekril streho s predpisano kritino). Danes lastnik sam krije vse stroške prenove, prav tako v primeru najdb, tudi vse stroške raziskav, ki so opravljene na njegovi parceli, če želi na njej kaj graditi.
- Kot primer dobre prakse povezovanja kulture in dediščine je bil predstavljen nastajajoči projekt razstave SNOS-a, ki bo v zgornji avli Kulturnega doma.
- V letošnjem letu bi se naj odprla razstava stalne muzejske zbirke, ki jo bodo poskušali istočasno tržiti kot nekakšen **turistični produkt**.
- Sestavljen bo iz zanimivega prikaza, kaj se je v tem času dogajalo, tako v hiši Kulturnega doma kot v Črnomlju. Zakaj je bil Črnomelj tako pomemben in zakaj ta objekt. Ker imajo na voljo tudi kino dvorano, si bodo lahko obiskovalci ogledali kak film na to temo.
- To bo 45 minut dolg turistični produkt, ki bo zaživel konec tega leta.

- Gre za dodatno ponudbo poleg vsega, kar že imajo, in sledi tej ideji, da se ne bi vsi kulturni programi centralizirali na eni sami točki.

Zaključek: V občini je še veliko neizkoriščenega potenciala, ki ga predstavlja kulturna dediščina. Najprej bi bilo potrebno poskrbeti za njihovo vzdrževanje, predvsem tiste dediščine, ki je v privatni lasti. Kot primer dobre prakse je bil predstavljen nov turistični produkt Kulturnega doma, ki združuje razstavo SNOS-a, predstavitev kulturnega doma in Črnomlja ter njunega pomena, pa tudi kratko filmsko predstavitev.

Povezovanje krajevnih skupnosti/Bibliobus:

- Občina Črnomelj ima ogromno krajevnih skupnosti, ki bi se jih lahko na nek način povezovalo med seboj.
- Kot konkretno možnost takega povezovanja je bil predstavljen **Bibliobus**.
- Knjižnica Mirana Jarca, kot osrednja knjižnica, lahko sposodi v uporabo njihov Bibliobus. Oni tudi sestavljajo letni urnik Bibliobusa, ki ga dobijo vsa gospodinjstva, da vedo, kdaj bo prišel v njihov kraj.
- Tak projekt bi bil lahko izveden z minimalnimi sredstvi. Občino bi to po izračunih stalo 2000 € na letni ravni.
- Na ta način bi se **promoviralo tudi knjižnično dejavnost** po bolj odročnih krajih, kot so Stari trg, Adlešiči, Vinica (npr. v Vinici je bila ravno izvedena anketa, ki je pokazala interes za programe za najmlajše (npr. projekt Knjižni moljčki), saj si starši želijo, da bi se enkrat mesečno izvedla srečanja na Vinici, ker jih veliko nima te možnosti, da bi odpeljali svoje otroke v Črnomelj).
- Z Bibliobusom imajo tudi marsikatero druge občine rešeno zagotavljanje **izposoje knjižničnega gradiva** tudi gibalno oviranim, starejšim, do tistih, ki so res oddaljeni od centra.
- Ni realno pričakovati gradnjo knjižnične enote npr. na Vinici, zato je Bibliobus krasna alternativa. Saj obiše kraje enkrat mesečno, hkrati se pripravi tudi kak kulturni dogodek. Ljudje se na to navadijo in s tem veliko pridobijo.
- To bi lahko bilo tudi dodatno izhodišče, da bi postala Občina Črnomelj »**Branju prijazna občina**«, kar je bil tudi eden od predlogov za strategijo občine.

Zaključek: Bibliobus predstavlja dober način povezovanja krajevnih skupnosti, omogoča izposajo knjižničnega gradiva na odročnih lokacijah, za starejše in gibalno ovirane, prirejanje kulturnih dogodkov in je tudi krasna alternativa za kraje, kjer ni predvidena gradnja enot knjižnice. Hkrati pa ne predstavlja velikega stroška za občino. Želja, da postane Občina Črnomelj »**Branju prijazna občina**«!

Ulica Mirana Jarca:

- To ulico bi bilo potrebno **bolj promovirati**.
- Na njej se nahajajo štirje kulturni objekti, v okviru projekta Oživljanja starih mestnih jeder, odvijajo od tri do štiri prireditve vsako leto.
- Letos se bo obnavljalo ulico Mirana Jarca, kar bi bila lahko tudi možnost, da se jo res zastavi kot »**Ulico kulture**« in se bolje označi ter predstavi kulturne objekte in njihovo vsebino (npr. Pastoralni center z izkopaninami, cerkev sv. Duha, Muzejska zbirka, Glasbena šola, župnijska cerkev, kjer se bo oktobra letos praznovalo 790-letnico ustanovitve župnije, eden od osrednjih dogodkov bo tudi predstavitev mozaika patra Rupnika, ki bo zagotovo zanimiva za turiste).
- Lahko bi se vzpostavila tudi neka **kulturna pot po Črnomlju** (npr. od »Ulice kulture«, mimo gradu, do Kulturnega doma, Jurjevanjske drage itd.).

Zaključek: Ulico Mirana Jarca je potrebno bolje promovirati, saj se na njej nahaja veliko kulturnih objektov in ustanov, prav tako se tu vsako leto vrstijo številni kulturni dogodki. Lahko bi se jo zastavilo kot »**Ulico kulture**«, kar bi bilo izhodišče za kulturno pot po Črnomlju.

Zeleni Jurij:

- Črnomelj je mesto Zelenega Jurija. V pripravi je idejna zasnova ureditve rondojev. Na prvem rondoju bo nameščen Zeleni Jurij, ki ga izdeluje Janez Vrščaj, saj je Črnomelj unikatno mesto Zelenega Jurija (skulptura naj bi bila siva, obraščal naj bi jo bršljan). Drugi rondo bo livarjev smerokaz. Tretji pa bo na novo speskan grb Občine Črnomelj (delo bo opravil Livar kot sponzor).
- Ti trije simboli bodo opozarjali mimovozeče obiskovalce. Zeleni Jurij bi moral postati prepoznavni znak občine.

Zaključek: Dvig prepoznavnosti Občine Črnomelj z ureditvijo rondojev. Poskrbeti, da Črnomelj postane prepoznaven kot »Mesto Zelenega Jurija«.

Cilji:

1. Še boljše povezovanje med občino, zavodi in društvi – poskrbeti za boljšo prepoznavnost njihovega dela.
2. Poskrbeti za boljše obveščanje občanov s kulturnim obveščevalnikom in z morebitno oglaševalsko tablo/s panojem.
3. Pridobiti nov in sodoben kulturni dom, hkrati pa ohranjati kulturne ustanove na različnih lokacijah po Črnomlju, saj je to bistveno za oživljanje starega mestnega jedra.
4. Delati na boljšem usklajevanju dogodkov med občinami, zavodi in društvi, da se ti ne bi podvajali.
5. Razmisliti, kako preoblikovati kulturni in družabni program večjih prireditev v mestu (predvsem Jurjevanja), da bodo privabili več obiskovalcev.
6. Preurediti Jurjevanjsko drago in ji dati tako kulturne kot tudi kakšne druge vsebine.
7. Iskati dodatne oblike financiranja v obliki kulturnega turizma.
8. Bolje izkoristiti potencial dediščine v kulturne namene in pripraviti turistične produkte, ki združujejo različne vsebine (kulturni turizem s turistično ponudbo).
9. Poskrbeti, da Občina Črnomelj postane »Branju prijazna občina«. Prvi korak k temu bi bil Bibliobus.
10. Poskrbeti, da ulica Mirana Jarca postane prepoznavna kot »Ulica kulture«.
11. Vzpostaviti kulturno pot po Črnomlju (s povezavo posamičnih kulturnih ustanov).
12. Poskrbeti, da Črnomelj postane prepoznaven kot »Mesto Zelenega Jurija« – predlog: »Črnomelj kot unikatno mesto Zelenega Jurija!«

Zapisnik osme delavnice »STRATEGIJA RAZVOJA OBČINE ČRNOMELJ 2018–2025«, OBČINSKI SVETNIKI, 30. 1. 2018

Prisotni: Janez Perušič, Anica Železnjak, Lidija Malešič, Zdenka Vrtin, Mira Radojčič, Leopold Perko, Nataša Hudelja, Stanislav Starešinič, Tajana Kozina, Zdenka Novak, Štefan Misja, Tončka Jankovič, Boris Grabrijan, Samer Khalil (predčasno odšel)

Prisotni s strani pripravljavcev Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025: mag. Maja Pucelj, dr. Petra Štrekelj

Prisotni s strani naročnika Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025: Mojca Čemas Stjepanovič, županja Občine Črnomelj, Tamara Potočar, direktorica občinske uprave Občine Črnomelj

Odsotni: Branislav Adlešič, Cvetka Aupič, Andrej Beličič, Franc Ivanušič, Maja Kocjan, Henček Kosec, Alojz Puhek, Ivanka Štukelj, Andreja Švajger, Jože Veselič

Na osmi delavnici Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025 z občinskimi svetniki je prišlo do naslednjih pomislekov in sklepov:

Izobraževanje:

– Otroke je potrebno usmerjati v to, kateri poklic naj pridobivajo, da bodo zadovoljevali bodoče potrebe gospodarstva in delodajalcev. **Usmerjanje otrok v pridobivanje poklicev**, ki bodo zadovoljevali bodoče potrebe gospodarstva in delodajalcev je nuja, hkrati pa je lahko tudi težava. Veliko primerov je poznanih, ko se je otroke, namesto, da bi si sami izbrali šolo, ki jih veseli, usmerjalo na področja, kjer naj bi v prihodnosti dobili zaposlitev, sedaj pa služb ni. Pri načrtovanju novih izobraževalnih programov je smiselno usmerjanje v razvojna področja (digitalizacija, industrija 4.0 ...).

– Izgublja se srednješolske programe zaradi premajhnega števila vpisov, saj gre večina bodočih dijakov iz cele Bele krajine v Novo mesto (država to tudi omogoča s subvencioniranjem prevoza), obstaja skrb, da bo odšel tudi visoko izobražen kader, če ne bo dovolj velikega vpisa otrok.

– Odgovornost staršev, da se otroke pri izbiri šole usmerja v domače okolje, če je v Črnomlju na voljo program, ki jih zanima.

– Osnovnošolci imajo različne interese in želje. SŠ Črnomelj ponuja program gimnazije in strojništva za fante. Dekleta, ki niso za gimnazijo, se tukaj nimajo kam vpisati. Zato je **potrebno pridobiti nove izobraževalne programe**.

– SŠ Črnomelj, v sodelovanju z delodajalci in Obrtno gospodarsko zbornico Črnomelj, pošilja predloge za pridobivanje novih programov na Ministrstvo (npr. za pridobitev programa računalničar).

– Težava je, ker daje država prednost velikim centrom (npr. Novo Mesto, z okoli 40 razpisanimi programi) in se programi razpisujejo glede na možnost zaposlitve, zato SŠ Črnomelj ne more pridobiti programa, če ni polnega oddelka dijakov. Ministrstvo sicer dovoli majhne oddelke, če šola sama zagotovi sredstva. SŠ Črnomelj tega sama finančno ne zmore (šola dobi sredstva po številu dijakov in ne po številu oddelkov). Ponekod po Sloveniji v takem primeru pri sofinanciranju pomagajo občine, ali pa pride do sodelovanja s podjetji, ki imajo za to interes.

– **SŠ Črnomelj že sedaj dobro sodeluje z okoliškimi podjetji in delodajalci**, ki kažejo interes za sodelovanje. Prilagaja program potrebam trga, tako da v odprtem kurikulumu razpisuje programe, kot so npr. TIG varjenje, tečaj strojnega programiranja za dijake in tako dalje.

– Pri njih so izobrazili preko 200 varilcev za potrebe podjetja Akrapovič. Težava je, da vsi ti nočejo delati v tem podjetju, zato morajo delavce uvažati od drugod in iz tujine. Z enakim problemom se soočajo tudi v Livarju.

– Obstoječe kadrovske štipendije ne motivirajo dijakov, saj poleg tega, da so pre nizke, predstavljajo obvezo za dijake, saj morajo med šolanjem le-ti hoditi na prakso, po zaključenem šolanju pa se morajo v določenem podjetju zaposliti. To lahko predstavlja veliko oviro pri dijakih, ki želijo nadaljevati šolanje. Dijaki se zato raje odločajo za pridobitev državne štipendije.

Zaključek: Pri usmerjevanju in načrtovanju izobraževanja se je potrebno prilagajati trendom, hkrati pa se težko predvideva, kaj se bo potrebovalo. Potrebno je ozaveščati tako starše kot tudi dijake, da bo prišlo do večjega vpisa dijakov v programe SŠ Črnomelj. Na SŠ Črnomelj je potrebno pridobiti nove programe, predvsem za dekleta. Potrebno je sodelovanje SŠ Črnomelj z občino in gospodarskimi subjekti v občini z namenom pridobitve sredstev za sofinanciranje obstoječih oddelkov (če le-ti niso polni) ali novih programov.

Gospodarstvo:

– Brezposelnost se je zelo zmanjšala, ampak predvsem na račun podjetij, ki potrebujejo poklicne delavce.

– Pomembno bi bilo **pridobiti kako visokotehnološko podjetje** (npr. Krka), ki bi poskrbelo za delovna mesta za visoko izobražen kader.

– Tu imamo veliko industrijskih con, od Kanižarice do Danfossa, ki ponujajo prihajajočim podjetnikom dobro urejen prostor.

- Občina pomaga tako, da ponudi investitorjem maksimalno dobre pogoje (npr. oprostitev od določenih prispevkov ...).
- V občini so se po padcu industrije v 90. letih razvile storitvene dejavnosti, ki so danes nosilec razvoja. Ne sme se pričakovati, da se bo pridobilo tako velika podjetja kot so bila tukaj v preteklih desetletjih. Zato je treba graditi na podjetnikih oz. maksimalno na srednje velikih podjetjih.

Zaključek: Potrebno je pripeljati delovna mesta za visoko izobražene; prihodnost je v malih in srednje velikih podjetjih.

Infrastruktura:

- **Infrastrukturni projekti so dolgoročni**, zato se moramo zavedati da do leta 2025 najbrž ne bodo izpeljani do konca.
- Prioritetnega pomena je **elektrika** (povezava s Kočevjem z daljnovodom) in **boljša cestna povezava**, ki sta nujno potrebni za razvoj gospodarstva in bosta bistveno vplivali na to, da bo Občina Črnomelj postala bolj zanimiva za investitorje.
- Postavilo se je vprašanje o možnosti **mestnega avtobusa**. Ta je nekoč že obstajal, ampak ni bilo dovolj uporabnikov.
- Opozorili so na **problematiko kolesarskih stez**, saj jih skorajda ni. Obstoječe kolesarske poti pa tudi niso vrisane in označene.
- V okviru projekta CPS, ki se nanaša na mesto Črnomelj, je prijavljen projekt nadaljevanja kolesarske steze, kjer je točno predpisana njena trasa. Tem predpisom se mora dosledno slediti. Težavo pri izvedbi predstavlja tudi dejstvo, da se obstoječa kolesarska steza nahaja ob državni cesti, ki pa ima svoje specifikke. Podan je bil predlog, da bi se pripravil **projekt širšega povezovanja s kolesarskimi potmi med občinami in tudi sosednjo Hrvaško**, s katerim bi lahko kandidirali za evropska sredstva, v obliki krožnih kolesarskih pasov¹⁹⁴ po Beli krajini (izpostavljen primer dobre urejenosti le-teh v Prekmurju). Udeleženci izpostavljajo dejstvo, da bi bila to zanimiva dodatna turistična ponudba. Krajinski park Lahinja je v sodelovanju s hotelom Metlika že naredil korak v tej smeri s projektom nakupa 25 električnih koles in postavil 5 polnilnih postaj, ki bodo razporejena na petih mestih od Starega trga do Metlike. To bo zametek kolesarskega prometa ob Kolpi, ki pa bi se lahko v prihodnosti razširil tudi v notranjost občin. S tem projektom želijo spremeniti način potovanja v tem okolju in vzpostaviti sistem, ki ga bo mogoče nadgrajevati.
- RIC Bela krajina pripravlja in ureja kolesarske poti ter pripravlja projekt tekaških poti v obliki digitalnih poti, kjer bo tekač ob poti spoznaval tudi lepote Bele krajine. V povezavi s tem udeleženci izpostavljajo, da bi se nato mogoče pojavila zahteva s strani občanov po nabavi električnih koles ob Kolpi. Vendar pa se je izpostavila kritika, da je takšna obnova nezadostna (izvedene naj bi bile le 4 obnove kolesarskih poti), poleg tega se je izpostavilo, da kolesarske poti niso vrisane nikamor, saj denimo kolesarsko združenje Slovenije nima niti ene uporabne belokranjske poti vrisane na svoj zemljevid (kljub temu da jih je 15) – problemi lastništva.
- Kolesarska in sprehajalna pot ob obvoznici je postala zelo zanimiva za rekreacijo lokalnega prebivalstva. Opozorili so, da pešpot ob obvoznici ni urejena v celoti. Na enem delu je samo kolesarska steza, ki pa jo uporabljajo tudi pešci. Taka izvedba je bila odločitev Direkcije RS za infrastrukturo, občina tu, kljub pozivu za dokončanje tega odseka, ni imela nobenega vpliva.
- Potrebno je izkoristiti obstoječe stanje in **preusmeriti pešce v staro mestno jedro, v naravo**. Cilj je sprehajalna obhodna pot, ki bo potekala od centra do akvadukta. Planira se jo v sodelovanju s krajinskimi arhitekti, tako da bo dostopna za vse obiskovalce (reševanje vzpona pri Vojni vasi). Del te poti že obstaja, vendar izvajanje poteka počasi, saj je postopek urejanja lastniških razmerij in služnosti dolgotrajen.
- Pripravlja se **zasnova krožišč**, ki bo obravnavana na seji občinskega sveta v aprilu.

¹⁹⁴ Povezano s turizmom.

– Problematiko parkirišč se rešuje na več načinov (odstranitev hiše pod mostom, kar bo omogočilo nekaj parkirnih mest), glavna ideja pa je projekt mostu, ki bi povezal center mesta z Majerjem, kjer so na voljo lepo urejene površine.

Zaključek: Nujna postavitev daljnovoda. Izboljšanje stanja cest. Vzpostaviti mrežo urejenih kolesarskih poti. Vpeljati nove sprehajalne poti za prebivalce mesta. Postavitev mostu do Majerja za izboljšanje problematike parkiranja v centru Črnomlja.

Kmetijstvo in gozdarstvo:

– Možnost razvoja alternativnih možnosti, kot so **bionika in hidroponika**, predvsem za nekmetijske površine. Udeleženec večjo možnost vidi v izvedbi **Ark-parkov**. Slovenija je dobila 8 prvih Ark-kmetij, ponekod jim rečejo Noetove barke, na katerih vzrejuje ogrožene avtohtone pasme itd. Krajinski park Kolpa je dobil iz biotehniške fakultete ponudbo za izvedbo projekta Ark-parka, na katerega bi se lahko vezalo tudi rokodelce, Krajinski park Kolpa in pa vsaj tri atraktivne kmetije z avtohtonimi živalmi. To se v neki meri že tudi zdaj dela in trži. Ponuja se predvsem za šole iz drugega okolja, ker lokalne ta trenutek še ne kažejo interesa.

– Poudarjeno je bilo, da **število kmetij ves čas nezadržno pada**. Marsikateri kmet je svojo kmetijo opustil, ker s svojimi izdelki ni konkurenčen veleblagovnicam, kjer prodajajo produkte veliko ceneje, zato se posledično tudi sam odloči, da namesto kmetovanja raje kupi, denimo, v Lidlu.

– Smiselno je delati na **povečevanju števila profesionalnih kmetov**. Predlagano je bilo, da bi se občina morala osredotočiti na vzpodbujanje izključno **mladih kmetov** (npr. finančna pomoč, pomoč pri upravnih postopkih, ko se kmetije želijo širiti), ki prihajajo **z novimi idejami in s svežimi vizijami**, ker če bi vsako leto samo eden Belokranjec prevzel kmetijo, bi bilo s tem že veliko narejenega (primer dobre prakse: kmetija Štrucelj).

– Izpostavljeno je bilo, da je v Beli krajini kar nekaj **avtohtonih proizvodov**, ki bi jih bilo potrebno promovirati z nekakšno skupno aktivnostjo/pod skupno blagovno znamko.

– Govora je bilo o **ustanovitvi zadruga** ali pa v povezavi s KZ Metlika. Povedano je bilo, da je zadruga sama po sebi dobra ideja, vendar je že preživeta in da bi tak način dela tu težko zaživel, ljudi bi bilo neproduktivno siliti v povezovanja, ki se v zadnjih desetletjih niso obnesla. Obstoj neke organizirane oblike je dober in dobrodošel, vendar pa je potrebno **najti nov način povezovanja**. Razmisliti bi bilo treba o možnosti **privatne iniciative**.

– Glede na podatke o količini porabe hrane in alkohola je **na področju pridelave hrane še veliko potenciala**, ki bi ga kmetje morali izkoristiti (npr. lahko bi bilo še več ponudbe pri zelenih naročilih; v Beli krajini je danes 7 klavnic, registriranih za evropski trg, medtem ko cela Koroška regija nima niti ene; potrebno je izkoristiti potencial teh klavnic).

– Izpostavljen pa je bil **problem premajhne kupne moči v občini**. Bolj zdrava hrana je tudi dražja, zato si je ne more privoščiti vsak.

Zaključek: Potrebno bo najti alternativne oblike kmetovanja, primerne za to okolje. Ustaviti opuščanje kmetij s segmentiranimi vzpodbudami za mlade kmete. Tržiti avtohtone proizvode pod skupno blagovno znamko, izvajati skupne aktivnosti, promocije. Potrebno je najti nove načine povezovanja, ker se stari načini (zadruga) niso obnesli. Prepoznati in izkoristiti vse možnosti na področju kmetijskih dejavnosti (predvsem v smislu ustvarjanja dodanih vrednosti iz obstoječih pridelkov). Potrebno bo poskrbeti za večjo kupno moč lokalnega prebivalstva.

Turizem:

– Poudarjeno je bilo, da se delo ustanov in posameznikov na promocijskih aktivnostih že odraža na **povečanju prihoda turistov**. Lani je prispelo kar nekaj individualnih gostov iz tujine. Privabi jih preprostost, ki jo ta okolica ponuja danes.

– Potrebno je premisliti o tem, kaj Bela krajina ponuja? Tu je veliko potenciala in znanja. Obnavljajo se kmetije. Potrebno bi bilo **vzpodbujati prodajo lokalnih pridelkov in izdelkov v sklopu turistične ponudbe**.

– Privabiti bi bilo treba tujce in turiste iz Krajinskega parka Kolpa, da bi začeli z uporabo lokalne ponudbe in s tem tudi pritegnili občane Občine Črnomelj k uporabi (npr. električna kolesa).

- Predlagana je bila **krožna kolesarska pot po občini** (npr. Črnomelj–Vinica–Adlešiči–Črnomelj), kar bi bila tudi zanimiva dodatna ponudba in bi pritegnila ogromno ljudi.
  - Trenutno poti niso urejene kot kolesarske. V uporabi so obstoječe asfaltne poti, makadamske poti in kolovozi, ki so označeni kot kolesarske steze. Obstaja sicer tudi zemljevid teh kolesarskih poti (z vsemi višinskimi razlikami, dolžinami, s težavnostjo, koliko časa traja ...) in katalogi na lokalnem nivoju, Kolesarsko združenje Slovenije pa teh poti nima vrisanih na svojih zemljevidih. To bi bilo potrebno urediti.
  - Izpostavljeno je bilo, da se že dela na tem področju. Na RIC-u pripravljajo in urejajo kolesarske poti, naj bi se odločili tudi za projekt tekaških poti, ki bi bile narejene tako, da bi tekači lahko ob poti tudi spoznavali lepote Bele krajine.
  - Čez občino poteka tudi kolesarska pot, katere pobudnik je Planinska zveza Slovenije. Pot je markirana, označena in vzdrževana. Speljana je predvsem po kolovozih in gozdnih poteh. Je tudi vrisana v kataster.
  - Trenutno je **obvoznica okoli Črnomlja postala neke vrste promenadna pot**. Cilj je te pešce preusmeriti v staro mestno jedro in v naravo, kjer se ob Lahinji poti že urejajo.
  - Predlagano je bilo, da **RIC ob svetovnem dnevu turizma (27. september) letos organizira vodenje po teh novih poteh**, da razložijo kaj o mostu, viaduktu, znamenitostih, ki se ob teh poteh nahajajo, tako da se na ta način promovira to pot, ki se nahaja v samem mestnem jedru.
- Zaključek:** Opazen je porast prihoda turistov, ki cenijo ohranjenost narave in preprostost v Beli krajini, kar bi se lahko izpostavljalo kot prednost tukajšnjega prostora v primerjavi z drugimi kraji. Vzpodbujanje povezovanja lokalnih ponudnikov v sklopu turistične ponudbe. Ureditev krožne kolesarske in tekaške poti po občini, kot tudi po samem mestu Črnomelj, ki bi vodila mimo lokalnih znamenitosti, posebnosti, zanimivosti.

Družbene dejavnosti:

- Predlagana je bila **ureditev brezplačnega prevoza za starejše**, ki bi ga financirala občina, vendar bi bilo potrebno predhodno preveriti interes občanov. Pred leti je bil že organiziran, pa ni bilo potnikov. Lahko bi se ga organiziralo skupaj v povezavi s CSD in z DSO Črnomelj.
- Zaključek:** Preveriti potrebe in želje pri starejših občanih in na podlagi tega poskrbeti za njihovo boljšo mobilnost z organiziranjem brezplačnih prevozov.

Okolje, prostor, komunikacija, komunala in energetika:

- Izpostavljeno je bilo, da je v Beli krajini veliko možnosti za **alternativne vire** energije, vendar se jih zelo **malo izkorišča**.
  - Za vetrne elektrarne ni dovolj vetra, je pa možnost **uporabe sončne energije**.
  - Za male hidroelektrarne sta KP Kolpa in Občina Črnomelj skupaj sodelovala pri pripravi dokumentacije za projekt »Z obnovo mlinov do zelene energije«. Dokumentacija je pripravljena v obliki paketa, s katerim lahko zainteresirani investitorji uredijo gradbeno dovoljenje. Vendar ni veliko zanimanja, ker je za tak projekt potrebno veliko sredstev. Težava pa je tudi v tem, da ni dovolj vodnega pretoka.
  - Poudarjeno je bilo, da je težave, v zvezi z omejitvami iz naslova Natura 2000, potrebno reševati na konkretnih primerih.
  - S 1. 6. 2018 stopi v veljavo nov Gradbeni zakon, ki bo tudi vplival na oblikovanje okolja in prostora.
- Zaključek:** Boljši izkoristek naravnih virov energije na tem področju. Natura 2000 pokriva velik del občine, vendar je treba težave reševati na konkretnih primerih. Z uveljavitvijo novega **Gradbenega zakona** se bodo spremenili tudi posegi v prostor.

TRANSKRIPT

- Imeli smo že to predstavitev na odboru in tam dali kar nekaj predlogov, ampak, kot ste rekli, se lahko vedno znova česa novega domislamo, ker je nov moment. Omenili ste usmerjanje otrok v smer, kateri poklic naj pridobivajo, da bodo zadovoljevali bodoče potrebe gospodarstva in delodajalcev. To je lahko dvorezno. Imam več primerov, ko se je otroke usmerjalo, da bo nekje

služba, pa jih zdaj ni. Niso šli v tisto šolo, ki jih res srčno veseli in bi jo z veseljem opravljali, ampak so se vpisali drugam, ker menda bo pa služba v drugi branži. Tukaj ne moremo predvidevati, kaj bomo potrebovali. Smiselno pa se mi zdi to, da usmerjamo v razvojne: digitalizacijo, industrija 4.0, da te stvari upoštevamo pri planiranju novih izobraževalnih programov. Mi starši smo pa tu res odgovorni, da otroke usmerjamo v domače okolje, da si izbirajo šolo, če jih le veseli to, da če želi biti stojni tehnik, da gre v Črnomelj in ne Novo mesto.

– Moj predlog. Do leta 2025 to je eno kratko obdobje. Kaj bomo v tem obdobju lahko mi pridobili pri infrastrukturi, ceste do takrat ne bomo imeli. Rabili bi elektriko. Povezava čez Kočevje z daljnovodom je nujno potrebna za razvoj gospodarstva in ne verjamem, da se bo zgodilo do 2025. Izobraževanje. Srednja šola in gimnazija, vidimo. Pa ne vemo, kaj narediti in jih zadržati, da iz vseh treh občin gredo srednješolci v Novo mesto. Kar polovica se jih vozi. In kaj bomo naredili? In ta delovna mesta z visokimi izobrazbami na šolah, bodo tudi oni šli v NM, če tu ne bo otrok? Kake so pa možnosti, da jih obdržimo, je pa vprašanje. Najbrž bi se bilo treba največ s starši pogovarjati, da je to za Belo krajino zelo pomembno, da otroci ostanejo tu. Pridobiti kako visokotehnološko firmo (Krka itd.), da bi znanje ostalo tukaj. Brezposelnost se je zelo zmanjšala, ampak so to podjetja, ki potrebujejo poklicne delavce, mi imamo pa tudi izobražene ljudi. Pridobiti firmo, kot je Krka, ali kaj podobnega, da bi kader tu ostal, bi bilo zelo dobro. Tu imamo veliko industrijskih con, od Kanižarice do Danfossa. Za nobenega podjetnika ni problem, če pride sem, da nima prostora. Dobi urejene prostore. Je pa do 2025 kratko obdobje in do takrat večino zadev, ki si jih želimo, ne bomo mogli uresničiti.

– Mislim, da ste že sama dosti izčrpno omenjala glavne dejavnike, ki so za dvig gospodarstva pomembni. Cesta – ko bo boljša povezava, bo to velik vpliv in bomo bolj zanimivi za druge. Delamo tudi že na tem, da se da investitorjem maksimalno dobre pogoje, da se jim kaj ne zaračuna, ali v tej smeri. Izobrazba: jaz sem zelo razočarana, da iz leta v leto izgubljam srednješolske programe. Včasih smo bili tu močni, zdaj se pa več ni kam dosti za vpisati. Delam na šoli in vidim, da imajo osnovnošolci različne interese in želje. Gimnazija je možnost, za fante strojništvo. Za dekleta, ki niso za gimnazijo, se pa nimajo tukaj kam vpisati. In zato se enostavno lahko tako učenci kot profesorji vozijo. Temu bi morali posvetiti večjo skrb. Pridobiti kakšne nove izobraževalne programe. Imeli smo vzgojiteljsko za punce, smo imeli ekonomsko, to vse je šlo. Tu bi morali delati v tej smeri. Tudi bi se morali prilagajati npr. Akrapoviču, ki rabi varilce. A se tukaj ne bi dalo na centru izobraževanje za varilstvo omogočiti? (Saj je že). Potrebno se je prilagajati trendom. Tu je problem, ker država gleda vse šolstvo preko profita in se programi razpisujejo ne glede na možnost zaposlitve. To ni občinski problem. Tako zavede otroke, se vpišejo, potem pa ne morejo dobiti službe. Ko končajo šolanje, mislijo, da so nekaj naredili, ker imajo diplomu v žepu, vendar je skoraj neuporabna. Predvsem v tem okolju. Tudi že v LJ. To je narobe. Mi, ki imamo v šoli poklicno usmerjanje, naj otroke vpišemo sem, da ostane še v teh letih v domačem okolju. Eno je, ker ni programov, drugo pa, ker starši velikokrat nimajo moči. Žal mi je, ker se tako krči srednja šola v Črnomlju.

– Problem, ki ga mi vidimo na šoli, je v percepciji staršev, ki dovolijo, da se otroci odločajo, kot se želijo, ker danes se otroci sami odločajo in ne starši. Država to omogoča s subvencijami za prevoz. Nas ne moti. Če gredo v šolo, ki je pri nas ni, ampak če gredo na tako, ki jo imamo, potem pa prihajajo k nam prositi v delavnice, če bi lahko pri nas opravljali prakso. Praksa je velik problem. Ti dijaki so zaposljivi, dobijo službo. Vidim pa problem na drugi strani, ker nočejo iti delati. Ker naši ljudje niso pripravljeni delati, za po njihovo, majhen denar. Problem naše šole ni v tem, da ne bi bilo vpisa na naše obstoječe programe, mi programa ne moremo dobiti, če nimamo polnega oddelka dijakov. Možnost je le, da kako podjetje, to delajo nekatere bolj stojеče občine, sofinancira oddelek, ki ni poln. Ker drugače mi dobimo le določeno vsoto na dijaka. Nam bi ministrstvo dovolilo 10 dijakov, samo mi tega ne zmoremo. Ko vprašamo za nek nov program, vprašajo, ali bomo imeli poln oddelek. Ali pa kot npr. Idrija, Nova Gorica, kjer so občine sofinancirale oddelke in jih še vedno sofinancirajo. Tam, kjer je dosti denarja, gospodarstvo, si oni privoščijo, da sofinancirajo. Glede Akrapoviča imamo tudi v odprtem kurikulumu vsebine iz TIG varjenja. Dijaki na to hodijo, mi se povezujemo z delodajalci, za punce na žalost nimamo več nič. Program ekonomski tehnik je bil zanimiv. Ker je bil majhen vpis, so

nam ga ukinili. Država gleda vse preko denarja. Preferira velike centre s 3000–4000 dijaki. Je taka politika in mi težko kaj naredimo. Smo pripravili v sodelovanju z delodajalci in Obrtno gospodarsko zbornico Črnomelj program za računalničarje, pa je padlo v vodo, ker nam država ni dovolila. Verjetno so kje še bolj močni lobiji, ki nam to preprečijo. Ker vse, kar bi si mi izmislili, imajo na voljo v SŠ Novo mesto in pade v vodo, novih programov pa ni. Oni, se mi zdi, imajo 40 različnih programov. Njim se potem splača imeti dijake v različnih programih, ker jih skupaj združijo in poslušajo splošne programe skupaj, mi pa tega ne moremo narediti. Včasih, ko smo imeli še program ekonomskega tehnika, se je to dalo. Mogoče bi se lahko vplivalo na gospodarstvo, da oni izrazijo želje. Kadrovske štipendije pa dijakom ne pomenijo dosti. Ne razmišljajo v tej smeri, ker jim je bolje, da imajo republiško štipendijo, z njo niso vezani na to, da hodijo na prakso k delodajalcu, ne rabijo biti tam, niti se ne rabijo zaposliti po končanem šolanju. Gredo, kamor želijo, dijaki rabijo to svobodo. Na žalost. (M: A, lahko še nekaj dodam? Sevnica zdaj že četrto leto subvencionira tako kadrovske kot republiške štipendije in je zelo dober odziv, zelo dobro se je to začelo in se pelje naprej. Mi se bolj bojimo v to iti, dejansko bi bilo to dobro. Glede na to, da ko se je to po Sloveniji godilo, je to primer dobre prakse.) Saj to je res. Če bo ta štipendija 100–150 €, ne pa samo 50 €, bodo dijaki mojih programov, oblikovalec kovin, sprejeli 100–150€ štipendije, delodajalec bo težko dal toliko. Mi smo imeli zadnjič delodajalce na šoli zaradi enega projekta in so si malo razjasnili te pojme. Če pa bi bila štipendija 300 €, to pa bi šlo. Pa še bo vprašanje, če ostane. Ker tudi za deficitarne poklice se razpisuje štipendije, mi dijake vzpodbujamo, naši dijaki lahko vsi dobijo štipendijo. To ni problem za oblikovalca kovin, orodjarja, kličejo delodajalci, ponujajo štipendije, marsikomu smo mi uredili, vendar se oni nočejo vezati. Ker kaj pa, če bodo šli v 3+2, pa morajo iti delati. To je mogoče za kake take poklice, pri katerih ni interesa v gospodarstvu. (Pa še nekaj, štipendijska shema, mi plačujemo. Vse občine v Novem mestu pa ni interesa, tam pa, kjer je, je pa v veliko primerih, ko podjetnik da štipendijo svojemu otroku in ne zunanjemu, če že je. Mi smo malo posebni/drugačni. Niso podeljene. Mi imamo tukaj rezervo. To je tudi percepcija staršev, oni ne sitnarijo, naj vzame kadrovske in boš šel po šoli v službo. Mi to drugače gledamo, ko smo po službah. Nam je bilo verjetno fajn imeti tako štipendijo. Sedaj oni drugače razmišljajo kot mi. Jih poznam. Ne se vezati, denar bo, da nam mama vse, pa republiška štipendija, pa to ne leti na vas, ki imate dijake pri nas, ampak na tiste, ki jih pošljejo v NM ali kam drugam. Se pa veliko teh dijakov med šolskim letom k nam vrne. Potem smo pa mi dobri, ampak problem pri tem je, da mi potem v celem letu za tega dijaka ne dobimo denarja, če pride k nam po 15. septembru, ker v srednjih šolah so vsi programi financirani na dijaka. Gimnazije, ki imajo polne oddelke, živijo dobro. Manjše šole, to je problem vseh majhnih šol, imajo vse velike težave s tem.)

– M: Ima še kdo glede gospodarstva kakšno idejo?

– Jaz bi morda samo v tej smeri rekla, da se dejansko pogovarjamo o kadrih za industrijo. Moramo pa priznati, da so se v naši občini, po padcu industrije v 90. letih, razvile storitvene dejavnosti. Mi ne moremo več pričakovati, da bomo imeli spet tako veliko družbo/podjetje, kot smo jih imeli v preteklih desetletjih. Mi lahko gradimo samo na malih podjetnikih, oz. maksimalno na srednje velikih podjetjih. Jaz vidim, da lahko tu dobimo ustrezne kadre in da iz teh naših izobraževalnih programov pridobivamo ljudi z višjo, visoko in vseh teh izobrazbenih smeri. Pa še nekaj drugega. Govorimo o gospodarstvu, ne omenjamo kmetijstva. Ker tu se na veliko govori o možnostih razvoja kmetijstva in turizma, eno z drugim. (To bomo še kasneje.) To je del gospodarstva. Do zdaj smo govorili samo o industriji. V naši občini ostajajo v tem trenutku storitvene dejavnosti, ki so nosilec razvoja. Vsaj jaz to tako vidim.

– M: Prav. Hvala. Predlagam, da gremo kar naprej na prometno infrastrukturo. (*Posnetka stanja pri transkriptu ne ponavljamo, saj je bila za to uporabljena Powerpoint predstavitev, ki je na voljo na Občini Črnomelj.)

– Kaj pa taksist ali pa mogočne mestni avtobusni promet? Smo že kdaj razmišljali o tem?

– Ja, smo, že nekaj let nazaj je bilo uvedeno. Bil je tudi manjši krožni avtobus, ampak ljudi pač ni bilo, na žalost.

– Samo komentar. Tako kot ste videli včeraj na TV, smo tik pred izvedbo projekta LAS, za katerega vemo, da že skoraj eno leto ni odobren, pa ni nobenega papirja o tem. Ko pa to pride,

bomo skupaj s hotelom Metlika kupili 25 električnih koles, postavili 5 polnilnih postaj. Tu bo pač nek zametek prometa ob Kolpi. Želimo spremeniti način potovanja v tem okolju. In mogoče bi potem v neki fazi Občina Črnomelj in še kdo to izpopolnila tudi iz notranjosti. To ne pomeni, da naša kolesa ne smejo stran od Kolpe, ampak pomeni, da jih bomo imeli na lokacijah. Od Starega Trga do Metlike jih bomo imeli po 5 razporejenih na 5 mestih. Po potrebi pa jih bomo združevali. Ampak bomo videli, ker se moramo tudi mi še naučiti s tem upravljati. Tega sistema izposoje nimamo izdelanega, moram priznati. Bila je priložnost, da bi s tem minimalnim vložkom začeli in smo ga izkoristili. Vendar bi bil to le eden od sistemov, ki bi ga potem bilo mogoče nadgrajevati.

– Jaz imam navezo na g. Grabrijana, na eno zadevo, ki jo je omenil. To so pomanjkljivo urejene kolesarske steze. Saj jih praktično sploh nimamo, razen te na obvoznici. Tu je bil že enkrat podan en predlog v razmišljanje oz. na te projekte, na kake evropske razpise. To je stvar, ki jo mora nekdo drug določiti na kak način. Neko širše povezovanje med občinami in pa tudi sosednjo Hrvaško, ker tu je denar, če gre za mednarodno sodelovanje, v izdelavo nekih krožnih kolesarskih pasov po Beli krajini. Npr. krožna po Občini Črnomelj–Vinica–Adlešiči–Črnomelj. Kaj v tem stilu. Ker ko se pelješ po Prekmurju, ko pravijo, da so slabi in da zaostajajo. Krasne ceste so speljane med njivami in zraven še kolesarske steze. Pri nas pa tega sploh ni. To bi bila tudi zanimiva dodatna turistična ponudba, ki bi pritegnila še ogromno ljudi z neko dodano vrednostjo, s ponudbo.

– O tem je nam RIC razlagal na seji odbora za turizem. Oni neke kolesarske poti pripravljajo in urejajo. Baje bodo šli tudi v projekt tekaških poti, takih malo bolj digitalnih poti, ko bo tekač ob poti tudi spoznaval lepote Bele krajine. In če bomo privabili neke tujce ali pa turiste s krajinskega parka Kolpa, če bodo naši občani to videli, bodo verjetno to prej sprejeli in zahtevali, da bi mi imeli električna kolesa po Črnomlju. Mislim, da je to dober pristop, ker se bodo po mojem tujci prej začeli voziti z električnim kolesom ob Kolpi kot pa mi domačini. Dobri zgledi pa privlečejo. Pohvalim to idejo in upam, da vam čim prej uspe pridobiti denar.

– Saj hotel je svoje že plačal, ker to ni problem. Mi jih imamo že dolgo in se vozijo, 70 km imajo dosega, tako da to ni problem. RIC je bil povabljen k temu, samo se za to ni odločil. Škoda. Se bo pa morda v eni naslednji fazi. Kar se pa tiče kolesarskih poti. Seveda jih mi nimamo urejenih kot kolesarske. Imamo pa neke obstoječe asfaltne poti in kolovoze, makadame, označene kot kolesarske steze. To, kar je kolesarsko društvo naredilo pred približno 10–11 leti, je zdaj RIC na štirih od teh obnovil prometne znake, ki so dotrajali. Toliko o ureditvi tega. Več ni. Samo, če se spomnite pri lanskem poročilu dela sem ga vprašal, katere so, vendar nismo dobili odgovora. Naj pa bi bile štiri. Vsekakor pa je ta, ki vodi iz Vinice skozi Adlešiče, Bojance tudi med njimi, ker so nove tablice na njih.

– Na šoli smo enkrat malo bolj raziskovali. Obstaja celo zemljevid teh kolesarskih poti (z vsemi višinskimi razlikami, dolžinami, s težavnostjo, koliko časa traja, vse). To drži. Mi imamo veliko kolesarskih poti, ki so tudi narisane na teh kartah, katalogu. Ampak te poti niso vrisane nikamor. In kolesarsko združenje Slovenije nima ene belokranjske uporabne vrisane kolesarske poti. Niti ene, pa jih imamo 15. To je stvar, ki jo moramo urediti. (S tem, da so speljane tudi po metliški občini, pa mislim, da ni nobenega prometnega znaka v Metliški občini.) Tega ne vem, vem pa, da so kolesarske poti Bele krajine. To je zloženka (ne pa uradno). To je pa tisti bistveni problem, kakor hitro gre vris, mora biti lastništvo rešeno. Tu se pa zopet ustavi.

– Glede te kolesarske poti smo mi predlani uredili in označili ter tudi vzdržujemo to kolesarsko pot, ki teče po celi Sloveniji in je dolga kar okoli 800–900 km. Gre čez Belo krajino, pride iz Kočevja, čez Ponikve na Mirno Goro in potem nadaljuje dol čez Črnomelj, gre čez Čudno selo, Otok, Podzemelj, Metliko, kjer se naprej naveže in Metličani jo vzdržujejo. To je tudi ena taka zanimiva pot, urejena. Je pa malo zahtevnejša. Ni veliko po asfaltu, ker smo se ga izogibali gre za kolovozne in gozdne poti. Je tudi zloženka, je vrisana v kataster, ker je bil pobudnik Planinska zveza. Planinska društva smo jo markirala po svojih teritorijih. Tako da to je dobra pot in tudi, kot vidim po vpisni knjigi na Mirni Gori, da je tudi kar dosti obiskana.

– Jaz bi tu samo dopolnila, da je v okviru projekta CPS, ki se nanaša na mesto Črnomelj, prijavljen projekt nadaljevanje kolesarske steze, kjer je točno predpisano, kako mora iti. Od katere točke, do katere točke, da je lahko zaključeno. To je cela znanost. Od točke tam pri

Belsadu, kjer je zaključena, pa je zdaj nadaljevanje do TRIS-a Kanižarica. Ker mora biti točno od točke do točke. Vmes ne smeš nikjer ustaviti ali pa preusmeriti. Mora biti tako navedeno. To je kar velik zalogaj, glede na to, da je ob državni cesti. To je pa treba spet povedati. Vi, ki delate na projektih, veste, kaj pomeni, če imaš stik z državno cesto. Tako da se nadaljujejo te aktivnosti za kolesarske poti. Kolesarji se v vsakem primeru. Ampak verjamem, da bo uradno to nadaljevanje tudi naprej, tako kot je bilo rečeno, do Vinice ..., čeprav kolesarska pot je, samo da bo to uradno označeno kot mora biti in vrisano, da bo širna Slovenija vedela, da se lahko vozi po označenih poteh tudi uradno. Ne samo tako, kot imamo mi urejeno, ko ni uradno. In tudi v projektih za naprej. Ta celostna prometna strategija, ki se nahaja samo za mesta, na katero smo tudi mi kandidirali. Upamo, da bomo zdaj dobili ta sredstva odobrena. Zaenkrat je to prijavljeno, ni pa še povratnih odgovorov. Upam, da bo hitreje kot v enem letu zagotovljeno.

– Ravno to sem hotela povedati, da delam na tej prometni strategiji in je to smiselno upoštevati, da ne govorimo še enkrat o istih stvareh.

– Jaz sem sicer že dala tovrstno pobudo na občinskem svetu, da me še vedno moti to, da ob celotni obvoznici ni pešpoti. Vemo, da je možnost še po makadamski poti iti, to je, ko se greš rekreirati. Glede na to, da se veliko ljudi odloča iti po tej obvoznici, nekako izgleda, da ljudje raje gredo, pa nekje se bolj sproščajo, imajo pogled na naravo in vidim, da je trend zelo velik. Kadar koli se pelješ mimo, je to masa ljudi in samo v južnem delu ni pešpoti. Ljudje hodijo po kolesarski stezi, ki pa je dvosmerna. Veliko nas misli, da je škoda, da ni še v tistem južnem delu narejena pešpot, ker v bistvu je raven teren in morda ne bi bila taka investicija. Mislim, da bi bila to za mnoge krajanke ena velika pridobitev, ker so masovno. In zdaj, ko bo lepo vreme, to je masa ljudi na obvoznici. In zdaj, ko bodo prišli kolesarji, bodo oni imeli prednost. Tu bi si zelo želela, da se to uredi. Ker sem tu, to uporabljam in me to zelo moti.

– Ta zadeva z mojega stališča ne stoji čisto. Cilj bi moral biti, da se pešci preusmerijo v staro mestno jedro, v neko naravo, ali pa v tem koncu. Ne pa, da je zdaj glavna promenada Občine Črnomelj postala obvoznica – glavna cesta. (Kaj pa je tam za pokazati? Tam se samo peljete.) Namesto, da bi se ljudje preusmerjali v staro mesto jedro in prihajali tod, kjer se ureja te sprehajalne poti ob Lahinji, da je to cilj tega. Ne me narobe razumeti. To je moj pogled, ne da je glavna promenada obvoznica. To bi bilo treba narediti te smernike, da bi se ljudi preusmerilo sem. Imamo ta čudovit most in ta drugi most – brv čez se hodi (samo na silo ne gre, ljudje kažejo to potrebo. Kadar koli grem mimo, je masa ljudi na obvoznici.), (Treba je promovirati.), (Čardak, Kanižarica in bloki so povezani z obvoznico).

– Tukaj se zopet dela urejevanje lastniških razmerij, tisti, ki boste imeli čas, tukaj dol mimo muzeja – stare glasbene šole, si poglejte. Sta narejena dva podesta. En del je že te poti. In zopet pravim: počasi. Rabili smo 2 leti, da smo se z eno gospo dogovorili, da bo dala služnost, ampak to traja. Ja, to se razvija in bo tudi narejena ta sprehajalna pot obhoda, tako da bo to čudovita zadeva. Do akvadukta. V naslednjem tednu pridejo krajinski arhitekti, da nekoliko poskusijo ublažiti tisti strmi vzpon za v Vojno vas, tako da bo to za vse obiskovalce, posebej pa še prebivalce Črnomlja in nas, ki živimo v bližini, veliko lepša pot kot obvoznica. S tem se strinjam. Jaz osebno grem po makadamu, ker se bolje počutim, kot pa po asfaltu. Je ta predlog. Ljudje res hodijo po kolesarski stezi. Na to potrebo Črnomeljčanov je bila obveščena Direkcija, ko je delala obvoznico, vendar je bil odgovor jasen. »Nikakor, županja! Vi imate zelo vredno pločnik po starem delu ceste, ki je zdaj lokalka, mimo Vrtine. In greste lahko tam, greste čez prehod za pešce in greste po pešpoti do Akrapoviča.« To je bil takšen odgovor in zopet gre za državno cesto, predlog je bil, ker je druga varianta, da je ta pločnik in je bila odločitev jasna s strani Direkcije RS za infrastrukturo.

– Ob Svetovnem dnevu turizma, mislim, da je septembra enkrat, bi predlagala, da RIC organizira kot vsakoletno vodenje, pa ne po starem mestnem jedru, ampak naj nas malo peljejo po teh novih poteh. Naj kaj razložijo o mostu, viaduktu, čez Majer, do pokopališča. En tak krog bi naredili. Do sedaj smo si ogledovali bolj staro mestno jedro ali pa šli do železniške postaje. Pa mogoče bi na ta način tudi promovirali to pot. To je v našem mestnem jedru in je zares blizu. Kot pravi županja, je problem tisti vzpon. Predvsem za starejše ljudi, ker rado zdrsnje, tudi za vozičke, ker ne gre. Ker makadam je problem. Pa strmo je. (M: Še kak komentar?)

- Mislim, da če bo šlo tako kot ta trenutek planiramo, ko govorimo o krožiščih, bo občinski svet imel najkasneje v aprilu zasnovo, kako bo to izgledalo, na seji. Tako da mislim, da bo v redu. Tak je moj pogled. Tudi tisti, ki to pripravljajo. Bo nekaj črnomaljskega, nekaj belokranjskega, nekaj podjetniškega, nekaj bo pa splošnega na teh krožiščih. 3 krožišča bodo opremljena. Bo idejni projekt, potem pa temu sledi oprema, ki pa bo: ena sponzorska, druga polepšana, ena pa bo kar precej draga, ampak.
- M: No, ima še kdo kakšno idejo? Ali lahko gremo naprej? Aha, glede na ne dovolj parkirnih površin. Ima še kdo kakšno idejo, kako bi se to reševalo? (Bicikle.)
- Skozi CPS je vidna ta rešitev. Osebnost moram povedati, da neke zadeve, na katere ste že vsi opozarjali, mi to vemo in tudi se trudimo, da bi rešili ta problem tiste hiše brez strehe izpod mosta. Ta trenutek kaže, da gredo zadeve naprej. Upam, da to, kar je sedaj lastnica povedala, da bo to res držalo in bomo zadevo lahko zapeljali ter da bomo tisto odstranili in najbrž pridobili kakšno parkirno mesto.
- Grede parkirišč bi jaz rekel, kot smo se že pogovarjali o tem. Most, povezava Skubcova hiša–Majer. Če bi to rešili, potem tudi ni več problem parkirišč. So na Majerju. Direktno iz centra si čez most na Majerju. Prostor lep, urejen. To so pa želje, kot sem tudi že rekel, do 2025 bodo težko uresničene. Mogoče enkrat pa bo. Ideja je dobra, most je tudi že bil narisani, samo ga je treba spraviti v dejstvo. To bi bila res rešitev za Črnomelj. Upajmo, da bomo doživeli to.
- M: Ima še kdo kaj za pripomniti? Je to, to? Hvala. Predlagam, da gremo na kmetijstvo in gozdarstvo. (*Posnetka stanja pri transkriptu ne ponavljamo, saj je bila za to uporabljena Powerpoint predstavitev, ki je na voljo na Občini Črnomelj). Prosila bi vas, da razmislite o idejah, ki smo vam jih nanizali, in podate svoje videnje.
- Te zadeve, bionika, hidroponika itd., niso tako nove zadeve. Pri nas morda so. To je pač ena od zadev, alternativ. Predvsem morda za nekmetijske površine. Pri parku pa imam jaz osebno v mislih nekaj drugega. Imam Ark-park v mislih. To je bila moja želja, da bi to prijavi v LAS projekt, vendar je bilo v tokratnem razpisu to izločeno. Slovenija je dobila 8 prvih Ark-kmetij, ponekod jim rečejo Noetove barke. To pomeni, da se redijo neke ogrožene avtohtone pasme itd. Sam sem dobil iz Biotehniške fakultete ponudbo, ker sem zamudil rok za prijavo za Ark-kmetijo, da na nas računajo, da bi šli na Ark-park, ker bi lahko potem vezali še rokodelce, Krajinski park Kolpa in pa vsaj tri atraktivne kmetije z avtohtonimi pasmami živali. To mi že vse v neki meri delamo in tržimo. Večinoma za šole iz drugega okolja, ker pri nas to ta trenutek še ni najbolj zanimivo. Zagotovo je to nekaj zelo pomembnega. Bil bi vesel pomoči pri promociji teh izdelkov. To že delamo tudi pod blagovno znamko. Drugače pa nisem točno razumel navedbe povečevanja števila kmetov. To mislite profesionalnih kmetov, ljudi, ki bi od tega živeli? (M: Tako je.) To je smiselno. Drugače bo število kmetij ves čas nezadržno padalo, to je neustavljiv proces. Ker ta panoga ves čas pada. To je gotovo zanimivo, zato bi se bilo treba, vsaj pri občinskih vzpodbudah, usmerjati v eno smer. Morda regresiranje obresti ni tako pomembna zadeva kot vzpodbujanje izključno mladih kmetov. Pa če vsako leto samo eden Belokranjec prevzame kmetijo, smo že veliko naredili. S tem so povezani tudi avtohtoni proizvodi. Tega je kar nekaj. Z nekakšno skupno aktivnostjo in promocijo se da tukaj kar nekaj narediti. Osebno ne verjamem v zadruge, tako kot je v tej državi to urejeno in bilo vodeno. Zato smisla ustanavljanja zadrug ne vidim. Čudi me pa tudi omenjanje KZ Metlika. Kar je vreden, vendar na področju Občine Črnomelj deluje izključno KZ Krka. (M: Vemo, to je bilo na delavnici izpostavljeno. To je bila želja na delavnici, ker ne zaupajo v KZ Krka glede na poslovanje, ki ga izkazujejo v zadnjih letih, in tudi odnos, ki ga ima. Zato bi se povezali s KZ Metlika, za katero ocenjujejo, da ima neko perspektivo.) Samo nekdo, ki je predlagal Metlika, ima za to kakšno osnovo. (M: Kakor je bilo zadnjič povedano, so se že pogovarjali s Cajnarjem in je nek interes sodelovanja.) Seveda, zagotovo. Saj ni narobe. Vi morate malo zadeti zadevo. Koliko bikov, zrejenih v metliški občini je zaklanih v metliški klavnici? Potem pa mi vidimo, če mi rabimo takšno zadrugo, ali rabimo kakšno drugačno. Pojdite v Metlika in vam bodo povedali. Krka ima hude finančne težave že zelo dolgo, plačilni roki so 50–60 dni, njim pa moramo mi poravnati račune v 8 dneh. Seveda je to huda težava. V Metliki ni veliko drugače. Če pogledamo številko odkupa jagnjet, kar je bila včasih glavna stvar v Beli krajini, posebno še metliške zadruge. Je to v zadnjih 6–7 letih grozljivo padlo, ne morem verjeti,

da tega nekdo ne more prodati. Meni Cajnar težko razloži, da ne more prodati več kot 500 jagnjet, mi vsi drugi laiki jih prodajamo 15.000 brez računov. Tu nekaj ne gre skupaj. In da se gremo neko tradicionalno prireditev kot Vinska vigred in da so vsi jagenjčki iz Madžarske, to tudi ni način. Moramo si naliti čistega vina. Tako kot ste tu povedali, ko ste navedli številke, koliko hrane porabimo in koliko alkohola popijemo. To so najbolj zanimive številke. V denarju tudi. In je zagotovo še tukaj prostor, da se kaj naredi. Pa nisem zdaj hotel reči, da ne v Metliko. To je zdaj z dežja pod kap. (To je bil predlog delavnice.) (M: To je bilo bolj v smislu, da vidimo, ali se želijo ljudje povezati. Želijo imeti neko krovno organizacijo ali pa mogoče posameznika, ki bi skrbel za neko nadaljnjo prodajo. Tu sem hotela, da se spodbudi razmišljanje ...) Idejo imate čisto v redu, sem eden redkih ljudi, ki je naredil veliko aktivnosti, da bi ob tem, ko se je zapirala črnomaljska zadruga, združili z metliško, ker je bilo to smiselno. Samo stvar ni bila zrela. Sem bil edini. In tu smo brez veze izgubili zadevo, ker smo se z enako slabo zadrugo združili, ne pa s kako boljšo. (M: Mene pa tu zanima, ker ste dober poznavalec, kje pa potem vidite možnosti vzpodbuditi področje kmetijstva?) Jaz osebno vidim, da samo način oblikovanja zadruge so malce preživete ideje. Ljudi siliti v neke kalupe, ki se jim niso v zadnjih 60 letih obnesli, ni najbolj produktivno. Zadruga kot ideja, ki jo cel svet pozna. Z njo ni nič narobe. Samo pri nas to zelo težko »zalaufa«. Zdaj je začela delovati nova zadruga v Semiču, ampak se bo omejila samo na neke medicinske proizvode. Trije ustanovitelji in mir, ve se, kdo plača. Tu je pa tako še malce socializma, pa še zmeraj ni nič. Metliška zadruga je izredno uspešna, ker v resnici sploh ni zadruga, ampak holding. Zato mislim, da je neka privatna iniciativa tukaj zakon, ker drugače to ne gre. Gledal sem še podatke o opuščanju rabe kmetijske zemlje. So to morda kakšni starejši podatki, ali se na kaj konkretno obeležujejo? Moj osebni vtis bi bil, da je danes obdelane več belokranjske zemlje kot je bilo pred 10 leti. (M: Podatki kažejo, s primerjanjem podatkov za leta 2000, 2010 in 2017 ter odstotek zaraščanja narašča.) Saj verjamem. Nisem pregledoval takšne vrste podatkov. Upal bi reči, da je danes več pokošenega kot je bilo včasih. Najbrž tudi kje kaj izgubljam. Bolj me je zanimalo, kako ste prišli do tega? Zagotovo je tu nek potencial in me veseli, da se nekdo želi bolj resno s tem pozabavati. Ključna zadeva pa je: veliko bi še lahko bilo ponudbe, pri teh zelenih naročilih je treba to dosledneje upoštevati. Tam ste imela številko količine kruha. To je podobno, koliko te osnovne šole kupijo tega kruha v Beli krajini. Kaj je v košu? Ker je tisti iz Maribora cenejši, je ves v košu (za smeti). Ljudi je treba razsvetliti, da tu ni razpisa. Da to nikogar ne zavezuje, da mora to početi. Zato pa je potem dan slovenske hrane in pride belokranjski kruh ter vsega pojejo. Drugače je pa ves v košu. Jaz to opažam, da se to zelo konkretno dogaja. In to v odnosu do kruha najbolj boli. Mogoče v odnosu do količine denarja je žal zanemarljivo, ker se kruha ne splača pridelovati. Drugo je pa tudi na področju mesa. Mi smo rekorderji v Sloveniji. Bela krajina ima danes 7 klavnic, registriranih za evropski trg. Cela koroška regija nima niti ene. Iz Ptuja, Celja, Zagorja vozijo vso drobnico klati v Škofjo Loko. Jaz se pa moram odločiti, ali v Metliko, Črnomelj, Podzemelj, Petrovo vas, Semič ... Kar tam zakoljejo, lahko vozim po celi Evropski uniji. Tega potenciala pa potem povratno ne vidimo. Zadnji podatek, da je bilo v Sloveniji v preteklem tednu zaklanih 250 jagnjet. En Bahor jih zakolje 2.000 na leto. Pojemo jih 200–300 na Vinski vigredi. Včasih smo jih na Jurjevanju, pa to zdaj ni več moderno, ker imamo »fancy« festival. V Adlešičih, ko je bila okrogla obletnica gasilskega društva, so zaklali, ker več dobili niso, 60 jagnjet pa 30 odojkov. Kar nikakor ne gre s temi številkami, ki jih uradno zabeležimo. In to ni zaobjeto, da se ta stvar spravi v realne okvirje. Potem naših 7 klavnic dela usluge za celo državo. Mi pa še vedno pod kozolcem koljemo. (M: Ima še kdo kakšen predlog, idejo, komentar?)

– Družbene dejavnosti (M: Predstavitev podatkov in idej).

– Glede SŠ Črnomelj. Napisali ste, naj občina spodbuja tečaj TIG varjenja in drugo fokusirano izobraževanje. Mi to vse delamo. Tega občina v bistvu ne vzpodbuja, to smo se mi sami spomnili v odprtem kurikulumu. (Pomagala je, da je sploh do tega prišlo.) Ja, da so podjetja k nam prišla. Mislim, da tu več ni kaj narediti. Dijaki imajo pri nas tudi tečaj strojnega programiranja, če želijo. Je pa res, da si vsi dijaki tega ne želijo. To je vse brezplačno za dijake. Mislim, da tega ni treba pisati v strategijo, da bi morala občina narediti, ker to smo že. (M: Mišljeno je kot primer, to, kar se dejansko izvaja. Ampak gre za to, da se tako kot trg da, kakor trg zazna potrebo, da se

ustrezno odgovori.) Glejte, mi to vedno delamo. Mi pokličemo delodajalce. Zadnjič je bila ravno županja tudi na enem takem sestanku. Če ni interesa med dijaki, med delodajalci, mi ne moremo v tak odprti kurikulum metalurgije dati, če to njih ne zanima. Mi moramo slediti potrebam gospodarstva. Takoj, ko so v podjetju Akrapovič zaznali problem tega, da bi rabili TIG varilce, smo mi se mi na to odzvali. Mi smo se pripravljene maksimalno prilagajati, saj županja ve. Tu mislim, da dobro sodelujemo s tistimi, ki to želijo. Je pa res, da vsi ne želijo, nimajo interesa.

– Jaz bi vprašala, kdo izvaja te brezplačne prevoze v Metliki? Samo malo. To ni čisto brezplačno. Brezplačno je za starostnike. To plača občina oz. v sodelovanju s Prostoferjem, to je podjetje, ampak tudi skozi te donatorske klube. Tudi pri nas je bil. In ko smo mi, že na pobudo Lidije (je bil takoj naročen). Smo povedali, da je možnost tudi ugodnejšega prevoza, če bi se ljudje dogovorili, npr. Puhek ima to registrirano, morda ima še kdo, da pride. Samo ne vem pa, če se je kdo sploh oglasil ali ne. Nisem tega preverjala. (Saj tega se bojim. Ljudje so zelo popadljivi in kažejo zanimanje. Pred mojim županovanjem pa je bilo to, da je bilo na voljo eno krožno prometno vozilo, ravno za starejše, ki je vozilo recimo Črnomelj–Kvasica–Črnomelj. Ravno za starostnike. Pa ne vem, če so dopoldan prepeljali 1–2 osebi. To je problem. Lahko se to naprej v povezavi s CSD-jem, z DSO-jem, odvisno od tistih, ki bodo, glede na reorganizacijo CSD-ja sploh peljali to pomoč na domu. Ne vemo ta trenutek. Ker v CSD-ju so temeljite reorganizacije – organizacija več ne bo v taki podobi. CSD center bo v Novem mestu. In nekatere dejavnosti se prenašajo, potem je vprašanje, če bo CSD še lahko opravljal pomoč na domu, tako kot do sedaj. Smo pa že v kontaktu z DSO-jem, ki pa to lahko opravlja tudi v skladu z nacionalnim programom na področju starejših itd. Tu mi ne spimo. Tako da ta zadeva je, samo naši ljudje – ja, potem pa se ustavi. Tudi gospod, ki ima Prostofer, je bil tudi že na skupnem sestanku, ki smo ga imeli mi vsi. Vsekakor to ni za zanemariti. Ne gre za čisto brezplačni prevoz, plača ga nekdo, ne plača ga pa posameznik. Občine plačujejo in to tiste, ki to imajo. Nekatere to že imajo.)

– Še nekaj drsnic sem se hotela oglasiti. Ko je bil govor o CSD v Novem mestu. To je problem vsega tega. Tam v 90. se je vse skupaj nehalo v Črnomlju. Velika gospodarska podjetja so propadla, da je pa težava še večja, se je v Sloveniji vse skoncentriralo v Ljubljani z okolico. Državne službe so se premaknile v Novo mesto, vse je šlo tja. Starši delajo v Novem mestu, otroci se šolajo v Novem mestu, kupna moč se je preselila v Novo mesto. To je ta žalost, da je v Sloveniji načrtno delano, da se vse koncentrira na Ljubljano z okolico. Vse ostalo smo pa že nepotrebno zlo? Pa kakor koli se trudimo. Ni najbolj pošteno do takega lepega okolja in krajev, ki jih imamo. Vse se je načrtno uničilo. (M: Se strinjamo, zato se tu pogovarjamo, da bi videli, kako to vrniti nazaj.)

– Jaz imam en pomislek glede tega, kaj je boljše in kaj slabše. Moram reči, da če ocenjujem prejšnje leto. Poletje je bilo lepo, Kolpa je bila topla, turizem se je kar odvijal v Beli krajini. In se je poznalo. Vse te aktivnosti naših ustanov ali pa posameznikov do tega, da se promovira naša dežela, pride tudi do nas. To lahko zdaj vidimo. Lani smo imeli kar nekaj individualnih tujih gostov, ki so prišli, ker so bili obveščeni o tem, da je danes tukaj, v Južnem delu Slovenije, to je v Beli krajini, tako, kot si oni želijo, da bi bilo. In da je danes čas za obisk teh krajev, ker čez 10 let bo prepozno. Se splača o tej stvari razmisliti in porabiti to, kar imamo. Ker vemo, da imamo veliko potenciala in znanja. Kmetije se obnavljajo, na tem delajo. Morda jih je bolj potrebno vzpodbujati s potrošnjo teh izdelkov, ki tukaj nastajajo. Torej z uporabo domačih lokalnih pridelkov, kot to že vsi pravijo. Če smo pošteni, mi res raje kupujemo na tržnicah? Ali smo raje v Lidlih in Ljubljani. Ljudje si želijo te preprostosti. Želijo si: manj je več. To iščejo. In morda je to nekaj, kar lahko damo od sebe ne za 50 ljudi, ampak za manj. Ne vem. Tako je bilo lansko leto slišati od nekaterih tujih gostov.

– To je lepo, samo to pokriva samo segment turizma. Vsi pa žal ne živimo od turizma. Mnogo služb je pa v Beli krajini za vedno umrlo. Nekaj posameznikov, ki vam je uspelo s turizmom, vam privoščimo, se trudimo v tej smeri, sama osebno sem velik potrošnik lokalno pridelane hrane. Imam izbrane kmetije, kamor hodim kupovat hrano. Vendar mi je kmetica povedala, da je z njeno kmetijo konec, ker njena kmetija Lidl. To je rekla ženska s kmetov, ki je pustila, da ji je doma kmetija propadla in razlaga okrog, da je njena kmetija Lidl. Njej se ne splača delati, ker se

vse 7-krat ceneje dobi v Lidlu. Kar bo pa doma delala, bo dražje pridelala. Zase se ne bojim. Za okolje pa.

– Ja, ker je za vsako stvar potrebna velika dodatna vrednost. Kar hočem povedati je, da tisti, ki doma pridelava korenje, zanj ni dovolj, da prodaja korenje, ampak mora skuhati dobro juho iz njega, pa imeti še zraven sobo, ki jo bo prodal. Tega manjka. Kot je gospa rekla – mladi ne želijo delati.

– Premajhna kupna moč. Bolj zdrava hrana je tudi dražja hrana. Tega si vsak ne more privoščiti (tudi semena so draga, vse je drago).

– Seveda je vse to res, da so tu neke težave. Ampak bi se dalo tudi kaj ustvarjalnega narediti. Moj sin se je izpisal v Kamniku in je sedaj prijavljen na Velikih selih. Lani jeseni smo uspeli celo vodo potegniti, po velikih težavah, na kmetijo. Vsi okoli nas so opustili kmetovanje. Mi trenutno redimo 350 ovac. Nabavili smo 40 mlečnih ovac. Jih kot prvi v Beli krajini začnemo molsti po prvem maju. Imamo 40 prašičev, ki jih nima nihče več zunaj. Imamo 23 oslov, imamo 19 govedi. To se seveda nič od tega ne splača. Vendar naš fant vidi ambicijo, da je to možno. Ker k Akrapoviču v službo ne bo šel. To mu bo zadnja opcija. In zdaj je potrebno to samo nadgraditi. Če bomo imeli 500 ovac, on od tega ne bo mogel živeti. Če pa bomo vseh teh 300 razsekali doma, potem pa morda iz tega kaj uspe. Morda prodamo dol pri Tončki, potem bi to šlo. Če pa obstaja kaj organiziranega, bo pa toliko boljše. Ker vsak posameznik, ki se v to spušča, ima težave. Štrucljevi, ki so najmočnejši kmetijski finančni »trust« v Gribljah, so nekako prešli te porodne težave, ni pa to lahko. To je enormna zadeva, ki so jo oni tam naredili. (M: Lahko še nekaj rečem. Mi, ki študiramo te primere dobre prakse, avstrijsko mesto, se je srečevalo točno s tem. Je imelo zelo nizke kazalnike kar se tiče gospodarstva, zelenih tehnologij ipd. in so v nekem trenutku preprečili prihod novih trgovin in zahtevali nazaj vzpostavitev trgovin z lokalnimi izdelki. In so tiste tabele, o katerih smo prej govorili, kar se tiče potrošnje, spremenili v to, da so doživeli prosperiteto. Zdaj so bolj močni kot recimo večja mesta, npr. Dunaj ipd. Prav s tem, ko niso dovolili prihoda novih trgovin in posledično dali velik pomen zavednosti lokalne samooskrbe, tudi skozi otroke. Da se marsikaj narediti. Če se ta trenutek odločimo, da je to naš cilj, da od tega trenutka želimo drugače živeti in se želimo drugače usmerjati. Zato se tudi tukaj danes pogovarjamo. Mi se pogovarjamo o trenutnih problemih. So tu problemi. Ampak, če želimo do 2025 doseči nek miselni preskok, vsaj delen, se moramo pogovarjati o tem, kaj si želimo v letu 2025 doseči? V kakšni občini želimo živeti? Tudi ob sočasnem upoštevanju vseh omejitev, ki jih imamo. Mislim, da se preveč obremenjujemo s tem, kar imamo zdaj. V 3–4 letih smo bili priča tudi na področju gospodarstva, se lahko ogromno spremeni.)

– Vprašanje: Kak odnos imate do vetrnih elektrarn, ker v Sloveniji je poseben odnos do vetrnih elektrarn?

– M: Jaz osebno sem temu naklonjena. Mislim pa, da je na našem področju to malo problem, ker nismo tako vetrovno okolje. Veliko bolj smotrna bi bila izraba sončne energije glede na naše predispozicije.

– Že, vendar imamo te možnosti, samo jih zelo malo koristimo.

– Lahko še jaz dodam nekaj k temu. Saj se velikokrat omenja, da je kakšna težava. Kdo pa vidi kakšno težavo pri postavitvi vetrne elektrarne v Beli krajini. Če pogledate na naravoslovni atlas, kjer obstajajo kakšne omejitve, gre za 30–40 metrski pas ob Kolpi, kamor pa jih tako ali tako ne bi postavili. Drugje pa skorajda ni težave. Tista zadeva na Volovjih rebrih ni imela veliko smisla s pticami. To je tako, kot če bi nekdo rekel, da bo posekal ves gozd od Črnomlja do Kočevja in potem postavil vetrne elektrarne. V tem je bil problem, da bi bilo potrebno narediti avtocesto v popolnoma odročno okolje, ne pa v samih ptičih. Kar se pa konkretno tiče vetrne elektrarne v Dolenji vasi v Senožečah, kjer so skoraj vsi v vasi moji dobri prijatelji, oni pa niso čisto nič veseli za to zadevo. Ker jim je to nekdo iz Ljubljane postavil in spi v Ljubljani, oni pa spijo zraven tega zrakomlata. Tu je potencial, ampak ni vetra. To je težava. Kar se pa tiče drugih virov, prej je bil omenjen potencial malih hidroelektrarn. Z občino smo se že pogovarjali o enem skupnem projektu. *Z obnovo mlinov do zelene energije*. To je vse lepo v paketu pripravljeno in vsi zainteresirani investitorji ta paket, ki smo ga skupaj z občino pripravili, primejo in grejo na Upravno enoto po dovoljenje. Vložijo prošnjo za koncesijo na ARSO za vodno koncesijo. Pa ne

vem, če je to kdo poleg Benetičev še naredil. Oni so tudi dobili. Ne vem pa, če so se odločili za podpis koncesijske pogodbe še na Krasincu. Pa še tu gre v tem primeru, da je to že narejeno in je treba samo iz tega še kaj zaslužiti. Kar se pa vode tiče. Mi tudi vode nimamo. V resnici nobena investicija v malo hidroelektrarno v Beli krajini; če je voda investicija, se ne bo povrnila. Prva resna voda na Kolpi je šele v Lazah. To je pa v Kočevski občini. Prej pa vode tukaj ni in je to samo neka dobra želja, če bi bili Kuzmatovi še kaj finančno sposobnejši, turbina je notri že 50 let, je treba samo še generator financirati in priključiti na električno omrežje. Zadeva je čisto preprosta. Drugod pa ne verjamem, če bi s svojim denarjem šel kdo to delati, da bi se upal te zadeve lotiti. Pa še ena zadeva, Natura 2000. Verjamem, da komu to greni življenje. Jaz vedno poskušam vprašati za konkretno kakšne težave gre. Natura 2000 kot taka ne obstaja, obstajajo različni sistemi za različne mikrolokacije, kjer se nekaj varuje in je posledično to, to. Cela Mala Plašivica je v Naturi 2000. Škropi se 100 na uro. Kdo ima težavo? Kmetje. To se včasih preveč govori. Cel Stari Trg in okolica je v območju Nature 2000. Kakšne težave imajo zaradi nje? To je območje rjavega medveda. Nobenih težav z zidanjem ni. Nič takega ni. Na območju Marindola se varuje metuljčka frfotavčka in tako naprej. Gre samo za neke zadeve, da ne smemo vsega grmovja posekati, pa če vzamemo subvencijo, da kosimo po 1. juliju, dobimo subvencijo 100 € na hektar. Ni pa nobenih omejitev v resnici. (Ena pa je, ki sem jo jaz srečal. To je gradnja čebelnjaka na okoljskem pasu v varovanem območju. Čebelnjak se ne sme tam graditi.) Pa ni to zaradi Nature 2000. (Nismo dobili naravovarstvenega soglasja.) Ob Kolpi ne gradimo ničesar. (Ampak, a ni čebelnjak, če je lepo narejen, obogatitev enega prostora?) Je. En tak je na Sinjem vrhu, samo še čebele bi rabil ... (ampak so omejitve). Seveda, tam čebelnjaki tudi stojijo, vendar mi nimamo nič s to zadevo. Niti ne vem, da dovoljenje ni šlo čez in tako naprej. Ker teh stvari niti ne dobivamo na vpogled. Hočem povedati, da sigurno imamo neko okoljsko težavo, smejo se pa delati brez kakršnih koli omejitev lovske preže. Če ste videli tisto ob Kolpi, ima površino 1/3 te sejne sobe, je pa na višini 2 m. »Veliko jelenov se iz nje opazuje« ... Mislim, to smo pa potem mi, ki seveda izkoristimo vsako zadevo. Če pa sem jaz prav razumel nov gradbeni zakon, od 6. januarja je začel veljati (začne veljati s 1. julijem), in s tem lahko UE zmaga bolj kot ne pri gradbenih dovoljenjih. Seveda ne pri majhnih kmetijskih objektih. Tam pa ne. Tam jaz še vedno rabim od ARSO-ta dovoljenje, za hišo pa nič več.

– M: Je še kaj takega? Še kakšne pomisleke? Kak cilj? Potem se vam zahvaljujemo za vaš čas in vas lepo pozdravljamo.

Zapisnik devete delavnice »STRATEGIJA RAZVOJA OBČINE ČRNOMELJ 2018–2025«, POSVETOVALNO TELO ZA PODROČJE IZOBRAŽEVANJA, 2. 2. 2018

Prisotni: Boris Mužar, Elizabeta Prus, Nada Babič Ivaniš

Prisotni s strani pripravljavcev Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025: mag. Maja Pucelj, dr. Petra Štrekelj

Prisotni s strani naročnika Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025: Mojca Čemas Stjepanovič

Na deveti delavnici Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025 je posvetovalno telo za področje izobraževanja prišlo do naslednjih pomislekov in sklepov:

Osnovne šole:

– Osnovnošolski aktiv predlaga za osnovni cilj vizijo, da bi imeli v občini šole, ki so v vsem primerljive s šolami drugod po državi.

- Izpostavljeno je bilo, da je Občina Črnomelj, kot ustanoviteljica šol, soodgovorna za stanje na področju izobraževanja. Posredno tako za znanje in omiko učencev, na nek način tudi za strokovno rast zaposlenih, predvsem pa za zagotavljanje dobrih pogojev.
- Poudarjeno je bilo, da je **odlično šolstvo eden od temeljev za odlično kvaliteto občanov** nasploh. Višja izobrazba predstavlja boljše izhodiščne pogoje za življenje nasploh.
- Predlagano je bilo, naj občina z izvajanjem strategije, vizije razvoja šolstva deluje razvojno. To pomeni, da aktivno sodeluje pri modernizaciji šol. V izhodišču se mora temeljno seznaniti s konkretnimi situacijami, naredi temeljite pogovore s posameznimi šolami, kaj so njihove prioritete, problemi, kje vidijo neke možnosti sodelovanja.
- Želja osnovnošolskega aktiva je tudi, da bi občina na nek način diktirala razvoj.
- Občina naj bi prav tako izpričevala **pozitiven odnos do šolstva**, do znanja in do zaposlenih v vzgojno-izobraževalnem delu, priznanja delu učiteljev, ki ga opravljajo, znanju, ki ga dajejo, tudi razdajajo.
- Izpostavljeno je bilo tudi, da mora občina skrbeti za sprotno urejanje šol. Naj ne bodo posegi posledica naročil inšpektorata, ampak se naj že prej poskrbi, da se stavbe uredijo tako, da se zagotovi pogoje in lahko šole po svoji opremljenosti sledijo ostalim državam. To prinese s seboj finančne posledice, vendar je nujno potrebno, če hočemo delovati razvojno.

Občina mora zagotoviti:

- **primerne prostorske pogoje** vsem šolam, ki tega še nimajo ustrezno rešenega;
- **sofinancerski delež za posodobitev izobraževalno-komunikacijske tehnologije**, ki v sodobnem svetu predstavlja pomemben segment, in tudi drugo opremo šol;
- **sredstva za realizacijo razširjanje programa**, ki daje dodatno vrednost življenju in delu šol;
- **svojo prisotnost** kot aktivna sogovornica, podpornica pri dogovarjanju z Ministrstvom za izobraževanje, znanost in šport, takrat ko se posamezne šole pogajajo za uveljavitev določenih lokalnih interesov. Ne gre samo za interes šole v takih primerih, ampak gre tudi za interes občine (npr. 1. ministrstvo iz finančnih razlogov omejuje vpis otrok v glasbeno šolo, čeprav imajo kapacitete, kader, kot tudi velik interes občanov. Tukaj bi bila pomoč občine pri pogajanjih z ministrstvom dobrodošla. 2. Romi: občina že zdaj sodeluje, vendar si aktiv želi, da bi bilo teh aktivnosti več in da bi bile konstantne. 3. Socialne razmere: v primerjavi z nekaterimi drugimi slovenskimi občinami ima Občina Črnomelj veliko socialno šibkega prebivalstva. To se na šolah zelo čuti. V smislu vstopnih znanj, financ, ki so potem povezane z vsem in tudi nadaljnjim izobraževanjem otrok. Ta socialni moment močno vpliva na izobraževanje, saj gre ta korelacija potem tudi naprej na srednjo šolo, izobraževanje odraslih, po celotni vertikali);
- **fizično zaščito šolskega in občinskega premoženja**. Šole so občinske. Dokazati se da, da se ogromno škode, vandalizma dogaja na vseh objektih, ne samo šolskih.

Zaključek: Občina mora s svojim delom poskrbeti za dobro delovanje osnovnih šol, tako na področju samega izobraževalnega procesa kot tudi pri zagotavljanju ustreznih prostorskih in tehnoloških pogojev, da lahko ta proces nemoteno poteka. V strategijo je potrebno vključiti vse zgoraj navedene pomisleke oziroma zahteve.

Srednje šole:

- **Družbeni trendi vpisa so se spremenili** (npr. pred 10 leti je bil velik vpis na gimnazije, manjši na poklicnih in strokovnih šolah, danes pa je trend obraten), kar je opaziti tudi na SŠ Črnomelj.
- V letnem delovnem načrtu šole je zapisano, da je prioriteta naloga promocija SŠ Črnomelj, z vsemi programi, ki jih trenutno imajo. S tem se intenzivno ukvarjajo (npr. aktivno in dobro sodelujejo z ravnatelji, jih obveščajo, prosijo za pomoč pri promociji, da bi se prišlo do staršev, 2–3-krat na leto imajo srečanje svetovalnih delavcev, kjer se pogovarjajo o tej tematiki, izvajajo roditeljske sestanke na osnovnih šolah v Beli krajini, ozaveščajo starše in otroke, izvajajo tehniške dneve za osnovne šole, kjer lahko šolarji pridejo v delavnice in so v neposrednem stiku z dijaki in učitelji, pogovarjajo se celo o delavnicah za vrtnice, imajo poletne dejavnosti ...).

- Težava je v tem, da starši in dijaki razmišljajo drugače, zato je potrebno najti skupno pot s starši, da ne bo več prevladovalo razmišljanje, da je večja šola boljša, ampak se bo prisluhnilo resničnim informacijam o tem, kaj kak program ponuja (npr. na nekaterih šolah trdijo, da se bodo dijaki po opravljenem šolanju lahko vpisali na fakultete, potem pa morajo ti opraviti še peti predmet in ko pridejo na fakulteto, velikokrat ne opravijo letnikov zaradi pomanjkanja znanja).
- Izpostavljeno je bilo, da je subvencioniran prevoz tudi eden od faktorjev, da se odločajo za šole izven lokalnega okolja, ko so ravnatelji malih šol to želeli spremeniti, so bili označeni za diskriminatorne, saj morajo imeti otroci enake možnosti.
- Včasih so bile štipendije dejavnik, ki je privabljal dijake v programe SŠ, vendar samo do neke mere. Dijaki in starši danes razmišljajo drugače. S kadrovske štipendijami je težava, kadar dijak želi nadaljevati študij, saj mora po zaključenem šolanju na delo, ker delodajalec išče kader orodjar in strojni tehnik. Zato je tudi težko podeliti te štipendije. Dijaki se raje odločajo za državne štipendije. Kandidirajo npr. na razpisu štipendijske sheme za deficitarne poklice, med katerimi je tudi orodjar. Te štipendije niso obvezujoče, ni jih potrebno vračati in ne vplivajo na otroški dodatek.
- **Štipendija torej ni motivator za vpis dijakov, ampak zaposljivost.** Dijaki SŠ Črnomelj (orodjar, strojni tehnik), ki niso nadaljevali študija, so se vsi zaposlili.
- **SŠ Črnomelj se prilagaja trgu in njegovim potrebam.** V odprt kurikulum se vnašajo vsebine, ki jih želijo gospodarstveniki v tej meri, kolikor se to da (npr. ker so podjetja sporočila, da je strokovni jezik strojništva nemščina, so jo dali v program strojnega tehnika, čeprav je drugače strokovni programi nimajo). V kolikor bi se pokazale nove potrebe pri določenih podjetjih, bi se kurikulum še dopolnil (npr. dodatni programi iz varjenja, metalurgija, struženje itd).
- Prav tako bi morale biti **vajeništvo pomemben del strategije.** Izpostavljeno je bilo, da so v teh letih ti programi na šoli postali tako prepoznavni, da zdaj delodajalci kličejo na šolo, do česar včasih ni prihajalo. Včasih je morala šola prositi delodajalce, zdaj pa bodo podjetja (Iskra, Livar, Calex in ostala črnomaljska ter metliška podjetja) prišla celo na informativni dan s svojimi stojnicami. V marcu se bo tako na pobudo teh večjih delodajalcev na šoli organiziralo informativni dan na temo vajeništva in razvoja podjetništva na SŠ Črnomelj.
- Izpostavljeno je bilo tudi, da SŠ Črnomelj po izgubi programa ekonomskega tehnika **potrebuje nov tri- ali štiriletni izobraževalni program za dekleta**, ki jih tudi v slovenskem merilu primanjkuje (več jih je za fante ali pa so za mešano populacijo – uniseks).
- Vsi dosedanja poskusi pridobitve novih programov (program računalniškega tehnika in računalnikarja) niso bili uspešni. Težave so tudi zaradi lobiranja drugih večjih srednjih šol.
- Problem pridobitve novih programov je, da je **konkurenca med srednjimi šolami zelo velika**, saj je za 17.000 otrok razpisanih 23.000 mest. Zato se raje spodbuja vpise v obstoječe programe v velikih šolskih centrih, kar pa je slabo za male, obrobne šole, kot je SŠ Črnomelj, čeprav ima šola na nivoju Bele krajine zelo velik pomen.
- V okolju ali na trgu dela je potrebno identificirati možnosti za poklic prihodnosti in ga definirati (npr. nekaj med kemijskim in tekstilnim tehnikom za potrebe razvoja novih materialov, kar bi zaradi novih materialov potrebovala podjetja, kot so denimo Akrapovič, Beti ...; negovalec/skrbnik na domu, ker se življenjska doba podaljšuje in prebivalstvo stara, ali pa računalniški tehnik kot program, ki je naravnan v prihodnost). Nato je potrebno ta novi program napisati, dobiti potrditev CPI (Center RS za poklicno izobraževanje) in strokovnega sveta. Kar pa je proces, ki traja 4–5 let. Šole so financirane glede na število dijakov in ne več na število oddelkov, kar je za male šole neugodno. Tako kot imajo ene šole velik primanjkljaj, druge pa ogromno sredstev. Male šole so uspele doseči dofinanciranje s strani Ministrstva, vendar ga je potrebno vsako leto znova utemeljevati. Ugotavljajo, da so to težki dejavniki, ki jih je težko premagati. Potrebna bi bila **izrazita podpora lokalnega gospodarstva** za zagotavljanje pogojev za pridobitev novih programov (na ministrstvu najprej vprašajo, kje se bo ta kader zaposlil, kakšna je populacija v osnovnih šolah, če imajo možnost, da ti otroci izvedejo praktični pouk in praktično usposabljanje ...). **Udeleženci so bili soglasni, da ravnateljica SŠ pripravi uradni dopis za ministrstvo glede potreb po novem programu za potrebe našega gospodarstva, podkrepjen s podpisi Akrapoviča, Beti, Kometa in Kolpe.**

- Omenjeno je bilo, da se je pred leti pojavila tudi **možnost izvajanja višjih in visokošolskih programov**. To idejo bi se lahko ponovno obudilo in uresničilo ob skupnem nastopu (npr. program s področja mehkega turizma).
- Predlagano je bilo, da bi morda morala država sprejeti odločitev, da je črnomaljska, ali pa katera koli druga primerljiva šola, **strateškega pomena za razvoj občine in regije**, kar bi potem narekovalo, da morajo take šole dobiti dodatne programe.
- SŠ Črnomelj ima tudi **tržne dejavnosti**. Predlagano je bilo, da bi morale usmerjanje, tudi drugih javnih zavodov, že od vrtca naprej, v tržne dejavnosti, postati del strategije. Tako pridobljena sredstva bi se potem namensko porabila za opremo, izobraževanje, nadstandard v šoli.
- Ravnateljica SŠ poudarja, da bi bila večkrat rada prisotna na sestankih, da bi skupaj zastavljali in preverjali cilje z občino in ostalimi udeleženi akterji (denimo RC Novo mesto ipd.), ki se kakor koli dotikajo teme izobraževanja.

Zaključek: SŠ Črnomelj intenzivno dela na povečevanju vpisa dijakov, pridobivanju novih programov, prilagajanju programov v sodelovanju s podjetji; za boljše rezultate pa bi bilo potrebno še bolj okrepiti sodelovanje srednje šole z občino in lokalnim gospodarstvom, ki bi potem skupaj nastopali v pogajanjih ter tako lažje dosegli spremembe na nivoju ministrstva in države; poudarek mora biti na vajištvu, ker se s tem doseže boljšo zaposljivost mladih; vsi javni zavodi bi morali imeti tudi kake tržne dejavnosti, ki bi izboljšale njihovo finančno stanje; v pogovore/sestanke, ki se tičejo izobraževanja, je potrebno vključevati tudi SŠ Črnomelj. SŠ naslovi predlog na ministrstvo za uvedbo novega programa za zadovoljevanje potreb gospodarstva. Preveri se možnost izvajanja višje oziroma visokošolskih programov. Poudarjati je potrebno, da je črnomaljska srednja šola strateškega pomena za razvoj občine in regije.

Izobraževanje odraslih:

- Izobraževanju odraslih in vseživljenjskemu učenju se šele v zadnjih dvajsetih letih daje večji pomen, ko je postalo tudi predmet evropskih strategij.
- Izpostavljeno je bilo, da se je letos, po 22 letih, pridobilo nov *Zakon o izobraževanju odraslih*, s katerim bo pokrito veliko tega, kar je bilo že uveljavljena praksa. Po novem zakonu je občina kot ustanovitelj obvezana, da skrbi za javni zavod, ki ga je ustanovila. Zavod se financira iz javnih razpisov, to je nekaj čez 80 % na letni ravni, ostalo pa zagotavlja Občina Črnomelj. Predlagano je bilo, da naj bo v strategiji zapisano, da **mora občina izpolnjevati ustanoviteljske obveznosti** (zagotavljanje prostorskih pogojev, kot tudi izvajanja vsebine).
- Ministrstvo za izobraževanje z javnimi razpisi ter z vzpostavitvijo javne mreže in javne službe skrbi za izobraževanje odraslih na državni ravni in ga vzpodbuja.
- Zavod je bil s strani Ministrstva za šolstvo zakonsko izbran za izvajalca osnovne šole za odrasle.
- Zavod pri delovanju obvezujejo tudi dokumenti, kot so *Resolucija o nacionalnem programu izobraževanja odraslih*, ki izpostavlja predvsem neformalno izobraževanje (na prvem mestu je OŠ za odrasle) in ostali javno veljavni programi, ki pa ne dajejo javne izobrazbe. Poleg tega pa imajo tudi **svetovalno središče**, ki je primer dobre prakse. Pridobili so ga po desetih letih trdega dela in dokazovanja, da je v občini potrebno.
- V zavodu dajejo velik poudarek na **pridobivanju kompetenc odraslih**. Na to temo delajo bolj intenzivno zadnjih 5 let. K temu jih zavezuje tako zakonodaja kot strateški dokumenti.
- Prav tako je zelo pomembno **izobraževanje za trg dela**. Predvsem je poudarek na pridobitvi Nacionalne poklicne kvalifikacije (NPK). To je neposredno vezano na dejstvo, da imajo vsi ljudje neke kompetence, za katere mogoče niti sami ne vedo, da jih imajo, ki jih lahko pred nacionalno komisijo tudi dokažejo. Pridobitev teh kompetenc lahko ljudem predstavlja tudi **poslovno priložnost**, iz katere lahko razvijajo nove poslovne ideje, tudi možnost samozaposlitve. Poudarjeno je bilo prepričanje, da se v Beli krajini ne da zaposliti, ker tu ni delovnih mest, kar pa ne drži. Nova delovna mesta si lahko ljudje, sploh tisti bolj izobraženi, ustvarjajo sami. Predlagano je bilo, da se v strategijo zapiše **cilj vzpodbujanje samozaposlovanja**.

- Glede na število lokalnih podjetij Bela krajina, v primerjavi z drugimi občinami, zelo zaostaja, čeprav glede davčnih in ostalih neugodnosti tu ni nič drugače kot drugod. Je pa res, da gre za specifično okolje, kamor se določenih praks ne da prenašati, ker je tudi struktura prebivalstva drugačna kot drugod po Sloveniji.
- Potrebno je **povezovanje izobraževanja z gospodarstvom**. Zdaj je v lokalnem okolju tudi podjetniški inkubator, ki zelo dobro dela na tem področju. S strategijo pa bo možno določiti tudi natančne cilje, kaj se v tem času želi doseči.
- Izpostavljeno je bilo, da je težava v Beli krajini to, da je prebivalstvo tukaj navajeno na večja podjetja, ki so zaposlovala po tisoč ljudi. Ti ljudje, ki so bili zadnjih 30 let zaposleni v industriji, so v tem času izgubili stik z zemljo, ker se ni splačalo imeti malih kmetij, po propadu velikih podjetij pa so izgubili še zaposlitev, zdaj so kar naenkrat izgubljeni. To je izhodiščna točka za nadaljnje delo.
- Fokus zavoda je na zaposlenih in brezposelnih. Pri zaposlenih zdaj že 2 leti izvajajo programe, ki so financirani iz evropskih sredstev. Ta oblika sodelovanja je v načrtih predvidena vsaj še do leta 2022.
- Kot ciljne skupine so razpoznani tudi starejši od 45 let z manj izobrazbe. Zavod na tem področju sodeluje s SŠ Črnomelj in še z dvema organizacijama iz Kočevja, s katerima so tudi konzorcijski partnerji. Uspešno sodelujejo z različnimi podjetji. Vendar imajo ta podjetja velikokrat težave s kadrovanjem, saj ne vedo, koga bi poslali na izobraževanje. Ljudje, ki so stari 45 let, se imajo za stare in so prepričani, da se vanje ne splača vlagati. Zato morata biti promocija in javni diskurz usmerjeno v to, da če se bo delalo do 65. leta starosti, je zelo smiselno 45-letniku iti v program za pridobitev izobrazbe ali pa kakih drugih kompetenc.
- Potrebno je **ustvariti pozitivno klimo**, ki se nanaša na izobraževanje po celotni vertikali, kar udeleženci predlagajo kot cilj.
- Zavod in šole skupaj sodelujejo na **promocijskih akcijah**, kot so Teden vseživljenjskega učenja in Parada učenja. Te promocije in sodelovanja so zelo pomembna in bi jih bilo dobro še okrepiti.
- Zavod izvaja program osnovne šole za odrasle. K njim prihajajo mladi iz ranljivih skupin, ki so nepripravljeni za program take vrste, tako vsebinsko kot tudi vedenjsko.
- Predlagano je bilo, da postane **projekt socialne aktivacije** mladih iz ranljivih skupin del strategije občine. Podoben projekt se sedaj izvaja pilotno, želja je, da bi se ohranil.
- Taki projekti socialne aktivacije bi morali trajati vsaj 6 mesecev, služili bi kot predpriprava mladih na samo izobraževanje.
- Izpostavila se je želja, da gre v program za leto 2018 **projekt obnove stavbe na Kolodvorski cesti 32c**, kjer se nahajajo novi prostori, v katerih je sedaj Ljudska univerza. Na podlagi tega projekta bi se tako lahko pridobilo uporabno dovoljenje in bi nato lažje začeli s planiranjem same obnove stavbe, kot tudi s pridobivanjem sredstev. To je za zavod ključnega in prioritetnega pomena ravno zato, da lahko kakovostno izvaja vse lastne projekte, kot tudi to, kar mu zdaj zakonodaja nalaga.

Zaključek: Izobraževanje odraslih je pomembno za mlade in starejše iz ranljivih skupin; z njim si pridobivajo nove kompetence, ki so izhodišče za nove poslovne priložnosti; za njihovo dobro delovanje je potrebno čim prej izpeljati projekt obnove stavbe na Kolodvorski ulici 32c (kar se izpostavi že v programu za leto 2018). Poudarjeno je bilo, da mora občina izpolnjevati svoje ustanoviteljske obveznosti. Potrebno je vzpodbujati samozaposlovanje in izkoriščanje pridobljenih kompetenc. Potrebno je ustvariti pozitivno klimo, ki se nanaša na izobraževanje po celotni vertikali. Projekt socialne aktivacije mladih iz ranljivih skupin postane del strategije občine.

Splošno:

- Vizija: Bela krajina ponuja veliko priložnosti za **kakovostno življenje** v tem okolju, kar bi bilo treba prepoznati in poudarjati ter izkoristiti dane možnosti, ne pa se osredotočati na omejitve. Kot ugotavljajo, ni prav nobenega razloga, da iščemo srečo drugje, če cenimo kakovost življenja, ki je tu še vedno zelo dobra, razen če smo avanturistični tip človeka, ki mu je lepše živeti v tujini.

Prav tako je Bela krajina polna priložnosti za razvoj podjetniških idej. Predlog je bil, da se prepoznamo kot učeča se družba, saj je Bela krajina polna priložnosti za kakovostno življenje in za razvoj podjetniških idej.

- Poudarjeno je bilo, da je socialna varnost prebivalcev najpomembnejša.
- Podatki z osnovnih šol (podan primer Metlike) kažejo padec v rodnosti, pa tudi to, da se cele družine izseljujejo iz tega okolja.
- **Beg možganov se bo ustavil samo preko zaposljivosti.** Če se bo mladim v občinah Bele krajine zagotovilo delovna mesta v gospodarstvu, bodo tu tudi ostali. Če tega ne bo, si bodo poiskali socialno varnost nekje drugje. Enako velja tudi za odrasle. Podjetja bodo morala poleg poklicnega in strokovnega iskati tudi visokošolski kader.
- Poudarjeno je bilo, da je potrebno ohranjati **navdušenje in optimizem v izobraževanju.** Šole so prvenstveno tu zato, da skrbijo za izobraževanje otrok, hkrati pa morajo omogočati tudi prijetno in spodbujajoče delovno okolje.
- Izražena je bila želja, da se povabi vse ravnatelje in direktorje (od vrtcev do javnih zavodov), kadar se bodo organizirali dogodki/sestanki na temo izobraževanja, saj so kakšne teme univerzalne in aktualne za vse, kar je ravno ta delavnica tudi potrdila.
- Zavodi in šole želijo, da se vsi ti cilji, o katerih je bilo govora na delavnici, zapišejo v strategijo, se izoblikujejo in začnejo izvajati.
- Vsi so zelo povezani in soodvisni, zato je pomembno, da delujejo skupaj, se podpirajo na različne možne načine in pri različnih projektih. Občina je pa tisti okvir, znotraj katerega se vse to odvija. Prav tako skrbi za promoviranje pomena izobraževanja in vzpostavljanje dobrih pogojev za razvoj izobraževanja.
- Na pobudo mnogih je v pripravi projekt ureditve Parka generacij v Loki. Priprave potekajo v sodelovanju z mladimi krajinskimi arhitekti, ki so predvideli vse od prometne ureditve okoli parka, kdo bi bili uporabniki od osnovnošolcev, dijakov, otrok, prebivalcev Loke, vzgojiteljev sprehajalcev, staršev, starih mam ..., potem so naredili tak zelen sistem. Zamislili so si en tak krogotok, vsako to področje bi bilo nekako namensko. Poleg tega so v ta prostor umestili odbojgarsko igrišče, ki bi ga dijaki radi imeli, učilnico za dijake na prostem, prostor za sprostitev, klopi z mizami, otroško igrišče z igrali ... Največji problem je tukaj denar. Problem je tudi vandalizem. To je prostor za destruktivno subkulturo. Vse točke javnega značaja so predmet uničevanja. Predlaga se zaposlitev varnostnikov in še boljše sodelovanje s policijo.

Zaključek: Tukajšnje okolje omogoča kvalitetno življenje; potrebno je poskrbeti, da ljudje tukaj ostanejo, to pa se lahko doseže s povečanjem delovnih mest; izobraževalne ustanove skupaj z občino pa morajo vzpostaviti dobre izobraževalne pogoje. Potrebno je v izobraževanju ohranjati navdušenje in optimizem. Nujno skupno sodelovanje in udeleževanje na dogodkih, sestankih, ki se tičejo izobraževanja, vseh ravnateljev in direktorjev (od vrtcev do javnih zavodov, ki se ukvarjajo s tem področjem). Nadaljevanje aktivnosti za pridobitev Parka generacij v Loki v Črnomlju.

Zapisnik desete delavnice »STRATEGIJA RAZVOJA OBČINE ČRNOMELJ 2018–2025« – ROMSKA TEMATIKA, z dne 14. 2. 2018

Prisotni: Zdenka Vrtin, Nada Babič Ivaniš, Anton Hudorovac, Milan Šajnovič, Zvonko Golobič, Kosec Henček, Bernarda Vlahovič, Martina Horvat in Tonček Hudorovac.

Prisotni s strani pripravljavcev Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025: mag. Maja Pucelj, dr. Petra Štrekelj in Tamara Potočar, direktorica občinske uprave Občine Črnomelj.

Na enajsti delavnici Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025, ki je bila namenjena romski tematiki, je prišlo do naslednjih pomislekov in sklepov:

- i. Ugotovljeno je bilo, da se romska skupnost srečuje z različnimi težavami, saj je položaj romske skupnosti drugačen, primerjalno gledano z ostalimi družbenimi skupinami.
- ii. Eden izmed udeležencev je izpostavil problem, da je Republika Slovenija sicer res podpisnica določenih konvencij, vendar pa se le-te ne realizirajo.
- iii. Udeleženci so soglasno ugotovili, da posledično problemi ne nastajajo le na lokalni ravni, ampak tudi na državni. Menijo, da so za reševanje težav potrebne zakonske spremembe, sistemski mehanizmi ter velika stopnja regulacije in nadzora, ne pa izvajanje samo v sklopu projektov, saj se ti velikokrat niti ne realizirajo. Da je organiziranih veliko projektov (za izobraževanje, legalizacijo, ureditev infrastrukture ...), vendar se pojavljajo vprašanja, kaj se pri njih počne, kakšna je njihova uspešnost, se cilji sploh realizirajo, imajo Romi sploh kakšne koristi od njih? Občina je odgovoren lokalni akter za izvajanje zakonodaje in za realizacijo projektov, vendar težko karkoli doseže sama. Predlog udeležencev je, da bi se vse tri belokranjske občine, v sodelovanju z romskimi predstavniki, združile in apelirale na Ministrstvo z namenom ustrezne spremembe zakonodaje, ki bi bolj uspešno naslavljala probleme, s katerimi se srečujejo Romi.

Zaključek: Nujne sistemske ureditve!

- i. Občina lahko z ustreznim OPN-jem poskrbi za bivanjsko problematiko v romski skupnosti. Predvsem: z umestitvijo romskih naselij v poselitveni sistem občin in legalizacijo objektov, izgradnjo ustrezne infrastrukture, zagotavljanjem pitne vode, elektrifikacijo, izgradnjo športnih objektov, organizacijo aktivnosti za mlade in starejše, s postavitvijo igral ... V primarnem načrtu pa se poskrbi za problem bivalnih pogojev predvsem otrok.

Zaključek: Umestitev romskih naselij v poselitveni sistem občin in zagotavljanje osnovnih človeških dobrin (pitna voda, elektrifikacija) ter dodatnih pristočasnih storitev (športni objekti, organizacija aktivnosti za mlade, postavitve igral).

- i. Ugotovljeno je bilo, da večinoma vsi problemi, ki pestijo romsko populacijo, izhajajo iz neustrezne vzgoje, vse ostalo je posledica le-tega. Ko otrok enkrat vstopi v izobraževanje, je že prepozno za vzgojo, zato se problemi stopnjujejo. S staranjem otrok in z odraščanjem v takšnem okolju posledično prihaja do tega, da otroci ne dokončujejo šolanja, ampak ne po lastni krivdi. Vzgoja se prične doma, zato je potrebno izobraziti starše, da lahko ti potem naprej vzgajajo svoje otroke. Potrebno bi bilo izobraževati starše o pomenu njihovega sodelovanja pri šolanju (napotitev otrok v šolo, redno obiskovanje govorilnih ur, spodbujanje pri učenju ...) in o pomenu šolanja za (zaposlitveno) prihodnost otrok.
- ii. Romski otroci se po sposobnostih ne razlikujejo od ostalih učencev, vendar v šolo prihajajo z različnimi izhodišči, željami in motivacijo. V nižjih razredih so prisotni in sodelujejo pri pouku, izkoriščajo ponujeno učno pomoč, od sedmega razreda naprej pa jim pade motivacija, kar posledično privede do velikega osipa romskih učencev.
- iii. (Primer: na OŠ Mirana Jarca se vsako leto v prvi razred vpiše med 10 in 15 romskih otrok, celotno devetletno šolanje pa zaključita od eden do dva učenca). Učitelji so kljub trudu nemočni. Predlagano je bilo, da bi morali sistemsko urediti delovno mesto romskega pomočnika v osnovni šoli v občinah z romskimi otroci. Do sedaj je bilo to urejeno po projektih.
- iv. Predlagano je bilo, da je otroke potrebno vključevati v vrtece v obdobju zgodnje socializacije. Vrtci naj bodo mešani, ukinejo naj se segregirani oddelki. Težava je v tem, da je zelo malo vpisa v vrtec, zato je bilo s strani CSD predlagano, da bi skupaj z romskimi svetniki, aktivisti ... tekom leta šli v romska naselja in staršem predstavili vrtec ter tako zbrali več otrok za vpis.
- v. Šolo bi bilo potrebno narediti bolj zanimivo z občolskimi dejavnostmi (razne delavnice, šport, kultura) in tako motivirati romsko mladino.

Zaključek: Sistemska ureditev delovnega mesta romski pomočnik v osnovnih šolah – apeliranje na državo; vključevanje v vrtce v obdobju zgodnje socializacije, izobraževanje staršev o pomenu šolanja za prihodnost njihovih otrok kot tudi ključne komponente njihovega sodelovanja pri vzpodbujanju otrok pri nadaljevanju s šolanjem. Povečati obšolske dejavnosti za romsko populacijo.

- i. Letos je bil ustanovljen večnamenski romski center na Ulici Otona Župančiča 13 v Črnomlju, ki bo nedvomno pripomogel k izobraževanju staršev za vzgojo otrok, služil pa bo tudi druženju, organiziranju delavnic za otroke in starejše, v njem pa se lahko izvaja učna pomoč romskim mladostnikom.

Zaključek: Nujno nadaljevanje z aktivnostmi v sklopu večnamenskega centra.

- i. Predlagana je bila ponovna vzpostavitev dogajanj ob svetovnem dnevu Romov (8. aprila) zaradi druženja in da se tako ohranjajo in negujejo kulturne vrednote Romov, vendar pa so se ob tem predlogu porajali pomisleki glede odziva le-teh zaradi notranjih razprtij med romskimi družinami.
- ii. Izobraževanje odraslih: zaradi nedokončane osnovne šole jih je zelo veliko vključenih v ta program. Težave se začnejo najprej s pridobivanjem podatkov o udeležencih šolanja, saj se iz sistema (CSD, ZRSZ, svetovalne šolske službe) ne dobi ustreznih podatkov o udeležencih (npr. koliko let osnovne šole so sploh zaključili). Naslednja težava je, da je udeležence potrebno najprej opismeniti (nedopustno za današnji čas) in vzgojiti, šele nato lahko nastopi izobraževanje. Vprašanje je bilo, kaj je narobe s sistemom, da to dopušča? Ni kriva samo občina, romski starši, učitelji, ampak celoten sistem.
- iii. Ugotovljeno je bilo, da za težave pri zaposlovanju ni krivda samo na strani Romov in delodajalcev, pač pa tudi na strani države, saj je prišlo do sistemskih napak že od osamosvojitve naprej, Romi pa so se jim prilagodili. Zaradi nedokončanega šolanja se jih veliko lahko zaposli samo za minimalno plačo, potem pa tudi nimajo več možnosti za dodaten zaslužek z naslova priložnostnih del. Potrebno bi bilo ustvariti stimulative pogoje za zaposlitev Romov, ki imajo veliko davčnih in prekrškovnih obremenitev iz preteklosti. Predlagana je bila pozitivna diskriminacija pri zaposlovanju Romov, tako da bi prednostno dobili zaposlitev, pa tudi, da bi imeli možnost napredovanja na delovnem mestu. Naslednji predlog je bil, da bi se z zagotovitvijo zaposlitve Romom ponudila možnost, da bi se jim, če bi delali dve leti brez prekinitve, po tem času odpisali prej navedeni dolgovi, vendar je bil komentar na ta predlog, da za tovrstno strukturo dolžnikov izvajanje takih metod ni uspešno, saj niso zanesljivi. Zato je bilo predlagano, da bi se ta problem prav tako moral reševati s sistemsko rešitvijo.

Zaključek: Sistemske rešitve na področju izobraževanja odraslih in zaposlovanja.

- i. Izražena je bila želja, da se po tem, ko strategija določi smernice in način realizacije le-teh, skozi aktiven način vključi Rome pri soodločanju ter se jih o vsem tudi ustrezno obvesti. Poudarjeno je bilo, da je potrebno vzpostaviti dialog med vsemi deležniki, obiskovati romska naselja in nenehno spremljati stanje. Predlagane cilje naj se potem meri in spremlja skozi leta, da se jih na končni rok, leta 2025, čim več doseže.

Zaključek: Ustrezna vključitev Romov v soodločanje, ustrezno obveščanje le-teh in vzpostavitev ustreznega dialoga, poleg tega pa aktivno spremljanje zastavljenih ter realiziranih ciljev.

Prisotni: Milan Kordiš, Marko Šikonja, Brane Adlešič, Miha Movrin, Jani Dražumerič, Dušan Vrščaj, Tomaž Čurk

Prisotni s strani pripravljavcev Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025: mag. Maja Pucelj, dr. Petra Štrekelj

Prisotni s strani naročnika Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025: Tamara Potočar, direktorica občinske uprave Občine Črnomelj

Na enajsti delavnici Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025 na temo športa so bili izpostavljeni naslednji pomisleki in sklepi:

Splošno

– Na ravni države je bil sprejet nov *Zakon o športu*, vendar ni bistveno spremenil stanja, saj je velik delež odločitve o podpori klubom še vedno v rokah občine. Želja novega zakona je, da se na lokalni ravni pomen športa poveča. Omenja tudi povečanje deleža zunanjih urejenih rekreacijskih površin. Dodaten cilj novega zakona je povečati delež prebivalcev, vključenih v redno rekreativno vadbo. S tem ciljem se udeleženci strinjajo, vendar pa bi morali najprej imeti dober merilnik tega, koliko ljudi se udeležuje vadb (ankete, poročila klubov), da bi lahko postavili jasne cilje in čez nekaj let ovrednotili rezultate.

– V občini bi radi imeli vsaj eno vrhunsko športno dejavnost, vendar vedo, da je to neizvedljivo. Izstopajo individualni športi, predvsem ju-jitsu. Vedo, da je težava v tem, da če preferiraš en šport, zatreš druge, česar pa nočejo.

– Obvezna prenova *Pravilnika o sofinanciranju športa v Občini Črnomelj* iz leta 2000, ko v občini še ni bilo toliko individualnih športov. Predlog je bil, da se povzame kategorizacija, kot jo ima Olimpijski komite, in ob sprejemanju nujno vključi zainteresirano civilno sfero v prenavo le-tega.

– Obvezno povišanje sredstev za šport na letni ravni, saj gre za investicijo v človeški kader.

Zaključki: Nujna prenova *Pravilnika o sofinanciranju športa v Občini Črnomelj* in obvezno povišanje sredstev za šport na letni ravni. Cilj povečati delež prebivalcev, vključenih v redno rekreativno vadbo, vendar se ob tem zastavlja vprašanje načina merjenja takšnega cilja.

Infrastruktura in njena uporaba:

– Infrastruktura v občini (2 telovadnici, nogometni stadion, atletska steza, Vražji kamen, Majer ...) je v splošnem dobro vzdrževana, le telovadnica Milana Jarca je potrebna prenove, saj je stara že 18 let.

– Telovadnice in drugi športni objekti so prezasedeni. V njih potekajo šolske in občolske dejavnosti, treningi klubov in tudi rekreativna vadba. Termine vadbe si razdelijo. Pri terminih bi morali imeti prednost šola in treningi. Razpis in kriterije bi morali za vse športne objekte (skupaj s telovadnicami v osnovnih šolah) poenotiti.

– Mladi, ki tekmujejo, bi morali imeti prednost pred rekreativci. Telovadnica Milana Jarca je prezasedena, udeleženci delavnice menijo, da bi bilo potrebno razporediti termine, namenjene športni dejavnosti tudi v druge športne objekte, torej OŠ Loka, Dragatuš, Vinica itd. (poudarek je bil dan predvsem za OŠ Loka).

– Možnosti za izboljšave so tudi na področju organizacije. Če bi se primerno uskladili, bi lahko imelo več skupin, ki ne zasedajo celotne telovadnice, treninge naenkrat. Sploh nekatere rekreativne dejavnosti, ki ne potrebujejo tako veliko prostora.

– Pri razpisih in dodeljevanju terminov prihaja do nepravilnosti, v nekaterih terminih trenira zelo malo športnikov. Nekateri klubi si pišejo termine, čeprav nimajo selekcij. Predlagano je bilo, da bi se vzpostavil nadzor nad tem, vendar z ozirom na to, da je pri vrhunskem športu najbolj

učinkovito individualno delo oziroma delo v majhnih skupinah. Za preverjanje bi morda lahko zadolžili redarsko službo, ki jo v mestu že imajo.

– Prisotni so si enotni, da bi organiziran šport moral imeti prednosti pri dodeljevanju terminov pred rekreativci ali manjšimi skupinami, ki same plačujejo stroške uporabe dvorane.

– Predlog: klubi in ostali uporabniki športnih objektov bi za eno leto v naprej izdali načrt uporabe dvoran in na koncu tudi poročilo.

– Radi bi povečali delež zunanjih urejenih površin, kot konkretni cilj je bil podan predlog, da se do leta 2020–2021 v Jurjevanjski dragi uredi nogometno igrišče in igrala za otroke, kar bi bilo ves čas polno, kot nek športni park. Glede na izkušnje iz drugih mest ima takšen projekt velik potencial. Izpostavljena je bila tudi želja, da se na Majerju naredi športni park, z namenom, da tam poleg balinišča zaživi še kaj od športa – denimo mini golf, želja je bila po ohranitvi vsaj enega teniškega igrišča, kar se žal ni uresničilo – vendar pa opozorjajo na nujno varovanje in vzdrževanje, če bi prišlo do vzpostavitve česa takega (predlog: s strani fundacije/Zavoda za šport). Vendar pa se je zastavil pomislek o možnostih vzpostavitve česa takšnega, glede na že sprejeti OPPN.

– V občini ni enakomerno poskrbljeno za šport. Mesto Črnomelj ima zelo malo zunanjih športnih objektov. Udeleženci opozarjajo na slabo vzdrževanje zunanjih športnih objektov (odsotnost sprotnih vzdrževalnih del) – primer uničene atletske steze. Predlog: preko javnih del, ali drugače, bi najeli vzdrževalca, ki bi občasno preveril stanje na javnih športnih površinah in bi predvsem opozarjal na napake ter okvare na igriščih. S sprotim odpravljanjem manjših težav, bi bili stroški popravi veliko nižji kot potem, ko je infrastruktura že uničena. **Izpostavljena je bila kritika ograje na igrišču pri trgovini DM, ki je v slabem stanju in potrebna popravila!**

– Pozitivno je, da občina sofinancira in daje v najem telovadnico društvom, ki se ukvarjajo s športom.

– Občina potrebuje neko vizijo. Izražena želja udeležencev delavnice je bila, da bi se Črnomelj razvijal kot športno mesto. Eden od projektov, ki ga je treba spodbujati, je urejanje pešpoti in kolesarskih poti ob Dobljčici. Veliko jih že obstaja in treba jih je le urediti ter povezati med seboj.

– Šport bi lahko povezali s turizmom, občina ima krasno naravo, Kolpo, ki to omogoča, organizirala bi se izposoja koles ob začetkih že omenjenih kolesarskih poti.

Zaključki: Športna infrastruktura v občini je dobro vzdrževana (izjema so zunanji športni objekti), možnosti za izboljšave so pri organizaciji uporabe telovadnic in izgradnji športnih objektov na novih lokacijah. Šport bi lahko povezali z razvijajočim se turizmom. A, infrastruktura še ni dovolj za razvoj športa, denar je treba namenjati tudi samim športnim dejavnostim. **Udeleženci predlagajo, da se Občina Črnomelj identificira s ciljem, da postane športno mesto!** Cilji pa so poleg tega še: urejanje pešpoti in kolesarskih poti ob Dobljčici; ureditev Jurjevanjske drage v nogometno igrišče z igrali za otroke do leta 2020–2021; morebitna ureditev tudi Majerja kot športnega parka; nujno je boljše vzdrževanje zunanjih športnih objektov; predlog: preko javnih del se zaposli vzdrževalca za zunanjo športno infrastrukturo.

Klubi in športniki:

– Čeprav se v zadnjih letih delež občinskega proračuna, namenjenega športu, ni zmanjšal, klubi opozarjajo, da se jim namenja premalo denarja.

– Kljub majhnosti klubi dosegajo izjemne uspehe. Tudi glede na vložek, šport odlično funkcionira. Torej lahko prevedevamo, da bi se z več sredstvi šport v občini razcvetel.

– Le ena oseba v občini živi od športa in to le za polovični delovni čas. To je veliko manj kot na področju kulture. Kulturniki so lahko s posebnim statusom financirani neposredno od države,

športniki pa te možnosti nimajo. Pri razdeljevanju sredstev bi se moralo upoštevati tudi to, koliko otrok v občini združuje šport in koliko kultura.

- Klubi imajo premalo trenerjev, ki niso subvencionirani s strani občine. Imajo možnost sofinanciranja s strani države, a bi moralo društvo prispevati 30 %, kar pa je za njih prevelik strošek. Klubi služijo le iz vadin, to pa je premalo, da bi bili trenerji plačani za treninge, prevoz in čas na tekmah, razne vadbene tabore, priprave itd. Delo trenerjev prav tako ni cenjeno v očeh staršev in splošne javnosti. Pogosto je to delo kar prostovoljno. Po mnenju udeležencev bi bilo v občini potrebno zaposliti najmanj 3 trenerje v različnih klubih, kar bi povečalo kvaliteto dela.
  - Občina ne prispeva k izobraževanju trenerjev, ker trdijo, da potem iz tega služijo. A, v večini športov ni tako, saj trenerstvo ni dobro plačano.
  - Boljše plačilo bi brez dvoma izboljšalo kvaliteto dela. Prav tako bi lahko treningi potekali prej. Sedaj so organizirani ob popoldanskih urah, ko se trenerji vrnejo iz svojih služb.
  - Večina trenerjev to delo opravlja zaradi veselja do dela. Zavedajo se, da bi lahko bili brez dodatnega subvencioniranja občine zadostno plačani le v primeru, da bi podražili treninge. Tega nočejo storiti, saj vedo, da bi število športnikov takoj znatno upadlo.
  - Klubi si ne morejo privoščiti izobraževanja svojega kadra. V večini primerov si mora trener vsaj del izobraževanja plačati sam. Za treniranje članske ekipe bi mogel biti trener diplomant DIF-a s PRO-licenco. Trenutno so v občini vsi kvalificirani PRO-trenerji stari več kot 55 let. Ko se bodo ti nehali ukvarjati s športom, jih ne bo nihče nadomestil.
  - Udeleženci so si enotni, da bi bilo potrebno več pozornosti nameniti športu na splošno. Potrebno je razvijati in podpirati tako kolektivni kot individualni šport. Obema je treba dati pogoje, nato pa bi se rezultati pokazali sami od sebe. Te pa bi seveda morali primerno nagraditi.
  - Nagrade za uspehe so zelo majhne. Morale bi biti večje, da bodo športniki motivirani, da ostanejo v domači občini in ne trenirajo drugje.
  - Udeleženci poudarjajo, da je investicija v šport, investicija v človeka. Šport naredi veliko preventive na področju zdravja. Zdravi športniki so boljši v šolah, imajo več discipline, koncentracije, celo delodajalci jih radi sprejemajo.
  - Zdravstvo in delodajalci bi morali skrbeti za rekreacijo ljudi.
  - Občina se mora zavedati, da je za profesionalno ukvarjanje s športom potrebno več kot le trener in dvorana. Potrebne so še fizioterapije, preventiva poškodb, urejanje in načrtovanje prehrane, psihologi. Za razvoj vrhunškega športnika je zdravniška služba nepogrešljiva.
- Zaključki:** Klubi imajo premalo sredstev za primerno plačilo trenerjev. Ti zato delajo prostovoljno. Težava je tudi pomanjkanje izobraženega kadra. Nagrade za uspehe športnikov bi morale biti višje, kajti vlaganje v šport je hkrati tudi vlaganje v zdravje in uspehe ljudi.

Vloga šol

- Omenjen je bil tudi šport v šolah. Urediti bi bilo treba sredstva za tekmovanja izven občine. Za to se namenja enako denarja kot včasih, čeprav so stroški prevoza čedalje višji. Posledično sedaj tekmovalci ne dobijo nič za malico. Kot nujen cilj se je izpostavila zahteva, da tekmovalci, ki zastopajo Občino Črnomelj na šolskih tekmovanjih izven občine, dobijo vsaj malico.
- Osnovnošolci tekmujejo v občinskih prvenstvih, ki se nadaljujejo na področni in državni ravni. Šola iz omejenih sredstev težko financira udeležbo svojih učencev na tekmovanjih.
- Šolska tekmovanja so pomembna prav zato, ker so namenjena tudi otrokom, ki ne tekmujejo vrhunsko. Marsikaterega nadarjenega otroka prav na teh tekmovanjih spodbudijo, da se pridruži klubu.
- Očitno je, da se večina otrok premalo ukvarja s športom. Motorika otrok je vedno slabša (z izjemo otrok, ki se ukvarjajo s športom), kar se opazi pri športnovzgojnih kartonih. Predlog: po

vzoru drugih vrtcev bi lahko ustanovili **športni vrtec**, kjer izvajajo vse panoge (plavanje, rolanje, smučanje, tek ...). Predlog: po zgledu drugih občin (npr. Ljubljana, Semič) bi v vrtce oziroma prvo/drugo triado šole poleg učiteljice razrednega pouka uvedli še **športnega pedagoga**. To bi lahko bilo smatrano kot nek bonus (možno majhno dodatno plačilo v vrtcu). Ta bi otrokom omogočalo več športnih aktivnosti, tudi npr. smučanje. Trenutno se v nekaterih šolah izvaja program **Mala šola športa**. Opazno je, da so otroci, vključeni v takšne programe, bolj aktivni in kasneje bolj spretni pri vseh športih.

– Odnos do športne vzgoje v šolah bi se mogel spremeniti. Trenutno ima nižji položaj kot na primer matematika, kemija. Športna vzgoja ne bi smela biti tolerirana kot predmet, od katerega je najlažje manjkati, saj je zelo pomembna za telesni in duševni razvoj otrok.

Zaključki: V šoli ukvarjanje s športom in športna vzgoja nimata dovolj velike vloge. Prav v šolah se lahko prepozna nadarjene športnike in se jih motivira, da se pridružijo klubom. V vrtce in prve razrede bi bilo smiselno uvesti športne pedagoge, kakor tudi oblikovati enega izmed vrtcev kot športni vrtec. S tem bi povečali zanimanje otrok za šport in poskrbeli, da bi se njihove motorične sposobnosti izboljšale.

TRANSKRIPT:

– (Na začetku namensko izpuščamo predstavitev stanja na področju športa s strani pripravljavke strategije mag. Maje Pucelj, saj je bila le-ta izvedena na podlagi Powerpoint predstavitve, ki jo je pripravljavka priložila kot gradivo na delavnici in poslala tudi naročniku v trajno last, zato je tu vsebino le-tega nesmotrno ponavljati, saj je za strategijo veliko pomembnejši pogovor na sami delavnici).

– Najprej pozdravljam idejo občine o splošni strategiji. To je vedno manjkalo v športu in drugje. Je dobra pot, da so neke smernice zastavljene. Strategija ne bo nikoli zadovoljila vseh apetitov, nikoli ne bodo vsi zadovoljni s tem, bo pa nekaj sprejeto in upam, da bo potem šlo v to smer, da se bo to tudi izpolnjevalo.

– V imenu Športne zveze bi se tudi zahvalil vsem, ki ste se odzvali na vabilo. Zdi se mi, da je tema dosti pomembna tudi za nas športnike, da lahko aktivno sodelujemo v zadevah. Koliko bomo upoštevanji, bomo videli. Največja nesreča je, ker je to na koncu politična volja, če se bo kaj uresničilo ali ne. Letos so volitve, se struktura menja, bomo videli, kaj se bo zgodilo na volitvah. Upam, da bodo te smernice ostale take, kot so zapisane oz. da se bo zavezalo tudi naslednji občinski svet in pa ostalo.

– Šport kot tak v Črnomlju. V zadnjih letih se je res dalo veliko na infrastrukturo, ki je dobra. Imamo 2 lepi telovadnici, ena čisto nova, za drugo (Mirana Jarca) pozabljamo, da ni več tako nova, gre že v 18. leto. Je potrebna prenove. Poka po šivih. Na sestanku smo ugotovili, da v njej tekmuje 6 tekmovalnih klubov. Zasedena je od 15:30 do 22.00 vsak dan. Spodnji del in galerija, zgoraj so trije klubi. Tudi nogometni stadion z novo atletsko stezo, z vsemi pogoji. Tu je tudi Vražji kamen, trava. Omenili ste že tudi privatne pridobitve – vrtec. Telovadnica je sicer majhna, vendar je v uporabi. Enkrat sem v šali omenil, da imamo vsi pogoje, da bi bili v prvi ligi, denarja za dejavnost pa je premalo. To je izključujoče: če nimaš objekta, boš težko vadal, če pa imaš objekt, kaj boš z njim, če nimaš denarja za vlaganje v samo dejavnost. To, da so v zadnjih štirih, šestih letih ostala sredstva za šport enaka. Vemo, da se je občinski proračun krčil, da so bila sredstva za marsikatero dejavnost zmanjšana, tako da hvala županji, da nam je ohranila ta sredstva, teh 95.000 €, ki jih je povečala še za 3000 € lansko leto. Ampak glede na to, da se radi primerjamo s soslednjimi občinami. Da imamo tu 3–4 velike klube, s tem ne mislim, da ostali klubi niso veliki, ampak manjši v smislu individualnih športov. Dosegajo izjemne rezultate. In to, ko je Marko zdaj dal podatek v najinem pogovoru pred začetkom te delavnice, da oni dobijo 1.000 €, je smešno glede na rezultate.

– Nadaljeval bi v to smer. Moj predlog je ravno ta. Podatek, ki ste ga omenili, je, da je večina objektov, razen dvorane Loka, v lokalni lasti. Ravno zaradi te gneče v dvorani Mirana Jarca, ker vsi klubi hodimo gor, v Loki je pa od tekmovalnih klubov samo rokometni klub in se dvorana v veliki meri oddaja tudi za rekreacije. Mislim pa, da bi morala biti še vedno

prioriteta društva, ki delajo z mladimi. Ne pa mi »stari«, ki se zberemo in gremo igrat nogomet v najboljšem terminu v dvorani. Tu bi morala biti težnja, da se poskuša poenotiti. Na kak način to rešiti? To bo povedal Brane. Da bi mi vse te športne objekte, ki jih imamo, vključno z OŠ Dragatuš, OŠ Vinica itd., dali pod en skupni imenovalec in bi se potem v nekem razpisu ti termini delili. Seveda skladno s tem, da rokometni klub ne more trenirati v Osnovni šoli Mirana Jarca (OŠMJ), ker je igrišče prekratko. Nikjer pa ne piše, da morajo biti vsi treningi košarkarskega kluba v OŠMJ, lahko je kak termin tudi v Loki. Tam so tri tretjine, zakaj ne bi bila v eni košarka, v eni rokomet, v eni pa rekreacija. Da bi se to bolj smotrno izkoristilo. Rekreacija je vredu, ampak rekreacijo si plača občan sam. Mislim, da bi morale biti tu prioritete. Na OŠMJ imamo pravilnik in se točno ve, da so najprej osnovnošolske dejavnosti, nato občolske (krožki), sledijo klubi, ki delajo z mlajšimi od 15 let, klubi, ki delajo z mladostniki do 18 let, članske ekipe, na koncu pa rekreacijske skupine, sindikati ... Ko si mi to razdelimo, ostane bore malo. Če 2 skupini (košarkarji, rokometarji, veterani) notri vadijo, začnejo ob 21. uri in vadijo do 22. ure. Pomeni, da tisto, kar ostane, dobimo. Ne morejo pa rekreativci dobiti najboljši termin ob 19. uri. Tukaj bi moralo biti to usklajevanje, da se razdeli bolj smotrno. V občini že 6–8 let klubi ne plačujemo direktno najemnin. Tisti, ki smo potrjeni s strani razpisa, imamo subvencionirano – zastoj ni ničesar, ne rabimo pa direktno plačevati. Gre določena vsota iz občinskega proračuna za te objekte. Znajo se včasih neke anomalije tu dogajati, ker je mišljeno, da ker »ne plačujemo« lahko vzamemo 10 terminov, prej, ko smo pa plačevali, smo pa imeli 3 termine, smotrno porabo. Primer: košarkarski klub smo dobili 4.000.000 SIT, za dvorano smo pa plačali 6.000.000 SIT. Zdaj se je to izboljšalo. Nekateri med nami pa žal zdaj to izkoriščajo. Če bi nam uspelo pridobiti dvorano na Loki, da bi dosegli neko soglasje z vodstvom šole, ravnateljico, ministrstvom ..., da bi tu dali prednost društvom, ki delajo z mladimi, ki tekmujejo. Ostale termine si pa poberejo rekreativci.

– Nadaljeval bi s problemom izobraževanja. Bolj trenerjev. Trenerji smo v vsem tem podhranjeni. Najbolj žalosten podatek je, da je v občini od športa živi 0,5 človeka. To pomeni 4 ure zaposlen. To sem jaz na Športni zvezi. Če tu damo za primerjavo z neko kulturo, npr. da je v eni knjižnici 9 zaposlenih, ZIK tu ne bom vključil, ker se večinsko financira s trga, JSKD. Pa če primerjamo, koliko mi mladih in društev združujemo in koliko se dela. Mislim, da smo tu v podrejenemu položaju. Tudi sistemsko ni rešeno mogoče iz vrha, iz države. Ker JSKD tudi država nekaj subvencionira, nekaj pa občina. Tukaj je sistem zgrešen. Mi športniki nismo sistemsko rešeni. Ne navijam tu, da bi jaz dobil službo za 8 ur, ampak navijam za zaposlitev trenerjev. To je tudi naslednja točka, ki bi jo rad omenil. V občini bi morali biti zaposleni najmanj 3 trenerji v klubih. Ne, da bo občina dala celo plačo, ampak da subvencionira nek znesek, ostalo pa pokrije klub. V veliko drugih občinah so trenerji tako zaposleni, da so subvencionirani delno iz občine, delno iz kluba. Mislim, da bi to absolutno povečalo kvaliteto dela. Mi smo tu podhranjeni. Primer: fantje, ki bi radi delali, so v službah, delajo 3 izmene, se vozijo v službe v Novo mesto, pa prihajajo ob 16.–17. uri., termini za najmlajše so ob 15.–16. uri. Težko je to uskladiti. Mi imamo probleme, kolegi tu lahko potrdijo. In to bi bil en velik korak naprej.

– Sredstva. Vsak od nas, ki dela v klubu, bi rekel: premalo denarja je. Tu se vse začne in konča. Mislim, da je pri nas v športu še ena stvar, ki ni ovrednotena. To je volonterstvo, to je ena velika stvar, ker veliko nas dela na prostovoljni bazi. Trenerji dobimo nekaj, nekateri ne dobijo. Klub ni trener. Klub so ljudje, ki zbirajo denar, ki se trudijo, ki so predsedniki klubov. Ne misliti, da čakajo v vrsti, kdo bo predsednik kluba. Kot so rekli na zadnjem olimpijskem: kvota žensk. Mi pri nas ne moremo ustanoviti 5-članskega moškega sveta, kje bi potem še kvoto žensk dosegli.

– Ko si omenil zasedenost dvorane. Kako so plačane. Tu je posledično tudi občinski razpis za šport vplival na to, da si nekateri klubi pišejo termine, čeprav nimajo selekcij. Potem pa so 2–3 fantje v celi dvorani. Ker število treningov na določeno starostno kategorijo pomeni toliko in toliko točk. Potem pa imate posamezne klube, ki imajo rezervirane termine, pridejo pa 2–3 na trening, samo da obstaja število treningov. Posledično pa imamo več selekcij, imamo več točk, imamo več fonda.

– Kar se pa tiče zaposlitve trenerjev. Mi smo z atletskim klubom kandidirali na Atletski zvezi za zaposlitev, ti vsi razpisi zahtevajo 30 % kritja s strani kluba ali od občine. To je prvi pogoj, da sploh dobiš razpis, poleg še vseh ostalih točk. Mi smo bili sicer takoj za tistim, ampak v realnosti jih ne bi dosegli. Smo pa poskušali s kandidaturo pred 2 letoma. 5-letna zaposlitev za trenerja, 70 % financirano z državne ravni. Tudi če bi dobili, moramo sami zagotoviti tistih 400 € na mesec. Kar je pa ob dejstvu, da se financiramo samo z vadinami, nemogoče. Tu bi bilo pa dobro razmisliti o dejanskem stanju uporabe dvorane, koliko je dejansko ljudi na treningu. Mi se stiskamo gor v malih dvoranah, nas je po 30, odvisno od starostne skupine, ampak pišemo svoja dejanska stanja. Imamo 3–4 treninge na teden, do 10 posamezniki, ampak nabite. Drugi posamezniki pa jih imajo kot vrhunski klub v evropski ligi. Ko pa prideš pogledati, pa delajo 3 in trener. (Pa to je za več klubov ali za enega?) Jaz enega vidim.

– Tu mogoče razpis kot tak, super. Jaz sem bil vedno. Razpis je eno, plan je eno, realizacija je eno. Kontrole realizacije s strani občine ni bilo nikoli. Ti lahko napišeš poročilo, da si delal ne vem kaj, poročilo je en papir. Jaz sem bil vedno za to, da se na terenu ugotavlja dejansko stanje. Ne bom rekel, da bi morale biti inšpekcije ali da bi morali pošiljati nekoga nadzorovati, gledati, kaj dela, da ne govorim tukaj o strokovnosti. Ampak vseeno, ene stvari bi se morale bolj nadzirati. Vedno je nekdo, ki bo izkoristil sistem. In potem tisti, ki bi, ki imajo željo in voljo ter interes, pa ne morejo zraven. To podpiram. Mislim, da bi morala biti povratna informacija večja oz. kontrolirana.

– Tu se strinjam z obema, ker smo se tudi mi znašli v taki situaciji in smo skoraj ostali brez terminov, ne glede na rezultate in število članstva. Bi pa tu predlagal, ne vem, koliko je tu pravno možno, imamo redarsko službo in se lahko mogoče v zvezi s tem kaj naredi. Ker je res problem. Ker občina krije športni objekt in je izjemno pomembno vrhunsko. Potem pa se dogajajo take stvari, ko se eni napišejo po 6–7 terminov, imajo pa pet vadečih in niti enega tekmovalca in nič. Potem ostanemo brez terminov tisti, ki dejansko delamo. Je pa tu spet drugi problem, ki bi se ga moralo rešiti. Ko se ukvarjaš z vrhunskim športom, v smislu evropska in svetovna prvenstva, se trenira tudi individualno. Recimo, jaz imam take primere, da imam kdaj treninge 1 na 1, ker zadeva pač ni izpeljiva drugače, ker taki rezultati zahtevajo tudi tak način dela. Zato, ker mi včasih tudi 1 na 1 delamo, je pa tudi nerodno, če kdo pride in reče, da ti pa samo z enim delaš. Samo, če hočeš doseči vrhunski rezultat, je to nuja. Moraš imeti majhno skupino. Ne moreš delati z 20. Tako, da če bi se že šlo v neko tako kontrolo, se mora tudi to upoštevati.

– Saj to se ve, kje so ločnice vrhunsko usmerjen ali pa za rekreacijo.

– Tudi ta dvorana v Loki je tako. Mi nogometaši zdaj čez zimo in ko zunaj niso primerni vremenski pogoji, da bi trenirali, je velikokrat čez leto, kot je že Braco omenil, te rekreativne skupine. Občina ravno tako plača termine, kot plačajo te rekreativne skupine, mi recimo v tem obdobju čez zimo vzamemo ogromno terminov, pa še več bi jih, če bi imeli to opcijo. Je pa čez vikend vsaj enih 6 ur rezerviranih s strani rekreativnih skupin. Mi poskusimo, smo bili še celi december zunaj, ampak da se vsaj nek sistem vzpostavi. Vseeno bi moral nek organiziran šport imeti prednost.

– Predlog: mislim, da se da to lepo rešiti. Vsi tisti, ki imajo interes naslednje leto biti v kakšni dvorani, izdajo plan za eno leto naprej. Ker za eno leto naprej morajo vedeti, kaj bodo delali. Enkrat na leto se da plan in enkrat na leto oddajo ti klubi poročila. (Saj to je že zdaj.) Ne, ne. Mislim, da se naredi plan prav s tem namenom.

– Tu na MJ jo imamo izkoriščeno 98 %, več ni neke rezerve, da bi lahko še nekaj premikali. Tudi klubi delimo: na polovici odbojka, na polovici ženska košarka. Na primer celo dvorano imajo ob ponedeljkih mladinci in to je vse, kar je. Ostalo vse delimo z 2, s 3, celo 4 selekcijami. Enako tudi drugi. Morda me moti, ker Loka ima 4 vadbene prostore, mogoče je smotrnost to, da npr. neka rekreativna skupina ne rabi cele dvorane. Oni imajo odbojko, potem dajmo zraven še trening npr. košarke in karateja.

– Jaz ne odgovarjam za to športno dvorano, sem pa dol in imam malo pregleda nad njo. Rekreativne odbojcarske skupine bi jaz dal ven. Študenti imajo še ostale športe in je cela

zasedena. Tisti, ki jo uporabljajo kot rekreativci, jo dejansko uporabljajo celo in jim tretjina nič ne pomeni. Kolikor jaz vem, je to čas do 22. ure. Jaz sem v eni taki skupini, kjer plačujemo iz svojega žepa, in smo od 20.30–22.00, ker drugi tega termina nočejo. Če ima kdo bolj v udarnih v terminih, potem ne bom rekel. (Rokometaši imajo drugače čez teden.) 2 termina v celem tednu sta pobrana s strani šole za krožke, ostalo je pa čisto vse rokometni klub, zdaj še nogometaši, kolikor pač rabijo. Čez vikend rekreativci in nogometaši (Plezalno društvo), ampak mislim, da se prilagajajo tudi vsem terminom. Je pa še nekaj. Dvorana, ki je zgoraj, je občinska. Ko gre nekaj narobe, gre iz občinskih sredstev. Spodnja dvorana je ravno tako neprofitna dvorana. Ne sme biti. Ker ko je prišla naša nova ravnateljica, je bilo kar napetosti glede cene. Ta cena je neprofitna. Ta teden nam je šel semafor, na srečo je bilo hitro sanirano. Od kje plačati? (Problem je vzdrževanje.) Iz katerega proračuna? Ko pa se obnašaš kot upravljevalec in ne lastnik tega objekta, pa najbrž gledaš na druge zadeve. Gledaš tudi na to, da imaš polno dvorano vsaj 6 mesecev od rekreativcev. Tistim, ki dajejo tak objekt v najem, je zanimivo, da imajo še 2 meseca prej in potem nekaj v dvorani. Da imajo vsaj nekaj od tega. Ker je treba plačati čistilca. Se strinjam, tu ni vse tako enolično.

– Če smo pri infrastrukturi. Pri kadrih je res katastrofa. Mi bomo pri športni zvezi, še licence se pokrijejo. To je tisto, da sploh lahko živi ta šport. Vse ostalo. Da bi pa na izobraževanje koga poslali? Kaj takega pa se še par let ne bi nič odvijalo. Enega do dva od klubov določimo, da lahko grejo. Da bi pa nove kadre producirali, si pa že par let nismo mogli privoščiti. To so kadri, ki delajo volontersko, ki sploh ne delajo za denar. In že na občinskem svetu je bilo enkrat omenjeno, da si lahko te licence sami plačajo, saj služijo. Ni tako črno-belo. Konkretno ta svetnica, ki je to omenila, je mož res služil, ko je licenco naredil za določen šport, ampak ni v vseh športih enako, da bi se služilo. (Večinoma se ne služi.) Pri kadrih bi resno morali nekaj narediti. Ker nam šport odlično funkcionira v celi občini, glede na to, koliko imamo vložka vanj. Tu mislim predvsem preko vodstvenega dela, preko kadrov, trenerjev.

– Vemo, da se je sprejel nov *Zakon o športu*. Eno je nacionalni program, drugo pa *Zakon o športu*. *Zakon o športu* naj bi se dotikal Nacionalnega programa, žal je šel mimo. Sam sedim v enem svetu pri Olimpijskem komiteju (OKS), kjer smo ogromno o tem razpravljali, OKS je civilna sfera. Je krovna organizacija, vendar ni imela vpliva na zakon, tako kot smo si vsi želeli. Po besedah predsednika OKS je največji poraženec *Zakona o športu* prav šport. Gre za to, da je OKS potenciral ravno večanje moči športa na lokalni bazi v združevanju preko športnih zvez, da bi bil večji vpliv. Predlogi so bili, da bi šla sredstva nazaj na šport, tako kot je bilo pred *Zakonom o lokalni samoupravi* okoli leta 1998, ko so se začeli ti javni razpisi. Predlog OKS je bil, da bi športniki sami upravljali s svojim denarjem, če bi bili razpisi, bi športne zveze dajale mnenje o tem, da bi lahko rekli, da se z razdelitvijo ne strinjajo, da je potrebno razpis še enkrat narediti. Vendar je šlo to na žalost vse mimo, zaradi raznih lobijev, ki so bili močnejši od samih športnikov. Eno je želja, da se krepí pomen športa, na drugi strani je pa nam zakon vse vzela. Tu je spet šport v rokah županov, ki ti lahko dajo milijon, lahko pa nič. In mislim, da je to najslabša stvar, ker politika kroji vse. Župan je lahko naklonjen športu, pridejo volitve in se vse obrne, pride drug župan, ki odloča drugače in nihče mu nič ne more. Ne moremo se sklicevati na noben zakon, da ti mora nekaj dati. (Če te prav razumem je tu mišljeno: šport športnikom?) Ja. Ampak, je na žalost to nacionalni program. To ni zavezujoče za nič. Zakon bi se pa moral osnovati na nacionalnem programu. To pa žal ni.

– Mislim, da so cilji preveč splošno napisani. Če jih na hitro preletimo: več pozornosti nameniti individualnim športom. Eni se bomo strinjali, eni ne, zato ker več pozornosti nameniti športu, to ja. Da bi pa individualnim športom namenili več pozornosti (Tu bi se pa jaz priključil in razložil.) Naslednji: nadaljevati z ustreznim opremljanjem otroških igrišč: to najbrž dela krajevna skupnost, to se ne tiče nas konkretno. Razmisliti o dodatnem financiranju programa športa za zdravje: to najbrž ni mišljeno preko športne zveze in klubov (Ne.), ampak drugače. Potem so pa tu glavni cilji, ki se nanašajo na področje športa:

– Povečati delež zunanjih urejenih rekreacijskih površin – mislim, da bi tu morali konkretizirati določene stvari. Ena od zadev, o kateri jaz že en čas govorim na občinskem

svetu, je Jurjevanjska draga. Mislim, da je en tak velik potencial. Morali bi reči konkretno pod cilji: do leta 2020–2021 želimo v Jurjevanjski dragi imeti nogometno igrišče, ki bi bilo ves čas polno. Sem prepričan. Vidim po drugih krajih, kaj se dogaja s tem. Neka otroška igrišča, ki se jih da na hitro pospraviti, kot nek športni park. Marsikaj se da. Saj nekaj je bilo narejenega na to temo, ampak me skrbi. Nič se ne premakne na to temo, nič se ne posluša, vsi slišijo tu samo na temo Jurjevanje. Pa še kako drugo igrišče.

– Povečati delež prebivalcev, vključenih v redno rekreativno vadbo: tu bi morali mi imeti najprej en kazalnik, merilo, koliko jih je vključenih. Pa če rečemo, da jih je od aktivnega prebivalstva npr. 30 %, mi želimo pa 37 %. Morali bi bolj konkretizirati delež. Mora biti merljivo.

– Imeti vsaj eno vrhunsko športno dejavnost: pobožne želje vseh nas. Zelo bi bili zadovoljni, vendar ne vem, če smo finančno sposobni imeti eno vrhunsko dejavnost. Razen kako individualno npr. ju-jitsu in še kdo (težava je tu tudi v tem, da če spodbujaš en šport, druge zatreš). To je pa spet druga zgodba.

– Obnoviti in nadgraditi športno infrastrukturo: to se že veže na prej omenjene rekreacijske površine. Seveda bi bilo treba to obnoviti. Po krajevnih skupnostih imajo podatke, kaj vse je treba.

– Pri šolskem športu bi bilo potrebno kaj pridobiti za tekmovanja izven občine. To se pogovarjamo velikokrat na šolski zvezi. Tudi na občinskem svetu. Od županje dobim nazaj odgovor, da imajo učenci in dijaki subvencionirano prehrano. Eni imajo in eni ne, ko gremo na tekmo, eni dobijo in drugi ne. In potem raje ne dam nobenemu nič. Včasih smo šli na pico, tu bi morali imeti nek cilj. Ker ko peljemo otroke ven ..., do leta 2020 bi si morali dati cilj. Pa minimalno, simbolno nekaj dobijo. (Ne, to se morajo zavedati, da mora biti kar malica. Vi se morate zavedati, da od 6. uri zjutraj se gre v Žalec. Otroci doma zajtrkujejo. Mogoče dobijo sendvič. Potem pa pridejo zvečer ob 18. uri nazaj domov. In ni obroka.)

– To gre za šolska športna tekmovanja. To pomeni ekipe šol. To financira v celoti Športna zveza in zaenkrat, ker pač tudi mi dobivamo enaka sredstva že 10 let, prevozi so se pa podražili za približno 47 %. Stroški so šli gor, za vse ni bilo denarja. In prva stvar, ki smo jo morali ukiniti, je bila prehrana. (Da nam je ostalo sredstev, da smo lahko peljali šolarje na tekmovanja.) Mi imamo občinska osnovnošolska prvenstva, srednja šola tega nima, ker je edina v občini. Potem se ta tekmovanja nadaljujejo na področni ravni, nato na državni. Najprej je četrtfinale, potem pa polfinale in finale. Če so naši športniki uspešni, je denar, ki ga dobimo, prej porabljen. In so večji minusi. Tako da včasih, ko pridejo do mene, da so zmagali in gredo naprej, jim čestitam, hkrati me pa skrbi za finance. Torej prehrana. Vsi, ki smo šli na ta področna tekmovanja, smo po končanem tekmovanju šli na pico. Otroci so bili veseli. Če so dobili pokal, so jih vsi pohvalili in je bil to včasih večji dogodek kot samo tekmovanje. Na žalost smo to ukinili. Kot pravi Miha, zdaj se gre na dolga potovanja. Novo mesto je v redu, ker smo zgodaj doma. Ko pa se gre na nekem državnem nivoju nekam dlje, npr. Murska Sobota, Muta. Zdaj imajo lokostrelci tam. To gre cel dan in da ne dobiš niti sendviča, je žalostno. To je prvi segment v športu, to je temelj. Šolska tekmovanja so ravno namenjena otrokom, ki ne tekmujejo vrhunsko. To ne pomeni, da so to samo otroci iz klubov. (Ker s klubi ne hodimo na malice, ker si tega ne moremo privoščiti. Mi hodimo okoli s sedmimi selekcijami in tega ne zmoredemo.) Tu bi se res moralo popraviti. Tako da se to ve, da to niso klubska tekmovanja, ampak šolska. Na primer en pokazatelj pri šolskih tekmovanjih, kdor tekmuje npr. v badmintonu. Mi kluba badmintona nimamo, je bila pa OŠ MJ državni prvak v badmintonu. In mislim da še Vinica, po nekategoriziranih. To so ti otroci. Jaz ne rečem, da nogometne ekipe šole ne sestavljajo tisti, ki nogomet trenirajo, ampak je dodanih še vedno nekaj takih, ki ga ne trenirajo. To je prvi temelj. In mislim, da če to uničimo, smo uničili vse po vertikali gor. Marsikakšnega otroka iz šolskega tekmovanja trenerji in učitelji vidijo in spodbudijo, da se pridruži klubu.

– Tu bi pa še dodal glede športnih objektov, zunanjih. Najbolj podhranjeno je samo mesto Črnomelj. Vsaka vas, tukaj bi pohvalil gasilska društva, ki so si uredila, da imajo na njih vaje in veselice, si je uredila asfaltno igrišče, ki pa samevajo, razen kakšne izjeme. Črnomelj sam

pa ima pol igrišča, pa še tega se ne vzdržuje, pustimo ga, da propade. Tukaj ne razumem krajevne skupnosti kot investitorja, ali pa tudi občine, da kaj ne naredi. Zakaj ni sprotnih vzdrževalnih del, ampak se dovoli, da se vse uniči in potem so stroški obnove ogromni. Tako smo pustili, da se je atletska steza zaradi slabega vzdrževanja in ne toliko zaradi dotrajanosti in let uničila. Jaz sem že dal enkrat predlog, da bi se preko javnih del, kar je tudi opcija, bi se zaposlil nek hišnik in vzdrževalec teh zunanjih objektov. Ki bi delal obhode, gledal, kje je kaj pokvarjeno ... Jaz sem starš majhnega fanta, mi sami, ko se kaj pokvari na igrišču pred blokom, sami popravimo, ker vemo, da se bo vsak dan samo še bolj kvarilo. Tu bi moral biti nek vzdrževalec. Ne, da bo sam vse popravil, ampak da se opozarja na napake. Ker ko se poškoduje ena stvar, je lažje popraviti, kot pa, da se jih pokvari deset. Potem pa je treba celo ograjo menjati. Tu bi rekel za tisto igrišče pri DM-u. Tista ograja je v slabem stanju. Upam, da se ne bo noben otrok poškodoval. Mislim, da je Črnomelj kot mesto maksimalno podhranjeno. Edino igrišče je pri OŠ MJ. Za Majer je športna zveza dala že pred leti, da bi se tam naredilo tak športni park, kot ga Branko predlaga za Jurjevanjsko drago. Tam je zdaj balinišče, kar je super. Mi smo dali predlog za mini golf. Odbojko že imamo tam, asfaltno igrišče za nogomet je že narejeno, ima reflektorje. Drenažo pri tistih teniških igriščih. Smo dali predlog, da bi se vsaj eno teniško igrišče ohranilo. Iz dveh bi se pa naredila odbojka na mivki itd. Žal je vse to propadlo. Drevesa rastejo tam in ne bo nikoli nič od tega. Tako da, ko pridem včasih v neka druga mesta, ko potujemo po teh tekmah, ko se ustaviš v nekih teh mestih, vem, da zadnjič, ko sem bil v Novi Gorici, ko sem šel čez njihov športni park, v gostem naselju med bloki, pa ne moreš verjeti, v katerem stoletju mi živimo. (Verjetno pa, kot si rekel, imajo nekoga zaposlenega, ker če ne bo nobenega, bo v treh letih vse razbito.)

– Sicer ne poznam stvari, samo se mi ta javna dela zdijo smiselna stvar. (Saj tudi po drugih mestih igrišča sploh z upravljanjem neke fundacije/zavoda za šport urejajo.)

– Zdaj za Majer konkretno, ker so za poslovno cono Majer sprejeti prostorski akti (Tam je OPPN sprejet.), tako da tisto verjetno ne bo šlo v nič. Za Jurjevanjsko drago bi pa res lahko kaj naredili.

– Pa še rekreacija. Mi smo enkrat dali poziv tem rekreativnim društvom, da bi nam dali podatke vadečih. Da bi sploh objavili, kdaj imajo vadbe itd., ampak to ni samo problem Črnomlja, ampak vseslovenski, da so to več ali manj skupina ljudi, ki se sama organizira. Oni nimajo interesa objaviti, kdaj imajo rekreacijo, ker nočejo, da drugi vedo. Večinoma so vsi organizirani na ta način: 10 prijateljev se nas bo zbralo, zberemo denar in si vzamemo čas ter igramo nogomet, košarko, karkoli. In ti ne bodo dali objave, npr. v *Belokranjca*, ker bi potem prišlo 50 ljudi in to ni več interes, ta rekreacija je dosti prepuščena sama sebi, posameznikom, ki se zorganizirajo. In tu ni »feed back-a«. Mi lahko rečemo, da poznamo tiste, ki so v dvoranah. Npr. pri nas je ena skupina rokometašev, košarkarjev, 5–6 rekreativnih društev. Pa to niso društva, ampak bolj organizirane skupine, kjer se sami med seboj dogovorijo.

– Rast, zdravje: rekel bom, da šport naredi veliko preventive na področju zdravja. Da bi pa povezal zdravstvo in šport – mi smo enkrat imeli idejo: šport na recept. Kar pomeni, da ko boš ti šel k svojemu zdravniku in bo zdravnik ugotovil, da imaš težave (Kardio, z držo, s čemerkoli.), bi imel že ta zdravnik napotnico in te napoti npr. k Simonu – Ti si fit in bo on to tvoje stanje popravil. Seveda zdravstvo za to noče slišati. Povežemo pa to na delodajalce, lahko so to abstraktne zadeve. Ampak zdrav človek, zdrav delavec bo dober delavec. In zdaj spet tu razumevanje tega, da bo nekdo vlagal v to, da se bodo njegovi zaposleni rekreirali, je spet stvar samega gospodarstva in samih podjetij. Vemo, da je bilo včasih to bolj razvito, sindikalno. Zdaj na žalost tega ni. Sama rekreacija, mogoče bi tukaj bolj apelirati na same delodajalce, da kot podjetja poskrbijo za svoje zaposlene. (Ampak to že obstaja. *Zakon o varstvu pri delu*, kjer moramo vsi delodajalci izvajati promocijo zdravja na delovnem mestu. Saj tudi na občini izvajamo. Obstaja že varianta, samo jo je treba nadgrajevati.) (Samo to je lahko en pohod letno.) Te moderne firme to izvajajo. (Ja, dobri delodajalci. Ker to je tudi v sklopu upravljanja s človeškimi viri.), tako da tu mogoče recimo to prepuščati. En absurd: pred leti, ko se je prvič naredila atletska steza, ko se je stadion prvič obnovil in se je ustanovil

Atletski klub, prvi, ko je bil Lorkovič predsednik. Vsi so tu rekli, da ker je atletska steza, se bo obudila atletika v Črnomlju, pa se je naredil objekt za 600 milijonov tolarjev, društvu, ki se je pa takrat ustanovilo, so pa dali 60.000 SIT. Tukaj se lahko navežemo tudi na tisto prvo točko, ko smo govorili o dvoranah. Mi imamo, lahko rečem, odlično infrastrukturo. Samo, kaj boš z njo, če nimaš trenerjev ...

– Sicer ne poznam čisto, ampak Športni dom Sevnica je bil zgrajen na podlagi nekih, ki jih ima potem tudi občina v upravljanje. Tam je smiselno, da se pozanima, na kak način so oni dobili novo dvorano, s fitnessom, z velikim igriščem in je ves čas zasedena. Zdaj pa, ko je bil recimo omenjen ta »recept«, bi bila lahko dvorana zasedena tudi dopoldan, če so popoldan samo klubi. In če bi dejansko lahko prišlo do tega, da bi lahko zdravnik dal neko preventivo, bi se tudi tako izkoristila zasedenost dopoldne. Ker če bi se v kakršnem koli smislu gradila nova dvorana, bi morala biti zasedena 24 ur.

– Če se lahko navežem na tisto: več pozornosti nameniti individualnim športom. Mislim, da se bosta Miha in Vrščaj z mano strinjala, da ti razpisi, ta pravilnik, ki je narejen, je zelo slabo narejen. Oz. takrat, ko se je delal, je bil dobro narejen, trenutno pa je to, kar se individualnih športov tiče, katastrofa. Na tistem pravilniku je to, kar sem si natisnil danes, so tisti deleži sofinanciranja. Tukaj je namenjen delež športne vzgoje otrok in mladine, usmerjanje kakovostnih vrhunskih športov, za kolektivne športne panoge 53 %, za individualne športne panoge pa 1 %. Glede na to, da mi pišemo tam vadbene skupine. Se pravi kritje so trener in materialni stroški, kar krije program. In ko se napiše neka vadbena skupina, je čisto vseeno, ali je individualni šport ali pa kolektivni. Se pravi, košarka ima 10 članov in enega trenerja v dvorani, prav tako tisti, ki delamo individualni šport imamo pač 10 članov in enega trenerja, na podlagi tega deleža ne vidim razloga. Na kak način se ta zadeva ovrednoti, da je delež sofinanciranja v taki meri različen za kolektivni in individualni šport. Poleg tega, ko se pa gre gledati točke. Moja skupina, ki je individualen šport, je vredna, mislim da, 54 točk, ista skupina, kot npr. košarka, je pa vredna 108 točk. Tukaj ne vidim čisto nobene logične povezave, pa sem se trudil 2–3 leti, da bi to ugotovil. Pa mi ni bilo nič jasno. Druge občine nimajo na tak način narejene. To je zame tisto, kar pomeni: več pozornosti nameniti individualnemu športu. Mi imamo čez en mesec svetovno prvenstvo v Abu Dabiju, štiri punce so imele priložnost, da gredo na svetovno prvenstvo, ena letalska karta in bivanje dol 5 dni stane 1.500 € na osebo. Se pravi dati 4 punce in trenerja je to 6.000 €, naš letni proračun, ki ga dobimo z vadinami pa je 10.000 €. S tem, da ne govorimo o vseh pripravah, ki jih moramo izvesti, o plačevanju trenerjev, campih itd. Tukaj je prva stvar, na katero bi opozoril in sem že bil na občini glede tega, da se spremeni pravilnik tega sofinanciranja, oz. ne vidim smisla v teh deležih, zakaj mora kolektivni šport za isto skupino dobiti več denarja kot individualni šport. Se pravi, skupina 10 otrok je isto vredna, ne glede na to, s katerim športom se ukvarja. Potem se pa lahko pogovarjamo naprej v smislu tega pravilnika ali bomo podpirali vrhunski šport, ker tu gre za vrhunski šport 0,5 %, za ta denar lahko jaz eno nekam odpeljem. Ampak če se bomo odločili, da gremo delati na masi, na otrocih, pa ne bomo delali na vrhunskem športu, v redu. Samo naj bodo potem vsi otroci enakovredni. (In neusmerjenost v vrhunski šport.) Ja. Ne more biti eden manj vreden kot drugi. Mi imamo vsako leto, ko se prijavimo na razpis, dobimo 1.000 € iz tega razpisa ven. Nekateri klubi pa so dobili do 25.000 €, kar pa je velika razlika. Potem se pa tu govori, saj imate plačano telovadnico, ja, saj imajo vsi. To ne igra vloge.

– Jaz se tu z Markom čisto strinjam. Glede razporeditve bi pa moral tisti, ki je to sestavil. Kaj kdo to na športni zvezi dela? Ta bi moral to raztolmačiti, ker meni tudi ni jasno. (To je sprejeto s stani občine najbrž že pred nekaj časa, ko še ni bilo toliko individualnega športa.) Štel sem, da je 4–5 klubov, ki imajo dejanski kolektivni šport, pa 10–11, ki imajo individualen šport. Poleg tega zdaj, ko se na razpisu zadeve prijavljajo, sem videl tisti list, in so začeli iskati luknje, potem so pa lokostrelci in šahisti kar v kolektivnem športu, sploh ne vem, kako to čez pride. (Saj ti tudi nastopaš kot ekipa.) (Saj imaš tudi opcijo individualni šport in ekipna tekmovanja, samo zaradi tega ne moremo mi biti kolektivni šport, s tem, da imamo ekipne tekme.) Letos sem tudi jaz naredil tako, ker če so lokostrelci lahko, potem smo se tudi

mi prijavi za kolektivni šport, samo to ne pije vode. Ker kolektivni šport je žoga, nogomet, košarka, odbojka in to se ne more, samo mi je jasno, zakaj. Saj potem sem jaz tudi to naredil. Mi imamo tudi ekipno tekmovanje in smo se prijavi na podlagi tega. Ampak mi smo individualni šport, tako kot vsi ostali. Tu je res pogoj, da se izenači vrednost otrok v skupini kolektivnega ali pa individualnega. Ne more biti eden več vreden, še posebej, če je nek cilj zdravje in razvoj otrok. Vsi otroci so enakovredni, važno je, da zdravo živijo in se ukvarjajo s športom. Potem se ne more na tak način ločiti. Mi je pa jasno, da bo potem, če bo recimo košarka ali pa kdorkoli drugi prišel iz 20.000 € na 5.000 €, jim pa to ne bo v redu. To je pa čisto logično in se tega zavedam.

– Jaz se tukaj pridružujem njegovemu mnenju. Če pa malo povežemo skupaj zdaj to zadevo. Občina da 98.000 € + telovadnico. Občina bo morala približno 5–6-krat povečati sredstva za šport. (Brežice sem hotela primerjati z vami. Samo imajo močnejše gospodarstvo.) 98.000 €, veste koliko je to denarja? Denarja v Občini Črnomelj je. Tu vam dam telefonsko številko nekoga iz Izole, ki ima tako narejeno. Če pride v reprezentanco Republike Slovenije, dobi otrok 300 € na mesec. To je 3.600 € na leto. Koliko dobite vi za cel klub? (Mi smo za vrhunski šport, ko smo dosegli 3 medalje na evropskem in svetovnem prvenstvu, dobili 200 €.) Želim samo nekaj povedati. Občina je tu čisto zaostala, kar se tiče financiranja. To je čista katastrofa. Jaz bi letos, tudi če bi bil mali predlagan za športnika občine, mi demonstracijsko ne bi šli gor. To, kar občina dela s tem, da že tukaj ni financirano enako. Treba je čisto predelati pravilnik. Kompletno ga predelati in se pripeti na kategorizacije, ki jih OK določa in jih ima vrhunsko izpeljane. Ima eno najboljših kategorizacij v Evropi. Občina ne rabi biti tukaj pametna. Vsi športniki bodo dobili toliko, kolikor si zaslužijo in kolikor delajo. V začetku najprej zastoj, potem pa kolikor rastejo. Npr. če so košarkarji državni prvaki, po pravilniku toliko in toliko dobijo. Ker pa je piramida vedno bolj ozka, bo normalno tistih, ki bodo najboljši, jih bo manj in za občino to ne bo predstavljalo. Ampak bodo pošteno nagrajeni in bodo od te občine imeli lep spomin. Če pa ti ves čas tolčeš z glavo v steno, rečejo otroci, ki so v Ljubljani na fakulteti, pa zakaj bi šel jaz v Črnomelj. Kaj so mi pa dali? To sem najbolj rabil, ko sem bil star 16–19 let, nisem nič dobil od občine. Dobil sem 206 €. Maks, ki je bil evropski podprvak, je dobil 206 €. In to na 12 delov razdeljeno. Če ne bi bili mi tako trmasti in če se jaz ne bi vsako leto odrekel 15.000 € pri računovodkinji, ker delam zastoj. Ampak to ni važno. Važno je, da vsi športniki v Občini Črnomelj, glede na rezultate, ki jih dosežejo, dobijo. Eno je masa, ki ji mora občina ustvarjati, drugo je pa kvaliteta. Tukaj mora občina pravilnik predelati čisto na novo. Mogoče se prilepiti na OKS. Dati dodatni bonus ekipnim športom, ker težje dosegajo te standarde na mednarodnem nivoju. Zato je bila v OKS že prošnja, da bi jih dodatno ..., tako da ne bi bil nihče zapostavljen. Ker tukaj bo morala občina povečati sredstva. S krajinskim arhitektom se bo treba povezati, da bo Črnomelj šel v športno mesto, da bo kot gre npr. Koper, postal bolj športen, da bomo gostili. Imamo krasno naravo. Samo treba jih je povabiti. Infrastruktura je, samo skupaj s krajinskim arhitektom bi bilo treba zadeve povezati. Tukaj neka vizija zdaj obstaja. Ampak brez dodatnega financiranja ne bo šlo. Mora se več financirati v dejavnost, v mlade športnike. Enostavno se bo moralo več financirati in občina bo morala dati več. Kot je Braco prej povedal: zdravi športniki so boljši, boljši so v šolah, vse je boljše. Tudi delodajalci radi take športnike sprejmejo. To je investicija. To ni, da bo občina vrgla stran ta denar. To je več muh na en mah. To je investicija v človeški kader. Kar zdaj občina daje, je katastrofa. Bolje, da ne postane javno, ne pride na TV. (Saj to je javno.) Kdo pa na občini sprejema ta sredstva? (Občinski svet.) Kak je pa trend 2018–2025 v odstotkih vsako leto več za šport? Je tu notri kalkulacija narejena? Kakšne so finančne posledice tega programa? So ti izračuni narejeni? (M: Ne. Danes se sploh pogovarjamo, kam si želimo pripeljati šport. Vi prehitevate. Danes se pogovarjamo o tem, kateri so sploh tisti cilji, kam si želimo pripeljati.) (Brez denarja ne bo nič.) Eden prvih ciljev je, da se poveča sredstva. To je prvi cilj. Drugič: da se določi, od 2018–2025 vzporedno s tem, koliko se bo povečevalo sredstev na letni ravni. Za 2018 toliko odstotkov, 2019 za toliko ... Ne glede na krize. Kot je povedal Brane: treba je določiti cilje. Ne,

da samo mlatimo prazno slamo. Vi ste tu naredili svoj posel, vsaka čast. Ampak treba bo pa zdaj kar jasno reči, da brez denarja ne bo nič.

– Jaz sem enkrat izračunal, koliko delam kot trener in koliko sem plačan. Jaz dobim približno na mesec, samo za treninge, ki trajajo 1–1,5h 150 €. Zdaj pa še vse tisto delo, ki ga delamo izven. Se pravi vso dokumentacijo, campe, tekme, organizacija, na koncu, ko potegneš črto, sem jaz plačan na uro 0,9 €, se pravi 1 €. To so objave, iskanja sponzorjev, priprave na trening, če gremo v tujino na camp/tabor. Npr. šli smo na camp v Nemčijo, bil sem gor 6 dni in nisem bil nič plačan. Grem na tekmo, hvala Bogu mi ravnatelj Matjaž Barič omogoči, da grem, ampak potem moram seveda to nadoknaditi v soboto, ampak mi gre dopust. Se pravi, da sem gor 5 dni brez dnevnice, brez česarkoli. In kot je rekel Vrščaj, 98.000 € ne pokrije niti en tak bolj resen klub. Vse te stvari, ki jih jaz delam na treningih s temi puncami, s katerimi smo vse te rezultate dosegli. To je vse na bazi volonterstva. To je vse to, ker imaš to zadevo rad. Ker če bi šlo to finančno potegniti, se lahko pozabi. Če pa recimo gledamo, nekdo tam gume zamenja in dobi 20 € za 20 minut, jaz pa cel trening in sem usposobljen kader, z medaljami, kot sam imam medaljo, kot trener imam medalje, kot izobražen na tem področju, si pa računam 8,5 € na uro, zato da lahko oni sploh trenirajo. In potem na koncu, kaj se zgodi? Naše punce dobijo medaljo, potem, ker ne dobijo nič, smo mi sprejeli nek pravilnik, da potem na koncu leta damo za prva tri mesta določen znesek. Tudi za to mora skrbeti društvo. Potem pa iz vadnin dobimo 10.000 €, na kakem razpisu 1.000 €, pa če je še kak dodaten razpis, če smo dobili za zadeve, ki smo jih dejansko organizirali, od petdnevnih campov in tekmovanj, še nekaj. Na koncu operiramo z 12.000 € na leto. Tukaj tisto, kot je Dušan rekel, to je eden prvih ciljev, ki se mora. Seveda pa mora biti zadeva transparentna, ne da jaz na papir napišem, kaj se zdaj dogaja, jaz imam pa 20 terminov na teden, pa ne vem kaj. To je pa treba tudi preverjati.

– Ker teh, ki delamo volontersko, bo vsak dan manj, to je še energija od prej. To je sigurno energija od prej. Tudi košarkarji, ki so bili prvaki Evrope, vprašanje, če bodo še kdaj. Ker vprašanje je, če bodo še kdaj. Ker ogromno te energije je bilo skoncentrirane čez ... In je trend zdaj, tudi če gledate Olimpijske igre, vsi opažamo, da gre počasi dol. Kot bo znal OKS povedati, bo manj denarja. Tudi država bi morala drugače delati, vendar to nima zveze. Občina mora poskrbeti za svoje ljudi. Vsi so tukaj. Belokranjci so pridni in talentirani. Na Youtubeu imate fanta, ki bi, če bi šel v kateri koli šport in ga en dober trener prevzame, bi takoj hitro prišel, Šrtucelj recimo, če karikiram. Takih fantov je v Beli krajini kolikor hočete. Niso nikdar tekli, pa je šel teči, jaz se jih spomnim par z osnovne šole, Tonček Grahek, Kralj iz Vranovičev, to so bili atleti. Nič niso trenirali, pa so bili tretji. (Imeli smo tudi državnega prvaka na 100 m. Kaj pa, če bi te fante pobrali po vaseh. Bela krajina je bazen talentov.) (Je, samo mi se moramo zavedati, da olimpijska medalja v najcenejšem športu, če ne pretiravaš, če želiš zagotoviti samo osnovno, stane milijon evrov.) Saj, to prevzame potem država. (Vem, ampak da hočem povedati, kaj pomeni to.)

– Jaz bi se vrnil nazaj na pravilnik. Pravilnik se bo letos menjal. *Zakon o športu* je nov, pravilnik se bo moral letos menjati. Mi bomo prosili občino, da bi se kot civilna sfera vključili v ta pravilnik. Kolikor nam bo občina pustila zraven. (Saj mislim, da je bilo to že na sestanku z vami, Marko, rečeno. V bistvu boste vi glavni, Športna zveza. Od vas bo to prišlo.) Tako, da upam, da se bomo v večjem številu kot danes. Upam. (Ja, participacija je povsod težava.) Vprašanje, če bo v času tega mandata to narejeno, če ne bo v naslednjem. (Moralo bi biti. Samo potem mora še čez občinski svet, to je bolj vprašljivo.) Tako da to je prvo in tam se bo. Ja, to se strinjam. Je bilo pa to leta 1998 narejeno. (To je že zastarelo že.) Takrat še ni bilo. Je bilo zatečeno stanje tako, kot je bila v občini. Me je pa zmotilo to, ko si rekel: »Mi gremo v Abu Dabi.« To ni problem občine. To je problem vaše panožne zveze. Kdo v reprezentanci si sam plača avion? (Ne, ne. To je hotel samo povedati, da imajo stroške.) (Naša panožna zveza nam krije vse 100 %. Ampak bo krila, ker se bo na razpis prijavila, razpis še ni prišel in nimajo denarja, ampak bodo vrnil. Mi pa moramo ta denar nekje vzeti. Na podlagi rezultata, medalje, oni krijejo 100 %. To je urejeno.) To so smešne stvari. Jaz se spomnim. Eno leto smo imeli reprezentanta, pa smo dobili, mislim da trener in igralec smo dobila 50 € za celo leto

od občine. Trener, ki je naredil, ki trenira tega fanta, in igralec, ki je v reprezentanci, in je bilo vse skupaj ovrednoteno na 50 €. (Finančno se pač ne spleča. Rajši greš šušmarit, pa dobiš za nekaj.) Še nekaj sem si napisal, hvala, ker si me spomnil. Delo trenerja, delo nas trenerjev. Nismo priznani kot obrtniki. Biti trener je recimo ... Kot Robert Lozar, akademik, slikar, dober prijatelj. Pa imam tudi prijatelja muzikanta in se recimo enačim z njimi. Ker, ko Roberta nekdo pokliče in reče, da mu bo nekaj narisal: »Kaj bo to tebi, saj ti to znaš.« Pa reče Robert, da ima tudi on kredit, otroke moram preživeti. To pomeni, da ne morem jaz to delati, ker to znam. Enako je muzikant. »Daj pridi, mi imamo tu za šankom žur. Daj pridi, nam boš malo igral.« »Ne. Daj mi 50 €, pa ti bom igral.« Si že, da ne rečem kaj. Enako je s trenerji. Mi še nismo priznani. To nekdo, ki abstraktno gleda. Trener si nekdo, ki pač pride tam, ima 5 minut časa in nekaj dela. Nismo še priznani kot obrtniki. Jaz bom povedal en tak banalen primer. Mi smo takrat, ko smo bili državni prvaki, je bil direkten prenos na Kanalu A, komercialna televizija. In je bilo ravno za časa španskih nadaljevank. To pomeni okoli 16., 17. ure, ko tete, moje sosede, to gledajo. Ta program je bil prekinjen in smo bili mi. Takrat so one komaj videle, da to je pa njihov sosed. Komaj so skužile/razumele, kam jaz hodim vsak dan s to potovalko. Kaj jaz sploh delam. Pred tem pa niso. Recimo bom dal primer. Vulkanizerstvo Kocjan. Jaz sem imel njegovega sina na treningu, sem zaključil uro in pol treninga z njim. Sem se usedel v avto in sem šel v Kocjan, k svojemu sošolcu, zamenjati gume. In mi je preprosto vzel/zaračunal 22 €. Če bi pa jaz rekel, da zdaj, ko je prišel po otroka, da on meni 22 €: »Kaj si ti normalen? Kaj ti pa je?« Pride pa vodovodar v hišo, pride električar v hišo, je gospod. Se mu da malico in se vrta okoli njega. Mi pa nismo. Na žalost, ta status. Ga ne bomo imeli do takrat, kot sem rekel že prej, ko bomo zaposleni v športu, ko bomo od tega živeli. Ker na žalost je tako. Vrednost je v denarju, dokler mi delamo, mi na nek način tudi sami sebe uničujemo, ker pristajamo na te pogoje, da pod temi pogoji delamo. Ampak če pa ne bomo, če pa nas ne bo, potem pa ne bo nič. (Tako. Če bomo pa mi dvignili ceno, pa bo 50 % manj otrok v klubih.) Kaj 50 %, 98 %. Toliko, kot mi dobimo denarja. (Pri nogometu pa bomo mi že tako imeli probleme, ker recimo nimaš nekaj dosti trenerjev recimo s PRO-licenco. Recimo, če bi zdaj gledali tudi v mladinskem športu. Če bi bili ti starejši dečki mladinci, kadeti, se pravi od osmega razreda do konca srednje šole. Če bi ti recimo že bili v prvi državni ligi, je to že trener s PRO-licenco. Trener s PRO-licenco je ali diplomant Fakultete za šport, ki je usmerjen v nogomet, ali pa visokošolskega programa Trener nogometa. Trenutno v Beli krajini, z izjemo ene osebe, so vsi ti trenerji, ki imajo PRO-licence, stari recimo 55 let in več. Ko bodo oni nehali, mi tudi kadra ne bomo imeli, ki bi lahko recimo člansko ekipo vodil v tretji ekipi. Domačega kadra. Se pravi, da boš moral, ali nekoga najeti od zunaj ali pa najti enega trenerja, ki je brezposeln, pa ima okoli 4000–4500 € viška, da bo šel na DIF opraviti en letnik, da dobi ta izpit. Ampak potem je to takoj že oseba, ki jo je treba plačati. Če si ti diplomiral na DIF-u kot trener PRO-tim, ne boš delal v klubu za 200 €.)

Saj to je recimo Brane omenil, ta problem izobraževanja. Tudi Tomaž je v predsedstvu Športne zveze. Mi dobimo za izobraževanje na letni ravni cela občina 3.000 €. Tukaj je ta problem, ker mi prijavljamo, klubi se prijavljajo preko Športne zveze na izobraževanja. Recimo mi smo, škoda, ker nimam te tabele s seboj, je pa razmerje tako. Ne bom se dosti zlagal, ko bom rekel, da je bilo v zadnjih enajstih letih danih 140 zahtev, realizirali smo jih 4 ali 5. (Pa ne, da ne bi hoteli. S tem, da si moraš na pol še sam plačati in še kilometrino, potne stroške.)

– Jaz bi se še tam malo vključil. Mi je sicer dal malo misliti, malo preveč, kot občinskemu svetniku. Povečanje sredstev. Jaz iz prve roke povem, da tisto ne bo šlo. Se pa strinjam. Pod tiste glavne cilje bi pa morali res dati povečanje deleža financiranja športa v občini na splošno. Zdaj, če bi lahko že kar konkretno s številko. Jaz si skoraj ne upam, ker ti lahko iz izkušenj povem, da na občinskih svetih to tako izgleda, da kulturi se je vzelo, tem se je vzelo ... Edino športu se ni vzelo. Lahko mi direktorica to potrdi. (Ja, res je.) In mi sicer vemo, da so šle in kilometrine in vse, da je realno padec. (Vzelo se ti je s tem, da se je vse podražilo.) Ampak dejstvo je, da se edino športu res ni vzelo. (Tu je pet štruc, eno se jim vzame. Mi imamo pa eno štruco in kaj boš vzel pri eni štruci?) Vem. Moraš pa se zavedati, da sem na

občinskem svetu jaz športnik, pa je še kdo? Imamo pa kar nekaj kulturnikov in tako dalje. (Več je kulturnikov.) In ko boš to njim. Ker to pomeni pa, občina ima košaro: če temu daš več, daš onemu manj. (Se pravi, s politiko se moramo začeti ukvarjati. Saj sem prej rekel, da je politika tista, ki kroji vse. Saj mi je jasno.) (Mogoče pa bi bilo tu smiselno vprašati.) Bi se tukaj dotaknil še nečesa. Stanje mladine. Večina nas dela, v klubih tako vsi delamo, nekaj pa nas je tukaj tudi direktno s šol. In še, ko delamo tale športnovzgojni karton itd. Padeč. Padeč v zadnjih letih na motoričnih sposobnostih otrok je v petih letih je že za 50 %, pa ne pretiravam. Res. Mi imamo, bom uporabil grdo besedo, motorične »debile« v šoli, razen tistih, hvala vsem, ki se ukvarjajo s športom. Razen tistih, ki se ukvarjajo s športom. Če greste ostale danes gledati. Jaz imam nogometno prvenstvo šole. Nimam ene gimnazijske ekipe notri. Strojniki še pridejo. Niti ene gimnazijske. To je alarm. To je grozovito. Otroci tudi z osnovne šole prihajajo k nam na pol invalidi, vam moram to povedati. Eden izmed ukrepov, da bi pa to morda malo zajezili, bi bilo pa, to boste morda športni pedagogi podprli, ali pa ne, bi bilo: uvesti v drugo triletko, če ne celo v prvo, zraven športnega pedagoga. Ker to je tudi zakonsko možno. (Že v vrtec. To je realnost. Semič je to naredil. Semič to ima.) Občine to lahko naredijo. Seveda pa pomeni to finančni zalogaj. In tiste močne občine, v Ljubljani imajo v glavnem vsi, da so zraven, seveda poleg učiteljice razrednega pouka, je zraven še športni pedagog. In tu vidim eno. Res da, če vas jaz zdaj pripeljem k meni v skupino prvih gimnazijcev, vam povem, da bi se čudili. Odbojka, ampak so od 3 do 4 v nevarnosti, da se mi polomijo na uri. Imel sem lansko leto skok čez kozo. Je skočil na roke in si polomil obe roki. Ne zna roke umakniti, ne zna. To ne morete verjeti. In tu vidim eno od temeljnih zadev, ki bi jo res morali. Klubi delajo, hvala Bogu, da ne prihaja do tega. Jaz vam jih zdaj pokažem, kateri so iz kluba. Pa ne rabim vedeti, samo eno uro jih imam. Vsi ostali so pa groza.

– Tu se lahko jaz navežem. Prišla je ta zakonodaja. Tožbe se začenjajo. V Ljubljani je ogromno tožb. Zdaj ta prva triada, delajo razredne učiteljice v glavnem. Ene imajo športni modul, druge likovni, tretje glasbeni in si enostavno ne upajo delati toliko, kot bi lahko. Težava nastane pri prehodu že iz prve triade v drugo, potem se to seveda vleče, ker ti ne delaš, ne dvigneš nivoja in ne pride ne do srednje šole, ampak do težav tudi po 20., 30. letu. Je pa res Semič. Je občina našla način, da je zaposlila športnega pedagoga že v vrtcu, to se pozna na smučanju, zdaj imajo otroci enega redkih vrtcev, ki na Gačah smučajo. Sicer se da smučati in sankati, ampak oni so šli na Gače. Ker imajo pač usposobljen kader. Glede na to, da so karte s strani občine zagotovljene, če sem prav seznanjen. (So) Samo, zdaj je pa težko zrealizirati, če ti nimaš kadra. Za 10 otrok rabiš vsaj dva pri malih.

– Tu bi jaz mogoče samo še vprašal, ker se na kulturo res ne spoznam. Ampak ko ste rekli, da se je kultura zmanjšala, edino pri športu je ostalo isto. Mi se moramo tudi vprašati, koliko otrok pa se ukvarja s športom, se pravi, koliko jih je in koliko se jih ukvarja s kulturo. Če dobi kultura, jaz ne vem, teh številka za kulturo ne poznam. Se pravi, če se s kulturo ukvarja 200 otrok, pa če se s športom ukvarja 2.000 otrok, potem se mora tudi malo primerjati finančni delež, ki se ga potem razdeli. (M: Imam jaz podatke tukaj.)

– Jaz ti tudi ne znam iz glave povedati podatkov. To ni isto okarakterizirano. Govorim ti o deležih, ki so, ko se je sprejemal občinski proračun. Ti pač imaš. Vedno se da na podlagi prejšnjih let nekaj spremljati v planu in realizaciji. Dejstvo je, da se edino športu res ni vzelo. To je dejstvo. Čeprav realno se mu je. Vsaj nominalno se mu ni, drugim se je pa še to.

– Kultura ima veliko tega rešenega preko države, kar mi nimamo. Ta njihova sistemska ureditev, to je to. Recimo en kulturnik, en igralec ima lahko status svobodnega umetnika, kot se je temu včasih reklo. Mu država plačuje. (Saj ti imaš tudi perspektivnega športnika, samo nič ne dobiš za to.) Da. Ampak pravim, da on recimo lahko ima ta status. Saj v Črnomlju je par ljudi že imelo ta status. Eni so ga ohranili, eni ne. Pač moraš neke stvari početi. Pravim, da je sistemsko bolj urejeno kot naše, že na državnem nivoju. Na žalost smo mi prepuščeni sami sebi, zaradi tega, kot sem prej rekel. Najmanj od dva do trije trenerji bi morali biti v občini na nek način subvencionirani s strani občine, da nam zagotovijo to strokovnost. Ker, kot je rekel Tomaž, brez trenerjev, brez strokovnega dela, ne bo nič. Recimo ene države imajo to urejeno. Podatek: Latvija. Z mlajšimi od 15 let lahko dela trener, ki ima več kot 8 let delovnega staža.

Pri nas je pa kaj? Fant neha mladinski staž, res bo trener, star tam 20 let. Ti imej pa tam 10, 11, 12-letnike. Delamo škodo sami sebi. Ampak je ne delamo namerno. Bolje je, da je tam nekdo, ki je, kot pa da ni nič. In potem tako je. Mislim, da tu je največji problem strokovnost. (Ljubljana ima to rešeno, kolikor sem se jaz pogovarjal z nogometiši iz drugih klubov. Nimajo sicer nekaj grozno večjih, ti manjši klubi dobijo morda v primerjavi z nami nekaj manj sredstev, ampak tudi po članstvu so to v bistvu manjši klubi. Jim pa na ta račun sama občina plača trenerja. In ima skoraj čisto vsak klub oz. ne vem, če kateri od njih nima, vsaj enega diplomanta DIF-a, trenerja s PRO-licenco, zaposlenega v klubu.) (Enako lahko jaz potrdim v košarki. Ti ljubljanski klubi, tu je Jankovič frajer.) (Tu imaš potem lahko strokovno delo, če je nekdo tam kot prvo izobražen in usposobljen, kot drugo prisoten dejansko vsak dan. Ta lahko začne delati neko sistematično delo znotraj enega kluba. Dve selekciji prevzame. Se pravi, da sta to dva honorarja, ki jih ne rabiš nekemu drugemu dati. To je takoj eno z drugim. Pri enih klubih se kar vidi, da so se malo pobrali oz. dvignili.)

– Jaz pravim tako. Zdaj recimo gledaš tudi na to volonterizem. Predsednik kluba, tajnik kluba, karkoli si v prostem času. Takrat, ko zaključiš delo. Ali bo to ura polnoč, si boš vzela računalnik in boš urejal neke stvari. Trener si pa: v ponedeljek ob 17:00 je trening, torek ob 18:00 je trening, sreda ... in ni opcije, da boš šel eno uro kasneje. Ni. Ti imaš takrat termin, takrat te otroci čakajo, takrat moraš biti tam. In to so taka odrekanja. Recimo vsi imamo tudi družine. To je usklajevanje. Točno moraš vedeti, kdaj imaš trening, kdaj ga nimaš, kdaj gremo konec koncev v Spar. Moraš uskladiti, da boš to rešil. Pa pustimo potem vikende, gostovanja. Sobota je tekma, nedelja je tekma, kak vikend imaš dve gostovanji in greš v soboto ob 12. uri na pot in prideš ob 21. uri domov, v nedeljo spakiraš ob 8. uri in greš spet, prideš ob 17. uri domov. Šport ni. Mi smo imeli tu eno zanimivo srečanje pred sedmimi dnevi. So bili kategorizirani športniki tukaj. Na žalost samo punce, osem punc. Duško, vi se niste udeležili tega. (Ja. Fantje so bili. Sestanek je bil sredi tedna. Saj jaz sem poslal opravičilo.) Smo tudi naredili en tak dober »brain storming« s temi mladimi puncami. Smo se pogovarjali in sem jim dal eno kost za glodati, bil sem zadovoljen, da je bila tam tudi županja in je slišala, da šport ni samo trener, dvorana in žoga. Šport je, kot sem rekel puncam, da naj povedo, kako so zadovoljne z zdravniškimi službami, imate fizioterapije, preventivo poškodb, fizioterapijo urejeno, delate na prehrani itd. Ena punca iz kegljanja je rekla, da ima obseg leve noge ne vem koliko večji kot obseg desne. To je delo strokovnjakov, ki morajo to uravnovesiti in narediti. Jaz sem trener košarke. (Zmanjka denarja.) Potem so vsi debelo gledali, klub začudenih je bil zelo velik. Kaj to vse je, kaj to vse za seboj potegne. In tu je potem to, kar je rekel Miha, milijon evrov. Danes en Jakov Fak, kjer gre za najbolj aktualno medaljo. Pa Brane je še bolje rekel, pred leti, ko so ga prosili, da bi bil trener kolesarskega kluba, je rekel, da bo, ampak hoče imeti zdravniško službo, ker danes delati trening, ko kolesarjenje ni samo »goni«, ampak je treba preverjati krvno sliko in vse to, so ga debelo pogledali in mu rekli, da ni iz tega planeta. To je to. O tej strokovnosti mi govorimo. Ker uspeha čez noč ni (trdo delo).

– Če se lahko jaz tu navežem. Mi aktivno iščemo zdravnika, ampak ne enega zdravnika, ampak institucijo, tim. Trenutno sem v pogovoru v Ljubljani. Ampak obravnava ene športnice, tam odvisno od poškodbe, je od 500 € naprej. To pa pomeni to: jaz pridem z njimi na začetku sezone, oni jih testirajo, pregledajo in potem za vsako stvar, ki je aktualna, se pokliče, gre na pregled in jo obravnavajo celostno. Ker mi tega ne moremo. Ni šans. Tudi zdravniki v Črnomlju za to niso usposobljeni. (Rečejo, naj počiva en mesec.) Ja, en mesec počivanja. Ampak to stane. Zdaj pa kje naj jaz to? A naj rečem staršem, da naj dajo še 2.000 €? Saj so rekli, da bodo dali. Samo npr. Simčič ima dve in je to 4.000 €, da ne govorimo o psihologih, o psihološki pripravi. Pa o fizioterapiji. Mi sicer tukaj dobro sodelujemo z Darjanom Spudičem, ampak tudi recimo mi plačamo kot društvo, ko smo neka sponzorska sredstva nabrali, recimo 1.000 € na celo leto, pa na vse rezultate. Tudi to moramo mi kriti. V nedogled pa ne gre. Nekje se mora ustaviti. Če mi prinesemo medalje. Če se ne motim, tu me bo Dušan lahko popravil, v Občini Črnomelj, mogoče vi Brane, če se boste kaj spomnili, juditsu ima 8 medalj na svetovnih in evropskih prvenstvih, pa vi imate dve (nisem štel). Zdaj pa ne vem, če je še kakšna iz katerega drugega športa sploh. Kar se je tudi malo za vprašati,

zakaj ni (Tu moraš priznati, da ste individualni športi v prednosti.) Sigurno, saj ne rečem. Ampak tako malo, je tu še drugo. (Ekipnim športom je težje.) (Tudi razvitost športa moraš gledati. Recimo nogomet, jaz recimo, če se vrnem nazaj. Mi smo pred leti delali en pravilnik o tem vrednotenju, ko smo še mi delili denar. Na koncu smo šli računati dobesedno aritmetično sredino. Čista matematika pomeni uvrstitev našega kluba v tekmovanjih. Potem se spomnim tega, da smo bili pri košarki in rokometu v nekih drugih in tretjih ligah, nogomet je bil pa v prvi medobčinski, to pomeni četrti rang. Ampak, ko smo mi sešteli vse to, koliko klubov tekmuje v nogometu, koliko v rokometu in košarki, so bili oni najvišje rangirani. Razumete? Ni zdaj biti peti od desetih ali pa petdeseti od stotih. In če ti od desetih klubov prideš na tretje mesto, si super. Ampak je tu treba gledati tudi razvitost športa. Če gledamo spet tu nogomet, Brane rokomet, jaz košarko. Sam si rekel, evropski prvaki smo. To pomeni, košarka je najbolj razvit šport v Sloveniji po trenutnem rezultatu, razumete? Nogomet vemo, da je globalno najmočnejši. Ni ga močnejšega športa. To je tudi masovno, po številu klubov, ki tekmujejo na tekmovanjih. Recimo rokomet je tretji na svetu. Kar pomeni priti z neko ekipo, da si ti. Miha, delal si v rokometu. Priti v špico, v vrh. Če ne drugo, ti veliki tako ali tako pokupijo tisto, kar ti narediš. Ti vzamejo že prej, predno lahko ti sploh kak rezultat dosežeš. Ker ti ga bo vzel, ko bo star 13, 14, 15 let direktno.) (Se pravi, je potrebno samo pametno sofinancirati športnika na poti do čim višje. Tukaj ima občina sigurno svoj člen. Ker če ta člen manjka, bodo ti na evropskem, svetovnem toliko slabši. Če si dober. Tisto, kar je dobro v občini, je treba podpirati. Pa še kaj pustiti vsem, da rastejo. Tisto, kar je pa dobro, je pa treba včasih samo malo. Včasih je treba samo malo avto poriniti, pa gre ven iz snega. Če pa tega »malo« ni, pa pustiš avto in greš peš. Zdaj jaz bi rad še nekaj vprašal. Črnomelj, kakšna občina je to? Je to športno mesto? Je to kulturno mesto? Kakšen je trend? Kakšna je vizija?) (M: To zdaj ustvarjamo z različnimi delavnicami.) Če gremo v to, da bo postalo športno. Glejte, mi smo v Beli krajini. Tukaj je enkrat rekel Križnar, ta kolesar, ki je šel okrog sveta, imel predavanje v kulturnem domu. Rekel je: »Vi živite med gozdom.« Se pravi, mi gremo lahko na Kolpo, imamo vse, da smo lahko en tak biser. Pa pustimo to onesnaženost, kar se bo tudi mogoče uredilo. Zakaj ne bi bil Črnomelj športno mesto? In v tej viziji, infrastruktura je postavljena, vse se v to tudi malo dodatno, od arhitektov, do vseh teh se notri ... Zdaj ne vem, kaj je Črnomelj, ko nas nekdo v Sloveniji gleda, kaj smo mi? Smo Jurjevanje? Smo kultura? Smo šport? Ne vem, kam bi se dali. Treba se bo tu umestiti. Če se gre v to, da smo neka športna vizija, nič ne izgubimo. Ker na šport se tudi veže vse. V končni fazi zdravje. Vse. Vse bo bolj funkcioniralo. Tudi to, ko sem zadnjič slišal. Te povezave preko Lahinje, pa ob vodi. Recimo, če se po Nizozemski sprehajamo. Kako imajo to urejeno. Kolesarske steze in razne pešpoti. To niso velike investicije. Tukaj doli ob Dobljčici se da narediti lepe pešpoti (Saj to se dela.) Most je že tam narejen čez. Je pa treba to malo povezati. Pa kakšne ovce tu v breg pripeljati, da bodo »kosile« travo. Količina za košnjo je velika. Neko vizijo pa mora Črnomelj izbrati (M: Se strinjamo.) Zgleda, da se išče nekaj. Kam bi šli? V katero smer? In kot je Brane prej lepo omenil, je zadovoljen nad rezultati. Dejansko je Črnomelj športno mesto. Poglejmo malo realno. S tem denarjem se dosega izredne rezultate, tudi trenerji volonterji delamo nenormalno. Se pravi, da nekaj imamo v sebi. Vsi bi radi nekako uspeli, seveda. Tukaj so tudi druga mesta, ki se imajo za nekaj, pa niso. Črnomelj ima sedaj sigurno priložnost. Moramo pa verjeti.

– M: Sigurno, saj zaradi tega se pa danes tu pogovarjamo. To pomeni, v bistvu, če zdaj potegnemo skupaj te naše misli. Kam zapeljati vizijo Občine Črnomelj, po vašem mnenju? Ali v razvoj športa na splošno? Ali bolj tendenco individualnega športa? Kolektivnega športa? Kaj si želite?

– Tukaj jaz ne bi določal. To se samo razvije. Kot gozd, ki ga posadiš. Ne veš, katero drevo bo najvišje. To je treba samo pustiti. Dati je treba samo pogoje, da vsi normalno delamo. In da bodo oni, če bodo recimo dosegli rezultate, bili za to pošteno nagrajeni. Občina bo rekla: toliko imamo denarja, toliko bomo pa tega nagradili. Vsakega posebej se mora obravnavati. Nihče ne sme izviseti, da bo potem čez 10 let rekel, da je nekdo dobil več, nekdo pa manj.

Vsak, ki je tukaj prijavljen in ima stalen naslov in prebivališče tukaj, je upravičen, da če dela, če je uspešen, da se ga podpre.

– En pozitiven korak je bil vsekakor sestanek, ko ste povabili te športnike, kar se do sedaj ni delalo. To se mi zdi zelo dobro. Da so vsaj one dobile občutek. Ne pa, da jaz kličem na občino, pa na Odeon, *Belokranjca*, če bi lahko dali našo ... Potem pa smo dobili štiri medalje na evropskem, pa smo bili v *Belokranjcu* napisani brez slike in brez vsega. (Pa taka reklama.) Pa ni reklama. Zraven pa življenjepis babice na dveh straneh. Saj je v redu, teta je imela 90 let. (Kdo pa sofinancira *Belokranjca*? Če bomo imeli dovolj prostora, vas bomo umestili, če pa ne, pa bo članek zraven nekoga.) Banalno mi je, da moram jaz, kot trener prositi, da objavijo nek rezultat. Ker potem je to tudi moje delo, ki ni ovrednoteno. Ampak jaz dejansko kličem in prosim, če lahko dajo v *Belokranjca*. Pred kratkim, ko smo prišli iz evropskega, sem klical na občino, če bi bil lahko kak sprejem, pa so odgovorili, da ne organizirajo sprejema. Potem smo ga mi organizirali. Je tudi drugače za tiste, ki pridejo z medaljo, ali pa kot člani reprezentance v kolektivnem športu, pa da ga županja sprejme in mu da nekaj. Je občutek drugačen, kot pa ko si misliš, da te nihče ne pozna ... (Ko bodo košarkarji zmagali, bodo kamion najeli in bodo šli po mestu. Tako gredo v Ameriki.)

– Kot praviš ti, Maja. Povzetek. Jaz se strinjam z vsemi. Ne bi šel, jaz bi dal skupen imenovalec – šport. Zajeti vse to, kar smo danes rekli. Za začetek to, kar je rekel Jani: športni pedagog v vrtcu (Na vseh stopnjah izobraževanja.) Tako! Tu se začne (Če te lahko prekinem. Mi gremo včasih samo okrog zdravstvenega doma. Pa se pride, par se jih usede in čakajo, da gremo notri. Nič ni energije, so utrujeni. In potem so posledice še naprej.) Iti je treba iz baze, ne zdaj klub. Klub je že nek nadstandard. Mi se moramo osnove držati. Že te zakonske. Vem za Ljubljano. Jaz, kot starš, imam v vrtcu otroka. Če plačaš za vrtec toliko in toliko, pa ti rečejo da boš dodal še 20 € in boš imel športnega pedagoga, nadstandard. Jaz bi se s tem strinjal in bi to plačal, če se že gremo o načinu financiranja. Če hočeš to imeti, je to investicija. Mene boli to: otroka damo v glasbeno šolo. Recimo sedaj imam nečakinjo v prvem letniku glasbene šole – violine. Ko ima nastop, vsi gremo: dedek, babica, strici, tete, vsi gremo. Ko pa ima nekdo tekmo, je pa že vprašanje, kdo bo šel to gledati. Me razumete? Tu je ta vzgoja, ki bi morala biti na teh nižjih stopnjah. V vrtcu izvajamo Malo šolo športa. Otroci in starši so navdušeni. Vrtec malo manj, ker delamo notri žur. In vam povem, da ti mali otroci čisto drugače dojemajo in vedo, kaj je to šport. Če ne drugo, to ime, ki sem si ga izmislil, Mala šola športa, sem ravno zato dal vmes šport, da vedo, da niso Cicibančki in Sončki, ampak športniki. Ko je dobil majico, da je športnik, je bil on ponosen na to, da je športnik. To je ta edukacija že od začetka. Vsaka čast vzgojiteljem, kar delajo, in v šoli. Za nekatere učiteljice so olimpijske igre gnilo jajce, to je telovadba za prve razrede. Če imaš srečo k športni in bo športala. Če ne bo, pa ... Lahko jih tudi kaznuje. Recimo ena mamica mi je rekla, da en mesec niso imeli telovadbe, ker jih je kaznovala, ker niso bili pridni, niso šli na telovadbo. To je recimo za v zapor. Tak učitelj bi recimo moral izgubiti službo. Pa ne zato, ker je šport. Tudi če bi jim matematiko za kazen ukinili, je isto (Za to boš pa moral stranko ustanoviti.) Imamo tukaj npr. Braneta, ki je zaposlen v šolstvu že vrsto let. In priznaj, da ko si začel, si bil manj ovrednoten kot nek fizik, matematik ali pa nek drugi profesor. (Če misliš finančno? Finančno smo isto ovrednoteni.) Ne, mislim to, kot tvoj predmet (To pa je. In to je še vedno in ni nič novega. Ne več toliko, ampak se še vedno ponavlja, predvsem s strani kolegov. Da hodijo prej pisati od telovadbe. Jaz sicer tega drugače ne toleriram, razen, če mi to prej rečejo. Samo po sebi umevno, kot je včasih bilo, tega pa ni.) Če bi pa ti njim rekel, da jih naj prej spustijo, ker ocenjuješ raznožko, tega pa ni. Res tisto iz temelja. Osveščanje. V vrtce. Zakaj ne bi naredili športni vrtec? Npr. vrtec v Čardaku je športni vrtec. (A ni to v Metliki?) (Je. 8 let zapored. Imajo vse panoge. Samo se morate zavedati, to je dejansko upravičeno. Plavanje, rolanje, smučanje, tek ... Vse dejavnosti.) Je zaposlen ta človek? (Zdaj je Mateja zaposlena. In jaz lahko rečem, ker delam na obeh koncih, da je motorični nivo višji. Pri Metličanih do določene stopnje je. Potem se sicer razgubi, kar je jasno, ker nimajo potem razvitega športa. Ampak določeni me, kot posamezniki in posameznice izstopajo tu in tam. Ampak globalno gledano je pa bolje.) In to je to. Tu se začne. Ja. Vsaka stvar. Tudi starši smo različni. Eni smo v športu,

eni niso. In zakaj en otrok? (Tam so vsi porinjeni. Vsi delajo in si gredo radi, ker vsi to delajo.) Zdaj tvoj otrok ne bo šel na neke športe, a mu je to edina priložnost, da spozna. (Jaz lahko rečem, da tekmovalno moji otroci vrhunski. Ker za več nimam denarja. Bi rade volje delal tudi za ostale. Imamo zdaj znanja, da lahko gremo v katero koli državo in uspemo. Gremo v Albanijo, naredimo takoj ekipo za reprezentanco. Hočem povedati to, da smo se skozi šport toliko naučili in vzporedno dobili toliko znanj, izkušenosti, prefriganosti, discipliniranosti, koncentracije, da je vsaka investicija v šport zlata vredna. In zdaj, ko se turizem razvija v Beli krajini, vse je povezano s športom. Vsaka kmetija bo kmalu imela kolesa za izposajo. Navezovalo se bo na gibanje. Ker manj gibanja je rak, vse te bolezni. Tako da ta investicija v šport, je tudi investicija v občino. Ne samo v neke športnike, ki se nekaj grejo. To je nekaj več. Če se strinjate z mano. To je dolgoročna investicija. Že v prvi fazi gre za to, vi, ki se s tem bolj strokovno ukvarjate, jaz sem priučen trener. Ampak tisti, ki ste na fakultete hodili, najbrž v vseh teh fantih in puncih opazite, kako so bolj kvalitetni, močnejše osebnosti (En primer: Klemen Vitkovič, vemo, kaj dela. Hodil je na izmenjave, pravi, da tako kot Brane opazi, kdo so športniki). Ko pride v neko skupino, tisti, ki so v klubih, društvih, ki delajo nekaj, se takoj vklopijo in delajo naprej. Tisti, ki pa niso, so veliki socialni invalidi. In še eno stvar bi rekel. Ko je v enem intervjuju pokojni Kovačič, Krkin direktor, rekel, da svojim kadrovskim reče, da naj zaposlijo športnika. To so njegove besede. In ko so vprašali, zakaj: ker športnik zna zmagovati, zna sprejemati poraz, ko je poraz ve, kaj mora narediti, da bo spet zmagal. In to je vodilo, ki ga imajo radi tudi podjetniki in direktorji. Ti, kot športnik, boš »team worker« ... Mi v športu malo subjektivno gledamo na zadeve, ampak jaz gledam tudi v klubu, ko je ena masa otrok šla. Jaz sem že 25 let v tem. Možakarji, stari že 45 let, zdaj igramo skupaj za rekreacijo, ko sem jim bil trener. Nimam primera, da bi nekdo od teh postal narkoman, alkoholik ali pa, da je propadel. (Razen trenerji.) Sigurno je to ena zdrava. Eni mami sem enkrat rekel, ko je rekla, da je zadovoljna, ker je v športu in bo zdrav. Rekel sem ji, da sigurno ne bo zdrav, športniki smo vsi malo deformirani, imamo poškodbe take in drugačne. Zdrav ne bo, bo pa znotraj zdrav. V glavi, v duši. Je pa to zdravje sigurno več vredno kot pa polomljeni gležnji, uničena kolena, hrbtenica in ne vem še kaj. (Pa tudi to se že zmanjšuje zdaj s preventivnimi.) Ampak zdravega športnika še ni bilo. Ko zaključi kariero še noben ni bil zdrav. (Zadnja leta gre trend v to, da je čim manj poškodb. Ker eden izmed sedmih točk uspeha je izogibanje poškodbam. Tudi na OKS dajo temu precej poudarka.)

– Potem pa se spet vrnemo na finance. Če hočeš imeti. Mi zdaj uspešno sodelujemo s kineziologom Darijanom, ki tudi dela bazično pripravo našim športnicam. Spet je treba finančno vse. Vse se več ali manj vrne na finance. (To sem tudi jaz že razmišljal, da bi lahko Športna zveza recimo organizirala razna predavanja ali karkoli. Samo če nimaš za sendvič, nimaš potem tudi za strokovnjaka.)

– M: Jaz sem ravno hotela reči, če ima kdo še kaj takega za povedati. Drugače sem jaz od vas dobila kar lepe informacije, za kar se vam zahvaljujem, bili ste zelo konstruktivni. Strategija se bo pripravila na podlagi tega, kar ste vi rekli danes povedali, kot tudi na podlagi tega, kar bodo navedli občani. V strategiji bomo zastavili čim bolj konkretne cilje, ki bodo po eni strani merljivi, kvantificirani, po drugi strani pa opisni. Nato vas bom pa seveda prosila, da boste le-to prebrali in po potrebi predlagali dopolnitev, podali svoja mnenja. Tu bi vas še prosila, da ste res konstruktivni. Ker dejansko konec koncev strategija bo morala priti od vas in od občanov, občina bo izvajalec vsega tega, kar bomo zastavili skupaj. Za danes se vam pa res lepo zahvaljujem. Hvala lepa in lep večer še naprej želim.

Zapisnik dvanajste delavnice »STRATEGIJA RAZVOJA OBČINE ČRNOMELJ 2018–2025« na temo požarne varnosti, z dne 25. 2. 2018

Prisotni: Boris Kambič, Marjan Jakša, Jurij Špehar, Igor Kobe, Franc Grahek, Matej Pezdirc, Aleš Hudelja, Mitja Matkovič, Vinko Kralj, Marko Črnič, Niko Milič, Matej Mišica, Anton Juršak, Dejan Flek, Bogdan Klevišar, Miroslav Šneljer, Pavel Zupančič, Boštjan Blažič, Aleš Jerman, Pavle Rožič, Dejan Vukčević, Gregor Vrlinič, Peter Brunskole, Marko Hudak, Miroslav Kajin, Ivan Starešinič, Branko Flajnik, Srečko Peršič, Ivan Pavlakovič, Tomaž Vranešič, Srečko Adlešič, Silvo Bolšec, Sebastjan Vrščaj, Gregor Rožič, Andrej Jerčinovič, Aleš Puhek, Bošnjan Javšovec, Sandi Pavlakovič, Saša Simčič

Prisotni s strani pripravljavcev Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025: mag. Maja Pucelj, dr. Petra Štrekelj

Prisotni s strani naročnika Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025: Jože Weiss

Na delavnici Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025 na temo gasilstva so bili izpostavljeni naslednji pomisleki in sklepi:

Splošno:

- i. Na nacionalni ravni je neurejen status gasilca promemben problem. Četudi se gasilec udeleži intervencije v delovnem času, mu pripada polna plača in delodajalcu pripada povračilo, kar pa so visoki stroški za lokalno skupnost in državo.
- ii. Zdravstveni pregledi, ki niso urejeni za vse gasilce.
- iii. Visoke cene gradnje poligonov, ki so potrebni za urjenje gasilcev in izvajanje sodobnih gasilskih tehnik.
- iv. Problem investicij za nabavo novih gasilskih vozil iz obstoječih evropskih projektov.
- v. Občina Črnomelj ima 27 društev in Gasilsko zvezo Slovenije, od tega je 390 operativnih gasilcev. Kadrovska podhranjenost se kaže predvsem v Prelesju in Cerkvišču. V letu 2016 je bil obnovljen gasilski dom v Črnomlju, pred kratkim tudi predan v uporabo. Pojavlja se problem investicij za nabavo novih vozil iz obstoječih evropskih projektov, ki so namenjeni mehkim vsebinam. Za prihodnja leta naj bi Občina Črnomelj preko razpisa *Interreg* pridobila 420.000 EUR sredstev za nakup zaščitnikov, agregata in administrativnih stroškov s področja gasilstva, v nadaljnjih letih pa za ostalo gasilsko opremo v skladu s tem projektom.

Problemi:

- i. Sorazmerno stara vozila, ki so ključna za ustrezno usposobljenost, opremljenost gasilcev in tudi za posredovanje. Poleg manjših gasilskih vozil, ki so v uporabi v večini prostovoljnih gasilskih društev v Občini Črnomelj, je potrebno razpolagati tudi z gasilskimi vozili GVC 16/25 ali GVC 24/50. Trenutno je v Občini Črnomelj pet vozil GVC 16/25 in eno vozilo GVC 24/50. Povprečna starost teh vozil v Občini Črnomelj je 26,4 let, po normativih Gasilske zveze Slovenije, pa bi mogla biti maksimalno 25 let. Vsako leto beležijo povečano število intervencij in s tem tudi število tehničnih intervencij, zato se izkazuje potreba po nabavi TRV-2D. To je večje vozilo, ki bi ob nabavi, lahko sočasno pokrivalo dva tipa nesreč: nesreče z navadnimi snovmi in s tehničnimi nesrečami v prometu. Slediti bo seveda treba razvoju opreme za tehnično reševanje in jo postopoma nabavljati, seveda z možnostmi, ki so na finančni strani. Obstoječa vozila, ki so služila za prevoz opreme, pa se lahko predelajo za druge namene.
- ii. Ustrezna zaščitna oprema je za gasilce nujno potrebna za uporabo sodobnih gasilskih taktičnih nastopov. Življenjska doba osebne zaščitne opreme je določena s strani proizvajalca in znaša 15 let. Za ostalo opremo – čelade, škornje, rokavice pa manj. Večinoma so v Občini Črnomelj ti roki pretečeni, zato se sedaj išče rešitev za ustrezno zaščitno opremo za gasilce. Eden izmed predlogov je, da bi se izvedlo pregled opreme, če še ustreza kriterijem s strani proizvajalca, na podlagi česar bi se nato doseglo podaljšanje veljavnosti le-te, če je seveda toplotna pregrada še v dobrem stanju. Izpostavljen je bil problem, da so to obleke starega tipa in se le-teh ne da preveriti, ker so zašite v obleko.

- Nove obleke imajo možnosti kontroliranja vsebine obleke in se lahko preveri, kakšno je dejansko stanje. Namen oziroma plan nabave oblek so kombinirane obleke, vendar zaenkrat te še niso potrjene s strani Gasilske zveze Slovenije. Takšne obleke bodo omogočale opravljanje tehničnih intervencij, gašenje požarov v naravi in gasilskih intervencij za vstop v prostor. Ker pa oblačila še niso uradno potrdili s strani Gasilske zveze Slovenije, jih zaradi nezmožnosti prejetja povračila subvencije zaenkrat (do uradne potrditve le-te) ne morejo nabaviti.
- iii. V primeru nabave večjih in posledično višjih vozil, bo potrebna ustreznost ureditev garaž še v sektorskih društvih in prav tako bo potrebno ugotoviti, katere rešitve bodo v tem primeru najbolj ustrezne. Bi se recimo izvedlo dograditev garaž gasilskim domovom, ureditev potrebnih dostopnih poti ali druge potencialne rešitve, kakor bi se pokazalo glede na obstoječe stanje. Vendar pa se tu zastavlja vprašanje zmožnosti financiranja le-tega zaradi omejenih sredstev. Izpostavljeno je bilo tudi, da pričakovati, da se bodo gradili gasilski domovi v takšnih razsežnostih, kot je ta v Črnomlju, je nerealno, saj le-ta predstavlja tudi glavni objekt zaščite in reševanja v občini, ne le objekt Prostovoljnega gasilskega društva Črnomelj. V njem se torej nahajajo še Civilna zaščita, Gasilska zveza, skladišni prostori Civilne zaščite in Gasilske zveze. V primeru velikih intervencij se tu vzpostavi lokalni center za obveščanje, kjer se sprejemajo vsi klici na številko 112, ki prihajajo iz tega okolja. Imajo nabavljena tudi dva pisarniška kontejnerja, v katerih se vzpostavi štab. Zato je nabavljena tudi antena za agregat, določene antene za internet (v primeru, da bo le-ta satelitski) in prenosni repetitorji, da bodo lahko funkcionirali ter takoj začeli z reševanjem ljudi. Izpostavljajo pa, da so največji potencialni problem v občini potresi, kjer je zelo velika naravna ogroženost.
- iv. Izgradnja skupnega centra sil zaščite, reševanja in pomoči v Občini Črnomelj. K cilju skupnega centra se je pristopilo že leta 2011. Takrat so skupne prostore za administrativno delo pridobili Gasilska zveza Črnomelj, Štab Civilne zaščite Občine Črnomelj, PGD Črnomelj in predstavniki MORS-a, skupni prostori so na Belokranjski cesti 10. Gasilska zveza Črnomelj in Štab Civilne zaščite pa tudi manjše skladišče. V letih 2016 in 2017 se je nadaljevala zagotovitev ustreznih pogojev za sodelovanje sil za zaščito, reševanje in pomoč, saj je bil dograjen gasilski dom PDG Črnomelj. Kar je omogočilo tudi ustrezno hranjenje in razporeditev intervencijskih vozil in opreme, posreduje PDG Črnomelj. V prihodnje bo potrebno ustrezne skladiščne prostore urediti, tako za Civilno zaščito kot tudi za Gasilsko zvezo, saj se oprema obeh trenutno nahaja na različnih skladiščnih lokacijah, kar pomeni, da nimajo urejenega prostega dostopa oziroma se srečujejo z oteženim dostopom. Urediti je potrebno tudi še ustrezne prostore za operativne sestave Civilne zaščite, kjer bo hranjena posebna oprema za intervencijsko delovanje enot in osebna zaščitna oprema pripadnikov enot Civilne zaščite. Za potrebe Gasilske zveze pa bo treba zagotoviti ustrezne garažne prostore in zagotoviti neodvisnost objekta od obstoječih fiksnih virov napajanja električne energije, zato je v INTERREG-u predviden agregat.
- v. Usposabljanje, pogoji za usposabljanje in prostor za zaščito ter nastanitev evakuiranih oseb. Izkazuje se potreba po zagotovitvi ustreznih pogojev za praktično usposabljanje v obliki poligona približnih dimenzij 80 x 50 m, ki bo omogočal različne vrste usposabljanj, tako tehnično reševanje, izvajanje gasilskih taktičnih nastopov in posredovanje ob nesreči z nevarno snovjo. Ta poligon, kot smo prej videli, je sicer že načrtovan s strani Gasilske zveze Slovenije na sedemnajstih lokacijah v Sloveniji. Tudi tu bo potrebno preučiti možnost uporabe poligona za potrebe zasilne nastanitve v primeru potresa ali podobnih nesreč. V primeru ustreznosti bi poligon tudi ustrezno komunalno opremili. Še eden problem so zaklonišča, potrebno jih bo urediti, da bodo ustrezna za morebitno

uporabo in bodo izpolnjevala vse zakonske predpise. Problem je, ker jih je večina v zasebnem lastništvu, le dva sta v lastništvu občine. Po zakonskih predpisih bi mogel vsak posamezni lastnik za le-te skrbeti. Tu se zastavlja vprašanje, kako to nasloviti.

Zaključek: Nadomestiti obstoječa gasilska vozila, katerih življenjska doba presega 25 let. Nabaviti novo vozilo TRV-2D, ali premisliti, če je možno postaviti kakšno nadgradnjo obstoječih vozil, kot začasno rešitev do nabave le-tega. Zamenjati osebno zaščitno opremo za vse gasilce, tako da bo ustrezala predpisom oziroma vsaj skušati doseči dogovor, da bi proizvajalec opreme izvedel pregled le-te, s čimer bi se podaljšala uporabnost za določen čas. V primeru novih vozil izvesti dograditev garaž, ureditev dostopnih poti, izgradnjo skupnega centra sil zaščite, reševanja in pomoči v Občini Črnomelj ter ureditev ustreznih prostorov za Civilno zaščito in Gasilsko zvezo. Postavitev poligona za različne vrste usposabljanj in ureditev zaklonišč.

- i. Gasilska zveza in Gasilsko društvo Črnomelj izpostavljata še potrebno dodatno opremljenost z novimi računalniki in dodatnega diska, ki je pomemben z namenom zagotavljanja določenega arhiva.
- ii. Izpostavljena je bila tudi želja, da bi se nabavil en večji šotor, ki bi bil v lastništvu Zveze ali občine, ki bi se koristil za potrebe prireditev ali večjih intervencij. Tega bi se lahko nato uporabljalo, ob plačilu najemnine, tudi po društvih.
- iii. Izpostavljen je bil problem zimske službe, kar se tiče vzdrževanja okolice gasilskih domov oziroma izvoznih poti. Izpostavljeno je bilo, da bi moralo biti samoumevno, da za to poskrbi tisti, ki čisti ceste v lokalnem okolju in prav tako poskrbi, da so izvozi iz garaže očiščeni. To ne more biti problem društva, to je problem občine in za to je potrebno poskrbeti. Isto je z dostopom do hidrantnega omrežja. Izražena je bila želja, da sedaj, ko se gradijo nova omrežja, da je pri vsakem gasilskem domu hidranti nastavek, kjer je možna uporaba vode, seveda pod pogoji, ki so za to predpisani. To sta dve omejitvi, ki bi precej pospešili čas intervencije.
- iv. Naslednji problem, ki je bil izpostavljen, je priklop gasilskih domov na električno omrežje. Zaradi sistema javnega alarmiranja je potrebno, da imajo gasilski domovi fazni tok. Ker pa sami tega ne potrebujejo, plačujejo za priklop toliko več omrežnine. Potrebno bi bilo rešiti to zadevo, tako da bi bili vsi sistemi javnega alarmiranja priklopljeni direktno na omrežje na račun občine. Ker je sistem alarmiranja javni sistem, je prav, da občina, tako kot za javno razsvetljavo plačuje elektriko, plača tudi za sirene. Gasilci rabimo sirene zelo malo, skoraj nič, ker imamo tihi način alarmiranja. Po moje to ne bi bil nek grozen problem, da bi se to uredilo, če bi bili mi prvi v Sloveniji, bi bili prvi v Sloveniji, ki bi imeli to urejeno. Glede na to, da gasilske enote dobivajo za osnove delovanja nekje 1.000 €, dajo praktično skoraj ves ta denar samo za elektriko, za ostalo jim pa zmanjka. Predlog je bil še, da se gasilska društva ne bi več uvrščalo pri priklopu elektrike pod to pridobitno dejavnost, kamor še zdaleč ne sodi, ampak vsaj po gospodinskemu modelu, saj oni ne opravljajo pridobitne dejavnosti.
- v. Izpostavljen je bil tudi problem nezadostne osvetljave okrog gasilskih domov. Ugotavljajo, da bi moral imeti vsak gasilski dom svojo osvetljavo, ki bi se v primeru neaktivnosti ugasnila, ali bi bila ena stalno osvetljena površina pri gasilskem domu, javna osvetljava. V neki vasi je vsepovsod tema, niti javne razsvetljave ni, tudi pri gasilskem domu. Tam pa ljudje, ko pridejo na intervencijo, nimajo časa prižigati, ampak imajo skrbi z drugimi stvarmi. Izpostavljen je bil tudi problem splošnega pomanjkanja javne razsvetljave po celotni Občini Črnomelj.
- vi. Izpostavljen je bil pomislek, da je potrebno urediti tudi DDV, ki ga gasilci plačujejo. Dogovorjeno je bilo, da bo ta problem naslovila Gasilska zveza neposredno na zakonodajalca.

- vii. Glede zimske službe oziroma pluženja cest so izpostavili, da je zadeva dejansko kritična, saj ko pride do intervencije, je velik problem sam izvoz in prihod na kraj intervencije. Kljub obljubi s strani občine, da bo v letošnjem letu oziroma v letu 2017 urejena celovita zimska služba znotraj občine, je to še vedno prepuščeno krajevni skupnosti in kakor se kdo znajde. V sklopu tega je bilo izpostavljeno, da če gledamo na splošno razvoj občine, da če se ljudem, ki živijo v hribih – denimo v Poljanski dolini, Rodnah, Bojancih, ne zagotovi osnovnih življenjskih potreb, kar pomeni komunalne potrebe, infrastrukture, ceste, pluženja, zdravstvenega varstva in tudi vsega, kar se tiče požarne in ostale varnosti, se ne more pričakovati, da bodo ljudje ostajali v teh krajih ali da se bodo celo tja priseljevali, ampak to pomeni samo propad teh krajev. Kar je tudi problem v enotah Prelesje, Cerkvišče in še kje. Kjer so manjše vasi, se dogaja, da nimajo ustreznega kadra za gasilstvo. Kar ni zaradi tega, ker jih ne bi znali najti, ampak jih ne morejo najti. Ljudje se izseljujejo, novi se ne priseljujejo, pogoji življenja niso takšni, kot bi jih nekdo pričakoval. Izpostavili so, da si želijo, da bi bil razvoj občine na vseh področjih in ne samo v centralnih delih. Taki problemi ne bi bili problemi, o katerih bi se morali pogovarjati v letu 2018 v Evropski uniji. Tudi dostop do pitne vode, s tem tudi dostop do požarne vode, razvejanost vodovodnega omrežja, reševanje teh sekundarnih virov vode in tudi postavljeno hidrantno omrežje. Občina bi morala nameniti dodatna sredstva postavljanju hidrantnih omaric in postavljanju sistema defibrilatorjev (ter vzdrževanju le-teh), ki ne spadajo pod sredstva, ki so namenjena za požarno varnost, saj drugače ne bo nobenega razvoja – izpostavljeno je, da je potrebno najti druge vire, druge načine financiranja.
- viii. Gasilci s Talčjega vrha so izpostavili problem izvoza iz prodišča na glavno cesto. Potrebovali bi pomoč pri legalizaciji priklopa na cesto. Dodano je bilo, da je potrebno zastaviti kot cilj, da se uredi ustrezen dostop iz gasilskih domov na javne poti za vse gasilske domove v Občini Črnomelj.
- ix. Glede Strategije razvoja Občine Črnomelj je bil izpostavljen problem zastarelosti urbanistično-arhitekturnih načrtov s strani Občine Črnomelj in izredno slabo sodelovanje s strani dotične osebe – gospe Marije Peršin Kolbezen. Izpostavljeno je bilo, da naj bi bila njena politika povsem zgrešena, da izvaja nazadnjaški način gradnje, kar bo posledično botrovalo temu, da nobeden od mladih ljudi ne bo želel ostati v kraju, na območju, kjer se gradijo hiše in stanovanjski objekti izpred sto let. Tudi obnavljajo se taki objekti, ki niso več primerni za obnovo oziroma bivanje. Udeleženci so opozorili, da mora občina misliti tudi na svoje prebivalce in prihodnost teh krajev (podan je bil problem, da je oseba, ki je hotela graditi pritlično stanovanjsko hišo, namesto le-te morala zgraditi večetažno stanovanjsko hišo, ki se je gradila med leti 1970–1985). Izpostavljen je bil tudi pomislek, da se industrijske cone ne bi smele postavljati v bivalna naselja.

Zaključki: Dodatna opremljenost z novimi računalniki in dodatnega diska, ki je pomemben z namenom zagotavljanja določenega arhiva za Gasilsko zvezo in Gasilsko društvo Črnomelj. Nabava večjega šotora za prireditve ali večje intervencije. Nujna ureditev pluženja izvozov iz garaže gasilskih domov. Vzpostavitev hidrantnih nastavkov pred gasilskimi domovi, kjer je možna uporaba vode. Sistem javnega alarmiranja se priklopi na javno omrežje in ne na stroške gasilskega društva ali pa se vsaj priklop spremeni v gospodinjsega in s tem zmanjša visok znesek elektrike za gasilska društva. Potrebno je urediti zimsko pluženje in javno razsvetlavo pri gasilskih domovih, kot tudi javno razsvetlavo po celotni Občini Črnomelj. Ureditev ustreznega dostopa iz gasilskih domov na javne poti za vse gasilske domove v Občini Črnomelj.

Zapisnik trinajste delavnice »STRATEGIJA RAZVOJA OBČINE ČRNOMELJ 2018–2025« na temo komunale in okolja, z dne 7. 3. 2018

Prisotni: Gregor Šmalcelj, Katja Stepan Križman, Matej Simčič, Tončka Jankovič, Niko Šušтариč, Boris Grabrijan

Prisotni s strani pripravljavcev Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025: mag. Maja Pucelj, dr. Petra Štrekelj

Prisotni s strani naročnika Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025: Tamara Potočar, direktorica občinske uprave Občine Črnomelj, Mojca Črnič, Vinko Kunič

Na delavnici Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025 na temo komunale in okolja so bili izpostavljeni naslednji pomisleki in sklepi:

Splošno:

- Cilji ključnih strategij s področja okolja se usmerjajo v ohranjanje biotske raznolikosti, v uporabo obnovljivih in trajnih virov energije, prehod na nizkoogljično in krožno gospodarstvo, povezavo gospodarstva, okolja in človeškega kapitala ter prilagajanje podnebnim spremembam.
- Velik del občine se nahaja znotraj zavarovanih območij, skoraj 50 % občine se nahaja v območju Nature 2000, kar 26 območij je zavarovanih.
- Občina ima izjemno ohranjeno naravno in kulturno dediščino, kot na primer Krajinski park Kolpa, Lahinja itd.
- Občina Črnomelj razpolaga tudi s številnimi potencialnimi obnovljivimi viri energije. Ti bi lahko, pod določenimi tehnološkimi izkoristki, omogočili doseganje energetske samooskrbe in zmanjšanje pritiskov na okolje.
- Občina Črnomelj razpolaga s količinsko izjemno bogatimi naravnimi viri, ki so sezonsko zelo spremenljivi. Predvsem v zadnjih letih poleti je zaznan trend upadanja vodotokov, kar vpliva tudi na samočistilno sposobnost vodotokov in pa segrevanje vodotokov.
- Poleg obnovljivih virov energije je v Občini Črnomelj tudi potencial za ustrezno uporabo kmetijskih zemljišč, saj so tukaj kakovostne vinogradniške, sadjarske površine, intenzivni in ekstenzivni travniki ter pašniki, ki bi lahko zagotavljali samooskrbo s ključnimi kmetijskimi pridelki.
- V Občini Črnomelj je moč najti belokranjski kras, za katerega je značilno, da so podzemne vode zelo občutljive na vse vrste onesnaževanja. Samočistilna sposobnost kraškega podzemlja je omejena, zaradi tega je onesnaževanju izpostavljena jamska favna, podtalnica in dragoceni viri pitne vode.
- Na območju Občine Črnomelj se nahaja več zavarovanih in ogroženih živalskih vrst, med njimi tudi črni močeril, ki je podvrsta bele človeške ribice. Črni močeril je svetovno znan endemit podzemeljskih voda dinarskega krasa. Mineva 30 let od odkritja črne človeške ribice na tem območju. V ta namen je bila na križišču za Jelševnik postavljena skulptura le-te (njen namen je poudariti njeno ogroženost, njeno edinstvenosti in pa svetovno enkratnost ter prispevati k večjemu spoštovanju njenega in našega naravnega okolja).
- Monitoring podzemnih voda je pokazal, da imajo vode v potokih Dobličica, Jelševnik in Otoški breg večjo vsebnost nitratov in prav tako vsebnosti fosfatov, kar kaže na obremenjenost prispevnih zaledij z nitrati in pa s fosfati. Take koncentracije verjetno že škodujejo črnemu močerilu, saj so bile v njeni koži najdene višje koncentracije arzena, cinka, fosfatov in nitratov. Zaskrbljujoče dejstvo je, da je pozemna voda, v kateri živi črna človeška ribica, tudi vir pitne vode za Belokranjce. Poudarjeno je bilo, da sta polprepustna koža črne

človeške ribice in njen kožni mikrobioter indikator splošnega stanja ter zdravja človeške ribice. Poleg tega je le-ta tudi pokazatelj dogajanja v okolju, v podzemnih vodotokih. Eden izmed udeležencev delavnice je izpostavil dejstvo, da je predstavil domačinu, ki živi na Jelševniku, da so odkrili, da je voda bakteriološko neočiščena, ki pa je odgovoril, da domačini to vedo že od 60. let, ko so na njivi delali in so šli po vodo na Jelševnik, je zbolel (tj. dobil prebavne motnje zaradi fekalnih bakterij).

– Društvo Proteus si že nekaj časa prizadeva za spremembo nitratne uredbe in dodatnega zavarovanja habitata človeške ribice, to je okoli 3 km², tam, kjer črna človeška ribica prebiva. Na ta način si prizadeva za zavarovanje človeške ribice in ohranja njenega življenjskega prostora, kot sočasno tudi za ohranjanje kvalitetne belokranjske pitne vode.

– Poleg tega človeška ribica predstavlja neizkoriščeno priložnost za promocijo Bele krajine in njenih naravnih danosti. **Predlog, da postane črna človeška ribica prepoznavni znak Bele krajine.**

– V načrtu je izgradnja objekta za promocijo črnega močerila, namen je izobraževanje in ozaveščanje šolske, lokalne in širše javnosti. Cilj tega projekta je ohraniti in izboljšati stanje ogroženih rastlinskih in živalskih vrst.

Zaključki: Nujen poudarek na dodatnem zavarovanju življenjskega okolja črnega močerila in posledično zavarovanju pitne vode. Posvetiti se izgradnji objekta za ozaveščanje o črnem močerilu. Razmisliti o predlogu, da postane črna človeška ribica prepoznavni znak Bele krajine.

Splošno/onesnaževanje:

– Agencija Republike Slovenije za okolje (ARSO) je sicer pripravila letno poročilo o kakovosti zraka v Sloveniji, menda je nam najbližje mesto Novo mesto. Za Novo mesto Agencija za leto 2016 poroča, da občina spada med območja s čezmerno onesnaženostjo zraka s trdnimi delci. Zaradi tega se izpostavlja dvom o kakovosti zraka, tako v Beli krajini kot posledično tudi v Občini Črnomelj.

– ARSO je prvič izvedel meritve kakovosti zraka v letu 2000, ko je bilo ugotovljeno, da sicer emisija SO₂, dima in prašnih usedlin ustreza Uredbi o mejnih, opozorilnih in kritičnih emisijskih vrednosti snovi v zraku (Ur. list RS, 73/94), da pa na avtomobilskem laku nastajajo poškodbe zaradi vpliva usedlin kovinskih delcev, zlasti v neposredni bližini tovarne IMP Livar d.d. Ponovne meritve, konec leta 2000, so pokazale, da so bile emisije SO₂, dima in prašnih usedlin še vedno skladne z omenjeno uredbo, da pa na avtomobilskem laku še vedno nastajajo poškodbe zaradi vpliva usedlin kovinskih delcev, zlasti v neposredni bližini tovarne IMP Livar d.d., vendar je poškodovanost lakirnih površin bistveno zmanjšana glede na stanje v mesecih januar–februar 2000.

– ARSO je med 5. novembrom 2009 in 21. januarjem 2010 izvedel enkratne meritve v Čardaku (pri vrtcu), ki so pokazale, da je bila onesnaženost zraka z delci PM10 takrat med vsemi merilnimi mesti v Sloveniji najvišja prav v Črnomlju – tako po številu prekoračitev urne mejne koncentracije kot tudi po povprečni in po maksimalni urni koncentraciji; meritve so se izkazale kot slabe tudi zato, ker so bile izvedene pozimi v času inverzije. Predlaganih ponovnih meritev v več letnih časih v mestu Črnomelj nato niso izvedli, ker bi finančno obremenitev takšne izvedbe merjenja zraku morala prevzeti občina, ki pa takrat sredstev za takšna merjenja ni imela na razpolago.

– Posledično se izpostavlja dvom o kakovosti zraka, tako v Beli krajini kot posledično tudi v Občini Črnomelj. Črnomelj je zaradi središče lege v inverznem območju Bele krajine dobra lokacija za ugotavljanje kakovosti zraka na področju Bele krajine. Predlagano je bilo, da bi se vzpostavilo novo lokacijo zagotavljanja kakovosti zraka v Črnomlju. Predlog: na ARSO se poda predlog za izvedbo meritev kakovosti zraka za področje Bele krajine v Črnomlju.

- Največji onesnaževalci v Občini Črnomelj so komunalne čistilne naprave, saj le-te odstranjujejo le organski ogljik, hranila odstranjujejo zanemarljivo, patogenih in sodobnih onesnaževalcev, kot so kovine, industrijske kemikalije, produkti za osebno nego, pesticidi, herbicidi, fungicidi, farmacevtski izdelki, sintetični in naravni hormoni, ki vodijo do reprodukcijskih motenj, feminizacije samcev, kancerogenosti, pa ga ne odstranjujejo. Le-to ostane, na žalost, vse v podtalnici.
- Bioplinsko elektrarno Lokve se smatra kot dejavnik onesnaževanja, tako v smislu smradu kot v smislu pretirane in nekontrolirane uporabe gnojevke iz le-te. Izhajajoč iz dopisa z bioplinsko elektrarno Lokve je lastnik v letu 2017 izvedel obnovo in rekonstrukcijo plinskih ter tehnoloških inštalacij in tako izboljšal proces delovanja, ampak do leta 2025 nima v načrtu večjih tehničnih posegov in projektov. Prav tako sporoča, da kmetom omogoča prevoz digestata na njihove lokacije in s tem razbremeni promet kmetijskih vozil na cesti in prav tako uporabnike digestata obvešča o spremembah zakonodaje ter potrebnih ukrepih. Pri razvoju digestata po površinah, se uporabljajo pripomočki za zmanjšanje izgub hranil v tla in tako zmanjšanje izpustov v okolico. Preizkusili so tudi različne dodatke, ki se dodajo gnojevki proti smradu, vendar ni bilo učinkov. Prav tako je bilo bioplinski elektrarni predlagano, da razmislijo o finančni kompenzaciji občanov, ampak odgovor je bil, da je proizvodnja subvencionirana, zato kompenzacija ni mogoča. Razmisliti, ali je mogoče še kak način, da bi prišla zelena električna energija in vsaj odpadna toplota iz bioplinarne Lokve, vsaj v delno uporabo okoliškim odjemalcem.
- Omenjeno je bilo tudi intenzivno kmetijstvo, ki ni prilagojeno prepustnemu kraškemu terenu. Pred sprejetjem nove zakonodaje, ki sledi evropski, je bila mejna vrednost letnega vnosa nitratov 10ml/l, po novi zakonodaji je mejna vrednost letnega vnosa 50ml/l. Po zadnjem poročilu elaborata pa je toksični prag za podzemne vode veliko nižji, in sicer do 10ml/l, ki pa škodljivo vpliva na odrasle in mlade osebe človeške ribice, tako da se je potrebno zavedati, da belokranjski kras ni prilagojen evropski zakonodaji.
- Izpostavljen pomislek glede kompenzacije električne energije in toplote iz bioplinarne okoliškim odjemalcem. Le-ta ne sme biti zastavljena kot kompenzacija, saj se s tem lahko zmanjša racionalno nasprotovanje občanov proti škodi, ki jo bioplinarna povzroča okolici.
- Izpostavitve dejstva, da je razvrednoten naraven kapital Bele krajine in previsok pomen tega, da imamo vsi dostop do optike, kot da je to edino merilo razvoja. Četudi je izboljšanje telekomunikacijskih omrežij pomemben cilj, so prav tako pomembni številni drugi okoljski problemi, kot na primer problem ekstenzivnih travnikov, ki ali se opuščajo ali pa so intenzivirani, vendar, kot ugotavljajo, rešitve teh problemov verjetno presegajo domet občine.
- Izpostavljen problem, da je uporaba digestata iz bioplinarne na vodovarstvenem območju prepovedana. Kljub temu ga številni kmetje uporabljajo, kar vpliva na kvaliteto zemlje in vode.
- Glede bioplinarne je bilo poudarjeno, da bo potrebno nekaj ukreniti, saj le-ta v to okolje nikakor ne sodi. Podan je bil predlog, da se bodisi doseže kompletno ukinitve bodisi odkup in zmanjšanje njenih kapacitet na količine organskih odpadkov, ki se ustvarjajo v Beli krajini ali morda še na Dolenjskem.
- Količina odplak v gospodinjstvu se z vodovodom poveča 4–5-krat, kar je potrebno imeti v mislih pri oskrbi z vodo.
- Družba Livar se prav tako smatra za enega večjih onesnaževalcev na območju Občine Črnomelj, kjer je bilo že zaznano onesnaževanje zraka z dimom (prej izpostavljene usedline kovinskih delcev SO₂). V januarju 2018 so vzpostavili nov filtrirni sistem v Livarju, ki naj bi precej izboljšal situacijo.

- Onesnaževalci okolja so tudi posamezniki z uporabo vozni sredstev, starejših kurilnih naprav in pa posamezniki, ki nepravilno ločujejo odpadke.
- Črnomaljskemu kraškemu ravniku dajejo hribovja Veliko Bukovje, Lipnik in Vodeniško hribovje vtis plitke kotline, zato lahko v zimski polovici leta prihaja do temperaturne inverzije, kar se odraža v povečani emisiji s trdnimi delci PM10 in PM2,5 (največ emisij prispevajo individualna kurišča z zastarelimi kurilnimi napravami). Glede na temperaturno inverzijo in povečano onesnaženje zraka v zimskih mesecih, predlog, da se razmisli o vzpostavitvi skupne kotlovnice in plinskega sistema ogrevanja večjega števila gospodinjstev.
- Predlog, da se posveti razmisleku o smotrnosti izkoristka številnih obnovljivih virov: lesne biomase, male hidroelektrarne itd.
- Potreba po centralnem kurišču v Črnomlju tudi zaradi kakovosti zraka.

Zaključki (in poudarki iz pripravljenega gradiva za predstavitev Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025): Razmisliti, ali je mogoče še kak način, da bi prišla zelena električna energija in vsaj odpadna toplota iz bioplinarne Lokve vsaj v delno uporabo okoliškim odjemalcem ter v konceptualni osnovi razmisliti o možnostih ukinitve ali zmanjšanja obsega poslovanja bioplinarne. Dajati večji poudarek ustreznemu ločevanju odpadkov in ureditvi eko otokov ter ponovno uporabo in recikliranje odpadkov. Vzpodbujati recikliranje, predvsem v podjetjih, kar je povezano z vzpodbujanjem krožnega gospodarstva (mogoče z letaki, javnim obveščanjem itd.). Razmisliti, kako povečati zbiranje in obdelavo mikrobioloških odpadkov. Izboljšati pomanjkljivo oskrbo z optično internetno povezavo, ki predstavlja eno izmed ključnih možnosti 21. stoletja za povezovanje kot tudi za delovanje podjetij, kakor tudi kmetijstev, ki se ukvarjajo s tržno dejavnostjo, in nenazadnje tudi turističnih ponudnikov. Razmisliti o novi energetske študiji vseh stavb, ki so v lasti Občine Črnomelj, in razmislek o smotrnosti energetske sanacije le-teh. Glede na temperaturno inverzijo in povečano onesnaženje zraka v zimskih mesecih razmisliti o vzpostavitvi skupne kotlovnice in plinskega sistema ogrevanja večjega števila gospodinjstev. Posvetiti se razmisleku o smotrnosti izkoristka številnih obnovljivih virov, kot denimo lesne biomase, male hidroelektrarne. Z izgradnjo malih hidroelektrarn bi prišlo sočasno do obnove jezov (pomislek: visoke investicije za posameznika). Razmislek o smotrnosti izkoriščanja geotermalne energije skozi izgradnjo term, s čimer bi se sezonski turizem razporedil preko celega leta. In pa izraba fotovoltaične energije (predvsem v lastne namene za ogrevanje sanitarne vode, saj imamo največje število sončnih dni na leto v Sloveniji, in ne toliko v pridobitne namene, saj se pojavljajo omejitve v samem električnem omrežju, če bi hoteli zgraditi dodatne sončne elektrarne). Na ARSO podati predlog za vzpostavitev novega merilnega mesta za področje Bele krajine v Črnomlju, ki je zaradi svoje središčne lege v inverznem območju Bele krajine, primerna lokacija za novo merilno mesto zagotavljanja kakovosti zraka. Razmisliti o oceni stanja kakovosti zraka, tal, hrupa, svetlobnega onesnaževanja in elektromagnetnega sevanja.

Splošno/komunalna infrastruktura:

- Cilji strategij na področju okolja, komunale in energetike ter telekomunikacijske infrastrukture se usmerjajo v: trajnostno gospodarjenje s površinskimi in pa z drugimi vodami kot s strateškim virom prihodnosti, izboljšanje opremljenosti z okoljsko infrastrukturo, povečanje deleža kompostiranja biorazgradljivih odpadkov, izboljšanje komunikacijske infrastrukture, povečanje učinkovitosti rabe energije in v oskrbo prebivalstva z optično infrastrukturo.
- Pokritost prebivalcev s pitno vodo na območju Občine Črnomelj je 98,5 %. Vodooskrbo si prebivalci zagotavljajo prek magistralnega sistema vodni vir Dobljčica in vodnega vira Blatnik iz občine Semič. Občina Črnomelj je v okviru projekta *Trajnostna oskrba prebivalstva s pitno vodo in varovanje vodnih virov Bele krajine* zgradila 81 km vodovoda s potrebnimi objekti.
- Predvidena še izgradnja vodovoda Pobrežje, Špeharska dolina in višinski vodovod Dobljčka gora–Rodine.

- V pripravi je projekt rekonstrukcije dotrajanega vodovodnega omrežja z namenom zmanjšanja vodnih izgub in zmanjšanja stroškov interventnih popravil.
- Na območju Občine Črnomelj se odpadne vode čistijo na čistilnih napravah ČN Vojna vas, ČN Griblje, ČN Kanižarica, ČN Dragatuš, ČN Stari trg in ČN Radenci.
- Občina ima v načrtu dokončanje kanalizacijskega sistema Črnomelj, Vinica in Kanižarica. Občina intenzivno dela na tem, da prioriteto dogradi kanalizacijsko omrežje v Črnomlju, da do leta 2020 zagotovi nad 98 % priključenost.
- Izdeluje se projektna dokumentacija za fekalno kanalizacijo za strnjeni del naselij Dobljče in Grič pri Dobljčah.
- Izdeluje se projektna dokumentacija za ureditev odvodnjavanja v strnjem delu naselja Kvasica, kjer bo možna priključitev iztokov in malih komunalnih ČN na meteorno kanalizacijo.
- V načrtu je izgradnja kanalizacije in čistilne naprave Adlešiči in Lokve.
- V povezavi z neuresničevanjem projekta Nature 2000 in varstvom habitata človeške ribice je bilo omenjeno področje, ki je v občinski pristojnosti, to so komunalne odplake. Po zadnjih bakterioloških analizah vode Biotehnične fakultete se ugotavlja, da je voda bistveno bolj onesnažena z bakterijami kot nikjer drugje v Sloveniji, kjer živi človeška ribica. Zaenkrat ni točnega podatka, ali je vir v gnojenju ali je vir iz komunalnih odplak. Gotovo mora sanacija pretočnih greznic s tega območja postati razvojna prioriteta v prihodnjih letih za komunalo in verjetno tudi za sistem finančnih spodbud ali načinov zagotavljanja sredstev, da se, dokler se čistilne naprave ne vzpostavijo, zagotovi stoprocentno praznjenje sleherne greznice na tem območju. Po drugi strani pa se lahko inšpekcijsko pregleda sleherno gospodinjstvo in preveri način odvajanja odplak. Omenjen je sicer napredek komunale pri praznjenju greznic, vendar pa se kljub temu prebivalci ne poslužujejo tega, ampak pogosto praznijo greznice v kraške jame.
- **Izpostavljeno je bilo, da mora občina odgovoriti na potrebo po nujnem zavarovanju okolja in po drugačnem načinu kmetovanja na tem območju. Izpostavljeno je bilo, da je nujno potrebno doseči omejitev gnojenja in znižanje nitratov v podtalnici na največ 10 ml/l vode.**
- Problematici predpisi pri vodovodu in kanalizaciji. Primer: na začetku projekta so bili na vodovarstvenih območjih predvideni kanalizacija in čistilne naprave. Proti koncu projekta pa se je vse spremenilo, čistilne naprave so postale predpisane nad 2.000 enot. V 2 leti starem programu pa so predpisali kompenzacijo čistilne naprave le v krajih, kjer je nad 50 prebivalcev. Problem je, ker ne moreš utemeljiti programa izključno na številu prebivalcev v vasi. Ne glede na to, da so številni projekti potrjeni, občina ni niti blizu izvedbe teh projektov.
- Izpostavljen problem, da ljudje niso seznanjeni z vodovarstveno uredbo.
- Omenjen problem pridobivanja odškodnin na vodovarstvenih območjih, ki jih je zelo težko pridobiti, saj se upoštevajo vsa prejeta sredstva z različnih področij.

Zaključki (in poudarki iz pripravljenega gradiva za predstavitev Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025): **Dokončati izgradnjo vodovodne oskrbe prebivalstva s pitno vodo v občini (tam, kjer je to seveda še smotrno). Zagotoviti ustrezne sisteme odvajanja in čiščenja za komunalno odpadno vodo z vseh območij poselitve s skupno obremenitvijo enako ali večjo od 2.000 populacijskih enot, kakor tudi nuditi pomoč (svetovanje, morebitno finančno pomoč itd.) občanom pri vzpostavitvi malih komunalnih čistilnih naprav (ker je Občina Črnomelj v fazi pričakovanja uskladitve novelacije Operativnega programa odvajanja in čiščenja komunalne odpadne vode v RS, ki bo usklajen z novo Uredbo o odvajanju in čiščenju komunalne odpadne vode (Uradni list RS, št. 98/15), se aktivnosti, povezane z namestitvami takšnih naprav, še niso začele. Osnutek novih aglomeracij po tej uredbi je občina prejela spomladi, vendar od pripomb, podanih maja 2017, občina ni prejela odgovora. Občinski program za odvajanje in čiščenje odplak bo zelo odvisen od le-te).** **Izboljšati urejenost varstvenih pasov okoli virov pitne vode oz. ustrezen nadzor nad izvajanjem predpisanih režimov. Občina mora odgovoriti na potrebo po**

nujnem zavarovanju okolja in po drugačnem načinu kmetovanja na tem območju (nujno potrebno je doseči omejitev gnojenja in znižanje nitratov v podtalnici na največ 10 ml/l vode). Velik problem v občini predstavljajo komunalne odplake, ki izredno onesnažujejo okolje.

Kmetijstvo:

– Intenzivno kmetijstvo predstavlja velik pritisk in obremenitev za podtalnico in tudi za zemljo. Izpostavljeno je bilo, da je nujen del programa razvoja občine ekološko kmetovanje z vsemi ustreznimi spodbudami, kar se nato ustrezno poveže s turizmom in z oskrbo šol. Pri tem eden izmed udeležencev opozarja, da denimo osnovne šole, kljub temu da v priporočilu ministrstva piše 1–2-krat na teden ovčje meso v obroku, ga le-ti niso nikoli kupili, kljub temu da se v občini proizvede letno 17.000 jagnjet. Udeleženci so izpostavili, da naj postane ekološko kmetovanje z vsemi ustreznimi spodbudami del programa razvoja, ki so v občinski pristojnosti. Morebitne povezave ekološkega kmetijstva s turizmom, saj je razvoj turizma neuresničljiv ob intenzivnem kmetijstvu. Eden izmed udeležencev opozarja, da se bo ekološko kmetovanje širilo takrat, ko bodo potrošniki kupovali te izdelke, to stopnjo razvoja je ekološko kmetijstvo doseglo zaradi subvencioniranja. Udeleženec delavnice poleg tega še izpostavlja, da bo potrebno spremeniti mentaliteto pri potrošnikih, da kupujejo bolj kakovostno hrano, ne pa denimo tisto iz Lidla, ampak ekološko pridelano pri lokalnem kmetu, ki pa ima seveda drugačno ceno. Udeleženec delavnice predvideva, da bo trend kmetijstva do leta 2020 v občini takšen, da bomo priča nadaljnemu opuščanju kmetijstva, po drugi strani pa večji intenzifikaciji obstoječih večjih kmetov, ki imajo svoje posesti na ravnini. Izraženo je bilo mnenje, češ da je problem tudi v tem, da v Beli krajini ni pretiranega interesa za ekološke pridelke. Izpostavljen je bil predlog, da se ekološko kmetovanje usmeri v višinske kraje ali pa v vasi, kjer praktično prebivalcev več ni (predlog: zainteresiranim se da možnost, da to zemljo dobijo v najem, jo odkupijo, ali pa jo občina odkupi in da v najem striktno za predelavo ekološke hrane in podobnih zadev). Na primer na območju Krajinskega parka ali pa v krajevni skupnosti Dragatuš pa Knežini. Izpostavljeno je bilo, da veliko kmetov kmetuje ekološko, vendar brez ustreznih certifikatov, četudi ne uporabljajo fitofarmaceutvskih sredstev in mineralnih gnojil, saj jim ureditev vseh ustreznih papirjev za pridobitev certifikata predstavlja veliko finančno oviro. **Predlog za spodbujanje ekološkega kmetijstva z dajanjem prednosti pri dodelitvi sredstev.**

– Udeleženci delavnice se sicer strinjajo, da je potrebno vzeti kmete pod kontrolo, ampak vseeno ceniti tiste, ki ohranjajo pokrajino.

– Izpostavljen je bil problem uporabe velike količine farmakoloških sredstev pri vinogradništvu. Tisti, ki imajo manj kot 20 arov, niso podvrženi kontroli. Dejstvo, da uporaba pesticidov pri vinogradnikih ni nadzorovana, je opazno tudi pri ekološkem kmetovanju. Če nekdo uporablja pesticide zraven ekološkega kmeta, potem le-ta nima ekoloških pridelkov, vendar to ni nadzorovano.

– Predlog udeležencev je bil glede **možnosti nakupa oziroma subvencije odpornih sort trte**, saj so 2-krat dražje od navadnih sort trte. Prav tako predlog za spodbudo biodinamične pridelave grozdja.

– Ljudje niso seznanjeni z omejitvami na vodovarstvenih območjih, saj so te spremembe na novo sprejete. Pogosto številne omejitve niso kompatibilne z drugimi ukrepi na področju kmetijstva. Na primer: ne smeš imeti bal na pašnikih na vodovarstvenih območjih; za uveljavitev odškodnine v primeru nezgode na področju velike živine, moraš imeti ograjo visoko 1 m in 80 cm s špico 30 cm ter vsako noč moraš živino zapreti noter. Pri kontroli mora biti evidentno pogaženo in popaseno, to piše v kmetijski uredbi, sicer ti kontrolor ne prizna, da si izpolnjeval pogoje. V uredbi pa piše, da nikjer ne sme biti popaseno in nikjer ne sme biti videti ostankov.

- Udeleženci so izpostavili dejstvo, da kmetje potrebujejo zadrugo, vendar je le-ta izgubila svoj pomen in kredibilnost. Pojavljajo se različne ideje za nadomestitev zadružništva; predlog za nadomestitev zadruga s kooperacijo, ki bi se lahko začela z manjšim številom kmetov.

Zaključki: Intenzivno kmetijstvo negativno vpliva na okolje, vendar še večji problem predstavljajo vinogradniki, ki nenadzorovano uporabljajo večje količine fitofarmaceutskih izdelkov. Zaradi občutljivega kraškega okolja je prihodnost za Občino Črnomelj v ekološkem kmetovanju, ki se lahko poveže tudi s turizmom. Prebivalci občine do sedaj niso izkazali večjega interesa do ekološkega kmetovanja, saj jim pridobivanje certifikata predstavlja večjo finančno oviro, vendar za to obstajajo različne rešitve, predvsem finančne olajšave za spodbudo tovrstnega kmetovanja. Izraženo je nezaupanje v klasično zadružništvo, podani so predlogi za drugačno povezovanje kmetov.

Natura 2000 in stanje rek/jezov:

- Omenjeno je bilo, da je uredba projekta Natura 2000 dinamična in spremenljiva. Potrebno je izkoristiti prednosti tega projekta na številnih razpisih, navsezadnje so tudi sedaj prebivalci na področju Nature 2000 v prednosti pri točkovanju na razpisih. Projekt ima številne prednosti, vendar je odvisno od posameznika, če to želi izkoristiti.
- Predlog, da se razmisli o Naturi 2000 v smeri priložnosti za Občino Črnomelj. Razmisliti, kako doseči ohranjanje in sočasno aktivno promocijo naravne in kulturne dediščine ter razmisliti, kako doseči skladen razvoj tako mesta kot tudi podeželja.
- Temperatura Kolpe se je v 5–8 letih dvignila za 3 °C. Ribiči prav tako opozarjajo, da rib v Kolpi ni. Izpostavljen je bil tudi problem razdrtih jezov, s katerimi se ne zgodi nič ali pa se vsakih 10 let obnovi eden. V navezavi na to se omenjajo nesoglasja naravovarstvenikov glede gradnje hidroelektrarn na Kolpi. Predlog, da se poskuša najti kompromis glede gradnje le-teh, da bi prispevale k ohranitvi voda. **Poudarjeno je bilo, da bi bilo potrebno narediti večji poudarek na malih hidroelektrarnah.**
- Pri izgradnji jezov se posega v biološki kontinuum. Ekološka škoda v vodotokih se gleda v kilogramih rib, ki so umrle, to pa še zdaleč ni vse, kar je v vodotoku. To je najvišja oblika življenja, pa še vse, kar je potrebno, da ribe noter uspevajo iz prehranjevalnega vidika. Pri malih hidroelektrarnah je potrebno biti pozoren na to, kakšne vodotoke imajo, kakšni padci so. Treba se je zavedati, da vodne ptice, ribe, raki, želve gredo strmo navzdol. S takimi posegi oziroma nepremišljeno izrabo se lahko naredi večjo škodo. Zato je nujno pri izgradnji jezov, da se uredijo ribje steze za migracije rib, problem pa je v tem, da je cena tega višja od cene konstrukcije hidroelektrarne. Niso še najbolj znane razlike v lastnostih jezov betonske membrane v primerjavi s kamnitimi jezovi, ki so jih gradili nekoč.

Zaključki: Večje izkoriščanje prednosti Nature 2000. Nujna obnova jezov. Poudarek na gradnji malih hidroelektrarn, ki lahko pozitivno vplivajo na vodo Kolpe, vendar sočasna previdnost, saj imajo le-te lahko negativen vpliv na rečni ekosistem.

Splošno/problemi:

- Izražen problem optične internetne povezave. Občina namreč nima bistvene vloge pri priključevanju le-te, saj se na razpis prijavljajo le ponudniki storitev, potemtakem/in zato tudi nima vpliva na priključitev optičnega interneta v občini.
- Potreba po ozaveščanju izjemnosti območja Bele krajine, ki se mora začeti že v zgodnjih fazah, kot je vrtec, osnovna šola (skozi naravoslovne dneve), kot tudi denimo skozi določene turistične aktivnosti.
- **Velik problem predstavljajo zarasle površine – predlog: da se v strategiji začrta ideja ali poda usmeritev, kako lastnike takšnih površin prepričati, da to urejajo!**
- Omemba drugih onesnaževalcev, kot je na primer lesna industrija.

- Predlog, da se spodbujanje zdravega načina življenja vpelje v izobraževalni sistem, saj ljudje tega niso vajeni. **Ter splošno ozaveščanje prebivalstva v navezavi na okoljsko problematiko!**
- Problem ločevanja odpadkov, saj Komunala kot podjetje ne more tega imeti pod nadzorom.
- Izpostavljen problem, da se v razvojnih strategijah ne izpostavlja nanotehnologije in novih tehnologij. Čeprav nanotehnologiji ne moremo povsem slediti, se lahko ustvari nek zametek/neka izhodišča v izobraževalnem sistemu, da se bodo nekoč tudi ta industrijska podjetja lažje preoblikovala v skladu z novimi potrebami/s pogoji/stanjem. O tem se govori le v smislu, da je bistveno predrago.
- Občina mora predvideti, da se bodo ljudje upokojevali vse kasneje. Ljudje po 65. letu delajo še marsikaj, četudi ne za 8 ur, mogoče pa za 3 ure na dan.
- Izpostavljeno je bilo, da je povezava ekologije, turizma in kmetijstva ključna za območje Občine Črnomelj.
- Izpostavila se je ideja zadružništva, ki bi seveda funkcionirala na ustrezen način – pri čemer je bilo izpostavljen, da se podpira, da takšno idejo podpre oseba ali neko društvo. Izpostavil se je problem izgube pomena, kredibilnosti takšnih oblik zadruga, kot so se do sedaj pojavljale na tem območju. Izpostavljeno je bilo, da je potrebno vzpostaviti takšno obliko zadružništva, kot jo poznajo na Zahodu in ki se je že izkazala kot uspešna.
- Opozorili so na zaraščenost reke Lahinje z drevjem.
- Občina Črnomelj ima kot pravni subjekt v lasti precej zemljišč. Mogoče bi se ta zemljišča, torej tista, ki so zaraščena, revitalizirala in oddajala v najem zainteresiranim. Na tak način bi lahko dajala zgled drugim občanom (vendar pa se je pri tem oglasil eden izmed udeležencev, ki je opozoril na primanjkljaj ustreznega življenjskega prostora za divjad).
- Na koncu je bil izpostavljen pomislek, da človek misli, da se celoten svet vrti okoli njega, kar pa seveda ni res, potrebno se je **znebiti tega antropocentričnega pogleda na naravo**. Saj, v kolikor bo šlo tako naprej, da se bo vse v odnosu do narave podrejalo človeku, bomo še hitreje uničili naš planet!

Zaključki (in poudarki iz pripravljenega gradiva za predstavitev Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025): Potreba po ozaveščanju prebivalstva v navezavi na okoljsko problematiko (že od vrtca naprej, mogoče tudi skozi turizem). Potreba tudi po počasnem spreminjanju antropocentrične miselnosti v smeri sobivanja z okoljem in živimi bitji v njem kot sestavni del le-teh in ne kot superioren subjekt. Razmisliti, kako vzpodbuditi lastnike zaraslih površin, da jih uredijo in s tem preprečijo zaraščanje kmetijskih površin ter spreminjanje pokrajine. Razmisliti, kako doseči skladen in sonaraven razvoj, ob sočasni racionalni rabi prostora za ohranjanje in aktivno promocijo naravnih in kulturnih bogastev v skladu z Naturo 2000. Razumeti Naturo 2000 kot priložnost razvoja za območje Občine Črnomelj. Razmisliti, kako doseči skladen razvoj mesta in podeželja.

ZAPISNIKI KRAJEVNIH SKUPNOSTI

Zapisnik prve delavnice Krajevne skupnosti Dobljče za namen priprave Strategije razvoja Občine Črnomelj, z dne 25. 1. 2018

Prisotni: Županja Občine Črnomelj Mojca Čemas Stjepanovič s sodelavci, predsednik krajevne skupnosti Dobljče Martin Vrtin, mag. Maja Pucelj, dr. Petra Štrekelj ter 41 krajanek in krajanov krajevne skupnosti Dobljče (lista prisotnosti je na voljo na vpogled pri Občini Črnomelj)

Kratek pregled dosežkov KS Dobljče za obdobje 2014–2018 in plani za prihodnje:

- Cesta Jerneja vas–Dobljče je potrebna asfaltiranja (30. 6. 2018 se obrnejo na občino, da vidijo, ali bo možno to izvesti že v letu 2018).
- Postavitev urbane opreme pri mrliški vežici v Dobljčah (izdelali so osnovno ograjo, s čimer bodo omogočili večjo varnost, niso pa zaključili ročajev ob samem stopnišču z obeh strani, kot tudi niso zaključili s postavitvijo stebrov, malih kandelabrov, katerih je 12, kar nameravajo storiti v letošnjem letu). Obnovo izvajajo po fazah, zato pozivajo k plačilu stroškov za vzdrževanje grobov, da bodo lahko nadaljevali z delom. V planu je tudi razširitev samega pokopališča, kjer so namensko zastali, saj se zastavlja vprašanje, ali je smiselno širiti pokopališče v Dobljčah v smeri, ki so si jo nekoč zastavili, torej navzgor) – gre za plan, o katerem se bodo pričeli pogovarjati v obdobju 2–3 let, ko zaključijo vse načrtovane faze obnove.
- Kanalizacija Grič–Dobljče s čistilno napravo v Dobljčah; predsednik KS opozarja, da je pomen tega projekta ne samo za Dobljče in kraje okoli Dobljč, ampak tudi za celotno Belo krajino prioriteta pomena, žal ugotavlja, da se s tem projektom zamuja že vrsto let. Predsednik KS ugotavlja, da bi se ta projekt moral izvesti že v prvi fazi tako imenovanega »belokranjskega projekta razvoja vodovoda«, ker misli, da je odvodnjavanje odpadnih voda prav tako pomembno, oziroma je enako pomembno, kot tudi zagotovitev kvalitetne pitne vode. Izpostavljeno je bilo tudi, da lokacija čistilne naprave ni najbolj ustrezna in da je boljše lokacija na drugi strani Dobljčice, zato ponovno dajejo v pobudo presojo o dejanski postavitvi le-te. Naj bi bilo pridobljeno gradbeno dovoljenje za postavitev čistilne naprave v letu 2018, ocenjena vrednost projekta znaša 2,3 milijona evrov, dokončan pa naj bi bil v približno 3 letih; predsednik KS je opozoril predstavnik Občine Črnomelj, da je nujno obveščanje javnosti o poteku tega projekta, ki je izredno pomemben za celotno Belo krajino.
- Rekonstrukcija ceste čez Dobljče, projektiranje pločnikov in izdelava kvalitetnega avtobusnega postajališča, revidiranje projekta javne razsvetljave, ker sedanji projekt, ki je bil izveden, ni kvalitetno podal odgovora, kar se tiče javne razsvetljave v naselje Pušča in pa za krak od Banovceve hiše proti Radmanu. Sočasno je z vsemi upravljalci komunalnih vodov potrebna uskladiti, ko pride enkrat do rekonstrukcije ceste ob izvedbi kanalizacije, vsa prečkanja in vsa odprta tehnična vprašanja, Občina Črnomelj ima v proračunu za letošnje leto predvideno izdelavo dokumentacije za to prometno ureditev. Sama projektna naloga je bila že izdelana in tudi potrjena na Direkciji za infrastrukturo, ker je bil to tudi pogoj, da se dobi soglasje za kanalizacijo s strani upravljalca državne ceste. Tako da to je v proračunu, občina bo letos to pač oddala in upa, da bodo čim dlje prišli tudi s tem projektom, ker je to potem povezano, da se sočasno dela tako prometna ureditev kot gradi kanalizacijo čez samo naselje Dobljče. V prometni ureditvi je planirana tako ureditev postajališč, osvetljenega prehoda za pešce kot javna razsvetljava, da je potem center Dobljč dokončno urejen. Bo pa gradnja potekala po posameznih fazah, če bi se v primeru kakšnih komplikacij na DRSI lahko nadaljevalo z vzporednimi deli, ki niso vezani na prometno ureditev.
- Investitor osrednjega igrišča oziroma zbirališča za vse tri generacije v Dobljčah je KS Dobljče, investicija brez projektov znaša dobrih 60.000 evrov, v ceni pa ni zajeta tudi cena zemljišča (skupaj s projekti naj bi ta investicija znašala med 70–80.000 evri. Pri projektu sodelujejo Krajevna skupnost Dobljče, Gasilsko društvo Dobljče, Športno društvo Dobljče, Občina Črnomelj in Knjižnica Črnomelj, ki predstavljajo partnerje pri prijavi na razpis LAS Dolenjske in Bele krajine, želijo pa si dodati še neko zgodbo, zato razmišljajo, da bi dali poudarek črpališču Dobljče in obeželenju smrti petih delavcev, ki so kopali vodnjak. Razmišlja se tudi o povezavi z aktivnostmi Športnega društva Grič, o pohodih, nekaterih zgodbah, ki jih lahko razvijejo skupaj – kar bo naloga knjižnice (opozorilo županje, da mora biti v tem primeru vključen kot partner tudi Športno-turistično društvo Grič).
- Potrebno asfaltiranje/posodobitve cest na priključni cesti Snečji vrh (predvideno letos), povezovalni cesti Dobljče–Grič (mogoče v letu 2019) in Jelševnik.

- Ureditev zapleta pri vrnitvi gozdov: gre za premoženje v velikosti cca. 7 ha, ki je bilo pred podržavljenjem v lasti Vaške skupnosti Bistrica. Vračila tega premoženja ni zahteval nihče, zato je to premoženje postalo last občine. Zakon tudi govori o tem, da je to premoženje občina dolžna dati v upravljanje Krajevni skupnosti, če izrazi krajevna skupnost tak interes na območju, na katerem se nahaja, tako da pravna podlaga za upravljanje je, ni pa to lastnina. Druga težava je pa ta, da *Zakon o javnih financah* govori o tem, da je od prodaje premoženja prihodek od prodaje občinskega premoženja prihodek proračuna občine. Tako da ta del morajo še razčistiti in se dogovoriti na občini, potem pa se bodo lahko tudi z njimi dogovorili glede pogodbe in določitve upravljanja.
- Rekonstrukcija vodovoda na Jelševniku.
- Sanacija mostu čez Dobličico (občina je opozorila državo na to potrebo).
- Ustrezna zaščita izvira Jelševniščice in Dobličice, ki sta izredno pomembni za te kraje, k čimer je potrebno projekto pristopiti.
- Premik table za naselje Dobliče in Grič, kar nakazujejo potrebe občanov – vendar ker gre za državno cesto, lahko občina le apelira na DRSI, več pa ni v njeni moči.
- Krajanji si želijo spremeniti namembnost zemljišča pri mostu, saj si želijo imeti večnamenski prostor (za športno igrišče ...) – problem, da ni možnosti postaviti niti ograje do ceste ... V prihodnje bodo skušali kaj urediti in realizirati ta projekt.
- Izpostavljena je bila želja, da se uredijo eko otoki v Snečjem vrhu (postavitev postavkov ...).
- Opozorilo, da na Snečjem vrhu še nimajo urejenega avtobusnega postajališča, kar bi se uredilo ob posodabljanju ceste.
- Na Griču so izpostavili, da si želijo bolj urejen eko otok, ki bi bil lahko združen z avtobusnim postajališčem, želijo si urediti tudi točko za medgeneracijsko druženje – županja izpostavlja, da bi bilo pozitivno narediti po vseh vaseh takšne točke druženja – izvedli bi sami, želijo pa si, da bi občina plačala vsaj arhitekta za takšen projekt.
- Postavljeno je bilo vprašanje, ali se bo naslovilo vprašanje preprečevanja zaraščanja v strategiji in preprečevanje škode, ki jo delajo divje živali.
- Za Jernejo vas in za Dobličko goro so krajanji izpostavili željo po javni razsvetljavi, za Dobličko goro so izpostavili tudi željo po vzpostavitvi vodovoda, za kar je bilo rečeno, da se pri pristojni osebi na občini preveri, ali je vzpostavitev le-tega smotrna ali ne.
- Izpostavljeno je bilo, da je na državni cesti proti Bistrici cesta v slabem stanju in nevarna, saj so bile tam železne rampe, sedaj so pa le-te odstranili in so ostala brezna, zato krajanji izpostavljajo, da cesta še visi in da bo v primeru ledu zlahka prišlo do nesreče.
- Krajanji so izpostavili, da mora občina nadaljevati z izvedbo komasacij.
- Izpostavljen je bil pomislek glede nivoja jezera v Dobličah, saj bi bilo treba jezero postaviti na nivo, ki naj bi bilo pozimi in poleti, kar je viška, naj bi šlo ven. Izpostavljajo, da ne more biti jezero zdaj en meter nižje kot pred dvajsetimi leti. Predlagajo, da se to strokovno preveri in ugotovi, kakšna je situacija, naredi takšno zaporo, da kar je viška vode, odteče ven, kadar bo bolj padalo bo to, drugače pa ostane na ustreznem nivoju.

Zaključki:

Želje krajanov KS Dobliče so glede na ugotovitve zgoraj navedene delavnice v sklopu priprave dokumenta Strategija razvoja Občine Črnomelj 2018–2025 v opredeljenem obdobju naslednje:

1. vzdrževanje obstoječe prometne infrastrukture, kjer je to potrebno (asfaltiranje ali preplastitev cest: izkazane potrebe so na cesti Jerneja vas–Dobliče, rekonstrukcija ceste čez Dobliče in postavitev pločnikov v Dobličah, priključna cesta Snečji vrh, povezovalna cesta Dobliče–Grič in Jelševnik, državna cesta proti Bistrici ...);
2. vzpostavljena kanalizacijska infrastruktura Grič–Dobliče s čistilno napravo v Dobličah;
3. ureditev avtobusnega postajališča in javne razsvetljave, kjer to še ni ustrezno urejeno (denimo Dobliče, Snečji vrh, Jerneja vas, Doblička gora ...);
4. prevzem gozdov, ki so bili pred podržavljanjem v lasti Vaške skupnosti Bistrica, v upravljanje s strani KS Dobliče, v kolikor bo obstajal interes za takšen najem;
5. rekonstrukcija vodovoda na Jelševniku;

6. sanacija mostu čez Doblličico;
7. ustreznost zaščita izvira Jelševniščice in Doblličice;
8. premik table za naselje Doblličice in Grič, kar nakazuje potrebe občanov;
9. ureditev eko otokov po KS Doblličice, kjer le-ti niso urejeni (postavitev podstavkov ...);
10. na Griču je bila izpostavljena želja po bolj urejenem eko otoku, ki bi bil lahko združen z avtobusnim postajališčem, želijo si urediti tudi točko za medgeneracijsko druženje, kar nameravajo narediti sami, prosijo občino, da jim pomaga pri plačilu arhitekta, ki bi zastavil takšen projekt;
11. vzpostavitev vodovoda na Dobllički gori, v kolikor je takšna investicija zaradi števila oseb smotrna;
12. nadaljevanje s komasacijami s strani Občine Črnomelj;
13. preveritev, ali je nivo jezera v Doblličah ustrezen za zagotavljanje pitne vode in eventualna postavitve ustrezne zapore, ki bo zagotavljala ustrezen nivo jezera.
14. dokončna postavitve urbane opreme pri mrliški vežici in razširitev pokopališča v Doblličah;
15. postavitve osrednjega igrišča oziroma zbirališča za vse tri generacije v Doblličah (kjer pa je bilo izpostavljeno, da če ne pridobijo potrebnih sredstev preko razpisa, zaprosijo za pomoč Občino Črnomelj pri realizaciji le-tega);
16. vzpostavitev večnamenskega prostora pri mostu (za športno igrišče ...);
17. v razmislek je bila podana tudi ideja o turistični promociji dveh, sedaj še neizkoriščenih, potencialno zanimivih zgodb:
  - Pri cerkvi v Doblličah je postavljena tabla, ki je posvečena škofu Janezu Vrtinu, namestniku Friderika Ireneja Barage, ki naj bi ob odhodu v Ameriko zapustil premoženje sovaščanom in naročil, naj se v vasi postavi šola. Šola se je nato dejansko zgradila okoli leta 1880, s svojim delovanjem pa je prenehala leta 1978, torej že cca. 40 let ne obstaja. Sedaj je seveda v privatnem lastništvu družine Vrtin. Absolutno je vredno razmisliti, ali bi se kaj takšnega sčasoma spremenilo v muzej ali nekakšno obeležje.
  - Na pokopališču stoji spomenik Paula Laknerja, ki je prvi sadil vinske trte, odporne proti trtni uši, leta 1889 oziroma, kot piše v časopisu, je le-ta zasadil prvo na ameriški podlagi v okraju Črnomelj. Pred kratkim je bil spomenik obnovljen, na spomeniku je v nemščini zapisana pesem: »Zaslužen tu počiva mož, ki brž pozabil ga ne boš. Njegov spomin med ljudstvom bo ostal, dokler bo trto kdo obdeloval.« Ker obstaja nedotaknjena klet, kjer je gospod Lakner s svojimi potomci prideloval in prodajal vino, je bilo podano v razmislek, da bi to lahko v prihodnje postala zanimiva turistična točka.

Pojavil se je tudi pomislek, ki se ga ustrezno naslovi v Strategiji razvoja Občine Črnomelj 2018–2025, in sicer, da se naredi po vseh vaseh točke za medgeneracijsko druženje.

Zapisnik druge delavnice Krajevne skupnosti Kanižarica za namen priprave Strategije razvoja Občine Črnomelj, z dne 27. 2. 2018

Prisotni: Županja Občine Črnomelj Mojca Čemas Stjepanovič s sodelavci, predsednik krajevne skupnosti Kanižarica Ivan Špehar, mag. Maja Pucelj ter 26 krajank in krajanov krajevne skupnosti Kanižarica (lista prisotnosti je na voljo na vpogled pri Občini Črnomelj)

Kratek pregled dosežkov KS Črnomelj za obdobje 2014–2018 in plani za prihodnje:

- V mandatu 2014–2018 so bila, po besedah županje Občine Črnomelj, na območju krajevne skupnosti Kanižarica zamenjana svetila, javna razsvetljava, urejeno je bilo postajališče na

Blatniku, v pripravi pa je projektna dokumentacija za pločnik od vstopa v Tris Kanižarica pa do zadnje hiše v romskem naselju in pa dokumentacija za javno razsvetljava od javne ceste v smeri Kanižarica–Dobliče do Jame. Poleg tega je občina prijavila nadaljevanje kolesarske steze (rezultati razpisa bodo predvidoma v jesenskem času) od bivšega Belsada do Trisa Kanižarica, ki bi se naj izdelala v letu 2019 oz. 2020. V fazi urejanja je tudi ulica, locirana mimo Klevišarjev, v smeri mimo Špecov do Ravnikarjev. Narejena je bila tudi cesta v Tris Kanižarica za poslovno cono in popravljen del poti v smeri proti Mlaki. Trenutno se na Blatniku ureja lastništvo ene izmed cest, bo pa potrebno urediti pločnik iz Kanižarice v smeri od igrišča proti Jami in v nadaljevanju proti Blatniku. Za kanalizacijo na Blatniku zaradi spreminjanja uredbe in operativnega programa ni znano, ali bo moral imeti le-ta javno kanalizacijo ali ne. Po zagotovitvi Elektro Ljubljana, naj bi bil sedaj problem nezadostne moči elektrike in posledično težave z oskrbo z električno energijo odpravljene.

– Letos bo izvedena sanacija mostu pri Belsadu.

– Letos je predvidena tudi sanacija rudniškega izvoznega stolpa, ki predstavlja tehniško dediščino in je posledično pod posebnim režimom. Do sedaj je bil problem neustrezno urejenega lastništva, sedaj pa ima občina nad njim ustrezno stavbno pravico in ga bo lahko ustrezno prenovila. Trenutno se išče izvajalec, ki to zna narediti in bo lahko izvedel prenovno v skladu s smernicami Zavoda za varstvo kulturne dediščine.

Predlogi in kritike krajanov:

– Izpostavljeno je bilo, da je potrebno obstoječo in novo infrastrukturo tudi ustrezno vzdrževati, izpostavljajo problem denimo neočiščenih otočnih kanalov, kar traja že več let, neurejene okolice ob obvoznici. Županja glede tega odgovarja, da gre za cesto, ki je glede vzdrževanja v pristojnosti DRSI in da občina na vse to opozarja, vendar pa ne doseže ustreznega odziva.

– Izpostavljena je bila tudi kritika zimske službe, ki naredi veliko škode s pluzenjem in z neodvažanjem snega. Krajan predlagajo, da se Komunalni Črnomelj d. o. o. zaračuna pogodbeno kazen za neupoštevanje danih opozoril s strani krajanov ali občine.

– Krajan predlagali, da se na cesti, ki pelje mimo gostilne Samarina, in sicer v križišču z glavno cesto, ki vodi od krožnega križišča v mesto, postavi znak, ki omejuje tonažo. V kolikor se krajevna skupnost za to odloči, bo poslala prošnjo na Svet za preventivo v cestnem prometu, so se pa pojavljali pomisleki, kaj bo pa s tistimi, ki si bodo hoteli pripeljati drva.

– Pri Kanižarici 31 se pojavlja problem prehitre vožnje in ogroženosti prebivalcev, zato so predlagali postavitev ležečih policajev. Predlagano jim je bilo, da tudi za to podajo predlog na Svet za preventivo v cestnem prometu.

– Pojavila se je kritika, da Komunalni Črnomelj d. o. o. pri izvajanju izkopa za kanalizacijo in sanacijo ceste ni sanirala ceste v prvotno stanje, kot bi morala. Predstavniki občine so zagotovili, da bodo opozorili Komunalno Črnomelj d. o. o. na potrebno sanacijo ceste. Krajan so opozorili na nujnost nadzora nad izvajalci, ki ga, kot opažajo, očitno ni, oziroma le-ta ni izveden v zadostni meri, zato opozarjajo na nujnost le-tega.

– Želja krajanov je, da se pri hišnem bloku na naslovu Kanižarica 16 oziroma med tem in sosednjimi bloki postavi kakšna luč. Županja je odgovorila, da je potrebno preveriti, kakšno je tam stanje z elektriko in da lahko šele nato pove, kaj je možno in kaj ne.

– Krajan so izpostavili tudi potrebe po preplastitvah določenih cest in postavitvi javne razsvetljave na teh cestah v KS Kanižarica.

– Izpostavljen je bil tudi pomislek, da bi moralo biti križišče v Kanižarici organizirano kot krožišče, kar bi bilo nujno za zagotavljanje boljše varnosti, predvsem v smislu umirjanja prometa. Županja je opozorila, da gre za državno cesto, zato so vse odločitve v rokah DRSI, pri čemer je izpostavila svoj trud, da bi se uredilo krožišče na Lokvah, na priključku na obvoznici, vendar dodaja, da DRSI pogleda samo število prometne ureditve in s tem se takšni razmisleki žal zaključijo, saj gre za državna pravila za državne ceste, ki veljajo za vse enako.

– Želja krajanov je, da se oblikuje skupni večnamenski dom v KS Kanižarica, pri čemer županja opozarja, da si nedvomno KS zasluži takšen dom, vendar pa predlaga, da gredo v

sodelovanje še z nekom, ker so v nasprotnem primeru preveliki stroški za vzdrževanje za KS (navaja primer, da so po vaseh denimo za to tudi gasilski domovi). Krajanji so se medsebojno tudi strinjali, da so premalo aktivni in da se premalo družijo med seboj. Upajo, da se bo to spremenilo po izgradnji skupnega večnamenskega doma.

– Krajanji Blatnika so izrazili željo, da bi sami potegnili kanalizacijsko infrastrukturo do čistilne naprave v Dobljčah, saj menijo, da bi bila to veliko bolj ekonomična rešitev, kot če bi delali posamično in predlagajo, da se to zapiše v strategijo.

– Predsednik KS je še izpostavil, da je bilo prvotno planirano, da bi se vzporedno s kanalizacijo, skozi celoten Blatnik, naredil pločnik, kolesarska steza ali celo pločnik do Dobljč kot tudi na drugo stran proti Vinici, saj se na tem delu ogromno kolesari.

– Postavljeno je bilo vprašanje, ali je pri ribniku Mlaki predvideno kakšno sodelovanje občine in ribiške družine, da bi se potegnili električni do hiše, ki jo ima ribiška družina v svoji lasti – opozarjajo tudi na turistični potencial le-te. Županja je opozorila, da je do te hiše ribiške družine kar precej privatnih parcel, ki precej otežujejo takšno željo.

– Krajanji so izpostavili nezadovoljstvo, da občina premalo naredi za njih in da je vse, kar imajo, v glavnem vzpostavil rudnik, ki je bil na njihovem območju. Izpostavljeno je bilo tudi, da se je potrebno odločiti, kako bomo zadržali mlade v občini (ali skozi pospešek gospodarstvu ..., koliko bomo vlagali v turizem ...) in tako dalje. Poudarjeno je bilo, da je potrebno dokončati melioracije in komasacije ter vzpodbuditi kmete k pridelovanju in obdelovanju zemlje. Perspektivo vidijo tudi v nekakšni obliki zadružništva (izpostavljeno pa je bilo, da je nekdanji župan Fabjan že predlagal nekaj takega, ampak so bili ljudje strašno proti). Poudarjajo nujno sodelovanje z mladimi, saj menijo, da je najbolj pomembno zadržati mladino v Beli krajini. Predlagajo, da se izkoristi povezave, ki jih imajo mladi občani Občine Črnomelj po Sloveniji in svetu ter vključuje mlade v večjem obsegu kot do sedaj. Županja pri tem opozarja, da so pozabili, da je bilo v Občini Črnomelj v zadnjih letih narejenih dvainosemdeset kilometrov primarnega vodovoda, kot tudi še sekundarnega vodovoda, številnih prečrpališč, hramov pa še kaj. Kar precej ulic/cest je bilo temeljito rekonstruiranih, ne le prekritih z asfaltom.

– Izpostavili so tudi primer, da na Blatniku nimajo enega predstavnika, do katerega bi lahko pristopili s svojimi problemi. Opozorili so tudi na potrebno ureditev otoka za zbiranje odpadkov oziroma ločevanje teh odpadkov na Blatniku (opozarjajo, da se tam najde vse možno – od ploščic, gradbenega materiala, delov avtomobilskih karoserij in podobno).

– Predlog je bil, da se vzpostavi sprehajalno pot v Kanižarici. Ugotovljeno je bilo, da ima Kanižarica že eno pešpot proti Butoraju, da je v Blatniku po gozdu kup enih gozdnih poti in da v primeru, da se ena ekipa krajanov zbere, lahko to naredijo z minimalnimi stroški (naredi se tablice, dvakrat na leto jo počistijo in jo tako imajo, potrebna je le ustrezna organizacija). Kot ugotavljajo prisotni, so imeli pred leti idejo – pešpot, ki bi šla skozi Blatnik, **kot mala učna pot**. Da bi lahko šli iz Kanižarice mimo Stare kolonije, potem po trasi železnice in da bi bilo vmes tudi malo opisano, saj denimo veliko ljudi ne ve, da je bila tam trasa železnice. Predstavilo bi se tudi Belsad, saj denimo mladi ne vedo, kaj je bil Belsad včasih, potem bi pot vodila čez Okljuk na blatniški konec, kjer je bila v času druge svetovne vojne bolnica).

– Krajanji Blatnika so predlagali, da se postavi streha na zgrajeno avtobusno postajališče, da se ve, kaj to predstavlja.

– Glede eko otokov v KS Kanižarica je bila izpostavljena želja po kaznovanju tistih, ki ne razvrščajo odpadkov ustrezno, da bi morala Komunala Črnomelj d. o. o. opozoriti, da je brezplačna oddaja ene prikolice gradbenega materiala na dan, predlog pa je bil tudi, da se namesti kakšna dodatna kanta za biološke odpadke.

– Krajanji so izpostavili slabo urejenost košev za odpadke (prepolni so odpadkov, kar nihče ustrezno ne čisti), veliko število neustrezno odvrženih smeti, kar se pojavlja tudi v Krajinskem parku Lahinja, kjer primanjkuje tudi ustrezno število klopi za turiste. Vodja medobčinskega redarstva, g. Kastelic, ugotavlja, da se stanje, kar se tiče smeti, v občini izboljšuje z leti, ampak za njegove pojme bistveno prepočasi. Problem pa ni v tem, da ni

košev za smeti, problem je v glavah slehernega posameznika. Kot ugotavlja, v hribih ni enega koša za smeti, pa enega papirčka ni na tleh. V planinskih kočah ni nikjer košev za smeti, pa ni nobenih smeti. Tako kot so se v hribih ljudje naučili reda, se bodo sčasoma morali tudi tukaj. Izpostavlja pa, da se strinja glede potrebe po postavitvi dodatnih klopi za turiste v Krajinskem parku Lahinja.

Zaključki:

Želje krajanov KS Kanižarica so glede na ugotovitve zgoraj navedene delavnice v sklopu priprave dokumenta Strategija razvoja Občine Črnomelj 2018–2025 v opredeljenem obdobju naslednje:

1. izvedba pločnika od Tris Kanižarica naprej v smeri romskega naselja in v smeri od igrišča proti Jami ter še naprej v nadaljevanju proti Blatniku v smislu zagotavljanja boljše varnosti pešcev v tem kraju;
2. javna razsvetljava, kjer se oceni, da je ta potrebna (trenutni plan je vzpostaviti od javne ceste v smeri Kanižarica–Dobliče do Jame, nato pa sočasno z izgradnjo novih pločnikov/kolesarskih stez v KS Kanižarica, pojavila pa se je potreba po vzpostavitvi le-te tudi pri blokkih na naslovu Kanižarica 16);
3. vzdrževanje obstoječe prometne infrastrukture;
4. nadaljevanje kolesarske steze od bivšega Belsada do Tris Kanižarica in vzpostavitev kolesarske steze do Blatnika (mogoče celo do Doblič);
5. ureditev kanalizacije na Blatniku na sprejemljiv način;
6. sanacija mostu pri bivšem Belsadu;
7. sanacija rudniškega izvoznega stolpa;
8. postavitev strehe na že zgrajeno avtobusno postajališče na Blatniku;
9. oblikovanje skupnega večnamenskega doma krajanov.
10. krajanje tam, kjer zaznajo potrebne spremembe prometne signalizacije in dosežejo medsebojni konsenz glede te potrebe (denimo omejitev tonaže, postavitev ležečih policajev oz. omejitev hitrosti na kakršen koli način), preko predsednika KS naslovijo prošnjo na Svet za vzgojo in preventivo v cestnem prometu glede postavitve takšne prometne signalizacije);
11. vzpostavitev sprehajalne poti (mogoče v smislu že načrtovane »male učne poti«).

Strateški cilji Občine Črnomelj, ki bodo zapisani v Strategiji razvoja Občine Črnomelj 2018–2025 na splošno kot ugotovitev te delavnice, pa bodo predvsem:

1. županja Občine Črnomelj je kot prioritete izpostavila okoljevarstvene investicije (kanalizacija in pa prometno-cestna infrastruktura), vrtec in Osnovna šola Loka ter Osnovna šola Dragatuš. Torej cilji so boljše prometna in komunalna infrastruktura, predvsem varstvo okolja, in pa družbene dejavnosti, da bodo imeli otroci kam hoditi v šolo;
2. medtem ko so krajanje KS Kanižarice izpostavili potrebo po postavitvi dodatnih klopi za turiste v Krajinskem parku Lahinja;
3. krajanje so podali še splošno priporočilo občini, da je potrebno izkoristiti povezave, ki jih imajo mladi občani Občine Črnomelj po Sloveniji in svetu ter da je potrebno vključevati mlade v večjem obsegu kot do sedaj. Poudarjeno je bilo, da je potrebno dokončati melioracije in komasacije ter vzpodbuditi kmete k pridelovanju in obdelovanju zemlje. Krajanje vidijo perspektivo v nekakšni obliki združništva;
4. krajanje so prav tako izpostavili, da je potrebno zagotoviti bolj dosleden nadzor nad izvajalci javnih naročil, v sklopu tega so opozorili Občino Črnomelj, da mora Komunala Črnomelj d. o. o. ustrezno sanirati ceste, ki so ostale neustrezno urejene zaradi izkopa za kanalizacijo, in niso bile ustrezno vzpostavljene v prvotno stanje. Dodali so še, da jih je potrebno opozoriti tudi na nepovzročanje škode pri opravljanju zimske službe in potrebnem odvažanju odvečnega snega na območja, kjer ni občanov. Kot še ugotavljajo, jih je potrebno opozoriti tudi na ustrezno praznjenje kontejnerjev na Blatniku. Prenesti jim je potrebno željo krajanov po kaznovanju tistih, ki odpadkov ne razvrščajo ustrezno, večkrat letno morajo opozarjati, da je brezplačna izročitev ene prikolice gradbenega

materiala na dan, opozori pa se jih tudi na to, da je potrebno namestiti kakšno dodatno kanto za biološke odpadke ter na nujnost bolj doslednega praznjenja košev po občini.

Zapisnik tretje delavnice Krajevne skupnosti Petrova vas za namen priprave Strategije razvoja Občine Črnomelj, z dne 2. 3. 2018

Prisotni: Županja Občine Črnomelj Mojca Čemas Stjepanovič s sodelavci, predsednik krajevne skupnosti Petrova vas Anton Plut, mag. Maja Pucelj, dr. Petra Štrekelj ter 16 krajanek in krajanov krajevne skupnosti Petrova vas (lista prisotnosti je na voljo na vpogled pri Občini Črnomelj)

Kratek pregled dosežkov KS Petrova vas za obdobje 2014–2018 in plani za prihodnje:

- Ugotovljeno je bilo, da v Petrovi vasi zaradi omejenega obsega obdelovalnih površin ni za pričakovati obsežnejšega kmetovanja, zato je potrebno dati v prihodnje večjo prioriteto izkoriščanju obstoječih danosti – denimo dopolnilnih dejavnosti, ukvarjanja s turizmom, z drugimi (manjšimi) kmetijskimi dejavnostmi, gozdarstvom. Na podlagi dosedanjih pogovorov z različnimi akterji je bilo ugotovljeno, da ima stran, kjer se nahaja večina naselij.
- Ručetna vas, Petrova vas do Rožanca in Gornja Paka, potencial za razvoj turizma (ob seveda sočasnem razvoju tudi kmetijstva v manjšem obsegu). Premalo oz. nič izkoriščen je tudi državni kulturni spomenik Mitrej. Izpostavljeno je bilo, da gre mimo teh vasi v povprečju dnevno okoli 6.000 vozil in da je potrebno takšno priložnost izkoristiti. Za intenzivnejše kmetijstvo je možno izkoristiti tudi gozdni del nasproti Mihelje vasi, kjer bi bilo možno izvesti tudi namakanje, postaviti rastlinjake ali pa večje objekte s hlevi. Potenciali za izkoristek v KS Petrova vas so: spomenik Staneta Rozmana, cerkva Sv. Jurija poleg Mitreja, prepoznavna turistična kmetija, prireditvev Salame, vino, Belokranjski dvor na Paki (predlagan spomenik lokalnega pomena), razgledna točka na cerkvi Janeza Krstnika, tukaj so tudi območja kostanja, nabiranja gob, potencial je tudi v vzpostavitvi kolesarske ali jahalne poti, pešpot, izhodišča za Mirno goro, morda tudi proti Vražjemu kamnu. Mogoče bi bila lahko tukaj tudi info točka za prišleke v Belo krajino, kjer se bi ti lahko ustavili. Lahko bi se postavila ograja z živalmi ali pa razstava strojne mehanizacije, kar bi se oblikovalo v skupno zgodbo in tržilo s prospektom v sodelovanju z RIC-em. Želja je, da ljudje ne vidimo možnosti zaslužka le v klasičnih oblikah zaposlitve, ampak da je možno prihodek ustvariti tudi na takšen način. Želja je vzpostaviti čim več različnih dejavnosti po celotni Občini Črnomelj, da se te stvari med seboj prepletajo, denimo nekje prodaja vina, drugje salam, nekje nekdo peče kruh, piškote, pogače, karkoli.
- Zamenjava podzemnih hidrantov z nadzemnimi (v Ručetni vasi še 2 podzemna hidranta, ki sta izredno problematična).
- Izgradnja potrebnih javnih poti in preplastitve ter sanacije udarnih jam, kot tudi vzdrževanje gozdnih cest (npr. v Ručetni vasi, v Mihelji vasi, na Gornji Paki, na Rožancu, v Petrovi vasi), pri čemer pa je bilo izpostavljeno, da se pred tem še izvede tisto, kar se načrtuje – v tem primeru je to javna razsvetljava (le-ta bo potegnjena tudi skozi Lokve, prioriteto v romskem naselju); županja pa opozarja, da bo potrebno postaviti prioritete, ker denarja za vse ni.
- Nedokončano avtobusno postajališče v Ručetni vasi, ki ga bo potrebno dokončati, je pa to v pristojnosti DRSI, predstojniki občine opozarjajo na to in skušajo pospešiti urejanje tega problema.
- Izpostavljeni problemi z Romi (kraje, krajanima nimajo občutka varnosti, izpostavljeno je bilo tudi vprašanje dejanskih možnosti vzpostavitve turizma ob njihovi prisotnosti) in problem onesnaženosti v nelegalnem romskem naselju Pretlje, kar so že reševali tudi z medobčinskim inšpektorjem, bodo pa morali očitno še naprej.

- V pogovoru je bil izpostavljen problem parkirišč v mestu Črnomelj in nepotrebnega takojšnjega sankcioniranja s strani medobčinskih redarjev.
- Na Gornji Paki so izpostavili potrebo po rekonstrukciji vodovoda (naj bi se začel izvajati v jesenskem času v tem letu).
- Za nove Lokve se pripravlja začetek priprave projektne dokumentacije za vzpostavitev kanalizacije (to bi se naj začelo odvijati v letošnjem letu), naj bi bil le-ta po novi uredbi/operativnem programu v romskem naselju, novem delu Lokev–Otok, v delu Ručetne in Petrove vasi.
- Izpostavljen je bil tudi pomislek nezadostnega nadzora nad izvajalci, ki ne povrnejo stvari v prvotno stanje.
- Potrebno bo vzpostaviti optiko do konca, saj so določeni deli KS že pokriti, kar pa ni v domeni občine, ampak v domeni samih ponudnikov optike.
- Potrebno bo urediti križišče pri kamnoseštvu Simonič, na kar občina zaradi pristojnosti DRSI nima nekega vpliva, dodajajo pa, da je projekt priključka sicer res naročila občina, ki bo šel v recenzijo na DRSI.
- Izpostavljen je bil tudi problem potrebe po prenovi strehe na mrliški vežici, saj KS nima sredstev za izvedbo takšne prenove (le-to je potrebno izvesti v naslednjih petih letih).
- Izpostavljena je bila želja za donacijo občine k pokrivanju dolga iz naslova pluženja, na kar je županja odgovorila, da je to seveda obveznost občine, da jim pomaga pri tem in da bo tako tudi izvedeno.
- Izpostavljen je bil prehod čez železniško progo, ki je slab in da je le sreča, da tam ni še nikogar povozilo; predlog: da se postavi ustrezno prometno signalizacijo, če že ne morejo postaviti zapornic (kaj takšnega bi se lahko izvedlo skozi projekte, ki jih sofinancira zavarovalnica Triglav) – predstavniki občine so obljubili, da se drugič skušajo prijaviti na ta projekt, z namenom pridobitve sredstev za takšno prometno signalizacijo (problem so izpostavili tako v Petrovi vasi, kjer sta takšna prehoda dva, in eden na Rožancu).

Zaključki:

Želje krajanov KS Petrova vas so glede na ugotovitve zgoraj navedene delavnice v sklopu priprave dokumenta Strategija razvoja Občine Črnomelj 2018–2025 v opredeljenem obdobju naslednje:

1. vzdrževanje že obstoječe prometne infrastrukture (npr. v Ručetni vasi, v Mihelji vasi, na Gornji Paki, na Rožancu, v Petrovi vasi), pri čemer pa je bilo izpostavljeno, da se pred tem še izvede tisto, kar se načrtuje, in sicer javna razsvetljava (le-ta bo potegnjena tudi skozi Lokve, prioriteto v romskem naselju); županja pa opozarja, da bo potrebno postaviti prioritete, ker denarja za vse ni;
2. ureditev križišča pri kamnoseštvu Simonič;
3. zamenjava podzemnih hidrantov z nadzemnimi (v Ručetni vasi še 2 podzemna hidranta, ki sta izredno problematična);
4. potrebno je dokončati avtobusno postajališče v Ručetni vasi (postavitev hiške), ki pa je v pristojnosti DRSI (predstojniki občine opozarjajo na to in skušajo pospešiti urejanje tega problema);
5. rekonstrukcija vodovoda na Gornji Paki;
6. izgradnja kanalizacije, kjer je le-ta možna oz. načrtovana z novo uredbo/operativnim načrtom (po trenutnem načrtu bo izgrnja kanalizacije potekala v novih Lokvah–Otok, v romskem naselju Lokve, delu Ručetne vasi in delu Petrove vasi, vendar pa se ta še vedno spreminja);
7. prenova strehe na mrliški vežici;
8. postavitev prometne signalizacije na kritičnih prehodih čez železniško progo na območju KS Petrova vas.
9. vzpostavitev optične infrastrukture;
10. priporočena usmeritev v izkoriščanje danih potencialov v smeri turizma (denimo večji izkoristek državnega kulturnega spomenika Mitrej, spomenika Staneta Rozmana, cerkvice sv. Jurija poleg Mitreja, prireditve Salame, vino, Belokranjskega dvora na Paki,

razgledne točke na cerkvi Janeza Krstnika, območja kostanja, nabiranja gob, potencialna vzpostavitev kolesarske ali jahalne poti, pešpot, izhodišča za Mirno goro ali proti Vražjemu kamnu) in kmetijstva v manjšem obsegu (dopolnilne dejavnosti v povezavi s prepoznavno turistično kmetijo, izkoriščanje namakanja, postavitve rastlinjakov, ograje z živalmi, razstava strojne mehanizacije ...).

Zapisnik četrte delavnice Krajevne skupnosti Adlešiči za namen priprave Strategije razvoja Občine Črnomelj, 5. 3. 2018

Prisotnih krajanov: 35 (poimenski seznam je na voljo na Listi prisotnosti, ki je predana v uporabo Občini Črnomelj)

Prisotni s strani pripravljavcev Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025: mag. Maja Pucelj

Prisotni s strani naročnika Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025: Mojca Čemas Stjepanovič, Vinko Kunič, Tamara Potočar, Greta Auguštin

Na delavnici Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025 s krajan/predstavniki KS Adlešiči je prišlo do naslednjih pomislekov in sklepov:

- Udeleženci delavnice so bili v uvodu seznanjeni s projekti, ki so že bili narejeni (npr. zaključek energetske sanacije osnovne šole v Adlešičih, narejena vodovod in cesta v Dragoši, sofinanciranje kulturnega/gasilskega doma s prispevkom občine 2.000 evrov), in projekti, ki so še v teku (vodovod, kanalizacija).
- Občina prav tako preko razpisov sofinancira društva, ki delujejo na področju KS Adlešiči. Poudarjeno je bilo, da so ta **društva zelo aktivna in dobro skrbijo za promocijo, tako Adlešičev kot tudi Občine Črnomelj na območju občine, Bele krajine in pa tudi širše.**

Optika:

- Pojavila so se vprašanja glede **vzpostavitve optičnega omrežja** (kdaj bo projekt izveden, kako bodo potekale trase, bo ta potekala na drogovi ali pod zemljo, bo potrebno plačati še kak dodaten prispevek, ali je priključitev na to omrežje obvezna itd.). Predstavniki občine so poudarili, da so bile občine izvzete iz sodelovanja pri razpisih, pri katerih sedaj sodelujejo samo operaterji, ki pa, kljub rednim sestankom na občini, ne dajejo dovolj informacij o poteku dela, tako da na občini tudi posledično niso seznanjeni s situacijo, da pa bo v sredini marca sestanek predstavnikov občine z operaterji, na katerem se bo poskušalo dobiti odgovore na vsa zastavljena vprašanja. Poudarjeno pa je bilo, da morajo biti lastniki privatnih zemljišč, po katerih bo potekala trasa, prisotni na lokaciji, ko se bodo dela izvajala, in od izvajalcev zahtevati, da se vzpostavi prvotno stanje, ker se naknadne popravke zelo težko doseže. Izpostavljen je bil primer Petrove vasi, kjer imajo težave s tem.

Zaključek: Krajanje morajo prisostvovati pri izvedbi del in od izvajalcev zahtevati vzpostavitev prvotnega stanja.

Gasilski dom:

- Izpostavljena je bila težava, ker gasilski dom **nima uporabnega dovoljenja**, kar **onemogoča sodelovanje pri razpisih za pridobivanje sredstev**. Ker bo za pridobitev uporabnega dovoljenja potrebno izvesti še dodatna dela na samem objektu (strelovod, varnostna razsvetljava, izhodi, čistilna naprava itd.), je bilo postavljeno vprašanje, če bi se dalo sodelovati na razpisih že samo na podlagi gradbenega dovoljenja, ki ga gasilski dom že ima. Pred tem pa bo potrebno še preveriti skladnost izvedbe z gradbenim dovoljenjem. V

- kolikor gradnja ni skladna, bo potrebno poskrbeti za legalizacijo in ureditev dokumentacije, kar pa je lahko dolgotrajen postopek.
- Izpostavljena je bila tudi **problematika dovoza do doma**, ki je sedaj v lasti Kmetijske zadruge, vendar pa ga namerava prodati. Potrebno bi bilo pridobiti trajno služnost, ali pa se odločiti za nakup zemljišča.
  - Prav tako bi bilo potrebno **urediti igrišče**, ki je v lasti šole, gasilcev in KS. Potrebno bi bilo urediti razsvetljavo, postaviti ograjo in kak manjši objekt, ki bi služil kot skladišče za športno opremo, ki pa bi jo bilo tudi treba obnoviti, saj je obstoječa v slabem stanju.
  - Podan je bil tudi predlog za nakup manjšega šotora, ki bi bil v lasti gasilcev, in bi služil za veselice in ostale prireditve.
  - Ureditev izpostavljenih problemov je v interesu gasilcev, KS in tudi občine, saj je **dvorana središče kraja, v katerem delujejo tudi vsa društva**.
  - Predlagano je bilo tudi, da bi bilo dobro vzpostaviti nek **red v ožjem centru Adlešičev**, kjer se dvorana nahaja, da se tu ne bi nahajala industrija ipd., ampak turistične dejavnosti.

Zaključek: Gasilski dom je središče kraja, v katerem se odvijajo mnoge dejavnosti, zato je potrebno rešiti težave, ki onemogočajo dobro delovanje: potrebno je pridobiti uporabno dovoljenje ali pa vsaj ustrezno gradbeno dovoljenje, s katerim bo možno kandidirati na razpisih; rešiti je treba vprašanje glede dovoza do doma; potrebno je opremiti igrišče z razsvetljavo, obnoviti opremo in zgraditi objekt za shrambo opreme; predlagana je bila tudi ureditev ožjega centra Adlešičev za lažji razvoj turističnih dejavnosti.

Cerkve:

- Postavilo se je vprašanje **financiranja obnov fasad cerkva**, ki so po večini kulturni spomenik, čeprav so v zasebni lasti. Predstavniki občine so opozorili na vsakoletni razpis za kulturo, kamor se lahko le-ti prijavijo. Koliko od skupne mase sredstev kaka cerkev pridobi na razpisu, je odvisno od točk vrednotenja, kot tudi od števila cerkva, ki so bile tisto leto prijavljene na razpisu. Za **predviden vrstni red obnov cerkva, pa se odločajo župniki**, ki potem prijavijo cerkve na razpis.

Kal:

- Izpostavljena je bila **problematika vzdrževanja javnega kala**. Potrebno bi bilo jasno določiti, kdo skrbi za urejanje in **poskrbeti za sredstva** za vzdrževanje kala iz občinskega proračuna.
- Prav tako je bilo izpostavljeno slabo stanje dovozne ceste.
- Kal je zanimiv za turiste, obiskujejo ga tudi šole, zato je njegovo vzdrževanje nujno.

Zaključek: Nujno vzdrževanje javnega kala in dovozne ceste do le-tega.

Natura 2000:

- Izpostavljena je bila problematika kmetov/lastnikov zemljišč, ki so del Nature 2000. Zaradi **strogega režima znotraj območja** se brez ustreznih dovoljenj ne sme ničesar delati (npr. gradnja objektov, sajenja poljubnih kultur, uporabljanje škropiv, ne da se kolobariti, ker se ne sme preorati travnikov in tako dobiti nove obdelovalne površine itd.). Predlagano je bilo, da **občina s svojim posredovanjem vpliva na sprejemanje odločitev na območju** Nature 2000 na državnem nivoju (npr. da bi se iz Nature 2000 izvzelo zemljišča, ki so po OPN zazidljiva), saj se bodo drugače prebivalci začeli izseljevati, ker nimajo dovolj možnosti za razvoj (npr. kot se dogaja na hrvaški strani). S strani občine je bilo predlagano, da se **lastniki zemljišč na njih obrnejo z jasnimi podatki** (številka parcele in konkretne težave/kaj si želijo na tej parceli izvajati), s katerimi bodo lažje preverili možnosti, ki so na voljo, in ukrepali pri ustreznih organih.

Zaključek: Lastniki zemljišč znotraj območje Nature 2000 predstavljajo veliko oviro za lastnike zemljišč znotraj območja; za reševanje je potrebno na občini podati jasne podatke (št. parcele in konkretna težava na tej parceli), da lahko potem ta posreduje naprej pri ustreznih organih.

Vodovod in kanalizacija:

- Postavljeno je bilo vprašanje, kako je z **izgradnjo manjkajočega dela vodovoda pri Malih selih** (ta naj bi potekal po cesti, ki je trenutno v slabem stanju, in bi se jo naj saniralo istočasno z izgradnjo vodovoda).
- Opozorilo se je tudi, da se je pri izgradnji vodovoda povzročilo dosti škode predvsem zato, ker cesta ni bila povrnjena v prvotno stanje.
- Odgovor s strani občine je bil, da je projekt za sam vodovod že narejen, vendar trenutno stoji zaradi urejanja služnosti (neurejeno lastništvo zaradi dedovanja) in vprašanja postavitve hidrantov. Na Komunalni se bo preverilo stanje in kakšna je časovnica za projekt.
- V projekt sanacije ceste pa naj bi se šlo v letošnjem letu, po septembru (odvisno od stanja sredstev v proračunu).
- Postavilo se je vprašanje glede **kanalizacije v Adlešičih** (projekt naj bi bil narejen, vendar se je vse ustavilo). Odgovor s strani občine je bil, da kljub raznim predlogom in pripombam, pri spremembi uredbe konec leta 2015, **Adlešiči ponovno niso na tistem območju aglomeracije, kjer bi se naj delalo kanalizacijo in čistilno napravo**, kljub temu da je aprila 2017 občina opozorila, da bi se moralo urediti kanalizacijo za Adlešiče, saj se tu nahaja osnovna šola, vrtec, krajinski park, dve gostilni, gasilski dom, trgovine, turizem na kmetiji itd. Vendar pa je konec lanskega leta prišel revidentiran osnutek z obrazložitvijo, da se tega ne rešuje glede na posamična naselja, ampak matematično (na 1 ha mora biti 10 prebivalcev, potrebno je 5 takih kvadratov, da se gre v projekt gradnje kanalizacije; posledica so nelogični rezultati, npr. samo del Marindola, namesto celotno naselje, je predviden za izdelavo kanalizacije). Občina je ponovno napisala pripombe o nesmiselnosti takih projektov (zaveza do leta 2023 bi morala biti izgradnja kanalizacije na teh območjih), vendar še čakajo na odgovor.
- Želja s strani občine je, da **imajo centri krajevnih skupnosti javno kanalizacijo**.

Zaključek: Preverilo se bo, kako je stanje glede izgradnje manjkajočega dela vodovoda pri Malih selih; v projekt sanacije ceste bi se naj šlo še v letošnjem letu; občina naj še naprej aktivno opozarja na težave s projekti izdelave kanalizacije na teh območjih in podaja pripombe; cilj je, da imajo središča krajevnih skupnosti javno kanalizacijo.

Ceste:

Vzdrževanje, sanacije itd.:

- Izpostavila se je problematika **vzdrževanja** ceste za Pribince, ki je kategorizirana kot gozdna (predvsem odsek cca. 20 m ceste do individualne hiše). Ta makadamska cesta je zelo obremenjena (uporablja jo več vasi, lastniki gozdov, v času turistične sezone jo uporabljajo turisti na poti do Vinice itd.) in je zato v zelo slabem stanju, zato bi jo bilo potrebno asfaltirati. Na Svet za preventivo je bila poslana tudi prošnja za preventivno omejitev teže. Odgovor s strani občine je bil, da je praksa pri izgradnji in asfaltiranju ceste taka, da občina financira 50 % investicije, ostalo pa prebivalci, ali pa da prebivalci pripravijo utrjeno podlago cestišča, občina pa prispeva za asfaltiranje. Predlagano je, da se na tem odseku pripravi podlaga, občina pa bo prispevala asfalt.
- Postavljeno je bilo vprašanje, kako je stanje s podano vlogo za **dvig dela cestišča**, ki je ob vsakem večjem vodotoku **poplavljen**. Odgovor s strani občine je bil, da v tistem letu, ko je bila oddana vloga, ni bilo dovolj sredstev, za letos pa še ne vedo, če jih bo dovolj.
- Postavljeno je bilo tudi vprašanje, kako se lahko **zapre občinska javna pot, brez da bi se o tem obvestilo krajan** (ob rekonstrukciji križišča je DRSI zaprla javno pot; nadomestna pot je bila urejena, vendar se o projektu in zaprtju ceste ni obvestilo krajanov). Odgovor s strani občine je bil, da o tem niso bili seznanjeni, ker je bil to projekt in investicija direktije. Bodo pa preverili na DRSI.
- Pojavilo se je vprašanje glede **urejanja prometne signalizacije**. Odgovor s strani občine je bil, da je to odvisno od kategorizacije ceste. Za regionalne je odgovorna Direkcija Republike Slovenije za infrastrukturo (DRSI).

- Postavljeno je bilo vprašanje glede **avtobusnega postajališča v Dolenjcih**. Projekt stoji, čeprav naj bi bila dokumentacija urejena. Odgovor s strani občine je bil, da bodo preverili, kako je z dokumentacijo.
- Izpostavljeno je bilo, da so določeni **odcepi poti brez javne razsvetljave** in bi se to moralo urediti.
- Prav tako se je postavilo vprašanje **o možnostih spremembe kategorizacije cest**. Odgovor s strani občine je bil, da je to možno in da se bodo odzvali na predloge krajevne skupnosti. Opravljen bo ogled terena, nato pa se bo skupaj s predstavniki krajevne skupnosti določilo odseke po prioriteti.
- Pojavilo se je vprašanje glede **urejanja cestišča na cesti za Žuniče, kot tudi sanacije žuniškega mostu in njegovega obratovalnega časa**. Odgovor s strani občine je bil, da je to državna cesta. Za njeno urejanje skrbi DRSI, ki se potem odloča za potek in prioriteto projektov (kateri odsek, kdaj). V kratkem je bil narejen nacionalni šestletni drsni plan za vse investicije, ki jih ima DRSI na železnicah, cestah in objektih. V tem planu je 165 objektov in most v Žuničih je šele na 150. mestu (mosta v Vinici na seznamu sploh ni). Občina redno pošilja dopise s prošnjo, da bi bil most v Žuničih, in prav tako most v Sodevcih, dlje časa odprt, zaradi potreb ljudi, ki tu dnevno migrirajo. Odločitev o tem sprejema komisija na državnem nivoju v okviru Sporazuma o obmejnem prometu in sodelovanju (SOPS).
- Poudarjeno je bilo, da so predstavniki občine na vsake tri mesece na direkciji in opozarjajo ter izpostavljajo, kje so potrebne investicije, vendar je odločitev na koncu na strani DRSI.

Zaključek: Deli cest so v slabem stanju in so potrebni obnove; občina se trudi z urejanjem in s sanacijo občinskih cest, vendar je to pogojeno z razpoložljivimi sredstvi; občina DRSI redno opozarja na problematiko urejanja in vzdrževanja cestišč na državnih cestah, vendar pa DRSI sam odloča o projektih in njihovih prioritetah; občina prav tako redno opozarja na potrebo lokalnega prebivalstva, po daljšem obratovalnem času mostov v Žuničih in Sodevcih; o tem odloča posebna komisija.

Pluženje:

- Zaradi letošnje dolgotrajne zime so se pokazale razne težave v zvezi s cestami. Krajanje so opozorili na **težave s pluženjem**, zaradi dejstva, da imajo Adlešiči razpršeno poselitev¹⁹⁵. Predlagano je bilo, da bi se **plužilo do vsake naseljene hiše**, saj vsi prebivalci plačujejo dajatve. Odgovor s strani občine je bil, da na razpored pri pluženju vpliva kategorizacija cest, saj **odlok določa, da se pluži tam, kjer je kategorizirano**. Cesta, ki ni ustrezno kategorizirana, se ne pluži (npr. cesta, ki poteka mimo individualne hiše, o kateri je bilo govora, po kateri poteka redni promet, je kategorizirana kot gozdna, kar pomeni, da so za pluženje odgovorni tisti, ki jo uporabljajo za lastne potrebe, torej lastniki gozda). Tudi marsikatera kategorizirana cesta se ne pluži, zaradi nizkega stanja sredstev v proračunu. Na letni ravni občina dobi določeno donacijo sredstev, v katero je zajeto vse, od vzdrževanja cest, mrliških vežic, ostalih stroškov, ki se pojavljajo. Občina potem iz svojega proračuna nakaže sredstva za vzdrževanje in pluženje krajevnim skupnostim, ki poskrbijo za izvajanje pluženja. Če se porabi več sredstev za pluženje, potem ostane manj za druge naložbe (npr. letos je šlo že $\frac{3}{4}$ generalnega proračuna za pluženje; v prejšnjih letih se je privarčevalo toliko sredstev, namenjenih pluženju, da se je z njimi lahko financiralo menjavo strehe na gasilskem domu). Odgovor s strani občine je bil, da je **občina odgovorna za občinske ceste, za regionalne pa CGP d.d. s svojimi podizvajalci**.

¹⁹⁵ Izpostavljeno je bilo tudi slabo pluženje glavnih, državnih cest, kar pomeni težave za varnost v prometu, oteženo dostopnost pri gasilskih intervencijah itd. Postavilo se je tudi vprašanje, zakaj so Adlešiči zadnji na vrsti za pluženje (npr. v Dragatušu se pluži tudi po nekaj ur prej), prav tako morajo gasilci sami velikokrat poskrbeti za čiščenje pločnikov in cestišča. Opozorili so tudi na žunički most. Tu je potrebno čakati do 8. ure, ko se most odpre, da ga lahko splužijo.

Obvoznica do Črnomlja s smeri Adlešičev in težave s parkiranjem v centru Črnomlja:

- Postavljeno je bilo tudi vprašanje o **gradnji drugega kraka obvoznice** (povezava za Adlešiče, Tribuče in Griblje), ki bi olajšala dostop do centra Črnomlja. Predstavniki občine odgovarjajo, da obvoznice do samega centra mesta še ne bo kmalu, saj je to državna cesta, ki pa spada v protokol 3. razvojne osi.
- Za ljudi, ki delajo v centru mesta, in se do Črnomlja pripeljejo iz smeri Adlešičev, bo urejeno parkiranje na Majerju, od koder se ureja tudi **pešpot v center mesta**, ki pa je velikokrat tarča vandalizma. Ta pot ne bo najbolj primerna za težje mobilne ljudi zaradi stopnic.
- Za težje mobilne ljudi je predvidena ureditev daljše poti od Majerja preko akvadukta do Vojinske ceste in potem naprej v center mesta. Del te poti je zelo strm in ga bo potrebno še urediti, da bo lažje dostopen za mamice z vozički itd.
- V pripravi je dokumentacija za ureditev **asfaltiranega parkirišča na Majerju**, pred montažnim objektom vrtca, s katerim se bo razbremenilo mestno jedro.
- Predvidena so arheološka izkopavanja v ulici Mirana Jarca, ki bodo dodatno zmanjšala število PM v centru.
- Večkrat je bil tudi podan predlog za izgradnjo mostu med Majerjem in centrom Črnomlja, s katerim pa niso soglašali na Zavodu za varstvo kulturne dediščine Slovenije (ZVKDS).

Zaključki: Izgradnja obvoznice, ki je državna cesta, je predmet protokola 3. razvojne osi in ne občine; urejajo se parkirna mesta na Majerju; dostop do centra bo zagotovljen po dveh pešpotah (v samem centru in daljša, preko akvadukta); izgradnjo mostu, ki bi povezal Majer s samim centrom, ovira ZVKD.

Zaključki:

Želje krajanov KS Adlešiči so glede na ugotovitve zgoraj navedene delavnice v sklopu priprave dokumenta Strategija razvoja Občine Črnomelj 2018–2025 v opredeljenem obdobju naslednje:

1. Vzdrževanje obstoječe prometne infrastrukture (udarne jame, preplastitve, ustrezne (pre)kategorizacije ...) in nadaljevanje s pozivi občine glede daljšega obratovalnega časa ter glede prenove žuniškega mostu.
2. Ureditev javne razsvetljave, tam, kjer ljudje živijo, pa je sedaj še ni.
3. Dokončna ureditev javnega vodovoda, kjer le-ta ni urejen.
4. Ureditev potrebne dokumentacije (uporabno dovoljenje, dovozna pot ...) za Gasilski dom/Dom krajanov Adlešiči.
5. Ureditev javne kanalizacije, če bo le-ta možna.
6. Nujno vzdrževanje javnega kala in ureditev dovozne ceste do le-tega.
7. Zaradi dejstva, da imajo lastniki zemljišč veliko ovir znotraj območje Nature 2000 zaradi le-tega, lastniki podajo jasne podatke (št. parcele in konkretna težava na tej parceli) občini z namenom, da lahko le-ta posreduje naprej pri ustreznih organih glede sprejetih odločitev na območju Nature 2000.
8. Nadaljnje aktivnosti za vzpostavitev ustreznih avtobusnih postajališč (npr. v Dolenjcih).
9. Ustrezna ureditev pluzenja do posameznih krajanov, ki je v domeni odločitve krajevne skupnosti.
10. Vzpostavitev optičnega omrežja,
11. Obnova fasade cerkve.

Zapisnik pete delavnice Krajevne skupnosti Tribuče za namen priprave strategije razvoja Občine Črnomelj, z dne 15. 3. 2018

Prisotni: Županja Občine Črnomelj Mojca Čemas Stjepanovič s sodelavci, predsednik krajevne skupnosti Tribuče Primož Kozan, mag. Maja Pucelj ter 21 krajanek in krajanov krajevne skupnosti Tribuče (lista prisotnosti je na voljo na vpogled pri Občini Črnomelj)

Glavni izzivi na področju krajevne skupnosti (v nadaljevanju KS) Tribuče:

- Ureditev povezav med regionalno cesto z lokalnimi cestami. Regionalna cesta je v domeni DRSI (občina nenehno opozarja na potrebno ureditev le-te), lokalne ceste pa so v domeni občine in bo tiste, ki so potrebne sanacije, potrebno sanirati po določenem vrstnem redu. Poleg tega je potrebna še sanacija ceste Adlešiči–Žuniči in ureditev asfalta na cesti Šikonja–Vipavec. Izpostavljen je bil tudi problem stoječe vode na določenih cestnih odsekih (potrebna ureditev odvodnjavanja).
- Ureditev javne razsvetljave, kjer je le-ta potrebna.
- Ureditev kanalizacije (problem nove uredbe in operativnega programa – po prvem osnutku je bilo v Tribučah načrtovano večje naselje, trenutni osnutek pa predvideva, da bi imelo javno kanalizacijo le $\frac{1}{4}$ prebivalstva Tribuč, kar ni sprejemljivo – ali se opremlja celotno naselje ali ne; počakali bodo na dokončen predlog s strani države).
- Menjava avtobusnega postajališča v Desincu in v prihodnjem letu postajališča Tribuče.
- Ureditev optike, ki sicer ni v domeni občine, vendar pa občina preverja pri izvajalcih (pri Telekomu), kako daleč so in kdaj nameravajo opremiti določena področja. Po sestanku z le-temi bo občina obvestila predsednika KS skupnosti, kako kaže z opremljanjem z optiko na področju KS Tribuče. Izpostavljeno je bilo, da je problem z optiko tudi v samem mestu Črnomelj, ne le na območjih, oddaljenih od samega centra občine – pobuda: ureditev centrale v gasilskem domu kot rešitev problema širokopasovne povezave.
- Izpostavljen je bil problem predolgega čakanja na Komunalno Črnomelj d. o. o. za praznjenje greznic – županja poudarja, da je potrebno to vzeti v zakup in se temu primerno časovno pravočasno organizirati.
- Ureditev nevarnih elektro kablov: predlog je bil, da se le-ti položijo na določenih kritičnih mestih neposredno v zemljo.

Zaključki:

Želje krajanov KS Tribuče so glede na ugotovitve zgoraj navedene delavnice v sklopu priprave dokumenta Strategija razvoja Občine Črnomelj 2018–2025 v opredeljenem obdobju naslednje:

1. **vzdrževanje obstoječe prometne infrastrukture** (ureditev povezav med regionalno cesto z lokalnimi cestami in sanacija določenih lokalnih cest/poti (kot denimo cesta Šikonja–Vipavec);
2. **postavitev javne razsvetljave**, kjer je le-ta potrebna;
3. **ureditev kanalizacije**, kjer bo to, seveda skladno z novo uredbo, možno urediti;
4. **menjava avtobusnega postajališča v Desincu in v Tribučah**;
5. **ureditev nevarnih prostovisečih električnih in telefonskih električnih kablov** (želja občanov je, da se jih zakoplje v zemljo) – občina bo opozorila Elektro Ljubljana d.d., DE Novo mesto, nadzorništvo Črnomelj o potrebni sanaciji le-teh.;
6. **vzpostavitev optike**.

Zapisnik šeste delavnice Krajevne skupnosti Stari trg za namen priprave strategije razvoja Občine Črnomelj, z dne 16. 3. 2018

Prisotni: Županja Občine Črnomelj Mojca Čemas Stjepanovič s sodelavci, predsednica krajevne skupnosti Stari trg Renata Butala, mag. Maja Pucelj, dr. Petra Štrekelj ter 28 krajanov in krajanov krajevne skupnosti Stari trg (lista prisotnosti je na voljo na vpogled pri Občini Črnomelj)

Kratek pregled dosežkov KS Stari trg v letu 2017 in plani za prihodnje:

– Na začetku sestanka krajevne skupnosti je predsednica KS izpostavila naslednje probleme: nerešen problem s parkiranjem v središču Starega trga, saj se nikjer ne da parkirati, nerešeno ostaja parkirišče pri igrišču, počivališče pri Vidmu, ureditev počivališča pri Rokanu, avtobusna postaja, ureditev lastništva pri gasilskem domu – prosijo za pomoč županjo, ker imajo tu še vedno probleme s Petrolom in z blagovnimi rezervami. Še posebej glede na to, da hočejo dograditi gasilski dom in pridobiti tudi prostore za kulturno društvo ter ostala društva in krajevno skupnost. Potem pločnik od bloka do tovarn – tam je zdaj državna cesta, vendar je opazen problem hitrosti. Igrala za otroke pri igrišču – kar bodo skušali urediti preko projekta. Zatem asfaltiranje in ureditev javnih površin, preplastitve. Problem opornega zidu v Sodevcih – pri turizmu Rade, kjer je nujna sanacija, ki pa bi se naj že odvijala, ampak zaradi snega to še ni narejeno. Izpostavljajo tudi problem z jezovi – Dečina in Sodevci (opozarjajo, da je v Sodevcih pretrgan jez in da bi bilo to potrebno urediti). Izpostavili so potrebo po ureditvi parkirišča pri Sodevskem kalu, kar bodo sedaj skušali urediti preko projekta, ki ga pripravljajo. Izpostavili so tudi potrebo po preplastitvi same vasi Sodevci. V Radencih je nujna sanacija ceste nad Radenci in pa ureditev brežin nad Radenci in pa na cesti Dečina–Sodevci. Opozorili so, da Radenski kal še vedno ne drži vode. Potrebno bi bilo urediti tudi parkirišče in cesto do kala. Izpostavili so tudi potrebo o razširitvi čistilne naprave Radenci na gornje in dolnje Radence, kanalizacijo pa bo potrebno urediti tudi pri vstopnem in izstopnem mestu Radenci, saj gre le-ta tam v Kolpo. Izpostavili so potrebno po igralih na vstopno/izstopnem mestu, ki trenutno niso v skladu z veljavno zakonodajo (na kar je opozoril tudi inšpektor). Izpostavili so tudi potrebno po preplastitvi cest do vstopnih/izstopnih mest in kalov ter ustrezno rešeno urejanje le-teh. Potreba je tudi po ureditvi parkirišča za avtobuse v Radencih, katero sicer skušajo sami urejati, vendar menijo, da brez pomoči občine to ne bo šlo. Glede potreb po preplastitvah cest in pridobitve javne razsvetljave so bila izpostavljena še naslednja naselja: Gorenja in Dolenja Podgora, Zagozdec, Kovača vas. V Deskovi vasi je izpostavljena potreba po zamenjavi salonitnih cevi, kar je v teku. Nujna preplastitev je bila izpostavljena tudi v Preselju, sploh od mejnega prehoda do Kota in pa ureditev pešpoti v tem kraju. Krajanje so bili opozorjeni, da si morajo urediti snegolove (na to jih je opozoril tudi medobčinski redar). Nujna bi bila tudi sanacija smetišča Rokan, kjer se prepreči nadaljnje odlaganje smeti (kar se lahko naredi tudi s čistilno akcijo; so pa opozorili, da nimajo prave rešitve, kako to zaščititi pred nadaljnjim odlaganjem smeti, saj so enkrat že dali rampo in ključ za lastnike, kar pa se ni obneslo).

– Predsednica KS in Petra Madronič sta pripravili predlog za prijavo na razpis z naslovom »*Čredniška pot*«. Partnerji v projektu so kulturno društvo, Občina Črnomelj, RIC Bela Krajina, LAS Dolenjske in Bele Krajine in Krajinski park Kolpa. V okviru tega projekta bi uredili in opremili sprehajalne in kolesarske poti, ki bi povezovale Polanske kale in vodne vire, ki so nekoč služili napajanju živine in preživetju prebivalcev. V sklopu tega projekta bi se obnovila tudi korita, uredilo bi se igrišče z igrali in lopo za shranjevanje športnih rekvizitov, vsako leto pa bi kulturno društvo priredilo prireditev na temo pastirskih iger, opremilo bi se obstoječe tematske poti in razgledne točke, kot na primer Sodevska stena, uredila bi se počivališča. Pot bi vodila vse do Zagozdeca, kar pomeni, da sta v projekt vključeni obe krajevni skupnosti in obe občini.

Pojasnila županje glede izpostavljenih problemov v KS Stari trg:

- Županja je opozorila, da se pri urejanju lastništva oziroma nakupu zemljišča za ureditev avtobusnega postajališča (postavitev postajne hišice) in za širitev gasilnega doma zapletajo zadeve, saj se Petrol in blagovne rezerve ne strinjajo s pripravljeno cenitvijo in zahtevajo previsoke cene – skušali se bodo še naprej pogajati in znižati to ceno.
- V letu 2018 bo izveden prvi odsek Radenske ceste, predvideno dokončanje je v dveh/treh letih.
- Županja glede opozorila, da Radenski kal ne drži vode, naj bi se preverilo in da so izpostavili, da to ne drži.

- Županja je glede opremljanja OŠ in vrtca izpostavila, da postopoma posodablja opremo v obeh objektih, v teku je priprava sanacije kurilnice; bilo je izpostavljeno, da so razmišljali tudi o energetske sanaciji OŠ, vendar so strokovnjaki s tega področja dali jasno vedeti, da učinek energetske sanacije zaradi tega, ker je stari del šole zaščiten, ne dajejo takih rezultatov, da bi bila investicija smotrna, kar pomeni, da ne bi bilo uspeha pri prijavi na razpis za pridobitev sredstev.
- Glede pešpoti s strani Dola proti Prelesju je občina naletela na eno oviro, in sicer zaradi dejstva prisotnosti Krajinskega parka in pa bližine reke bo potrebno zaprositi za soglasje Direkcije za vode, ki pa je občina še ni dobila.

Pripombe in komentarji občanov:

- Ravnateljica OŠ je izpostavila problem, da učenci in otroci v Starem trgu in njegovi okolici nimajo primerne površine za tek in si želijo, da bi se lahko uredile površine za tek okrog igrišča. Namreč, vsako leto poteka testiranje za športno-vzgojne kartone in v okviru tega imajo tudi tek na 60 metrov in tek na 600 metrov, tega seveda ne morejo izvajati na cesti, ker je pač prenevarno, ne morejo pa ga tudi izvajati na nekih naravnih površinah, ker niso ravne. Poleg tega tudi sama podlaga ni primerna, da bi otrok lahko tam varno tekel. Torej se morajo voziti ali v Črnomelj ali na Vinico, kar pa seveda predstavlja finančni strošek. Otroci posledično tudi ne morejo razvijati nobene panoge atletike, tako da so za to prikrajšani. Razmislek, ali se to lahko priključi projektu »*Čredniška pot*«. Izpostavljeno je bilo, da se bo igrišče urejalo tudi zato, ker je bilo to včasih sejmišče in bo tam začetna točka te čredniške poti. Na igrišču se bodo prirejale tudi prireditve na temo pastirskih iger, zato je bilo izpostavljeno, da otroci v Starem trgu rabijo igrala, ki bodo na temo pastirjev.
- Izpostavljena je bila želja po ureditvi prometne povezanosti ob Kolpi, če hočemo imeti tukaj turizem – potrebno je urediti dostop za avtobuse.
- Odstranitev štora in škarpe v Starem trgu, ki posega na cesto: sprejet sklep, da si le-to ogledajo predstavniki občine skupaj s svetom KS.
- Podan predlog s strani krajana KS, da se Občina Kočevje, Kostel in Občina Črnomelj skupaj pogovorijo, kaj storiti glede preprečevanja zaraščanja in ponovne naselitve ljudi.
- Zastavljeno je bilo vprašanje, kaj se dogaja z odvedeno turistično takso in zakaj se le-ta ne vrne nazaj v kraj, kot je bilo obljubljeno, krajan pa je izpostavil tudi željo, da bi rad videl, koliko je je odvedel sam (županja je odgovorila, da mu bodo poslali te izpiske).
- Izpostavljen je bil tudi pomislek, da od Broda na Kolpi oziroma Petrinje do Vinice ni niti enega bankomata.
- Izpostavljeno je bilo tudi dejstvo, da je razpis Pokolpje napačno zastavljen, saj imajo nekatera podjetja sezonsko zaposlovanje in posledično na ta razpis ne morejo kandidirati.
- Iz zбора krajanov je bilo sprejeto, da se preda v preveritev stanja v Dečini medobčinskemu redarju, saj je potrebno tam prikolice in ostalo, kar je tam, pospraviti.
- Prav tako je bilo izpostavljeno, da je potrebno vzpostaviti javno razsvetlavo v Dečini (predlog: solarne luči), kar se poda kot pobudo s tega zбора krajanov.
- Potreba po vzpostavitvi optike v KS, kar pa ni v domeni občine, ampak izvajalcev.
- Cesta čez Vrhgora je poseben projekt Direkcije za infrastrukturo, ampak šele po letu 2019. Občina je takrat ugovarjala, da po letu 2019 te ceste več ne bo, saj bo makadam, glede na to, da bodo tam tudi pluzili. Sedaj skuša DRSI ta problem reševati preko rednega vzdrževanja, je pa vprašanje, kdaj bodo lahko to cesto dejansko dokončno uredili.
- Na vprašanje glede možnosti zarisa črte čez sredino, saj, ko je megla, ni moč videti, predstavniki občine ugovarjajo, da je Pravilnik o prometni signalizaciji spremenjen in le-te več ne predvideva.
- Glede počivališča pod Starim trgom je DRSI pristopila k urejanju le-tega.
- Zamenjava cevi za vodovod v Kovači vas, kar je že dogovorjeno z direktorjem Hidrovoda.
- Vprašanje krajanov je bilo, kako bodo naselja, kot so Podgora, Zagozdec, Deskova vas, Kovača vas, reševala problem z odplakami, glede na to, da ne bodo imeli čistilne naprave; predstavniki občine so izpostavili, da kanalizacija tam ni predvidena z novo uredbo, tako da

bodo tukaj morali vaščani urediti stvar z malimi čistilnimi napravami, v kolikor nimajo ustrezne greznice, zaenkrat se planira postavitev kanalizacije le na Gornje Radence.

– Izpostavljen je bil problem kamnoloma pod vaško skupnostjo Deskova vas–Kovača vas, ki postaja divje odlagališče za vse sorte materiala.

– Na vprašanje časovne opredelitve preplastitve Dolenje Podgore so predstavniki občine odgovorili, da se časovno težko opredelijo, saj imajo 240 km občinskih cest, ki so večinoma vse več ali manj stare po 30, 40 let in razpadajo (razen tistih, ki so bile v zadnjem času obnovljene). Nameravajo narediti analizo posnetka stanja in vzpostaviti prioriteten plan obnov. Letos gre v izvedbo del ceste v Radence. Krajanka je izpostavila, da do Gorenje Podgore praktično sploh ni več določenega ceste, do leta 2025 pa te ceste najbrž sploh več ne bo. Prosijo za sanacijo vsaj tistega nujnega dela, potem pa postopno še vse ostalo, prosijo pa tudi za postavitev količkov ali za obsekavanje cest.

– Izpostavljeno je bilo, da je za KS Stari trg prioriteta obnova cest, saj je ta dolina pozimi nedostopna.

– KS Stari trg je največji porabnik sredstev za pluzenje, saj imajo največ snega, sledi Vinica, ki pa ima večjo površino. Izpostavljeno je bilo, da zaradi velikih sredstev, ki jih namenijo za pluzenje, ne morejo izvesti skorajda nobenih dodatnih sredstev za vzdrževanje krajevnih cest, podan je bil pa občitek, da še tisto, kar je na voljo, gre izključno na Radence.

– Izpostavljeno je bilo, da so na Dolenji Podgori že lani ali celo predlani delali podtalni hidrant, ker so imeli probleme z umazano vodo, zaradi česar so na treh delih prekopali cesto, niso je pa povrnili v prvotno stanje, kar je potrebno urediti.

– Na vprašanje glede možnosti postavitve oglasne deske v Gorenji Podgori je bil odgovor predsednice KS, da KS za to ni pristojna, da so po vseh vaseh table postavile vaške agrarne skupnosti.

– Krajanka iz Gorenje Podgore je izpostavila že večkrat izpostavljeno prošnjo, da bi dobili vaški kal, ki je na občinski zemlji, v najem, vendar ne dobi ustreznega odgovora, na kar je županja odgovorila, da ustrezno preveri; krajanka je še opozorila, da mora biti občini v interesu, da se ohranja kulturna dediščina in da ima le-to nekdo pod ustreznim nadzorom (v mislih je imela kal in studenec) – županja je opozorila, da jim je to seveda v interesu, vendar pa se je potrebno držati določenih pravil, da je potrebno pridobiti za takšen najem tudi soglasje KS ... Občina poda odgovor v roku enega tedna, kako je s to možnostjo.

Zaključki:

Želje krajanov KS Stari trg so glede na ugotovitve zgoraj navedene delavnice v sklopu priprave dokumenta Strategija razvoja Občine Črnomelj 2018–2025 v opredeljenem obdobju naslednje:

1. vzdrževanje že obstoječe prometne infrastrukture (Sodevci, Radenci, Dečina–Sodevci, Gorenja in Dolenja Podgora, Zagozdec, Kovača vas, Prelesje);
2. sanacija kotlovnice v OŠ Stari trg;
3. vzpostavitev javne razsvetljave, kjer je le-ta potrebna in smotrna (predlog: postavitev solarnih luči; izkazane potrebe so v Gorenji in Dolenji Podgori, Zagozdecu, Kovači vasi, Prelesju ter Dečini);
4. ustrezno nasloviti problem z nezadostnimi parkirnimi prostori (v središču Starega trga in pri igrišču);
5. ureditev avtobusnega postajališča v Starem trgu in postajališča za avtobuse v Radencih (pri čemer KS potrebuje pomoč občine) ter v sklopu tega razmisliti o ustreznem načinu ureditve prometne povezanosti ob Kolpi (ureditev ustreznega dostopa za avtobuse);
6. sanacija jezov (Dečina, Sodevci – občina naslovi prošnjo na Direkcijo za ceste);
7. ureditev parkirišča in ceste do kala ter vstopno/izstopnih mest in urediti ustrezno vzdrževanje le-tega;
8. ureditev kanalizacije in čistilne naprave v Radencih;
9. zamenjava salonitnih vodovodnih cevi (izpostavljena potreba v Deskovi vasi);
10. vzpostavitev primerne površine za tek okoli igrišča pri OŠ Stari trg.
11. – dograditev gasilskega doma in pridobitev prostora tudi za kulturno društvo in ostala

- društva ter krajevno društvo (pred tem je potrebno urediti ureditev lastništva pri gasilskem domu – krajanji za pomoč prosijo županjo, saj imajo probleme s Petrolom in z blagovnimi rezervami);
12. vzpostavitev optične infrastrukture;
  13. postavitev pločnika v Starem trgu (od bloka do tovarn, kjer pa je cesta v državnem lastništvu, zato občina lahko na to le opozarja DRSI);
  14. vzpostavitev ceste čez Vrhgoro, ki je projekt DRSI (po letu 2019);
  15. pridobiti igrala za otroke pri igrišču ter ustrezno urediti igrala na vstopno/izstopnem mestu v Radencih;
  16. sanacija opornega zidu v Sodevcih;
  17. ureditev počivališča pri Vidmu in Rokanu ter ureditev parkirišča pri Sodevskem kalu;
  18. ureditev snegolov na hišah v Starem trgu;
  19. sanacija smetišč/divjih odlagališč v KS Stari trg (Rokan, kamnolom pod vaško skupnostjo Deskova vas–Kovača vas);
  20. vzpostavitev pešpota s strani Dola proti Prelesju;
  21. če je možno, oddati vaški kal v najem Gornji Podgori.

Pojavil se je tudi pomislek, ki se ga ustrezno naslovi v Strategiji razvoja Občine Črnomelj 2018–2025, in sicer, da se naredi analizo posnetka stanja cest po celotni občini in postavi prioriteten plan obnove cest.

Zapisnik sedme delavnice Krajevne skupnosti Butoraj za namen priprave strategije razvoja Občine Črnomelj, z dne 17. 3. 2018

Prisotni: Županja Občine Črnomelj Mojca Čemas Stjepanovič s sodelavci, predsednik krajevne skupnosti Butoraj Janez Perušič, mag. Maja Pucelj ter 26 krajanek in krajanov krajevne skupnosti Butoraj (lista prisotnosti je na voljo na vpogled pri Občini Črnomelj)

Kratek pregled dosežkov KS Butoraj med leti 2014–2018 in plani za v prihodnje:

- Razširitev ceste in postavitev zaščitne ograje na cesti Butoraj–Zorenci (asfaltiranje v dolžini 140 m in 180 m zaščitne ograje).
- Asfaltiranja odseka ceste Velika Lahinja–Sadeži, urejanje muld in razširitve poti po KS Butoraj in razporeditev 20 kubičnih metrov gramoza.
- Februarja 2016 je bila v sklopu praznika Občine Črnomelj otvoritev vodohrama in asfaltne ceste na Sadeži.
- Rešena so bila tudi lastniška razmerja pri športni dvorani – igrišče je last KS Butoraj, zemljišče, kjer je športna dvorana, pa je last športnega društva Butoraj.
- V postopku ureditve je tudi vris ceste pri gasilskem domu.
- Jeseni 2016 so na zboru krajanov sprejeli sklep, da pokopališko in pogrebno službo na njihovem pokopališču izvaja Komunala Črnomelj.
- Rešena je bila reklamacija poškodb asfalta na odseku Velika Lahinja–Sadeži.
- Postavljena je bila pa še dodatna varnostna ograja v dolžini 80 metrov na cesti Butoraj–Zorenci in pa 140 metrov le-te na cesti Butoraj–Velika Lahinja.
- V izdelavi je projektna dokumentacija za izdelavo pločnika in avtobusnega postajališča na Butoraju.
- Javna razsvetljava in ureditev ekološkega otoka za smetnjake na Gornjem Butoraju, plan tudi po celotnem Butoraju, Veliki Lahinji in Zorencih (na Veliki Lahinji težava s postavitvijo luči, ker v vasi ni odjemnega mesta).
- Dokončanje varnostne ograje pred Veliko Lahinjo (skoraj 180 m).
- Želja po vzpostavitvi optične povezave v KS Butoraj.

- Izpostavljeno je bilo vprašanje, kako kaže glede kanalizacije, ker se nova uredba še spreminja, občina ne more podati dokončnega odgovora, kako bo s kanalizacijo (vendar pa nova uredba ne predvideva, da bi bila le-ta izgrajena v KS Butoraj, vendar morajo trenutno tudi sami predstavniki občine podati ustrezne informacije, saj tudi sami čakajo na dokončno uredbo).
- V planu je tudi razširitev ceste Butoraj–Velika Lahinja (za eventualno razširitev omenjene ceste bosta Jože Perušič in Dušan Švajger odstopila 2 m svoje zemlje), kjer se čaka na odmero te lokalne ceste za pridobitev gradbenega dovoljenja.
- Postavili so štiri nadzemne hidrante, enega planirajo še letos.
- Medobčinsko redarstvo je opravilo ogled lokacije, kjer je bil odložen gradbeni material v večjih količinah, pri čemer je le-to podalo prijavo na medobčinsko redarstvo, poleg tega je obravnavalo tudi uničeno pot v gozd, za kar je bila podana prijava na inšpektorat za gozdarstvo.
- Potrebno bo postaviti prometni znak za omejitev tonaže, ki prepoveduje vožnjo po razmočenem terenu.
- Preureditev priključka javne poti Zorenci na lokalno cesto.
- Izražena je bila želja po vzpostavitvi sprehajalne ali kolesarske poti od Drag do Dragatuša (ali pa vsaj do Butoraja).
- Plan, da se spremeni nezazidalne parcele med hišami v zazidalne; stvar se preveri preko krajevne skupnosti.
- Izpostavljeno je bilo vprašanje glede javnega prevoza, na kar je županja odgovorila, da so se številne relacije javnega prevoza ukinile zaradi ljudi, ker se vozijo z osebnimi avtomobili.
- Krajane je zanimalo, kako kaže s 3. razvojno osjo, kar je županja pojasnila, da tretja razvojna os s podpisom protokola, ki je bil lansko leto, zaenkrat teče tako, kot je bilo zastavljeno. Do sedaj se v novomeškem delu zelo premika, v tem delu pa tudi, kar se tiče projektne dokumentacije. Sprejet je bil tudi državni prostorski načrt – druga faza. Če bo tako teklo naprej, bo za ta del do Malin – naj bi bilo pridobljeno gradbeno dovoljenje do 2019 za ta, belokranjski, del. Za novomeški del do Revoza pa letošnje leto do konca leta 2002, naj bi bila urejena prva faza razvojne osi, tj. tunel Maline, dokončana. Potem pa naprej Črnomelj – jug, za Vinico pa dokler ni državnega prostorskega načrta nobeden ne daje nobenih informacij. Ker sama umestitev v prostor traja minimalno tri leta.
- Krajanji so izpostavili še pomislek glede primanjkljaja zdravnikov (županja odgovora, da je to res problem, ampak je po normativih zaenkrat število zdravnikov ustrezno) in ustreznih parkirnih prostorov, predvsem pri ZD Črnomelj, kar pa je problem (izpostavljeno je bilo, da tam parkirajo tudi delavci iz Livarja in Akrapoviča).
- Izpostavljen je bil problem preozkih poti, ki vodijo na polja, saj denimo kombajn ne more na polje – predsednik KS odgovarja, da bo potrebno preveriti lastništvo.

Zaključki:

Želje krajanov KS Butoraj so glede na ugotovitve zgoraj navedene delavnice v sklopu priprave dokumenta Strategija razvoja Občine Črnomelj 2018–2025 v opredeljenem obdobju naslednje:

1. vzdrževanje že obstoječe prometne infrastrukture in postavljanje varnostnih ograj, kot tudi razširitev ceste Butoraj Velika Lahinja ter preureditev priključka javne poti Zorenci na lokalno cesto;
2. izdelava pločnika in avtobusnega postajališča na Butoraju;
3. javna razsvetljava in ureditev ekoloških otokov po celotni KS;
4. postavitev potrebnih nadzemnih hidrantov;
5. vzpostavitev sprehajalne ali kolesarske poti od Drag do Dragatuša (ali pa vsaj do Butoraja);
6. vzpostavitev optične infrastrukture;
7. razširitev poti, ki vodijo na njive, kjer je to potrebno in izvedljivo;
8. sanacija poškodovanih gozdnih poti in odstranitev smetišča gradbenega materiala;

9. postavitev prometnega znak za omejitve tonaže, ki prepoveduje vožnjo po razmočenem terenu;
10. v sodelovanju KS z občino se preveri, ali je možno spremeniti nezazidalne površine med hišami na Butoraju v zazidalne.

Zapisnik osme delavnice Krajevne skupnosti Griblje za namen priprave Strategije razvoja Občine Črnomelj, z dne 21. 3. 2018

Prisotni: Županja Občine Črnomelj Mojca Čemas Stjepanovič s sodelavci, predsednik krajevne skupnosti Griblje Toni Brinc, mag. Maja Pucelj ter 21 krajanek in krajanov krajevne skupnosti Griblje (lista prisotnosti je na voljo na vpogled pri Občini Črnomelj)

Kratek pregled dosežkov KS Griblje za obdobje 2014–2018 in plani za prihodnje:

- Narejeni sta bili kanalizacija (zaključni del) in komasacija; vodovod je vgrajen. Skupaj s KS načrtujejo javno razsvetljavo in pa sanacijo delov cest po samih Gribljah. V letošnjem letu plan sanacije glavne ceste Griblje–Črnomelj v smeri Cerkvlišč in sanacija udarnih jam v Gribljah ter javna razsvetjava z optiko¹⁹⁶ in pa javna razsvetljava.
- Celotno območje občine ima velike težave s sanacijo cest, na delu KS Griblje predvsem Cerkvišče, od glavne ceste Griblje–Črnomelj v smeri proti Metliki.
- V KS Griblje so predvideli prvotno izgradnjo javne razsvetljave po fazah, in sicer: 1. faza Brinsko selo, 2. Dolnje Griblje, 3. Gornje Griblje in 4. faza ob glavni cesti, ki bi se delala skupaj z gradnjo pločnika.
- Ob koncu lanskega leta je bila prejeta informacija, da Telekom Slovenije načrtuje na tem delu gradnjo optike, kar prinese spremembo načrtov, saj bo cca. 70 % cest za optiko prekopenih že s strani Telekoma, KS namerava k temu istočasno priključiti gradnjo javne razsvetljave, torej vzporedni projekt. Telekom s tem soglaša. Ostane 30 % takšnih delov cest, za katere mora stroške prevzeti občina in KS Griblje. Za pripravo obnove le-teh bi KS potrebovala finančno podporo občine v vrednosti 30.000 EUR; županja navaja, da bo občinska finančna pomoč za preostali del (za stroške cevi in valjavce) zagotovljena, a s predpogojem dokončnega dogovora skupaj s Telekomom glede načrta dela postavitve optike – občinski predstavniki imajo namen vzpostaviti stik s Telekomom za razgrnitev terminskega okvira izgradnje optike (podana je bila informacija, da Telekom namerava začeti z investicijo v prvi polovici leta).
- Investicija v gradnjo optike ni stvar občine, pač pa stvar komercialnih družb, ki prostovoljno izkazujejo komercialni interes; glede opremljanja naselja Cerkvišč z optiko je svoj interes najavila družba RUNE-SI d. o. o., vendar v praksi zadeva stoji. Uradni cilj pa je, da se do leta 2020 celotno Slovenijo pokrije z optiko; županja krajanom predlaga, naj samoiniciativno vzpostavijo stik s tem podjetjem in povprašajo o zadevi, saj občina kot nepogodbena stranka žal ne sme uradno poizvedovati.
- Asfaltiranje ceste Cerkvišče–Krasinec: težava na tej cesti je, da ima 1/3 te ceste v lasti Občina Črnomelj, 2/3 pa Občina Metlika; za urejanje celotne trase bi bil potreben medsebojni dogovor oz. interes, a žal ta ni prisoten na metliški strani (ni prioriteta). Možna je torej le sanacija črnomaljskega dela poti; asfaltiranje te ceste je tako rekoč nuja, saj je KS Griblje v osmih letih vanjo vložila preko 6.000 EUR; dodatnih razpisov za sredstva za ceste s strani ministrstva ni za pričakovati.

---

¹⁹⁶ Optika pa žal ni v domeni občine, ampak posameznih ponudnikov le-te; januarski razpis Ministrstva za sredstva za t. i. bele lise je občinam odvzel pravico do kandidature, od sedaj zgolj operaterji skrbijo za opremljanje gospodinjstev po občini z optiko. Šele v juniju (9. 6.) se pričakuje povratna informacija morebitnih interesentih za ureditev območij občine Črnomelj oz. Bele krajine.

- Zaprtje in preselitev poslovalnice Pošte Slovenije v Gradacu: poslovalnica v Gradacu je sedaj vezana na Pošto Metlika, poštna številka pa krajanom ostaja nespremenjena; obstaja možnost, da se Griblje vežejo na pošto Črnomelj, namesto v Metliko; po glasovanju sprejet sklep KS, da lahko sedež za Griblje ostane na Pošti Metlika.
- Želja krajanov KS Griblje je, da se v naslednjem mandatu vse vaške poti v celoti preplastijo, ker je ta asfaltna podlaga resnično dotrajana, nazadnje je bila renovirana približno 35 let nazaj, s takratnimi materiali in postopki in takratnim udarniškim delom krajanov, v veliko mestih je že kritična oz. propadla; nekaj malih delov cest je KS preplastila ob izgradnji kanalizacije ob pobudah krajanov samih; te ceste so bile do sedaj prekopane štirikrat, zdaj bo stekla še optika, verjetno sanacija pred tem ne bi bila smiselna. Občina Črnomelj je planirala sanacijo cest v KS Griblje že jeseni 2017, delo pa ni prišlo na vrsto pri cestnem podjetju, bo pa sanacija vsekakor stekla letos za Griblje in bo cenejša kot pa sanacija za Cerkevšče, ki je planirana za naslednje leto po novem ceniku.
- Županja je opozorila krajane KS na prejeto opozorilo občinskega inšpektorja na težavo v KS zaradi odlaganja odpadkov na mestih, kjer to ni predvideno (na zasebnih zemljiščih) – problem divjih odlagališč; za nespoštovanje krajanom grozijo visoke kazni (od 200 EUR naprej); ljudi je treba ozavestiti, da s tem onesnažujejo naravno okolje in hkrati povzročajo škodo lastnikom zemlje, kamor nepremišljeno odlagajo odpadke. Županja polaga na vest vsem krajanom, da prenehajo s tovrstnimi škodljivimi praksami in naj prijavijo vse kršitelje, za katere vedo, da se tega poslužujejo. Predsednik KS Griblje bo podal predlog za ureditev in čiščenje teh divjih odlagališč tekom pomladanske čistilne akcije.
- Težave so tudi glede lokacij same postavitve ekoloških otokov v KS Griblje (dostop, ponekod na zasebnih zemljiščih itd.) – predsednik KS je poudaril, da pričakujejo ustrežnejše in dostopnejše lokacije ekoloških otokov za Dolnje Griblje (predlogov zaenkrat še ni); dodali so še, da bodo Komunalno opozorili na potrebno menjavo smetnjakov in postavitve betonskega podstavka.
- Prenova avtobusnega postajališča na Cerkevšču: postajališče je dotrajano, zgrajeno iz lesa, zgrajeno na vlažni podlagi. Delo in material bi bil krit s strani članov KS Griblje, tako da tukaj ne potrebujejo pomoči občine.
- Pluženje ceste do Cerkevšča, kjer je bilo do danes izvedeno pluženje v režiji KS z izbranim izvajalcem, cesta poteka skozi gozd. Po njej vozi tudi avtobus. Hitro nastane led zaradi senčne lege, kar kaže na nevarnost poledice in s tem nevarnost za udeležence v prometu na tej cesti. Interes je, da se ta cesta v času sneženja spluži in posoli s strani vzdrževalca državnih cest, ker KS Griblje nima možnosti doslednega posipa in tudi pluženja iz razloga bremenitve proračuna. Težave na tej cesti so tako rekoč neizogibne. V drugi zimski sezoni bo občina skušala urediti pluženje na boljši način.
- Glede Cerkevšča je bilo izpostavljeno vprašanje male čistilne naprave, glede na to, da gre za območje, kjer ni predvidene javne kanalizacije. Predstavniki občine so dejali, da Občina Črnomelj vsako leto izda razpis za financiranje malih čistilnih naprav za območje, kjer ni predvidena oz. ni javne kanalizacije (npr. Cerkevšče), da pa ni nujno, da vzpostavljajo takšno napravo, v kolikor imajo ustrezno urejeno greznico, za katero lahko dokazujejo Komunalni, da jo ustrezno čistijo.
- Podan je bil pomislek, da je tampon, ki ga dobi KS, pregrob in da potrebujejo bolj finega; problem se pojavlja na kmetijskih poteh, ki skozi leta potrebujejo vse več vzdrževanja, za kar pa KS nima dovolj finančnih sredstev; KS Griblje letno prejme tampon, v relativno majhni količini (40 m³), približno ½ le-tega namenijo za Cerkevšče (večja potreba), preostalih 20 m³ pa gre za Griblje. Po pogodbi občine z izvajalcem, ki dostavlja tampon, se pridobi grobi tampon, ki pa ga ni moč raztegniti za druga potrebna območja, če bi bilo tega več, potem ne bi bilo težave. KS Griblje je skušala zadevo urediti na način, da je naročila nato finega. A zaradi višje cene, ga je pridobila bistveno manj, skupaj cca. 26 m³. Težava se je s tem še v bistvu povečala. Predsednik KS pravi, da s to vrednostjo tampona za poljsko pot lahko uporabijo 20 m³ tampona za 30 km njivske poti in to je vse, potreba pa je

bistveno večja; drugo leto je potrebno predvideti tampon tudi za jame – »jezera«, ki nastajajo v KS Griblje.

- Večji dolgoročni projekt je, da se prične pripravljati pločnik ob javni cesti v Gribljah; pločnik ob javni cesti v Gribljah je prioriteta za normalen razvoj vasi. V izogib nadaljnjim smrtnim žrtvam na tej cesti bi se čim prej pričelo s pripravo dokumentacije in nato prehod na izvedbo.
- KS omeni še nevarnost, ki se jim je dogodila pozimi v Dolnjih Gribljah pri križišču čez občinsko cesto zaradi visečega stebra javne luči, ki je padel na cesto (zaradi teže snega). Zadevo je KS uspela rešiti z začasnim zaprtjem ceste in odstranitvijo, vendar pa prosijo, da se takšne stvari uredijo. Predstavniki občine so predlagali, da jim javijo takšne napake, da lahko sporočijo na Elektro Ljubljana za potrebno ureditev le-tega.
- Predsednik KS je podal predlog za vključitev večnamenskega doma v del strategije, saj bi bil ta potreben obnovitve. Ustanova predstavlja nepogrešljiv del dejavnosti večih skupnosti, tj. gasilski dom, športno društvo, kmečke žene, javne prireditve itd., v katerega žal niti lastnica GD niti sama KS Griblje nista zmožna celovito vzdrževati oz. vanj investirati.
- V letu 2019 se obeta 130. obletnica Osnovne šole Griblje. KS se še naprej trudi za njen obstanek, saj je ta za skupnost velikega pomena. Zaznavajo težave iz razloga neprilagojenega delovnika šole v podaljšanem varstvu otrok, ki večino staršev neizogibno pripelje do vpisa otrok v drugo (oddaljeno) šolo. Možnost obroka kosila se je na pobudo KS kasneje uvedla, vendar pa še vedno pogrešajo podaljšanje urnika varstva, vsaj za eno uro prej in eno uro kasneje, kot je sedaj predvideno (sedaj od 7.30 do 14.30). Edini strošek bi bil plačilo tej dodatni pomočnici za npr. 2 uri dela več dnevno.

Zaključki:

Želje krajanov KS Griblje so glede na ugotovitve zgoraj navedene delavnice v sklopu priprave dokumenta Strategija razvoja Občine Črnomelj 2018–2025 v opredeljenem obdobju naslednje:

1. vzdrževanje že obstoječe prometne infrastrukture (prioritetna sanacije glavne ceste Griblje–Črnomelj v smeri Cerkvišč in sanacija udarnih jam v Gribljah, asfaltiranje črnomaljskega dela ceste Cerkvišče–Krasinec, preplastitev ceste v Cerkviščih);
2. obnova in izvedba javne razsvetljave v celotnem naselju Griblje in Cerkvišče (občina bo pri tem sodelovala s Telekomom, ob predpogoju dokončnega dogovora z le-tem glede terminskega načrta izvedbe del);
3. izgradnja pločnika ob javni cesti v Gribljah;
4. ureditev pluzenja ceste do Cerkvišča (nesplužena/poledenela cesta predstavlja nevarnost tudi za avtobus s šolskimi otroci);
5. zagotavljanju večjega obsega (pre)potrebne tampona za urejanje poljskih poti;
6. obnova večnamenskega doma Griblje;
7. podaljšanje urnika varstva za otroke, ki se šolajo v podružnični šoli v Gribljah, vsaj za 2 uri (torej vsaj eno uro pred predvidenim trenutnim začetkom in vsaj eno uro po trenutno predvidenim koncem zaradi službenih obveznosti staršev, ki so sedaj primorani svoje otroke voziti v druge šole, ki jim to omogočajo);
8. prenova avtobusnega postajališča na Cerkvišču, kar bodo krajan izvedli sami;
9. sanacija obeh divjih odlagališč;
10. postavitve betonskega podstavka po določitvi lokacije za postavitev eko otokov in menjava smetnjakov;
11. izgradnja optične povezave.

**Zapisnik devete delavnice Krajevne skupnosti Črnomelj za namen
priprave strategije razvoja Občine Črnomelj, z dne 22. 3. 2018**

Prisotni: Županja Občine Črnomelj Mojca Čemas Stjepanovič s sodelavci, predsednik krajevne skupnosti Črnomelj Jaka Birkelbach, mag. Maja Pucelj ter 42 krajanek in krajanov krajevne skupnosti Črnomelj (lista prisotnosti je na voljo na vpogled pri Občini Črnomelj)

Kratek pregled dosežkov KS Črnomelj za obdobje 2014–2018, s poudarkom za leto 2017:

- Delo je temeljilo predvsem na postavljanju otroških igrišč. Na koncu prejšnjega mandata so odprli novo športno igrišče na Čardaku.
- Postavili so tudi novo otroško igrišče v blokovskem naselju v Čardaku.
- Prav tako igrišče na Dragah (v naselju Kozji plac), kjer so zamenjali ograjo, koše, gole.
- Poleg tega njihovo redno delo obsega zimsko službo, praznik praznovanja krajevne skupnosti Črnomelj, do sodelovanja z vsemi možnimi društvi in akterji v tej skupnosti. Skušajo pa nekje do 60 % proračuna nameniti investicijam (predvsem zadnje čase v otroška igrišča), pri čemer pa predsednik KS opozarja, da gre za sorazmerno nizka sredstva, ki jih certificirana igrala, ki niso poceni, morajo pa imeti takšen certifikat, zelo hitro poberejo.

Plani KS za prihodnje:

- Dopolnitev obnove igrišča na Dragah (ureditev klopi in dva nova roketna gola).
- Otroško igrišče v Loki bi se naj po pričakovanjih uredilo do prvomajskih počitnic tekočega leta.
- Obnova spomenika na Vranovičih (ureditev plošče, obnova črk, postavitev predstavitvenega panoja).
- Nabava novega igrala na otroškem igrišču na Čardaku.
- Izvedba praznovanja praznika KS, ki naj bi okvirno potekal 18. avgusta (oziroma tisti vikend).
- Obnovitev Grajske ceste, preplastitev ceste Na pristavah in obnovitev Semiške ceste.
- Gramozirali bodo tudi Semiško cesto, krajevno pot med ulico Danila Bučarja in Elcomom ter krajevno pot v Vojni vasi. Predsednik KS dodaja, da je še nekaj sredstev na voljo za gramoziranje krajevnih, poljskih poti, torej neasfaltiranih poti, tako da je odprt za predloge.

Pregled dosežkov v mestu Črnomelj za leto 2017, kot jih je izpostavila županja za področje KS Črnomelj:

- Celotna energetska sanacija stavb v Črnomlju (menjava stavbnega pohištva in kotlovnice na biomaso na gradu, energetska sanacija bivšega dijaškega doma s knjižnico ter novi energent za OŠ Milke Šobar-Nataše in za OŠ Mirana Jarca).
- Obnova zunanje kanalizacije na zgornjem dvorišču pred OŠ Milke Šobar- Nataše.
- Prijava nabave terminalov za reševalno postajo in avtomatske zunanje defibrilatorje.
- Pridobili so gradbeno dovoljenje za novo gradnjo oziroma nadomestno gradnjo OŠ Loka; v teku priprava dokumentacije za gradbeno dovoljenje za rušitev starega dela Osnovne šole Loka.
- Projektna dokumentacija za povezovalni hodnik med OŠ Milke Šobar-Nataše in bivšim dijaškim domom je v zaključni fazi, v kratkem bo oddana tudi vloga za gradbeno dovoljenje na upravno enoto.
- Uspešni na prijavi za izvedbo projekta Center za krepitev zdravja v sodelovanju z ZD Črnomelj, kar bo izvedeno s pomočjo sredstev Občine Črnomelj, Semič in Ministrstva za zdravje. Gre za izvajanje preventivnih aktivnosti, ki bodo prispevale k ozaveščanju lokalnega prebivalstva k pomembni skrbi za lastno zdravje.
- Kar se tiče cestne infrastrukture je bila urejena Kidričeva ulica (pločnik, javna razsvetljava, poskrbljeno je tudi za večjo varnost tako pešcev oziroma prebivalcev tega dela Loke kot tudi osnovnošolcev, srednješolcev, prav tako tudi vrtčevskih otrok, saj je bila ulica res že v izredno slabem stanju).
- Izvedenih kar nekaj sanacij vodovodov in kanalizacij v KS Črnomelj. V izvajanju je gradnja kanalizacije na Trdinovi ulici, Pod gozdom in Na pristavah.
- Izvedena sanacija stopnic na Majer – v povezavi z mestnim jedrom.

- Projekt glede ceste v Vojni vasi je bil sicer zelo dobro zastavljen, s pločniki, z javno razsvetljavo, vendar pa se je ustavilo pri ureditvi lastniških razmerij, zato bo potrebno videti, če se bo to dalo urediti v prihodnje.

Plani Občine Črnomelj za KS Črnomelj:

- Županja izpostavlja, da si želi več sodelovanja in programov, ki bi povečali druženje in večje razumevanje oziroma zblíževanje med krajanji (kot primer dobre prakse je županja izpostavila jutranjo telovadbo, ki jo vodi ga. Malešič).
- V postopku je projektna dokumentacija za rušitev starega vrtca v Loki in novogradnjo v javno-zasebnem partnerstvu, kjer bo naslednji teden na občinskem svetu sprejet koncesijski akt, nato pa nadaljujejo še z ostalimi aktivnostmi, ki bodo (upajo) kmalu pripeljale do novogradnje.
- V teku je nabava kombija za mobilno ovirane osebe pri OŠ Milke Šobar-Nataša.
- V teku je nabava reanimobila za ZD, kar sofinancirajo ZD in Občina Črnomelj ter Semič.
- V pripravi je dokumentacija za dograditev ZD Črnomelj (urgenca, ustrezni prostori za laboratorij).
- Prenova in izgradnja otroškega igrišča v Loki (vprašanje uspešnega urejanja lastništva in iskanje točne lokacije postavitve).
- V postopku je recenzija dokumentacije za obvoznico Čardak – letos je v planu zgraditev obvoznice z dvema avtobusnima postajališčema in javno razsvetljavo.
- Planiranje sanacije vodovodov in kanalizacije z opornim zidom na Zadružni cesti.
- Sanacija stopnic pri OŠ Mirana Jarca (več kot potrebna temeljita sanacija za varnost vseh, ki uporabljajo ta del – predvsem otrok in pa vseh prebivalcev, ki uporabljajo povezavo med Kolodvorsko ulico in Ulico Otona Župančiča).
- Narejena je idejna zasnova za vsa tri krožišča na obvoznici.
- Pripravljajo projektno dokumentacijo za preostanek manjkajoče kanalizacije v mestu (v nadaljevanju bodo vse stavbe mesta Črnomelj priključene na javno kanalizacijo in na čistilno napravo v Vojni vasi). Prijavili so se na razpis preko JV regije v nabor projektov, kjer bodo pridobljena sredstva EU za izgradnjo kanalizacije za naselja nad 2.000 prebivalcev, v sklopu tega pa potem nameravajo, kot sanacijo po vzpostavitvi kanalizacije, asfaltirati ceste, kjer bo izveden prekop za kanalizacijo (denimo ulica pod Bregom). Skupna investicija je 2,7 mio EUR za izgradnjo kanalizacij, skupaj s sanacijami ulic potem, kar bi se postopno izvajalo od leta 2019 do leta 2022.
- Oddana je dokumentacija za Grajsko cesto.

Predlogi in kritike krajanov:

Kanalizacija:

- Ureditev kanalizacije ulice Na bregu, ulice Pod gozdom, na Svibniku in na Vranovičih.

Ceste, ulice, poti in pločniki:

- Ureditev Prečne poti pri mostu.
- Obnova ulice Mirana Jarca (županja je pri tem opozorila na veliko mero potrpežljivosti in strpnosti, ker gre za zahteven projekt).
- Luknje ob pokrovih na pločnikih v Vojni vasi in potreba po sanaciji le-tega.
- Ureditev pločnika na Ločki cesti – od Butorajske naprej in na ulici Kočevje; cilj: ureditev vseh pločnikov ob glavni cesti, tam kjer je naselje.
- Ureditev križišča Ulica 21. oktobra–Čardak–Ulica Pod smreko (pri Lidlu). Županja odgovarja, da skušajo to cesto nazaj spremeniti v državno, nato pa bodo pritisnili na DRSI, da se izvede že narejen projekt za to križišče (ki bi se spremenil v krožišče).
- Problem obvoza na Trdinovi (zaprta cesta, rampa, stoječi kamioni, blato) – odgovor na pripombo je podal g. Danilo Vranešič iz javnega podjetja Komunala Črnomelj d. o. o., ki je pojasnil, da so sicer dogovorjeni s Slovenskimi železnicami za souporabo cest in da so se

dogovorili za nek režim, ki pa ga podizvajalci ne spoštujejo. Pri tem izpostavlja, da se res trudijo, da čim prej končajo z delom in prosijo za strpnost do takrat.

– Problem previsokih »ležečih policajev« na Kidričevi cesti (pri čemer je bil odgovor s strani predstavnikov občine, da le-ti ustrezajo predpisom, ki jih zahteva tehnična klasifikacija in zato ne morejo storiti ničesar).

– Ureditev pločnikov na Vranovičih.

– Ureditev povezave med Upravno enoto in črpalko, kar pa ne bo izvedljivo, zaradi zasebnega lastništva lastnikov Zadružne 16.

Javna razsvetljava:

– Ureditev javne razsvetljave na Ločki cesti.

– Ureditev javne razsvetljave na obvoznici.

– Ureditev razsvetljave ulice Pod gozdom.

– Javna razsvetljava na Tomšičevi in Nazorjevi ulici.

– Ureditev razsvetljave na parkirišču v Vojni vasi, kjer je problem v ročnem prižiganju, kar se prenese v ureditev Komunali Črnomelj d. o. o.

– Ureditev luči na blokih na Železničarski cesti 17, 19 in 21 – županja odgovarja, da kar se tiče javnih površin, bodo poskrbeli na občini, za površino, neposredno ob blokih, pa so zadolženi stanovalci, tako da sami poskrbijo za namestitev luči.

Dotrajanost/poškodbe/neustreznost objektov in predmetov:

– Mostiček pri akvaduktu je prestrm z neustreznimi materiali (kamenje in pesek), ki omogoča prehiter zdrs posameznika, poleg tega se v bližini ruši zemlja. Županja odgovarja, da je naročeno pri krajinskem arhitektu, da poskuša narediti pot bolj položno oziroma poiskati pravi material, da bi se lažje prišlo na Vojinsko ali pa na sam akvadukt, glede rušenje zemlje pa ugotavlja, da bo potrebo le-to ustrezno zavarovati.

– Ureditev stopnic pri bivši »Dolenjki«.

– Problem stoječe vode med banko in sodiščem ter pri Zdravstvenem domu – pri gostilni Olga.

– Pri Vražjem kamnu na igrišču podrte in zvite ograje, občani pa so izpostavili tudi pripombo glede mulde – predlog, da bi se dalo kakšne rešetke ali pokrov, vsaj za širino avta, saj imajo nizki avti probleme, da udarijo ob podlago.

– Občane je zanimalo, ali je razpis za obnovo fasad v starem mestnem jedru dovolj stimulativen za prenavo le-teh. Županja je odgovorila, da lansko leto ni bilo nobene porabe teh sredstev, medtem ko so denimo leta 2010, 2011 ta sredstva uporabili v celoti. Poleg tega so povečali delež sofinanciranja, ki je bil do letos 25 %, sedaj pa sega celo do 50 % sofinanciranja. Županja izpostavlja problem nezainteresiranosti.

– Glede zapuščene »Skubcove hiše« županja odgovarja, da je inšpektor izdal odločbo, da jo je potrebno odstraniti, ker je nevarna, ji pa ni poznano, kakšna je trenutna situacija (misli pa, da jo bo lastnica podrla).

– Glede obrtne cone Otovec je bila podana kritika glede nesmiselnosti vlaganja vanjo, saj imamo nedokončane že obstoječe cone, ki naj bi bile prioritete. Izpostavljeno je bilo, da je šlo za prostor, ki je bil last Ministrstva za obrambo, ki je parcele v tej obrtni coni prodajalo zainteresiranim podjetnikom in zasebnikom ter da sami do trenutka prodaje niso bili seznanjeni o postopkih prodaje. Občina je nato leta 2011 sprejela prostorski načrt tudi z namenom, da se takšno nenadzorovano širjenje teh podjetnikov na tej zemlji vsaj do neke mere ustavi.

– Občani so podali kritiko, da občina izvaja preslab nadzor nad opravljenim delom s strani izvajalcev, ki izvajajo določena dela po občini in opozarjajo na bolj smotrno porabo že tako premajhnih sredstev. Takoj po sanaciji ceste, so na istem mestu že luknje, saj ni dobro narejeno.

Socialno življenje:

- Igrišča in prostori, namenjeni za rekreacijo starejših in odraslih ter želja po brezplačnem dostopu občanov do športnih objektov, ki so sedaj namenjeni predvsem za športne klube. Izpostavljen je bil problem prepolnih športnih dvoran v Črnomlju, kar posledično precej otežuje takšno željo.
- Letos praznujejo 790-letnico župnije in omembe Črnomlja, vendar ni postavljene še nobene table/panoja, ki bi to visoko obletnico označeval. Odgovor s strani predstavnikov občine je bil, da so naročeni transparenti in zastavice, ki bodo v kratkem pripravljeni.
- Izpostavljen problem premajhnega obsega sodelovanja med občino in občani.
- Romska problematika na Vranovičih (nasilje, ki so mu priča sosede le-teh, zapuščeno igrišče, kot posledica nasilnega vedenja Romov).
- Za čiščenje brezjin Dobljčice so zadolženi lastniki parcel, saj je potrebno skrbeti za Dobljčico, da ne bodo drevesa padala v vodo. Lansko leto je občina skupaj z ribiči, s civilno zaščito in potapljaško enoto gasilske enote PGD Črnomelj potegnila na kopno precej dreves in od takrat naprej je bila Dobljčica sorazmerno čista. Opozarja pa, da so vode državne in ne občinske.

Parkiranje:

- Prepoved parkiranja tovornjakov pri vrtcu (predlog: vzpostavitev table prepoved parkiranja za tovornjake).
- Postavitev prepotrebnihih večjih parkirnih prostorov v Črnomlju (zainteresiranost za parkirno hišo, vendar le, če bo zastonj, kar pa ni izvedljivo). Občina pripravlja parkirišče pri stari vojašnici na Majerju, planiranih je okoli 65 parkirnih mest, za kar pa občani menijo, da ne bo zadostovalo, saj bo še vedno potreba po parkirnem mestu v zgornjem delu mesta (denimo pri zdravstvenem domu itd.).

Ostalo:

- Vprašanje s strani občanov je bilo, zakaj se ne vgradi dvigala za starejše na občini. Županja odgovarja, da gre za kulturni objekt in da je sčasoma predvideno tudi vgraditi dvigalo v postopni sanaciji gradu.
- Ureditev optike v Vojni vasi in v Vranovičih.
- Ureditev Jurjevanjske drage v primerno za druženje mlajših družin, pri čemer se ohrani možnost izvajanja prireditev.
- Izpostavljena je bila potreba po ureditvi parka na Gričku, saj se pojavlja ogromno pasjih iztrebkov, pri čemer je bilo opozorjeno, da bo za to potrebno urediti pristojnosti medobčinskih redarjev.
- Pojavila se je ideja o preimenovanju športne dvorane OŠ Mirana Jarca Črnomelj v »Kaplanico«.

Zaključki:

Želje krajanov KS Črnomelj so glede na ugotovitve zgoraj navedene delavnice v sklopu priprave dokumenta Strategija razvoja Občine Črnomelj 2018–2025 v opredeljenem obdobju naslednje:

1. posodabljanje otroških igrišč in izgradnja novih, če bo le-to potrebno;
2. obnova spomenika na Vranovičih (ureditev plošče, obnova črk, postavitev predstavitvenega panoja);
3. novogradnja vrtca v Loki v javno-zasebnem partnerstvu;
4. nadomestna gradnja OŠ Loka;
5. izdelava povezovalnega hodnika med OŠ Milke Šobar-Nataše in bivšim dijaškim domom;
6. nabava kombija za mobilno ovirane osebe pri OŠ Milke Šobar-Nataša, nabava reanimobila za ZD Črnomelj ter nabava terminalov za reševalno postajo in avtomatske zunanje defibratorje;
7. vzpostavitev obvoznice Čardak z dvema avtobusnima postajališčema in javno razsvetljava;
8. postavitev različnih skulptur na treh krožiščih v mestu Črnomelj;
9. obnova ulic po mestu, ki to potrebujejo (ulica Mirana Jarca);

10. izgradnja in sanacija kanalizacije in vodovodov v krajevni skupnosti Črnomelj;
11. vzdrževanje že obstoječe prometne infrastrukture;
12. ureditev vseh pločnikov ob glavni cesti, tam, kjer je naselje (kot denimo v Vojni vasi, na Ločki cesti, na ulici Kočevje, na Vranovičih ...);
13. postavitve javne razsvetljave, kjer je to potrebno (kot denimo na Ločki cesti, na obvoznici, ulice Pod gozdom, na Tomšičevi in Nazorjevi ulici ...);
14. postavitve ustreznega večjega parkirnega prostora v mestu;
15. izgradnja novega Centra za krepitev zdravja (ustrezen prostor za laboratorij in urgenco);
16. ureditev mostu pri akvaduktu z namenom izbire ustreznega materiala in položnejše poti ter sanacija rušenja zemlje;
17. ureditev stopnic v mestu, ki so na javnih površinah, niso pa ustrezno urejene (stopnice pri OŠ Mirana Jarca, stopnice pri bivši »Dolenjki«);
18. vzpostavitev strožjega nadzora nad pogodbenimi izvajalci, ki skrbijo za sanacijo ali dela na cesti;
19. preureditev križišča Ulica 21. oktobra – Čardak – Ulica Pod smreko (pri Lidlu) v krožišče in spremeniti glavno cesto nazaj v državno;
20. skušati urediti lastniško vprašanje na Vojinski cesti in vzpostaviti pločnik z javno razsvetljavo;
21. ureditev Jurjevanjske drage, da postane primerna za uporabo za mlajše družine in obdrži svojo funkcijo za izvajanje prireditev;
22. spodbujanje nastanka programov, ki bi spodbujali krajanje k sodelovanju in medsebojnemu zblíževanju.
23. ureditev optike (kot denimo v Vojni vasi, na Vranovičih ...);
24. ureditev luči ob blokkih, kar je v domeni lastnikov stavb/stanovanj;
25. čiščenje brežin Dobličice, kar je v domeni lastnikov parcel ob tej reki;
26. razmisliti o smotrnosti preimenovanja športne dvorane OŠ Mirana Jarca Črnomelj v »Kaplanico«.

Zapisnik desete delavnice Krajevne skupnosti Talčji vrh za namen priprave strategije razvoja Občine Črnomelj, z dne 23. 3. 2018

Prisotni: Županja Občine Črnomelj Mojca Čemas Stjepanovič s sodelavci, predsednik krajevne skupnosti Talčji vrh Tomaž Adlešič, mag. Maja Pucelj ter 25 krajanek in krajanov krajevne skupnosti Talčji vrh (lista prisotnosti je na voljo na vpogled pri Občini Črnomelj)

Glavni izzivi na področju krajevne skupnosti Talčji vrh (v nadaljevanju: KS Talčji vrh):

- Na začetku so bili prisotni seznanjeni s temami, ki so jih obravnavali na svetu krajevne skupnosti: problem ustrezne ureditve zimske službe in pluženja določenih odsekov (rešeno je le preko lokalnih cest in določenih dovozov, za več ni bilo finančnih sredstev), vzdrževanje cest KS Talčji vrh (preplastitve, sanacije, luknje, udori in ureditev bankin), ureditev križišča in avtobusnega postajališča na Talčjem vrhu, ureditev križišča na Otovcu z dostopom intervencijske poti do gasilskega doma, asfaltiranje določenih krakov cest, ki so makadamske (krak Sela, krak Otovec–Rodine, povezave z gozdno cesto do Rodin, pa v Naklem do Binderjev, napeljevanje optike v naselja, urejanje mej, po katerih tečejo poti, dostopi do hiš, ki niso vrisane oz. potekajo po privatnih parcelah. Izpostavili so še pereč problem zapornic na Otovcu čez železniško progo (saj postavljena tabla ni ustrezna – namesto, da bi opozarjala le na prihajajoči vlak, opozarja na prehod čez progo, kar si marsikdo narobe tolmači in posledično dolgo časa čaka, ker misli, da prihaja vlak). KS namerava tudi pregledati kategorizacijo cest in mogoče kakšno novo prekategorizirati. Izpostavili so tudi vprašanje kanalizacijske infrastrukture, in sicer kje v krajevni skupnosti bi bilo predvideno skupno kanalizacijsko omrežje, oz. če sploh je možno v središču kakšne

- vasi, da bi imelo več hiš eno skupno. Naslednja tema je bila ureditev družabnih središč, in sicer gasilskih domov, igrišč, saj imajo problem s finančnim vzdrževanjem le-teh. Izpostavili so tudi potrebo po ureditvi/zamenjavi starega avtobusnega postajališča v Stražnjem vrhu z novo (ker je obstoječa na privatnem zemljišču, se že dogovarjajo z lastnikom, da bi jim omogočil zabetonirati podstavek za postajo v velikosti 3 krat 4 metre, da bodo lahko postavili v naslednjem letu novo). Krajanje so podali tudi pobudo, da bi na avtobusna postajališča, ki so po vaseh, dali javno razsvetlavo (z namenom večje varnosti). Izpostavljena je bila tudi potreba po ureditvi ekoloških otokov, v smislu postavitve ograje, platorjev, na katerih bi ti kontejnerji stali. Izpostavili so tudi dogovarjanje z gasilci z namenom postavitve hidratnih omaric v strnjenih središčih vasi, kot tudi vzpostavljene mreže defibrilatorjev v krajevni skupnosti. Izpostavili so tudi potrebno po urejanju lastništva in vežic (ki so ponekod res že v slabem stanju) na vseh treh pokopališčih, ki se nahajajo v KS Talčji vrh. Podan je bil tudi predlog, da se na odcepih cest ustrezno označi, kje se nahajajo kakšne hišne številke, ker gre za izredno razvejano KS. Izpostavili so še željo po dokončanju sekundarnega vodovoda.
- Sledil je nagovor županje, ki je omenila dobro sodelovanje in izpostavila dobro delovanje vseh gasilskih društev (predvsem gasilsko društvo Rožič vrh, ki izstopa po svoji aktivnosti v celotni Občini Črnomelj). Izpostavila je tudi urejanje ceste Otovec–Naklo in ceste Sela pri Otovcu, ki je v teku, dodaja pa tudi, da je pokopališče na Otovcu urejeno. Glede vodovoda, dodaja, da se bodo dela nadaljevala letos. Dodaja še, da so problemi glede vodovoda glede vzpostavitve služnosti, saj ponekod ceste, pod katero naj bi šel vodovod, potekajo po zasebnih zemljiščih, zato je potrebno pridobiti soglasja služnosti. Kataster se ne ujema z dejanskim stanjem v naravi, to je potrebno natančno pregledati. Izpostavila je, da je na podlagi pobude krajanov Petrove vasi in gasilske zveze občina podala predlog, da preverijo, kakšno je stanje glede hidrantov in le-te ustrezno uredijo, da ne bo prihajalo do nepotrebnih težav in ne bi bilo vode, oziroma bi se pojavljale težave z vodo, kar bi pripeljalo do večje materialne škode ali celo smrtnih žrtev. Ekološke otoke bo urejala Komunala, ki ima zagotovljena sredstva s strani občinskega proračuna za nabavo betonskih podstavkov, na katerih bodo stali kontejnerji za odlaganje in ločevanje smeti. Kar se tiče javne razsvetljave na avtobusnih postajališčih dodaja, da mora občina najprej preveriti, kje je to možno, oziroma kje je možno zagotoviti čim krajši dostop do elektrike, da bi to lahko uredili, pri tem pa apelira na dobro sodelovanje tako krajanov kot predsednika KS, pri izvajanju tako popisa kot tudi potem same izvedbe le-tega. Županja je izpostavila, da občino čaka še veliko dela na celotnem območju glede kategorizacije cest in ureditve mej oziroma poti, zaradi česar bodo postavili prioritete in šli te urejati po določenem vrstnem redu. Glede optike je opozorila, da je opremljanje po občini odvisno od operaterjev samih in da tako oni kot občina na to nimajo vpliva, je pa tudi sama potrdila problem slabe komunikacije s Telekomom kot izvajalcem opremljanja z optiko po občini. Kar se tiče intervencijske poti v Selih, je županja izpostavila, da se ureja lastništvo, izpostavlja pa, da je tu problem glede dostopa, želja pa je, da se letos začne z investicijo križišča oziroma premika ceste v Talčjem vrhu. Dodala je, da se zaveda, da ima KS izreden problem s pluzenjem, saj nobeden podizvajalec noče pluziti tega dela. Apelirala je na krajanje, v kolikor imajo mehanizacijo, naj se javijo za pluzenje, da bodo za to, če imajo seveda uradno prijavljeno dejavnost, dobili ustrezno plačilo.
  - Predsednik KS je izpostavil, da je sam iskal ljudi, ki bi prišli dodatno splužiti, vendar jih ni našel, tudi zaradi tožb zimske službe, ki so se pojavljale na tem območju. Problem je nastal, ker otroci niso mogli v šolo, ker ni bilo spluženo, posledično nimajo varstva doma. Problem je tudi, ker dovozi niso ustrezno spluženi, prav tako ne izvozi za gasilska društva, problem pa so tudi javne poti, pri čemer opozarjajo, da ni problem samo pluzenje, ampak tudi posipavanje cest. Bile so tudi pobude, da bi se kupil dodaten traktor, s katerim bi lahko splužili ožje in težje dostopne ceste ali pa bi se predalo zimsko službo nekemu v delo za daljše obdobje (denimo Komunala Črnomelj d. o. o.).

- Izpostavljeno je bilo, da je to leto predvideno, da se spremeni Odlok o kategorizaciji občinskih cest in da naj se na KS dogovorijo, kaj bi bilo potrebno spremeniti in se obrnejo na občino, da se dogovorijo, katere spremembe so smiselne (opozarjajo pa na to, da mora biti lastništvo takšnih cest urejeno).
- Izpostavljen problem so tudi smeti in ekološki otoki, ki so predvideni, da se jih bo uredilo, da bodo na posebnih podstavkih. Smeti so problem, ker nekateri ljudje od drugod, tujci, brskajo, jemljejo iz smetnjakov plastiko in podobno, zato je vse razmetano. Odgovor je bil, da se takšne ljudi prijavi ustreznemu organu, ki bo ukrepal, in da naj prebivalci opazujejo, kje bi bilo potrebno postaviti dodatne smetnjake.
- Prebivalec je izpostavil industrijsko cono Otovec, kjer se namesto zelenega pasu kopičijo gradbeni odpadki, ljudje, ki so tam kupili parcele, se ne držijo pravil. Omenja, da je ta cona rezultat kapitala in ne mnenja, potreb ljudi in prebivalcev in da tja takšna industrijska cona ne spada. Pričakovali so, da bo šlo za visoko kvalificirana delovna mesta, da podjetja ne bodo motila okolice z onesnaževanjem in s hrupom. Zanima jih, kako je sploh do tega prišlo, kdo je odgovoren za prostorske plane in umeščanje takšnih dejavnost v ta prostor. Odgovor s strani predstavnikov občine je bil, da bodo preverili z ustreznimi organi, kaj se da narediti in kakšne so kršitve. Dodali so tudi, da bo potrebno očitno zagotoviti tudi večji nadzor nad usklajeno gradnjo skladno z OPPN-jem.
- Na koncu je bilo še vprašanje glede kanalizacije, zaradi nove uredbe vlade na tem območju zaenkrat ni predvidena javna kanalizacija in čistilnih naprav, vendar so na voljo subvencije za male čistilne naprave, ki jo vsako gospodinjstvo oziroma hiša kupi, vgradi, pridobi ustrezno analizo o delovanju in nato dobi povrnjen del denarja. Povratnega denarja je okoli 1.000 evrov, pogovor pa je bil tudi o stroških malih čistilnih naprav. Dejanski izračun stroška je 1.400 EUR za denimo petčlansko družino s subvencijo občine.

Zaključki:

Želje krajanov KS Talčji vrh so glede na ugotovitve zgoraj navedene delavnice v sklopu priprave dokumenta Strategija razvoja Občine Črnomelj 2018–2025 v opredeljenem obdobju naslednje:

1. **izgradnja vodovoda**, ki še ni zgrajen, njegova izgradnja pa bi bila smotrna, in pridobitev služnosti za vzpostavitev le-tega;
2. **vzdrževanje obstoječe prometne infrastrukture, kakor tudi ustrezna (pre)kategorizacija in umeščenost v prostor le-teh** (vzdrževanje cest KS Talčji vrh in asfaltiranje določenih odsekov cest, ki so sedaj makadamske (krak Sela pri Otovcu, kraj Otovec–Rodine, povezava z gozdno cesto do Rodin, v Naklem do Binderjev), ustrezna prekategorizacija cest v sodelovanju s predstavniki Občine Črnomelj, kjer je to smiselno, kar bi se lahko izvedlo tudi v sklopu predvidene spremembe Odloka o kategorizaciji občinskih cest; ustrezna ureditev cest in dostopov do hiš v smislu reševanja služnosti ali umeščenosti v prostor, za kar bo morala občina narediti ustrezen popis le-teh in postaviti prioritete prenov oziroma urejanja le-teh);
3. **ureditev križišč in prenova/izgradnja avtobusnih postajališč**, kjer je to potrebno (Talčji vrh, Otovec, Stražnji vrh ...);
4. **namestitev javne razsvetljave na avtobusna postajališča**, kjer je to možno in smotrno, v sklopu česar bo morala občina izvesti popis, kje je vse to potrebno in tudi možno izvesti;
5. **urejanje ekoloških otokov** v sodelovanju s Komunalo Črnomelj d. o. o.;
6. **ureditev dostopa intervencijske poti do gasilskih domov**, kjer to še ni urejeno;
7. **postavljanje hidrantnih omaric in vzpostavljanje mreže defibratorjev**, kjer se to oceni kot potrebno;
8. **urejanje lastništva in prenova vežic na vseh treh pokopališčih** v KS Talčji vrh;
9. **ustrezna označitev hišnih števil** v posameznih naseljih z ustreznimi tablami na različnih odcepih cest zaradi razvejanosti hiš po KS;
10. občina bo preverila, kakšne kršitve se dejansko dogajajo v industrijski coni Otovec, na kar je opozoril eden izmed občanov (namesto zelenega pasu bi se naj kopičili gradbeni

odpadki, posamezniki se naj ne bi držali pravil, ki veljajo v tej coni), **poleg tega bo občina zagotovila večji nadzor nad usklajeno gradnjo, skladno z OPPN-jem;**

11. **ustrezna ureditev družabnih središč** skozi finančni aspekt (saj imajo krajan problem z vzdrževanjem gasilskih domov, igrišč ...);
12. **ureditev kanalizacijske infrastrukture**, kjer to nova uredba/operativni program določa ali pomoč občine z nasvetom (in seveda tudi s sofinanciranjem) pri vzpostavljanju malih čistilnih naprav, kjer je to željeno s strani občanov;
13. **ustrezna ureditev zimske službe in pluženja določenih odsekov** – podan je bil predlog, da se nabavi nov traktor ali pa se uredi pluženje preko Komunale Črnomelj d. o. o., za kar bi morala poskrbeti občina, ki pa opozarja na to, da je potrebno uvesti enak režim za vse krajevne skupnosti v občini in ni možen določen dogovor le za KS Talčji vrh ter da je pluženje zaenkrat še v domeni posameznih KS;
14. glede dejstva, da posamezniki **brskajo po smetnjakih** (predvsem tujci), je to potrebno prijaviti **ustreznemu organu**, ki bo lahko tudi ustrezno ukrepal;
15. **vzpostavitev optike.**

Zapisnik enajste delavnice Krajevne skupnosti Vinica za namen priprave strategije razvoja Občine Črnomelj, z dne 24. 3. 2018

Prisotni: Županja Občine Črnomelj Mojca Čemas Stjepanovič s sodelavci, predsednik krajevne skupnosti Vinica Jože Mravinec, mag. Maja Pucelj ter 43 krajanek in krajanov krajevne skupnosti Vinica (lista prisotnosti je na voljo na vpogled pri Občini Črnomelj)

Kratek pregled dosežkov KS Vinica za leto 2017 in plani za prihodnje:

- Spomladi so pomagali pri določitvi prioritet za obnovo jezov s strani ARSO (Agencije za okolje), vendar so nato ugotovili, da ima le-ta že v naprej določene prioritete, tako da njihove želje niso bile upoštevane.
- Razporejali so gramoz, ki ga dobijo za poljske poti.
- Ukvarjali so se s prenosom plačil za električno energijo pri cerkvi Preloka in cerkvi ter mrliški vežici v Ziljah.
- Premaknili so mejo med naseljema, pri mlinu pri Benetiču, saj je bila njihova nova hiša v Podklancu, žaga in stara hiša pa v Vinici.
- V upravljanje bodo prevzeli črpališče v bližini Benetičevega mlina.
- Izpostavili so problem letošnje zime in pluženja ter dodali, da dobijo 16 000 EUR za pluženje, letos pa so jih porabili 25.000 EUR, zato upajo, da jim bo občina pomagala pokriti ta dolg za pluženje, vendar pa zato navaja, da to leto posledično ne bodo mogli izvajati večjih investicij na področju vzdrževanja cest; predsednik je pohvalil dobro delo zimske službe na njihovem področju.
- Letos bodo zagnali programsko opremo za grobarine in dokončno uredili kataster, vendar pa dodaja, da je bilo s tem ogromno dela (iskanje povezav med plačniki, lastniki in stanovalci tistega groba).
- Izpostavili je, da so že v letu 2017 izvedli določena dela na mrliški vežici, s katerimi bo potrebno nadaljevati tudi letos, kot tudi, če bodo finančno uspeli, postaviti troje vrat na pokopališču, da na pokopališče več ne bi zahajali psi.
- Že lani so se angažirali glede ureditve večnamenskega prostora pod Župančičevo hišo, kar se je zavleklo tudi v letošnje leto, ker so se pojavile določene težave pri prostorskem aktu (kar bo potrebno ustrezno preveriti in urediti, če bo želja to vzpostaviti) – je bilo pa izpostavljeno, da bo potrebno narediti strategijo razvoja Vinice in iz tega razbrati, ali je ta objekt sploh primeren za umestitev v prostor ali ne, skladno z željo, kaj si ta prostor sploh želi postati v prihodnje.

- Predsednik KS je izpostavil problem neplačevanja grobarin s strani določenih posameznikov, kar bo potrebno v prihodnje ustrezno urediti.
- Izvedena je bila tudi energetska sanacija zdravstvene postaje na Vinici.
- Občina v okviru finančnih zmožnosti nabavlja opremo in posodablja OŠ in pa vrtec na Vinici; letos naj bi bila narejena projektna dokumentacija za vrtec Vinica z namenom energetske sanacije.
- Lansko leto je občina sofinancirala obnovo objekta kulturne dediščine na Žežlju.
- Urejala se je služnost (ki še ni dokončno urejena) za postavitev kanalizacije do Drenovca oz. Vinica–Drenovec, sledi pa še projektna dokumentacija na ostalem delu, ki še ni pokrit s kanalizacijo.
- Izvajali so se tudi določeni odkupi delov cest in iskanje služnosti za izvedbo odvodnjavanj (ostaja odprt gornji del ob glavni cesti Stare Lipe).
- V fazi urejanja je lastništvo ob hiši Otona Župančiča, kjer so problemi z iskanjem svojcev.
- Iščejo se možnosti za boljše vzdrževanje kalov na Perudini.
- Izvedla se je sanacija javne poti v Preloki proti pokopališču, sanirana je bila tudi cesta pri obračališču pri osnovni šoli do Sečjega sela. V izdelavi je projekt PZI za pločnik pri gostilni Pavlič, kjer so sedaj v fazi pridobitve ponudbe za recenzijo tega projekta; sočasno bodo reševali tudi problem odvodnjavanja na tem območju.
- Izdelana je tudi projektna dokumentacija za javno razsvetlavo na Bojancih.
- Opravljen je bil tudi ogled s komisijo za določitev postajališč za avtobuse na vozišču državne ceste, sedaj sledi urejanje dokumentacije.
- Izvedena je bila tudi parcelacija javne poti med župniščem in poslovno-stanovanjskim objektom Vinica 3a.
- Pričela se je izvedba tretjega pasu pred mejnim prehodom Vinica in obračališče za tovorna vozila, kar bo omogočilo lokalni tovorni promet za Hrvaško.
- Ob podzemni gradnji elektrike je bila vzporedno položena tudi zaščita za javno razsvetlavo za Drenovec, za glavno cesto, kjer je potrebno postaviti še okoli 5 svetilk.
- Potrebno bo izvesti tudi sanacije določenih cest in udarnih jam (javna pot Novoseli, Grduni, Hrast pri Vinici, Dolnja Preloka in Dejani, kot tudi cesta Vinica–Sinji vrh (v Sečjem selu do VDC).
- Kanalizacija manjka tako do Drenovca kot tudi v Sečjem selu in v Ogulinu, nova uredba pa predvideva še kanalizacijo v delu Preloke in v delu Učakovcev (to se sedaj še spreminja, ker ni dokončne uredbe/operativnega programa).
- Izpostavljeno je bilo tudi vprašanje umeščanja tretje razvojne osi od Črnomlja (južni del) do mejnega prehoda Vinica, pri čemer izpostavljajo, da je vprašljiv od Hrasta naprej, ker ni dogovorjena stična točka med Slovenijo in Hrvaško. Županja ima sedaj nalogo, da skušajo na lokalnih ravneh nekako pospešiti zadevo in da se nato naprej rešujejo stvari na državni ravni.

Predlogi in kritike krajanov:

- Izpostavljeno je bilo nujno popravilo jezov, saj od Vinice do Adlešič praktično ni jeza na Kolpi. Le-ta pa ohranja življenje v Kolpi, ohranja normalno visok nivo reke, da ta ne postane hudournik, želijo, da občina prične izvajati pritisk na državo, da je to potrebno urediti čim prej; županja odgovarja, da se zavedajo tega problema, vendar ima Direkcija za vode, ki skrbi za to, omejena proračunska sredstva in posledično takšne obnove ne pridejo na vrsto, bodo pa še naprej izvajali pritisk na odgovorne z namenom takšnih obnov.
- **Krajanji so opozorili, da je najbolj kritična točka KS Vinice zagotavljanje ustrezne varnosti,** dogovorili so se, da na Svet za preventivo v cestnem prometu pošljejo predlog za postavitev cestnega ogledala na razcepu glavne ceste, ki gre nato za Preloko, kot tudi predlog omejitve hitrosti na 50 km/h od VDC do mejnega prehoda in obratno.
- Izpostavljena je bila tudi želja, da se uredi center Vinice in postavi manjša fontana s pitno vodo, da se na Šterkovih njivah uredijo zelene površine – razna igrišča, trim steza, odbojka, klopce ..., da se v smeri od mejnega prehoda do Učakovcev naredi pločnik in razsvetljava, da

mora biti v strategiji zavedeno iskanje prioriternih rešitev za pridobitev nove cestne navezave mimo Vinice na Hrvaško v smeri juga, kar je vezano na tretjo razvojno os, da Vinica z okolico nujno potrebuje za svoj razvoj širokopasovno internetno povezavo in dobro pokritost.

– Krajan Bojancev so oblikovali naslednje pobude in predloge v smeri reševanja razvoja kraja (ki so jih podali tudi v pisni obliki), in sicer: 1. predlagajo, da se v sklopu investicije za javno razsvetljavo ob polaganju zemeljskega kabla v isti jarek položijo tudi cevi za optični kabel, da ne bi bilo ob postavitvi tega potrebno ponovno kopanje jarkov; 2. predlagajo, da Občina Črnomelj naroči izdelavo projekta notranje ureditve cerkve na Bojancih; 3. predlagajo, da občina naroči projekt kanalizacije za Bojance, tj. projekt za skupinske čistilne naprave; 4. v večnamenskem domu posedujejo tiskarsko opremo, občino prosijo za pomoč pri usposobitvi tiskarne za muzejske namene; 5. izpostavljajo, da je na Bojancih nujna zamenjava neustreznih (podzemnih) hidrantov; 6. prosijo za popravilo vaške poti, ki je izvajalec, po končani gradnji vodovoda na relaciji Belčji vrh–Bojanci, ni uredil. Pri postavitvi vodovodne napeljave je bila pot uničena in je v zimskem in jesenskem času neuporabna, ker je izvajalec ni utrdil in vrnil v prvotno stanje; 7. predlagajo, da se tako kot v ostalih krajih občine kot tudi v vaseh njihove krajevne skupnosti tudi na Bojancih postavijo označevalne table; 8. ugotavljajo, da bo potrebno v čim krajšem času preplastiti asfaltne vaške poti in v sklopu tega reševati odvod meteornih voda pri nekaterih hišah; 9. predlagajo, da se v strategiji nujno upošteva preplastitev občinske ceste na relaciji Tribučje–Bojanci, ker je asfalt že močno uničen.

– Na Vinici se je izpostavil tudi problem čiščenja pločnikov, ko je sneg – predstavniki občine so odgovorili, da je potrebno narediti popis vseh dodatnih stvari, ki so se pojavile v zadnjem času, in razmisliti, kako bo potekalo vzdrževanje javnih poti in pločnikov (ali bodo to predali javnemu podjetju neposredno v koncesijo ali bo ostalo tako kot je sedaj).

– Pojavil se je tudi pomislek glede stabilnosti viniškega mosta, kar pa je županja pojasnila, da so dobili elaborat pregleda tega mostu, iz katerega je razvidno, da je most močno armiran (celo prearmiran) in zato popolnoma varen.

– Izpostavljen je bil tudi problem glede pluženja na Učakovcih in Vukovcih ter vprašanje glede urejanja vaškega jedra in potrebne sanacije cest do teh dveh naselij.

– Krajan je opozoril na dejstvo, da se v naselje Otok s strani občine ni vlagalo že več kot 20 let in da imajo tam probleme tako s pluženjem, nimajo niti vodovoda, kanalizacije, da je cesta v izredno slabem stanju, edino, kar so dobili lansko leto, sta dva nova smerokaza. Izpostavljen je bil tudi problem neustreznega Odloka o prometnem režimu ob reki Kolpi, saj sedaj tisti domačini, ki so hodili k reki Kolpi, ne morejo do tam priti z avtom, ampak naj bi hodili peš, pri čemer opozarja, da to pomeni, da je potrebno do reke hoditi tudi po 5 km in da bi bilo mogoče to še nekako sprejemljivo, če bi bili parkirni prostori narejeni, ampak niso. Poleg tega krajan opozarja tudi na dejstvo, da ni nikjer tabel, kjer bi bilo razvidno, da se ne sme voziti, da je denimo ta pot namenjena le lastnikom.

Zaključki:

Želje krajanov KS Vinica so glede na ugotovitve zgoraj navedene delavnice v sklopu priprave dokumenta Strategija razvoja Občine Črnomelj 2018–2025 v opredeljenem obdobju naslednje:

1. zagotavljanje večje prometne varnosti, v sklopu tega postavitve pločnika in ureditev problema odvodnjavanja pri gostilni Pavlič;
2. vzpostavljanje kanalizacijske infrastrukture (pridobitev soglasja za služnost za kanalizacijo Drenovec in izvedba že obljubljenega kraka kanalizacije (od bencinskega servisa Petrol do hiše Vinica št. 15a in 15b);
3. vzdrževanje že obstoječe prometne infrastrukture (ustrezna ureditev odvodnjavanja, kjer se zazna potrebo; ureditev javne poti Novoseli, Grduni, Hrast pri Vinici, Dolnja Preloka in Dejani ter javna pot v Balkovcih);
4. ureditev neprometne signalizacije na cesti (od glavne ceste proti mejnemu prehodu v smeri osnovne šole) – na kar nenehno opozarjajo DRSl;

5. energetska sanacija vrtca Vinica;
6. ureditev lastništva parcel ob hiši Otona Župančiča;
7. vzpostavitev postajališč za avtobuse;
8. dokončanje tretjega pasu in obračališča za tovorna vozila pred mejnim prehodom Vinica;
9. postavitev javne razsvetljave, kjer je to smotrno (dokončati le-to na Drenovcu, na Bojancih);
10. najti ustrežnejšo rešitev za boljše vzdrževanje kala na Perudini;
11. v Bojancih: zamenjava neustreznih (podzemnih) hidrantov, popravilo vaške poti, ki je izvajalec, po končani gradnji vodovoda na relaciji Belčji vrh–Bojanci, ni uredil, postavitev označevalnih tabel, preplastitev asfaltnih vaških poti in v sklopu tega reševanje odvoda meteornih voda pri nekaterih hišah, preplastitev občinske ceste na relaciji Tribučje–Bojanci, razmisliti, kako kot občina ponuditi pomoč pri usposobitvi tiskarne za muzejske namene;
12. nadaljevati z opozarjanjem skozi vodenje ustreznega dialoga z Direkcijo za vode z namenom nujnega popravila jezov (tako v KS kot v celotni občini);
13. izvedba popisa vseh potreb glede vzdrževanja javnih poti in pločnikov na ravni celotne občine in sprejem ustrezne odločitve s strani občine, kako bo potekalo vzdrževanje letih v prihodnje;
14. skladno s finančnimi možnostmi se v naslednjih letih ustrezno posvetiti tudi odpravljanju težav, s katerimi se srečujejo naslednja naselja: Učakovci, Vukovci in Otok (problem pluzenja, urejanja cestnih povezav, urejanje vaškega jedra ...).
15. zagon programske opreme za grobarine in dokončna ureditev katastra;
16. nadaljevati z deli na mrliški vežici in na pokopališčih;
17. razmisliti, kako urediti večnamenski prostor pod Župančičevo hišo in pred le-tem narediti strategijo razvoja KS v prihodnje, z namenom, da se ugotovi, ali je zamišljen objekt primeren za umestitev v prostor ali ne;
18. vzpostavitev optične povezave;
19. na Svet za preventivo v cestnem prometu se podata dva predloga, in sicer omejitev hitrosti in postavitev cestnega ogledala;
20. krajanji pa so izpostavili tudi naslednje želje: ureditev centra Vinice in postavitev manjše fontane s pitno vodo, ureditev zelenih površin na Šterkovih njivah (razna igrišča, trim steza, odbojka, klopce ...), da se v smeri od mejnega prehoda do Učakovcev naredi pločnik in javna razsvetljava ter da mora biti v strategiji zavedeno iskanje prioritarnih rešitev za pridobitev nove cestne povezave mimo Vinice na Hrvaško v smeri juga, kar je vezano na tretjo razvojno os.

Občina razmisli o ustreznosti obstoječega Odloka o prometnem režimu ob reki Kolpi, skladno s pripombo krajana, in o smotrnosti vzpostavitve tabel, ki bi označevale prepoved vožnje (z izjemo lastnikov parcel), skladno s tem odlokom.

Dodatno:

Po koncu delavnice KS Vinica se je na nas obrnil krajan Sašo Žepuhar, ki je podal svoja videnja razvoja KS Vinica, ki jih prilagamo v prilogi.

»Sem dolgoletni član upravnega odbora ŠTD Vinica, ki je organizator največjih dogodkov v Vinici (Poletje v Vinici, pohod po Župančičevi poti, Viniška mala nogometna liga, razvedrilne urice z znanimi glasbeniki in s komiki, decembrski izleti v evropske prestolnice ...) in prav tako KUD Oton Župančič Vinica, ki na folklornem in tamburaškem področju dosega državni nivo. Kot tak sem redno vpet v delo KS Vinica, s katero smo skupaj izpeljali že nekaj projektov – prav posebno obeležitev 90. obletnice Viniške republike leta 2009 in obnovo viniškega igrišča, za katero smo se dolgo borili. Prav tako sem izjemno ponosen, da sem bil v našem kraju organizator velike čistilne akcije divjih odlagališč v sklopu akcije »Očistimo Slovenijo v enem dnevu«. Popisali smo

divja odlagališča in počistili tri največja, na katerih nas je več kot 100 udeležencev nabralo za vsaj 15 traktorskih prikolic odpadkov. Z društvu skrbimo, da kraj predstavljamo na turističnih sejnih, poskušamo poiskati razpise za razvoj podeželja, ki bi nam omogočili izvedbo kakšnih projektov. A vse premalokrat privede k realizaciji. Trudimo se sodelovati z vsemi, ker je v sodelovanju moč. Tako veliko delamo s KBŠ, z RIC, MKK, lokalnimi društvu in s tistimi čez mejo. Zakaj sem bil tako dolg. Ker sem hotel povedati, da smo zelo majhen kraj, a zelo aktiven. Tukajšnja mladina se večinoma šola in dela v Ljubljani, a naša srca so cel čas tam, kamor telesa odpotujejo za vikend. Čudijo se nam, kako se nam da in kaj je tako posebnega v tej Vinici, a potrebno je samo doživeti. Vsi naši prijatelji se zaljubijo v Vinico, ko nas za več dni obišejo in jo doživijo. Niti ne pretiravam zelo, že dvakrat sem doživel, da so koga vprašali, če se prodaja kakšna parcela. Čeprav gre za vas in je na vasi vse kar je na vasi – tudi nevoščljivost, hinavščina ..., je tukaj, bolj kot v kateri koli drugi vasi, dosti sposobnih in izobraženih ljudi, razgledanih, prijaznih in povezanih. Ljudje na Vinici se radi družijo, rekreirajo, hodijo na sprehode ipd. Obnovljeno igrišče je ob sončnih dnevih polno ljudi, ker je neka nova stična točka kraja. Vse nove vsebine so rade sprejete, tako obožujemo našo slaščičarno, ponosni smo na najboljšo picerijo daleč naokoli in presrečni smo, da je naš grad dobil novo podobo. Najraje povem ta primer: 8 let smo se borili za hitri internet, vendar očitno so gospoda menila, da smo preveč »zabačen« kraj in smo v enem mesecu razprodali 400 priključkov, čeprav so sprva prinesli na centralo ploščo s 100 priključki.

Pa preidimo k bistvu. Naslednje točke mislim, da bi morale biti del strategije razvoja našega kraja.

1. Prejšnji mesec smo bili na občini na sestanku zaradi prireditvenega prostora pri Župančičevi hiši. Sestavljena je bila ponudba, da se zgradi neko mini prizorišče, ki je sicer lepo, ampak ne sodi k ostali arhitekturi. Ugotovili smo tudi, da imamo že preveč neprimernih prizorišč in bi s tem dobili še enega. Dom Krajanov je premajhen, telovadnica OŠ neprimerna za tehniko in grda, prostor pri mrliški vežici je neprimeren, ob Kolpi pri Benetiču je začasna rešitev, pri Folklorni skupini smo imeli še najboljši koncert na igrišču pri OŠ, ki ga je obiskalo 350 ljudi in tribune so bile nabito polne. Vendar se tudi tam pojavi veliko problemov. Z gospema Greto Avguštin, Marijo Prašin Kolbezen in gospodom Jožetom Mravincem, predsednikom KS Vinica, smo ugotovili, da bi morali najprej narediti urbanistični plan naselja in bi potem s časom, po finančnih zmožnostih, dodajali elemente v prostor. Ta bi moral biti delan v sodelovanju s prebivalci, sploh nami mladimi, saj bomo mi najdlje uživali v tem kraju. Vinica je trenutno še zmeraj precej grda, s prvimi pločniki je začela dobivati neko podobo, z obnovljeno OŠ, Domom Krajanov, Župančičevo hišo, gradom, s cerkvijo gre v pravo smer, manjkajo le urejene urbane površine. Potem bo lažje urediti tudi elemente, ki bodo kazili skupno podobo.

2. Dejstvo je, da se bo kraj soočal z izjemnim povečanjem prometa, sploh ko se začne graditi 3. razvojna os, ko bo stik med našo in hrvaško avtocesto vse manjši. Zaradi kvalitete bivanja moramo nujno prepovedati ves tovorni promet razen lokalnega in lokalne ceste onemogočiti za bližnjice turistom do prehoda, saj bodo zamašili kraj. Po kraju je potrebno urediti pločnik, saj je veliko sprehajalcev. Cesta mimo OŠ, ki je polna otrok, je prav tako polna kamionov z lesom in delavcev z juga, ki delajo v slovenskih mestih. Oboji ne pazijo na hitrost, kot še marsikdo drug na tej ozki cesti.

3. Vinica je v OPN-ju omenjana kot kraj izjemnega turističnega pomena za Občino Črnomelj. Imamo tri kampe, ki so eden hujši od drugega. Čeprav je potrebno dvema vsaj priznati, da se trudijo, eden ni urejen, drugi pa sicer prejema nagrade, ampak je poln škrtih malomeščanov, ki mislijo, da so več vredni kot ostali. Sicer sem prijazen, ampak mnogi od njih si ne zaslužijo lepšega opisa. Dvomim da je to »ciljna skupina turistov«, ki si jih želijo kjerkoli. Vinica je bila včasih polna nizozemskih in nemških turistov, ki so se na poti na morje ustavili v prekrasnem kraju. 8-letno obdobje je ravno pravo, da se začnejo stvari glede turizma tudi pri nas spreminjati in delovati povezano. Združevanje turističnih ponudb, nove vsebine, usmeritve, kam bo šel razvoj, obogatitev ponudbe, skupno delovanje na trgu. Zgornjo točko – povečanje prometa, bomo tako lahko izkoristili v svoj prid. Vendar bi usmeritev morala sloneti na kvaliteti in ne kvantiteti.

4. Kot univ. dipl. inž. gradbeništva, ki sem diplomiral iz slamnate kritine, si želim, da bi naša občina usmerjala krajinsko podobo, kakršno si zaslužijo naši prelepi belokranjski kraji. Ne ovirala ali ukazovala, kaj moramo delati, ampak usmerjala. Prišli bodo časi, ko se bodo ljudje začeli vračati na podeželje, ker bo bogastvo živeti tu (kot se sedaj dogaja v severnih razvitih državah) in naj bo takrat že vse pripravljeno, da bo naša krajina dobivala lepo podobo, kot jo je imela pred tipološko gradnjo, pred raznobarvnimi fasadami in siporeks balkoni.

5. Občina Črnomelj je bogata z gozdom. Zelo pomembno se mi zdi, da to izkoristimo. Časi se spreminjajo in spet se daje vse bolj prednost kvaliteti in naravi. Oživitvev gozdne in lesno predelovalne industrije bi lahko zaposlovala številne brezposelne diplomante gozdarstva in v kraj vrnila diplomirane oblikovalce in ustvarjalce. Spodbuditi zavedanje o našem, da se vlaganje v kraj vrača, da naše pohoštvo daje kruh nam in našim ljudem ter vrača denar sem. Seveda pa delati kvalitetno in estetsko privlačno v duhu sodobnega časa. Omogočiti in spodbuditi nastanek zdravih podjetij z zdravimi odnosi, kar trenutno ne drži.

6. Spodbujati zdravo prehrano in samozadostnost Bele krajine. Imamo polja, imamo klimo, imamo vse pogoje in že prve manjše premike na tem področju. Z izobraževanji in s pametnimi vložki bi lahko postali zdravi jedci domačih zdravih pridelkov. Doseči bi bilo potrebno zaupanje, oglaševati lokalno pridelano hrano in ustvariti nova delovna mesta v kmetijstvu, ki ne bodo zgolj za preživetje, ampak bodo omogočala tudi dobro življenje.

Pa še marsikaj sem pozabil. Za vse primere obstajajo v tujini in pri nas številni primeri pozitivnih praks in niti ni potrebno izumljati tople vode. Mogoče na občini zaposliti nekaj sposobnih in kreativnih ljudi. Z dobrim delom se bodo njihove plače sigurno večkrat povrnilo.

In za konec še nekaj čtiva – pred kratkim sem zapisal, kako si zamišljam kraj čez 10 let in vse, kar bo vodilo k temu, bo gotovo premik v pravo smer, ki ga prilagam spodaj:

Optimist in lokalpatriot ali tudi realist?

Vinica z okolico čez 10 let je kraj, kjer si vsak želi živeti. Prebivalci so strpni, razumevajoči in si pripravljene pomagati. Enkrat na leto se vsi krajani dobimo in sodelujemo pri skupnem projektu, ki obogati naš kraj in pomaga k dvigu kvalitete bivanja. To so tudi odlične priložnosti za druženje in nove ideje, kako naš kraj narediti še boljši za nas in za njegove obiskovalce. Tako smo v zadnjem letu skupaj pomagali zgraditi novo igrišče, park, športne objekte in majhen etno muzej na Štrkoveh njivah, obnoviti romarsko pot na Žeželj, park pri izviru potoka Jez s smučarsko skakalnico, pomagali urediti kamp, počistili nabrežje Kolpe in uredili osvetljeno sprehajališče ob vodi do Zilj. Načrtov za prihodnje projekte pa ne zmanjka.

Ograje in žice ob Kolpi ni že od množičnega protesta pred osmimi leti, ki je prisilil državo, da zaraščeno in poškodovano ograjo odstrani. Vinica se je razvila v turističen kraj, kampa sta bila združena in urejena kot sožitje narave in počitka, kar je z odlično promocijo takoj prineslo pozitivne rezultate. Domači in večinoma tuji turisti, ki so tam nastanjeni, uživajo in izkoriščajo vsako možnost za zapravljanje, saj je ponudba v kraju res bogata in njegova zgodba res privlačna. Poleg njih v kraju vidimo tudi veliko dnevnih turistov, vendar ne moremo reči, da jih mrgoli, saj se je kraj usmeril na kakovostno ponudbo in ne na količino. Obiskovalci lahko dodobra spoznajo našega največjega pesnika, kulturo in zgodovino v obeh muzejih ter skozi obeležja in kulturno dediščino na prostem. Kar nekaj je tudi dogodkov, ki jih organizirata domače kulturno in športno turistično društvo. S svojo kakovostjo ti pritegnejo res veliko obiskovalcev.

Krajani so se kmalu nehali spraševati, kaj bodo prinesli novi objekti in dogodki v Vinici, temveč so s projekti zaživeli in se je tako razvilo veliko novih malih podjetij, ki dodatno prispevajo k razvoju kraja. V novozgrajenih bungalovih in hotelu v okolici so omogočene priprave za športne ekipe, v objektu policijske postaje deluje mladinski hostel, prestižni turizem pa se je odlično razvil na viniškem gradu in nekaj okoliških domačijah.

Kulinarična ponudba je odlična. Sprva je nekaj lokalnih zanesenjakov poleg redne službe enkrat tedensko odprlo vrata gostilnice z domačimi jedmi, pripravljenimi na specialni način, kar se je

razvilo v pravi posel. Čez čas so se preselili v lepo restavracijo ob Kolpi, ki je nastala iz objekta bivše mejne policije. Odlično je ponudbo dopolnila skupina domačinov, ki je kupila oz. najela velik del pobočij nad Vinico, posekala grmovje in gozd na sončni strani ter zasejala z rujno kapljico. Vino iz republike danes dosega že precej visoko kvaliteto in lani zgrajena vinska klet je prava senzacija.

Iz romarske cerkve na Žežlju se razprostira odličen pogled na kraj in lepotico Kolpo, ki je nedvomno naše največje bogastvo. V njo se že dolgo ne stekajo fekalije in škodljiva gnojila. Nekaj lokalnih pridelovalcev se je organiziralo in ustanovilo neke vrste zadrugo, kjer neoporečno pridelano domačo zelenjavo in meso kupujemo že skoraj vsi krajan. Vemo, da je pridelana zdravo in smo pripravljeni plačati malo več ali v sezoni celo priskočiti na pomoč pri obiranju sadja, hkrati s tem podpiramo sokrajane in razvoj kraja samega.

Začeli smo se zavedati bogastva naših gozdov, v Vinici je nastalo podjetje za vzdrževanje gozdov in odkup lesa, ki se je kmalu razširilo na celtno Belo krajino. Iz našega lesa, za katerega dobimo lep znesek, v tovarni v Črnomlju izdelujejo dizajnersko pohištvo, ki je precej dostopno, predvsem pa domače, zato ga lahko najdemo praktično v vsakem belokranjskem domu. Ljudje so postali ozaveščeni in pisane fasade s siporeks balkoni so zamenjale moderne hiše s pridihom preteklosti, ki se lepo zlijejo z našo pravljico belokranjsko pokrajino. Tudi nekaj slamnatih streh lahko opazimo na premožnejših hišah.

Viniška osnovna šola spet šteje 250 otrok, že 5 let uspešno vodimo projekt Družba brez odpadkov, ne spomnimo se zadnje kraje, na cesti ni več pijanih voznikov, opazimo več pašnikov z ovcami, ni več zaraščenih parcel in ni propadajočih hiš.

Že pred desetimi leti je bil to lep kraj, sedaj pa je raj. In kljub temu da je kraj precej zaživel, lahko še zmeraj trdimo, da lahko tukaj najde vsak svoj mir in uživa v lepoti, ki jo nudi zavetje Žežlja in reke Kolpe. Še zmeraj se rado ob druženjih zapoje »Od kod si dekle ti doma« ...

Vidite vi še kaj, kar sem pozabil?

Se opravičujem za dolgo čtivo, ki nima veliko točnih smernic in je prej utopično stremenje k perfektnosti, ampak upam vseeno, da bo v pomoč. :)

Hvala in lep pozdrav,
Sašo Žepuhar«

Zapisnik dvanajste delavnice Krajevne skupnosti Dragatuš za namen priprave strategije razvoja Občine Črnomelj, z dne 26. 3. 2018

Prisotni: Županja Občine Črnomelj Mojca Čemas Stjepanovič s sodelavci, predsednik krajevne skupnosti Dragatuš Robert Vranič, mag. Maja Pucelj ter 26 krajanek in krajanov krajevne skupnosti Dragatuš (lista prisotnosti je na voljo na vpogled pri Občini Črnomelj)

Kratek pregled dosežkov KS Dragatuš za leto 2017 in plani za prihodnje:

- Sanacija OŠ Dragatuš, pridobljeno je tudi gradbeno dovoljenje za prenovo preostalega dela OŠ – rekonstrukcija starega dela in potrebna dozidava OŠ, za kar se sedaj iščejo viri financiranja (po določenih informacijah naj bi imelo v letošnjem letu Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport razpis, kjer naj bi sofinancirali s strani države do 40 % investicij v osnovno šolstvo in v otroško varstvo, vendar pa tega razpisa do sedaj še ni bilo, županja ima pomisleke, ali bo sploh izveden). S tem bi v OŠ Dragatuš dobili normalne prostorske pogoje za devetletko, z vsemi spremljajočimi zadevami, kar jih še manjka, in tudi še dodatno dve igralnici, ki jih šolski okoliš osnovne šole Dragatuš še kako potrebuje.
- Izveden je ogled za avtobusno postajališče v Velikem Nerajcu, katere investitor bo Direkcija Republike Slovenije za infrastrukturo. Zdaj pripravljajo projektno nalogo, seveda potem sledi vsa dokumentacija in vse, kar mora biti pripravljeno za gradbeno dovoljenje. Županja upa, da

bodo lastniki teh parcel sodelovali in da bo Veliki Nerajec končno dobil avtobusno postajališče.

- Lansko leto je bila narejena dokumentacija za gradbeno dovoljenje za meteorno kanalizacijo na Kvasici.
- Županja je izpostavila problem, ki je nastal glede avtobusnega postajališča Mali Nerajec, in sicer premalo prostora, ki bi bil na voljo za postavitev le-tega. Zato je potrebno najprej sprejeti spremembo prostorskega načrta, da se bo avtobusno postajališče lahko umestilo v Malem Nerajcu in s tem ustrezno razrešilo ta problem, saj je prioriteto potrebno razmišljati o varnosti.
- Narejena je bila obvozna pot Brdarci.
- Izvedena je bila sanacija strehe na kulturnem domu Dragatuš in sofinancirana (na pobudo prostovoljnega Gasilskega društva Dragatuš) zamenjava strešne kritine na gasilskem domu Dragatuš.
- Naročena pa je parcelacija za gasilski dom Dragatuš.
- V pripravi projektna naloga za obnovo kulturnega doma Dragatuš (želja: čim boljši razpored prostorov za potrebe krajanov in društev na tem območju).
- V pripravi projekt za lokalno cesto čez Dragatuš v dolžini 700 metrov z javno razsvetljavo.
- Zaključena je idejna rešitev za ureditev vaškega jedra v Dragatušu. Problem je sedaj zaradi lastništva in obstoječe trgovine, zato potekajo zapleteni pogovori za rešitev tega problema. Ko se to uredi, bo najprej urejena razmejitvev, potem pa se sočasno ureja javna razsvetljava, obnova vode, ceste in ureditev vaškega jedra.
- Občina ima tudi predračun za ograjo na Tanči gori, ki naj bi bila v letošnjem letu nameščena.
- V letošnjem letu naj bi bil predvidoma zaključen tudi projekt sanacije udarne jame v Gornjem Suhorju.
- V letošnjem letu bo komunala urejala eko otoke po krajevnih skupnostih in bo prišla tudi v KS Dragatuš, zato županja opozarja, naj bodo občani kooperativni, da se to uredi.
- Na območju KS Dragatuš je bila občina uspešna s projektom z naslovom *Učilnica v naravi*, kjer je vodilni partner RIC Bela Krajina, občina pa je sofinancer tega projekta.
- V letu 2019 predvidena zamenjava postajnih hišk na območju KS Dragatuš.

Predlogi in kritike krajanov:

- Izpostavljene potrebe po posodobitvi gasilske opreme in gasilskih vozil.
- Pri kanalizaciji je bilo izpostavljeno, da je potrebno počakati na dokončno novo uredbo in videti, kje je predvidena nova javna kanalizacija.
- Glede optike je bilo opozorjeno, da je ta v domeni posameznih izvajalcev oz. operaterjev in ne občine, ki lahko le poizveduje, kako napreduje projekt postavitve optične infrastrukture. Izpostavljen je bil tudi problem sanacije v prvotno stanje s strani Telekoma. Županja je pozvala posameznike, naj jih obvestijo, da bodo urgirali pri Telekomu glede nujnosti sanacije cest.
- Eden izmed krajanov je izpostavil problem zaračunavanja praznjenja greznice na vikendu s strani komunale, ki pa tega ne izvaja. Županja ga je s tem vprašanjem preusmerila neposredno na izvajalca (Komunalo Črnomelj d. o. o.).
- Izpostavljeno je bilo, da so imeli lani v načrtu izvesti določene plombe po asfaltnih cestah, kar pa tega izvajalec zaradi prezasedenosti ni zmozel storiti, bo to v planu za to leto. Planirane so še razne preplastitve, določeni asfalti od Tanče gore do vaških poti.
- Podana je bila pobuda za signalizacijo na Kvasici zaradi prehoda na državni cesti s prehodom za pešce.
- Izpostavljeno je bilo, da je potreba po avtobusnem postajališču tudi na Suhorju.
- Izpostavljena je bila tudi potreba po rekonstrukciji oz. sanaciji vodovoda na določenih odsekih v KS Dragatuš.
- Krajan je izpostavil problem, da na Črešnjevcu nimajo vodovoda. Problem je premajhen odjem. Gre za tako majhne hitrosti pretoka vode, ki so nedopustne po tehničnem pravilnik in

ta voda bi znala biti neužitna, kar pomeni, da bodo morali kljub velikemu vložku v vodovod, le-tega zapreti. Predstavniki občine so izpostavili, da bodo zanje morali najti boljše rešitev.

– Izpostavljena potreba po prometnem znaku pri križišču, kjer se srečujejo Seljani in Golečani. Izpostavljena je bila tudi potreba po označitvi prehoda pri avtobusnem postajališču Dragatuš. Županja je izpostavila, naj podajo prošnjo na Svet za preventivo v cestnem prometu, oziroma preverijo, če so jo že slučajno oddali.

– Sanacija lukenj na poti iz Obrha proti Zapudju, kjer vozi šolski kombi.

– Sanacija ceste na Obrhu (krajani pripravijo podlago, prosijo le za asfalt) – županja odgovarja, da bi bilo to možno izvesti, zato naj se oglasijo pri pristojni osebi na občini za dokončen dogovor.

– Most pod Podlogom je potreben rekonstrukcije, kakor tudi most pod Podturnščico.

– Želja po asfaltu na Brezniku in na Goleku ter plombe na križišču med Seli in Golekom.

– Izpostavljeno je bilo vprašanje glede premajhnega števila hidrantov. Županja jih je usmerila na Komunalno Črnomelj d. o. o., ki je pristojna za ta vprašanja.

– Glede na to, da je bila formalno zaključena operacija komasacije za Dragatuško polje in da je sedaj zadeva na upravni enoti, krajana zanima, kdaj bo sproščen promet s kmetijskimi zemljišči na tem območju. Županja je odgovorila, da tega formalno še nimajo potrjenega in ko bo odločba pravno močna, bodo lahko na to vprašanje odgovorili.

– Izpostavljeno je bilo vprašanje čiščenja vodotoka Lahinje in vprašanje plovnosti te reke za namen turizma. Županja odgovarja, da za to skrbi VGP in da naj bi to leto končno uspeli sčistiti brežine Lahinje na območjih, kjer bodo ocenili, da je to nujno potrebno. Se pa županja strinja, da je bila to super pot. Krajan predlaga, da bi se potem naredila kakšna pešpot ob teh, ne le uredila plovnost. Čiščenje te reke je predvideno tudi v sklopu projekta, ki ga vodi RIC. Županja se strinja, da ta reka predstavlja bister, ki ga je potrebno izkoristiti v turistične namene.

– Krajan je vprašal, kaj se sedaj dogaja s projektom term Dragatuš, glede na to, da je šlo za kar precej občinskega denarja za izvedbo teh vrtin, za elektro in tako dalje. Županja je poudarila, da sta se pri njej osebno oglasila dva investitorja, vendar se je končalo pri poskusu pridobivanja zemljišča, saj privatni lastniki le-teh niso hoteli prodati. Zato je zadeva zastala, je pa poudarila, če se bo to uredilo, je seveda projekt še vedno zanimiv – projekt se lahko prevede tudi v angleščino in skuša najti interesente, vendar pred ureditvijo lastništva takšne aktivnosti niso smotrne. Krajan je podal predlog, da bi lahko občina pričela z odkupom teh zemljišč, vendar je županja odgovorila, da je to stvar dejanskega investitorja. Vrtina, ki je bila narejena, je bila narejena do 180 m in temperatura 18–19 stopinj Celzija je bila namerjena že pri 30 m. Stroka ugotavlja, da je s potopno črpalko količina vode čisto zadostna in tudi temperatura primerna, da bi šlo preko toplotne črpalke.

– Izpostavljeno je bilo vprašanje vzdrževanja vodnih virov/kalov. Dosedanje sodelovanje je bilo opravljeno s podpornim gasilskim društvom Zapudje, katerega predstavniki občine ocenjujejo kot dobro in upajo na sodelovanje tudi v prihodnje.

– Izpostavljen je bil tudi problem podzemnih jam, ki so polne odpadkov. Predlagano je bilo, da se to uredi v sklopu čistilnih akcij (izpostavljen je bil primer dobre prakse v Kočevju, kjer so le-ti v sodelovanju z društvu in s krajani takšne jame očistili). Županja je prosila, da se naredi popis takšnih jam in javi na občino, ki bo to prijavila medobčinskemu redarstvu.

– Glede vprašanja glede sanacije opornega zidu na pokopališču na Zapudju županja odgovarja, da so bili oporni zidovi po večini povsod sanirani. Sedaj je potrebno izvesti sanacijo še v Pustem Gradcu, kjer bo občina sofinancirala določen del (v skladu z narejeno finančno konstrukcijo).

– V strategiji razvoja ima po mnenju krajana pomembno vlogo tudi civilna družba. Pri le-tem ima ta konkretno pripombo, in sicer da pri občinskem razpisu za sofinanciranje društev ne bi bil pogoj MID (s tem ima precejšnje probleme Društvo lastnikov gozdov ob Kolpi in Lahinji), kar se naj zapiše kot potreba za prihodnje razpise.

– Za strategijo razvoja je bil izpostavljen problem demografije in beg mladih. Krajan povzema besede mednarodnih strokovnjakov in ugotavlja, da je Slovenija super država, ki

zastoj izšola visoko kvalificirane kadre, ki pobegnejo v druge države, ker so tam dobro plačani, in da jih Slovenija ne zna zadržati. Pri tem dodaja, da jih je potrebno zadržati ne glede na to, kakšen način uberemo.

– Izpostavljen je bil tudi problem pluzenja na Tanči gori, ker določene ceste niso kategorizirane oziroma sploh niso vrisane, zato se tudi posledično ne da urediti kategorizacije. Ta problem se sedaj skuša nasloviti s spremembo Odloka o kategorizaciji cest, vendar predsednik KS opozarja, da bo kljub temu po vsej verjetnosti ostalo kar nekaj cest nekategoriziranih in zato tudi nepluženih.

Zaključki:

Želje krajanov KS Dragatuš so glede na ugotovitve zgoraj navedene delavnice v sklopu priprave dokumenta Strategija razvoja Občine Črnomelj 2018–2025 v opredeljenem obdobju naslednje:

1. rekonstrukcija starega dela OŠ Dragatuš in potrebna dozidava le-tega;
2. avtobusno postajališče Veliki Nerajec, Mali Nerajec in Suhor;
3. izdelava meteorne kanalizacije na Kvasici;
4. urejen dostop do gasilskega doma Dragatuš;
5. obnova kulturnega doma Dragatuš;
6. ustrezno vzdrževanje obstoječe prometne infrastrukture;
7. postavitev javne razsvetljave, kjer je le-ta potrebna in smotrna;
8. dokončna ureditev vašega jedra v Dragatušu;
9. rekonstrukcija/sanacija dotrajanega vodovoda;
10. ureditev eko otokov;
11. zamenjava postajnih hišk;
12. posodobitev gasilske opreme in vozil za gasilska društva na območju KS Dragatuš, skladno z odločitvijo Gasilske zveze Črnomelj in s finančnimi zmožnostmi občine;
13. sanacija mostov v KS Dragatuš, ki so potrebni sanacije;
14. ustrezna ureditev vzdrževanja kalov/vodnih virov;
15. sanacije črnih odlagališč v jamah v KS Dragatuš;
16. sanacija opornega zidu na pokopališču v Pustem Gradcu,
17. pri prenovi Odloka o kategorizaciji občinskih cest v Občini Črnomelj preveriti, ali je možno urediti kategorizacijo cest na Tanči gori, kjer se pojavljajo problemi s pluzenjem zaradi neustrezne kategorizacije cest;
18. vzpostavitev optične infrastrukture;
19. podana prošnja na Svet za preventivo in vzgojo v cestnem prometu za namestitev potrebne prometne signalizacije;
20. – postavitev ustreznega števila hidrantov..

Občina razmisli, kako zagotoviti občanom, da imajo vsi enake možnosti dostopa do pitne vode (tudi tisti, za katere ni smotrno vzpostaviti vodovoda). Izpostavljena je bila tudi želja po vzpostavitvi plovnosti Lahinje in pešpoti ob Lahinji, kar bi bila izredno dobrodošla turistična ponudba, s čimer se strinja tudi županja. V kolikor se vzpostavi interes po vzpostavitvi term Dragatuš, je pred kakršnimi koli začetimi aktivnostmi (prevod projekta ...) nujno potrebno pridobiti soglasja lastnikov, da so zainteresirani za prodajo zemljišč, ki so z OPN predvidena za postavitev term. Priporočljivo bi bilo preveriti, ali se pojavljajo onesnaževanja v jamah na področju celotne Občine Črnomelj in v kolikor se kaj takšnega zazna, se to prijavi medobčinskemu inšpektorju, nato pa organizira ustrezno čistilno akcijo za sanacijo le-teh in umaknitev takšnih odpadkov. Občina razmisli, ali je smotrno pri občinskem razpisu za sofinanciranje društev v prihodnje izpustiti pogoj MID-a, kar predstavlja precejšen problem predvsem za Društvo lastnikov gozdov ob Kolpi in Lahinji.

Zapisnik trinajste delavnice Krajevne skupnosti Sinji vrh za namen priprave Strategije razvoja Občine Črnomelj, z dne 27. 3. 2018

Prisotni: Županja Občine Črnomelj Mojca Čemas Stjepanovič s sodelavci, predsednik KS Sinji vrh Boris Fortun s člani delovnega telesa, mag. Maja Pucelj ter 25 krajanov in krajanov KS Sinji vrh
(lista prisotnosti je na voljo na vpogled pri Občini Črnomelj)

Kratek pregled dosežkov KS Sinji vrh za leto 2017 in plani za prihodnje:

- V letu 2017 so v KS Sinji vrh izvedli naslednje aktivnosti: pluženje in transport peska in soli, popravilo ceste v Breg, namestitev varovalne ograje ob Žagarjevi hiši. Za gasilce financirali hrano in pijačo za Občni zbor in gradbeni material za vzdrževanje in širitev Doma krajanov. Namestili so brezžično omrežje v prostore KS in Prostovoljnega gasilskega društva. Imeli so tudi strošek za kartuše in pisarniški material, organizacijo pogostitev in prireditev ter obdarovanje otrok. Na Sinjem vrhu izveden odtok meteornih voda ob poti od stare hiše proti Dragi v dolžini približno 40 m, delo so opravili občani sami.
- Že več kot leto dni peljejo projekt ureditve pokopališč, katerega cilj je zmanjšanje stroškov vzdrževanja, predvsem košnje. V 1. fazi bo v vlogi izvajalca in investitorja nastopila Komunala Črnomelj, pri čemer bo investicijo KS pokrila v celoti, najemniki grobov pa bodo račune plačevali v petletnem obdobju (v izogib zbiranju sredstev na terenu ali plačilu enkratnega zneska). Pisno soglasje lastnika zemljišč je že pridobljeno, ravno tako tudi kulturno-varstveno soglasje.
- KS se je v preteklem letu dogovarjala z občino glede ceste v Drago, ta je še v fazi zbiranja podpisov lastnikov parcel. Napreduje tudi klanec v Damelj, trenutno se dela parcelacija. Poskušali so pridobiti najemnika za Suho dolino, a neuspešno, ker najemnik menda ne bi mogel uveljavljati subvencij.
- Podan je predlog za nakup freze za pluženje, KS si te ne more privoščiti, morda so opcija samo kakšne subvencije; vendar se v zvezi s tem pojavi vprašanje dostopnosti pluga do domov, kajti marsikje je pot zelo ozka in onemogoča pluženje cestišča; predlog krajanov je ureditev pluženja tudi do pokopališča (v izogib problemov v primeru smrti krajana/ke); naj bo to zadeva same KS Sinji Vrh. Stroški pluženja za letošnjo zimo so presegali pričakovano vrednost s strani KS. Podan je bil predlog tudi za pluženje stare vinske ceste – predlagano je bilo, da KS predlaga spremembo kategorizacije te ceste – pri tem pa mora biti cesta del »javnega dobrega«.
- Za območje stare vinske ceste je v preteklosti komunala že napravila skico vodovoda, ki bi se vezal na obstoječega. Potrebno je tudi podbiti cesto za vodovod (za elektriko je že); občina bo zaprosila Direkcijo RS za infrastrukturo za prekop in ureditev, potrebno je soglasje; na stari vinski cesti KS opozori tudi na problem razpadanja suhozidja, kar pomeni, da se bo pričela rušiti tudi cesta in takrat bo prepozno; eden od zidov je tudi del spomeniškega varstva. Občina bo preverila lastništvo te ceste. Vsak poseg betoniranja v ta zid pomeni prekršek in je odgovornost lastnika (ko se bo izkazalo, kdo je to).
- Klanec v Damlju: parcelacija je skoraj že zaključena in se preide v fazo odkupa zemljišč, poskušali bodo še do poletja (do 15. 6.), sicer se prestavi na jesen.
- Sprejme se predlog, da se uredi križišče v smeri poti v Kot. V času urejanja ceste v Kot, je bilo tam odloženega nekaj materiala za gradnjo, zato se tam posledično ruši škarpa. Smiselno bi bilo uporabiti material, ki je viška, da se ta škarpa uredi. V ta namen se

pokliče lastnico zemljiška, tj. ga. Tanja Žalec, Damelj 16 in pa Kočevje, Mestni log 1. Pričakuje se uspešnost rešitve.

- V zvezi z asfaltacijo ceste v Breg Občina Črnomelj računa na fazo legalizacije in potem dalje, saj ta cesta koristi vsem – tako javnim uslužbencem (policiji) kot krajanom; najprej rešitev z odmero ceste – zadnjih 180 m ceste javne poti ni v zemljiškem katastru. Le-ta se dodatno odmeri in pridobi soglasja solastnikov zemljišča (12) oz. agrarne skupnosti.; cesta je namreč kategorizirana, neurejeno pa ostaja lastništvo; zadevo bo prevzela premoženjska pravna služba Občine Črnomelj, podan bo tudi osnutek pogodbe; odprta vprašanja občina naslovi na predsednika KS Sinji Vrh, ta jih bo nato prenesel krajanom.
- Podjetje EVI d. o. o. je dalo poziv za neplačane račune za presežene stroške dela v Damlju za vodovodne cevi, priključke in nekaj na Sinjem Vrh v višini 25 000 EUR; sredstva telekomunikacijskega omrežja so se zbirala v proračunu občine za investicije infrastrukture s privolitvijo KS v višini 14 742,40 EUR. Sredstva so šla za razsvetlavo v Damlju in na Sinjem vrhu. Ko je prišel ta račun, ga je potrdila KS in občina, nato je sledilo izplačilo izvajalcu v letu 2011. Terjatve ima EVI d. o. o. iz nekega neznanega razloga (brez podlage), saj glede te vrednosti ni bilo prejetega nobena računa na strani občine ali KS. KS mora ugotoviti dejansko stanje zadeve oz. pristnost terjatve.
- Javna razsvetljava v Damlju letos ne bo mogoča, zato je predsednik KS predlagal, da se naj ta projekt vnese v naslednji proračun in uredi (oz. konča).
- Križišče Sinji vrh (pri cerkvi) in avtobusno postajališče. Predlogi so, da bi bilo glede na načrte lažje in ceneje urediti postajališče na vozišču z določenim prometnim znakom, namesto izven vozišča (kjer se zahteva izpolnjevanje pogojev, projektna dokumentacija, nova priprava načrtov, soglasje Direkcije za infrastrukturo), gre za ozek in nepregleden del ceste. Za vsako preureditev priključka je potrebno soglasje, za samo preplastitev ceste pa ne; v KS se porajajo ideje za samoiniciativen izkop in preplastitev ceste za pločnik za avtobusno postajališče, kar pa seveda ni izvedljivo.
- Izpostavljena želja po postavitvi avtobusnega postajališča za šolarje tudi na Hribu.
- Krajanji so izpostavili željo, da bi se predeli šolskih poti opremili z opozorilnimi prometnimi znaki »Šolarji na cesti« in morda celo omejitvami hitrosti; izpostavljajo pa tudi, da v smeri proti Kočevju po cesti vozijo tudi težki tovornjaki, zaradi katerih razpada cesta – potrebno bi bilo omejiti tranzit na tej državni cesti (cesta vsekakor ni primerna za 60-tonske prevoze).
- V zvezi s špeharskim vodovodom je bilo izpostavljeno, da je bil le-ta predviden že lani, pa je zaradi snega odpadel, sredstva v ta namen so zagotovljena. Vodovod bo potekal skozi Gorice proti Selcam. Projektant pride na teren, da se načrti uskladijo s predlogi krajanov in z dejanskim stanjem hiš.
- Glede pokopališča je nastal problem, ker so cerkve zaščitene kot kulturni spomenik lokalnega pomena, zato ni možna postavitve betonskih robnikov. KS Sinji Vrh je izpostavil bojazen, da ji bo zaradi visokega zneska investicije za pokopališče nastal manko za stroške odvoza sveč, vodo itd. Poleg tega pa si želi, da bi, ko neka dela v sezoni ne bi bila potrebna, jih komunala ne bi zaračunavala KS in s tem prihranila strošek krajanom (torej nepavšalni račun). Županja predlaga, naj o rešitvi ustrezno razmislijo in se nato obrnejo neposredno na komunalo.
- Krajanji so izpostavili željo po pridobitvi optike: županja je poudarila, da je gradnja optičnega omrežja komercialna zadeva (ni občinska dejavnost), ponekod gradi Telekom Slovenija, nekje RUNE-SI, d. o. o., ki je prav tako izkazalo komercialni interes. Območja

KS Sinji Vrh v celoti spadajo v kategorijo »belih lis« – zanje je predviden javni razpis za ponudnike telekomunikacijske storitve. Na odgovor Ministrstva za ta evropska sredstva za sofinanciranje se počaka do 6. 4. (izve se za interesirane akterje za območje Sinjega Vrha); krajanji so dodali, da je Telekom že pobiral soglasja za služnost.

- Vprašanje KS glede urejanja vstopno/izstopnih mest za čolnarjenje, saj se ta ne vzdržujejo (ni ustrezne košnje, razpadle klopi, neizpraznjeni koši, zbledela imenska tabla itd.); občina odgovarja, da je za vzdrževanje teh mest odgovorno Turistično društvo Damelj (po pogodbi s KS Sinji Vrh), za vstopno/izstopno mesto v Kotu so prosili družino Horvat za pogodbo, za Breg pogodbenik ni znan, za Kal pri Sinjem vrhu bo vzdrževanje verjetno prevzela Ribiška družina Črnomelj (lovsko in gasilsko društvo se na prošnjo ne odzove). Ugotovljeno je bilo, da krajanji ne prepoznajo tega kot neko vrednost in delo za javno dobro (v odgovor na to med krajanji, je bil izpostavljen demografski problem – starejša populacija).
- Županja na vprašanja postavitve vodovoda svetuje ljudem, da so pri terenskem pregledu in popisu hiš za projektno dokumentacijo za vzpostavitev vodovoda dosledni in se vključijo, ker sicer se zadeva lahko zelo zaplete in je težko rešljiva za lastnike zemljišč in hiš (npr. zadeva Tomažič).
- Označitve z neprometno signalizacijo se v Sinjem Vrh pričujejo v letošnjem letu.
- Kot problem tega kraja krajanji zaznavajo odsotnost mladih, mladih družin, ki bodo prišli, če bodo imeli/našli kakšen zaslužek, vendar menijo, da iz tega, dokler ne bomo imeli ustrezne prometne povezave, po vsej verjetnosti ne bo nič. Morala bi se najti nekakšna gospodarska dejavnost, primerna za ta kraj, ki ni primeren za veliko kmetijstvo, vinogradništvo, saj je preobčutljiv za industrijo, ki tu, po mnenju krajanov, nikakor ne more uspeti. Edino rešitev vidijo v turizmu, da vsak nekaj počne – dela neke proizvode. Izpostavljeno je bilo tudi dejstvo, da so se pričele hiše rušiti/propadati in da je potrebno čim prej pripeljati optiko v te kraje, saj edino rešitev vidijo v računalniških podjetjih. Krajanji menijo, da krajinski parki predstavljajo oviro za gospodarski razvoj občine in same KS, saj kljub vsej svoji lepoti in javnemu dobremu le-ti ne vzbujajo in prinašajo interesa za življenje; poleg tega pa izpostavljajo, da je ta izrazito zapuščen, kot park pa bi moral biti urejen. Krajanji izpostavljajo tudi dostopnost storitev (v najbližji KS Vinici, so izgubili javni prevoz, pošto, banko). Upajo, da bo v prihodnje izgradnja tretje razvojne osi olajšala situacijo in morda vzpodbudila razvojne aktivnosti na tem delu. Zaznavajo vsesplošen problem zahtevne birokracije za planiranje in izvedbo postopkov, izpostavljen je bil tudi problem omejitev novogradenj v krajinskem parku.

Zaključki:

Želje krajanov KS Sinji vrh so glede na ugotovitve zgoraj navedene delavnice v sklopu priprave dokumenta Strategija razvoja Občine Črnomelj 2018–2025 v opredeljenem obdobju naslednje:

- 1. vzdrževanje obstoječe prometne infrastrukture** (cesta v Drago, klanec v Damelj, ureditev križišča Sinji vrh (pri cerkvi) in križišče v smeri poti v Kot ter sočasna sanacija škarpe, cesta v Breg;
- 2. izgradnja vodovoda** (Špeharska dolina);
- 3. ureditev avtobusnega postajališča v Sinjem vrhu in na Hribu ter postavitve ustrezne prometne signalizacije, ki označuje območje prehoda ceste s strani šolarjev, kot tudi table z omejitvijo hitrosti;**
- 4. javna razsvetljava, kjer je to mogoče in potrebno** (izpostavljena želja v Damlju);
- 5. ustrezna ureditev vzdrževanja vstopno/izstopnih mest na območju KS Sinji vrh;**

6. označitve z neprometno signalizacijo v KS Sinji vrh.
7. ustrezna ureditev pokopališča, katerega cilj je zmanjšanje stroškov vzdrževanja, predvsem košnje;
8. nakup freze za pluženje, v kolikor se KS za to odloči;
9. podan predlog za novo kategorizacijo stare vinske ceste;
10. vzpostavitev optične infrastrukture.

ZAPISNIKI INTERVJUJEV

Zapisnik intervjuja za namen priprave »STRATEGIJE RAZVOJA OBČINE ČRNOMELJ 2018–2025«, z dne 30. 1. 2018 ob 10. uri

Prisotni: Monika Bračika, podjetnica, ki razvija znamko Krabat na področju Bele krajine v povezavi s predstavniki pokrajine Krabat v Nemčiji

Prisotni s strani pripravljavcev Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025: mag. Maja Pucelj

- Monika Bračika iz Metlike je predstavila zgodbo, kako so jo predstavniki pokrajine Krabat iz Nemčije pred leti poiskali kot potomkinjo prednika Janka Šajatoviča, ki je bil leta 1624 kot otrok uskoške družine rojen na Jezernicah v Žumberku. Le-ta je nato leta 1660 odšel v današnji vzhodni del Nemčije, kjer je napredoval v oficirja lahke konjenice, služil pa je kar štirim nemškimi grofom. Ob zaključku vojaške službe je bil svetovalec na nemškem dvoru. Izpostavila je njegovo izredno uspešno gospodarjenje na zemlji, ki mu jo je za njegove zasluge prepustil nemški grof, saj je na tem območju postavil mline, izsuševal močvirje, imel konjušnico, pivovarno, sejal je lan in skupaj z vaščani izdeloval platno ter še marsikaj drugega. Ker ni hotel živeti v gradu in med bogataši, ampak med preprostimi ljudmi, ki jim je pomagal graditi cerkve in šolati otroke, je bil posledično med prebivalci zelo spoštovan. Omenjena zgodba je skozi leta prerasla v mit. Tako je po svoji smrti leta 1704 postal prepoznan kot Krabatu, o katerem so si najprej pripovedovali zgodbe, ki so šle od ust do ust, iz generacije v generacijo. Po padcu Berlinskega zidu in posledično sorazmerno slabi razvitosti Nemčije, so mladi napisali pesem o svoji želji, da bi ponovno imeli Krabata, ki bi jim pomagal, tako se je porodila ideja o promociji le-tega. Posledično je prišlo do ideje pred 12. leti v pokrajini, s katero je gospodaril pred več kot 300 leti, da ustanovijo društvo Krabat, območje pa so za turistične namene poimenovali regija Krabat. To območje je z izdelki, s prireditvami, z ustanavljanjem ustanov in s še čim ustvarilo uspešno turistično ponudbo ter doseglo razcvet te regije. Monika Bračika se je tako s predstavniki regije Krabat dogovorila, da bodo skupaj razvijali mednarodno zgodbo. Ker so predstavniki pokrajine Krabat spoznali, da imajo veliko možnosti za sodelovanje z Belo krajino in Žumberkom, so z društvom Krabat iz Radovice podpisali dogovor o sodelovanju. Tako bodo sedaj skrbeli za prodajo belokranjskih in hrvaških izdelkov pod blagovno znamko Krabat in tistih, ki imajo znak kakovosti Krabat.
- Intervjuvanka je izpostavila, da so po celi regiji v Nemčiji izdelali prepoznaven znak krokarja, ki ga imajo celo na hišnih številkah, kar je izredno pripomoglo k občutku povezanosti v regiji, kakor tudi k prepoznavnosti le-te. Občina je denimo dala narediti hišne številke, kjer so krokarji in spodaj številka, tako da oseba točno ve, da je znotraj Krabat regije.
- Intervjuvanka izpostavlja dejstvo, da imamo v Beli krajini problem, ker imamo sorazmerno nizko prepoznavne izdelke. Denimo pogača – kot pravi, je še vedno kruh. Pravi, da zaradi pogače ne bo nihče prišel k nam, ker imajo denimo v Nemčiji ogromno pekarn in noben kruh ni slab. Tudi Zeleni Jurij je slovanska, ljudska pripoved, ni ni samo naša, posledično nas ne bo pol sveta po tem prepoznalo, izpostavlja problem, da delamo turizem za tiste, ki nas že poznajo. Izpostavlja torej problem prepoznavnosti – kot navaja tudi Jurjevanje ni nič posebnega, saj je mednarodnih folklornih prireditev ogromno, pri tem izpostavlja primer Trojan, kjer je enoznačen pomislek na krofe ob omembi tega imena ali pa Bled – kremšnita. Kot izpostavlja, je potrebno dati vsemu nek imenovalec in izpostavlja, da bi bil to lahko tudi Krabat. Kot pove, je Krabat v Nemčiji prisoten tako na kolesarskih poteh, kulinarčnih poteh, imajo tudi Krabat »start-up« pomoč, tudi tovarne nosijo njegovo ime, saj je sinonim za znanje, za razvoj gospodarstva in tudi za turizem. Izpostavlja, da bi bila najbolj srečna, če bi vse tri občine (Črnomelj, Metlika in Semič)

pristale na to, da bi bil nadaljnji razvoj prepleten s poudarkom na Krabat, saj bi nam s tem izredno dvignilo mednarodno prepoznavnost. Izpostavlja tudi dejstvo, da je ta regija na račun Krabata počrpala že preko 25 milijonov eurov, to ni zanemarljiv podatek, iščejo pa še dodatne (mednarodne) navezave, ki so povezane z rojstnim krajem Krabata, za razširitev prijav na evropske projekte. Saj, kot pravi, da je prišel Krabat kot izdelan človek v Nemčijo pri 36. letih, z znanjem, izkušnjami, vrlinami, ki jih je pridobil v naših krajih (predlagala je slogan: »Pridite v Črnomelj po znanje!«). Izpostavlja, da je potrebno narediti nekaj, da se odmaknemo od teh starih zgodb, v katerih se nahajamo že 30 let, kljub temu da vidimo, da ne peljejo nikamor, saj le životarimo, ne naredimo pa nobenega preboja, razvoja ...

- Kot izpostavlja, je možnosti sodelovanja ogromno, od folklornih prireditev, gospodarskega sodelovanja, predelave domačih prehrabnih artiklov, oskrbe z lanom, s konopljo, pisanicami (oni imajo denimo tradicijo pisanic), z vinom, narodnimi nošami, s športnimi igrami ... Vendar pa izpostavlja, da je nujno v celotno zgodbo vgraditi Krabat krokarja, ki je prepoznaven znak te regije. Predlagala je tudi, da se denimo na gradu Vinica odvijajo uskoške igre (dala je primer Sinjske alke, ki privabi ogromno turistov). Priložnost vidi tudi v izdelavi pravljice, ki bi povezala pravljico Krabat, črn mlin in črnega mlinarja, kot prepoznavni segment Občine Črnomelj. Kot pove, se uporabi mlin in nadgradi to zgodbo. Izpostavlja, da bo potrebno narediti neko širšo mednarodno prepoznavnost, ki jo s pesnikom, kot je bil denimo Oton Župančič, ne bomo mogli doseči, imamo pa priložnost to doseči s Krabatom. Trdi tudi, da je bila pred 5 leti na knjižnem sejmu v Frankfurtu, kjer je bilo promovirano, da so Slovenci narod, ki največ bere na število prebivalstva, dodaja, da je potrebno to promovirati, saj če bereš, si pameten, kar je avtomatična asociacija. Je pa dejanska percepcija Slovencev s strani tujcev drugačna, saj mislijo, da hodijo tukaj v narodnih nošah s pogačo v roki in posledično izpademo kot kmetje, brez neke dodane vrednosti. Glede gospodarstva je izpostavila, da imajo zelo močno plastično in tekstilno industrijo ter da imajo dostop preko njihove gospodarske zbornice in da v primeru, da bi denimo sledili razvoju Krabat zgodbe, bi le-ti lahko za naša podjetja poiskali primerne partnerje.
- Ga. Bračika je izdelala tudi spletno stran, kjer bo tudi spletna trgovina (kjer bodo ponujali vino, prehrabna artikla, spominke, usluge ...) in turistična ponudba, kamor bi lahko priključili tudi izdelke iz Občine Črnomelj, v kolikor bi se odločili za takšno sodelovanje.
- Izpostavila je tudi željo, ki so jo izpostavili predstavniki Krabat regije iz Nemčije, in sicer da se vzpostavijo kolesarske poti Krabat, možnost je tudi priključitev t. i. Vasi doživetij, kjer se je možno promovirati s prikazom lokalnih dobrot. Izpostavlja pa, da potrebuje tudi kolekcijo oblačil Krabat, kjer je potrebno povezati denimo stare materiala z novimi dizajni ali obratno.

Zaključek: Potrebno bo izboljšati prepoznavnost občine – po našem mnenju je odlična ideja ustvarjanje prepoznavnega motiva, ki se ga nato doda tudi na hišno številko v občini (vprašanje pa se zastavlja, kateri motiv bi bil ustrezen). Imamo možnost mednarodne prepoznavnosti v primeru odločitve v vključitev v Krabat regijo, za kar je pa potreben premislek o smotrnosti le-tega s strani občine in njenih občanov, saj, kot vidimo, je možnosti sodelovanja kar precej.

Zapisnik intervjuja za namen priprave »STRATEGIJE RAZVOJA OBČINE ČRNOMELJ 2018–2025«, z dne 31. 1. 2018 ob 09.30

Prisotni: Rajko Štefanič, predsednik Zveze lastnikov gozdov Slovenije

Prisotni s strani pripravljavcev Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025: mag. Maja Pucelj, dr. Petra Štrekelj

Med intervjujem s predsednikom Zveze lastnikov Gozdov Slovenije je prišlo do naslednjih pomislekov in sklepov:

GOZDOVI:

– **Zveza lastnikov gozdov združuje 29 društev po celi Sloveniji.** Društvo lastnikov gozdov ob Kolpi in Lahinji, ki je v začetku štelo 20 članov, jih danes šteje 305. Predsednik društva je trenutno Gregor Gešelj.

– Poudarjeno je bilo, da imajo ta **društva v tem prostoru velik pomen** in se pričakuje, da bodo namenjena **sredstva za njihovo delovanje**, saj je vedno manj ljudi pripravljenih v društvih delati volontersko. Zakon o društvih nalaga **veliko odgovornosti, posamezniki/člani so osebno odgovorni za poslovanje in ravnanje s financami v društvu**, kar pa marsikoga odvrne od sodelovanja, kar se predvsem pozna pri iskanju naslednikov. Izpostavljeno je bilo, da so **občinski razpisi** občasni – samo vsako drugo leto, kar pa ni dobro za delovanje teh društev. Predlagano je bilo, da bi morali biti ti razpisi **konstantni, saj se lahko le na tak način načrtujejo društvene aktivnosti**, ki so na tak ali drugačen način povezane z neposrednimi stroški.

- Društva skrbijo za **izobraževanje članov**. Na prvem mestu je varnost, prav tako pa informirajo člane o javnih razpisih, možnostih kandidiranja za sredstva.

Zaključek: Društva lastnikov gozdov imajo velik pomen v tem okolju; skrbijo za izobraževanje svojih članov; za svoje delovanje potrebujejo sredstva; občina bi morala pogosteje izvajati razpise in s tem olajšati delo društvom.

– Gozdarstvo pestijo posledice **žledoloma, lubadarja, v zadnjem času še vetroloma, vseskozi pa jih pesti stopnjevanje klimatskih sprememb, ki vplivajo na druge bolezni, ki se pojavljajo v gozdu.** K sreči zadnji vetrolom ni povzročil prevelike škode v Beli krajini, lubadar pa se tudi počasi **ustavlja po zaslugi revirnih gozdarjev in društev**, ki lastnike gozdov opozarjajo in pozivajo, da kontrolirajo svoje gozdove in o pojavu lubadarja obveščajo tudi sosede.

– Težave prav tako povzroča **pritisk divjadi**, ker je preštevilčna. To ugotavlja tudi Zavod za gozdove Slovenije v svojih raziskavah. Predsednik Zveze je povzel besede direktorja zavoda, Damjana Oražma, ki navaja, da je 40 % slovenskih gozdov ogroženih zaradi prevelikega števila predvsem parkljaste divjadi. Ta objeda predvsem plemenite listavce, prav tako je ogrožena jelka.

- Vse našete težave zahtevajo **organiziranost obnove in tudi vzdrževanja obstoječih nasadov v gozdu.**

Zaključek: Gozdarstvo se sooča z različnimi težavami; njihovo obvladovanje zahteva dobro organiziranost pri obnovi in vzdrževanju obstoječih nasadov gozdov.

– Veliko lastnikov, predvsem kmetijskih, pa tudi gozdnih površin, je nezadovoljnih s cenitvami škod zaradi divjadi in zveri. Za doseganje pravic so se posluževali tudi tožb, vendar to področje ni urejeno tako, kot bi moralo biti.

– Enkrat letno se pripravljajo lovsko upravljavski načrti. Pri izdelavi sodelujejo lovci, upravljavci (Zavod za gozdove, le-ta upravlja z divjadjo, in Ministrstvo za okolje in prostor, ki je zadolženo za zveri, oba organa planirata tudi povečanje odvzema zaradi prerazmnožitve), društva in koristniki prostora – **lastniki zemljišč, ki so zaradi neuspešnosti pri podajanju predlogov dostikrat nezainteresirani.** Izrazila se je **želja, da bi tudi občina začela sodelovati** pri razgrnitvah lovsko upravljavskih načrtov, saj v zadnjih desetih letih ni bilo nikoli predstavnika pri razgrnitvah. S svojimi pripombami in svojo udeležbo bi lahko pripomogla k lažjemu doseganju zahtev.

Zaključek: Predlog, da občina začne sodelovati pri razgrnitvah lovsko upravljavskih načrtov in tako skupaj načrtujejo nadaljnji razvoj in pomaga pri lažjem doseganju zahtev.

– Čeprav je v Sloveniji **80 % gozdov v privatni lasti**, lastniki niso bili vabljeni kot enaki deležniki po sistemu participacije k soustvarjanju državne politike gospodarjenja z gozdom. Društva

skrbijo za upoštevanje participacije. Poudarjeno je bilo, da se jih velikokrat niti ne povabi k sodelovanju, razen na okroglo mizo. Potrebno je bilo kar nekaj let, da se je to začelo spreminjati. Februarja so bili tako povabljeni na sejo Odbora za kmetijstvo in gozdarstvo v Državnem zboru, ker se sprejema Interventni zakon o opravi posledic po podlubnikih, kjer bodo s predlogi in pripombami zastopali lastnike. Prav tako društvo poskuša na Ministrstvu za kmetijstvo doseči razpis za nabavo gozdarske mehanizacije, ki bi jo kmetje potrebovali za lažje spravilo, saj je trenutno v Sloveniji okoli dva milijona kubičnih metrov lesa, ki ga je potrebno nujno pospraviti, da se lubadar ne bi razmnoževal.

– Predsednik Zveze zahteva, da se **participacija lastnikov zapiše tudi v plan dela Zavoda za gozdove**, vendar pa do realizacije ne pride. Potrebna bo **reorganizacija, ki bo ljudem olajšala delo**.

Zaključek: Večina gozdov v Sloveniji je v privatni lasti, vendar lastniki niso vabljeni k sodelovanju pri odločanju, kar bi bilo potrebno spremeniti z reorganizacijo trenutnega sistema.

– Na gozdni prostor se izvaja tudi vse večji pritisk raznih deležnikov, ki bi radi z gozdovi tudi komercialno služili. Izpostavili so, da so sicer ponosni na to, da je Slovenija razglašena za zeleno destinacijo, vendar pa opozarjajo, da se komercialne dejavnosti (kolesarske proge, pohodniške poti, adrenalinski parki itd.) v gozdovih lahko načrtujejo samo s soglasjem lastnika, kar na žalost ni vedno samoumevno. Predlagano je bilo, da se v strategijo zapiše, da je **za posege v gozdu potrebno soglasje lastnikov**, saj se da le na tak način izogniti poznejšim konfliktom.

– Prav tako si želijo manj birokratskih ovir in na nivoju države zahtevajo **poenostavitev pridobitve soglasja lastnikom**, ki imajo dopolnilne dejavnosti in si v svojem gozdu želijo postaviti npr. adrenalinski park za svoje goste, seveda z upoštevanjem vseh varnostnih, okoljevarstvenih in drugih predpisov.

Zaključek: Načrtovanje komercialnih dejavnosti v gozdovih je zaželeno, vendar samo v soglasju z lastniki; hkrati pa bi država morala tudi poskrbeti za lažje pridobivanje soglasij za izvajanje teh dejavnosti.

– Predsednik Zveze se strinja, da bi bilo potrebno **povečati število ljudi, ki se profesionalno ukvarjajo s predelavo lesa**. O tem se pogovarja tudi z ministrom Židanom.

– Kot primeri ljudi, ki se že profesionalno ukvarjajo, so bili omenjeni Sandi Šolar, ki se ukvarja s sečnjo in je usmerjen na hrvaški trg, Gregor Gešelj, ki se ukvarja s predelavo briketov in oskrbuje več sistemov (npr. OŠ Vinica), Marjan Župančič iz Lokev, ki se ukvarja s predelavo manjvrednega lesa v palete itd. Izpostavljena je bila ugotovitev, da je **težko dobiti zanesljivega gozdnega delavca**, ki sledi potrebam podjetja, saj je to zelo specifično delo.

– Kot dodatna poslovna možnost je bilo izpostavljeno koriščenje obnovljivih virov – lesnih sekancev, kar do sedaj ni bilo spodbujano (npr. ko se je izvedla adaptacija OŠ Dragatuš, so se odločili za ogrevanje na nafto, namesto da bi upoštevali že deset let star predlog, da bi se prešlo na ogrevanje s sekanci in izgradnjo večje kotlovnice, ki bi lahko ogrevala še druge objekte, kot so dragatuško blok, župnišče ...). Za sekance bi se uporabljalo predvsem odpadke in nikakor ne kvalitetnega lesa. Prav tako bi se po vzoru Avstrijcev lahko postavila lupilnica, da bi se doseglo še večji izkoristek.

– Podjetje Esol je bilo navedeno kot primer dobre prakse. Pri njih imajo kogeneracijo (soproizvodnja toplotne in električne energije) in izkoristijo popolnoma vse (ostanke posušenega lesa zmeljejo in zakurijo; del proizvedene energije izkoristijo za sušilnice, višek pa dajejo v električno omrežje). Investicija je bila velika, ampak, po mnenju predsednika Zveze, upravičena.

– Izpostavljeno je bilo, da obstajajo razpisi Eko sklada tudi za manjše objekte, za katere občina sicer nima denarja, bi pa lahko pomagala s priporočili in z usmerjanjem preko svojih vzvodov.

– Potrebno je stimulirati predelovalce lesa, ki mu lahko dajo dodano vrednost. In ne samo z velikimi industrijskimi proizvodi, ampak tudi z izdelavo kakšnih manjših stvari (npr. lesene kravate, zapestnice, očala z lesenimi okvirji, lesene igrače itd.).

Zaključek: V Občini Črnomelj se nekaj podjetij že uspešno ukvarja s predelavo lesa, vendar bi bilo potrebno povečati število ljudi, ki bi se s tem profesionalno ukvarjali; večji poudarek bi moral biti na izkoriščanju obnovljivih virov, pri čemer lahko pomaga tudi občina; prav tako je treba stimulirati predelovalce, ki se ukvarjajo z manjšimi proizvodi, ki pa imajo veliko dodano vrednost.

SPLOŠNO:

– Izpostavljeno je bilo, da v tukajšnjem okolju še vedno velja prepričanje, da se »nič ne splača«, zato bi moralo šolstvo in izobraževanje **dati otrokom več znanja o lastni iniciativi, o možnostih samozaposlitve**. Mladim je treba vcepiti, da se je potrebno dokazovati na vseh področjih, tudi pri kmetijstvu in gozdarstvu.

– Mladi morajo biti z novimi idejami nosilci dejavnosti, hkrati pa morajo znati izkoristiti znanje starejših generacij, ki so še pripravljene pomagati. Če obstaja tako **medgeneracijsko sodelovanje** na kmetiji, v obrti ali pa v družinskem podjetju, ga potem tudi kriza ne zamaje.

– Primer dobre prakse po mnenju predsednika Zveze – Mojca Kramarič iz Metlike, ki se ukvarja s peko peciva, kruha in slaščic za različne priložnosti, ob tem pa ima še delavnice, predava otrokom.

– Kot ugotavlja predsednik Zveze morajo biti dandanes kmetje za uspešno delovanje res sposobni, izobraženi, morajo uživati podporo družbe in v njej imeti svoje mesto.

– Obstaja veliko možnosti črpanja evropskih sredstev, vendar mora biti kmet za to **izobražen**, da se zna na razpis prijavit, ga izvesti, o njem poročati itd.

– Projekti morajo biti dobro zastavljeni v začetku, saj je kasneje težko doseči spremembe, ker so kriteriji za evropska sredstva zelo strogi, če niso izpolnjeni, jih je potrebno vračati. Velikokrat so ti pogoji tudi neživljenjski (npr. zahteva, da mora biti pot široka točno 2,5 m, ko pa je za sodobno mehanizacijo potrebna širina vsaj 3 m), tukaj bi se morala **občina bolj vključiti** in sodelovati ter pomagati pri urejanju projektov na višjih, državnih nivojih.

Zaključek: Mlade je že v šolah potrebno pripraviti na možnost samozaposlitve na vseh področjih; za trajni uspeh in stabilnost pa je potrebno medgeneracijsko sodelovanje; kmetje morajo biti danes zelo dobro usposobljeni, da lahko uspejo; pri doseganju uspehov jim mora pomagati občina s svojim delovanjem na področjih, kjer posamezniki ne morejo doseči veliko.

– Občina Črnomelj je **podeželska občina**. Sama sicer ne more zagotoviti sredstev, lahko usmerja lokalno politiko v razvoj. Predlagano je bilo, da bi se moralo pri izdelavi strategije vključiti tudi Kmetijsko svetovalno službo kot soizvajalca, ki bi lahko pripomogla s svojimi podatki in z znanjem.

– Trenutno je veliko zazidalnih površin v kmetijski rabi, občina bi lahko pomagala s **spremembami namembnosti**, da bi bila ta zemljišča potem obdavčena po Zakonu o kmetijskih zemljiščih in ne kot stavbna zemljišča.

– Prav tako bi bilo potrebno pomagati kmetom, ki si želijo svojo kmetijo in dejavnost preseliti iz centra na rob vasi. Take odločitve bi morale imeti prednost pred industrijskimi pozidavami (tem so namenjene industrijske cone), ki s svojo dejavnostjo ne spadajo v vaško okolje, še posebej tam, kjer so turistične dejavnosti.

– Komasacija dragatuškega polja je bila pomembna predvsem za te nove kmetije, ki imajo velike stroje. Ta koncentracija pa prinese tudi slabe posledice, kot so hrup, smrad (včasih so bile kmetije razpršene in majhne, s po nekaj glavami živine, takrat ni bilo takšnih težav kot pri intenzivnem kmetijstvu).

– V Beli krajini so tudi dobri pogoji za pridelavo zelenjave skozi vse leto, kar bi bilo potrebno vzpodbujati tako z omogočanjem postavitve rastlinjakov in z vzpostavitvijo namakalnih

sistemov, kot tudi z zagotovitvijo odkupa produktov po dobrih cenah (npr. povezovanje z vrtci, s šolami, z lokalnimi porabniki, DSO, ki opravijo direkten nakup pri proizvajalcu).

Zaključek: Občina Črnomelj ne more vedno zagotoviti sredstev, lahko pa s svojo lokalno politiko usmerja razvoj, ki omogoča kmetom lažje opravljanje svojih dejavnosti; predlagana je bila sprememba zazidalnih površin v kmetijski rabi v zemljišča, ki so obdavčena po Zakonu o kmetijskih zemljiščih.

– Dragatuš je bil izpostavljen tudi kot primer problema na področju poseljevanja. V pisnih virih je prvič omenjen že v 12. stoletju, vendar ni nikoli doživel razvoja. Brez ustrezne razvojne politike pa ga bo zapustilo še več mladih. Podani so bili predlogi o širitvi kraja v smeri od osnovne šole do Podloga–Brdarcev, kjer pa se nahajajo kmetijska zemljišča. To bi se dalo v postopku komasacije urediti z menjavo zemljišč, vendar občina te priložnosti ni izkoristila in znala unovčiti. Prazne hiše v Dragatušu in okoliških vaseh so rezultat neprave politike koncentriranja (npr. ko se je mlade raje napotilo v Črnomelj).

– Predlagano je bilo, da bi morala biti v strategijo zapisana **vizija razvoja in obstoja vaških središč**, ki bi morala biti širše in dolgoročno opredeljena. Predsednik Zveze ne vidi uspeha v zastavljenem projektu prenove vaškega jedra, saj, kot navaja, je to zanj bolj predvolilno, kar je tudi razumljivo in sprejemljivo, je všečno, vendar meni, da je le-ta brez realne možnosti, ker gre za velike finančne vložke, ki sicer lepo izgledajo na papirju, vendar meni, da je stvar potrebno širše opredeliti in peljati dolgoročno.

Zaključek: Potrebno je spremeniti trenutno politiko koncentriranja poselitve in postaviti novo vizijo obstoja in razvoja vaških središč v Občini Črnomelj.

– Za zaključek pa je bilo poudarjeno še, da **strategija nima pomena, če ni tistih, ki bi ji sledili in bdeli nad njo.**

Zapisnik intervjuja za namen priprave »STRATEGIJE RAZVOJA OBČINE ČRNOMELJ 2018–2025«, z dne 6. 2. 2018 ob 10.30

Prisotni: Tomaž Kordiš, direktor Gospodarske zbornice Dolenjske in Bele krajine

Prisotni s strani pripravljavcev Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025: mag. Maja Pucelj in dr. Petra Štrekelj

– Direktor Gospodarske zbornice izpostavlja, da je potrebno ustvariti okolje za pridobitev novih investitorjev, ki bodo hoteli odpreti nova delovna mesta. Pridobiti je potrebno investitorje (vsaj 5–10 takšnih podjetij), ki bodo ustvarjali dodano vrednost nad 45.000 EUR na zaposlenega (ki delujejo v smeri avtomatizacije, robotizacije in digitalizacije). Izpostavlja problem nizke dodane vrednosti. Izpostavlja seveda pomislek, da je potrebno privabiti tako ustrezen kader kot ustrezna podjetja s pravimi produkti, se pa seveda ob tem zastavlja vprašanje, kako jih privabiti, kaj jim ponuditi? Izpostavlja tudi, da bo potrebno narediti dobra in varna naselja, v kolikor želimo imeti ustrezne stavbe za IT podjetja in stanovanja, primerna za takšen kader.

– Kot prioriteto točko, ki je neobhodno potrebna, če želimo pridobiti nove investitorje in zadržati obstoječe družbe, zaznava postavitev daljnovoda. Ugotavlja, da namerava Elektro v ta namen nameniti 13–14 milijonov EUR, ki so na razpolago, vendar opozarja, da, v kolikor ne bo prišlo do dogovora, kako vzpostaviti ta daljnovod in šlo v dejansko izvedbo le-tega, bo ta denar namenjen za druge zadeve, mi pa bomo ostali tudi brez obstoječih podjetij, ne le novih investitorjev, kar se mu zdi izredno pomembna stvar, na kar je

potrebno opozoriti tudi občane Občine Črnomelj z ustreznim ozaveščanjem. Če daljnovoda ne bomo pridobili, ne moremo razmišljati o razvoju, saj se podjetja praktično brez njega ne morejo širiti.

- Opozarja na nujnost izgradnje optičnega omrežja.
- Izpostavlja pomembnost izgradnje 3. razvojne osi za Občino Črnomelj kot tudi za celotno Belo krajino.
- Dodaja, da je izredno pomembna tudi posodobljena železniška infrastruktura, vendar ugotavlja, da se skladno z državnimi razvojnimi načrti na področju posodobitve železniške infrastrukture do leta 2030 ne načrtuje nič novega od Grosuplja do Metlike.
- Izpostavlja nujna izobraževanja za samostojne podjetnike in zaposlene v smislu osebne rasti, ki jih sedaj primanjkuje.
- Smatra, da imamo v Občini Črnomelj dobre »zgodbe« kot tudi v Beli krajini na splošno, ki pa jih ne znamo ustrezno promovirati (denimo vinogradniki, vinogradniška infrastruktura, žitna klobasa, Jurjevanje, Kolpa itd.). Meni, da bi bilo potrebno temu nameniti več pozornosti skozi promocijo. Dodaja tudi, da je podobna situacija s srednjo šolo v Črnomlju, ki je izredno kakovostna, a premalo prepoznavana zaradi prenizke promocije – tu predlaga »izkoriščanje« bivših dijakov za pomoč pri promociji kakovosti te šole. Ugotavlja tudi, da premalo izkoriščamo razpise, ki so na voljo (denimo tudi Pokolpje) in s tem izgubljammo priložnosti za prepotreben razvoj.
- Ugotavlja, da bi bilo potrebno spremeniti prepoznavnost Črnomlja, ki je sedaj povezana s »težko« industrijo – z Livarjem, ki je posledično povzročila tudi delno degradacijo območja, na pozitivne stvari, kot so denimo reke (Kolpa), bele breze, zelena Bela krajina/Črnomelj, Zeleni Jurij. Ob vprašanju, kakšno asociacijo dobi ob omembi imena občina Črnomelj/Bela krajina, je izpostavil list breze, Zelenega Jurija, voda, gozd, Vodomec, črnega močerila.

Zaključki: Nujna pridobitev novih investorjev z višjo dodano vrednostjo na zaposlenega. Potrebna bo tudi vzpostavitev ustreznih stavb in stanovanj za kader, ki lahko ustvari višjo dodano vrednost na zaposlenega. Nujno ozaveščanje prebivalcev Občine Črnomelj o pomembnosti električnega omrežja. Nujna tudi izgradnja optičnega omrežja in čim prejšnja izgradnja 3. razvojne osi, kakor tudi posodobitev železniške infrastrukture. Nujna izobraževanja za osebno rast. Večja promocija značilnih prireditev/dobrin/aktivnosti itd., ki so značilne za naš kraj. Nujno ugotoviti, kaj nas dela prepoznavne in to promovirati na različne načine, da postanemo res prepoznavni (kar je tudi ugotovitev pripravljavcev Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025).

Zapisnik intervjuja za namen priprave »STRATEGIJE RAZVOJA OBČINE ČRNOMELJ 2018–2025«, z dne 16. 2. 2018

Prisotni: Eva Čemas, direktorica ZD Črnomelj

Prisotni s strani pripravljavcev Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025: mag. Maja Pucelj, dr. Petra Štrekelj

Med intervjujem z direktorico Zdravstvenega doma Črnomelj, je prišlo do naslednjih pomislekov in sklepov:

SPLOŠNO:

- i. Direktorica ZD kot pozitivno zaznava, da se pri izdelavi Strategije razvoja občine Črnomelj izvaja tudi neposredne pogovore z izvajalci zdravstvene dejavnosti, saj so oni tisti, ki to področje poznajo in lahko zato dajejo sugestije in predloge, kako naj razvoj poteka naprej.

- ii. Zdravstveni dom Črnomelj ima pripravljen svoj lastni strateški načrt, iz katerega tudi izhajajo. To je tudi prvi tak načrt. Pred tem strateških načrtov niso pripravljali. Cilj njihovega strateškega načrta in prav tako načrta do leta 2025 je, da postanejo središče preventivnih aktivnosti v lokalnem okolju.
- iii. Primarna funkcija ZD Črnomelj je zagotavljanje osnovnega zdravstvenega varstva za prebivalce Občin Črnomelj in Semič.
- iv. Na javnem razpisu Ministrstva za zdravje so bili, skupaj v konzorciju z ZD Metlika, izbrani za nadgradnjo preventivne dejavnosti na primarnem nivoju. S tem so pridobili sredstva v višini 438.000 € za naslednji dve leti, s katerimi bodo nadgrajevali te vsebine. Zdravstveni dom bo tako pokrival območje cele Bele krajine.
- v. Ustanovili bodo Center za krepitev zdravja, ki bo z novimi zaposlitvami in novimi vsebinami skrbel za zdravje lokalnega prebivalstva. Namen tega centra je, da ne deluje samo v času projekta, ampak postane sestavni del zdravstvenega doma.
- vi. **ZD Črnomelj uspešno sodeluje na razpisih za evropska sredstva.** V sklopu projekta, v partnerstvu z Olimpijskim komitejem Slovenije, imajo zaposlenega kineziologa. S tem projektom nameravajo nadaljevati do leta 2020.
- vii. **Lani so pridobili standard kakovosti ISO 9001 2015,** nameravajo še naprej delati na tej kakovosti.
- viii. V letošnjem letu bodo morali speljati projekt nove evropske uredbe o varstvu osebnih podatkov.

DISLOCIRANI ENOTI:

- i. Pod okriljem ZD Črnomelj sta tudi zdravstveni postaji v Semiču in Vinici.
- ii. Semiška občina ima z Občino Črnomelj pogodbo glede delitve sredstev in tudi veliko vlaga v zdravstveno postajo.
- iii. Zdravstvena postaja v Vinici z ekonomskega vidika ni potrebna. Je pa zelo pomembna za ljudi, ki tam živijo. Ti kraji so zelo oddaljeni od Črnomlja, prav tako gre tu za izrazito staro prebivalstvo, ki nima prevoza do zdravnika. Tako, da mora tam ostati že z vidika boljše kakovosti življenja ljudi.

Zaključek: Zdravstveni postaji v Semiču in Vinici sta pomembni za dobrobit tamkajšnjega prebivalstva, zato ju je potrebno ohraniti.

DODATNE STORITVE

- i. Velikokrat je interes lokalne skupnosti, da bi se v Zdravstveni dom pripeljalo čim več specialističnih storitev. To ni vedno najbolj smotno. Lokalni zdravstveni domovi nimajo zadosti opreme za specialistične storitve. Nakup take opreme ni smotrn tudi iz ekonomskega vidika, saj so stroški investicije in vzdrževanja zelo visoki (npr. ZD Črnomelj je nudil ultrazvok kot samoplačniško storitev. Ko se je aparat pokvaril, so pred nakupom novega naredili analizo in prišli do rezultata, da se jim to ne splača). Bolj smiselno je imeti dobro opremljeno in strokovno podprto ambulanto v Novem mestu, veliko bolj je smotno sofinanciranje ali organizacija določenih oblik prevozov.
- ii. Prav tako vpeljevanje dodatnih programov in storitev (npr. kot je bilo včasih govora o dializnem centru v ZD Črnomelj) ni odvisno zgolj od zdravstvenega doma, ampak je v domeni mreže zdravstvene dejavnosti – ministrstva in zavarovalnice. Oni določajo, kaj je v domeni storitev primarnega in sekundarnega nivoja. Za samo izvajanje programa pa je mora imeti zdravstveni dom tudi sklenjeno pogodbo z zavarovalnico.
- iii. ZD Črnomelj si prizadeva pridobiti programe, kot so psihiatrija in ultrazvočne diagnostike, ki so, dolgoročno gledano, smiselni na primarnem nivoju, saj bi se s tem zmanjšale čakalne dobe, pa tudi več diagnostike bi se lahko naredilo že v zdravstvenem domu. To so trenutno storitve, ki se jih opravlja na sekundarnem nivoju, od ministrstva in strategije države pa je odvisno, če se jih bo preselilo na primarni nivo.

Zaključek: ZD Črnomelj dela na pridobivanju novih programov in izboljšanju storitev za uporabnike; spremembe so možne samo, če se za to odločita ministrstvo in strategija države.

Vendar pa vpeljevanje čim več specialističnih ambulant v Zdravstveni dom ni smotno. Potrebno bi bilo ponuditi alternativne rešitve za lažji dostop prebivalcev občine do bolnice v Novem mestu (npr. organiziran prevoz).

INVESTICIJE IN NAČRTI:

- i. Stavba ZD Črnomelj je iz leta 1967 in je premajhna za današnje potrebe.
- ii. V načrtu je dograditev zdravstvenega doma na obeh delih. V enem se bo nahajal Center za krepitev zdravja in servisni prostori, na drugem delu pa bo dograjena urgenco z novim, ločenim dostopom in izvozom iz stavbe, nad urgenco pa bo nov laboratorij.
- iii. Investicija je že sedaj del proračuna občine. Prav tako sta se ZD Črnomelj in občina prijaviła na javni razpis in pridobila še dodatno financiranje s strani države.

Zaključek: Potrebno je izvesti projekt dograditve stavbe ZD Črnomelj, s čimer bo poskrbljeno za današnje in prihodnje potrebe uporabnikov.

KADRI:

- i. Zdravstveni dom je trenutno kadrovsko pokrit, vendar pa ima izredne težave na kadrovske področju. Te težave so predvsem sistemske narave, ne toliko zaradi problema vodstva, zato ima sam zdravstveni dom majhno možnost vpliva na le-te.
- ii. Vsako leto v skladu s pravili obveščajo Zdravniško zbornico in pristojne inštitucije o tem, kateri zdravniki manjkajo, kateri se bodo upokojili in na osnovi tega se jim dodeli specializante. Zdravstveni dom prav tako omogoča opravljanje pripravništva vsem zainteresiranim, vendar tudi po zaključku ne želijo ostati tukaj. Direktorica ZD ugotavlja, da nima vzvoda, s katerim bi vsaj za nekaj časa zadržali zdravnike po opravljeni specializaciji. Tudi če zaposlijo kandidate, se zavedajo, da jih bodo ti verjetno zapustili takoj, ko se pojavi prosto delovno mesto v Novem mestu. To je težava, ki jo bo morala rešiti država npr. z vzpodbudami v obliki višje plače zaradi lokacije zdravstvenega doma (po vzoru Skandinavije, kjer imajo zdravniki na oddaljenih norveških otoki in krajih dvakrat višjo plačo) in z drugačno postavitvijo mreže ambulant družinske medicine (npr. V Ljubljani jih je veliko več kot pa na obrobju. Prav tako v Ljubljani zdravnik družinske medicine ne rabi sodelovati v urgenci, v ZD Črnomelj pa se mora vključevati v NMP, ker tu ni posebej zaposlenih zdravnikov za urgenco).

Zaključek: Težave s pridobivanjem ustreznega kadra, ki bi se lahko rešile na ravni države s sistemsko ureditvijo vzpodbude zdravnikov za delo na periferiji.

Nadaljnji cilji ZD Črnomelj:

- i. zagotavljanje osnovnega zdravstvenega varstva za prebivalce Občin Črnomelj in Semič;
- ii. ohranjanje ambulant družinske medicine z referenčnimi ambulanti;
- iii. ohranjanje osnovne zobozdravstvene dejavnosti, ohranjanje otroških in šolskih dispanzerjev, ki skrbijo za najbolj ranljive skupine prebivalcev;
- iv. delovanje na razvoju laboratorijske osnovne diagnostike, na nivoju, ki pokriva potrebe ambulant Zdravstvenega doma;
- v. delo na preventivi (izobraževanje za preprečevanje in obvladovanje kroničnih bolezni, delo na dolgi rok, ki pozitivno vpliva na zdravje, hkrati pa je to tudi prihranek, gledano z ekonomskega vidika);
- vi. zagotavljanje in podpiranje strokovnega kadrovskega in organizacijskega razvoja zavoda, s poudarkom na ustrezni kadrovski zasedbi delovnih mest;
- vii. vpeljevanje novih programov;
- viii. širitev stavbe zdravstvenega doma;
- ix. sprejemanje in ohranjanje zavedanja, da so pacienti tisti, ki so pomembni, zdravstveni dom je tu zaradi njih;
- x. graditi na zaupanju pacientov.

TRANSKRIPT

– M: Še enkrat hvala, da ste se odzvali na povabilo. Danes bi se želeli z vami pogovoriti o ciljih na področju zdravstva na področju Občine Črnomelj za namen priprave Strategije razvoja občine Črnomelj od 2018 do 2025. Kot veste, je Strategija izredno pomemben dokument, ki bo usmerjal tako občino pri nadaljnjem delovanju, kot tudi njene občane in podjetja. Gre za neko vizijo, kam bi radi pripeljali našo občino do leta 2025. Tako da je te probleme, s katerimi se danes srečujemo, mogoče dobro za trenutek zanemariti in razmišljati o tem, kje si želimo videti občino na svojem področju do leta 2025. Pregledali smo vaš strateški načrt do leta 2018. Videli smo, kakšna je tudi tendenca vašega zavoda. Z vami bi se pogovorili torej o srednjeročnem načrtu na področju zdravstva do leta 2025. Kaj si želite, kaj ste dejansko izpolnili, kaj si želite še izpolniti in kje vidite svoj zavod s pomočjo občine v letu 2025? Bi vam kar predala besedo.

– Hvala. Lepo, da ste se oglasili. Mislim, da je prav, da ko pripravljate Strategijo, se potem tudi neposredno pogovarjate z izvajalci. Dejstvo je, da zdravstveno politiko na področju občine vodi občina, ona ima zastavljena neka izhodišča o razvoju zdravstva. Mi smo pa izvajalci, tudi tisti, ki poznamo področje. Dejansko lahko dajemo sugestije in predloge, kako naj bi se to razvijalo naprej. Mi imamo ta strateški načrt pripravljen. To je bil tudi prvi, ki je bil sploh pripravljen. Prej teh strateških načrtov tukaj niso imeli in mi iz tega potem nekako tudi izhajamo. Prva stvar je, da zagotavljamo osnovno zdravstveno varstvo za prebivalce Občine Črnomelj in pa Semič na primarni ravni. Se pravi, da ga ohranjamo, to je tudi cilj v naslednjih letih, da ohranjamo te ambulate družinske medicine z referenčnimi ambulanti. Da ohranjamo osnovno zobozdravstveno dejavnost, da ohranjamo otroške in šolske dispanzerje zaradi skrbi za naše najbolj ranljive skupine prebivalcev, da delamo tudi na tej osnovni diagnostiki. To je v bistvu čisto s strokovnega področja, se pravi, da razvijamo laboratorijsko osnovno diagnostiko na nivoju, ki pokriva te potrebe naših ambulant. Predvsem je pomembno, da delamo na preventivi. Naš cilj, že v tem strateškem načrtu, in v načrtu do 2025, je dejansko biti središče preventivnih aktivnosti v tem lokalnem okolju. Zakaj? Zato, ker je delo na preventivi delo na dolgi rok, ki pa prinese dobrobit za zdravje lokalnega prebivalstva. Istočasno pa, če gledamo z ekonomskega vidika, je to tudi prihranek. Preventiva se ukvarja z intenzivnim delom na obvladovanju kroničnih bolezni. Se pravi poučevanje, izobraževanje lokalnega prebivalstva, kako preprečiti te bolezni. Dolgoročno je to z ekonomskega vidika sigurno prava stvar in mi smo tukaj tisti, ki moramo za to skrbeti. Tukaj lahko zdaj povem, da smo prejeli ravno v ponedeljek sklepe Ministrstva za zdravje, da smo bili izbrani na javnem razpisu za nadgradnjo preventivne dejavnosti na primarnem nivoju. Naš zdravstveni dom (ZD), skupaj v konzorciju z ZD Metlika, se pravi, da bo naš ZD pokrival področje cele Bele krajine (BK), pridobili smo sredstva v višini 438 000 € za dve leti. Tako bomo zdaj dejansko nadgrajevali te vsebine. To bo Center za krepitev zdravja z novimi zaposlitvami, z novimi vsebinami, namen tega je, da se potem to tudi v državi sistemsko uvede. Se pravi, da to zaživi ne samo v času projekta, ampak kot sestavni del ZD. V strategiji je seveda tudi, kar se tiče investicijskega dela in je zdaj to tudi v proračunu za naslednja leta Občine Črnomelj, dograditev ZD na obeh delih. V enem delu Center za krepitev zdravja in servisni prostori, ki jih pač zdaj trenutno nimamo, ker je ta stavba iz leta 1967 in ni predvidevala takih širitve zaposlenih in širitve dejavnosti. Tu so tudi pridobljena, mislim, da bodo pridobljena, sredstva za to gradnjo. Namreč pogoj za pridobitev investicijskih sredstev za gradnjo Centra za krepitev zdravje je bil prvi pogoj, da smo bili mi uspešni na razpisu. Ker smo se kot ZD za vsebinski del sami prijavljali, za investicijski del se je prijavljala občina. Tako, da mi smo ta razpis dobili. Tako, da mislim, da bo tudi občina dobila. To pa v višini 200.000 €. Tako, da bomo lahko tudi nekaj s strani države dobili za financiranja te investicije. Na drugem delu bomo dogradili urgenco z novim dostopom, ločenim dostopom, z novim izvozom s področja stavbe in

nad urgenco nov laboratorij. Mi imamo namreč biokemični laboratorij z najsodobnejšimi aparaturami, s strokovno vodjo, ki je specialist na področju biokemije in dosedanji prostori laboratorija enostavno ne spremljajo tega razvoja na tem področju. To je s področja investicij.

- Kar se tiče evropskih sredstev še vedno nadaljujemo in bomo nadaljevali do 2020, z nadaljevanjem projekta, kjer smo bili uspešni tudi, ker smo konzorcijski partner Olimpijskega komiteja Slovenije (OKS) in imamo zaposlenega kineziologa. To je prav tako dodatna dejavnost in aktivnost na področju preventive lokalne skupnosti. Zdaj sem mogoče zašla malo širše. To je, kar se tiče investicij. Mi smo lani pridobili na področju kakovosti standard kakovosti ISO 9001 2015. Zdaj imamo ravno konec marca prvo recertifikacijo. Še naprej bomo delali na tej kakovosti. En velik del v letošnjem letu nam predstavlja tudi uveljavitev nove evropske uredbe o varstvu osebnih podatkov. Tukaj imamo zdaj kar en velik projekt, da bomo zadostili tem pogojem, ki so postavljeni. Predvsem bomo stremeli tudi k zagotavljanju in podpiranju tega strokovnega kadrovskega in organizacijskega razvoja zavoda. Tu velja posebno ta poudarek na ustrezni kadrovske zasedbi delovnih mest. Tukaj moram povedati, da imamo izredne težave na kadrovskem področju, ki so sistemske narave, ne toliko zaradi problema vodstva. Mi imamo velike probleme, možnosti vpliva pa so z naše strani izredno majhne. Tako, da mi obveščamo zdravniško zbornico in pristojne inštitucije vsako leto v skladu s pravili o tem, kateri zdravniki nam manjkajo, kdaj se bodo upokojili. Na osnovi tega nam oni dodeljujejo specializacije. Mi smo imeli specializantko družinske medicine, ki je v decembru tudi zaključila specializacijo, ki je bila v bistvu namenjena kot nadomestilo ene upokojitve, ki je na srečo zdaj še ne bo. Ampak dejansko se je ta specialistka zdravnica odločila, da se trenutno ne bo zaposlila pri nas. Čisto tak primer: šla je na neko potovanje in bo videla. Mogoče bo prišla, mogoče ne bo. Se pravi, je naš zaposlen specializant, ampak nimamo nobenega vzvoda, da bi ga vsaj za nekaj časa zadržali tukaj. Mi razumemo, da gre za svoboden poklic, da dejansko ne moremo nekoga vezati in nimamo možnosti vezanja. Ampak je to velik problem. Problem obrobja. Recimo smo imeli zdaj za pridobiti zobozdravnika za Vinico. Smo imeli kandidate iz Novega mesta, iz Trebnjega. Ko so slišali, da je Vinica, so rekli ne, da do Vinice se pa ne bodo vozili. Mogoče do Črnomlja, mogoče do Semiča, do Vinice pa ne. S tem, da ko takega kandidata pridobimo, vemo, da ko se bo pojavilo prvo prosto delovno mesto v Novem mestu, ga bomo izgubili. Tako, da tukaj bo morala dejansko država narediti nekaj na tem področju. Tako kot v Skandinaviji, kjer imajo na norveških oddaljenih otokih in krajih plačo krat dve, bodo tudi tu morali dati plačo krat dve, se s tem soočiti in nekaj narediti. Tako bomo dobili mlade. Marsikateri, jaz sem se z večimi pogovarjala, pravijo, da bi prišli, če bi bila plača krat dve. Takrat si ustvarjaš eksistenco in vse. Tako, da tudi naši mladi niso zainteresirani, da bi delali tukaj. Mi omogočamo dejansko vsem pripravništvo. Recimo zobozdravnikom domačinom, ker imajo s tem težave. Iščejo okoli, ne morejo dobiti. Oni morajo opraviti eno leto pripravništva, preden lahko sploh začnejo delati. Vsem omogočimo. Imamo zdaj enega fanta tukaj, en se še zanima. Ampak, nekako se ne vidijo tukaj. Pridejo sem to pripravništvo narediti, ker ga v Ljubljani ne morejo dobiti. Ampak, potem gredo. Imamo pa zdaj rešitev na tem področju za pediatrijo. Domačinka si je to želela. Zdaj volontira, dokler ne bo dobila pripravništva. V bistvu vse delamo, da bi jim omogočili. Vabimo jih, prepričujemo jih, ampak ... (M: Kakšne pa so dejanske potrebe? Koliko pa imate?) Zdaj trenutno smo kadrovske pokriti. Razen tega nadomeščanja, ker je ena zdravnica na porodniški. Tu ne moremo dobiti takega. Nihče ne bo prišel za določen čas, če še za nedoločen čas ne pridejo. Tako, da smo kadrovske pokriti. Ampak, glede na dogovore, ki jih je imelo Ministrstvo z zdravniškimi sindikati, so se ti normativi zdaj znižali. Se pravi, 1.500 opredeljenih pacientov oz. glavarinskih količnikov na zdravnika. To pomeni veliko več zdravnikov v sistemu. Kar je prav. Jaz se s tem

strinjam. Ampak, ni dovolj samo dogovor s sindikatom. To mora biti tudi s plačnikom dogovorjeno. Se pravi, nam mora zavarovalnica odobriti 3 dodatne programe, da bi mi lahko te normative dosegli. Prvi problem je, da ni zdravnikov. Če že gremo s tistega neekonomskega vidika. Ni zdravnikov za te tri programe, ni denarja za te tri programe. Dokler ne bo to usklajeno, bo problem. Nekako tudi na ministrstvu in na združenju kar dosti sodelujem. Do leta 2025 se to stanje ne bo normaliziralo. Primer je denimo Anglija. Oni nekaj časa niso imeli družinskih zdravnikov, ker so enostavno vsi hodili v bolnice, ker so bili tam bolje plačani. In so se potem, ko so se odločili, da bodo to okrepili, so dali višje plače družinskim zdravnikom. Potrebovali so 10 let, da so nazaj vzpostavili normalno stanje. Tako da tu smo nemočni. Tudi mrežo bi morali drugače postaviti. Mi vidimo recimo na obrobju, pa v Ljubljani, koliko je ambulant družinske medicine. V Ljubljani ne rabi zdravnik družinske medicine sodelovati v urgenci. Pri nas pa mora in sigurno bo. Je tak sistem najcenejši. Ne moremo imeti mi tukaj posebej urgence in posebej zdravnike, ki bodo čakali na tri nujne primere. Ker včasih so samo trije. Mi ostale stvari rešujemo s to urgenco. To je sigurno dolgoročno najcenejše, da se zdravnik družinske medicine vključuje v NMP. Ampak bi pa morali dati pri nas še več programov in še več zdravnikov, da se ne bi ta redna ambulanta toliko rušila s tem sodelovanjem v urgentni ambulanti. Tako da tukaj je na potezi definitivno država. To jaz ves čas govorim. Definitivno je na potezi država. Tudi mi imamo dve zdravstveni postaji. Dobro, v Semiču je velik interes občine. Dejansko ni ona ustanoviteljica, ampak je pogodbeno. Ima pogodbo z občino, kar se tiče delitve sredstev. Tukaj občina (Semič) ogromno vlaga, tako da nam je lažje. Recimo Vinica nam pa, ekonomsko gledano, dejansko ni potrebna in je še ena dodatna stavba, stroški, vzdrževanje, organizacijsko gledano, ker ni stalno tam zdravnika. Dva dni na tej lokaciji, dva dni na tej. Najlažje bi nam bilo, da imamo vseh osem zdravnikov tukaj, pa bi imeli vse lepo urejeno. (M: Kakšna pa je potreba in interes, da obstane tam?) To moramo gledati z vidika ljudi, ki tam živijo. Oni so toliko oddaljeni. Tam je celo zaledje, ki je še bolj oddaljeno od Črnomlja. Gre za demografsko področje, ki je izrazito staro, nad 80 let je veliko povprečje. Oddaljene vasi, razpršene vasi, starejši ljudje, ki jih nima kdo peljati, če gredo k zdravniku. Tako da to z vidika kakovosti življenja ljudi, tam sigurno mora ostati. Tako da mi imamo tam dvakrat tedensko splošno ambulanto (oziroma skladno z dogovorom). Zobna ambulanta je ves čas tam, laboratorij je enkrat tedensko. In takrat, ko dela splošna ambulanta, dela tudi lekarna. Tako da je potrebno. Ampak to so vse stvari, ki bi jih bilo treba sistemsko rešiti oz. država, z drugačnim načinom financiranja.

– M: Kaj pa dializni center, o katerem se je včasih govorilo?

– Dializni center je pa domena storitev sekundarnega nivoja. Pri tem dializnem centru ZD kot tak ni bil čisto nič vključen, ker mi na primarnem nivoju dialize ne moremo opravljati. (M: Se kaj govori, da bi se do leta 2025 kaj takega odprlo?) Ne, da bi jaz vedela. Zdaj, to je čisto moje mnenje, ne vem. To je v bistvu bolnica. Bolnica bi del svoje dejavnosti preselila na lokacijo tukaj. Nimam podatkov, da bi se tu kaj dogajalo. Mislim, da je zdaj to čisto zastalo, kolikor je meni znano. Dostikrat je interes lokalne skupnosti čim več nekih specialističnih stvari pripeljati sem, da se ne bi prebivalci vozili. Ampak, to ni zmeraj najboljša rešitev. Zaradi tega, ker mi nimamo opreme za take specialistične storitve. Tudi če bi jo nabavili, pa če se to koristi enkrat tedensko, da pride nek specialist iz Novega mesta. Ti jo moraš servisirati in je to dejansko neracionalno. Tu je bolj smiselno imeti bolj strokovno podprto ambulanto v Novem mestu, pa da se mi vozimo. Bi bilo v bistvu boljše, da se organizirajo prevozi ...

– M: Kaj pa še kakšne dodatne zadeve, poleg tega, kar smo se pogovarjali? Se namerava še kaj dodatnih storitev »pripeljati« iz Novega mesta sem?

– To je v bistvu v domeni mreže zdravstvene dejavnosti, se pravi ministrstva in pa zavarovalnice. Mi, če želimo dobiti kako dodatno storitev, moramo seveda imeti pogodbo z zavarovalnico. Npr. mi smo imeli tu samoplačniški ultrazvok. Ker dejansko nismo imeli programa za ultrazvok. Ampak smo potem, ko se je aparat pokvaril, naredili analizo, če se nam splača kupiti nov aparat za samoplačniške storitve. So se pa te samoplačniške storitve toliko znižale, da se to dejansko ni izplačalo. Mi si prizadevamo za pridobitev tega, kar je smiselno na primarnem nivoju: psihiatrije, prizadevamo si za pridobitev ultrazvočne diagnostike. Ker dolgoročno gledano, bi se to moralo preseliti na primarni nivo. Tudi če bo ministrstvo v tej smeri razmišljalo, oz. v skladu z njihovo strategijo, je to smiselno. S tem se tudi zmanjšujejo čakalne dobe in v bistvu se več diagnostike naredi tukaj. Ampak ta prizadevanja niso odvisna od nas. Mi lahko pišemo, to poudarjamo. Ampak od ministrstva je odvisno, kdaj se bo odločilo to preseliti na primarni nivo. To so zdaj vse zdravstvene storitve, ki se opravljajo na sekundarnem nivoju, v kolikor bi se preselilo sem, bi se moralo to sekundarnemu nivoju vzeti.

– M: Sprašujem, ker so ankete med občani, ki jih opravljamo za potrebe strategije, pokazale, da je interes po tem povečanju obsega dodatnih storitev.

– Dejansko je to odvisno od strategije države. Kaj, katere dejavnosti bo preselila na primarni nivo. Katere dejavnosti ostanejo na sekundarnem. Recimo Metlika ima 0,20 tima programa kardiologije. To se mogoče sliši lepo. Ampak dejansko ni ultrazvoka, ni primernih aparatov. Ti prideš h kardiologu, te pogleda in te potem še vseeno pošlje v Novo mesto na ultrazvok, v bistvu tudi z makroekonomskega vidika je to dvakratno plačevanje storitev. Tako da ja, včasih so interesi lokalne skupnosti eno, možnosti oz. racionalnost pa drugo.

– M: Je še kaj takega planiranega do leta 2025, da v bistvu še niste napisali v cilje, pa dejansko veste, da je potrebno izpostaviti?

– Ta širitev ZD je velika stvar, ki nam bo dejansko dosti pomenila in mislim, da bo za nekaj časa zadoščeno prostorskim potrebam. Potem pa definitivno širitev preventive. Da vam na kratko predstavim Projekt »Nadgradnja in razvoj preventivnih programov ter njihovo izvajanje v primarnem zdravstvenem varstvu in lokalnih skupnostih – v Zdravstvenem domu Črnomelj«. Zdravstveni dom Črnomelj ima v svoji strategiji navedeno, da mora s svojo dejavnostjo odgovarjati na zdravstvene potrebe skupnosti. Poleg zagotavljanja osnovnega zdravstvenega varstva na primarni ravni, se mora zdravstveni dom oblikovati kot preventivni center za promocijo zdravja in se aktivno vključiti v snovanje politike zdravega življenja in lastne skrbi za zdravje v širšem družbenem prostoru. Ekonomske, socialne, demografske značilnosti Bele krajine in podatki o zdravju na tem področju (glej dodatna razlaga tč. 3) kažejo na izrazito potrebo po uveljavitvi integriranega pristopa k preventivni dejavnosti in uporabo nadgrajenih preventivnih programov. Model skupnostnega pristopa in sodelovanje zdravstvenega doma ter vseh deležnikov lokalne skupnosti bo pripomoglo k boljšemu zdravju in z zdravjem povezani kakovosti življenja prebivalcev tega področja in zmanjševanje neenakosti v zdravju. Projekt bo omogočil vzpostavitev nadgradnje in razvoja preventivnih programov ter njihovo izvajanje v primarnem zdravstvenem varstvu in lokalni skupnosti na področju Bele krajine. S tem se bo izboljšala kakovost skupnostne oskrbe storitev. Z izvedbo pripravljenega projekta se bo krepila javnozdravstvena vloga ZD Črnomelj, implementirale se bodo predvidene nadgradnje preventivnih pregledov za otroke in mladostnike, izvajale se bodo preventivne obravnave za ogrožene otroke in mladostnike ter integrirana preventiva kroničnih bolezni, v preventivno zdravstveno varstvo se bodo vključevale ranljive osebe in uveden bo model skupnostnega pristopa za krepitev zdravja in zmanjševanja neenakosti v zdravju v lokalni skupnosti na področju Bele krajine. V okviru projekta bodo izvajalci v našem ZD preko izobraževanj

specializirani za izvajanje teh nadgradenj. Poseben poudarek pri teh izobraževanjih je na pridobitvi kulturnih kompetenc in vključevanju ranljivih oseb v preventivne programe. S projektom bomo vzpostavili integrirani center za krepitev zdravja v ZD Črnomelj in ključne organizacijske strukture na primarni ravni zdravstvenega varstva za zagotavljanje izvajanja zdravstveno vzgojnih obravnav ter aktivnosti krepitev zdravja in zmanjševanja neenakosti v zdravju pri prebivalcih vseh populacijskih skupin v lokalni skupnosti. V integriranem centru bomo povezali zdravstveno vzgojne programe in izvajalce vseh zdravstveno vzgojnih programov za vse populacijske skupine in na vseh področjih. Ta integracija, tako kadrov za izvajanje aktivnosti krepitev zdravja in zmanjševanja neenakosti v zdravju za lokalno prebivalstvo kot preventivnih programov za različne populacijske skupine in področja, je dodana vrednost vzpostavitve Centra za krepitev zdravja. Cilj je zagotavljanje kakovostnih zdravstveno vzgojnih programov, ki se med seboj povezujejo in strokovno dopolnjujejo ter jih izvaja za to dodatno usposobljeni kader. Projekt bo prispeval pri ciljnih populacijah – boljše informiranost, motiviranost in posledično vključenost v preventivne programe in dostopnejše, sprejemljivejše ter ustrežnejše preventivne obravnave. Projekt bo pri izvajalcih doprinesel k boljšemu doseganju ciljev preventivnih programov, saj bo izvajanje preventive usklajeno v skladu s timskim pristopom sodelovalno in povezovalno med izvajalci v ZD in lokalnem okolju; izvajale se bodo posodobljene in nove preventivne obravnave. Projekt bo posledično prispeval k boljšemu zdravju in z zdravjem povezani kakovosti življenja na področju Bele krajine.

– Naša vizija je, da dejansko sprejmemo zavedanje oz. ga že imamo sprejetega in da to ohranjamo, da so pacienti, uporabniki tisti, ki so pomembni. In da smo mi tukaj v zdravstvu zaradi njih, da nam bodo, ko sprejmejo to zavedanje, tudi zaupali. To je neka taka naša vizija, kateri naj bi sledili. Potem vse ostale vrednote in vsi cilji, ki naj bi vodili k temu uresničevanju vizije.

– M: Podobno kot občina za občane. Mislim, da je to vsem nam v interesu. Najlepša hvala za pripravljenost sodelovati in za konstruktiven pogovor. S tem tudi zaključujemo ta pogovor in vam želimo lep dan še naprej.

Zapisnik intervjuja za namen priprave »STRATEGIJE RAZVOJA OBČINE ČRNOMELJ 2018–2025«, z dne 16. 2. 2018

Prisotni: Samo Kavčič, direktor Komunale Črnomelj d. o. o.

Prisotni s strani pripravljavcev Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025: mag. Maja Pucelj

Med intervjujem z direktorjem Komunale Črnomelj d. o. o. je prišlo do naslednjih pomislekov in sklepov:

– Na vprašanje glede izgub vode v Občini Črnomelj direktor izpostavlja, da se vodne izgube delijo na več različnih področij. Če strogo gledamo samo izgube tako laično, so izgube razlika med načrpano vodo in tisto vodo, ki je na koncu plačana od uporabnikov. Ampak znotraj te razlike pa je še ogromno drugih podkategorij. Torej razlika med načrpano in prodano vodo se deli na tri glavne kategorije. Ena je dovoljena neobračunana poraba – poraba vode za pripravo pitne vode, to je v bistvu njihova tehnološka voda; poraba vode iz omrežja za kolektivne komunalne rabe – zalivanje zelenic, parkov, pokopališča, gasilci, to, kar upravičeno jemljejo uporabniki (no, včasih tudi neupravičeno). Poraba vode za potrebe požarnega varstva in poraba vode za zagotavljanje varne oskrbe uporabnikov: izpiranje cevovodov, pranje vodohranov in tako dalje. Sledijo navidezne izgube – to so pa napake merilnikov, napake pri obračunavanju kraje vode – gre tudi

pod navidezne izgube vode – in slaba ocena neizmerjene dovoljene porabe vode. Tega tukaj ni dosti, oz. njihovi merilniki so zdaj v rangi 1–2 % točnosti. Tretje pa so dejanske izgube, upravljanje z omrežjem, aktivno iskanje izgub in hitrost ter kvaliteta popravil. Vsaka kategorija izgub ima tri področja. Eno so izgube, ki jih lahko rešijo. Drugo so izgube, ki bi jih lahko rešili, ampak je že vprašanje ekonomičnosti, se pravi, če bodo za čisto vsako kapljico iz vodovoda izvajali popravila, bo tista izguba finančne vode dosti manjša, kot ima Komunala stroškov za odpravljanje. Potem pa je še področje, kjer nikakor ne morejo zmanjšati izgub, ne glede na to, kaj storijo. Direktor Komunale Črnomelj ugotavlja, da so v dveh letih uspešno zmanjšali izgube. Direktor izpostavlja, da merijo vse pretoke, izredno pomemben podatek pa so nočni iztoki, ki v principu pomenijo izgubo, ker porabe praktično ni.

– Direktor izpostavlja uspeh števila odpravljenih defektov/intervencij, in sicer so imeli leta 2014 480 intervencij, leta 2016 623 intervencij, leta 2015 622 intervencij, lani pa 949. Na vprašanje, ali je to posledica starostne neprožnosti cevi ali česa drugega, direktor izpostavlja, da se je sicer sedaj gradil nov del belokranjskega vodovoda, da pa je bil največji del izgradnje vodovoda narejen konec sedemdesetih in v začetku osemdesetih let, kar pomeni, da se le-temu počasi približuje konec življenjske dobe in bo potrebno te cevi nadomeščati, zato posledično pričakujejo povišano število defektov na letni ravni. Po novi metodologiji za računanje izgub, ki v bistvu še ni dokončno sprejeta zaradi nekih formalizmov, uporablja pa se že od 2015 v tujini – gre za faktor ILI (angl. *Infrastructure Leakage Indeks*), so vodne izgube v Občini Črnomelj po vodovodnih sistemih sedaj na 2,57, kar pomeni, da delajo odlično. Faktor pod 2 je dejansko prvovrstno, med 2 in 4 je sprejemljivo tudi za zahodno Evropo, vse, kar je več od 4, pa je problematično. (In kje je Slovenija?) Ne, to je po posameznih sistemih. To sploh ni po državah, ampak vodovodnih sistemih. Cilj je, da pridejo nekje do 2.

– Direktor izpostavlja, da je osnovni cilj in vizija Komunale Črnomelj zagotavljati vsem uporabnikom kvalitetne storitve gospodarskih javnih služb vodooskrbe, odvajanja in čiščenja vod, ravnanja z odpadki v občini Črnomelj na ustrezni kvaliteti, ob primerni ceni. Trije ključni cilji: 1. Zmanjševanje izgub, kar je res ključnega pomena. Ne zato, ker bi s tem veliko denarja prihranili, ampak zato, da voda sploh je, kar se bo dosegalo s preventivnim delovanjem. 2. Širitev dejavnosti. To je iz dveh vidikov. Ker komunala na njihovi osnovni dejavnosti torej vodooskrbe, odvajanja in čiščenja vode ter ravnanja z odpadki, povečanja prodaje in porasti obsega podjetja, ne more doseči, si želi razširiti dejavnosti tudi na tržne dejavnosti – recimo pogrebna dejavnost in house naročila (rekonstrukcije vodovodne infrastrukture – kar ne sme preseči 20 % skupnega prihodka), zimska služba, halo hišnik, geodetske storitve, reševanje problemov na hišnih napeljavah, mogoče celo dimnikarske storitve in tako dalje. 3. Ustrezna komunikacija z uporabniki (spodaj prilagam organigram Strategije 2018, ki jo je pripravila Komunala Črnomelj d. o. o.). V tem segmentu si želijo uporabnike čim bolj opremiti z različnimi informacijami, po drugi strani pa tudi od njih dobiti konstruktivno kritiko. S tem namenom bodo naredili platformo v obliki e-komunale, kjer bi potekala interaktivna komunikacija z uporabniki, poziva pa občane, da uporabijo e-mail komunikacijo, v kolikor v občini zaznajo problem, ki ga pokriva Komunala (denimo poln kontejner ipd.).

– Glede morebitnega zaposlovanja v prihodnje direktor odgovarja, da na segmentu gospodarske javne službe lahko pride do sprememb v zaposlitvi, le če pride do spremembe zakona ali uredbe, da se obseg dela poveča. Možnosti povečanja zaposlitve so na tržnem delu (okvirno 10 ljudi), vendar pa je to odvisno od razvoja segmenta tržne dejavnosti.

– Direktor Komunale opozarja, da je v smislu varovanja okolja treba doseči čim višjo priključitev občanov na kanalizacijo in čistilno napravo (za kar skrbi občina in zmanjšati število črnih odlagališč, kar skušajo doseči z raznoraznimi akcijami. Izpostavlja, da se pri tem skušajo čim bolj približati uporabnikom, zato posledično zastonj odvažajo kosovne odpadke, ki so v ceni ravnanja z odpadki, poleg tega pa delajo tudi akcije zbiranja nevarnih odpadkov, delijo zastonj vreče za embalažo, z namenom, da bi občani te odpadke čim bolj pravilno razvrščali. Komunala Črnomelj 2–3-krat letno izvede akcijo dodatnega ozaveščanja pravilnega ločevanja podatkov z objavo v *Belokranjcu*, pripravi Eko-Komunalca (oglaševalna akcija z različnimi obvestili, ki jo pripravlja Komunala in jo pošlje po vseh gospodinjstvih v občini), vendar pa opaža, da občani tega ne

berejo. Ugotavlja pa, da so vse bolj uspešni pri ločevanju odpadkov na samem izvoru in dodaja, da pa je moč opaziti tudi rahel porast skupnih zbranih podatkov. Izpostavlja tudi, da se povečuje število kosovnih odpadkov zaradi porasta števila odpadnega pohištva. Opozoril je tudi na dejstvo, da občani pripeljejo odpadke do eko otoka, nato pa jih ne ločujejo, ampak tam samo odložijo, kar seveda ni pravilno, pri čemer opozarja, da bomo morali spremeniti miselnost in se zavedati, da s tem neustreznim ravnanjem sami sebi škodujemo (največji problem je neustrezno ločevanje papirja).

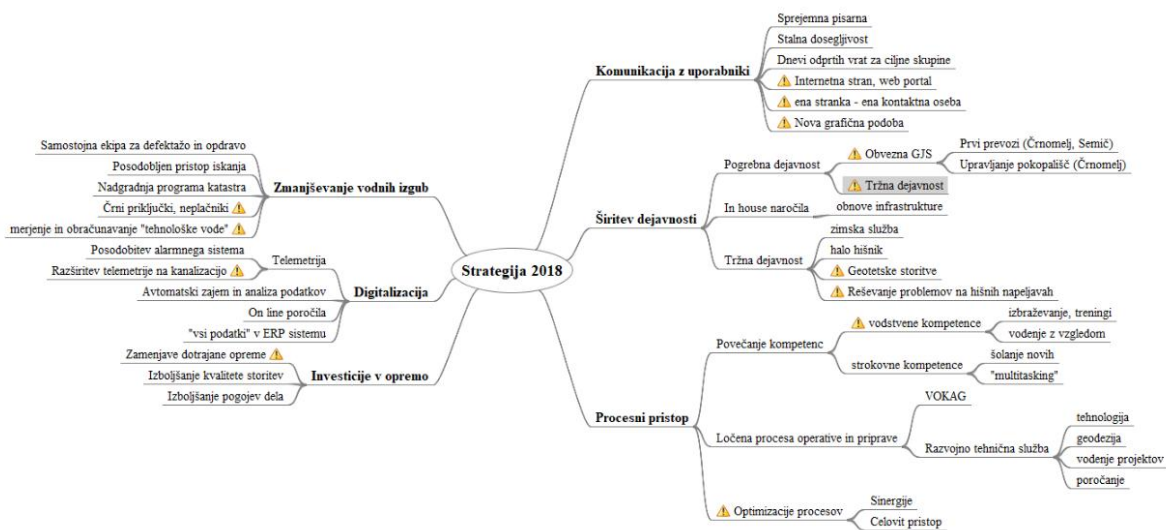
– Direktor še izpostavlja, da v povprečju izpraznijo 900 m³ greznic. Izpostavlja, da ima pravico do brezplačnega praznjenja le-tisti, ki mu država ali občinski odlok nalaga, da mora imeti nepretočno greznico, kar pa ljudje radi izkoriščajo, vendar opozarja na to, da se takšna oblika izkoriščanja takoj zazna pri porabi vode in da je takšen trud zaman – čiščenje v primeru pretočnih greznic je seveda plačljivo (le enkrat na tri leta je brezplačno).

– Družbeni dosežki Komunale Črnomelj d. o. o., kot jih izpostavlja direktor, so absolutno zmanjševanje vodnih izgub, v kar so vložili ogromno dela. Poudarja, da če ne bi vložili tega dela, bi lani poleti vode zmanjkalo. Od uspehov izpostavlja tudi pridobitev pogrebne dejavnosti in dodaja, da je po mnenju uporabnikov nivo storitev, v primerjavi s predhodnim izvajalcem, ta dejavnost bistveno izboljšana. Poudarja, da delajo tudi na boljši komunikaciji s strankami (sprejemna pisarna, stalna dosegljivost, dnevi odprtih vrat, internetna stran, nova grafična podoba). Delajo na tem, da skušajo čim več informacij podati na enem mestu, pripravljajo tudi spremembo oblike položnice z večjim obsegom podatkov (skupaj z Metliko bodo izvedli investicijo za kuvertiranje, ki bo omogočila, da bodo položnice kuvertirali sami).

– Direktor še izpostavlja tiho željo, da bi se doseglo boljše sodelovanje z Občino Črnomelj na dnevni komunikaciji, izpostavlja pa tudi, da bi bilo potrebno skupno opravljati pripravljalno fazo projekta, ki ga pripravljajo skupaj.

Zaključki: Izboljšanje na področju vodnih izgub, ki pa ostaja ključen cilj tudi v prihodnje. Dodatne zaposlitve možne le v okviru razvoja tržnih dejavnosti. V smislu varovanja okolja mora občina poskrbeti za čim večjo priključitev na javno kanalizacijo/čistilno napravo. Potrebno je dvigniti zavest o nujnosti ločevanja odpadkov in zmanjševati število črnih odlagališč. Izboljšati sodelovanje med občino in komunalno v smislu dnevne komunikacije in skupnega načrtovanja pripravljalne faze skupnih projektov.

Slika: Strategija Komunale Črnomelj d. o. o. 2018

Vir: Interni viri Komunale Črnomelj d. o. o., 2018

Zapisnik intervjuja za namen priprave »STRATEGIJE RAZVOJA OBČINE ČRNOMELJ 2018–2025«, z dne 23. 2. 2018 ob 13. uri

Prisotni: Ignacij Strmec, vodja Krajevne enote Črnomelj Zavoda za gozdove Slovenije, in Uroš Vranešič, vodja Krajevne enote Semič–Metlika

Prisotni s strani pripravljavcev Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025: mag. Maja Pucelj

- i. Oba vodji izpostavljata, da se podatki o gozdovih vodijo v 4 knjigah gozdno-gospodarskih načrtov, zato je podatkov ogromno. Imajo 3 gozdno-gospodarske enote v Občini Črnomelj: Stari trg, Adlešiči, Črnomelj. Gozdno-gospodarska enota Mirna gora meri okoli 4.000 ha, od tega je 1.500 ha katastrska enota Bukova gora, ki spada v Občino Črnomelj, ostalo pa v občino Semič, zato je bilo pri pridobivanju teh podatkov največ problemov.
- ii. Površina gozdov v Občini Črnomelj znaša 23.223 ha, od tega je 19.429 ha ali 84 % zasebnih gozdov, 2785 ha ali 12 % je državnih gozdov in 1.009 ha ali 4 % je gozdov v lasti lokalnih skupnosti (lastnik občina). Gozd pokriva 68 % celotne površine občine Črnomelj, torej več kot v Sloveniji, kjer gozd pokriva le 59 %.
- iii. Gozdovi so v lasti 13.400 gozdnih posestnikov. Gozdna posest je zelo razdrobljena, saj posest manjšo od 1 ha poseduje 66 % gozdnih posestnikov (torej 2/3 vseh posestnikov, to je največji problem), posest velikosti med 1 in 5 ha 26 % posestnikov (torej slaba 1/3), med 5 in 10 ha 6 % posestnikov in posest velikosti od 10 do 30 ha poseduje 2 % gozdnih posestnikov. Ti podatki se nanašajo na gozdno-gospodarske načrte, ki pa se jim iztekajo leta veljavnosti, tako da so ti podatki stari v povprečju nekje 7–8 let. Vsakih 10 let se ta gozdno-gospodarski načrt obnovi, kar pomeni, da se popiše stanje gozdov, določi cilje na podlagi stanja in se jih posledično okrepi.
- iv. Lesna zaloga znaša 5.897.022 m³ ali 254 m³/ha (OE Novo mesto 302 m³/ha, Slovenija 296 m³/ha). Iglavcev je 1 156 217 ali 50 m³/ha (20 %) in listavcev 4.740.805 m³ ali 204 m³/ha (80 %). V OE Novo mesto je iglavcev 28 %, listavcev 72 %, v Sloveniji pa je razmerje iglavci : listavci 45 : 55. V strukturi lesne zaloge zavzemajo največji delež bukev (25 %) in trdi listavci – beli gaber, črni gaber, cer (25 %), sledijo hrasti (18 %), smreka (13 %), plemeniti listavci – gorski javorji, veliki jeseni, divja češnja, brest (5 %), mehki listavci – breza, trepetlika, vrbe, topoli (5 %), bori – rdeči bor, črni bor (4 %), jelka (4 %) in ostali iglavci – zeleni bor, duglazija, macesni 1 %. V Sloveniji je največ bukve (32 %), sledijo smreka (30 %), trdi listavci (9 %), jelka (8 %), hrasti (7 %), bori (6 %), ki se pojavljajo naravno, če nehamo sekati, plemeniti listavci (5 %), mehki listavci 2 % in ostali iglavci 1 % (denimo macesen).
- v. Letni prirastek znaša 8,50 m³/ha; pri iglavcih je prirastek 2,08 m³/ha in pri listavcih 6,42 m³/ha. Torej pomeni, da ima Črnomelj nadpovprečni lesni prirastek. V OE Novo mesto znaša prirastek 9,13 m³/ha (iglavci 2,89 m³/ha in listavci 6,24 m³/ha). V Sloveniji je letni prirastek 7,33 m³/ha (iglavci 3,17 m³/ha in listavci 4,16 m³/ha). Vsako leto se naredi 10 % površine gozda inventure po posameznih območjih in znotraj tega se prilagajajo prirastki oziroma lesni fondi.
- vi. Najvišji možni letni posek za občino, ki je določen z gozdno-gospodarskimi načrti, znaša 129.861 m³ ali 5,59 m³/ha. V letu 2017 je bilo posekanih 90 076 m³ ali 69 % glede na načrtovani posek. Tu je vmes tudi Bukova gora, kamor spada tudi državni gozd, kjer pa se vse poseka, saj so tam delavci. V OE Novo mesto znaša najvišji možni letni posek 628 327 m³, v Sloveniji pa 6.457.375 m³. Ta etat bi se moral v celoti posekati, saj se tako zagotavlja trajnostno gospodarjenje z gozdovi. Po 2. svetovni vojni se je v Beli krajini posekalo toliko gozda, kot ga sedaj stoji, tako da lesa ob seveda smotrnem ravnanju ne more zmanjkati, pri čemer ugotavljajo, da se lesna zaloga povečuje. Nacionalni gozdni program na nivoju države predvideva, da naj ne bi bil letni posek **manjši** od 75 % prirastka.

Lastniki večinoma sekajo precej manj, kot je predpisano, seveda pa ne smejo posekati vsega, razen v primeru, da gre za načrtno pomlajevanje, če je že mlado drevje tako razširjeno, da se mu s tem omogoči rast. To je potrebno narediti, da starejša drevesa ne ovirajo pomlajevanja in ne naredijo škode na pomladku ter tudi zaradi ekonomskih razlogov, saj so vsako leto stara, zrela drevesa, manj vredna. Ker krivulja vrednostnega prirastka raste in ko doseže vrhunec, prične padati, zato je potem vsako leto manjša vrednost tega lesa. Je pa potrebno upoštevati vse funkcije pri gospodarjenju z gozdovi, za kar pa je potrebno ustrezno znanje.

- vii. Med razvojnimi fazami je največ debeljakov (35 %), sledijo drogovnjaki (21 %), pionirski gozdovi (18 %), sestoji v obnovi (11 %), raznomerni sestoji (10 %), mladovja (2 %), dvoslojni sestoji (1 %), panjevci (1 %) in grmičavi gozdovi (1 %).
- viii. Razmerje razvojnih faz je porušeno, saj je mladovij le za vzorec, največ je sestojev v fazah drogovnjakov in debeljakov, kjer je močno priraščanje. Odstopanje od naravne sestave predstavlja velik delež smreke, ki ima visoke prirastke.
- ix. Med rastiščnogojitvenimi razredi (torej, kar poteka rast brez posega človeka) dosegajo največji delež hrastova gabrovja (51 %), sledijo podgorska bukovja (30 %), pionirski gozdovi (12 %), gorska bukovja (5 %), jelovja s praprotni (1 %), dinarska jelova bukovja (1 %), varovalni gozdovi (pod 1 %) in gozdni rezervati (pod 1 %).
- x. V občini je 180 km gozdnih cest (v Sloveniji 12.166 km gozdnih cest), proizvodnih javnih cest je 285 km. Povprečna gostota proizvodnih prometnic je 12,27 m/ha gozda (torej na 1 ha gozda pride 12,27 m gozdne ceste – torej na okoli 100 m ceste je približno 8 ha gozda), kar pomeni, da je odprtost gozdov slaba. Povprečna spravilna razdalja je ocenjena na 450 m (torej razdalja od drevesa do kamiona, kamor se naloži les).
- xi. Temeljni problemi pri gospodarjenju z gozdovi so po mnenju obeh vodij:
- neustrezno razmerje razvojnih faz (premalo mladovij);
  - slaba realizacija gojitvenih del v zasebnih gozdovih, predvsem nege v naravnem mladovju ter redčenj v letvenjakih (tanki sestoj do 10 cm) in drogovnjakih (nad 10 cm), ki pa žal predstavljajo samo strošek za lastnika gozda;
  - v zasebnih gozdovih je pomanjkljiva odprtost s primernimi gozdnimi vlakami, ustreznimi za sodobno tehnologijo pri spravilu lesa;
  - problemi z režimom izvoza lesa skozi naselja (nujna bi bila postavitve tabel o omejenosti tonaže cest v primeru dolgotrajnega deževja, torej v primeru **razmočenosti terena!**, ne pa za vsako naselje, kjer je omejitev tonaže omejena, ob vseh vremenskih razmerah, na 6 ton);
  - velika lastniška razdrobljenost (zato se je vzpostavilo Društvo lastnikov gozdov, ki zastopa interese manjših posestnikov, da jih v njihovem imenu zastopa kot investitor);
  - neugodna socioekonomska struktura lastnikov gozdov (starost, solastništva).
- xii. Glavne usmeritve pri gospodarjenju z gozdovi so po mnenju obeh vodij:
- z gozdovi gospodariti sonaravno v skladu z optimalnim zadovoljevanjem vseh funkcij gozda (ekološke (varovalna funkcija pred erozijo in vetrom, čist zrak), socialne (turizem v gozdu, rekreacija) in proizvodne funkcije (čim bolj kvalitetna lesna masa)) – če pustimo gozd pri miru, le-ta zadovoljuje tako ekološke kot socialne cilje, manj pa ustrezne proizvodne funkcije;
  - v zasebnih gozdovih povečati količino poseka in s tem doseči večji izkoristek načrtovane sečnje;
  - v zasebnih gozdovih povečati obseg nege, predvsem nege naravnih mladovij, letvenjakov in drogovnjakov;
  - ohraniti negozdne površine v gozdni krajini, da se ne zarastejo (razne košenice, pašniki);
  - ohraniti raznodobno zgradbo na vseh rastiščih (da si torej sledijo vse razvojne faze, in sicer mladovje, kjer vršimo nego, rokovnjake in debeljake za redčenje ter sestoje

za končni posek; torej da se pri gospodarjenju upošteva načrte gozdno-gospodarskih enot);

- v čistih smrekovih sestojih (ki so bili vneseni v prostor umetno) pospeševati posamezne listavce ne glede na kvaliteto (da postanejo mešani sestavi, da v primeru, če iglavce uniči lubadar, še vedno ostanejo listavci; listavcev se torej ne odstranjuje, če seveda smreki ne škodijo);
- ohraniti naravno in prostorsko raznolikost gozdov (težiti je potrebno k naravni strukturi lesov, da ga ne spreminjamo umetno, kot smo to storili s smreko);
- nadaljevati s prizadevanji Zavoda za gozdove Slovenije ob sodelovanju Društva lastnikov gozdov ob Kolpi in Lahinji pri izobraževanju lastnikov gozdov za varno delo v gozdu in za izvajanje del na področju nege in varstva gozdov v svojem gozdu (problem je neugodna socioekonomska struktura, gre za starejšo populacijo, med mlajšimi pa ni interesa, saj je gozd stvar generacij in ni tako kot v kmetijstvu, kjer so rezultati na letni ravni);
- povečati odprtost gozdov z gozdnimi prometnicami (gozdnimi vlakami in gozdnimi cestami).

Zapisnik intervjuja za namen priprave »STRATEGIJE RAZVOJA OBČINE ČRNOMELJ 2018–2025«, z dne 1. 3. 2018 ob 11. uri

Prisotni: Dušan Milinkovič, predsednik Čebelarškega društva Črnomelj

Prisotni s strani pripravljavcev Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025: mag. Maja Pucelj

– Predsednik Čebelarškega društva Črnomelj ugotavlja, da imajo trenutno 105 članov v Čebelarškem društvu Črnomelj. Registrirani so tudi kot društvo širšega družbenega pomena. Njihov interes je ohranjati zdravo in zeleno okolje v Občini Črnomelj. Zato skušajo vsako leto zasaditi kakšno medovito rastlino oziroma kakšno medovito drevo. Lansko leto so po vseh osnovnih in srednjih šolah v Črnomlju in na njenih podružnicah zasadili lipe. Izpostavljena je bila želja, da bi v občini posadili rože po mestu, ki so prijazne do čebel, kot tudi, da bi se v občini zasadil čebelarški drevored z lipami. To bi bila še nadgradnja dejstva, da je občina dobila priznanje kot občina, ki je najbolj prijazna do čebel in čebelarjev. Kot ugotavlja predsednik društva, je lipa prijazna tako za čebele kot za ljudi. Izpostavlja pa, da ni zato, da bi se tukaj posajale neke invazivne zadeve (denimo japonske), pa naj bodo še bolj/tako prijazne do čebel, saj imamo dovolj svojih avtohtonih vrst.

– Kot nujno poudarja nadaljnje povezovanje z osnovnimi šolami, saj na takšen način pridobivajo tudi prihodnje potencialne čebelarje. Kot dodaja, potrebno je opozarjati, da imamo posledično zaradi oprave čebel, vsako tretjo žlico, ki jo damo v usta, prav po zaslugi le-teh. Trenutno so prisotni na OŠ Vinica, v Črnomlju za potrebne osnovne in srednje šole, kjer je skupen čebelnjak, pri OŠ Dragatuš in na VDC na Majerju. Žalosti ga, da le-ta ni postavljen v Adlešičih, kjer je bil postavljen prvi šolski čebelnjak leta 1950, vendar pa ga sedaj zaradi različnih interesov tam več ni. Torej imajo postavljene štiri čebelnjake na tem področju za namen učenja. Želja jih je postaviti več, vendar je to povezano z večjimi finančnimi vložki, ki pa jih društvo nima na voljo. Želijo pa si še kakšnega dodatnega krožka na podružnični šoli.

– Izpostavlja pozitivno zastavljeno čebelarško učno pot, od nastanka katere mineva že 10 let in ki jo nenehno nadgrajujejo (denimo postavili so lončene posodice, v katere dajo slamo ali pa suho seno, kjer se naselijo pikapolonice in štriglavke, ki se prehranjujejo z ušmi). Kot pozitivno ocenjuje tudi sodelovanje z VDC skozi terapijo s čebelami, ki omogoča tudi, da se prihajajo k njim učiti od drugod (tudi denimo iz ZDA), na kar je izredno ponosen. Izpostavlja pa, da so s tem bolj prepoznavni drugje, kot v Beli krajini ali črnomaljski šoli.

- Želja je tudi postavitve Api-terapevtskega čebelnjaka nekje na področju Občine Črnomelj (ena izmed idej je, da bi bil le-ta postavljen pri čebelarstvu na Selih pri Otovcu), katerega investicija znaša od 15 do 20.000 EUR, kar bi pozitivno vplivalo na razvoj turizma tudi v tej smeri.
- Izpostavlja tudi problem urejanja e-računov, saj so postopki zapleteni, kar marsikoga odvrne od takšnega urejanja.
- Predsednik je izpostavil tudi, da je bil že v dogovarjanju za postavitve čebelnjaka pri Domu starejših občanov, vendar je potem to dogovarjanje zamrlo zaradi bolezni osebe, ki je to vodila. Se mu pa zdi, da bi bilo to izredno dobrodošlo urediti.
- Predsednik društva je izpostavil tudi, da Američani ugotavljajo (tudi v strokovnih člankih), da je naš kostanjev med bolj zdravilen od njihovega medu, ki ga uporabljajo v zdravilstvu. Opozoril je, da se sedaj zdravljenje z medom uporablja tudi na Kliničnem centru in da se rane precej lepše pozdravijo s pridelki iz medu kot pa s farmacevtskimi zdravili. Kot zanimivost izpostavlja tudi čebelji strup, ki celo ustavi multiplo sklerozo na nekem nivoju, da ne pride do razvoja le-te, za revmatična obolenja, vendar tega nihče, vsaj v Beli krajini, ne počne. Ker neprečiščenega se lahko uporablja le kot mazila za zunanjo uporabo, drugače pa mora biti prečiščen, kar lahko izvede le farmacevtska družba, kot je npr. Krka, kar pa toliko stane, da se čebelarjem kaj takšnega ne bi izšlo. Poleg tega izpostavlja, da je to tudi najbolj neprijazno delo za same čebele, saj je za njih to zelo stresno.

Zaključek: Zasaditev medovitih rož in drevoreda v Občini Črnomelj (predvsem v mestu), ki bi bile prijazne čebelam. Nadaljnje sodelovanje z osnovnimi šolami in s srednjo šolo ter z VDC-jem, zaželeno razširitev dejavnosti tudi na Dom starejših občanov Črnomelj. Želijo si pridobiti še kakšen dodaten krožek na podružnični šoli v občini, kot tudi postaviti še kakšen dodaten čebelnjak za namene učenja učencev, ki predstavljajo potencialne čebelarje v prihodnje. Želja je tudi postavitev Api-terapevtskega čebelnjaka v občini, kar bi pozitivno vplivalo na razvoj turizma tudi v tej smeri.

Zapisnik intervjuja za namen priprave »STRATEGIJE RAZVOJA OBČINE ČRNOMELJ 2018–2025«, z dne 13. 3. 2018 ob 13. uri

Prisotni: Zdenka Vrlinič, direktorica VDC Črnomelj

Prisotni s strani pripravljavcev Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025: mag. Maja Pucelj

- Kot je bilo ugotovljeno, ima VDC sedež na Majerju v Črnomlju, kjer se nahaja tudi bivalna enota, poleg tega pa tudi enote dnevnega varstva v Črnomlju in Vinici. Direktorica je izpostavila, da sta varstvo vodenja in zaposlitev pod posebnimi pogoji bistvenega elementa, zaradi katerih so bili varstveni centri ustanovljeni pred mnogimi leti. Potem pa se je glede na potrebo vključevanja oseb s posebnimi potrebami, ki imajo status invalida, torej niso delovno zaposljive, v eno obliko zaposlitve pod posebnimi pogoji, kjer se jim prilagajajo postopki dela, oblikovalo takšno obliko vključitve v delovni proces, kjer se oni čutijo koristne, sposobne, kar je moč zaznati tudi na osebni samopodreditvi takšnih oseb.
- Z leti se je tako pri VDC Črnomelj, kot tudi drugod po Sloveniji, pokazalo, da v resnici dopoldansko dnevno varstvo ni edini problem. Prihaja do tega, da tudi takšne osebe potrebujejo nekakšno drugo obliko družine oz. življenja, saj marsikdo ni imel ustreznega varstva. Posledično se je pokazala tudi potreba za takšno obliko nastanitve. Sledila je selitev v bivši dijaški dom, kjer je VDC uredil svoje prve bivalne prostore. Leta 2007 pa so nato najeli še stavbo na Majerju, ki so jo popolnoma preuredili v nastanitveno enoto. V bivalni enoti trenutno živi 13 uporabnikov čez teden, med njimi je samo eden, ki odhaja čez vikend domov, ostali pa občasno ali pa nekateri sploh ne gredo domov, ker nimajo nikogar. To jim je v resnici dom in družina.

– Direktorica VDC je izpostavila, da uporabniki pripravljajo izdelke lastnega programa. Nekateri varstveno delovni centri po Sloveniji sicer nudijo ogromno storitev, tudi v Črnomlju bi se temu radi prilagajali, vendar se je z leti pokazalo, da v Beli krajni gospodarstvo v tej smeri ni razvito, da bi lahko VDC v tem sodeloval – v smislu sestavljanja, zlaganja in priprave polizdelkov za podjetnike. Tako sedaj izdelujejo lastne izdelke, ki jih prilagajajo na posebnosti v Beli krajni in na podlagi tega so začeli z razvojem likovnih izdelkov (denimo enota Vinica: pletenje košar, kjer si udeleženci sami nabirajo material, pripravljajo, nato pa jih dodelajo s kakšnim tiskom ali z dekoracijo). Ogromno imajo tudi šiviljskega programa: šivanje igrač, živali za otroke, punčke, fantki; voščilnice okrog novega leta (kjer pa, zaznavajo, trend pada zaradi vse manjšega povpraševanja po fizičnih voščilnicah, ki jih nadomešča virtualen način voščilnic). Odjemalci, s katerimi sodelujejo, se segmentirajo predvsem na papirni embalaži, kjer se pripravljajo raznorazne vrečke, mape, različne embalaže, škatlice, kar delajo večinoma po naročilu. Imajo tudi tiskarsko delavnico, kjer se tiska na majice, različne oblike novoletnega programa (denimo kozarci). Svojega programa ne bodo več širili, saj več niti ne zmorejo zaradi drugih težav, ki jih je potrebno tekom dneva reševati. Pozitiven doprinos vidijo pri sodelovanju na tržnici, s čimer širijo možnost, saj občani njihove udeležence spoznajo, vidijo, s čimer se olajša socialna integracija.

– Poleg zaposlitvenega dela pa VDC skrbi tudi za številne prostočasne aktivnosti, z namenom čim boljšega vključevanja v družbo takšnih oseb kot enakovrednih članov. Namen takšnih aktivnosti, kot jih opravljajo v VDC je, da postanejo čim bolj prepoznavni v kraju, da jih kraj sprejema, delajo tudi na tem, da so njihovi uporabniki prisotni na vseh prireditvah (vsaj v večini prireditev), ki se v občini dogajajo, na različne načine – lahko kot gledalci ali kot nastopajoči, prodajalci na tržnici ... Vedno iščejo različne priložnosti, da se čim bolj vključujejo v družbo, kar je po njihovem bistvo vsega.

– Direktorica izpostavlja, da je zaposlitev pod posebnimi pogoji iz leto v leto bolj težavna. Razlog je, da prihajajo uporabniki s težjimi motnjami in že sama zaposlitev ni vedno tisto bistvo. Izpostavljen je bil problem očitkov, da s takšnim delom le-ti zaslužijo, vendar direktorica izpostavlja, da imajo te osebe lasten dohodek za preživetje, kot so: nadomestila za invalidnost, razni dodatki, družinske pokojnine ... Te nagrade predstavljajo tisti stimulativen del, da oni s svojim sodelovanjem prispevajo in si nekaj manjšega zaslužijo, s čimer si povečajo kvaliteto življenja. Določen del sredstev, ki se zasluži, gre za material, se razdelijo nagrade (ki so žal res minimalne, vendar njim tudi to nekaj pomeni), skupne izlete ali letovanja. Je pa potrebno poudariti, da vsak od njih sodeluje koliko in kako zmore ter si izbira tisto delo, katerega on želi opravljati in se mu prilagaja.

– VDC ima trenutno 4 osebe v čakalni vrsti. Poleg tega ima VDC trenutno vključenega enega uporabnika več kot ga ima priznanega v pogodbi s strani ustanovitelja, ki je Republika Slovenija, in sicer Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve. Občine stalnega bivališča naših uporabnikov, ki živijo tam, so samo doplačniki storitve institucionalnega varstva. Problem nastaja zaradi dolgih čakalnih dob na splošno po Sloveniji (ponekod imajo celo 60 čakalnih vrst, sploh Gorenjska, Ljubljana) in v primeru nujnih vključitev mora VDC zagotoviti takšno mesto, zato posledično variira število oseb v čakalni vrsti za sprejem. Poleg tega se je podal predlog za sprejem *Zakona o socialnem vključevanju invalidnih oseb*, ki bo zamenjal zakon in leta 1983, ki bo omogočal dvig starostne omejitve za pridobitev statusa invalida (iz 18. na 26. let), z namenom, da se osebe preizkusijo v srednješolskem sistemu in se nato skušajo zaposliti. V kolikor le-tega ne zmorejo zaradi neprilagojenosti njihovim potrebam, ti pridobijo status invalida in nato VDC dobi prošnjo za vključitev, ki je denimo prej ni načrtoval.

– Direktorica VDC izpostavlja, da nujno potrebujejo prostore v bivalni enoti. V nastanitveni enoti sedaj urejajo 1. nadstropje s posebnim vhodom, kjer bo tudi dvigalo za invalide, ki bo namenjeno starejši populaciji, ki že izhaja iz zaposlitvenega dela (po strokovnih stališčih gre za osebe, starejše od 50 let, saj se njihove sposobnosti znižujejo in s tem rabijo drugačen pristop dela). Problem se je pojavil zato, ker ima VDC prošnje tudi za gibalno ovirane, se pravi tisti, ki potrebujejo voziček (do sedaj se VDC še ni srečal s takšnim primerom). Vsi prostori, ki jih imajo na razpolago, so sicer res pritlični, ampak ti prostori so bili urejeni leta 2000 za delovno

populacijo, primarno za namen delavnic. VDC je zastavil idejno zasnovo glede razširitve stavbe na Majerju (v velikosti cca. 300 m²), kjer imajo namen za gibalno-ovirane osebe prilagoditi posebne prostore, prostori bodo namenjeni tudi fizioterapiji, za kar se izkazuje potreba. Problem pa se izkazuje v smeri financiranja in priznavanje kadra s strani države.

– Direktorica VDC še izpostavlja, da so kadrovsko zelo podhranjeni. V dnevnem varstvu je 52 oseb in v bivalni enoti jih živi 13, zaposlenih pa je 18 oseb, od tega jih 5,5 dela v bivalni enoti, kjer se dela neprekinjeno. V bivalni enoti imajo zdravstvene tehnike, medicinske sestre, varuhinje, negovalca.

V dnevnem varstvu pa imajo v glavnem delovne inštruktorje, ki sodelujejo pri zaposlitvenih postopkih, varuhinjo, skupinskega habilitatorja, strokovne delavce, kot so: socialni delavec, defektolog, gospodinjo za razdeljevanje malic in voznika. Po kadrovskih normativih jim primanjkuje varuhinj in strokovni kader. Po normativih bi morali imeti še 2,5 delavca.

– Direktorica VDC je izpostavila sorazmerno slabo stanje vzdrževanja okolice na Majerju, saj je vse zelo slabo vzdrževano in zapuščeno. Posledično imajo tudi oni s tem težave, ker drevesa propadajo, se ne ureja, se ne čisti, saj Komunala naredi samo osnovno. Izpostavlja, da so se letos res uredile ceste, vendar bi bilo v prihodnje potrebno večje vzdrževanje in urejanje okolice, kar bi se lahko dalo urediti brez večjih vlaganj.

– Direktorica VDC pa je izpostavila tudi, da se ji zdi, da občina premalo na splošno vključuje občane in ostale akterje v občini v svoje odločitve, da se pa zaveda dejstva, da so tudi slabi odzivi s strani le-teh v primeru, če že pride kakšen takšen poziv s strani občine. Pohvalila je dejstvo, da je občina pri načrtovanju OPPN dala možnost tudi njim, da povedo svoje mnenje.

Zaključek:

– Na ravni države: VDC Črnomelj potrebuje večje prostore v enoti na Majerju, ki so prilagojeni tudi gibalno oviranim osebam in dodaten ustrezno usposobljen kader.

– Na ravni občine: Nadaljnje omogočanje sodelovanja na različnih prireditvah, na tržnici ..., z namenom socialne integracije uporabnikov VDC. Izboljšanje vzdrževanja in urejanja zapuščene okolice na Majerju. Večje vključevanje občanov v odločitve občine.

Zapisnik intervjuja za namen priprave »STRATEGIJE RAZVOJA OBČINE ČRNOMELJ 2018–2025«, z dne 15. 3. 2018

Prisotni: Silvester Mihelčič, ravnatelj Glasbene šole Črnomelj

Prisotni s strani pripravljavcev Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025: mag. Maja Pucelj

Med intervjujem z ravnateljem Glasbene šole Črnomelj, so bili izpostavljeni naslednji pomisleki in sklepi:

Splošno:

– Glasbena šola (GŠ) Črnomelj ima tudi podružnice v Metliki in Semiču.

– Do leta 2003 je bilo na GŠ Črnomelj vpisanih vsega skupaj 130 učencev, potem pa se je zaradi razvoja in širitev pojavila potreba po novi šoli, v kateri je zdaj **blizu 300 učencev** (točna številka variira, ker lahko med šolskim letom pride do poškodb ali izpisov, kar pa je normalen proces).

Vpis (omejitve, posledice, rešitve):

– Izpostavljeno je bilo, da imajo na GŠ Črnomelj največ **težav zaradi omejitve števila vpisanih na šolo**. Te težave imajo že od leta 2005, ker sta tako širitev programov kot vpis večjega števila učencev **prepovedana s strani Ministrstva za šolstvo** (zaradi Zakona za uravnoteženje javnih financ). V tem času so bile sicer še dvakrat možnosti za povečanje števila vpisanih. Na GŠ Črnomelj so bili pri tem uspešni in so uspeli povečati število za 17 učencev, kar je bilo največ v Sloveniji.

- Za vpis na GŠ je potrebno **opraviti preizkus**, s katerim se določi primernost kandidatov.
- Izpostavljeno je bilo, da je najhujša posledica omejitev vpisa to, da morajo **vsako leto zavriniti 30 in več kandidatov, čeprav so ti dobri in imajo vse potrebne predispozicije** (primer: vsako leto imajo okoli 120–130 prijav na nivoju cele Bele krajine. Ker bo v tem šolskem letu šolanje končalo 44 učencev, lahko naslednje leto sprejmejo samo 44 novih učencev).
- Poudarjeno je bilo, da je **nepravilno do talentiranih otrok**, ki jih morajo zavračati zaradi varčevanj, in da bi bilo lahko to tudi provokativno vprašanje za varuha otrokovih pravic glede omejevanja njihovih pravic do možnosti izkoriščanja lastnih talentov.
- Te omejitve pa nimajo negativnih posledic samo za otroke, ampak tudi za samo občino Črnomelj kot tudi za Belo krajino. Ker Ministrstvo financira samo določeno število učencev, je bil podan predlog, da bi lahko **občina financirala dodatne programe**, če želi, da se teh otrok ne bi zavračalo (kot izpostavlja, ima GŠ Črnomelj trenutno potrebo po večjemu številu violin).
- V GŠ Črnomelj to problematiko delno rešujejo z izvajanjem nadstandardnih programov, kot so npr. električne klaviature (niso del rednega programa, ker so elektronski instrument). V ta program vključujejo tiste učence, ki niso bili sprejeti, da jih potem lahko preusmerijo na kak drugi instrument, če se pojavi potreba (npr. izpis učencev iz GŠ).
- Negativna posledica omejitve vpisa je tudi to, da se ustanovljajo s. p.-ji, kjer **poučujejo ljudje, ki za to niso ustrezno usposobljeni**. Kot ugotavlja, sicer Zakon o glasbenih šolah predpisuje, da lahko tudi učenci, ki niso vpisani na glasbeno šolo, opravljajo izpite, vendar pa ugotavlja, da so rezultati takšnih otrok, ki jih poučujejo neustrezno usposobljeni ljudje, **veliko slabši**, v primerjavi z učenci glasbenih šol, ki se izobražujejo po predpisanem predmetniku za nižješolsko izobrazbo. Ta predmetnik je vodilo za učitelje na GŠ, s katerim dosegajo cilj: da lahko učenci pridejo do ustreznega tehničnega znanja, ki jim omogoča vključevanje v mestne godbe, folklore, raznorazne orkestre itd.

Zaključek: Vsako leto mora GŠ zavriniti veliko mladih talentov, ker imajo omejeno število vpisnih mest. To je negativno tako za otroke kot tudi za samo občino in Belo krajino. Potrebno je odpraviti omejitev vpisa, ali pa pridobiti sofinanciranje s strani občine za financiranje dodatnih programov. GŠ to trenutno rešuje z izvajanjem nadstandardnih programov, iz katerih lahko potem učence preusmerijo na kak drug instrument, če se sprost kakšno mesto (zaradi poškodb, izpisa itd.). Zaradi želje mladih po glasbeni izobrazbi, se pojavljajo različni s. p.-ji, ki pa niso ustrezno usposobljeni za poučevanje, kar posledično pomeni slabše rezultate v znanju teh otrok v primerjavi z učenci glasbene šole, ki sledijo predpisanemu učnemu programu.

Kadri:

- Na GŠ delajo licencirani učitelji. Šele takrat, ko opravijo nižjo in srednjo glasbeno šolo ter Akademijo za glasbo, izpolnjujejo pogoje za zaposlitev na GŠ, ki so enaki kot za zaposlitev na osnovnih šolah.
- Omenjeno je bilo tudi, da je v glasbenem šolstvu, kot umetniški veji, **drugačna specifična dela**. To je kreativno delo, zato so pri njih drugačni kriteriji kvalitete kot pri drugih delovnih mestih v javni upravi (izpostavljeno je bilo ocenjevanje kadrov za plačilne razrede. To poteka preko ocenjevalnih listov, na katerih so vprašanja, ki se ne nanašajo na delo glasbenih učiteljev, ampak so primernejša za drugačna delovna mesta, npr. odnos do strank itd. Ta vprašanja se že 10 let niso spremenila). Ravnatelj izpostavlja, da se tu vidi nuja, da ne morejo biti pod javno upravo.
- V GŠ Črnomelj so imeli v preteklosti veliko število kadra, ki se je moral voziti/ki je prihajal poučevati v Črnomelj iz cele Slovenije. Od leta 2003 dalje pa so uspeli doseči, da je **večina kadra domačega**, kar je tudi njihov cilj. Na šoli imajo dobre pogoje, da se ti lahko razvijajo. V letošnjem letu imajo npr. dva kandidata za Srednjo glasbeno šolo, v tem času pa je nekaj njihovih učencev končalo tudi že glasbeno akademijo. Na tak način prihajajo do lastne baze ljudi, ki si želijo ostati v Beli krajini. Seveda to ni možno za vse instrumente (npr. konična trobila – tube, pozavne, ki so deficitarni instrumenti), saj v posamičnih šolah ni dovolj učencev za en večji oddelek. V takih primerih prihaja do **dopolnjevanja zaposlitve še z ostalimi glasbenimi šolami** po drugih krajih v Sloveniji.

– Poudarjeno pa je bilo tudi, da so trendi pri izobražencih, predvsem pa v umetniških smereh taki, da se izseljujejo v zahodno Evropo, ker so pri nas pogoji vsako leto slabši.

Zaključek: Na GŠ Črnomelj je zaposlen kvaliteten kader, ki izpolnjuje vse zahtevane pogoje. V zadnjih letih so uspeli doseči to, da je večina kadra domačega. Za deficitarne instrumente pa prihaja do dopolnjevanja zaposlitve še z ostalimi šolami. Opozarjajo na izseljevanje izobražencev, predvsem s področja kulture, ker v Sloveniji za njih ni dobrih pogojev.

Dosežki:

Stavba GŠ:

– Kot največji dosežek je ravnatelj GŠ Črnomelj izpostavil to, da se nahajajo v tej šoli, v kateri so tudi gostili Zvezo slovenskih glasbenih šol (ZSGŠ), ki je po njegovi oceni **najlepša šola v Sloveniji, tako po funkcionalnosti kot izgledu.**

– Poudaril je, da je bila za to zaslužna tudi **lokalna skupnost**, s katero so to skupaj tudi dosegli.

Tekmovanja:

– Rezultati učencev na raznih tekmovanjih so pokazatelj kvalitete šole. Najpomembnejše merilo so **tekmovanja TEMGIS**¹⁹⁷. Učenci GŠ Črnomelj se jih redno udeležujejo in prihajajo na državna tekmovanja (učenci morajo najprej doseči določeno število točk na regijskem tekmovanju, da se lahko kvalificirajo za državno).

– Kljub temu da so v glasbeni šoli vsi talentirani, pa je za take dosežke potreben še nivo ali dva več/višji nivo. Izpostavljeno je bilo tudi, da morajo za take dosežke, učitelji delati z učenci izven pouka tudi po 80 ur in več, saj se le na tak način doseže takšna kvaliteta.

– Na GŠ imajo številne zlate in srebrne plakete. V letošnjem šolskem letu so dosegli eno bronasto (Ana Kolbezen, violina v I. b kategoriji) in eno srebrno plaketo (Bojan Muc, kontrabas v I. b kategoriji).

– Učenci, ki so uspešni na TEMSIG-u, lahko praviloma čez čas postanejo profesionalni glasbeniki.

– Učenci se redno udeležujejo tudi drugih tekmovanj (mednarodna v Srbiji, Italiji, največje slovensko tekmovanje – Svirél¹⁹⁸), tudi tam praviloma osvojijo najboljše nagrade. Ta ne zahtevajo takega nivoja kot denimo TEMSIG.

– Prav tako se udeležujejo vseh pomembnih **revij in srečanj**, ki jih organizira ZSGŠ (npr. pihalni, godalni in kitarški orkester).

Zaključek: Učenci GŠ Črnomelj dosegajo dobre rezultate na državnih in mednarodnih tekmovanjih, prav tako dosegajo dobre rezultate na TEMSIG-u, najzahtevnejšem tekmovanju v Sloveniji. Njihovi rezultati so odraz kvalitete GŠ Črnomelj.

Orkestri:

– Ministrstvo določa glasbenim šolam **omejitve in pogoje za ustanovitve orkestr**ov (v predmetniku je točno predpisano, kateri so orkestrski instrumenti in kdaj se učenci vključujejo v te orkestre – v četrtem ali petem razredu).

– S strani ministrstva sta financirana dva ali največ trije orkestri.

– Kljub temu **pod okriljem GŠ deluje več orkestr**ov (kot primer navaja: godalni, pihalni, tamburaški, Big band Črnomelj), v nastajanju pa je že mestni simfonični orkester, saj je njihov

¹⁹⁷ TEMSIG – Tekmovanje mladih slovenskih glasbenikov in baletnih plesalcev (Obrazložitev ravnatelja GŠ Črnomelj): Tekmovanje je razdeljeno v starostne kategorije: I. a, I. b in I. c. Otroci v kategoriji I. a so starostne skupine 10–11 let, I. b so stari 12–13 let, I. c pa so stari 14–15 let. Kategorija II. a, b je srednja glasbena šola, III. a, b pa akademija. To tekmovanje je najtežje na svetu za starostno dobo do I. c skupine (prav tako sta zahtevni kategoriji II. a in pa III. a). V sklopu TEMSIG-a se vsako leto organizirajo tekmovanja v vseh disciplinah – posameznih instrumentih in komorni igri. V letošnjem letu bila na vrsti godala in komorne skupine s pihali. V naslednjem letu bodo na vrsti bo klavir in trobila itd. Ista disciplina se ponovi na vsaka tri leta.

¹⁹⁸ Svirél – mednarodno glasbeno tekmovanje in festival za soliste ter komorne skupine v Sloveniji.

cilj, da lahko njihovi učenci pokažejo svoje znanje (tu so prikrajšani pianisti in harmonikaši, saj niso del mestnih orkestrów).

– Na GŠ skrbijo, da učence primerno usposobijo. Ti preko šolskih orkestrów pridejo do tehničnih znanj, ki jih potrebujejo mestne godbe v Beli krajini (Črnomelj, Metlika, Semič).

– Do leta 2025 si želijo ustanoviti še **kitarski orkester in harmonikarski orkester**. To pa je seveda pogojeno s povečanjem vpisa novih učencev. Zato si posledično želijo **povečati bazo učencev**. Njihova baza je premajhna za sestavo orkestrów, zato morajo delati kompromise in vključevati tudi otroke nižjih razredov, ki pa so tehnično sposobni za delo v godalnem orkestru/komorni skupini.

– Poudarjeno je bilo, da se lahko **v sodelovanju z lokalno skupnostjo** vse te cilje tudi doseže.

Zaključek: Ministrstvo določa pogoje in omejitve za ustanavljanje orkestrów. Pod okriljem GŠ deluje več orkestrów, v katere se vključujejo učenci in na tak način izpopolnjujejo svoje tehnično znanje. Na GŠ si želijo povečati bazo učencev, kar pa je pogojeno s povečanjem programov – to bi lahko dosegli skupaj z lokalno skupnostjo.

Big Band Črnomelj:

– Govora je bilo o tem, da je Slovenija, kar se tiče Big band-ov, svetovni fenomen. V glasbenih šolah jih je že več kot 30, skupaj s privatnimi šolami pa okoli 60, poleg njih pa so še taki, ki delujejo izven šol. Big band RTV Slovenije pa je že od svoje ustanovitve dalje v svetovnem vrhu, vendar se ta kvaliteta ne izpostavlja in zato ljudje o tem niso seznanjeni.

– S tem razlogom so tudi ustanovili Big band Črnomelj. Ustanovljen je pod okriljem šole in ne na društveni bazi, saj se na tak način **zagotavlja njegova kvaliteta**. Poudarjeno je bilo, da v tem orkestru ne more biti vsak, saj morajo biti člani tudi improvizatorji, kar pa je najvišja tehnična sposobnost. Belokranjci so dokazali, da to imajo in je treba to še naprej gojiti.

– V njem so **sedanji in bivši učenci GŠ**, v razponu od 13 do 64 let (ravnatelj je obrazložil, da ima vsak, ki je končal tukajšnjo glasbeno šolo, ustrezen instrument in si želi igrati, potencial, da lahko postane član njihovega orkestra).

– To, da se učenci vračajo, je tudi **pokazatelj** neke kvalitete.

Zaključek: Slovenija je na področju Big band-ov fenomen, s čimer je splošna javnost premalo seznanjena. Glasbena šola, kot ustanoviteljica Big banda Črnomelj, skrbi za njegovo kvaliteto, njegovi člani so sedanji in bivši učenci. To, da se vračajo, je tudi pokazatelj kvalitete šole.

Prireditve in sodelovanja:

– GŠ Črnomelj dela na tem, da se **njihovi učenci lahko predstavijo**. Prisotni so na prireditvah v vseh treh belokranjskih občinah in ne zavračajo vabil, razen če se jim ta prekrivajo.

– V lanskem letu so učenci sodelovali na 105 prireditvah (v to so vključene tudi njihove prireditve). V letošnjem letu pa so jih imeli že 70 (npr. za primerjavo je bila navedena ena od ljubljanskih glasbenih šol, ki ima 1800 učencev, pa so sodelovali na samo 13 javnih prireditvah).

– GŠ zelo dobro **sodeluje tudi z ostalimi šolami**. Kot primer je bilo navedeno sodelovanje z OŠ Mirana Jarca. OŠ Mirana Jarca ima folklorni krožek, ko so se, skupaj s tamburaškim orkestrom GŠ Črnomelj, udeležili državne revije ljudskih pesmi, plesov in običajev – *Pika poka pod goro*, so tri leta zapored osvojili prvo mesto tudi zaradi avtohtone spremljave. Letošnji skupni projekt pa je bil muzikal. Učenci GŠ igrajo, ostalo pa je v domeni osnovne šole.

– Izpostavljeno je bilo, da pedagogi na osnovnih šolah nimajo zadostne/ustrezne glasbene izobrazbe, saj ta na tem študijskem programu ni tako obsežna (npr. ravnatelj je sodeloval na projektu, ki ga pripravljajo skandinavske šole, po katerem naj bi bili vsi njihovi bodoči učitelji deležni bolj obsežnega glasbenega izobraževanja (kot primer je bila podana starogrška filozofska šola, ki je imela samo štiri obvezne predmete, eden od njih je bil glasba)).

Zaključek: GŠ Črnomelj vsako leto sodeluje na številnih prireditvah, s tem omogoča svojim učencem, da se predstavijo javnosti. Sodelujejo tudi z ostalimi šolami in so s skupnimi projekti zelo

uspešni. Pri nas bi morali, po vzoru skandinavskih držav, povečati obseg glasbenega izobraževanja za bodoče pedagoge.

Koncertna dvorana:

– Poudarjeno je bilo, da Črnomelj nujno potrebuje **dobro koncertno dvorano**, ker trenutno nastopajo v Semiču, ali pa po športnih dvoranah, ki niso ustrezne (velikost dvoran, akustika, itd.).

Zaključek: Postavitev dobre koncertne dvorane.

Splošno:

– Na področju Slovenije je že zelo dolga zgodovina glasbenega poučevanja. Ena od osrednjih ustanov za sodobno glasbeno šolstvo je bila Filharmonična družba (1794–1918). Znano je, da je na razpisu za vodji ljubljanske glasbene šole konkuriral tudi Franz Schubert, ki pa je bil celo zavržen.

– Glasba omogoča **psihofizični razvoj**, saj pri igranju inštrumentov, še posebej klavirja, delata obe sferi možganov (pri reševanju matematičnih problemov pa samo ena). Glasbeniki morajo paziti na melodijo, ritem in dinamiko, če želijo skladbo kvalitetno izvajati. Ko pa so del orkestra, morajo biti pozorni še na vse ostale, da se doseže **simbioza**. Kot ugotavlja ravnatelj, je **skupno muziciranje tisto, kar bi se moralo spodbujati**.

– Glasbene šole morajo ostati **pod okriljem ministrstva in države**, saj se le na tak način lahko dosega takšna kvaliteta.

– Pred leti so bile glasbene šole za eno leto izvzete iz državnega proračuna, kar je povzročilo buren odziv. Podpore so prihajale s strani politike, vseh akademij znanosti, kar je velik pokazatelj, kako se jih ceni. Po mnenju ravnatelja ima velika večina ljudi na vodilnih položajih v evropskih multinacionalkah glasbeno izobrazbo. Kot primer je bil izpostavljen guverner Banke Slovenije, ki ima končano srednjo glasbeno šolo in je saksofonist. To pa pomeni, da je **glasbena izobrazba pomemben segment tudi za gospodarstvo**, saj se na tak način dobi že ustrezno oblikovan kader.

– Poslanstvo glasbene šole je tudi, da pri svojih učencih **izostriti čut za kvaliteto**.

– Ravnatelj je izpostavil tudi dejstvo, da v času največje gledanosti na televiziji predvajajo narodno zabavno glasbo, kar pa ni odraz dejanske slike naroda.

– Ne poudarja se tega, kar je pri nas **resnično dobro** (npr. Big band RTV Slovenija ipd.), ljudje tega ne vzamejo za svoje.

– Zanimivost pri nas je tudi, da so narodno zabavni ansambli oblečeni kot pop zvezdniki s frizurami kot pankerji, pojejo pa, kako je vse lepo, v resnici pa se vrstijo sami protesti.

– Glasba bi morala biti predvsem **družbenokritična** (npr. punk se je pojavil kot oblika protesta).

– Umetnost je pomembna za **napredek naroda**, ljudje, ki nimajo zadostnega glasbenega znanja, trga ne morejo ceniti.

– Opaža se, da so **estetska merila** glede kulture na nivoju Bele krajine na **zelo nizki ravni**. To se ne sme dopuščati, saj potem tukaj ne bo več avtohtonosti. Pri svojem delu se velikokrat srečajo z izgovorom, da ljudje **ne razumejo klasične glasbe** in jim zato ni všeč (denimo primer Mozarta). Tu je veliko sposobnih ljudi, ki pa jim je potrebno ponuditi še več vsebin za širjenje glasbenega znanja.

– Na tem področju GŠ dobro sodeluje z RIC-em in s JSKD-jem ter z lokalno skupnostjo, vendar za izboljšanje stanja potrebujejo **več sredstev**.

– Moto ravnatelja je: »Uglasbimo Belo krajino«.

Zaključek: V Sloveniji je dolga tradicija glasbenega izobraževanja. Igranje instrumentov dobro vpliva na psihofizični razvoj. Spodbujati je treba skupno muziciranje. Poslanstvo glasbene šole je pri učencih izostriti čut za kvaliteto. S pomočjo RIC-a, JSKD-ja in lokalne skupnosti dvigniti estetska merila in doseči dvig nivoja spoštovanja kulturnega udejstvovanja pri prebivalcih Bele krajine, za kar pa potrebujejo več sredstev.

Cilji Glasbene šole Črnomelj:

- odprava omejitve vpisa, da se lahko šola normalno razvija, in da ne prihaja več do tega, da morajo zaradi te omejitve zavračati mlade talente – v sklopu tega vidijo možnost v sofinanciranju s strani občine, da bi lahko sprejeli več talentiranih posameznikov, ki bi jih lahko nato vključili tudi v orkester;
- dvigniti estetska merila in doseči dvig nivoja spoštovanja kulturnega udejstvovanja pri prebivalcih Bele krajine, za kar pa potrebujejo več sredstev;
- ustanovitev kitarskega in harmonikarskega orkestra (kar je pogojeno s širitvijo vpisa), mestni simfonični orkester pa je že v nastajanju;
- pridobitev dobre koncertne dvorane;
- spodbujanje skupnega muziciranja z željo »uglasbiti« Belo krajino;
- pridobitev domačega kadra, ki bo hotel ostati v Beli Krajini in
- primerna tehnična usposobiti učencev GŠ, da se ti potem lahko vključujejo v godbe, folklore in razne orkestre.

Zapisnik intervjuja za namen priprave »STRATEGIJE RAZVOJA OBČINE ČRNOMELJ 2018–2025«, z dne 21. 3. 2018 ob 9. uri

Prisotni: Jože Cajnar, direktor KZ Metlika

Prisotni s strani pripravljavcev Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025: mag. Maja Pucelj

- Intervju z direktorjem KZ Metlika je bil opravljen na pobudo udeležencev delavnice na temo priprave Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025, ki so v sklopu zaključnih točk te delavnice zahtevali takojšnjo vzpostavitev skupne blagovne znamke in združitve s KZ Metlika.
- Direktor KZ Metlika je izrazil pripravljenost za sodelovanje, ob tem pa opozoril, da je neobhodno potrebno upoštevati združna pravila.
- Direktor KZ Metlika smatra, da je zadružništvo dokazalo, da je lahko kos vsem izzivom globaliziranega sveta in je po njegovem mnenju edini pravi način, da se ohrani kulturno krajino, velikost kmetij in kmetovanja, kot ga poznamo že stoletja. Kot poudarja, se je zadružništvo pojavilo konec 19. stoletja iz podobnih razlogov kot sedaj (nekonkurenčnost posameznega kmeta in nujnost združevanja za konkurenčnost večjim trgovcem). Kot ocenjuje, se je način upravljanja, kjer kmetje, po vplačilu lastnega deleža, pridobijo pravico, da soupravljajo z zadrugo, pokazal kot izredno demokratičen in funkcionalen, kar se dokazuje še danes. Kot primer dobre prakse izpostavlja KZ Metlika, ki posluje stabilno in je dokaz, da je možno tudi na ta način zadružništva dosegati dobre rezultate in biti uspešen, pri čemer pa opozarja, da vpliva na zunanje makroekonomsko okolje, ki jim ni ravno naklonjeno, žal nimajo. Izpostavlja vse manjši obseg poslovanja zadrug, ki smo mu priča z državnimi odločitvami, saj, kot ugotavlja, se zadruge ohranijo samo v smislu zagotavljanja repromateriala in odkupa, ostale dejavnosti se jim postopoma ukinejo (izobraževanje, financiranje preko kreditnih služb itd.).
- Pri tem pa izpostavlja, da se je potrebno zavedati, kar prikazuje na primeru vinogradništva, kako izrazita je konkurenca na trgu vina in kako težko je pridobiti lasten košček trga, v kolikor hoče posameznik uspeti.
- Izpostavlja tudi neenakopraven položaj zadruga na področju primarne proizvodnje v primerjavi s kmeti, saj se srečujejo z različnimi obdavčitvami na področju vinarstva, finančno breme velike vinske kleti zaradi bruto izplačila delavcev, spoštovanja zakonodaje in plačevanja embalažnine. Podobna situacija je tudi na področju mesa, zato izpostavlja, da so zelo težko konkurenčni kmetom zaradi postavljenih oteževalnih omenjenih

predispozicij. Kot še dodaja, se z nedoslednim upoštevanjem zakonodaje vzpostavljajo nekonkurenčni in netransparentni pogoji na trgu, zadruga se postavlja v slabši položaj, zato kot država nikakor ne moremo vzpostaviti nekega ustreznega tržnega reda, ki je drugje po svetu samoumeven.

- Direktor KZ Metlika izpostavlja in poudarja, da si **želijo poglobljenega sodelovanja s kmeti po celotni Beli krajini, rejci, kakor tudi z ostalimi, ki imajo produkte z geografskim poreklom ali z eko proizvodnjo** ter da na takšen način vidi možnost za povečanje funkcije oziroma pomena zadruga KZ Metlika v belokranjskem prostoru (kar je tudi njen cilj v prihodnje). Dodaja, da si takšnega sodelovanja resnično želijo in se ga tudi veselijo. Vendar pa poudarja, da morajo imeti interesenti v mislih tudi neke realne tržne cene, saj KZ Metlika nikakor ne more odkupovati določenih produktov nad tržnimi cenami ali pa po istih cenah, kot jih kmet prodaja na domu, saj si tega nikakor ne morejo finančno privoščiti. Dodaja še, da so odprli dva koticčka za sodelovanje z belokranjskimi proizvajalci, eden se nahaja v Metliki, v Mestnem logu, ki si ga lahko pride pogledati vsak Belokranjec, drugega pa v Ljubljani. Izpostavlja tudi željo, da bi bilo teh izdelkov na policah čim več, dodaja pa, da opaža porast prodaje, kar ga resnično veseli. Izpostavlja, da imajo lastno distribucijsko mrežo z osmimi centri po celi Sloveniji in zato možnost prodaje po širšem področju Slovenije in ne le lokalno. Pri tem pa opozarja, da ima KZ Metlika upravljavce, upravni odbor, ki morajo dati soglasje za vstop v zadrugo, in še nadzorni odbor. Poleg tega še izpostavlja, da naj bi bilo črnomaljsko področje v domeni Kmetijske zadruga Krka, vendar pa da ne bodo nikakor odrekli sodelovanja kateremu koli belokranjskemu kmetu, če mu bo seveda upravni odbor potrdil vstop v KZ Metlika.
- Izpostavlja še problem nano proizvodnje na področju Bele krajine, saj namesto, da bi se povezovali, kot je to počel celoten svet, smo šli mi v drobitev oziroma razdruževanje. Opozarja, da se je potrebno zavedati, da združeni lahko dobimo več, kar mora biti cilj v prihodnje. Kot primer slabe prakse izpostavlja vino, ki je silne razpršenosti, prepoceni, kar se je pričelo reflektirati v zapuščanju vinogradov, saj, kot ugotavlja, mi realno ne ohranjamo niti tretjino potrebnih obnov glede na obstoječi fond vinogradov. Izpostavlja še dejstvo, da če je imela Slovenija leta 1991 približno šestindvajset tisoč hektarjev vinogradov, jih je zdaj v zdravi rodnosti komaj polovica. Pri tem poudarja, da zaradi nespametne politike umira panoga, kar ocenjuje kot nesprejemljivo in poudarja, da bi morala voditi dolgoročno politiko za izboljšanje razmer (tudi skozi davčne stopnje itd.).
- Izpostavlja tudi izkušnjo spodbuditve sodelovanja z domačimi rejci drobnice. Kljub višji ponudbi, kot jo dobijo od konkurence (za jagnjetino iz Posočja), za več kot en evro ali celo željo, da delajo brez razlike v ceni, samo da spodbudijo domačo proizvodnjo, oziroma da skušajo izgraditi blagovno znamko belokranjskega jagenjčka, le-tega niso uspeli narediti. Izpostavlja problem neenakopravnosti pri spoštovanju strogih kontrol pri zadrugi ali pri kmetih in problem velikih marž veletrgovcev skozi aspekt prodajne cene, na katerega pa sami nimajo vpliva. Izpostavlja tudi dejstvo, da slovenski mesarji izgubljajo svoj prostor na trgu in je posledično ta panoga pod velikim vprašajem dogajanja v prihodnosti.
- Direktor KZ Metlika izpostavlja, da je res, da imajo skladišča polna izdelkov iz drugih držav, vendar se razlog nahaja v tem, da nimajo možnosti odkupa od kmetov iz Bele krajine, saj resnično redki prodajajo svoje presežke pri njih in postavlja vprašanje, kdaj je bil kakšen kmet pri njih in da so mu zavrnilo odkup proizvodnega viška? Poleg tega še izpostavlja, da so podjetje, ki ima lastne upravljavce – kmete, ki so zvesti zadrugi in da KZ Metlika ni jama, kamor bi prodajal nekdo le takrat, ko ima višek, ampak se mora ob morebitnem sodelovanju zavezati za resno in dolgoročno konstantno sodelovanje, saj je KZ Metlika vezana na dobave s strani svojih dobaviteljev, ki jih mora kot resna in odgovorna družba tudi zagotoviti v celoti. Opozarja pa tudi, da je največji problem večine kmetov, rejcev in tako dalje iz Bele krajine, da niso zainteresirani za sodelovanje. Pri tem še poudarja, da je potrebno ločiti dve stvari, in sicer sodelovanje s KZ Metlika kot s podjetjem oziroma trgovcem, ki trguje tudi na veleprodaji s produkti, ki jih potrebuje gostinstvo (v obliki klasičnega poslovnega sodelovanja preko trgovske pogodbe) in na drugi strani sodelovati

- kot kmet s svojimi proizvodnimi viški v zadrugi (kot član zadruge, kjer se je nujno potrebno držati združnih pravil).
- Glede tržnih viškov na področju Bele krajine direktor KZ Metlika odgovarja, da je to odvisno od posameznika. Nekateri kmetje so se organizirali na način, da so samozadostni, specializirani in so veliki ter uspešni po obsegu poslovanja, na drugi strani pa so kmetje, ki ostajajo v nespremenjeni obliki že desetletja in so prepuščeni sami sebi, pri čemer opozarja, da je moč oba združiti tudi v zadrugi, če se seveda držita pogojev, ki veljajo v le-tej. Najbolj opozarja na dosledno sodelovanje, saj mora KZ Metlika svoje poslovanje naprej načrtovati in si ne more privoščiti pretiranih presežkov tudi sama, poleg tega pa mora dobaviteljem zagotavljati določene dogovorjene količine proizvodov, zato potrebuje resne in zanesljive člane zadruge oziroma ostale pogodbene sodelavce.
  - Glede vprašanja o vzpostavitvi skupne belokranjske znamke odgovarja, da so določene skupne generične belokranjske znamke že vzpostavljene na področju vina, in sicer Metliška črnina in Belokranjec. Izpostavlja, da se strinjajo, da se na nek način oblikuje čim več proizvodov iz Bele krajine, ki bodo prepoznavni kot belokranjski, opozarja pa, da je v razvoj te blagovne znamke potrebno vložiti kar precej finančnih sredstev, zato se sprašuje, kdo bo izvajal takšne finančne vložke in kaj si želimo doseči s takšno blagovno znamko. Izpostavlja, da je tudi KZ Metlika prepoznavna blagovna znamka, predvsem v gastru segmentu.
  - Direktor KZ Metlika še izpostavlja, da so skozi leta skušali vzpodbuditi sodelovanje z belokranjskimi kmeti, rejci itd. na različne načine: od zaposlitve vodje kooperacije, izvedbe povabil preko medijev, večkratnih fizičnih obiskov proizvajalcev (denimo za odkup sadja in zelenjave), vendar ugotavlja, da pravega interesa v Beli krajini do sedaj še ni bilo.

Zaključki: Direktor KZ Metlika izpostavlja, da si želi sodelovanja s kmeti, z rejci in tudi ostalimi, ki imajo produkte z geografskim poreklom ali z eko proizvodnjo s področja celotne Bele krajine, vendar pa pri tem opozarja, da se je pri tem potrebno držati določenih pravil (ali s sklenjeno pogodbo preko trgovinske dejavnosti ali pa združnih pravil kot član zadruge). Izpostavlja, da bo potrebno na področju Bele krajine doseči povezovanje, saj smo preveč razdrobljeni, če hočemo doseči napredek/razvoj, in dodaja, da bo potreben interes s strani omenjenih akterjev (torej kmetov, rejcev in ostalih, ki imajo produkte z geografskim poreklom ali z eko proizvodnjo) za dosego povezovanja. Glede skupne blagovne znamke pa izpostavlja sicer načelno strinjanje glede vzpostavitve le-tega z namenom prepoznavnosti, izpostavlja pa vprašanje prevzema finančnega vložka in končnega cilja smiselnosti vzpostavitve.

TRANSKRIPT

M. P.: »Pozdravljeni. Najlepša hvala še enkrat, da ste si vzeli čas za ta intervju. Naši kmetje so na sestanku, ki je bil opravljen v sklopu priprave Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025 izpostavili željo po takojšnji realizaciji točke, ki je naslovljena sodelovanje s KZ Metlika, v smislu, da bi lahko prodajali svoje izdelke tudi izven meja Bele krajine. V sklopu tega je bilo tudi zaprošeno, da se pogovorim z vami, tako da bi vas povprašala, kakšno je vaše mnenje glede tega, kako vi vidite to možnost združevanja oziroma sodelovanja?«

J. C.: »No, najprej moram povedati, da je zadruga podjetje, organizirano po Zakonu o zadrugah. V skladu s tem zakonom ima svoja združna pravila in v teh pravilih je zelo jasno navedeno, kdo in na kak način lahko postane član zadruge, kar je načeloma prvi pogoj, da lahko nekdo soupravlja z zadrugo. Seveda se zavedam tega, da so pogledi na združništvo kot obliko poslovnega subjekta različni, zavedam se tega, da nekateri pač v tem vidijo ostanek socializma, vendar pa mislim, da je združništvo, tako kot je, v taki organizacijski obliki, dokazalo, da zna biti kos vsem izzivom globaliziranega sveta. In mogoče, to si upam trditi, je to edini pravi način, da se ohrani tak način, se pravi kulturne krajine, velikosti kmetij in kmetovanja, kot smo ga poznali v bistvu že stoletja. Zakaj v to verjamem? Odgovor na to je zelo preprost. Združništvo se je pojavilo konec 19. stoletja iz sila podobnih razlogov, kot

veljajo danes. Na eni strani strašna moč trgovcev, na drugi strani v bistvu padajoča moč posameznega kmeta. Naši predniki, to sem tudi že večkrat poudaril, ne glede na to, da niso imeli vseh možnih informacij, ki jih imamo mi na voljo danes – informacije so dobili kvečjemu iz kakšne knjige ali iz kakšnega starega časopisa, ki jim je prišel v roke – so znali ugotoviti, da so sami v bistvu nekonkurenčni, da ne bodo zmogli in da lahko v tej bitki z veletrgovci zmagajo samo združeni. Tako so nastale tudi vrednote združništva, kot so solidarnost, se pravi vsak glas šteje enako, biti skupaj v dobrem in slabem, tovarištvo, želja po napredku, se pravi skupaj povezani izboriti večji in boljši kos kruha za domače in neka stalna zavezanost k rasti, k neki novi dodani vrednosti. Če pogledamo, kaj se je dogajalo z gospodarstvom v zadnjih desetih letih, v času nastopa velike gospodarske krize, se moramo vprašati, koliko zadrug je propadlo in koliko podjetij je propadlo ter to primerjati v odstotkih. Koliko je šlo zadrug na slabo banko in koliko je šlo podjetij na slabo banko? Komu je ta država morala pomagati oziroma komu je pomagala in kdo si je moral pomagati sam. Ta način upravljanja, ko kmetje niso direktno lastniki oziroma ko plačajo svoj delež, dobijo pravice, da soupravljajo z zadrugo, se je pokazal kot zelo demokratičen in funkcionira še danes. S tem, tudi če niso direktno lastniki kapitala, vsaj ne večinskega kapitala, v našem primeru so lastniki dobrega pol procenta kapitala, imajo pa pravico upravljati s tem kapitalom, in sicer kot sem rekel, na nek zelo enakopraven način. KZ Metlika posluje stabilno, kar je pač dokaz, da se da tudi na ta način združništva dosegati dobre rezultate in biti uspešen. To je vprašanje notranjega okolja podjetja, drugo pa je vprašanje zunanjega okolja, na katerega pa zadruge nimajo vpliva. To je okolje, ki ga oblikuje makroekonomija oziroma država, vlada, kakorkoli, to okolje pa združništvu od osamosvojitve dalje ni bilo naklonjeno. Jaz vem, da se je v preteklem socialističnem sistemu, ko so bili kmetje na nek način primorani sodelovati z zadrugo, oblikoval marsikakšen neljub dogodek, tukaj so bile komasacije in podobno, ko so ljudje določene stvari in postopke vzeli ali so jim ti postopki ostali v nekem neljubem spominu, tudi verjamem, da so se dogajale kakšne krivice, vendar pa mislim, da je odgovor ne glede na to, da so takrat imeli kmetje eno ključno prednost pred današnjo situacijo – v zadrugah so dobili edukacijo, v zadrugah so dobili financiranje preko kreditnih služb, zadruge so jim nudile kompletne repromaterial in zadruga jim je zagarantirala trg. Se pravi, da so kmetje na nek način obvladovali oziroma zadruge so kmetom nudile celovito storitev. Po osamosvojitvi se zadrugam vzame možnost subvencioniranja, te hranilne kreditne službe so se morale preoblikovati v banko, se pravi, kmetje to izgubijo, to je bila velika škoda, svetovalna služba gre v zavode, se pravi tudi to funkcijo zadruge izgubijo. Zadruge se ohranijo samo v smislu zagotavljanja repromateriala in odkupa, se na nek način okrnijo. Vendar, kot pravi dr. Kuhar, mi gremo potem v drobljenje. Ne gleda se več na proizvodnjo kot na neko organizirano proizvodnjo, kot združevanje te proizvodnje, ampak se gre vse bolj na individualen pogled posameznika, poglejmo samo, kaj se je dogajalo na področju vinogradništva in vinarstva. V Sloveniji imamo trideset tisoč vinogradnikov, skoraj vsi delajo tudi vino, dva tisoč osemsto je registriranih polnilcev vina, se pravi takih, ki imajo svojo etiketo. V ZDA jih je pa šest tisoč sedemsto in še nekaj, s tem, da jih je več kot stokrat več kot nas. Samo za primerjavo. Vi imate v enem milijonskem mestu, kot je München, dva tisoč osemsto polnilcev z etiketo. To je konkurenca, ki je najbrž nevzdržna. Vendar, pravim, vsak se ima pravico boriti na tem trgu, problem pa je, da smo mi različno obdavčeni na področju vinarstva, da so eni obdavčeni samo kot kmetje s katastrskim dohodkom, da so drugi obdavčeni kot pavšalisti, mi pa smo zavezanci za DDV. S tem, da imajo velike kleti še dodatno breme, vsi naši delavci so bruto plačani, ne neto, vsi so napoteni na zdravniški pregled, tudi v zelenih delih, da plačujemo embalažnino, ki je oni ne rabijo plačevati in tako dalje, da smo popolnoma v neenakopravnem položaju. Podobna zgodba se že dogaja tudi na področju mesa. Kaj hočem povedati? Hočem povedati, da zadruge na področju primarne proizvodnje nismo poštene in pravilno obravnavane. To je naš pogled, verjamem pa, da kmetje to gledajo drugače. Ne more pa nam država oziroma vlada zvezati roke, nas vreči v vodo in reči: »Zdaj pa plavajte in tekmuje s tistimi, ki

plavajo v prostem slogu.« Ne gre. Mi bi si vsekakor želeli tega poglobljenega sodelovanja tudi z ostalimi kmeti v Beli krajini, to poskušamo že dolgo, to lahko tudi dokažemo, koliko krat smo že poslali pozive, javno, preko medijev, da si želimo sodelovati z vsemi belokranjskimi kmeti, rejci in tudi ostalimi, ki imajo produkte z geografskim poreklom ali z eko proizvodnjo. Mi že dolgo delamo na tem, imamo svoje koticke domače proizvodnje in delali bomo še več na tem. KZ Metlika je uskladila svojo lastno distribucijsko mrežo, imamo osem centrov po celi Sloveniji in imamo možnost prodaje po širšem področju Slovenije, ne samo lokalno. Seveda pa se morajo vsi zavedati, da ima naša zadruga upravljavce. To so kmetje, ki so naši zadrugi zvesti ves čas in oni so tisti, se pravi zadrugo vodi upravni odbor, ki ima nad seboj še nadzorni odbor, vsako leto je še občni zbor, ki je podoben organ kot skupščina delničarjev, ki je najvišji organ, in spremembe zadružnih pravil se sprejemajo na najvišjem organu, za vstop v zadrugo pa mora dati soglasje upravni odbor. Upravni odbor je tisti organ v zadrugi, ki odloči, ali bo nekdo na podlagi zadružnih pravil sprejet v zadrugo. To pa pomeni, da mora zadrugi oddajati svoje tržne viške. Kaj to pomeni? Vsak posameznik se mora odločiti, kaj si želi – ali bo nastopal na trgu individualno ali bo vstopil v zadrugo in sprejel zadružna pravila. Če me vprašate, ali so naši člani z zadrugo zadovoljni, najbrž stoprocentno nobeden, mi se pa trudimo, da jim maksimalno maksimiziramo njihove koristi. Upam si reči, da delamo po svojih najboljših močeh, da upravičimo njihovo zaupanje in upam si reči, da so pretežno zadovoljni, ker ostajajo zvesti zadrugi. Če ne bi bili zadovoljni, bi verjetno iz zadruge izstopili. Ali je možnost za povečanje funkcije oziroma pomena zadruge KZ Metlika v belokranjskem prostoru? Moj odgovor je da, pri čemer pa moram opozoriti še na eno stvar. Ko se je v preteklosti pogovarjalo o združitvi Zadruge Metlika in Črnomelj, so se črnomaljski kmetje, kamor so spadali tudi nekateri semiški, odločili, da se bodo združili s KZ Krka in ne s KZ Metlika. Je pa res, da mi z določenimi kmeti iz Semiča sodelujemo preko Vinske kleti. Dejstvo je, da je bila ta odločitev takšna, kakršna je bila, dejstvo je, da po nekih formalnih oblikah je to črnomaljsko področje Kmetijske zadruge Krka, nazadnje so tudi kmetje tam bili člani KZ Krka, seveda pa mi nismo odrekli sodelovanja kateremu koli belokranjskemu kmetu. S tem, da smo to zavestno povedali KZ Krka, da mi kot KZ Metlika zagotovo ne bomo prejudicirali, če se tako izrazim, našega vplivnega območja na drugo stran Gorjancev, ker hočemo biti fer in pošteni, vendar pa, da nekako ne moremo zavračati pobud kmetov iz Bele krajine in tega tudi nismo počeli. Jaz večkrat poudarim, da smo mi belokranjska zadruga. Zakaj? Ker nenazadnje odkupujemo grozdje iz cele Bele krajine in večkrat poudarim, da je Vinska klet največja belokranjska vinska klet. Tukaj je priložnosti, veliko še možnosti sodelovanja in, če spet citiram dr. Kuharja, ki je zame eden največjih, bom rekel avtoritet na področju agrarne ekonomije v Sloveniji, v tujini tekmujejo verige, na žalost pa smo šli v Sloveniji ne v mikro, ampak v nano proizvodnjo. Svet se je povezoval, mi pa smo se drobili. Moj pogled ni bil nikoli tak, da bi treba nekomu nekaj vzeti, ampak nasprotno – združeni lahko dobimo več. To mora biti cilj. Ne, da bo nek vinogradnik zaradi tega imel manj, ampak da bomo mi vsi skupaj imeli več. Kjer vidim tipični primer zgrešene zgodbe je, kot sem že prej omenil, vino. Ključni problem je, da je zaradi silne razpršenosti v Sloveniji vino na trgu prepoceni, ker je vino prepoceni, je bilo prepoceni grozdje, ker je bilo grozdje prepoceni, so se začeli vinogradi v bistvu opuščati. Seveda se marsikdo ne bo strinjal z mano, ampak jaz pravim, saj sem veliko časa posvetil študiji tega problema in sem tudi predsednik Odbora za vinogradništvo in vinarstvo Kmetijsko gozdarske zbornice Slovenije. Imel sem nedolgo, par let nazaj, predavanje na Lombergarjevih dnevih in sem rekel, da ne bom govoril o morali, govoril bom o makro kazalnikih. Ti so v panogi vinogradništva in vinarstva porasli. Če bi bila to samo ena velika klet, bi rekli delamo slabo, ne znamo, ker so pa vse velike kleti v težavah, vključno s Puklavcem, ki je naredil po mojem, kot bi rekli Angleži, vse »*by the book*«, je jasno, da je nekaj hudo narobe. Če ne bi bilo narobe, bi se vinogradi vsaj ohranjali, mi pa realno ne ohranjamo niti tretjino potrebnih obnov glede na obstoječi fond vinogradov. Če je imela Slovenija leta 1991 približno šestindvajset tisoč hektarjev vinogradov, jih je zdaj v zdravi rodnosti komaj

polovica. Nekaj je hudo narobe. Ko mi je nazadnje rekla predstavnica Ministrstva za kmetijstvo, da bi mi morali pripraviti strategijo, sem rekel ni problema, vendar to, kar govorite, je neumnost, mi jo lahko pripravimo na svoji mikro ravni, lahko pa mi to vašo izjavo, ki ste jo izjavili, podpišete, da lahko to naredimo, potem bomo pa tudi mi sami predpisali davčne stopnje. Država, ki ureja makro okolje, ni naredila svoje domače naloge. Država je tista, ki vodi, ki bi morala predpisati cilje in kako do teh ciljev priti. Mi pa se moramo temu prilagajati. Jaz nisem za to, da bomo mi v boljšem položaju, hočem, zahtevam od države to, da smo v ringu popolnoma enako opremljeni, da veljajo za vse v ringu enaka pravila. Ne pa, da se ene na nek način favorizira, drugi pa smo davkoplačevalci, ki državi vestno in pošteno plačujemo davke, na žalost nas pa ta ista država oziroma vlada tepe. To pač ne gre. Kar je najhujše, v bistvu zaradi nespametne politike umira panoga. Kmetje pa imajo vso pravico, da maksimizirajo svoje koristi, tako ali drugače. Jaz ne zamerim kmetom, da oni iščejo svoje trenutne koristi tam, kjer so te najboljše. To je logično. Saj morajo preživeti. Jaz ne zamerim kmetu, da se on odloča tako, kot se odloča. On se odloča v smislu, kar je ta trenutek najboljše zanj. Država pa mora voditi politiko dolgoročno, država.«

M. P.: »Kje pa vidite dejanske možnosti sodelovanja, kateri so tisti izdelki, recimo, ki bi bili zanimivi za KZ Metlika v smislu odkupa?«

J. C.: »No, glejte, to je tako. Dokler lahko nekdo proda ... Bom čisto konkreten. Mi smo ponudili domačim rejcem drobnice odkup. Ponudili smo jim evro višjo ceno, kot jo dobimo konkretno za jagnjetino iz Posočja, celo več kot en evro. In smo celo dejali, da bomo delali brez razlike v ceni, samo da spodbudimo domačo proizvodnjo, oziroma da skušamo izgraditi blagovno znamko belokranjskega jagenjčka. To se ni izšlo. Mi imamo v klavnici živinozdravnika, se pravi, tukaj država ne spoštuje svojih lastnih zakonov. Zakaj to govorim? Zaradi tega, ker nam ti isti rejci očitajo, da nismo dovzetni za njihove probleme, hkrati pa za nas velja en režim strogosti pri kontroli, tam pa velja nek drug režim. Po zakonu sicer ne, praksa je pa velikokrat drugačna. Dokler ne dobi na domačem dvorišču ceno, kot jo dobi v maloprodajni trgovini, zakaj bi on oddajal nam, če se mu to bolj splača narediti. Ker tukaj se pojavi še drug problem, problem marž veletrgovcev. Velikokrat poslušam očitke, da klavnica več zasluži v petih minutah kot kmet zasluži v letu in pol. To je bedarija. Klavnica ne zasluži nič. Klavnica je objekt, ki zahteva zelo velike investicije, ki mora plačati zaposlene, vendar smo mi vpeti, nam se škarje zapirajo med vhodno in prodajno ceno. Prodajno ceno, na katero mi nimamo vpliva. Nimamo praktično nobenega vpliva niti na vhodno ceno niti na prodajno ceno. Nimamo tega vpliva. Imeli smo vsa ta leta tri veletrgovce, ki so praktično določali cene. Mi na to nismo imeli nobenega vpliva, ker so ti rekli, če ti ni prav, za tabo so še tri. Nobenega vpliva nismo imeli. Ta očitek je krivičen, je pa za kmete boleč. Boleča je situacija, da kmet tudi sam nima vpliva na prodajne cene in mi smo tukaj s kmeti na istem čolnu. Mi nič ne zaslužimo, oni nič ne zaslužijo ali pa zelo malo, veliko pa zaslužijo veletrgovci. Tukaj je moje vprašanje spet državi, vladi, kaj so naredili v vseh teh letih od osamosvojitve, da bi bilo drugače, konkretno, kdaj so se postavili za nas, konkretno, kaj je naredil varuh t. i. pravic v prehranski verigi konkretno na tem področju? Ironija je, da smo se mi postavljali napram tem trgovcem in tudi tvegali hude posledice. Ne nazadnje, glejte, slovenski mesarji izgubljam prodajne police. Ta panoga je tudi pod velikim vprašajem, kaj se bo dogajalo v prihodnje.«

M. P.: »Eden izmed glavnih pomislekov, na katerega sem naletela, ko smo se pogovarjali v tej smeri, je bil seveda ta, da imate skladišča polna izdelkov, ki so iz drugih držav, nič praktično iz Bele krajine oziroma iz vseh teh treh občin. A lahko še kaj tu poveste?«

J. C.: »Seveda bom odgovoril, normalno, ni nobeden problem. S čim pa naj jih napolnimo iz Bele krajine? S čim? Tisti, ki postavljajo to vprašanje, naj povedo, kdaj so bili na KZ Metlika in ponudili svoje proizvodne viške, pa jih mi nismo hoteli odkupiti. To je ena stvar. Drugo vprašanje je, zakaj pa bi jih morali odkupiti? Mi smo podjetje, ki ima svoje upravljavce in to so kmetje, ki so zadrugi zvesti. Ti drugi, ki pa zadrugi niso bili zvesti in nekateri iz zadruge so tudi odšli in šli na svojo pot, niso upravičeni dajati teh kritik. Zadruga ni javno podjetje

niti ni neka jama, v katero bo nekdo prodajal izdelke, ko jih drugače ne bo mogel prodati. Zadruga KZ Metlika je resno podjetje, podjetje z lastno vizijo, z lastnim poslanstvom, z jasnim poslanstvom, z jasno vizijo in če nekdo hoče z zadrugo sodelovati, bo moral sprejeti ta pravila. V nasprotnem primeru ne more pričakovati in ni upravičen pričakovati, da bo z zadrugo sodeloval in njegove tovrstne kritike v zadrugi popolnoma zavračamo. Zadruga pa je razvila poleg svoje primarne proizvodnje, kot je vinogradništvo, vinarstvo in tudi, bom rekel, mesnine, še maloprodajo oziroma najbolje je, seveda, razvila oskrbo gostinstva in je eden največjih oskrbovalcev gostinstva v Sloveniji ter je v tem programu zelo močna in toliko močna, da lahko iz tega programa vzdržuje tudi primarno proizvodnjo. Verjemite mi, da bi bila ta slika Bele krajine popolnoma drugačna, če ne bi KZ Metlika podpirala iz drugih virov svoje primarne proizvodnje. Tako da te kritike so zame neupravičene, neutemeljene, so pavšalne in ne nazadnje mi v oskrbi gostinstva in v teh skladiščih, ki jih omenjate, moramo oskrbovati naše stranke. Mi imamo čez pet tisoč gostincev, ki delajo v KZ Metlika, zelo zvesti so nam in mi se pač moramo prilagajati njihovemu povpraševanju. Če oni v svojem povpraševanju želijo imeti določen produkt, ga mi moramo dobaviti in ga moramo tudi nabaviti. Drugo vprašanje pa je, kaj mi lahko ponudimo iz Bele krajine. Na žalost, glejte, jaz vam bom sedaj povedal en primer. En sir, ko sem se leta nazaj srečal s tem sirom na eni predstavitvi v Ljubljani, sem rekel temu proizvajalcu: »Krasen proizvod imaš, a ne bi kaj več naredili skupaj na tem področju?« Je rekel: »Glej Jože, jaz skoraj vse prodam doma, nimam tržnih viškov.« Tako da to, kaj bi mi lahko in kaj ne bi, se tudi postavlja vprašanje, pod kakšnimi pogoji, kje smo lahko mi s takšno proizvodnjo konkurenčni. Trg določa prodajne cene in nabavne cene, zdaj tukaj vmes smo mi. Taka kritika, da so naša skladišča polna nekega tujega blaga in da nimamo posluha za domače proizvajalce, je nesmiselna. Prvič lahko to kritiko zanikamo s pozivi, kot sem rekel, zame veljajo samo dejstva, vse drugo so čenče. Mi imamo zaposlenega človeka v kooperaciji, ki je bil zadolžen, da se dela na tem, da se poveča odkup od domačih proizvajalcev. Mi smo zadolžili vodjo programa trgovine, da se intenzivno pogovarja z domačimi proizvajalci, ki imajo proizvode z geografskim poreklom ali pa eko. Mi smo rabili leta, da so sploh bili zainteresirani. Jaz bi tukaj žogico vrgel nazaj in bi rekel, da večina sploh ni zainteresirana za neko sodelovanje, pri tem pa poudarim, da je treba ločiti dve stvari – eno je sodelovanje s KZ Metlika kot s podjetjem ali pač trgovcem, ki trguje tudi, kot sem rekel, na veleprodaji s produkti, ki jih pač rabi gostinstvo, tudi smo zastopnik za mnoga tuja podjetja v Sloveniji, drugo pa je sodelovati kot kmet s svojimi proizvodnimi viški v zadrugi. Se pravi, enkrat govorimo o pogodbi o poslovnem sodelovanju, klasični trgovski pogodbi, drugič pa govorimo o biti član zadruga in sodelovati z zadrugo v skladu z združnimi pravili. Jaz ne rabim pogodbe z našimi rejci, ker je on član, on je član, on ima pravico. In ne pozabiti tega, da ni poslovodstvo zadruga ali pa direktor, če sem čisto konkreten, kljub svojim velikim pooblastilom, tisti, ki bo odločal, kdo bo član zadruga. O tem odloča upravni odbor. In tudi o poslovnih politikah pri nas odloča, se pravi na kakšen način bomo sodelovali. Mi smo demokratično podjetje, odloča upravni odbor. Torej, kdo ima pravico soditi kmetom, ki so zadrugi zvesti, ali ona dela dobro ali slabo. O tem ima pravico odločati samo občni zbor. Občni zbor, v katerem se zberejo vsi člani zadruga. Oni imajo to pravico odločati, na kakšen način bo poslovala zadruga, oni in seveda direktor na tem poslovnem področju, se pravi trgovskem področju. Če nekdo hoče ali želi sodelovati z zadrugo, je vsak dobrodošel, vendar se mora zavezati spoštovanju določenih pravil in pogodbe.«

- M. P.: »Kaj pa na splošno, kako ocenjujete stanje glede tržnih viškov, ki se pojavljajo recimo na področju Bele krajine? Ali dejansko nastajajo ali mislite, da dejansko kmetje prodajo vse že praktično na domačem pragu?«
- J. C.: »Kakor kdo. So določeni kmetje, ki so se organizirali na način, da so samozadostni in so že zelo veliki in eni so se specializirali. Mislim, da se pojavlja eno in drugo, na eni strani specializirani kmetje, ki so uspešni in tudi uspešno tržijo svoje proizvode, na drugi strani pa določeni kmetje, ki pa so ostali v taki obliki, kot so bili že desetletja in so na nek način prepuščeni sami sebi. Zdaj, jaz verjamem, da je moč v zadrugi združiti oboje, ene in druge.

Če me pa vprašate, ali nastajajo tržni viški, ne vem, koliko bi teh tržnih viškov lahko bilo, smo pa v KZ Metlika velikokrat že poudarili, da smo pripravljene odkupiti tržne viške, vendar, kot sem rekel, pod določenimi pogoji. Ne kar tako. Če me vprašate, konkretno recimo, glede grozdja, zakaj ne moremo mi grozdja odkupovati, danes da, jutri ne. Mi imamo neko svojo politiko, mi imamo neko načrtovanje prodaje, mi imamo planiranje nabave, prodaje, procesa, vsega. Vemo, kaj lahko naredimo in česa ne. Ne more nekdo tako, da eno leto bi pripeljal, drugo pa ne, kako naj mi gradimo svojo politiko. Ko podpisemo pogodbo z veletrgovcem, se moramo zavezati, da bomo dostavljale določene količine. Kako naj se jaz zavežem naprej, če nimam stabilne dobave, če bi enkrat nekdo pripeljal, drugič ne. V zadrušništvu je ključna vrednota tudi zvestoba, kot verjetno tudi v drugih podjetjih. Ko so vprašali enkrat nizozemskega predstavnika združne zveze, kaj naredijo s tistimi člani, ki zadrugi niso zvesti, je bil njegov odgovor: »Ne razumem vprašanja.« Tega ni, tam se o pravilih ne diskutira. Pravila so pravila, ki jih je treba spoštovati. Pika. Če je bil nekdo član zadruga in se je nekega dne odločil, da ne bo več vozil grozdja v zadrugo in je vozil drugam ali delal s tem grozdem sam, kar je pač počel, potem se pa spet nekega dne odloči, da bi pa spet vozil v zadrugo, ne more in je nemoralno z njegove strani pričakovati, da ga bomo kar tako sprejeli nazaj, oziroma kar je še hujše, da ga moramo sprejeti nazaj. Tako razmišljanje je zame nemoralno. Zakaj nemoralno? Ker so drugi ostali zadrugi zvesti tisti čas, ko se je ta iz iste zadruga in iz teh istih članov norčeval. Potem meni ti zvesti člani rečejo, da ne bi slučajno tega človeka vzel nazaj, ker je to potem v bistvu norčevanje iz nas. Oni določijo pogoje. Seveda, mi si želimo, da se tak človek vrne, nisem proti temu, da se vrne, vendar se mora zavezati. Ne more pa pričakovati, to je res nemoralno tako mišljenje, da ima kar pravico priti nazaj. Nima te pravice, nima te pravice, ker nima pravice izsiliti od članov zadruga, da ga sprejmejo. To je njihova avtonomna pravica.«

- M. P.: »Hvala. Kaj pa še glede vzpostavitve recimo neke skupne belokranjske znamke, kako je mnenje?«
- J. C.: »Mi imamo nekatere skupne belokranjske znamke na področju vina – dve sta Metliška črnina in Belokranjec. Gre za generične blagovne znamke. Imamo nekatere blagovne znamke, ki so nam lastne. Seveda smo za to, da se na nek način oblikuje čim več proizvodov iz Bele krajine, da bodo prepoznavni kot belokranjski, če me pa sprašujete, na kak način, to so pa različne poti. Vsekakor pa razvoj blagovne znamke stane. Moramo se vprašati, kdo bo vlagal v to blagovno znamko in kdo bo nosilec te blagovne znamke, se pravi kdo bo kaj naredil, kaj bo naredil in kdaj bo naredil in kaj si želimo od te blagovne znamke. Mi imamo svoje lastne blagovne znamke, v katere smo veliko investirali, da smo jih zgradili. KZ Metlika je v končni fazi sama blagovna znamka in prepoznavna blagovna znamka, opažamo, da bolj v Sloveniji kot pa doma, v gastro segmentu smo zelo prepoznavna blagovna znamka, in sicer ne samo doma, ampak tudi širše, kar se pa tiče tistih nekih konkretnih blagovnih znamk iz domačega okolja, mi to razvijamo sami. Mi imamo svoj domači kotiček in to blagovno znamko domače, ki smo jo razvili sami. Če me pa vprašate o generični blagovni znamki za Belo krajino, se pa moramo vprašati, kaj bi radi s tem dosegli in na kak način ter kdo bo to financiral. Mi torej nudimo belokranjskim kmetom sodelovanje, kot sem že večkrat poudaril, skladno z našimi pravili.«
- J. C.: »Rad bi še dodal, da je KZ Metlika ob tem, ko smo zaposlili vodjo kooperacije, jasno pokazala, da ne samo deklarativno, ampak da hočemo stvarno povezati belokranjske proizvajalce. Mi smo izdali kar nekaj povabil preko medijev k sodelovanju. Ne samo to, naši zaposleni so fizično obiskali določene proizvajalce, ne enkrat, da se vzpostavi to sodelovanje. Bila je med drugim tudi ideja s KZ Krka, da bi odkupovali sadje in zelenjavo, v ta namen smo pač tudi obiskali določene pridelovalce, da bi naredili krog po Beli krajini in pobrali njihove tržne viške, vendar, to si upam reči na glas in tudi zagovarjati, nekega pravega interesa, žal, v Beli krajini zaenkrat ni bilo. Nasprotno, bil je poskus oblikovanja ene druge zadruga, to se najbrž marsikdo spomni, pa tudi interes v Metliki, povezovanje določenih proizvajalcev zelenjave, kar so nam večkrat očitali, da nam bo zdaj nekdo storil, kar bi morali mi. Vendar, kot kaže, se iz teh dveh projektov ni kaj dosti zgodilo, mi smo pa

še vedno tu in še vedno smo zainteresirani, da se to sodelovanje pač vzpostavi. V kolikor je seveda interes, v kolikor je želja. Vemo, kje smo, ve se, kje nas lahko dobijo, mi smo jim na razpolago in se bomo maksimalno potrudili, da do sodelovanja pride in da na nek način vzpostavimo ta partnerski odnos, vsekakor si pa želimo sodelovanja na dolgi rok, ne na kratek rok. Na žalost smo v naši domovini velikokrat priča sivi ekonomiji, ko za enega veljajo takšna pravila, za drugega pa drugačna, kar vodi v sivo ekonomijo, kar na nek način škodi gospodarstvu. Ne samo gospodarstvu, škodi tudi nekim normalnim razvojnim procesom, ker graditi na tem, da ti enkrat nekdo dostavi blago, enkrat ne, mi ne moremo. Mi rabimo neke resne zaveze, neko dolgoročno sodelovanje, ker na kratek rok, v tem svetu, kakršen je, ne moreš delovati. Vse mora biti dolgoročno in jaz sem že večkrat apeliral tudi na državo, tudi vsem tistim kritikom, ki kritizirajo sodelovanje z zadrugo, bi rekel sledeče – naj se vprašajo, ali vsi delajo po zakonu? KZ Metlika je kontrolirana, mora delati po zakonu, smo kontrolirani tudi s strani raznoraznih inšpekcijskih služb. Velikokrat pa se mi postavlja vprašanje, kje konča odpad od doma zaklanih živali, ali se spoštuje zakonodaja tudi na tem področju ali ne. Zakaj to govorim? Z nedoslednim upoštevanjem zakonodaje se vzpostavljajo nekonkurenčni in netransparentni pogoji na trgu, nas se postavlja v slabši položaj in nikakor ne moremo vzpostaviti nekega tržnega reda, ki bi bil v normalnem svetu pač običajen.«

M. P.: Bi še kaj dodali?

J. C.: »Še enkrat poudarjam, da si KZ Metlika resnično želi sodelovanja z vsemi zainteresiranimi belokranjskimi kmeti ali s proizvajalci katerih koli proizvodov, ki so vezani na neko geografsko poreklo, ali tudi eko proizvodov. Tega sodelovanja si resnično želimo in se ga veselimo, to sodelovanje je eno od strateških ciljev KZ Metlika. S tem namenom smo mi tudi zaposlili človeka v kooperaciji. Kmetje, ki želijo, lahko sodelujejo z zadrugo na dva načina, to je, da so člani zadruge ali pa da sodelujejo kot kooperanti preko pogodbe. Tako sodelovanje bomo v vsakem primeru podprli, ne glede na to, da so v začetku vedno neke težave. Vendar, kot sem poudaril, moramo oboji spoštovati tisto, za kar smo se zavezali. To pa moramo. Tukaj tudi moramo biti realni in imeti v mislih tudi neke realne tržne cene, ne more pa KZ Metlika odkupovati nekih produktov nad tržnimi cenami ali pa po istih cenah, kot jih kmet prodaja na domu. To pač preprosto ne gre. KZ Metlika je ogromno denarja investirala v svojo lastno distribucijo, ogromno denarja, ki smo ga težko zaslužili. Treba je tudi vedeti, da to veliko stane in da imamo tudi mi svoje obveznosti, zaposlene in podobno. Vendar jaz sem prepričan, da s pravim pristopom, z enim, bom rekel, optimističnim pogledom in v iskreni želji sodelovanja lahko gremo preko čisto vseh preprek. Jaz se zavedam, da so v združnem sistemu tudi neke pomanjkljivosti, ki jih moramo odpraviti, sam sem se zavedal, da bi se te maksimalno odpravile, ena od teh je tudi to medzadružno sodelovanje. Veliko smo delali na tem, žal pri nekaterih zadevah nismo bili uspešni, vendar ni vreči puške v koruzo. Jaz še vedno verjamem, da je to nek sistem, ki ima prihodnost, ima perspektivo. V kolikor se bo pojavil kdor koli na področju Bele krajine, resnično zainteresiran za sodelovanje, mu bomo z veseljem odprli vrata, absolutno bomo vsakega posebej veseli, ne nazadnje si to želimo in to smo že večkrat dokazali, saj pozivamo ljudi k temu. Moram tudi poudariti nekaj, mi smo odprli dva kotička za sodelovanje z belokranjskimi proizvajalci, eden je tukaj v Metliki, v Mestnem logu, ki si ga lahko pride vsak Belokranjec pogledati, mi si želimo, da bi bilo teh izdelkov na policah čim več. Drugega smo odprli tudi v Ljubljani, kjer se prodajajo v našem centru v diskontu ti produkti, proizvodi in moram reči, da se le-ti vse bolj prodajajo, ker nas to resnično veseli. Ne nazadnje, mi vedno in s ponosom poudarjamo, da smo Belokranjci. Resnica je ta, da KZ Metlika služi denar drugje po Sloveniji in ga nosi v Belo krajino. Malo podjetij to počne, ampak mi to počnemo.«

M. P.: »Najlepša hvala za vaše odgovore in lep dan vam želim.«

Zapisnik intervjuja za namen priprave »STRATEGIJE RAZVOJA OBČINE ČRNOMELJ 2018–2025«

Prisotni: Sebastjan Tekavec, direktor Belokranjske veterinarske službe Črnomelj d.o.o.

Prisotni s strani pripravljavcev Strategije razvoja Občine Črnomelj 2018–2025: mag. Maja Pucelj

Med intervjujem z direktorjem Belokranjske veterinarske službe Črnomelj d. o. o. je prišlo do naslednjih pomislekov in sklepov:

– Direktor pozdravlja izvedbo sestanka in izpostavlja, da je že čas, da se kaj premakne na temo, o kateri bo tekel pričujoči intervju, saj že kar lep čas potekajo raznorazni pogovori, ustreznega premika pa se ne doseže. Kot ugotavlja, zagretost in interes ter pripravljenost z njihove strani je, se pa na določeni točki vse ustavi.

– Direktor veterinarske službe izpostavlja, da sedaj vlada zasebna demokracija, zaradi česar posledično človek meni, da je središče sveta oz. center dogajanja, kar vpliva na različne segmente življenja tudi drugih oseb in živali, medtem ko oni vidijo tudi krute posledice takšne percepcije (zapuščene ali zanemarjene živali ...). Pri tem še izpostavlja, da se soočajo s konkretnim izzivom pri ustrezni namestitvi mačk, saj v zavetiščih niso naklonjeni prevzemu le-teh, za razliko ob psov, ki jih lažje oddajo naprej ustreznim posameznikom, saj vlada med ljudmi večje zanimanje za pse kot mačke.

– Intervjuvanec izpostavlja primarno potrebo na področju skrbi za živali, in sicer potrebo po vzpostavitvi lastnega zavetišča, saj sedaj vse tri občine plačujejo sorazmerno visoke zneske za storitve, ki so sicer zakonsko določene, nekomu, ki se ne nahaja v Beli krajini. V preteklosti so imeli interes za vzpostavitev le-tega, celo našli so prostor med Črnomljem in Čudnim selom, kjer so hoteli postaviti zavetišče za živali, vendar pa so tam naleteli na omejitve glede pridobitve dovoljenja za izvedbo takšnega projekta. Še vedno se sicer ohranja ideja, da bi se odkupila kmetija, ki ima že vzpostavljeno infrastrukturo in možnost prespati zaradi morebitnih dežurstev, če bi bila žival v slabem stanju. Poleg tega si želijo, da bi se na tej lokaciji naredilo ne le zavetišče za živali, ampak tudi hotel za le-te, torej mesto, kjer bi lastnik lahko svojo žival pustil, ko bi kam odpotoval (denimo na počitnice, na morje ...) ali pa si le zaželel sprostitve. Želja pa je tudi, da se ponudi frizerstvo za živali, iz česar bi se delno lahko pokrivali stroški, kot tudi živalski vrt, kjer bi bile živali na razpolago za druženje, spoznavanje, predvsem z namenom, da se z vzpostavitvijo kontakta predstavi obveznosti in zahteve, ki jih skrb za žival za seboj potegne, saj je potrebno vsako živo žival spoštovati in ji omogočati kvalitetno življenje. Izpostavlja še, da je lokacija le-tega izredno pomembna, saj ne sme biti preveč odmaknjena zaradi potreb po povezavi z veterinarsko službo in s samim mestom, sočasno pa umaknjeno toliko, da s svojim delom ali z morebitnimi »vonjavami« živali ne motijo bližnjih sosedov (prav zato razmišljajo o kmetiji, kjer le-to ne bi bilo toliko moteče).

– Intervjuvanec izpostavlja, da na območju Bele krajine sicer deluje Društvo za zaščito živali, ki je nastalo iz želje oz. vizije sodelavke, nekdanje direktorice, Jerneje Fabjan, ki pa je nekaj časa dobro funkcioniralo, trenutno pa društvo deluje bolj slabo, saj imajo omejena sredstva za večje projekte. Kot ugotavlja, po začetni evforiji skozi čas na žalost pri ljudeh ta želja, zagretost začne pojemati. Na koncu ostanejo posamezniki, ki so preobremenjeni in se tudi sami iztrošijo, imajo lastne družine, ki jim morajo namenjati svoj prosti čas. Dodaja pa, da razmišljajo o **izvedbi koncerta** za pridobitev večjih sredstev, želijo pa si, da bi **k sofinanciranju nakupa takšnega objekta privabili tudi vse tri belokranjske občine**.

– Izpostavlja tudi **nujnost proaktivnosti vodstva občine** v smislu osveščanja s plakati, z reklamo na radiju ali televiziji o nujnosti skrbi za živali. Sicer, kot pravi, bi naj za to skrbel tudi VURS, vendar pa je to preveč poredko. Izpostavlja tudi željo, da se povečajo sterilizacije in kastracije, ki izboljšujejo tudi zdravje živali. Kot ugotavlja, so ljudje še vedno **izredno neosveščeni**. Izpostavlja problem, da bi morali ljudje, tudi če pokličejo in prijavijo določeno najdbo živali, pri le-tej ostati,

dokler kdo od pristojnih oseb ne pride na kraj, saj dokler ti pridejo, velikokrat teh živali tam več ni. Opozarjajo, da prevalitev problema, »v smislu obvestil sem te in tu se moja naloga konča«, ni primerna. Sicer pozdravlja, da občani vsaj pokličejo v tem primeru, vendar prosi, da ostanejo pri živalih, dokler veterinar ali ljudje iz zavetišča ne prevzamejo živali. Izpostavlja tudi **nujnost boljšega nadzora pristojnih represivnih organov** (policije in redarjev) nad ustrezno skrbjo za živali.

Zaključek: Izpostavljena je bila potreba po vzpostavitvi lastnega zavetišča za živali, ki bi sočasno omogočal tudi druge storitve/ponudbo (kot je denimo hotel za živali, frizerstvo, živalski vrt), pri čemer direktor izpostavlja potrebo po sofinanciranju vseh treh občin za nakup kmetije/prostora, ki bi omogočal takšno dejavnost. Izpostavljena je bila tudi potreba po večji proaktivnosti občine (kot tudi represivnih organov) glede osveščanja ljudi/občanov glede nujnosti ustrezne skrbi za živali.

PRILOGA 15: DOPISI

Največjim zaposlovalcem v Občini Črnomelj kot tudi podjetjem, ki so bili izpostavljeni kot potencialni onesnaževalci okolja, kakor tudi podjetju Telekom d.d., ki skrbi za pokritost občine z optiko, in Elektru d.d., ki skrbi za umestitev daljnovoda, smo poslali različne dopise, s katerimi smo jih pozvali k odgovoru na pereča vprašanja, ki pestijo Občino Črnomelj kot tudi njihove plane za naprej, ki bodo pripomogli k oblikovanju pričujoče strategije razvoja Občine Črnomelj.

Največjim zaposlovalcem, kot so Polycom d.d., Akrapovič d.d., Adria dom d. o. o., Esol d.d., Livar d.d. (ki smo mu poslali vprašanje tudi kot potencialnemu onesnaževalcu okolja, skladno z izpostavljenimi pomisleki občanov), smo poslali spodaj navedeni dopis.

»Pozdravljeni.

Najprej bi vam radi zaželeli vse najlepše v novem letu 2018 in se Vam iskreno zahvalili za dosedanje korektno in uspešno sodelovanje. Občina Črnomelj je v fazi priprave Strategije razvoja občine in za namen uspešne priprave le-te potrebuje določene podatke, za katere bi Vas lepo prosili, da nam jih, če je možno, dostavite kakor hitro boste seveda lahko uspeli, saj so le-ti podatki ključni za pripravo omenjene strategije. Za vaše podjetje bi tako potrebovali naslednje podatke za leto 2017:

- število zaposlenih,
- ključne finančne kazalnike, kot so celotni prihodki, dobiček, kapital, sredstva in tako dalje,
- informacije, kako skrbite za varstvo okolja ter
- kateri so vaši ključni dosežki v tem letu.

Poleg tega bi vas prosili še za razvojne plane do leta 2025 v smislu načrtovanja zaposlenih, ohranjanja okolja, širitve proizvodnje in tako dalje.

Najlepše se vam zahvaljujemo za vašo pripravljenost pomagati k še boljšemu načrtovanemu razvoju občine, saj ste kot večji zaposlovalci na našem območju eni izmed ključnih dejavnikov k prosperiteti gospodarstva in posledično tudi naših prebivalcev«.

Medtem ko smo na družbe Petrol d.d., Elektro d.d. in Livar d.d. (v smislu potencialnega onesnaževanja okolja) naslovili spodaj navedene dopise.

LIVAR D.D.:

»Pozdravljeni.

Na Občini Črnomelj pripravljamo *Strategijo razvoja občine Črnomelj 2018–2025*. Za namen uspešne priprave strategije na področju varovanja okolja Vas naprošamo za sledeče podatke:

- Način izvajanja nadzora pri obremenjevanju okolja z izpusti prašnih delcev.
- Ali ima Livar že vzpostavljen sistem kogeneracije oz. ali v prihodnosti načrtujete vzpostavitev le-tega?
- Kateri so prednostni cilji na področju zmanjševanja negativnih vplivov na okolje do leta 2025 (obvladovanje porabe energentov, vode, ukrepi za preprečevanje in zmanjševanje negativnih vplivov dejavnosti na okolje ...)?

Za informacije in pomoč se Vam v naprej zahvaljujemo«.

ELEKTRO D.D.:

»Pozdravljeni.

Na Občini Črnomelj pripravljamo *Strategijo razvoja občine 2018–2025*. Za namen uspešne priprave strategije Vas naprošamo za sledeče podatke:

- Kakšna je bruto poraba končne energije v občini?
- Kakšna je povprečna specifična raba energije v javnih objektih v občini?
- Kakšna je energetska učinkovitost javne razsvetljave v Občini Črnomelj (kWh porabljene energije)?
- Koliko sončnih elektrarn deluje v Občini Črnomelj in koliko kWh energije proizvedejo? Koliko kWh energije oddaja v omrežje MHE Flekov mlin?
- Koliko kWh energije je proizvedene iz OVE in kakšen je delež OVE v končni rabi energije?
- Po do sedaj znanih podatkih imata podjetja Esol in Bioplinarna Lokve pri Črnomlju vzpostavljen sistem za kogeneracijo. Ali v Občini Črnomelj do leta 2025 vidite še kakšno možnost za vzpostavitev kogeneracije, oz. kje so še možnosti za pridobivanje dodatne električne energije s pomočjo OVE?
- Zanima nas, v kateri smeri vidite rešitev postavitve načrtovanega daljnovoda 2 x 110 kV RTP Kočevje–RTP Črnomelj, ki bo zadostil predvidenemu porastu električne moči in porabe električne energije, povečal zanesljivost obratovanja elektroenergetskega sistema v Beli krajini ter omogočal nadaljnji gospodarski in družbeni razvoj? Kakšen je terminski plan izvedbe? Poleg tega nas zanima, kakšna tveganja za gospodarstvo in občane vidite v primeru, da se omenjeni daljnovod ne vzpostavi?

Zaradi omejenega časa, ki je na voljo za pripravo strategije, Vas prosimo, če nam lahko podatke posredujete do konca februarja.

Za informacije in pomoč se Vam v naprej zahvaljujemo«.

PETROL D.D.:

»Pozdravljeni.

Na Občini Črnomelj pripravljamo Strategijo razvoja občine od leta 2018 do leta 2025. Za namen uspešne priprave strategije Vas naprošamo za sledeče podatke:

- Zanima nas, ali pri oddajanju gnojevke upoštevate dejstvo, da imajo kmetje zemljišča na različnih vodno ekoloških območjih, za katere je po strokovnih ugotovitvah bistveno manjša uporaba ali celo neuporaba le-te?
- Zanima nas, katere ukrepe ste s prevzemom bioplinarne podjetja Bioenerg uvedli, da bi se vpliv gnojevke na občutljivo okolje Bele krajine (in posledično tudi Občine Črnomelj) zmanjšal?
- Ali zasledujete evidence, kaj se v zadnjih letih dogaja z belokranjskim krasom in s podzemnimi vodami na tem območju (predvsem nas zanima za Občino Črnomelj)?
- Smrad, ki ga povzroča bioplinska gnojevka, je za občane zelo moteč, posledično pa posredno vpliva tudi na lokalni turizem, saj smrad konec koncev občutijo tudi turisti. Katere tehnične izboljšave za zmanjšanje smrada bioplinske gnojevke ste že uvedli in nameravate še uvesti do leta 2025 v Bioplinarni Lokve? Ali uporabljate kakšne dodatke, ki zmanjšajo smrad bioplinske gnojevke s hitrejšim razkrojevanjem le-te? Ali razmišljate o preusmeritvi smrada iz okolja v toplotne izkoristke v smislu zmanjšanja intenzitete smrada za občane Črnomlja?
- Ali ste razmišljali o finančni kompenzaciji, v smislu odvzema zelene električne energije s strani občanov Občine Črnomelj in na ta način zmanjšane računa v porabi električne energije za le-te?

Zaradi omejenega časa, ki je na voljo za pripravo strategije, Vas prosimo, če nam lahko podatke posredujete do konca februarja.

Za informacije in pomoč se Vam v naprej zahvaljujemo«.

TELEKOM D.D.:

»Pozdravljeni.

Na Občini Črnomelj pripravljamo Strategijo razvoja Občine Črnomelj 2018–2025. Za namen uspešne priprave strategije Vas naprošamo za sledeče podatke:

- Kakšen je terminski plan izgradnje odprtega širokopasovnega omrežja elektronskih komunikacij v Občini Črnomelj in kakšna pokritost gospodinjstev v Občini Črnomelj je planirana do leta 2025?
- Kateri so (morebitni dodatni) prednostni cilji na področju telekomunikacij v Občini Črnomelj do leta 2025?

Zaradi omejenega časa, ki je na voljo za pripravo strategije, Vas prosimo, če nam lahko podatke posredujete do konca februarja 2018.

Za informacije in pomoč se Vam v naprej zahvaljujemo«.

Odgovori družb so ustrezno umeščeni v besedilo, prejeli pa smo skorajda vse odgovore, le družbi Esol d.o.o. in Elektro d.d. nam na poslana dopisa nista odgovorili.
